TEODORET CIRSKI

ERANISTES

Mile Babić

AKTUALNOST TEODORETOVA POJMA JEDINSTVA U KRISTU

BILINGVALNO IZDANJE

DEMETRA

Filosofska biblioteka Dimitrija Savića

TEODORET CIRSKI • ERANISTES

Izvornik

THEODORET OF CYRUS
ERANISTES
CRITICAL TEXT
AND PROLEGOMENA
BY GERARD H. ETTLINGER
Fordham University New York
CLARENDON PRESS, OXFORD 1975

Editor:
© DEMETRA d.o.o., Zeleni trg 2/XVII, 10000 Zagreb
Tel. (+385–1) 65–222–96, 65–502–03 i tel/fax. 61–993–47
E–mail: dimitrije.savic@zg.htnet.hr

Sva prava pridržana

Sveti Pavao, fragment mozaika iz IV. st.

Rad na ovoj knjizi posvećujem svojim roditeljima Mari i Stipi.

Mile Babić

TEODORET CIRSKI

ERANISTES

Preveo
MILE BABIĆ

DEMETRA
Filosofska biblioteka
Dimitrija Savića
ZAGREB 2005

K inv. br. 10637

DEMETRA
*FILOSOFSKA BIBLIOTEKA
DIMITRIJA SAVIĆA
Svezak 81*

ISBN 953–225–035–2

32229 sv. 81

*Prijevod s izvornikom
usporedio i dotjerao*
MARKO ĆORIĆ

Korektura
DIMITRIJE SAVIĆ

Sponzor
BRANKO BABIĆ
«ODEON»
Zagreb, Kačićeva 26

Grafička priprema
MALEKOCI
birotehničke usluge d.o.o.
Trnsko 21e

Likovna oprema korica
Miroslav Ozmec – EPROMA

Kristologija * Patrologija
Theodoretus Cyrensis – Život i djelo

KAZALO

Predgovor IX
Kratice XI
Bibliografija . . . . XIII–XVII

PROLEGOMENA 1
I. Povijesna i teološka pozadina 3
II. Patristički navodi 9
III. Predstavljanje rukopisa 39
IV. Grčki tekst 58

Napomena prevodioca 61

ERANISTES

ΕΡΑΝΙΣΤΗΣ Η ΠΟΛΥΜΟΡΦΟΣ 64
SKUPLJAČ ILI MNOGOLIKI 65

ΠΡΟΛΟΓΟΣ 64
PREDGOVOR 65

ΑΤΡΕΠΤΟΣ. ΔΙΑΛΟΓΟΣ Α′ 68
NEPROMJENJIVA. DIJALOG I. 69

ΑΣΥΓΧΥΤΟΣ. ΔΙΑΛΟΓΟΣ Β′ 166
NEPOMJEŠIVA. DIJALOG II. 167

ΑΠΑΘΗΣ. ΔΙΑΛΟΓΟΣ Γ′ 320
NETRPLJIVA. DIJALOG III. 321

Appendix – Dodatak

ΟΤΙ ΑΤΡΕΠΤΟΣ Ο ΘΕΟΣ ΛΟΓΟΣ 450
BOG RIJEČ JE NEPROMJENJIVA 451

ΟΤΙ ΑΣΥΓΧΥΤΟΣ Η ΕΝΩΣΙΣ 456
SJEDINJENJE JE NEPOMIJEŠANO 457

ΟΤΙ ΑΠΑΘΗΣ Η ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΘΕΟΤΗΣ 464
SPASITELJEVO BOŽANSTVO JE NETRPLJIVO 465

* * *

Mile Babić
AKTUALNOST TEODORETOVA POJMA JEDINSTVA U KRISTU

Uvod 479
I. Teodoret Cirski: život i djelo 486
II. Kristologija Teodoreta Cirskog 495
III. Kristologija Teodoretova Eranistesa 505
IV. Utemeljenje ontološke razlike između Stvoritelja i stvorenja . . . 545
V. Aktualnost Teodoretove kristologije 551
VI. Teodoretov pojam jedinstva kao alternativa dosadašnjoj filozofiji i teologiji 560

* * *

Indeksi

1. Indeks imena 591
2. Indeks kristoloških termina 599
3. Indeks biblijskih upućivanja 631

Predgovor

Nitko ne može samostalno i potpuno neovisno izdati djelo veličine i složenosti *Eranistesa*. Prema tome, uloga koju su imali mnogi knjižničari, kolege i prijatelji, koji moraju ostati nespomenuti, ovim je zahvalno priznata.

Osobnu zahvalu dugujem mnogim drugima, ali najviše Nigelu G. Wilsonu, s Lincoln koledža u Oxfordu, za njegovo strpljivo i brižljivo vodstvo u usmjeravanju teze na kojoj je utemeljen ovaj svezak. Abbé Marcel Richard je uzvršio značajan utjecaj na izbor *Eranistesa* kao predmeta, kao i svojim ohrabrivanjem i velikodušnošću s kojom je dijelio svoje golemo poznavanje rukopisa, florilegija i Teodoreta.

Godina boravka u Frankfurtu pružila mi je mogućnost ljubaznog i znanstvenog savjetovanja s poštovanim Aloisom Grillmeierom, S. J. Poštovani Edward J. Yarnold, S. J., ravnatelj Campion Hall-a za vrijeme moga boravka u Oxfordu, osigurao je prijeko potrebnu potporu tijekom ovih godina. Minule godine sam se služio pogodnostima izvrsne knjižnice Pontifikalnog orijentalnog instituta u Rimu i poticajima njegova rektora poštovanog Ivana Žužeka, S. J. Poštovani Stanisław Świerkosz, S. J., prevodio je dobrohotno s ruskog materijala koji bi inače ostao meni nedostupan.

Napokon želim priznati na poseban način dobrohotno podupiranje, od mojih najranijih dana u Oxfordu pa do danas, prečasnog dr. Henry-a Chadwicka, dekana Kristove Crkve u Oxfordu.

Ovo djelo želim posvetiti svojim roditeljima sa zahvalnošću.

G. H. E.

Rim, prosinac 1973.

Kratice

Rječnici, časopisi i nizovi

ABAM	*Abhandlungen der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Philos.-(philol.) und hist. Klasse*, München.
ACO	*Acta Conciliorum Oecumenicorum*, ed. E. Schwartz, I–IV, Berlin und Leipzig, 1914. i dalje.
BZ	*Byzantinische Zeitschrift*, Leipzig, 1892. i dalje.
CG	Corpus Christianorum. Series Latina, Turnhout et Paris.
CSEL	Corpus Scriptorum Ecclesasticorum Latinorum, Vienna.
DOP	*Dumbarton Oaks Papers*, Harvard University, Cambridge, Mass., 1941. i dalje
DTC	Dictionnaire de Théologie Catholique, ed. A. Vacant, E. Mangenot i E. Amann, 15 svezaka, 1903–50.
GCS	Die Griechischen Christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte, Leipzig, 1897. i dalje, Berlin i Leipzig, 1953, Berlin, 1954. i dalje.
JTS	*Journal of Theological Studies*, London – Oxford, 1899 i dalje; New Series, 1950. i dalje.
MSR	*Mélanges de Science Religieuse*, Lille.
PG	*Patrologia Graeca,* ed. J. P. Migne.
PL	*Patrologia Latina*, ed. J. P. Migne.
PWK	Realencyklopädie der klassischen Altertumswissenschaft, ed. A. Pauly, neu bearb. von G. Wissowa und W. Kroll, Stuttgart.
RechSR	*Recherches de Scineces Religieuse*, Paris.
RevSR	*Revue des Sciences Religieuses*, Strasbourg.
RHE	*Revue d' Histoire Écclésiastique*, Louvain.
RSPT	*Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques*, Paris.
SBAM	*Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Philos.-philol. und hist. Klasse*, München.
SC	Sources Chrétiennes, Paris.
ST	Studi e Testi, Roma, Città del Vaticano.
TU	Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur, Leipzig.

Naslovi knjiga i članaka

Chalkedon, I: Grillmeier, A. i Bacht, H. (izdavači), *Das Konzil von Chalkedon*, I, Würzburg, 1962.

Lietzmann, *Apollinarius*: Lietzmann, H., *Apollinarius von Laodicea und seine Schule, Texte und Untersuchungen*, I, Tübingen, 1904.

Nautin, *Dossier*: Nautin, P., *Le dossier d' Hippolyte et de Meliton*, Paris, 1953.

Richard, 'Bulletin': Richard, M., 'Bulletin de Patrologie', *MSR*, V (1948), 273–308.

Richard, *Chalkedon*, I: Richard, M., 'Les florilèges diphysites du V^a^ et VI^a^ siècle', *Chalkedon*, I, 721–48.

Richard, 'Notes sur l' évolution': Richard, M., 'Notes sur l'évolution doctrinale de Théodoret', *RSPT*, XXV (1936), 459–81.

Schwartz, 'Publizistische Sammlungen': Schwartz, E., 'Publizistische Sammlungen zum Acacianischen Schisma', *ABAM*, Neue Folge, Heft 10, 1934.

Schwartz, '*Sermo maior*': Schwartz, E., 'Der s.g. *Sermo maior de fide* des Athanasius', *SBAM*, 1924, 6. Abhandlung, 1925.

Schwartz, 'Vaticanus gr. 1431': Schwartz, E., 'Codex Vaticanus gr. 1431, eine antichalkedonische Sammlung aus der Zeit Kaiser Zenos', *ABAM*, 1926, XXXII Band, 6. Abhandlung, 1927.

Spanneut, *Eustathe*: Spanneut, M., *Recherches sur les écrits d'Eustathe d'Antiotche avec édition nouvelle des fragments dogmatiques et exégétiques*, Lille, 1948.

Bibliografija

Ova bibliografija ne uključuje popise rukopisa koji su navedeni na stranicama 39–40 i 47 ili rana izdanja i prijevode *Eranistesa* koji su navedeni na stranicama 42–43.

I. Opća djela

Abramowski, L. i Van Roey, A.: 'Das Florileg mit den Gregor-Scholien aus Vatic. Borg. Syr. 82', *Orientalia Lovaniensia Periodica,* I (1970), 131–80.

Anastos, M. V.: 'Nestorius was Orthodox', *DOP*, XVI (1962), 119–40. Bardenhewer, O.: *Geschichte der altkirchlichen Literatur*, IV, Freiburg im Breisgau, 1924.

Bardy, G.: 'L'énigme d'Hippolyte', *MSR*, V (1948), 63–88

Bardy, G.: 'L'*Expositio fidei* attribuée à saint Ambroise', *Miscellanea Giovanni Mercati,* t. I, ST, 121, 1946, str. 199–218.

Bardy, G.: 'Sur une citation de saint Ambroise dans les controverses christologiques', *RHE*, XL (1944–5), 171–6.

Bertram, A.: *Theodoreti episcopi Cyrensis doctrina Christologica,* Hildesheim, 1883.

Bolotov, V.: 'Theodoretiana', *Christjanskoje Tschtenie,* 1892, II, 58–164 (na ruskom).

Brok, M. F. A.: 'Touchant la date du commentaire sur le psautier de Théodoret de Cyr', *RHE*, XLIV (1949), 552–6.

Camelot, T.: 'De Nestorius à Eutyches', *Chalkedon,* I, 232–42.

Canivet, P.: *Histoire d'une enteprise apologétique au V^{a} siècle,* Paris, 1957.

Diekamp, F.: *Doctrina patrum de Incarnatione Verbi,* Münster, 1907.

DuManoir, H.: 'L'argumentation patristique dans la controverse nesto-rienne', *RechSR,* XXV (1935), 441–61, 531–59.

Ehrhard, A.: *Die Cyril von Alexandrien zugeschriebene Schrift* περὶ τῆς τοῦ κυρίου ἐνανθρωπήσεως, *ein Werk des Theodoret von Cyrus,* Tübingen, 1888.

Emonds, H.: *Zweite Auflage im Altertum,* Leipzig, 1941.

Fabricius, J. A.: Vidi Harles, G. C.

Fives, D. C.: *The Use of the Optative Mood in the Works of Theodoret, Bishop of Cyrus,* Catholic Univ. of America Patristic Studies, vol. L, Washington, D. C., 1937.

Gardthausen, V.: Vidi Vogel, M.
Glubokovski, N. N.: *Blagoslovljeni Theodoret. Njegov život i djela,* dva sveska, Moskva, 1890 (na ruskom).
Grant, R. M., 'The Appeal to the Early Fathers', JTS, N. S., II (1960), 13–24.
Grillmeier, A.: *Christ in Christian Tradition,* London, 1965.
Harles, G. C.: *J. A. Fabricii Bibliotheca,* sv. 8, Hamburg, 1802.
Hespel, R.: *Le florilège cyrilien réfuté par Sévère d'Anrioche,* Louvain, 1955.
Holl, K.: *Die Handschriftliche Überlieferung des Epiphanus,* TU, XXXVI.2, Leipzig, 1910.
Honigmann, E.: 'Theodoret of Cyrrhus and Basil of Seleucia. The Time of their Death', *Patristic Studies,* ST, 173, 1953, str. 174–84.
Lampe, G. W. H.: *A Patristic Greek Lexicon,* pet svezaka, Oxford, Clarendon Press, 1961-8.
McNamara, K.: 'Theodoret of Cyrus and the Unity of Person in Christ', *Irish Theological Quarterly,* XXII (1955), 313–28.
Mandac, M.: 'L'union christologique dans les oeuvres de Théodoret antérieures au Concile d'Éphèse', *Ephemerides Theologicae Lovanienses,* XLVII (1971), 64–96.
da Mazzarino, P. C.: *La dottrina di Teodoreto di Ciro sull'unione ipostatica delle due nature in Cristo,* Roma, 1941.
Montalverne, J.: *Theodoreti Cyrensis Doctrina Antiquior de 'Verbo Inhumanato',* Roma, 1948.
Nautin, P.: 'La valeur des lemmes dans l'*Eranistes* de Théodoret', *RHE,* XLVI (1951), 68–13.
Nautin, P.: *Le dossier d'Hippolyte et de Meliton,* Paris, 1953.
Nautin, P.: 'Notes sur le catalogue des oeuvres d'Hippolyte', *RechSR,* XXXIV (1947), 99–107, 347–59.
Richard, M.: 'Bulletin de Patrologie', *MSR,* V(1948), 273308.
Richard, M.: 'L'activité littéraire de Théodoret avant le Concile d'Éphèse', *RSPT,* XXIV (1935), 83–106.
Richard, M.: 'Les citations de Théodoret conservées dans la chaîne de Nicétas sur l'Évangile selon saint Luc', *Revue Biblique,* XLIII (1934), 88–96.
Richard, M.: 'Les florilèges diphysites du Ve et VIe siècle', *Chalkedon,* I, 721–48.
Richard, M.: 'L'introduction du mot "hypostase" dans la théologie de l'Incarnation', *MSR,* II (1945), 243–70.
Richard, M.: 'Notes sur les florilèleges dogmatiques du Ve et VIe siècle', *Actes du Congrès International d'Études Byzantines,* Paris, 1948, t. I, 307–18.
Richard, M.: 'Notes sur l'évolution doctrinale de Théodoret', *RSPT,* XXV (1936), 459–81.
Richard, M.: 'Proclus de Constantinopole et le théopaschisme', *RHE,* XXXVIII (1942), 303–31.

Richard, M.: 'Un écrit de Théodoret sur l'unité du Christ après l'Incarnation', *RevSR*, XIV (1934), 34–61.
Šagi-Bunić, T.: *Deus Perfectus et Homo Perfectus a concilio Ephesino (a. 431)* ad Chalcedonense *(a. 451)*, Romae, 1965.
Saltet, L.: 'Les sources de l'Ἐρανιστής de Théodoret', *RHE*, VI (1905), 270–303., 513–36, 741–54.
Scheidweiler, F.: 'Wer ist der Verfasser des sog. *Sermo maior de fide?*', *BZ*, 47 (1954), 333–57.
Schermann, T.: *Die Geschichte der dogmatischen Florilegien vom V–VIII Jahrhundert*, TU, N. F., XIII, Leipzig, 1905.
Schulte, J.: *Theodoret von Cyrus als Apologet*, Vienna, 1904.
Schwartz, E.: 'Codex Vaticanus gr. 1431, eine antichalkedonische Sammlung aus der Zeit Kaiser Zenos', *ABAM*, 1926, XXXII. Band, 6. Abhandlung, 1927.
Schwartz, E.: 'Publizistische Sammlungen zum Acacianischen Schisma', *ABAM*, N.F., Heft 10, 1934.
Schwartz, E.: 'Zur Schriftstellerei Theodorets', *SBAM*, 1922, I, 30–40.
Sellers, R. V.: *The Council of Chalcedon. A Historical and Doctrinal Survey*, London, 1961.
Sellers, R. V.: *Two Ancient Christologies*, London, 1940.
Spanneut, M.: *Le Stoïcisme des Pères de l'Église*, Paris, 1957.
Van Roey, A.: Vidi Abramowski, L.
Vogel, M. and Gardthausen, V.: *Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance*, Leipzig, 1909.
Wagner, M.: *A Chapter in Byzantine Epistolography. The Letters of Theodoret*, *DOP*, IV (1948), pp. 119–81.
Wilson, N. G.: 'Indications of Speaker in Greek Dialogue Texts', *The Classical Quarterly*, XX (1970), 305.
Zellinger, G.: *Studien zu Severian von Gabala*, Műnster, 1926.

II. Izdanja Teodoretovih djela

Azéma, Y.: *Correspondance*, I (SC, 40), 1955; II (SC, 98), 1964; III (SC, 111), 1965.
Canivet, P.: *Thérapeutique des Maladies Helléniques*, SC, 57 (dva sveska), 1958.
Parmentier, L.: Vidi sljedeće djelo.
Scheidweiler, F.: *Theodoret. Kirchengeschichte*, 2. izdanje (1. izdanje od L. Parmentier), GCS, 44 (19), 1954.

III. Izdanja drugih starih autora

Ambrozije:

Faller, O.: *Sancti Ambrosii Opera*, pars octava, CSEL, LXXVIII, 1962; pars nona, CSEL, LXXIX, 1964.

Amfilohije:
Holl, K.: *Amphilochius von Ikonium in seinem Verhältnis zu den grossen Kappadoziern,* Tübingen u. Leipzig, 1904.

Antioh:
Martin. C.: 'Un florilège grec d'homélies christologiques des IVe et Ve siècles sur la nativité (Paris. gr. 149)', *Le Mus*éon, LIV (1941), 17–57.

Apolinarije:
Lietzmann, H.: *Apollinarius von Laodicea und seine Schule, Texte und Untersuchungen,* I, Tübingen, 1904.
de Riedmatten, H.: 'Les Fragments d'Apollinaire à l'*Eranistes*', *Chalkedon,* I, 203–12.

Atanazije:
Opitz, H.–G.: *Athanasius Werke,* Zweiter Band, Erster Teil, Berlin u. Leipzig, 1936.
Schwartz, E.: 'Der s.g. *Sermo maior de fide* des Athanasius', *SBAM,* 1924, 6. Abhandlung, 1925.
Thompson, R. W.: *Athanasius, Contra Gentes and De Incarnatione,* Oxford, 1971.

Atik:
Brière, M.: 'Une lettre inédite d' Atticus', *Revue de l'Orient Chrétien,* treći niz, 9, XXIX (1934), 378–424.

Augustin:
Goldbacher, A.: *S. Aureli Augustini Hipponensis Episcopi Epistulae,* CSEL, XLIV, 1904.
Hahn, A.: *Bibliothek der Symbole,* Breslau, 1897.
Izdavač nije naveden: *Sancti Aurelii Augustini. In Iohannis Evangelium Tractatus CXXIV,* CC, XXXVI, 1954.

Bazilije:
Pruche, B.: *Basile de Césarée. Sur le Saint-Esprit,* SC, 17 (bis), 1968.

Damaz:
Turner, C. H.: *Ecclesiae Occidentalis Monumenta Iuris Antiquae,* tom. I, fasc. 2, pars I, Oxford, 1913: Appendix VIII, *Tomus Dumasae Papae.*

Euzebije Emezanski:
Buytaert, E. M.: *Eusèbe d'Émèse. Discours conservés en latin. Textes en partie inédits.* I. La collection de Troyes (Discours I à XVII), Louvain, 1953.
Buytaert, E. M.: *L'héritage littéraure d' Eusèbe d'Émèse,* Bibliothèque du Muséon, 24, Louvain, 1949.

Eustatije:

Cavallera, F.: *S. Eustathii, episcopi Aniocheni, in Lazarum, Mariam et Martham homilia Christologica.* Nunc primum e codice Geonoviano edita cum commentario de fragmentis eustathianis. Accesserunt fragmenta Flaviani I Antiocheni. Thesim (Paris)... proposuit Ferdinandus Cavallera, Paris, 1905.

Spanneut, M.: *Recherches sur les écrits d'Antioche avec une édition nouvelle des fragments dogmatiques et exégétiques,* Lille, 1948.

Flavijan Antiohijski:

Cavallera, F.: Vidi gore pod *Eustahije.*

Gelazije Cezarejski:

Diekamp, F.: 'Gelasius von Caesarea in Palaestina', *Analecta Patristica,* Orientalia Christiana Analecta, 117, Romae, 1938, str. 16–49.

Grgur iz Nise:

Jaeger, W.: *Gregorii Nysseni Opera,* II: *Contra Eunomium Libri,* Pars altera, ed. W. Jaeger, Leiden, 1960.

Jaeger, W. i Langerbeck, H.: *Gregorii Nysseni Opera,* VII.1: *Gregorii Nysseni De Vita Moysis,* ed. H. Musurillo, Leiden, 1964.

Hipolit:

Achelis, H.: *Hippolyt's kleinere exegetische und homiletische Schriften, GCS,* 1, Hippolytus, Erster Band, Zweite Hälfte, Leipzig, 1897.

Nautin, P.: *Hippolyte Contre les Hérésies (fragment), Études et Édition Critique,* Paris, 1949.

Ignacije:

Funk, F. X.: *Opera Patrum Apostolicorum,* vol. I, editio secunda, Tübingen, 1901.

Irenej:

Rousseau, A. (generalni izdavač): *Irénée de Lyon. Contre les hérésies,* Livre IV, t. I, SC, 100. 1, 1965; Livre IV, t. II, SC, 100.2, 1965; Livre V, t. I, SC, 152, 1969; Livre V, t. II, SC, 153, 1969.

Sagnard, F.: *Irénée de Lyon. Contre les hérésies,* Livre III, SC, 34, 1952.

Metodije:

Bonwetsch, G. N.: *Methodius,* GCS, 27, 1917.

Origen:

Koetschau, P.: *Origenes,* 5, GCS, 22, 1913.

Teofil Aleksandrijski:

Hilberg, I.: *Sancti Eusebii Hieronymi Epistolae,* CSEL, LV, 1912.

KNJIZNICA
"JURAJ HABDELIĆ"
ZAGREB

PROLEGOMENA

I. Povijesna i teološka pozadina

TEODORET, biskup grada Cira, imao je izuzetno utjecajnu ulogu u povijesti Kršćanske Crkve i njezine teologije u drugoj četvrtini petog stoljeća. Ćiril Aleksandrijski je bio neosporno najistaknutija osoba toga razdoblja, ali su njegovi protivnici našli rječitog predstavnika u Teodoretu, vodećem antiohijskom teologu poslije smrti Teodora Mopsvestijskog. *Eranistes* predstavlja krajnju točku u Teodoretovu protivljenju Ćirilu i možda je najizvornije djelo petog stoljeća iz Sirije. Budući da su detalji Teodoretova života i djela dobro poznati i dokumentirani, ovaj kratki sažetak služi kao pomoć u smještanju *Eranistesa* u njegov povijesni kontekst.[1] Rođen u Antiohiji u Siriji oko 393., Teodoret je bio odgojen i obrazovan u tamošnjim samostanskim školama. 423. je bio zaređen za biskupa grada Cira, te je djelovao u korist Nestoriju na Općem saboru u Efezu 431. Nakon Sabora nevoljko se pridružio Ivanu Antiohijskom i njegovim biskupima sufraganima u obnovi zajedništva s Ćirilom i Crkvama koje su u savezništvu s Aleksandrijom, odbijajući tako formalno osuditi Nestorija sve dok ga nužnost nije prisilila na Kalcedonskom saboru 451. Datum njegove smrti, koja se očito zbila 466., možda je jedini istinski osporavan datum u njegovoj biografiji.[2]

Danas postoji općenito slaganje da je *Eranistes* bio napisan 447. ili 448.[3] Ćiril je umro 444., dok je Nestorije konačno prognan 436. Nemiri oko Efeškog sabora su se zbog toga stišali, iako su događaji koji su sli-

---

[1] O detaljima Teodoretova života i djela vidi O. Bardenhewer, *Geschichte der altkirchlichen Literatur*, IV (Freiburg im Breisgau, 1924.), str. 219–47.

[2] Godina 457. (ili 458.) bila je tradicionalno prihvaćena kao vrijeme Teodoretove smrti. E. Honigmann dokazuje 466. kao vjerojatno vrijeme u: *Theodoret of Cyrrhus and Basil of Seleucia. The time of their Death*, Patristic Studies, ST, 173, str. 174–84.

[3] U DTC, XV, 306, G. Bardy tvrdi da je *Eranistes* sastavljen 448. godine. Svi autori koji slijede prihvaćaju 447.: L. Saltet, *les sources de l'*Eranisth,j *de Théodoret*, RHE, VI (1905), 290; Bardenhewer, nav. dj., IV, 229–30.; M. Richard, *L'activité littéraire de Théodoret avant le Concile d'Éphèse*, RSPT, XXIV (1935), 86; M. Brok, *Touchant la date du Commentaire sur le Psautier de Théodoret de Cyr*, RHE, XLIV (1949), 553.

jedili pokazali da je relativni mir koji je vladao bio zapravo površan. Uloga *Eranistesa* u novim nemirima je nejasna, jer Teodoret ne imenuje posebno objekt svoje kritike, ali žestoko protivljenje na koje je on počeo nailaziti u ovom razdoblju daje natuknuti da je to morao biti Eutih, čije je naizgled heretičko učenje podržavao Dioskur, Ćirilov nasljednik u Aleksandriji.[4] Sinoda u Carigradu je osudila Eutiha 448.[5] Teodoret je bio iste godine ranije konfiniran carskim dekretom u grad Cir, jer je svuda sazivao sinode i remetio mir.[6] Godine je 449. Sinoda u Efezu ponovno vratila u službu Eutiha, osudila Flavijana Carigradskog i svrgnula Teodoreta, Ibasa iz Edese i Domna Antiohijskog.[7]

Teodoretovi prizivi na svjetovne i crkvene vlasti, uključujući Leona, rimskog biskupa,[8] bili su od male pomoći sve dok nije, nakon smrti Teodozija II. i stupanja na prijestolje Marciana, bio sazvan novi sabor.[9] Sabor u Kalcedonu 451. je rehabilitirao Teodoreta i njegove drugove, Eutih je osuđen i prevladala je kristologija dviju naravi kako je prikazana u Leonovim pismima. Završni udarac Teodoretu zadat je ipak posthumno kada je Carigradski sabor 553. osudio njegove spise protiv Ćirila i Efeškog sabora.[10] Od tada je postao za mnoge predmet sumnje, iako je umro u punom zajedništvu sa svim Crkvama svoga vremena.

Teodoretova djela odražavaju karakter koji je bio pobožan, učen, i u isto vrijeme osobito praktičan i vičan u svjetovnim stvarima. Osnovna ironija njegova života sadržana je u tome da je upravo onaj, koji je hvalio tišinu monaškog života, trebao postati žarišnom točkom tako mnogih neslaganja i sukoba.[11]

---

[4] O *Eranistesu* kao središtu sukoba između Teodoreta i Aleksandrije, vidi T. Camelot, 'De Nestorius à Eutyches', *Chalkedon*, I, 235–6.

[5] Tedoretovo pismo 11, upućeno Flavijanu Carigradskom, sadrži izraz veselja, očito na vijest o osudi Eutiha. O tekstu pisama vidi referencu u Azémainu izdanju u bibliografiji, *II. Editions of Theodoret's writings*.

[6] Teodoret opisuje optužbe iznesene protiv njega i osjeća nepravdu koju je trpio u Pismima 79–81.

[7] O Teodoretovoj reakciji na djelatnost tzv. *Latrociniuma* Efeškog vidi Pisma 113, 119–21, 124.

[8] Vidi pismo 113 Leonu i druga pisma koja su spomenuta gore u bilješci 7.

[9] Teodoret opisuje promjenu u svojoj sudbini smrću Teodozija u Pismima 139–41.

[10] Osuda se nalazi u Aktima koncila, kanon 13, ACO, 4.1, 243–4.

[11] Vidi pisma 124, 134 i 119 o izrazima Teodoretova zadovoljstva s mirnim monaškim životom.

Kristologija, koju Teodoret izlaže u *Eranistesu*, nije izrazito originalna ili značajna u sebi, ali je, ipak, presudna za razumijevanje njegove osobne misli i nauke o dvjema naravima koju je Kalcedonski sabor suprotstavio Eutihu. Prvotna nakana ovoga sveska je ustanoviti kritički tekst *Eranistesa*. Rasprava će stoga biti ograničena na literarna i filološka pitanja. Ovoj studiji prethodi kratka analiza strukture *Eranistesa* i sažetak njegova sadržaja.

Tekst *Eranistesa* sastoji se od triju odvojenih rasprava, u dijaloškom obliku, između dviju osoba nazvanih Pravovjernik i Eranistes. Prva naravski izražava Teodoretovo učenje, dok potonja iznosi različite heretičke nauke, koje je Teodoret pripisivao svojim protivnicima.[12] U djelo se uvodi prologom u kojem Teodoret daje kratak pregled hereza, kojima se on suprotstavlja, i posebnih istina koje namjerava dokazati. On, dakle, objašnjava svoju uporabu dijaloškog oblika i svoju tehniku za označavanje govornika.[13]

Svaki je dijalog dopunjen florilegijem navoda iz spisa ranijih crkvenih autora. Ovo su istinski dogmatski florilegiji po tome što se koriste da bi pomogli dokazati nauku o kojoj se raspravlja u dijalogu.[14] Sedam navoda o *Ivan 1,14* umetnuti su u prvi dijalog prije formalnog florilegija. Oni su navedeni kao prvi dio prvog florilegija i označeni brojevima u redoslijedu s drugim citatima.

---

[12] Ime *Eranistes* je često prevođeno kao *prosjak*, ali *Patristic Greek Lexicon*-ov prijevod toga imena kao *skupljač* je bliži Teodoretovu vlastitom tumačenju. On kaže da oni koje predstavlja Eranistes skupljaju zajedno (ἐρανισάμενοι) različita mišljenja i plete ih zajedno u mnogo-liku teoriju upravo onako kako bi netko mogao sašiti ostatke starog platna u jedno (64.21 – 67.7). Reference u sadašnjem izdanju bit će uvijek stranice i redak. Prema tome 67.7 odnose se na stranicu 67, redak 7. Latinski naslov dodatka i grčka imena dijaloga, od kojih nijedno ne potječe od Teodoreta, zadržani su da olakšaju referencu.

[13] Vidi 66.8 – 19. Teodoret napominje da radije rabi metodu poprilično različitu od one koju su rabili klasični autori dijalogâ. On tako daje novi smjer drevnoj literarnoj formi. Vidi N. G. Wilson, *Indications of Speaker in Greek Dialogue Texts*, Classical Quaterly, XX (1970), 305.

[14] O važnosti Teodoretovih citata za povijest florilegija i za tekstove mnogih ranih otaca vidi M. Richard, *Chalkedon*, I, 725 i M. Spanneut, *Eustathe*, str. 26.

Djelo završava dodatkom podijeljenim u tri odsjeka, koji odgovaraju trima dijalozima. Svaki dio se sastoji od kratkih iskaza koji sažimaju glavne argumente Pravovjernika.[15]

Slijedi shematski pregled *Eranistesa*:

Prolog: 64.1 – 67.29
Dijalog I (Ἄτρεπτος): 68.1 – 165.8.
Florilegij I:
  Dio 1 (o *Ivan 1,14*): 124.22 – 131.27 (*razbacano*).
  Dio 2 (glavni dio): 126.25 – 160.4, 160.25 – 163.24.
Dijalog II (Ἀσύγχυτος): 166.1 – 318.4
Florilegij II: 248.12 – 309.25, 310.9 – 317.21.
Dijalog III (Ἀπαθής): 320.1 – 449.14.
Florilegij III: 400.19 – 435.32, 436.19 – 439.28, 440.18 – 447.26.
Dodatak: 450.1 – 473.4.

Budući da rasprava o Teodoretovoj kristologiji nije prvotna nakana ove studije, tri će dijaloga biti ukratko sažeta Teodoretovim riječima, uzetim iz Dodatka.

Prvi dijalog se bavi nepromjenjivošću Kristove božanske naravi:[16]

Priznali smo da je jedna bit Oca, Sina i Duha Svetoga i složili smo se da je ta bit nepromjenjiva. Ako je jedna bit Trojstva, koja je nepromjenjiva, tada je jedinorođeni Sin nepromjenjiv, jer je on jedna osoba Trojstva. Ako je on nepromjenjiv, onda je postao tijelom tako što se nije promijenio ni na koji način, on je uzeo tijelo i zato se kaže da je postao tijelo (450.2 – 451.6).

U drugom dijalogu Teodoret pokušava dokazati da su Kristove dvije naravi sjedinjene na takav način da svaka zadržava svoje vlastitosti:

---

[15] Dodatak, naslovljen na latinskom *Demonstratio per syllogismos*, pojavljuje se kao neovisna cjelina u brojnim renesansnim rukopisima (vidi str. 41), ali Teodoretov opis dodatka u prologu pokazuje da je on organski dio *Eranistesa*.

[16] U ovom sažetku i u uvodu sljedeće ključne riječi bit će uvijek prevedene kako je označeno: φύσις (narav); οὐσία (bit); μορφή (oblik); πρόσωπον (osoba); ὑπόστασις (hipostaza); ἕνωσις (jedinstvo).

Oni koji vjeruju da je jedna narav nastala iz sjedinjenja božanstva i čovještva razaraju tim naukom vlastitosti obiju naravî. Razaranje ovih vlastitosti je poricanje i jedne i druge naravi. Miješanje sjedinjenih naravi ne dopušta vidjeti da je tijelo tijelo niti da je Bog Bog. Ali ako je i poslije sjedinjenja jasna razlika između sjedinjenih, tada se nije dogodilo miješanje, nego sjedinjenje bez miješanja. Ako se to priznaje, tada Krist Gospodin nije jedna narav, nego jedan Sin koji pokazuje da je i jedna i druga narav nepomiješana (456.10 – 457.16).

U trećem je dijalogu riječ o netrpljivosti božanske naravi utjelovljene Božje Riječi i o poricanju koje iz toga slijedi da se patnja i smrt na križu mogu pripisivati božanstvu:[17]

Ako je Krist i Bog i čovjek, kako uči Sveto pismo i kako su blaženi oci uvijek propovijedali, tada je trpio kao čovjek, a kao Bog je ostao netrpljiv (470.15 – 471.15).

Naglasak koji Teodoret stavlja na realnost dviju naravi utjelovljene Riječi dao je na koncu povoda optužbi, koju je on čvrsto poricao, da je nestorijevac i da naučava dva Sina.[18] Obratno, njegovo razumijevanje nauka njegovih protivnika potaknulo ga je da im pripiše veliki niz hereza od doketizma, gnosticizma i maniheizma do onih Arija, Eunomija i Apolinarija.[19] Kratki sažetak nastoji istaknuti radikalne razlike između dvaju pozicija, ali činjenice pokazuju da u ovom slučaju nije bila učinjena nikakva nepravda. Lako je moguće je ni Teodoret ni Eutih nisu nikada stvarno zastupali ekstremna vjerovanja koja su im bila pripisivana.[20] Ali katastrofalno nerazumijevanje, koje je uslijedilo, bilo je goto-

[17] O pitanju πάθη u čovjeku i ἀπάθεια u Bogu, ukoliko je promatrano u svjetlu stoičkog utjecaja na rane oce, vidi M. Spannent, *Le Stoicisme des Pères de l'Église* (Paris, 1957), str. 232–5, 291–3.

[18] Vidi *Eranistes*, 229.9–11, 347.23–25 i Pismo 83 Dioskuru Aleksandrijskom.

[19] Vidi prolog *Eranistesu* i bilješke u indeksu o imenima spomenutih heretika.

[20] O raznim nijansama mišljenja glede Teodoretove pravovjernosti vidi J. Montalverne, *Theodoreti Cyrensis Doctrina Antiquior de Verbo 'inhumanato'* (Roma, 1948), str. XV – XVIII. Camelot, nav. članak, str. 234–42, navodi nekoliko autora koji su smatrali da Eutih nije zaista ispovijedao nauku pripisanu njemu. Camelot smatra da je Eutih imao možda dobru nakanu, ali je aktivno pomogao da se razvije uistinu monofizitska kristologija.

vo neizbježivo zbog pomanjkanja jasnoće u teološkom jeziku i neuspjeha obiju strana da saslušaju svoje protivnike sa željom da shvate istinsko značenje njihovih riječi.[21]

[21] M. Richard, *L'introduction du mot "hypostase" dans la théologie del'Incarnation*, MSR, II (1945), 243–70, je pokazao da se u korijenu teoloških kontroverzi prve polovice petog stoljeća nalaze teološke razlike i jezični nesporazumi. Za raspravu o jezičnim problemima koji su u to uključeni vidi R. V. Sellers, *The Council of Chalcedon* (London, 1961), str. 137–42, 175–81. Riječi M. V. Anastos-a, *Nestorius was Orthodox*, DOP, XVI (1962), 120, su istinite za razdoblje Kalcedona kao i za vrijeme Efeza: "Da je bilo moguće prisiliti Nestorija i Ćirila da mirno rasprave o svojim razlikama i da točno odrede svoje pojmove uz nadgledanje strogog i nepristranog suca, koji bi ih mogao držati pod kontrolom sve dok se jasno ne izraze, postoji mala sumnja u to da bi se oni mogli supstancijalno teološki složiti, iako su bili odvojeni *toto caelo* ukoliko je riječ o prestižu njihovih nadbiskupskih stolica."

II. Patristički navodi

1. Popis navoda

Popis koji slijedi donosi svaki navod prema slijedu pojavljivanja u njegovu florilegiju. Svaki navod sastoji se iz dvaju dijelova: prvi dio spominje autora navoda, naslov koji mu Teodoret daje, stranicu te odnosni redak u ovom izdanju. Drugi dio daje standardni latinski naslov djela iz kojeg je navod preuzet, i upućivanje na Mignea ili na moderno, kritičko izdanje, gdje je to moguće. Ako je u pitanju drugi izdavač ili serije, a ne PG ili PL, bit će navedeno samo izdavačevo ime ili naslov serije. Puni naslov će biti naveden u bibliografskom odjeljku naslovljenom "Izdanja drugih starih autora" (XV–XVII) i pod imenom autora navoda.

Florilegij I:

Dio 1: O interpretaciji *Ivan 1,14:*[22]

1. Atanazije (πρὸς Ἐπίκτητον γεγραφότος). 124.22–30. *Epistula ad Epictetum*, 8 (*PG* 26.1061 D – 1064 A).

2. Grgur Nazijanski (Ἄκουσον ... αὐτοῦ λέγοντος). 126.4–9. *Epistula 101 (Ad Cledonium)*, *PG* 37.189C.

3. Ambrozije (ἐν τῷ περὶ πίστεως λόγῳ). 126.19–128.2. *De Incarnationis Dominicae Sacramento*, 6.59, 60, 61 (CSEL, LXXIX, 254.122–6, 255.139–44, 256.147–50).

4. Flavijan Antiohijski (... εὐαγγελικὸν ῥητὸν ἑρμηνεύοντος). 128.15 – 19. *In Ioannem 1:14* (Cavallera, frag. 4, str. 106).

5. Gelazije Cezarejski (εἰς τὴν τῆς δεσποτικῆς ἐπιφανείας πανήγυριν). 128.22–7. *In Epiphaniam* (Diekamp, frag. XI, str. 47).

6. Ivan Zlatousti (... τὸ εὐαγγελικὸν ἑρμηνεύων χωρίον). 130.2–17. *In Ioannem homilia XI*, 1–2 (PG 59.79.26–50).

7. Severijan iz Gabale (τούτου ... τὴν ἑρμηνείαν). 130.19–29. *De sigillis* (PG 63.542.1–11).

[22] U prvom dijelu se u navode uvodi neformalnim naslovom, kao dijelom razgovora.

Dio 2: Glavni dio florilegija:

8. Ignacije (Ἐκ τῆς πρὸς Σμυρναίους ἐπιστολῆς). 132.26–31. *Ad Smyrnaeos*, I.1–2 (Funk, I, 276.1–6)
9. ——— (ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς). 134.1–4. Na istom mj., V.2 (Funk, I, 280.1–4).
10. ——— (ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς). 134.5–11. Na istom mj., IV.2–V.1 (Funk, I, 278.9–16).
11. ——— (ἐκ τῆς πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολῆς). 134.12–15. *Ad Ephesios*, XVIII.2 (Funk, I, 226.19–228.2).
12. ——— (ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς). 134.16–19. Na istom mj., XX.2 (Funk, I, 230.3–5).
13. ——— (ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς). 134.20–4. Na istom mj., VII.2 (Funk, I, 218.7–20).
14. ——— (ἐκ τῆς πρὸς Τραλλιανοὺς ἐπιστολῆς). 134.25–9. *Ad Trallianos*, IX.1 (Funk, I, 248.12–16).
15. Irenej (Ἐκ τοῦ τρίτου λόγου τῶν εἰς τὰς αἱρέσεις). 134.31–136.4. *Adversus Haereses*, III.10.4 (SC, 34, 172).
16. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 136.5–8. Na istom mj., III.21.5 (SC, 34, 362).
17. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 136.9–20. Na istom mj., III.21.10–22.1 (SC, 34, 372).
18. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 136.21–138.6. Na istom mj., III.22.2 (SC, 34, 374–8).
19. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 138.7–12. Na istom mj., III.18.7 (SC, 34, 328).
20. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 138.13–21. Na istom mj., III.19.1 (SC, 34, 330–2).
21. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 138.22–30. Na istom mj., III.14.4 (SC, 34, 308).
22. Hipolit (Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τό, "Κύριος ποιμαίνει με"). 140.2–10. *In illud: 'Dominus pastor meus...'* (Ps. 22:1); Achelis, str. 146.20–147.6, frag. XIX.
23. ——— (ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὸν Ἐλκανᾶν καὶ τὴν Ἄνναν). 140.11–14. *In Helcanam et Annam* (Achelis, str.121.1–5, frag. I).
24. – (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 140. 15–20. Na istom mj. (Achelis, str. 121.6–12, frag. II).

25. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 140.21–5. Na istom mj. (Achelis, str. 121.13–122.2, frag. III).
26. ——— (ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Ἡσαΐου). 140.26–31. *In principium Isaiae* (Achelis, str. 180.1–7, frag. I).
27. Metodije (Ἐκ τοῦ περὶ μαρτύρων λόγου). 142.1–5. *De martyribus* (GCS, 27, 520.1–5).
28. Eustatije Antiohijski (Ἐκ τῆς ἑρμηνείας τοῦ ιέ ψαλμοῦ) 142.7–12. *In psalmum 15* (Cavallera, frag. 8, str. 68; Spanneut, str. 27).[23]
29. ——— (ἐκ τοῦ περὶ ψυχῆς λόγου). 142.13–21. *De anima* (Cavallera, frag. 53, str. 90; Spanneut, frag. 10, str. 99.6–13).
30. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 142.22–6. Na istom mj. (Cavallera, frag. 54, str. 90; Spanneut, frag. 11, str. 99.14–18).
31. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 142.27–9. Na istom mj. (Cavallera, frag. 57, str. 91; Spanneut, frag. 12, str. 99.19–21).
32. ——— (ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τό, "Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ"). 142.30–144.6. *In illud: 'Dominus creavit me... (Prov. VIII:22)*, Cavallera, frag. 19, str. 76; Spanneut, frag. 18, str. 101.6–13.
33. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 144.7–13. Na istom mj. (Cavallera, frag. 25, str. 76; Spanneut, frag. 19, str. 101.14–20).
34. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 144.14–18. Na istom mj. (Cavallera, frag. 26, str. 76; Spanneut, frag. 20, str. 101.21–4).
35. ——— (ἐκ τῆς ἑρμηνείας τοῦ ϙβ´ ψαλμοῦ). 144.19–23. *In Psalmum 92* (Cavallera, frag. 12, str. 69; Spanneut, frag. 35, str. 107.4–8).
36. Atanazije (Ἐκ τῆς ἀπολογίας τῆς γεγενημένης ὑπὲρ Διονυσίου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας). 144.25–146.4. *De sententia Dionysii*, 10 (PG 25.496AB; Opitz, II.1, 53.20–54.2).
37. ——— (ἐκ τῆς αὐτῆς ἀπολογίας). 146.5–7. Na istom mj., 12 (PG 25.497B; Opitz, II.1, 54.28–9).
38. ——— (ἐκ τοῦ περὶ πίστεως λόγου τοῦ μείζονος). 146.8–10. *Sermo maior de fide*, Schwartz, str. 5.6–8, br. 2 (3) i završetak.
39. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 146.11–13. Na istom mj. (Schwartz, str. 30.18–20, br. 75).
40. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 146.14–25. Na istom mj. (Schwartz, str. 52).

[23] Ovaj odlomak je zapravo navod iz Didima Slijepog, *In psalmum 15* (PG 39.1233BC); usp. Spanneut, *Eustathe*, str. 27–9.

41. —— (ἐκ τῆς πρὸς Ἐπίκτητον ἐπιστολῆς). 146.26–148.2. *Epistola ad Epictetum*, 2 (PG 26.1052C–1053A).
42. —— (ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς). 148.3–13. Na istom mj., 2 (PG 26.1053AB)
43. —— (ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς). 148.14–18. Na istom mj., 7 (PG 26.1061B).
44. Bazilije (Ἐκ τῆς ἑρμηνείας τοῦ νθ' ψαλμοῦ). 148.20–3. *In Psalmum 59*, 4 (PG.468A)
45. —— (ἐκ τῶν πρὸς Ἀμφιλόχιον ἐπίσκοπον περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος). 148.24–150.7 *De Spiritu Sancto*, V.12 (SC, 17bis, 282–4).
46. Grgur Nazijanski (Ἐκ τῆς πρὸς Κληδόνιον προτέρας ἐκθέσεως). 150.9–18. *Epistula 101 (Ad Cledonium)* (PG 37.181BC).
47. —— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 104.19–105.12. Na istom mj. (PG 37.188ABC).
48. Grgur iz Nise (Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὸν Ἀβραάμ). 152.14–25. *De deitate filii et spiritus sancti* (PG46.564D–565A).
49. —— (ἐκ τοῦ περὶ τελειότητος βίου). 152.26–154.2. *De vita Moysis* (Jaeger, VII.1, 108.21–109.6).
50. —— (ἐκ τοῦ κατὰ Εὐνομιου λόγου). 154.3–8. *Contra Eunomium*, III.1.44 (Jaeger, II, 19.3–8).
51. —— (ἐκ τῆς αὐτῆς πραγματείας). 154.9–12. Na istom mj., III.3.64 (Jaeger, II, 130.19–22).
52. —— (ἐκ τῆς αὐτῆς πραγματείας). 154.13–16. Na istom mj., III.1.50 (Jaeger, II, 21.5–7).
53. —— (ἐκ τοῦ εἰς μακαρισμοὺς λόγου πρώτου). 154.17–23. *De beatitudinibus* (PG 44.1201B).
54. Flavijan Antiohijski (Ἐκ τῆς εἰς Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν ὁμιλίας). 154.25–8. *Homilia in S. Io. Baptistam* (Cavallera, frag. 2, str. 105).
55. —— (ἐκ τοῦ λογου τοῦ εἰς τό, "Πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ,"). 154.29–156.4. *In Lucam IV:18* (Cavallera, frag. 3, str. 105–6).
56. Amfilohije (Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τό, "Ὁ πατήρ μου μείζων μού ἐστιν"). 156.6–20. *In illud: 'Pater maior me est.'* (PG 39. 109AB, frag. XII).

57. ——— (ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τό, "Οὐ δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδέν"). 156.21–7. *In illud: 'Non potest filius...'* (PG 39.105B, frag. Xa).

58. Ivan Zlatousti (Ἐκ τοῦ λόγου ὃν εἶπε, Γότθου πρέσβεως πρὸ αὐτοῦ εἰρηκότος). 158.1–5, *Homilia VIII*, 3 (PG 63.505.3–8).

59. ——— (ἐκ τοῦ γενεθλιακοῦ λόγου). 158.6–20. *In diem natalem D. N. I. C.*, 6 (PG 49.359.18–38)

60. ——— (Καὶ μετ' ὀλίγα). 158.21–4. Na istom mj., 6 (PG 49.359. 52–4).

61. ——— (ἀπὸ τοῦ λόγου, ὅτι τὰ ταπεινῶς εἰρημένα καὶ γεγενημένα παρὰ τοῦ Χριστοῦ...). 158.25–160.4. *De consubstantiali c. Anomoeos*, VII, 3 (PG 48.759.34–47).

62. Apolinarije (Ἐκ τοῦ κατὰ κεφάλαιον βιβλίου). 160.26–8. τὸ κατὰ κεφάλαιον βιβλίον (Lietzmann, frag. 121, str. 237.10–12; de Riedmatten, str. 207.2–4).

63. ——— (Καὶ πάλιν εὐθὺς ἐπισυνάπτων φησί). 160.29–162.2. Na istom mj. (Lietzmann, frag. 122, str. 237.13–17; de Riedmatten, str. 207.5–8).

64. ——— (Καὶ μετ' ὀλίγα δὲ οὕτω λέγει). 162.3–7. Na istom mj. (Lietzmann, frag. 123, str. 237.18–23; de Riedmatten, str. 207.9–13).

65. ——— (Καὶ αὖθις μετὰ βραχέα καὶ ταῦτα εἴρηκε). 162.8–11. Na istom mj. (Lietzmann, frag. 124, str. 237.28–32; de Riedmatten, str. 207.14–16).

66. ——— (Κἀν τῷ περὶ πίστεως λογιδίῳ οὕτω λέγει). 162.14–18. κατὰ μέρος πίστις, 11 (Lietzmann, str. 171.1–5; de Riedmatten, str. 207, 17–21).

67. ——— (Καὶ μετ' ὀλίγα). 162.19–22. Lietzmann, frag. 1, str. 185.2–6; de Riedmatten, str. 207.22–4.[24]

68. ——— (Καὶ ἐν ἑτέρᾳ δὲ ἐκθέσει οὕτως ἔφη). 162.23–5. κατὰ μέρος πίστις, 28 (Lietzmann, str. 177.4–6; de Riedmatten, str. 207.25–7).[25]

---

[24] Iako Teodoret navodi ovaj odlomak kao dio κατὰ μέρος πίστις, on nije, prema Lietzmannu tamo nađen.

[25] Ovaj odlomak je naveden kao da potječe iz djela različitog od *67*, ali je on iz κατὰ μέρος πίστις, dok je *67*, unatoč svom naslovu, iz drugog djela.

Florilegij II:

1. Ignacije (Ἐκ τῆς πρὸς Σμυρναίους ἐπιστολῆς), 248.13–17. *Ad Smyrnaeos*, III.1–2 (Funk, I, 276.15–18).
2. —— (ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς). 248.18–20. Na istom mj., III.3 (Funk, I, 278.1–3).
3. Irenej (Ἐκ τοῦ τρίτου λόγου τῶν εἰς τὰς αἱρέσεις). 248.22–30. *Adversus Haereses*, III.18.7 (SC, 34, 324–6).[26]
4. —— (ἐκ τοῦ τρίτου λόγου τῆς αὐτῆς πραγματείας). 250.1–6. Na istom mj., III.16.8 (SC, 34, 296–8)
5. —— (ἐκ τοῦ δ' λόγου τῶν εἰς τὰς αἱρέσεις). 250.7–13. Na istom mj., IV.4.1 (SC, 100.2, 418).
6. —— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 250.14–17. Na istom mj., IV.33.4 (SC, 100.2, 810).
7. —— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 250.18–20. Na istom mj., IV.33.11 (SC, 100.2, 830).
8. —— (ἐκ τῆς αὐτῆς πραγματείας). 250.21–252.2. Na istom mj., V.1.2 (SC, 153, 22–4).[27]
9. Hipolit (Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὴν τῶν ταλάντων διανομήν). 252.4–13. *De distributione talentorum* (Achelis, str. 209.1–11, frag. I).
10. —— (ἐκ τῆς πρὸς βασιλίδα τινὰ ἐπιστολῆς). 252.14–19. *Epistula ad reginam* (Achelis, str. 253.8–14, frag VII).
11. —— (ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὸν Ἐλκανᾶν καὶ τῆς Ἄνναν). 252.20–7. *In Helcanam et Annam* (Achelis, str. 122.3–11, frag. IV).
12. —— (ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὴν ᾠδὴν τὴν μεγάλην). 252.28–254.9. *In magnum canticum* (Achelis, str. 83.1–15, frag. I).
13. —— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 254.10–13. Na istom mj. (Achelis, str. 83.16–20, frag. II).
14. —— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 254.14–17. Na istom mj. (Achelis, str. 84.1–6, frag. III).

---

[26] Naslov ovog odlomka je bio ispravljen. Svi rukopisi navode kako on potječe iz druge knjige *Adversus Haereses*.

[27] Iako Teodoretov naslov pokazuje da je ovaj odlomak iz IV. knjige, on je zapravo iz V. knjige.

15. ——— (ἐκ τῆς ἑρμηνείας τοῦ β' ψαλμοῦ). 254.18–256.6. *Contra Noetum*, 17–18, s brojnim ispuštanjima i varijantama (Nautin, str. 263.8–265.19).[28]

16. ——— (ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὸν κγ' ψαλμόν). 256.7–14. *In Psalmum 23:7* (Achelis, str. 147.7–13, frag. XX).

17. Eustatije Antiohijski (Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῆς στηλογραφίας). 256.16–19. *In inscriptiones titulorum* (Cavallera, frag. 14, str. 71–2; Spanneut, frag. 9, str. 98.26–30).

18. ——— (ἐκ τοῦ περὶ ψυχῆς λόγου). 256.20–7. *De Anima* (Cavallera, frag. 59, str. 91; Spanneut, frag. 13, str. 99.22–9).

19. ——— (ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τό, "Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ"). 256.28–158.11. *In illud: 'Dominus creavit me...' (Prov. VIII:22)* (Cavallera, frag 21, str. 76; Spanneut, frag. 21, str. 101.25–102.2).

20. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 258.12–20. Na istom mj. (Cavallera, frag. 22, str. 76; Spanneut, frag. 22, str. 102.3–10).

21. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 258.21–260.9. Na istom mj. (Cavallera, frag. 20, str. 76; Spanneut, frag. 23, str. 102.11–27).

22. Atanazije (Ἐκ τοῦ πρὸς τὰς αἱρέσεις λόγου β'). 260.11–21. *Oratio II contra Arianos*, 70 (PG 26.296B).

23. ——— (ἐκ τῆς πρὸς Ἐπίκτητον ἐπιστολῆς). 260.22–31. *Epistula ad Epictetum*, 9 (PG 26.1065AB).

24. ——— (ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς). 262.1–7. *Epistula ad Adelphium*, 8 (PG 26.1081C).[29]

25a. ——— (ἐκ τοῦ περὶ πίστεως λόγου τοῦ μείζονος). 262.8–13. *Sermo maior de fide* (Schwartz, str. 26.7–12, br. 66 (29)).[30]

25b. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 262.14–16. Na istom mj. (Schwartz, str. 11.7–8, br. 27 (18) i str. 17.6–18.2, br. 55 (21))

25c. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 262.17–26. Na istom mj. (Schwartz, str. 26.11–21, br. 66 (29)).

---

[28] Achelis slijedi Teodoretov naslov i navodi ovaj odlomak kao *In Psalmum 2*, str. 146.1–19, frag. XVIII.

[29] Teodoretov naslov ovdje nije točan.

[30] Schulze je ispustio *25b* i tiskao *25a* i *25c* kao jedan odlomak. Rukopisni dokaz pokazuje da je *25b* mogao biti tiskan kao dio *Eranistesa*. Broj *25* je sačuvan za sva tri odlomka kako bi se izbjegle promjene u numeraciji ostalih navoda u florilegiju.

26. ——— (ἐκ τοῦ πρὸς ᾿Αρειανοὺς τόμου). 262.27–264.2. *De incarnatione et contra Arianos*, 2–3 (PG 26.988C–989A).
27. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 264.3–11. Na istom mj., 3–4 (PG 26.989B).
28. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 264.12–17, Na istom mj., 22 (PG 26.1024BC).
29. Ambrozije (᾿Εν ἐκθέσει πίστεως). 264.19–163.12. *Expositio fidei* (PL 16.847A–849B).
30. ———(naslov nije naveden). 268.13–23. *De Incarnationis Dominicae Sacramento*, 6.57 (CSEL, LXXIX, 253.106–254.121).
31. ——— (ἐκ τῆς πρὸς Γρατιανὸν τὸν βασιλέα ἐπιστολῆς). 268.24–270.2. *De fide (Ad Gratianum Augustum)*, II.9.77 (CSEL, LXXVIII, 84.32–85.38).
32. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 270.3–11. Na istom mj., II.7.58 (CSEL, LXXVIII, 76.43–51).
33. ——— (naslov nije naveden). 270.12–21. Na istom mj., II.9.77 (CSEL, LXXVIII, 84.30–85.4).
34. ——— (ἐκ τοῦ λόγου τοῦ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ κυρίου κατὰ ᾿Απολιναριστῶν). 270.22–30. *De Incarnationis Dominicae Sacramento*, 6.49 (CSEL, LXXIX, 249.27–33).
35. ——— (naslov nije naveden). 272.1–8. Na istom mj., 6.52 (CSEL, LXXIX, 250.54–61).
36. ——— (κατὰ ᾿Απολιναρίου). 272.9–18. Na istom mj., 4.23 (CSEL, LXXIX, 235.1–9)
37. ——— (μετ' ὀλίγα). 272.19–28. Na istom mj., 6.61 (CSEL, LXXIX, 256.147–54).
38. Bazilije (᾿Εκ τοῦ περὶ εὐχαριστίας λόγου). 274.2–11. *De gratiarum actione homilia*, 5 (PG 31.228C–229A).
39. ———(εἰς τὸ κατὰ Εὐνομίου). 274.12–17. *Adversus Eunomium*, I.18 (PG 29.552C–553A).
40. Grgur Nazijanski (᾿Εκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὴν νέαν κυριακήν). 274.19–23. *Oratio XL. In Sanctam baptisma*, 45 (PG 36.424C).
41. ——— (ἐκ τῆς πρὸς Κληδόνιον ἐπιστολῆς). 274.24–276.5. *Epistula 101 (Ad Cledonium)* (PG 37.180A).
42. ——— (ἐκ τῆς πρὸς Κληδόνιον προτέρας ἐκθέσεως). 276.6–15. Na istom mj. (PG 37.181A).

43. ——— (ἐκ τοῦ περὶ υἱοῦ λόγοῦ β'). 276.16–22. *Oratio XXX. Theologica quarta. De Filio*, 6 (PG 36.109C).
44. ——— (ἐκ τοῦ λόγοῦ τοῦ εἰς τὰ θεοφάνια). 276.23–6. *Oratio XXXVIII. In Theophania*, 13 (PG 36.325BC).
45. ——— (μετ' ὀλίγα). 278.1–4. Na istom mj., 15 (PG 36.328C).
46. ——— (ἐν τῷ β' λόγῳ τῷ περὶ υἱοῦ). 278.5–19. *Oratio XXX. Theologica quarta. De Filio*, 8–9 (PG 36.113A).
47. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 278.20–6. Na istom mj., 14 (PG 36.121C).
48. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 280.1–7. Na istom mj., 15 (PG 36.124B).
49. Grgur iz Nise (Ἐκ τοῦ κατηχητικοῦ λόγου). 280.9–11. *Oratio catechetica magna*, pogl. X (PG 45.41B).
50. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 280.12–15. Na istom mj., pogl. X (PG 45.41C).
51. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 280.16–20. Na istom mj., pogl. X (PG 45.41D–44A).
52. ——— (ἐκ τοῦ κατὰ Εὐνομίου λόγου). 280.21–30. *Contra Eunomium*, III.10.4 (Jaeger, II, 290.5–14).
53. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 282.1–15. Na istom mj., III.3.43–4 (Jaeger, II, 123.1–18).
54. Amfilohije (Ἐκ τοῦ λόγοῦ τοῦ εἰς τό, "Ὁ πατήρ μου μείζων μού ἐστιν"). 282.17–20. *In illud: 'Pater maior me est'* (PG 39.109A, frag. XII, prvi dio).
55. ——— (ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τό, "Οὐ δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδέν"). 282.21–284.9. *In illud: 'Non potest filius...'* (PG 39.105C–108A, frag. Xb).
56. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 284.10–22. Na istom mj., (PG 39.108AB, frag. Xc).
57. Teofil Aleksandrijski (Ἐκ τῶν κατὰ Ὠριγένους). 284.24–8. *Epistula paschalis XVI* (latinski prijevod kod Jeronima, *Epistula 96*, CSEL, LV, 162.7–10).
58. ——— (ἐκ τῆς αὐτῆς πραγματείας). 284.29–286.31. *Epistula paschalis XVII* (latinski prijevod kod Jeronima, *Epistula 98*, CSEL, LV, 200.4–201.8).[31]

[31] Ovaj odlomak sadrži dva navoda iz Origenova *De Principiis*, IV, c.4.4, izd. P. Koetschau, *Origenes*, 5, GCS, 22 (Leipzig, 1913). *Eranistes*, 286.1–2 je u GCS, 22, 354.15–16, dok je 286.18–22 u 353.18–354.3.

59. Ivan Zlatousti (Ἀπὸ λόγοῦ ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ ῥηθέντος). 288.2–5, *In Psalmum 48*, 2 (PG 55.514.49–53).
60. —— (εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ μα' ψαλμοῦ). 288.6–15. *In Psalmum 41*, 4 (PG 55.161.58–162.13).
61. —— (περὶ τῆς γλωσσῶν διαιρέσεως). 288.16–22. *Daemones non gubernare mundum homili I*, 2–3 (PG 49.247.59–248.7).[32]
62. —— (ἀπὸ δογματικοῦ λόγοῦ, ὅτι τὰ ταπεινῶς εἰρημένα καὶ γεγενημένα παρὰ τοῦ Χριστοῦ...). 288.23–290.4. *De consubstantiali c. Anomoeos*, VII, 6 (PG 48.765.20–9).
63. —— (πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι δαίμονες τὰ τῶν ἀνθρώπων διοικοῦσιν). 290.5–19. *Daemones non gubernare mundum homilia I*, 2 (PG 49.246.52–247.13).
64. —— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 290.20–4. Na istom mj., 2 (PG 49.247.33–7).
65. —— (εἰς τοὺς τὰ πρῶτα πάσχα νηστεύοντας). 290.25–8. *In eos qui pascha jejunant adv. Judaeos*, III.4 (PG 48.867.54–7).
66. —— (ἐκ τοῦ εἰς τὴν ἀνάληψιν λόγου). 290.29–292.3. *In Ascensionem D. N. I. C.*, 3 (PG 50.446.53–447.2).
67. —— (ἐκ τῆς ἑρμηνείας τῆς πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολῆς). 292.4–8. *In Epist. Ad Ephes. Homilia I*, 4 (PG 62.15.12–17).
68. —— (ἐκ τῆς αὐτῆς ἑρμηνείας). 292.9–11. Na istom mj., *III*, 3 (PG 62.27.5–7).
69. —— (ἐκ τῆς αὐτῆς ἑρμηνείας). 292.12–16. Na istom mj., *IV*, 1-2 (PG 62.32.45–50).
70. —— (ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου). 292.17–25. *In Joannem Homilia XI*, 2 (PG 59.80.8–18).
71. —— (ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίου). 292.26–30. *In Matthaeum Homilia II*, 2 (PG 57.26.22–7).
72. —— (ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὴν ἀνάληψιν τοῦ Χριστοῦ). 294. 1–8. *In Ascensionem D. N. I. C.*, 2 (PG 50.445.22–32).
73. —— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 294.9–18. Na istom mj., 3 (PG 50.446.32–40).
74. —— (μετ' ὀλίγα). 294.19–26. Na istom mj., 4 (PG 50.448.3–11).

[32] Teodoret naslov ovdje nije točan. U *63* on navodi isto djelo Ivana Zlatoustog, ali s točnim naslovom.

75. Flavijan Antiohijski (Ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν εὐγγελίου). 294.28–296.4. *In Lucam* (Cavallera, frag. I, str. 105).
76. ——— (εἰς τὰ θεοφάνια). 296.5–9. *In Theophania* (Cavallera, frag. 6, str. 107–8).
77. Ćiril Jeruzalemski (Ἐκ τοῦ κατηχητικοῦ δ′ λογου περὶ τῶν δέκα δογμάτων. Περὶ τῆς ἐκ παρθένου γεννήσεως). 296.11–26. *Catechesis IV. De decem dogmatibus* (PG 33.465B–468A).
78. Antiohije iz Ptolemaide (bez navedenog naslova). 296.28. *Frag. in Nativitatem*, 3 (*Le Muséon*, LIV, 56).
79. Hilarije (Ἐν τῷ περὶ πίστεως θ′ λόγῳ). 298.2–20. *De Trinitate*, IX, 3 (PL 10.282B–283A).
80. ——— (ἐν τῷ αὐτῷ λογῳ). 298.21–179.32. Na istom mj., IX, 5–7 (PL 10.284A–286A).
81. ——— (ἐν τῷ αὐτῷ λογῳ). 302.1–10. Na istom mj., IX, 11, 14 (PL 10.290B–291A, 292B).
82. Augustin (Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τῆς πρὸς Βολουσιανόν). 302.12–6. *Epistula 137 (Ad Volusianum)*, 9 (CSEL, XLIV, 108. 13–16).
83. ——— (ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ εὐαγγελίου τοῦ κατὰ τὸν ἅγιον Ἰωάννην). 302.17–21. *In Iohannis Evangelium Tractatus LXXVIII*, 2 (CC, XXXVI, 524.25–7).
84. ——— (ἐν τῷ λόγῳ τῷ περὶ τῆς ἐκθέσεως τῆς πίστεως). 302.22–304.15. *Libellus emendationis Leporii presb.* (PL 31.1224BCD; Hahn, str. 299).
85. Severijan iz Gabale (Εἰς τὴν γένναν τοῦ Χριστοῦ). 304.17–24. *In natale D. N. I. C.* (PG61.764.13–21).
86. Atik iz Konstantinopolisa (Ἐκ τῆς πρὸς Εὐψύχιον ἐπιστολῆς). 304.26–306.6. *Epistula ad Eupsychium*, Brière, str. 380–2, 389.3–10 (sirijski prijevod), 409.32–410.4 (francuski prijevod).
87. Ćiril Aleksandrijski (Ἐκ τῆς πρὸς Νεστόριον ἐπιστολῆς). 306.8–11. *Epistula 4 (Ad Nestorium)* (PG 77.45C).
88. ——— (ἐκ τῆς πρὸς τοὺς Ἀνατολικοὺς ἐπιστολῆς). 306.12–17. *Epistula 39 (Ad Joannem Antiochenum)* (PG 77.177A).
89. ——— (ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς). 306.18–20. Na istom mj., (PG 77.180B).
90. ——— (naslov nije naveden). 306.21–6. *Epistula 45 (Ad Succensum)* (PG 77.232CD).

91. ——— (ἐκ τῆς ἑρμηνείας τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς). 306.27–30. *In Epist. ad Hebraeos* (PG 74.1005C).

92. ——— (ἐκ τῆς αὐτῆς ἑρμηνείας). 308.1–4. Na istom mj., (PG 74.1004A).

93. ——— (ἐκ τοῦ ἀπὸ τῶν Σχολίων). 308.5–10. *Scholia*, 4 (PG 75.1373CD).

94. ——— (ἐκ τοῦ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως λόγου). 308.11–17. Na istom mj., 13 (PG 75.1385BC).

95. ——— (μετὰ τὰ ἄλλα). 308.18–27. Na istom mj., 25 (PG 75.1397C–1398A).

96. Apolinarije (Ἐκ τοῦ κατὰ κεφάλαιον βιβλίου). 310.10–17. τὸ κατὰ κεφάλαιον βιβλιον (Lietzmann, frag. 125, str. 237.38–238.7; de Riedmatten, str. 207.29–209.4).

97. ——— (Καὶ αὖθις μετὰ βραχέα). 310.18–21. Na istom mj. (Lietzmann, frag. 126, str. 238.8–12; de Riedmatten, str. 208.3–8).

98. ——— (Καὶ ἑτέρωθι δὲ οὕτω φησί). 310.22–32. Na istom mj. (Lietzmann, frag. 127, str. 238.13–24; de Riedmatten, str. 208.9–18).

99. ——— (Καὶ ἐν ἑτέρῳ δὲ χωρίῳ ταῦτά φησιν). 312.1–5. Na istom mj. (Lietzmann, frag. 128, str. 238.25–30; de Riedmatten, str. 208.19–23)

100. ——— (Τούτοις εὐθὺς ἐπισυνάπτει). 312.6–9. Na istom mj. (Lietzmann, frag. 129, str. 239.1–4; de Riedmatten, str. 208.24–7).

101. ——— (Καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν). 312.10–14 Na istom mj. (Lietzmann, frag. 130, str. 239.5–10; de Riedmatten, str. 208.28–32).

102. ——— (Καὶ μετ' ὀλίγα). 312.15–19. Na istom mj. (Lietzmann, frag 131, str. 239.11–15; de Riedmatten, str. 209.1–5).

103. ——— (Εἶτ' αὖθις καὶ ταῦτα τέθεικεν). 312.20–3. Na istom mj. (Lietzmann, frag. 132, str. 239.16–19; de Riedmatten, str. 209.6–9).

104. ——— (Τούτοις καὶ ταῦτα ἐπισυνάπτει). 312.24–9. Na istom mj. (Lietzmann, frag. 133, str. 239.20–5; de Riedmatten, str. 209.10–14).

105. ——— (Καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν οὕτως εἴρηκεν). 312.30–314.5. Na istom mj. (Lietzmann, frag. 134, str. 239.26–240.3; de Riedmatten, str. 209.15–21).

106. ——— (Καὶ μετὰ πλεῖστα πάλιν ταῦτα τέθεικεν). 314.6–9. Na istom mj. (Lietzmann, frag. 135, str. 240.4–8; de Riedmatten, str. 209.22–5).

107. ——— (Ἄκουσον αὐτοῦ πάλιν διαρρήδην βοῶντος). 314. 10–12. Na istom mj. (Lietzmann, frag. 136, str. 240.9–12; de Riedmatten, str. 209.26–8).

108. ——— (Καὶ ἐν τῷ περὶ σαρκώσεως λογιδίῳ). 314.13–21 περὶ σαρκώσεως (Lietzmann, frag. 3, str. 204.21–205.2; de Riedmatten, str. 209.29–210.5).

109. ——— (Καὶ μετ' ὀλίγα). 314.22–9. Na istom mj. (Lietzmann, frag 4, str. 205.3–11; de Riedmatten, str. 210.6–12).

110. ——— (Καὶ μετὰ βραχέα). 314.30–316.3. Na istom mj. (Lietzmann, frag. 5, str. 205.12–16; de Riedmatten, str. 210.13–16).

111. ——— (Καὶ αὖθις μετ' ὀλίγα). 316.4–13. Na istom mj. (Lietzmann, frag. 6, str. 205.17–27; de Riedmatten, str. 210.17–25).

112. ——— (Καὶ μετ' ὀλίγα). 316.14–16. Na istom mj. (Lietzmann, frag. 7, str. 205.28–30; de Riedmatten, str. 210.26–8).

Florilegij III:

1. Ignacije (Ἐκ τῆς πρὸς Σμυρναίους ἐπιστολῆς). 400.20–3. *Ad Smyrnaeos*, VII.1 (Funk, I, 280.16–19).

2. Irenej (Ἐκ τοῦ τρίτου λόγου τῶς εἰς τὰς αἱρέσεις). 400.25–402.9. *Adversus Haereses*, III.18.3 (SC, 34, 314–16).

3. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 402.10–14. Na istom mj., III.19.3 (SC, 34, 334–6).

4. ——— (ἐκ το ε' λόγου τῆς αὐτῆς πραγματείας). 402.15–18. Na istom mj., V1.1 (SC, 153, 20).

5. Hipolit (Ἐκ τῆς πρὸς βασιλίδα τινὰ ἐπιστολῆς). 402.20–5. *Epistula ad reginam* (Achelis, str. 253.8–14, frag. VII).

6. ——— (ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς). 402.26–31. Na istom mj., (Achelis, str. 253.15–20, frag. VIII).

7. ——— (ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τοὺς δύο λῃστάς). 404.1–3. *In duo latrones* (Achelis, str. 211.1–4, frag. I).

8. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 404.4–10. Na istom mj. (Achelis, str. 211.5–12, frag. II).

9. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 404.11–14. Na istom mj. (Achelis, str. 211. 13–16, frag. III).

10. Eustatije Antiohijski (Ἐκ τοῦ περὶ ψυχῆς λόγου). 404.16–21. *De Anima* (Cavallera, frag. 58, str. 91; Spanneut, frag. 14, str. 99.30–6).
11. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 404.22–7. Na istom mj. (Cavallera, frag. 55, str. 90; Spanneut, frag. 15, str. 100.1–6).
12. ——— (ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τό, "Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ"). 404.28–406.10. *In illud: 'Dominus creavit me... (Prov. VIII: 22)* (Cavallera, frag. 23, str. 76; Spanneut, frag. 24, str. 102.28–103.3).
13. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 406.11–19. Na istom mj. (Cavallera, frag. 24, str. 76; Spanneut, frag. 25, str. 103.4–12).
14. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 406.20–4. Na istom mj., (Cavallera, frag. 29, str. 76; Spanneut, frag. 26, str. 103.13–17).
15. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 406.25–408.9. Na istom mj. (Cavallera, frag. 30, str. 76; Spanneut, frag. 27, str. 103.18–32).
16. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 408.10–14. Na istom mj. (Cavallera, frag. 31, str. 76; Spanneut, frag. 28, str. 103.33–7).
17. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 408.15–20. Na istom mj. (Cavallera, frag. 32, str. 76; Spanneut, frag. 29, str. 104.1–5).
18. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 408.21–33. Na istom mj. (Cavallera, frag. 27, str. 76; Spanneut, frag. 30, str. 104.6–17).
19. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 410. 1–8. Na istom mj. (Cavallera, frag. 28, str. 76; Spanneut, frag. 31, str. 104.18–25).
20. ——— (ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰ τὰς ἐπιγραφὰς τῶν ἀναβαθμῶν). 410.9–16. *In inscriptiones graduum* (Cavallera, frag. 15, str. 72; Spanneut, frag. 33, str. 106.5–11).
21. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 410.17–20. Na istom mj. (Cavallera, frag. 16, str. 72; Spanneut, frag. 34, str. 106.12–15).
22. ——— (ἐκ τῆς ἑρμηνείας τοῦ ϙβʹ ψαλμοῦ). 410. 21–9. *In Psalmum 92* (Cavallera, frag. 10, str. 69; Spanneut, frag. 36, str. 107.9–16).
23. ——— (ἐκ τῆς αὐτῆς ἑρμηνείας). 410.30–412.2. Na istom mj. (Cavallera, frag 11, str. 69; Spanneut, frag. 37, str. 107.17–21).
24. Atanazije (Ἐκ τῆς πρὸς Ἐπίκτητον ἐπιστολῆς). 412.4–8. *Epistula Ad Epictetum*, 2 (PG 26.1053A).
25. ——— (ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς). 412.9–17. Na istom mj., 6 (PG 26.1060C).

26. ——— (ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς). 412.18–27. Na istom mj., 10 (PG 26.1065C–1068A).
27. ——— (ἐκ τοῦ περὶ πίστεως λόγου τοῦ μείζονος). 412.28–414.11. *Sermo maior de fide* (Schwartz, str. 22.6–19, br. 62)
28. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 414.12–17. Na istom mj. (Schwartz, str. 24.7–11, br. 64 (27)).
29. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 414.18–22. Na istom mj. (Schwartz, str. 5.2–6, br. 2 (3)).
30. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 414.23–416.2. Na istom mj. (Schwartz, str. 6.2–7, br. 4 (4), i str. 5.2–5, br. 3 (4)).
31. ——— (ἐκ τοῦ πρὸς 'Αρειανοὺς λόγου). 416.3–12. *De incarnatione et contra Arianos*, 2 (PG 26.988A).
32. ——— (ἐκ τοῦ περὶ ἐνανθρωπήσεως λόγου). 416.13–30. *De incarnatione*, 9 (Thomson, str. 152–4, 11.1–17).
33. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 416.31–418.9. Na istom mj., 20 (Thomson, str. 182–4, 11.13–18, 25–30).
34. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 418.10–15. Na istom mj., 20 (Thomson, str. 184, 11.34–9).
35. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 418.16–23. Na istom mj., 25–6 (Thomson, str. 279).[33]
36. Damaz ('Ἀπὸ ἐκθέσεως). 418.25–9. *Tomus Damasi Papae* (latinski tekst) (Turner, I.2.1, 289).[34]
37. Ambrozije ('Ἐκ τοῦ περὶ τῆς καθόλου πίστεως). 420.2–6. *De Incarnationis Dominicae Sacramento*, 6.50 (CSEL, LXXIX, 249.38–41).
38. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 420.7–13. *De fide (Ad Gratianum Augustum)*, II.7.57 (CSEL, LXXVIII, 76.36–41).[35]
39. Bazilije (naslov nije naveden). 420.15–20. *Adversus Eunomium*, II. 3 (PG 29.577A).

---

[33] Teodoretov tekst ovog odlomka odgovara tekstu kratke recenzije *De incarnatione*. Budući da postoje bitne varijacije u sadržaju ovog odsjeka, Thomson ga je tiskao kao dodatak svom izdanju.

[34] Teodoret navodi ovaj odlomak kao dio *Epistula ad Paulinum* u: *Hist. Eccl.*, V. 11.8, izd. F. Scheidweiler, drugo izdanje, *Theodoret. Kirchengeschichte*, GCS, 44 (19), Berlin, 1954, str. 300.1–4. On navodi isti odlomak bez naslova u Pismu 145, Azéma, III, 170.5–9.

[35] Teodoretov naslov ovdje nije točan.

40. Grgur Nazijanski (Ἐκ τῆς πρὸς Νεκτάριον τὸν Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον ἐπιστολῆς). 420.22–422.2. *Epistula 202 (Ad Nectarium)* (PG 37.332A).
41. ——— (Καὶ μετ' ὀλίγα). 422.3–9. Na istom mj. (PG 37.333A).
42. ——— (ἐκ τῆς πρὸς Κληδόνιον προτέρας ἐκθέσεως). 422.10–13. *Epistula 101 (Ad Cledonium)* (PG 37.184A).
43. ——— (ἐκ τοῦ περὶ υἱοῦ λόγου). 422.14–22. *Oratio XXX. Theologica quarta. De Filio,* 16 (PG 36.124C–125A).
44. ——— (ἐκ τοῦ εἰς τὸ Πάσχα λόγου). 422.23–8. *Oratio XLV. In sanctum Pascha,* 25 (PG 36.657C).
45. Grgur iz Nise (Ἐκ τοῦ κατηχητικοῦ λόγου). 424.1–5. *Oratio catechetica magna,* pogl. XVI (PG 45.52D).
46. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 424.6–15. Na istom mj., pogl. XXXII (PG 45.80BC).
47. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 424.16–19. Na istom mj., pogl. XXXII (PG 45.80CD).
48. ——— (ἐκ τῆς κατα Εὐνομίου πραγματείας). 424.20–8. *Contra Eunomium,* III.65.6 (Jaeger, II, 130.28–131.8).
49. ——— (ἐκ τῆς αὐτῆς πραγματείας). 424.29–426.8. Na istom mj., III.4.4–5 (Jaeger, II, 135.6–19).
50. Amfilohije (ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τό, "Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν..."). 426.10–16. *In illud: 'Amen, amen dico vobis...'* (PG 39.108D, frag. XI).
51. ——— (ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τό, "Ο πατήρ μου μείζων μού ἐστιν"). 426.17–29. *In illud: 'Pater maior me est.'* (PG 39.109AB, frag. XII, drugi dio).
52. ——— (ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τό, "Εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο"). 428.1–9. *In illud: 'Si possibile est...'* (PG 39.104CD, frag. VII).[36]
53. ——— (ἐκ τοῦ κατὰ Ἀρειανῶν λόγου). 428.10–15. *Contra Arianos* (PG 39.100B, frag.II).[37]
54. ——— (ἐκ τοῦ περὶ υἱοῦ λόγου). 428.16–24. *De Filio* (PG 39.97D–100A, frag. I).

[36] Usp. također Holl, str. 100.31–101.5.
[37] Iako naslov različit, čini se da je ovaj odlomak preuzet iz istoga djela kao i *51.*

55. ——— (ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τό, "Οὐ δύναται, ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδέν"). 428.25–430.2. *In illud: 'Non potest filius...'* (PG 39.108BC, frag. Xd).

56. Flavijan Antiohijski (Ἐπὶ τῇ κυριακῇ τοῦ Πάσα). 430.4–8. *In Pascha* (Cavallera, frag. 8, str. 108).

57. ——— (εἰς Ἰούδαν τὸν προδότην). 430.9–15. *In Iudam traditorem* (Cavallera, frag. 7, str. 108).

58. Teofil Aleksandrijski (Ἐξ ἑορταστικοῦ τόμου). 430.17–24. *Epistula paschalis XVII* (latinski prijevod kod Jeronima, *Epistula 98*, CSEL, LV, 191.31–192.6).

59. Gelazije Cezarejski (Ἐκ τοῦ εἰς τὰ Ἐπιφάνια λόγου). 430.26––432.6. *In Epiphaniam* (Diekamp, frag. XII, str. 47.21–48.3).

60. Ivan Zlatousti (Ἀπὸ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τό, "Ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι"). 432.8–13. *Homilia IX in illud: 'Pater meus usque modo operatur...'*, 2 (PG 63.513.53–7).

61. ——— (Καὶ μετ' ὀλίγα). 432.14–20. Na istom mj., 2 (PG 63. 514.9–17).

62. ——— (ἀπὸ τοῦ λόγου, ὅτι τὰ ταπεινῶς εἰρημένα καὶ γεγενημένα...). 432.21–8. *De concubstantiali c. Anomoeos*, VII, 6 (PG 48.765.3–11).

63. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 434.1–11. Na istom mj., VII, 6 (PG 48.765.46–60).

64. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 434.12–25. Na istom mj., VII, 6 (PG 48.766.4–21).

65. Severijan iz Gabale (Ἐκ τοῦ εἰς τὰς σφραγίδας λόγου). 434.37–32. *De sigillis* (PG 63.543.17–544.4).

66. Apolinarije (Ἐκ τοῦ κατὰ κεφάλαιον βιβλίου), 436.20–4 τὸ κατὰ κεφάλαιον βιβλιον. 137, str. 240.16–21; de Riedmatten, str. 210.30–211.4).

67. ——— (Καὶ πάλιν). 436.25–31. Na istom mj. (Lietzmann, frag. 138, str. 240.22–9; de Riedmatten, str. 211.5–11).

68. ——— (Καὶ αὖθις). 438.1–4. Na istom mj. (Lietzmann, frag. 139, str. 240.30–241.2; de Riedmatten, str. 211.12–15).

69. ——— (Καὶ ἐν ἑτέρῳ δὲ παραπλησίῳ συγγράμματι). 438.5––14. ἀνακεφαλίωσις (Lietzmann, br. 17, 20, 19, 18 str. 244.6–8, 12–16, 9–12, 8–9; de Riedmatten, str. 211.16–24).

70. ——— (Καὶ μετ' ὀλίγα). 438.15–19. Na istom mj. (Lietzmann, br. 29, str. 246.2–6; de Riedmatten, str. 211.25–9).

71. ——— (Καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν). 438.20–4 κατὰ μέρος πίστις, 35 (Lietzmann, str. 181.1–4; de Riedmatten, str. 211.30–212.2).

72. ——— ('Εν δὲ τῷ περὶ πίστεως λογιδίῳ). 438.25–7. Na istom mj., 11–12 (Lietzmann, str. 171.9–12; de Riedmatten, str. 212.3–5).[38]

73. ——— (Καὶ ἐν τῷ περὶ σαρκώσεως λογιδίῳ). 438.28–30. περὶ σαρκώσεως (Lietzmann, frag. 8, str. 206.7–10; de Riedmatten, str. 212.6–8).

74. Euzebije Emezanski (naslov nije naveden). 440.19–444.15. *De Arbitrio, Voluntate Pauli et Domini Passione* (latinski tekst kod Buytaert-a, *Discours*, I, 33.5–36.15).[39]

75. ——— (ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου). 444.16–446.26. Na istom mj. (latinski tekst kod Buytaert-a, *Discours*, I, 38.19–41.8).

2. Izvori florilegija

Uporaba navoda iz "otaca", kojima se želi potvrditi posebna nauka, činila je glavni razvoj u teološkoj argumentaciji tijekom petog stoljeća[40]. Ćiril Aleksandrijski je opsežno rabio takve dogmatske patrističke florilegije u sukobu s Nestorijem, a njegova je praksa utjecala i na kasnije autore iz posve različitih teoloških tradicija.[41] Teodoret se također morao uključiti ovdje, usprkos njihovu protivljenju, jer je u samom pokušaju da pobije Ćirila bio prisiljen blisko se upoznati s njegovim spisima.

Stvarni izvori Ćirilovih florilegija su nepoznati, ali tip autora koje navodi ukazuje na izvjesne opće principe odabira, koje Teodoret dije-

[38] Teodoretovi naslovi za *71–2* nisu točni, ali rukopisni dokaz podržava takav redoslijed. Samo Pariški rukopis obrće slijed ovih dvaju odlomaka. Vidi dolje str. 32–3.

[39] Grčki tekst Schulzeova izdanja je uspoređen s ovim latinskim tekstom u Buytaert, *L'héritage*, str. 9*–15*.

[40] Vidi M. Richard, *Chalkedon*, I, 721–48 o povijesti i razvoju patrističkih florilegija u kontekstu rasprava o dvjema naravima u Kristu.

[41] O Ćirilovoj važnosti vidi ACO, I, 1.1, XII, E. Schwartz, *Vaticanus gr. 1431*, str. 97 i R. Hespel, *Le florilège cyrillien réfuté per Sévère d'Antioche* (Louvain, 1955), str. 3–6.

li s njime.[42] Kad se promatraju u tom svjetlu, Teodoretovi posebni doprinosi florilegiju kao literarnom tipu postaju očitiji i njegovi se izvori mogu zbiljski proučavati.

Ćiril upućuje na "oce" kada uvodi svoje citate, ali točno značenje toga imena nije jasno. Svi autori koje on imenuje bili su biskupi i bili su dobro poznati ili zbog svoje vlastite osobne važnosti ili zbog ugledu gradova kojima su upravljali. Pojam "otac" podrazumijeva vremenski prioritet ili starinu, a ona se sastoji u činjenici da Ćiril citira samo osobe koje su bile umrle u vrijeme kada je on pisao.

Osnovni dokaz pravovjernosti u ovom razdoblju bilo je suglasje s učenjem nicejskih otaca, iako Ćiril ne spominje izričito ovaj čimbenik, naglasak Efeškog sabora na tome pokazuje da je sigurno morao igrati ulogu o njegovoj odluci da uključi ili ispusti pojedini navod.[43]

U svojim pismima Ćiril svjesno ne navodi heretičke autore, jer je njegova nakana da dokaže i potvrdi pravovjerno učenje.[44] Florilegij u Aktima Efeškog sabora ipak opsežno navodi iz Nestorijevih spisa i tako zadržava standardni apologetski postupak, čiji je cilj da izloži i pobije zablude koje je naučavao protivnik.[45] Takav bi florilegij zato trebalo prije opisati kao polemički nego kao dogmatski.

---

[42] U pismu Celestinu Rimskom Ćiril upućuje na izbor tekstova iz 'otaca' koji je poslao u Rim (ACO, I, 1.5, 12.19–23). Ova kolekcija ne postoji više, ali tri druga florilegija, koja je sastavio Ćiril, još uvijek postoje. Nalaze se u sljedećim djelima: 1. *Oratio ad Dominas*, napisano 430. (ACO, I, 1.5, 65.25–68.27); 2. *Apologia XII Capitulorum contra Orientales*, napisano 431. (ACO, I, 1.7, 36.32–37.23, 45.20 -31, 64.1–65.4); 3. *Akti* prve sjednice Efeškog sabora (ACO, I, 1.2, 39, 6–45.3). Zadnja kolekcija se pojavljuje u proširenoj verziji u *Aktima* sjednice od 22. srpnja 431. (ACO, I, 1.7, 89.26–95.18). Svaki od ovih florilegija ne citira iste autore, ali su sljedeći citirani barem jednom: Ambrozije, Amon, Amfilohije, Antioh, Atanazije, Atik, Bazilije, Ciprijan, Feliks iz Rima, Grgur Nazijanski, Grgur iz Nise, Ivan Zlatousti, Julije iz Rima, Petar Aleksandrijski, Severijan, Teofil Aleksandrijski i izvjesni Vitalis. Djela pripisana Feliksu, Juliju i Vitalisu, kao jedan navodno Atanazijev citat, sva su apolinarijevskog podrijetla. Čini se da je Ćiril nesvjesno uključio ove apolinarijevske patvorine, ali se ipak mora praviti razlika u ovim slučajevima između osobe, za koju je mislio da je citira, i stvarnog izvora uključenog teksta.

[43] Procedura na Efeškom saboru pokazuje važnost Niceje posve jasno (ACO, I, 1.2, 12.17–35.29). Vjerovanje 318 otaca, Ćirilovo drugo pismo Nestoriju i Nestorijev odgovor su bili pročitani. Ćirilovo pismo je odobreno zato što je u skladu s Nicejom, dok je Nestorije osuđen zbog toga što je proturječio Niceji.

[44] Vidi bilj. 42.

[45] ACO, I, 1.2, 45–52.

Teodoret u *Eranistesu* navodi također samo biskupe, upućujući na njih kao na oce i učitelje koji su vodili Crkve i obogatili ih istinom.[46] Svi njegovi autori su dobro poznati i svi su bili umrli prije 447. Osim dvije dolje navedene iznimke, svi su bili besprijekorno pravovjerni. Teodoret posvećuje opširan ulomak nicejskoj nauci o Utjelovljenju i navodi Saborsko vjerovanje.[47] Istodobno on uključuje navode iz prednicejskih otaca, implicirajući u svojim opaskama glede Ignacija Antiohijskog i Ireneja da oni jamče vezu sa samim apostolima.[48] Teodoret navodi Teofila i Ćirila Aleksandrijskog, a ipak ispušta dva velika Antiohijca: Diodora Tarškog i Teodora Mopsvestijskog. On ih iznimno cijeni, ali priznaje da suprotstavljanje njegovih protivnika njima čini njihovo svjedočanstvo neučinkovitim.[49]

Teodoretovo najočitije odstupanje od Ćirilovih metoda sastoji se u njegovu navođenju Apolinarija u sve trima florilegijima i Euzebija Cezarejskog u trećem florilegiju. Navođenje heretičkih autora nije u sebi neobično, ali čisto dogmatski cilj njihova navođenja u svoju vlastitu korist, a ne zato da ih se odbaci ili pobije, svojstven je *Eranistesu*. Teodoret misli, ako njegove protivnike nisu uvjerili njegovi argumenti ili citirani pravovjerni oci, da će se možda uvjeriti kada vide da su njihovi vlastiti dogmatski preci naučavali istu nauku kao on sam.[50] Tako ovi citati postaju sastavni dio ovog dogmatskog florilegija i pridonose pozitivno njegovoj argumentaciji. Teodoretovo prilagođavanje klasičnog dijaloškog oblika za njegovo vlastito čitateljstvo bilo je spomenuto gore.[51] Budući da je njegov pristup u obliku florilegija također obilježen originalnošću, ne izgleda nerazumnim pretpostaviti da se njegova kreativnost također protezala u izvore iz kojih je crpio sadržaje svoje antologije.[52]

---

[46] Vidi npr. *Eranistes*, 125.14–133.21, razbacano, kao i uvode i zaključke drugih florilegija.

[47] *Na istom mj.*, 396.18–401.13; citat iz Niceje je na 398.27–31.

[48] *Na istom mj.*, 132.14–24; vidi također 400.9–11, gdje Teodoret kaže da su neki od autora, koje on citira, bili nazočni na Nicejskom saboru, drugi su nakon sabora proslavili crkve, dok su još drugi davno prije prosvijetlili svijet.

[49] *Na istom mj.*, 132.5–12.

[50] *Na istom mj.*, 163.28 i dalje i 448.3 i dalje.

[51] Vidi str. 5., bilj. 13.

[52] Jedina opširna studija o Teodoretovim izvorima je L. Saltet, nav. članak.

Osim florilegija Efeškog sabora, koji nije mogao biti naveden sa sigurnošću kao izravni izvor za Teodoreta[53], pet drugih florilegija iz petog stoljeća pokazuju srodstvo s *Eranistesom*:

1. Dokument spomenut 431. u Pismu istočnih biskupa Rufu Solunskom.[54]
2. Florilegij u IV. knjizi Teodoretova izgubljenog djela *Pentalogos*, pisan protiv Ćirila 432.[55]
3. Dodatak Leonovu *Tomus ad Flavianum* (449. g.).[56]
4. Florilegij u Aktima Kalcedonskog sabora (451. g.).[57]
5. Dodatak Gelazijevu *De duabus naturis*, koji je bio rimski biskup od 492–496.[58]

Rezultati Saltetove studije, koja ostaje polaznom točkom rasprave o izvorima *Eranistesa*, mogu se sažeti na sljedeći način:

1. *Eranistes* je bio napisan 447. u razdoblju mira; osvrće se natrag na Efez i Ćirila, ne na Eutiha. Leonovi tekstovi nisu bili u ovom izdanju.[59]

---

[53] Dijelovi triju citata iz *Akata* Sabora pojavljuju se u *Eranistesu*: I, 53; II, 31, 41. Reference na florilegij Sabora pojavljuju se u patrističkom aparatu kritičkog teksta ispod ovih citata.

[54] Vidi Saltet, nav. članak, str. 741 i dalje. Pismo Rufu je izdano u ACO, I, 1.3, 39-42; pretpostavljeni florilegij, na koji će biti upućeno ovdje kao na dokument iz 431., sastoji se iz popisa imena na 41.27–32. Vidi također Schwartz, *Publizistische Sammlungen*, str. 282, br. 2.

[55] O postojanju ovog florilegija vidi Schwartz, *Vaticanus gr. 1431*, str. 97 i Richard, *Chalkedon*, I, 723–4. Postojeći fragmenti *Pentalogos*-a su izdani u ACO, I, 5.1, 165–9.

[56] Grčki tekst ovog florilegija je izdan u ACO, II, 1.1, 20–5; bit će ovdje upućivano na njega kao na *Leonov tom*, da ga se razlikuje od proširene verzije koju je biskup iz Rima poslao caru Leonu 458., i koji je sačuvan samo u latinskoj verziji (ACO, II. 4, 119–31). Svi ostali navodi iz *Toma* su uključeni u drugi florilegij *Eranistesa* i odgovaraju sljedećim citatima: II, *32–5, 44–5, 72–4, 79–84, 93–5*. Budući da se dodatni citati u Pismu caru ne pojavljuju u *Eranistesu*, ovaj florilegij neće biti ovdje razmatran.

[57] Kalcedonski florilegij je izdan u ACO, II, 1.3, 114–16. Sadrži sljedeće citate iz *Eranistesa*: I. *56*; II. *22, 31, 39, 41, 46, 70–1, 76, 78, 86–90*. Jedan drugi citat u ovoj zbirci, iz Prokla, nije u *Eranistesu*.

[58] Gelazijev tekst je izdan u Schwartz, *Publizistische Sammlungen*, str. 96–106. Svi ili dio sljedećih citata *Eranistesa* odgovara Gelazijevim tekstovima: I, *2,3, 6, 12–13, 43, 56*; II, *15, 26–7, 38, 41, 53, 54* (= I. *56*), *70, 77–8*; III. *27–8, 36–7, 39, 41, 48–50, 51* (= I,*56*), *52–4*. Vidi patristički aparat za ove citate s obzirom na Gelazijeve reference.

[59] Saltet, nav. članak, str. 527.

2. Dokument iz 431. bio je prvotni izvor *Eranistesa*.[60]
3. Kalcedonski florilegij je preuzet izravno iz *Eranistesa*.[61]
4. Teodoret je objavio drugo, revidirano izdanje *Eranistesa* poslije Kalcedonskog sabora. Glavna promjena je Teodoretova interpolacija Leonovih citata u drugi florilegij. To je izdanje koje postoji danas.[62]
5. Gelazijev florilegij je također ovisan o dokumentu iz 431.[63]
6. Dokument iz 431. može se rekonstruirati gotovo potpuno uspomoć *Eranistesa* i Gelazija.[64]

Saltet stoga navodi tri glavna izvora za florilegije u *Eranistesu*:[65]

1. Leonov *Tom*, koji je Teodoret interpolirao u drugom izdanju.
2. Dokument iz 431. čiji je autor bio, prema Saltetu, vjerojatno Heladije Ptolemaidski.[66]
3. Vlastito Teodoretovo istraživanje, koje Saltet smatra relativno beznačajnim.[67]

Saltet s pravom drži da je *Eranistes* bio objavljen 447. bez Leonova florilegija. To je bilo uglavnom mirno razdoblje, ali je već pokazano na to da je *Eranistes* bio usmjeren prema Eutihu i Kalcedonu, te je prije bio katalizator novih sukoba nego konačni proizvod starih.[68] Kalcedonski florilegij je preuzet izravno iz *Eranistesa* i postoji opće

[60] *Na istom mj.*, 513 i dalje.
[61] *Na istom mj.*, 298–301.
[62] *Na istom mj.*, 294–8. Osnova ove teorije, prisutnost Leonovih tekstova u *Eranistesu*, bila je zapažena i o njoj je raspravljano davno prije Salteta i o njoj je raspravljano, iako najraniji autori nisu izveli nikakve zaključke iz ovih činjenica s obzirom na Teodoretove izvore. Vidi na istom mj., 291 o sažetku ovog materijala. Saltet također upućuje u svom pregledu prošlosti na N. Glubokovskog, *Blaženi Teodoret. Njegov život i djelo*, dva sveska (na ruskom), Moskva, 1890. Ne izgleda pak da je on bio svjestan studija, koje dopunjavaju Glubokovskog, objavljenih od V. Bolotov, *Theodoretiana, Christjanskoje Tschtenie*, 1892, II, 142 i dalje (na ruskom).
[63] Saltet, nav. članak, str. 513–36.
[64] *Na istom mj.*, 513 i 527–36.
[65] *Na istom mj.*, 290.
[66] *Na istom mj.*, 535–6.
[67] Na nav. mj.; na str. 527 Saltet piše: "On (tj. *Eranistes*) prestaje tvoriti izvorno djelo, on je zapravo dorada postojeće ideje".
[68] Vidi Saltet, na nav. mj. i gore str. 3–4.

slaganje da *Eranistes* i Gelazije imaju zajedničkog pretka. Potonjeg ipak ne treba ipak poistovjećivati s dokumentom iz 431., nego s florilegijem Teodoretova izgubljenog djela *Pentalogos*.[69] Nesigurno je da li je dokument iz 431. ikad postojao u potpuno razvijenom obliku, ali ukoliko je postojao, onda se čini vjerojatnim da je Teodoret mogao imati glavnu ulogu u njegovu sastavljanju.[70] Tako on nije ni bio ovisan o djelu drugog autora. Ali, s obzirom na nejasnoća koja obavija ovaj dokument, vjerojatnije je da se Teodoret služio *Pentalogosom*, koji je već bio u potpunosti dovršeno i objavljeno djelo. Čini se da Saltet nije bio svjestan njegova postojanja, iako je to Bolotov ustvrdio skoro petnaest godina ranije.[71]

Tako je Teodoret preradio i upotrijebio materijal koji je on sam ranije skupio, praksa koja je, prema Canivetu, bila u skladu s njegovom ranijom literarnom tehnikom.[72] Gelazijev florilegij je onda latinski prijevod i moguće proširenje Teodoretova izgubljenog djela. Zamjenom *Pentalogosa* za dokument iz 431. Saltetovi osnovni nalazi zadržavaju svoju valjanost, dok problemi, nastali oko nejasne naravi kasnijeg djela, jednostavno nestaju.[73]

Glavna rasprava bavi se pitanjem je li Teodoret stvarno revidirao *Eranistes* i većina autora, nakon Salteta, je jednostavno ponovila njegovu teoriju.[74] Cijeli se argument zasniva na prisutnosti Leonova florilegija u *Eranistesu* i Saltet nikada ne razmatra mogućnost da je netko drugi mogao biti odgovoran za njegovu interpolaciju, koja se sigurno dogodila nakon Kalcedonskog sabora. Rukopisi ne nude nijedan dokaz da je Teodoret revidirao *Eranistes* ili da je umetnuo dodatak Leonova *Toma*. Zbog toga je razumno zaključiti da je to djelo post-kalcedonskog prepisivača i da nije nikada bilo objavljeno drugo izdanje *Eranistesa*.[75]

---

[69] Vidi Schwartz, *Publizistische Sammlungen*, str. 282, br. 2 i Richard, *Chalkedon*, I, 723–8.

[70] Vidi Schwartz, na nav. mj.

[71] Bolotov, nav. članak, str. 118–19.

[72] P. Canivet, *Histoire d'une enterprise apologétique au Ve siècle* (Paris, 1957), str. 318 i str. 273, br. 2.

[73] Vidi Spanneut, *Eustathe*, str. 26.

[74] Vidi npr. Bardenhewer, op. cit., IV, 230 i H. Emonds, *Zweite Auflage im Altertum* (Leipzig, 1941), str. 378.

[75] Ovaj zaključak je podrobno obrazložio Schwartz, na nav. mj.

Ovu su teoriju u modernim vremenima izložili Schwartz i Richard, ali je već bila iznenađujuće pretkazana u Bolotovim spisima, koji nisu bili očito nikada korišteni ili potpuno prihvaćeni u novim studijama o Teodoretu, i zbog toga će ovdje biti sažeta.[76]

Bolotov analizira i grčki tekst Leonovih citata i njihov odnos prema cijeloj strukturi *Eranistesa.* Grčki tekst navoda iz Ivana Zlatoustog i Grgura Nazijanskog očito nije izvorni tekst, nego ponovni prijevod s latinskog prijevoda. Normalni raspored navoda ovih dvaju autora i Ambrozija iskrivljen je prisutnošću navoda iz Leonova *Toma.* Napokon, navođenja Hilarija i Augustina nisu sukladna uobičajenom kronološkom uzorku, jer oni nisu suvremenici i niti trebaju biti smješteni između Antioha i Severijana.

Iz ovih činjenica Bolotov izvlači sljedeće zaključke:[77]

1. Leonov florilegij je sigurno interpoliran.
2. Interpolator je bio Grk.
3. Sami tekstovi potječu iz latinskog izvora.
4. Interpolacija je izvedena tako kruto da nije moguće da je to učinio sam Teodoret. Interpolator je stoga nepoznati prepisivač.

Sigurno je onda da je post-kalcedonski prepisivač umetnuo Leonov florilegij u *Eranistes.* Nema nikakva dokaza da je Teodoret ikada revidirao *Eranistes,* i on je stoga objavljen u svom konačnom obliku, koji čitamo danas, 447. ili možda 448. Isključivanjem *Leonova Toma* iz *Eranistesa* preostaju dva glavna materijalna izvora za florilegije:

1. Knjiga IV. Teodoretova *Pentalogosa.*
2. Osobno Teodoretovo vlastito istraživanje.

Budući da je prvi od ovih "izvora" očito proizvod drugog, Teodoretova znanstvena kreativnost jasnije izbija u prvi plan. Najvjerojatnije je da su mu poznanstva priskrbila podatke, osobito za latinske autore, i da su ranije Ćirilove zbirke utjecale na njega. Većina materijala, koji Teodoret navodi, ipak je plod njegova vlastitog osobnog čitanja i istraživanja, i on se njime koristio kako je odgovaralo njegovoj vlastitoj nakani.

[76] Bolotov, nav. članak, str. 142–7.
[77] *Na istom mj.,* 147.

Potpuna studija Teodoretovih izvora trebala bi se također baviti kasnijom poviješću navoda, jer su mnogi florilegiji u sljedećim stoljećima bili barem neizravno ovisni o *Eranistesu*. Takva bi studija, ipak, uključivala i poduže rasprave o florilegiju kao teološkom i literarnom obliku kao i detaljnu analizu pojedinih florilegija. Napokon, moralo bi se usporediti navode s izvornim tekstovima djela iz kojih su uzeti, gdje je to moguće učiniti. Nedostatak kritičkih izdanja za navođene autore čini takvu zadaću teškom, ako ne i privremeno besplodnom. To je u svakom slučaju izvan obzorja ovog rada, koji želi ustanoviti kritički tekst *Eranistesa*.

3. Teodoretova točnost u uporabi njegovih izvora

Interpolaciju Leonova florilegija čini osamnaest navoda, uključujući šest navoda iz dvaju autora (Hilarije i Augustin), koji inače nisu navedeni. Budući da se ovi navodi nalaze u rukopisnoj predaji, oni su bili otiskani u tekstu prema slijedu njihova pojavljivanja, ali će biti isključeni iz rasprave, koja slijedi, jer je njihovu prisutnost u *Eranistesu* posljedica interpolacije.

Tako 239 navoda iz 23 autora čine osnovu ove studije o Teodoretovoj uporabi vlastitih izvora.

Pogreške i netočnosti u naslovima i u pripisivanju navoda moguće je podijeliti u sedam vrsta:

A. *Podmetnuta djela:*

1. *Sermo maior de fide* (I. *38–40*, II. *25a–c*, III. *27–30*) i *De incarnatione c. Arianos* (II. *26–28*, III. *31*). Pripisana su Atanaziju, ali nisu njegova.[78]
2. *Expositio fidei* (II. *29*). Pripisivanje Ambroziju je sporno, i čini se da nije ipak njegovo djelo.[79]

[78] E. Schwartz, *Sermo maior*, str. 51 i dalje; vidi također F. Scheidweiler, *Wer ist der Verfasser des sog. Sermo maior de fide?*, BZ, 47 (1954), 333–57.

[79] G. Bardy, *L'Expositio fidei attribuée à saint Ambroise*, Miscellanea Giovanni Mercati, sv. I, ST, 121, str. 199–218.

B. *Netočno pripisivanje:*

In Psalmum 15 (I. *28*). Autor je Didim, a ne Eustatije.[80]

C. *Činjenične pogreške u naslovima:*

1. II. *15*: Navedeno kao in *Psalmum 2* od Hipolita, zapravo je iz njegova *Contra Noetum.*[81]
2. II. *24*: to je iz *Epistola ad Adelphium*, a ne iz *Epistola ad Epictetum.*
3. II. *61*: odlomak iz istog djela je naveden točno u II. *63*; naslov je ovdje kriv.
4. III. *38*: to je iz *De fide* (Ad Gratianum Augustum), ne iz *De incarnationis Dominicae Sacramento.*
5. II. *57*: to je iz *Epistola paschalis XVI.*
   II. *58*: to je iz *Epistola paschalis XVII.*
6. II. *3*: to je iz III. knjige, a ne iz IV. knjige, kako pokazuju svi rukopisi.
   II. *8*: to je iz V. knjige, a ne iz IV. knjige.

D. *Ispuštanje naslova:*

1. II. *30*: Ambrozije, *De Incarnationis Dominicae Sacramento.*
2. II. *78*: Antioh, *Frag. in Nativitatem.*
3. II. *90*: Ćiril Aleksandrijski, *Epistola 45 (Ad Succensum).*
4. III. *39*: Bazilije, *Adversus Eunomium.*
5. III. *74*: Euzebije Emezanski, *De Arbitrio*, *Voluntate Pauli et Domini Passione.*

E. *Netočni naslovi:*

1. *De Incarnationis Dominicae Sacramento* od Ambrozija navedeno je u I. *3* kao λόγος περὶ πίστεως, u II. *36* kao κατὰ Ἀπολιναρίον i u III. *37* kao ὁ περὶ τῆς καθόλου πίστεως; u II. *30* nije naslov naveden (usp. gore D. 1).[82]

---

[80] M. Spanneut, *Eustathe*, str. 27–9.

[81] Vidi str. 14, br. 15.

[82] Naslov ovog II. *34* je sadržajno ispravan, ali je navod interpoliran iz *Leonova toma*; vidi str 28–29 i str. 52–53.

2. *Oratio II contra Arianos* od Atanazija navedeno je (u II. *22*) kao λόγος β' πρὸς τὰς αἱρέσεις.
3. *Epistula 39* (*Ad Joannem Antiochenum*) od Ćirila navedena je kao ἐπιστολὴ πρὸς Ἀνατολικούς (u II. *88*).
4. Amfilohijevo djelo navedeno u III. *53* kao ὁ κατὰ Ἀρειανῶν λόγος izgleda da potječe iz istog izvora kao I. *56* i III. *51*, koja su navedena kao ὁ λόγος ὁ εἰς τό, "Ὁ πατήρ μου μείζων μού ἐστιν".[83]

F. *Pogreške očito nastale uslijed tekstualnih pogrešaka:*

1. Navođenje Apolinarija u I. *67* je navedeno kao iz κατὰ μέρος πίστις prema Lietzmannu ipak nije tu nađeno i nije identificirano.[84] Sljedeći (I. *68*) je naveden kao da potječe iz drugog izvora, iako je, poput I. *66*, iz κατὰ μέρος πίστις.

Moguće je da su dva naslova točna, ali je slijed ulomaka bio obrnut.

2. Ulomak iz Apolinarija u III. *71* je naveden kao da potječe iz istog izvora poput III. *70* (ἀνακεφαλαίωσις), ali je zapravo iz κατὰ μέρος πίστις. Budući da je III. *72* točno navedeno da potječe iz κατὰ μέρος πίστις, moguće je da su naslovi zajedno s tekstovima III. *71* i *72* u netočnom slijedu. Svi rukopisi osim jednog podupiru slijed u ovom izdanju. Jedino pariški rukopis donosi navode u obrnutom slijedu s točnim naslovima.

G. *Hipolit:*

Netočni naslov u II. *15* je već bio spomenut gore (C. 1). Argumentirajući na osnovi te pogreške, Nautin je smatrao da postojeći navodi Hipolita u *Eranistesu* imaju izmišljene naslove, a zapravo su izvaci iz izgubljene Hipolitove rasprave *De Pascha*.[85]

---

[83] U Gelazijevu florilegiju, I. *56*, II. *54* i III. *51* su navedeni kao *Contra Arianos*, dok je III. *53* naveden kao *ex libro ubi exposuit 'pater maior me est'*; vidi E. Schwartz, *Publizistische Sammlungen*, str. 100, 105.

[84] Lietzmann, *Apollinarius*, str. 185.

[85] P. Nautin, *Notes sur le catalogue des œuvres d'Hippolyte*, RechSR, XXXIV (1947), 106, i *Dossier*, str. 18.

Analiza pogrešaka i netočnosti u *Eranistesu* pokazuje da se mnoge od njih mogu objasniti bez pretpostavljanja da ih je Teodoret smišljeno krivotvorio. Čini se da je pripisivanje dvaju sumnjivih djela Atanaziju bilo tradicionalno od ranog petog stoljeća i čak se Ćiril Aleksandrijski u tom slučaju prevario.[86] Bardy je zanijekao Ambrozijevo autorstvo *Expositio fidei*, a budući da svi kasniji citati ovoga djela ovise o Teodoretu, to je moralo biti označeno kao njegova pogreška.[87] Bardy odbacuje ipak mišljenje da je tako učena i časna osoba poput Teodoreta mogla smišljeno učiniti takvu pogrešku, i predlaže da je tekst vjerojatno djelo antiohijskog spisateljstva, možda čak iz vremena prije Efeškog sabora.[88]

Netočno pripisivanje odsjeka B i pogreške navedene u C. 1–5 su očiti objektivne pogreške, iako bi mogle biti posljedica netočnog izvora. Pogrešna upućivanja na Ireneja (C. 6) mogla su također biti prouzročena izvorom, ali su vjerojatnije posljedica ranije pogreške u tekstualnoj predaji. Nakana prevare možda bi mogla objasniti pripisivanje odsjeka A, ali se u slučaju odsjeka B i C ne nameće nikakav razumni razlog. Uistinu bi navod iz Didima, inače Aleksandrijca, više vrijedio u očima Teodoretovih protivnika od onog Antiohijca Eustatija. Ovi nalazi ne dokazuju krivim Bardijev sud o Teodoretovu karakteru.

Navedena ispuštanja u odsjeku D nisu činjenične pogreške. Dvije pogreške (D. 1 i 3) ipak stvaraju stanovitu zbrku dajući naslutiti, netočno, da dotični navodi potječu iz istog izvora kao i oni koji njima prethode. Netočnosti navedene u odsjeku E su relativno beznačajne, iako bi se mogle protumačiti kao pokazatelj Teodoretove nemarnosti.[89]

---

[86] Schwartz, *Sermo maior*, na nav. mj.; o Ćirilu vidi gore, str. 24, br. 2.

[87] Bardy, nav. članak, razbacano.

[88] *Na istom mj.*, 218.

[89] Zbrka u naslovima Ambrozijevih fragmenata postoji – prema Bolotovu, nav. članak, str. 146–7 – zbog pogreške u rukopisima. Kad se tekstovi, koji su interpolirani u drugi florilegij iz *Leonova toma*, izostave, ostaju sljedeći citati kao oni koje je izvorno uključio Teodoret:

II. *29* – ἐν ἐκθέσει πίστεως (nepoznati izvor)
30 – bez naslova (*de inc. sac.*, 6.57)
31 – iz *de fide ad Gratianum.*
36 – κατὰ Ἀπολιναρίου (*de inc. sac.*, 4.23)
37 – μετ' ὀλίγα (*de inc. sac.*, 6.61).

Manjak jasnoće prouzročen ispuštanjem naslova u *30* upravo je spomenut. Praznina između dvaju odlomaka *de inc. sac.*, citiranih u *36* i *37*, je prevelika da bi opravdala

Hipolitovi tekstovi predstavljaju jedinstven slučaj. Pogreška spomenuta u C 1. je neporeciva i žestina Nautinove argumentacije nije bila bezuspješna.[90] Rukopisi ipak ne nude ni najmanji nagovještaj takve dalekosežne preinake, a teško je zamisliti mogući motiv takve prijevare. U odsutnosti pozitivnog dokaza čini se onda da ne postoji nikakav prinudni razlog da se odmah odbace svi naslovi koje Teodoret pripisuje Hipolitu.[91] Nova izdanja Hipolitovih djela možda pokažu drukčije, ali na sadašnjoj razini poznavanja *Eranistesa* je razumno zadržati povjerenje u Teodoretovu učenost i integritet.

Osim podmetnutih spisa, Teodoret čini jednu netočno pripisivanje i pet pozitivnih pogrešaka u naslovima. S obzirom na velik broj navoda u *Eranistesu* i istraživačkih problema na koje je Teodoret mogao naići, ovaj mali broj pogeršaka čini se da ipak pokazuje razumnu razinu točnosti.

Teodoret navodi trinaest autora čija se djela mogu provjeriti u drugim izdanjima ili neovisnim izvorima. Oni su: Ambrozije, Atanazije, Bazilije, Ćiril Aleksandrijski, Ćiril Jeruzalemski, Damaz, Euzebije Emezenski, Grgur Nazijanski, Grgur Nisenski, Ignacije Antiohijski, Irenej, Ivan Zlatousti i Teofil Aleksandrijski. Ovim izborima može se dodati šest (izbora) iz Apolinarija.[92] Navodi iz ovih četrnaest autora obuhvaćaju ukupno 142 teksta, čiji se naslovi mogu podvrgnuti strogom ispitivanju i kontroli.

---

naslov ovog *37*. Bolotov predlaže da je stranica rukopisa bila premještena nekog ranijeg datuma i da bi se točan slijed ovih citata mogao čitati: *29*, *31*, *36*, *30*, *37*. Prva dva citata su iz odvojenih djela i jasno su označena kao takva. Sva tri preostala su iz istog djela, čiji naslov je sada dat prvom od njih. Nepostojanje naslova u *30* nije više problem i praznina između tekstova, predstavljenih u *30* i *37*, može se prihvatljivo opisati kao μετ' ὀλίγα. Rukopisi ne pružaju pozitivan dokaz za Bolotovu teoriju, koja zbog toga, unatoč svojoj plauzibilnosti, mora ostati pretpostavka. To se pak slaže s razinom učenosti koju i Bolotov i Bardy pripisuju Teodoretu i, kako je već pokazano, slično tumačenje može objasniti pogreške u nekoliko apolinarijevskih naslova (odsjek F).

[90] Nautinovu teoriju ponavlja R. M. Grant, *The Appeal to the Early Fathers*, JTS, N. S., 11 (1960), 16–17.

[91] M. Richard, *Bulletin*, str. 303 i G. Bardy, *L'énigme d'Hippolyte*, MSR, 5 (1948), 66; obojica pokazuju neslaganje s Nautinovim negativnim sudom o Teodoretovu postupanju s Hipolitom.

[92] Oni obuhvaćaju četiri citata iz κατὰ μέρος πίστις, i dva iz ἀνακεφαλαίωσις.

U pripisivanju dvaju sumnjivih spisa Atanaziju uključeno je četrnaest navoda, ali su pri tome načinjene samo dvije zamjetne pogreške. Prema tome, broj navoda koji se ovdje razmatra može se smanjiti na 130. Od toga broja, 109 je navedeno posve točno. Takav postotak točnim opravdava pohvalan komentar upravo učinjen glede Teodoretove pouzdanosti.

Statističko istraživanje mora se primijeniti s velikom pozornošću kada je riječ o literarnoj kompoziciji. Ono ne može nikada u potpunosti dokazati teoriju, ali može barem služiti kao pokazatelj da teorija nije pozitivno netočna. Ovo kratko proučavanje navoda iz *Eranistesa*, čini se, da pokazuje kako je Teodoret općenito pouzdan i da se njegovu informaciju može smatrati točnom, osim ako ne postoji pozitivan dokaz protiv nje.

III. Predstavljanje rukopisa

1. Opis rukopisa

Ovo izdanje *Eranistesa* je utemeljeno na usporedbi deset postojećih i dostupnih rukopisa koji sadrže ovo djelo. Ovi rukopisi variraju u vremenu od desetog do šesnaestog stoljeća, a u slučajevima gdje original nije bio dostupan, oni su uspoređivani s mikrofilma ili fotografskih reprodukcija. Rukopise ćemo navesti i opisati prema kronološkom slijedu.

I Athos, Iviron 379 (Lambros 4499), pergament, X. stoljeće, oktav: *Eranistes* (ss. 1–82). Ovaj rukopis ispušta prolog i počinje tekstom na 63.1, završava na 260.10 (σῶμα).

S. Lambros, *Catalogue of the Greek Manuscripts on Mount Athos* (Cambridge Univ. Press, 1900), II, 103.

S Escorial, Ψ. III. 17 (olim Escorial. Gr. 472), pergament, X–XI. st., ss. II + 223, 237 × 172 mm.: *Eranistes* (ss. 1–131^{v}).
H. de Andrés, *Catálogo de los Códices Griegos de la Real Biblioteca de El Escorial*, III. Códices 421–649 (Madrid, 1967), str. 78.

P Paris, Bibliothèque Nationale, ms. grec. 850, pergament, XI–XII st., ss. 200: *Eranistes* (ss. 1–100^{v}). Ovaj rukopis počinje tekstom na 130.8 (μαθεῖν) i završava na 257.14 (τῶν ἑνω-), ispušta velike dijaloge Florilegija III.

H. Omont, *Inventaire Sommaire des manuscrits Grecs de la Bibliothèque Nationale* (Paris, 1818), I, 158.

J Athos, Iviron 387 (Lambros 4507), pergament, XII–XIII. st., oktav: *Eranistes* (ss. 1–156^{v}). Lambros navodi da je početak ovog rukopisa okljaštren i tekst počinje na 67.30 (ἄσβεστον). To je ipak posljedica zbog neispravnog povezivanja folija 3–6^{v}, koje su zapravo originalne folije 1–4^{v}. Glavnina djela je zato potpuna, ali je prolog ispušten, i tekst počinje na 63.1.
S. Lambros, nav. dj., II, 122.

V Vatican City, Vaticanus gr. 624 (olim 422), pergament, XII–XIII. st., ss. I + 200, 263 x 198 mm.: *Eranistes* (ss. 1–104v).

R. Devreesse, *Codices Vaticani Graeci*, Tomus III. Codices 604–866 (Vatican City, 1950), str. 32–33.

C Oxford, Bodleian Library, E. D. Clarke 2, orijentalni papir, XII–XIII. st., ss. 220 + III, 250 x 185 mm.: *Eranistes* (ss. 2–71). Ovaj rukopis je veoma okljaštren, ispušta prolog i počinje tekstom na 63.1.

T. Gaisford, *Catalogus sive notitia manuscriptorum qui a cel. E. D. Clarke comparati in Bibliotheca Bodleiana adservantur.* Pars prior (Oxford, 1812), str. 5–7.

D Athos, Docheiariou 40 (Lambros 2714), pergament, XII–XIII. st., ss. 67, oktav: *Eranistes* (ss. 1–67v). Ovaj rukopis počinje tekstom na 87.3–4 (ἡ μεθ᾽). Ispušta dodatak i mnoge navode. Četiri stranice (ss. 11–14v) su pisane drugom rukom, vjerojatno u četrnaestom stoljeću.

S. Lambros, nav. dj., I, 237.

M Munich, Monacensis gr. 130, papir, XVI. st., ss. 302, folio: *Eranistes* (ss. 1–109).

I. Hardt, *Catalogus Codicum manuscriptorum Bibliothecae Regiae Bavaricae*, tom II (Munich, 1806), str. 81–83.

O Vatican City, Ottobonianus gr. 39, papir, 1536. godina, ss. 130, 337 x 230 mm.: *Eranistes* (ss. 1–70v). Bilješka u katalogu rukopisa navodi da je on bio tiskarska kopija prvog tiskanog izdanja *Eranistesa* (Rim, 1547). Imenuje i prepisivača: Petrus Bergicius.

E. Feron i F. Battaglini, *Codices Manuscripti Graeci Ottoboniani Bibliothecae Vaticanae* (Rim – Vatikan, 1893), str. 30.

R Vatican City, Rossianus 9 (Sign. X, 68 = 688), papir, XVI. st., ss. 140, 310 x 215 mm.: *Eranistes* (ss. 1-80).

E. Gollob, 'Die grieschische Literatur in den Handschriften der Rossiana in Wien', *Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien.* Philosophisch-historische Klasse, 164. Band, 3. Abhandlung (Vienna, 1910), str. 16–17.

Druga dva rukopisa, koji također sadrže *Eranistes*, nije bilo moguće usporediti. Postoji još jedna skupina rukopisa koji sadrže ili ulomke *Eranistesa* ili *Demonstratio per syllogismos*. Slijedi kratki opis ovih rukopisa. Svi ovi rukopisi bili su uspoređivani, ukoliko drukčije nije navedeno. Rezultati ovog uspoređivanja su pokazali da oni ne pružaju nikakva značajna čitanja i zbog toga se ne javljaju u kritičkom aparatu.

Aleksandrija, Bibl. Univ. 240, XV. stoljeće: ovaj rukopis sadrži *Eranistes*, ali nije dostupan.[93]

Wrockław, Bibl. Univ. 240, XV. st.: ovaj rukopis sadrži *Eranistes*, nestao je i mora se smatrati izgubljenim.[94]

Paris, Bibl. Nat., ms. grec. 174, X–XI. st.: ovaj rukopis sadrži *Demonstratio*. Čini se da ipak potječe iz XIII–XIV. st.

Venecija, Bibl. Marc., ms. gr. 521, XIV. st.: ovaj rukopis sadrži *Demonstratio*. Nije bio uspoređivan.

Vatican City, Vaticanus gr. 402, 1383. godina: ovaj rukopis sadrži *Demonstratio*. Postoje mnoge praznine u tekstu.

Vatican City, Vaticanus gr. 678, XIV. st.: ovaj rukopis sadrži ulomke *Eranistesa* (66.25–76.4, s mnogim ispuštanjima).

Vatican City, Vaticanus gr. 1511, XV. st.: ovaj rukopis sadrži ulomke *Demonstratio* pisane vjerojatno u XI–XII. st.

Vatican City, Vaticanus gr. 1744, XV. st.: ovaj rukopis sadrži ulomke *Eranistesa*. Pisalo ga je nekoliko različitih ruku.

Vatican City, Ottobonianus gr. 213, XV. st.: ovaj rukopis sadrži *Demonstratio*.

Oxford, Bodleian Library, Auct. F. 4. I (= Misc. 100), XV. st.: posljednja stranica ovog rukopisa očito je uvezana kao završna zaštitna stranica. Pisana je rukom, koja vjerojatno potječe iz X–XI. st. i sadrži jedan ulomak iz završetka *Eranistesa* i početak iz *Demonstratio*: 446.21 (ἔγνως) – 450.19 (μετέχοντα).

---

[93] P. Nautin, *Dossier*, str. 15, kaže da ovaj rukopis ispušta mnogo toga, osobito u florilegijima.

[94] Usp. K. Holl, *Die handschriftliche Überlieferung des Epiphanius*, TU, 36.2 (Leipzig, 1910), str. 63–8.

Vatican City, Vaticanus gr. 1611, 1116/7. g.: ovaj rukopis sadrži katenu o Lukinu evanđelju od Nicetasa. Navodi iz Teodoreta bili su uspoređeni.[95]

2. Prethodna izdanja i prijevodi

Prvo tiskano izdanje *Eranistesa* pojavilo se u Rimu 1547. i sadržavalo je samo grčki tekst.[96] Sljedeće godine pojavio se latinski prijevod ovog teksta što ga je načinio Gentianus Hervetus.[97] Još jedno izdanje grčkog teksta objavio je Victorinus Strigelius u Leipzigu (1568), koji je istovremeno tiskao i novu latinsku verziju.[98] Grčki tekst rimskog izdanja (1547) je tiskan, zajedno sa Strigeliusovim latinskim te bilješkama i komentarima Marcus-a Beumlerus-a u Zürichu 1593.[99]

Sljedeće važno izdanje *Eranistesa* pojavilo se u J. Sirmondovu *Opera omnia Theodoreti*.[100] U J. L. Schulzeovu izdanju *Opera omnia Teodoreti* izdavač je pokušao popraviti Simondov tekst *Eranistesa* pomoću grčkih izdanja iz 1547. i 1568. te sa Strigeliusovim latinskim.[101] Prema Bardenheweru, bugarski đakon imenom Eugen iznova je tiskao grčki Schulzeova teksta, ispuštajući sve varijante i latinske bilješke.[102]

---

[95] Neke Teodoretove citate u ovoj kateni je katalogizirao E. Schwartz, *Zur Schriftstellerei Theodorets*, SBAM (München, 1922), I, 30–40. katalog je upotpunio M. Richard, *Les citations de Théodoret conservées dans la chaîne de Nicétas sur l'Évangile selon saint Luc*, Revue Biblique, XLIII (1934), 88–96.

[96] *Dialogi tres contra quosdam haereses...*, izd. Camillus Peruschus, u 4⁰. Ovo izdanje sadrži također grčki tekst *Haereticarum fabularum compendium* i *Divinorum dogmatum epitome*.

[97] Ovo se izdanje pojavilo u Veneciji, 1548, u 8⁰. Ovaj je prijevod ponovno tiskan u Baselu, 1549, u 8⁰, i u sljedećim izdanjima: Paris, 1566 (tu je izdanje *Panariona* i drugih Epifanijevih djela, u dodatku trima djelima koja je preveo Hervet). *Opera omnia... latine versa*, izd. G. Pico della Mirandola i drugi (Cologne, 1573), dva sveska, in fol. (*Eranistes* je u drugom svesku). Potonje izdanje je ponovno tiskano 1608.

[98] Nije moguće ustanoviti gdje se nalazi kopija ovog izdanja.

[99] Ovo izdanje, koje obuhvaća tri toma u dva sveska u 8⁰, ponovno je izdano 1606.

[100] Paris, 1642, 4 sveska in fol. (*Eranistes*, sa latinskim prijevodom Strigelius-a, je u IV. svesku). J. Garnieriev *Auctarium Operum Theodoreti* (Paris, 1684) tvori peti svezak.

[101] Halle, 1769–74, pet tomova u deset svezaka u 8⁰ (*Eranistes* je u IV.1). Schulze tumači svoje izdavačke principe u uvodu (ponovno tiskano u PG 83.9–10).

[102] Halle, 1769–75, pet svezaka u 4⁰. Usp. O. Bardenhewer, op. cit., IV, 222 i također P. Canivet, *Thérapeutique des Maladies Helléniques*, SC, 57.1 (Paris, 1958), str. 72.

Najnovije tiskanje grčkog teksta *Eranistesa* zbilo se ponovnim tiskanjem Schulzeova teksta u Migneu, *Patrologia Graeca.*[103]

Jedini prijevod *Eranistesa* na moderni jezik, koji sam uspio pronaći, jest engleski prijevod od B. Jacksona.[104] Grčki tekst, koji je upotrijebljen za prijevod, bio je Schulzeov tekst.

Općenito je prihvaćeno da prethodna izdanja *Eranistesa* u konačnici potpuno ovise o Vaticanus-u 624.[105] Ottobonianus 39 bio je tiskarska kopija prvog tiskanog izdanja *Eranistesa*[106], a samo ovaj rukopis proizlazi izravno iz Vaticanus-a 624.[107] Izdavači prethodnih izdanja ne imenuju ili ne opisuju rukopise na kojima se temelje njihovi tekstovi, ali se čini izvjesnim da sedam ne-rimskih rukopisa nije do danas nikada upotrijebljeno za jedinstveno izdanje.

Sljedeći primjeri će pokazati ovisnost ranih izdanja o rimskim rukopisima. Dva rana grčka izdanja bit će navedena kao *Rim* i *Leipzig*, dva izdanja iz *Opera omnia* bit će navedena kao *Sirmond* i *Schulze.* Tri rimska rukopisa su označena slovima V (Vaticanus 624), O (Ottobonianus 39) i R (Rossianus 9).[108]

88.6 (Ζητήσωμεν) – 12: Schulze slijedi Rim i Leipzig i mijenja pripisivanje: 6 (Eranistes), 7–8 (Pravovjernik); 9–10 su spojeni s 11–12 da tvore jedan Eranistesov iskaz. Samo O ima ovo čitanje, koje je rezultat pokušaja da se popravi već netočno pripisivanje. Sirmondov je tekst točan.

94.24 προσερχώμεθα: sva četiri izdanja i VOR čitaju προσερχόμενον μετὰ ἀληθείας εἰσερχόμενον.

122.23: Sva četiri izdanja i VOR ispuštaju ovaj redak.

---

[103] PG 83.27–336.

[104] *The Writings of the Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church*, druga serija, sv. III (Grand Rapids, Michigan, bez ikakva datiranja, predgovor je datiran na 1892), str. 160–249.

[105] Usp. M. Richard, *Notes sur le florilèges dogmatiques du Ve siècle*, Actes du VIe Congrès Internationel d' Études Byzantines (Paris, 1948), I, 309, br. 3 i H. de Riedmatten, 'Les Fragments d'Apollinaire à l' Eranistes', *Chalkedon*, I, 204.

[106] Usp. gore, str. 40.

[107] Usp. dolje, str. 54.

[108] Budući da je O izostavljen iz uporabe u kritičkom aparatu (vidi dolje, str. 54), mnoga čitanja navedena ovdje ne nalaze se u tekstu.

434.28 τῷ φαινομένῳ: Rim, Leipzig, Simond i VOR čitaju τῶν φαινομένῳ. Schulze je sam popravio tekst.
394.30: Sva četiri izdanja i VOR ispuštaju καὶ^2.
398.3: Sva četiri izdanja i VO ispuštaju τοῦ.
98.19: Rim, Leipzig i VOR ispuštaju αἷμα^2.
110.13 Ἴθι: Rim, Leipzig i OR čitaju Ἴσθι.
122.24 – 6: Rim, Leipzig, V (prije ispravke) i O pripisuju ove retke Eranistesu.
112.1 ὁμολογοῦμεν: sva četiri izdanja i O čitaju ὁμολογοῦμαι.
134.18 Sva četiri izdanja i O ispuštaju ἐν^2.
360.30 τῷ προσώπῳ: Sva četiri izdanja i O čitaju τῶν προσώπων.
374.3 τὴν ... εἶχε: Sva četiri izdanja i O čitaju τὰ ... εἶναι.

Sljedeći oblici se nalaze samo u Rimu, Leipzigu i O-u:

124.20 (τοῖς) – 21: Ovi reci su pripisani Pravovjerniku.
182.27 προὔργου: προὔργον
228.10 Ὁ: Οὐ
230.5 μὴ: μὲν
272.27 τοῦ τε: τοῦτο
280.19 πιστεύοντας: πιστεύοντες
348.28 ἀκούοντας: ἀκούοντες

3. Rukopisna tradicija ovoga izdanja

Jasna i smislena rasprava o odnosima rukopisa upotrijebljenih za ovo izdanje zahtijeva potpunije opise pojedinih rukopisa. Oni se ovdje dijele na tri skupine, iako je osnova takve podjele ponuđena na drugom mjestu.[109] Prva skupina sadrži dva najstarija rukopisa.

A. *Skupina I: ISPDM*

I (Iviron 379, X. st.): to je najstariji postojeći rukopis *Eranistesova* teksta. Bio je uspoređivan s mikrofilma općenito slabe kvalitete. Zajedno sa sljedećim rukopisom naveden je u kritičkom aparatu kao jedan od dvaju glavnih svjedoka tekstualne predaje ove skupine. Nijedan

[109] Usp. dolje, str. 55.

drugi rukopis nije njegova izravna kopija, kao što će posvjedočiti i sljedeća lista ispuštanja svojstvenih samo njemu:

70.1 (καὶ²)–2 (πνεύματος)
202.24 (Οὐ)–25 (ἐστιν³): *saut du même au même.*
240.26 ἀγγέλων
280.5 τῷ υἱῷ
356.6 (εἰς¹)–7 (δικαιώματος): homoeoteleuton.
424.4–5 μὴ κωλῦσαι
434.30 (οὐ)–31 (λόγος): *saut du même au même.*

Sljedeća dva ispuštanja u I očito su posljedica gubitka stranice:

94.12–78.30 (φύσει)
438.18 (σώματος)–442.3 (μου).

S (Escorial, Ψ. III. 17, X–XI. st.): Ovaj rukopis nije star kao I, ali možda potječe iz kasnog desetog stoljeća. Bio je uspoređivan iz fotografskih otisaka. Rukopis sadrži mnoge ispravke, neke u prvotnoj ruci, a druge u ruci iz jedanaestog ili dvanaestog stoljeća. Prvotni prepisivač bio je nepažljiv, jer pored pogreški, koje su bile ispravljene, postoje mnoge druge pogreške i transpozicije riječi. Ovaj rukopis nije bio izravni izvor ni za jedan drugi. Brojne pogreške u slijedu riječi ukazuju na tu činjenicu, kao i sljedeća ispuštanja svojstvena jedino S-u:

68.17 τῆς ἀληθείας
82.17–19. Ovi su reci u potpunosti ispušteni.
114.17 ὁ προφήτης
188.11 βασιλεὺς²
222.25 (τὴν²)–(με).
254.30–256.4 U ovim recima S ispušta καὶ devet puta.
326.27 τῷ βίῳ
450.20 ἀπαθῆ

U opisu (I) je napomenuto da su I i S dva glavna tekstualna svjedoka ove skupine. Međutim, postoji također povezanost između S i JC, koja može biti zbog spajanja između S i hiparhetipa JC. Prvotno grupiranje S je zajedno s IPDM, ali sljedeći primjeri pokazuju da postoji veza između njega i JC. Prva četiri čitanja su transpozicije slijeda riječi koje se nalaze samo u SJC.

92.23 φάναι τοῦτο
94.1 ὁρῶσι οὐσίαν
266.24 δείξας μαθηταῖς
398.6 νομισθῇ πρόσωπον

U 184.12 SJC svi ispuštaju τὸ. Riječ je suvišna u JC, jer oni imaju promjenjivi glagolski oblik. U S je pak glagolski oblik ispravan i ispuštanje tog τὸ je nepotrebno i manje vrijedno, iako nije gramatički netočno.

Postoje, dakle, brojna manja ispuštanja, dodavanja i pogreške koje su svojstvene jedino SJC-u. One su se mogle dogoditi neovisno, ali njihova učestalost pokazuje da ipak postoji neki oblik srodstva.

Preostali rukopisi ove prve skupine (PDM) tvore podskupinu, koja zahtijeva kratko predstavljanje. Riječ je o uzajamno neovisnim rukopisima, a nijedan od njih nije izravni izvor bilo kojeg drugog *Eranistesova* rukopisa. Brojna ispuštanja u PD tvore oslonac takvog iskaza.

Ovi rukopisi osiguravaju malo neovisnih i značajnih oblika drukčijih od onih koje dijele s IS. Oni su stoga izostavljeni iz ovog izdanja i navođeni su isključivo tamo gdje je njihov oblik čitanja bio od istinske važnosti ili zanimanja. Sva tri su bila uspoređena u potpunosti: P iz samog rukopisa, D s mikrofilma i M uglavnom s mikrofilma.

Sljedeći primjeri, nađeni samo u PDM, pokazuju da oni predstavljaju razvijeniji i lošiji stupanj njihove tekstualne predaje.

202.8 Sve tri ispuštaju γὰρ^2.
230.15 καθειργμένος: καθιγμένος PM (D je ispravan)
238.31 πεπληγμένον ISVOR (točno čitanje): πεπηρωμένον JC: πεπληγωμένον PDM.

P (Paris, ms. grec. 850, XI–XII. st.): Već je u danom opisu ovog rukopisa istaknuto da ispušta veliki dio Florilegija III. Stari katalog navodi da je "izvjesni učenjak" zabilježio da u ovom rukopisu ispuštanja ne potječu od prepisivača, već od samog Teodoreta.[110] Ovaj je učenjak osjetio da je Teodoret otkrio više navoda nakon objavljivanja *Eranistesa.*

[110] *Catalogus Codicum Manuscriptorum Bibliothecae Regiae,* tomus secundus (Paris, 1740), str. 164.

On je tada, pretpostavljalo se, načinio drugo izdanje, prošireno ovim navodima. Zaključak je da ovaj rukopis predstavlja tekst prvog izdanja. Katalog ne pruža nikakav istinski dokaz koji može potkrijepiti takvu teoriju, osim izjave anonimnog "učenjaka".

Tradicionalni argumenti za obnovljeno izdanje *Eranistesa* oslanjaju se na činjenicu da ono uključuje navode iz florilegija pape Leona.[111] Ovaj rukopis uključuje te navode, ali predstavlja tekst koji je razvijeniji i lošiji od teksta drugih rukopisa, koji sadrže ovdje ispuštene navode. Prema tome, ne može biti riječi o nekom ranijem izdanju i sud dat već o vrijednosti ovog rukopisa je valjan.

Slijedi popis praznina i ispuštanja u P:

1. *Praznine:*
   64.1–202.8 (ἐδέοντο). Tekst *Eranistesa* počinje na 202.8 (μαθεῖν).
   232.31 (περιτομή)–234.33 (εἰς). Jedna je stranica izgubljena očito ovdje.
   456.14 (-θέντων)–završetak. Tekst završava na 456.14 (τῶν ἐνω-).

2. *Ispuštanja u navodima:*
   Florilegij III:
   7–9, 10–11, 13–23, 24, 27–49, 51–9, 60–1, 63–5, 74 (Πῶς, 444.4)–*75*.

Pariški rukopis stoga ispušta sve navode Florilegija uslijed oštećenja rukopisa. On uključuje sve navode Florilegija II i sljedeće navode iz Florilegija III: *1–6, 12, 25–6, 50, 62, 66–73, 74* (početak).

D (Docheiariou 40, XII–XIII. st.): Možda je veliki broj ispuštanja, koje pravi, upravo najzanimljivija značajka ovog rukopisa. Mnoga ispuštanja se nalaze u samom tkivu teksta, ali je veliki broj ispuštanja prisutan i u florilegijima. Mnogi navodi iz Pisma i otaca napisani su u skraćenom obliku. Nekoliko riječi s početka i kraja navoda je spojeno s riječi ἕως. Svi pred-nicejski ulomci u florilegijima su ispušteni, osim jednog ulomka iz Ignacija Antiohijskog u Florilegiju III. Ovaj rukopis ispušta mnoge od tih ulomaka, kao i P, ali ispušta i druge koje P navodi. On, također, uključuje mnoge navode koje P ispušta. Prema tome, nije moguće ustanoviti njihovu izravnu liniju ovisnosti.

[111] Usp. gore, str. 29–33.

Slijedi popis praznina i ispuštanja u D:

1. *Praznine*

64.1–116.3 (γέγονεν). Tekst *Eranistesa* počinje na 116.3–4 (ἡ μεθ').
450.1 – svršetak. *Demonstratio* je ispušten.

2. *Ispuštanja u tkivu Eranistesa:*

118.2 (κλητὸς)–4 (αὐτοῦ[1]): ἕως.
118.4 (περὶ)–5 (σάρκα).
120.28 (οὐχ)–31 (μέχρι): ἕως.
168.6 (τὴν)–7 (σῶμα): ἕως.
170.7 (καὶ)–10 (ἄνθρωπον): ἕως.
172.16 (καὶ)–19 (ἀνῆλθον): ἕως.
200.22–3. Ovi su reci u potpunosti ispušteni.
214.8–10. Ovi su reci u potpunosti ispušteni.
236.32 (Σπείρεται[1])–33 (πνευματικόν): καὶ τὰ ἑξῆς.
244.19 (Καὶ)–22 (᾿Αληθές). Ovi su reci u potpunosti ispušteni.
326.23 (τὸ)–24 (δυνάμενον): ἕως.
346.22 (᾿Ιδοὺ)–23 (θεότητι). Ovi su reci u potpunosti ispušteni.
348.20 (τὴν)–21 (ἀποκτεῖναι): καὶ τὰ ἑξῆς.
352.13 (Πῶς)–(ἔλυσε). Ovaj je ulomak u potpunosti ispušten.
354.32 (πολλῷ)–356.4 (λαμβάνοντες): ἕως.
356.7 (οὕτως)–9 (ὑπακοῆς): ἕως.
366.26 (Τότε)–28 (πέτρᾳ): ἕως.
366.34 (ὃς)–368.5 (σίνδονα):ἕως.
368.12 (καὶ)–13 (᾿Ιησοῦ): ἕως.
368.13 (ὁ)–18 (ἐτέθη): ἕως.
372.10 (ἐκβάλλει) 374–3. (συγγένειαν). Ovi su reci u potpunosti ispušteni.
384.27–8. Ovi su reci u potpunosti ispušteni.

3. *Ispuštanja u florilegijima:*

Florilegij I:

7, *8* (Προσήνεγκα, 132.5)–*35*, *37–40*, *42*, *46* (ἀλλὰ, 150.10–νοούμενον, 17: ἕως), *47* (Εἰ, 150.21–σωματικῶς, 152.11: ἕως), *49–50*, *52–3*, *55–8*.

Florilegij II:

1–21, *25b* (naslov), *25c*, *27–31*, *33–35*, *40* (Οὐκέτι–ἐκκεντησάντων: ἕως), *41* (υἱοὶ–χρόνον: ἕως), *42* (ἀλλὰ–ἠγωνίασε: ἕως), *43* (τῶν(1)–ἐμῶν: ἕως), *45* (Διηλῆ–ἠγωνίασε: ἕως), *46* 278.10 (πατὴρ); Τούτων (16)–σαρκός, (18): καὶ μετ' ὀλίγα. Θεὸς δὲ λέγοιτο ἄν, οὐ τοῦ λόγου, τοῦ ὁρωμένου δέ, ἕως), *47* (Πρεσβεύει–πάθη: ἕως), *48* (ἐάν–ἀνθρωπίνῳ: ἕως), *49–60*, *64–5*, *67–9*, *71–5*, *78–92*, *95*.

Florilegij III:

2–11, *12–18*, *20–3*, *25–6*, *28*, *30–6*, *39*, *41* (ἀλλὰ–σώματι), *42–4*, *46–9*, *50–1*, *53–4*, *57–9*, *60–1*, *64*, *69* (οὐκ(2), 438.8–θεός, 11), *75*.

Jedna završna bilješka o D odnosi se na ss. 11–14^v. One su bile izgubljene nekad i nadomještene stranicama napisanim otprilike u četrnaestom stoljeću.[112] Postoje mnogi neovisni oblici na ovim stranicama, a D pokazuje njihove uobičajene veze s IS i ISJ. No, ove stranice pokazuju srodnost između D i JC, koja nije očita u nijednom drugom dijelu rukopisa.

Slijedi popis svih oblika zajedničkih DJC-u na opisanim stranicama. Ne postoje veće varijante, ali iznenadno povećanje u broju takvih čitanja ukazuje na povezanost teksta navedenih stranica D i teksta predaje JC. Stranice ipak nisu izravno ovisne ni o J niti o C. Svi oblici su zajednički jedino DJC-u, ako nije drugačije napomenuto.

174.23 (Καὶ) je dodano ispred ὁ(1).
178.1 ἀνειληφέναι: εἰληφέναι.
180.7 αὐτῆς: ταύτης
180.2 τὸ (točno čitanje) DJC: ispušteno je u svim drugim rukopisima.
182.10 τὸ je ispušteno.
182.14 ἀνειληφέναι: εἰληφέναι.
182.18 τοιγαροῦν: τοίνυν.
182.21 τῶν σωτηρίων ἐστὶν ὀνόματα.
188.5 κύριον: Χριστὸν.

[112] Ove stranice sadrže sljedeći dio *Eranistesa*: 174.22 (Σαβελλίου) – 190.3 (φύσιν).

188.10 μὲν (točno čitanje) DJC: ispušteno u svim drugim rukopisima.
188.18 ὡς je dodano ispred ἀφαρμόσαι.
188.30 οὖν je ispušteno.
190.1 καὶ$^{(2)}$ je ispušteno
190.1 μήτε (točno čitanje) DJC: μηδὲ IMVOR: μὴ S.

M (Monacensis gr. 130, XVI. st.): rukopis je vrlo dobro napisan i dobro očuvan. Već date primjedbe dostatno pojašnjavaju mjesto ovog rukopisa u tekstualnoj predaji *Eranistesa*, kao i njegovu upotrebu u ovom izdanju.

B. *Skupina II: JC*

J (Iviron 387, s. XII–XIII): ovaj rukopis, koji je bio kolacioniran iz mikrofilma, predstavlja verziju teksta koja je dosta različita od drugih dviju skupina. Kolacija je pokazala da je C barem dvojnik J, i dok nije nemoguće da je C kopija J, nekoliko manjih varijanti dokazuju da to nije slučaj.[113] Postoji samo jedno značajno čitanje gdje je C, a ne J, točno. Svi drugi rukopisi imaju također varijante, a izgleda da je samo C bilo korigirano.[114] Ovaj je rukopis stariji nego C i u boljem je fizičkom stanju. Pošto C ne nudi nikakvo značajno neovisno svjedočanstvo, bilo je zbog toga izostavljeno iz redovite uporabe u kritičkom aparatu ovoga izdanja, a J je navođeno za ovu posebnu tekstualnu tradiciju.

C (Oxford, Bodleian Library, E. D. Clarke 2, s. XII–XXIII): tekst ovog rukopisa bio je kolacioniran izravno iz samog rukopisa, koji je u slabom stanju, s brojnim prazninama, dok grčki tekst sadrži veliki broj stezanja i skraćivanja. Veći dio teksta je čitljiv, iako se potpuna sigurnost nije mogla postići u svakom individualnom čitanju.

Postoje brojne varijante svojstvene JC gotovo na svakoj stranici teksta. Sljedeći popis sadrži izbor takvih ispuštanja i pogrešaka. One pokazuju usku vezu između ovih dvaju rukopisa i njihovu odvojenost od drugih skupina.

[113] Vidi 136.29 ἐκ: ἀπὸ J: C ima ispravno čitanje.
[114] Vidi 136.22 Ἐπεὶ περισσὴ (točno čitanje) C. Svi drugi rukopisi čitaju Ἐπείπερ ἴση.

1. *Ispuštanja*

70.22 εἴδη δὲ τὰ προλεγμένα.
190.1 ἁρμόττει καὶ τὸ ἀμήτωρ.
204.30 Μνημόνευε Ἰησοῦν.
204.31 ἐκ σπέρματος Δαβὶδ.
212.31 (μᾶλλον) – 32 (γεννηθῆναι).
228.18 (ὑ) – (μεινάσης).
266.1 (μετὰ) – 18 (κατηξίωσεν): *saut du même au même.*
326.18–19: Ovi se retci u potpunosti ispušteni.
436.28 (Εἰ) – 31 (ψυχή).
456.7 (ἐκ) – (τὴν).

2. *Pogreške*

68.5 τὴν – – – διαλύσαντες: τινὲς.
82.5 οὐ: συνῳδὰ ταῦα ἐκείνοις.
84.15 Ἀβραμιαίου: Ἀβραὰμ δι' οὗ.
250.8 Τέκνα: τε καὶ
436.22 (ἓν) – 24 (σῶμα): ἀναστῆναι.
456.12 (Οὐ) – – – 13 (ἑνωθέντων): Ὧν.

Nautin je smatrao da ova tradicija možda predstavlja pokušaj poboljšanja teksta, dok ju je Riedmatten gotovo isključivo rabio, onako kako ju je upoznao (u C), za svoje izdanje Apolinarijevih fragmenata.[115] Opći principi rabljeni u konstrukciji teksta ovoga izdanja bit će objašnjeni kasnije[116], ali se mora napomenuti ovdje da je Riedmatten, čini se, bio preoptimističan, jer se tekstu JC mora pristupiti s velikom opreznošću.

Sljedeći primjeri pokazuju da je Riedmatten barem djelomice imao pravo u svom vjerovanju da bi JC mogao osigurati bolja i sugurno točna čitanja:

Odlomak u 278.6 – 16 (συνόδῳ) je posve loš u rukopisima. Schulze je pokušao ispraviti tiskani tekst u ranijim izdanjima i u tome bio uspješan. Njegovo čitanje, koje je također tiskano u ovom izdanju, zasvjedočeno je u JC, iako Schulze nije očito poznavao nijedan od ovih rukopi-

[115] P. Nautin, *Dossier*, str. 16 i H. de Riedmatten, nav. članak, 203–12.
[116] Vidi dolje, str. 57.

sa. Drugi rukopisi su klasificirani kako slijedi: svi ISMVOR imaju isto čitanje. D je sličan njima, ali se također razlikuje usljed ispuštanja napravljenog ovdje uporabom ἕως. P je potpuno različito zbog pogreške napravljene u odlomku prije ovoga.

Samo JC identificiraju točno govornike u dijelovima dijaloga koji su nađeni u 212.19 – 28. Preostali primjeri će se sastojati iz varijanti, gdje samo JC imaju točna čitanja, i ispuštanja, gdje je bilo moguće rekonstruirati dio teksta koji je ispušten u svim drugim rukopisima.

Varijante:[117]

70.4 – 5 ἀκολουθοῦμεν: ἀκολουθοῦντες
320.27 πατρί: θεῷ
324.8 Φυσιολογικῶς: Φύσει λογικῶς
346.22 ἐκωμῴδησας: ᾠκοδόμησας
360.8 συμφωνεῖ: συμφωνίας
432.5 Αἰδοῦ: Δὸς

Ispuštanja:[118]

122.31, 134.9, 138.19–20, 152.1, 224.12–13, 254.8, 294.16–17, 310.15—16, 346.9–10, 380.11–15, 442.22–3, 448.5

Analiza teksta JC pokazuje da je prvotni prepisivač bio vješt u grčkom i čini se da je imao pristup sveobuhvatnoj kolekciji patrističkih spisa, jer je grčki jezik općenito visoke kvalitete, i čitanja u florilegiju su – za razliku od ostalih rukopisa – često posve bliska, ili čak identična sa *textus receptus* originalnog autora. Ova velika 'nadmoćnost' ipak čini vjerojatnom Nautinovu sumnju da je prepisivač pokušao promišljeno poboljšati tekst pred sobom. Neki primjeri iz florilegija će pojasniti osnovu ovog vjerovanja:

1. II. *58* (286.25 – 7): tekst u PG 83.184 uključuje Schulzeovo ispravljanje čitanja rukopisa V (φάμεν ὃς), koji je bio tekst ranijih izdanja. Schulze je učinio ovu besmislenu rečenicu shvatljivom ispuštanjem ri-

[117] Prvo čitanje je ono iz JC, dok je drugo čitanje oblika koje nalazimo u drugim rukopisima.

[118] Ovdje navodimo samo važnije stranice i brojeve retka, jer se ispuštanja mogu naći u kritičkom aparatu.

ječi ὅς. Točno čitanje (φάμενος) je u rukopisima IS i mijenja korjenito smisao odlomka, tako da se to sada slaže s latinskim prijevodom ovog pisma, koje je nađeno kod Jeronima. Uostalom, ova uporaba φάμενος je rijetka u post-homerskom grčkom i pisar JC rješava poteškoću jednostavnim ispuštanjem ove cijele rečenice.

2. II. *33* (266. 12–21): ovaj odlomak je interpoliran iz *Leonova pisma*, ali se pojavljuje, kao i svi Leonovi tekstovi, u cijeloj rukopisnoj tradiciji. Retci 15–21 reproduciraju II. *31*, što je autentični Teodoretov tekst. Ponavljanje je, usljed umetanja Leonova teksta, zacijelo nespretno, i JC su ponovno ispustili uvredljive retke.

3. Naslovi II. *32–37*: o teškoćama koje su izazvane naslovima Ambrozijevih citata bilo je već gore raspravljano.[119] Pisar JC je pokušao riješiti ove probleme mijenjanjem naslova svih ovih odlomaka osim za onaj iz *34*. Kritički aparat za *32–33* i za *35–37* pokazuje da su njihovi naslovi u JC sigurniji nego oni koji su tiskani.[120] Ali ova činjenica govori ustvari protiv JC, jer netočnosti, koje su uključene ovdje, potječu iz interpolacije Leonova florilegija u *Eranistes*. One su, stoga, posljedica vanjskog utjecaja i mogu biti riješene, kada se uklone Leonovi citati iz razmatranja.[121] Čitanja drugih rukopisa su zapravo točna i moraju biti zadržana unatoč njihovim očitim nedostacima.

Ako poboljšanja, koja su nađena u tekstu JC, nisu rezultat prepisivačevih napora, onda se ona moraju pripisati samom Teodoretu i predstavljaju neki oblik revizije s njegove strane. Ali pisac JC je već unaprijed isključio ovu atribuciju davanjem naslova II. *30*, jer je ova 'ispravka' rezultirala pogreškom, pošto odlomak nije iz istog djela kao odlomak koji mu prethodi.[122] Nepojmljivo je da bi Teodoret uslijed revizije vlastitoga teksta mogao počiniti tako glupu pogrešku ili napraviti tako upadnu krivotvorinu. Jedini mogući zaključak je onda da je pisac JC

---

[119] Vidi gore, str. 36, bilj. 89.

[120] Uporaba ἐπιστολῆς umjesto λόγου da uputi na *de fide ad Gratianum* je točnija. Vidi također uporabu μετ' ὀλίγα za II. *35*, gdje se upućuje na *de inc. sac.*, 6.52 slijedi 6.49. Tekst JC uklanja također nespretno navođenje istog djela dva puta unutar kratkog dijela teksta i s različitim naslovima (II. *34* i *36*). O posebnosti μετ' ὀλίγα je bilo već gore raspravljano, na nav. mj.

[121] Vidi gore, na nav. mj.

[122] Vidi gore, str. 34 i 34–5.

često pokušavao poboljšanje i ispravljanje. Tekstu ove tradicije mora se stoga pristupati s velikim oprezom, ali očito ispravna čitanja koja on sadrži pokazuju da se ne može odmah odbaciti.

C. *Skupina III: VOR*

V (Vaticanus gr. 624, s. XII–XIII): postoje mnoge ispravke i poboljšanja koja su načinjena u ovom rukopisu. Gdje su takve promjene načinjene, O slijedi gotovo V bez izmjene, bez obzira na to je li novo čitanje ispravno ili ne. Postoje mnogi rubni komentari u V i oni su doslovno prepisani u O, kao što je grčka pjesma dodana *Demonstratio*.[123] Ova se pjesma pojavljuje također u R, i isto vrijedi za mnoge, iako ne sve, rubne komentare. Postoji također opće slaganje između R i VO u većini značajnih varijanti koje predstavlja VO. Zato se V navodi u kritičkom aparatu kao prvotni svjedok tekstualne tradicije ove skupine.

O (Vatican City, Ottobonianus gr. 39, a. 1536): ovaj rukopis je izvor najranijeg tiskanog izdanja *Eranistesa*.[124] Upravo dane opaske o V pokazuju da je O kopija V. Zato je O izostavljen i navodi se u slučajevima kada se činilo da je čitanje od važnosti za povijest teksta *Eranistesa*.

R (Vatican City, Rossianus 9, s. XVI): Upravo dane opaske o V pokazuju da je R barem posredno ovisan o V. Postoje čudne i besmislene varijante u R, koje je stoga izostavljeno iz kritičkog aparata i navođeno gdje se činilo da je čitanje od posebne važnosti.

Sljedeća ispuštanja i pogreške svojstvene su samo VOR, ako nije drukčije napomenuto. Oni pokazuju povezanost s VOR kao skupine i svoju odvojenost od drugih skupina.

1. *Ispuštanja*

80.5 (Οὐκ) – 6 (ἐπιλαμβάνεται).
80.8: Ovaj redak je u potpunosti ispušten.
104.22 (εἰς) – 25 (οὐρανοῖς): ἕως.
110.5 (καὶ) – 7 (αὐτοῦ): ἕως VO
(καὶ) – 7 (ὡς): ἕως R.

[123] Poema nema nikakve veze s Teodoretom, ali je tiskana na kraju teksta iz povijesnog interesa.
[124] Vidi gore, str. 40.

110.16 (εἰς) – 17 (σελήνη): ἕως.
112.8 (ὑπισχνούμενος) – 11 (Δαβὶδ).
114.14 (ἡ) – 15 (θεότητος).
114.20 (καὶ[1]) – 21 (βοσκηθήσονται).
122.1 (ὁ[2]) – 2 (εἴρηκε).
122.29 ἐν τῇ ἰδίᾳ.
236.16 ζώντων.
240.1 – 2 ἡ (dva puta).
452.19 δήπουθεν.
458.27 ἄρα.

2. *Pogreške*

66.6 συρραπτομένοις: συναπτομένοις.
68.32 ἄραρε (ispravno čitanje) ISMJC i V prije ispravka: ἄρα V poslije ispravke i OR.
70.13 πρὸς[1]: ὑπὲρ.
72.13 φαμέν: εἰλήφαμεν.
74.29 Τοῦτο δὲ τὸ: Τὸ δὲ.
76.26 τροπίαν ISMJC i V prije ispravke: ἐκτροπίαν V poslije ispravke i OR.
80.23 τελείους: νοοῦμεν.
108.14 κατελυθήσαν: ἠφανίσθησαν.
232.15 εἶδος: γένος.
234.5 Οὐ δῆτα: Οὐδαμῶς.
246.30 αὐτὸ καὶ: αὐτὸς VO: R ima točno čitanje.
250.15 Ἐβιωναίους IPMJC: Ἰεβιωναίους S: Ἰσβιόνσους VO: R ispušta riječ, ali ostavlja prostor gdje bi ona mogla biti. Očito je prepisivač shvatio da je pogreška bila napravljena, ali nije bio sposoban da ju ispravi.

D. *Odnosi triju skupina rukopisa*

U opisima pojedinih rukopisa oni su bili podijeljeni u tri skupine i ukazano je na nekoliko razloga koji opravdavaju takvu podjelu. To ćemo sada i podrobnije razložiti.

Varijante koje su navedene kao opravdanje posebnosti skupine JC i VOR služe također da odvoje svaku od ovih dvaju skupina od drugih

rukopisa. Treća skupina ne ističe se tako jasno, djelomice usljed činjenice da su P i D nepotpuni. Ipak broj varijanata gdje se IS slažu protivno J ili V, ili njihovoj kombinaciji, je više od dva puta veći od bilo kojih drugih mogućih kombinacija, poput onih kad su IV suprotstavljeni SJ, ili IJ suprotstavljeni SV.

Zato se može reći da J i V predstavljaju dva različita oblika predaje teksta, dok IS predstavlja sredinu koja je u povezana s te dvije predaje. Kombinacija ISJ je pružila veliku većinu ispravnih čitanja. Ali narav teksta u J je takva da, ako bi se moralo formirati veće obitelji, skupine bi morale biti preuređene prema ISV i J. To je ustvari bio tradicionalni način grupiranja rukopisa.[125]

Podjela rukopisa na dvije obitelji, ipak ne uspijeva uzeti u obzir punu složenost tradicije. To je također razlog zašto je nemoguće konstruirati istinski točno i smisleno rodoslovno stablo. Dva čimbenika uzrokuju ovu složenost: mogućnost da je praizvor JC pokušao poboljšati tekst i moguća kontaminacija IS skupine J predajom.

Sada ćemo navesti dvije završne skupine varijanata. Prva pokazuje odvojenost ISPDM od drugih dvaju skupina, dok druga pokazuje da rukopisi trebaju biti podijeljeni u tri skupine.

1. 132.27 ὄντα JCVOR: ὅταν ISM (PD ispušta cijeli odlomak)
   218.6 ὀριγνᾶται (ispravno čitanje) ISPDM: ὀρέγεται JCVOR.
   394.21 'Αλλ' ἡ θεότης JCVOR: 'Αληθῆ τῆς ISPDM.

2. 150.26 ἁγιάσας JC: ἀπάσας IM: ἀνασώσας S: ἁρπάσας VOR (Čini se da je V bio ispravljen čitanjem IM. PD ispušta cijeli odlomak)
   174.11 ἐστιν VOR: ἡ JC: ISDM ispušta riječ (P ispušta cijeli odlomak)
   262.14–18: ovi retci su u potpunosti ispravno napisani u ISPM: D ispušta 11.14, 17–18: VOR ispušta 15–17: JC ispušta cijeli odlomak.
   286.25 φάμνος ISPM: φάμεν ὅς VOR: JC ispušta cijelu rečenicu u kojoj se nalazi ovaj izričaj: D ispušta cijeli odlomak.
   306.22 'Εννοοῦντες JC: 'Ενοῦντες ISPM: ΑἰνοῦντεςVOR (D ispušta cijeli odlomak).

---

[125] Usp. P. Nautin, *Dossier*, str. 15 i A. Rousseau (glavni izdavač), *Irenée de Lyon, Contre les hérésies*: knjiga IV, tom I, SC, 100.1 (Paris, 1965), str. 61.

306.29–30 γε μόνος ISMPR: τε καὶ μόνος JC: γενόμενος VO (D ispušta cijeli odlomak).

Druga skupina varijanata, koje su upravo navedene, pokazuje da dok postoje tri različite skupine rukopisa, IS je tješnje povezana s V nego s JC; tekst V je lošija verzija u osnovi iste tradicije kao IS.

4. Opći principi za redakciju čitanjâ

Analiza pokazuje da nijedan rukopis ili skupina rukopisa *Eranistesa* ne može biti osnova definitivnog teksta. Prvotni razlog za izbor pojedinog čitanja bila je, naravno, njegova nadmoć sa tekstualnog stajališta. Ovaj sud je bio promatran u svjetlu Teodoretove teologije i grčkog proznog stila. I čitanje je tada bilo prihvaćeno ili odbačeno.[126]

Čitanja, koja su se oslanjala samo na jedan rukopis ili skupinu rukopisa dopuštena su onda kada se činilo da predstavljaju izvorni oblik teksta, iako je I rabljen s primjernom uzdržljivošću.[127] Gdje su rukopisi pokazivali neslaganje, kombinacija ISJ je općenito jamčila bolji tekst, i ova čitanja su učinila mogućom ispravku brojnih pogrešaka i ispuštanja u prethodnim izdanjima. U nekoliko odlomaka svi su se rukopisi slagali u čitanju koje je bilo očito netočno. Tekst je bio tada poboljšan i čitanje rukopisa je tiskano u kritičkom aparatu.

[126] Focije je opisao Teodoretov stil kao jasan, čist i jednostavan (*Bibliotheca*, codd. 31, 45, 56) i da je posjedovao 'atičku otmjenost' (na istom mj., cod. 203); manje je vjerojatno da su autentične one varijante koje predstavljaju siromašni grčki stil. Studije o Teodoretovoj uporabi klauzule pokazuje njegovo preferiranje sastavljenog oblika parnog broja slogova, osobito dva i četiri. Vidi M. Wagner, *A Chapter in Byzantine Epistolography. The Letters of Theodoret*, DOP, IV (1948), 169 i F. Scheidweiler, *Theodoret. Kirchengeschichte*, GCS, 44 (19), Berlin, 1954, str. XVI–XVII. Ova razmatranja nisu nikad bila glavni razlog za izbor teksta, ali su služile kao uporabivi pokazatelji i povremeno kao svjedoci koji favoriziraju odbacivanje stanovitog čitanja.

[127] Vidi gore, str. 50–54.

IV. Grčki tekst

1. Opći uvod

Radi omogućavanja referenci prema *Patrologia graeca* brojevi stupca iz *PG 83* pisani su na desnom rubu, patristički citati su nabrojani na lijevom rubu.

Tri oblika 'aparata' mogu se pojaviti ispod svake stranice teksta. Sljedeći poredak će biti uvijek poštovan:

1. Ukazivanje na patrističke florilegije.
2. Ukazivanje na Sveto pismo
3. Kritički aparat grčkog teksta.

Za patrističke florilegije reference su osigurane iz četiri glavne zbirke petog stoljeća koje imaju citate zajedničke s *Eranistesom* (vidi gore, str. 29–30). Svaka bilješka sastoji se iz broja citata u *Eranistesu* (s odgovarajućim retcima gdje je citat naveden djelomično) i odgovarajućeg broja u drugom florilegiju (s ukazivanjem na stranicu i redak gdje je to nužno).

U svetopisamskom aparatu reference na izravne navode date su bez posebnog pokazivanja. Gdje Teodoret samo aludira na svetopisamski odlomak, referenca je u zagradama. Psalmi i nekoliko citata iz malih proroka navedeni su prema hebrejskoj podjeli teksta, s upućivanjem na Septuagintu u zagradama. Svi drugi starozavjetni navodi podudaraju se s Rahlfovim izdanjem Septuaginte. Novi zavjet je navođen prema Nestleovu 25. izdanju.

Kritički aparat grčkog teksta pojavljuje se na svakoj stranici. Prva bilješka je popis svih rukopisa koji sadrže cijeli ili barem dio teksta, koji se pojavljuje na toj stranici. U tijelu aparata ipak su samo ISJV redovito navođeni. Prema tome, tamo gdje je oblik čitanja potvrđen od IJ, može se pretpostaviti da je ispravno čitanje dato od SV. U nekoliko slučajeva je potpora za ispravno čitanje zabilježena izričito, ali to je učinjeno radi posebnog odlomka koji je u pitanju i ne mijenja opću praksu,

koja je upravo pojašnjena. Preostalih šest rukopisa rijetko su navođeni i u skladu s principima postavljenim u uvodu.

2. Sigla (kratica) za patrističke navode

Exc. Eph.: Florilegij Efeškog sabora (*ACO*, I. 1.2, 39–45).
Leo: Florilegij Leonova *Tomus ad Flavianum* (*ACO*, II. 1, 20–5).
Kalcedon: Florilegij Kalcedonskog sabora (*ACO*, II. 1.3, 114–16).
Gelazije: Gelazijev florilegij *de duabus naturis* (Schwartz, *Publizistische Sammlungen*, str. 85–106).

3. Sigla rukopisa

I Athos, Iviron 379, s. X.
S Escorial, *Ψ*. III.17, s. X–XI.
P Paris, ms. grec. 850, s. XI–XII.
D Athos, Docheiariou 40, s. XII–XIII.
M Munich, Monacensis gr. 130, s. XVI.
J Athos, Iviron 387, s. XII–XIII.
C Oxford, Bodleian Library, E. D. Clarke 2, s. XII–XIII.
V Vatican City, Vaticanus gr. 624, s. XII–XIII.
O Vatican City, Ottobonianus gr. 39, a. 1536.
R Vatican City, Rossianus 9, s. XVI.

4. Druge sigle upotrijebljene u kritičkom aparatu

S^{ac} *S* je imalo ovaj oblik teksta kao vlastit, ali je promijenjen, u tijelu samoga teksta, u ispravno čitanje ili u drugi oblik također predstavljen u aparatu.

S^{pc} *S* je izvorno imalo ispravno čitanje kao vlastit tekst, ali je promijenjeno, u tijelu samog teksta, u ovaj oblik čitanja.

S^{m} *S* ima ispravno čitanje kao vlastit tekst, ali je ovaj oblik ispisan u rubnoj bilješci.

S^{mc} *S* ima ovaj oblik kao vlastit tekst, ali je ispravno čitanje napisano u rubnoj bilješci.

S^{vm} *S* nema ni ispravno čitanje ni ovaj oblik kao vlastit tekst. Ovaj oblik je napisan u rubnoj bilješci; čitanje koje *S* ima u vlastitom tekstu bit će druga bilješka u aparatu.

τοῦ ... λόγου Tri točke koje odvajaju dvije riječi ukazuju da su samo ove dvije riječi, a ne one koje se nalaze između njih, uključene u oblik čitanja.

τοῦ – – – λόγου Tri crtice koje odvajaju dvije riječi ukazuju da su te dvije riječi i sve one koje se nalaze između njih uključene u oblik čitanja.

mss. Ovo ukazuje da ne samo ISJV, nego i svi rukopisi koji sadrže dotični odlomak podupiru navedeni oblik čitanja.

NAPOMENA PREVODIOCA

Ettlinger je istaknuo da je jedini prijevod *Eranistesa* na moderni jezik, koji je on uspio pronaći, engleski prijevod, i to prijevod B. Jacksona iz 1892. godine. To je Ettlinger napisao 1975. godine kada je priredio i objavio kritički tekst *Eranistesa* na grčkom jeziku. No, 2002. sam Ettlinger je objavio svoj prijevod kritičkog teksta Eranistesa na engleski jezik. Gerard H. Ettlinger, *Theodoret of Cyrus, Eranistes* (The Fathers of the Church. A New Translation, 106), Washington, The Catholic University of America Press, 2002., 281. str. Prema tome, postoje dva prijevoda *Eranistesa* na moderni engleski jezik: Jacksonov prijevod ***nekritičkog*** teksta Eranistesa i Ettlingerov prijevod ***kritičkog*** teksta Eranistesa. Ettlinger napominje da nije uspio pronaći ni u jednoj patrističkoj bibliografiji ni jedan novi prijevod *Eranistesa* na moderni jezik. Ali, prijevod na moderni jezik postoji već odavno, i to od 1575. godine. Na to me je upozorio moj prijatelj Valerijan Žujo koji je taj novi prijevod našao na Internetu. To je prijevod na njemački jezik od Konrada Ulmera. Naslov njegova prijevoda *Eranistesa* glasi:

THEODORETI
DES HEILIGEN ALTEN CATHOLISCHEN BISCHOFFS DER STATT CYRI
POLYMORPHUS:
Das ist/
Drei schöne und tröstliche Gespreche von der Person und Menschwerdung unsers Herren Jesu Christi.
Aus Griechischer Sprache in gut Hochdeutsch gebracht/ durch
IOAN. CONRADUM ULMERUM,
Basel, 1575.
Nalazi se u Baselskoj biblioteci.

Naslov preveden na hrvatski glasi:

Teodoreta, svetog starog katoličkog biskupa grada Cira, MNOGOLIKI, tri lijepa i utješna razgovora o osobi i učovječenju našega Gospodina Isusa Krista.

Iz grčkog jezika preveo u dobri visokonjemački Johannes Konrad Ulmer.

Prevodilac je napisao svoje ime na latinskom jeziku i to u akuzativu. U nominativu njegovo ime glasi Joannes Conradus Ulmerus.

Poznati teodoretolozi (stručnjaci za Teodoreta Cirskog) na hrvatskom govornom području su Tomislav J. Šagi Bunić (koji je umro 1999. godine), Marijan Mandac i Petar Kuzmić. Treba reći da je Mandac 2003. objavio svoju veliku studiju o Teodoretu Cirskom i prijevod sljedećih Teodoretovih spisa: *Tumačenje poslanice Filipljanima, Tumačenje poslanice Kološanima, Izlaganje prave vjere, Sveto i životvorno Trojstvo, Gospodnje utjelovljenje, i šest pisama Teodoreta Cirskog*. Teodoret Cirski, *Izabrani spisi*, preveo, napisao uvod i bilješke Marijan Mandac, Služba Božja, Split, 2003., 365 str.

Ovaj svoj prijevod Ettlingerova kritičkog izdanja *Eranistesa* dovršio sam 2002. upravo onda kada je Ettlinger objavio svoj prijevod kritičkog teksta *Eranistesa*, tako da do danas imamo dva prijevoda kritičkog teksta *Eranistesa* na moderni jezik: Ettlingerov prijevod na engleski jezik i moj prijevod na hrvatski jezik. Pri tome mi je svesrdno pomagao moj kolega Marko Ćorić, profesor grčkog i latinskog jezika na Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji u Visokom, koji je prijevod detaljno usporedio s izvornikom i dotjerao sadržajno i stilski. Kod svetopisamskih citata u ovom prijevodu slijedio sam hrvatski prijevod Jeruzalemske Biblije (KS, Zagreb, 1994.), prilagođavajući ponekad prijevod Teodoretovu biblijskom tekstu i duhu Teodoretove egzegeze. No, to su zanemarljive razlike. Hrvatska Jeruzalemska Biblija je preuzela prijevod Starog zavjeta iz Biblije Stvarnosti, a prijevod Novog zavjeta od B. Dude i J. Fućaka, i to IX. izdanje njihova prijevoda Novog zavjeta koji su oni kasnije popravljali. Ja sam slijedio njihovo I. izdanje Novoga zavjeta (KS, Zagreb, 1973.).

Duboku zahvalnost izražavam svojim studentima: Josipu Joziću, Alenu Kristiću, Josipu Mrnjavcu, Entoniju Šeperiću i Anti Tomiću, koji su tekst prijevoda i druge popratne tekstove otipkali s velikom brižljivošću. Zahvaljujem na pomoći i suradnji studentima i profesorima Franjevačke teologije u Sarajevu, te svojim prijateljima u tuzemstvu i inozemstvu s kojima sam raspravljao o bitnim mislima Teodoretove kristologije. Na kraju, izdavaču Dimitriju Saviću, koji me je poticao i budno pratio tijekom cijelog rada, pri tom strpljivo čekao završetak rada, a potom obavio sva potrebna kolacioniranja i korekture, izričem ovom prilikom svoje priznanje i veliku hvalu.

M. B.

ERANISTES

28 ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΡΑΝΙΣΤΗΣ Η ΠΟΛΥΜΟΡΦΟΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Εἰσί τινες, οἳ τὴν ἐκ γένους ἢ παιδεύσεως ἢ κατορθωμάτων ἀξιέπαινον οὐκ ἔχοντες περιφάνειαν, ἐκ πονηρῶν ἐπιτηδευμάτων ἐπίσημοι γενέσθαι φιλονεικοῦσι. Τοιοῦτος ἦν ἐκεῖνος Ἀλέξανδρος ὁ χαλκεύς, ὃς οὐδὲν ἔχων περίβλεπτον, οὐ λαμπρότητα γένους, οὐ δεινότητα λόγων, οὐ δημαγωγίαν, οὐ στρατηγίαν, οὐ τὰς ἐν πολέμοις ἀνδραγαθίας, μόνον δὲ βάναυσον τέχνην μεταχειρίζων, ἐκ μόνης τῆς κατὰ τοῦ θειοτάτου Παύλου μανίας ἐγένετο γνώριμος. Καὶ Σεμεεὶ δὲ πάλιν, ἀφανὴς ἄνθρωπος πάμπαν καὶ ἀνδραποδώδης, ἐκ τῆς κατὰ τοῦ θεσπεσίου Δαβὶδ θρασύτητος ὀνομαστότατος γέγονε. Φασὶ δὲ καὶ τὸν τῆς Μανιχαϊκῆς αἱρέσεως εὑρέτην μαστιγίαν οἰκέτην γενέσθαι, καὶ φιλοτιμίας ἔρωτι τὴν μυσαρὰν ἐκείνην συγγράψασθαι θρησκείαν. Τοῦτο καὶ νῦν δρῶσί τινες, καὶ τὸ ἀξιέραστον τῆς ἀρετῆς κλέος διὰ τοὺς ταύτης ἡγουμένους ἀποδράσαντες πόνους, τὴν δυσκλεεστάτην καὶ τρισαθλίαν σφίσιν αὐτοῖς ἐπορίσαντο περιφάνειαν. Καινῶν γὰρ δογμάτων προστάται γενέσθαι ποθήσαντες, ἐκ πολλῶν αἱρέσεων ἠρανίσαντο τὴν ἀσέβειαν καὶ τὴν ὀλέθριον ταύτην συνέθηκαν αἵρεσιν. Ἐγὼ δὲ αὐτοῖς βραχέα διαλεχθῆναι πειράσομαι, καὶ τῆς αὐτῶν χάριν θεραπείας καὶ τῆς τῶν ὑγιαινόντων ἕνεκα προμηθείας. Ὄνομα δὲ τῷ συγγράμματι Ἐρανιστὴς ἢ Πολύμορφος. Ἐκ πολλῶν γὰρ ἀνοσίων ἀνθρώπων ἐρανισάμενοι τὰ δύστηνα δόγματα, τὸ ποικίλον τοῦτο καὶ πολύμορφον προφέρουσι φρόνημα. Τὸ μὲν γὰρ θεὸν μόνον ὀνομάζειν τὸν δεσπότην Χριστόν, Σίμωνός ἐστι καὶ Κέρδωνος καὶ Μαρκίωνος καὶ τῶν ἄλλων, ὅσοι τοῦ μυσαροῦ τούτου μετέχουσι γειτονήματος. Τὸ δὲ τὴν ἐκ παρθένου μὲν γέννησιν ὁμολογεῖν, παροδικὴν δὲ ταύτην
29 *γενέσθαι λέγειν, καὶ μηδὲν ἐκ τῆς παρθένου τὸν θεὸν λόγον λαβεῖν, ἐκ τῆς Βαλεντίνου καὶ Βαρδησάνου καὶ τῶν τούτοις ἀγχιθύρων τερατο-*

SMVOR 1 *ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ* om. S *ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ* V 2 *ΗΤΟΙ* V 3 *ΠΡΟΛΟΓΟΣ* om. S 6 ὃς om. V 10 θειοτάτου: θείου S 11 ἄνθρωπος post ἀνδραποδώδης transp. S 17 *Καινῶν*: *Κενῶν* $S^{pc}V^{ac}$ 19 ὀλεθρίαν S 21 προμηθείας ἕνεκα S 22 γὰρ om. S 25 *Μαρκίωνος καὶ Κέρδωνος* S 26 τῶν om. V 28 γεγενῆσθαι SV^{m}

BLAŽENI TEODORET CIRSKI BISKUP 28
SKUPLJAČ ILI MNOGOLIKI
PREDGOVOR

Neki ljudi koji nisu osobito poznati ni po rodu, ni po izobrazbi, ni po djelima, natječu se postati slavni nevaljalim življenjem. Takav je bio onaj poznati Aleksandar, kovač, potpuno neugledan čovjek, koji nije imao ni slavna roda, ni rječitosti u govoru, ni političke i vojne sposobnosti, ni hrabrosti u boju; samo se bavio prostim obrtom. Postao je poznat samo po mahnitosti prema svetom Pavlu. I Šimej, opet sasvim nepoznat, čovjek robovskog položaja, postade veoma slavan zbog svoje drskosti prema svetom Davidu. Kažu da je i začetnik manihejskog krivovjerja bio nevaljali sluga i da je iz žudnje za slavom napisao ono gadno praznovjerje. To i sad neki čine i, jer su okrenuli leđa časnoj slavi vrline zbog naporâ koji vode do nje, stekli su veoma sramotnu i po sebe same veoma nesretnu slavu. Poželjevši naime postati prvacima novih učenja, skupili su bezboštvo iz mnogih krivih vjerovanja i složili ovo pogubno krivovjerje. Pokušat ću s njima ukratko raspraviti, i radi njihova liječenja, i radi skrbi za zdrave. Spis se zove "Skupljač ili Mnogoliki". Skupili su naime odurna učenja od mnogih opakih ljudi pa propovijedaju ovu šarenu i mnogoliku oholost. Naime Gospodina Krista nazivati samo Bogom navada je Simona, Cerdona, Marciona i ostalih koji sudjeluju u ovom istovrsnom odurnom mišljenju. Prihvaćati rođenje od Djevice, a govoriti da je ono bilo prolaz i da Bog Riječ nije ništa uzela od Djevice ukrali su od opsjene 29

(6–10 2 Tim 4:14) (10–12 2 Sam 16:5–8)

λογίας ἐσύλησαν. Τὸ δέ γε μίαν φύσιν ἀποκαλεῖν τὴν θεότητα τοῦ δεσπότου Χριστοῦ καὶ τὴν ἀνθρωπότητα ἐκ τῶν Ἀπολιναρίου φληνάφων ὑφείλοντο. Πάλιν δ' αὖ τὸ τῇ θεότητι τοῦ δεσπότου Χριστοῦ προσάπτειν τὸ πάθος ἐκ τῆς Ἀρείου καὶ Εὐνομίου βλασφημίας κεκλόφασιν, ὡς ἐοικέναι τήνδε τὴν αἵρεσιν ἀτεχνῶς τοῖς ὑπὸ τῶν προσαιτῶν ἐκ διαφόρων ῥακίων συρραπτομένοις ἐσθήμασιν. Οὗ δὴ χάριν Ἐρανιστὴν ἢ Πολύμορφον τόδε προσαγορεύω τὸ σύγγραμμα. Διαλογικῶς μέντοι ὁ λόγος προβήσεται, ἐρωτήσεις ἔχων καὶ ἀποκρίσεις καὶ προτάσεις καὶ λύσεις καὶ ἀντιθέσεις, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα τοῦ διαλογικοῦ ἴδια χαρακτῆρος. Τὰ δέ γε τῶν ἐρωτώντων καὶ ἀποκρινομένων ὀνόματα οὐ τῷ σώματι τοῦ λόγου συντάξω, καθάπερ οἱ πάλαι τῶν Ἑλλήνων σοφοί, ἀλλ' ἔξωθεν παραγράψω ταῖς τῶν στίχων ἀρχαῖς. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ τοῖς διὰ παντοδαπῆς ἠγμένοις παιδείας καὶ οἷς βίος ὁ λόγος προσέφερον τὰ συγγράμματα· ἐγὼ δὲ καὶ τοῖς λόγων ἀμυήτοις εὐσύνοπτον εἶναι βούλομαι τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τῆς ὠφελείας τὴν εὕρεσιν. Ἔσται δὲ τοῦτο, δήλων γινομένων τῶν διαλεγομένων προσώπων ἐκ τῶν παραγεγραμμένων ἔξωθεν ὀνομάτων. Καὶ τῷ μὲν ὑπὲρ τῶν ἀποστολικῶν ἀγωνιζομένῳ δογμάτων Ὀρθόδοξος ὄνομα, ὁ δὲ ἕτερος Ἐρανιστὴς ὀνομάζεται. Ὥσπερ γὰρ τὸν παρὰ πολλῶν ἐλέῳ τρεφόμενον προσαίτην ὀνομάζειν εἰώθαμεν, καὶ χρηματιστὴν τὸν συλλέγειν ἐπιστάμενον χρήματα, οὕτω δὴ καὶ τούτου τήνδε τὴν ἐπωνυμίαν ἐκ τῶν ἐπιτηδευμάτων τεθείκαμεν. Ἀξιῶ δὲ τοὺς ἐντευξομένους πάσης προλήψεως δίχα ποιήσασθαι τῆς ἀληθείας τὴν βάσανον. Καὶ γὰρ ἡμεῖς σαφηνείας φροντίζοντες εἰς τρεῖς διαλόγους διελοῦμεν τὸ σύγγραμμα. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος περὶ τοῦ ἄτρεπτον εἶναι τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τὴν θεότητα δέξεται τὸν ἀγῶνα· ὁ δὲ δεύτερος ἀσύγχυτον, σὺν θεῷ φάναι, δείξει γεγενημένην τὴν ἕνωσιν τῆς τοῦ δεσπότου Χριστοῦ θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος· ὁ δέ γε τρίτος περὶ τῆς ἀπαθείας τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἀγωνιεῖται θεότητος. Μετὰ μέντοι τοὺς τρεῖς ἀγῶνας, οἷον ἐπαγωνίσματα, ἄλλ' ἄττα προσθήσομεν, ἑκάστῳ κεφαλαίῳ συλλογισμὸν προσαρμόζοντες, καὶ δεικνύντες ἄντικρυς παρ' ἡμῖν φυλαττόμενον τῶν ἀποστόλων τὸ κήρυγμα.

SMVOR 2–3 λόγων post φληνάφων add. S 3 δεσπότου om. V 5 αἵρεσιν: ἀρχὴν V 6 συρραπτομένοις: συναπτομένοις V 8 Διαλογικῶς S: Διαλογικὸς MV 19 δὲ: δ' S 26 δεύτερος δὲ S 27 σὺν: ἐν S

Valentinove, Bardesanove i od njima bliskih. Nazivati čovještvo i božanstvo Gospodina Krista jednom naravi preuzeli su iz Apolinarijevih naklapanja. Opet pak božanstvu Gospodina Krista pripisivati trpljenje ukrali su od Arijeva i Eunomijeva svetogrđa; tako bi ovo krivovjerje bilo slično odijelu nevješto skrpljenu od različitih prosjačkih krpica. Upravo zbog toga nazivam ovaj spis "Skupljač ili Mnogoliki". Razgovor će se pak odvijati dijaloški: imajući pitanja i odgovore, tvrdnje, rješenja i protutvrdnje, i ostalo što je vlastitost dijaloškog stila. Imena onih koji pitaju i onih koji odgovaraju neću umetati u tijelo dijaloga, poput starih helenskih mudraca, nego ću ih dopisati izvana, ispred retka. Oni su naime objavljivali spise onima koji su poodmakli u svakoj vrsti izobrazbe i kojima mišljenje bijaše život. Ja pak želim da čitanje i pronalaženje koristi bude lako i neupućenima u nauke. Bit će tako, jer su osobe koje razgovaraju vidljive time što su im imena dopisana izvana. Onaj koji se bori za apostolske dogme zove se "Pravovjernik", a onaj drugi "Skupljač". Kao što onoga koji se hrani milostinjom mnogih obično nazivamo prosjakom i onoga koji zna skupljati novce trgovcem, tako smo i ovomu dali ime po njegovim poslovima. Molim čitatelje da bez ikakve predrasude potraže istinu. A mi, pomišljajući na jasnoću, podijelit ćemo spis na tri dijaloga. Prvi će donijeti raspravu o tomu da je božanstvo Jedinorođenog Sina nepromjenjivo, drugi će, kaže se s Božjom pomoći, dokazati da je sjedinjenje čovještva i božanstva Gospodina Krista nepomiješano, treći će raspravljati o netrpljivosti božanstva našega Spasitelja. Nakon ovih triju rasprava dodat ćemo još nešto kao završne rasprave pridodajući svakom poglavlju zaključak te jasno pokazujući da čuvamo apostolski navještaj.

32 # ΑΤΡΕΠΤΟΣ
ΔΙΑΛΟΓΟΣ Α'

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ. Ἄμεινον μὲν ἦν συμφωνεῖν ἡμᾶς καὶ τὴν ἀποστολικὴν διδασκαλίαν φυλάττειν ἀκήρατον. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ οἶδ' ἀνθ' ὅτου τὴν ὁμόνοιαν διαλύσαντες, κενὰ νῦν ἡμῖν προβάλλεσθε δόγματα, δίχα τινὸς ἔριδος, εἰ δοκεῖ, κοινῇ ζητήσωμεν τὴν ἀλήθειαν.

ΕΡΑΝΙΣΤΗΣ. Ἡμεῖς ζητήσεως οὐ δεόμεθα· ἀκριβῶς γὰρ τῆς ἀληθείας ἐχόμεθα.

ΟΡΘ. Τοῦτο καὶ τῶν αἱρετικῶν ὑπείληφεν ἕκαστος· καὶ μέντοι καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων προστατεύειν νομίζουσιν, καὶ οὐ μόνοι γε οἱ τὰ Πλάτωνος καὶ Πυθαγόρου θρησκεύοντες, ἀλλὰ καὶ οἱ τῆς Ἐπικούρου συμμορίας καὶ οἱ πάμπαν ἄθεοι καὶ ἀδόξαστοι. Προσήκει δὲ μὴ προλήψει δουλεύειν, ἀλλὰ τὴν ἀληθῆ γνῶσιν ἐπιζητεῖν.

ΕΡΑΝ. Πείθομαι τῇ παραινέσει, καὶ δέχομαι τὴν εἰσήγησιν.

ΟΡΘ. Ἐπειδὴ τοίνυν τὴν προτέραν εὐπειθῶς ἐδέξω παράκλησιν, ἀξιῶ σε πάλιν μὴ λογισμοῖς ἀνθρωπίνοις ἐπιτρέψαι τῆς ἀληθείας τὴν ἔρευναν, ἀλλὰ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν καὶ τῶν μετ' ἐκείνους ἁγίων ἐπιζητῆσαι τὰ ἴχνη. Τοῦτο γὰρ καὶ τοῖς ὁδοιπόροις φίλον ποιεῖν, ὅταν ἐκτραπῶσι τῆς λεωφόρου καὶ τὰς ἀτραποὺς διασκοπεῖν, εἴ τινων ἀπιόντων ἢ ἐρχομένων ἔχουσι τύπους ποδῶν, ἢ ἀνθρώπων ἢ ἵππων ἢ ὄνων ἢ ἡμιόνων· καὶ ὅταν εὕρωσι, κατὰ τους κύνας ἰχνηλατοῦσι, καὶ οὐ πρότερον ἀφιᾶσιν, ἕως ἂν τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν ἀπολάβωσιν.

ΕΡΑΝ. Οὕτω ποιῶμεν. Ἡγοῦ τοίνυν αὐτός, ἅτε δὴ ἄρξας τοῦ λόγου.

ΟΡΘ. Οὐκοῦν περὶ τῶν θείων ὀνομάτων, οὐσίας φημὶ καὶ ὑποστάσεων καὶ προσώπων καὶ ἰδιοτήτων, διευκρινησώμεθα πρότερον, καὶ γνῶμεν καὶ ὁρισώμεθα τίνα ἔχει πρὸς ἄλληλα διαφοράν· εἶθ' οὕτω λοιπὸν ἀψώμεθα τῶν ἑξῆς.

ΕΡΑΝ. Κάλλιστον καὶ ἀναγκαιότατον ἔδωκας τῷ διαλόγῳ προοίμιον. Τούτων γὰρ εὐκρινῶν γενομένων, ῥᾷον προβήσεται ἡ διάλεξις.

33 *ΟΡΘ. Ἐπειδὴ τοίνυν ἄραρε καὶ συνεψηφισάμεθα ταῦθ' οὕτω χρῆ-*

ISMJCVOR 1–2 In toto om. J 2 Α' om. V 3 ἡμᾶς συμφωνεῖν J 5 τὴν --- διαλύσαντες: τινὲς J κενὰ: καινὰ S^{po}JV^{po} 6 ζητήσωμεν: συζητήσωμεν S 10–11 νομίζουσι προστατεῖν (sic) J 17 τῆς ἀληθείας om. S 26 τῆς ante τῶν add. S 28 διαφορὰν ἔχει πρὸς ἄλληλα J 30 διαλόγῳ: λόγῳ V 30–1 τὸ ante προοίμιον add. V 31 ἡ διάλεξις om. J 32 ἄραρε: ἄρα V^{po}

NEPROMJENJIVA 32
DIJALOG I.

Pravovjernik: *Bolje bi bilo da se složimo i da apostolski nauk čuvamo cjelovitim. Budući da ne znam zbog čega ste razbili slogu te nam sada iznosite isprazne nauke, ako ti se sviđa, potražimo istinu zajedno, bez bilo kakve svađe.*

Skupljač: *Nama istraživanje nije potrebno, jer potpuno posjedujemo istinu.*

Pr.: *Ali to pretpostavlja svaki heretik; i Židovi i Grci zaista smatraju da su zaštitnici doktrina istine, i ne samo oni koji štuju Platona i Pitagoru, nego i oni iz Epikurove sljedbe i oni koji su sasvim bezbožni i oni najozloglašeniji. Ne priliči robovati predrasudi, nego tražiti istinitu spoznaju.*

Sk.: *Slušam preporuku i prihvaćam poticaj.*

Pr.: *Kad si odakle spremno prihvatio prethodni poziv, ponovno te molim da se u traženju istine ne okreneš ljudskim razmišljanjima, nego da potražiš tragove apostola, proroka i svetih nakon njih. Jer to rado čine i putnici kada skrenu s puta i pregledaju staze, jesu li tu prisutni otisci nečijih stopala, onih koji odlaze ili dolaze, bilo ljudi, bilo konja, magaraca ili mula; i kad ih otkriju, slijede ih poput pasa, i ne napuštaju ih prije nego se vrate na pravi put.*

Sk.: *Učinimo tako. Sâm, dakle, nastavi onako kako si započeo razgovor.*

Pr.: *Raspravimo, stoga, prvo o božanskim imenima, mislim o biti, o hipostazama, o osobama i o vlastitostima, upoznajmo i odredimo kako se međusobno razlikuju; pa onda poslije prijeđimo tako na sljedeće.*

Sk.: *Dao si dijalogu najljepši i najprikladniji početak. Kad je naime to jasno, lakše će napredovati razgovor.*

Pr.: *Kad je, dakle, to utvrđeno i kad smo zajedno zaključili da* 33

ναι γενέσθαι, ἀπόκριναι, ὦ φιλότης. Τοῦ θεοῦ, καὶ πατρὸς καὶ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ καὶ τοῦ παναγίου πνεύματος, μίαν οὐσίαν φαμέν, ὡς παρὰ τῆς θείας γραφῆς ἐδιδάχθημεν παλαιᾶς τε καὶ νέας καὶ τῶν ἐν Νικαίᾳ συνεληλυθότων πατέρων, ἢ ταῖς Ἀρείου βλασφημίαις ἀκολουθοῦμεν;

ΕΡΑΝ. Μίαν ὁμολογοῦμεν τῆς ἁγίας τριάδος οὐσίαν.

ΟΡΘ. Τὴν δὲ ὑπόστασιν ἄλλο τι παρὰ τὴν οὐσίαν σημαίνειν νομίζομεν, ἢ τῆς οὐσίας ἕτερον ὑπειλήφαμεν ὄνομα;

ΕΡΑΝ. Ἔχει τινὰ διαφορὰν ἡ οὐσία πρὸς τὴν ὑπόστασιν;

ΟΡΘ. Κατὰ μὲν τὴν θύραθεν σοφίαν οὐκ ἔχει. Ἥ τε γὰρ οὐσία τὸ ὂν σημαίνει, καὶ τὸ ὑφεστὸς ἡ ὑπόστασις. Κατὰ δέ γε τὴν τῶν πατέρων διδασκαλίαν, ἣν ἔχει διαφορὰν τὸ κοινὸν πρὸς τὸ ἴδιον, ἢ τὸ γένος πρὸς τὸ εἶδος ἢ τὸ ἄτομον, ταύτην ἡ οὐσία πρὸς τὴν ὑπόστασιν ἔχει.

ΕΡΑΝ. Σαφέστερον τὰ περὶ τοῦ γένους καὶ τοῦ εἴδους καὶ τοῦ ἀτόμου εἰπέ.

ΟΡΘ. Γένος καλοῦμεν τὸ ζῷον, πολλὰ γὰρ σημαίνει κατὰ ταὐτόν. Δηλοῖ γὰρ καὶ τὸ λογικὸν καὶ τὸ ἄλογον· καὶ αὖ πάλιν τῶν ἀλόγων εἴδη πολλά, τὰ μὲν πτηνά, τὰ δὲ ἀμφίβια, τὰ δὲ πεζά, τὰ δὲ νηκτά. Καὶ τούτων δὲ ἕκαστον εἰς πολλὰ διαιρεῖται. Τῶν γὰρ πεζῶν ἄλλο μέν ἐστι λέων, ἄλλο δὲ πάρδαλις, ἄλλο δὲ ταῦρος, καὶ μυρία ἕτερα. Οὕτω καὶ τῶν πτηνῶν καὶ τῶν ἄλλων εἴδη πολλά· ἀλλ' ὅμως τούτων ἁπάντων γένος ἐστὶ τὸ ζῷον, εἴδη δὲ τὰ προλεγμένα. Οὕτω τὸ ἄνθρωπος ὄνομα κοινόν ἐστι ταυτησὶ τῆς φύσεως ὄνομα. Σημαίνει γὰρ καὶ τὸν Ῥωμαῖον καὶ τὸν Ἀθηναῖον καὶ τὸν Πέρσην καὶ τὸν Σαυρομάτην καὶ τὸν Αἰγύπτιον, καὶ συλλήβδην εἰπεῖν, ἅπαντας ὅσοι ταύτης κοινωνοῦσι τῆς φύσεως. Τὸ δέ γε Παῦλος ἢ Πέτρος ὄνομα οὐκέτι τὸ κοινὸν σημαίνει τῆς φύσεως, ἀλλὰ τόν τινα ἄνθρωπον. Οὐδεὶς γὰρ τὸν Παῦλον ἀκούσας, εἰς τὸν Ἀδὰμ καὶ τὸν Ἀβραὰμ καὶ τὸν Ἰακὼβ ἀνέδραμε τῷ λογισμῷ, ἀλλὰ τοῦτον μόνον ἐνόησεν, οὗ καὶ τῆς προσηγορίας κατήκουσε. Τὸν μέντοι ἄνθρωπον ἁπλῶς ἀκούσας, οὐκ εἰς τὸ ἄτομον ἀπερείδει τὸν νοῦν, ἀλλὰ καὶ τὸν Ἰνδὸν καὶ τὸν Σκύθην καὶ τὸν Μασσαγέτην καὶ ἁπαξαπλῶς πᾶν γένος ἀνθρώπων λογίζεται. Καὶ τοῦτο ἡμᾶς οὐχ ἡ φύσις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ θεία διδά-

ISMJCVOR 1–2 καὶ² --- πνεύματος om. I 4–5 ἀκολουθοῦντες ISV 10 θύραθεν: οὐρανόθεν J 11 ὑφεστὼς ISV^ac δὲ post ὑφεστὼς add. I 12 πρὸς: ὑπὲρ V ἴδιον: ἰδικόν J 13 πρὸς¹: ὑπὲρ V καὶ ante ἡ add. S 14 τοῦ² om. V 19 γάρ: μὲν S: μὲν γὰρ I 22 ἐν ante γένος add. S εἴδη δὲ τὰ προλεγμένα om. J 27 ὄνομα post φύσεως add. S 28–9 καὶ τὸν Ἰακὼβ om. J 30 ἀκούσας ἁπλῶς S 33 μόνη IJ

to upravo tako treba biti, odgovori, prijatelju, priznajemo li božansku bit Oca, Jedinorođenoga Sina i Presvetog Duha jednom, kako nas je poučilo Sveto pismo, Staro i Novo, i oci kad su se sastali u Niceji, ili slijedimo Arijevo svetogrđe?

Sk.: *Priznajemo jednu bit Svetog Trojstva.*

Pr.: *Smatramo li da hipostaza znači nešto drugo spram biti ili je držimo drugim imenom biti?*

Sk.: *Ima li neka razlika između biti i hipostaze?*

Pr.: *Prema mudrosti onih vani nema. Jer i bit označuje biće i hipostaza ono što postoji po sebi. A prema učenju otaca kakva razlika postoji između općeg i posebnog, ili između roda i vrste ili pojedinačnog, takva je između biti i hipostaze.*

Sk.: *Razjasni ono o rodu, vrsti i pojedinačnom.*

Pr.: *Rodom nazivamo živo biće, jer istodobno označuje mnogo toga. Pokazuje naime ono razumno i nerazumno; a potom opet mnoge vrste nerazumnih bića: ona koja lete, ona koja žive na kopnu i moru, ona koja hodaju, ona koja plivaju. I svako se od ovih dijeli na mnoga. Od onih koji hodaju po kopnu jedno je lav, drugo panter, drugo pak bik i bezbroj drugih. Tako je mnogo vrsta onih što lete i onih drugih; ali ipak je rod svih ovih živo biće, a vrste su prije spomenute. Tako je riječ čovjek zajedničko ime upravo ove (naše) naravi. Označuje naime i Rimljanina i Atenjanina i Perzijanca i Sarmata i Egipćanina i, općenito govoreći, sve one koji su dionici ove naravi. A riječ Pavao ili Petar još ne znači zajedničku narav, nego nekog čovjeka. Nitko naime, kad je čuo Pavao, ne pohiti s mišlju na Adama, Abrahama i Jakova, nego pomisli na onoga čije je ime čuo. Ako je čuo jednostavno čovjek, ne upravlja misao na pojedinca, nego pomišlja na Inda, Skita, Masageta i ujedno na sav ljudski rod. A to nas uči ne samo*

σκει γραφή. "Εἶπε, γάρ, ὁ θεός, φησίν, ἀπαλείψω τὸν ἄνθρωπον ὃν ἔπλασα ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς." Τοῦτο δὲ περὶ παμπόλλων εἴρηκε μυριάδων. Πλειόνων γὰρ ἢ δισχιλίων καὶ διακοσίων μετὰ τὸν Ἀδὰμ διεληλυθότων ἐτῶν, τὴν διὰ τοῦ κατακλυσμοῦ πανωλεθρίαν τοῖς ἀνθρώποις ἐπήνεγκεν. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος λέγει Δαβίδ· "Ἄνθρωπος
36 ἐν τιμῇ ὢν οὐ συνῆκεν," οὐ τοῦ δεῖνος ἢ τοῦ δεῖνος, ἀλλὰ κοινῇ πάντων ἀνθρώπων κατηγορῶν. Καὶ μυρία τοιαῦτα ἔστιν εὑρεῖν, ἀλλ' οὐ χρὴ μηκύνειν.

ΕΡΑΝ. Δέδεικται σαφῶς ἡ διαφορὰ τοῦ κοινοῦ πρὸς τὸ ἴδιον· ἀλλ' εἰς τὸν περὶ τῆς οὐσίας καὶ τῆς ὑποστάσεως ἐπανέλθωμεν λόγον.

ΟΡΘ. Ὥσπερ τοίνυν τὸ ἄνθρωπος ὄνομα κοινόν ἐστι ταύτης τῆς φύσεως ὄνομα, οὕτω τὴν θείαν οὐσίαν τὴν ἁγίαν τριάδα σημαίνειν φαμέν, τὴν δέ γε ὑπόστασιν προσώπου τινὸς εἶναι δηλωτικήν, οἷον, ἢ τοῦ πατρὸς ἢ τοῦ υἱοῦ ἢ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Τὴν γὰρ ὑπόστασιν καὶ τὸ πρόσωπον καὶ τὴν ἰδιότητα ταὐτὸν σημαίνειν φαμὲν τοῖς τῶν ἁγίων πατέρων ὅροις ἀκολουθοῦντες.

ΕΡΑΝ. Συνομολογοῦμεν οὕτω ταῦτ' ἔχειν.

ΟΡΘ. Ὅσα τοίνυν περὶ τῆς θείας λέγεται φύσεως, κοινὰ ταῦτά ἐστι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, οἷον, τὸ θεός, τὸ κύριος, τὸ δημιουργός, τὸ παντοκράτωρ, καὶ ὅσα τούτοις ἐστὶ παραπλήσια.

ΕΡΑΝ. Ἀναμφισβητήτως κοινὰ τῆς τριάδος ἐστίν.

ΟΡΘ. Ὅσα δ' αὖ τῶν ὑποστάσεων ὑπάρχει δηλωτικά, οὐκέτι ταῦτα τῆς ἁγίας τριάδος κοινά, ἀλλ' ἐκείνης ἐστὶ τῆς ὑποστάσεως, ἧς ἐστιν ἴδια. Οἷον τὸ πατὴρ ὄνομα καὶ τὸ ἀγέννητος τοῦ πατρός ἐστιν ἴδια, καὶ αὖ πάλιν τὸ υἱὸς ὄνομα καὶ τὸ μονογενὴς καὶ τὸ θεὸς λόγος οὐ τὸν πατέρα δηλοῖ οὐδὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ τὸν υἱόν. Καὶ τὸ πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον καὶ ὁ παράκλητος τῆς τοῦ πνεύματος ὑποστάσεως ὑπάρχει δηλωτικά.

ΕΡΑΝ. Οὐ καλεῖ τοίνυν ἡ θεία γραφὴ πνεῦμα καὶ τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν;

ΟΡΘ. Πνεῦμα κέκληκε καὶ τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν, τὸ ἀσώματον

ISMJCVOR 1 *κύριος* ante *ὁ* add. J *φησίν, ὁ θεὸς* S 4-5 *τοῖς ἀνθρώποις* om. J 5 *Καὶ* ante *ἄνθρωπος* add. J 9 *ἴδιον*: *ἰδικόν* J 11 *ταυτησὶ* J 12 *ὄνομα* om. IJ 13 *φαμέν*: *εἰλήφαμεν* V 22 *Ἀναμφισβήτως* IJ 26 *ἴδιον* V

narav, nego i Sveto pismo koje veli: “Reče, naime, Bog: ‘Čovjeka kojega sam stvorio izbrisat ću s lica zemlje’”. To je rekao o veoma velikom mnoštvu. Kad je naime prošlo više od dvije tisuće i dvjesta godina nakon Adama, doveo je ljudima potopom potpunu propast. Tako i blaženi David kaže: “Čovjek koji je u časti nije razumio”, ne okrivljujući ovoga ili onoga, nego uopće sve lju- 36
de. Moglo bi se pronaći bezbroj takvih primjera, ali ne treba dužiti.

Sk.: *Razlika između općeg i posebnog jasno je pokazana; ali vratimo se raspravi o biti i hipostazi.*

Pr.: *Kao što je, dakle, ime čovjek zajedničko ime te naravi, tako kažemo da Božja bit označuje Sveto Trojstvo, a hipostaza neku osobu, npr. Oca, Sina ili Duha Svetoga. Jer, slijedeći definicije svetih otaca, tvrdimo da hipostaza, osoba i vlastitost znače isto.*

Sk.: *Slažemo se da je to tako.*

Pr.: *Ono što se, dakle, izriče o božanskoj naravi, to je zajedničko Ocu, Sinu i Duhu Svetomu, npr. Bog, Gospodin, Stvoritelj, Svevladar, i tomu slično.*

Sk.: *Bez sumnje je zajedničko Trojstvu.*

Pr.: *Ono što pak označuje hipostaze, to još nije zajedničko Svetomu Trojstvu, nego pripada onoj hipostazi čija je vlastitost. Na primjer riječ Otac i Nerođeni vlastitosti su Oca, a opet riječ Sin i Jedinorođeni i Bog Riječ ne označuju Oca ni Duha Svetoga, nego Sina. Duh Sveti i Tješitelj pak označuju hipostazu Duha.*

Sk.: *Sveto pismo, dakle, ne naziva Oca i Sina Duhom?*

Pr.: *Nazvalo je i Oca i Sina Duhom označavajući time ne-*

1–2 Post 6:7 (3–5 Post 5–7) 5–6 Ps 49:20 (LXX 48:21) 26 2 Kor 3:17; Iv 4:24)

καὶ ἀπερίγραφον τῆς θείας φύσεως διὰ τούτου σημαίνουσα· πνεῦμα δὲ ἅγιον μόνην τοῦ πνεύματος τὴν ὑπόστασιν ὀνομάζει.

ΕΡΑΝ. Ἀναμφίλεκτόν ἐστι καὶ τοῦτο.

ΟΡΘ. Ἐπειδὴ τοίνυν τινὰ μὲν ἔφαμεν τῆς ἁγίας τριάδος κοινά, τινὰ δὲ ἑκάστης ὑποστάσεως ἴδια, τὸ ἄτρεπτον ὄνομα κοινὸν εἶναι τῆς οὐσίας φαμὲν ἤ τινος ὑποστάσεως ἴδιον;

ΕΡΑΝ. Κοινόν ἐστι τῆς τριάδος τὸ ἄτρεπτον. Οὐδὲ γὰρ οἷόν τε, τὸ μὲν εἶναι τῆς οὐσίας τρεπτόν, τὸ δὲ ἄτρεπτον.

ΟΡΘ. Ἄριστα εἴρηκας. Ὥσπερ γὰρ τῶν ἀνθρώπων κοινόν ἐστι τὸ θνητόν, οὕτω τῆς ἁγίας τριάδος κοινὸν τὸ ἄτρεπτόν τε καὶ ἀναλλοίωτον. Ἄτρεπτος τοιγαροῦν καὶ ὁ μονογενὴς υἱός, καθὰ καὶ ὁ γεννήσας αὐτὸν πατὴρ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα.

ΕΡΑΝ. Ἄτρεπτος.

ΟΡΘ. Πῶς τοίνυν τὸ εὐαγγελικὸν ἐκεῖνο ῥητὸν παράγοντες, τό, "Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο," τροπὴν τῇ ἀτρέπτῳ προσάπτετε φύσει;

37 ΕΡΑΝ. Οὐ κατὰ τροπὴν αὐτὸν λέγομεν γεγενῆσθαι σάρκα, ἀλλ' ὡς οἶδεν αὐτός.

ΟΡΘ. Εἰ μὴ σάρκα λαβὼν λέγεται γεγενῆσθαι σάρξ, δυοῖν θάτερον ἀνάγκη λέγειν, ἢ τὴν εἰς σάρκα τροπὴν αὐτὸν ὑπομεμενηκέναι, ἢ δοκήσει τοιοῦτον ὀφθῆναι, κατὰ δὲ τὸν ἀληθῆ λόγον ἄσαρκον εἶναι θεόν.

ΕΡΑΝ. Βαλεντινιανῶν αὕτη καὶ Μαρκιωνιστῶν καὶ Μανιχαίων ἡ δόξα. Ἡμεῖς δὲ ὁμολογουμένως ἐδιδάχθημεν σαρκωθῆναι τὸν θεὸν λόγον.

ΟΡΘ. Τὸ σαρκωθῆναι τί νοοῦντες; τὸ σάρκα λαβεῖν ἢ τὸ εἰς σάρκα τραπῆναι;

ΕΡΑΝ. Ἃ ἡμεῖς ἀκηκόαμεν τοῦ εὐαγγελιστοῦ λέγοντος· "Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο."

ΟΡΘ. Τοῦτο δὲ τὸ ἐγένετο πῶς νοεῖτε, ὅτι τὴν εἰς σάρκα τροπὴν ὑπομείνας ἐγένετο σάρξ;

ISMJCVOR 1 τῆς φύσεως τῆς θείας J 2 τὴν τοῦ πνεύματος ὀνομάζει ὑπόστασιν S 4 εἶναι post ἔφαμεν add. SJ 5 ἄτρεπτος J 7 ἁγίας ante τριάδος add. J 8 τῆς οὐσίας εἶναι J τρεπτὸν τῆς οὐσίας S 10 κοινὸν om. S 12 πανάγιον J τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον S 15 φύσει προσάπτετε J 18 δυοῖν: δυεῖν J 22–4 In toto ΟΡΘ. attrib. J 22 Ἐπεὶ ante Οὐαλεντινιανῶν (sic) add. J 25 Τὸ --- νοοῦντες ΕΡΑΝ. attrib. J 25 ἢ: οὐ J 27 Ἃ om. J. 29 Τοῦτο δὲ τό: Τὸ δὲ V ὅτι: ὁ V 29–30 ὅτι --- σάρξ ΕΡΑΝ. attrib. J ὁ --- σάρξ ΕΡΑΝ. attrib. V

tjelesnost i neograničenost božanske naravi, a hipostazu Duha naziva samo Duhom Svetim.

Sk.: *I to je izvjesno.*

Pr.: *Kad dakle tvrdimo da je nešto zajedničko Svetomu Trojstvu, a nešto vlastitost svake hipostaze, tvrdimo li da je riječ nepromjenjivost zajednička bîti ili je vlastitost neke hipostaze?*

Sk.: *Nepromjenjivost je zajednička Trojstvu. Nije naime moguće da bîti pripada promjenjivost i nepromjenjivost.*

Pr.: *Veoma si dobro rekao. Jer baš kao što je ljudima zajednička smrtnost, tako je Svetom Trojstvu zajednička nepromjenjivost i nepretvorivost. Nepromjenjiv je, dakle, i Jedinorođeni Sin kao i Otac koji ga je rodio i Duh Sveti.*

Sk.: *Nepromjenjiv je.*

Pr.: *Ali kako onda nepromjenjivoj naravi pripisujete promjenu navodeći onu evanđeosku: "Riječ je tijelom postala."?*

Sk.: *Kažemo da je tijelom postala ne promjenom, nego kako* 37
ona sama zna.

Pr.: *Ako se kaže da je postala tijelom, a nije uzela tijelo, nužno je reći jedno od dvoga: ili da se podvrgnula promjeni u tijelo, ili se pokazala takvom prividno, a uistinu je Bog Riječ bez tijela.*

Sk.: *To je nauka valentinovaca, marcionista i manihejaca. Mi smo bez rasprave poučeni da se Bog Riječ utjelovila.*

Pr.: *Što razumijevate pod tim utjeloviti se? Uzeti tijelo ili u tijelo se pretvoriti?*

Sk.: *Ono što smo čuli od evanđeliste koji kaže: "Riječ je tijelom postala."*

Pr.: *A kako razumijevate to postala je? Da je tijelom postala podnijevši promjenu u tijelo?*

15 Iv 1:14a   25–6 Iv 1:14a

ΕΡΑΝ. *Καὶ ἤδη ἔφην, ὡς οἶδεν αὐτός· ἡμεῖς δὲ ἴσμεν ὅτι ἅπαντα αὐτῷ δυνατά. Καὶ γὰρ τὸ Νειλῷον ὕδωρ εἰς αἷμα μετέβαλε, καὶ τὴν ἡμέραν εἰς νύκτα, καὶ τὴν θάλατταν ἤπειρον ἔδειξε, καὶ τὴν ἄνυδρον ἔρημον ὑδάτων ἐπλήρωσεν. Ἀκούομεν δὲ καὶ τοῦ προφήτου λέγοντος· "Πάντα ὅσα ἠθέλησεν ὁ κύριος ἐποίησεν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ."*

ΟΡΘ. *Τὴν κτίσιν ὁ ποιητὴς ὡς ἂν ἐθέλῃ μετασκευάζει· τρεπτὴ γάρ ἐστι, καὶ τοῖς τοῦ δημιουργήσαντος ἀκολουθεῖ νεύμασιν. Αὐτὸς δὲ ἄτρεπτον ἔχει τὴν φύσιν καὶ ἀναλλοίωτον. Τούτου δὴ χάριν περὶ μὲν τῆς κτίσεως ὁ προφήτης φησίν· "Ὁ ποιῶν πάντα καὶ μετασκευάζων αὐτά·" περὶ δὲ τοῦ θεοῦ λόγου ὁ μέγας λέγει Δαβίδ· "Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι." Καὶ πάλιν αὐτὸς ὁ θεὸς περὶ ἑαυτοῦ· "Ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι."*

ΕΡΑΝ. *Τὰ κεκρυμμένα οὐ δεῖ ζητεῖν.*

ΟΡΘ. *Οὐδὲ τὰ δεδηλωμένα παντελῶς ἀγνοεῖν.*

ΕΡΑΝ. *Ἐμὲ λανθάνει ὁ τῆς σαρκώσεως τρόπος· ἤκουσα δὲ ὅτι "Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο."*

ΟΡΘ. *Εἰ τραπεὶς ἐγένετο σάρξ, οὐ μεμένηκεν ὅπερ πρότερον ἦν· καὶ τοῦτο ἐκ πολλῶν εἰκόνων καταμαθεῖν εὐπετές. Καὶ γὰρ ἡ τοιάδε ψάμμος προσομιλοῦσα πυρί, πρῶτον μὲν ῥοώδης γίνεται, εἶτα εἰς ὕαλον μεταπήγνυται, καὶ ἅμα τῇ τροπῇ τὴν προσηγορίαν ἀμείβει. Οὐκ ἔτι γὰρ ψάμμος ἀλλ' ὕαλος ὀνομάζεται.*

ΕΡΑΝ. *Οὕτως ἔχει.*

ΟΡΘ. *Καὶ τῆς ἀμπέλου τὸν καρπὸν σταφυλὴν ὀνομάζοντες, ὅταν αὐτὸν ἀποθλίψωμεν, οὐ σταφυλὴν ἀλλ' οἶνον προσαγορεύομεν.*

ΕΡΑΝ. *Πάνυγε.*

ΟΡΘ. *Καὶ αὐτὸν δὲ τὸν οἶνον, τροπίαν γενόμενον, οὐκέτι οἶνον ἀλλ' ὄξος ὀνομάζειν εἰώθαμεν.*

ΕΡΑΝ. *Ἀληθές.*

40 *ΟΡΘ*. *Οὕτω τὸν λίθον ἕψοντές τε καὶ διαλύοντες, οὐκέτι λίθον, ἀλλ' ἄσβεστον ἢ τίτανον καλοῦμεν· καὶ μυρία δὲ τοιαῦτα ἔστιν εὑρεῖν, ἃ σὺν τῇ τροπῇ μεταβάλλει τὴν κλῆσιν.*

ISMJCVOR 1 *Πῶς δὲ* ante *καὶ* add. J *αὐτός* om. V *ἡμεῖς δέ*: *ἐπειδὴ* J *ὅτι*: *ὡς* J 3 *ἄνυδρον*: *ἄνικμον* S 6 *ὡς ἂν ἐθέλῃ ὁ ποιητὴς* J 10 *αὐτά* om. V 11 *ὁ αὐτὸς* V 14 *Ἀλλ'* ante *οὐδὲ* add. S 15 *δὲ* post *Ἐμὲ* add. J 17 *τὸ* ante *πρότερον* add. S 19 *ψάμμος*: *ἄμμος* V 24 *αὐτὸν* om. V 26 *Καὶ* om. V *τροπίαν*: *ἐκτροπίαν* V[pc] 27 *ὀνομάζειν εἰώθαμεν*: *εἰώθαμεν καλεῖν* S

Sk.: *Već sam rekao da ona sama zna; a mi znamo da je njoj sve moguće. Jer i vodu Nila promijeni u krv, i dan u noć, i more učini kopnom, i bezvodnu pustinju ispuni vodom. A slušamo i proroka koji veli: “Gospod učini sve što htjede na nebu i na zemlji”.*

Pr.: *Stvoritelj mijenja stvorenje kako hoće jer je promjenjivo i slijedi zapovijedi Stvoriteljeve. A sam ima narav koja je nepromjenjiva i nepretvoriva. Zbog toga o stvaranju prorok kaže: “On stvara i oblikuje sve”, a o Bogu Riječi veliki David kaže: “Ti si isti i tvoje godine neće proći.” I opet sam Bog o sebi: “Ja jesam, i ne mijenjam se.”*

Sk.: *Ono što je skriveno ne treba istraživati.*

Pr.: *Ni ono što je objavljeno posve ne znati.*

Sk.: *Meni je nepoznat način utjelovljenja, a čuo sam: “Riječ tijelom postade”.*

Pr.: *Ako se promijenila i tijelom postala, onda nije ostala baš ono što je prije bila. I to je lako razumjeti pomoću mnogih poredbi. Jer, kad se i ovakav pijesak grije na vatri, prvo postaje točan, zatim se ukrućuje u staklo i zajedno s promjenom mijenja naziv. Ta, više nije pijesak već se staklom zove.*

Sk.: *Tako je.*

Pr.: *I plod loze, premda nazivamo grožđem, kad ga iscijedimo, ne zovemo ga grožđem, nego vinom.*

Sk.: *Posve tako.*

Pr.: *I samo vino nakon promjene obično ne zovemo vinom, nego octom.*

Sk.: *Točno.* 40

Pr.: *Tako i kamen koji smo ispekli i izmijenili ne zovemo više kamenom, nego negašenim vapnom ili krečem. I moglo bi se pronaći bezbroj takvih stvari koje s promjenom mijenjaju ime.*

(1–2 Mt 19:26; Mk 10:27) (2–4 Izl 7:20 ff.; 10:21 ff.; 14:21 ff.; 17:1 ff.) 4–5 Ps 135:6 (LXX 134:6) 9 Am 5:8 10 Ps 102:27 (LXX 101:28) 10–11 Mal 3:6 14–5 Iv 1:14a

ΕΡΑΝ. Συνωμολόγηται.

ΟΡΘ. Εἰ τοίνυν τὴν εἰς σάρκα τροπὴν τὸν θεὸν λόγον ὑπομεμενηκέναι φατέ, τί δήποτε θεὸν αὐτὸν ἀλλὰ μὴ σάρκα προσαγορεύετε; Ἁρμόττει γὰρ τῇ ἀλλοιώσει τῆς φύσεως ἡ τῆς προσηγορίας ἐναλλαγή. Εἰ γὰρ ἔνθα τὰ μεταβαλλόμενα ἔχει τινὰ πρὸς ἃ πρότερον ἦν συγγένειαν (πελάζει γάρ πως καὶ τὸ ὄξος τῷ οἴνῳ, καὶ ὁ οἶνος τῷ τῆς ἀμπέλου καρπῷ, καὶ τῇ ψάμμῳ ἡ ὕαλος), ἑτέρας ταῦτα μετὰ τὴν ἀλλοίωσιν μεταλαγχάνει προσηγορίας· ὅπου τὸ διάφορον ἄπειρον, καὶ τοσοῦτον ὅσον ἐμπίδος πρὸς τὴν κτίσιν ἅπασαν τὴν ὁρατὴν καὶ ἀόρατον (τοσοῦτον γάρ, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλέον, τὸ μέσον φύσεως σαρκὸς καὶ θεότητος), πῶς οἷόν τε μετὰ τὴν τροπὴν τὴν προτέραν μεῖναι προσηγορίαν;

ΕΡΑΝ. Πολλάκις ἔφην ὅτι οὐ κατὰ τροπὴν ἐγένετο σάρξ, ἀλλὰ μένων ὃ ἦν, γέγονεν ὃ οὐκ ἦν.

ΟΡΘ. Ἀλλὰ τοῦτο τὸ γέγονεν, εἰ μὴ σαφὲς γένοιτο, τροπὴν αἰνίττεται καὶ ἀλλοίωσιν. Εἰ μὴ γὰρ σάρκα λαβὼν ἐγένετο σάρξ, τραπεὶς ἐγένετο σάρξ.

ΕΡΑΝ. Τοῦτο τὸ ἔλαβεν ὑμέτερόν ἐστιν εὕρεμα. Ὁ γὰρ εὐαγγελιστής, "Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο," λέγει.

ΟΡΘ. Ἔοικας ἢ τὴν θείαν γραφὴν ἀγνοεῖν ἢ ἐπιστάμενος κακουργεῖν. Ἐγὼ δέ σε ἢ ἀγνοοῦντα διδάξω ἢ κακουργοῦντα ἐλέγξω. Ἀπόκριναι τοίνυν, τοῦ θείου Παύλου πνευματικὴν τὴν διδασκαλίαν ὁμολογεῖς;

ΕΡΑΝ. Πάνυγε.

ΟΡΘ. Καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα διά τε τῶν εὐαγγελιστῶν διά τε τῶν ἀποστόλων ἐνεργῆσαι λέγεις;

ΕΡΑΝ. Οὕτω φημί· οὕτω γὰρ παρὰ τῆς ἀποστολικῆς ἐδιδάχθην φωνῆς· "Διαιρέσεις, γάρ φησι, χαρισμάτων εἰσί, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα." Καὶ πάλιν· "Ταῦτα δὲ πάντα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται." Καὶ αὖθις· "Ἔχοντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως."

ΟΡΘ. Εἰς καιρὸν τὰς ἀποστολικὰς παρήγαγες μαρτυρίας. Εἰ

ISMJCVOR 6 καὶ[1] om. S 7 κἂν ante ἑτέρας add. S 7–8 μετὰ τὴν ἀλλοίωσιν om. S[ac]J 10 καὶ om. S 11 τε ante καὶ add. J 14 γέγονεν ὃ οὐκ ἦν: ὃ οὐκ ἦν γέγονεν S 16 γὰρ om. ISJV[ac] 17 ἄρα post τραπεὶς add. J 18 εὕρημα J 20 ἀγνοεῖν γραφὴν S 22 τὴν διδασκαλίαν πνευματικὴν J 24 Πάνυγε: Οὕτω φημί I 25–6 διά τε τῶν ἀποστόλων om. J 27–8 ἐδιδάχθημεν SJ φωνῆς: γραφῆς V φωνῆς ἐδιδάχθημεν S 30 ἰδίᾳ om. S

Sk.: *Prihvatljivo je.*

Pr.: *Ako, dakle, kažete da je Bog Riječ podnijela promjenu u tijelo, zašto ju zapravo nazivate Bogom, a ne tijelom? Jer promjeni naravi odgovara promjena imena. Ako naime promijenjeno sada ima neke srodnosti s onim što je prije bilo (jer i ocat se približava vinu i vino plodu loze i staklo pijesku), ono ipak nakon promjene dobiva drugo ime; ondje gdje je razlika beskonačna, a tolika je kolika je razlika komarca spram cijeloga vidljivoga i nevidljivoga stvorenja (tolika je naime, još i mnogo veća razlika između naravi tijela i božanstva), kako je moguće da nakon te promjene ostane prijašnji naziv?*

Sk.: *Često sam govorio da je postala tijelom ne promjenom, nego ostajući ono što bijaše, postade ono što ne bijaše.*

Pr.: *Ali to postala je, ako se ne objasni, upućuje na promjenu i pretvaranje u drugo. Jer, ako nije postala tijelom tako što je uzela tijelo, postala je tijelom tako što se promijenila.*

Sk.: *To uzela je vaš je pronalazak. Evanđelist naime kaže: "Riječ tijelom postade."*

Pr.: *Izgleda da Sveto pismo ili ne poznaješ ili ga, ako si mu vješt, iskrivljuješ. Ako ne znaš, poučit ću te, a ako ga iskrivljuješ, dokazat ću. Odgovori, dakle, priznaješ li da je učenje svetog Pavla Duhom nadahnuto?*

Sk.: *Sasvim*

Pr.: *I kažeš da je isti Duh djelovao preko evanđelista i apostola?*

Sk.: *Tako kažem; pa tako me poučio apostolski govor, jer veli: "Milosni su darovi različiti, ali je isti Duh". I opet: "To sve čini jedan te isti Duh dijeleći svakome napose kako hoće". Pa opet: "A budući da imamo isti Duh vjere...".*

Pr.: *U pravi si čas naveo apostolska svjedočanstva. Ako,*

18 Iv 1:14a 27 1 Kor 12:4 27–28 1 Kor 12:11 29 2 Kor 4:13

τοίνυν τοῦ αὐτοῦ πνεύματος εἶναί φαμεν τά τε τῶν εὐαγγελιστῶν τά τε τῶν ἀποστόλων παιδεύματα, ἄκουσον τοῦ ἀποστόλου τὸ εὐαγγελικὸν ῥητὸν ἑρμηνεύοντος. Ἑβραίοις γὰρ ἐπιστέλλων οὕτως ἔφη· "Οὐ γὰρ δήπου ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται." Οὐκ εἶπε, σπέρμα Ἀβραὰμ ἐγένετο, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται. Ἀπόκριναι τοίνυν, τί νοεῖς τὸ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ;

ΕΡΑΝ. Δῆλον ὅτι τὴν φύσιν τοῦ Ἀβραάμ.

ΟΡΘ. Οὐκοῦν ὅπερ εἶχε κατὰ φύσιν Ἀβραάμ, εἶχε καὶ τὸ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ;

ΕΡΑΝ. Οὐ πάντα. Ἁμαρτίαν γὰρ ὁ Χριστὸς οὐκ ἐποίησεν.

ΟΡΘ. Ἡ ἁμαρτία οὐκ ἔστι τῆς φύσεως, ἀλλὰ τῆς κακῆς προαιρέ-
41 σεως. Τούτου δὴ χάριν οὐκ ἀορίστως ἔφην, ὅπερ εἶχεν Ἀβραάμ, ἀλλ' ὅπερ εἶχε κατὰ φύσιν, τουτέστι σῶμα καὶ ψυχὴν λογικήν. Εἰπὲ τοίνυν σαφῶς, εἰ συνομολογεῖς τὸ σπέρμα τοῦ Ἀβραὰμ καὶ σῶμα εἶναι καὶ ψυχὴν λογικήν. Εἴπερ ἄρα μή, καὶ κατὰ τοῦτο τοῖς Ἀπολιναρίου συμφέρῃ λῃρήμασιν. Ἀλλὰ γὰρ καὶ ἑτέρωθέν σε τοῦτο συνομολογῆσαι καταναγκάσω. Εἰπὲ τοίνυν, οἱ Ἰουδαῖοι σῶμα ἔχουσι καὶ ψυχὴν λογικήν;

ΕΡΑΝ. Δῆλον ὡς ἔχουσιν.

ΟΡΘ. Ὅταν τοίνυν ἀκούσωμεν τοῦ προφήτου λέγοντος, "Σὺ δέ, Ἰσραὴλ ὁ παῖς μου, Ἰακὼβ ὃν ἐξελεξάμην, σπέρμα Ἀβραάμ, ὃν ἠγάπησα," μὴ μόνον σάρκας τοὺς Ἰουδαίους νοοῦμεν, οὐ τελείους ἀνθρώπους ἐκ σωμάτων καὶ ψυχῶν λογικῶν συνεστῶτας;

ΕΡΑΝ. Ἀληθές.

ΟΡΘ. Καὶ τὸ σπέρμα τοῦ Ἀβραὰμ οὐκ ἄψυχον οὐδὲ ἄνουν, ἀλλὰ πάντα ἔχον, ὁπόσα τὴν φύσιν χαρακτηρίζει τοῦ Ἀβραάμ;

ΕΡΑΝ. Ὁ ταῦτα λέγων δύο πρεσβεύει υἱούς.

ΟΡΘ. Ὁ δὲ τὸν θεὸν λόγον εἰς σάρκα τετράφθαι λέγων, οὐδὲ ἕνα λέγει υἱόν. Σὰρξ γὰρ αὐτὴ καθ' αὑτὴν οὐχ υἱός. Ἡμεῖς δὲ ἕνα υἱὸν ὁμολογοῦμεν, σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαβόμενον κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον, καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων πραγματευσάμενον σωτηρίαν. Εἰ δὲ μὴ στέργεις τὴν ἀποστολικὴν διδασκαλίαν, ἄντικρυς ὁμολόγησον.

ISMJCVOR 5–6 Οὐκ --- ἐπιλαμβάνεται om. V 6 ἐπιλαμβάνεται Ἀβραάμ S 8 In toto om. V 12 γὰρ ante οὐκ add. J οὐκ ἔστι τῆς φύσεως: οὐ τῆς φύσεώς ἐστιν S 13 τοῦ ante Ἀβραάμ add. S 17 καὶ om. J 23 σάρκα S τελείους: νοοῦμεν V 24 λογικῶν om. IV 26 ἄρα post σπέρμα add. J 30 αὐτὴν: ἑαυτὴν IJ

dakle, kažemo da su učenja evanđelista i apostola od istoga Duha, poslušaj Apostola koji tumači evanđeoske riječi. Pišući naime Hebrejima, ovako kaže: "Ne uzima naime nikako anđele, nego uzima Abrahamovo sjeme." Nije rekao: postao je sjeme Abrahamovo, nego: uzima sjeme Abrahamovo. Odgovori, dakle, što shvaćaš pod Abrahamovim sjemenom?

Sk.: *Očito narav Abrahamovu.*

Pr.: *Nije li onaj koji je imao Abrahama po naravi imao i sjeme Abrahamovo?*

Sk.: *Ne sve, jer Krist nije počinio grijeha.*

Pr.: *Grijeh nije vlastitost naravi nego zle odluke. Zbog toga* 41 *nisam rekao neodređeno: onaj koji je imao Abrahama, nego onaj koji je imao Abrahama po naravi, tj. tijelo i razumnu dušu. Reci, dakle, jasno: priznaješ li da je Abrahamov potomak obdaren i tijelom i razumnom dušom. Ako li pak ne, i po tome pristaješ uz Apolinarijeve brbljarije. Ali ja ću te i na drugi način prisiliti da to priznaš. Reci, dakle, imaju li Židovi tijelo i razumnu dušu?*

Sk.: *Očito da imaju.*

Pr.: *Kad, dakle, čujemo da prorok govori: "Ti Izraele, slugo moja, Jakove, kog sam izabrao, sjeme Abrahama, mojega ljubimca!", ne razumijevamo pod Judejcima samo tijelo, nego potpune ljude sastavljene od tijela i razumne duše?*

Sk.: *Istinito.*

Pr.: *I potomak Abrahamov nije bez duše niti bez razuma, nego ima sve što karakterizira Abrahamovu narav.*

Sk.: *Onaj koji to govori štuje dva sina.*

Pr.: *Ali onaj koji kaže da se Bog Riječ promijenila u tijelo, ne ispovijeda ni jednoga Sina. Jer samo tijelo po sebi nije Sin. A mi priznajemo jednog Sina koji je prema božanskom Apostolu uzeo Abrahamova potomka i izvršio spasenje ljudi. Ako nisi zadovoljan s apostolskim učenjem, priznaj otvoreno.*

3–4 Heb 2:16 (str. 81–85 passim Heb 2:16) 20–2 Iz 41:8

ΕΡΑΝ. Ἐναντία τοίνυν φαμὲν εἰρηκέναι τοὺς ἀποστόλους. Ἐναντίον γὰρ εἶναί πως δοκεῖ τό, "Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο," τοῦ "Σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπελάβετο."

ΟΡΘ. Σοὶ τῷ μὴ νοοῦντι ἢ μάτην φιλονεικοῦντι ἐναντία δοκεῖ τὰ σύμφωνα. Τοῖς γὰρ σώφρονι λογισμῷ κεχρημένοις οὐ φαίνεται. Διδάσκει γὰρ ὁ θεῖος ἀπόστολος, ὡς οὐ τραπεὶς ὁ θεὸς λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαβόμενος. Κατὰ ταὐτὸν δὲ καὶ τῆς πρὸς τὸν Ἀβραὰμ γεγενημένης ἐπαγγελίας ἀναμιμνήσκει. Ἢ οὐ μέμνησαι τῶν τῷ πατριάρχῃ παρὰ τοῦ θεοῦ τῶν ὅλων δοθεισῶν ὑποσχέσεων;

ΕΡΑΝ. Ποίων;

ΟΡΘ. Ἡνίκα αὐτὸν ἐκ τῆς πατρῴας ἐξήγαγεν οἰκίας, καὶ εἰς τὴν Παλαιστίνην ἐλθεῖν παρηγγύησεν, οὐκ ἔφη πρὸς αὐτόν, "Εὐλογήσω τοὺς εὐλογοῦντάς σε, καὶ τοὺς καταρωμένους σε καταράσομαι, καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν τῷ σπέρματί σου πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς;"

ΕΡΑΝ. Μέμνημαι τῶνδε τῶν ὑποσχέσεων.

ΟΡΘ. Οὐκοῦν ἀναμνήσθητι καὶ τῶν πρὸς Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ γεγενημένων παρὰ τοῦ θεοῦ συνθηκῶν. Τὰς αὐτὰς γὰρ καὶ τούτοις δέδωκεν ὑποσχέσεις, βεβαιῶν τοῖς δευτέροις καὶ τρίτοις τὰ πρότερα.

ΕΡΑΝ. Μέμνημαι καὶ τούτων.

ΟΡΘ. Ταύτας δὲ τὰς συνθήκας ἑρμηνεύων ὁ θεῖος ἀπόστολος, οὕτως ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας φησί· "Τῷ δὲ Ἀβραὰμ ἐρρήθησαν αἱ ἐπαγγελίαι, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ. Οὐ λέγει, καὶ τοῖς σπέρμασιν, ὡς ἐπὶ πολλῶν, ἀλλ' ὡς ἐφ' ἑνός, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ, ὅς ἐστι 44 Χριστός," ἐναργέστατα δεικνὺς τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ Χριστοῦ ἐκ σπέρματος βλαστήσασαν Ἀβραάμ, καὶ τὴν πρὸς τὸν Ἀβραὰμ γεγενημένην ἐπαγγελίαν πληρώσασαν.

ΕΡΑΝ. Εἴρηται ταῦτα τῷ ἀποστόλῳ.

ΟΡΘ. Ἱκανὰ μὲν καὶ ταῦτα πᾶσαν τὴν περὶ τούτου κινουμένην ἀμφισβήτησιν λῦσαι. Ἐγὼ δὲ ὅμως καὶ ἑτέρας σε προρρήσεως ἀναμνήσω. Ἰακὼβ ὁ πατριάρχης τήνδε τὴν εὐλογίαν τὴν αὐτῷ τε καὶ τῷ πατρὶ καὶ τῷ πάππῳ δοθεῖσαν Ἰούδᾳ τῷ παιδὶ δέδωκε μόνῳ.

ISMJCVOR 1 φῶμεν J 2 τοῦ: τῷ V^{po} 5 οὐ: συνῳδὰ ταῦτα ἐκείνοις J 7 ἐπιλαμβανόμενος S 15 εὐλογηθήσεται I: εὐλογηθήσονται V 17–19 In toto om. S 18 καὶ om. IV^{ao} 22 ἐρρέθησαν S 23 αὐτοῦ post σπέρμασιν add. V 24 πολλοῖς V καὶ --- αὐτοῦ om. V ὅς: ὅπερ J 25 ὁ ante Χριστός add. J 26 τὸν Ἀβραάμ: αὐτὸν S 29 πᾶσαν om. J 31 $τὴν^2$ om. V

Sk.: *Prema tome, tvrdimo da su apostoli izrekli protivne stvari, jer se nekako čini da je protivno ono "Riječ je tijelom postala" onomu "Uzela je sjeme Abrahamovo".*

Pr.: *Tebi koji ne razumiješ ili koji se voliš bezrazložno prepirati čini se protivnim ono što se slaže. Takvim se ne pokazuje onima koji se služe razboritim razmišljanjem, jer božanski Apostol uči kako se Bog Riječ utjelovila ne promijenivši se, nego uzevši Abrahamova potomka. Istodobno se također sjeća obećanja danog Abrahamu. Ili se ne sjećaš obećanjâ koja je Bog svega dao patrijarhu?*

Sk.: *Kojih?*

Pr.: *Kada ga je izveo iz očinske kuće i zapovjedio mu da ode u Palestinu, nije li mu rekao: "Blagoslivljat ću one koji te blagoslivljali budu, koji te budu kleli, njih ću proklinjati; svi narodi na zemlji bit će blagoslovljeni u tvom potomku?"*

Sk.: *Sjećam se tih obećanja.*

Pr.: *Sjeti se, dakle, i saveza koje je Bog sklopio s Izakom i Jakovom, jer je njima također dao ista obećanja, jamčeći drugom i trećem naraštaju ona prvotna obećanja.*

Sk.: *Sjećam se i njih.*

Pr.: *Tumačeći pak ove saveze, božanski Apostol u Poslanici Galaćanima kaže ovako: "A obećanja su dana Abrahamu 'i njegovu Potomku'. Ne veli se 'i potomcima', u množini, već u jednini: 'i njegovu Potomku'; to je Krist", pokazujući najotvorenije da* 44
je Kristovo čovještvo isklijalo iz Abrahamova sjemena i ispunilo obećanje dano Abrahamu.

Sk.: *Tako je Apostol rekao.*

Pr.: *I to može riješiti svaku prepirku pokrenutu oko toga. Ja ću te ipak podsjetiti i na drugo proroštvo. Patrijarh Jakov dao je samo sinu Judi blagoslov koji je dan njemu, njegovu ocu i dje-*

2 Iv 1:14 3 Heb 2:16 13–15 Post 12:3 (17–18 Post 26:22–4; 28: 13–15)
22–4 Gal 3:16

Ἔφη δὲ οὕτως· "Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν." Ἦ οὐ δέχῃ τήνδε τὴν πρόρρησιν ὡς περὶ τοῦ σωτῆρος εἰρημένην Χριστοῦ;

ΕΡΑΝ. Ἰουδαῖοι τὰς τοιαύτας παρερμηνεύουσι προφητείας· ἐγὼ δὲ Χριστιανός εἰμι τοῖς θείοις πιστεύων λόγοις, καὶ τὰς περὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν προφητείας ἀνενδοιάστως δεχόμενος.

ΟΡΘ. Ἐπειδὴ τοίνυν πιστεύειν ταῖς προφητείαις ὁμολογεῖς, καὶ τὰ προρρηθέντα περὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν τεθεσπίσθαι λέγεις, νόησον ἐντεῦθεν τῶν ἀποστολικῶν ῥητῶν τὸν σκοπόν. Τὰς γὰρ πρὸς τοὺς πατριάρχας γεγενημένας ἐπαγγελίας πεπερασμένας ἐπιδεικνύς, τὴν θαυμασίαν ἐκείνην ἀφῆκε φωνήν· "Οὐ γὰρ δήπου ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται," μονονουχὶ λέγων, ἀψευδὴς ἡ ὑπόσχεσις, ἐπέθηκε ταῖς ἐπαγγελίαις ὁ δεσπότης τὸ πέρας, ἀνεῴγει τοῖς ἔθνεσιν ἡ τῆς εὐλογίας πηγή, τοῦ Ἀβραμιαίου σπέρματος ὁ θεὸς λόγος ἐπείληπται, διὰ τούτου τὴν ἄνωθεν ἐπηγγελμένην πραγματεύεται σωτηρίαν, διὰ τούτου τὴν τῶν ἐθνῶν ἐμπεδοῖ προσδοκίαν.

ΕΡΑΝ. Ἄριστα τοῖς ἀποστολικοῖς τὰ προφητικὰ συνηρμόσθη.

ΟΡΘ. Οὕτω πάλιν ὁ θεῖος ἀπόστολος τῆς τοῦ Ἰούδα ἡμᾶς ἀναμιμνήσκων εὐλογίας, καὶ δεικνὺς καὶ ταύτην δεξαμένην τὸ πέρας βοᾷ· "Πρόδηλον γάρ, ὅτι ἐξ Ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ κύριος." Ταὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης Μιχαίας καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος πεποίηκεν. Ὁ μὲν γὰρ εἶπε τὴν πρόρρησιν, ὁ δὲ τῇ ἱστορίᾳ τὴν μαρτυρίαν συνέταξε. Καὶ τὸ παράδοξον, ὅτι τοὺς προδηλοτάτους τῆς ἀληθείας ἐχθροὺς ἔφη τῷ Ἡρώδῃ σαφῶς εἰπεῖν, ὡς ἐν τῇ Βηθλεὲμ ὁ Χριστὸς γεννᾶται. "Γέγραπται γάρ, φησί, καὶ σὺ Βηθλεέμ, γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ γάρ μοι ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ." Ἐπαγάγωμεν δὲ ἡμεῖς καὶ ὅπερ Ἰουδαῖοι κακοήθως παρέλιπον, ἀτελῆ προσενεγκόντες τὴν μαρτυρίαν. Εἰρηκὼς γὰρ ὁ προφήτης, "Ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεταί μοι ἡγούμενος," ἐπήγαγε, "Καὶ αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἀφ' ἡμερῶν αἰῶνος."

ISMJCVOR 6 λόγοις: λογίοις J 7 δέχομαι V 9 οὐκ ἀναβάλλῃ post τεθεσπίσθαι add. S λέγεις om. S[ac] 11 ἀποδεικνύς S 14 τὸ om. V 15 Ἀβραμιαίου: Ἀβραὰμ δι' οὗ J λόγος om. V[mo] 16 τοῦτο S 18 συνήρμοσας J 20 εὐλογίας: εὐεργεσίας V 27 μοι om. SJ ἐξελεύσεταί μοι I 29 καὶ post δὲ add. V 30 Εἰρηκὼς γὰρ ὁ προφήτης om. J γὰρ om. SV 31 εἰπὼν ὁ προφήτης post ἡγούμενος add. J

du. Rekao je ovako: "Od Jude žezlo se kraljevsko, ni palica vladalačka od nogu njegovih udaljiti neće dok ne dođe onaj kome pripada – i koji je iščekivanje narodâ." Ili ne prihvaćaš da je to pretkazanje izrečeno o Kristu Spasitelju?

Sk.: *Židovi krivo tumače takva proroštva. Ja sam kršćanin koji vjeruje božanskim riječima i koji bez sumnje prihvaća proroštva o našem Spasitelju.*

Pr.: *No, budući da priznaješ da vjeruješ proroštvima i prihvaćaš da su proroštva o našem Spasitelju od Boga nadahnuta, shvati iz toga svrhu apostolskih riječi. Dok, naime, pokazuje kako su obećanja dana patrijarsima ispunjena, odaslao je onaj divni glas: "Jer nije nikako uzeo anđele", kao da kaže: istinito je obećanje, Gospodin je izvršio obećanja, otvoren bijaše izvor blagoslova narodima, Bog Riječ je uzela Abrahamova potomka, po njemu izvršava spasenje obećano odozgor, po njemu utvrđuje iščekivanje narodâ.*

Sk.: *Vrlo su dobro proročke riječi usklađene s apostolskim.*

Pr.: *Tako nas ponovno božanski Apostol podsjeća na blagoslov Judin i prokazujući kako je dobio svoje ispunjenje, uzvikuje: "Bjelodano je, naime, da je naš Gospodin izišao iz Judina plemena." To isto čine i prorok Mihej i evanđelist Matej. Jedan je naime izrekao proroštvo, a drugi je povezao svoje propovijedanje s proročanstvom. I čudnovato je da on kaže kako su najočitiji neprijatelji istine rekli jasno Herodu da će se Krist roditi u Betlehemu. "Jer je ovako pisano:", kaže, "Betleheme, zemljo Judina, ti nipošto nisi najmanji među Judinim gradovima, jer će iz tebe izići vladalac koji će pasti narod moj – Izraela." Dodajmo i ono što su Židovi zlobno ispustili, iznoseći nepotpuno svjedočanstvo. Prorok je naime rekao: "Jer iz tebe će mi izaći vladalac", i pridodao: "I njegov je iskon od davnina, od vječnih vremena."*

1–3 Post 49:10 12 Heb 2:16 20–21 Heb 7:14 25–27 Mt 2:5–6 29–30 Mih 5:1 (Mt 2:6)

ΕΡΑΝ. Ἄριστα πεποίηκας, πᾶσαν τεθεικὼς τοῦ προφήτου τὴν μαρτυρίαν. Δείκνυσι γὰρ τὸν ἐν Βηθλεὲμ τεχθέντα θεόν.

ΟΡΘ. Οὐ θεὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπον. Ἄνθρωπον μὲν ὡς ἐξ Ἰούδα κατὰ σάρκα βλαστήσαντα καὶ ἐν Βηθλεὲμ γεννηθέντα· θεὸν δὲ ὡς πρὸ αἰώνων ὑπάρχοντα. Τὸ γάρ, "Ἐκ σοῦ μοι ἐξελεύσεται ἡγούμενος," τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν τὴν ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν γεγενημένην δηλοῖ· τὸ δέ, "Αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἀφ' ἡμερῶν αἰῶνος," τὴν προαιώνιον ὕπαρξιν κηρύττει σαφῶς. Οὕτω καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ τῆς παλαιᾶς Ἰουδαίων εὐκληρίας ὀλοφυρόμενος τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον μεταβολὴν καὶ τῆς θείας ἐπαγγελίας καὶ νομοθεσίας μνημονεύσας, καὶ ταῦτα προστέθεικεν· "Ὧν οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν." Καὶ κατὰ ταὐτὸν ἔδειξεν αὐτὸν καὶ τῶν ἁπάντων δημιουργὸν καὶ δεσπότην καὶ πρύτανιν ὡς θεόν, καὶ ἐξ Ἰουδαίων βεβλαστηκότα ὡς ἄνθρωπον.

ΕΡΑΝ. Ἰδοὺ ταῦτα ἡρμήνευσας· πρὸς τὴν Ἱερεμίου προφητείαν τί ἂν εἴποις; Ἐκείνη γὰρ αὐτὸν θεὸν μόνον κηρύττει.

ΟΡΘ. Ποίαν λέγεις προφητείαν;

ΕΡΑΝ. "Οὗτος ὁ θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. Ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ. Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη." Ἐν τούτοις ὁ προφήτης οὔτε περὶ σάρκος οὔτε περὶ ἀνθρωπότητος οὔτε περὶ ἀνθρώπου, ἀλλὰ περὶ μόνου θεοῦ προηγόρευσεν. Ποῦ τοίνυν χρεία συλλογισμῶν;

ΟΡΘ. Τὴν θείαν φύσιν ἀόρατον εἶναί φαμεν, ἢ οὐ πειθόμεθα τῷ ἀποστόλῳ λέγοντι, "Ἀφθάρτῳ ἀοράτῳ μόνῳ θεῷ;"

ΕΡΑΝ. Ἀναμφιλέκτως ἡ θεία φύσις ἀόρατος.

ΟΡΘ. Πῶς τοίνυν οἷόν τε ἦν ὀφθῆναι δίχα σώματος τὴν ἀόρατον φύσιν; Ἢ οὐ μέμνησαι τῶν ἀποστολικῶν ἐκείνων ῥητῶν, ἃ διδάσκει σαφῶς τῆς θείας φύσεως τὸ ἀθέατον; Λέγει δὲ οὕτως· "Ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται." Εἰ τοίνυν ἀδύνατος ἀνθρώποις, ἐγὼ δέ φημι καὶ ἀγγέλοις, ἡ τῆς θείας φύσεως θεωρία, εἰπὲ πῶς ἐπὶ τῆς γῆς ὁ ἀθέατος καὶ ἀόρατος ὤφθη.

ISMJCVOR 6 ἐσχάτων J 9 τῶν ante Ἰουδαίων add. S 11 καὶ υἱοθεσίας post νομοθεσίας add. J 13 τῶν αἰώνων post αἰῶνας add. IJV 14 ἔδειξεν αὐτὸν om. V 15 ἔδειξεν post ἄνθρωπον add. V 24 Ποῦ --- συλλογισμῶν ΟΡΘ. attrib. V 28 τοίνυν: οὖν J 28 δίχα σώματος post φύσιν (29) transp. S ἀόρατον: ὁρατὴν I 29 ῥητῶν: ῥημάτων I 31 οὐδὲ: οὔτε ISV ἀδύνατον J

Sk.: *Najbolje si učinio što si iznio cijelo prorokovo svjedočanstvo, jer ono pokazuje da je onaj koji je rođen u Betlehemu Bog.*

Pr.: *Ne samo Bog nego i čovjek. Čovjek doista jer je po tijelu* 45
iz Jude iznikao i u Betlehemu rođen; a Bog jer je prije vjekova. Naime ono: "Iz tebe će mi izaći vladalac ", označuje rođenje po tijelu koje se dogodilo na kraju danâ, a ono: "Njegov je iskon od davnina, od vječnih vremena", jasno navješćuje postojanje prije vjekova. Tako i božanski Apostol u poslanici Rimljanima žali promjenu na gore stare slave Židova pa sjetivši se i božanskog obećanja i zakonodavstva, dodaje i ovo: "Njihovi su oci, od njih je po tijelu Krist, koji je iznad svega, Bog blagoslovljen u vijekove. Amen". I upravo time pokaza ga Stvoriteljem svega i Gospodinom i Upraviteljem kao Boga, a potekla od Židova kao čovjeka.

Sk.: *Eto, to si protumačio. Što bi rekao o Jeremijinu proroštvu. Ono ga naime navješćuje jedino kao Boga.*

Pr.: *O kojem proroštvu govoriš?*

Sk.: *"To je naš Bog, nitko se drugi s njim usporediti ne može. On je pronikao sav put spoznaje i dao je sluzi svome Jakovu i Izraelu svome ljubimcu. Potom se ona na zemlji pojavila, među ljudima udomila." Time je prorok prorokovao ne o tijelu, niti o čovještvu, niti o čovjeku, nego samo o Bogu. Gdje je uporaba zaključaka?*

Pr.: *Kažemo da je božanska narav nevidljiva ili se ne pokoravamo Apostolu koji kaže: "Neprolaznom, nevidljivomu, jedinom Bogu"?*

Sk.: *Izvan sumnje je da je božanska narav nevidljiva.*

Pr.: *Kako je, dakle, bilo moguće da nevidljiva narav bude vidljiva bez tijela? Ne sjećaš li se onih apostolskih riječi koje jasno naučavaju da je božanska narav negledіva. Ovako kaže: "Kojega nitko od ljudi ne vidje niti ga vidjeti može." Ako je, dakle, nemoguće ljudima, a ja kažem i anđelima, gledanje božanske naravi, reci kako je bio viđen na zemlji onaj koji je negledіv i nevidljiv.*

5 Mih 5:1 (Mt 2:6) 6–7 Mih 5:1 10–12 Rim 9:5 17–20 Bar 3:36–8 24–25 1 Tim 1:17 29–30 1 Tim 6:16b

ΕΡΑΝ. Ὁ προφήτης εἶπεν ὅτι ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη.

ΟΡΘ. Καὶ ὁ ἀπόστολος εἶπεν, "Ἀφθάρτῳ ἀοράτῳ μόνῳ θεῷ," καί, "Ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται."

ΕΡΑΝ. Τί οὖν; ψεύδεται ὁ προφήτης;

ΟΡΘ. Μὴ γένοιτο, τοῦ θείου γὰρ πνεύματος καὶ ταῦτα κἀκεῖνα τὰ ῥήματα. Ζητήσωμεν τοίνυν πῶς ὁ ἀόρατος ὤφθη.

48 ΕΡΑΝ. Μή μοι λογισμοὺς ἀνθρωπίνους καὶ συλλογισμοὺς προσενέγκης. Ἐγὼ γὰρ μόνῃ πείθομαι τῇ θείᾳ γραφῇ.

ΟΡΘ. Μηδένα δέξῃ λόγον ἥκιστα βεβαιούμενον γραφικῇ μαρτυρίᾳ.

ΕΡΑΝ. Ἐάν μοι τῆς ἀμφιλογίας τὴν λύσιν ἐκ τῆς θείας προσενέγκῃς γραφῆς, ἀδηρίτως δέξομαι καὶ οὐκ ἀντιφθέγξομαι.

ΟΡΘ. Οἶσθ' ὅτι καὶ πρὸ βραχέος τὴν εὐαγγελικὴν ῥῆσιν διὰ τῆς ἀποστολικῆς μαρτυρίας σαφῆ πεποιήκαμεν, καὶ δεδήλωκεν ἡμῖν ὁ θεῖος ἀπόστολος πῶς ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, διαρρήδην εἰπών, "Οὐ γὰρ δήπου ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται." Ὁ αὐτὸς τοίνυν καὶ νῦν ἡμᾶς διδάξει διδάσκαλος πῶς ὁ θεὸς λόγος ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη.

ΕΡΑΝ. Ἐγὼ καὶ τοῖς ἀποστολικοῖς καὶ τοῖς προφητικοῖς πείθομαι λόγοις. Δεῖξον τοίνυν, κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν, τῆς προφητείας τὴν ἑρμηνείαν.

ΟΡΘ. Τιμοθέῳ γράφων ὁ θεῖος ἀπόστολος καὶ ταῦτα τέθεικεν· "Ὁμολογουμένως μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον· θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι, ὤφθη ἀγγέλοις, ἐκηρύχθη ἐν ἔθνεσιν, ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ." Δῆλον τοίνυν, ὡς ἀόρατος μὲν ἡ θεία φύσις, ὁρατὴ δὲ ἡ σάρξ, καὶ διὰ τῆς ὁρατῆς ἡ ἀόρατος ὤφθη, δι' αὐτῆς ἐνεργήσασα τὰ θαύματα καὶ τὴν οἰκείαν ἀποκαλύψασα δύναμιν. Τῇ μὲν γὰρ χειρὶ τὴν ὀπτικὴν ἐδημιούργησεν αἴσθησιν καὶ τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν ἐθεράπευσε. Καὶ αὖ πάλιν τὴν ἀκουστικὴν ἐνέργειαν ἀπέδωκε τῷ κωφῷ, καὶ τὴν πεπεδημένην ἔλυσε γλῶτταν, ἀντὶ μὲν ὀργάνου τοῖς δακτύλοις χρησάμενος, οἷον δέ τι φάρμακον ἀλεξίκακον τὸ πτύσμα προσενεγκών. Οὕτω πάλιν ἐπὶ θαλάττης βαδίσας τὸ τῆς θεότητος ὑπέφηνε παντοδύναμον.

ISMJCVOR 2 σοφῷ post μόνῳ add. S 3 ἀνθρώπων οὐδείς S οὐδὲ: οὔτε IV 5 γὰρ θείου S 6 ὁ om. SV[ac] 7 ἀνθρωπίνους post συλλογισμοὺς transp. V 11 ἀμφιλογίας: ἀμφιβολίας J 12 ἀδηρίτως om. V 13 καὶ om. S 18 ὤφθη ἐπὶ τῆς γῆς J 23 Καὶ ante ὁμολογουμένως add. J 27 τὰ θαύματα ἐνεργήσασα S 28 μὲν om. J 33 τῆς ante θαλάττης add. S

Sk.: *Prorok je rekao da je viđen na zemlji.*

Pr.: *I Apostol je rekao: "Neprolaznom, nevidljivomu, jednom Bogu", i "kojega nitko od ljudi ne vidje niti ga vidjeti može."*

Sk.: *Što dakle? Prorok laže?*

Pr.: *Ne može biti, jer i ove i one riječi, riječi su božanskog Duha. Istražimo zato kako nevidljivi bi viđen.*

Sk.: *Ne iznosi mi ljudska razmišljanja i zaključivanja. Pokoravam se, naime, samo božanskom Pismu.* 48

Pr.: *Ne ćeš prihvatiti nijedan dokaz koji nikako nije potvrđen svjedočanstvom Pisma.*

Sk.: *Ako mi predložiš razrješenje sumnje pomoću božanskog Pisma, bez dvoumljenja ću prihvatiti i neću protusloviti.*

Pr.: *Znaš da smo malo prije evanđeosku riječ pojasnili apostolskim svjedočanstvom, a božanski nam je Apostol protumačio kako je Riječ postala tijelom, govoreći izričito: "Jer nikako ne uzima anđele, nego uzima Abrahamovo sjeme." Isti će nas učitelj i sada poučiti kako je Bog Riječ viđena na zemlji i kako je boravila s ljudima.*

Sk.: *Pristajem uz apostolske i evanđeoske riječi. Iznesi, stoga, kako si obećao, tumačenje proroštva.*

Pr.: *Pišući Timoteju božanski je Apostol dodao i ovo: "Bez sumnje, veliko je Otajstvo pobožnosti: Bog je tijelom očitovan, Duhom je opravdan, anđelima pokazan, poganima propovijedan, u svijetu vjerovan, u slavu uznesen." Jasno je, dakle, da je božanska narav nevidljiva, a tijelo vidljivo, i da je nevidljiva pomoću vidljive postala vidljivom, njome čineći čudesa i otkrivajući svoju moć. Jer rukom je dao osjet vida i izliječio slijepca od rođenja. Pa opet ponovno je gluhom vratio moć sluha i razriješio vezani jezik, posluživši se prstima kao oruđem i pridodavši pljuvačku kao neki lijek koji štiti od zla. Tako opet hodajući po moru, očitovao je božansku svemoć. Prikladno je, dakle, rekao*

(1 Bar 3:38) 2–3 1 Tim 1:17 3 1 Tim 6:16 (15 Iv 1:14) 15–16 Heb 2:16 (17 Bar 3:38 21–24 1 Tim 3:16 (27–28 Iv 9:1 ff) (29 Mk 7:32–5) (31 Mt 14:25 i dalje)

Ἁρμοδίως τοίνυν ὁ θεῖος ἀπόστολος, "Ὃς ἐφανερώθη ἐν σαρκί," εἶπε. Δι' ἐκείνης γὰρ ἡ ἀθέατος ἐπεφάνη φύσις, δι' ἐκείνης αὐτὴν εἶδον καὶ τῶν ἀγγέλων οἱ δῆμοι· "Ὤφθη, γάρ φησιν, ἀγγέλοις." Μεθ' ἡμῶν οὖν ἄρα τῆς δωρεᾶς ταύτης καὶ τῶν ἀσωμάτων ἡ φύσις ἀπέλαυσεν.

ΕΡΑΝ. Οὐκοῦν πρὸ τῆς τοῦ σωτῆρος ἐπιφανείας οὐχ ἑώρων οἱ ἄγγελοι τὸν θεόν;

ΟΡΘ. Ὁ ἀπόστολος εἶπεν ὅτι φανερωθεὶς ἐν σαρκὶ ὤφθη ἀγγέλοις.

ΕΡΑΝ. Ἀλλ' ὁ κύριος εἶπεν, "Ὁρᾶτε, μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων. Ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, ὅτι οἱ ἄγγελοι αὐτῶν καθ' ἡμέραν ὁρῶσι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς."

ΟΡΘ. Ἀλλ' ὁ κύριος πάλιν εἶπεν, "Οὐχ ὅτι τὸν πατέρα τις ἑώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ θεοῦ, οὗτος ἑώρακε τὸν πατέρα." Διά τοι τοῦτο καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἄντικρυς βοᾷ, "Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε
49 πώποτε," καὶ βεβαιοῖ τοῦ κυρίου τὸν λόγον· "Ὁ μονογενής, γάρ φησιν, υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρός, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο." Καὶ Μωϋσῆς ὁ μέγας, ποθήσας ἰδεῖν τὴν ἀόρατον φύσιν, ἤκουσεν αὐτοῦ λέγοντος τοῦ δεσπότου θεοῦ, "Οὐδεὶς ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται."

ΕΡΑΝ. Πῶς οὖν νοήσομεν ὅτι "Οἱ ἄγγελοι αὐτῶν καθ' ἡμέραν ὁρῶσι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς ὑμῶν;"

ΟΡΘ. Ὡς νοεῖν εἰώθαμεν τὰ περὶ τῶν ἑωρακέναι τὸν θεὸν νομισθέντων ἀνθρώπων.

ΕΡΑΝ. Εἰπὲ σαφέστερον· οὐ νενόηκα γάρ.

ΟΡΘ. Μὴ καὶ τοῖς ἀνθρώποις ὁρατὸς ὁ θεός;

ΕΡΑΝ. Οὐδαμῶς.

ΟΡΘ. Ἀλλ' ὅμως ἀκούομεν τῆς θείας λεγούσης γραφῆς, "Ὤφθη ὁ θεὸς τῷ Ἀβραὰμ πρὸς τῇ δρυῒ τῇ Μαμβρῇ," καὶ Ἡσαΐου λέγοντος, "Εἶδον τὸν κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου."

ISMJCVOR 1–2 Ὅς: Ὡς J: Θεὸς V εἶπε om. IV[ac]: post θεῖος (1) transp. J: post ἀπόστολος add. V[pc] 2 γὰρ post ἐκείνης[2] add. J 4 ἀσωμάτων: ἀγγέλων J 6 καὶ ante πρὸ add. V 8 ὅτι om. J 11 τῶν μικρῶν om. S 12 ὑμῶν: μου J: ἡμῶν V 13 τοῖς ante οὐρανοῖς add. J 17 τοῦ κυρίου om. J 19 δὲ ante ὁ add. S 22 νοήσωμεν V ὅτι: τό S 23 ὑμῶν: μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς J

božanski Apostol: "Onaj koji je tijelom očitovan." Po tijelu se naime pojavila nevidljiva narav, po njemu su je vidjele i skupine anđela, jer kaže: "Anđelima je pokazan." S nama je, dakle, i narav netjelesnih bića postala sudionik tog dara.

Sk.: *Zar anđeli nisu vidjeli Boga prije pojave Spasitelja?*

Pr.: *Apostol je rekao da je anđelima pokazan kada se očitovao tijelom.*

Sk.: *Ali Gospodin je rekao: "Pazite da ne prezrete ni jednoga od ovih najmanjih, jer anđeli njihovi, kažem vam, uvijek gledaju lice Oca vašega, koji je na nebesima."*

Pr.: *A Gospodin je još rekao: "Ne da bi tko vidio Oca, doli onaj koji je kod Boga; on je vidio Oca." Zato i evanđelist upravo uzvikuje: "Boga nitko nikada nije vidio", i potvrđuje Gospodinovu riječ, jer kaže: "Jedinorođenac – Sin, koji je u krilu Oče-* 49
vu, on ga je objavio." I veliki Mojsije poželjevši vidjeti nevidljivu narav, čuo je kako sam Gospodin kaže: "Nijedan neće vidjeti moje lice i živjeti."

Sk.: *Kako ćemo, dakle, razumjeti ono: "Anđeli njihovi uvijek gledaju lice Oca vašega"?*

Pr.: *Onako kako obično razumijevamo to kod ljudi koji smatraju da su vidjeli Boga.*

Sk.: *Reci jasnije, jer nisam razumio.*

Pr.: *I ljudima Bog nije vidljiv?*

Sk.: *Nikako.*

Pr.: *Pa ipak čujemo kako božansko Pismo kaže: "Ukazao se Bog Abrahamu kod hrasta Mamre", a Izaija kaže: "Vidjeh Gospoda gdje sjedi na prijestolju visoku i uzvišenu." To isto kaže*

1 1 Tim 3:16 3 1 Tim 5:16 8–10 Mt 18:10 11–12 Iv 6:46 13–15 Iv 1:18
16–17 Izl 33:20 18–19 Mt 18:10 25–26 Post 18:1 26–27 Iz 6:1

Καὶ ὁ Μιχαίας δὲ ταὐτὸ τοῦτο λέγει, καὶ ὁ Δανιὴλ καὶ ὁ Ἰεζεκιήλ. Περὶ δὲ Μωσέως τοῦ νομοθέτου φησὶν ἡ ἱστορία, ὅτι ἐλάλησε κύριος τῷ Μωϋσῇ, ἐνώπιος ἐνωπίῳ, ὡς εἴ τις λαλήσει πρὸς φίλον αὐτοῦ. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ τῶν ὅλων ἔφη θεός, ὅτι "Στόμα κατὰ στόμα λαλήσω αὐτῷ, ἐν εἴδει, καὶ οὐ δι' αἰνιγμάτων." Τί οὖν ἐροῦμεν; ὅτι τὴν θείαν ἐθεάσαντο φύσιν;

ΕΡΑΝ. Οὐδαμῶς. Αὐτὸς γὰρ ὁ θεὸς ἔφη· "Οὐδεὶς ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται."

ΟΡΘ. Ψεύδονται τοίνυν οἱ τὸν θεὸν ἑωρακέναι φήσαντες;

ΕΡΑΝ. Μὴ γένοιτο· εἶδον γὰρ ἅπερ ἰδεῖν αὐτοὺς οἷόν τε ἦν.

ΟΡΘ. Τῇ δυνάμει ἄρα τῶν ὁρώντων ὁ φιλάνθρωπος δεσπότης τὰς ἀποκαλύψεις μετρεῖ;

ΕΡΑΝ. Πάνυ γε.

ΟΡΘ. Καὶ τοῦτο δῆλον διὰ τοῦ προφήτου πεποίηκεν. "Ἐγώ, γὰρ ἔφη, ὁράσεις ἐπλήθυνα, καὶ ἐν χερσὶ προφητῶν ὡμοιώθην." Οὐκ εἶπεν, ὤφθην, ἀλλ' "ὡμοιώθην." Ἡ δὲ ὁμοίωσις οὐκ αὐτὴν δηλοῖ τοῦ ὁρωμένου τὴν φύσιν. Οὐδὲ γὰρ ἡ τοῦ βασιλέως εἰκὼν αὐτοῦ δείκνυσι τοῦ βασιλέως τὴν φύσιν, κἂν ἐναργεῖς διασώζῃ τοῦ βασιλέως τοὺς χαρακτῆρας.

ΕΡΑΝ. Ἄδηλόν ἐστι τοῦτό γε καὶ ἀσαφές.

ΟΡΘ. Οὐκοῦν οὐδὲ τοῦ θεοῦ τὴν οὐσίαν εἶδον οἱ τὰς ἀποκαλύψεις ἐκείνας θεασάμενοι;

ΕΡΑΝ. Τίς γὰρ οὕτω μέμηνεν ὥστε τοῦτο φάναι τολμῆσαι;

ΟΡΘ. Εἴρηται δὲ ὅμως ὡς ἑωράκασιν.

ΕΡΑΝ. Εἴρηται.

ΟΡΘ. Ἡμεῖς δὲ καὶ λογισμοῖς εὐσεβέσι χρώμενοι, καὶ ταῖς ἀποφάσεσι ταῖς θείαις πιστεύοντες, αἳ βοῶσι διαρρήδην, "Θεὸν
52 οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε," φαμὲν αὐτοὺς οὐ τὴν θείαν φύσιν ἑωρακέναι, ἀλλ' ὄψεις τινὰς τῇ σφῶν δυνάμει συμμέτρους.

ΕΡΑΝ. Οὕτως φαμέν.

ΟΡΘ. Οὕτω τοίνυν καὶ περὶ τῶν ἀγγέλων νοήσωμεν, ἀκούοντες ὅτι "Καθ' ἡμέραν ὁρῶσι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς ὑμῶν." Οὐ γὰρ

ISMJCVOR 1 δὲ om. S καὶ ὁ Ἰεζεκιήλ om. J 2 τοῦ ante Μωσέως add. V 18 τοῦ βασιλέως τοὺς: τοὺς βασιλικοὺς S 20 Ἄδηλον: Δῆλον J γε om. S ἀσαφές: σαφές J 22 θεασάμενοι ἐκείνας S 23 φάναι τοῦτο SJ 26 χρησάμενοι V^{mo} 26–7 ταῖς --- πιστεύοντες: ταῖς θείαις πιστεύοντες ἀποφάσεσιν S 29 συμμετρουμένας J 31 νοήσομεν ISV^{ao}

Mihej i Danijel i Ezekijel. I o zakonodavcu Mojsiju izvješće kaže da je Gospodin razgovarao s Mojsijem licem u lice, kao kad netko razgovara sa svojim prijateljem. I sam Bog svega je rekao: “S njim ću razgovarati usta na usta, očevidnošću, a ne zagonetkama.” Što ćemo, dakle, reći? Da su vidjeli božansku narav?

Sk.: *Nikako. Sam Bog naime kaže: “Nijedan neće vidjeti moje lice i živjeti.”*

Pr.: *Lažu, dakle, oni koji su rekli da su vidjeli Boga?*

Sk.: *Ne može biti, jer su vidjeli upravo ono što im bijaše moguće vidjeti.*

Pr.: *Čovjekoljubivi Gospodin, dakle, usklađuje objave sa sposobnošću onih koji gledaju?*

Sk.: *Sasvim.*

Pr.: *I to je objavio po proroku, jer je rekao: “Umnožio sam viđenja i postao sam sličan u proročkim rukama.” Nije rekao: viđen sam, nego “postao sam sličan”. A sličnost ne otkriva samu narav onoga koga gledamo. Ni slika, naime, samog kralja ne pokazuje narav kralja, iako sretno čuva kraljeve vidljive crte.*

Sk.: *To je tamno i nejasno.*

Pr.: *Nisu, dakle, ni vidjeli Božju bit oni koji su gledali one objave?*

Sk.: *Tko je, naime, tako lud da bi se usudio to tvrditi?*

Pr.: *A ipak je rečeno da su vidjeli.*

Sk.: *Rečeno je.*

Pr.: *A mi, služeći se i pobožnim razmišljanjima i vjerujući božanskim riječima koje izričito dovikuju: “Boga nitko nikada nije* 52 *vidio”, kažemo da nisu vidjeli božansku narav, nego neke prizore koji su primjereni njihovoj moći.*

Sk.: *Tako kažemo.*

Pr.: *Prema tome, tako razumijmo i o anđelima slušajući ono: “Oni uvijek gledaju lice Oca vašega”. Ne gledaju, naime, neo-*

(1 Mih 1:1; Dn 10:7 ff; Ez 1:1) (3 Izl 33:11) 4–5 Br. 12:8 6–7 Izl 33:20
14–15, 16 Hoš 12:11 26–7 Iv 1:18 31 Mt 18:10

τὴν θείαν οὐσίαν ὁρῶσι, τὴν ἀπερίγραφον, τὴν ἀκατάληπτον, τὴν ἀπερινόητον, τὴν περιληπτικὴν τῶν ὅλων, ἀλλὰ δόξαν τινὰ τῇ αὐτῶν φύσει συμμετρουμένην.

ΕΡΑΝ. Ὡμολόγηται ταῦτα οὕτως ἔχειν.

ΟΡΘ. Μετὰ μέντοι τὴν ἐνανθρώπησιν ὤφθη καὶ τοῖς ἀγγέλοις, κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον, οὐχ ὁμοιώματι δόξης, ἀλλ' ἀληθεῖ καὶ ζῶντι χρησάμενος, οἷόν τινι παραπετάσματι, τῷ τῆς σαρκὸς προκαλύμματι. "Ὃς ἐφανερώθη, γάρ φησιν, ἐν σαρκί, ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι, ὤφθη ἀγγέλοις."

ΕΡΑΝ. Τοῦτο μὲν ὡς γραφικὸν ἐδεξάμην, τὰς δὲ τῶν ὀνομάτων καινοτομίας οὐ δέχομαι.

ΟΡΘ. Ποῖον ἡμεῖς κεκαινοτομήκαμεν ὄνομα;

ΕΡΑΝ. Τὸ τοῦ παραπετάσματος. Ποία γὰρ γραφὴ τὴν τοῦ κυρίου σάρκα παραπέτασμα προσηγόρευσεν;

ΟΡΘ. Ἔοικας μὴ μάλα σπουδαίως τὴν θείαν ἀναγινώσκειν γραφήν. Ἦ γὰρ ἄν, οὐκ ἐμέμψω τῷ παρ' ἡμῶν ὡς ἐν εἰκόνι ῥηθέντι. Πρῶτον μὲν γὰρ καὶ τὸ διὰ σαρκὸς φανερωθῆναι τὴν ἀόρατον φύσιν φάναι τὸν θεῖον ἀπόστολον, παραπέτασμα τῆς θεότητος ἐπιτρέπει τὴν σάρκα νοεῖν. Ἔπειτα δὲ σαφῶς ὁ θεῖος ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ ἐχρήσατο τῷ ὀνόματι. Λέγει δὲ οὕτως· "Ἔχοντες οὖν, ἀδελφοί, παρρησίαν εἰς τὴν εἴσοδον τῶν ἁγίων ἐν τῷ αἵματι Ἰησοῦ, ἣν ἐνεκαίνισεν ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν, διὰ τοῦ καταπετάσματος, τοῦτ' ἔστι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ἱερέα μέγαν ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ, προσερχώμεθα μετὰ ἀληθινῆς καρδίας ἐν πληροφορίᾳ πίστεως," καὶ τὰ ἑξῆς.

ΕΡΑΝ. Ἀναντίρρητος ἡ ἀπόδειξις· ἀποστολικῇ γὰρ κεκύρωται μαρτυρίᾳ.

ΟΡΘ. Μὴ τοίνυν ἡμᾶς γράφου καινοτομίας. Παρεξόμεθα γάρ σοι καὶ ἑτέραν προφητικὴν μαρτυρίαν, στολὴν ἄντικρυς τοῦ κυρίου τὴν σάρκα καὶ περιβολὴν ὀνομάζουσαν.

ΕΡΑΝ. Εἰ αἰνιγματώδης ὀφθείη καὶ ἀμφίβολος, ἀντιλέξομεν· εἰ δέ γε σαφής, καὶ στέρξομεν καὶ χάριν ὁμολογήσομεν.

ISMJCVOR 1 ὁρῶσι οὐσίαν SJ ἀπερίγραπτον V 2 αὐτῶν: ἑαυτῶν J 4 ταῦθ' IS: τοῦθ' J 8 Ὃς om. J: Θεὸς V γάρ om. S 12 In toto ad 78.30 (φύσει) om. I 14 προσηγόρευσεν: εἴρηκεν S 16 ἂν post οὐκ add. V 18–19 τὴν σάρκα ἐπιτρέπει J 19–20 ὁ --- ὀνόματι: ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ ὁ θεῖος ἐχρήσατο ἀπόστολος S 20 ἐπιστολῇ om. JV^{ac} 22 ἐκαίνισεν V 24 προσερχώμεθα: προσερχόμεθα J: προσερχόμενον μετὰ ἀληθείας εἰσερχόμενον V 31 μὴ post Εἰ add. V^{pc} 31–2 οὐκ ante ἀντιλέξομεν add. V^{pc} εἰ --- στέρξομεν om. SV 32 οὐχ ante ὁμολογήσομεν add. S

graničenu, neobuhvatljivu, neshvatljivu, sveobuhvatnu božansku bit, nego neki odsjaj primjeren njihovoj naravi.

Sk.: *Priznaje se da je to tako.*

Pr.: *Zaista nakon učovječenja pokazan je i anđelima, prema božanskom Apostolu, ne u liku proslave, nego poslužіvši se istinitim i živim pokrivalom tijela kao nekim plaštem. "Onaj koji je", kaže naime, "tijelom očitovan, Duhom je opravdan, anđelima pokazan."*

Sk.: *To sam prihvatio kao Pismo, ali ne prihvaćam novotarije riječi.*

Pr.: *Koju smo novu riječ izmislili?*

Sk.: *Onu plašta. Koje je naime Pismo nazvalo Gospodinovo tijelo plaštem?*

Pr.: *Čini se da nisi veoma marljiv u čitanju božanskog Pisma, inače ne bi napao ono što smo rekli kao u slici. Jer prvo, božanski Apostol kaže da se nevidljiva narav očitovala po tijelu, dopušta tijelo zamišljati kao plašt božanstva. Zatim se božanski Apostol poslužio točno tom riječju u Poslanici Hebrejima. Ovako kaže: "Imamo, dakle, braćo, slobodan ulaz u Svetinju po krvi Isusovoj – put nov i živ što nam ga On otvori kroz zavjesu, to jest svoje tijelo; imamo i Velikog svećenika nad kućom Božjom. Pristupajmo stoga s istinitim srcem u punini vjere," i tako dalje.*

Sk.: *Dokaz je neoboriv jer je potkrijepljen apostolskim svjedočenjem.*

Pr.: *Ne optužuješ nas, dakle, zbog novotarije. Navest ćemo ti naime i drugo proročko svjedočanstvo koje Gospodinovo tijelo naziva upravo haljinom i plaštem.*

Sk.: *Ako se pokaže zagonetno i dvoznačno, usprotivit ćemo mu se. A ako bude jasno, bit ćemo i zadovoljni i zahvalni.*

6–8 1 Tim 3:16 (16–18 1 Tim 3:16) 19–22 Heb 10:19–22

ΟΡΘ. Αὐτόν σε τῇ ἀληθείᾳ τῆς ἐπαγγελίας μαρτυρῆσαι παρασκευάσω. Οἶσθα ὅτι τὸν Ἰούδαν εὐλογῶν Ἰακὼβ ὁ πατριάρχης, ταῖς δεσποτικαῖς περιέγραψε γοναῖς τὴν Ἰούδα ἡγεμονίαν; "Οὐκ ἐκλείψει, γὰρ ἔφη, ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως
53 ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν." Ταύτην δέ γε τοῖς ἔμπροσθεν ὡμολόγησας περὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν τεθεσπίσθαι τὴν προφητείαν.

ΕΡΑΝ. Ὡμολόγησα.

ΟΡΘ. Ἀναμνήσθητι τοιγαροῦν τῶν ἑξῆς. Λέγει γὰρ ὡσαύτως· "Οὗ τὴν παρουσίαν τὰ ἔθνη προσδέχεται· πλυνεῖ ἐν οἴνῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ, καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴν περιβολὴν αὐτοῦ."

ΕΡΑΝ. Περὶ ἱματίων εἴρηκεν ὁ πατριάρχης, οὐ περὶ σώματος.

ΟΡΘ. Δεῖξον οὖν πηνίκα ἢ ποῦ ἐν αἵματι σταφυλῆς ἔπλυνε τὴν περιβολήν.

ΕΡΑΝ. Σὺ δεῖξον ὅτι τὸ σῶμα τούτοις ἐφοίνιξεν.

ΟΡΘ. Ἀξιῶ σε μυστικώτερον ἀποκρίνασθαι. Τινὲς γὰρ ἴσως παρεστήκασιν ἀμύητοι.

ΕΡΑΝ. Οὕτως ἀκούσομαι καὶ οὕτως ἀποκρινοῦμαι.

ΟΡΘ. Οἶσθ' ὅτι ἄμπελον ἑαυτὸν ὁ κύριος προσηγόρευσεν;

ΕΡΑΝ. Οἶδα ὡς εἴρηκεν· "Ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή."

ΟΡΘ. Ὁ δὲ τῆς ἀμπέλου καρπὸς πιεσθεὶς ποίαν ἔχει προσηγορίαν;

ΕΡΑΝ. Οἶνος προσαγορεύεται.

ΟΡΘ. Ἡνίκα δὲ τὴν πλευρὰν τοῦ σωτῆρος ἔτρωσαν οἱ στρατιῶται τῇ λόγχῃ, τί προχεθῆναί φασιν ἐκ ταύτης οἱ συγγεγραφότες τὰ εὐαγγέλια;

ΕΡΑΝ. Αἷμα καὶ ὕδωρ.

ΟΡΘ. Αἷμα ἄρα σταφυλῆς τὸ τοῦ σωτῆρος προσηγόρευσεν αἷμα. Εἰ γὰρ ἄμπελος ὁ δεσπότης ὠνόμασται, ὁ δὲ τῆς ἀμπέλου καρπὸς οἶνος προσαγορεύεται, αἵματος δὲ καὶ ὕδατος ἐκ τῆς τοῦ δεσπότου πλευρᾶς προχυθέντες κρουνοὶ διὰ τοῦ λοιποῦ σώματος ἐπὶ τὰ κάτω διῆλθον, εἰκότως ἄρα καὶ προσφόρως προεῖπεν ὁ πατριάρχης· "Πλυνεῖ ἐν οἴνῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ, καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴν περιβολὴν αὐτοῦ." Ὥσπερ γὰρ ἡμεῖς τὸν μυστικὸν τῆς ἀμπέλου καρπὸν μετὰ

SMJCVOR 1–2 παρασκευάσω μαρτυρῆσαι V 3 Ἰούδα: Ἰουδαίων J 6 ἡμῶν om. V 9 ὡσαύτως: οὕτως S: ὡς οὗτος J 17 παρέστασιν J 19 ὁ κύριος ἑαυτὸν V 24 τῇ λόγχῃ ante οἱ (23) transp. S^{po} 24–5 τί --- εὐαγγέλια: τί ἐκ ταύτης προνεχθῆναι (προχεθῆναι^{po}) οἱ συγγεγραφότες τὰ εὐαγγέλια ἔφασαν S φασιν ἐκ ταύτης: ταύτης φασὶν J 30 προχεθέντος SV 31 προεῖπεν: εἶπεν S 32–3 καὶ --- αὐτοῦ om. J

Pr.: *Učinit ću da sam posvjedočiš za istinitost obećanja. Znaš kako je patrijarh Jakov blagoslivljajući Judu ograničio Judinu vladavinu Gospodinovim rođenjem, jer reče: "Od Jude žezlo se kraljevsko, ni palica vladalačka od nogu njegovih udaljiti neće dok ne dođe onaj kome pripada, i koji je sam iščekivanje naro-* 53
da." A prije si priznao da je to proroštvo dano o našem Spasitelju.

Sk.: *Priznao sam.*

Pr.: *Sjeti se, stoga, i onog što slijedi; jer isto tako kaže: "Čiji dolazak očekuju narodi; u vinu on kupa svoju odjeću, svoju halju u krvi od grožđa."*

Sk.: *Patrijarh je govorio o haljinama, a ne o tijelu.*

Pr.: *Pokaži, dakle, kada ili gdje je oprao haljinu u krvi od grožđa.*

Sk.: *Ti pokaži da je tijelo u to umočio.*

Pr.: *Molim te da odgovoriš tajanstvenije, jer su možda prisutni neki neupućeni.*

Sk.: *Tako ću slušati i tako ću odgovoriti.*

Pr.: *Znaš li da je Gospodin sebe nazvao trsom?*

Sk.: *Znam da je rekao: "Ja sam istiniti trs."*

Pr.: *A kako se zove plod iscijeđen iz trsa?*

Sk.: *Vino.*

Pr.: *A kad su vojnici kopljem proboli Spasiteljev bok, što kažu oni koji su napisali Evanđelja da je iz njega poteklo?*

Sk.: *Krv i voda.*

Pr.: *A on je doista Spasiteljevu krv nazvao krvlju od grožđa. Jer ako se Gospodin nazvao trsom, a plod trsa se naziva vinom i, ako su potoci krvi i vode, potekli iz Gospodinova boka, razlili se odozgor po ostalom tijelu, zaista je s pravom i primjereno patrijarh pretkazao: "Kupa u vinu svoju odjeću i svoju halju u krvi od grožđa." Kao što naime mi otajstveni plod trsa nakon posve-*

3–6 Post 49:10 8–10 Post 49:11 19 Iv 15:1 (22–3, 26–7 Iv 19:34) 29–30 Post 49:11

τὸν ἁγιασμὸν αἷμα δεσποτικὸν ὀνομάζομεν, οὕτω τῆς ἀληθινῆς ἀμπέλου τὸ αἷμα σταφυλῆς ὠνόμασεν αἷμα.

ΕΡΑΝ. Μυστικῶς ἅμα καὶ σαφῶς ὁ προκείμενος ἀποδέδεικται λόγος.

ΟΡΘ. Εἰ καὶ αὐτάρκη σοι εἰς πίστιν τὰ εἰρημένα, ἀλλ' ὅμως καὶ ἑτέραν ἀπόδειξιν εἰς βεβαίωσιν τῆς ἀληθείας προσθήσω.

ΕΡΑΝ. Χαριῇ μοι τοῦτο δρῶν· τὴν γὰρ ὠφέλειαν αὐξήσεις.

ΟΡΘ. Οἶσθα ὅτι ἄρτον ὁ δεσπότης τὸ οἰκεῖον προσηγόρευσε σῶμα;

ΕΡΑΝ. Οἶδα.

ΟΡΘ. Καὶ ἑτέρωθι δὲ τὴν σάρκα σῖτον ὠνόμασεν;

ΕΡΑΝ. Οἶδα καὶ τοῦτο. Ἤκουσα γὰρ αὐτοῦ λέγοντος· "Ἐλήλυ-
56 θεν ἡ ὥρα ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου·" καί· "Ἐὰν μὴ ὁ κόκκος
τοῦ σίτου πεσὼν εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ, μόνος μένει· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, πολὺν καρπὸν φέρει."

ΟΡΘ. Ἐν δέ γε τῇ τῶν μυστηρίων παραδόσει, σῶμα τὸν ἄρτον ἐκάλεσε, καὶ αἷμα τὸ κρᾶμα.

ΕΡΑΝ. Οὕτως ὠνόμασεν.

ΟΡΘ. Ἀλλὰ καὶ κατὰ φύσιν, τὸ σῶμα σῶμα ἂν εἰκότως κληθείη, καὶ τὸ αἷμα αἷμα.

ΕΡΑΝ. Ὡμολόγηται.

ΟΡΘ. Ὁ δέ γε σωτὴρ ὁ ἡμέτερος ἐνήλλαξε τὰ ὀνόματα, καὶ τῷ μὲν σώματι τὸ τοῦ συμβόλου τέθεικεν ὄνομα, τῷ δὲ συμβόλῳ τὸ τοῦ σώματος· οὕτως ἄμπελον ἑαυτὸν ὀνομάσας, αἷμα τὸ σύμβολον προσηγόρευσεν.

ΕΡΑΝ. Τοῦτο μὲν ἀληθῶς εἴρηκας. Ἐβουλόμην δὲ τὴν αἰτίαν μαθεῖν τῆς τῶν ὀνομάτων ἐναλλαγῆς.

ΟΡΘ. Δῆλος ὁ σκοπὸς τοῖς τὰ θεῖα μεμυημένοις. Ἠβουλήθη γὰρ τοὺς τῶν θείων μυστηρίων μεταλαγχάνοντας μὴ τῇ φύσει τῶν προκειμένων προσέχειν, ἀλλὰ διὰ τῆς τῶν ὀνομάτων ἐναλλαγῆς πιστεύειν τῇ ἐκ τῆς χάριτος γεγενημένῃ μεταβολῇ. Ὁ γὰρ δὴ τὸ φύσει σῶμα σῖτον καὶ ἄρτον προσαγορεύσας, καὶ αὖ πάλιν ἄμπελον ὀνομάσας, οὗτος τὰ ὁρώμενα σύμβολα τῇ τοῦ σώματος καὶ αἵματος προσ-

ISMJCVOR 2 σταφυλῆς ὠνόμασεν αἷμα: αἷμα ὁ προφήτης ὠνόμασε σταφυλῆς S 3 ἅμα: ἄρα S^{ac}J 6 προσθήσω τῆς ἀληθείας S 7 Χαριεῖ S^{ac}: Χαριεῖς J 8 δεσπότης: θεὸς V 12 καί om. J 13 αὐτὸς ante μόνος add. J 16 τὸ ante αἷμα add. S τὸ om. S^{ac} τὸ κρᾶμα αἷμα S^{m} 18 καί om. J εἰκότως om. J 19 $αἷμα^{2}$ om. V 22 συμβόλῳ δὲ S 25 ἀληθὲς J 28–9 προκειμένων: βλεπομένων V 31 ἑαυτὸν ante ἄμπελον add. V^{pc}

ćenja nazivamo Gospodinovom krvi, tako je on krv pravog trsa nazvao krvlju od grožđa.

Sk.: *Prije postavljena tvrdnja dokazana je tajanstveno i ujedno jasno.*

Pr.: *Iako ti je ono što je rečeno dostatno za vjeru, ipak ću za potvrdu istine iznijeti i drugi dokaz.*

Sk.: *Obradovat ćeš me ako to učiniš; naime povećat ćeš mi radost.*

Pr.: *Znaš li da je Gospodin svoje vlastito tijelo nazvao kruhom?*

Sk.: *Znam.*

Pr.: *A drugdje je svoje tijelo nazvao pšenicom?*

Sk.: *Znam i to, jer sam ga čuo kako kaže: "Došao je čas da se* 56
proslavi Sin Čovječji", i: "Ako pšenično zrno, pavši na zemlju, ne umre, ostaje samo. Ako li umre, donosi obilat rod."

Pr.: *A u predaji otajstava kruh je nazvao tijelom a mješavinu (vina i vode) krvlju.*

Sk.: *Tako je nazvao.*

Pr.: *Ipak uobičajeno tijelo se opravdano naziva tijelom a krv krvlju.*

Sk.: *Tako je.*

Pr.: *Ali naš je Spasitelj promijenio imena i svome je tijelu dao ime znaka a znaku ime tijela. Tako je sebe nazvao trsom, a znak krvlju.*

Sk.: *To si istinito rekao. Ali htio sam upoznati razlog zamjene riječî.*

Pr.: *Onima koji su upućeni u božanske stvari namjera je jasna. Htio je naime one koji sudjeluju u božanskim tajnama upraviti ne na narav onoga što je pred njima, nego da zamjenom riječî povjeruju u promjenu koja se dogodila po milosti. Jer onaj koji je doista svoje naravno tijelo nazvao pšenicom i kruhom i opet iznova sebe trsom, taj je nadario vidljive znakove na-*

(9–10 Iv 6 passim) 13–15 Iv 12:23–4 (16–17 Mt 26:26, 28 i dalje)

ηγορίᾳ τετίμηκεν, οὐ τὴν φύσιν μεταβαλών, ἀλλὰ τὴν χάριν τῇ φύσει προστεθεικώς.

ΕΡΑΝ. Καὶ μυστικῶς ἐρρέθη τὰ μυστικὰ καὶ σαφῶς ἐδηλώθη τὰ πᾶσιν οὐ γνώριμα.

ΟΡΘ. Ἐπειδὴ τοίνυν συνωμολόγηται καὶ στολὴν καὶ περιβολὴν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου τὸ δεσποτικὸν ὠνομάσθαι σῶμα, εἰς δὲ τὸν περὶ τῶν θείων μυστηρίων εἰσεληλύθαμεν λόγον, εἰπὲ πρὸς τῆς ἀληθείας τίνος ἡγῇ σύμβολόν τε καὶ τύπον τὴν παναγίαν ἐκείνην τροφήν; τῆς θεότητος τοῦ δεσπότου Χριστοῦ ἢ τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος;

ΕΡΑΝ. Δῆλον ὡς ἐκείνων, ὧν καὶ τὰς προσηγορίας ἐδέξατο.

ΟΡΘ. Τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος λέγεις;

ΕΡΑΝ. Οὕτω λέγω.

ΟΡΘ. Φιλαλήθως εἴρηκας. Καὶ γὰρ ὁ κύριος τὸ σύμβολον λαβὼν οὐκ εἶπε· τοῦτό ἐστιν ἡ θεότης μου· ἀλλά, "Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου·" καὶ πάλιν· "Τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου·" καὶ ἑτέρωθι· "Ὁ δὲ ἄρτος ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σάρξ μού ἐστιν, ἣν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς."

ΕΡΑΝ. Ἀληθῆ ταῦτα, θεῖα γάρ ἐστι λόγια.

ΟΡΘ. Εἰ τοίνυν ἀληθῆ, ὥσπερ οὖν ἀληθῆ, σῶμα δήπουθεν εἶχεν ὁ κύριος.

ΕΡΑΝ. Ἐγὼ γὰρ αὐτὸν ἀσώματον λέγω;

ΟΡΘ. Ἀλλ' ὁμολογεῖς αὐτὸν ἐσχηκέναι σῶμα.

ΕΡΑΝ. Ἐγὼ λέγω ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· οὕτως γὰρ ἐδιδάχθην.

57 ΟΡΘ. Κατὰ τὴν παροιμίαν, ὡς ἔοικεν, εἰς τετρημένον πίθον ἀντλοῦμεν· μετὰ γὰρ ἐκείνας ἁπάσας τὰς ἀποδείξεις καὶ τὰς τῶν ἀντιθέσεων λύσεις, τοὺς αὐτοὺς λόγους ἀνακυκλεῖς.

ΕΡΑΝ. Οὐκ ἐμαυτοῦ σοι λόγους, ἀλλ' εὐαγγελικοὺς προσφέρω.

ΟΡΘ. Ἐγὼ δὲ τῶν εὐαγγελικῶν τὴν ἑρμηνείαν οὐκ ἐκ προφητικῶν σοι καὶ ἀποστολικῶν προσενήνοχα λόγων;

ΕΡΑΝ. Οὐκ ἀποχρῶσιν ἐκεῖναι τὸ ζητούμενον λῦσαι.

ΟΡΘ. Καὶ μὴν ἐδείξαμεν ὡς ἀόρατος ὢν ἐφανερώθη διὰ σαρκός. Καὶ αὐτὴν δὲ τῆς σαρκὸς τὴν συγγένειαν παρὰ τῶν θείων ἀνδρῶν ἐδιδάχθημεν. Σπέρματος γὰρ Ἀβραὰμ ἐπελάβετο. Καὶ ὁ δεσπότης

ISMJCVOR 7 *συνεληλύθαμεν* J 8 *τίνος*: *τίνων* J *ἐκείνην* om. V 9 *Χριστοῦ* om. J 10 *ἐδέξαντο* ISV 11 *τοῦ*² om. S 19 *ὥσπερ οὖν ἀληθῆ* om. V *δήπουδεν* S: *δήπου* V 28 *τῶν* ante *προφητικῶν* add. J 29 *σοι* om. S 31 *ἐφανερώθη*: *ἐφάνη* S 33 *ἐπιλαμβάνεται* V[mo]

zivom tijela i krvi, nije promijenio njihovu narav, nego je naravi dodao milost.

Sk.: *Tajne su izrečene tajanstveno i jasno je pokazano ono što nije svima poznato.*

Pr.: *Pošto je, dakle, suglasno da patrijarh tijelo Gospodinovo naziva i odijelom i haljinom, a ušli smo u raspravu o božanskim otajstvima, reci po istini, onu presvetu hranu čijim znakom i likom smatraš? Božanstva Gospodina Krista ili njegova tijela i krvi?*

Sk.: *Jasno onih čija je i imena primila.*

Pr.: *Misliš tijela i krvi?*

Sk.: *Tako mislim.*

Pr.: *Rekao si kao prijatelj istine. I Gospodin, naime, uzevši znak, nije rekao: to je moje božanstvo, nego: "To je moje tijelo", i opet: "To je moja krv", i na drugom mjestu: "Kruh koji ću ja dati jest tijelo moje koje ću dati za život svijeta."*

Sk.: *Istina, jer su to božanske riječi.*

Pr.: *Ako su, dakle, istinite, kao što doista jesu, Gospodin je svakako imao tijelo.*

Sk.: *Ja, naime, mislim da je on bez tijela.*

Pr.: *Ali priznaješ da je imao tijelo.*

Sk.: *Kažem da je Riječ tijelom postala, jer tako sam poučen.* 57

Pr.: *Kako se čini, prema poslovici, lijevamo vodu u probušenu posudu; jer nakon svih onih dokaza i odgovora na protutvrdnje ponavljaš iste riječi.*

Sk.: *Ne iznosim ti svoje riječi, nego evanđeoske.*

Pr.: *A ja ti nisam protumačio evanđeoske na temelju proročkih i apostolskih riječi?*

Sk.: *Ona tumačenja nisu dostatna da riješe ovo što istražujemo.*

Pr.: *A zaista smo pokazali kako se onaj koji je nevidljiv očitovao po tijelu. I samo srodstvo po tijelu naučili smo od božanskih ljudi. Uzeo je, naime, Abrahamovo sjeme. A Gospodin je Bog re-*

(5–6 Post 49:11) 13 Mt 26:26 (i dalje) 14 Mt 26:28 (i dalje) 15–16 Iv 6:51 (22 Iv 1:14) (29–30 1 Tim 3:16) (31 Heb 2:16)

θεὸς πρὸς τὸν πατριάρχην ἔφη· "Ἐν τῷ σπέρματί σου εὐλογηθήσεται πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς." Καὶ ὁ ἀπόστολος· "Πρόδηλον γάρ, ὅτι ἐξ Ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ κύριος." Καὶ ἑτέρας δὲ πολλὰς τοιαύτας παρηγάγομεν μαρτυρίας. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἑτέρων ἀκοῦσαι ποθεῖς, ἄκουσον τοῦ ἀποστόλου λέγοντος· "Πᾶς γὰρ ἀρχιερεύς, ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενος, εἰς τὸ προσφέρειν δῶρα καὶ θυσίας καθίσταται." Ὅθεν ἀναγκαῖον ἔχειν τι καὶ τοῦτον ὃ προσενέγκῃ.

ΕΡΑΝ. Δεῖξον τοίνυν ὅτι σῶμα λαβὼν προσήνεγκεν.

ΟΡΘ. Αὐτὸς ὁ θεῖος ἀπόστολος ἐν αὐτῷ γε τῷ χωρίῳ τοῦτο διδάσκει σαφῶς. Μετ' ὀλίγα γὰρ οὕτω φησί· "Διὸ εἰσερχόμενος εἰς τὸν κόσμον λέγει· θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι." Οὐκ εἶπεν, εἰς σῶμά με μεταβέβληκας, ἀλλά, "σῶμα κατηρτίσω μοι." Δηλοῖ δὲ τὴν ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ σώματος γεγενημένην διάπλασιν, κατὰ τὴν τοῦ ἀγγέλου φωνήν· "Μὴ φοβηθῇς, γάρ φησι, παραλαβεῖν Μαριὰμ τὴν γυναῖκά σου· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ πνεύματός ἐστιν ἁγίου."

ΕΡΑΝ. Σῶμα τοίνυν ἡ παρθένος μόνον ἐγέννησεν.

ΟΡΘ. Οὐδὲ αὐτήν, ὡς ἔοικε, κατενόησας τῶν συλλαβῶν τὴν συνθήκην ἤπου γε τὴν διάνοιαν. Τὸν γὰρ τῆς συλλήψεως οὐ τὸν τῆς γεννήσεως τρόπον διδάσκει τὸν Ἰωσήφ. Οὐ γὰρ εἶπε, τὸ ἐξ αὐτῆς γεννηθέν, τοῦτ' ἔστι ποιηθὲν ἢ διαπλασθέν, ἐκ πνεύματός ἐστιν ἁγίου. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Ἰωσὴφ ἀγνοῶν τὸ μυστήριον μοιχείαν ὑπώπτευσεν, ἐδιδάχθη σαφῶς τοῦ πνεύματος τὴν διάπλασιν. Ταῦτα διὰ τοῦ προφήτου μηνύων εἴρηκε· "Σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι." Πνευματικὸς δέ γε ὢν ὁ θεῖος ἀπόστολος ἡρμήνευσε τὴν πρόρρησιν. Εἰ τοίνυν ἴδιον ἱερέων τὸ δῶρα προσφέρειν, ἱερεὺς δὲ ὁ δεσπότης Χριστὸς κατὰ τὸ ανθρώπινον ἐχρημάτισε, προσενήνοχε δὲ οὐκ ἄλλην τινὰ θυσίαν ἀλλὰ τὸ σῶμα τὸ ἑαυτοῦ, σῶμα ἄρα εἶχεν ὁ δεσπότης Χριστός.

ΕΡΑΝ. Πολλάκις εἶπον, ὡς οὐδὲ ἐγὼ ἀσώματον φανῆναι τὸν θεὸν λόγον φημί· οὐ μὴν δὲ αὐτὸν σῶμα ἀνειληφέναι, ἀλλὰ σάρκα γενέσθαι λέγω.

ISMJCVOR 1 πατριάρχην: Ἀβραὰμ S ἐνευλογηθήσονται S 4 μαρτυρίας παρηγάγομεν S 5–6 ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενος om. J 7 τοῦτον: τοιοῦτον S 8 προσενήνοχεν J 9 τοῦτο om. ISV 12 με om. ISV ἀλλὰ: ἀλλ' ἢ S 13 δὲ post σῶμα add. S 14 ἀγγέλου: εὐαγγελίου IV 15 πρὸς τὸν Ἰωσήφ post φησι add. S 21 τοῦτ' --- διαπλασθέν om. J διαπλασθέν: πλασθέν V 22 ἀλλὰ τὸ ποιηθὲν καὶ διαπλασθέν post ἁγίου add. J τὸ πρᾶγμα post μοιχείαν add. S 24 μηνύσας J 25 τὴν om. IV[ac] ἡρμήνευσε τὴν πρόρρησιν: τὴν προφητικὴν ἡρμήνευσε πρόρρησιν J 26 δεσπότης om. V 28 ἄρα σῶμα S 29 εἰπών V 30 δὲ: δὴ I

kao patrijarhu: "U tvom potomku bit će blagoslovljeni svi narodi zemlje." I Apostol: "Poznato je, naime, da je naš Gospodin potekao od Jude." Donijeli smo i mnoga druga takva svjedočanstva. A budući da i druga želiš čuti, poslušaj Apostola koji kaže: "Svaki, naime, veliki svećenik, uzet između ljudi, postavlja se da prinosi darove i žrtve." A odatle je nužno da i on ima ono što prinosi.

Sk.: *Pokaži, dakle, da je prinio nakon uzimanja tijela.*

Pr.: *Sam božanski Apostol to jasno naučava na istom mjestu, jer malo poslije kaže ovako: "Zato ulazeći u svijet veli: 'Ni žrtve ni prinosa nisi htio, ali si mi pripremio tijelo'." Nije rekao "pretvorio si me u tijelo", nego "pripremio si mi tijelo". A objavljuje da se stvaranje tijela zbilo po Duhu, prema anđelovoj riječi, jer kaže: "Nemoj se bojati kući dovesti ženu svoju Mariju jer je ono, što je u njoj začeto, od Duha Svetoga."*

Sk.: *Djevica je, dakle, rodila samo tijelo.*

Pr.: *Ni samo sastavljanje slogova, kako se čini, nisi razumio, a kamoli smisao. Josipa naime poučava načinu začeća, ne načinu rođenja. Jer nije li rekao da ono, što je rođeno od nje, tj. načinjeno ili stvoreno, jest od Duha Svetoga. No, budući da je Josip, neupućen u tajnu, posumnjao u preljub, bio je jasno poučen da je to stvaranje od Duha. To je rekao objavljujući po proroku: "Pripremio si mi tijelo." Božanski je Apostol, nadahnut Duhom, protumačio pretkazanje. Ako je, dakle, vlastitost svećenikâ prinositi darove, a Gospodin Krist, nazvan svećenikom po čovještvu, nije prinio neku drugu žrtvu, nego svoje tijelo; prema tome, Gospodin Krist je imao tijelo.*

Sk.: *Često sam ponavljao kako ja ne tvrdim da se Bog Riječ pojavila bez tijela. Ipak ne mislim da je uzela tijelo, nego da je postala tijelo.*

1–2 Post 22:18 2–3 Heb 7:14 5–6 Heb 5:1 10–12 Heb 10:5 14–15 Mt 1:20 23 Ps 40:6 (LXX 39:7), Heb 10:5 (23–27 Heb 10:5)

60 ΟΡΘ. Ὡς ὁρῶ, πρὸς τοὺς Βαλεντίνου καὶ Μαρκίωνος καὶ Μάνητος στασιώτας ἔχομεν τὸν ἀγῶνα. Μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐκεῖνοι τραπῆναι εἰς σάρκα τὴν ἄτρεπτον φύσιν εἰπεῖν ἐτόλμησαν πώποτε.

ΕΡΑΝ. Τὸ λοιδορεῖν Χριστιανῶν ἀλλότριον.

ΟΡΘ. Οὐ λοιδοροῦμεν, ἀλλ' ἀληθείας ὑπερμαχοῦμεν, καὶ λίαν ἀσχάλλομεν, ὅτι τοῖς ἀναμφιλέκτοις ὡς ἀμφιβόλοις ζυγομαχεῖτε. Ἐγὼ μέντοι τὸ ἀγεννές σου καὶ φιλόνεικον διαλῦσαι πειράσομαι. Ἀπόκριναι τοίνυν, τῶν πρὸς τὸν Δαβὶδ παρὰ θεοῦ γεγενημένων ὑποσχέσεων εἰ μέμνησαι;

ΕΡΑΝ. Ποίων;

ΟΡΘ. Ἃς ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ ὀγδόῳ ψαλμῷ συνήρμοσεν ὁ προφήτης.

ΕΡΑΝ. Πολλὰς οἶδα πρὸς τὸν Δαβὶδ ἐπαγγελίας γεγενημένας· ποίας οὖν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐπιζητεῖς;

ΟΡΘ. Τὰς περὶ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ.

ΕΡΑΝ. Αὐτὸς ἀνάμνησον τῶν ῥητῶν· αὐτὸς γὰρ ὑπέσχου προφέρειν τὰς ἀποδείξεις.

ΟΡΘ. Ἄκουσον τοίνυν εὐθὺς ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ψαλμοῦ τοῦ προφήτου τὸν θεὸν ἀνυμνοῦντος. Προφητικοῖς γὰρ προϊδὼν ὀφθαλμοῖς τὴν ἐσομένην τοῦ λαοῦ παρανομίαν καὶ τὴν διὰ ταύτην γενησομένην αἰχμαλωσίαν, τῶν ἀψευδῶν ὑποσχέσεων τὸν οἰκεῖον ἀνέμνησε δεσπότην. Ἔφη δὲ οὕτως· "Τὰ ἐλέη σου, κύριε, εἰς τὸν αἰῶνα ᾄσομαι, εἰς γενεὰν καὶ γενεὰν ἀπαγγελῶ τὴν ἀλήθειάν σου ἐν τῷ στόματί μου, ὅτι εἶπας, εἰς τὸν αἰῶνα ἔλεος οἰκοδομηθήσεται· ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἑτοιμασθήσεται ἡ ἀλήθειά σου." Διὰ δὲ τούτων πάντων ὁ προφήτης διδάσκει καὶ τὴν διὰ φιλανθρωπίαν παρὰ τοῦ θεοῦ γεγενημένην ἐπαγγελίαν καὶ τῆς ἐπαγγελίας τὸ ἀψευδές. Εἶτα λέγει τίνα τε καὶ τίσιν ὑπέσχετο, αὐτὸν φθεγγόμενον ἐπιδεικνὺς τὸν θεόν. "Διεθέμην, γάρ φησι, διαθήκην τοῖς ἐκλεκτοῖς μου." Ἐκλεκτοὺς δὲ τοὺς πατριάρχας ἐκάλεσεν. Ἔπειτα ἐπιφέρει· "Ὤμοσα Δαβὶδ τῷ δούλῳ μου." Λέγει δὲ καὶ περὶ τίνος ὤμοσεν· "Ἕως τοῦ αἰῶνος ἑτοιμάσω τὸ σπέρμα σου, καὶ οἰκοδομήσω εἰς γενεὰν καὶ γενεὰν τὸν θρόνον σου." Εἰπὲ τοίνυν τίνα σπέρμα τοῦ Δαβὶδ ὑπολαμβάνεις κεκλῆσθαι;

ISMJCVOR 2 συστασιώτας V οὐδὲ: οὔτε ISV 6 ἀμφιβόλοις: ἀμφιλέκτοις V^mo
7 ἀγενές J 8 τοῦ ante θεοῦ add. J 9 εἰ om. J εἰ μέμνησαι ὑποσχέσεων S
13 παρὰ θεοῦ post ἐπαγγελίας add. S 20 γενομένην J 21 ἀνέμνησε: ἀνύμνησε V
22–5 εἰς --- οὐρανοῖς: ἕως V 31 καὶ om. S 33 τὸ ante σπέρμα add. V

Pr.: *Kako vidim, imamo spor s pristašama Valentina, Marci-* 60
ona i Manesa. Ali čak ni oni se nisu još nikada usudili reći da se nepromjenjiva narav promijenila u tijelo.

Sk.: *Klevetanje je strano kršćanima.*

Pr.: *Ne klevećemo, nego se borimo za istinu, i veoma se žalostimo da se prepirete oko onoga što je nesumnjivo kao da je sumnjivo. Pokušati ću, dakako, oslabiti tvoju nedostojnu želju za sporenjem. Odgovori, dakle, sjećaš li se obećanja koja je Bog dao Davidu?*

Sk.: *Kojih?*

Pr.: *Koja je prorok objedinio u 88. psalmu.*

Sk.: *Znam mnoga obećanja dana Davidu. Koja, dakle, sada istražuješ?*

Pr.: *Ona o Gospodinu Kristu.*

Sk.: *Sjeti se riječî; ta, osobno si obećao iznijeti dokaze.*

Pr.: *Poslušaj, dakle, proroka koji odmah na početku psalma slavi Boga. Proročkim naime očima predviđajući buduće bezakonje naroda i ropstvo koje će se zbog toga dogoditi, slavi svoga Gospodina neprevarljivih obećanja. Ovako reče: "O milosrdnim tvojim djelima, Gospodine, pjevat ću dovijeka, kroza sva koljena istinu ću tvoju naviještati svojim ustima. Ti reče: 'Zavijeke je sazdana ljubav moja!' U nebu utemelji istinu svoju." Prorok svim ovim naučava i da je Bog dao obećanje radi čovjekoljublja i da je ono neprevarljivo. Zatim kaže koga je obećao i kojima je obećao, prikazujući da sam Bog govori, jer kaže: "Savez sklopih sa izabranicima svojim." A izabranicima je nazvao patrijarhe. Zatim dodaje: "Zakleh se Davidu, sluzi svome." A kaže i čime se zakleo: "Tvoje potomstvo održat ću dovijeka, za sva koljena sazdat ću prijestolje tvoje." Reci, dakle, koga je prema tvom mišljenju nazvao Davidovim potomkom?*

(4 1 Kor 6:10) 19–22 Ps 89:1–2 (LXX 88:2–3) 25–26 Ps 89:3 (LXX 88:4) 27 Ps 89:3 (LXX 88:4) 28–29 Ps 89:4 (LXX 88:5)

ΕΡΑΝ. Περὶ τοῦ Σολομῶντος ἡ ἐπαγγελία γεγένηται.

ΟΡΘ. Οὐκοῦν καὶ πρὸς τοὺς πατριάρχας περὶ τοῦ Σολομῶντος ἐποιήσατο τὰς συνθήκας. Πρὸ γὰρ τῶν περὶ τοῦ Δαβὶδ εἰρημένων, τῶν ὑποσχέσεων τῶν πρὸς ἐκείνους ἀνέμνησε. "Διεθέμην, γάρ φησι, 61 διαθήκην τοῖς ἐκλεκτοῖς μου." Ὑπέσχετο δὲ τοῖς πατριάρχαις ἐν τῷ σπέρματι αὐτῶν εὐλογήσειν πάντα τὰ ἔθνη. Δεῖξον τοίνυν εὐλογημένα διὰ Σολομῶντος τὰ ἔθνη.

ΕΡΑΝ. Ταύτην τοίνυν τὴν ἐπαγγελίαν, οὐ διὰ τοῦ Σολομῶντος, ἀλλὰ διὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν πεπλήρωκεν ὁ θεός;

ΟΡΘ. Καὶ τοίνυν ταῖς πρὸς τὸν Δαβὶδ γεγενημέναις ἐπαγγελίαις ὁ δεσπότης Χριστὸς τὸ πέρας ἐπέθηκεν.

ΕΡΑΝ. Ἐγὼ ταύτας ἡγοῦμαι τὰς ὑποσχέσεις ἢ περὶ τοῦ Σολομῶντος ἢ περὶ τοῦ Ζοροβάβελ τὸν θεὸν πεποιῆσθαι.

ΟΡΘ. Πρὸ βραχέος τοῖς Μαρκίωνος καὶ Βαλεντίνου καὶ Μάνητος ἐκέχρησο λόγοις· νῦν δὲ πρὸς τὴν ἐναντίαν ἐκ διαμέτρου συμμορίαν μεταβέβηκας, καὶ τῇ τῶν Ἰουδαίων ἀναιδείᾳ συνηγορεῖς. Ἴδιον δὲ τοῦτο τῶν τῆς εὐθείας ἐκτρεπομένων ὁδοῦ· τῇδε γὰρ κἀκεῖσε περιπλανῶνται ἀτριβῆ πορείαν ὁδεύοντες.

ΕΡΑΝ. Τοὺς λοιδορίᾳ χρωμένους ὁ ἀπόστολος ἐξελαύνει τῆς βασιλείας.

ΟΡΘ. Ἐὰν μάτην λοιδορῶσιν. Ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ὁ θεῖος ἀπόστολος εἰς καιρόν ἐστιν ὅτε κέχρηται τῷδε τῷ εἴδει, καὶ Γαλάτας μὲν ἀνοήτους ὀνομάζει, περὶ δὲ ἄλλων φησίν· "Ἄνθρωποι κατεφθαρμένοι τὸν νοῦν, ἀδόκιμοι περὶ τὴν πίστιν·" καὶ αὖ πάλιν περὶ ἑτέρων· "Ὧν ὁ θεὸς ἡ κοιλία καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν," καὶ τὰ ἑξῆς.

ΕΡΑΝ. Ἐγὼ τοίνυν ποίαν σοι παρέσχον ἀφορμὴν λοιδορίας;

ΟΡΘ. Τὸ τοῖς προδηλοτάτοις τῆς ἀληθείας ἐχθροῖς εὐθύμως συνηγορεῖν, ἢ οὐ δοκεῖ σοι πρόφασις εὐλογωτάτη τοῖς εὐσεβέσιν εἶναι πρὸς ἀγανάκτησιν αὕτη;

ΕΡΑΝ. Καὶ τίσιν ἐγὼ συνηγωνισάμην παραταττομένοις πρὸς τὴν ἀλήθειαν;

ΟΡΘ. Νῦν Ἰουδαίοις.

ΕΡΑΝ. Πῶς καὶ τίνα τρόπον;

ΟΡΘ. Ἰουδαῖοι τῷ Σολομῶντι καὶ τῷ Ζοροβάβελ τὰς τοιαύτας

ISMJCVOR 4 τῶν ὑποσχέσεων om. J 8 τοίνυν om. ISJ 15 πρὸς om. J 22 τῷδε om. V 24 ὁ om. J 26 λοιδορίας ἀφορμήν ISV 27 εὐθύμως: ἐκθύμως J 30 συνηγωνισάμην: συνηγόρησα V 33 τίνι τρόπῳ V

Sk.: *Obećanje je dano s obzirom na Salomona.*

Pr.: *Onda je i svoj savez s patrijarsima sklopio s obzirom na Salomona; naime, prije onoga što je rečeno o Davidu sjetio se obećanja danih njima, jer kaže: "Sklopih savez sa izabranicima*
svojim." Obećao je patrijarsima da će svi narodi biti blagoslo- 61
vljeni u njihovu potomku. Pokaži, dakle, narode koji su blagoslovljeni po Salomonu.

Sk.: *To je, dakle, obećanje Bog ispunio ne po Salomonu, nego po našem Spasitelju?*

Pr.: *Prema tome, Krist Gospodin je ispunio obećanja dana Davidu.*

Sk.: *Smatram da je Bog ta obećanja dao ili o Salomonu ili o Zerubabelu.*

Pr.: *Malo prije si se poslužio riječima Marciona i Valentina i Manesa; sada si prešao u sasvim suprotnu stranku i braniš bestidnost Židova. A to je vlastitost onih koji su skrenuli s pravog puta; tumaraju, naime, tamo-amo jer ne putuju utrtim putem.*

Sk.: *Apostol je one koji se služe grdnjom izbacio iz kraljevstva.*

Pr.: *Ako grde bez razloga. Ta, i sam se božanski Apostol u pravom trenutku poslužio ovom vrstom govora i Galaćane naziva nerazumnima, a o drugima kaže: "Ljudi pokvarena uma, neprokušani u vjeri", i zatim opet o drugima: "Čiji je bog trbuh a slava u njihovoj sramoti", i ono što dalje slijedi.*

Sk.: *Kakav sam ti, dakle, povod dao za grdnju?*

Pr.: *Dragovoljno braniti najotvorenije neprijatelje istine ne čini li ti se doista da je to pobožnima najopravdaniji razlog za zlovolju?*

Sk.: *I s kojim sam se borcima protiv istine zajedno borio?*

Pr.: *Sada sa Židovima.*

Sk.: *Kako i na koji način?*

Pr.: *Židovi vežu takva proroštva uz Salomona i Zerubabela*

4–5 Ps 89:3 (LXX 88:4) (18 1 Kor 6:10) (20–1 Gal 3:1) 21–2 2 Tim 3:8 22–3 Fil 3:19

προσαρμόττουσι προφητείας, ἵνα τὸ χριστιανικὸν ἀσύστατον ἀποδείξωσι δόγμα. Ἀπόχρη δὲ καὶ αὐτὰ τὰ ῥήματα διελέγξαι αὐτῶν τὴν παρανομίαν. "Ἕως, γάρ φησι, τοῦ αἰῶνος ἑτοιμάσω τὸ σπέρμα σου." Οὐ μόνον δὲ Σολομὼν καὶ Ζοροβάβελ, οἷς τὰς τοιαύτας προσαρμόττουσι προφητείας, τὸν ὡρισμένον βιώσαντες χρόνον τοῦ βίου τὸ τέρμα κατέλαβον, ἀλλὰ καὶ ἅπαν ἀπέσβη τοῦ Δαβὶδ τὸ γένος. Τίς γὰρ ἐπίσταται σήμερον ἐκ τῆς Δαυϊτικῆς τινα καταγόμενον ῥίζης;

ΕΡΑΝ. Οἱ καλούμενοι οὖν τῶν Ἰουδαίων πατριάρχαι οὐκ ἐκ τῆς Δαυϊτικῆς ὑπάρχουσι συγγενείας;

ΟΡΘ. Οὐδαμῶς.

ΕΡΑΝ. Ἀλλὰ πόθεν ὁρμῶνται;

ΟΡΘ. Ἐξ Ἡρώδου τοῦ ἀλλοφύλου, ὃς πατρόθεν μὲν Ἀσκαλωνίτης ἐτύγχανεν ὤν, μητρόθεν δὲ Ἰδουμαῖος. Ἄλλως τε καὶ αὐτοὶ παντελῶς κατελύθησαν, καὶ χρόνος συχνὸς διελήλυθεν, ἐξ οὗ καὶ ἡ τούτων
64 *ἡγεμονία τὸ πέρας ἐδέξατο. Ὁ δὲ δεσπότης θεός, οὐ μόνον τὸ σπέρμα τοῦ Δαβὶδ εἰς τὸν αἰῶνα τηρήσειν, ἀλλὰ καὶ τὴν βασιλείαν ἀκατάλυτον φυλάξειν ὑπέσχετο. "Οἰκοδομήσω, γὰρ ἔφη, εἰς γενεὰν καὶ γενεὰν τὸν θρόνον σου." Ὁρῶμεν δὲ αὐτοῦ καὶ τὸ γένος φροῦδον, καὶ τὴν βασιλείαν δεξαμένην τὸ πέρας. Καὶ ταῦτα δὲ ὁρῶντες ἴσμεν τοῦ θεοῦ τῶν ὅλων τὸ ἀψευδές.*

ΕΡΑΝ. Δῆλον ὡς ἀψευδὴς ὁ θεός.

ΟΡΘ. Εἰ τοίνυν ἀληθὴς ὁ θεός, ὥσπερ οὖν ἀληθής, ὑπέσχετο δὲ τῷ Δαβὶδ καὶ τὸ γένος εἰς τὸν αἰῶνα φυλάξειν καὶ τὴν βασιλείαν ἀδιάδοχον τηρήσειν, οὔτε δὲ τὸ γένος ὁρῶμεν οὔτε τὴν βασιλείαν (ἀμφότερα γὰρ ἐπαύσατο), πῶς πείσομεν τοὺς ἀντιλέγοντας ὡς ἀψευδὴς ὁ θεός;

ΕΡΑΝ. Ἀραρότως ἡ προφητεία τὸν δεσπότην κηρύττει Χριστόν.

ΟΡΘ. Ἐπεὶ τοίνυν συνωμολόγησας, δεῦρο δὴ καὶ τὰ μέσα τοῦ ψαλμοῦ κοινῇ διασκοπήσωμεν· εἰσόμεθα γὰρ σαφέστερον τῆς προφητείας τὸν νοῦν.

ΕΡΑΝ. Ἡγοῦ τῆς ἐρεύνης· ἕψομαι γὰρ ἰχνηλατήσων κἀγώ.

ISMJCVOR 1–2 *ἐπιδείξωσι* IJ 2 *δόγμα*: *ζήτημα* V 3 *τὸ σπέρμα*: *τὸν θρόνον* V 4 *οἷς* om. V^ac *οἷς --- προφητείας* (5) om. ISJ 8 *πατριάρχαι* om. I 13 *αὐτοί*: *οὗτοι* J 14 *κατελύθησαν*: *ἠφανίσθησαν* V *συχνὸς* om. V 19 *πάλαι* ante *δεξαμένην* add. J 19–20 *τοῦ τῶν ὅλων θεοῦ* S 22 *καὶ* ante *τῷ* add. S 23 *καὶ τὸ γένος* om. S *τὸν* om. J *αὐτοῦ τὸ γένος* post *φυλάξειν* add. S 24 *οὔτε*²: *καὶ* S *ὡσαύτως ἔχουσαν* post *βασιλείαν* add. S 27 *Ἀραρότως*: *Ἆρα ὄντως* V^pc 28 *Ἐπειδὴ* J 28–9 *τὰ τοῦ ψαλμοῦ μέσα* S

da pokažu kako se kršćanska vjera s tim ne slaže. Dostatne su pak i same riječi da pobiju njihovo bezakonje: "Tvoje potomstvo", reče, naime, "održat ću dovijeka." Nisu samo Salomon i Zerubabel, uz koje vežu takva proroštva, živjeli određeno vrijeme i dospjeli do konca života, nego je nestao i cijeli Davidov rod. Tko, naime, danas zna nekoga tko potječe od Davidova korijena?

Sk.: *Oni, dakle, koji se nazivaju patrijarsima Židova nisu od Davidova roda?*

Pr.: *Nikako.*

Sk.: *A odakle su proizašli?*

Pr.: *Od Heroda, tuđinca, koji s očeve strane slučajno bijaše
Askalonit, a s majčine Idumejac. Ali i ovi su posve nestali i puno
je vremena prošlo otkako je njihova prevlast završila. A Gospo- 64
din je Bog obećao zauvijek uzdržati ne samo Davidovo potomstvo, nego i njegovo kraljevstvo sačuvati nerazorivim: "Za sva koljena", reče, "sazdat ću prijestolje tvoje." Ali vidimo da je i njegov rod nestao i da je kraljevstvo završilo. Iako to vidimo, ipak znamo da je Bog svega istinit.*

Sk.: *Jasno je da je Bog istinit.*

Pr.: *Ako je, dakle, Bog istinit, kao što zaista jest, a obećao je Davidu da će mu i rod sačuvati zauvijek i kraljevstvo uzdržati trajno, a ne vidimo ni roda ni kraljevstva (jer je oboje prestalo), kako ćemo uvjeriti protivnike da je Bog istinit?*

Sk.: *Proroštvo dobro navješćuje Gospodina Krista.*

Pr.: *Budući da se, dakle, slažeš, hajde da i srednji dio psalma promotrimo zajedno, jer ćemo jasnije vidjeti smisao proroštva.*

Sk.: *Predvodi istraživanje; vjerno ću te slijediti.*

2–3 Ps 89:4 (LXX 88:5) 15–16 Ps 89:4 (LXX 88:5) (20–22 Ps 89:4 = LXX 88:5)

ΟΡΘ. Πολλὰ περὶ τοῦδε τοῦ σπέρματος ὑποσχόμενος ὁ θεός, ὡς καὶ κατὰ θάλατταν καὶ κατὰ γῆν κρατήσει, καὶ τῶν ἐπὶ γῆς βασιλευόντων ὑπέρτερος ἔσται, καὶ πρωτότοκος τοῦ θεοῦ κληθήσεται, καὶ τὸν θεὸν σὺν παρρησίᾳ καλέσει πατέρα, καὶ ταῦτα προστέθεικεν· "Εἰς τὸν αἰῶνα φυλάξω αὐτῷ τὸ ἔλεός μου καὶ ἡ διαθήκη μου πιστὴ αὐτῷ· καὶ θήσομαι εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος τὸ σπέρμα αὐτοῦ καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ ὡς τὰς ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ."

ΕΡΑΝ. Ὑπὲρ φύσιν ἀνθρωπείαν ἡ ἐπαγγελία. Τὸ ἀνώλεθρον γὰρ καὶ αἰώνιον ἔχει καὶ ἡ ζωὴ καὶ ἡ τιμή, οἱ δὲ ἄνθρωποι πρόσκαιροι. Ἥ τε γὰρ φύσις ὀλιγόβιος, καὶ ἡ βασιλεία κἂν τῇ ζωῇ πολλὰς ἔχει καὶ ἀντιστρόφους μεταβολάς. Τοιγάρτοι μόνῳ προσήκει τῷ σωτῆρι Χριστῷ τῆς ἐπαγγελίας τὸ μέγεθος.

ΟΡΘ. Ἴθι τοιγαροῦν καὶ πρὸς τὰ λοιπά. Βεβαιοτέρα γάρ σοι πάντως ἡ περὶ τούτου δόξα γενήσεται. Λέγει γὰρ πάλιν ὁ τῶν ὅλων θεός· "Ἅπαξ ὤμοσα ἐν τῷ ἁγίῳ μου, εἰ τῷ Δαβὶδ ψεύσομαι. Τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα μενεῖ, καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος ἐναντίον μου, καὶ ὡς ἡ σελήνη κατηρτισμένη εἰς τὸν αἰῶνα." Καὶ τὸ ἀληθὲς τῆς ἐπαγγελίας δεικνὺς ἐπήγαγε· "Καὶ ὁ μάρτυς ἐν οὐρανῷ πιστός."

ΕΡΑΝ. Χρὴ τοῖς παρὰ τοῦ πιστοῦ μάρτυρος ἐπηγγελμένοις ἀνενδοιάστως πιστεύειν. Εἰ γὰρ ἀνθρώποις ἀληθεύειν ὑπειλημμένοις, κἂν μὴ βεβαιώσωσιν ὅρκῳ τοὺς λόγους, πιστεύειν εἰώθαμεν, τίς οὕτως ἐμβρόντητος ὡς ἀπιστῆσαι τῷ ποιητῇ τοῦ παντὸς ὅρκον ἐπιτιθέντι τοῖς λόγοις; Ὁ γὰρ τοῖς ἄλλοις ἀπαγορεύων ὀμνύναι, τὸ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς αὐτοῦ, καθά φησι καὶ ὁ ἀπόστολος, ἐμεσίτευσεν ὅρκῳ, "Ἵνα διὰ δύο πραγμάτων ἀμεταθέτων, ἐν οἷς ἀδύνατον ψεύσασθαι
65 θεόν, ἰσχυρὰν παράκλησιν ἔχωμεν οἱ καταφυγόντες κρατῆσαι τῆς προκειμένης ἐλπίδος."

ΟΡΘ. Εἰ τοίνυν ἀναμφιλέκτως ἀληθὴς ἡ ὑπόσχεσις, οὐχ ὁρῶμεν δὲ παρὰ Ἰουδαίοις οὔτε τὸ γένος οὔτε τὴν βασιλείαν τοῦ προφήτου Δαβίδ, πιστεύσωμεν ἀριδήλως τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν σπέρμα τοῦ Δαβὶδ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ὀνομάζεσθαι. Αὐτὸς γὰρ ἔχει καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὴν βασιλείαν αἰώνιον.

ISMJCVOR 2 καὶ[1] om. J 3 ἔστι I 5 καὶ --- αὐτοῦ (7): ἕως V 8 ἀνθρωπίνην J 9 καὶ ἐπίκαιροι post πρόσκαιροι add. J 11 ἀντιστρόφους: ἀγχιστρόφους JV[pc] 16–17 εἰς --- σελήνη: ἕως V 21 ὑπειλημμένοις: ἐπηγγελμένοις V 22 βεβαιῶσιν V 26 ἀμεταθέτων om. J 30 τοῦ προφήτου om. J 31 ἀριδήλως: ἀδηρίτως J

Pr.: *Mnogo je Bog obećao s obzirom na ovog potomka: da će vladati i na kopnu i na moru, i bit će viši od kraljeva zemlje, i zvat će se prvorođencem Božjim, i Boga će iskreno zvati Ocem, te je dodao ovo: "Njemu ću sačuvati dovijeka naklonost svoju i savez svoj njemu vjeran. Njegovo ću potomstvo učiniti vječnim i prijestolje mu kao dan nebeski."*

Sk.: *Obećanje nadilazi ljudsku narav, jer su i život i čast nerazorivi i vječni, a ljudi su prolazni. Narav je, naime, kratkotrajna, a kraljevstvo čak za života prolazi kroz mnoge i suprotstavljene promjene. Stoga veličina obećanja odgovara samo Kristu Spasitelju.*

Pr.: *Zato idi i na preostalo, jer će tvoje mišljenje o tome postati mnogo pouzdanije. Bog naime svega kaže ponovno: "Jednom se zakleh svetošću svojom: Davida prevariti neću: potomstvo će njegovo ostati dovijeka, prijestolje njegovo preda mnom kao sunce, ostat će dovijeka kao mjesec." I da bi pokazao istinitost obećanja, dodao je: "I vjerni svjedok na nebu."*

Sk.: *Bez sumnje treba vjerovati onomu što je vjerni svjedok obećao. Ako, naime, ljudima koji su obećali govoriti istinu obično vjerujemo iako svoje riječi nisu potvrdili zakletvom, tko je tako lud da ne vjeruje Stvoritelju svega koji svojim riječima dodaje zakletvu? Onaj, naime, koji zabranjuje drugima da se kunu potvrdio je nepromjenjivost svoje volje zakletvom, kako kaže i Apostol: "Da bismo po dva nepromjenjiva čina – u kojima je nemoguće da bi Bog prevario – mi pribjeglice imali sna-* 65
žno ohrabrenje da se držimo ponuđene nade."

Pr.: *Ako je, dakle, obećanje nesumnjivo istinito, a kod Židova ne vidimo ni rod ni kraljevstvo proroka Davida, povjerujmo posve jasno da je naš Gospodin Isus Krist nazvan Davidovim potomkom po svom čovještvu, jer su mu vječni i život i kraljevstvo.*

(1–4 Ps 89:19–27 = LXX 88:20–8) 4–6 Ps 89:28–9 (LXX 88:29–30) 13–16 Ps 89:35–37 (LXX 88:36–38) 17 Ps 89:37 (LXX 88:38) 24–26 Heb 6:18

ΕΡΑΝ. Οὐκ ἐνδοιάζομεν, ἀλλ' οὕτω ταῦτ' ἔχειν ὁμολογοῦμεν.

ΟΡΘ. Ἀπόχρη μὲν οὖν καὶ ταῦτα δεῖξαι σαφῶς τοῦ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν ἣν ἀνείληφεν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ ἀνθρωπότητα. Ἵνα δὲ τῇ τῶν πλειόνων μαρτυρίᾳ πᾶσαν διχόνοιαν ἐξελάσωμεν, ἀκούσωμεν τοῦ θεοῦ διὰ τῆς τοῦ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου φωνῆς τῶν πρὸς τὸν Δαβὶδ ὑποσχέσεων μνημονεύοντος. "Διαθήσομαι, γάρ φησιν, ὑμῖν διαθήκην αἰώνιον." Καὶ δεικνὺς τὸν νομοθέτην ἐπήγαγε· "Τὰ ὅσια Δαβὶδ τὰ πιστά." Ἐπειδὴ γὰρ ταῦτα τῷ Δαβὶδ ὑπισχνούμενος ἔφη, "Καὶ ὁ μάρτυς ἐν οὐρανῷ πιστός," ἀναμιμνήσκων αὐτοὺς ταυτησὶ τῆς φωνῆς εἴρηκε, "Τὰ ὅσια Δαβὶδ τὰ πιστά," διδάσκων ὡς αὐτὸς καὶ τῷ Δαβὶδ ὑπέσχετο, καὶ διὰ τοῦ Ἡσαΐου ἐφθέγξατο, καὶ περανεῖ τὴν ὑπόσχεσιν. Καὶ τὰ ἑξῆς δὲ τῆς προφητείας τούτοις ἐστὶ συνῳδά. Λέγει γάρ· "Ἰδοὺ μαρτύριον ἐν ἔθνεσι δέδωκα αὐτόν, ἄρχοντα καὶ προστάσσοντα ἐν ἔθνεσιν. Ἰδοὺ ἔθνη ἃ οὐκ οἴδασί σε ἐπικαλέσονταί σε, καὶ λαοὶ οἳ οὐκ ἐπίστανταί σε ἐπὶ σὲ καταφεύξονται." Ταῦτα δὲ οὐδενὶ τῶν ἐκ Δαβὶδ ἁρμόττει. Τίς γὰρ τῶν ἐκ Δαβίδ, κατὰ τὸν Ἡσαΐαν, ἄρχων ἐθνῶν ἀνεδείχθη; Ποῖα δὲ ἔθνη τινὰ τῶν ἐκ Δαβὶδ οἷα δὴ θεὸν ἐπεκαλέσαντο προσευχόμενα;

ΕΡΑΝ. Περὶ τῶν ἐναργῶν οὐ προσήκει μηκύνειν· καὶ ταῦτα γὰρ ἀληθῶς τῷ δεσπότῃ προσῆκε Χριστῷ.

ΟΡΘ. Οὐκοῦν εἰς ἑτέραν μεταβῶμεν προφητικὴν μαρτυρίαν, καὶ τοῦ αὐτοῦ προφήτου λέγοντος ἐπακούσωμεν· "Ἐξελεύσεται ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαί, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ῥίζης ἀναβήσεται."

ΕΡΑΝ. Ταύτην οἶμαι τὴν προφητείαν περὶ τοῦ Ζοροβάβελ γεγράφθαι.

ΟΡΘ. Ἐὰν καὶ τῶν ἑξῆς ἐπακούσῃς, οὐκ ἐμμενεῖς σου τῇ δόξῃ. Οὕτω γὰρ οὔτε Ἰουδαῖοι τήνδε τὴν πρόρρησιν νενοήκασιν. Ἐπάγει γὰρ ὁ προφήτης· "Καὶ ἐπαναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν πνεῦμα θεοῦ, πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλῆς καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, πνεῦμα φόβου θεοῦ ἐμπλήσει αὐτόν." Ταῦτα δὲ οὐκ ἄν τις ἀνθρώπῳ ψιλῷ προσαρμόσειε· καὶ γὰρ τοῖς ἄγαν ἁγίοις κατὰ διαίρεσιν δίδοται τοῦ πνεύματος τὰ χαρίσματα. Καὶ μάρτυς ὁ θεῖος

ISMJCVOR 3 εἴληφεν J 5 Ἡσαΐου τοῦ προφήτου: προφήτου Ἡσαΐου J τοῦ² om. IS 6 Διαθήσω V διαθήκην post φησι (sic) add. S ὑμῖν: ἡμῖν V 8–11 ὑπισχνούμενος --- Δαβὶδ om. V 10 ὅσια: θεῖα J 11 περανεῖ: παραινεῖ I^m SV^a.c. 12 ταύτης post προφητείας add. S 14 ἐν om. I 16–17 κατὰ τὸν Ἡσαΐαν: μετὰ τὴν τοῦ Ἡσαΐου προφητείαν J 23 ἐκ τῆς ῥίζης: ἐξ αὐτῆς S 24–5 γεγράφθαι: γεγενῆσθαι V

Sk.: *Ne sumnjamo, nego priznajemo da je to tako.*

Pr.: *I to je dostatno, dakle, da jasno pokaže čovještvo našeg Boga i Spasitelja, koje je uzeo iz Davidova potomstva. A da bismo svjedočenjem većine odagnali svaku sumnju, poslušajmo kako se Bog sjeća obećanja danih Davidu po riječi proroka Izaije: "Sklopit ću", veli, "s vama savez vječni." I pokazujući zakonodavca nadoda: "Savez milostî Davidu obećanih." No budući da to Davidu on obećava, reče: "I svjedok vjeran na nebu", podsjećajući ih baš na te riječi, rekao je: "Savez milostî Davidu obećanih", naučavajući da je on osobno i Davidu obećao, i preko Izaije govorio, i da će ispuniti svoje obećanje. A i ostalo je iz tog proroštva s tim u skladu. Jer kaže: "Evo učinih te svjedokom pucima, knezom i zapovjednikom narodima. Evo, pozvat ćeš narod koji ne poznaješ, i narod koji te ne poznaje dohrlit će k tebi." To se pak ne slaže ni s jednim od Davidovih potomaka. Kojega je naime od Davidovih potomaka, prema Izaiji, postavio vladarom naroda? Koji su narodi nekoga od Davidovih potomaka zazivali kao Boga moleći mu se?*

Sk.: *Na to očito ne treba trošiti mnogo riječi; i to naime doista odgovara Kristu Gospodinu.*

Pr.: *Prijeđimo, dakle, na drugo proročko svjedočanstvo i poslušajmo samog proroka kako kaže: "Isklijat će mladica iz panja Jišajeva, izdanak će izbit iz njegova korijena."*

Sk.: *Mislim da je to proroštvo napisano o Zerubabelu.*

Pr.: *Ako poslušaš i ono što slijedi, nećeš ostati pri svom mišljenju. Ni Židovi naime nisu tako razumjeli ovo proroštvo, jer prorok dodaje: "Na njemu će Duh Jahvin počivati, duh mudrosti i umnosti, duh savjeta i jakosti, duh znanja i straha Gospodnjeg. Prodahnut će ga strah Gospodnji." To pak nitko ne može povezivati s običnim čovjekom, jer se darovi Duha podjeljuju potpuno svetima. I božanski Apostol kao svjedok kaže:*

6 Iz 55:3 6 Iz 55:3 (7, 10 Ps 89:3 = LXX 88:4) 8 Ps 89:37 (LXX 88:38) 9–10 Iz 55:3 12–14 Iz 55:4–5 22–3 Iz 11:1 27–9 Iz 11:2–3 (30–1 1 Kor 12:4)

ἀπόστολος λέγων· "Ὧ μὲν γὰρ διὰ τοῦ πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας, ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα," καὶ τὰ ἑξῆς. Ἐνταῦθα δὲ ὁ προφήτης τὸν ἐκ ῥίζης Ἰεσσαὶ βλαστήσαντα πάσας εἴρηκεν ἔχειν τὰς ἐνεργείας τοῦ πνεύματος.

ΕΡΑΝ. Τούτοις ἀντιτείνειν μανία σαφής.

68 ΟΡΘ. Οὐκοῦν ἄκουσον καὶ τῶν ἑξῆς· ὄψει γὰρ αὐτῶν ἔνια καὶ τὴν ἀνθρωπείαν ὑπερβαίνοντα φύσιν. Λέγει δὲ οὕτως· "Οὐ κατὰ τὴν δόξαν κρινεῖ οὐδὲ κατὰ τὴν λαλιὰν ἐλέγξει, ἀλλὰ κρινεῖ ἐν δικαιοσύνῃ ταπεινῷ κρίσιν καὶ ἐλέγξει ἐν εὐθύτητι τοὺς ἐνδόξους τῆς γῆς· καὶ πατάξει τὴν γῆν τῷ λόγῳ τοῦ στόματος αὐτοῦ καὶ τῷ πνεύματι διὰ χειλέων ἀνελεῖ τὸν ἀσεβῆ." Τούτων δὲ τῶν προρρήσεων τὰ μέν ἐστιν ἀνθρώπεια, τὰ δὲ θεῖα· ἡ μὲν γὰρ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ τὸ εὐθές τε καὶ ἀκλινὲς ἐν τῷ κρίνειν δηλοῖ τὴν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ἀρετήν· ἡ δὲ λόγῳ γινομένη τοῦ ἀσεβοῦς ἀναίρεσις καὶ τῆς γῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον μετάθεσις τὸ παντοδύναμον αἰνίττεται τῆς θεότητος.

ΕΡΑΝ. Σαφέστερον διὰ τούτων ἐμάθομεν, ὡς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ τὴν παρουσίαν ὁ προφήτης ἐθέσπισεν.

ΟΡΘ. Ἐναργέστερόν σε διδάξει τὰ τούτων ἀκόλουθα τὴν τῆς ἑρμηνείας ἀλήθειαν. Ἐπάγει γάρ· "Τότε συμβοσκηθήσεται λύκος μετὰ ἀρνός, καὶ πάρδαλις συναναπαύσεται ἐριφῷ, καὶ μοσχάριον καὶ λέων καὶ ταῦρος ἅμα βοσκηθήσονται," καὶ τὰ ἑξῆς, δι' ὧν διδάσκει καὶ τῶν ἠθῶν τὸ διάφορον καὶ τὸ τῆς πίστεως σύμφωνον. Καὶ μάρτυρα τῆς προρρήσεως ἔχομεν τῶν πραγμάτων τὴν πεῖραν. Καὶ γὰρ τοὺς πλούτῳ κομῶντας καὶ τοὺς πενίᾳ συζῶντας, οἰκέτας τε καὶ δεσπότας, καὶ ἀρχομένους καὶ ἄρχοντας, καὶ στρατιώτας καὶ ἰδιώτας καὶ τοὺς τὰ σκῆπτρα τῆς οἰκουμένης κατέχοντας, μία ὑποδέχεται κολυμβήθρα, μία πᾶσι διδασκαλία προσφέρεται, μία πᾶσι μυστικὴ προτίθεται τράπεζα καὶ τῶν πιστευόντων ἕκαστος ἴσης ἀπολαύει μερίδος.

ΕΡΑΝ. Ἀλλὰ ταῦτα θεὸν τὸν προφητευόμενον δείκνυσιν.

ΟΡΘ. Οὐ θεὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπον. Τούτου δὴ χάριν καὶ εὐθὺς τῆσδε τῆς προφητείας ἀρξάμενος, ῥάβδον βλαστήσειν ἐκ τῆς ῥίζης εἴρηκεν Ἰεσσαί· καὶ τὴν πρόρρησιν συμπεράνας ἀνέλαβε τὸ

ISMJCVOR 1 γὰρ om. S δίδοται διὰ τοῦ πνεύματος V 3 τῆς ante ῥίζης add. J βλαστήσοντα V[po] 13 ἀνθρώπειον S 14–15 ἡ --- θεότητος om. V 14 ἡ post γῆς add. S 17 ὁ προφήτης om. S 20–1 ἀρνός --- βοσκηθήσονται: ἀρνοῦ V 21 συμβοσκηθήσονται S: βοσκηθήσεται J 25 καὶ[1] om. J καὶ[3] om. J ἰδιώτας καὶ στρατιώτας J 27 προφέρεται I πᾶσι μυστική: μυστικὴ τοῖς πᾶσι S 28 παρατίθεται IS 31 καὶ[2] om. J

"Jednomu se po Duhu daje mudrost, drugomu znanje – po istom Duhu", i dalje kako slijedi. Tu je prorok rekao da onaj koji je potekao od Jišajeva korijena ima sve moći Duha.

Sk.: *Tome se protiviti očita je ludost.*

Pr.: *Poslušaj, dakle, i ostalo; vidjet ćeš naime da nešto od to-* 68
ga nadilazi i ljudsku narav. Ovako pak kaže: "Neće suditi po viđenju, presuđivati po čuvenju, već po pravdi će suditi ubogima i sud prav izricat bijednima na zemlji. Šibom riječi svoje ošinut će silnika, a dahom iz usta ubit bezbožnika." A od ovih pretkazanja nešto je ljudsko, a nešto božansko. Naime pravda, istina, ispravnost i nepristranost u suđenju otkriva ljudsku krepost, a ubijanje bezbožnika samom riječju i promjena zemlje na bolje ukazuje na svemoć božanstva.

Sk.: *Time smo jasnije shvatili da je prorok pretkazao dolazak našeg Spasitelja Krista.*

Pr.: *Ovo što slijedi jasnije će ti pokazati istinitost tumačenja. Dodaje naime: "Vuk će prebivati s janjetom, ris ležati s kozlićem, tele i lavić zajedno će pasti", i ostalo što slijedi, čime tumači razliku u načinima življenja i sklad vjere. A potvrdu proroštva imamo u stvarnosti događanja. One koji se šepure bogatstvom i one koji su pritisnuti siromaštvom, sluge i gospodare, podanike i vladare, vojnike i obične ljude, one koji nose žezlo svijeta prima jedna kupelj, pred sve se iznosi jedan nauk, svima se postavlja jedan otajstveni stol i svaki vjernik uživa jednak dio.*

Sk.: *Ali to pokazuje da je Bog onaj pretkazani.*

Pr.: *Ne samo Bog nego i čovjek. Zbog toga je odmah na početku ovoga proroštva i rekao da će mladica izrasti iz Jišajeva korijena. I na završetku proroštva preuzeo je početak, jer kaže:*

1–2 1 Kor 12:8 (2–3 Iz 11:1–3) 6–9 Iz 11:3–4 17–18 Iz 11:6 (27–8 Iz 11:1)

προοίμιον. Ἔφη γάρ· "Καὶ ἔσται ἡ ῥίζα τοῦ Ἰεσσαὶ καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν, ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιοῦσι, καὶ ἔσται ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμή." Ἰεσσαὶ δὲ ὁ πατὴρ τοῦ Δαβίδ, πρὸς δὲ τὸν Δαβὶδ γέγονεν ἡ μεθ' ὅρκων ὑπόσχεσις. Οὐκ ἂν δὲ ῥάβδον βλαστήσασαν ἐξ Ἰεσσαὶ προσηγόρευσε τὸν δεσπότην Χριστόν, εἰ μόνον ᾔδει θεόν. Προείρηκε δὲ ἡ πρόρρησις καὶ τὴν τῆς οἰκουμένης μεταβολήν. "Ἐνεπλήσθη, γάρ φησιν, ἡ σύμπασα γῆ τοῦ γνῶναι τὸν κύριον ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψαι θαλάσσας."

ΕΡΑΝ. Τῶν μὲν προφητικῶν ἐπήκουσα θεσπισμάτων. Ἐβουλόμην δὲ γνῶναι σαφῶς, εἰ καὶ τῶν ἀποστόλων ὁ θεῖος χορὸς ἐκ σπέρματος Δαβὶδ βεβλαστηκέναι κατὰ σάρκα ἔφη τὸν δεσπότην Χριστόν.

ΟΡΘ. Οὐδὲν ἐπήγγειλας δυσχερές, ἀλλὰ καὶ λίαν εὐπετές τε καὶ ῥᾴδιον. Ἄκουσον τοίνυν τοῦ πρώτου τῶν ἀποστόλων βοῶντος, ὅτι "Προφήτης ὢν ὁ Δαβὶδ καὶ εἰδώς, ὅτι ὅρκῳ ὤμοσεν αὐτῷ ὁ θεὸς ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ ἀναστήσειν τὸ κατὰ σάρκα τὸν Χριστὸν καθίσαι ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, προϊδὼν ἐλάλησε περὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, ὅτι οὔτε ἐγκατελείφθη εἰς ᾅδου ἡ ψυχὴ αὐτοῦ οὔτε ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶδε διαφθοράν." Ἐκ τούτων διαγνῶναί σοι δυνατόν, ὅτι καὶ ἐκ
69 σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα βεβλάστηκεν ὁ δεσπότης Χριστός, καὶ οὐ σάρκα μόνην, ἀλλὰ καὶ ψυχὴν εἶχεν.

ΕΡΑΝ. Τίς ἕτερος ταῦτα τῶν ἀποστόλων ἐκήρυξεν;

ΟΡΘ. Ἤρκει μὲν καὶ μόνος ὁ μέγας Πέτρος τῇ ἀληθείᾳ συμμαρτυρῶν· καὶ γὰρ ὁ δεσπότης παρὰ τούτου μόνου τὴν τῆς εὐσεβείας ὁμολογίαν δεξάμενος, ἐβεβαίωσε ταύτην τῷ ἀοιδίμῳ μακαρισμῷ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἑτέρων τοῦτο κηρυττόντων ἀκοῦσαι ποθεῖς, ἄκουσον ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Πισιδίας Παύλου καὶ Βαρνάβα δημηγορούντων. Οὗτοι γὰρ τοῦ Δαβὶδ μνημονεύσαντες ταῦτα ἐπήγαγον· "Τούτου ὁ θεὸς ἀπὸ τοῦ σπέρματος κατ' ἐπαγγελίαν ἤγειρε τῷ Ἰσραὴλ σωτῆρα Ἰησοῦν," καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ Τιμοθέῳ δὲ ἐπιστέλλων ὁ θεσπέσιος Παῦλος καὶ ταῦτα τέθεικε· "Μνημόνευε Ἰησοῦν Χριστὸν ἐγηγερμένον ἐκ νεκρῶν ἐκ σπέρματος Δαβίδ, κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου." Καὶ

ISMDJCVOR 3 ὁ om. ISJ 4 ἐκ τῆς ῥίζης ante βλαστήσασαν add. J βλαστήσουσαν V^{po} ἐξ om. ISV^{ac}: τοῦ J 7 φησιν om. S κύριον: Χριστὸν J 11–12 τὸν δεσπότην ἔφη Χριστόν S 13 ἐπήγγειλας: ᾔτησας J 18 οὔτε[1]: οὐκ J οὔτε[2]: οὐδὲ J: οὔθ' V 20 τὸ ante κατὰ add. S 21 μόνον V 24 παρὰ: παρ' S: περὶ V τούτου om. $IS^{ac}J$: αὐτοῦ S^{po} 30 θεσπέσιος: μακάριος J 31 Μνημονεύειν J Ἰησοῦν om. J

“Jišajev izdanak, dignut kao stijeg narodima, puci će željno tražiti. I prebivalište njegovo bit će slavno.” Davidov je pak otac bio Jišaj, a obećanje sa zakletvom dano je Davidu. Ne bi, dakle, Gospodina Krista nazvao mladicom koja je izrasla iz Jišaja, da je mislio samo na Boga. A proroštvo je pretkazalo i promjenu svijeta: “Zemlja će se”, kaže naime, “ispuniti spoznajom Gospodnjom kao što se vodom pune mora.”

Sk.: *Saslušao sam proroštva proroka. A htjedoh jasno saznati je li i božanski zbor apostolâ ustvrdio da je Krist Gospodin tijelom potekao iz Davidova potomstva.*

Pr.: *Nisi zatražio ništa teško, nego veoma lagano i lako. Čuj, dakle, prvaka apostola koji uzvikuje: “Ali kako je David bio prorok i znao kako mu se Bog zakletvom zakleo da će iz ploda njegova boka ustati po tijelu Krist koji će sjediti na njegovu prijestolju, unaprijed je vidio i navijestio njegovo uskrsnuće, jer nije ostavljen u Podzemlju niti mu tijelo truleži ugleda.” Iz toga možeš spoznati i da je Krist Gospodin po tijelu potekao od Davido-* 69
va potomstva i da je imao ne samo tijelo, nego i dušu.

Sk.: *Koji to drugi apostol navijesti?*

Pr.: *Dostatan je i samo veliki Petar koji svjedoči istinu. I Gospodin naime primivši od njega samog ispovijed pobožnosti, potvrdio ju je poznatim blaženstvom. A budući da želiš čuti i druge kako to navješćuju, poslušaj Pavla i Barnabu kako u Antiohiji Pizidiskoj govore narodu. Kada su naime spomenuli Davida, dodali su ovo: “Iz njegova je potomstva Bog, prema obećanju, podigao Izraelu Spasitelja: Isusa”, i ostalo što slijedi. A pišući Timoteju božanski je Pavao i ovo stavio: “Spominji se Isusa Krista, uskrsnula od mrtvih, iz Davidova potomstva – po mo-*

1–2 Iz 11:10 6–7 Iz 11:9 12–16 Dj 2:30–1 (21–2 Mt 16:16 ff) 25–26 Dj13:23 27–9 2 Tim 2:8

Ῥωμαίοις γράφων εὐθὺς ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς Δαυϊτικῆς ἐμνημόνευσε συγγενείας. Ἔφη δὲ οὕτως· "Παῦλος δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κλητὸς ἀπόστολος, ἀφωρισμένος εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ, ὃ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν γραφαῖς ἁγίαις, περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα."

ΕΡΑΝ. Συχναὶ μὲν αἱ ἀποδείξεις καὶ ἀληθεῖς. Εἰπὲ δέ μοι, τί δήποτε τὰ ἑξῆς τῆς μαρτυρίας παρέλιπες;

ΟΡΘ. Ὅτι περὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλ' οὐ περὶ τῆς θεότητος ἀμφιβάλλεις. Εἰ δέ γε περὶ τῆς θεότητος ἠμφισβήτεις, περὶ ταύτης ἄν σοι τὰς ἀποδείξεις προσήνεγκα. Πλὴν ἀρκεῖ τὸ φάναι "κατὰ σάρκα" παραδηλῶσαι τὴν σεσιγημένην θεότητα. Κοινοῦ γὰρ ἀνθρώπου διδάσκων συγγένειαν, οὐ λέγω, τοῦ δεῖνος ὁ δεῖνα κατὰ σάρκα υἱός, ἀλλ' ἁπλῶς υἱός. Οὕτω καὶ ὁ θεῖος εὐαγγελιστὴς τὴν γενεαλογίαν συνέγραψεν· "Ἀβραάμ, γάρ φησιν, ἐγέννησε τὸν Ἰσαάκ," καὶ οὐ προστέθεικε κατὰ σάρκα, μόνον γὰρ ἄνθρωπος ὑπῆρχεν ὁ Ἰσαάκ. Παραπλησίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἐμνημόνευσεν· ἄνθρωποι γὰρ ἦσαν οὐδὲν ἔξω τῆς φύσεως ἔχοντες. Περὶ μέντοι τοῦ δεσπότου Χριστοῦ διαλεγόμενοι τῆς ἀληθείας οἱ κήρυκες, καὶ τοῖς ἀγνοοῦσιν ἐπιδεικνύντες τὴν κάτω συγγένειαν, τὸ κατὰ σάρκα συνάπτουσι, ταύτῃ σημαίνοντες τὴν θεότητα καὶ διδάσκοντες ὡς οὐκ ἄνθρωπος μόνον, ἀλλὰ καὶ θεὸς προαιώνιος ὁ δεσπότης Χριστός.

ΕΡΑΝ. Πολλὰς μὲν καὶ ἀποστολικὰς καὶ προφητικὰς παρήγαγες μαρτυρίας· ἐγὼ δὲ τῷ εὐαγγελιστῇ πείθομαι λέγοντι, "Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο."

ΟΡΘ. Κἀγὼ πείθομαι τῇ θείᾳ ταύτῃ διδασκαλίᾳ, νοῶ δὲ αὐτὴν εὐσεβῶς, ὅτι σάρκα λαβὼν καὶ ψυχὴν λογικὴν λέγεται γεγενῆσθαι σάρξ. Εἰ δὲ μηδὲν ἐκ τῆς ἡμετέρας φύσεως ἔλαβεν ὁ θεὸς λόγος, οὐκ
72 ἀληθεῖς μὲν αἱ πρὸς τοὺς πατριάρχας παρὰ τοῦ θεοῦ τῶν ὅλων μεθ' ὅρκων γεγενημέναι συνθῆκαι, ἀνόνητος δὲ τοῦ Ἰούδα ἡ εὐλογία, ψευδὴς δὲ ἡ πρὸς τὸν Δαβὶδ ἐπαγγελία, περιττὴ δὲ καὶ ἡ παρθένος, οὐδὲν τῆς ἡμετέρας φύσεως τῷ σαρκωθέντι προσενεγκοῦσα θεῷ. Αἱ δὲ τῶν προφητῶν προρρήσεις τὸ πέρας οὐκ ἔχουσι. "Κενόν, οὖν, ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν, κενὴ δὲ καὶ ἡ πίστις ἡμῶν," ματαία δὲ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἡ ἐλπίς. Ψεύδεται γάρ, ὡς ἔοικεν, ὁ ἀπόστολος λέγων·

ISMDJCVOR 2–4 κλητὸς --- αὐτοῦ[1]: ἕως V 4–5 ἁγίαις --- σάρκα: καὶ τὰ ἑξῆς V 14 ἔγραψεν V 15 προσέθηκε J 22 προσήγαγες J 25 αὐτὴν: ταύτην S 27 ἔλαβε φύσεως J 33 ἡμῶν[2] om. S καὶ[2]: ἡ J 34 ἡ om. J

jem Evanđelju." Pišući i Rimljanima spomenuo je odmah na početku Davidovo srodstvo. Ovako pak reče: "Pavao, sluga Isusa Krista, pozvan za apostola, određen za Evanđelje Božje, koje je Bog unaprijed obećao po svojim prorocima u Svetim pismima, o svome Sinu, rođenom po tijelu iz potomstva Davidova."

Sk.: *Dokazi su brojni i pouzdani. Ali reci mi zašto si ispustio preostali dio svjedočanstva?*

Pr.: *Jer dvojiš o čovještvu, a ne o božanstvu. Da si sumnjao u božanstvo, iznio bih ti dokaze o njemu. Osim toga dostatno je reći "po tijelu" da očituje prešućeno božanstvo. Razlažući naime o srodstvu čovjeka uopće, ne kažem da je on sin toga po tijelu, nego jednostavno sin. Tako je i božanski evanđelist napisao rodoslovlje, jer kaže: "Abraham je rodio Izaka", i nije dodao "po tijelu", jer je Izak bio samo čovjek. Na isti način spominje i druge, jer su bili ljudi koji nemaju ništa osim ljudske naravi. Ali propovjednici istine, raspravljajući o Kristu Gospodinu i pokazujući onima koji ne znaju njegovo niže srodstvo, dodaju "po tijelu", na taj način označavajući njegovo božanstvo i naučavajući da Krist Gospodin nije samo čovjek, nego i vječni Bog.*

Sk.: *Naveo si mnogo i apostolskih i proročkih svjedočanstva. Ali ja vjerujem evanđelisti koji kaže: "Riječ je tijelom postala."*

Pr.: *I ja pristajem uz to božansko učenje, ali ga razumijevam kako treba, jer se kaže da je, uzevši tijelo i razumnu dušu, postala tijelom. A ako Bog Riječ nije ništa uzela od naše naravi, tada nisu istiniti savezi koje je Bog svega zakletvom sklopio s patri-* 72
jarsima, uzaludan je blagoslov Judi, lažno je obećanje Davidu, suvišna je i Djevica koja utjelovljenom Bogu nije dodala ništa od naše naravi. Pretkazanja proroka nemaju svoje ispunjenje. "Uzalud je, dakle, doista naše propovijedanje, i uzalud je i naša vjera", i uzaludna je i nada u uskrsnuće. Vara se naime Apostol,

2–5 Rim 1:1–3 10 Rim 1:3 13 Mt 1:2 (17–18 Rim 1:3) 21 Iv 1:14 (26–28 Post 49:8–30, Ps 89:3 = LXX 88.4) 29–30 1 Kor 15:14

"Συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν ἡμᾶς ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ." Εἰ γὰρ μηδὲν τῆς ἡμετέρας φύσεως εἶχεν ὁ δεσπότης Χριστός, ψευδῶς μὲν ἡμῶν ἀπαρχὴ προσηγόρευται· σώματος δὲ φύσις ἐκ νεκρῶν οὐκ ἐγήγερται, οὔτε μὴν ἐν οὐρανῷ τῆς ἐκ δεξιῶν καθέδρας τετύχηκεν. Εἰ δὲ μηδὲν τούτων γεγένηται, πῶς ἡμᾶς ὁ θεὸς συνήγειρέ τε καὶ συνεκάθισε τῷ Χριστῷ, τοὺς μηδὲν αὐτῷ κατὰ φύσιν προσήκοντας; Ἀλλὰ δυσσεβὲς τὸ ταῦτα λέγειν. Ὁ γὰρ θεῖος ἀπόστολος, μηδέπω μηδὲ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως γενομένης, μήτε τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας τοῖς πεπιστευκόσι παρασχεθείσης, βοᾷ· "Συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν ἡμᾶς ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ," διδάσκων ὡς τῆς ἀπαρχῆς ἡμῶν ἀναστάσης καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν δεξαμένης καθέδραν, τευξόμεθα καὶ ἡμεῖς πάντως τῆς ἀναστάσεως, καὶ τῇ ἀπαρχῇ κοινωνοῦσι τῆς δόξης οἱ κοινωνοῦντες τῆς φύσεως καὶ μετειληφότες τῆς πίστεως.

ΕΡΑΝ. Καὶ πολλοὺς καὶ ἀληθεῖς διεξελήλυθας λόγους· ἀλλ' ἐβουλόμην γνῶναι τοῦ εὐαγγελικοῦ ῥητοῦ τὴν διάνοιαν.

ΟΡΘ. Οὐ δεῖ σοι ξένης ἑρμηνείας· αὐτὸς γὰρ ὁ εὐαγγελιστὴς ἑαυτὸν ἑρμηνεύει. Εἰπὼν γάρ, "Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο," ἐπήγαγε, "Καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν," τοῦτ' ἔστιν, ἐν ἡμῖν σκηνώσας καὶ οἷόν τινι ναῷ χρησάμενος τῇ ἐξ ἡμῶν ληφθείσῃ σαρκὶ λέγεται γεγενῆσθαι σάρξ. Καὶ διδάσκων ὡς ἀναλλοίωτος ἔμεινεν ἐπήγαγε· "Καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας." Καὶ σάρκα γὰρ περιβεβλημένος ἐδείκνυ τὴν πατρῴαν εὐγένειαν, καὶ τῆς θεότητος τὰς ἀκτῖνας ἐξέπεμπε, καὶ τῆς δεσποτικῆς ἐξουσίας ἠφίει τὴν αἴγλην, ταῖς θαυματουργίαις ἀποκαλύπτων τὴν λανθάνουσαν φύσιν. Τούτοις ἔοικεν ἃ Φιλιππησίοις ἔγραψεν ὁ θεῖος ἀπόστολος· "Τοῦτο φρονείσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ." Βλέπε τὴν τῶν κηρυγμάτων συγγένειαν. Ὁ εὐαγγελιστὴς

ISMDJCVOR 3 ἡ ante φύσις add. J 5 γεγένηται: τετύχηκε V ὁ θεὸς om. J 6 τῷ: ἐν S 7 τὸ om. S 8 μηδὲ om. S: μήτε J 11–12 ἡμῶν --- καθέδραν: τῆς ἡμῶν ἀναστάσεως καὶ τῆς ἐκ δεξιῶν γενομένης καθέδρας V ἀναστάσης: ἀνάστασιν J 13 καὶ om. I οἱ κοινωνοῦντες: ὡς κοινωνήσομεν J 17–18 ἑαυτὸν ὁ εὐαγγελιστὴς J 23 γὰρ om. IV[ac] 25 ἐξουσίας: οὐσίας J 26 ἔοικεν: συνᾴδει καὶ J 28–31 οὐχ --- θανάτου[1]: ἕως V

kako se čini, kada kaže: "S njim nas i uskrisi i s njim postavi na nebesima, u Kristu Isusu." Ako naime Gospodin Krist nije imao ništa od naše naravi, lažno je nazvan našim prvijencem: tjelesna narav nije uskrsnula od mrtvih i doista ne sjedi u nebu s desne. Ako se ništa od toga nije dogodilo, kako nas je Bog zajedno s Kristom uskrisio i postavio u nebu zajedno s njime, nas koji mu nikako ne pripadamo po naravi? Ali bezbožno je to reći, jer, iako se još nije dogodilo zajedničko uskrsnuće a nebesko kraljevstvo nije dano onima koji su povjerovali, božanski Apostol uzvikuje: "S njim nas i uskrisi i s njim postavi na nebesima, u Kristu Isusu", naučavajući da je naš prvijenac uskrsnuo i primio sjedište s desne, da ćemo i mi sigurno postati dionici uskrsnuća, a bit će sudionici slave prvijenca svi oni koji su sudionici njegove naravi i koji su dionici u vjeri.

Sk.: *Prošao si mnogo pravih dokaza, ali ja sam želio upoznati snagu evanđeoske riječi.*

Pr.: *Ne treba ti tuđe tumačenje, jer sam evanđelist tumači sebe. Rekavši naime: "Riječ je tijelom postala", dodao je: "I nastanila se među nama", to jest, nastanivši se među nama, poslužila se od nas uzetim tijelom kao nekim hramom i, kako se kaže, postala je tijelom. I razlažući da je ostala nepromjenjivom, dodao je: "I mi smo promatrali slavu njegovu, slavu koju ima kao Jedinorođenac od Oca, pun milosti i istine." Naime, mada je tijelom bio ogrnut, pokazivaše očevu uzvišenost, slaše i zrake božanstva, odašiljaše i sjaj božanske moći, čudesima otkrivajući skrivenu narav. Tomu je slično ono što je napisao božanski Apostol Filipljanima: "Neka se među vama slijedi ono mišljene koje je i u Kristu Isusu! On, koji je bio u liku Boga, nije plijenom smatrao to što je jednak Bogu, nego je samoga sebe oplijenio uzevši lik sluge. Postao je jednak ljudima i u životu se pokazao kao čovjek. Ponizio je samoga sebe, postavši poslušan do smrti, i to smrti na križu." Gledaj srodnosti među navještajima! Evanđelist*

1–2, 10–11 Ef 2:6 (3, 11–14 1 Kor 15:20) (5–6 Ef 2:6) 18 Iv 1:14a 18–19 Iv 1:14b 22–3 Iv 1:14cd 27–32 Fil 2:5–8

εἶπεν, "Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο," ὁ ἀπόστολος ἔφη, "Ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος·" ὁ εὐαγγελιστὴς εἴρηκε, "Καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν," ὁ ἀπόστολος, "Μορφὴν δούλου λαβών." Ὁ εὐαγγελιστὴς πάλιν ἔφη, "Ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός," ὁ ἀπόστολος, "Ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ
73 *ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ." Καί, συλλήβδην εἰπεῖν, ἀμφότεροι διδάσκουσιν ὅτι θεὸς ὢν καὶ θεοῦ υἱός, καὶ τὴν τοῦ πατρὸς περικείμενος δόξαν, καὶ τὴν αὐτὴν ἔχων καὶ φύσιν καὶ δύναμιν τῷ γεννήσαντι, ὁ ἐν ἀρχῇ ὢν καὶ πρὸς τὸν θεὸν ὢν καὶ θεὸς ὤν, καὶ τὴν κτίσιν δημιουργήσας, μορφὴν ἔλαβε δούλου. Καὶ ἐδόκει μὲν τοῦτο μόνον εἶναι ὃ ἑωρᾶτο· ἦν δὲ θεὸς ἀνθρωπείαν περικείμενος φύσιν καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων πραγματευόμενος σωτηρίαν. Τοῦτο δηλοῖ τό, "Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο," καὶ τό, "Ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος." Τοῦτο γὰρ μόνον ἔβλεπον οἱ Ἰουδαῖοι, διὸ καὶ πρὸς αὐτὸν ἔλεγον· "Περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάζομέν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, ὅτι ἄνθρωπος ὢν ποιεῖς σεαυτὸν θεόν·" καὶ πάλιν· "Οὗτος ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔστιν ἀπὸ θεοῦ, ὅτι τὸ σάββατον οὐ τηρεῖ."*

ΕΡΑΝ. Ἰουδαῖοι διὰ τὴν σφετέραν ἐτύφλωττον ἀπιστίαν, καὶ τούτου χάριν τούτοις ἐχρῶντο τοῖς λόγοις.

ΟΡΘ. Εἰ δὲ καὶ τοὺς ἀποστόλους εὕροις πρὸ τῆς ἀναστάσεως ταῦτα λέγοντας, δέχῃ τὴν ἑρμηνείαν;

ΕΡΑΝ. Ἴσως δέξομαι.

ΟΡΘ. Ἄκουσον τοίνυν αὐτῶν ἐν τῷ πλοίῳ μετὰ τὴν μεγίστην τῆς γαλήνης θαυματουργίαν λεγόντων· "Ποταπός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ὅτι καὶ ἡ θάλασσα καὶ οἱ ἄνεμοι ὑπακούουσιν αὐτῷ;"

ΕΡΑΝ. Τοῦτο μὲν ἀποδέδεικται· ἐκεῖνο δέ μοι εἰπέ· τί δήποτε ὁ θεῖος ἀπόστολος ἐν ὁμοιώματι αὐτὸν ἀνθρώπου γεγενῆσθαι λέγει;

ΟΡΘ. Τὸ ληφθὲν οὐχ ὁμοίωμα ἀνθρώπου, ἀλλὰ φύσις ἀνθρώπου· μορφὴ γὰρ δούλου. Καθάπερ δὲ ἡ μορφὴ τοῦ θεοῦ φύσις νοεῖται θεοῦ, οὕτως ἡ μορφὴ τοῦ δούλου φύσις νοεῖται δούλου. Αὐτὸς μέντοι ὁ

ISMDJCVOR 1–2 *ὁ*² --- *εἴρηκε* om. V 7 *τοῦ* ante *θεοῦ* add. J 8 *καὶ*² om. V 9 *γεννήσαντι*: *γεννήτορι* V[mo] 13 *τό* om. I *ἀνθρώπου* IS 16 *σεαυτὸν*: *ἑαυτὸν* J 17 *ἀπὸ*: *ἐκ τοῦ* I 20 *λόγοις*: *ῥήμασιν* S 23 In toto om. V 24 *Ἀκούω* V 24–6 *Ἀκούω* --- *αὐτῷ* *ΕΡΑΝ.* attrib. V[ac] 24 *μεγίστην* om. S 26 *οὗτος* om. IS: ante *ὁ* (25) transp. J 27 *τί δήποτε* om. V 28 *ἀνθρώπου αὐτὸν* J 30 *δὲ*: *καὶ* V 31 *οὕτως* --- *δούλου*² om. ISV

reče: "Riječ je tijelom postala", a Apostol: "Postao je jednak ljudima." Evanđelist je rekao: "I nastanila se među nama", a Apostol: "Uzevši narav sluge." Opet evanđelist: "Promatrali smo njegovu slavu, slavu koju ima kao Jedinorođenac od Oca", a Apostol: "Onaj koji je bio u liku Boga nije plijenom smatrao to što je jednak Bogu." I, ukratko rekavši, obojica naučavaju: onaj 73
koji je Bog i Božji Sin, i ogrnut Očevom slavom, i ima istu narav i moć kao onaj koji ga je rodio, onaj koji je bio u početku i koji je bio kod Boga i bio Bog i koji je stvorio stvorenje, uzeo je lik sluge. I činilo se da je on samo ono što se vidjelo, a bio je Bog koji se ogrnuo ljudskom naravi i ostvario spasenje ljudi. To znači ono: "Riječ je tijelom postala", i: "Postao je jednak ljudima i u životu se pokazao kao čovjek." Židovi su naime samo to gledali i zbog toga mu govorili: "Zbog dobrog te djela ne kamenujemo, nego zbog hule što se praviš Bogom, iako si samo čovjek" I ponovno: "Ovaj čovjek ne dolazi od Boga: ne svetkuje subote."

Sk.: *Židovi bijahu slijepi zbog svoje nevjere i zato su tako govorili.*

Pr.: *A ako bi pronašao da su i apostoli prije uskrsnuća tako govorili, prihvatit ćeš tumačenje?*

Sk.: *Možda ću prihvatiti.*

Pr.: *Poslušaj ih, dakle, kako u lađi nakon veličanstvenog čuda utihe kažu: "Tko je ovaj, da mu se i vjetrovi i more pokoravaju?"*

Sk.: *To je dokazano. A sad mi reci ono: što zaboga božanski Apostol kaže da je On postao čovjeku jednak?*

Pr.: *Ono što je uzeto nije čovjekova jednakost, nego čovjekova narav, lik naime sluge. A kao što se lik Božji razumijeva kao narav Božja, tako se lik sluge razumijeva kao narav sluge. Uzevši*

1 Iv 1:14a 1–2 Fil 2:7 2 Iv 1:14b 3 Fil 2:7 3–4 Iv 1:14c 5–6 Fil 2:6 (7–8 Iv 1:1) (9–10 Fil 2:7) 12 Iv 1:14a 12–13 Fil 2:7 14–15 Iv 10:33 16 Iv 9:16 24–25 Mt 8:27 (25–26 Fil 2:7) (27–28 – str. 125. 1–2 Fil 2:7)

ταύτην λαβὼν ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου ἐγένετο, καὶ ἐν σχήματι εὑρέθη ὡς ἄνθρωπος. Θεὸς γὰρ ὢν ἐδόκει ἄνθρωπος εἶναι δι' ἣν ἀνείληφε φύσιν. Ὁ μέντοι εὐαγγελιστὴς τὸ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου γενέσθαι σάρκα ἔφη γενέσθαι. Ἵνα δὲ γνῷς ὅτι τοῦ ἐναντίου πνεύματός εἰσι μαθηταὶ οἱ τὴν σάρκα τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἀρνούμενοι, ἄκουσον τοῦ μεγάλου Ἰωάννου ἐν τῇ καθολικῇ λέγοντος· "Πᾶν πνεῦμα ὃ ὁμολογεῖ Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθέναι ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστι· καὶ πᾶν πνεῦμα ὃ μὴ ὁμολογεῖ τὸν Ἰησοῦν ἐν σαρκὶ ἐληλυθέναι ἐκ τοῦ θεοῦ οὐκ ἔστι, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ τοῦ Ἀντιχρίστου."

ΕΡΑΝ. Πιθανῶς μὲν ἡρμήνευσας. Ἐγὼ δὲ μαθεῖν ἐβουλόμην, ὅπως οἱ παλαιοὶ τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλοι τό, "Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο," νενοήκασιν.

ΟΡΘ. Ἔδει μέν σε πεισθῆναι ταῖς ἀποστολικαῖς καὶ προφητικαῖς ἀποδείξεσιν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὰς τῶν ἁγίων πατέρων ἑρμηνείας ἐπιζητεῖς, ἐγώ σοι καὶ ταύτην, σὺν θεῷ φάναι, προσοίσω τὴν θεραπείαν.

ΕΡΑΝ. Μή μοι παραγάγῃς ἄνδρας ἀσήμους ἢ ἀμφιβόλους· τῶν γὰρ τοιούτων τὴν ἑρμηνείαν οὐ δέξομαι.

76 ΟΡΘ. Ἀξιόχρεως εἶναί σοι δοκεῖ Ἀθανάσιος ἐκεῖνος ὁ πολυθρύλλητος, ὁ φανότατος τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας φωστήρ;

ΕΡΑΝ. Πάνυγε· τοῖς γὰρ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας παθήμασι τὴν διδασκαλίαν ἐκύρωσεν.

ΟΡΘ. Ἄκουσον τοίνυν αὐτοῦ πρὸς Ἐπίκτητον γεγραφότος· λέγει δὲ οὕτως·

1 Τὸ γὰρ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ λεγόμενον, "Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο," ταύτην ἔχει τὴν διάνοιαν, καθὼς καὶ ἐκ τοῦ ὁμοίου τοῦτο δυνατὸν εὑρεῖν. Γέγραπται γὰρ παρὰ τῷ Παύλῳ· "Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν γέγονε κατάρα." Ὥσπερ οὐχ ὅτι αὐτὸς γέγονε κατάρα, ἀλλ' ὅτι τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἐδέξατο κατάραν, εἴρηται γεγονέναι, οὕτως οὐχ ὅτι τραπεὶς εἰς σάρκα, ἀλλ' ὅτι σάρκα ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέλαβε, λέγεται σὰρξ γεγονέναι.

ΟΡΘ. Ταῦτα μὲν ὁ θειότατος Ἀθανάσιος. Γρηγόριος δέ, ᾧ κλέος παρὰ πᾶσι πολύ, ὁ πάλαι μὲν τὴν βασιλεύουσαν πόλιν τὴν ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ Βοσπόρου κειμένην ἰθύνας, ὕστερον δὲ τὴν Ναζιανζὸν

ISMDJCVOR 5 ἡμῶν om. S 6 μεγάλου: ἁγίου I λέγοντος ante ἐν transp. J 8 τὸν om. J 9 οὐκ ἔστι ἐκ τοῦ θεοῦ J 10 Πιθανῶς: Ἀπιθανῶς I 17 παραδέξομαι S 19 τῶν post τῆς add. V 22 Ἄκουε V γράφοντος J 25 διάνοιαν: ἔννοιαν J τούτῳ V ἐστιν post δυνατόν add. S 27 Ἀλλ' ante ὥσπερ add. ISJ κατάρα γέγονε J 31 ᾧ: οὗ J 32 πολὺ παρὰ πᾶσιν S 33 τὴν: εἰς J

doista tu narav, sam je postao jednak čovjeku i pokazao se kao čovjek. Jer, premda je Bog, izgledalo je da je čovjek zbog naravi koju je uzeo. Evanđelist ono "postao je jednak čovjeku" izreče "postao je tijelom". Ali da upoznaš da su učenici suprotnog duha oni koji niječu tijelo našeg Spasitelja, poslušaj velikog Ivana kako u katoličkoj poslanici govori: "Svaki duh koji priznaje: 'Isus Krist došao je u tijelu', od Boga je; svaki duh koji takvim ne priznaje Isusa, nije od Boga. To je duh Antikrista."

Sk.: *Uvjerljivo si protumačio. Ali želio sam upoznati kako su stari crkveni učitelji razumjeli ono: "Riječ je tijelom postala."*

Pr.: *Trebalo bi da si se pouzdao u apostolske i proročke dokaze. Ali budući da tražiš tumačenja svetih otaca, i tu ću ti uslugu, s Božjom pomoći, pružiti.*

Sk.: *Ne navodi mi neslavne ili sumnjive muževe, jer tumačenja takvih neću prihvatiti.*

Pr.: *Čini ti se da je podoban onaj mnogo spominjani Atanazi-* 76
je, najsjajnija zvijezda Aleksandrijske crkve?

Sk.: *Sasvim, jer je svoje naučavanje potvrdio trpljenjem za istinu.*

Pr.: *Poslušaj, dakle, njega kako je napisao Epiktetu. Kaže pak ovako:*

> 1 *Ono naime što Ivan kaže: "Riječ je tijelom postala", ima takav smisao, kakav se može otkriti i iz njemu sličnog. Pavao pak piše: "Krist je za nas postao prokletstvom." Upravo kao što je za ono: – ne da je on postao prokletstvom, nego da je za nas primio prokletstvo – rečeno da je postao, tako se za ovo: – ne da se promijenio u tijelo, nego da je uzeo tijelo za nas – govori da je postao tijelom.*

Pr.: *Tako Bogu veoma odani Atanazije. A Grgur, čija je slava kod svih velika, koji je nekada upravljao kraljevskim gradom smještenim na ušću Bospora, a kasnije je stanovao u Nazijanzu,*

(3–4 Iv 1:14a)   6–8 1 Iv 4:2–3   10 Iv 1:14a   22 Iv 1:14a   24 Gal 3:13

οἰκήσας, κατὰ τῆς Ἀπολιναρίου τερθρείας ὧδε πρὸς Κληδόνιον ἔγραψεν.

ΕΡΑΝ. Περιφανὴς ὁ ἀνήρ, καὶ πρόμαχος τῆς εὐσεβείας γεγένηται.

ΟΡΘ. Ἄκουσον τοίνυν αὐτοῦ λέγοντος·

2 Τὸ οὖν, "Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο," ἴσον δοκεῖ μοι δύνασθαι τῷ καὶ ἁμαρτίαν αὐτὸν γεγονέναι λέγεσθαι καὶ κατάραν, οὐκ εἰς ταῦτα τοῦ κυρίου μεταποιηθέντος (πῶς γάρ;), ἀλλ' ὡς διὰ τοῦ ταῦτα δέξασθαι τὰς ἀνομίας ἡμῶν ἀναλαβόντος καὶ τὰς νόσους βαστάσαντος.

ΕΡΑΝ. Σύμφωνος ἀμφοτέρων ἡ ἑρμηνεία.

ΟΡΘ. Ἐπειδή σοι τοὺς τὰ νότια καὶ βόρεια ποιμάναντας συμφωνοῦντας ἐδείξαμεν, δεῦρο δή σε καὶ πρὸς τοὺς ἀοιδίμους τῆς ἑσπερίας ξεναγήσωμεν διδασκάλους, οἳ γλώττῃ μὲν ἑτέρᾳ, διανοίᾳ δὲ οὐχ ἑτέρᾳ τὴν ἑρμηνείαν συνέγραψαν.

ΕΡΑΝ. Ἀμβρόσιον ἀκούω τὸν τῆς Μεδιολάνων τὸν ἀρχιερατικὸν διακοσμήσαντα θρόνον ἠριστευκέναι μὲν κατὰ πάσης αἱρέσεως, συγγεγραφέναι δὲ κάλλιστα καὶ τῇ τῶν ἀποστόλων διδασκαλίᾳ συμβαίνοντα.

ΟΡΘ. Αὐτοῦ σοι τὴν ἑρμηνείαν προσοίσω. Λέγει δὲ ταῦτα ἐν τῷ περὶ πίστεως λόγῳ·

3 Ἀλλά, φασί, γέγραπται ὅτι "Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο." Τὸ γραφὲν
77 οὐκ ἀρνοῦμαι. Ἀλλὰ θεάσασθε τὸ λεγόμενον. Ἕπεται γάρ· "Καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν," τοῦτ' ἔστιν, ἐκεῖνος ὁ λόγος ὁ τὴν σάρκα λαβὼν οὗτος ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, τοῦτ' ἔστιν, ἐν σαρκὶ ἐσκήνωσεν ἀνθρωπείᾳ. Θαυμάζεις οὖν ἐφ' οἷς γέγραπται, "Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο," τῆς σαρκὸς ἀναληφθείσης παρὰ τοῦ θεοῦ λόγου, ὁπότε καὶ περὶ ἁμαρτίας, ἣν μὴ ἔσχεν, εἴρηται ὅτι γενόμενος ἁμαρτία. Τοῦτ' ἔστιν, οὐ φύσις καὶ ἐνέργεια ἁμαρτίας ἐγένετο, ἀλλ' ἵνα τὴν ἡμετέραν ἁμαρτίαν ἐν τῇ ἰδίᾳ σταυρώσῃ σαρκί. Ἀπόσχωνται

ISMDJCVOR 1 οἰκήσας: ἐπανελθὼν J 3 Πρόμαχος ante περιφανὴς transp. J καὶ om. J 4 Ἄκουε V 5 μοι δοκεῖ V δύνασθαι: γίνεσθαι V 6–8 οὐκ --- ἀναλαβόντος: ἕως V 7–8 ἀλλ' --- δέξασθαι: ἀλλὰ λεγομένου ταῦτα γενέσθαι ὡς J 8 ἡμῶν post νόσους add. S^{pc}V 12 ἑσπέρας J 15 Μεδιολάνου ISV 16 μὲν om. S 21 Ἀλλά --- ἐγένετο ΕΡΑΝ. attrib. V^{mo} φησί ISV Τὸ --- ἑρμηνεύοντος (93.15) ΟΡΘ. attrib. V^{mo} 23–4 ἐκεῖνος --- ἔστιν om. V 25–6 ἐγένετο σάρξ IS 29 ἐν τῇ ἰδίᾳ om. V

ovako je napisao Kledoniju protiv Apolinarijeve opsjene.

Sk.: *Bio je slavan muž i prvoborac pobožnosti.*

Pr.: *Poslušaj, dakle, njega kako kaže:*

2 *Stoga ovo "Riječ je tijelom postala" čini mi se da može biti jednako onom kada se kaže da je postao i grijehom i prokletstvom, jer nije se Gospodin promijenio u to (ta, kako bi?), nego jer je, tim što je to primio, uzeo naše grijehe i ponio naše slabosti.*

Sk.: *Tumačenje je obojice sukladno.*

Pr.: *Budući da smo ti pokazali kako se slažu oni koji su bili pastiri na jugu i sjeveru, hajde da te povedemo i slavnim učiteljima zapada, koji su napisali tumačenje na drugom jeziku, ali ne s drugim smislom.*

Sk.: *Čujem da se Ambrozije, koji je ukrasio nadbiskupijski prijestol u Milanu, borio protiv svakoga krivovjerja i da je veoma lijepo i u skladu s naukom apostola pisao.*

Pr.: *Iznijet ću ti njegovo tumačenje. U djelu o vjeri kaže ovo:*

3 *Ali, veli, pisano je: "Riječ je tijelom postala". Ono što je napisano ne niječem. No, pogledajte što je rečeno, jer slijedi:* 77 *"I nastanila se među nama", tj. ona Riječ koja je uzela tijelo ta se nastanila među nama, tj. nastanila se u ljudskom tijelu. Čudiš se, dakle, radi čega je napisano: "Riječ je tijelom postala", Bog Riječ je uzela tijelo, kad je i o grijehu, koji nije imala, rečeno da je grijehom postala. To znači: nije postala narav i moć grijeha, nego da je u vlastitom tijelu razapela naš grijeh. Neka, dakle, prestanu govoriti da*

2 Gelazije 37 *3* Gelazije 39

4 Iv 1;14a (4–5 2 Kor 5:21; Gal 3:13) (6–8 Iz 53:4) 18 Iv 1:14a 20 Iv 1:14b 22–23 Iv 1:14a (25 2 Kor 5:21)

οὖν λέγειν τὴν τοῦ λόγου φύσιν μετημεῖφθαι. Ἄλλος γάρ ἐστιν ὁ ἀναλαβών, καὶ ἄλλο τὸ ἀναληφθέν.

ΕΡΑΝ. Μετὰ τούτους προσήκει τῶν πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα διδασκάλων ἀκοῦσαι· τοῦτο γὰρ ἡμῖν μόνον τῆς οἰκουμένης ὑπολέλειπται τμῆμα.

ΟΡΘ. Ἔδει μὲν τούτους πρώτους μαρτυρῆσαι τῇ ἀληθείᾳ· πρῶτοι γὰρ τῶν ἀποστολικῶν ἐπήκουσαν κηρυγμάτων. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τῶν πρωτοτόκων τῆς εὐσεβείας παίδων τὰς ὑμετέρας ἠκονήσατε γλώσσας, τῇ τοῦ ψεύδους αὐτὰς παραθήξαντες θηγάνῃ, τὴν ἐσχάτην αὐτοῖς ἀπενείμαμεν χώραν, ἵνα τῶν ἄλλων ἐπακούσαντες πρῶτον, εἶτα τοῖς ἐκείνων παραθέντες τὰ τούτων, θαυμάσητε μὲν τὴν συμφωνίαν, παύσησθε δὲ τῆς γλωσσαλγίας. Ἀκούσατε τοίνυν Φλαβιανοῦ, ὃς τῆς Ἀντιοχέων ἐκκλησίας ἐπὶ πλεῖστον σοφῶς ἐκίνησε τὰ πηδάλια, καὶ τοῦ ἀρειανικοῦ κλύδωνος κρείττους ἀπέφηνεν ἃς ἐκυβέρνησεν ἐκκλησίας, τὸ εὐαγγελικὸν ῥητὸν ἑρμηνεύοντος.

4 "Ὁ λόγος, φησί, σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν." Οὐκ εἰς σάρκα μεταβέβληται, οὐδὲ ἀπέστη τοῦ εἶναι θεός, ἀλλ' ἐκεῖνο μὲν ἦν ἀϊδίως, τοῦτο δὲ γέγονεν οἰκονομικῶς, αὐτὸς οἰκοδομήσας τὸν ἑαυτοῦ ναόν, καὶ ἐνοικήσας τῷ παθητῷ γεννήματι.

ΟΡΘ. Εἰ δὲ καὶ τῶν παλαιῶν Παλαιστινῶν ἀκοῦσαι ποθεῖς, ὑπόσχες Γελασίῳ τῷ θαυμασίῳ τὰς ἀκοάς, ὃς τὴν Καισαρέων ἐπιμελῶς ἐγεώργησε. Λέγει δὲ καὶ ταῦτα εἰς τὴν τῆς δεσποτικῆς ἐπιφανείας πανήγυριν·

5 Μάθε τὴν ἀλήθειαν παρὰ Ἰωάννου τοῦ ἁλιέως λέγοντος, "Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο," οὐκ αὐτὸς μεταβληθείς, ἀλλ' ἐν ἡμῖν σκηνώσας. Ἕτερον σκηνή, καὶ ἕτερον ὁ λόγος· ἕτερον ὁ ναός, καὶ ἕτερον ὁ ἐνοικῶν ἐν αὐτῷ θεός.

ΕΡΑΝ. Θαυμάζω λίαν τὴν συμφωνίαν.

ΟΡΘ. Ἰωάννην δὲ τὸν μέγαν τῆς οἰκουμένης λαμπτῆρα, ὃς πρῶτον μὲν τὴν Ἀντιοχέων φιλοτίμως ἤρδευσεν ἐκκλησίαν, εἶτα τὴν βασιλεύουσαν σοφῶς ἐγεώργησεν, οὐχ ἡγῇ τὸν ἀποστολικὸν τῆς πίστεως τετηρηκέναι κανόνα;

ISMDJCVOR 1 μετημεῖφθαι: ἠμεῖφθαι μετειλῆφθαι ISV 2 ἀναληφθέν: μεταληφθέν J 3–5 Μετὰ --- τμῆμα ΟΡΘ. attrib. ISV 6 Καὶ ante ἔδει add. ISV 7 μετέσχον ante τῶν[1] add. V[m] ἐπήκουσαν om. V 8 ἠκονήσατε γλώσσας: ἐκινήσατε γλώττας J 13 ἐκίνησε: ἴθυνε J 16 γάρ ante φησι add. S 18 οἰκονομικῶς γέγονεν S 19 παθητῷ: πάθει τῷ V 26 καὶ ante ἕτερον[3] add. S 27 οἰκῶν J ἐν om. V 30 φιλοτίμως ante τὴν[1] transp. S 31 σοφῶς: σαφῶς S 32 ἀκλινῆ ante τετηρηκέναι add. J

se narav Riječi promijenila, jer jedno je onaj koji je uzeo, a drugo je ono što je uzeto.

Sk.: *Nakon toga dolikuje čuti učitelje s istoka, jer nam je preostao samo taj dio svijeta.*

Pr.: *Trebalo bi da su prvi posvjedočili za istinu, jer su prvi čuli apostolske navještaje. A budući da ste izoštrili svoje jezike protiv prvorođenih sinova pobožnosti, naoštrivši ih brusom laži, njima smo ostavili posljednje mjesto, da najprije poslušate ostale, zatim da usporedite njihove riječi s riječima ovih, da se zadivite zbog podudarnosti i da se okanite brbljanja. Stoga poslušajte Flavijana, koji je veoma dugo mudro upravljao Antiohijskom crkvom i koji je za vrijeme arijevske burne navale ojačao one Crkve kojima je upravljao, kako tumači evanđeosku riječ.*

4 *"Riječ je", kaže, "tijelom postala i nastanila se među nama." Nije se promijenila u tijelo, niti je prestala biti Bog, nego ono je bila vječno, a ovo je postala u povijesti spasenja, sama je sebi sagradila hram i nastanila se u trpljivom stvorenju.*

Pr.: *Ako želiš čuti i stare Palestince, poslušaj divljenja vrijednog Gelazija, koji je marljivo radio u Cezarejskoj crkvi. Na svetkovinu Bogojavljenja Gospodnjega on kaže i ovo:*

5 *Nauči istinu od ribara Ivana koji kaže: "I Riječ je tijelom postala", sama se nije promijenila, nego se nastanila među nama. Jedno je stan, a drugo je Riječ; jedno je hram, a drugo je Bog koji stanuje u njemu.*

Sk.: *Veoma se divim suglasju.*

Pr.: *A ne misliš da se držao apostolskog pravila vjere Ivan, veliko svjetlo svijeta, koji je najprije revno zalijevao Antiohijsku crkvu, zatim mudro radio u kraljevskom gradu?*

14 Iv 1:14ab 21–22 Iv 1:14a

ΕΡΑΝ. Πάνυγε ἀξιάγαστον τοῦτον ὑπείληφα τὸν διδάσκαλον.

ΟΡΘ. Οὗτος ὁ πάντα ἄριστος τόδε τὸ εὐαγγελικὸν ἑρμηνεύων χωρίον ὧδέ φησιν·

80 6 Ὥστε ὅταν ἀκούσῃς, "Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο," μὴ θορυβηθῇς, μηδὲ καταπέσῃς. Οὐ γὰρ ἡ οὐσία μετέπεσεν εἰς σάρκα· τοῦτο γὰρ τῆς ἐσχάτης ἀσεβείας ἐστίν· ἀλλὰ μένουσα ὅπερ ἐστίν, οὕτω τοῦ δούλου τὴν μορφὴν ἔλαβεν. Ὥσπερ γὰρ ὅταν λέγῃ, "Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα," οὐ τοῦτό φησιν, ὅτι ἡ οὐσία αὐτοῦ τῆς οἰκείας ἀποστᾶσα δόξης εἰς κατάραν οὐσιώθη (τοῦτο γὰρ οὐδ' ἂν δαίμονες ἐννοήσαιεν, οὐδ' οἱ σφόδρα ἀνόητοι καὶ τῶν κατὰ φύσιν ἀπεστερημένοι φρενῶν· τοσαύτην ἔχει μετὰ τῆς ἀσεβείας καὶ τὴν παράνοιαν)· οὐ τοῦτο οὖν λέγει, ἀλλ' ὅτι τὴν καθ' ἡμῶν κατάραν δεξάμενος οὐκ ἀφίησιν ἡμᾶς ἐπαράτους εἶναι λοιπόν· οὕτω δὲ καὶ ἐνταῦθα σάρκα φησὶν αὐτὸν γεγενῆσθαι, οὐ μεταβαλόντα εἰς σάρκα τὴν οὐσίαν, ἀλλ' ἀναλαβόντα αὐτήν, ἀνεπάφου μενούσης ἐκείνης.

ΟΡΘ. Εἰ δέ σοι φίλον καὶ Σευηριανοῦ τοῦ Γαβάλων ἐπακοῦσαι ποιμένος, ἐγὼ καὶ τούτου σοι προσοίσω τὴν ἑρμηνείαν, αὐτὸς δὲ παράσχες τὴν ἀκοήν.

7 Τὸ γάρ, "Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο," οὐ μετάπτωσιν τῆς φύσεως σημαίνει, ἀλλὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς ἡμετέρας φύσεως. Εἰ γὰρ τὸ ἐγένετο μεταβολὴν νομίζεις, ἐὰν ἀκούσῃς Παύλου λέγοντος, "Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα," εἰς φύσιν καὶ μετατροπὴν κατάρας ἐκλαμβάνεις τὴν λέξιν; Ὥσπερ οὖν τὸ γενόμενος κατάρα οὐδὲν ἕτερον σημαίνει ἢ ὅτι κατάραν τὴν καθ' ἡμῶν εἰς ἑαυτὸν ἔλαβεν, οὕτω καὶ τό, "Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν," οὐδὲν ἄλλο παρίστησιν ἢ τῆς σαρκὸς τὴν ἀνάληψιν.

ΕΡΑΝ. Ἄγαμαι τῆς συμφωνίας τοὺς ἄνδρας. Ἅπαντες γὰρ τὴν αὐ-

ISMDJCVOR 1 εἶναι ante τὸν add. S 2 Οὗτος ὁ πάντα: Αὐτὸς ὁ τὰ πάντα J 2–3 ἡρμήνευσε ISV: ἑρμηνεύσας I^{vm} χωρίον ἡρμήνευσε S 3 ὧδέ φησιν: ὧδε φήσας I^{m}S: ὧδε δέ φησιν V 4 ὅτι ante 'Ο add. J 6 ἀλλ' ὅπερ ἐστὶν μένουσα S ἐστίν^{2}: ἦν J 7 ἀνέλαβεν J 10–11 οὐδ' ἂν δαίμονες: οὐδ' ἂν οὐδὲ οἱ δαίμονες J: οὐδὲ οἱ δαίμονες ἂν V 14 δὲ om. S: δὴ J 16 αὐτήν: ταύτην J 19 καὶ τούτου σοι: δὲ σοι καὶ τούτου J 20 παράσχου I: παράσχοις S 22 ἀνάληψιν: ἀντίληψιν J 27 νοεῖν post σημαίνει add. J τὴν καθ' ἡμῶν κατάραν S

Sk.: *Sigurno, toga učitelja smatram najčestitijim.*

Pr.: *On koji je u svemu najizvrsniji, tumačeći ovo evanđeosko mjesto, kaže ovako:*

6 *Zato kada čuješ: "Riječ je tijelom postala", ne uznemiri se i* 80
ne kloni. Nije se naime bit promijenila u tijelo, jer to je vlastitost krajnje bezbožnosti, nego je ostala ono što je bila i tako je uzela lik sluge. Jer upravo kao kada kaže: "Krist nas je otkupio od prokletstva zakona postavši prokletstvom za nas", on time ne kaže da je njegova bit, odbacivši vlastitu slavu, prešla u bit prokletstva (jer to ne bi pomislili ni demoni, ni oni koji su sasvim bez pameti, ni oni koji su po naravi lišeni razuma; toliko je ludosti zajedno s bezbožnošću). Stoga ne kaže to, nego da je za nas primio prokletstvo i ne dopušta da ubuduće budemo prokleti. A tako i ovdje kaže da je postala tijelom, nije promijenila bit u tijelo, nego ga je uzela, a ona ostaje čitava.

Pr.: *A ako ti je drago čuti Severijana, pastira Gabalskog, iznijet ću ti i njegovo tumačenje, a ti naperi uho.*

7 *Ono: "Riječ je tijelom postala", ne označuje promjenu naravi, nego uzimanje naše naravi. Ako naime ono postala smatraš promjenom, ako poslušaš Pavla kad kaže: "Krist nas je otkupio od prokletstva zakona tako što je postao prokletstvom za nas", preuzimaš li i izričaj: promjenu u narav prokletstva? Kao što, dakle, ono postao prokletstvom ne znači ništa drugo nego da je naše prokletstvo preuzeo na sebe, tako i ono: "Riječ je tijelom postala i nastanila se među nama", ne znači ništa drugo nego prihvaćanje ili uzimanje tijela.*

Sk.: *Divim se suglasju tih muževa, jer su isto protumačili*

6 od 4–7 Gelazije 40

4 Iv 1:14a 7–9 Gal 3:13a 19 Iv 1:14a 21–3 Gal 3:13 26 Iv 1:14ab

τὴν ἑρμηνείαν τῶν εὐαγγελικῶν ῥητῶν ἐποιήσαντο, ὥσπερ εἰς ταὐτὸν συνελθόντες καὶ τὸ κοινῇ δόξαν συγγράψαντες.

ΟΡΘ. Μέγιστα μὲν αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων καὶ ὄρη καὶ πελάγη διίστη, ἀλλὰ τὴν συμφωνίαν οὐκ ἐπήμανεν ἡ διάστασις· ὑπὸ μιᾶς γὰρ ἅπαντες πνευματικῆς ἐνηχήθησαν χάριτος. Προσήνεγκα ἄν σοι καὶ τῶν νικηφόρων τῆς εὐσεβείας ἀγωνιστῶν Διοδώρου καὶ Θεοδώρου τὰς ἑρμηνείας, εἰ μὴ δυσμενῶς ὑμᾶς ἑώρων περὶ τοὺς ἄνδρας διακειμένους καὶ τῆς Ἀπολιναρίου περὶ αὐτοὺς ἀπεχθείας κληρονόμους γεγενημένους. Ἐθεάσω δ' ἂν καὶ τούτους συνῳδὰ γεγραφότας καὶ ἐκ τῆς θείας πηγῆς ἀρυσαμένους τὰ νάματα, καὶ κρουνοὺς καὶ αὐτοὺς γεγενημένους τοῦ πνεύματος. Ἀλλὰ τούτους μὲν παραλείψω· ἄσπονδον
81 γὰρ κατ' αὐτῶν ἀνεδέξασθε πόλεμον. Ἐπιδείξω δέ σοι τῶν πανευφήμων τῆς ἐκκλησίας διδασκάλων τὸ περὶ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως φρόνημα, ἵνα γνῷς τίνα περὶ τῆς ληφθείσης ἐδόξασαν φύσεως. Ἀκήκοας δὲ πάντως Ἰγνάτιον ἐκεῖνον, ὃς διὰ τῆς τοῦ μεγάλου Πέτρου δεξιᾶς τῆς ἀρχιερωσύνης τὴν χάριν ἐδέξατο, καὶ τὴν ἐκκλησίαν Ἀντιοχέων ἰθύνας τὸν τοῦ μαρτυρίου στέφανον ἀνεδήσατο· καὶ Εἰρηναῖον, ὃς τῆς Πολυκάρπου διδασκαλίας ἀπήλαυσεν, Γαλατῶν δὲ τῶν ἑσπερίων ἐγεγόνει φωστήρ· καὶ Ἱππόλυτον καὶ Μεθόδιον, τοὺς ἀρχιερέας καὶ μάρτυρας, καὶ τοὺς ἄλλους, ὧν ταῖς διδασκαλίαις τὰς προσηγορίας συνάψω.

ΕΡΑΝ. Ποθοῦντί μοι καὶ τάσδε προσοίσεις τὰς μαρτυρίας.

ΟΡΘ. Ἄκουσον οὖν τῶν ἀνδρῶν τὴν ἀποστολικὴν προφερόντων διδασκαλίαν.

Τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου ἐπισκόπου Ἀντιοχείας καὶ μάρτυρος.

8 Ἐκ τῆς πρὸς Σμυρναίους ἐπιστολῆς.

Πεπληροφορημένους ἀληθῶς εἰς τὸν κύριον ἡμῶν, ὄντα ἐκ γένους Δαβὶδ κατὰ σάρκα, υἱὸν θεοῦ κατὰ θεότητα καὶ δύναμιν θεοῦ, γεγεννημένον ἀληθῶς ἐκ παρθένου, βεβαπτισμένον ὑπὸ Ἰωάννου, ἵνα πληρωθῇ πᾶσα δικαιοσύνη ὑπ' αὐτοῦ, ἀληθῶς ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ Ἡρώδου τετράρχου καθηλωμένον ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί.

ISMDJCVOR 4 διίστησιν V^mc 5 πάντες J 8 περὶ: πρὸς J 12–13 καὶ post σοι add. J τοῦ πανευφήμου ... διδασκάλου I: τὸν πανεύφημον διδάσκαλον V 13 τὸ: καὶ τὸ ἐκείνου V^pc 14 ἐδόξασε IV 17 ἀνεδήσατο στέφανον S 18–19 Γαλατῶν --- φωστήρ: ἐγεγόνει δὲ φωστὴρ Γαλατῶν τῶν ἑσπερίων V 23 οὖν om. ISV τῶν ante τὴν add. S 25 ἐπισκόπου om. J καὶ μάρτυρος om. J 26 Σμυρναίους: Ῥωμαίους V 27 ὄντα: ὅταν IS 28 κατὰ² --- θεοῦ om. J θεοῦ² om. V γεγενημένον JV 29 ἐκ θεοῦ γεγεννημένον ἀληθῶς post ἀληθῶς add. J Μαρίας post παρθένου add. J

evanđeoske riječi, kao da su se skupili na isto mjesto i zajedno napisali svoje mišljenje.

Pr.: *I more i brda uvelike razdvajahu jedne od drugih, ali udaljenost nije naškodila suglasju, jer su svi preplavljeni jednom duhovnom milošću. Iznio bih ti i tumačenja Diodora i Teodora, pobjedonosnih boraca za pravovjerje da nisam vidio da ste neprijatelji tih muževa i da ste postali baštinici Apolinarijeva neprijateljstva prema njima. Mogao bi vidjeti da su i oni pisali u suglasju i da su crpili vodu iz božanskog izvora i da su sami postali vrelima Duha. Ali njih ću ostaviti po strani, jer ste prihvatili nepomirljivi rat protiv njih. Pokazat ću ti mišljenje najslavnijih* 81
učitelja Crkve o Božjem učovječenju da upoznaš na koga su mislili u vezi s uzetom naravi. Svakako si čuo za onog Ignacija, koji je po desnici velikog Petra primio milost nadsvećeništva i vijenac mučeništva nakon upravljanja Antiohijskom crkvom; i za Ireneja koji je uživao Polikarpov nauk i postao je svjetlo zapadnih Gala; i za Hipolita i Metodija, nadsvećenike i mučenike, i za ostale čija ću imena povezati s njihovim učenjima.

Sk.: *Iznijet ćeš mi i ta svjedočanstva. Oh, kako to želim.*

Pr.: *Poslušaj, dakle, muževe koji izlažu apostolski nauk.*

Svetog Ignacija, antiohijskog biskupa i mučenika,

8 Iz Poslanice Smirnjanima

Potpuno uvjerenima u našega Gospodina, koji je po tijelu doista iz roda Davidova, po božanstvu i Božjoj moći Božji Sin, doista rođen od Djevice, kršten od Ivana da ispuni svu pravednost, u vrijeme Poncija Pilata i tetrarha Heroda za nas doista razapet u tijelu.

(23–4 Rim 1:3–4) (25 Mt 3:15–16)

9 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς.

Τί γάρ με ὠφελεῖ, εἴπερ με ἐπαινεῖ τις, τὸν δὲ κύριόν μου βλασφημεῖ μὴ ὁμολογῶν αὐτὸν σαρκοφόρον; Ὁ δὲ τοῦτο μὴ λέγων, τελείως αὐτὸν ἀπήρνηται ὢν νεκροφόρος.

10 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς.

Εἰ γὰρ τῷ δοκεῖν ταῦτα ἐπράχθη ὑπὸ τοῦ κυρίου ἡμῶν, κἀγὼ τῷ δοκεῖν δέδεμαι. Τί δὲ καὶ ἐμαυτὸν ἔκδοτον δέδωκα τῷ θανάτῳ, πρὸς πῦρ, πρὸς μάχαιραν, πρὸς θηρία; Ἀλλ' ὁ ἐγγὺς μαχαίρας, ἐγγὺς θεοῦ, ὁ μεταξὺ θηρίων, μεταξὺ θεοῦ. Μόνον ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὸ συμπαθεῖν αὐτῷ πάντα ὑπομένω, αὐτοῦ με ἐνδυναμοῦντος, τοῦ τελείου ἀνθρώπου, ὅν τινες ἀγνοοῦντες ἀρνοῦνται.

11 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολῆς.

Ὁ γὰρ θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐκυοφορήθη ὑπὸ Μαρίας κατ' οἰκονομίαν θεοῦ, ἐκ σπέρματος μὲν Δαβίδ, ἐκ πνεύματος δὲ ἁγίου, ὃς ἐγεννήθη καὶ ἐβαπτίσθη, ἵνα τὸ θνητὸν ἡμῶν καθαρισθῇ.

12 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς.

Εἴ τι οἱ κατ' ἄνδρα κοινῇ πάντες ἐν τῇ χάριτι ἐξ ὀνόματος συνέρχεσθε ἐν μιᾷ πίστει, καὶ ἐν ἑνὶ Ἰησοῦ Χριστῷ τῷ κατὰ σάρκα ἐκ γένους Δαβίδ, τῷ υἱῷ τοῦ ἀνθρώπου καὶ υἱῷ τοῦ θεοῦ.

84 13 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς.

Εἷς ἰατρός ἐστι σαρκικὸς καὶ πνευματικός, γεννητὸς ἐξ ἀγεννήτου, ἐν ἀνθρώπῳ θεός, ἐν θανάτῳ ζωὴ ἀληθινή, καὶ ἐκ Μαρίας καὶ ἐκ θεοῦ, πρῶτον παθητὸς καὶ τότε ἀπαθής, Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ κύριος ἡμῶν.

14 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Τραλλιανοὺς ἐπιστολῆς.

Κωφώθητε οὖν, ὅταν χωρὶς Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑμῖν λαλῇ τις, τοῦ ἐκ γένους Δαβίδ, τοῦ ἐκ Μαρίας, ὃς ἀληθῶς ἐγεννήθη, ἔφαγέ τε καὶ ἔπιεν ἀληθῶς, ἐδιώχθη ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, ἀληθῶς ἐσταυρώθη καὶ ἀπέθανε, βλεπόντων τῶν ἐπιγείων καὶ ἐπουρανίων καὶ καταχθονίων.

Εἰρηναίου ἐπισκόπου Λουγδούνου.

15 Ἐκ τοῦ τρίτου λόγου τῶν εἰς τὰς αἱρέσεις.

ISMJCVOR 1 In toto om. I 2–4 In toto om. I^{mo} 2 με[1] om. IV 3 μὴ[1] om. I μὴ τοῦτο I 4 νεκροφόρον V 9 ὁ --- θεοῦ om. ISV 10–11 τοῦ --- ἀρνοῦνται om. J 11 ἀρνοῦνται ἀγνοοῦντες S 15 ἡμῶν: ὕδωρ J καθαρίσῃ J 17 Εἴ τι: Ἔτι J 18 ἑνὶ om. J Χριστῷ Ἰησοῦ J 22 ἀληθινή: ἀληθής I εἷς ante ἐκ[1] add. J 28 ἐδιώχθη: ἐδέθη J ἀληθῶς[2] om. ISV 29 καὶ[1] --- καταχθονίων: τῶν ἐπουρανίων καὶ τῶν καταχθονίων J: καὶ καταχθονίων καὶ ἐπουρανίων S 30 τοῦ παλαιοῦ ante ἐπισκόπου add. J Λουγδούνων J

9 Od istoga, iz iste poslanice
Što mi naime koristi ako mene netko hvali, a Gospodina moga grdi ne priznajući ga tijelonositeljem? Onaj koji to ne priznaje, potpuno ga niječe i sam je mrtvonoša.
10 Od istoga, iz iste poslanice
Ako je naime naš Gospodin to prividno učinio, tada sam i ja prividno u okovima. I zašto sam samoga sebe izdana predao smrti, vatri, maču, životinjama? Ali onaj koji je blizu mača, blizu je Boga; onaj koji je među životinjama, kod Boga je. Samo u ime Isusa Krista sve podnosim da zajedno s njime trpim, on mi daje snage, on potpuni čovjek, kojega neki, iako ne poznaju, niječu.
11 Od istoga, iz Poslanice Efežanima
Naš je naime Bog Isus Krist od Marije nošen u utrobi po Božjoj uredbi, od Davidova potomstva, po Duhu Svetom rođen i kršten da očisti našu smrtnost.
12 Od istoga, iz iste poslanice
Ako se svi pojedinačno sastajete u zajedničkoj milosti, poimence u jednoj vjeri, i u jednom Isusu Kristu po tijelu iz Davidova roda, Sinu Čovječjem i Sinu Božjem.
13 Od istoga, iz iste poslanice 84
Naš Gospodin Isus Krist jest jedan liječnik koji je tjelesan i duhovan, rođen od nerođena, Bog u čovjeku, u smrti pravi život, i od Marije i od Boga, najprije trpljiv a zatim netrpljiv.
14 Od istoga, iz Poslanice Traljanima
Budite gluhi, dakle, kada vam netko naklapa nešto drugo o Isusu Kristu, koji je od Davidova roda, od Marije, koji je stvarno rođen, stvarno jeo i pio, bio progonjen pod Poncijem Pilatom, stvarno razapet i umro, koga gledaju nebesnici, zemnici i podzemnici.

Ireneja, lionskog biskupa,
15 Iz treće knjige Protiv hereza.

12 Gelazije 2 *13* Gelazije 1

Εἰς τί δὲ καὶ τὸ "ἐν πόλει Δαβὶδ" προσέθηκαν, εἰ μὴ ἵνα τὴν ὑπὸ θεοῦ γεγενημένην τῷ Δαβὶδ ὑπόσχεσιν, ὅτι ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας αὐτοῦ αἰώνιός ἐστι βασιλεύς, πεπληρωμένην εὐαγγελίσωνται, ἣν ὁ δημιουργὸς τοῦδε τοῦ παντὸς πεποίητο ἐπαγγελίαν;

16 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Καὶ ἐν τῷ εἰπεῖν, "Ἀκούσατε δή, οἶκος Δαβίδ," σημαίνοντος ἦν ὅτι ἐπηγγείλατο τῷ Δαβὶδ ὁ θεὸς ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας αὐτοῦ αἰώνιον ἀναστήσειν βασιλέα. Οὗτός ἐστιν ὁ ἐκ τῆς Δαβὶδ παρθένου γενόμενος.

17 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Εἰ τοίνυν ὁ πρῶτος Ἀδὰμ ἔσχε πατέρα ἄνθρωπον, καὶ ἐκ σπέρματος ἐγεννήθη, εἰκὸς ἦν καὶ τὸν δεύτερον Ἀδὰμ λέγειν αὐτὸν ἐξ Ἰωσὴφ γεγεννῆσθαι. Εἰ δὲ ἐκεῖνος ἐκ γῆς ἐλήφθη, πλάστης δὲ αὐτοῦ ὁ θεός, ἔδει καὶ τὸν ἀνακεφαλαιούμενον εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ πεπλασμένον ἄνθρωπον, τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ τῆς γεννήσεως ἔχειν ὁμοιότητα. Εἰς τί οὖν πάλιν οὐκ ἔλαβε χοῦν ὁ θεός, ἀλλ' ἐκ Μαρίας ἐνήργησε τὴν πλάσιν γενέσθαι; Ἵνα μὴ ἄλλη πλάσις γένηται, μηδὲ ἄλλο τὸ σωζόμενον, ἀλλ' αὐτὸς ἐκεῖνος ἀνακεφαλαιωθῇ, τηρουμένης τῆς ὁμοιότητος. Ἄγαν οὖν πίπτουσι καὶ οἱ λέγοντες αὐτὸν μηδὲν εἰληφέναι ἐκ τῆς παρθένου, ἵν' ἐκβάλωσι τὴν τῆς σαρκὸς κληρονομίαν, καὶ ἀποβάλωνται τὴν ὁμοιότητα.

18 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἐπεὶ περισσὴ καὶ ἡ εἰς τὴν Μαρίαν αὐτοῦ κάθοδος. Τί γὰρ καὶ εἰς
85 αὐτὴν κατῄει, εἰ μηδὲν ἔμελλε λήψεσθαι παρ' αὐτῆς; Ἔτι τε εἰ μηδὲν εἰλήφει παρὰ τῆς Μαρίας, οὐκ ἂν τὰς ἀπὸ γῆς εἰλημμένας προσίετο τροφάς, δι' ὧν τὸ ἀπὸ γῆς ληφθὲν τρέφεται σῶμα· οὐδ' ἂν εἰς τεσσαράκοντα ἡμέρας ὁμοίως ὡς Μωϋσῆς καὶ Ἠλίας νηστεύσας ἐπείνησε, τοῦ σώματος ἐπιζητοῦντος τὴν ἰδίαν τροφήν· οὐδ' ἂν Ἰωάννης ὁ μαθητὴς αὐτοῦ περὶ αὐτοῦ γράφων εἰρήκει· "Ὁ δὲ Ἰησοῦς κεκοπιακὼς ἐκ τῆς ὁδοιπορίας ἐκαθέζετο·" οὐδ' ἂν ὁ Δαβὶδ προαναπε-

ISMJCVOR 1 προσέθηκεν IS 2 τοῦ ante θεοῦ add. S 3 ἔσται J τῷ Δαβὶδ ὑπόσχεσιν post εὐαγγελίσωνται add. IV: τῷ Δαβὶδ ante πεπληρωμένην add. S^{pc}: ὑπόσχεσιν supra εὐαγγελίσωνται add. S^{po}: τῷ Δαβίδ post εὐαγγελίσωνται add. J 6 ὁ post ὅτι add. J 8 Δαβὶδ: Δαβιδικῆς J γεννώμενος S 11 αὐτοὺς J 12 γεγενῆσθαι IV 13 τὸν ante ὑπὸ add. J 14 ὁμοιότητα ἔχειν S 14–15 τί οὖν πάλιν: τοὔμπαλιν οὖν J 15 ἐνήργησε: εὐδόκησε J 16 ἡ ante πλάσις add. J μηδὲ: καὶ J 18 καὶ om. J ἀνειληφέναι J 22 Ἐπεὶ περισσὴ: Ἐπείπερ ἴση mss.: recte C^{po} 24 προσίετο: προσεῖτο J 25 τῆς ante γῆς add. J 26 ὡς om. J: ὁ S Μωϋσῆ καὶ Ἠλία J 27 τὴν ἰδίαν ἐπιζητοῦντος J 28 γράφων om. J δὲ Ἰησοῦς: δεσπότης J 29 ἐκ: ἀπὸ J

Zašto su dodali i ono "u gradu Davidovu", ako ne da radosno razglase kako je obećanje koje je Bog dao Davidu ispunjeno, da je iz ploda njegove utrobe vječni kralj, obećanje koje je bio dao Stvoritelj svega?

16 Od istoga, iz iste knjige

I u riječima: "Čujte, dome Davidov", naznačuje da je Bog bio obećao Davidu da će iz ploda utrobe njegove podići kralja. On je onaj koji je rođen od Davidove djevice.

17 Od istoga, iz iste knjige

Da je, dakle, prvi Adam imao čovjeka za oca i da je rođen iz sjemena, bilo bi dosljedno govoriti da je i drugi Adam rođen od Josipa. A ako je onaj bio uzet od zemlje i njegov je stvoritelj Bog, trebalo bi da i ovaj, koji čovjeka stvorena od Boga u sebi obnovi, ima potpunu jednakost rođenja s onim prijašnjim. Zašto, dakle, Bog nije opet uzeo prah, nego je učinio da oblikovanje nastane od Marije? Da ne bi stvaranje bilo jedna stvar, a ono što je spašeno druga, nego da onaj prijašnji sam bude obnovljen sačuvavši jednakost. Stoga veoma griješe i oni koji, kako bi odbacili baštinjenje tijela i jednakost, govore da on nije ništa uzeo od Djevice.

18 Od istoga, iz iste knjige

Stoga je i njegov silazak u Mariju neobičan. Zašto je naime i si-
šao u nju ako nije htio da išta od nje uzme? Nadalje, da ništa 85
od Marije nije uzeo, ne bi uzimao hranu koja je uzeta od zem-
lje, kojom se hrani tijelo uzeto od zemlje, niti bi ogladnio, pošto
je postio četrdeset dana jednako kao Mojsije i Ilija, jer tijelo tra-
ži svoju hranu; niti bi Ivan, njegov učenik, pišući o njemu rekao:
"Isus je, umoran od puta, sjedio"; niti bi David prorekao o nje-

1 Lk 2:11 (1–3 Ps 132:11 = LXX 131:11) 6 Iz 7:13 (7–8 Ps 132:11 = LXX 131:11) (25–27 Izl 34:28, 1 Kr 19:8) 28 Iv 4:6

φωνήκει περὶ αὐτοῦ· "Καὶ ἐπὶ τὸ ἄλγος τῶν τραυμάτων μου προσέθηκαν·" οὐδ' ἂν ἐδάκρυσεν ἐπὶ τοῦ Λαζάρου, οὐδ' ἂν ἵδρωσε θρόμβους αἵματος· οὐδ' ἂν εἰρήκει ὅτι "Περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου·" οὐδ' ἂν νυγείσης αὐτοῦ τῆς πλευρᾶς ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ. Ταῦτα γὰρ πάντα σύμβολα σαρκὸς τῆς ἀπὸ γῆς εἰλημμένης, ἣν εἰς αὐτὸν ἀνεκεφαλαιώσατο τὸ ἴδιον πλάσμα σώζων.

19 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ὥσπερ γὰρ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου τοῦ πρώτως ἐκ γῆς ἀνεργάστου πεπλασμένου ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί, καὶ ἀπέβαλον τὴν ζωήν, οὕτως ἔδει καὶ δι' ὑπακοῆς ἑνὸς ἀνθρώπου τοῦ πρώτως ἐκ παρθένου γεγεννημένου, δικαιωθῆναι πολλοὺς καὶ ἀπολαβεῖν τὴν σωτηρίαν.

20 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

"Ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες, ὑμεῖς δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε." Ταῦτα λέγει πρὸς τοὺς μὴ δεξαμένους τὴν δωρεὰν τῆς υἱοθεσίας, ἀλλ' ἀτιμάζοντας τὴν σάρκωσιν τῆς καθαρᾶς γεννήσεως τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ, καὶ ἀποστεροῦντας τὸν ἄνθρωπον τῆς εἰς θεὸν ἀνόδου, καὶ ἀχαριστοῦντας τῷ ὑπὲρ αὐτῶν σαρκωθέντι λόγῳ τοῦ θεοῦ. Εἰς τοῦτο γὰρ ὁ λόγος ἄνθρωπος καὶ υἱὸς ἀνθρώπου ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἵνα ὁ ἄνθρωπος χωρήσας τὸν λόγον καὶ τὴν υἱοθεσίαν λαβὼν υἱὸς γένηται θεοῦ.

21 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Τοῦ πνεύματος οὖν κατελθόντος διὰ τὴν προωρισμένην οἰκονομίαν, καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ τοῦ μονογενοῦς, ὃς καὶ λόγος ἐστὶ τοῦ πατρός, ἐλθόντος τοῦ πληρώματος τοῦ χρόνου, σαρκωθέντος ἐν ἀνθρώπῳ, καὶ πᾶσαν τὴν κατ' ἄνθρωπον οἰκονομίαν ἐκπληρώσαντος Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν, ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ὄντος, ὡς αὐτὸς ὁ κύριος μαρτυρεῖ, καὶ οἱ ἀπόστολοι ὁμολογοῦσι, καὶ οἱ προφῆται κηρύττουσι, ψευδεῖς ἀπεδείχθησαν πᾶσαι αἱ διδασκαλίαι τῶν τὰς ὀγδοάδας καὶ τετράδας καὶ δοκήσεις παρεξευρηκότων.

ISMJCVOR 1 περὶ αὐτοῦ: πρὸς αὐτόν IS 2 τῷ Λαζάρῳ J 4 ἕως θανάτου post μου add. S οὐδ' ἂν: οὐδὲ J ὕδωρ καὶ αἷμα IS[ac] 5 τῆς ante γῆς add. IJ 6 αὐτὸν: ἑαυτὸν J 9 τῆς ante γῆς add. SJ ἀνεργάστως I 10 οὕτως om. J 11 γεγενημένου MOR 12 τὴν σωτηρίαν ἀπολαβεῖν S 14 θεοί --- πάντες: υἱοὶ ὑψίστου ἐστὲ πάντες καὶ θεοί V 17 τὸν ante θεὸν add. J 19 ἄνθρωπος: ἐγεννήθη S 19–20 καὶ --- θεοῦ om. ISV 21 γένηται υἱὸς J 24 τοῦ[3] om. R 26–7 τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ V 29 πᾶσαι αἱ: αἱ παλαιαὶ J

mu: "I povećali su bol mojih rana"; niti bi lio suze za Lazarom, niti bi se znojio kapljama krvi, niti bi rekao: "Žalosna je duša moja", niti bi, kada je proboden, iz njegova boka potekla krv i voda. To su sve naime znaci tijela uzetog od zemlje, koje je sam u sebi obnovio spašavajući svoje vlastito stvorenje.

19 Od istoga, iz iste knjige

Kao što su naime neposlušnošću jednog čovjeka, onog prvog napravljenog iz neobrađene zemlje, mnogi postali grešnici i izgubili život, tako je dolikovalo da i poslušnošću jednog čovjeka, prvorođenog od Djevice, budu opravdani mnogi i zadobiju spasenje.

20 Od istoga, iz iste knjige

"Rekoh: bogovi ste i svi ste sinovi Višnjega, ali ćete kao ljudi umrijeti." To kaže onima koji nisu prihvatili dar posinjenja, nego preziru utjelovljenje Boga Riječi putem neokaljanog rođenja, čovjeka lišavaju njegova uzdignuća do Boga i nezahvalni su prema Bogu Riječi koja se za njih utjelovila. Zato je naime Riječ postala čovjekom i Sin Božji Sinom Čovječjim, da čovjek primivši Riječ i prihvativši posinjenje postane sinom Božjim.

21 Od istoga, iz iste knjige

Kad je, dakle, Duh po unaprijed određenom Božjem planu spasenja sišao i kada je došla punina vremena, utjelovio se u čovjeku Jedinorođeni Sin Božji koji je i Riječ Očeva, kad je naš jedan i isti Gospodin Isus Krist potpuno ispunio zamisao spasenja za čovjeka, kako svjedoči sam Gospodin, priznaju apostoli i navješćuju proroci, tada su se lažnim pokazala sva učenja onih koji su izmislili ogdoade, tetrade i nagađanja.

1 Ps 69:26 (LXX 68:27) (1–2 Iv 11:35, Lk 22:43–4) 2–3 Mt 26:38 (3–4 Iv 19:34) (7–11 Rim 5:19) 13–14 Ps 82:6–7 (LXX 81:6–7)

Ἱππολύτου ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος.

88 22 *Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τό, "Κύριος ποιμαίνει με."*
Καὶ κιβωτὸς δὲ ἐκ ξύλων ἀσήπτων αὐτὸς ἦν ὁ σωτήρ. Τὸ γὰρ ἄσηπτον αὐτοῦ καὶ ἀδιάφθορον σκῆνος ταύτῃ κατηγγέλλετο τὸ μηδεμίαν ἁμαρτήματος σηπεδόνα φῦσαν. Ὁ γὰρ ἁμαρτήσας καὶ ἐξομολογούμενός φησι· "Προσώζεσαν καὶ ἐσάπησαν οἱ μώλωπές μου ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφροσύνης μου." Ὁ δὲ κύριος ἀναμάρτητος ἦν, ἐκ τῶν ἀσήπτων ξύλων τὸ κατὰ ἄνθρωπον, τουτέστιν, ἐκ τῆς παρθένου καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ οἷα καθαρωτάτῳ χρυσίῳ περικεκαλυμμένος.

23 *Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὸν Ἑλκανᾶν καὶ τὴν Ἄνναν.*
Ἄγε δή μοι, ὦ Σαμουήλ, εἰς Βηθλεὲμ ἑλκομένην τὴν δάμαλιν, ἵνα ἐπιδείξῃς τὸν ἐκ Δαβὶδ βασιλέα τικτόμενον, καὶ τοῦτον ὑπὸ πατρὸς βασιλέα καὶ ἱερέα χριόμενον.

24 *Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.*
Εἰπέ μοι, ὦ μακαρία Μαρία, τί ἦν τὸ ὑπὸ σοῦ ἐν τῇ κοιλίᾳ συνειλημμένον, καὶ τί ἦν τὸ ὑπὸ σοῦ ἐν παρθενικῇ μήτρᾳ βασταζόμενον; Λόγος γὰρ ἦν θεοῦ πρωτότοκος ἀπ᾽ οὐρανῶν ἐπὶ σὲ κατερχόμενος, καὶ ἄνθρωπος πρωτότοκος ἐν κοιλίᾳ πλασσόμενος, ἵν᾽ ὁ πρωτότοκος λόγος θεοῦ πρωτοτόκῳ ἀνθρώπῳ συναπτόμενος δειχθῇ.

25 *Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.*
Τὴν δὲ δευτέραν, τὴν διὰ τῶν προφητῶν ὡς διὰ τοῦ Σαμουήλ, ἀνακαλῶν καὶ ἐπιστρέφων τὸν λαὸν ἀπὸ τῆς δουλείας τῶν ἀλλοφύλων. Τὴν δὲ τρίτην, ἐν ᾗ ἔνσαρκος παρῆν τὸν ἐκ τῆς παρθένου ἄνθρωπον ἀναλαβών, ὃς καὶ ἰδὼν τὴν πόλιν, ἔκλαυσεν ἐπ᾽ αὐτῇ.

26 *Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Ἡσαΐου.*
Αἰγύπτῳ μὲν τὸν κόσμον ἀπείκασε, χειροποιήτοις δὲ τὴν εἰδωλολατρίαν, σεισμῷ δὲ τὴν μετανάστασιν καὶ κατάλυσιν αὐτῆς. Κύριον δὲ τὸν λόγον· νεφέλην δὲ κούφην, τὸ καθαρώτατον σκῆνος, εἰς ὃ ἐνθρονισθεὶς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἰσῆλθεν εἰς τὸν βίον σεῖσαι τὴν πλάνην.

Τοῦ ἁγίου Μεθοδίου ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος.

ISMJCVOR 1 *Τοῦ ἁγίου* ante *Ἱππολύτου* add. M *καὶ* om. I 2 *καὶ οὐδέν με ὑστερήσει* post *με* add. J 9 *ἔξωθεν καὶ ἔσωθεν* J 10 *χρυσῷ* J 12 *ἑλκομένην: ἀγομένην* J 17 *τῇ* ante *παρθενικῇ* add. J *βασταζόμενον μήτρᾳ* S 20 *δειχθῇ συναπτόμενος* S *δειχθείη* J 23 *ἀπὸ: ἐκ* S 25 *ὃς: θεὸς* J *αὐτῇ: αὐτήν* IS 29 *δὲ*[1] om. J 30 *Ἰησοῦς* om. J *ὁ* ante *Χριστὸς* add. S

Hipolita, biskupa i mučenika,

22 Iz rasprave u djelu: "Gospodin je pastir moj." 88

Sam je pak Spasitelj bio i kovčeg od drvâ koja ne trunu, jer je neraspadljivost i nekvarljivost njegova prebivališta time navije-štala narav koja je bez ikakve truleži grijeha. Grešnik naime uz priznanje kaže: "Rane moje zaudaraju i gnjiju zbog bezumnosti moje." A Gospodin bijaše bez grijeha, kao čovjek od drvâ koja ne trunu, tj. od Djevice i Duha Svetoga, iznutra i izvana zaogrnut Božjom Riječju kao najčišćim zlatom.

23 Od istoga, iz rasprave o Helkanu i Ani

Dovedi mi, o Samuele, junicu dovučenu u Betlehem da pokažeš Kralja rođenog od Davida i onoga koji je od Oca pomazan za Kralja i Svećenika.

24 Od istoga, iz iste rasprave

Reci mi, o Blažena Marijo, što bijaše ono što si začela u utrobi, i što bijaše ono što si nosila u djevičanskoj utrobi? To naime bijaše prvorođena Božja Riječ koja s neba silazi na te i prvorođeni čovjek koji se u utrobi stvara, da se prvorođena Božja Riječ pokaže sjedinjena s prvorođenim čovjekom.

25 Od istoga, iz iste rasprave

Drugim naziva onaj dolazak preko prorokâ kao preko Samuela kada okreće svoj narod od robovanja drugim narodima. A trećim kada uze čovještvo od Djevice i pojavi se u tijelu onaj koji, kad vidje grad, zaplaka nad njim.

26 Od istoga, iz početka rasprave o Izaiji

Svijet je usporedio s Egiptom, idolatriju s rukotvorinama, njezino premještanje i propast sa zemljotresom. A Riječ naziva Gospodinom, njegovo najčišće prebivalište brzim oblakom, u koje ustoličen naš Gospodin Isus Krist uđe u život da ukloni zabludu.

Svetog Metodija, biskupa i mučenika,

2 Ps 23:1 (LXX 22:1) 6–7 Ps 38:5 (LXX 37:6) (11–13 1 Sam 16:1–4) (26 ff Iz 19:1)

27 Ἐκ τοῦ περὶ μαρτύρων λόγου.

Οὕτω γὰρ θαυμαστὸν καὶ περισπούδαστόν ἐστι τὸ μαρτύριον, ὅτι αὐτὸς ὁ κύριος Χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, τιμῶν αὐτὸ ἐμαρτύρησεν, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγησάμενος τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἵνα καὶ τούτῳ τὸν ἄνθρωπον τῷ χαρίσματι, εἰς ὃν κατέβη, στέψῃ.

Τοῦ ἁγίου Εὐσταθίου ἐπισκόπου Ἀντιοχείας καὶ ὁμολογητοῦ.

28 Ἐκ τῆς ἑρμηνείας τοῦ ιε΄ ψαλμοῦ.

Ἀλλὰ μὴν ἡ τοῦ Ἰησοῦ ἑκατέρων πεῖραν ἔσχε. Γέγονε γὰρ καὶ ἐν τῷ χωρίῳ τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν, καὶ τῆς σαρκὸς ἐκτὸς γενομένη ζῇ καὶ ὑφέστηκε. Λογικὴ ἄρα καὶ ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων ὁμοούσιος, ὥσπερ καὶ ἡ σὰρξ ὁμοούσιος τῇ τῶν ἀνθρώπων σαρκὶ τυγχάνει, ἐκ τῆς Μαρίας προελθοῦσα.

29 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ περὶ ψυχῆς λόγου.

Τί δ' ἂν εἴποιεν εἰς τὰς τοῦ βρέφους ἀναβλέψαντες ἀνατροφάς, ἢ τὴν
89 τῆς ἡλικίας ἀνάδοσιν, ἢ τὴν τῶν χρόνων ἐπίτασιν, ἢ τὴν τοῦ σώματος αὔξην; Ἵνα δὲ παρῶ λέγειν τὰς ἐπὶ ἐδάφους ἐκπληρωθείσας θαυματουργίας, ὁράτωσαν τὰς τῶν νεκρῶν ἀναβιώσεις, τὰ τοῦ πάθους σύμβολα, τὰ τῶν μαστίγων ἴχνη, τοὺς τῶν πληγῶν μώλωπας, τὴν τετρωμένην πλευράν, τοὺς τῶν ἥλων τύπους, τὴν τοῦ αἵματος ἔκχυσιν, τὰ τοῦ θανάτου σημεῖα, καὶ τὸ σύμπαν εἰπεῖν, αὐτὴν τὴν τοῦ ἰδίου σώματος ἀνάστασιν.

30 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Καὶ μὴν εἴ τις εἰς τὴν τοῦ σώματος γέννησιν ἀφορᾷ, προδήλως εὑρήσειεν ἂν ὡς ἐν τῇ Βηθλεὲμ τεχθεὶς ἐσπαργανώθη, κἂν τῇ Αἰγύπτῳ χρόνοις ἐτράφη τισὶν ἕνεκεν τῆς τοῦ ἀλάστορος ἐπιβουλῆς Ἡρώδου, κἂν τῇ Ναζαρὲτ ἀνδρωθεὶς ηὐξήθη.

31 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Οὐ γὰρ ταὐτόν ἐστιν ἡ σκηνὴ τοῦ λόγου καὶ θεοῦ, δι' ἧς τὴν θείαν ἐθεώρει δόξαν ὁ μακάριος Στέφανος.

32 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τό, "Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ."

Εἰ μὲν οὖν ἀρχὴν τῆς γεννήσεως εἴληφεν ὁ λόγος, ἀφ' οὗ διὰ τῆς μητρῴας διοδεύσας γαστρὸς τὰς σωματικὰς ἐφόρεσεν ἁρμονίας,

ISMJCVOR 1 μαρτυρίου S 3 Ἰησοῦς ante Χριστός add. V 6 Ἀντιοχέων V: De S non liquet. 10 ψυχαῖς post ἀνθρώπων transp. S 11 καὶ om. S 11–12 τυγχάνει σαρκί S 14 αποβλέψαντες J 15 ἐπίτασιν ante τῶν transp. IJV 16 αὔξην: αὔξησιν IS 17 ὁρατῶς J 18–19 τὰς τετρωμένας πλευράς ISV 20 τὴν om. IV^{ac} 28 ἐστιν ἡ: ἐστι J τῷ λόγῳ καὶ θεῷ J 29 θεωρεῖ J 30 εἰς τό om. IS 31 αὐτοῦ om. I 32 γενέσεως J 33 διώδευσε J καὶ ante τὰς add. J

27 Iz govora o mučenicima.

Mučeništvo je tako divljenja vrijedno i živo željeno da je sam Krist Gospodin, Sin Božji cijeneći ga umro kao mučenik, nije smatrao plijenom svoju jednakost s Bogom, da i tim darom milosti okruni čovjeka u kojega je sišao.

Svetog Eustatija, antiohijskog biskupa i priznavaoca,

28 Iz tumačenja Petnaestoga psalma

Ali doista je Isusova duša iskusila i jedno i drugo. Bila je naime u mjestu ljudskih duša i kada je izvan tijela, živi i postoji. Stoga je razumna i istobitna s ljudskim dušama, kao što je i tijelo proizašlo od Marije istobitno s ljudskim tijelom.

29 Od istoga, iz djela O duši

Što bi pak rekli ako bi promotrili odgajanje novorođenčeta, ili
izrastanje u stasu, ili tijek vremena, ili uvećavanje tijela? Da pro- 89
pustim govoriti o čudesima učinjenim na zemlji, neka promatraju oživljavanje mrtvih, znakove patnje, tragove bičeva, ožiljke udaraca, probodeni bok, biljege čavala, izlijevanje krvi, znakove smrti, i općenito rekavši, samo uskrsnuće vlastita tijela.

30 Od istoga, iz istog djela

I zaista ako netko pogleda stvaranje tijela, jasno će pronaći da je onaj koji je rođen u Betlehemu povijen u pelene i neko vrijeme zbog podmukle zavjere zločinca Heroda proživio u Egiptu i u Nazaretu odrastao do muževne dobi.

31 Od istoga, iz istoga djela

Nije naime isto prebivalište Riječi i prebivalište Boga, u kojemu je blaženi Stjepan promatrao božansku slavu.

32 Od istoga, iz rasprave "Gospodin me stvorio na početku svojih putova"

Ako je, dakle, Riječ primila početak svoga nastanka od onda kad je prolazom kroz majčinski trbuh ponijela tjelesne sveze,

(3–4 Fil 2:6) (20–24 Lk 2) (25–6 Dj 7:56) 27–8 Izr 8:22

συνέστηκεν ὅτι γέγονεν ἐκ γυναικός. Εἰ δὲ λόγος καὶ θεὸς ἦν ἀνέκαθεν παρὰ τῷ πατρί, καὶ τὰ σύμπαντα δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαί φαμεν, οὐκ ἄρα γέγονεν ἐκ γυναικὸς ὁ ὢν καὶ τοῖς γεννητοῖς ἅπασιν αἴτιος ὤν· ἀλλ' ἔστι τὴν φύσιν θεὸς αὐτάρκης, ἄπειρος, ἀπερινόητος· ἐκ γυναικὸς δὲ γέγονεν ἄνθρωπος, ὁ ἐν τῇ παρθενικῇ μήτρᾳ πνεύματι παγεὶς ἁγίῳ.

33 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ναὸς γὰρ κυρίως ὁ καθαρὸς καὶ ἄχραντος, ἡ κατὰ τὸν ἄνθρωπόν ἐστι περὶ τὸν λόγον σκηνή, ἔνθα προφανῶς σκηνώσας ᾤκησεν ὁ θεός. Καὶ ταῦτα οὐκ ἐκ τῶν εἰκότων φαμέν· τούτου γὰρ ὁ φύσει τοῦ θεοῦ υἱός, τὴν λύσιν καὶ ἀνάστασιν προαγορεύων τοῦ νεώ, ἀναμφιβόλως ἡμᾶς διδάσκων ἐφοδιάζει, τοῖς μιαιφόνοις φάσκων Ἰουδαίοις· "Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν."

34 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ὁπηνίκα οὖν τὸν ἄνθρωπον ναουργήσας ἐφόρεσεν ὁ λόγος, σώματι μὲν τοῖς ἀνθρώποις ἐπιφοιτῶν, παντοδαπὰς ἀοράτως θαυματουργίας ἐπεδείκνυτο, τοὺς δὲ ἀποστόλους κήρυκας τῆς ἀϊδίου βασιλείας ἐξέπεμπε.

35 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἑρμηνείας τοῦ ϙβ΄ ψαλμοῦ.

Πρόδηλον οὖν, εἴπερ ὁ χρίων ἀποδεικνύει θεόν, οὗ τὸν θρόνον εἶπεν αἰώνιον, δῆλος μέν ἐστι φύσει θεὸς ἐκ θεοῦ γεννηθεὶς ὁ χρίσας· ὁ δὲ χρισθεὶς ἐπίκτητον εἴληφεν ἀρετήν, ἐκκρίτῳ ναουργίᾳ κοσμηθείς, ἐκ τῆς τοῦ κατοικοῦντος ἐν αὐτῷ θεότητος.

Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας καὶ ὁμολογητοῦ.

36 Ἐκ τῆς ἀπολογίας τῆς γεγενημένης ὑπὲρ Διονυσίου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας.

"Ἐγώ ἡ ἄμπελος, ὑμεῖς τὰ κλήματα· ὁ πατήρ μου ὁ γεωργός ἐστιν." Ἡμεῖς γὰρ τοῦ κυρίου κατὰ τὸ σῶμα συγγενεῖς ἐσμεν· καὶ αὐτὸς διὰ τοῦτο εἶπεν· "Ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου." Καὶ
92 *ὥσπερ εἰσὶ τὰ κλήματα ὁμοούσια τῆς ἀμπέλου, καὶ ἐξ αὐτῆς, οὕτω καὶ ἡμεῖς, ὁμογενῆ σώματα ἔχοντες τῷ σώματι τοῦ κυρίου, ἐκ τοῦ*

ISMJCVOR 1 *δὲ*: *δ' ὁ* J *καὶ* ante *λόγος* add. I *ἀνέκαθεν ἦν* J 3 *γεννητοῖς*: *γενητοῖς* SJV^{m} 4 *τῇ φύσει* IJ 5 *ὁ* ante *ἄνθρωπος* add. J 6 *ἁγίῳ παγείς* S 8 *γὰρ* om. J 11 *νεώ*: *ναοῦ* I 16 *μὲν* om. I *ἀοράτους* S 20 *οὗ*: *οὐ* J 24 *ἐπισκόπου* om. J *καὶ ὁμολογητοῦ* om. J 25 *Ἐκ*: *Ἀπὸ* IV *ἀπολογίας τῆς γεγενημένης*: *γενομένης ἀπολογίας* J *ὑπὲρ*: *ὑπὸ* I^{mo}S: *περὶ* J *τοῦ* ante *ἐπισκόπου* add. V 26 *Ἀλεξανδρείας* om. J 29 *τοῦτο εἶπεν*: *τοῦ εἰπεῖν* J *μου*: *μοι* S 30 *ἐστὶ* J

onda čvrsto stoji to da je nastala od žene. Ali ako Riječ Bog bijaše od davnine kod Oca i ako tvrdimo da je sve po njoj nastalo, onda zbilja nije onaj koji jest i koji je uzrok svega stvorenog nastao od žene, nego je po naravi samostojni, neizmjerni i neobuhvatljivi Bog; od žene je nastao čovjek kojega je stvorio Duh Sveti u djevičanskoj utrobi.

33 Od istoga, iz istoga djela

Naime potpuno čisti i neoskvrnjeni hram jest stan Riječi s obzirom na čovještvo, tu se ušatori i vidljivo nastani Bog. I to ne tvrdimo kao vjerojatno, jer on koji je po naravi Sin toga Boga, kada pretkazuje rušenje i podizanje hrama, jasno nas priprema na to svojim naukom govoreći bezbožnim Židovima: "Razvalite ovaj hram i ja ću ga podići za tri dana".

34 Od istoga, iz istoga djela

Kada je, dakle, Riječ učinila čovještvo svojim hramom, nosila ga je sa sobom, boravila je u tijelu među ljudima, nevidljivo činila različita čudesa i slala apostole kao navjestitelje vječnog kraljevstva.

35 Od istoga, iz tumačenja Psalma XCII

Ako je, dakle, očito da onaj koji pomazuje označuje Boga čije je prijestolje, reče, vječno, onda je jasno da je onaj koji je pomazao po naravi Bog koji je rođen od Boga, a onaj koji je pomazan dobio je stečenu krepost, ukrašen je izvrsnim hramom po božanstvu koje stanuje u njemu.

Svetog Atanazija, aleksandrijskog biskupa i priznavaoca,

36 Iz apologije Dionizija, aleksandrijskog biskupa,

"Ja sam trs, vi loze, Otac moj je vinogradar". Mi smo naime Gospodinovi srodnici po tijelu. Zato je i sam rekao: "Navijestit ću
ime tvoje braći svojoj". I kao što su loze istobitne s trsom, i od 92
njega su, tako i mi imamo istovrsna tijela s Gospodinovim tije-

12–13 Iv 2:19 27 Iv 15:5 1 (sic) 28–29 Ps 22:22 (LXX 21:23)

πληρώματος αὐτοῦ λαμβάνομεν, κἀκεῖνο ῥίζαν ἔχομεν εἰς τὴν ἀνάστασιν καὶ εἰς τὴν σωτηρίαν. Ὁ δὲ πατὴρ εἴρηται ὁ γεωργός· αὐτὸς γὰρ εἰργάσατο διὰ τοῦ λόγου τὴν ἄμπελον, ἥτις ἐστὶ τὸ κυριακὸν σῶμα.

37 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς ἀπολογίας.

Ἄμπελος δὲ ἐκλήθη ὁ κύριος διὰ τὴν περὶ τὰ κλήματα, ἅπερ ἐσμὲν ἡμεῖς, συγγένειαν σωματικήν.

38 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ περὶ πίστεως λόγου τοῦ μείζονος.

Τὸ γεγράφθαι, "Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος," φανερῶς τὴν θεότητα δηλοῖ· τὸ δέ, "Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο," τὸν ἄνθρωπον τοῦ κυρίου δείκνυσιν.

39 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Καὶ τό, "Πλυνεῖ ἐν οἴνῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ," τουτέστιν, ἐν τῷ ἰδίῳ αἵματι τὸ σῶμα, τὴν περιβολὴν τῆς θεότητος.

40 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Τὸ γάρ, "Ἦν," ἐπὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ ἀναφέρεται· τὸ δέ, "Σὰρξ ἐγένετο," ἐπὶ τοῦ σώματος. Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, οὐκ εἰς σάρκα ἀναλυθείς, ἀλλὰ σάρκα φορέσας· ὡς δ' ἂν εἴποι τις, ὁ δεῖνα γέγονε γέρων, οὐκ ἐξ ἀρχῆς γεννηθείς· ἢ ὁ στρατιώτης βετράνος ἐγένετο, οὐ πρότερον τοιοῦτος ὢν οἷος γέγονεν. Ἰωάννης, "Ἐγενόμην, φησίν, ἐν τῇ νήσῳ Πάτμῳ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ κυριακῇ·" οὐχ ὅτι ἐκεῖ γέγονεν ἢ γεγέννηται, ἀλλ' εἶπεν, "Ἐγενόμην ἐν Πάτμῳ," ἀντὶ τοῦ, παρεγενόμην. Οὕτως ὁ λόγος εἰς σάρκα παραγέγονεν, ὡς λέλεκται, "Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο." Ἄκουσον λέγοντος· "Ἐγενόμην ὡσεὶ σκεῦος ἀπολωλός," καί, "Ἐγενόμην ὡσεὶ ἄνθρωπος ἀβοήθητος, ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος."

41 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Ἐπίκτητον ἐπιστολῆς.

Τίς γὰρ ἤκουσε τοιαῦτα πώποτε; Τίς ὁ διδάξας; Τίς ὁ μαθών; "Ἐκ μὲν γὰρ Σιὼν ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ." Ταῦτα δὲ πόθεν ἐξῆλθε; ποῖος ᾅδης ἠρεύξατο, ὁμοούσιον εἰπεῖν τὸ ἐκ Μαρίας σῶμα τῇ τοῦ λόγου θεότητι, ἢ ὅτι ὁ λόγος εἰς σάρκα καὶ ὀστέα καὶ τρίχας καὶ ὅλον τὸ σῶμα μεταβέβληται; Τίς δὲ ἤκουσεν ἐν ἐκκλη-

ISMDJCVOR 5 τῆς αὐτῆς ἀπολογίας: τοῦ αὐτοῦ λόγου IS: τῆς αὐτῆς πραγματείας V 7 σωματικὴν συγγένειαν J 8 τοῦ μείζονος λόγου S 15 αὐτοῦ θεότητος S 16 ἐπὶ ––– ἐγένετο om. I γὰρ post λόγος add. J ἐπί τοῦ σώματος post ἐγένετο² add. J 17 δ' om. S 18 γεννηθείς: γενηθείς S βρέτττανος S: βρετανὸς J 19 φησίν Ἐγενόμην J 20 γέγονεν ἢ om. S 21 γεγένηται V 22 παραγέγονεν ὡς: παραγεγονὼς J 23 Ἐγενόμην om. S 24 ὡσεί: ὡς J 27–8 Ἐκ Σιὼν μὲν γὰρ J 29 ἐξῆλθον IS ἐξηρεύξατο R 31 τὸ om. IV

lom, primamo od njegove punine i ona je temelj našega uskrsnuća i našega spasenja. A Otac je rekao da je vinogradar, jer je on Riječju obrezao trs, koji je tijelo Gospodnje.

37 Od istoga, iz iste apologije

A trsom je nazvan Gospodin zbog tjelesne srodnosti s lozama, koje smo mi.

38 Od istoga, iz njegova većeg govora o vjeri

Ono što je napisano: "U početku bijaše riječ", jasno označuje božanstvo, a "Riječ je tijelom postala", pokazuje Gospodinovo čovještvo.

39 Od istoga, iz iste rasprave

I ono: "Oprat će u vinu svoju haljinu", to znači u vlastitoj krvi svoje tijelo, koje je odjeća božanstva.

40 Od istoga, iz iste rasprave

Jer "bijaše" odnosi se na njezino božanstvo, a "postala je tijelom" na tijelo. Riječ je tijelom postala, nije se pretvorila u tijelo, nego je tijelo nosila; kao što bi netko rekao da je postao starac iako nije takav rođen od početka; ili vojnik da je postao veteran, prije nije bio ovakav kakav je postao. Ivan kaže: "Bio sam na otoku Patmosu na dan Gospodnji", ne da je tamo postao ili rođen, nego je rekao: "Bio sam u Patmosu" umjesto "došao sam". Tako je Riječ došla u tijelo, kao što je rečeno: "Riječ je tijelom postala". Čuj kako govori: "Postao sam kao razbijena posuda", i: "Postao sam kao bespomoćan čovjek, slobodan među mrtvima".

41 Od istoga, iz Pisma Epiktetu

Tko je još ikad čuo takvo što? Tko naučavao? Tko učio? "Jer će iz Siona Zakon doći, iz Jeruzalema riječ Gospodinova." A odakle je to izašlo? Kakvo je podzemlje to izbacilo? Govoriti kako je tijelo od Marije istobitno s božanstvom Riječi ili da se Riječ promijenila u meso i kosti i dlake i u cijelo tijelo? Tko je čuo u Crkvi,

(2 Iv 15:1) (5–6 Iv 15:5) 8 Iv 1:1 9 Iv 1:14a 12 Post 49:11 15 Iv 1:1 i 1:14, 19–20, 21 Otk 1:9 22 Iv 1:14a 23 Ps 31:12 (LXX 30:13) 23–24 Ps 88:4–5 (LXX 87:5) 26–7 Iz 2:3

σίᾳ ἢ ὅλως παρὰ Χριστιανοῖς, ὅτι θέσει καὶ οὐ φύσει σῶμα πεφόρηκεν ὁ κύριος;

42 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς.

93 *Τίς δὲ ἀκούων ὅτι οὐκ ἐκ Μαρίας ἀλλ' ἐκ τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας μετεποίησεν ἑαυτῷ σῶμα παθητὸν ὁ λόγος, εἴποι ἂν Χριστιανὸν τὸν λέγοντα ταῦτα; Τίς δὲ τὴν ἀθέμιτον ταύτην ἐπενόησεν ἀσέβειαν, ὥστε κἂν εἰς ἐνθύμησιν ἐλθεῖν καὶ εἰπεῖν, ὅτι ὁ λέγων ἐκ Μαρίας εἶναι τὸ κυριακὸν σῶμα, οὐκ ἔτι τριάδα ἀλλὰ τετράδα ἐν τῇ θεότητι φρονεῖ; ὡς διὰ τοῦτο τοὺς οὕτω διακειμένους τῆς οὐσίας τῆς τριάδος λέγειν τὴν σάρκα, ἣν ἐνεδύσατο ἐκ Μαρίας ὁ σωτήρ. Πόθεν δὲ πάλιν ἠρεύξαντό τινες ἴσην ἀσέβειαν τοῖς προειρημένοις, ὡς εἰπεῖν μὴ νεώτερον εἶναι τὸ σῶμα τῆς τοῦ λόγου θεότητος, ἀλλὰ συναΐδιον αὐτῷ διαπαντὸς γεγενῆσθαι, ἐπειδὴ ἐκ τῆς οὐσίας τῆς σοφίας συνέστη;*

43 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς.

Ἀνθρώπινον ἄρα φύσει τὸ ἐκ Μαρίας σῶμα κατὰ τὰς θείας γραφάς, καὶ ἀληθινὸν δὲ ἦν, ἐπειδὴ ταὐτὸν ἦν τῷ ἡμετέρῳ· ἀδελφὴ γὰρ ἡμῶν ἡ Μαρία, ἐπεὶ καὶ οἱ πάντες ἐκ τοῦ Ἀδάμ ἐσμεν, καὶ τοῦτο οὐκ ἄν τις ἀμφιβάλοι, μνησθεὶς ὧν ἔγραψε Λουκᾶς.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἐπισκόπου Καισαρείας.

44 Ἐκ τῆς ἑρμηνείας τοῦ νθ΄ ψαλμοῦ.

Πάντες ἀλλόφυλοι ὑπετάγησαν τῷ ζυγῷ τοῦ Χριστοῦ ὑποκύψαντες· διὰ τοῦτο ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν ἐπιβάλλει τὸ ὑπόδημα αὐτοῦ. Ὑπόδημα δὲ τῆς θεότητος ἡ σὰρξ ἡ θεοφόρος, δι' ἧς ἐπέβη τοῖς ἀνθρώποις.

45 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν πρὸς Ἀμφιλόχιον ἐπίσκοπον περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

Καὶ ἀνάπαλιν τῇ ἐξ οὗ λέξει ἀντὶ τῆς δι' οὗ κέχρηται, ὡς ὅταν λέγῃ Παῦλος, "Γενόμενος ἐκ γυναικός·" τοῦτο γὰρ ἡμῖν σαφῶς ἑτέρωθι διεστείλατο, γυναικὶ μὲν προσήκειν λέγων τὸ ἐκ τοῦ ἀνδρὸς γεγενῆσθαι, ἀνδρὶ δὲ τὸ διὰ τῆς γυναικός, ἐν οἷς φησιν, ὅτι "Ὥσπερ γυνὴ ἐξ ἀνδρός, οὕτως ἀνὴρ διὰ τῆς γυναικός." Ἀλλὰ ὁμοῦ μὲν τὸ ἀδιάφορον

ISMDJCVOR 1 *Χριστιανοῦ* J *πεφόρεκεν* V 2 *κύριος*: *θεός* V 3 *ἐπιστολῆς* om. I 4 *ἑαυτοῦ*: *αὐτοῦ* IS 6 *ταῦτα λέγοντα* S 7 *μὴ* ante *ἐκ* add. J 8 *τῇ* om. S 10 *τὴν σάρκα ἣν*: *τὸ σῶμα, ὃ* J 12 *αὐτὸ* I 13 *τῇ σοφίᾳ* S 15 *Ἀνθρώπειον* S *σῶμα* om. J 16 *δὲ* om. J 18 *ἔγραψε*: *ἔγραψεν ὁ* J 19 *ἐπισκόπου* om. J *ἐπισκόπου Καισαρείας* om. S *Καππαδοκίας* post *Καισαρείας* add. J 23 *ἡ σὰρξ ἡ θεοφόρος*: *ἡ θεοφόρος σάρξ* S 24 *τῶν*: *τοῦ* I *ἐπίσκοπον* om. J 28 *γεγεννῆσθαι* J 30 *ἀδιάφορον*: *διάφορον* J

ili uopće među kršćanima, da je Gospodin nosio tijelo posinjenjem, a ne naravlju?

42 Od istoga, iz istog pisma

Tko bi, slušajući da Riječ nije stvorila sebi trpljivo tijelo od Ma- 93
rije nego od svoje biti, nazvao kršćaninom onoga koji to govori? Tko je izmislio takvo grešno bezboštvo te bi došao na pomisao i rekao da onaj koji tvrdi da je Gospodinovo tijelo od Marije, taj vidi u božanstvu ne više Trojstvo nego četvorstvo? Kao da time oni koji tako misle kažu da je Trojstvene biti tijelo, koje je Spasitelj od Marije obukao. Odatle su zatim neki izbljuvali bezboštvo jednako bezboštvu onih prije spomenutih jer kažu kako tijelo nije mlađe od božanstva Riječi, nego da je bilo posve suvječno s njom, jer je sazdano od biti mudrosti?

43 Od istoga, iz istog pisma

Doista prema božanskom Pismu tijelo od Marije je po naravi ljudsko i bijaše istinito, jer bijaše isto kao naše. Marija je naime naša sestra jer smo svi od Adama, i u to ne bi posumnjao nitko tko se sjeća onoga što je Luka napisao.

Svetog Bazilija, cezarejskog biskupa,

44 Iz tumačenja Psalma LX

Svi su se stranci pokorili i podložili jarmu Kristovu; zbog toga njegova obuća ide sve do Idumeje. A obuća božanstva je bogonosno tijelo, po kojemu je došao ljudima.

45 Od istoga, iz onog što je pisao biskupu Amfilohiju o Duhu Svetom

I ponovo se poslužio izrazom od kojega umjesto po kojem, kao kada Pavao kaže: "Rođen od žene". To nam je naime jasno razlučio na drugom mjestu, gdje govori kako ženi pristoji da je nastala od muža, a mužu po ženi, u onom gdje kaže: "Kao što je žena od čovjeka, tako je i čovjek po ženi". Ali ujedno pokazujući

43 od 14–17 (Adama) Gelazije 14 (98. 9–11)

(21–2 Ps 60:8 = LXX 59:10) 27 Gal 4:4 29–30 1 Kor 11:12

τῆς χρήσεως ἐνδεικνύμενος, ὁμοῦ δὲ καὶ τὸ σφάλμα τινῶν ἐν παραδρομῇ διορθούμενος, τῶν οἰομένων πνευματικὸν εἶναι τοῦ κυρίου τὸ σῶμα, ἵνα δείξῃ ὅτι ἐκ τοῦ ἀνθρωπείου φυράματος ἡ θεοφόρος σὰρξ συνεπάγη, τὴν ἐμφαντικωτέραν φωνὴν προετίμησε. Τὸ μὲν γὰρ διὰ γυναικὸς παροδικὴν ἔμελλε τὴν ἔννοιαν τῆς γεννήσεως ὑποφαίνειν· τὸ δ' ἐκ τῆς γυναικὸς ἱκανῶς παραδηλοῦν τὴν κοινωνίαν τῆς φύσεως τοῦ τικτομένου πρὸς τὴν γεννήσασαν.

Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ἐπισκόπου Ναζιανζοῦ.

96 46 Ἐκ τῆς πρὸς Κληδόνιον προτέρας ἐκθέσεως.

Εἴ τις λέγει τὴν σάρκα ἐξ οὐρανοῦ κατεληλυθέναι, ἀλλὰ μὴ ἐντεῦθεν εἶναι καὶ παρ' ἡμῶν, ἀνάθεμα ἔστω. Τὸ γάρ, "Ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ἐξ οὐρανοῦ," καί, "Οἷος ὁ ἐπουράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι," καί, "Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου," καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτο, νομιστέον λέγεσθαι διὰ τὴν πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἕνωσιν, ὥσπερ καὶ διὰ τοῦ Χριστοῦ γεγονέναι τὰ πάντα, καὶ κατοικεῖν Χριστὸν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, οὐ κατὰ τὸ φαινόμενον τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ κατὰ τὸ νοούμενον, κιρναμένων ὥσπερ τῶν κλήσεων, οὕτω δὴ καὶ τῶν φύσεων.

47 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Τίς δὲ ὁ λόγος αὐτοῖς τῆς ἐνανθρωπήσεως ἤγουν σαρκώσεως ἴδωμεν, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν. Εἰ μὲν ἵνα χωρηθῇ θεὸς ἄλλως ἀχώρητος ὤν, καὶ ὡς ὑπὸ παραπετάσματι τῇ σαρκὶ τοῖς ἀνθρώποις προσομιλήσῃ, κομψὸν τὸ προσωπεῖον αὐτοῖς, καὶ τὸ δρᾶμα τῆς ὑποκρίσεως· ἵνα μὴ λέγω ὅτι καὶ ἄλλως ὁμιλῆσαι ἡμῖν οἷόν τε ἦν, ὥσπερ ἐν βάτῳ πυρός, καὶ ἀνθρωπίνῳ εἴδει τὸ πρότερον. Εἰ δὲ ἵνα λύσῃ τὸ κατάκριμα τῆς ἁμαρτίας, τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον ἁγιάσας, ὥσπερ σαρκὸς ἐδέησε διὰ τὴν σάρκα κατακριθεῖσαν, καὶ ψυχῆς διὰ τὴν ψυχήν, οὕτω καὶ νοῦ διὰ τὸν νοῦν, οὐ πταίσαντα μόνον ἐν τῷ Ἀδάμ, ἀλλὰ καὶ πρωτοπαθήσαντα, ὅπερ καὶ οἱ ἰατροὶ λέγουσιν ἐπὶ τῶν ἀρρωστημάτων. Ὃ γὰρ τὴν ἐντολὴν ἐδέξατο, τοῦτο καὶ τὴν ἐντολὴν οὐκ ἐφύλαξεν. Ὃ δὲ τὴν ἐντολὴν οὐκ ἐφύλαξε, τοῦτο καὶ τὴν παράβασιν ἐτόλμησεν. Ὃ δὲ παρέβη,

ISMDJCVOR 3–4 συνεπάγη σάρξ S 5 τὴν ἔννοιαν om. S 6 τῆς[1] om. S δηλοῦν J 8 ἐπισκόπου Ναζιανζοῦ: τοῦ θεολόγου IJ 12 τό ante Οἷος add. S οἱ om. J 14 ἄλλο εἴ τι S τοιοῦτον SJV 15 ἄνθρωπον: οὐράνιον J 18 οὐ ante κιρναμένων add. J 19 τοῦ αὐτοῦ λόγου: τῆς αὐτῆς ἐκθέσεως J: τοῦ λόγου αὐτοῦ V 20 ἤγουν σαρκώσεως ἴδωμεν: ἴδωμεν εἴτ' οὖν σαρκώσεως J 24 ὅτι om. S ὥσπερ: ὡς J 25 ἀνθρωπίνῳ: ἀνθρώπῳ I 26 ἁγιάσας: ἁπάσας I: ἀνασώσας S: ἁρπάσας V 29 οἱ om. J 30–1 Ὃ ––– ἐφύλαξε om. J

jednakost uporabe, a isto tako ispravljajući u prolazu zabludu nekih koji smatraju da je Gospodinovo tijelo duhovno, da bi pokazao da je bogonosno tijelo sazdano od ljudske smjese, dao je prednost jasnijem izričaju. Jer, ono po ženi htjelo je očitovati shvaćanje rođenja kao prolaza, a ono od žene primjereno označiti zajedništvo naravi rođenog s onom koja je rodila.

Svetoga Grgura, nazijanskog biskupa,

46 Iz prijašnjeg izlaganja Kledoniju 96

Ako tko kaže da je tijelo sišlo s neba, da nije odavde i od nas, neka je izopćen. Jer ono: "Drugi je čovjek s neba", i : "Kakav je nebeski takvi su i nebeski", i: "Nitko nije uzašao na nebo, osim Sina Čovječjega koji je sišao s neba", i nešto drugo takvo, treba razumijevati da se govori zbog sjedinjenja s čovjekom, upravo kao što treba razumijevati i ono da je sve postalo po Kristu i da Krist stanuje u našim srcima ne po onom po čemu je Bog vidljiv, nego po onom po čemu je duhovan; upravo kako se miješaju nazivi tako se miješaju i naravi.

47 Od istoga, iz istoga djela

Pogledajmo što im je razlog učovječenja, to jest utjelovljenja, kako sami govore. Ako doista to da bi se obuhvatilo Boga koji je inače neobuhvatljiv i da bi u tijelu kao pod plaštem općio s ljudima, onda im je maska i pozornica glume pristala; da ne kažem da je mogao i drukčije razgovarati s nama, kao prije u ognjenom grmu i ljudskom liku. A ako to da bi ukinuo osudu za grijeh posvetivši jednako jednakim, onda baš kao što je trebao tijelo zbog osuđenog tijela i dušu zbog duše, tako i razum zbog razuma koji je ne samo u Adamu pao, nego i prvi trpio, ono što i liječnici govore o bolestima. Jer ono što primi zakon ne sačuva zakon; ono što ne sačuva zakon odvaži se i na grijeh; ono što

10 1 Kor 15:47 10–11 1 Kor 15:48 11–12 Iv 3:13 (14–15 Iv 1:3) (14–15 Ef 3:17)

τοῦτο καὶ σωτηρίας ἐδεῖτο μάλιστα. Ὃ δὲ τῆς σωτηρίας ἐδεῖτο, τοῦτο καὶ προσελήφθη. Ὁ νοῦς ἄρα προσειλῆφθαι νῦν ἀποδέδεικται, κἂν μὴ βούλωνται, γεωμετρικαῖς, ὥς φασιν, ἀνάγκαις καὶ ἀποδείξεσι. Σὺ δὲ ποιεῖς παραπλήσιον, ὥσπερ ἂν εἰ ὀφθαλμοῦ ἀνθρώπου νοσήσαντος, καὶ ποδὸς προσπταίσαντος, τὸν πόδα μὲν ἐθεράπευες, τὸν δὲ ὀφθαλμὸν ἀθεράπευτον εἴας· ἢ ζωγράφου τι μὴ καλῶς γράψαντος, τὸ μὲν γραφὲν μετεποίεις, τὸν δὲ ζωγράφον ὡς κατορθοῦντα παρέτρεχες. Εἰ δὲ ὑπὸ τούτων ἐξειργόμενοι τῶν λογισμῶν, καταφεύγουσιν ἐπὶ τὸ δυνατὸν εἶναι θεῷ, καὶ χωρὶς νοῦ σῶσαι τὸν ἄνθρωπον, δυνατὸν δήπου καὶ χωρὶς σαρκὸς μόνῳ τῷ βούλεσθαι, ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἐνεργεῖ καὶ ἐνήργηκεν σωματικῶς. Ἄνελε οὖν μετὰ τοῦ νοῦ καὶ τὴν σάρκα, ἵν' ᾖ σοι τέλειον τὸ τῆς ἀπονοίας.

Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης.

48 Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὸν Ἀβραάμ.

97 *Κατέβη τοίνυν οὐ γυμνὸς ὁ λόγος, ἀλλὰ σὰρξ γενόμενος· οὐχ ἡ τοῦ θεοῦ μορφή, ἀλλ' ἡ τοῦ δούλου μορφή. Οὗτος οὖν ἐστιν ὁ εἰπὼν μὴ δύνασθαι ἀφ' ἑαυτοῦ τι ποιεῖν. Τὸ γὰρ μὴ δύνασθαι ἀσθενείας ἐστίν. Ὡς γὰρ τῷ φωτὶ τὸ σκότος καὶ ὁ θάνατος τῇ ζωῇ, οὕτω τῇ δυνάμει ἀντιδιαστέλλεται ἡ ἀσθένεια. Ἀλλὰ μὴν Χριστὸς θεοῦ δύναμις. Οὐκ ἀδύνατον πάντως ἡ δύναμις. Εἰ γὰρ ἡ δύναμις ἀσθενοίη, τί τὸ δυνάμενον; Ὅταν οὖν ἀποφαίνηται ὁ λόγος ὅτι οὐ δύναται ποιεῖν, δῆλον ὅτι οὐχὶ τῇ θεότητι τοῦ μονογενοῦς τὴν ἀδυναμίαν προστίθησιν, ἀλλὰ τῇ ἀσθενείᾳ τῆς ἡμετέρας φύσεως προσμαρτυρεῖ τὸ ἀδύνατον. Ἀσθενὴς δὲ ἡ σάρξ, καθὼς γέγραπται, ὅτι "Τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής."*

49 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ περὶ τελειότητος βίου.

Ἀλλὰ πάλιν ὁ ἀληθινὸς νομοθέτης, οὗ τύπος ἦν ὁ Μωϋσῆς, ἐκ τῆς γῆς ἡμῶν ἑαυτῷ τὰς τῆς φύσεως πλάκας ἐλάξευσεν. Οὐ γὰρ γάμος αὐτοῦ τὴν θεοδόχον ἐδημιούργησε σάρκα, ἀλλ' αὐτὸς τῆς ἰδίας σαρκὸς γίνεται λατόμος, τῆς τῷ θείῳ δακτύλῳ καταγραφείσης. Πνεῦμα γὰρ ἅγιον ἦλθεν ἐπὶ τὴν παρθένον, καὶ ἡ τοῦ ὑψίστου ἐπεσκίασε δύναμις.

ISMDJCVOR 1 *μάλιστα --- ἐδεῖτο*[2] om. ISV 3 *φησι* IS 5 *ἐθεράπευσας* IS 6 *ἐᾷς* IS 10 *ἐνεργεῖν* S 13 *Τοῦ ἁγίου* om. S *ἐπισκόπου* om. S 14 *τοῦ*[2] om. J *λόγου* post *Ἀβραὰμ* transp. J 15 *ὁ* om. IV 16 *μορφή*[1] om. S *Οὗτος --- εἰπών*: *Οὕτως οὖν ὃ εἶπον* J 19 *δύναμις θεοῦ* V 21 *οὐδέν* post *ποιεῖν* add. S 22 *προτίθησιν* V 23 *ἀσθενείᾳ* post *φύσεως* transp. S 24–5 *Ἀσθενὴς --- ἀσθενής* om. J 24 *καθὰ* S *μὲν* om. IV

sagriješi najviše trebaše spasenje; ono što najviše trebaše spasenje i primi ga. Sada je dakle dokazano geometrijskom, kako vele, nužnošću i dokazima da je razum primljen, premda to ne bi htjeli. Ti činiš slično, upravo kao što bi, da je čovjekovo oko oboljelo i noga povrijeđena, liječio nogu, a oko ostavljao neliječenim; ili bi, jer slikar nešto nije lijepo naslikao, htio sliku popravljati, a mimoišao bi slikara kao popravljača. Ako se neki prisiljeni ovim argumentima utječu tomu da je Bogu moguće spasiti čovjeka i bez razuma, moguće je svakako i bez tijela samom voljom, baš kao što s tijelom sve ostalo i čini i učinio je. Stoga, s razumom ukloni i tijelo da bi ti besmislenost bila savršena.

Svetoga Grgura, biskupa iz Nise,

48 Iz govora o Abrahamu

Riječ, dakle, nije sišla gola, nego tijelom postala; ne lik Božji, ne- 97
go lik sluge. Ona je, dakle, ona koja je rekla da ne može ništa sama od sebe činiti. Ne moći je naime osobina slabosti. Jer kao što se suprotstavlja svjetlu mrak i životu smrt, tako se suprotstavlja moći slabost. Ali Krist je doista Božja moć. Moć je nešto sasvim suprotno nemoći. Jer ako bi moć bila nemoćna, što je onda moć? Kada, dakle, Riječ kaže da ne može činiti, jasno je da nemoć ne pripisuje božanstvu Jedinorođenca, nego slabošću naše naravi posvjedočuje nemoć. Tijelo je slabo, kako je pisano: "Duh je spreman, ali je tijelo slabo".

49 Od istog, iz knjige O savršenosti života

Ali ponovno pravi zakonodavac, tip kojega bijaše Mojsije, isklesao je sebi od naše zemlje ploče naravi. Jer nije ženidba stvorila njegovo bogonosno tijelo, nego sam postaje klesar vlastitog tijela, ispisanog božanskim prstom. Duh je naime sišao na Djevicu i sila Svevišnjeg ju je osjenila. A kad se to dogodi-

(14 Iv 1:14a) (14–15 Fil 2:5–8) (18 1 Kor 1:24) 22–23 Mt 26:41 (28–29 Lk 1:35)

Ἐπεὶ δὲ τοῦτο γέγονε, πάλιν τὸ ἀσύντριπτον ἔσχεν ἡ φύσις, ἀθάνατος γενομένη τοῖς τοῦ δακτύλου χαράγμασιν.

50 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ κατὰ Εὐνομίου λόγου.

Φαμὲν τοίνυν, ὅτι ἐν μὲν τοῖς πρὸ τούτου λόγοις εἰπὼν τὴν σοφίαν ᾠκοδομηκέναι ἑαυτῇ οἶκον, τὴν τῆς σαρκὸς τοῦ κυρίου κατασκευὴν τῷ λόγῳ αἰνίσσεται. Οὐ γὰρ ἐν ἀλλοτρίῳ οἰκοδομήματι ἡ ἀληθινὴ σοφία κατῴκησεν, ἀλλ' ἑαυτῇ τὸ οἰκητήριον ἐκ τοῦ παρθενικοῦ σώματος ἐδομήσατο.

51 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς πραγματείας.

Ὁ λόγος πρὸ τῶν αἰώνων ἦν, ἡ σὰρξ δὲ ἐπὶ τῶν ἐσχάτων ἐγένετο χρόνων, καὶ οὐκ ἄν τις ἀναστρέψας εἴποι, ἢ ταύτην προαιώνιον εἶναι, ἢ ἐν τοῖς ἐσχάτοις γεγενῆσθαι τὸν λόγον.

52 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς πραγματείας.

Οὐκ ἐκ τοῦ θείου τε καὶ ἀκηράτου ἐστὶν ἡ τοῦ ἔκτισέ με φωνή, ἀλλὰ καθὼς εἴρηται, ἐκ τοῦ ἀναληφθέντος κατ' οἰκονομίαν ἀπὸ τῆς κτιστῆς ἡμῶν φύσεως.

53 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τοὺς μακαρισμοὺς λόγου πρώτου.

"Ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών." Τί πτωχότερον ἐπὶ θεοῦ τῆς τοῦ δούλου μορφῆς; τί ταπεινότερον ἐπὶ τοῦ βασιλέως
100 τῶν ὄντων ἢ τὸ εἰς κοινωνίαν τῆς πτωχῆς ἡμῶν φύσεως ἑκουσίως ἐλθεῖν; "Ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ κύριος τῶν κυριευόντων" ἐθελοντὶ τὴν τῆς δουλείας μορφὴν ὑποδύεται.

Τοῦ ἁγίου Φλαβιανοῦ ἐπισκόπου Ἀντιοχείας.

54 Ἐκ τῆς εἰς Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν ὁμιλίας.

Μὴ τοίνυν νόει σωματικῶς συνάφειαν, μηδὲ γαμικὴν ὁμιλίαν ἐκδέχου. Ὁ γὰρ σὸς δημιουργὸς τὸν σωματικὸν αὐτοῦ ναὸν παρὰ σοῦ τικτόμενον δημιουργεῖ.

55 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τό, "Πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ."

ISMDJCVOR 1 Ἐπεὶ δέ: Ἐπειδὴ J 2 αὐτοῦ post χαράγμασιν add. J 6 τῷ λόγῳ: διὰ τοῦ λόγου J: τοῦ λόγου S 8 ἐδομήσατο σώματος S 9 τῆς αὐτῆς πραγματείας: τοῦ αὐτοῦ λόγου IS 10 ἐπί τῶν: ἐπ' V 10–11 τῶν ante χρόνων add. V 12 ἐν τοῖς ἐσχάτοις: ἐπ' ἐσχάτων S 13 τῆς αὐτῆς πραγματείας: τοῦ αὐτοῦ λόγου I 17 τοῦ²: τῶν IV πρώτου λόγου J 20 θεῷ J 21 ἑκουσίως om. V 23 ἐθελοντὶ ἐθελοντὴς J 25 τὸν ante Ἰωάννην add. J 26 σωματικὴν J 29 τοῦ³ om. JV λόγου post ἐμὲ transp. J

lo, narav je opet bila nerazoriva, otiscima prsta postala je besmrtnom.

50 Od istoga, iz knjige Protiv Eunomija

Stoga tvrdimo, kad je prije toga očitovala riječima da je mudrost sagradila sebi kuću, tom riječju ukazuje na izgradnju Gospodinova tijela. Jer istinska mudrost ne nastani se u tuđem domu, nego sebi sagradi dom od Djevičina tijela.

51 Od istoga, iz iste rasprave

Riječ bijaše prije vjekova, a tijelo nastade u posljednjim vremenima, i nitko ne bi mogao reći obrnuto: ili da je tijelo prije vjekova ili da je Riječ nastala u posljednjim vremenima.

52 Od istoga, iz iste rasprave

Nije riječ o božanskom i neoskvrnjenom u izričaju: stvori me, nego, kako je rečeno, o onome što je prema rasporedbi spasenja uzeto od naše stvorene naravi.

53 Od istoga, iz prvog govora O blaženstvima

"Onaj koji je bio u Božjem liku nije plijenom smatrao to da je jednak Bogu, nego je oplijenio samoga sebe tako što je uzeo lik sluge." Što je za Boga bjednije od lika sluge? Što je za kralja svega postojećeg niže nego dragovoljno ući u zajedništvo naše bijedne 100
naravi? "Kralj kraljeva i Gospodar gospodara" hotimice oblači lik služenja.

Svetog Flavijana, antiohijskog biskupa,

54 Iz homilije o Ivanu Krstitelju

Nadalje, ne misli na tjelesno povezivanje i ne pomišljaj na bračno općenje! Jer tvoj Stvoritelj stvara svoj tjelesni hram koji je rođen od tebe.

55 Od istoga, iz knjige: "Duh Gospodnji je na meni"

53 Exc. Eph. XVI (44. 16–21)

(13 Izr 8:22) 17–19 Fil 2:6–7 21 1 Tim 6:15 28 Iz 61:1

Ἀκούσατε τοῦ λέγοντος· "Πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με." Οὐκ ἴστε, φησίν, ἃ ἀναγινώσκετε. Ἥκω γὰρ ὑμῖν ὁ χρισθεὶς τῷ πνεύματι. Πνεύματι δὲ χρίεται, οὐχ ἡ ἀθέατος φύσις, ἀλλὰ τὸ ἡμῖν ὁμογενές.

Ἀμφιλοχίου ἐπισκόπου Ἰκονίου.

56 Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τό, "Ὁ πατήρ μου μείζων μού ἐστιν." Διάκρινον λοιπὸν τὰς φύσεις, τήν τε τοῦ θεοῦ, τήν τε τοῦ ἀνθρώπου. Οὔτε γὰρ κατ' ἔκπτωσιν ἐκ θεοῦ γέγονεν ἄνθρωπος, οὔτε κατὰ προκοπὴν ἐξ ἀνθρώπου θεός. Θεὸν γὰρ καὶ ἄνθρωπον λέγω. Ὅταν δὲ τὰ παθήματα τῇ σαρκὶ καὶ τὰ θαύματα τῷ θεῷ δῷς, ἀνάγκῃ καὶ μὴ θέλων δίδως, τοὺς μὲν ταπεινοὺς λόγους τῷ ἐκ Μαρίας ἀνθρώπῳ, τοὺς δὲ ἀνηγμένους καὶ θεοπρεπεῖς τῷ ἐν ἀρχῇ ὄντι λόγῳ. Διὰ τοῦτο γὰρ πῇ μὲν ἀνηγμένους, πῇ δὲ ταπεινοὺς φθέγγομαι λόγους, ἵνα διὰ μὲν τῶν ὑψηλῶν τοῦ ἐνοικοῦντος λόγου δείξω τὴν εὐγένειαν, διὰ δὲ τῶν ταπεινῶν τῆς ταπεινῆς σαρκὸς γνωρίσω τὴν ἀσθένειαν. Ὅθεν πῇ μὲν ἑαυτὸν ἴσον λέγω τοῦ πατρός, πῇ δὲ μείζονα τὸν πατέρα, οὐ μαχόμενος ἑαυτῷ, ἀλλὰ δεικνὺς ὡς θεός εἰμι καὶ ἄνθρωπος· θεὸς μὲν ἐκ τῶν ὑψηλῶν, ἄνθρωπος δὲ ἐκ τῶν ταπεινῶν. Εἰ δὲ θέλετε γνῶναι πῶς ὁ πατήρ μου μείζων μού ἐστιν, ἐκ τῆς σαρκὸς εἶπον, καὶ οὐκ ἐκ προσώπου τῆς θεότητος.

57 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τό, "Οὐ δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδέν."

Ποῖος δὲ παρήκουσεν ἐν οὐρανοῖς Ἀδάμ; Ποῖος δὲ ἐξ οὐρανίου σώματος ἐπλάσθη παρὰ τὴν πρώτην πρωτόπλαστος; Ἀλλ' ἐπλάσθη ἐξ ἀρχῆς ὁ ἐκ τῆς γῆς, παρήκουσεν ὁ ἐκ τῆς γῆς, ἀνελήφθη ὁ ἐκ τῆς γῆς. Διὸ καὶ ἐσώθη ὁ ἐκ τῆς γῆς, ἵν' οὕτως ἀληθὴς ἅμα καὶ ἀναγκαῖος φανῇ τῆς οἰκονομίας ὁ λόγος.

Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως.

ISMDJCVOR   1 *κυρίου* om. V   5 *Τοῦ ἁγίου* ante *Ἀμφιλοχίου* add. J   7 *μοι* post *Διάκρινόν* add. V   8–9 *προκοπὴν*: *τροπὴν* S   9 *λέγομεν* J   10 *τῇ σαρκὶ* om. I: *σαρκὶ* S: *σαρκικὰ* J   11 *ἀνθρώπῳ*: *υἱῷ* J   14 *εὐγένειαν*: *συγγένειαν* JV   16 *λέγων* J   17 *λέγω* post *ἑαυτῷ* add. J   21 *εἰς τό* om. S   25 *ὁ*[3] ---- *γῆς* om. J   26 *ὁ* om. J   *ἀληθῶς* IS   *ἀναγκαίως* IS   27 *ὁ* ante *τῆς* transp. V   28 *Τοῦ* --- *Κωνσταντινουπόλεως*: *Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἀρχιεπισκόπου Κωνστ. τοῦ Χρυσοστόμου ἐκ* (sic) J   *ἐπισκόπου Κωνστ.*: *τοῦ Χρυσοστόμου* S

Poslušajte kako govori: "Duh Gospodnji je na meni, jer me pomaza." Ne znate, veli, što čitate; jer ja sam vam došao, ja koji sam pomazan Duhom. A Duhom se maže, ne nevidljiva narav, nego istorodna s nama.

Amfilohija, biskupa ikonijskog,

56 Iz rasprave: "Moj je Otac veći od mene."
Uostalom razlikuj naravi, narav Boga i narav čovjeka. Jer niti padom od Boga nastade čovjek, niti napredovanjem od čovjeka Bog. Govorim naime o Bogu i čovjeku. Kada pridaš tijelu patnje a Bogu čudesa, nužno i nehotice pridaješ čovjeku od Marije niske riječi, a Riječi koja je od početka – uzvišene i Bogu prilične. Zbog toga se naime negdje služim uzvišenim, a negdje niskim riječima, da bih uzvišenim pokazao uzvišeno podrijetlo Riječi koja se nastanila, a niskim očitovao slabost niskog tijela. Odatle negdje sebe nazivam jednakim Ocu, a negdje Oca većim, ne protiveći se samom sebi, nego pokazujući da sam Bog i čovjek: Bog po uzvišenom, a čovjek po niskom. A ako hoćete spoznati kako je Otac veći od mene, – rekao sam to o tijelu, a ne o osobi božanstva.

57 Od istoga, iz govora u: "Sin ne može ništa učiniti sam od sebe."
Koji Adam bi neposlušan na nebesima? Koji bi stvoren od nebeskog tijela kao prvostvoreni mimo prvog stvaranja? Ali, bi stvoren u početku onaj od zemlje, bi neposlušan onaj od zemlje, bi uzet onaj od zemlje. Zato bi i spašen onaj od zemlje da se tako razlog rasporedbe spasenja pokaže istodobno istinitim i nužnim.

Svetog Ivana, carigradskog biskupa,

56 Gelazije 27; od 7–10 (čudesa) Kalcedon 6

1–2 Iz 61:1 6 Iv 14:28 (18 Iv 14:28) 19–20 Iv 5:19

58 Ἐκ τοῦ λόγου ὃν εἶπε, Γότθου πρέσβεως πρὸ αὐτοῦ εἰρηκότος.

Ὅρα ἐκ προοιμίων τί ποιεῖ. Τὴν φύσιν περιβάλλεται τὴν ἡμετέραν, τὴν ἠσθενηκυῖαν, τὴν ἡττηθεῖσαν, ὥστε μαχέσασθαι καὶ ἀναπαλαῖσαι δι' αὐτῆς· καὶ ἐκ τῶν προοιμίων πρόρριζον ἀνασπᾷ τῆς ἀπονοίας τὴν φύσιν.

101 59 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ γενεθλιακοῦ λόγου.

Πῶς γὰρ οὐκ ἐσχάτης παραπληξίας, αὐτοὺς μὲν εἰς λίθους καὶ ξύλα εὐτελῆ ξόανα τοὺς ἑαυτῶν εἰσάγοντας θεοὺς καὶ καθάπερ ἐν δεσμωτηρίῳ τινὶ κατακλείοντας, μηδὲν αἰσχρὸν ἡγεῖσθαι μήτε ποιεῖν μήτε λέγειν, ἡμῖν δὲ ἐγκαλεῖν λέγουσιν, ὅτι ναὸν ἑαυτῷ κατασκευάσας ὁ θεὸς ζῶντα ἐκ πνεύματος ἁγίου, δι' αὐτοῦ τὴν οἰκουμένην ὠφέλησεν; Εἰ γὰρ αἰσχρὸν ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι θεὸν οἰκῆσαι, πολλῷ μᾶλλον ἐν λίθῳ καὶ ξύλῳ, ὅσῳ ὁ λίθος καὶ τὸ ξύλον ἀτιμότερον ἀνθρώπου· εἰ μὴ ἄρα καὶ τῶν ἀναισθήτων τούτων ὑλῶν εὐτελέστερον τὸ γένος ἡμῶν αὐτοῖς εἶναι δοκεῖ. Αὐτοὶ καὶ εἰς λίθους καὶ εἰς κύνας, πολλοὶ δὲ τῶν αἱρετικῶν καὶ εἰς ἕτερα τούτων ἀτιμότερα τοῦ θεοῦ κατάγουσι τὴν οὐσίαν. Ἡμεῖς δὲ τούτων μὲν οὐδὲν οὔτ' ἂν ἀκοῦσαί ποτε ἀνασχοίμεθα. Ἐκεῖνο δέ φαμεν, ὅτι καθαρὰν σάρκα καὶ ἁγίαν καὶ ἄμωμον καὶ ἁμαρτίᾳ πάσῃ γενομένην ἄβατον ἐκ παρθενικῆς μήτρας ἀνέλαβεν ὁ Χριστός, καὶ τὸ οἰκεῖον διώρθωσε σκεῦος.

60 Καὶ μετ' ὀλίγα.

Ἐκεῖνο δέ φαμεν, ὅτι ναὸν ἅγιον ἑαυτῷ κατασκευάσας ὁ θεὸς λόγος, δι' ἐκείνου τὴν ἐκ τῶν οὐρανῶν πολιτείαν εἰς τὸν βίον εἰσήγαγε τὸν ἡμέτερον.

61 Τοῦ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ λόγου, ὅτι τὰ ταπεινῶς εἰρημένα καὶ γεγενημένα παρὰ τοῦ Χριστοῦ, οὐ δι' ἀσθένειαν δυνάμεως, ἀλλὰ δι' οἰκονομίας διαφόρους.

Τίνες οὖν εἰσιν αἱ αἰτίαι τοῦ ταπεινὰ πολλὰ καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς ἀποστόλους εἰρηκέναι περὶ αὐτοῦ; Πρώτη μὲν αἰτία καὶ μεγίστη, τὸ σάρκα αὐτὸν περιβεβλῆσθαι, καὶ βούλεσθαι καὶ τοὺς τότε καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα πιστώσασθαι πάντας, ὅτι οὐ σκιά τίς ἐστιν οὐδὲ σχῆμα ἁπλῶς τὸ ὁρώμενον, ἀλλ' ἀλήθεια φύσεως. Εἰ γὰρ τοσαῦτα ταπεινὰ καὶ ἀνθρώπινα, καὶ αὐτοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων εἰρηκότων περὶ αὐτοῦ, ὅμως ἴσχυσεν ὁ διάβολος πεῖσαί τινας τῶν ἀθλίων καὶ ταλαιπώρων

ISMDJCVOR 1–6 Ἐκ --- λόγου om. J 1 Γόθθου I πρεσβυτέρου I: πρέσβυς V 3 ἠσθενηκυῖαν: τεθνηκυῖαν IS 4 τῶν om. S 9 μήτε[1] om. J 13 ξύλῳ καὶ λίθῳ IS ὅσον τὸ ξύλον καὶ ὁ λίθος S 14–15 εἶναι ante τὸ transp. S 15 αὐτοῖς: τούτοις S δόξει J εἰς[2] om. J 17 μὲν om. IV ἂν om. J 19 ἔλαβεν ISV 25 ἀπὸ: ἐκ SJ τοῦ post λόγου add. SJ 27 γίνονται post διαφόρους add. S: καὶ ἐρρέθη καὶ ἐγένοντο sic add. J 29 αὐτοῦ: ἑαυτοῦ V 34 ἀθλίων: ἀθέων IS

58 Iz govora koji je izrekao kada je poslanik Got govorio prije njega

Gledaj što čini od početka. Oblači našu narav, oslabljenu i pobijeđenu, kako bi se u njoj borio i hrvao da od početka s korijenom iščupa narav drskosti.

59 Od istoga, iz izlaganja o Svetkovini Rođenja 101

Jer kako to nije osobina krajnje ludosti da oni sami uvode svoje bogove u kamenje i u jeftine drvene kipove, i zaključavaju ih kao u neki zatvor i smatraju da ništa sramotno niti čine niti govore, a nas prekoravaju što govorimo da je Bog sagradio sebi hram, koji dobiva život od Duha Svetoga, po kojem je došao u pomoć svijetu? Jer ako je sramotno da Bog stanuje u ljudskom tijelu, mnogo je više sramotno da stanuje u kamenu i drvu, onoliko koliko su kamen i drvo manje vrijednosti od čovjeka. Osim ako im se možda čini da je naš rod nevredniji i od tih neosjetilnih drva. Sami uvode Božju bit i u kamenje i u pse, a mnogi od heretika i u druge stvari nevrednije od ovih. A mi se ne bismo usudili nikad ništa od toga ni čuti. Mi tvrdimo da je Krist uzeo čisto tijelo, i sveto i neokaljano i bez ikakva grijeha, rođeno iz Djevičine utrobe, i obnovio vlastito odijelo.

60 I malo kasnije

Tvrdimo da je Bog Riječ sebi sagradila sveti hram kojim je nebesko uređenje uvela u naš život.

61 Od istoga, iz govora: Krist je rekao i učinio niske stvari ne zbog nedostatka moći nego zbog razlika u planu spasenja.

Koji su, dakle, uzroci toga da je on sam rekao, i da su apostoli o njemu rekli, mnogo niskih stvari? Prvi i najveći uzrok jest da je on obukao tijelo i htio da svi i oni tada i oni poslije povjeruju da ono što gledaju nije neka sjena niti jednostavno lik, nego istinska narav. Premda je i on, premda su i apostoli izrekli o njemu toliko niskih i ljudskih stvari, ipak je đavao mogao uvjeriti

ἀνθρώπων ἀρνήσασθαι τῆς οἰκονομίας τὸν λόγον, καὶ τολμῆσαι εἰπεῖν ὅτι σάρκα οὐκ ἔλαβε, καὶ τὴν πᾶσαν τῆς φιλανθρωπίας ὑπόθεσιν ἀνελεῖν· εἰ μηδὲν τούτων εἶπε, πόσοι οὐκ ἂν εἰς τὸ βάραθρον τοῦτο κατέπεσον.

ΟΡΘ. Ὀλίγας μὲν ἐκ παμπόλλων σοι παρήγαγον χρήσεις τῶν κηρύκων τῆς ἀληθείας, ἵνα μὴ τῷ πλήθει τὰς ἀκοὰς ἀποκναίσω. Ἀποχρῶσι δὲ καὶ αὗται δεῖξαι τῶν ἀξιεπαίνων ἀνδρῶν τοῦ φρονήματος τὸν σκοπόν. Σὸν δ' ἂν εἴη φάναι λοιπόν, ὅπως ἔχειν σοι τὰ εἰρημένα δοκεῖ.

ΕΡΑΝ. Συνᾳδὰ μὲν εἰρήκασιν ἅπαντες, καὶ συμφωνοῦσι τοῖς τὴν πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον γεωργήσασι γῆν οἱ τὴν πρὸς δυόμενον φυτουργήσαντες· πολλὴν δὲ εἶδον ἐν τοῖς λόγοις διαίρεσιν.

ΟΡΘ. Διάδοχοι τῶν θείων ἀποστόλων οἱ ἄνδρες γεγένηνται. Τινὲς δὲ καὶ τῆς ἱερᾶς αὐτῶν φωνῆς καὶ τῆς ἀξιαγάστου θέας ἀπή-
104 λαυσαν· οἱ δέ γε πλεῖστοι τοῖς τοῦ μαρτυρίου στεφάνοις κατεκοσμήθησαν. Ἦ τοίνυν εὐαγές σοι δοκεῖ καὶ κατὰ τούτων τὴν βλάσφημον κινῆσαι γλῶτταν;

ΕΡΑΝ. Τοῦτο μὲν δρᾶσαι δειμαίνω, τὴν δὲ πολλὴν διαίρεσιν οὐ προσίεμαι.

ΟΡΘ. Ἀλλ' ἐγώ σοι πάλιν παράδοξον μηχανήσομαι θεραπείαν. Ἕνα γὰρ τῶν τῆς θαυμασίας ὑμῶν αἱρέσεως διδασκάλων Ἀπολινάριον εἰς μέσον παράξω, καὶ δείξω τοῖς ἁγίοις πατράσι τό, "Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο," παραπλησίως νενοηκότα. Ἄκουσον τοίνυν ἐν τῷ κατὰ κεφάλαιον βιβλίῳ οἷα περὶ τούτου συνέγραψεν.

Ἀπολιναρίου.

62 Ἐκ τοῦ κατὰ κεφάλαιον βιβλίου.
Εἰ ὃ προσλαμβάνει τις οὐ τρέπεται εἰς τοῦτο, προσέλαβε δὲ σάρκα Χριστός, οὐκ ἄρα ἐτράπη εἰς σάρκα.
63 Καὶ πάλιν εὐθὺς ἐπισυνάπτων φησί.
Καὶ γὰρ ἑαυτὸν ἡμῖν εἰς συγγένειαν ἐχαρίσατο διὰ τοῦ σώματος, ἵνα σώσῃ. Μακρῷ δὲ κάλλιον τοῦ σωζομένου τὸ σῶζον· μακρῷ ἄρα

ISMDJCVOR 5 οὖν post μὲν add. R παμπόλλων: πολλῶν IS 7 καὶ om. S 10 τὴν om. I 14–15 ἀπέλαυσαν IS^{ac} 16 Ἤ: Εἰ IS^{pc}J 17 κινήσατε J 20 πάλιν: πάλαι S 21 τῶν: τὸν I διδάσκαλον IV λέγω post Ἀπολινάριον add. S 26 κεφαλαίων S 27 Εἰ: Εἰς SJ 28 ὁ ante Χριστός add. V ἄρα om. I: ἄρα οὐκ V

neke od jadnih i nevoljnih ljudi da zaniječu razlog plana spasenja i da se usude reći da nije uzeo tijelo i da tako ukinu svaku osnovu čovjekoljublja. Da ništa od toga nije rekao, koliko ih ne bi upalo u taj ponor.

Pr.: *Iznio sam ti male pozajmice od veoma brojnih navjestitelja istine da ne bi duljinom izmučio tvoje uši. A dostatne su i one da pokažu smjer razmišljanja hvalevrijednih muževa. Napokon bi tvoje bilo kazati kakvim ti se čini ono što je rečeno.*

Sk.: *Svi su govorili podudarno i oni koji su obrađivali vrt na zapadu slažu se s onima koji su obrađivali zemlju na istoku, ali ja sam u njihovim riječima opazio značajnu razliku.*

Pr.: *Ovi su muževi bili nasljednici božanskih apostola. Neki su
uživali njihov sveti glas i divljenja vrijedni pogled; veoma veli- 104
ka većina njih je okrunjena vijencima mučeništva. Čini li ti se, dakle, ispravnim i protiv njih pokrenuti svetogrdni jezik?*

Sk.: *To se bojim učiniti, a ne dopuštam veliku razliku.*

Pr.: *Ali ja ću ti ponovno pribaviti neočekivani lijek. Dovest ću u sredinu Apolinarija, jednog od učitelja vašega divnog krivovjerja i pokazati da je shvatio slično svetim ocima ono: "Riječ je tijelom postala". Čuj, dakle, što je o tome napisao u knjizi Sažetak.*

Apolinarija

62 Iz knjige Sažetak

Ako netko nešto uzima, ne mijenja se u to; Krist je uzeo tijelo, dakle nije se promijenio u tijelo.

63 I zatim odmah nastavljajući kaže:

Jer i sebe je poklonio nama za srodnost po tijelu da nas spasi. Daleko je bolje ono što spašava od onoga što biva spašeno; da-

19–20 Iv 1:14a

καλλίων ἡμῶν καὶ ἐν τῇ σωματώσει. Οὐκ ἂν δὲ ἦν καλλίων εἰς σάρκα τραπείς.

64 Καὶ μετ' ὀλίγα δὲ οὕτω λέγει.

Τὸ ἁπλοῦν ἕν ἐστι, τὸ δὲ σύνθετον οὐ δύναται ἓν εἶναι. Τροπὴν ἂν λέγοι τοῦ ἑνὸς λόγου ὁ φάσκων αὐτὸν σάρκα γεγενῆσθαι. Εἰ δὲ καὶ τὸ σύνθετον ἕν ἐστιν, ὥσπερ ἄνθρωπος, τὸ κατὰ σύνθεσιν ἓν λέγει ὁ διὰ τὴν πρὸς σάρκα ἕνωσιν λέγων· "Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο."

65 Καὶ αὖθις μετὰ βραχέα καὶ ταῦτα εἴρηκε.

Σάρκωσις κένωσις· ἡ δὲ κένωσις οὐχ υἱὸν θεοῦ, ἀλλὰ υἱὸν ἀνθρώπου τὸν κενώσαντα ἑαυτὸν ἀπέφηνε, κατὰ τὴν περιβολήν, οὐ κατὰ μεταβολήν.

ΟΡΘ. Ἰδού σοι καὶ τὸ τῆς περιβολῆς ὄνομα προσενήνοχεν ὁ τῶν σῶν δογμάτων διδάσκαλος. Καὶ μέντοι

66 Κἀν τῷ περὶ πίστεως λογιδίῳ οὕτω λέγει.

Πιστεύομεν οὖν, ἀναλλοιώτου μενούσης τῆς θεότητος, τὴν σάρκωσιν αὐτῆς γεγενῆσθαι πρὸς ἀνακαίνισιν τῆς ἀνθρωπότητος. Οὔτε γὰρ ἀλλοίωσις, οὔτε μετακίνησις, οὔτε περικλεισμὸς γέγονε περὶ τὴν ἁγίαν τοῦ θεοῦ δύναμιν.

67 Καὶ μετ' ὀλίγα.

Προσκυνοῦμεν δὲ θεὸν σάρκα ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου προσλαβόντα, καὶ διὰ τοῦτο ἄνθρωπον μὲν ὄντα κατὰ τὴν σάρκα, θεὸν δὲ κατὰ τὸ πνεῦμα.

68 Καὶ ἐν ἑτέρᾳ δὲ ἐκθέσει οὕτως ἔφη.

Ὁμολογοῦμεν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ υἱὸν ἀνθρώπου γεγενῆσθαι, οὐκ ὀνόματι, ἀλλ' ἀληθείᾳ προσλαβόντα σάρκα ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου.

ΕΡΑΝ. Οὐκ ᾤμην ταῦτα φρονεῖν τὸν Ἀπολινάριον· ἑτέρας γὰρ περὶ τοῦ ἀνδρὸς εἶχον δόξας.

ΟΡΘ. Ἰδοὺ τοίνυν μεμάθηκας, ὡς οὐ μόνον οἱ προφῆται καὶ ἀπόστολοι, καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς χειροτονηθέντες τῆς οἰκουμένης διδάσκαλοι, ἀλλὰ καὶ Ἀπολινάριος, ὁ τοὺς αἱρετικοὺς φληνάφους συγγράψας, καὶ ἄτρεπτον ὁμολογεῖ τὸν θεὸν λόγον, καὶ οὐκ εἰς σάρκα αὐτὸν τετράφθαι φησίν, ἀλλὰ σάρκα ἀνειληφέναι· καὶ τοῦτο πολλάκις

ISMDJCVOR 1 κάλλιον[1] JV κάλλιον[2] V 3 ὀλίγον I 4 ἂν: οὖν R 5 λέγῃ S 6 ἓν[1] om. IS 7 λέγων: λέγω V 9 Σάρκωσις: Ἡ κένωσις J υἱὸν θεοῦ: ἀνθρώπου ISV 10 κατὰ[2] om. J 14 λέγει οὕτως S 16 αὐτῆς: αὐτοῦ J πρός: εἰς S ἀνακαίνισιν: ἀνακαίνωσιν I: ἀνακένωσιν S 20 προσλαβόντα ante παρθένου transp. S 21 τὴν om. S 25 σάρκα post παρθένου transp. V 27 δόξας εἶχον S 28 μόνον οἱ: μόνοι J 29 οἱ ante ἀπόστολοι add. S μετ' αὐτούς: μετὰ τούτους J 32 αὐτὸν om. V

leko je, dakle, bolji od nas i u utjelovljenju. A ne bi bio bolji da se promijenio u tijelo.

64 I nakon malo riječi kaže pak ovako:

Ono što je jednostavno jedno je; ono što je sastavljeno ne može biti jedno. Potvrđivao bi promjenu jedne Riječi onaj koji bi kazao da je postala tijelom. A ako je i ono što je sastavljeno jedno, kao čovjek, tada ono po sastavljenosti naziva jednim onaj koji zbog sjedinjenja po tijelu kaže: "Riječ je tijelom postala."

65 I ponovno poslije malo riječi rekao je i ovo:

Utjelovljenje je poniženje, a poniženje pokaza ne Sina Božjega, nego Sina Čovječjega koji sam sebe ponizi, odijelom, ne promjenom.

Pr.: *Evo ti i učitelj tvojih dogmi uzeo je riječ haljina.*

66 I doista i u knjižici o vjeri kaže ovako:

Vjerujemo dakle, da je božanstvo ostalo nepromijenjeno, da se njegovo utjelovljenje dogodilo radi obnove čovještva. A nije se dogodila promjena ni premještanje ni ograničenje Božje svete moći.

67 I nakon malo riječi:

A klanjamo se Bogu koji je uzeo tijelo od svete Djevice, i zato je tijelom čovjek, a Duhom Bog.

68 I u drugom izlaganju reče ovako:

Priznajemo da je Sin Božji postao Sinom Čovječjim, ne po imenu, nego stvarno uzevši tijelo od Djevice Marije.

Sk.: *Nisam očekivao da Apolinarije tako razmišlja, jer sam drukčije mislio o tom mužu.*

Pr.: *Evo si, dakle, naučio da ne samo proroci i apostoli, i oni koji su poslije njih potvrđeni za učitelje svijeta, nego i Apolinarije, koji je napisao ona krivovjerna naklapanja, priznaje da je Bog Riječ nepromjenjiva i kaže da se nije promijenila u tijelo, nego da je uzela tijelo. I to je često rekao, kako ste čuli. Nemojte,*

8 Iv 1:14a (10–11 Fil 2:7)

105 εἶπεν, ὡς ἀκηκόατε. Μὴ τοίνυν ἀποκρύψαι τῇ βλασφημίᾳ φιλονεικήσητε τὸν διδάσκαλον. "Οὐκ ἔστι γὰρ μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον," ὡς ὁ κύριος ἔφη.

ΕΡΑΝ. Ὁμολογῶ κἀγὼ καὶ ἄτρεπτον εἶναι τὸν θεὸν λόγον καὶ σάρκα ἀνειληφέναι. Τὸ γὰρ τοσούτοις μάρτυσιν ἀντιτείνειν παραπληξίας ἐσχάτης.

ΟΡΘ. Δοκεῖ τοίνυν καὶ τῶν λοιπῶν ζητημάτων γενέσθαι τὴν λύσιν;

ΕΡΑΝ. Εἰς τὴν ὑστεραίαν τὴν τούτων ἀναβαλώμεθα βάσανον.

ΟΡΘ. Ἀπίωμεν τοίνυν διαλύσαντες τὴν συνουσίαν, καὶ ὧν ὡμολογήσαμεν μνημονεύσωμεν.

ISMDJCVOR 2 γὰρ om. J 3 ὡς om. V ἔφη ante ὁ transp. S 11 μνημονεύωμεν J

dakle, nastojati natkriliti svoga učitelja svojim svetogrđem, jer 105
Gospodin reče: "Nije naime učenik nad učiteljem".

Sk.: *I ja priznajem da je Bog Riječ i nepromjenjiva i da je uzela tijelo; jer protiviti se tolikim svjedocima krajnja je ludost.*

Pr.: *Ali izgleda da postoji rješenje i ostalih pitanja?*

Sk.: *Odgodimo njihovu pretragu do sutra.*

Pr.: *Dakle, druženje smo prekinuli. Raziđimo se i zapamtimo ono što smo usuglasili.*

2 Mt 10:24

ΑΣΥΓΧΥΤΟΣ
ΔΙΑΛΟΓΟΣ Β′

ΕΡΑΝ. Ἐγὼ μὲν ἀφικόμην ὡς ὑπεσχόμην· σὲ δὲ χρὴ δυοῖν θάτερον δρᾶσαι, ἢ τὰ ζητούμενα λῦσαι, ἢ τοῖς παρ᾽ ἡμῶν λεγομένοις συνθέσθαι.

ΟΡΘ. Ἐδεξάμην τὴν πρόκλησιν· ὀρθὴν γὰρ αὐτὴν καὶ δικαίαν ὑπείληφα. Δεῖ δὲ ἡμᾶς ἀναμνησθῆναι πρότερον, ποῖ κατελίπομεν τῇ προτεραίᾳ τὸν λόγον, καὶ ποῖον ἔσχεν ἡ διάλεξις πέρας.

ΕΡΑΝ. Ἐγὼ τοῦ πέρατος ἀναμνήσω. Μέμνημαι γὰρ ὡς συνωμολογήσαμεν ἄτρεπτον εἶναι τὸν θεὸν λόγον καὶ σάρκα εἰληφέναι, οὐκ αὐτὸν εἰς σάρκα τραπῆναι.

ΟΡΘ. Ἔοικας στέργειν τὰ δεδογμένα· φιλαλήθως γὰρ τούτων ἀνέμνησας.

ΕΡΑΝ. Καὶ ἤδη πρότερον ἔφην, ὡς ὁ τοσούτοις ἀντιτείνων καὶ τοιούτοις διδασκάλοις ἐναργέστατα μέμηνεν· οὐχ ἥκιστα δέ με κατῄδεσεν Ἀπολινάριος ταὐτὰ τοῖς ὀρθοδόξοις εἰπών, καίτοι προφανῶς ἐν τοῖς περὶ σαρκώσεως λόγοις ἐναντίαν ὁδεύσας ὁδόν.

ΟΡΘ. Οὐκ οὖν σάρκα τὸν θεὸν λόγον ἀνειληφέναι φαμέν;

ΕΡΑΝ. Πάνυγε.

106 *ΟΡΘ.* Τὴν δὲ σάρκα τί νοοῦμεν; σῶμα μόνον, ὡς Ἀρείῳ καὶ Εὐνομίῳ δοκεῖ, ἢ σῶμα καὶ ψυχήν;

ΕΡΑΝ. Σῶμα καὶ ψυχήν.

ΟΡΘ. Ποίαν ψυχήν; τὴν λογικὴν ἢ τὴν παρά τινων φυτικὴν ἤγουν ζωτικὴν καλουμένην; Ἀναγκάζει γὰρ ἡμᾶς ἐρωτᾶν ἃ μὴ δεῖ τῶν Ἀπολιναρίου συγγραμμάτων ἡ μυθώδης τερθρεία.

ΕΡΑΝ. Ἀπολινάριος γὰρ διαφορὰν λέγει ψυχῶν;

ΟΡΘ. Ἐκ τριῶν συγκεῖσθαι λέγει τὸν ἄνθρωπον, ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς τῆς ζωτικῆς καὶ αὖ πάλιν ἐκ τῆς λογικῆς, ἣν νοῦν προσαγορεύει. Ἡ δὲ θεία γραφὴ μίαν οἶδεν, οὐ δύο ψυχάς· καὶ τοῦτο διδάσκει σαφῶς

ISMDJCVOR 2 *Β′* om. ISV 3 *δυοῖν*: *δυεῖν* S 4 *ἡμῶν*: *ἡμῖν* S 7 *κατελείπομεν* S^{ac}V 10 *εἶναι*: *μεῖναι* IV *ἀνειληφέναι* J 13 *ἀνέμνησας*: *μέμνησαι* J 14–15 *ἀντιτείνων* post *τοιούτοις* transp. S 23–4 *φυτικὴν ἤγουν ζωτικὴν*: *φυσικὴν* J

NEPOMJEŠIVA
DIJALOG II.

Sk.: *Došao sam kako sam obećao, a ti treba da učiniš jedno od dvoga: ili da riješiš zadatke ili da pristaneš uz ono što mi tvrdimo.*

Pr.: *Prihvatio sam izazov, jer ga smatram ispravnim i pravednim. Ipak treba da se prije sjetimo gdje smo jučer zastali u razgovoru i kakav je svršetak imala rasprava.*

Sk.: *Podsjetit ću te na svršetak. Sjećam se naime kako smo se složili da je Bog Riječ nepromjenjiva, da je uzela tijelo i da se nije promijenila u tijelo.*

Pr.: *Čini se da ostaješ vjeran onomu u čemu si poučen, jer si se toga vjerno i istinito sjetio.*

Sk.: *Već sam prije rekao kako je očito lud onaj koji se protivi tolikim i takvim učiteljima. A osobito me smete Apolinarije koji je isto tvrdio s pravovjernima iako je u knjigama o Utjelovljenju očito udario suprotnim putom.*

Pr.: *Tvrdimo, dakle, da je Bog Riječ uzela tijelo?*

Sk.: *Sasvim.*

Pr.: *A što razumijevamo pod tijelom? Samo tijelo, kako se to* 106
čini Ariju i Eunomiju, ili tijelo i dušu.

Sk.: *Tijelo i dušu.*

Pr.: *Kakvu dušu? Razumnu ili biljnu, tj. životnu, kako je neki nazivaju? Jer, nevjerojatno mudrovanje Apolinarijevih spisa prisiljava nas na nepotrebna pitanja.*

Sk.: *Apolinarije dakle razlikuje duše?*

Pr.: *On tvrdi da se čovjek sastoji od tri dijela: od tijela i životne duše i opet od razumne, koju naziva razumom. A božansko Pismo poznaje jednu, ne dvije duše. To nas pak jasno uči stva-*

ἡμᾶς ἡ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου διάπλασις. "Ἔλαβε, γάρ φησι θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐνεφύσησε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψ ζῶσαν." Καὶ μέντοι καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ὁ κύριος τοῖς ἁ εἴρηκε μαθηταῖς· "Μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτεννόντων τὸ σ τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι· φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸν τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα ἀπολέσαι δυνάμενον ἐν γεέννῃ." Καὶ ὁ τατος Μωϋσῆς, τὸν ἀριθμὸν τεθεικὼς τῶν κατεληλυθότων Αἴγυπτον καὶ εἰρηκὼς μεθ' ὅσων ἕκαστος εἰσελήλυθε φύλαρ ἐπήγαγε· "Πᾶσαι αἱ ψυχαὶ αἱ εἰσελθοῦσαι εἰς Αἴγυπτον ἑβδομήκ πέντε," μίαν ἑκάστου τῶν εἰσεληλυθότων ἀριθμήσας ψυχήν. Κ θεῖος ἀπόστολος ἐν Τρωάδι, πάντων ὑπειληφότων τεθνάναι Εὔτυχον, ἔφη· "Μὴ θορυβεῖσθε, ἡ γὰρ ψυχὴ αὐτοῦ ἐν αὐτῷ ἐστι

ΕΡΑΝ. Δέδεικται σαφῶς ὡς μίαν ἕκαστος ἄνθρωπος ἔχει ψυ

ΟΡΘ. Ἀλλ' Ἀπολινάριος δύο λέγει, καὶ τὴν μὲν ἄλογον ἀνε φέναι τὸν θεὸν λόγον, ἀντὶ δὲ τῆς λογικῆς αὐτὸν ἐν σαρκὶ γεγενῆσ Τούτου χάριν ἠρόμην, ποίαν φῂς μετὰ τοῦ σώματος ἀνειλῆ ψυχήν.

ΕΡΑΝ. Τὴν λογικὴν ἔγωγέ φημι· τῇ γραφῇ γὰρ ἕπομαι τῇ θεί

ΟΡΘ. Τελείαν τοίνυν ἀναληφθῆναί φαμεν ὑπὸ τοῦ θεοῦ λόγου τοῦ δούλου μορφήν;

ΕΡΑΝ. Τελείαν.

ΟΡΘ. Καὶ μάλα εἰκότως. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν ἐγένετο, καὶ τοὺς τῆς θείας εἰκόνος ἀπώ χαρακτῆρας, ἠκολούθησε δὲ τῷ γενεάρχῃ τὸ γένος· ἀναγκαίω δημιουργὸς καινουργῆσαι τὴν ἀμαυρωθεῖσαν εἰκόνα θελήσας, τὴν φύσιν ἀναλαβὼν πολλῷ τῶν προτέρων ἀμείνους ἐνετύπ χαρακτῆρας.

ΕΡΑΝ. Ταῦτα μὲν ἀληθῆ. Ἀξιῶ δὲ πρῶτον ἡμῖν εὐκρινεῖς γε
109 θαι τῶν ὀνομάτων τὰς σημασίας, ἵν' ἡ διάλεξις ἀκωλύτως προβο καὶ μηδὲν τῶν ἀμφιβαλλομένων μεταξὺ ζητούμενον διακόπτῃ λόγον.

ΟΡΘ. Ἄριστα εἴρηκας· ἔρου τοίνυν περὶ οὗ ἂν ἐθέλῃς.

ΕΡΑΝ. Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν τί χρὴ καλεῖν; ἄνθρωπον ἢ θεόν;

ISMDJCVOR 1 πρώτου om. S 5 ἀποκτενόντων IJV 7 τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν V 9 ὅσων: ὧν ISV 14 ἄνθρωπος: τῶν ἀνθρώπων J 16 τῇ ante σαρκὶ add. ISJ 19 ἔγωγέ: ἐγώ V τῇ ––– θείᾳ: τῇ γὰρ θείᾳ ἕπομαι γραφῇ S 20 τοῦ om. V 23 ὅλως S 26 ἐθέλησας εἰκόνα ISJ 33 οὗ: ὅτου J ἐθέλοις J 34 ἢ θεόν om. ISV

ranje prvog čovjeka. "Uze, veli naime, Bog prah iz zemlje i oblikova čovjeka, i udahnu mu u nosnice dah života. I čovjek posta živa duša." Gospodin je doista i u Evanđeljima rekao svetim učenicima: "Ne bojte se onih koji ubijaju tijelo, ali duše ne mogu ubiti; bojte se više onoga koji može i dušu i tijelo upropastiti u paklu." I Bogu veoma odani Mojsije, pošto je odredio broj onih koji su sišli u Egipat i pošto je rekao s koliko je njih sišao svaki pojedini vođa plemena, dodao je: "Svih duša koje su ušle u Egipat bilo je sedamdeset i pet", smatrajući jednom dušom svakoga pojedinca od onih koji su ušli. I božanski je Apostol u Troadi, kada su svi mislili da je Eutih umro, rekao: "Ne uznemirujte se, jer je njegova duša u njemu."

Sk.: *Jasno je pokazano da svaki čovjek ima jednu dušu.*

Pr.: *Ali Apolinarije kaže dvije, i da je Bog Riječ uzela nerazumnu dušu, a umjesto razumne da je ona sama bila u tijelu. Zbog toga sam pitao kakvu je dušu, kako tvrdiš, uzela s tijelom.*

Sk.: *Ja tvrdim razumnu, jer slijedim božansko Pismo.*

Pr.: *Tvrdimo, dakle, da je Bog Riječ uzela potpuni lik sluge?*

Sk.: *Potpuni.*

Pr.: *I posve s razlogom. Pošto je naime prvi čovjek bio potpuno pod grijehom i pošto je izgubio crte Božje slike, a rod je slijedio rodočelnika, nužno je bilo da Stvoritelj, želeći obnoviti nagrđenu sliku, uzme potpunu narav i utisne joj crte daleko bolje od prijašnjih.*

Sk.: *To je istina. Ali tražim najprije da nam značenja imena*
postanu jasna da bi rasprava nesmetano napredovala i da ne bi 109
razgovor prekidalo nikakvo umetnuto istraživanje onoga što je sumnjivo.

Pr.: *Veoma si dobro rekao. Pitaj, dakle, što želiš.*

Sk.: *Kako treba nazivati Isusa Krista? Čovjekom ili Bogom?*

1–3 Post 2:7 4–6 Mt 10:28 8–9 Post 46:27 11–12 Dj 20:10

ΟΡΘ. Οὐδέτερον δίχα θατέρου, ἀλλ' ἑκάτερον. Ὁ γὰρ θεὸς λόγος ἐνανθρωπήσας Ἰησοῦς Χριστὸς ὠνομάσθη. "Καλέσεις, γάρ φησι, τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ." Καί, "Σήμερον τίκτεται ὑμῖν Χριστὸς κύριος ἐν πόλει Δαβίδ." Ἀγγέλων δὲ αὗται φωναί. Πρὸ δὲ τῆς ἐνανθρωπήσεως θεὸς καὶ θεοῦ υἱὸς καὶ μονογενὴς καὶ κύριος καὶ θεὸς λόγος καὶ ποιητὴς ὠνομάζετο. "Ἐν ἀρχῇ, γάρ, ἦν, φησίν, ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος·" καί, "Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο·" καί, "Ζωὴ ἦν·" καί, "Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον·" καὶ ὅσα τούτοις ἐστὶ παραπλήσια καὶ τῆς φύσεως τῆς θείας δηλωτικά. Μετὰ δέ γε τὴν ἐνανθρώπησιν Ἰησοῦς καὶ Χριστὸς ὁ αὐτὸς ὠνομάσθη.

ΕΡΑΝ. Οὐκοῦν θεὸς μόνον Ἰησοῦς ὁ κύριος.

ΟΡΘ. Ἐνανθρωπήσαντα θεὸν λόγον ἀκούεις, καὶ θεὸν μόνον ἀποκαλεῖς;

ΕΡΑΝ. Ἐπειδὴ μὴ τραπεὶς ἐνηνθρώπησεν, ἀλλὰ μεμένηκεν ὅπερ ἦν, χρὴ καλεῖν αὐτὸν ὅπερ ἦν.

ΟΡΘ. Ἄτρεπτος μὲν ὁ θεὸς λόγος καὶ ἦν καὶ ἔστι καὶ ἔσται· ἀνθρωπείαν δὲ φύσιν λαβὼν ἐνηνθρώπησε. Προσήκει τοίνυν ἡμᾶς ἑκατέραν φύσιν ὁμολογεῖν καὶ τὴν λαβοῦσαν καὶ τὴν ληφθεῖσαν.

ΕΡΑΝ. Ἀπὸ τῆς κρείττονος ὀνομάζειν χρή.

ΟΡΘ. Ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, τὸ ζῷον λέγω, ἁπλοῦς ἐστιν ἢ σύνθετος;

ΕΡΑΝ. Σύνθετος.

ΟΡΘ. Ἐκ τίνων συγκείμενος;

ΕΡΑΝ. Ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος.

ΟΡΘ. Τῶν δὲ φύσεων τούτων ποτέρα κρείττων;

ΕΡΑΝ. Δῆλον ὡς ἡ ψυχή· λογική τε γάρ ἐστι καὶ ἀθάνατος καὶ τοῦ ζῴου τὴν ἡγεμονίαν πεπίστευται. Τὸ δὲ σῶμα θνητόν ἐστι καὶ ἐπίκηρον καὶ τῆς ψυχῆς χωριζόμενον ἄλογόν ἐστι καὶ νεκρόν.

ΟΡΘ. Ἔδει τοιγαροῦν τὴν θείαν γραφὴν ἐκ τῆς ἀμείνονος φύσεως ὀνομάζειν τὸ ζῷον.

ISMDJCVOR 2–3 φησι post αὐτοῦ transp. J 4 αὐτῶν J 5 αἱ ante φωναί add. J 11 τῆς[1] —— δηλωτικά: τῆς θείας δηλωτικὰ φύσεως S γε om. J 12 ὁ αὐτὸς om. V 16 ἀλλὰ om. S δὲ post μεμένηκε add. S 17 αὐτὸν καλεῖν S 19 ἀνθρωπίνην S 22 ἐκεῖνος: κοινῶς J 26 σώματος καὶ ψυχῆς V 28 ὡς: ὅτι S τε om. J

Pr.: *Nijednim bez onoga drugoga, nego i jednim i drugim. Kada se naime Bog Riječ učovječila, nazvana je Isusom Kristom. "Nadjenut ćeš mu", kaže naime, "ime Isus, jer će on spasiti svoj narod od grijeha njegovih." I: "Danas vam se u gradu Davidovu rodio Krist Gospodin." A to su samo anđeoski glasovi. Ali prije učovječenja nazvan je Bogom i Božjim Sinom, i Jedinorođencem, i Gospodinom, i Bogom Riječi, i Stvoriteljem. "U početku", kaže naime, "bijaše Riječ i Riječ bijaše kod Boga i Bog bijaše Riječ." I: "Sve je po njoj postalo", i: "Ona bijaše život", te: "Ona bijaše svjetlo istinito, koje prosvjetljuje svakog čovjeka koji dolazi na svijet", i što god je tomu slično a što očituje božansku narav. Ali nakon učovječenja Ista je nazvana Isusom i Kristom.*

Sk.: *Dakle, Gospodin Isus je samo Bog.*

Pr.: *Čuješ da se Bog Riječ učovječila, a nazivaš je samo Bogom?*

Sk.: *Pošto se učovječila ne promijenivši se, nego je ostala ono što je bila, treba je nazivati onim što je bila.*

Pr.: *Bog Riječ doista je bila nepromjenjiva, jest i bit će, a učovječila se tako što je uzela ljudsku narav. Dolikuje stoga da priznamo i jednu i drugu narav: i onu koja je uzela i onu koja je uzeta.*

Sk.: *Treba imenovati polazeći od bolje.*

Pr.: *Taj čovjek, mislim na živo biće, je jednostavan ili sastavljen?*

Sk.: *Sastavljen.*

Pr.: *Od čega je sastavljen?*

Sk.: *Od duše i tijela.*

Pr.: *A od tih naravi koja je bolja?*

Sk.: *Jasno da je duša, jer je razumna i besmrtna i povjereno joj je vođenje živog bića. A tijelo je smrtno i prolazno i ako je odvojeno od duše, nerazumno i mrtvo.*

Pr.: *Bilo bi trebalo, dakle, da božansko Pismo imenuje živo biće polazeći od bolje naravi.*

3–4 Mt 1:21 4–5 Lk 2:11 7–9 Iv 1:1 9 Iv 1:3 i 1:4 10–11 Iv 1:9

ΕΡΑΝ. Οὕτως ὀνομάζει. Τοὺς γὰρ εἰσεληλυθότας εἰς Αἴγυπτον ψυχὰς προσηγόρευσεν. Ἐν ἑβδομήκοντα γὰρ καὶ πέντε, φησί, ψυχαῖς κατέβη Ἰσραὴλ εἰς Αἴγυπτον.

ΟΡΘ. Ἀπὸ δὲ σώματος οὐδένα κέκληκεν ἡ θεία γραφή;

112 ΕΡΑΝ. Τοὺς τῇ σαρκὶ δεδουλευκότας προσηγόρευσε σάρκας. "Εἶπε, γάρ φησιν, ὁ θεός· οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας."

ΟΡΘ. Δίχα δὲ κατηγορίας οὐδένα προσηγόρευσε σάρκα;

ΕΡΑΝ. Οὐ μέμνημαι.

ΟΡΘ. Ἐγώ σε τοιγαροῦν ἀναμνήσω καὶ διδάξω, ὡς τοὺς ἄγαν ἁγίους σάρκας προσηγόρευσεν. Ἀπόκριναι τοίνυν· τοὺς ἀποστόλους τί ἂν καλέσῃς; πνευματικοὺς ἢ σαρκικούς;

ΕΡΑΝ. Πνευματικοὺς καὶ τῶν πνευματικῶν κορυφαίους καὶ διδασκάλους.

ΟΡΘ. Ἄκουσον τοίνυν τοῦ θεσπεσίου Παύλου λέγοντος· ""Ὅτε δὲ ηὐδόκησεν ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου καὶ καλέσας διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ ἀποκαλύψαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί, ἵνα αὐτὸν εὐαγγελίζωμαι ἐν τοῖς ἔθνεσιν, εὐθέως οὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι, οὐδὲ ἀνῆλθον πρὸς τοὺς πρὸ ἐμοῦ ἀποστόλους." Μὴ κατηγορῶν τῶν ἀποστόλων οὕτω τότε αὐτοὺς προσηγόρευσεν;

ΕΡΑΝ. Οὐ δῆτα.

ΟΡΘ. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ὁρωμένης φύσεως ὀνομάζων καὶ συγκρίνων τῇ οὐρανόθεν κλήσει τὴν δι' ἀνθρώπων κλῆσιν;

ΕΡΑΝ. Ἀληθές.

ΟΡΘ. Τοιγάρτοι καὶ τοῦ ὑμνοποιοῦ Δαβὶδ ἄκουσον ᾄδοντος καὶ τῷ θεῷ λέγοντος· "Πρὸς σὲ πᾶσα σὰρξ ἥξει·" καὶ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου θεσπίζοντος, ὅτι ""Ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ ἡμῶν."

ΕΡΑΝ. Ἀποδέδεικται σαφῶς, ὡς καὶ δίχα κατηγορίας ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἡ θεία γραφὴ τὴν ἀνθρωπείαν ὀνομάζει φύσιν.

ΟΡΘ. Ἐγὼ δέ σοι καὶ τὸ ἕτερον ἐπιδείξω.

ΕΡΑΝ. Ποῖον ἕτερον;

ISMDJCVOR 5 προσηγόρευκε S 8 οὐδένας ... σάρκας J προσηγόρευκε S 10 σοι J ὑπομνήσω I 11 σάρκα I Ἀπόκριναι τοίνυν ΕΡΑΝ. attrib. J 12 καλέσαις J 15 θείου J λέγοντος Παύλου S δὲ om. J 16 ὁ θεὸς ante ὁ add. S ὁ --- μου: ὁ ἀπὸ μήτρας ἀφορίσας με J 17–18 εὐαγγελίζωμαι αὐτὸν J 20 τότε: γε J: τε V 23 τῇ ... κλήσει: τὴν κλῆσιν I τὴν ... κλῆσιν: τῇ κλήσει I 25 Δαβὶδ om. J 25–6 καὶ post θεῷ transp. V 29 ἁπάσης post κατηγορίας add. V 30 φύσιν om. J

Sk.: *Imenuje tako. One je naime koji su ušli u Egipat nazvalo dušama, jer je sedamdeset i pet duša, kaže, sišlo iz Izraela u Egipat.*

Pr.: *A božansko Pismo nije imenovalo nikoga polazeći od tijela?*

Sk.: *One koji su robovali tijelu nazvalo je tijelima. "Rekao je",* 112 *kaže naime, "Bog: neće moj duh ostati u ovim ljudima jer su oni tijela".*

Pr.: *A bez prijekora nije nikoga nazvao tijelom?*

Sk.: *Ne sjećam se.*

Pr.: *Ja ću te zato podsjetiti i poučiti da je veoma svete nazvao tijelima. Odgovori, dakle, kako bi nazvao apostole? Duhovnima ili tjelesnima?*

Sk.: *Duhovnima, korifejima i učiteljima duhovnih stvari.*

Pr.: *Čuj, dakle, božanskog Pavla koji kaže: "A kad se Onome koji me odvoji od majčine utrobe i pozva milošću svojom, svidjelo otkriti mi Sina svoga da ga navješćujem među poganima, ja odmah – ne posavjetovah se s tijelom i krvlju niti uziđoh u Jeruzalem k onima koji bijahu apostoli prije mene." Ne kori li apostole kada ih je tako oslovio?*

Sk.: *Doista ne.*

Pr.: *Ali imenuje polazeći od vidljive naravi i povezuje naziv koji dolazi od ljudi s nazivom s neba?*

Sk.: *Istinito.*

Pr.: *Zato čuj i tvorca hvalospjeva Davida koji pjeva i Bogu govori: "Tebi će doći svako tijelo", i proroka Izaiju koji prorokuje: "Vidjet će svako tijelo spasenje Boga našega."*

Sk.: *Jasno je pokazano kako božansko Pismo također bez prijekora naziva ljudsku narav polazeći od tijela.*

Pr.: *Pokazat ću ti i drugo.*

Sk.: *Koje drugo?*

(1–3 Post 46:27) 5–7 Post 6:3 14–18 Gal 1:15–17 25 Ps 65:2 (LXX 64:3)
26 Iz 52:10

ΟΡΘ. Ὅτι καὶ κατηγοροῦσά τινων ἡ θεία γραφὴ ἀπὸ τῆς ψυχῆς ὀνομάζει μόνης.

ΕΡΑΝ. Καὶ ποῦ τοῦτο εὑρήσεις παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ;

ΟΡΘ. Ἄκουσον τοῦ δεσπότου θεοῦ διὰ Ἰεζεκιὴλ τοῦ προφήτου λέγοντος· "Ψυχὴ ἡ ἁμαρτάνουσα, αὐτὴ ἀποθανεῖται." Καὶ μέντοι καὶ διὰ Μωϋσέως τοῦ μεγάλου φησί· "Ψυχὴ ἢ ἐὰν ἁμάρτῃ·" καὶ πάλιν· "Καὶ ἔσται πᾶσα ψυχή, ἥτις οὐκ ἀκούσεται τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται." Καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ τοιαῦτα ἔστιν εὑρεῖν.

ΕΡΑΝ. Ἀποδέδεικται ταῦτα.

ΟΡΘ. Εἰ τοίνυν ἔνθα φυσική τίς ἐστιν ἕνωσις καὶ κτιστῶν καὶ ὁμοδούλων καὶ ὁμοχρόνων συνάφεια, οὐκ ἀπὸ μόνης τῆς κρείττονος φύσεως τόδε τὸ ζῷον ὀνομάζειν ἔθος τῇ θείᾳ γραφῇ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ἥττονός τε καὶ μείζονος· πῶς ἡμῖν ἐγκαλεῖτε τὸν δεσπότην Χριστὸν μετὰ τοῦ θεὸν ὁμολογεῖν καὶ ἄνθρωπον ὀνομάζουσι, καὶ ταῦτα πολλῶν ἄγαν τοῦτο ποιεῖν ἀναγκαζόντων;

113 ΕΡΑΝ. Καὶ τί τὸ ἀναγκάζον ὑμᾶς ἄνθρωπον ὀνομάζειν τὸν σωτῆρα Χριστόν;

ΟΡΘ. Τὰ διάφορα καὶ παντάπασιν ἐναντία τῶν αἱρετικῶν δογμάτων.

ΕΡΑΝ. Καὶ τίνα τίσιν ἐναντία δόγματα;

ΟΡΘ. Τὸ Ἀρείου τῷ Σαβελλίου. Ὁ μὲν γὰρ διαιρεῖ τὰς οὐσίας, ὁ δὲ τὰς ὑποστάσεις συγχέει. Ὁ μὲν Ἄρειος τρεῖς οὐσίας εἰσφέρει· ὁ δὲ Σαβέλλιος μίαν ὑπόστασιν ἀντὶ τῶν τριῶν λέγει. Εἰπὲ τοίνυν, πῶς δεῖ νόσον ἑκατέραν ἰάσασθαι· ἓν ἀμφοτέροις προσενεγκεῖν τοῖς παθήμασι φάρμακον, ἢ ἑκατέρῳ τὸ πρόσφορον;

ΕΡΑΝ. Ἑκατέρῳ τὸ πρόσφορον.

ΟΡΘ. Οὐκοῦν τὸν μὲν Ἄρειον πειρασόμεθα πεῖσαι μίαν τῆς ἁγίας τριάδος τὴν οὐσίαν ὁμολογεῖν, καὶ τούτου τὰς ἀποδείξεις προσοίσομεν ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς.

ΕΡΑΝ. Οὕτω ποιητέον.

ΟΡΘ. Τῷ δέ γε Σαβελλίῳ διαλεγόμενοι τοὐναντίον πράξομεν.

ISMDJCVOR   3 ποῦ: ποῖ J   6 ἢ ἐὰν: ἐὰν J: ἢ ἂν V   7 Καὶ om. J   εἰσακούσεται SJ   8–9 πολλὰ om. J   εὑρεῖν ἔστιν J   10 καὶ ante ταῦτα add. S   11 ἐστιν om. IS: ἡ J   17 ἀναγκάζειν S   19–20 δόγματα SJ   22 γὰρ om. V   23 Καὶ ante Ὁ add. J   25–6 ἓν --- παθήμασι: ἣν ἀμφοτέροις τοῖς παθήμασι ἔν τις προσενέγκῃ J   27 Ἑκατέρῳ: Ἑκάστῳ J   28 πειρασώμεθα V   μὲν post πειρασώμεθα add. V   μίαν om. SV   32 πράξωμεν V

Pr.: *Da božansko Pismo, i kad neke kori, daje nazive polazeći samo od duše.*

Sk.: *I gdje ćeš to naći u božanskom Pismu?*

Pr.: *Čuj Gospodina Boga koji govori po proroku Ezekijelu: “Duša koja zgriješi umrijet će.” A doista i po velikom Mojsiju kaže: “Ako duša zgriješi”, i ponovno: “I svaka će duša koja ne posluša tog proroka biti istrijebljena.” I mnogo drugog takvog može se naći.*

Sk.: *To je dokazano.*

Pr.: *Ako, dakle, božansko Pismo tamo gdje je neko naravno ujedinjenje i sjedinjenje bića koja su stvorena i jednaka s obzirom na služenje i vrijeme, ne običaje nazivati živo biće polazeći samo od bolje naravi nego i od manje i od veće, zašto napadate nas koji nakon priznanja Gospodina Krista Bogom nazivamo ga i čovjekom, osobito kad nas veoma mnogo toga prisiljava to činiti?*

Sk.: *A što vas prisiljava da Spasitelja Krista nazivate čovje-* 113
kom?

Pr.: *Različite i posve suprotstavljene heretičke dogme.*

Sk.: *Koje se dogme protive kojima?*

Pr.: *Arijeva dogma Sabelijevoj. Onaj naime razlikuje bîti a ovaj miješa hipostaze. Arije uvodi tri bîti, a Sabelije govori o jednoj hipostazi umjesto o trima. Reci, dakle, kako treba liječiti i jednu i drugu bolest, odgovara li jedan lijek objema bolestima, ili svakoj primjereni lijek?*

Sk.: *Svakoj primjeren lijek.*

Pr.: *Zato ćemo pokušati uvjeriti Arija da prizna jednu bît Svetog Trojstva a dokaze ćemo za to donijeti iz božanskog Pisma.*

Sk.: *Tako bi trebalo učiniti.*

Pr.: *A kad raspravljamo sa Sabelijem, postupit ćemo suprotno.*

5 Ez 18:4   6 Lev 5:1   6–7 Pnz 18:19 i Br 9:13

Περὶ μὲν γὰρ τῆς οὐσίας οὐδένα προσοίσομεν λόγον· μίαν γὰρ κἀκεῖνος ὁμολογεῖ.

ΕΡΑΝ. Σαφές.

ΟΡΘ. Τὸ δέ γε νοσοῦν τῆς δόξης θεραπεῦσαι σπουδάσομεν.

ΕΡΑΝ. Πάνυγε.

ΟΡΘ. Ποίαν δὲ νοσεῖν αὐτὸν εἰρήκαμεν νόσον;

ΕΡΑΝ. Περὶ τὰς ὑποστάσεις ἔφαμεν αὐτὸν χωλεύειν.

ΟΡΘ. Οὐκοῦν ἐπειδὴ μίαν ἐκεῖνος εἶναι λέγει τῆς τριάδος ὑπόστασιν, ἐπιδείξομεν αὐτῷ τὴν θείαν γραφὴν τὰς τρεῖς ὑποστάσεις κηρύττουσαν.

ΕΡΑΝ. Τοῦτο μὲν οὕτω πρακτέον· τὸν δὲ προκείμενον καταλελοίπαμεν λόγον.

ΟΡΘ. Οὐδαμῶς. Αὐτοῦ γὰρ πέρι τὰς ἀποδείξεις συλλέγομεν, καὶ τοῦτο παραυτίκα μαθήσῃ. Εἰπὲ οὖν μοι, πάσας τὰς αἱρέσεις τὰς ἀπὸ Χριστοῦ καλουμένας ὁμολογεῖν ὑπείληφας καὶ τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἀνθρωπότητα;

ΕΡΑΝ. Οὐ δῆτα.

ΟΡΘ. Ἀλλὰ τινὰς μὲν τὴν θεότητα μόνην, τινὰς δὲ μόνην τὴν ἀνθρωπότητα;

ΕΡΑΝ. Ναί.

ΟΡΘ. Ἄλλας δέ γε μέρος τῆς ἀνθρωπότητος;

ΕΡΑΝ. Οὕτως οἶμαι. Προσήκει δὲ ἡμῖν δηλῶσαι, πῶς μὲν οἱ ταῦτα φρονοῦντες, πῶς δὲ οἱ ἐκεῖνα, προσαγορεύονται, ἵνα σαφέστερον τὸ ζητούμενον γένηται.

ΟΡΘ. Ἐγὼ τοῦτο ἐρῶ. Σίμων καὶ Μένανδρος καὶ Κέρδων καὶ Μαρκίων καὶ Βαλεντῖνος καὶ Βασιλείδης καὶ Βαρδισάνης καὶ Μάνης ἠρνήθησαν ἄντικρυς τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ Χριστοῦ. Ἀρτέμων δὲ καὶ Θεόδοτος καὶ Σαβέλλιος καὶ Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς καὶ Μάρκελλος καὶ Φωτεινὸς εἰς τὴν ἐναντίαν ἐκ διαμέτρου βλασφημίαν κατέπεσον.
116 Ἄνθρωπον γὰρ μόνον κηρύττουσι τὸν Χριστόν, τὴν δὲ πρὸ τῶν αἰώνων ὑπάρχουσαν ἀρνοῦνται θεότητα. Ἄρειος δὲ καὶ Εὐνόμιος κτιστὴν μὲν καλοῦσι τοῦ μονογενοῦς τὴν θεότητα, σῶμα δὲ μόνον

ISMDJCVOR 4 θεραπεύσομεν J σπουδάσομεν om. J: σπουδάσωμεν V 7 φαμὲν ISV 8 τῆς: τὴν S 9 ἐπιδείξωμεν IV 11 προκείμενον: παρόντα J 13 Αὐτοῦ ---- συλλέγομεν: Ἐν ὅσῳ γὰρ τὰς περὶ αὐτοῦ σοι λέγομεν ἀποδείξεις J συλλεγομένου S 14 Εἰπὲ --- αἱρέσεις: Πάσας οὖν τὰς αἱρέσεις εἰπέ μοι J 17 Οὐ δῆτα: Οὐδαμῶς V 21 Ἄλλους IS 25 δὲ post Ἐγὼ add. J 25–6 καὶ Κέρδων post Βαρδισάνης transp. V 26 Βαρδισάνης καὶ Βασιλείδης J Βασιλίδης SV 27 τὴν om. S ἀνθρωπότητα post Χριστοῦ transp. S 28 Σαβέλλιος καὶ Θεόδοτος J 31 Καὶ ante Ἄρειος add. J δὲ: μὲν J 32 μὲν om. ISV

O bîti naime nećemo donositi nijedan dokaz, jer i on priznaje jednu bît.

Sk.: Jasno

Pr.: Nastojat ćemo liječiti bolest njegova mišljenja.

Sk.: *Posve.*

Pr.: *A od koje bolesti smo rekli da on boluje?*

Sk.: *Utvrdili smo da hramlje s obzirom na hipostaze.*

Pr.: *Budući da on, dakle, kaže da je jedna hipostaza Trojstva, pokazat ćemo mu da božansko Pismo navješćuje tri hipostaze.*

Sk.: *To bi trebalo tako činiti. Ali smo se udaljili od utvrđene rasprave.*

Pr.: *Nikako. O tom naime skupljamo dokaze i to ćeš uskoro shvatiti. Reci mi, dakle, smatraš li da sve hereze, koje se nazivaju po Kristu i koje zavode, priznaju Kristovo božanstvo i čovještvo?*

Sk.: *Nikako.*

Pr.: *Nego neke priznaju samo božanstvo, a neke samo čovještvo?*

Sk.: *Da.*

Pr.: *Druge pak priznaju dio čovještva?*

Sk.: *Tako mislim. A bilo bi nam dobro objasniti kako se zovu oni koji misle jedno, a kako oni koji misle drugo, da bi bilo jasnije ono što istražujemo.*

Pr.: *Ja ću to reći. Simon, Menandar, Cerdon, Marcion, Valentin, Bazilid i Manes otvoreno su nijekali Kristovo čovještvo. A Artemon, Teodot, Sabelije, Pavao Samosatski, Marcel i Fotin upali su u potpuno suprotno svetogrđe. Propovijedaju naime Krista samo kao čovjeka, a niječu božanstvo ko-* 116
je je postojalo prije vjekova. Arije i Eunomije nazivaju božanstvo Jedinorođenca stvorenim i kažu da je uzeo samo tijelo.

αὐτὸν ἀνειληφέναι φασίν. Ἀπολινάριος δὲ ἔμψυχον μὲν τὸ ληφθὲν ὁμολογεῖ σῶμα, τὴν δὲ λογικὴν ψυχὴν καὶ τῆς τιμῆς καὶ τῆς σωτηρίας ἐν τοῖς οἰκείοις λόγοις ἀποστερεῖ. Αὕτη μὲν οὖν ἡ τῶν διεφθαρμένων δογμάτων διαφορά. Αὐτὸς δὲ ἡμῖν φιλαλήθως εἰπέ, χρή τινα πρὸς τούτους ποιεῖσθαι διάλεξιν, ἢ δεῖ κατὰ κρημνῶν φερομένους περιορᾶν καὶ οἰμώζειν ἐᾶν;

ΕΡΑΝ. Μισανθρωπίας ἔργον ἡ τῶν καμνόντων ὑπεροψία.

ΟΡΘ. Προσήκει τοίνυν καὶ συναλγεῖν καὶ θεραπεύειν εἰς δύναμιν.

ΕΡΑΝ. Πάνυγε.

ΟΡΘ. Εἰ τοίνυν σώματα θεραπεύειν ἠπίστασο, πολλοὶ δέ σε περιστάντες ἰατρεύειν ἠξίουν, διάφορα ἐπιδεικνύντες παθήματα, οἷον ὀφθαλμῶν ἐπιρροίας καὶ ἀκοῶν τραύματα καὶ ὀδόντων ὀδύνας, καὶ οἱ μὲν νεύρων τάσιν, οἱ δὲ λύσιν, καὶ ὁ μὲν πλημμύραν χολῆς, ὁ δὲ φλέγματος, τί ἂν ἔδρασας, εἰπέ μοι; ἓν ἅπασι κατεσκεύαζες φάρμακον, ἢ ἑκάστῳ πάθει τὸ πρόσφορον;

ΕΡΑΝ. Τὸ ἑκάστῳ δηλονότι κατάλληλόν τε καὶ ἀλεξίκακον.

ΟΡΘ. Οὐκοῦν τὰ μὲν θερμὰ τῶν παθῶν καταψύχων, τὰ δὲ ψυχρὰ διαθερμαίνων, καὶ τὰ μὲν τεταμένα χαλῶν, τὰ δέ γε λελυμένα τονωτικοῖς φαρμάκοις ῥωννύς, καὶ τὰ μὲν πλαδῶντα ξηραίνων, ὑγραίνων δὲ τὰ ξηρά, ἐξήλαυνες μὲν τὰς νόσους, ἐπανῆγες δὲ τὴν ὑγείαν ὑπὸ τούτων ἐκβεβλημένην;

ΕΡΑΝ. Οὕτω θεραπεύειν ὁ τῆς ἰατρικῆς παρακελεύεται νόμος· τὰ ἐναντία γάρ, φασί, τῶν ἐναντίων ἰάματα.

ΟΡΘ. Εἰ δὲ φυτουργὸς ἦσθα, πᾶσιν ἂν τοῖς φυτοῖς τὴν αὐτὴν προσήνεγκας ἐπιμέλειαν, ἢ τῇ μὲν ῥοιᾷ τὴν αὐτῇ προσήκουσαν, τῇ δὲ συκῇ τὴν οἰκείαν, καὶ τῇ ὄχνῃ ὡσαύτως, καὶ τῇ μηλέᾳ, καὶ ταῖς ἡμερίσι τὰς καταλλήλους· καὶ ἁπαξαπλῶς ἑκάστῳ γε φυτῷ τὴν πρόσφορον;

ΕΡΑΝ. Δῆλον ὡς ἕκαστον φυτὸν τῆς οἰκείας ἐπιμελείας προσδεῖται.

ΟΡΘ. Εἰ δὲ ναυπηγικὴν μετεχείριζες τέχνην, ἐθεάσω δὲ τὴν ἱστοδόκην νεουργίας δεομένην, τὴν τοῖς πηδαλίοις διαφέρουσαν ἐπιμέλειαν προσήνεγκας ἂν αὐτῇ, ἢ τὴν τῇ ἱστοδόκῃ προσήκουσαν;

ΕΡΑΝ. Ἀναμφίλεκτα καὶ ταῦτ' ἔστιν. Ἕκαστον γὰρ τὴν οἰκείαν

ISMDJCVOR 1 αὐτὸν om. J εἰληφέναι J 1–2 ὁμολογεῖ τὸ ληφθὲν V 3 οὖν om. J 10 σε om. I: γε V 11 ἰατρεύειν: θεραπεύειν S^ac DR παθήματα: νοσήματα S 13 οἱ (bis): ὁ ISJ 17 ψυχρὰ δὲ S 20 ἐπανήγαγες J ὑγιείαν J 24 ἂν τοῖς: αὐτοῖς IS: αὖ τοῖς αὐτοῖς V 25–6 γε post δέ add. J συκῇ δὲ S 26 γε post τῇ[1] add. S 27 τὴν: τὸ S^ac V 29–30 προσδεῖται ἐπιμελείας S 31 μετεχειρίζου J

Apolinarije priznaje da je uzeo oživljeno tijelo a razumnu dušu lišava časti i spasenja u svojima knjigama. To je, dakle, razlika između iskvarenih dogmi. Reci nam iskreno: trebamo li voditi neku raspravu s ovima ili treba mirno gledati kako odlaze u bezdan i prestati jadikovati?

Sk.: *Nemar prema bolesnicima je neljudski čin.*

Pr.: *Primjereno je, dakle, suosjećati s njima i liječiti ih koliko je moguće.*

Sk.: *Svakako.*

Pr.: *Da si, dakle, naučio liječiti tijela i da mnogi koji se skupljaju oko tebe zahtijevaju da ih liječiš pokazujući različite bolesti, kao što su curenje iz očiju, ozljede ušiju, bolesti zuba, kod jednih napetost živaca a kod drugih slom, kod ovog otok žuči a kod onog sluzi, reci mi što bi učinio? Pripravio bi jedan lijek za sve ili za svaku bolest odgovarajući lijek?*

Sk.: *Jamačno za svaku bolest prikladan i koji brani od zla.*

Pr.: *Prema tome, hladeći toplinu bolova, grijući hladno, opuštajući napeto, jačajući slomljeno lijekovima koji osnažuju, sušeći vlažno, kvaseći suho tjerao bi bolesti i dovodio od njih otjerano zdravlje?*

Sk.: *Zakon liječničkog umijeća nalaže takvo liječenje, jer je, kažu, suprotno lijek suprotnom.*

Pr.: *A kad bi bio vrtlar, bi li svim biljkama dao istu njegu ili bi dudu onu koja mu odgovara, smokvi vlastitu, kruški isto tako, i jabuci, lozama prikladnu; i bez izuzetka svakoj biljci odgovarajuću njegu?*

Sk.: *Očito svaka biljka traži posebnu njegu.*

Pr.: *A kad bi se bavio umijećem gradnje lađa i kad bi opazio da je jarbolu potrebna obnova, bi li na njega primijenio opravljanje koja odgovara krmi ili ono koje odgovara jarbolu?*

Sk.: *Nesumnjivo je i to, jer sve traži vlastiti lijek: i biljka*

θεραπείαν ἐπιζητεῖ, καὶ φυτὸν καὶ σώματος μόριον καὶ σκεύη καὶ μέρη νηός.

ΟΡΘ. Πῶς οὖν οὐ σχέτλιον, σώματι μὲν καὶ τοῖς ἀψύχοις καταλλήλους θεραπείας προσφέρειν, ἐπὶ δὲ τῶν ψυχῶν τὸν θεραπευτικὸν τοῦτον μὴ φυλάττειν κανόνα;

ΕΡΑΝ. Λίαν ἐστὶν ἀδικώτατον, καὶ οὐ μόνον ἀδικίας, ἀλλὰ καὶ ἀνοίας μεστόν. Οἱ γὰρ ἄλλως ποιοῦντες αὐτῆς εἰσι τῆς θεραπείας ἀνεπιστήμονες.

117 ΟΡΘ. Οὐκοῦν πρὸς αἵρεσιν ἑκάστην διαλεγόμενοι τὸ ταύτῃ πρόσφορον προσοίσομεν φάρμακον;

ΕΡΑΝ. Πάνυγε.

ΟΡΘ. Πρόσφορος δὲ θεραπεία, τὸ προστιθέναι μὲν τὸ ἐλλεῖπον, ἀφαιρεῖν δὲ τὸ πλεονάζον· ἢ γάρ;

ΕΡΑΝ. Ναί.

ΟΡΘ. Φωτεινὸν τοίνυν καὶ Μάρκελλον καὶ τοὺς ἐκείνων ἀγχιθύρους θεραπεύειν πειρώμενοι, τί ἂν προσθέντες τὸν θεραπευτικὸν κανόνα πληρώσαιμεν;

ΕΡΑΝ. Τῆς τοῦ Χριστοῦ θεότητος τὴν ὁμολογίαν· αὕτη γὰρ αὐτοῖς ἐλλείπει.

ΟΡΘ. Περὶ δέ γε τῆς ἀνθρωπότητος οὐδὲν πρὸς αὐτοὺς ἐροῦμεν. Ὁμολογοῦσι γὰρ ἄνθρωπον τὸν δεσπότην Χριστόν.

ΕΡΑΝ. Ὀρθῶς λέγεις.

ΟΡΘ. Ἀρείῳ δὲ καὶ Εὐνομίῳ περὶ τῆς τοῦ μονογενοῦς ἐνανθρωπήσεως διαλεγόμενοι, τί ἂν προσθεῖναι πείσαιμεν αὐτοὺς τῇ σφετέρᾳ ὁμολογίᾳ;

ΕΡΑΝ. Τῆς ψυχῆς τὴν ἀνάληψιν· σῶμα γὰρ τὸν θεὸν λόγον μόνον ἀνειληφέναι φασίν.

ΟΡΘ. Ἀπολιναρίῳ δὲ τί ἐλλείπει, ὥστε αὐτὸν ἀκριβοῦν τὸν περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως λόγον;

ΕΡΑΝ. Τὸ μὴ διιστάναι τὸν νοῦν ἀπὸ τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ὁμολογεῖν τὴν λογικὴν ψυχὴν μετὰ τοῦ σώματος ἀνειλῆφθαι.

ΟΡΘ. Οὐκοῦν καὶ τούτῳ περὶ τούτου διαλεξόμεθα;

ΕΡΑΝ. Πάνυγε.

ΟΡΘ. Μαρκίωνα δὲ καὶ Βαλεντῖνον καὶ Μάνητα, καὶ ὅσοι γειτονεύουσι τούτοις, τί μὲν ὁμολογεῖν ἔφαμεν κατὰ τόδε τὸ μέρος, τί δὲ πάμπαν ἀρνεῖσθαι;

ISMDJCVOR 1 ἐπιζητεῖ θεραπείαν S 7 αὐτῆς: ταύτης J 9 ἑκάστην αἵρεσιν J τὸ om. ISV 13 ἢ γάρ om. ISV 26 μόνον ante τὸν transp. J 28–9 τὸν . . . λόγον: τι τῶν . . . λόγων S 32 τούτῳ: τοῦτο V διαλεξώμεθα IV 35 ἔφαμεν ὁμολογεῖν V κατὰ ––– μέρος om. J

i ud tijela i oruđe i dijelovi lađe.

Pr.: *Kako, dakle, nije grozno davati odgovarajuće lijekove tijelu i neživim stvarima, a to pravilo liječenja ne primijeniti na duše?*

Sk.: *Odviše je nepravedno i ne samo nepravedno, nego i bezumno. Oni naime koji drukčije postupaju neznalice su samog umijeća liječenja.*

Pr.: *Kada, dakle, budemo raspravljali, priložit ćemo protiv* 117
svake hereze njoj odgovarajući lijek?

Sk.: *Dakako.*

Pr.: *Odgovarajuće liječenje znači dodati ono što nedostaje, a oduzeti ono čega je previše, zar ne?*

Sk.: *Da.*

Pr.: *Ako bismo, dakle, Fotina i Marcela i njima bliske liječili, što bismo im dali da bismo ispunili liječničko pravilo?*

Sk.: *Priznanje Kristova božanstva, jer im ono nedostaje.*

Pr.: *A o čovještvu im ništa nećemo govoriti, jer Gospodina Krista priznaju čovjekom.*

Sk.: *Pravo veliš.*

Pr.: *A kad bismo raspravljali s Arijem i Eunomijem o učovječenju Jedinorođenca, što bismo ih potaknuli da dodaju svojoj ispovijesti?*

Sk.: *Uzimanje duše, jer kažu da je Bog Riječ uzela samo tijelo.*

Pr.: *Što nedostaje Apolinariju da bi njegovo učenje o učovječenju bilo točno?*

Sk.: *Ne odvajati razum od duše, nego priznavati da je razumna duša bila uzeta zajedno s tijelom.*

Pr.: *Dakle, o tome ćemo raspravljati s njime?*

Sk.: *Sigurno.*

Pr.: *U ovom smo dijelu rekli što Marcion, Valentin, Manes i njima slični priznaju, a što posve niječu?*

ΕΡΑΝ. Ὅτι πιστεύειν μὲν ἔφασαν εἰς τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ· τὸν δὲ περὶ τῆς ἀνθρωπότητος οὐ προσίενται λόγον.

ΟΡΘ. Τοιγάρτοι πεῖσαι τούτους σπουδάσομεν, στέρξαι καὶ τὸν περὶ τῆς ἀνθρωπότητος λόγον, καὶ μὴ φαντασίαν τὴν θείαν οἰκονομίαν καλεῖν.

ΕΡΑΝ. Οὕτω προσήκει ποιεῖν.

ΟΡΘ. Ἐροῦμεν τοίνυν αὐτοῖς, ὡς οὐ χρὴ μόνον θεόν, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπον ἀποκαλεῖν τὸν Χριστόν.

ΕΡΑΝ. Πάνυγε.

ΟΡΘ. Καὶ πῶς οἷόν τε παραιτουμένους ἡμᾶς τὸ καὶ ἄνθρωπον ἀποκαλεῖν τὸν Χριστόν, ἄλλοις τοῦτο παρεγγυᾶν; οὐ γὰρ εἴξουσι παραινοῦσιν ἡμῖν, ἀλλὰ ταὐτὰ φρονοῦντας ἐλέγξουσι.

ΕΡΑΝ. Καὶ πῶς ἡμεῖς τὰ αὐτὰ φρονοῦμεν ἐκείνοις καὶ σάρκα ὁμολογοῦντες καὶ ψυχὴν λογικὴν ἀνειληφέναι τὸν θεὸν λόγον;

ΟΡΘ. Εἰ τοίνυν τὰ πράγματα ὁμολογοῦμεν, τί δήποτε φεύγομεν τὰ ὀνόματα;

ΕΡΑΝ. Ἀπὸ τῶν τιμιωτέρων χρὴ τὸν σωτῆρα καλεῖν.

ΟΡΘ. Φύλαξον τοιγαροῦν τοῦτον τὸν κανόνα, καὶ μὴ καλέσῃς ἐσταυρωμένον μηδὲ ἐκ νεκρῶν ἐγηγερμένον, καὶ ὅσα τούτοις ἐστὶ παραπλήσια.

120 ΕΡΑΝ. Ἀλλὰ ταῦτα τῶν παθημάτων ἐστὶ τῶν σωτηρίων ὀνόματα· ἡ δὲ τῶν παθημάτων ἄρνησις, τῆς σωτηρίας ἀναίρεσις.

ΟΡΘ. Τὸ δὲ ἄνθρωπος ὄνομα φύσεως ὄνομά ἐστιν· ἡ δὲ τούτου σιωπή, τῆς φύσεως ἄρνησις· ἡ δὲ τῆς φύσεως ἄρνησις, τῶν παθημάτων ἀναίρεσις· ἡ δέ γε τούτων ἀναίρεσις φροῦδον τὴν σωτηρίαν ποιεῖ.

ΕΡΑΝ. Τὸ μὲν εἰδέναι τὴν ληφθεῖσαν φύσιν προὔργου τίθεμαι· τὸ δέ γε ἄνθρωπον ἀποκαλεῖν τὸν σωτῆρα τῆς οἰκουμένης σμικρύνειν ἐστὶ τοῦ δεσπότου τὴν δόξαν.

ΟΡΘ. Οὐκοῦν σοφώτερον σαυτὸν καὶ Πέτρου καὶ Παύλου καὶ αὐτοῦ γε τοῦ σωτῆρος ἡγῇ; Ὁ μὲν γὰρ κύριος πρὸς Ἰουδαίους ἔφη·

ISMDJCVOR 1 φασι J τοῦ om. S 3 σπουδάσωμεν V 10 τὸ om. J 14 εἰληφέναι J 15–16 τὰ ὀνόματα φεύγομεν S 17 σωτῆρα: Χριστὸν V 18 τοιγαροῦν: τοίνυν J τοιοῦτον post τὸν add. S τοῦτον om. S[ac]V 21 μὲν post ταῦτα add. J εἰσὶ S τῶν σωτηρίων ἐστὶν ὀνόματα J 23 τῆς ante φύσεως add. J ἐστιν ὄνομα S 24 τῆς[1] om. V ἡ --- ἄρνησις om. ISJ καὶ ante τῶν add. IS 25 ἡ --- ἀναίρεσις: καὶ J 27 φύσιν om. J 28 καλεῖν S τῆς οἰκουμένης τὸν σωτῆρα V 30 σαυτὸν: ἑαυτὸν ISV 31 ἡμῶν post σωτῆρος add. J

Sk.: *Rekli su da vjeruju u Kristovo božanstvo, ali ne prihvaćaju njegovo čovještvo.*

Pr.: *Zato ćemo nastojati uvjeriti ih da se pokore i nauku o čovještvu i da ne nazivaju božansku ekonomiju utvarom.*

Sk.: *Dolikuje tako činiti.*

Pr.: *Njima ćemo, dakle, reći da Krista treba zvati ne samo Bogom nego i čovjekom.*

Sk.: *Svakako.*

Pr.: *Mi pak koji izbjegavamo Krista zvati i čovjekom, kako je moguće da to drugima preporučamo? Oni naime neće uzmicati pred našim uvjeravanjima, nego će dokazivati da isto mislimo.*

Sk.: *Ta, kako mislimo isto što i oni, mi koji priznajemo da je Bog Riječ uzela i tijelo i razumnu dušu?*

Pr.: *Ako, dakle, priznajemo stvarnosti, zašto onda izbjegavamo imena?*

Sk.: *Spasitelja treba nazivati polazeći od vrednijeg.*

Pr.: *Drži se, dakle, toga pravila, i nećeš ga zvati ni raspetim ni uskrslim od mrtvih, ni onim što je tomu slično.*

Sk.: *Ali to su imena spasonosnih patnji. A nijekanje patnji* 120
znači dokidanje spasenja.

Pr.: *A 'čovjek' je ime naravi, a prešućivanje toga je nijekanje naravi. A nijekanje naravi je dokidanje patnji. A dokidanje njih čini spasenje uzaludnim.*

Sk.: *Znati da je narav uzeta smatram potrebnim, ali Spasitelja svijeta nazivati čovjekom umanjivanje je Gospodinove slave.*

Pr.: *Sebe, dakle, smatraš mudrijim i od Petra i od Pavla i od samog Spasitelja? Gospodin je naime Židovima rekao:*

"Τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα, ἣν ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρός μου;" Καὶ πολλαχοῦ δὲ υἱὸν ἀνθρώπου ἑαυτὸν προσηγόρευσεν. Ὁ δὲ πανεύφημος Πέτρος πρὸς τὸν Ἰουδαϊκὸν διαλεγόμενος δῆμον οὕτως ἔφη· "Ἄνδρες Ἰσραηλῖται, ἀκούσατε τοὺς λόγους τούτους· Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον, ἄνδρα ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς." Καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἐπὶ τοῦ Ἀρειουπάγου τοῖς παρεστῶσι προσφέρων τὸ σωτήριον κήρυγμα πρὸς πολλοῖς ἄλλοις καὶ ταῦτα ἔφη· "Τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ θεός, τὰ νῦν παραγγέλλει πᾶσι πανταχοῦ μετανοεῖν· καθότι ἔστησεν ἡμέραν, ἐν ᾗ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὥρισε, πίστιν παρασχὼν πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν." Ὁ τοίνυν τὸ παρὰ τοῦ κυρίου καὶ τῶν ἀποστόλων τεθέν τε καὶ κηρυχθὲν ὄνομα παραιτούμενος, σοφώτερον ἑαυτὸν καὶ τῶν μεγάλων διδασκάλων ὑπείληφε, καὶ μέντοι καὶ αὐτῆς τῆς τῶν σοφωτάτων διδασκάλων πηγῆς.

ΕΡΑΝ. Τοῖς ἀπίστοις ἐκεῖνοι τήνδε τὴν διδασκαλίαν προσήνεγκαν· νῦν δὲ τῆς οἰκουμένης τὸ πλεῖστον ἐπίστευσεν.

ΟΡΘ. Μάλιστα μέν εἰσιν ἔτι καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες καὶ αἱρετικῶν μυρία συστήματα, καὶ χρὴ τούτων ἑκάστῳ κατάλληλον διδασκαλίαν προσφέρειν. Εἰ δὲ καὶ πάντες ἦμεν ὁμόφρονες, εἰπέ, τί λωβᾶται τὸ θεὸν καὶ ἄνθρωπον ὁμολογεῖν τὸν Χριστόν; Ἢ οὐ θεότητα τελείαν ἐν αὐτῷ καὶ ἀνθρωπότητα ὡσαύτως ἀνελλιπῆ θεωροῦμεν;

ΕΡΑΝ. Ταῦτα πολλάκις ὡμολογήσαμεν.

ΟΡΘ. Τί δήποτε τοίνυν ἀναιροῦμεν ἅπερ πολλάκις ὡμολογήσαμεν;

ΕΡΑΝ. Τὸ ἄνθρωπον καλεῖν τὸν Χριστὸν ὑπείληφα περιττόν, μάλιστα πιστόν τινα πιστῷ προσδιαλεγόμενον.

ΟΡΘ. Τὸν θεῖον ἀπόστολον πιστὸν εἶναι νομίζεις;

ΕΡΑΝ. Πιστῶν μὲν οὖν ἁπάντων διδάσκαλον.

ΟΡΘ. Τὸν δὲ Τιμόθεον τῆσδε τῆς προσηγορίας ὑπείληφας ἄξιον;

121 *ΕΡΑΝ. Ὡς ἐκείνου γε μαθητὴν καὶ τῶν ἄλλων διδάσκαλον.*

ΟΡΘ. Ἄκουσον τοίνυν τοῦ διδασκάλου τῶν διδασκάλων τῷ

ISMDJCVOR 1 *λελάληκα ὑμῖν* S 3 *προσηγόρευεν* I: *προηγόρευεν* V 3–4 *λαὸν* post *Ἰουδαϊκὸν* add. J 4 *δῆμον* om. J *οὕτως ἔφη* om. ISV 6 *δὲ* post *μακάριος* add. S 7 *προεστῶσι* V 12 *τὸ* om. SJ *καὶ τῶν ἀποστόλων* om. J 12–13 *ἐτέθη τε καὶ ἐκηρύχθη* J 13 *ὁ* ante *παραιτούμενος* add. J 15 *καὶ* ante *διδασκάλων* add. S 20 *προφέρειν* S 22 *ἑαυτῷ* J 22–3 *ἀνελλειπῆ* IS *θεωροῦμεν*: *ἔχει* J 25–6 *ὡμολογήκαμεν* S 28 *καὶ* ante *μάλιστα* add. J

"Zašto me želite ubiti, mene čovjeka koji sam vam objavio istinu koju sam čuo od svoga Oca". I često je sebe nazvao Sinom Čovječjim. I Petar, dostojan svake pohvale, govoreći židovskom narodu, ovako je rekao: "Izraelci, čujte ove riječi: Isusa Nazarećanina, čovjeka kojega Bog pred vama potvrdi." I blaženi Pavao, navješćujući spasenje poglavarima na Areopagu, rekao je uz mnogo drugog i ovo: "I ne obazirući se na vremena neznanja, nutka sada Bog ljude da se svi i posvuda obrate, jer ustanovi Dan u koji će suditi svijetu po pravdi, po čovjeku kojega odredi, pred svima ovjerovi, uskrisivši ga od mrtvih." Prema tome, onaj koji izbjegava ime koje su Gospodin i apostoli odredili i navijestili smatra sebe mudrijim i od velikih učitelja, ali i od samog izvora najmudrijih učitelja.

Sk.: *Oni su nevjernicima izložili ovaj nauk; sada je najveći dio svijeta povjerovao.*

Pr.: *Ponajprije tu su još Židovi, Grci i bezbrojne skupine heretika, i svakomu od njih treba nuditi odgovarajući nauk. Čak ako bismo svi bili iste misli, reci, zašto bi bilo pogrešno priznavati Krista Bogom i čovjekom? Ne gledamo li u njemu potpuno božanstvo i čovještvo kojemu isto tako ništa ne nedostaje?*

Sk.: *To smo često priznali.*

Pr.: *Zašto, dakle, dokidamo ono što smo mnogo puta priznali?*

Sk.: *Smatram suvišnim nazivati Krista čovjekom, pogotovo kada vjernik razgovara s vjernikom.*

Pr.: *Božanskog Apostola smatraš vjernikom?*

Sk.: *Da, učiteljem svih vjernika.*

Pr.: *Timoteja držiš dostojnim ovog naziva?*

Sk.: *Kao njegova učenika i učitelja ostalih.* 121

Pr.: *Poslušaj, dakle, učitelja učiteljâ koji piše najsavršenijem*

1–2 Iv 8:40 i 7:19 4–5 Dj 2:22 7–10 Dj 17:30–1

τελειοτάτῳ γράφοντος μαθητῇ· "Εἷς θεός, εἷς καὶ μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ἀντὶ πάντων·" καὶ παῦσαι μάτην ἀδολεσχῶν, καὶ νόμους ἡμῖν περὶ θείων ὀνομάτων τιθείς. Καὶ αὐτὸ δέ γε τοῦ μεσίτου τὸ ὄνομα θεότητος ἐνταῦθα καὶ ἀνθρωπότητος ὑπάρχει δηλωτικόν. Οὐ γὰρ μόνον ὑπάρχων θεὸς ἐκλήθη μεσίτης· πῶς γὰρ ἂν ἐμεσίτευσεν ἡμῖν καὶ θεῷ μηδὲν ἔχων ἡμέτερον; Ἐπεὶ δὲ ὡς θεὸς συνῆπται τῷ πατρὶ τὴν αὐτὴν ἔχων οὐσίαν, ὡς δὲ ἄνθρωπος ἡμῖν, ἐξ ἡμῶν γὰρ ἔλαβε τὴν τοῦ δούλου μορφήν, εἰκότως μεσίτης ὠνόμασται, συνάπτων ἐν ἑαυτῷ τὰ διεστῶτα τῇ ἑνώσει τῶν φύσεων, θεότητος λέγω καὶ ἀνθρωπότητος.

ΕΡΑΝ. Μωϋσῆς οὖν οὐκ ὠνομάσθη μεσίτης, ἄνθρωπος ὢν μόνον;

ΟΡΘ. Τύπος ἦν ἐκεῖνος τῆς ἀληθείας· ὁ δὲ τύπος οὐκ ἔχει πάντα ὅσαπερ ἡ ἀλήθεια. Οὗ δὴ χάριν ἐκεῖνος οὐκ ἦν μὲν φύσει θεός, ὠνομάσθη δὲ ὅμως θεός, ἵνα πληρώσῃ τὸν τύπον. "Ἰδού, γάρ φησι, τέθεικά σε θεὸν τῷ Φαραῷ·" αὐτίκα τοίνυν ὡς θεῷ καὶ προφήτην ἀφώρισεν. "Ἀαρών, γάρ φησιν, ὁ ἀδελφός σου, ἔσται σοι προφήτης." Ἡ δὲ ἀλήθεια καὶ θεὸς φύσει καὶ ἄνθρωπος φύσει.

ΕΡΑΝ. Καὶ τίς ἂν καλέσαι τύπον τὸν οὐκ ἐναργεῖς ἔχοντα τοῦ ἀρχετύπου τοὺς χαρακτῆρας;

ΟΡΘ. Ὡς ἔοικε, τὰς βασιλικὰς εἰκόνας οὐ καλεῖς βασιλέως εἰκόνας;

ΕΡΑΝ. Πάνυγε.

ΟΡΘ. Καὶ μὴν οὐ πάντα ἔχουσιν, ὅσαπερ τὸ ἀρχέτυπον ἔχει. Πρῶτον μὲν γὰρ εἰσιν ἄψυχοί τε καὶ ἄλογοι· εἶτα τῶν ἐντὸς μορίων ἐστέρηνται, καρδίας, φημί, καὶ κοιλίας καὶ ἥπατος καὶ τῶν ἄλλων ὁπόσα τούτοις συνέζευκται. Ἔπειτα τὸ μὲν τῶν αἰσθήσεων ἔχουσιν εἶδος, τὰς δὲ τούτων ἐνεργείας οὐκέτι. Οὔτε γὰρ ἐπαΐουσιν, οὔτε φθέγγονται, οὔτε ὁρῶσιν· οὐ γράφουσιν, οὐ βαδίζουσιν, οὐκ ἄλλο τι δρῶσι τῶν ἀνθρωπίνων· ἀλλ' ὅμως εἰκόνες καλοῦνται βασιλικαί. Οὕτω καὶ Μωϋσῆς μεσίτης καὶ ὁ Χριστὸς μεσίτης· ἀλλ' ὁ μέν, ὡς εἰκὼν καὶ τύπος· ὁ δέ, ὡς ἀλήθεια. Ἵνα δέ σοι καὶ ἑτέρωθεν αὐτὸ σαφέστερον ἐπιδείξω, ἀνάμνησόν με τῶν περὶ τοῦ Μελχισεδὲκ εἰρημένων ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ.

ISMDJCVOR 2 ἑαυτὸν: αὐτὸν V λύτρον V 3 νόμους: νομοθετῶν J 4 τιθείς --- μεσίτου: τοῦτο γὰρ J δέ om. S 7 Ἐπειδὴ J θεὸς om. S 8 οὐσίαν: ἐξουσίαν V 14 ὅμως: μόνον J 15 τῷ: τοῦ SJ 18 καλέσαιτο S 18–19 τοὺς τοῦ ἀρχετύπου S 20 βασιλέως: βασιλικὰς S 30 Μωϋσῆς --- Χριστὸς: ὁ Χριστὸς μεσίτης καὶ ὁ Μωϋσῆς J 30–1 ὁ[2] --- ἀλήθεια: ὁ μὲν ὡς ἀλήθεια, ὁ δὲ ὡς εἰκὼν καὶ τύπος J 31–2 καὶ ἑτέρωθέν σοι σαφέστερον αὐτὸ J

učeniku: "Jer jedan je Bog, jedan je i posrednik između Boga i ljudi: čovjek – Krist Isus, koji dade samoga sebe kao otkup za sve". I prestani bez razloga brbljati i nametati nam zakone o božanskim imenima. I samo ime posrednika oznaka je na tom mjestu božanstva i čovještva. Jer, da je samo Bog, ne bi bio nazvan posrednikom. Kako bi naime posredovao između nas i Boga kad ne bi imao ništa naše? A pošto je kao Bog povezan s Ocem, jer ima istu bit, a kao čovjek s nama, od nas je pak uzeo lik sluge, s pravom se zove posrednikom, jer u sebi povezuje ono što je bilo različito sjedinjenjem naravî: božanstva, velim, i čovještva.

Sk.: *Nije li, dakle, Mojsije bio nazvan posrednikom, iako je bio samo čovjek?*

Pr.: *On je bio tip istine, a tip nema sve što ima istina. Zbog toga on ne bijaše Bog po naravi, a ipak je nazvan Bogom da ispuni tip: "Evo", kaže naime, "Faraonu sam te postavio Bogom". Stoga mu je kao Bogu odmah odredio i proroka: "Tvoj brat Aron", veli, "bit će tvoj prorok". A istina je po naravi Bog i po naravi čovjek.*

Sk.: *A tko bi mogao nazvati tipom onoga koji nema očitih odlikâ arhetipa?*

Pr.: *Kako se čini, kraljevske slike ne nazivaš slikama kralja?*

Sk.: *Svakako.*

Pr.: *A ipak nemaju sve što ima arhetip. Jer, prvo, one su nežive i nerazumne, zatim, nemaju nutarnjih organa: ni srca, kažem, ni utrobe ni jetre ni ostalog što je s tim povezano. Dalje, imaju izgled osjetilâ, ali njihova djelovanja ne; jer niti hvale, niti viču, niti gledaju; ne pišu, ne hodaju niti što drugo ljudsko čine, a ipak ih nazivaju kraljevskim slikama. Tako je i Mojsije posrednik kao što je i Krist posrednik, ali onaj kao slika i tip, a ovaj kao istina. Da bih ti to i na drugi način jasnije pokazao, sjeti se onoga što je rečeno o Melkisedeku u Poslanici Hebrejima.*

1–3 1 Tim 2:5–6 15 Izl 7:1a 16–17 Izl 7:1b (30–197.6 passim Heb 6:20 ff)

ΕΡΑΝ. Ποίων;

ΟΡΘ. Ἐκείνων, ἔνθα παρεξετάζων ὁ θεῖος ἀπόστολος τὴν λευϊτικὴν ἱερωσύνην τῇ τοῦ Χριστοῦ, ἀπείκασε μὲν ἐν τοῖς ἄλλοις τὸν Μελχισεδὲκ τῷ δεσπότῃ Χριστῷ· τὴν δέ γε ἱερωσύνην ἔχειν ἔφη τὸν κύριον κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ.

124 ΕΡΑΝ. Οἶμαι οὕτω λέγειν τὸν θεῖον ἀπόστολον· "Οὗτος γὰρ ὁ Μελχισεδέκ, βασιλεὺς Σαλήμ, ἱερεὺς τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου, ὁ συναντήσας Ἀβραὰμ ὑποστρέφοντι ἀπὸ τῆς κοπῆς τῶν βασιλέων, καὶ εὐλογήσας αὐτόν· ᾧ καὶ δεκάτην ἐμέρισεν ἀπὸ πάντων Ἀβραάμ· πρῶτον μὲν ἑρμηνευόμενος βασιλεὺς δικαιοσύνης, ἔπειτα δὲ καὶ βασιλεὺς Σαλήμ, ὅ ἐστι βασιλεὺς εἰρήνης, ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος· μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος ἔχων· ἀφωμοιωμένος δὲ τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές." Περὶ τούτων οἶμαί σε τῶν ῥητῶν εἰρηκέναι.

ΟΡΘ. Περὶ τούτων ἔφην, καὶ ἐπαινῶ δέ γε ὅτι τὸ χωρίον οὐ διέκοψας, ἀλλ' ὅλον τέθεικας. Εἰπὲ τοίνυν, ἁρμόττει τούτων ἕκαστον τῷ Μελχισεδὲκ φύσει καὶ ἀληθείᾳ;

ΕΡΑΝ. Καὶ τίς οὕτω θρασὺς ἀφαρμόσαι ἅπερ ἥρμοσεν ὁ θεῖος ἀπόστολος;

ΟΡΘ. Λέγεις τοίνυν τῷ Μελχισεδὲκ ταῦτα κατὰ φύσιν ἁρμόττειν;

ΕΡΑΝ. Λέγω.

ΟΡΘ. Ἄνθρωπον αὐτὸν εἶναι λέγεις, ἤ τινα ἄλλην εἰληφέναι φύσιν;

ΕΡΑΝ. Ἄνθρωπον.

ΟΡΘ. Γεννητὸν ἢ ἀγέννητον;

ΕΡΑΝ. Ἀτόπους ἄγαν ἐρωτήσεις προσφέρεις.

ΟΡΘ. Σὺ τούτων αἴτιος προφανῶς τῇ ἀληθείᾳ μαχόμενος· ἀπόκριναι τοίνυν.

ΕΡΑΝ. Εἷς ἐστι μόνος ἀγέννητος, ὁ θεὸς καὶ πατήρ.

ΟΡΘ. Γεννητὸν οὖν ἄρα τὸν Μελχισεδὲκ εἶναί φαμεν;

ΕΡΑΝ. Γεννητόν.

ΟΡΘ. Ἀλλ' ὁ περὶ αὐτοῦ λόγος τἀναντία διδάσκει. Ἀναμνήσθητι γὰρ ὧν ἀρτίως ἀπεμνημόνευσας· "Ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος ἔχων." Πῶς τοίνυν αὐτῷ τὸ

ISMDJCVOR 4 ἔχειν ἔφη: ἔφησεν ἔχειν J 5 κύριον: Χριστὸν J 6 ὁ om. V 8 τῷ ante Ἀβραὰμ add. DR 9 ἀπὸ πάντων: ἁπάντων S 10 μὲν om. ISV 11 ἐστι: δὲ J βασιλεὺς² om. S 14 ῥητῶν: ῥημάτων I 18 ὡς ante ἀφαρμόσαι add. J ὅπερ J ὁ θεῖος ἥρμοσεν S 22 ἀνειληφέναι IS 26 προφέρεις S 29 πατὴρ καὶ θεός J 30 οὖν om. J

Sk.: *Čega?*

Pr.: *Onoga gdje božanski Apostol uspoređuje levitsko svećenstvo s Kristovim. Usporedio je Melkisedeka u drugim stvarima s Gospodinom Kristom i rekao je da Gospodin ima svećeništvo po redu Melkisedekovu.*

Sk.: *Mislim da božanski Apostol govori ovako: "Ovaj naime* 124
Melkisedek, kralj šalemski, svećenik Svevišnjeg Boga, iziđe u susret Abrahamu koji se vraćao s poraza kraljeva, i blagoslovi ga, i komu Abraham odijeli desetinu od svega; on koji u prijevodu znači najprije kralj pravde, zatim kralj šalemski, to jest kralj mira, bez oca, bez majke, bez rodoslovlja; onaj kojemu dani nemaju ni početka ni život kraja, štoviše, sličan Sinu Božjemu, ostaje svećenik za svagda." Mislim da si govorio o tim riječima.

Pr.: *O tim sam govorio. I zahvaljujem što to mjesto nisi okrnjio nego si ga cjelovito naveo. Reci, dakle, odgovara li sve to pojedinačno Melkisedeku po naravi i istini?*

Sk.: *A tko bi tako drsko rastavio ono što je božanski Apostol povezao?*

Pr.: *Tvrdiš, dakle, da to Melkisedeku odgovara po naravi?*

Sk.: *Tvrdim.*

Pr.: *Tvrdiš da je on čovjek ili da je uzeo neku drugu narav?*

Sk.: *Čovjek.*

Pr.: *Rođen ili nerođen?*

Sk.: *Postavljaš vrlo bezumna pitanja?*

Pr.: *Ti si uzrok toga jer se otvoreno protiviš istini. Odgovori dakle.*

Sk.: *Samo je jedan nerođen, Bog i Otac.*

Pr.: *Tvrdimo li dakle da je Melkisedek rođen?*

Sk.: *Da, rođen.*

Pr.: *Ali onaj odlomak o njemu uči protivno. Sjeti se naime onog što si upravo spomenuo: "Bez oca, bez majke, bez rodoslovlja; on kojemu dani nemaju početka ni život kraja." Kako mu,*

6–13 Heb 7:1–3 31–2 Heb 7:3

ἀπάτωρ ἁρμόττει καὶ τὸ ἀμήτωρ; πῶς δὲ καὶ τὸ μήτε ἀρχὴν εἰληφέναι τοῦ εἶναι, μήτε λήψεσθαι τέλος; Ὑπὲρ ἀνθρωπείαν γὰρ ταῦτά γε φύσιν.

ΕΡΑΝ. Ὑπερβαίνει τῷ ὄντι ταῦτα τῆς φύσεως τῆς ἀνθρωπείας τὰ μέτρα.

ΟΡΘ. Τί οὖν; ψευδῆ τὸν ἀπόστολον εἰρηκέναι φήσομεν;

ΕΡΑΝ. Μὴ γένοιτο.

ΟΡΘ. Πῶς οὖν οἷόν τε καὶ τῷ ἀποστόλῳ προσμαρτυρῆσαι ἀλήθειαν, καὶ τῷ Μελχισεδὲκ προσαρμόσαι τὰ ὑπὲρ φύσιν;

ΕΡΑΝ. Ἄγαν ἀσαφὲς τὸ χωρίον, καὶ πολλῆς ὅτι μάλιστα δεόμενον ἀναπτύξεως.

ΟΡΘ. Τοῖς προσέχειν ἐθέλουσιν ἐφικτὴ τῆς τῶν ῥητῶν διανοίας ἡ κατανόησις. Εἰρηκὼς γὰρ ὁ θεῖος ἀπόστολος, "Ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος ἔχων," ἐπήγαγεν, "Ἀφωμοιωμένος δὲ τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ μένει ἱερεὺς εἰς τὸ
125 διηνεκές." Καὶ σαφῶς ἡμᾶς ἐδίδαξεν, ὡς τοῦ Μελχισεδὲκ ἐν τοῖς ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν ἀρχέτυπόν ἐστιν ὁ δεσπότης Χριστός, ὁ δέ γε Μελχισεδὲκ εἰκών ἐστι καὶ τύπος τοῦ δεσπότου Χριστοῦ· τὸν γὰρ Μελχισεδὲκ εἶπεν ἀφωμοιωμένον τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ. Σκοπήσωμεν δὲ οὑτωσί· λέγεις ἐσχηκέναι τὸν κύριον κατὰ σάρκα πατέρα;

ΕΡΑΝ. Οὐδαμῶς.

ΟΡΘ. Διατί;

ΕΡΑΝ. Ἐκ μόνης γὰρ ἁγίας ἐγεννήθη παρθένου.

ΟΡΘ. Οὐκοῦν εἰκότως ἀπάτωρ ὠνόμασται;

ΕΡΑΝ. Ἀληθές.

ΟΡΘ. Λέγεις αὐτὸν κατὰ τὴν θείαν φύσιν ἐσχηκέναι μητέρα;

ΕΡΑΝ. Οὐ δῆτα.

ΟΡΘ. Ἐκ μόνου γὰρ πρὸ τῶν αἰώνων ἐγεννήθη πατρός.

ΕΡΑΝ. Συνωμολόγηται.

ΟΡΘ. Τοιγάρτοι καὶ ἀγενεαλόγητος, ὡς ἄρρητον ἔχων τὴν ἐκ πατρὸς γέννησιν, προσηγόρευται. "Τὴν γενεὰν γὰρ αὐτοῦ, φησὶν ὁ προφήτης, τίς διηγήσεται;"

ISMDJCVOR 1 ἁρμόττει --- ἀμήτωρ om. J καὶ τὸ ἀμήτωρ ἁρμοττει S καὶ[2] om. J μήτε: μηδὲ IV: μὴ S 2 γὰρ ἀνθρωπείαν S 4 τῆς[1] --- ἀνθρωπείας: τῆς ἀνθρωπείας φύσεως J 6 εἰρηκέναι: εἶναι S φαμέν I: φήσαιμεν S 8–9 ἀλήθειαν: τἀληθές S 13 ἀπόστολος: Παῦλος J 14 ἔχων τέλος S 15 ἱερεὺς om. J 16 διδάσκει V ἐν om. mss. 17–18 ὁ[2] --- Χριστοῦ om. V 18 γε om. J 19 γὰρ: δέ γε V 19 Σκόπησον J 20 οὑτωσί: οὕτως εἰ V

dakle, odgovara ono "bez oca" i "bez majke"? A kako opet ono da nije imao ni početka niti će imati svršetka? To je naime iznad ljudske naravi.

Sk.: *To doista nadilazi mjeru ljudske naravi.*

Pr.: *Što onda? Hoćemo li reći da je Apostol izrekao laži?*

Sk.: *O, ne bilo tako!*

Pr.: *Kako je, dakle, moguće i Apostolu priznati istinu i Melkisedeku pripisati ono što je iznad naravi?*

Sk.: *To je vrlo nejasno mjesto i tim više traži iscrpno tumačenje.*

Pr.: *Onima koji žele paziti na to dostižno je shvaćanje smisla riječi. Jer božanski je Apostol rekao: "Bez oca, bez majke, bez rodoslovlja; on kojemu dani nemaju ni početka ni život kraja", i dodao: "sličan Sinu Božjemu, ostaje svećenik zasvagda". I jasno* 125 *nas je poučio da je Gospodin Krist Melkisedekov arhetip u onomu što je iznad ljudske naravi, a Melkisedek da je slika i tip Gospodina Krista, jer je rekao da je Melkisedek sličan Sinu Božjemu. Promotrimo upravo ovako: kažeš li da je Gospodin imao oca po tijelu?*

Sk.: *Nikako.*

Pr.: *Zašto?*

Sk.: *Jer je rođen samo od svete Djevice.*

Pr.: *Dakle, s pravom je nazvan bez oca?*

Sk.: *Doista.*

Pr.: *Kažeš li da je imao majku po božanskoj naravi?*

Sk.: *Nikako.*

Pr.: *Jer je prije vjekova rođen samo od Oca.*

Sk.: *Priznato je.*

Pr.: *Zato je rečeno i bez rodoslovlja, jer je njegovo rođenje od Oca neizrecivo: "Jer tko će, veli prorok, ispričati njegovo rođenje"?*

11–13 Heb 7:3   29–30 Iz 53:8

ΕΡΑΝ. Ἀληθῶς λέγεις.

ΟΡΘ. Οὕτω αὐτῷ προσήκει τὸ μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος ἔχειν· ἄναρχος γὰρ καὶ ἀνώλεθρος, καὶ συντόμως εἰπεῖν, ἀΐδιος, καὶ τῷ πατρὶ συναΐδιος.

ΕΡΑΝ. Ταῦτα μὲν οὕτω κἀμοὶ συνδοκεῖ. Χρὴ δὲ σκοπῆσαι λοιπόν, πῶς ἁρμόττει ταῦτα καὶ τῷ θαυμασίῳ Μελχισεδέκ.

ΟΡΘ. Ὡς εἰκόνι καὶ τύπῳ· ἡ δὲ εἰκών, ὡς καὶ πρόσθεν εἰρήκαμεν, οὐ πάντα ἔχει ὅσα τὸ ἀρχέτυπον ἔχει. Τῷ μὲν οὖν σωτῆρι ταῦτα προσήκει φύσει καὶ ἀληθείᾳ· τῷ δέ γε Μελχισεδὲκ ἡ τῆς ἀρχαιογονίας ἱστορία προσήρμοσε ταῦτα. Διδάξασα γὰρ ἡμᾶς τοῦ πατριάρχου Ἀβραὰμ τὸν πατέρα, τοῦ δὲ Ἰσαὰκ καὶ τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ τοῦ Ἰακὼβ ὡσαύτως, καὶ τῶν τούτου παίδων, καὶ μέντοι καὶ τῶν πρόπαλαι γενομένων τὴν γενεαλογίαν ἐπιδείξασα, τοῦ Μελχισεδὲκ οὔτε τὸν πατέρα εἴρηκεν οὔτε τὴν μητέρα, οὔτε μὴν ἔκ τινος τῶν Νῶε παίδων κατάγειν τὸ γένος ἐδίδαξεν, ἵνα γένηται τοῦ ἀληθῶς ἀμήτορος καὶ ἀπάτορος τύπος. Οὕτω δὲ νοεῖν ἡμᾶς ἐδίδαξεν ὁ θεῖος ἀπόστολος· ἐν αὐτῷ γὰρ τῷ χωρίῳ καὶ ταῦτα προστέθεικεν· "Ὁ δὲ μὴ γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν, τὸν Ἀβραὰμ ἀποδεδεκάτωκε, καὶ τὸν ἔχοντα τὰς ἐπαγγελίας ηὐλόγηκεν."

ΕΡΑΝ. Καὶ ἐπειδὴ τῶν γεγεννηκότων αὐτὸν οὐκ ἐμνημόνευσεν ἡ θεία γραφή, ἀπάτωρ δύναται καὶ ἀμήτωρ καλεῖσθαι;

ΟΡΘ. Εἰ ἀληθῶς ἀπάτωρ ἦν καὶ ἀμήτωρ, οὐκ ἂν ἦν εἰκών, ἀλλ' ἀλήθεια. Ἐπειδὴ δὲ οὐ φύσει ταῦτ' ἔχει, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῆς θείας γραφῆς οἰκονομίαν, δείκνυσι τῆς ἀληθείας τὸν τύπον.

ΕΡΑΝ. Χρὴ τὴν εἰκόνα ἔχειν ἐναργεῖς τοῦ ἀρχετύπου τοὺς χαρακτῆρας.

ΟΡΘ. Ὁ ἄνθρωπος εἰκὼν καλεῖται θεοῦ;

128 *ΕΡΑΝ.* Οὐκ ἔστιν εἰκὼν θεοῦ, ἀλλὰ κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐγένετο.

ΟΡΘ. Ἄκουσον οὖν τοῦ ἀποστόλου λέγοντος· "Ἀνὴρ μὲν γὰρ οὐκ ὀφείλει κατακαλύπτεσθαι τὴν κεφαλήν, εἰκὼν καὶ δόξα θεοῦ ὑπάρχων."

ΕΡΑΝ. Ἔστω εἰκὼν θεοῦ.

ΟΡΘ. Ἐχρῆν τοίνυν, κατὰ τὸν σὸν λόγον, σώζειν αὐτὸν ἐναργεῖς

ISMDJCVOR 1 *Ἀληθῶς: Ὀρθῶς* V 2 *ἡμερῶν ἀρχήν* V 3 *εἰπεῖν* om. JV 5 *λοιπὸν σκοπῆσαι* S 8–9 *προσήκει ταῦτα* V 9 *γε* om. J 11 *καὶ*[1] om. V 15 *Νῶε παίδων: παίδων τῶν Νῶε* S 16 *Οὕτω* om. V 18 *δεδεκάτωκε* I 19 *εὐλόγησεν* IS 21 *θεία* om. J 22 *ἦν*[1] om. S 23 *Ἐπεὶ* J 24 *δεικνύει* J 28 *θεοῦ*[1] om. S *ἐγένετο θεοῦ* J 33 *κατὰ ––– ἐναργεῖς: αὐτὸν κατὰ τὸν σὸν λόγον ἐναργεῖς σώζειν* J

Sk.: *Pravo govoriš.*

Pr.: *Tako priliči onomu kojemu dani nemaju ni početka ni život kraja, jer je bez početka i neuništiv, i, kratko da kažem, vječan i suvječan s Ocem.*

Sk.: *To se i meni tako čini. Uostalom treba pogledati kako to odgovara i divljenja vrijednom Melkisedeku.*

Pr.: *Kao slici i tipu; a slika, kako smo prije rekli, nema sve što ima arhetip. To, dakle, odgovara Spasitelju doista po naravi i istini; a Melkisedeku je to povijest drevnog rodoslovlja pripisala. Poučila nas je naime o ocu patrijarha Abrahama, o ocu i majci Izaka, i jednako tako Jakova, i njegovih sinova, i pokazavši čak rodoslovlje praotaca, nije spomenula Melkisedekova ni oca ni majku, niti je istaknula da on vuče podrijetlo od nekog od Noinih sinova, da bude tip onoga koji je uistinu bez oca i bez majke. Božanski nas je Pavao naučio tako to shvaćati, jer je na istom mjestu dodao i ovo: "Ali on, koji nije iz njihova rodoslovlja, ubra desetinu od Abrahama i blagoslovi njega, nosioca obećanja!"*

Sk.: *A budući da božansko Pismo nije spomenulo njegove roditelje, može se reći da je on bez oca i bez majke?*

Pr.: *Da je uistinu bio bez oca i bez majke, ne bi bio slika, nego istina. Budući da to nije po naravi, nego po ekonomiji božanskog Pisma, on upućuje na tip istine.*

Sk.: *Slika treba da ima jasne crte arhetipa.*

Pr.: *Naziva li se čovjek slikom Božjom?*

Sk.: *Nije slika Božja, nego je stvoren na sliku Božju.* 128

Pr.: *Poslušaj, dakle, Apostola koji kaže: "Muž doista ne treba pokrivati glavu, jer je slika i slava Božja".*

Sk.: *Neka bude slika Božja.*

Pr.: *Trebalo je, dakle, po tvom govoru, da sačuva jasne crte*

(9–16 Post 11 ff) 16–18 Heb 7:6 27–28 1 Kor 11:7

τοῦ ἀρχετύπου τοὺς χαρακτῆρας, καὶ μήτε κτιστὸν εἶναι, μήτε σύνθετον, μήτε περιγεγράφθαι. Ἔδει παραπλησίως αὐτὸν ἐκ μὴ ὄντων δημιουργεῖν· ἔδει λόγῳ καὶ δίχα πόνου πάντα τεκταίνειν· καὶ πρὸς τούτοις, μὴ νοσεῖν, μὴ ἀθυμεῖν, μὴ θυμοῦσθαι, μὴ ἁμαρτάνειν, ἀλλ' ἀθάνατον εἶναι καὶ ἄφθαρτον, καὶ πάντα ἔχειν, ὅσα τὸ ἀρχέτυπον ἔχει.

ΕΡΑΝ. Οὐ κατὰ πάντα ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος εἰκὼν θεοῦ.

ΟΡΘ. Ἀληθὲς πλὴν ἐν οἷσπερ ἂν αὐτὸν δῷς εἶναι εἰκόνα, παμπόλλῳ τινὶ μέτρῳ τῆς ἀληθείας ἀποδέοντα πάντως εὑρήσεις.

ΕΡΑΝ. Ὡμολόγηται.

ΟΡΘ. Σκόπησον δὲ καὶ τόδε· τὸν υἱὸν ὁ θεῖος ἀπόστολος εἰκόνα προσηγόρευσε τοῦ πατρός· ἔφη γάρ· "Ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου."

ΕΡΑΝ. Τί οὖν; οὐ πάντα ἔχει ὁ υἱὸς ὅσαπερ ὁ πατήρ;

ΟΡΘ. Πατὴρ οὐκ ἔστιν, οὔτε ἀγέννητος οὔτε ἀναίτιος.

ΕΡΑΝ. Εἰ ταῦτα εἶχεν, οὐκ ἂν ἦν υἱός.

ΟΡΘ. Ἀληθὴς ἄρα ὁ λόγος ὃν εἴρηκα ἐγώ, ὡς ἡ εἰκὼν οὐ πάντα ἔχει ὅσα τὸ ἀρχέτυπον ἔχει;

ΕΡΑΝ. Ἀληθές.

ΟΡΘ. Οὕτω τοίνυν καὶ τὸν Μελχισεδὲκ εἶπεν ὁ θεῖος ἀπόστολος ἀφωμοιῶσθαι τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ.

ΕΡΑΝ. Δῶμεν τὸ ἀπάτωρ, καὶ ἀμήτωρ, καὶ ἀγενεαλόγητος, οὕτως εἶναι ὡς εἴρηκας· τὸ μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος ἔχων, πῶς νοήσομεν;

ΟΡΘ. Τὴν παλαιὰν γενεαλογίαν συγγράφων ὁ θεσπέσιος Μωϋσῆς ἐδίδαξεν ἡμᾶς, ὡς Ἀδὰμ ἐτῶν τοσῶνδε γενόμενος ἐγέννησε τὸν Σήθ, καὶ ἐπιζήσας ἔτη τοσάδε τοῦ βίου τὸ τέρμα κατέλαβεν. Οὕτω καὶ περὶ τοῦ Σὴθ καὶ τοῦ Ἐνὼς καὶ τῶν ἄλλων εἴρηκε. Τοῦ μέντοι Μελχισεδὲκ καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως καὶ τῆς ζωῆς τὸ τέλος ἐσίγησεν. Οὐκοῦν, κατὰ τὴν ἱστορίαν, οὔτε ἀρχὴν ἡμερῶν, οὔτε ζωῆς τέλος ἔχει· κατὰ δὲ τὴν ἀλήθειαν, ὁ μονογενὴς τοῦ θεοῦ υἱός, οὔτε ἤρξατο τοῦ εἶναι, οὔτε λήψεται τέλος.

ΕΡΑΝ. Ὡμολόγηται.

ISMDJCVOR 5 καὶ post ὅσα add. S 6 ἔχει om. S 7 τοῦ ante θεοῦ add. IV 8 πλὴν om. V οἷς J εἰκόνα εἶναι V 11 τὸ νῦν post τόδε add. V 11–12 τὸν υἱὸν ante τοῦ transp. V 12–13 τοῦ ἀοράτου θεοῦ S 14 ὅσα J 15 ἀναίτιος οὔτε ἀγέννητος V 18 ἔχει[2] om. S 19 Ἀληθής J 21 μὲν post ἀφωμοιῶσθαι add. SV 24 ἔχειν IJ 27 τὸ τέρμα τοῦ βίου J 30 μὲν post κατὰ add. S 31 υἱὸς τοῦ θεοῦ S 32 ποτε post λήψεταί add. S

arhetipa, i da nije stvoren ni sastavljen ni ograničen. Trebalo je isto tako da stvara iz ničega, trebao je da riječju i bez truda čini sve, i uz to da ne boluje, ne žalosti se, ne srdi se, ne griješi, nego da je besmrtan i neprolazan i da ima sve što ima arhetip.

Sk.: *Nije čovjek po svemu slika Božja.*

Pr.: *Iako si dopustio da je on uistinu slika samo u nečemu, pronaći ćeš da je posve udaljen nekom prevelikom udaljenošću od istine.*

Sk.: *Priznato je.*

Pr.: *A promotri i ovo. Božanski Apostol je nazvao Sina slikom Očevom, jer je rekao: "On je slika Boga nevidljivoga".*

Sk.: *Što dakle? Nema li Sin sve što i Otac?*

Pr.: *Nije Otac, nije ni nerođen ni bez uzroka.*

Sk.: *Da to ima, ne bi bio Sin.*

Pr.: *Istinita je, dakle, tvrdnja koju sam izrekao, da slika nema sve ono što ima arhetip?*

Sk.: *Da, istinita.*

Pr.: *Tako je, dakle, rekao i božanski Apostol da je Melkisedek sličan Sinu Božjem.*

Sk.: *Dopustimo da je bez oca i bez majke i bez rodoslovlja, tako kako si rekao. Ali kako ćemo shvatiti ono: kojemu dani nemaju početka ni život kraja?*

Pr.: *Sastavljajući staro rodoslovlje božanski nas je Mojsije izvijestio da je Adam, pošto je prevalio toliko godina, rodio Seta i da je, pošto je proživio toliko godina, završio život. Tako je rekao o Setu, o Enohu i o drugima. A prešutio je Melkisedekov i početak postojanja i kraj života. Prema tome, prema izvještaju nema on ni početka danâ ni kraja života, a prema istini jedinorođeni Sin Božji nije započeo ni postojati niti će imati svršetak.*

Sk.: *Priznato je.*

11 Kol 1:15 (23–27 Post 5:3 ff i 14:18–20)

ΟΡΘ. Κατὰ μὲν οὖν τὰ θεοπρεπῆ ταῦτα καὶ ὄντως θεῖα, τύπος ὁ Μελχισεδὲκ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ· κατὰ δέ γε τὴν ἀρχιερωσύνην, ἥτις ἀνθρώποις μᾶλλον ἢ θεῷ προσήκει, ὁ δεσπότης Χριστὸς ἀρχιερεὺς γέγονε κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἐθνῶν
129 ὑπῆρχεν ἀρχιερεύς· καὶ ὁ δεσπότης Χριστὸς ὑπὲρ ἁπάντων ἀνθρώπων τὴν παναγίαν καὶ σωτήριον θυσίαν προσήνεγκεν.

ΕΡΑΝ. Πολλοὺς περὶ τούτου κατηναλώσαμεν λόγους.

ΟΡΘ. Ἐδεῖτο καὶ πλειόνων, ὡς οἶσθα· δυσνόητον γὰρ ἔφησθα τὸ χωρίον.

ΕΡΑΝ. Ἐπὶ τὸν προκείμενον ἐπανέλθωμεν λόγον.

ΟΡΘ. Τί δὲ ἦν ἡμῖν τὸ ζητούμενον;

ΕΡΑΝ. Ἐμοῦ λέγοντος, μὴ χρῆναι καλεῖν ἄνθρωπον τὸν Χριστόν, ἀλλὰ μόνον θεόν, πολλάς γε ἄλλας αὐτὸς μαρτυρίας παρήγαγες, καὶ δὴ καὶ τὴν ἀποστολικὴν ῥῆσιν ἐκείνην, ἣν Τιμοθέῳ γράφων τέθεικεν· "Εἷς θεός, εἷς καὶ μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ἀντὶ πάντων."

ΟΡΘ. Ἀνεμνήσθην πόθεν εἰς τήνδε τὴν παρέκβασιν ἐξεκλίναμεν. Ἐμοῦ γὰρ εἰρηκότος ὡς καὶ αὐτὸ τὸ τοῦ μεσίτου ὄνομα τοῦ σωτῆρος ἡμῶν τὰς δύο φύσεις παραδηλοῖ, αὐτὸς ἔφησθα καὶ Μωϋσέα κεκλῆσθαι μεσίτην, ἄνθρωπος δὲ μόνον ἐκεῖνος ἐτύγχανεν ὤν, οὐ θεὸς καὶ ἄνθρωπος. Τούτου δὴ χάριν ἠναγκάσθην ταῦτα διεξελθεῖν, ἵνα δείξω τὸν τύπον οὐ πάντα ἔχοντα ὅσα τὸ ἀρχέτυπον ἔχει. Εἰπὲ τοίνυν, εἰ συνομολογεῖς χρῆναι καὶ ἄνθρωπον ὀνομάζεσθαι τὸν σωτῆρα Χριστόν.

ΕΡΑΝ. Ἐγὼ θεὸν αὐτὸν καλῶ· θεοῦ γάρ ἐστιν υἱός.

ΟΡΘ. Εἰ θεὸν αὐτὸν καλεῖς, ἐπειδὴ θεοῦ αὐτὸν ἐδιδάχθης υἱόν, κάλει καὶ ἄνθρωπον· υἱὸν γὰρ ἀνθρώπου πολλάκις ἑαυτὸν προσηγόρευσεν.

ΕΡΑΝ. Οὐχ ἁρμόττει αὐτῷ τὸ ἄνθρωπος ὄνομα, ὡς τὸ θεὸς ὄνομα.

ΟΡΘ. Ὡς οὐκ ὂν ἀληθές, ἢ δι' ἑτέραν αἰτίαν;

ΕΡΑΝ. Τὸ θεὸς ὄνομα τῆς φύσεως ὄνομα· τὸ δὲ ἄνθρωπος τῆς οἰκονομίας πρόσρημα.

ISMDJCVOR 1 μὲν οὖν: μέντοι S 2 γε om. J 3–4 ἱερεὺς S 8 δὲ post Ἐδεῖτο add. S ἔφησθα: ἦν J 13 γε: τε J αὐτὸς ἄλλας S 14 ἣν om. I γὰρ post Τιμοθέῳ add. I 17 πόθεν: ὅθεν S 18 τὸ ante ὄνομα transp. J: om. OR 20 ὢν om. J 22 τὸν --- πάντα: μὴ πάντα τὸν τύπον S ὅσαπερ S 23 σωτῆρα: δεσπότην S 26 αὐτὸν[1] om. J 27 πολλάκις ἑαυτὸν: αὐτὸς ἑαυτὸν πολλάκις J 29 ὄνομα om. J 30 ὄνομα: ὀνομάζεσθαι J

Pr.: *Po onome, dakle, što odgovara Bogu i što je uistinu božansko, Melkisedek je tip Gospodina Krista, a po velikosvećeništvu, koje odgovara više ljudima nego Bogu, Gospodin Krist je postao veliki svećenik po redu Melkisedekovu. Jer i onaj je bio veliki svećenik narodâ, i Gospodin Krist je prinio presvetu i spa-* 129
sonosnu žrtvu za sve ljude.

Sk.: *Mnogo smo riječi potrošili na to.*

Pr.: *Trebalo je i više, kako znaš, jer si rekao da je ono mjesto teško razumljivo.*

Sk.: *Vratimo se raspravi koja je pred nama.*

Pr.: *Što je to bilo što smo istraživali?*

Sk.: *Kad sam tvrdio da ne treba Krista nazivati čovjekom, nego samo Bogom, sam si iznio mnoga druga svjedočanstva i svakako onu apostolovu rečenicu koju je sastavio u pismo Timoteju: "Jedan Bog i jedan posrednik između Boga i ljudi, čovjek Krist Isus, koji dade sebe kao otkup za sve".*

Pr.: *Sjetih se odakle smo skrenuli u ovo zastranjivanje. Kad sam naime rekao kako i samo ime posrednika označuje dvije naravi našega Spasitelja, sam si kazao da je i Mojsije nazvan posrednikom iako je bio samo čovjek, a ne Bog i čovjek. Zbog toga sam bio prisiljen to iznijeti da pokažem kako tip nema sve što ima arhetip. Reci, dakle, slažeš li se da Krista Spasitelja treba nazivati i čovjekom?*

Sk.: *Nazivam ga Bogom, jer je Sin Božji.*

Pr.: *Ako ga nazivaš Bogom, jer si poučen da je Sin Božji, zovi ga i čovjekom; jer sebe je često nazvao Sinom Čovječjim.*

Sk.: *Ne odgovara mu ime čovjek kao ime Bog.*

Pr.: *Zato što nije istinito ili zbog drugog razloga?*

Sk.: *Ime Bog je ime naravi, a čovjek je ime ekonomije.*

15–16 1 Tim 2:5–6

ΟΡΘ. Τὴν δὲ οἰκονομίαν ἀληθῆ φαμεν, ἢ φαντασιώδη τινὰ καὶ ψευδῆ;

ΕΡΑΝ. Ἀληθῆ.

ΟΡΘ. Εἰ τοίνυν ἀληθὴς τῆς οἰκονομίας ἡ χάρις, τὴν ἐνανθρώπησιν δὲ τοῦ θεοῦ λόγου καλοῦμεν οἰκονομίαν, ἀληθὲς ἄρα καὶ τὸ ἄνθρωπος ὄνομα· φύσιν γὰρ ἀνθρωπείαν ἀναλαβὼν ἐχρημάτισεν ἄνθρωπος.

ΕΡΑΝ. Πρὸ τοῦ πάθους ἐκαλεῖτο ἄνθρωπος· μετὰ δὲ τὸ πάθος οὐκ ἔτι.

ΟΡΘ. Καὶ μὴν μετὰ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν ἔγραψε Τιμοθέῳ τὴν ἐπιστολὴν ὁ θεῖος ἀπόστολος, ἐν ᾗ τὸν σωτῆρα Χριστὸν προσηγόρευσεν ἄνθρωπον. Μετὰ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν ἐν Ἀθήναις δημηγορῶν ἄνδρα κέκληκε. Μετὰ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν Κορινθίοις γράφων βοᾷ· "Ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπου θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις τῶν νεκρῶν." Καὶ διδάσκων σαφέστερον περὶ τίνος λέγει, ἐπήγαγεν· "Ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκου-
132 σιν, οὕτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται." Μετὰ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν ὁ θεῖος Πέτρος Ἰουδαίοις διαλεγόμενος ἄνδρα αὐτὸν προσηγόρευσε. Μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν ὁ καλλίνικος Στέφανος καταλευόμενος ἔφη τοῖς Ἰουδαίοις· "Ἰδοὺ θεωρῶ τοὺς οὐρανοὺς ἀνεῳγμένους, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἑστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ." Μὴ τοίνυν ἡμᾶς αὐτοὺς σοφωτέρους νομίσωμεν τῶν μεγάλων κηρύκων τῆς ἀληθείας.

ΕΡΑΝ. Οὐ σοφώτερον ἐμαυτὸν τῶν ἁγίων διδασκάλων ὑπείληφα, ἀλλ' οὐχ εὑρίσκω τὴν τοῦ ὀνόματος χρείαν.

ΟΡΘ. Τοὺς οὖν ἀρνουμένους τοῦ κυρίου τὴν ἀνθρωπότητα, Μαρκιωνιστάς φημι, καὶ Μανιχαίους, καὶ τοὺς ἄλλους, ὅσοι ταύτην νοσοῦσι τὴν νόσον, πῶς ἂν πείσαις ὁμολογῆσαι τῆς ἀληθείας τὸ κήρυγμα; οὐ ταύτας καὶ τὰς τοιαύτας μαρτυρίας προσφέρων, καὶ διδάσκων ὡς οὐ μόνον θεός, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπος ὁ δεσπότης Χριστός;

ΕΡΑΝ. Ἴσως τούτοις ἀνάγκη ταῦτα προσφέρειν.

ΟΡΘ. Τοὺς δέ γε πιστοὺς τί δήποτε μὴ διδάσκεις τοῦ δόγματος

ISMDJCVOR 1 εἶναι post φαμεν add. S 4 ἀληθὴς: τῆς ἀληθείας ἔχεται J 11–12 ἐν --- ἀνάστασιν om. ISV 13 ὁ ante θάνατος add. ISJ 17 θεσπέσιος J 19 καταλευόμενος Στέφανος S καταλευόμενος: λιθολευστούμενος V 22 νομίσωμεν: ὑπονοήσωμεν V^mo τῆς ἀληθείας κηρύκων S 23 ὑπείληφα διδασκάλων S 27 πείσαιο O 28–9 καὶ² --- θεός: ὡς οὐκ ἔστι θεὸς μόνον διδάσκων V 29 δεσπότης om. J 30 ταῦτα om. ISV προφέρειν S 31 γε om. V διδάσκῃς V

Pr.: *Kažemo li da je ekonomija istinita ili je neka utvara i laž?*

Sk.: *Istinita je.*

Pr.: *Ako je, dakle, milost ekonomije istinita, a učovječenje Boga Riječi nazivamo ekonomijom, istinito je tada i ime čovjek; jer nazvan je čovjekom kada je uzeo ljudsku narav.*

Sk.: *Prije patnje zvali su ga čovjekom, a nakon patnje više ne.*

Pr.: *Doista je nakon patnje i uskrsnuća napisao božanski Apostol Poslanicu Timoteju u kojoj je nazvao Spasitelja Krista čovjekom. Nakon patnje i uskrsnuća, govoreći narodu u Ateni, nazvao ga je mužem. Nakon patnje i uskrsnuća, pišući Korinćanima, uzvikuje: "Budući da je naime po čovjeku smrt, po čovjeku i uskrsnuće od mrtvih". I još jasnije tumačeći o komu govori, dodao je: "Jer kao što u Adamu svi umiru, tako će i u Kristu svi biti oživljeni". Nakon patnje i uskrsnuća božanski ga je* 132 *Petar, govoreći Židovima, nazvao mužem. Nakon uznesenja na nebo pobjednik je Stjepan, dok su ga kamenovali, rekao Židovima: "Evo, vidim otvorena nebesa i Sina Čovječjega gdje stoji zdesna Bogu". Stoga, ne smatrajmo sebe mudrijima od velikih navjestitelja istine.*

Sk.: *Ne smatram sebe mudrijim od svetih učitelja, ali ne nalazim koristi od tog imena.*

Pr.: *One, dakle, koji niječu Gospodinovo čovještvo, marcionite, velim, i manihejce i druge koji boluju od te bolesti, kako možeš uvjeriti da prihvate navještaj istine? Ne iznoseći ta i takva svjedočanstva i ne naučavajući da je Gospodin Krist ne samo Bog nego i čovjek?*

Sk.: *Možda im je nužno to iznijeti.*

Pr.: *Zašto, zaboga, ne upućuješ vjernike u istinu dogme?*

(10–11 1 Tim 2:5–6) 13–14 1 Kor 15:21 15–16 1 Kor 15:22 (16–17 Dj 2:22) 19–20 Dj 7:56

τὴν ἀλήθειαν; ἢ ἐπιλέλησαι τῆς ἀποστολικῆς νομοθεσίας, ἕτοιμον εἶναι πρὸς ἀπολογίαν παρεγγυώσης; Σκοπήσωμεν δὲ οὕτως. Ὁ ἄριστος στρατηγὸς μόνοις τοῖς πολεμίοις συμπλέκεται καὶ τοξεύει καὶ ἀκοντίζει καὶ φάλαγγα ῥήγνυσιν, ἢ καὶ τοὺς στρατιώτας καθοπλίζει καὶ τάττει καὶ εἰς ἀνδρείαν τὰ τούτων παραθήγει φρονήματα;

ΕΡΑΝ. Τοῦτο μᾶλλον ποιητέον αὐτῷ.

ΟΡΘ. Οὐ γὰρ ἴδιον στρατηγοῦ, τὸ αὐτὸν μὲν προκινδυνεύειν καὶ παρατάττεσθαι, τοὺς δὲ στρατιώτας ἐπ' ἄμφω καθεύδειν ἐᾶν, ἀλλὰ καὶ τούτους διεγείρειν εἰς τὴν παράταξιν.

ΕΡΑΝ. Ἀληθές.

ΟΡΘ. Τοῦτο καὶ ὁ θεῖος ποιεῖ Παῦλος. Τοῖς γὰρ πεπιστευκόσιν ἐπιστέλλων ἔλεγεν· "Ἀναλάβετε τὴν πανοπλίαν τοῦ θεοῦ, ἵνα δυνηθῆτε ἀντιστῆναι πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου." Καὶ πάλιν· "Στῆτε οὖν περιζωσάμενοι τὰς ὀσφύας ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ," καὶ τὰ ἑξῆς. Ἀναμνήσθητι δὲ ἃ καὶ ἔμπροσθεν εἰρήκαμεν, ὅτι καὶ ὁ ἰατρὸς προστίθησι τὴν ἐλλείπουσαν τῇ φύσει ποιότητα. Εἰ γὰρ εὕροι πλεονάζουσαν τὴν ψυχράν, προστίθησι τὴν θερμήν, καὶ ὡσαύτως τὰς ἄλλας· τοῦτο καὶ ὁ κύριος ἐποίησεν.

ΕΡΑΝ. Καὶ ποῦ τοῦτο δείξεις πεποιηκότα τὸν κύριον;

ΟΡΘ. Ἐν τοῖς θείοις εὐαγγελίοις.

ΕΡΑΝ. Δεῖξον οὖν, καὶ πλήρωσον τὴν ὑπόσχεσιν.

ΟΡΘ. Τί τὸν σωτῆρα Χριστὸν ἐνόμιζον οἱ Ἰουδαῖοι;

ΕΡΑΝ. Ἄνθρωπον.

ΟΡΘ. Ὅτι δὲ καὶ θεὸς ἦν, παντάπασιν ἠγνόουν;

133 ΕΡΑΝ. Ἀληθές.

ΟΡΘ. Τοιγάρτοι τοῦτο μαθεῖν τοὺς ἀγνοοῦντας ἐχρῆν;

ΕΡΑΝ. Ὡμολόγηται.

ΟΡΘ. Ἄκουσον τοίνυν αὐτοῦ πρὸς αὐτοὺς λέγοντος· "Πολλὰ ἔργα ὑπέδειξα ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρός μου, διὰ ποῖον αὐτῶν λιθάζετέ με;" Τῶν δὲ εἰρηκότων, "Περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάζομέν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, ὅτι ἄνθρωπος ὢν ποιεῖς σεαυτὸν θεόν," ἐπήγαγεν· "'Ἐν τῷ νόμῳ ὑμῶν γέγραπται· Ἐγὼ εἶπον· θεοί ἐστε. Εἰ ἐκείνους εἶπε θεούς, πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐγένετο, καὶ οὐ δύναται λυθῆναι

ISMDJCVOR 1 νομοθεσίας: νουθεσίας S 3 μόνος J συμπέπλεκται J 5 παρατάττει S 7 γε post ἴδιόν add. IJ: μὲν sic add. V 7–8 παρατάττεσθαι καὶ προκινδυνεύειν J 8 ἄμφω: ἀμφόδων S 11 ποιεῖ om. S^ac V 12 τοῦ θεοῦ om. I 14 περιεζωσμένοι J 15 ἃ καὶ: καὶ ὧν J πρόσθεν J ὁ om. V 16 τὴν ἐλλείπουσαν προστίθησι J 22 οἱ om. SV 26 τοῦτο: οὔτε ISV 29 ἔδειξα J 32 εἶπον: εἶπα S οὖν post Εἰ add. J

Ili si zaboravio apostolski nalog koji poziva da budemo spremni za davanje obrane? Pogledajmo to ovako. Bori li se najbolji vojskovođa sa samim neprijateljima, šalje strijele, baca koplja i razbija bojne redove, ili i svoje vojnike naoružava, raspoređuje i potiče njihova srca na hrabrost?

Sk.: *Osobito to treba činiti.*

Pr.: *Nije naime vlastitost vojskovođe da sam ide pred drugima u pogibao i da stoji u bojnom redu a da dopusti da vojnici okolo spavaju, nego da i njih razbudi za otvorenu bitku.*

Sk.: *Istinito.*

Pr.: *To čini i božanski Pavao. Pišući naime onima koji su povjerovali, govorio je: "Uzmite na se bojnu opremu Božju da se mognete oduprijeti lukavstvima đavla". I ponovno: "Dakle, stojte čvrsto, opašite svoja bedra istinom", i dalje što slijedi. A sjeti se i onog što smo prije rekli, da i liječnik dodaje naravi ono što joj nedostaje. Ako bi naime pronašao da ima previše hladnoće, dodaje toplinu, isto tako i drugo. To je učinio i Gospodin.*

Sk.: *I gdje ćeš pokazati da je to učinio Gospodin?*

Pr.: *U božanskim Evanđeljima.*

Sk.: *Pokaži, dakle, i ispuni obećanje.*

Pr.: *Kime su Židovi smatrali Spasitelja Krista?*

Sk.: Čovjekom.

Pr.: *A da je bio i Bog, uopće nisu znali?*

Sk.: *Istinito.* 133

Pr.: *Kada, dakle, nisu znali, nije li trebalo da to uče?*

Sk.: *Priznato je.*

Pr.: *Poslušaj, dakle, kako On njima govori: "Pokazao sam vam mnoga djela Oca mojega, za koje me od tih djela kamenujete?" A kad su oni rekli: "Zbog dobrog te djela ne kamenujemo, nego zbog: što ti – čovjek – sebe Bogom praviš", dodao je: "Nije li pisano u vašem zakonu: 'Ja rekoh: bogovi ste'? Ako, dakle, bogovima nazva one kojima bijaše riječ Božja upravljena – a Pismo se ne*

(1–2 1 Pt 3:15) 12–13 Ef 6:13 i 11 13–14 Ef 6:14 27–28 Iv 10:32 29–30 Iv 10:33 30–203.5 Iv 10:34–8

ἡ γραφή, ὃν ὁ πατὴρ ἡγίασε καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ὑμεῖς λέγετε, ὅτι Βλασφημεῖς, ὅτι εἶπον· υἱὸς τοῦ θεοῦ εἰμι; Εἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ πατρός μου, μὴ πιστεύετέ μοι. Εἰ δὲ ποιῶ, κἂν ἐμοὶ μὴ θέλητε πιστεύειν, τοῖς ἔργοις μου πιστεύσατε, ἵνα γνῶτε καὶ πιστεύσητε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρί, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί ἐστιν."

ΕΡΑΝ. Ἐν οἷς ἀνέγνως ἀρτίως, ἔδειξας τὸν κύριον τοῖς Ἰουδαίοις θεὸν ἑαυτὸν οὐκ ἄνθρωπον δείξαντα.

ΟΡΘ. Οὐδὲ γὰρ ἐδέοντο μαθεῖν ὅπερ ᾔδεισαν. Ὅτι μὲν γὰρ ἄνθρωπος ἦν, ᾔδεισαν· ὅτι δὲ καὶ θεὸς ὑπῆρχεν, οὐκ ᾔδεισαν. Ταὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν Φαρισαίων πεποίηκεν. Ὡς γὰρ ἀνθρώπῳ κοινῷ προσιόντας ἰδών, ἤρετο αὐτοὺς οὕτως· "Τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ τοῦ Χριστοῦ; τίνος ἐστὶν υἱός;" Ἐκείνων δὲ εἰρηκότων, "Τοῦ Δαβίδ," αὐτὸς ἐπήγαγε· "Πῶς οὖν Δαβὶδ ἐν πνεύματι κύριον αὐτὸν καλεῖ; Εἶπε, γάρ φησιν, ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου." Εἶτα συλλογίζεται· "Εἰ οὖν κύριος αὐτοῦ ἐστι, πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστι;"

ΕΡΑΝ. Κατὰ σαυτοῦ τὴν μαρτυρίαν παρήγαγες. Ἀναφανδὸν γὰρ ὁ κύριος τοὺς Φαρισαίους ἐδίδαξε μὴ καλεῖν αὐτὸν υἱὸν Δαβίδ, ἀλλὰ κύριον Δαβίδ. Διὰ δὲ τούτων πέφανται θεὸς καλεῖσθαι βουλόμενος, ἀλλ' οὐκ ἄνθρωπος.

ΟΡΘ. Οὐ προσέσχες, ὡς ἔοικε, τῇ θείᾳ διδασκαλίᾳ. Οὐ γὰρ ἀνεῖλε τὸ καλεῖσθαι υἱὸς Δαβίδ, ἀλλὰ προστέθεικε τὸ χρῆναι πιστεύεσθαι καὶ κύριος εἶναι τοῦ Δαβίδ. Τοῦτο γὰρ διδάσκει σαφῶς τό· "Εἰ οὖν κύριος αὐτοῦ ἐστι, πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστιν;" Οὐ γὰρ εἶπεν, εἰ κύριός ἐστιν, υἱὸς οὐκ ἔστιν, ἀλλά, "Πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστιν;" ἀντὶ τοῦ, κατά τι κύριος, καὶ κατά τι υἱός. Ταῦτα δὲ ἄντικρυς καὶ τὴν θεότητα δείκνυσι καὶ τὴν ἀνθρωπότητα.

ΕΡΑΝ. Οὐ χρεία συλλογισμῶν. Ἄντικρυς γὰρ ὁ κύριος ἐδίδαξεν, ὡς οὐ βούλεται καλεῖσθαι υἱὸς Δαβίδ.

ΟΡΘ. Ἔδει τοίνυν καὶ τοὺς τυφλοὺς καὶ τὴν Χαναναίαν καὶ μέντοι καὶ τοὺς ὄχλους διδάξαι, μὴ καλεῖν αὐτὸν υἱὸν Δαβίδ. Καὶ γὰρ οἱ

ISMDPJCVOR   1 ὃν --- κόσμον om. J   2 εἰμι: εἶναι V[mo]   3-4 Εἰ --- πιστεύσητε om. V   4 μου om. S   πιστεύσατε: πιστεύετε IS   5 μου post πατρί add. V   8 Οὐδὲ: Οὐ J   μὲν om. IV   9 καὶ om. S   11 οὕτως om. J   12 "Τοῦ Δαβίδ," εἰρηκότων S   13 αὐτὸς ἐπήγαγε: ὑπολαβὼν ἔφη J   λαλῶν post πνεύματι add. J   19 τούτων δὲ S   24-5 Οὐ --- ἐστιν[3] om. I   25 αὐτοῦ post κύριος add. J

može dokinuti – kako onda vi onome kog Otac posveti i posla na svijet možete reći: Huliš – zato što rekoh 'Sin sam Božji'? Ako ne činim djela Oca svoga, nemojte mi vjerovati. Ali ako činim, sve ako meni i ne vjerujete, mojim djelima vjerujte, pa uvidite i upoznajete da je Otac u meni i ja u Ocu!"

Sk.: *Tim što si upravo pročitao pokazao si da se Gospodin Židovima očitovao kao Bog, a ne kao čovjek.*

Pr.: *A nije dakako trebalo da uče ono što su znali. Da je naime bio čovjek, znali su; a da je bio i Bog, nisu znali. A to isto učinio je pred farizejima. Videći naime kako mu pristupaju kao običnom čovjeku, upitao ih je ovako: "Što mislite o Kristu? Čiji je on sin?" A kada su oni rekli "Davidov", dodao je: "Kako ga onda David u Duhu naziva Gospodinom, kad veli: Reče Gospodin Gospodinu mojemu: Sjedi mi zdesna." Zatim zaključuje: "Ako, dakle, njegov Gospodin, kako mu je sin?"*

Sk.: *Donio si dokaz protiv samog sebe, jer je Gospodin otvoreno poučio farizeje da ga ne zovu Sinom Davidovim, nego Gospodinom Davidovim. A time je pokazao da želi da ga zovu Bogom, a ne čovjekom.*

Pr.: *Nisi pozorno pratio, kako se čini, božansko učenje. Nije naime zabranio da ga zovu Sinom Davidovim, nego je dodao kako treba da vjeruju da je i Davidov Gospodin. To naime jasno uči ovo: "Ako je, dakle, njegov Gospodin, kako mu je sin?" Jer nije rekao: ako je Gospodin, nije sin, nego: "Kako mu je sin?", umjesto da kaže, u jednomu pogledu je Gospodin a u drugomu je sin. A to jasno otkriva i božanstvo i čovještvo.*

Sk.: *Nisu potrebna zaključivanja; jer Gospodin je jasno naučavao kako ne želi da ga zovu Sinom Davidovim.*

Pr.: *Trebalo je, dakle, poučiti i slijepce i Kananejku a dakako i svjetinu da ga ne zovu Sinom Davidovim. I slijepci su naime*

11–14 Mt 22:42–4 14–15, 23, 24 Mt 22:45

τυφλοὶ ἐβόων· "Υἱὲ Δαβίδ, ἐλέησον ἡμᾶς." Καὶ ἡ Χαναναία· "Υἱὲ Δαβίδ, ἐλέησόν με, ἡ θυγάτηρ μου κακῶς δαιμονίζεται·" καὶ τὸ
136 πλῆθος· "Ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβίδ· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου." Καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐδυσχέρανεν, ἀλλὰ καὶ τὴν πίστιν ἐπήνεσε. Τοὺς μὲν γὰρ τυφλοὺς τῆς μακροτάτης νυκτὸς ἠλευθέρωσε, καὶ τὴν ὀπτικὴν αὐτοῖς ἐνέργειαν ἐδωρήσατο. Τῆς δὲ Χαναναίας τὴν θυγατέρα κορυβαντιῶσαν καὶ μεμηνυῖαν ἰάσατο, καὶ τὸν παμπόνηρον ἐξήλασε δαίμονα. Τῶν δέ γε ἀρχιερέων καὶ Φαρισαίων χαλεπαινόντων τοῖς βοῶσιν, "Ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβίδ," οὐ μόνον οὐκ ἐκώλυσε τοὺς βοῶντας, ἀλλὰ καὶ ἐβεβαίωσε τὴν εὐφημίαν. "Ἀμήν, γὰρ ἔφη, λέγω ὑμῖν, κἂν οὗτοι σιγήσωσιν, οἱ λίθοι κεκράξονται."

ΕΡΑΝ. Τούτων πρὸ τῆς ἀναστάσεως ἠνείχετο τῶν προσρημάτων, συγκατιὼν τῇ ἀσθενείᾳ τῶν μηδέπω γνησίως πεπιστευκότων· μετὰ δὲ τὴν ἀνάστασιν περιττὰ ταυτὶ τὰ ὀνόματα.

ΟΡΘ. Τὸν οὖν μακάριον Παῦλον ποῦ τάξομεν; ἐν τοῖς τελείοις ἢ ἐν τοῖς ἀτελέσιν;

ΕΡΑΝ. Οὐ χρὴ παίζειν ἐν τοῖς σπουδαίοις.

ΟΡΘ. Οὐ χρὴ τῆς τῶν θείων λογίων ὀλιγωρεῖν ἀναγνώσεως.

ΕΡΑΝ. Καὶ τίς οὕτω τρισάθλιος, ὡς τῆς οἰκείας ἀμελεῖν σωτηρίας;

ΟΡΘ. Ἀπόκριναι πρὸς τὴν ἐρώτησιν, καὶ μαθήσῃ τὴν ἄγνοιαν.

ΕΡΑΝ. Ποίαν ἐρώτησιν;

ΟΡΘ. Ποῦ τάττομεν τὸν θεῖον ἀπόστολον;

ΕΡΑΝ. Δῆλον ὡς ἐν τοῖς τελειοτάτοις καὶ τῶν τελείων διδάσκαλον.

ΟΡΘ. Πότε δὲ τοῦ κηρύγματος ἤρξατο;

ΕΡΑΝ. Μετὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἀνάληψιν καὶ τὴν τοῦ πνεύματος ἐπιφοίτησιν καὶ τὴν Στεφάνου τοῦ νικηφόρου κατάλευσιν.

ΟΡΘ. Οὗτος παρ' αὐτὸ τοῦ βίου τὸ τέλος ἐσχάτην γράφων ἐπιστολὴν Τιμοθέῳ τῷ μαθητῇ, καὶ οἷόν τινα κλῆρον αὐτῷ πατρῷον κατὰ διαθήκας παραδιδούς, καὶ ταῦτα τέθεικε· "Μνημόνευε Ἰησοῦν Χριστὸν ἐγηγερμένον ἐκ νεκρῶν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου." Ὑπέδειξε δὲ καὶ τὰ ὑπὲρ τοῦ εὐαγγελίου παθήματα

ISMDPJCVOR 1 "Ἐλέησον ἡμᾶς, υἱὸς Δαβίδ" S ἡμᾶς: με J δέ post Χαναναία add. S 12 προσρημάτων: προσταγμάτων IS^{po}P: πραγμάτων S^{ac}: κηρυγμάτων D 13 μηδέπω: μήπω S: μηδέποτε V 14 ταῦτα J 21 μαθήσῃ: γνώσῃ J 24 ὡς: ὅτι J 27 τοῦ ante Στεφάνου add. J 28 Οὗτος: Ὁ αὐτὸς J 29 πατρῷον αὐτῷ J 30 Μνημόνευε Ἰησοῦν om. J 31 ἐκ σπέρματος Δαβὶδ om. J

vikali: "Sine Davidov, smiluj mi se". I Kananejka: "Sine Davidov, smiluj mi se! Kći mi je teško opsjednuta"; i mnoštvo: "Hosa- 136
na Sinu Davidovu, blagoslovljen koji dolazi u ime Gospodnje!" I ne samo da nije bio srdit, nego je i vjeru pohvalio. Slijepce je naime oslobodio od najduže noći i darovao im moć gledanja. A Kananejkinu je kćer, koja je bila bijesom obuzeta i pomućene pameti, izliječio i istjerao iz nje veoma opakog duha. A kada su se svećenički glavari i farizeji ljutili na one koji su vikali: "Hosana Sinu Davidovu", ne samo da se nije protivio onima koji su vikali, nego je i potvrdio njihovo vikanje: "Amen, kaže naime, ako ovi ušute, kamenje će progovoriti".

Sk.: *Tih se je naziva držao prije uskrsnuća spuštajući se do slabosti onih koji još nisu vjerovali u potpunom smislu, a poslije uskrsnuća ta su imena suvišna.*

Pr.: *A blaženog Pavla, dakle, gdje svrstavamo? Među savršene ili nesavršene?*

Sk.: *Ne treba se igrati ozbiljnim stvarima.*

Pr.: *Ne treba prezirati čitanje božanskih proroštava.*

Sk.: *Tko je tako nesretan da bi zanemarivao vlastito spasenje?*

Pr.: *Odgovori na pitanje i spoznat ćeš svoje neznanje.*

Sk.: *Na koje pitanje?*

Pr.: *Gdje smještamo božanskog Apostola?*

Sk.: *Jasno kao učitelja savršenih među najsavršenije.*

Pr.: *A kada je započeo propovijedanje?*

Sk.: *Nakon Spasiteljeva uzašašća, dolaska Duha i kamenovanja pobjedonosca Stjepana.*

Pr.: *Pišući pred sam kraj života posljednju poslanicu učeniku Timoteju i predajući mu oporukom kao neku očinsku baštinu, dodao je i ovo: "Spominji se Isusa Krista, uskrsnula od mrtvih, od potomstva Davidova – po mojem Evanđelju." A ukazao je i na*

1 Mt 20:30 1–2 Mt 15:22 2–3 i 8–9 Mt 21:9 10–11 Lk 19:40 30–1 2 Tim 2:8

καὶ ταύτῃ δεικνὺς τὴν τοῦ εὐαγγελίου ἀλήθειαν. "Ἐν ᾧ, γὰρ ἔφη, κακοπαθῶ μέχρι δεσμῶν ὡς κακοῦργος." Πολλὰς δὲ καὶ ἄλλας τοιάσδε μαρτυρίας ῥᾴδιον ἦν μοι παραγαγεῖν, ἀλλὰ παρέλκον τοῦτο νενόμικα.

ΕΡΑΝ. Ὑποσχόμενος δείξειν τὸν κύριον τὴν ἐλλείπουσαν διδασκαλίαν προστιθέντα τοῖς δεομένοις, ὅτι μὲν τοῖς Φαρισαίοις καὶ τοῖς ἄλλοις Ἰουδαίοις περὶ τῆς οἰκείας διελέχθη θεότητος, εἴρηκας· ὅτι δέ γε καὶ τὴν περὶ τῆς σαρκὸς διδασκαλίαν προσήνεγκεν, οὐκ ἀπέδειξας.

ΟΡΘ. Μάλιστα μὲν περιττὸν ἦν περὶ τῆς ὁρωμένης διαλεχθῆναι σαρκός· ἐναργῶς γὰρ ἑωρᾶτο, καὶ ἐσθίουσα καὶ πίνουσα καὶ κοπιῶσα καὶ καθεύδουσα. Πλὴν ὅμως, ἵνα τὰ πρὸ τοῦ πάθους παρῶ πολλά γε ὄντα καὶ διάφορα, μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀπιστοῦσι τοῖς ἀποστόλοις οὐ τὴν θεότητα, ἀλλὰ τὴν ἀνθρωπότητα ἔδειξε· "Βλέπετε, γάρ φησι,
137 τὰς χεῖράς μου καὶ τοὺς πόδας μου, ὅτι αὐτὸς ἐγώ εἰμι· ψηλαφήσατέ με, καὶ ἴδετε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα." Ἰδού σοι πεπληρώκαμεν τὴν ὑπόσχεσιν· ἐδείξαμεν γὰρ τοῖς μὲν ἀγνοοῦσι τὴν θεότητα τὴν περὶ ταύτης προσενεχθεῖσαν διδασκαλίαν· τοῖς δὲ ἀπιστοῦσι τῇ τῆς σαρκὸς ἀναστάσει ταύτην ἐπιδειχθεῖσαν· παῦσαι τοίνυν φιλονεικῶν, καὶ τὰς δύο τοῦ σωτῆρος ὁμολόγησον φύσεις.

ΕΡΑΝ. Δύο πρὸ τῆς ἑνώσεως ἦσαν· συνελθοῦσαι δὲ μίαν ἀπετέλεσαν φύσιν.

ΟΡΘ. Πότε δὲ φῂς γεγενῆσθαι τὴν ἕνωσιν;

ΕΡΑΝ. Εὐθὺς ἐγὼ λέγω παρὰ τὴν σύλληψιν.

ΟΡΘ. Τὸν δὲ θεὸν λόγον οὐ προϋπάρχειν τῆς συλλήψεως λέγεις;

ΕΡΑΝ. Πρὸ τῶν αἰώνων εἶναί φημι.

ΟΡΘ. Τὴν δέ γε σάρκα συνυπάρχειν αὐτῷ;

ΕΡΑΝ. Οὐ δῆτα.

ΟΡΘ. Ἀλλ' ἐκ πνεύματος ἁγίου μετὰ τὴν τοῦ ἀγγέλου διαπλασθῆναι πρόσρησιν;

ΕΡΑΝ. Οὕτως φημί.

ΟΡΘ. Οὐκοῦν οὐ δύο ἦσαν πρὸ τῆς ἑνώσεως φύσεις, ἀλλὰ μία μόνη. Εἰ γὰρ προϋπάρχει μὲν ἡ θεότης, ἡ δέ γε ἀνθρωπότης οὐ

ISMDPJCVOR 1 καὶ ante τὴν add. S 6 προστίθει J 12 γε: τε J 13 ἀποστόλοις: μαθηταῖς J 14 γάρ om. J ἔφη IS 15 καὶ --- μου om. J μου[2] om. IS[pc] 20 Χριστοῦ post σωτῆρος add. S 24 φῂς: λέγεις S 26 προϋπάρχειν --- λέγεις: συνυπάρχειν τῇ συλλήψει τῆς σαρκός J λέγεις: φής S 27 φασι J 28 γε om. V

je i na patnje radi Evanđelja i time je očitovao istinu Evanđelja. "Za nj se", veli naime, "ja zlopatim sve do okova, kao zločinac." Lako mi bijaše iznijeti i mnoga druga ovakva svjedočanstva, ali sam to smatrao suvišnim.

Sk.: *Obećao si pokazati kako Gospodin izlaže učenje potrebnima, da je doista govorio farizejima i drugim Židovima o vlastitom božanstvu, rekao si; a da je raspravljao i o svome tijelu, to nisi pokazao.*

Pr.: *Bilo je veoma suvišno raspravljati o tijelu, koje su gledali. Očito se naime vidjelo da i jede, i pije, i umara se, i spava. Uza sve to, da ispustim mnogo toga različitog što je bilo prije patnje, pokazao je nakon uskrsnuća apostolima, koji nisu vjerovali, ne božanstvo nego čovještvo: "Pogledajte", kaže naime, "moje ru-*
ke i moje noge! Ta ja sam to! Opipajte me i vidite, jer duh ne- 137
ma tijela ni kostiju, kao što vidite da ja imam." Evo, ispunio sam ti obećanje; jer onima koji ne priznaju božanstvo pokazao sam učenje preneseno o tomu, a onima koji ne vjeruju u uskrsnuće tijela kako je ono izneseno. Prestani se, dakle, prepirati i priznaj Spasiteljeve dvije naravi.

Sk.: *Bile su dvije prije ujedinjenja, sjedinjene pak čine jednu narav.*

Pr.: *Kada pak veliš da se dogodilo sjedinjenje?*

Sk.: *Tvrdim odmah u samom začeću.*

Pr.: *Tvrdiš li da Bog Riječ nije postajala prije začeća?*

Sk.: *Kažem da je ona prije vjekova.*

Pr.: *A tijelo je postojalo zajedno s njome?*

Sk.: *Nikako.*

Pr.: *Nego je poslije anđelova pozdrava stvoreno od Duha Svetoga?*

Sk.: *Tako kažem.*

Pr.: *Nisu, dakle, bile dvije naravi prije sjedinjenja, nego jedna jedina. Ako je naime božanstvo postojalo prije, a čovještvo nije*

2 2 Tim 2:9   13–15 Lk 24:39   (28–29 Lk 1:34–5)

συνυπάρχει (διεπλάσθη γὰρ μετὰ τὸν ἀγγελικὸν ἀσπασμόν, συνῆπται δὲ τῇ διαπλάσει ἡ ἕνωσις), μία ἄρα φύσις πρὸ τῆς ἑνώσεως ἦν, ἡ ἀεὶ οὖσα καὶ πρὸ τῶν αἰώνων οὖσα. Ἀλλὰ γὰρ καὶ αὖθις αὐτὸ τοῦτο σκοπήσωμεν. Τὴν σάρκωσιν ἤγουν τὴν ἐνανθρώπησιν ἄλλο τι νομίζεις παρὰ τὴν ἕνωσιν;

ΕΡΑΝ. Οὐχί.

ΟΡΘ. Σάρκα γὰρ προσλαβὼν ἐσαρκώθη;

ΕΡΑΝ. Φαίνεται.

ΟΡΘ. Συνῆπται δὲ τῇ προσλήψει ἡ ἕνωσις;

ΕΡΑΝ. Οὕτω λέγω.

ΟΡΘ. Μία οὖν φύσις πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἦν. Εἰ γὰρ ταὐτὸν ἕνωσίς τε καὶ ἐνανθρώπησις, ἐνηνθρώπησε δὲ τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν λαβών, ἔλαβε δὲ ἡ τοῦ θεοῦ μορφὴ τὴν τοῦ δούλου μορφήν, μία ἄρα φύσις ἡ θεία πρὸ τῆς ἑνώσεως ἦν.

ΕΡΑΝ. Καὶ πῶς ταὐτὸν ἕνωσίς τε καὶ ἐνανθρώπησις;

ΟΡΘ. Συνωμολόγησας ἀρτίως μὴ διαφέρειν ταυτὶ τὰ ὀνόματα.

ΕΡΑΝ. Τοῖς σοῖς με παρεκρούσω συλλογισμοῖς.

ΟΡΘ. Καὶ μὴν ἁπλῆν σοι παρενήνοχα πεῦσιν.

ΕΡΑΝ. Ἀλλὰ τοῖς προρρηθεῖσι προσεῖχον συλλογισμοῖς ἔτι.

ΟΡΘ. Τὸν αὐτὸν οὖν, εἰ δοκεῖ, πάλιν ἀναλάβωμεν λόγον.

ΕΡΑΝ. Τοῦτο ποιητέον.

ΟΡΘ. Ἡ σάρκωσις πρὸς τὴν ἕνωσιν ἔχει διαφορὰν κατ' αὐτὴν τὴν τοῦ πράγματος φύσιν;

ΕΡΑΝ. Πλείστην μὲν οὖν.

ΟΡΘ. Δίδαξον τὰ εἴδη ταύτης ἀφθόνως.

ΕΡΑΝ. Καὶ αὐτὸς τῶν ὀνομάτων ὁ νοῦς δηλοῖ τὸ διάφορον. Ἡ μὲν γὰρ σάρκωσις τῆς σαρκὸς δηλοῖ τὴν ἀνάληψιν, ἡ δέ γε ἕνωσις τὴν τῶν διεστώτων συνάφειαν.

140 ΟΡΘ. Πρεσβυτέραν δὲ τὴν σάρκωσιν τῆς ἑνώσεως λέγεις;

ΕΡΑΝ. Οὐ δῆτα.

ΟΡΘ. Ἀλλ' ἐν τῇ συλλήψει γεγενῆσθαι τὴν ἕνωσιν;

ΕΡΑΝ. Οὕτω φημί.

ΟΡΘ. Οὐκοῦν εἰ μηδὲ τὸ ἀκαριαῖον τοῦ χρόνου τῆς λήψεως τῆς σαρκὸς καὶ τῆς ἑνώσεως γεγένηται μέσον, ἡ δὲ ληφθεῖσα φύσις

ISMDPJCVOR 1 προϋπάρχει J 3 τῶν om. S 4 τὴν² om. IJV 9 Συνῆπται δὲ om. J 13 λόγου post θεοῦ add. S 16 ταύτῃ I 18–19 In toto om. V 18 προσενήνοχα IS 19 ἔτι om. IS 22 κατ' αὐτὴν: κατὰ ταύτην V 25 οὖν post Δίδαξον add. J 27 ἡ δέ γε ἕνωσις: ἡ ἕνωσις δὲ S 33 λήψεως: συλλήψεως J

postojalo zajedno s njime (jer stvoreno je nakon evanđeoskog pozdrava, a sjedinjenje se podudara sa stvaranjem), jedna je, dakle, narav bila prije sjedinjenja, ona koja opstoji uvijek i koja postoji prije vjekova. Ali ipak ponovno promotrimo samo ovo. Smatraš li utjelovljenje ili učovječenje nečim različitim od sjedinjenja?

Sk.: *Ne.*

Pr.: *Utjelovila se pak tako što je uzela tijelo?*

Sk.: *Jasno.*

Pr.: *Sjedinjenje se podudara s uzimanjem tijela?*

Sk.: *Tako kažem.*

Pr.: *Jedna je, dakle, narav bila prije učovječenja. Ako je naime sjedinjenje i učovječenje jedno te isto, učovječila se tako što je uzela ljudsku narav, a lik Boga je uzeo lik sluge, jedna je, dakle, božanska narav bila prije sjedinjenja.*

Sk.: *A kako je sjedinjenje i učovječenje jedno te isto?*

Pr.: *Malo prije si priznao da ne treba razlikovati ta imena.*

Sk.: *Prevario si me svojim zaključivanjima.*

Pr.: *Doista sam ti postavio jednostavno pitanje.*

Sk.: *Ali ja sam bio zabavljen još prije rečenim zaključivanjima.*

Pr.: *Ako ti se sviđa, ponovimo, dakle, opet isti razgovor.*

Sk.: *To treba učiniti.*

Pr.: *Postoji li razlika između utjelovljenja i sjedinjenja po samoj naravi stvari?*

Sk.: *Zaista najveća.*

Pr.: *Razloži opširno kakvoće te razlike.*

Sk.: *I sami smisao imena pokazuje razliku; utjelovljenje naime označuje uzimanje tijela, a sjedinjenje povezivanje rastavljenih stvari.*

Pr.: *Kažeš da je utjelovljenje starije od sjedinjenja?* 140

Sk.: *Nikako.*

Pr.: *Ali u začeću se dogodilo sjedinjenje?*

Sk.: *Tako kažem.*

Pr.: *Ako, dakle, nije bilo nimalo vremena između uzimanja tijela i sjedinjenja, a uzeta narav nije postojala prije uzimanja i*

(13 Fil 2:7)

οὐ προϋπῆρχε τῆς λήψεως καὶ τῆς ἑνώσεως· ταὐτὸ μὲν πρᾶγμα σημαίνουσι σάρκωσίς τε καὶ ἕνωσις· μία δὲ ἄρα φύσις πρὸ τῆς ἑνώσεως ἤγουν σαρκώσεως ἦν, μετὰ δέ γε τὴν ἕνωσιν δύο λέγειν προσήκει, τήν τε λαβοῦσαν καὶ τὴν ληφθεῖσαν.

ΕΡΑΝ. Ἐκ δύο φύσεων λέγω τὸν Χριστόν, δύο δὲ φύσεις οὐ λέγω.

ΟΡΘ. Ἑρμήνευσον ἡμῖν, πῶς τὸ ἐκ δύο φύσεων λέγεις, ὡς τὸν χρυσόπαστον ἄργυρον, ὡς τὴν τοῦ ἠλέκτρου κατασκευήν, ὡς τὴν κόλλην τὴν ἐκ μολίβδου καὶ κασσιτέρου κεραννυμένην;

ΕΡΑΝ. Οὐδενὶ τούτων ἐοικέναι τήνδε λέγω τὴν ἕνωσιν· ἄρρητός τε γάρ ἐστι καὶ ἄφραστος καὶ πάντα νοῦν ὑπερβαίνουσα.

ΟΡΘ. Ὁμολογῶ κἀγὼ μὴ ἐφικτὸν εἶναι τὸν τῆς ἑνώσεως λόγον. Ὅτι δέ γε φύσις ἑκατέρα καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν μεμένηκεν ἀκραιφνής, παρὰ τῆς θείας ἐδιδάχθην γραφῆς.

ΕΡΑΝ. Καὶ ποῦ τοῦτο ἐδίδαξεν ἡ θεία γραφή;

ΟΡΘ. Πᾶσα ταύτης ἐστὶ τῆς διδασκαλίας ἀνάπλεως.

ΕΡΑΝ. Δὸς ὧν λέγεις τὰς ἀποδείξεις.

ΟΡΘ. Σὺ γὰρ οὐχ ὁμολογεῖς φύσεως ἑκατέρας τὰ ἴδια;

ΕΡΑΝ. Μετὰ τὴν ἕνωσιν οὐδαμῶς.

ΟΡΘ. Τοῦτο τοίνυν αὐτὸ παρὰ τῆς θείας διδαχθῶμεν γραφῆς.

ΕΡΑΝ. Ἐγὼ πείθομαι τῇ θείᾳ γραφῇ.

ΟΡΘ. Ὅταν τοίνυν ἀκούσῃς Ἰωάννου τοῦ θεσπεσίου βοῶντος· "Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος·" καί· "Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο," καὶ τὰ ἄλλα ὅσα τοιαῦτα, τὴν σάρκα λέγεις ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν εἶναι, καὶ φύσει θεὸν εἶναι, καὶ πάντα πεποιηκέναι, ἢ τὸν θεὸν λόγον τὸν πρὸ τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννημένον;

ΕΡΑΝ. Τῷ μὲν θεῷ λόγῳ ταῦτα προσήκειν φημί· οὐ χωρίζω δὲ αὐτὸν τῆς ἡνωμένης σαρκός.

ΟΡΘ. Οὔτε χωρίζομεν τοῦ θεοῦ λόγου τὴν σάρκα, οὔτε σύγχυσιν ποιοῦμεν τὴν ἕνωσιν.

ΕΡΑΝ. Ἐγὼ μίαν οἶδα μετὰ τὴν ἕνωσιν φύσιν.

ΟΡΘ. Οἱ εὐαγγελισταὶ τὰ εὐαγγέλια πηνίκα συνέγραψαν; πρὸ τῆς ἑνώσεως ἢ μετὰ πλεῖστον τῆς ἑνώσεως χρόνον;

ΕΡΑΝ. Δῆλον ὅτι μετὰ τὴν ἕνωσιν καὶ τὴν γέννησιν καὶ τὰ θαύ-

ISMDPJCVOR 1 *λήψεως*: *συλλήψεως* J *τῆς*[2] om. IV 8 *κόλλην*: *κόλλησιν* J 9 *λέγω* post *ἕνωσιν* transp. V *τε* om. J 10 *ὑπερβαίνουσα νοῦν* S 15 *ἀνάπλεω* I 21 *βοῶντος τοῦ θεσπεσίου* S 26 *γεννηθέντα* I[mo]: *γεγενημένον* V 32 *πηνίκα συνέγραψαν τὰ εὐαγγέλια* J *συνεγράψαντο* S 34 *τὴν*[2] om. I

sjedinjenja, tada utjelovljenje i sjedinjenje označuju istu stvar: prije sjedinjenja ili utjelovljenja, bila je, dakle, jedna narav, a nakon sjedinjenja dolikuje govoriti o dvjema naravima: o onoj koja je uzela i onoj koja je uzeta.

Sk.: *Kažem da je Krist iz dviju naravi, a ne govorim o dvjema naravima.*

Pr.: *Protumači nam kako razumiješ to iz dviju naravi: kao srebro urešeno zlatom, kao posuđe od zlata i srebra, kao spoj olova i kositra?*

Sk.: *Kažem da sjedinjenje nije slično ni jednom od tih; jer neizrecivo je i nedokučivo i nadilazi svaki razum.*

Pr.: *I ja priznajem da je stvarnost sjedinjenja neshvatljiva. A iz božanskog sam Pisma poučen da je i nakon sjedinjenja i jedna i druga narav ostala neokrnjena.*

Sk.: *A gdje nas to uči božansko Pismo?*

Pr.: *Cijelo je puno toga učenja.*

Sk.: *Daj dokaze za ono što tvrdiš.*

Pr.: *Zar ne priznaješ vlastitosti i jedne i druge naravi?*

Sk.: *Nakon sjedinjenja nikako.*

Pr.: *Naučimo, dakle, upravo to iz božanskog Pisma.*

Sk.: *Pokoravam se božanskom Pismu.*

Pr.: *Kada, dakle, čuješ božanskog Ivana koji viče: "U početku bijaše Riječ, i Riječ bijaše kod Boga, i Riječ bijaše Bog", i: "Sve je po njoj postalo", i drugo što takvo, kažeš li da je tijelo od početka kod Boga i da je po naravi Bog, i da je sve stvorilo, ili je to Bog Riječ koja je prije vjekova rođena od Oca?*

Sk.: *Kažem da to dolikuje Bogu Riječi; Nju pak ne odvajam od sjedinjenog tijela.*

Pr.: *Niti odvajamo tijelo od Boga Riječi niti sjedinjenje pretvaramo u miješanje.*

Sk.: *Nakon sjedinjenja ja priznajem jednu narav.*

Pr.: *Kada su evanđelisti napisali Evanđelja? Prije sjedinjenja ili veoma mnogo vremena nakon sjedinjenja?*

Sk.: *Očito poslije sjedinjenja, i rođenja, i čudesa, i patnje, i*

22–23 Iv 1:1 23–24 Iv 1:3

ματα καὶ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν καὶ τὴν τοῦ παναγίου πνεύματος ἐπιφοίτησιν.

141 *ΟΡΘ. Ἄκουσον τοίνυν τοῦ μὲν Ἰωάννου λέγοντος· "Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν," καὶ τὰ ἑξῆς· τοῦ δὲ Ματθαίου· "Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ Δαβίδ, υἱοῦ Ἀβραάμ," καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ ὁ Λουκᾶς δὲ αὐτὸν ἐξ Ἀβραὰμ καὶ Δαβὶδ ἐγενεαλόγησε. Προσάρμοσον τοίνυν ταῦτα κἀκεῖνα φύσει μιᾷ. Ἀλλ' οὐκ ἂν δύναιο· ἐναντίον γὰρ τῷ ἐν ἀρχῇ εἶναι, τὸ ἐξ Ἀβραὰμ εἶναι, καὶ τῷ πάντα πεποιηκέναι τὸ κτιστὸν τὸν πρόγονον ἐσχηκέναι.*

ΕΡΑΝ. Ταῦτα λέγων εἰς δύο πρόσωπα τὸν μονογενῆ μερίζεις υἱόν.

ΟΡΘ. Ἕνα μὲν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ οἶδα καὶ προσκυνῶ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· τῆς δὲ θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος τὴν διαφορὰν ἐδιδάχθην. Σὺ δέ γε ὁ μίαν λέγων μετὰ τὴν ἕνωσιν γεγενῆσθαι φύσιν, προσάρμοσον ταύτῃ τὰ τῶν εὐαγγελίων προοίμια.

ΕΡΑΝ. Ὡς ἔοικεν, ἰσχυρὰν ἄγαν καὶ ἴσως ἀμήχανον ὑπολαμβάνεις τὴν πρότασιν.

ΟΡΘ. Ἔστω σοι ῥᾳδία καὶ εὐπετής, μόνον ἡμῖν τὸ ζητούμενον λῦσον.

ΕΡΑΝ. Ἀμφότερα τῷ δεσπότῃ προσήκει Χριστῷ, καὶ τὸ ἐν ἀρχῇ εἶναι καὶ τὸ ἐξ Ἀβραὰμ καὶ Δαβὶδ κατὰ σάρκα βλαστῆσαι.

ΟΡΘ. Μίαν μετὰ τὴν ἕνωσιν χρῆναι λέγειν ἐνομοθέτησας φύσιν· τὸν οἰκεῖον τοίνυν μὴ παραβῇς νόμον μεμνημένος σαρκός.

ΕΡΑΝ. Καὶ δίχα τοῦ μνημονεῦσαι σαρκὸς λῦσαι τὴν πρότασιν εὐπετές· ἀμφότερα γὰρ τῷ σωτῆρι προσαρμόττω Χριστῷ.

ΟΡΘ. Κἀγὼ καὶ ταῦτα κἀκεῖνα προσήκειν φημὶ τῷ δεσπότῃ Χριστῷ, ἀλλὰ δύο φύσεις ἐν αὐτῷ θεωρῶν, καὶ ἑκατέρᾳ προσνέμων τὰ πρόσφορα. Εἰ δὲ μία φύσις ἐστὶν ὁ Χριστός, πῶς οἷόν τε αὐτῇ προσαρμόσαι τὰ ἐναντία; Ἐναντίον γὰρ τῷ ἐν ἀρχῇ εἶναι τὸ ἐξ Ἀβραὰμ καὶ Δαβὶδ τὴν ἀρχὴν εἰληφέναι, μᾶλλον δὲ πολλοστῇ γενεᾷ μετὰ τὸν Δαβὶδ γεννηθῆναι. Ἐναντίον δὲ πάλιν καὶ τῷ πάντα πεποιηκέναι τὸ

ISMDPJCVOR   2 *ἁγίου* V   6 *οὐδὲ ἕν: οὐδέν* J   8 *ἐξ* om. O   9 *Ἀλλ' --- δύναιο* om. J   11 *τὸν* om. JV   14 *δὲ* om. J   *γε μὴν* post *θεότητός* add. J   15 *γε* om. I   *μίαν* post *ἕνωσιν* transp. J   17 *ἴσως: λίαν* J   19–20 *ΕΡΑΝ.* attrib. ISV   19 *τὰ ζητούμενα* S   21–2 *ΟΡΘ.* attrib. ISV   23–4 *ΕΡΑΝ.* attrib. ISV   23 *οὐ* ante *χρῆναι* add. V   24 *νόμον: ὅρον* S   25–6 *ΟΡΘ.* attrib. ISV   27–8 *Κἀγὼ --- Χριστῷ ΕΡΑΝ.* attrib. ISV   27 *καὶ* om. V   28 *θεωρῶ* J   *προσνέμω* J   31–2 *μᾶλλον --- γεννηθῆναι* om. J

uskrsnuća, i uzašašća na nebesa, i dolaska Presvetoga Duha.

Pr.: *Čuj, dakle, Ivana koji kaže: "U početku bijaše Riječ i Ri-* 141
ječ bijaše kod Boga i Bog bijaše Riječ. Ona u početku bijaše kod Boga. Sve je po njoj postalo i ništa što je postalo nije bez nje postalo", i ostalo što slijedi. I Mateja: "Rodoslovlje Isusa Krista, sina Davidova, sina Abrahamova", i ostalo što slijedi. I Luka je istaknuo njegovo rodoslovlju od Abrahama i Davida. Prilagodi, dakle, ovo i ono jednoj naravi. Ali nećeš moći; jer protivno je biti od Abrahama onome biti u početku i imati stvorenog roditelja onome sve stvoriti.

Sk.: *Govoreći tako, jedinorođenog Sina dijeliš u dvije osobe.*

Pr.: *Uistinu jednog Božjeg Sina i znam i klanjam mu se, Gospodinu našemu Isusu Kristu; naučili su me razlikovati božanstvo i čovještvo. Ti pak koji govoriš da je nakon sjedinjenja nastala jedna narav, prilagodi joj početke Evanđelja.*

Sk.: *Kako se čini, smatraš ovu tvrdnju odveć teškom i možda nemogućom.*

Pr.: *Neka ti bude lagana i bez napora, samo nam riješi pitanje.*

Sk.: *Kristu Gospodinu dolikuje i jedno i drugo, i biti u početku i potjecati po tijelu od Abrahama i Davida.*

Pr.: *Budući da si odredio da treba govoriti o jednoj naravi nakon sjedinjenja, da nisi, prema tome, prekršio vlastiti zakon spominjući tijelo.*

Sk.: *I bez spominjanja tijela lako je riješiti postavljeno pitanje; jer i jedno i drugo pripisujem Spasitelju Kristu.*

Pr.: *I ja kažem da i to i ono dolikuje Gospodinu Kristu, ali u njemu gledam dvije naravi i dodjeljujem svakoj ono što joj je primjereno. A ako je Krist jedna narav, kako se njoj mogu pripisati suprotnosti? Naime biti u početku suprotno je onomu početi od Abrahama i Davida, čak biti rođen u naraštaju mnogo pokoljenja nakon Davida. Suprotno je opet sve stvo-*

2–5 Iv 1:1–3   5–6 Mt 1:1   (6–7 Lk 3:23–38)

ἐκ πεποιημένων βλαστῆσαι, καὶ τῷ ἐκ θεοῦ εἶναι τὸ ἀνθρώπους ἐσχηκέναι πατέρας. Ἐναντίον δὲ καὶ τῷ αἰωνίῳ τὸ πρόσφατον. Καὶ δῆτα σκοπήσωμεν οὑτωσί· τῶν ἁπάντων φαμὲν τὸν θεὸν λόγον δημιουργόν;

ΕΡΑΝ. Οὕτω πιστεύειν παρὰ τῆς θείας γραφῆς ἐδιδάχθημεν.

ΟΡΘ. Πόστῃ δὲ μεμαθήκαμεν ἡμέρᾳ τὸν Ἀδὰμ διαπλασθῆναι μετὰ τὴν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς δημιουργίαν;

ΕΡΑΝ. Ἕκτῃ.

ΟΡΘ. Ἀπὸ δὲ τοῦ Ἀδὰμ μέχρι τοῦ Ἀβραὰμ πόσαι διεληλύθασι γενεαί;

ΕΡΑΝ. Εἴκοσι ταύτας ὑπείληφα.

ΟΡΘ. Ἀπὸ δὲ τοῦ Ἀβραὰμ μέχρι τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ πόσας ὁ εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος ἀριθμεῖ γενεάς;

ΕΡΑΝ. Τεσσαρακονταδύο.

ΟΡΘ. Εἰ τοίνυν μία φύσις ὁ δεσπότης Χριστός, πῶς οἷόν τε αὐτὸν καὶ πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ὑπάρχειν δημιουργόν, καὶ μετὰ γενεὰς τοσαύτας ὑπὸ τοῦ παναγίου πνεύματος διαπλασθῆναι ἐν μήτρᾳ παρθενικῇ; πῶς δὲ καὶ τοῦ Ἀδὰμ ποιητὴς καὶ τῶν τοῦ Ἀδὰμ ἀπογόνων υἱός;

ΕΡΑΝ. Καὶ ἤδη πρότερον ἔφην ὡς ἁρμόττει αὐτῷ καὶ ταῦτα κἀκεῖνα ὡς σεσαρκωμένῳ θεῷ· μίαν γὰρ οἶδα τοῦ λόγου φύσιν σεσαρκωμένην.

ΟΡΘ. Οὐδέ γε ἡμεῖς, ὦ ἀγαθέ, δύο φύσεις τοῦ θεοῦ λόγου σεσαρκῶσθαί φαμεν· μίαν γὰρ ἴσμεν τοῦ θεοῦ λόγου τὴν φύσιν· ἀλλὰ τὴν σάρκα, ᾗ χρησάμενος ἐσαρκώθη, ἑτέρας εἶναι φύσεως ἐδιδάχθημεν. Οἶμαι δέ γε τοῦτο καί σε συνομολογεῖν. Εἰπὲ τοίνυν, τὴν σάρκωσιν κατὰ τροπήν τινα γεγενῆσθαι λέγεις;

ΕΡΑΝ. Οὐκ οἶδα τὸν τρόπον, πιστεύω δὲ αὐτὸν σαρκωθῆναι.

ΟΡΘ. Κακούργως προὐβάλου τὴν ἄγνοιαν καὶ τοῖς Φαρισαίοις παραπλησίως. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι, τῆς δεσποτικῆς ἐρωτήσεως τὸ ἰσχυρὸν θεασάμενοι, εἶτα τὸν ἔλεγχον ὑπειδόμενοι, τό, "Οὐκ οἴδαμεν," εἶπον. Ἐγὼ δὲ βοῶ διαρρήδην, ὡς ἡ θεία σάρκωσις ἐλευθέρα τροπῆς. Εἰ γὰρ κατ' ἀλλοίωσίν τινα καὶ τροπὴν ἐσαρκώθη, οὐδαμῶς

ISMDPJCVOR 3 οὑτωσί: οὕτως· εἰ V 7 τῆς om. S 12 Ἰησοῦ ante Χριστοῦ add. S 15 αὐτὸν: τοῦτον J 16 καὶ[1] om. S τε om. O 17 διαπλασθῆναι πνεύματος J 20 ἔφην: εἶπον S 25 σάρκα om. S 26 συνομολογήσειν J 29 π οὐβάλλου S: προεβάλου J 30 παραπλησίαν S 31 ὑφορώμενοι J

riti i postati od onog što je stvoreno kao i biti od Boga i imati ljude za očeve. Napokon protivno je vječnom ono što je novo. No doista promotrimo to ovako: kažemo li da je Bog Riječ Stvoritelj svega?

Sk.: *Naučili smo tako vjerovati iz božanskog Pisma.*

Pr.: *A učili smo da je Adam stvoren nakon stvaranja neba i zemlje u koji dan?*

Sk.: *Šesti.*

Pr.: *A od Adama sve do Abrahama koliko je prošlo naraštaja?*

Sk.: *Mislim dvadeset naraštaja.*

Pr.: *A od Abrahama do našeg Spasitelja Krista koliko naraštaja broji evanđelist Matej?*

Sk.: *Četrdeset i dva.*

Pr.: *Ako je, dakle, Gospodin Krist jedna narav, kako je moguće da je on i Stvoritelj svega vidljivog i nevidljivog i da je poslije toliko naraštaja stvoren od Presvetog Duha u djevičanskoj utrobi? Kako je i Stvoritelj Adama i sin Adamovih potomaka?*

Sk.: *Pa već sam prije rekao kako njemu kao utjelovljenom Bogu odgovara i to i ono; ta, priznajem jednu narav utjelovljene Riječi.*

Pr.: *Ni mi ne kažemo, dobri čovječe, da su se dvije naravi Božje Riječi utjelovile; jer, priznajemo jednu narav Boga Riječi, ali smo naučili da je tijelo, kojim se poslužila kada se utjelovila, druge naravi. Mislim da se i ti s tim slažeš. Reci, dakle, tvrdiš li da se utjelovljenje dogodilo nekom promjenom?*

Sk.: *Ne znam način, ali vjerujem da se utjelovila.*

Pr.: *Zlobno tražiš izgovor u neznanju slično farizejima. Naime i oni, kada su opazili snagu Gospodnjeg pitanja i kada su posumnjali u svoj dokaz, rekli su: "Ne znamo." A ja izričito vičem da je božansko utjelovljenje slobodno od promjene. Ako se nai-*

(6–8 Post 1:26 ff) (9–11 Lk 3:34–8) (11–13 Mt 1:17) 29 Mt 21:27

αὐτῷ μετὰ τὴν τροπὴν ἁρμόττει τὰ θεῖα τῶν ὀνομάτων τε καὶ πραγμάτων.

ΕΡΑΝ. Ὡμολογήσαμεν πολλάκις ἄτρεπτον εἶναι τὸν θεὸν λόγον.

ΟΡΘ. Τοιγαροῦν σάρκα λαβὼν ἐσαρκώθη.

ΕΡΑΝ. Ἀληθές.

ΟΡΘ. Οὐκοῦν ἄλλη μὲν ἡ σαρκωθεῖσα τοῦ θεοῦ λόγου φύσις, ἄλλη δὲ ἡ τῆς σαρκός, ἣν ἀναλαβοῦσα ἡ θεία τοῦ λόγου φύσις ἐσαρκώθη καὶ ἐνηνθρώπησεν.

ΕΡΑΝ. Ὡμολόγηται.

ΟΡΘ. Οὐκοῦν ἐτράπη εἰς σάρκα;

ΕΡΑΝ. Οὐδαμῶς.

ΟΡΘ. Εἰ τοίνυν οὐ τραπεὶς ἀλλὰ σάρκα λαβὼν ἐσαρκώθη, ἁρμόττει δὲ αὐτῷ καὶ ταῦτα κἀκεῖνα ὡς σαρκωθέντι θεῷ· τοῦτο γὰρ εἶπας ἀρτίως· οὐ συνεχύθησαν αἱ φύσεις, ἀλλ' ἔμειναν ἀκραιφνεῖς. Οὕτω γὰρ νοοῦντες καὶ τὴν τῶν εὐαγγελιστῶν συμφωνίαν ὀψόμεθα. Τοῦ γὰρ ἑνὸς μονογενοῦς, τοῦ δεσπότου λέγω Χριστοῦ, ὁ μὲν τὰ θεῖα κηρύττει, ὁ δὲ τὰ ἀνθρώπινα. Οὕτω δὲ νοεῖν καὶ αὐτὸς ὁ δεσπότης ἡμᾶς διδάσκει Χριστός· νῦν μὲν γὰρ ἑαυτὸν υἱὸν προσαγορεύει θεοῦ, νῦν δὲ υἱὸν ἀνθρώπου· καὶ ποτὲ μὲν ὡς γεγεννηκυῖαν τὴν μητέρα τιμᾷ, ποτὲ δὲ ὡς δεσπότης ἐπιτιμᾷ· καὶ νῦν μὲν τοὺς υἱὸν Δαβὶδ ὀνομάζοντας ἀποδέχεται, νῦν δὲ διδάσκει τοὺς ἀγνοοῦντας ὡς οὐ μόνον υἱός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ κύριος τοῦ Δαβίδ. Καὶ καλεῖ μὲν τὴν Ναζαρὲτ καὶ τὴν Καπερναοὺμ πατρίδα· βοᾷ δὲ πάλιν· "Πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγώ εἰμι." Παμπόλλων δὲ τοιούτων εὑρήσεις ἀνάπλεω τὴν θείαν
145 γραφήν. Ταῦτα δὲ οὐ μιᾶς φύσεως, ἀλλὰ δύο δηλωτικά.

ΕΡΑΝ. Ὁ δύο φύσεις ἐν τῷ Χριστῷ θεωρῶν εἰς δύο υἱοὺς μερίζει τὸν ἕνα μονογενῆ.

ΟΡΘ. Οὐκοῦν καὶ τὸν Παῦλον ἐκ ψυχῆς λέγων καὶ σώματος δύο Παύλους τὸν ἕνα Παῦλον ἀπέφηνας.

ΕΡΑΝ. Ἀπεοικὸς τὸ παράδειγμα.

ΟΡΘ. Οἶδα κἀγώ. Ἐνταῦθα γὰρ φυσικὴ τῶν ὁμοχρόνων καὶ

ISMDPJCVOR 6 *Οὐκοῦν* om. V *θεοῦ* om. J 7 *ἡ θεία τοῦ*: *ἡ τοῦ θείου* V 13 *αὐτῷ* om. V 15 *τῶν* om. V 16 *Χριστοῦ λέγω* V *λέγω* om. J 17–18 *ἡμᾶς ὁ δεσπότης* S 18 *γὰρ* om. ISV *υἱὸν* post *θεοῦ* transp. V *προσαγορεύων* SV 19 *ἀνθρώπου υἱόν* S 20 *αὐτὸν* post *Δαβὶδ* add. J 21–2 *ἐστὶν υἱός* S 25 *φύσεων* post *δύο* add. J 26 *μερίζει υἱοὺς* S 28 *ὁ* post *καί*[1] add. JV 29 *Παῦλον* om. S *ἀπέφηνεν* S[ac]JV

me utjelovila nekim pretvaranjem u drugo i promjenom, nikako joj poslije promjene ne odgovaraju božanska imena i djela.

Sk.: *Često smo priznali da je Bog Riječ nepromjenjiva.*

Pr.: *Utjelovila se, dakle, tako što je uzela tijelo.*

Sk.: *Istinito.*

Pr.: *Prema tome, jedno je narav Boga Riječi koja se utjelovila, a drugo je narav tijela, koje je božanska narav Riječi uzela i tako se utjelovila i učovječila.*

Sk.: *Priznato je.*

Pr.: *Nije se, dakle, promijenila u tijelo?*

Sk.: *Nikako.*

Pr.: *Ako se, dakle, utjelovila tako što se nije promijenila, nego tako što je uzela tijelo, odgovara joj i ovo i ono kao utjelovljenom Bogu; jer, to si rekao malo prije: naravi se nisu pomiješale, nego su ostale neokrnjene. Tako naime razumijevajući, uočit ćemo slaganje evanđelista. Jedan naime navješćuje božanske, a drugi ljudske vlastitosti jednog Jedinorođenca, velim Gospodina Krista. A i sam Gospodin Krist nas poučava da tako razumijevamo, jer samoga sebe sad naziva Sinom Božjim, sad Sinom Čovječjim; sad iskazuje čast majci kao roditeljici, sad je kori kao Gospodin; sad odobrava onima koji ga nazivaju Sinom Davidovim, sad poučava one koji ne znaju da On nije samo Sin, nego i Gospodin Davidov. Nazaret i Kafarnaum naziva i svojim zavičajem i opet dovikuje: "Prije nego Abraham posta, ja jesam". Pronaći ćeš da je božansko Pismo pre-* 145
puno takvog, a to nisu oznake jedne, nego dviju naravi.

Sk.: *Onaj koji vidi dvije naravi u Kristu dijeli jednog Jedinorođenca u dva Sina.*

Pr.: *Prema tome, i onaj koji kaže da je Pavao iz duše i tijela čini od jednog Pavla dva Pavla.*

Sk.: *Primjer nije sličan.*

Pr.: *Znam i sam. Ovdje je naime prirodno sjedinjenje istovre-*

(19 Mt 9:6, Iv 10:36 i passim) (20 Lk 2:51) (20 Iv 2:4) (21 Mt 15:22, 20:30, 21:9) (22 Mt 22:45) (22–3 Lk 4:16–23 i dalje) 23–4 Iv 8:58

κτιστῶν καὶ ὁμοδούλων ἡ ἕνωσις· ἐπὶ δὲ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ τὸ ὅλον εὐδοκίας ἐστί, καὶ φιλανθρωπίας καὶ χάριτος. Πλὴν καὶ φυσικῆς ἐνταῦθα τῆς ἑνώσεως οὔσης, ἀκέραια μεμένηκε τὰ τῶν φύσεων ἴδια.

ΕΡΑΝ. Εἰ διέμεινεν ἀμιγῆ τὰ τῶν φύσεων ἴδια, πῶς μετὰ τοῦ σώματος ὀρέγεται τροφῆς ἡ ψυχή;

ΟΡΘ. Οὐχ ἡ ψυχὴ τροφῆς ὀριγνᾶται· πῶς γὰρ ἥ γε ἀθάνατος καὶ κρείττων τροφῆς; Ἀλλὰ τὸ σῶμα τὴν ζωτικὴν δύναμιν παρὰ τῆς ψυχῆς κομιζόμενον αἰσθάνεται τῆς ἐνδείας, καὶ προσλαβεῖν τὸ ἐλλεῖπον ἐφίεται· οὕτω καὶ ἀναπαύλης μετὰ πόνον ἱμείρεται, καὶ μετὰ ἐγρήγορσιν ὕπνου, καὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως. Αὐτίκα τοίνυν μετὰ τὴν διάλυσιν τὴν ζωτικὴν οὐκ ἔχον ἐνέργειαν οὐδὲ ὀρέγεται τοῦ ἐλλείποντος, καὶ μὴ προσλάμβανον ὑπομένει φθοράν.

ΕΡΑΝ. Ὁρᾷς ὅτι τῆς ψυχῆς ἐστι τὸ πεινῆν καὶ διψῆν, καὶ τὰ τούτοις προσόμοια;

ΟΡΘ. Εἰ τῆς ψυχῆς ταῦτα ἦν, καὶ μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἂν τοῦ σώματος καὶ τὴν πεῖναν ὑπέμεινε καὶ τὸ δίψος, καὶ τὰ ἄλλα ὡσαύτως.

ΕΡΑΝ. Τίνα οὖν φῂς εἶναι ἴδια τῆς ψυχῆς;

ΟΡΘ. Τὸ λογικόν, τὸ ἁπλοῦν, τὸ ἀθάνατον, τὸ ἀόρατον.

ΕΡΑΝ. Τίνα δὲ τοῦ σώματος;

ΟΡΘ. Τὸ σύνθετον, τὸ ὁρατόν, τὸ θνητόν.

ΕΡΑΝ. Ἐκ δὲ τούτων φαμὲν συγκεῖσθαι τὸν ἄνθρωπον;

ΟΡΘ. Οὕτω φαμέν.

ΕΡΑΝ. Ὁριζόμεθα οὖν τὸν ἄνθρωπον ζῷον λογικὸν θνητόν;

ΟΡΘ. Ὡμολόγηται.

ΕΡΑΝ. Καὶ ἐκ τούτων κἀκείνων αὐτὸν ὀνομάζομεν;

ΟΡΘ. Ἀληθές.

ΕΡΑΝ. Ὥσπερ τοίνυν οὐ διαιροῦμεν ἐνταῦθα, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν καλοῦμεν καὶ λογικὸν καὶ θνητόν· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ προσήκει ποιεῖν, καὶ αὐτῷ προσαρμόττειν τά τε θεῖα τά τε ἀνθρώπινα.

ΟΡΘ. Ἡμέτερος οὗτος ὁ λόγος, εἰ καὶ μὴ ἀκριβῶς αὐτὸν ἐξειργάσω. Σκόπησον τοίνυν ὡδί. Ὅταν τὸν περὶ τῆς ἀνθρωπείας ψυχῆς ἐξετάζωμεν λόγον, μόνον τὰ προσήκοντα τῇ ταύτης φύσει καὶ ἐνεργείᾳ φαμέν;

ΕΡΑΝ. Μόνα.

ISMDPJCVOR 2 ἐστὶν εὐδοκίας IJ 5 ἡ om. V 6 ὀριγνᾶται: ὀρέγεται JV 7–8 παρὰ τῆς ψυχῆς: παρ' αὐτῆς V 9 τὸν ante πόνον add. S 11 οὐδὲ: οὔτε J 12 προσλαμβάνων V 13 τὸ διψᾶν καὶ τὸ πεινῆν V 14 παρόμοια S: ὅμοια J 15 ἂν: πάντως J 16 ὑπέμειναν J ἂν post ὑπέμειναν add. J 17 τῆς ψυχῆς ἴδια S 18 Τὸ ἁπλοῦν, τὸ λογικόν S 19 Τί ISV 21 ἄνθρωπον: θάνατον J 29 τά τε²: καὶ τὰ V ἀνθρώπεια J 30 αὐτὸν om. V 31 τῆς om. S 32 μόνα J 32–3 ἐνεργείᾳ καὶ φύσει V

menih, stvorenih i jednakih u služenju, a kod Gospodina Krista sve je iz dobre volje, čovjekoljublja i milosti. Osim što je ovdje i prirodno sjedinjenje, i vlastitosti naravi ostale su neoštećene.

Sk.: *Ako vlastitosti naravî ostaju nepomiješane, kako duša zajedno s tijelom teži za hranom?*

Pr.: *Ne teži duša za hranom. Kako naime može, kad je besmrtna i uzvišenija od hrane? Ali tijelo, primajući životnu snagu od duše, osjeća potrebu i želi primiti ono što mu nedostaje. Tako poslije napora želi odmor, poslije bdijenja san i drugo isto tako. Prema tome, odmah nakon razdvajanja ne posjeduje životnu snagu niti teži za onim što mu nedostaje, i ne primajući to, raspada se.*

Sk.: *Vidiš da su vlastitosti duše glad, žeđ i tome slično?*

Pr.: *Kad bi to bile vlastitosti duše, onda bi ona i poslije odvajanja od tijela trpjela glad, žeđ i drugo tome slično.*

Sk.: *Prema tome, koje su, kažeš, vlastitosti duše?*

Pr.: *Razumnost, jednostavnost, besmrtnost i nevidljivost.*

Sk.: *A koje su vlastitosti tijela?*

Pr.: *Sastavljenost, vidljivost i smrtnost.*

Sk.: *I kažemo da je čovjek od toga sastavljen?*

Pr.: *Tako kažemo.*

Sk.: *Zato definiramo čovjeka kao razumno, smrtno biće?*

Pr.: *Priznato je.*

Sk.: *I nazivamo ga polazeći od ovih i onih vlastitosti?*

Pr.: *Istinito.*

Sk.: *Kao što, dakle, tu ne razdvajamo, nego istog (čovjeka) nazivamo i razumnim i smrtnim, tako dolikuje postupiti i kod Krista i njemu pripisivati i božansko i ljudsko.*

Pr.: *Ovo je naš dokaz, iako ga ti nisi potpuno izrekao. Pogledaj, dakle, ovo što slijedi. Kada razgovaramo o ljudskoj duši, govorimo samo o onom što dolikuje njezinoj naravi i djelovanju?*

Sk.: *Samo to.*

148 ΟΡΘ. Ὅταν δὲ περὶ τοῦ σώματος ἡμῖν οἱ λόγοι γίνωνται, πάλιν οὐ μόνα τὰ τούτου διέξιμεν ἴδια;

ΕΡΑΝ. Ἀληθές.

ΟΡΘ. Ἐπειδὰν δὲ περὶ τοῦ ζῴου παντὸς ἡ διάλεξις γίνηται, ἀδεῶς λοιπὸν καὶ ταῦτα κἀκεῖνα προσφέρομεν. Ἁρμόττει γὰρ τῷ ἀνθρώπῳ τά τε τοῦ σώματος τά τε τῆς ψυχῆς ἴδια.

ΕΡΑΝ. Παγκαλῶς εἴρηκας.

ΟΡΘ. Οὕτω τοιγαροῦν καὶ τοὺς περὶ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ ποιεῖσθαι προσήκει λόγους· καὶ περὶ μὲν τῶν φύσεων διαλεγομένους ἀπονέμειν ἑκατέρᾳ τὰ πρόσφορα, καὶ εἰδέναι τίνα μὲν τῆς θεότητος, τίνα δὲ τῆς ἀνθρωπότητος ἴδια. Ὅταν δέ γε τοὺς περὶ τοῦ προσώπου ποιώμεθα λόγους, κοινὰ χρὴ ποιεῖν τὰ τῶν φύσεων ἴδια, καὶ ταῦτα κἀκεῖνα τῷ σωτῆρι προσαρμόττειν Χριστῷ, καὶ τὸν αὐτὸν καλεῖν καὶ θεὸν καὶ ἄνθρωπον, καὶ υἱὸν θεοῦ καὶ υἱὸν ἀνθρώπου, καὶ υἱὸν Δαβὶδ καὶ κύριον Δαβίδ, καὶ σπέρμα Ἀβραὰμ καὶ ποιητὴν Ἀβραάμ, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὡσαύτως.

ΕΡΑΝ. Τὸ μὲν ἓν εἶναι πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτῷ προσήκειν καὶ τὰ θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπεια, λίαν ὀρθῶς εἴρηκας, καὶ δέχομαι τόνδε τὸν ὅρον τῆς πίστεως. Τὸ δὲ φάναι πάλιν, ὡς χρὴ περὶ τῶν φύσεων διαλεγομένους ἀπονέμειν ἑκάστῃ τὰ ἴδια, λύειν δοκεῖ μοι τὴν ἕνωσιν· οὗ δὴ χάριν τούτους καὶ τοὺς τοιούτους οὐ προσίεμαι λόγους.

ΟΡΘ. Καὶ μὴν ὅτε τὰ περὶ ψυχῆς καὶ σώματος ἐξητάζομεν, ἀξιάγαστος ἔδοξεν εἶναί σοι ἡ τῶν λόγων ἐκείνων διαίρεσις· αὐτίκα γοῦν τὴν εὐφημίαν προσήνεγκας. Τί δήποτε τοίνυν ἐπὶ τῆς τοῦ δεσπότου Χριστοῦ θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος τὸν αὐτὸν οὐ δέχῃ κανόνα; Ἢ οὐδὲ ψυχῇ καὶ σώματι παρισοῖς τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἀνθρωπότητα; ἀλλὰ ψυχῇ μὲν καὶ σώματι δίδως ἀσύγχυτον ἕνωσιν· κρᾶσιν δὲ καὶ σύγχυσιν ὑπομεμενηκέναι λέγειν τολμᾷς τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἀνθρωπότητα;

ΕΡΑΝ. Ἐγὼ μὲν τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ καὶ μέντοι καὶ τὴν σάρκα ψυχῆς καὶ σώματος πολλῷ τινι καὶ ἀπείρῳ μέτρῳ τιμαλφεστέραν ὑπείληφα· μίαν μέντοι φύσιν μετὰ τὴν ἕνωσιν λέγω.

ΟΡΘ. Καὶ πῶς οὐ δυσσεβές τε καὶ σχέτλιον, τὸ λέγειν ψυχὴν μὲν σώματι συναφθεῖσαν ἥκιστα παθεῖν τὸ τῆς συγχύσεως πάθος, τὴν δὲ

ISMDPJCVOR 2 οὐ: αὖ J τούτου: τούτων S: τοῦ σώματος J 5 προφέρομεν SJ 6 τά τε τῆς ψυχῆς τά τε τοῦ σώματος J 8 δεσπότου om. V 9 δύο ante φύσεων add. J 11 τὰ ante τῆς add. S 12 δύο ante φύσεων add. J 13 τῷ σωτῆρι om. J 18 ἀνθρώπινα IV λίαν ορθῶς: καλῶς J 19 ὅρον τῆς πίστεως: ἱερον τῆς πίστεως κανόνα J περὶ om. J 20 ἀπολεγομένους J 23 ἐκείνη J 29 τοῦ om. S 30 τὴν μὲν J 31–2 τινι: τι J τιμαλφεστέρας ISV

Pr.: *A kad razgovaramo o tijelu, ne raspravljamo li opet sa-* 148
mo o njegovim vlastitostima?

Sk.: *Istinito.*

Pr.: *A kad se o cijelom živom biću vodi razgovor, napokon mu sigurno pripisujemo i ove i one vlastitosti. Čovjeku naime odgovaraju vlastitosti i tijela i duše.*

Sk.: *Izrazio si se posve jasno.*

Pr.: *Tako, dakle, dolikuje govoriti i o Gospodinu Kristu; i kada govorimo o naravima, dodjeljujemo svakoj ono što je primjereno i znamo koje su vlastitosti božanstva, a koje čovještva. A kada govorimo o osobi, treba učiniti vlastitosti naravî zajedničkim vlastitostima i dodijeliti ove i one Spasitelju Kristu, istog nazivati i Bogom i čovjekom, Sinom Božjim i Sinom Čovječjim, Sinom Davidovim i Gospodinom Davidovim, potomkom Davidovim i Stvoriteljem Davidovim, i sve drugo jednako tako.*

Sk.: *Da je jedna Kristova osoba i da njoj dolikuje ono božansko i ono ljudsko, potpuno si pravo rekao pa prihvaćam ovu definiciju vjere. A opet reći da oni koji raspravljaju o naravima treba da dodijele svakoj njezine vlastitosti, čini mi se, narušava jedinstvo; zbog toga ne odobravam te i takve riječi.*

Pr.: *I zaista ti se činilo, kada smo raspravljali o duši i tijelu, razlikovanje onih riječi najprimjerenijim; stoga si odmah izrekao pohvalu. Zašto, zaboga, ne prihvaćaš isto pravilo kod božanstva i čovještva Gospodina Krista? Ne izjednačuješ li Kristovo božanstvo i čovještvo s dušom i tijelom? Ali duši i tijelu dodjeljuješ nepomiješano sjedinjenje, a usuđuješ se reći da je Kristovo božanstvo i čovještvo doživjelo miješanje i stapanje?*

Sk.: *Kristovo božanstvo i također njegovo tijelo smatram neizmjerno časnijim od duše i tijela, ali nakon sjedinjenja govorim o jednoj naravi.*

Pr.: *A kako nije i bezbožno i grozno reći da duša koja je povezana s tijelom nikako ne trpi patnju miješanja, a da božanstvo*

θεότητα τοῦ τῶν ὅλων δεσπότου μὴ δυνηθῆναι μήτε τὴν οἰκείαν φύσιν ἀκήρατον διασῶσαι, μήτε τὴν ἀνθρωπείαν ἣν ἔλαβεν ἐπὶ τῶν ὅρων τῶν οἰκείων διατηρῆσαι, ἀλλὰ κεράσαι τὰ ἄκρατα, καὶ μῖξαι τὰ ἄμικτα; Ταῦτα γὰρ ὑποπτεύειν ἡ μία φύσις παρασκευάζει.

ΕΡΑΝ. Καί μοι τὸ τῆς συγχύσεως φευκτόν ἐστιν ὄνομα· δύο δὲ λέγειν παραιτοῦμαι φύσεις, ἵνα μὴ τῇ τῶν υἱῶν περιπέσω δυάδι.

ΟΡΘ. Ἐγὼ δὲ ἑκάτερον διαφυγεῖν σπουδάζω κρημνόν, καὶ τὸν τῆς δυσσεβοῦς συγχύσεως καὶ τὸν τῆς δυσσεβοῦς διαιρέσεως. Ἐμοὶ
149 γὰρ ἴσως ἀνόσιον καὶ διχῇ τὸν ἕνα μερίζειν υἱὸν καὶ τὸ ἀρνεῖσθαι τὴν δυάδα τῶν φύσεων. Εἰπὲ δέ μοι πρὸς τῆς ἀληθείας· εἴ τίς σοι τῶν Ἀρείου ἢ τῶν Εὐνομίου στασιωτῶν προσδιαλεγόμενος σμικρύνειν τὸν υἱὸν πειρῷτο, καὶ τοῦ πατρὸς δεικνύναι μείονά τε καὶ ὑποδεέστερον, ἐκεῖνα λέγων, ἅπερ λέγειν εἰώθασι, καὶ προφέρων ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς τό· "Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο·" καὶ τό· "Νῦν ἡ ψυχή μου τετάρακται," καὶ τὰ ἄλλα τὰ τοιαῦτα· πῶς ἂν αὐτοῦ διαλύσαις τὰ προβλήματα; πῶς δ' ἂν δείξειας οὐκ ἐλαττούμενον ἐκ τούτων τὸν υἱόν, οὐδέ γε ἑτεροούσιον ὄντα, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς γεγεννημένον οὐσίας;

ΕΡΑΝ. Εἴποιμ' ἄν, ὡς τὰ μὲν θεολογικῶς, τὰ δὲ οἰκονομικῶς ἡ θεία λέγει γραφή, καὶ ὡς οὐ χρὴ τὰ οἰκονομικῶς εἰρημένα τοῖς θεολογικοῖς συναρμόττειν.

ΟΡΘ. Ἀλλά γε ἐκεῖνος φαίη ἄν, ὡς κἀν τῇ παλαιᾷ πολλὰ οἰκονομικῶς ἡ θεία λέγει γραφή. Τοιοῦτο γάρ ἐστι τό· "Ἤκουσεν Ἀδὰμ τῆς φωνῆς κυρίου τοῦ θεοῦ περιπατοῦντος·" καὶ τό· "Καταβὰς ὄψομαι εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν τὴν ἐρχομένην πρός με συντελοῦνται, εἰ δὲ μήγε, ἵνα γνῶ·" καὶ τό· "Νῦν ἔγνων, ὅτι φοβῇ σὺ τὸν θεόν·" καὶ πολλὰ ἕτερα τοιαῦτα.

ΕΡΑΝ. Πρὸς ταῦτα πάλιν ἀποκριναίμην ἄν, ὡς πολλὴ τῶν οἰκονομιῶν ἡ διαφορά. Ἐν μὲν γὰρ τῇ παλαιᾷ λόγων τοιούτων οἰκονομία, ἐνταῦθα δὲ καὶ πραγμάτων.

ΟΡΘ. Ἀλλ' ἔροιτο ἂν ἐκεῖνος· Ποίων πραγμάτων;

ΕΡΑΝ. Ἀλλ' εὐθὺς ἀκούσεται, τῶν τῆς σαρκώσεως. Ἐνανθρωπήσας γὰρ ὁ τοῦ θεοῦ υἱός, καὶ διὰ ῥημάτων καὶ διὰ πραγμάτων, ποτὲ

ISMDPJCVOR 2 ἀκήρατον: ἀσύγχυτον R 8 δυσσεβοῦς[1]: ἀσεβοῦς J συγχύσεως: διαιρέσεως IS δυσσεβοῦς[2]: ἀσεβοῦς S διαιρέσεως: συγχύσεως IS 11 γε post τῶν add. IJ 14 τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ J 16 δ' om. J δείξαις J 17 ἐλαττούμενον: ἐλάττονα μὲν J 22–3 πολλὰ --- γραφή: οἰκονομικῶς ἡ θεία γραφὴ λέγει πολλά V 23 Τοιοῦτον J 25 τὴν[2] --- με om. S ταύτην post ἐρχομένην add. J 27 τοιαῦτα ἕτερα S 28 ἀπεκρινάμην S 33 υἱὸς τοῦ θεοῦ V διὰ[2] om. V

Gospodara svega nije moglo sačuvati ni vlastitu narav neoštećenom ni ljudsku narav, koju je uzelo, u njenim vlastitim granicama, nego su se slile one stvari koje se mogu stopiti, i pomiješale one koje se ne mogu pomiješati? Naime jedna narav daje povoda da se to nagađa.

Sk.: *I ja treba da izbjegavam ime miješanje, a odbijam govoriti o dvjema naravima da ne bih upao u dualizam sinova.*

Pr.: *Ja nastojim izbjeći i jedan i drugi ponor, i onaj bezbožnog miješanja i onaj bezbožnog rastavljanja. Meni je naime jednako bezbožno dijeliti jednog Sina na dva i nijekati dvojstvo naravî. Re-* 149
ci mi po istini, ako bi tko od Arijevih i Eunomijevih sljedbenika raspravljajući s tobom pokušao umanjiti Sina i pokazati da je On manji i niži od Oca govoreći ono što obično govore i navodeći iz božanskog Pisma: "Oče, ako je moguće, neka me mimoiđe ovaj kalež", i: "Sad mi je duša duboko potresena", i drugo takvo, kako bi razriješio njegove probleme? Kako bi pokazao da se time ne umanjuje Sina i da Sin nije druge biti, nego je rođen iz Očeve biti?

Sk.: *Rekao bih da božansko Pismo sad govori teološki, a sad ekonomijski, i da ne treba ono što je rečeno ekonomijski pripisivati teološkom.*

Pr.: *Ali on bi rekao da i u Starom zavjetu božansko Pismo govori mnogo toga ekonomijski. Takvo je naime ono: "Adam je čuo glas Gospodina Boga koji šeta", i: "Idem dolje da vidim rade li zaista kako veli tužba što je do mene stigla. Želim razvidjeti", i ono: " Sada znam da se bojiš Boga", i mnogo drugog takvog.*

Sk.: *Na to bih ponovno odgovorio kako postoji velika razlika između rasporedbî (ekonomijâ). U Starom je zavjetu naime rasporedba takvih riječi, a ovdje i djela.*

Pr.: *Ali on bi upitao: Kojih djela?*

Sk.: *No odmah će čuti o djelima utjelovljenja; jer Sin se Božji učovječio riječima i djelima i pokazuje sad tijelo a sad božan-*

14 Mt 26:39   15 Iv 12:27   22–3 Post 3:8   23–4 Post 18:21   25 Post 22:12

μὲν τὴν σάρκα, ποτὲ δὲ τὴν θεότητα δείκνυσιν· ὥσπερ ἀμέλει κἀνταῦθα τῆς σαρκὸς καὶ τῆς ψυχῆς ἔδειξε τὴν ἀσθένειαν· δειλίας γὰρ τὸ πάθος.

ΟΡΘ. Εἰ δέ γε ὑπολαβὼν εἴποι· Καὶ μὴν ψυχὴν οὐκ ἀνέλαβεν, ἀλλὰ σῶμα μόνον, ἡ δὲ θεότης ἀντὶ τῆς ψυχῆς ἑνωθεῖσα τῷ σώματι πάντα τὰ τῆς ψυχῆς ἀνεδέξατο, ποίοις ἂν λόγοις τὴν ἀντίθεσιν διαλύσαις;

ΕΡΑΝ. Ἐκ τῆς θείας γραφῆς τὰς ἀποδείξεις προφέρων, καὶ δεικνὺς ὡς οὐ σάρκα μόνην, ἀλλὰ καὶ ψυχὴν ὁ θεὸς λόγος ἀνέλαβεν.

ΟΡΘ. Καὶ ποίας ἐν τῇ γραφῇ τοιαύτας εὑρήσομεν ἀποδείξεις;

ΕΡΑΝ. Οὐκ ἤκουσας τοῦ κυρίου λέγοντος· "Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν· οὐδεὶς αἴρει αὐτὴν ἀπ' ἐμοῦ, ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ' ἐμαυτοῦ, ἵνα πάλιν λάβω αὐτήν·" καὶ πάλιν· "Νῦν ἡ ψυχή μου τετάρακται." καὶ αὖθις· "Περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου·" καὶ τὸ παρὰ τοῦ Δαβὶδ 152 εἰρημένον, καὶ παρὰ τοῦ Πέτρου ἡρμηνευμένον, ὅτι "Οὐκ ἐγκατελείφθη εἰς ᾅδου ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, οὔτε ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶδε διαφθοράν;" Ταῦτα καὶ ὅσα τοιαῦτα σαφῶς δείκνυσιν, ὡς οὐ σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ ψυχὴν ὁ θεὸς λόγος ἀνέλαβεν.

ΟΡΘ. Ἁρμοδίως μὲν ἄγαν καὶ εὐγνωμόνως τὰς μαρτυρίας παρήγαγες. Ἀντιθείη δ' ἂν ἐκεῖνος, ὡς καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως Ἰουδαίοις διαλεγόμενος ὁ θεὸς ἔφη· "Νηστείαν καὶ ἀργίαν καὶ τὰς ἑορτὰς ὑμῶν μισεῖ ἡ ψυχή μου." Εἶτα συλλογιζόμενος φαίη ἄν, ὅτι καθάπερ ἐν τῇ παλαιᾷ ψυχὴν οὐκ ἔχων ἐμνημόνευσε ψυχῆς, οὕτω κἀνταῦθα πεποίηκεν.

ΕΡΑΝ. Ἀλλ' ἀκούσεται πάλιν, ὡς καὶ σωματικῶν μορίων περὶ τοῦ θεοῦ διαλεγομένη μέμνηται ἡ θεία γραφή. "Κλῖνον, γάρ φησι, τὸ οὖς σου, καὶ ἐπάκουσον·" καί· "Ἄνοιξον τοὺς ὀφθαλμούς σου, καὶ ἴδε·" καί· "Τὸ στόμα κυρίου ἐλάλησε ταῦτα·" καί· "Αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με, καὶ ἔπλασάν με," καὶ μυρία τοιαῦτα. Εἰ τοίνυν καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τὴν ψυχὴν οὐ ψυχὴν νοητέον, οὔτε τὸ σῶμα ἄρα σῶμα νοητέον·

ISMDPJCVOR 5 τῆς om. IJV 6 ἀναδέξοιτο V 8 προσφέρων J 9 μόνον I 10 ἀποδείξεις εὑρήσομεν J 12–13 οὐδεὶς --- ἐγὼ om. ISV 14 Νῦν post μου transp. V 15 μὲν post Δαβὶδ add. S 16 καὶ παρὰ: παρὰ δὲ S 17 οὔτε: οὐδὲ J 19 θεὸς om. J 20 εὐγνωμόνως: εὐμνημόνως J 22 διαλεγόμενος Ἰουδαίοις V 24 τῆς ante ψυχῆς add. J 28 ἄκουσον J μου post ἐπάκουσόν add. SV 30 καὶ[3] om. J 31 οὔτε: οὐδὲ J

stvo; kao što je sigurno i na onom mjestu pokazao slabost tijela i duše, naime čuvstvo straha.

Pr.: *A ako bi on odgovarajući rekao: nije doista uzeo dušu, nego samo tijelo, božanstvo se umjesto duše sjedinilo s tijelom i preuzelo sve poslove duše, kojim bi riječima pobio protutvrdnju?*

Sk.: *Iznoseći iz božanskog Pisma dokaze i pokazujući da Bog Riječ nije uzela samo tijelo, nego i dušu.*

Pr.: *I kakve ćemo dokaze za to pronaći u Pismu?*

Sk.: *Nisi li čuo Gospodina koji kaže: "Moć imam položiti svoju
dušu i moć imam ponovno je uzeti. Nitko mi je ne oduzima, ne-
go je ja sam od sebe polažem da je ponovno uzmem", i ponovno:
"Sada je moja duša potresena", i odmah: "Žalosna je duša mo-
ja do smrti", i ono što je David rekao i Petar protumačio: "Nije* 152
*ostavljena u podzemlju njegova duša, niti je njegovo tijelo ugle-
dalo truleži"? To i takvo jasno pokazuje da Bog Riječ nije uzela
samo tijelo nego i dušu.*

Pr.: *Donio si svjedočanstva veoma prikladno i razumno. Ali bi on prigovorio da je Bog i prije učovječenja razgovarajući sa Židovima rekao: "Post i odmor i svetkovine vaše mrzi moja duša". Potom bi zaključujući rekao, kako je onaj koji nema duše u Starom zavjetu spomenuo dušu, tako je učinio i na ovom mjestu.*

Sk.: *Ali ponovno će čuti da božansko Pismo, kada govori o Bogu, spominje i tjelesne dijelove: "Prikloni", kaže naime, "uho svoje i poslušaj", i: "Otvori oči svoje i pogledaj", i: "Usta su Gospodnja to govorila", pa: "Tvoje me ruke stvoriše i oblikovaše", i mnoštvo toga. Ako, dakle, i poslije učovječenja ne treba dušu poimati kao dušu, niti, dakle, tijelo kao tijelo, pronaći će se i da je*

10–12 iV 10:18, 17 (sic) 13 Iv 12:27 13–14 Mt 26:38 14–16 Dj 2:31; usp. Ps 16:10 (LXX 15:10) 20–1 Iz 1:13–14 25–26 Dn 9:18 26 Iz 58:14 26–27 Ps 119:73 (LXX 118:37)

καὶ εὑρεθήσεται φαντασία τὸ μέγα τῆς οἰκονομίας μυστήριον, καὶ διοίσομεν οὐδὲν Μαρκίωνος καὶ Βαλεντίνου καὶ Μάνεντος· τοιαῦτα γὰρ ἄττα κἀκεῖνοι μυθολογοῦσιν.

ΟΡΘ. Εἰ δέ γε διαλεγομένων ὑμῶν ἐξαπίνης ἀφίκοιτό τις τῆς Ἀπολιναρίου συμμορίας, καὶ ἔροιτο· Ποίαν, ὦ λῷστε, λέγεις ἀνειληφέναι ψυχήν; τί ἂν ἀποκρίναιο;

ΕΡΑΝ. Πρῶτον μέν, ὡς μίαν οἶδα τὴν τοῦ ἀνθρώπου ψυχήν. Ἔπειτα προσθείην ἄν, Εἰ δέ γε σὺ δύο νομίζεις, καὶ τὴν μὲν λογικήν, τὴν δὲ ἄλογον νομίζεις, τὴν λογικὴν ἀνειλῆφθαί φημι. Σὺ γάρ, ὡς ἔοικε, τὴν ἄλογον ἔχεις, ἀτελῆ γεγενῆσθαι τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἡγούμενος.

ΟΡΘ. Εἰ δὲ τῶνδε τῶν λόγων ἀπαιτοίη τὰς ἀποδείξεις;

ΕΡΑΝ. Δοίην ἂν εὐπετῶς, καὶ τῶν εὐαγγελικῶν ἀναμνήσω λογίων, ὅτι "Τὸ παιδίον Ἰησοῦς ηὔξανε, καὶ ἐκραταιοῦτο πνεύματι, καὶ χάρις θεοῦ ἦν ἐπ' αὐτῷ." Καὶ πάλιν· "Ἰησοῦς δὲ προέκοπτεν ἡλικίᾳ, καὶ σοφίᾳ, καὶ χάριτι παρὰ θεῷ καὶ ἀνθρώποις." Καὶ εἴποιμ' ἄν, ὡς οὐδὲν τούτων ἁρμόττει θεότητι. Ἡλικίᾳ μὲν γὰρ τὸ σῶμα προκόπτει, σοφίᾳ δὲ ἡ ψυχή, οὐχ ἡ ἄλογος, ἀλλ' ἡ λογική. Λογικὴν οὖν ἄρα ψυχὴν ὁ θεὸς λόγος ἀνείληφεν.

ΟΡΘ. Γενναίως μὲν ἄγαν, ὦ ἄριστε, τὰς τρεῖς τῶν ἀντιπάλων διέρρηξας φάλαγγας· ἀλλὰ τὴν ἕνωσιν ἐκείνην, καὶ τὴν πολυθρύλητον κρᾶσιν καὶ σύγχυσιν, οὐ διχῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ τριχῇ τῷ λόγῳ διέλυσας· καὶ οὐ μόνον θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος τὸ διάφορον ἔδειξας, ἀλλὰ καὶ
153 αὐτὴν διχῇ διεῖλες τὴν ἀνθρωπότητα· ἄλλο μέν τι τὴν ψυχήν, ἄλλο δέ τι εἶναι τὸ σῶμα διδάξας, ὡς μηκέτι δύο, κατὰ τὸν ἡμέτερον λόγον, ἀλλὰ τρεῖς νοεῖσθαι φύσεις τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

ΕΡΑΝ. Σὺ γὰρ οὐκ ἄλλην τινὰ φῂς οὐσίαν τὴν τῆς ψυχῆς παρὰ τὴν τοῦ σώματος φύσιν;

ΟΡΘ. Ναιχί.

ΕΡΑΝ. Πῶς τοίνυν ὁ λόγος παράδοξος ὤφθη σοι;

ΟΡΘ. Ὅτι δύο παραιτούμενος εἰπεῖν τρεῖς ὡμολόγησας φύσεις.

ΕΡΑΝ. Ἡ πρὸς τοὺς ἀντιπάλους διαμάχη τοῦτο ποιεῖν βιάζεται. Πῶς γὰρ ἄν τις ἑτέρως διαλεχθείη τοῖς τῆς σαρκὸς ἢ τῆς ψυχῆς ἢ

ISMDPJCVOR 3 κἀκεῖνοι: ἐκεῖνοι J 4 ὑμῶν: ἡμῶν V 5–6 γάρ post Ποίαν add. S ψυχὴν ante λέγεις transp. V ἀνειλῆφθαι J 8 καὶ om. J 9 τὴν¹ --- λογικὴν om. J νομίζεις om. S 12 ΕΡΑΝ. attrib. I 14 τῷ ante πνεύματι add. V 16 σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ S 17 ἂν post οὐδὲν add. J ἁρμόττει τούτων S ἁρμόττον J 18 ἡ¹ om. V 19 οὖν om. J 20 οὖν post μὲν add. I 21 πολυθρύλλητον J 24 τι om. J 26 Ἰησοῦ om. IS 27 τὴν om. J

veliki misterij ekonomije utvara i nećemo se ništa razlikovati od Marciona, Valentina i Manesa, jer i oni takvo što pričaju.

Pr.: *A ako bi vam, dok razgovarate, iznenada pristupio netko iz Apolinarijeve sljedbe i upitao, koju dušu, o predobri moj, kažeš da je uzeo, što bi odgovorio?*

Sk.: *Prvo, da poznajem jednu ljudsku dušu. Zatim bih dodao: a ako ti priznaješ dvije, razumnu i nerazumnu, kažem da je razumna bila uzeta. Ti naime, kako se čini, imaš nerazumnu, jer smatraš da je naše spasenje bilo nepotpuno.*

Pr.: *A ako bi tražio dokaze za te riječi?*

Sk.: *Lako bih ih dao. I sjetit ću se evanđeoskih riječi: "Dijete Isus je raslo i jačalo duhom i milost je Božja bila na njemu". I ponovno: "A Isus napredovaše u dobi i mudrosti i milosti kod Boga i ljudi". I rekao bih da ništa od ovoga ne odgovara božanstvu, jer tijelo napreduje u dobi, a duša u mudrosti, ne nerazumna nego razumna. Bog Riječ je, dakle, uzela doista razumnu dušu.*

Pr.: *Vrlo si hrabro, o najbolji čovječe, probio tri protivničke falange. A ono sjedinjenje, i mnogo raspravljano miješanje i slivenost razorio si dokazivanjem ne samo dva puta, nego i tri puta, i pokazao ne samo razliku između božanstva i čovještva, nego si i samo čovještvo podijelio na dvoje naučavajući da je nešto drugo* 153
duša, a drugo opet tijelo, te se više ne bi prema našem razgovoru poimale dvije, nego tri naravi našeg Spasitelja Isusa Krista.

Sk.: *Ti naime kažeš da bit duše nije neka druga pored naravi tijela?*

Pr.: *Svakako.*

Sk.: *Kako ti se, dakle, ovo dokazivanje pokazalo paradoksnim?*

Pr.: *Jer izbjegavajući reći dvije priznao si tri naravi.*

Sk.: *Borba s protivnicima me prisiljava to učiniti. Kako bi naime netko mogao drukčije raspravljati s onima koji niječu uzi-*

11–12 Lk 2:40 13–14 Lk 2:52

τοῦ νοῦ τὴν ἀνάληψιν ἀρνουμένοις, ἢ τὰς περὶ τούτων ἀποδείξεις ἀπὸ τῆς θείας προφέρων γραφῆς; Πῶς δὲ ἄν τις τοὺς τοῦ μονογενοῦς τὴν θεότητα σμικρύνειν φιλονεικοῦντας διελέγξαι λυττῶντας, ἢ τὰ μὲν θεολογικῶς, τὰ δὲ οἰκονομικῶς δεικνὺς εἰρηκυῖαν τὴν θείαν γραφήν;

ΟΡΘ. Ἀληθὴς οὗτος ὁ λόγος· ἡμέτερος γάρ, μᾶλλον δὲ πάντων, ὅσοι τὸν ἀποστολικὸν κανόνα διετήρησαν ἀκλινῆ. Αὐτὸς δὲ συνήγορος τῶν ἡμετέρων ἀνεφάνης δογμάτων.

ΕΡΑΝ. Καὶ πῶς τοῖς ὑμετέροις συνηγορῶ δύο μὴ λέγων υἱούς;

ΟΡΘ. Πότε ἡμῶν ἀκήκοας δύο πρεσβευόντων υἱούς;

ΕΡΑΝ. Ὁ δύο λέγων φύσεις δύο λέγει υἱούς.

ΟΡΘ. Τρεῖς οὖν ἄρα σὺ λέγεις υἱούς· τρεῖς γὰρ εἴρηκας φύσεις.

ΕΡΑΝ. Οὐκ ἦν ἑτέρως τὰ τῶν ἐναντίων διαλῦσαι προβλήματα.

ΟΡΘ. Ταὐτὸ τοῦτο καὶ παρ' ἡμῶν ἄκουσον· τοῖς αὐτοῖς γὰρ χρώμεθα καὶ ἡμεῖς ἀνταγωνισταῖς.

ΕΡΑΝ. Ἀλλ' ἐγὼ μετὰ τὴν ἕνωσιν δύο φύσεις οὐ λέγω.

ΟΡΘ. Καὶ μὴν μετὰ πολλὰς τῆς ἑνώσεως γενεὰς τούτοις ἔναγχος ἐχρήσω τοῖς λόγοις. Δίδαξον δὲ ὅμως ἡμᾶς, πῶς μίαν λέγεις μετὰ τὴν ἕνωσιν φύσιν· ὡς μιᾶς ἐξ ἀμφοῖν γενομένης, ἢ ὡς θατέρας μεινάσης, τῆς δὲ ἑτέρας ἀναιρεθείσης;

ΕΡΑΝ. Ἐγὼ τὴν θεότητα λέγω μεμενηκέναι, καταποθῆναι δὲ ὑπὸ ταύτης τὴν ἀνθρωπότητα.

ΟΡΘ. Ἑλλήνων ταῦτα μῦθοι καὶ Μανιχαίων λῆροι. Ἐγὼ δὲ καὶ τὸ φέρειν τούτους εἰς μέσον αἰσχύνομαι. Οἱ μὲν γὰρ καταπόσεις θεῶν ἐμυθεύσαντο, οἱ δὲ τῆς τοῦ φωτὸς θυγατρὸς ἐν τοῖς λόγοις αὐτῶν ἐμνημόνευσαν. Ἡμεῖς δὲ τοὺς τοιούσδε λόγους οὐχ ὡς δυσσεβεῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς ἄγαν ἀνοήτους ἀποστρεφόμεθα. Πῶς γὰρ ἂν ἡ ἁπλῆ καὶ ἀσύνθετος φύσις, ἡ περιληπτικὴ τῶν ὅλων, ἡ ἀνέφικτος, ἡ ἀπερίγραφος, κατέπιεν ἣν ἀνέλαβε φύσιν;

ΕΡΑΝ. Ὡς ἡ θάλασσα μέλιτος προσλαβοῦσα σταγόνα. Φροῦδος γὰρ εὐθὺς ἡ σταγὼν ἐκείνη γίνεται τῷ τῆς θαλάττης ὕδατι μιγνυμένη.

156 ΟΡΘ. Τῆς θαλάττης καὶ τῆς σταγόνος ἐν ποσότητι τὸ διάφορον, καὶ ἐν μιᾷ γε ποιότητι· ἡ μὲν γὰρ μεγίστη, ἡ δὲ σμικροτάτη· καὶ ἡ μὲν γλυκεῖα, ἡ δὲ ἁλμυρά· ἐν δέ γε τοῖς ἄλλοις πλείστην συγγένειαν ἔστιν εὑρεῖν. Ῥυτὴν γὰρ ἔχουσι καὶ ὑγρὰν καὶ ῥοώδη τὴν φύσιν ἀμφότεραι· καὶ τὸ εἶναι δὲ αὐταῖς ὁμοίως κτιστόν, καὶ τὸ ἄψυχον δὲ

ISMDPJCVOR 1 ἢ: εἰ μὴ V 2 προσφέρων J 2–3 τὴν θεότητα om. S 5 ἡμέτερος γάρ: ἀλλ' ἡμέτερος J 8 ὑμετέροις: ἡμετέροις S 9 μὲν post Πότε add. S 18–19 ἢ --- μεινάσης om. J 20 Ἐγὼ om. J 24 ἐμυθεύσαντο om. ISV 24–5 αὐτῶν ἐμνημόνευσαν: ἀνέγραψαν ISV 25 τοιούσδε: τοιούτους S 26 ὡς om. V 31 τοῦ μέλιτος post σταγόνος add. J διάφορον: διαφέρον V

manje tijela, ili duše, ili razuma, nego donoseći za to dokaze iz božanskog Pisma? A kako bi netko mogao pobiti one koji se nadmeću u tome kako umanjiti božanstvo Jedinorođenca, nego pokazivanjem da je božansko Pismo ono reklo teološki, a ovo ekonomijski?

Pr.: *Taj je govor istinit; naš je naime, radije svih onih koji su sačuvali čvrstim apostolsko pravilo. Sam si se pokazao braniteljem naših dogmi.*

Sk.: *Pa kako branim vaše dogme kad ne navješćujem dva Sina?*

Pr.: *Kada si čuo da mi štujemo dva Sina?*

Sk.: *Onaj koji navješćuje dvije naravi navješćuje dva Sina.*

Pr.: *Ti, prema tome, govoriš o tri Sina, jer si govorio o tri naravi.*

Sk.: *Nije se moglo drukčije razriješiti prijeporna pitanja protivnikâ.*

Pr.: *Čuj to isto i od nas, jer i mi raspravljamo s istim protivnicima.*

Sk.: *Ali ja nakon sjedinjenja ne govorim o dvije naravi.*

Pr.: *Nakon mnogo vrsta sjedinjenja doista si se malo prije poslužio tim riječima. Ipak nas pouči kako govoriš o jednoj naravi nakon sjedinjenja: da je jedna nastala iz dviju ili da je jedna ostala, a druga da je razorena?*

Sk.: *Kažem da je božanstvo ostalo i da je ono upilo čovještvo.*

Pr.: *To su priče Grka i brbljanja manihejaca, a ja se stidim i iznošenja toga u javnost. Oni su naime pričali zaista o pijankama bogova, a ovi se sjećaju kćeri svjetla u svojim knjigama. Mi takve govore ne odbacujemo samo kao bezbožne, nego i kao veoma bezumne. Kako je naime jednostavna i nesastavljena narav, koja obuhvaća sve, koja je nedokučiva i neograničena, upila narav koju je uzela?*

Sk.: *Onako kako je more primilo kap meda, jer odmah ona kaplja nestaje kada se pomiješa s vodom mora.*

Pr.: *Razlika između mora i kapi je u kvantiteti, a jedne su kva-* 156
litete; jer ono je najveće, a ova je najmanja; i ova je slatka, a ono je gorko; u drugim pogledima može se naći najveća srodnost među njima. Jedno i drugo imaju naime tekuću, vlažnu i valovitu narav; i oni su jednako stvoreni, i isto tako im je zajedničko ono

ὡσαύτως κοινόν, καὶ μέντοι καὶ σῶμα αὕτη κἀκείνη καλεῖται. Οὐδὲν οὖν ἀπεικός, τὰς ἀγχιστευούσας φύσεις ὑπομεῖναι τὴν κρᾶσιν, καὶ θατέραν ὑπὸ θατέρας ἀφανισθῆναι. Ἐνταῦθα δὲ τὸ διάφορον ἄπειρον, καὶ τοσοῦτον, ὡς μηδεμίαν εἰκόνα τῆς ἀληθείας εὑρίσκεσθαι. Ἐγὼ μέντοι δείκνυμι πολλὰ τῶν κεραννυμένων μὴ συγχεόμενα, ἀλλ' ἀκραιφνῆ διαμένοντα.

ΕΡΑΝ. Καὶ τίς ἀκήκοε κρᾶσιν ἄκρατον πώποτε;

ΟΡΘ. Ἐγώ σε τοῦτο συνομολογῆσαι παρασκευάσω.

ΕΡΑΝ. Εἰ φανείη τὸ ῥηθησόμενον ἀληθές, οὐκ ἀντιτάξομαι τῇ ἀληθείᾳ.

ΟΡΘ. Ἀπόκριναι τοίνυν, ἢ ἀνανεύων ἢ κατανεύων, ὅπως ἂν σοι ἔχειν ὁ λόγος δοκῇ.

ΕΡΑΝ. Ἀποκρινοῦμαι.

ΟΡΘ. Τὸ φῶς ἀνίσχον πάντα δοκεῖ σοι τὸν ἀέρα πληροῦν, πλὴν εἰ μή τις ἐν ἀντρίοις οἰκίσκοις καθειργμένος ἀφώτιστος διαμένοι;

ΕΡΑΝ. Δοκεῖ μοι.

ΟΡΘ. Καὶ ὅλον δι' ὅλου τοῦ ἀέρος χωρεῖν τὸ φῶς;

ΕΡΑΝ. Καὶ τοῦτό μοι συνδοκεῖ.

ΟΡΘ. Ἡ δὲ κρᾶσις οὐ δι' ὅλων τῶν κεραννυμένων χωρεῖ;

ΕΡΑΝ. Ἀληθές.

ΟΡΘ. Τὸν δέ γε πεφωτισμένον ἀέρα οὐ φῶς καὶ ὁρῶμεν καὶ ὀνομάζομεν;

ΕΡΑΝ. Πάνυγε.

ΟΡΘ. Ἀλλ' ὅμως καὶ παρόντος τοῦ φωτός, καὶ ξηρᾶς ποιότητος αἰσθανόμεθα καὶ ὑγρᾶς· πολλάκις δὲ καὶ ψυχρᾶς καὶ θερμῆς.

ΕΡΑΝ. Αἰσθανόμεθα τούτων.

ΟΡΘ. Μετὰ δέ γε τὴν τοῦ φωτὸς ἀναχώρησιν μένει λοιπὸν αὐτὸς καθ' αὐτὸν ὁ ἀήρ.

ΕΡΑΝ. Ἀληθῆ ταῦτα.

ΟΡΘ. Σκόπησον δὴ οὖν καὶ τόδε· ὁ σίδηρος προσομιλῶν τῷ πυρὶ πυρακτοῦται;

ΕΡΑΝ. Πάνυγε.

ΟΡΘ. Καὶ δι' ὅλης γε τῆς οὐσίας αὐτοῦ χωρεῖ τὸ πῦρ;

ΕΡΑΝ. Ναί.

ΟΡΘ. Πῶς οὖν οὐκ ἐναλλάττει τοῦ σιδήρου τὴν φύσιν ἡ ἄκρα ἕνωσις, καὶ ἡ δι' ὅλου χωροῦσά γε κρᾶσις;

ISMDPJCVOR 1 *καὶ* ante *αὕτη* add. ISJ 3 *θατέραν*: *θατέρας* J *τῆς* ante *θατέρας* add. J 8 *παρασκευάσω τοῦτο συνομολογῆσαι* J 9 *Εἰ φανείη*: *Ἐὰν φανῇ* J *ἀντιτάξομεν* O 15 *ἀντρίοις*: *ἄντροις ἢ* J 25 *καὶ θερμῆς* om. J 27–8 *αὐτὸς --- ἀήρ*: *ὁ αὐτὸς ἀὴρ καθ' ἑαυτόν* J 36 *γε χωροῦσα* J

što nema duše, i ovo se i ono naziva tijelom. Nema, dakle, ničeg nevjerojatnog u tome da srodne naravi podnose izmiješanost i da jedna drugu umanjuje. Ali ovdje je razlika beskonačna i tolika da se ne može pronaći nijedna slika istine. Pokazat ću mnoge stvari koje se ne miješaju kada se spajaju, nego ostaju neoštećene.

Sk.: *I tko je još ikad čuo za nepomiješano miješanje?*

Pr.: *Nastojat ću da to prihvatiš.*

Sk.: *Ako se pokaže istinitim to što ćeš reći, neću se protiviti istini.*

Pr.: *Odgovori, dakle, odbijajući ili odobravajući, kako ti izgleda ovaj dokaz.*

Sk.: *Odgovorit ću.*

Pr.: *Čini li ti se da svjetlo koje izlazi ispunja sav zrak, osim ako tko ne bi, zatvoren u podzemnim pećinama, ostao bez svjetla?*

Sk.: *Čini mi se.*

Pr.: *I sve se svjetlo širi kroz sav zrak?*

Sk.: *I to mi se čini.*

Pr.: *A ne obuhvaća li miješanje sve što se miješa?*

Sk.: *Istinito.*

Pr.: *Ne vidimo li i ne nazivamo li osvijetljeni zrak svjetlom?*

Sk.: *Svakako.*

Pr.: *Pa ipak, i dok je svjetlo prisutno, osjećamo kvalitetu suhoće i vlažnosti, a često i hladnoće i topline.*

Sk.: *To osjećamo.*

Pr.: *A poslije odlaska svjetla preostaje sam zrak po sebi.*

Sk.: *To je istinito.*

Pr.: *Promotri, dakako, i ovo: željezo primaknuto vatri žari se?*

Sk.: *Svakako.*

Pr.: *I vatra prožima cijelu njegovu bit?*

Sk.: *Svakako.*

Pr.: *Kako, dakle, najtješnje sjedinjenje i miješanje što ga prožima cijelog ne mijenja narav željeza?*

ΕΡΑΝ. Καὶ μὴν πάμπαν ἐναλλάττει. Οὐκέτι γὰρ σίδηρος, ἀλλὰ πῦρ εἶναι νομίζεται· καὶ μέντοι καὶ τὴν πυρὸς ἐνέργειαν ἔχει.

ΟΡΘ. Οὐκέτι τοίνυν αὐτὸν ὁ χαλκεὺς σίδηρον ὀνομάζει, οὐδὲ τῷ ἄκμονι προσφέρει, οὐδέ γε ἐπιφέρει τὴν σφύραν;

157 ΕΡΑΝ. Ὡμολόγηται ταῦτα.

ΟΡΘ. Οὐκ ἐλυμήνατο ἄρα τοῦ σιδήρου τὴν φύσιν ἡ τοῦ πυρὸς ὁμιλία.

ΕΡΑΝ. Οὐδαμῶς.

ΟΡΘ. Εἰ τοίνυν ἐν σώμασιν ἔστιν εὑρεῖν ἀσύγχυτον κρᾶσιν, μανία ἄρα σαφὴς ἐπὶ τῆς ἀκηράτου καὶ ἀναλλοιώτου φύσεως σύγχυσιν νοεῖν καὶ τῆς φύσεως τῆς ἀναληφθείσης ἀφανισμόν, καὶ ταῦτα ληφθείσης ἐπ' εὐεργεσίᾳ τοῦ γένους.

ΕΡΑΝ. Οὐκ ἀφανισμὸν τῆς ληφθείσης λέγομεν φύσεως, ἀλλὰ τὴν εἰς θεότητος οὐσίαν μεταβολήν.

ΟΡΘ. Οὐκοῦν ἔχει τὸ ἀνθρώπινον εἶδος καὶ τὴν προτέραν περιγραφήν;

ΕΡΑΝ. Οὐδαμῶς.

ΟΡΘ. Πότε δὲ ταύτην ἐδέξατο τὴν μεταβολήν;

ΕΡΑΝ. Μετὰ τὴν ἄκραν ἕνωσιν.

ΟΡΘ. Πηνίκα δὲ ταύτην γεγενῆσθαι λέγεις;

ΕΡΑΝ. Πολλάκις ἔφην, παρὰ τὴν σύλληψιν.

ΟΡΘ. Καὶ μὴν μετὰ τὴν σύλληψιν καὶ ἔμβρυον ἦν ἐν τῇ μήτρᾳ, καὶ τεχθεὶς βρέφος καὶ ἦν καὶ ἐκλήθη, καὶ ὑπὸ ποιμένων προσεκυνήθη; καὶ παιδίον ὡσαύτως καὶ ἐγένετο καὶ ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου προσηγορεύθη. Οἶσθα ταῦτα, ἢ πλάττειν ἡμᾶς μύθους ὑπείληφας;

ΕΡΑΝ. Ταῦτα ἡ τῶν θείων εὐαγγελίων ἱστορία διδάσκει, καὶ ἀντιλέγειν οὐχ οἷόν τε.

ΟΡΘ. Σκοπήσωμεν οὖν καὶ τὰ ἑξῆς. Οὐχ ὁμολογοῦμεν περιτμηθῆναι τὸν κύριον;

ΕΡΑΝ. Ὁμολογοῦμεν.

ΟΡΘ. Τίνος οὖν ἡ περιτομή; σαρκὸς ἢ θεότητος;

ΕΡΑΝ. Τῆς σαρκός.

ΟΡΘ. Τίνος δὲ τὸ αὔξεσθαι καὶ προκόπτειν ἡλικίᾳ τε καὶ σοφίᾳ;

ΕΡΑΝ. Δῆλον ὡς οὐδὲν τούτων ἁρμόττει θεότητι.

ISMDPJCVOR 8 In toto om. ISV 11 τῆς — ἀναληφθείσης: τῆς ἀναληφθείσης φύσεως S: τῆς ληφθείσης φύσεως J 13 φύσεως λέγομεν V 15 ἀνθρώπειον SJ εἶδος: γένος V 22 μετὰ — καὶ om. J 23 τῶν ante ποιμένων add. J 24 καί² om. S 25 μύθους πλάττειν ἡμᾶς J 31 ἡ om. O 34 τῇ ante θεότητι add. IS

Sk.: *Zaista posve mijenja. Ne smatra se naime više željezom nego vatrom, a i moć vatre ima.*

Pr.: *Prema tome, kovač ga ne naziva više željezom, niti ga prinosi nakovnju, niti udara čekićem?*

Sk.: *To je poznato.* 157

Pr.: *Nije, dakle, povezivanje s vatrom oštetilo narav željeza.*

Sk.: *Nikako.*

Pr.: *Ako se, dakle, može naći nepomiješano spajanje među tijelima, očito je ludost zamisliti miješanje kod naravi, koja se ne može oštetiti i promijeniti u drugo, i zamisliti propast uzete naravi i to naravi koja je uzeta radi dobročinstva roda.*

Sk.: *Ne zagovaramo razaranje uzete naravi, nego njezinu promjenu u bit božanstva.*

Pr.: *Ona, dakle, nema ljudski izgled i prijašnje ograničenosti?*

Sk.: *Nikako.*

Pr.: *A kada je primila tu promjenu?*

Sk.: *Nakon najvišeg sjedinjenja.*

Pr.: *A kada se, kažeš, ono dogodilo?*

Sk.: *Često sam rekao, u začeću.*

Pr.: *I zaista poslije začeća bio je i plod u utrobi, i bio je rođeno dijete i tako je nazvan, i pastiri su mu se poklonili? I isto tako postao je dječak i anđeo ga tako nazvao. Priznaješ li to ili smatraš da izmišljamo priče?*

Sk.: *Izvješće božanskih Evanđelja to naučava i nije mu moguće proturječiti.*

Pr.: *Pogledajmo, dakle, i slijedeće. Ne priznajemo li da je Gospodin bio obrezan?*

Sk.: *Priznajemo.*

Pr.: *Obrezanje, dakle, čega,? Tijela ili božanstva?*

Sk.: *Tijela.*

Pr.: *A u čemu je rastao i napredovao u dobi i mudrosti?*

Sk.: *Jasno je kako ništa od toga ne odgovara božanstvu.*

(20–3 Lk 2:8 ff) (26–7 Lk 2:21)

ΟΡΘ. Οὐκοῦν οὐδὲ τὸ πεινῆν καὶ διψῆν;

ΕΡΑΝ. Οὐδαμῶς.

ΟΡΘ. Οὐδέ γε τὸ βαδίζειν καὶ κοπιᾶν καὶ καθεύδειν, καὶ τα ἄλλα ἁπαξαπλῶς τὰ τοιαῦτα;

ΕΡΑΝ. Οὐ δῆτα.

ΟΡΘ. Εἰ τοίνυν παρὰ τὴν σύλληψιν ἡ ἕνωσις γέγονε, ταῦτα δὲ πάντα μετὰ τὴν σύλληψιν καὶ τὸν τόκον ἐγένετο, οὐκ ἄρα μετὰ τὴν ἕνωσιν τὴν οἰκείαν φύσιν ἡ ἀνθρωπότης ἀπώλεσεν.

ΕΡΑΝ. Οὐκ ἀκριβῶς ὡρισάμην. Μετὰ γὰρ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἡ σὰρξ ἐδέξατο τὴν εἰς θεότητος φύσιν μεταβολήν.

ΟΡΘ. Οὐδὲν οὖν ἐν αὐτῇ μεμένηκε μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῶν ὅσα τὴν φύσιν δηλοῖ.

ΕΡΑΝ. Εἰ μεμένηκεν, οὐδὲ γέγονεν ἡ θεία μεταβολή.

ΟΡΘ. Πῶς οὖν ἀπιστοῦσι τοῖς μαθηταῖς καὶ τὰς χεῖρας ὑπέδειξε καὶ τοὺς πόδας;

ΕΡΑΝ. Ὡς εἰσῆλθε τῶν θυρῶν κεκλεισμένων.

ΟΡΘ. Ἀλλὰ εἰσῆλθε τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, ὡς ἐξῆλθεν ἐκ τῆς
160 *μήτρας, τῶν τῆς παρθενίας κλείθρων ἐπικειμένων, ὡς ἐπὶ θαλάττης ἐβάδισεν. Οὐδέπω δὲ κατὰ τὸν σὸν ἐγεγόνει λόγον τῆς φύσεως ἡ μεταβολή.*

ΕΡΑΝ. Ἔδειξε τοῖς ἀποστόλοις ὁ δεσπότης χεῖρας, ὡς ἐπάλαισε τῷ Ἰακώβ.

ΟΡΘ. Ἀλλ' οὐκ ἐᾷ νοεῖν οὕτως ὁ κύριος. Τῶν γὰρ μαθητῶν πνεῦμα θεωρεῖν τοπασάντων, ἐξήλασε τήνδε τὴν ὑποψίαν ὁ κύριος, καὶ τὴν τῆς σαρκὸς ὑπέδειξε φύσιν. "Τί, γάρ φησι, τεταραγμένοι ἐστέ, καὶ διατί διαλογισμοὶ ἀναβαίνουσιν ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν; Ἴδετε τὰς χεῖράς μου καὶ τοὺς πόδας μου, ὅτι αὐτὸς ἐγώ εἰμι. Ψηλαφήσατέ με, καὶ ἴδετε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα." Καὶ ὅρα τοῦ ῥήματος τὴν ἀκρίβειαν. Οὐ γὰρ εἶπε, σάρκα καὶ ὀστέα ὄντα, ἀλλὰ σάρκα καὶ ὀστέα ἔχοντα, ἵνα δείξῃ, ἄλλο μὲν τὸ ἔχον κατὰ τὴν φύσιν, ἄλλο δὲ τὸ ἐχόμενον. Ὥσπερ γὰρ ἄλλο μέν ἐστι τὸ λαβόν, ἄλλο δὲ τὸ ληφθέν, εἷς δὲ ἐξ ἀμφοῖν ὁ Χριστὸς θεωρεῖται, οὕτω τὸ ἔχον πρὸς τὸ ἐχόμενον πλείστην μὲν ἔχει διαφοράν, οὐκ εἰς

ISMDPJCVOR 3 τὸ ante κοπιᾶν add. J 5 Οὐ δῆτα: Οὐδαμῶς V 6 καὶ ante ταῦτα add. S 9 ὡρίσαμεν J 11–12 μετὰ τὴν ἀνάστασιν post δηλοῖ transp. S 16 τῶν om. J 17 τῶν om. J τῆς om. IJV 18 παρθένου V 19 λόγον ἐγεγόνει J 21 ὁ δεσπότης χεῖρας τοῖς ἀποστόλοις J 27 μου[2] om. IV 30 ὄντα: θετά J 32 τὸ ληφθέν, ἄλλο δὲ τὸ λαβόν S ἐξ: ἐν J 33 μὲν om. I τὴν ante διαφοράν add. S

Pr.: *Prema tome, ni glad ni žeđ?*

Sk.: *Nikako.*

Pr.: *Ni hodanje, ni umor, ni spavanje, ni općenito rečeno drugo što takvo?*

Sk.: *Nikako.*

Pr.: *Ako se, dakle, sjedinjenje bilo u začeću, a sve se ono dogodilo nakon začeća i rođenja, nije li, zaista, čovještvo nakon sjedinjenja izgubilo svoju vlastitu narav?*

Sk.: *Nisam točno odredio, jer se tijelo nakon uskrsnuća od mrtvih promijenilo u narav božanstva.*

Pr.: *Ništa, dakle, od onoga što označuje narav nije ostalo u njemu nakon uskrsnuća.*

Sk.: *Ako je ostalo, nije se dogodila božanska promjena.*

Pr.: *Kako je, dakle, pokazao nevjernim učenicima ruke i noge?*

Sk.: *Ušao je kroz zatvorena vrata.*

Pr.: *Ali ušao je kroz zatvorena vrata onako kako je izašao iz*
utrobe, vrata su djevičanstva pri tom ostala, onako kako je ho- 160
dao po moru. A još se po tvojoj riječi nije bila dogodila promjena naravi.

Sk.: *Gospodin je pokazao apostolima ruke, kako se borio s Jakovom.*

Pr.: *Ali Gospodin nam ne dopušta da tako shvaćamo. Kada su naime učenici mislili da vide duha, uklonio je ovu sumnju i pokazao narav tijela: "Zašto se", kaže naime, "prepadoste? Zašto vam sumnje obuzimaju srce? Pogledajte moje ruke i moje noge! Ta ja sam to! Opipajte me i vidite, jer duh ni tijela ni kostiju nema, kao što vidite da ja imam." I promotri točnost rečenice. Nije naime rekao da je on tijelo i kosti, nego da ima tijelo i kosti, da bi pokazao da je jedno ono što ima po naravi, a drugo ono što se ima. Kao što je naime jedno ono što je uzelo, a drugo ono što je uzeto, jedan se pak Krist promatra s obje strane, tako ono što*

(14–25 passim: Iv 20:10 ff) (17–19 Mt 14:25 i dalje) (20–1 Lk 24:38–9; Post 32:25)
24–27 Lk 24:38–9

δύο δὲ πρόσωπα μερίζει τὸν ἐν τούτοις νοούμενον. Ὁ μέντοι κύριος ἀμφιβαλλόντων ἔτι τῶν μαθητῶν, καὶ τροφὴν ᾔτησε, καὶ λαβὼν ἔφαγεν, οὔτε φαντασίᾳ τὴν τροφὴν ἀναλίσκων, οὔτε τοῦ σώματος τὴν χρείαν πληρῶν.

ΕΡΑΝ. Καὶ μὴν ἀνάγκη δυοῖν θάτερον δέξασθαι· ἢ γὰρ δεηθεὶς μετέλαβεν, ἢ μὴ δεόμενος ἔδοξε μὲν ἐσθίειν, ἥκιστα δὲ μετέλαβε τροφῆς.

ΟΡΘ. Τροφῆς μὲν οὐκ ἔχρῃζεν ἀθάνατον γεγενημένον τὸ σῶμα. Περὶ γὰρ τῶν ἀνισταμένων ὁ κύριος ἔφη· "Ἐκεῖ οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε γαμίσκονται, ἀλλ' εἰσὶν ὡς ἄγγελοι." Ὅτι μέντοι μετέλαβε τῆς τροφῆς, μάρτυρες οἱ ἀπόστολοι. Ὁ μὲν γὰρ μακάριος Λουκᾶς ἐν τῷ προοιμίῳ τῶν Πράξεων ἔφη, ὡς "Συναλιζόμενος τοῖς ἀποστόλοις ὁ κύριος παρήγγειλεν ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι." Ὁ δὲ θειότατος Πέτρος σαφέστερον εἴρηκεν· "Οἵτινες συνεφάγομεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ μετὰ τὸ ἀναστῆναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν." Ἐπειδὴ γὰρ τῶν κατὰ τὸν παρόντα βίον ζώντων ἴδιον τὸ ἐσθίειν, ἀναγκαίως ὁ κύριος τῆς σαρκὸς τὴν ἀνάστασιν διὰ βρώσεως καὶ πόσεως ἔδειξε τοῖς μὴ νομίζουσιν ἀληθῆ. Ταὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Λαζάρου καὶ ἐπὶ τῆς Ἰαείρου πεποίηκε θυγατρός. Καὶ γὰρ ταύτην ἀναστήσας προσέταξεν αὐτῇ δοθῆναι φαγεῖν, καὶ τὸν Λάζαρον συνεστιώμενον εἶχε, ταύτῃ δεικνὺς τὴν ἀνάστασιν ἀληθῆ.

ΕΡΑΝ. Εἰ δοίημεν ἀληθῶς βεβρωκέναι τὸν κύριον, δῶμεν καὶ πάντας ἀνθρώπους μετὰ τὴν ἀνάστασιν μεταλαμβάνειν τροφῆς.

ΟΡΘ. Τὰ διά τινα οἰκονομίαν ὑπὸ τοῦ σωτῆρος γενόμενα οὐκ ἔστι κανὼν καὶ ὅρος τῆς φύσεως· ἐπεὶ καὶ ἄλλα τινὰ ᾠκονόμησεν, ἃ τοῖς ἀναβιώσκουσιν οὐδ' ὅλως συμβήσεται.

161 ΕΡΑΝ. Τίνα ταῦτα;

ΟΡΘ. Τῶν ἀνισταμένων τὰ σώματα οὐκ ἄφθαρτα γενήσεται καὶ ἀθάνατα;

ΕΡΑΝ. Οὕτως ἡμᾶς ὁ θεῖος Παῦλος ἐδίδαξε. "Σπείρεται, γὰρ ἔφη, ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ. Σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ. Σπείρεται ἐν ἀσθενείᾳ, ἐγείρεται ἐν δυνάμει. Σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν."

ISMDPJCVOR 1 ἐν om. J 6 ἔδοξε: ἐδέξατο S 7 τῆς ante τροφῆς add. J 9 γὰρ om. ISV^{ac}: Καὶ γὰρ ante περὶ add. V^{pc} 13 παρήγγελλεν I: παρήγγελεν S 14–15 αὐτῷ καὶ συνεπίομεν J 16 ζώντων om. V 18 αὐτὸν post νομίζουσιν add. S 20 συνεσθιώμενον J 21 ἀληθῆ τὴν ἀνάστασιν J 22 δοῖμεν J 29 ἀθάνατα: ἀσώματα J 30 Οὕτως: Τοῦτο J 31 ἔφη: φησιν SJ φθορᾷ --- ἐν^3 om. J ἐν ἀφθαρσίᾳ ἐγείρεται S 31–2 ἐν δόξῃ ἐγείρεται S

ima, ima najveću razliku prema onom što se ima, a ne dijeli u dvije osobe onoga kojega se u njima spoznaje. Gospodin je doista od učenika koji su sumnjali tražio hranu, i, pošto je uzeo, jeo, ne trošeći prividno hranu, niti ispunjajući potrebu tijela.

Sk.: *No ipak je nužno prihvatiti jedno od dvoga; ili je naime uzeo zato što je trebao, ili, iako nije trebao, činilo se da je jeo, a doista nije uzeo hranu.*

Pr.: *Tijelo koje je postalo besmrtno nije zaista trebalo hranu. O onima naime koji uskrsavaju rekao je Gospodin: "Ondje se ne žene niti udaju, nego su kao anđeli". Da je doista uzeo hranu, svjedoci su apostoli. Blaženi je Luka na početku Djela rekao: "Dok je Gospodin blagovao s njima, zapovjedio je da se ne udaljuju od Jeruzalema". Veoma bogobojazni Petar rekao je jasnije: "Nama koji smo s njim jeli i s njim pili poslije njegova uskrsnuća od mrtvih". Pošto je naime vlastitost onih koji žive u sadašnjem životu da jedu, Gospodin je nužno jedenjem i pijenjem pokazao istinitim uskrsnuće tijela onima koji to ne priznaju. To isto je učinio s Lazarom i s Jairovom kćeri. Kada ju je naime uskrisio, zapovjedio je da joj dadnu jesti. I imao je Lazara koji je s njim objedovao, pokazujući tako da je uskrsnuće istinito.*

Sk.: *Ako bismo dopustili da je Gospodin uistinu jeo, dopustimo da i svi ljudi nakon uskrsnuća uzimaju hranu.*

Pr.: *Što je Spasitelj učinio po izvjesnoj ekonomiji nije pravilo i određenje naravi, jer je i neke druge stvari učinio po ekonomiji, koje uopće ne odgovaraju onima koji oživljuju.*

Sk.: *Koje su to?* 161

Pr.: *Hoće li tijela onih koji su uskrsnuli biti neraspadljiva i besmrtna?*

Sk.: *Tako nas je poučio božanski Pavao: "Sije se", kaže naime, "u raspadljivosti, uskršava u neraspadljivosti; sije se u sramoti, uskršava u slavi; sije se u slabosti, uskršava sa silom; sije se tijelo zemaljsko, uskršava tijelo duhovno".*

(2–4 Lk 24:41–3) 9–10 Mk 12:25 12–13 Dj 1:4 14–15 Dj 10:41 (16–17 Mk 5:43) (18–20 Iv 12:1–2) 29–32 1 Kor 15:42–4

ΟΡΘ. Ἀλλ᾽ ὁ κύριος ἄπηρα καὶ ἀλώβητα πάντων ἀνθρώπων ἐγείρει τὰ σώματα· οὔτε γὰρ χωλότης οὔτε τυφλότης ἐν τοῖς ἀνισταμένοις εὑρίσκεται· τῷ δέ γε οἰκείῳ σώματι τὰς ἐκ τῶν ἥλων γεγενημένας διατρήσεις κατέλιπε καὶ τὴν τῆς πλευρᾶς ὠτειλήν, καὶ τούτου μάρτυρες αὐτός τε ὁ κύριος καὶ τοῦ Θωμᾶ αἱ χεῖρες.

ΕΡΑΝ. Ἀληθές.

ΟΡΘ. Εἰ τοίνυν μετὰ τὴν ἀνάστασιν τροφῆς μετέλαβεν ὁ δεσπότης, καὶ τὰς χεῖρας ἔδειξε καὶ τοὺς πόδας τοῖς μαθηταῖς, καὶ τὰς ἐν τούτοις διατρήσεις τῶν ἥλων, καὶ μέντοι γε καὶ τὴν πλευρὰν καὶ τὴν ἐν αὐτῇ γεγενημένην ἐκ τῆς πληγῆς ὠτειλήν, καὶ ἔφη πρὸς αὐτούς· "Ψηλαφήσατέ με, καὶ ἴδετε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα," μεμένηκεν ἄρα καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἡ τοῦ σώματος φύσις, καὶ εἰς ἑτέραν οὐσίαν οὐ μετεβλήθη.

ΕΡΑΝ. Οὐκοῦν καὶ θνητόν ἐστι καὶ παθητὸν μετὰ τὴν ἀνάστασιν;

ΟΡΘ. Οὐδαμῶς, ἀλλ᾽ ἄφθαρτον καὶ ἀπαθὲς καὶ ἀθάνατον.

ΕΡΑΝ. Εἰ ἄφθαρτόν ἐστι καὶ ἀπαθὲς καὶ ἀθάνατον, εἰς ἑτέραν μεταβέβληται φύσιν.

ΟΡΘ. Τοιγαροῦν καὶ τὰ πάντων ἀνθρώπων σώματα εἰς ἑτέραν οὐσίαν μεταβληθήσεται· ἄφθαρτα γὰρ ἅπαντα καὶ ἀθάνατα ἔσται· ἢ οὐκ ἀκήκοας τοῦ ἀποστόλου λέγοντος· "Δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν;"

ΕΡΑΝ. Ἀκήκοα.

ΟΡΘ. Οὐκοῦν μένει μὲν ἡ φύσις, μεταβάλλεται δὲ αὐτῆς τὸ φθαρτὸν εἰς ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν εἰς ἀθανασίαν. Σκοπήσωμεν δὲ οὑτωσί· τὸ ἀσθενοῦν σῶμα καὶ τὸ ὑγιαῖνον σῶμα καλοῦμεν ὁμοίως.

ΕΡΑΝ. Ναιχί.

ΟΡΘ. Διατί;

ΕΡΑΝ. Ἐπειδὴ μετέχει τῆς αὐτῆς οὐσίας τὰ ἀμφότερα.

ΟΡΘ. Καὶ μὴν πλείστην ἐν αὐτοῖς ὁρῶμεν διαφοράν. Τὸ μὲν γάρ ἐστιν ὑγιές τε καὶ ἄρτιον καὶ ἀπήμαντον· τὸ δὲ ἢ τὸν ὀφθαλμὸν ἐκκεκομμένον, ἢ τὸ σκέλος ἔχει πεπληγμένον, ἢ ἄλλο τι πάθος παγχάλεπον.

ISMDPJCVOR 1 μὲν post ὁ add. I ἀλώβητα καὶ ἄπηρα J ἐγείρων ISV 3 δέ γε om. ISV καὶ ante τὰς add. J 5 αἱ τοῦ Θωμᾶ χεῖρες S 7 καὶ ante μετὰ add. J τε post τροφῆς add. SV 9 γε om. S^{ac}J 13 οὐ μετεβλήθη οὐσίαν S 14 καὶ ante μετὰ add. J 19 πάντα J 20 ἤκουσας J 23 αὐτῆς om. J 25 οὑτωσί: οὕτως· εἰ J σῶμα^{2} om. J 28 τὰ om. SJ 31 ἐκκεκομμένον --- πεπληγμένον: ἔχει πεπηρωμένον, ἢ τὸ σκέλος ἐκκεκομμένον J

Pr.: *Ali Gospodin uskrisuje tijela svih ljudi neosakaćena i neokaljana, jer se ne nalazi ni hromost ni sljepoća kod onih koji su uskrsnuli; u svom vlastitom tijelu ostavio je rupe nastale od čavala i ranu u boku, a svjedoci toga su sâm Gospodin i Tomine ruke.*

Sk.: *Istinito.*

Pr.: *Ako je, dakle, Gospodin nakon uskrsnuća uzeo hranu i pokazao učenicima ruke i noge, i rupe u njima od čavala, također i bok i ranu u njemu načinjenu udarcem i rekao im: "Opipajte me i vidite, jer duh tijela ni kostiju nema, kao što vidite da ja imam", ostala je, svakako, narav tijela i nakon uskrsnuća i nije se promijenila u drugu bit.*

Sk.: *Tijelo je, dakle, i smrtno i trpljivo nakon uskrsnuća?*

Pr.: *Nikako, nego neraspadljivo, netrpljivo i besmrtno.*

Sk.: *Ako je neraspadljivo, netrpljivo i besmrtno, tada se promijenilo u drugu bit.*

Pr.: *Dakle i tijela svih ljudi promijenit će se u drugu bit, jer će biti neraspadljiva i besmrtna. Nisi li čuo Apostola koji kaže: "Treba naime da se ovo raspadljivo obuče u neraspadljivost i ovo smrtno obuče u besmrtnost"?*

Sk.: *Čuo sam.*

Pr.: *Dakle ostaje narav, ali se njezina raspadljivost mijenja u neraspadljivost i njezina smrtnost u besmrtnost. Pogledajmo ovako: slabo i zdravo tijelo nazivamo jednako.*

Sk.: *Tako je.*

Pr.: *Zbog čega?*

Sk.: *Budući da oba imaju istu bit.*

Pr.: *A ipak zamjećujemo veoma veliku razliku među njima. Jedno je naime zdravo, potpuno i neoštećeno, a drugom je oko iskopano, ili ima slomljenu nogu, ili neku drugu tešku bolest.*

(3–4 Iv 20:27) 8–10 Lk 24:39 18–19 1 Kor 15:53

ΕΡΑΝ. Ἀλλὰ περὶ τὴν αὐτὴν φύσιν ἑκάτερον γίνεται, καὶ ἡ ὑγεία καὶ ἡ ἀσθένεια.

ΟΡΘ. Οὐκοῦν τὸ σῶμα οὐσίαν κλητέον, καὶ τὴν νόσον καὶ τὴν ὑγείαν συμβεβηκός.

164 *ΕΡΑΝ. Πάνυγε· συμβαίνει γὰρ τῷ σώματι ταῦτά γε, καὶ ἀποσυμβαίνει.*

ΟΡΘ. Τοιγάρτοι καὶ τὴν φθορὰν καὶ τὸν θάνατον συμβεβηκός, οὐκ οὐσίας ὀνομαστέον· συμβαίνουσι γάρ, καὶ ἀποσυμβαίνουσι.

ΕΡΑΝ. Οὕτω κλητέον.

ΟΡΘ. Οὐκοῦν καὶ τὰ τῶν ἀνθρώπων σώματα τῆς μὲν φθορᾶς ἀνιστάμενα καὶ τῆς θνητότητος ἀπαλλάττεται, τὴν δέ γε οἰκείαν οὐκ ἀπόλλυσι φύσιν.

ΕΡΑΝ. Ἀληθές.

ΟΡΘ. Καὶ τὸ δεσποτικὸν τοιγαροῦν σῶμα ἄφθαρτον μὲν ἀνέστη, καὶ ἀπαθὲς καὶ ἀθάνατον καὶ τῇ θείᾳ δόξῃ δεδοξασμένον, καὶ παρὰ τῶν ἐπουρανίων προσκυνεῖται δυνάμεων· σῶμα δὲ ὅμως ἐστὶ τὴν προτέραν ἔχον περιγραφήν.

ΕΡΑΝ. Ἐν μὲν τούτοις εἰκότα λέγειν δοκεῖς. Μετὰ δέ γε τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν, οὐκ οἶμαί σε λέξειν, ὡς οὐκ εἰς θεότητος μετεβλήθη φύσιν.

ΟΡΘ. Ἐγὼ μὲν οὐκ ἂν φαίην ἀνθρωπίνοις πειθόμενος λογισμοῖς. Οὐ γὰρ οὕτως εἰμὶ θρασύς, ὥστε φάναι τι σεσιγημένον παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ. Ἤκουσα μέντοι τοῦ θεσπεσίου Παύλου βοῶντος, ὅτι "Ἔστησεν ὁ θεὸς ἡμέραν, ἐν ᾗ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὥρισε, πίστιν παρασχὼν πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν." Μεμάθηκα δὲ καὶ παρὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, ὅτι οὕτως ἐλεύσεται ὃν τρόπον αὐτὸν εἶδον οἱ μαθηταὶ πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν. Εἶδον δὲ περιγεγραμμένην φύσιν, οὐκ ἀπερίγραφον. Ἤκουσα δὲ καὶ τοῦ κυρίου λέγοντος· "Ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ." Καὶ οἶδα περιγεγραμμένον τὸ ὑπ' ἀνθρώπων ὁρώμενον. Ἀθέατος γὰρ ἡ ἀπερίγραφος φύσις. Καὶ μέντοι καὶ τό, καθίσαι ἐπὶ θρόνου δόξης, καὶ στῆσαι τοὺς μὲν ἀμνοὺς ἐκ δεξιῶν, τοὺς δὲ ἐρίφους ἐξ εὐωνύμων, τὸ περιγεγραμμένον δηλοῖ.

ISMDPJCVOR 1 *ἑκάτερα* S 1–2 *ἡ* bis om. V 5 *ταῦτα τῷ σώματι* J *γε* om. J 7 *συμβεβηκότα* J 10–11 *ἀνιστάμενα τῆς μὲν φθορᾶς* J 11–12 *γε* om. J *φύσιν οὐκ ἀπόλλυσιν* J *ἀπολλύει* IV: *ἀπολύει* O 14 *μὲν* om. J 23 *θεσπεσίου: θείου* V 24 *ὁ θεὸς* om. J 25–6 *ἐκ νεκρῶν αὐτόν* V 26 *ἀγγέλων* om. I 29 *ὅτι* post *λέγοντος* add. J

Sk.: *Ali kod iste naravi je oboje: i zdravlje i slabost.*

Pr.: *Stoga tijelo treba nazvati bit, a bolest i zdravlje akcidentom.*

Sk.: *Svakako, jer oni tijelu pridolaze i odlaze.* 164

Pr.: *Dakle, i raspadljivost i smrt su akcidenti, ne treba ih nazivati bitima, jer pridolaze i odlaze.*

Sk.: *Tako ih treba nazivati.*

Pr.: *I tijela, dakle, ljudi, kada uskršavaju od raspadljivosti i oslobađaju se od smrtnosti, ipak ne gube vlastitu narav.*

Sk.: *Istinito.*

Pr.: *I Gospodnje je, dakle, tijelo uskrsnulo neraspadljivo, netrpljivo i besmrtno, i proslavljeno božanskom slavom, i klanjaju mu se nebeske vlasti, a ipak je tijelo koje ima prijašnju ograničenost.*

Sk.: *Čini se da u tim stvarima govoriš kako pristoji. Ali ne smatram da ćeš govoriti kako se nije promijenilo u narav božanstva poslije uzimanja u nebo.*

Pr.: *Ne bih rekao da se pokoravam ljudskim dokazima, jer nisam tako drzak da bih kazao nešto o čemu šuti božansko Pismo. Čuo sam pak božanskog Pavla koji viče: "Bog je ustanovio Dan u koji će suditi svijetu po pravdi, po Čovjeku koga odredi, pred svima ovjerovi, uskrisivši ga od mrtvih". A naučio sam i od svetih anđela da će tako doći kako su ga učenici vidjeli da odlazi u nebo. A vidjeli su ograničenu narav, ne neograničenu. Čuo sam i Gospodina koji kaže: "Vidjet ćete Sina Čovječjega kako dolazi na oblacima nebeskim". I znam da je ograničeno ono što su ljudi vidjeli, jer je neograničena narav nevidljiva. I ono: sjesti na prijestolje slave i razlučiti janjce na desnu a jarce na lijevu stranu, označuje ono što je ograničeno.*

20–2 Dj 17:31 (22–4 Dj 1:11) 25–6 Mt 26:64 (27–8 Mt 25:31–3)

ΕΡΑΝ. Οὐκοῦν οὐδὲ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἀπερίγραφος ἦν. Ὑπὸ γὰρ τῶν Σεραφὶμ αὐτὸν εἶδεν ὁ προφήτης κυκλούμενον.

ΟΡΘ. Οὐκ αὐτὴν εἶδεν ὁ προφήτης τοῦ θεοῦ τὴν οὐσίαν, ἀλλ' ὄψιν τινὰ τῇ αὐτοῦ δυνάμει συμβαίνουσαν. Μετὰ δὲ τὴν ἀνάστασιν ἅπαντες αὐτὴν τοῦ κριτοῦ τὴν ὁρωμένην ὄψονται φύσιν.

ΕΡΑΝ. Ὑποσχόμενος λόγον μὴ λέγειν ἀμάρτυρον, λογισμοὺς ἡμῖν οἰκείους προσφέρεις.

ΟΡΘ. Ἐγὼ ταῦτα παρὰ τῆς θείας ἐδιδάχθην γραφῆς. Ἤκουσα γὰρ Ζαχαρίου τοῦ προφήτου λέγοντος· "Ὄψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν." Πῶς δὲ ἕψεται τῇ προφητείᾳ τὸ τέλος, τῶν ἐσταυρωκότων μὴ γνωριζόντων ἣν ἐσταύρωσαν φύσιν; Ἤκουσα δὲ καὶ τοῦ νικηφόρου Στεφάνου βοῶντος· "Ἰδοὺ θεωρῶ τοὺς οὐρανοὺς ἀνεῳγμένους, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἑστηκότα ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ." Εἶδε δὲ τὴν ὁρωμένην, οὐ τὴν ἀόρατον φύσιν.

165 ΕΡΑΝ. Ταῦτα μὲν οὕτω γέγραπται. Ἀλλὰ τὸ σῶμα, μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν, οὐκ οἶμαί σε δείξειν ὑπὸ τῶν πνευματοφόρων ἀνδρῶν προσαγορευόμενον σῶμα.

ΟΡΘ. Μάλιστα μὲν καὶ τὰ προειρημένα τοῦ σώματος ὑπάρχει δηλωτικά· τὸ γὰρ ὁρώμενον, σῶμα· δείξω δὲ ὅμως καὶ μετὰ τὴν ἀνάληψιν σῶμα καλούμενον τοῦ δεσπότου τὸ σῶμα. Ἄκουσον τοίνυν τοῦ ἀποστόλου διδάσκοντος· "Ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, ἐξ οὗ καὶ σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα κύριον Ἰησοῦν, ὃς μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ." Οὐ τοίνυν εἰς ἑτέραν μεταβέβληται φύσιν, ἀλλὰ μεμένηκε σῶμα, θείας μέντοι δόξης πεπληρωμένον καὶ φωτὸς ἐκπέμπον ἀκτῖνας· ἐκείνῳ τὰ τῶν ἁγίων σώματα γενήσεται σύμμορφα. Εἰ δὲ εἰς ἑτέραν ἐκεῖνο μετεβλήθη φύσιν, καὶ τὰ τούτων ὡσαύτως μεταβληθήσεται. Σύμμορφα γὰρ ἐκείνῳ γενήσεται. Εἰ δὲ τὰ τῶν ἁγίων φυλάττει τὸν χαρακτῆρα τῆς φύσεως, καὶ τὸ δεσποτικὸν ἄρα ὡσαύτως τὴν οἰκείαν οὐσίαν ἀμετάβλητον ἔχει.

ΕΡΑΝ. Ἴσα τοίνυν ἔσται τῷ δεσποτικῷ σώματι τὰ τῶν ἁγίων σώματα;

ΟΡΘ. Τῆς μὲν ἀφθαρσίας καὶ μέντοι καὶ τῆς ἀθανασίας μεθέξει καὶ ταῦτα. Κοινωνήσει δὲ καὶ τῆς δόξης, καθά φησιν ὁ ἀπόστολος·

ISMDPJCVOR 2 εἶδεν αὐτὸν J ὁ προφήτης εἶδεν S 6 μὴ λόγον ἀμάρτυρον λέγειν S 7 προφέρεις IS 9 τοῦ προφήτου Ζαχαρίου IS 13 ἑστῶτα J 16 πνευματεμφόρων J 19 καὶ om. I 21 διδάσκοντος: φάσκοντος J 24 τοῦ σώματος SV 26 πέμπον V ἐκείνου J ἁγίων: δικαίων J 29 φυλάττοι S 31–2 τῶν ἁγίων τὰ σώματα ISV

Sk.: *Dakle, nije bio neograničen ni prije učovječenja, jer ga je prorok vidio opkoljena serafima.*

Pr.: *Prorok nije vidio samu bit Božju, nego neku pojavu prilagođenu njegovoj moći. A nakon uskrsnuća svi će vidjeti samu vidljivu narav suca.*

Sk.: *Obećao si da nećeš govoriti riječi bez svjedočanstva, iznosiš nam vlastita razmišljanja.*

Pr.: *To sam naučio iz božanskog Pisma, jer sam čuo proroka Zahariju koji kaže: "I oni će gledati u onog koga su proboli". A kako će ispunjenje slijediti proroštvo ako oni koji su razapeli ne poznaju narav koju su razapeli? A čuo sam i pobjedonosnog Stjepana koji viče: "Evo gledam otvorena nebesa i Sina Čovječjega koji stoji s desne Boga". I vidio je vidljivu, ne nevidljivu narav.*

Sk.: *To je zaista tako napisano, ali ne smatram da ćeš moći* 165 *pokazati da ljudi nadahnuti Duhom tijelo nakon uzimanja u nebo nazivaju tijelom.*

Pr.: *Ono što je prije rečeno najviše je oznaka tijela, jer ono što se vidi jest tijelo. A isto tako ću pokazati da je Gospodnje tijelo nazvano tijelom i nakon uznesenja. Čuj, dakle, Apostola koji naučava: "Naša je naime domovina na nebesima, odakle iščekujemo i Spasitelja Gospodina Krista, koji će preobraziti ovo naše bijedno tijelo i suobličiti ga tijelu svome slavnome". Nije se, dakle, promijenilo u drugu narav, nego je ostalo tijelo, ispunjeno i božanskom slavom i šalje zrake svjetla; njemu će se suobličiti tijela svetih. A da se ono promijenilo u drugu narav, i tijela bi se svetih isto tako promijenila, jer će se njemu suobličiti. A ako tijela svetih zadržavaju vlastitosti svoje naravi, i Gospodnje tijelo zbilja zadržava isto tako svoju vlastitu bit nepromijenjenom.*

Sk.: *Gospodnjem će, dakle, tijelu biti jednaka tijela svetih?*

Pr.: *I ona će sudjelovati u neraspadljivosti i dakako u besmrtnosti. I bit će zajedno u slavi, kako kaže Apostol: "Ako zbilja*

(2 Iz 6:2) 9 Zah 12:10 12–13 Dj 7:56 20–22 Fil 3:20–1 31–245.1 Rim 8:17

“Εἴπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν.” Ἐν δέ γε τῇ ποσότητι πολὺ τὸ διάφορον ἔστιν εὑρεῖν, καὶ τοσοῦτον, ὅσον ἡλίου πρὸς ἀστέρας, μᾶλλον δὲ ὅσον δεσπότου πρὸς δούλους, καὶ τοῦ φωτίζοντος πρὸς τὸ φωτιζόμενον. Μεταδέδωκε δὲ ὅμως τῶν οἰκείων ὀνομάτων τοῖς δούλοις, καὶ φῶς καλούμενος, φῶς τοὺς ἁγίους ἐκάλεσεν· “Ὑμεῖς, γάρ φησιν, ἐστὲ τὸ φῶς τοῦ κόσμου.” Καὶ ἥλιος δικαιοσύνης ὀνομαζόμενος, περὶ τῶν δούλων φησί· “Τότε ἐκλάμψουσιν οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος.” Κατὰ τὸ ποιὸν τοίνυν, οὐ κατὰ τὸ ποσόν, σύμμορφα ἔσται τῷ δεσποτικῷ σώματι τῶν ἁγίων τὰ σώματα. Ἰδού σοι διαρρήδην ἐδείξαμεν ὅπερ ἡμᾶς ἐζήτησας. Εἰ δέ σοι δοκεῖ, καὶ ἑτέρως τοῦτο σκοπήσωμεν.

ΕΡΑΝ. Πάντα δεῖ λίθον, κατὰ τὴν παροιμίαν, κινεῖν, ὥστε τὸ ἀληθὲς ἐξευρεῖν, οὐχ ἥκιστα δὲ θείων προκειμένων δογμάτων.

ΟΡΘ. Εἰπὲ τοίνυν, τὰ μυστικὰ σύμβολα παρὰ τῶν ἱερωμένων τῷ δεσπότῃ θεῷ προσφερόμενα, τίνων ἐστὶ σύμβολα;

ΕΡΑΝ. Τοῦ δεσποτικοῦ σώματός τε καὶ αἵματος.

ΟΡΘ. Τοῦ ὄντος σώματος ἢ τοῦ οὐκ ὄντος;

ΕΡΑΝ. Τοῦ ὄντος.

ΟΡΘ. Ἄριστα. Χρὴ γὰρ εἶναι τὸ τῆς εἰκόνος ἀρχέτυπον. Καὶ γὰρ οἱ ζωγράφοι τὴν φύσιν μιμοῦνται, καὶ τῶν ὁρωμένων γράφουσι τὰς εἰκόνας.

ΕΡΑΝ. Ἀληθές.

ΟΡΘ. Εἰ τοίνυν τοῦ ὄντος σώματος ἀντίτυπά ἐστι τὰ θεῖα μυστή-
168 ρια, σῶμα ἄρα ἐστὶ καὶ νῦν τοῦ δεσπότου τὸ σῶμα, θεῖον μέντοι καὶ δεσποτικὸν σῶμα, οὐκ εἰς θεότητος φύσιν μεταβληθέν, ἀλλὰ θείας δόξης ἀναπλησθέν.

ΕΡΑΝ. Εἰς καιρὸν τὸν περὶ τῶν θείων μυστηρίων ἐκίνησας λόγον· ἐντεῦθέν σοι γὰρ δείξω τοῦ δεσποτικοῦ σώματος τὴν εἰς ἑτέραν φύσιν μεταβολήν. Ἀπόκριναι τοίνυν πρὸς τὰς ἐμὰς ἐρωτήσεις.

ΟΡΘ. Ἀποκρινοῦμαι.

ΕΡΑΝ. Τί καλεῖς τὸ προσφερόμενον δῶρον πρὸ τῆς ἱερατικῆς ἐπικλήσεως;

ΟΡΘ. Οὐ χρὴ σαφῶς εἰπεῖν· εἰκὸς γάρ τινας ἀμυήτους παρεῖναι.

ΕΡΑΝ. Αἰνιγματώδης ἡ ἀπόκρισις ἔστω.

ISMDPJCVOR 6 ἐστέ, φησίν S 9 ἁγίων: δικαίων J 10 ἐζήτησας: ἐπήγγειλας ISV: ᾔτησας V^{vm} 12 κινεῖν post λίθον transp. V 15 δεσπότῃ om. V τίνος J 17 ὄντως (bis) V τοῦ^{2} om. V 18 ὄντως V 23 ὄντως V^{ac} 24–5 θεῖον — σῶμα om. ISV 28 γάρ σοι J 34 Αἰνιγματωδῶς ISV

trpimo s njim – da s njim budemo i proslavljeni". A u kvantiteti može se pronaći velika razlika, i to tolika kolika je između Sunca i zvijezda, ili radije kolika je između gospodara i sluge, i između onoga koji svijetli i onoga koji je osvijetljen. Ipak je vlastita imena dao slugama i onaj koji je nazivan Svjetlom nazvao je svece svjetlom: "Vi ste", kaže naime, "svjetlo svijeta". I onaj koji je nazivan Suncem pravednosti o slugama kaže: "Tada će zasjati pravednici kao sunce". Po kvaliteti će, dakle, ne po kvantiteti, tijela svetih biti suobličena Gospodnjem tijelu. Evo smo ti otvoreno pokazali što si od nas tražio. A ako ti se sviđa, pogledajmo to i drugačije.

Sk.: *Treba pokrenuti svaki kamen, prema poslovici, da bi se pronašlo istinu, osobito kada su u pitanju božanske dogme.*

Pr.: *Reci, dakle, otajstveni simboli, koje svećenici prinose Gospodinu Bogu, čega su simboli?*

Sk.: *Gospodnjeg tijela i krvi.*

Pr.: *Pravoga tijela ili nepravoga?*

Sk.: *Pravoga.*

Pr.: *Izvrsno. Jer treba postojati arhetip slike. I slikari naime oponašaju prirodu i slikaju slike onoga što se vidi.*

Sk.: *Istinito.*

Pr.: *Ako su, dakle, božanska otajstva antitipovi pravoga tijela, tada je Gospodnje tijelo doista i sada tijelo, također božansko* 168
i Gospodnje tijelo, nije se promijenilo u narav božanstva, nego je ispunjeno božanskom slavom.

Sk.: *U pravi si trenutak pokrenuo razgovor o božanskim otajstvima, jer ću ti odatle pokazati promjenu Gospodnjeg tijela u drugu narav. Odgovori, dakle, na moja pitanja.*

Pr.: *Odgovorit ću.*

Sk.: *Kako nazivaš dar koji se prinosi prije svećenikova zaziva?*

Pr.: *Ne treba govoriti otvoreno, jer su možda nazočni neki neupućeni u tajne.*

Sk.: *Neka odgovor bude zagonetan.*

6 Mt 5:14 (7 Mal 4:2 = LXX 3:20) 7–8 Mt 13:43

ΟΡΘ. Τὴν ἐκ τοιῶνδε σπερμάτων τροφήν.

ΕΡΑΝ. Τὸ δὲ ἕτερον σύμβολον πῶς ὀνομάζομεν;

ΟΡΘ. Κοινὸν καὶ τοῦτο ὄνομα, πόματος εἶδος σημαῖνον.

ΕΡΑΝ. Μετὰ δέ γε τὸν ἁγιασμὸν πῶς ταῦτα προσαγορεύεις;

ΟΡΘ. Σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ.

ΕΡΑΝ. Καὶ πιστεύεις γε σώματος Χριστοῦ μεταλαμβάνειν καὶ αἵματος;

ΟΡΘ. Οὕτω πιστεύω.

ΕΡΑΝ. Ὥσπερ τοίνυν τὰ σύμβολα τοῦ δεσποτικοῦ σώματός τε καὶ αἵματος ἄλλα μέν εἰσι πρὸ τῆς ἱερατικῆς ἐπικλήσεως, μετὰ δέ γε τὴν ἐπίκλησιν μεταβάλλεται καὶ ἕτερα γίνεται, οὕτω τὸ δεσποτικὸν σῶμα μετὰ τὴν ἀνάληψιν εἰς τὴν θείαν μετεβλήθη οὐσίαν.

ΟΡΘ. Ἑάλως αἷς ὕφηνας ἄρκυσιν. Οὐδὲ γὰρ μετὰ τὸν ἁγιασμὸν τὰ μυστικὰ σύμβολα τῆς οἰκείας ἐξίσταται φύσεως· μένει γὰρ ἐπὶ τῆς προτέρας οὐσίας, καὶ τοῦ σχήματος καὶ τοῦ εἴδους, καὶ ὁρατά ἐστι, καὶ ἁπτά, οἷα καὶ πρότερον ἦν· νοεῖται δὲ ἅπερ ἐγένετο, καὶ πιστεύεται καὶ προσκυνεῖται, ὡς ἐκεῖνα ὄντα ἅπερ πιστεύεται. Παράθες τοίνυν τῷ ἀρχετύπῳ τὴν εἰκόνα, καὶ ὄψει τὴν ὁμοιότητα. Χρὴ γὰρ ἐοικέναι τῇ ἀληθείᾳ τὸν τύπον. Καὶ γὰρ ἐκεῖνο τὸ σῶμα τὸ μὲν πρότερον εἶδος ἔχει, καὶ σχῆμα καὶ περιγραφήν, καὶ ἁπαξαπλῶς, τὴν τοῦ σώματος οὐσίαν· ἀθάνατον δὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν γέγονε, καὶ κρεῖττον φθορᾶς, καὶ τῆς ἐκ δεξιῶν ἠξιώθη καθέδρας, καὶ παρὰ πάσης προσκυνεῖται τῆς κτίσεως, ἅτε δὴ σῶμα χρηματίζον τοῦ δεσπότου τῆς φύσεως.

ΕΡΑΝ. Καὶ μὴν τὸ μυστικὸν σύμβολον τὴν προτέραν ἀμείβει προσηγορίαν· οὐκέτι γὰρ ὀνομάζεται ὅπερ πρότερον ἐκαλεῖτο, ἀλλὰ σῶμα προσαγορεύεται. Χρὴ τοίνυν καὶ τὴν ἀλήθειαν θεόν, ἀλλὰ μὴ σῶμα καλεῖσθαι.

ΟΡΘ. Ἀγνοεῖν μοι δοκεῖς. Οὐ γὰρ σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄρτος ζωῆς ὀνομάζεται. Οὕτως αὐτὸ καὶ ὁ κύριος προσηγόρευσε, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ σῶμα θεῖον ὀνομάζομεν σῶμα, καὶ ζωοποιὸν καὶ δεσποτικὸν καὶ κυριακόν, διδάσκοντες ὡς οὐ κοινοῦ τινός ἐστιν ἀνθρώπου, ἀλλὰ

ISMDPJCVOR 2 ὀνομάζεις J 5 Χριστοῦ post Σῶμα add. SV 10 ἐστι J 12 εἰς τὴν οὐσίαν μετεβλήθη τὴν θείαν IV 13 Ἑάλως: Ἥλως J 20 εἰπεῖν post ἁπαξαπλῶς add. V τοῦ om. J 21 δὲ: γε J 23–4 τῆς τοῦ δεσπότου S 27 καὶ τὴν: κατὰ S 30 γὰρ post Οὕτως add. J αὐτὸ καὶ: αὐτὸς V 32 κοινῶς J: κοινὸν V τινός om. J

Pr.: *Hranom od ovakva sjemenja.*

Sk.: *A drugi simbol kako nazivamo?*

Pr.: *I to je ime opće, jer označuje vrstu pića.*

Sk.: *A nakon posvećenja kako ih nazivaš?*

Pr.: *Tijelom i krvlju Kristovom.*

Sk.: *I vjeruješ da primaš Kristovo tijelo i krv?*

Pr.: *Tako vjerujem.*

Sk.: *Kao što su, dakle, simboli Gospodnjeg tijela i krvi prije svećeničkog zaziva jedno, a poslije zaziva se mijenjaju i postaju nešto drugo, tako se i Gospodnje tijelo nakon uzašašća promijenilo u božansku bit.*

Pr.: *Uhvaćen si u mreže koje si ispleo. Otajstveni simboli naime poslije posvećenja ne odstupaju od svoje vlastite naravi. Ostaju naime kod prijašnje biti, lika i oblika; vidljivi su i opipljivi onako kako su i prije bili; a poima ih se onim što su upravo postali, u njih se vjeruje, i klanja im se jer su ono u što se vjeruje. Usporedi, dakle, tip s arhetipom i uočit ćeš sličnost, jer tip mora sličiti istini. Ono naime tijelo ima prijašnji oblik, lik i ograničenost, i, u jednu riječ, bit tijela; a poslije uskrsnuća postalo je besmrtno i jače od raspadljivosti, i dostojno sjedišta s desne, i njemu se klanja svako stvorenje, jer se naziva tijelo Gospodnje naravi.*

Sk.: *Ali otajstveni simbol mijenja prijašnji naziv, jer se više ne naziva kako se prije zvao, nego se naziva tijelom. Treba, dakle, istinu nazvati Bogom, a ne tijelom.*

Pr.: *Čini mi se da ne znaš, jer se ne naziva samo tijelom, nego i kruhom života. I sam Gospodin ga je tako nazivao, i samo tijelo nazivamo tijelom božanskim, i životvornim, i Gospodnjim, i Gospodinovim, naučavajući da ono nije tijelo nekog općeg*

(27–28 Iv 6:47–51)

169 τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅς θεός ἐστι καὶ ἄνθρωπος, αἰώνιός τε καὶ πρόσφατος. "Ἰησοῦς γὰρ Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας."

ΕΡΑΝ. Πολλοὺς μὲν περὶ τούτου διεξελήλυθας λόγους· ἐγὼ δὲ τοῖς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις πάλαι διαλάμψασιν ἁγίοις ἀκολουθῶ. Δεῖξον τοίνυν ἐκείνους μετὰ τὴν ἕνωσιν διαιροῦντας τῷ λόγῳ τὰς φύσεις.

ΟΡΘ. Ἐγὼ μέν σοι τοὺς ἐκείνων ἀναγνώσομαι πόνους· σὺ δὲ θαυμάσεις, εὖ οἶδα, τὴν τῆς διαιρέσεως ἀμετρίαν, ἣν τοῖς οἰκείοις συγγράμμασιν ἐντεθείκασι, πρὸς τὰς δυσσεβεῖς αἱρέσεις ἀγωνιζόμενοι. Ἄκουσον τοίνυν ἐκείνων, ὧν ἤδη τὰς μαρτυρίας σοι παρηγάγομεν, ἄντικρυς ταῦτα καὶ διαρρήδην λεγόντων.

Τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου ἐπισκόπου Ἀντιοχείας καὶ μάρτυρος.

1 Ἐκ τῆς πρὸς Σμυρναίους ἐπιστολῆς.

Ἐγὼ γὰρ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐν σαρκὶ αὐτὸν οἶδα καὶ πιστεύω ὄντα, καὶ ὅτε πρὸς τοὺς περὶ Πέτρον ἦλθεν, ἔφη αὐτοῖς, "Λάβετε, ψηλαφήσατέ με, καὶ ἴδετε, ὅτι οὐκ εἰμὶ δαιμόνιον ἀσώματον." Καὶ εὐθὺς αὐτοῦ ἥψαντο, καὶ ἐπίστευσαν.

2 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς.

Μετὰ δὲ τὴν ἀνάστασιν καὶ συνέφαγεν αὐτοῖς, καὶ συνέπιεν, ὡς σαρκικῶς, καὶ πνευματικῶς ἡνωμένος τῷ πατρί.

Εἰρηναίου ἐπισκόπου Λουγδούνου.

3 Ἐκ τοῦ τρίτου λόγου τῶν εἰς τὰς αἱρέσεις.

Ἥνωσεν οὖν, καθὼς προέφαμεν, τὸν ἄνθρωπον τῷ θεῷ. Εἰ γὰρ μὴ ἄνθρωπος ἐνίκησεν τὸν ἀντίπαλον τοῦ ἀνθρώπου, οὐκ ἂν δικαίως ἐνικήθη ὁ ἐχθρός· πάλιν τε, εἰ μὴ ὁ θεὸς ἐδωρήσατο τὴν σωτηρίαν, οὐκ ἂν βεβαίως ἔσχομεν αὐτήν· καὶ εἰ μὴ συνηνώθη ὁ ἄνθρωπος τῷ θεῷ, οὐκ ἂν ἠδυνήθη μετασχεῖν τῆς ἀφθαρσίας. Ἔδει γὰρ τὸν μεσίτην θεοῦ τε καὶ ἀνθρώπων διὰ τῆς ἰδίας πρὸς ἑκατέρους οἰκειότητος εἰς φιλίαν καὶ ὁμόνοιαν τοὺς ἀμφοτέρους συναγαγεῖν, καὶ θεῷ μὲν παραστῆσαι τὸν ἄνθρωπον, ἀνθρώποις δὲ γνωρίσαι τὸν θεόν.

ISMDPJCVOR 1 ἐστι θεὸς I 1–2 αἰώνιός --- πρόσφατος om. V 5 ἀκολουθῶ ἁγίοις V 9 γράμμασιν J 10 σοι τὰς μαρτυρίας S 12 ἐπισκόπου om. J καὶ μάρτυρος om. J 19 αὐτοῖς post συνέπιεν transp. V 21 τοῦ παλαιοῦ ante ἐπισκόπου add. SV ἐπισκόπου: τοῦ J Λουγδόνου I: Λουγδώνου S: Λουγδούνων J 22 τρίτου: δευτέρου mss. 26 ὁ om. J

čovjeka, nego našega Gospodina Isusa Krista, koji je Bog i čovjek, vječan i mlad: "Jer Isus Krist je isti jučer i danas i u vjekove." 169

Sk.: *Doista si rekao mnogo riječi o tome, ali ja slijedim svete koji su u Crkvama od starine sjali. Pokaži, dakle, da su oni svojim spisima nakon sjedinjenja razlikovali naravi.*

Pr.: *Čitat ću ti njihova djela; bit ćeš zadivljen, dobro znam, bezbrojnošću razlikovanja koje su stavili u svoje spise, boreći se protiv bezbožnih krivovjerja. Poslušaj, dakle, one čija sam ti svjedočanstva već iznosio, kako to tvrde jasno i izričito.*

Svetog Ignacija, antiohijskog biskupa i mučenika,

1 *Iz Poslanice Smirnjanima*

Ja naime znam i vjerujem da je On i poslije uskrsnuća u tijelu, i kada je došao onima kod Petra, rekao im je: "Uzmite, opipajte me i vidite da nisam netjelesni duh." I odmah ga dodirnuše i povjerovaše.

2 *Od istog, iz iste poslanice*

Poslije uskrsnuća pak s njima je zajedno i jeo i pio kao tjelesan, iako duhovno sjedinjen s Ocem.

Ireneja, lionskog biskupa,

3 *Iz treće knjige Protiv hereza*

Sjedinio je dakle, kako smo prije rekli, čovjeka s Bogom. Jer da čovjek nije pobijedio čovjekova protivnika, ne bi pravedno bio pobijeđen neprijatelj; i ponovno, da Bog nije darovao spasenje, ne bismo ga čvrsto posjedovali. I da nije čovjek bio sjedinjen s Bogom, ne bi mogao biti sudionikom neraspadljivosti. Potreban je bio naime posrednik između Boga i ljudi da svojim srodstvom s oboma oba spoji u prijateljstvu i slozi i da čovjeka približi Bogu, a ljudima da obznani Boga.

2–3 Heb 13:8 14–15 Lk 24:39 (18–19 Lk 24:43)

4 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ τρίτου λόγου τῆς αὐτῆς πραγματείας.

Διὸ πάλιν ἐν τῇ ἐπιστολῇ φησι· "Πᾶς ὁ πιστεύων ὅτι Ἰησοῦς Χριστός, ἐκ τοῦ θεοῦ γεγέννηται," ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν εἰδὼς Ἰησοῦν Χριστόν, ᾧ ἠνοίχθησαν αἱ πύλαι τοῦ οὐρανοῦ διὰ τὴν ἔνσαρκον ἀνάληψιν αὐτοῦ, ὃς καὶ ἐν τῇ αὐτῇ σαρκὶ ἐν ᾗ καὶ ἔπαθεν ἐλεύσεται, τὴν δόξαν ἀποκαλύπτων τοῦ πατρός.

5 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ δ' λόγου τῶν εἰς τὰς αἱρέσεις.

Καθὼς Ἡσαΐας φησί, "Τέκνα Ἰακὼβ βλαστήσει, καὶ ἐξανθήσει Ἰσραήλ, καὶ πλησθήσεται ἡ οἰκουμένη τοῦ καρποῦ αὐτοῦ." Εἰς ὅλην οὖν τὴν οἰκουμένην τοῦ καρποῦ αὐτοῦ διασπαρέντος, εἰκότως ἐγκατε-
172 λείφθη, καὶ ἐκ μέσου ἐγένετο, τὰ ποτὲ μὲν καρποφορήσαντα καλῶς· ἐξ αὐτῶν γὰρ τὸ κατὰ σάρκα ὁ Χριστὸς ἐκαρποφορήθη καὶ οἱ ἀπόστολοι· νῦν δὲ μηκέτι εὔθετα ὑπάρχοντα πρὸς καρποφορίαν.

6 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἀνακρίνει δὲ καὶ τοὺς Ἐβιωναίους· πῶς δύνανται σωθῆναι, εἰ μὴ ὁ θεὸς ἦν ὁ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἐργασάμενος; ἢ πῶς ἄνθρωπος χωρήσει εἰς θεόν, εἰ μὴ ὁ θεὸς ἐχωρήθη εἰς ἄνθρωπον;

7 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Οἱ τὸν ἐκ τῆς παρθένου Ἐμμανουὴλ κηρύττοντες τὴν ἕνωσιν τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ πρὸς τὸ πλάσμα αὐτοῦ ἐδήλουν.

8 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς πραγματείας.

Οὐ γὰρ δοκήσει ταῦτα, ἀλλ' ἐν ὑποστάσει ἀληθείας ἐγίνετο. Εἰ δὲ μὴ ὢν ἄνθρωπος ἐφαίνετο ἄνθρωπος, οὔτε ὃ ἦν ἐπ' ἀληθείας ἔμεινε, πνεῦμα θεοῦ· ἐπεὶ ἀόρατον τὸ πνεῦμα· οὔτε ἀλήθειά τις ἦν ἐν αὐτῷ· οὐ γὰρ ἦν ἐκεῖνα ἅπερ ἐφαίνετο. Προείπομεν δὲ ὅτι Ἀβραὰμ καὶ οἱ λοιποὶ προφῆται προφητικῶς αὐτὸν ἔβλεπον, τὸ μέλλον ἔσεσθαι δι' ὄψεως προφητεύοντες. Εἰ οὖν καὶ νῦν τοιοῦτος ἐφάνη, μὴ ὢν ὅπερ ἐφαίνετο, προφητική τις ὀπτασία γέγονε τοῖς ἀνθρώποις, καὶ δεῖ καὶ ἄλλην ἐκδέχεσθαι παρουσίαν αὐτοῦ, ἐν ᾗ τοιοῦτος ἔσται, οἷος νῦν ὁρᾶται προφητικῶς. Ἀπεδείξαμεν δέ, ὅτι τὸ αὐτό ἐστι δοκήσει λέγειν πεφηνέναι, καὶ οὐδὲν ἐκ τῆς Μαρίας εἰληφέναι. Οὐδὲ γὰρ ἦν ἀληθῶς σάρκα καὶ αἷμα ἐσχηκώς, δι' ὧν ἡμᾶς ἐξηγοράσατο, εἰ μὴ τὴν ἀρχαίαν πλάσιν

ISMPJCVOR 2 φησι om. J Πᾶς: Πῶς J 3 γεγένηται V 7 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τὰς αἱρέσεις δ' λόγου J 8 Τέκνα: τε καὶ J 12 γὰρ om. J 13 πρὸς: εἰς S 15 Ἰεβιωναίους S: Ἰσβιόνσους V δύναται IS 16 τῆς om. V 19 τῆς om. J 21 τοῦ λόγου post ἐκ add. S: τοῦ αὐτοῦ λόγου sic add. J τῆς αὐτῆς πραγματείας: τοῦ αὐτοῦ λόγου I 22 τῆς ante ἀληθείας add. IS δὲ om. ISV 24 τις om. J 25 ἦν ἐκεῖνα ἅπερ: ἐκεῖνο ἦν ὅπερ J ἐκεῖνος I πάντες ante οἱ add. S 28 καὶ[2] om. J 29 καὶ ante νῦν add. S 31 οὐδὲν: μηδὲν J ἀληθῶς ἦν S

4 Od istog, iz treće knjige istog djela

Zato ponovno u Poslanici kaže: "Svaki koji vjeruje da je Isus Krist, rođen je od Boga," priznajući jednog i istog Isusa Krista kojemu su otvorena vrata neba zbog njegova tjelesnog uznesenja, koji će doći u istom tijelu u kojem je i trpio, objavljujući slavu Očevu.

5 Od istog, iz četvrte knjige Protiv hereza

Kao što kaže Izaija. "Ukorijenit će se Jakov, procvast će Izrael, i sav svijet plodovima napuniti." Pošto se, dakle, njegov plod proširio po svem svijetu, s pravom su ostavljeni i iz središta maknuti oni koji su doista nekad donosili dobre plodove, od njih je na- 172
ime po tijelu kao plod proizišao Krist i apostoli, a sada nisu više prikladni za donošenje ploda.

6 Od istog, iz iste knjige

Osuđuje i ebionite. Kako se mogu spasiti ako Bog koji je izvršio njihovo spasenje nije bio na zemlji? Ili kako će čovjek doći Bogu ako Bog nije došao čovjeku?

7 Od istog, iz iste knjige

Oni koji navješćivahu Emanuela od Djevice pokazivahu da se Bog Riječ sjedinila sa svojim stvorenjem.

8 Od istog, iz istog dijela

Nije se to naime dogodilo samo prividno, već zaista istinito. Ako nije bio čovjek, nego se pokazao čovjekom, nije uistinu ostao ni ono što je bio, tj. Duh Božji, jer Duh je nevidljiv; i ne bijaše neke istinitosti u njemu, jer ne bijaše ono čime se pokazao. Prije smo pak rekli da su ga Abraham i ostali proroci vidjeli proročki, prorokujući viđenjem da će biti budućnost. Ako se, dakle, također sada pokazao takav, premda ne bijaše ono čime se pokazivaše, neko se proročko viđenje dogodilo ljudima, i treba očekivati i drugi njegov dolazak u kojem će biti takav kakav se sada vidi na proročki način. Dokazali smo da je isto govoriti da se pojavio prividno i da nije ništa uzeo od Djevice. Niti je naime uistinu imao tijelo i

2–3 Iv 5:1 7–8 Iz 27:6

τοῦ Ἀδὰμ εἰς ἑαυτὸν ἀνεκεφαλαιώσατο. Μάταιοι οὖν οἱ ἀπὸ Βαλεντίνου, τοῦτο δογματίζοντες, ἵνα ἐκβάλωσι τὴν ζωὴν τῆς σαρκός.

Τοῦ ἁγίου Ἱππολύτου ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος.

9 Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὴν τῶν ταλάντων διανομήν.

Τούτους δὲ καὶ τοὺς ἑτεροδόξους φήσειεν ἄν τις γειτνιᾶν, σφαλλομένους παραπλησίως. Καὶ γὰρ κἀκεῖνοι, ἤτοι ψιλὸν ἄνθρωπον ὁμολογοῦσι πεφηνέναι τὸν Χριστὸν εἰς τὸν βίον, τῆς θεότητος αὐτοῦ τὸ τάλαντον ἀρνούμενοι, ἤτοι τὸν θεὸν ὁμολογοῦντες, ἀναίνονται πάλιν τὸν ἄνθρωπον, πεφαντασιωκέναι διδάσκοντες τὰς ὄψεις αὐτῶν τῶν θεωμένων, ὡς ἄνθρωπον οὐ φορέσαντα ἄνθρωπον, ἀλλὰ δόκησίν τινα φασματώδη μᾶλλον γεγονέναι, οἷον ὥσπερ Μαρκίων καὶ Οὐαλεντῖνος καὶ οἱ Γνωστικοὶ τῆς σαρκὸς ἀποδιασπῶντες τὸν λόγον, τὸ ἓν τάλαντον ἀποβάλλονται, τὴν ἐνανθρώπησιν.

10 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς βασιλίδα τινὰ ἐπιστολῆς.

Ἀπαρχὴν οὖν τοῦτον λέγει τῶν κεκοιμημένων, ἅτε πρωτότοκον τῶν νεκρῶν. Ὃς ἀναστὰς καὶ βουλόμενος ἐπιδεικνύναι, ὅτι τοῦτο ἦν τὸ ἐγηγερμένον, ὅπερ ἦν καὶ ἀποθνῆσκον, δισταζόντων τῶν μαθητῶν,
173 *προσκαλεσάμενος τὸν Θωμᾶν ἔφη, "Δεῦρο, ψηλάφησον καὶ ἴδε, ὅτι πνεῦμα ὀστοῦν καὶ σάρκα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα."*

11 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὸν Ἐλκανᾶν καὶ τὴν Ἄνναν.

Καὶ διὰ τοῦτο τρεῖς καιροὶ τοῦ ἐνιαυτοῦ προετυποῦντο εἰς αὐτὸν τὸν σωτῆρα, ἵνα τὰ προφητευθέντα περὶ αὐτοῦ μυστήρια ἐπιτελέσῃ. Ἐν μὲν τῷ πάσχα, ἵνα ἑαυτὸν ἐπιδείξῃ τὸν μέλλοντα ὡς πρόβατον θύεσθαι καὶ ἀληθινὸν πάσχα δείκνυσθαι, ὡς ὁ ἀπόστολος λέγει, "Τὸ δὲ πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη Χριστός." Ἐν δὲ τῇ πεντηκοστῇ, ἵνα προσημήνῃ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, αὐτὸς πρῶτος εἰς οὐρανοὺς ἀναβὰς καὶ τὸν ἄνθρωπον δῶρον τῷ θεῷ προσενέγκας.

12 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὴν ᾠδὴν τὴν μεγάλην.

Ὁ τὸν ἀπολωλότα ἐκ γῆς πρωτόπλαστον ἄνθρωπον καὶ ἐν δεσμοῖς θανάτου κρατούμενον ἐξ ᾅδου κατωτάτου ἑλκύσας· ὁ ἄνωθεν κατελθὼν καὶ τὸν κάτω εἰς τὰ ἄνω ἀνενέγκας· ὁ τῶν νεκρῶν εὐαγγελιστὴς καὶ τῶν ψυχῶν λυτρωτὴς καὶ ἀνάστασις τῶν τεθαμμένων γινόμενος, οὗτος ἦν ὁ τοῦ νενικημένου ἀνθρώπου γεγενημένος βοηθός, κατ'

ISMPJCVOR 9 *αὐτὸν* S[pc]J 10 *φορέσαντα*: *φέροντα* S 11 *φαντασματώδη* ISJ *μᾶλλον* om. S *οἷον* om. J 17 *ἐγειρόμενον* J *ὅπερ καὶ ἀποθνῆσκον ἦν* S 19 *τὸ* ante *πνεῦμα* add. J *ὀστέα* J 20 *εἰς* ante *τὴν* add. V 21 *προτυποῦνται* J 25 *ὁ θεός* post *Χριστὸς* add. V 28 *εἰς τὴν μεγάλην ᾠδήν* J 31 *ἀνενεγκών* IS

krv po kojima nas je otkupio ako nije staro Adamovo stvorenje u sebi obnovio. Ništavni su, prema tome, valentinovci koji to naučavaju da bi odbacili život tijela.

Svetog Hipolita, biskupa i mučenika,

9 Iz Govora o raspodjeli talenata

Netko bi mogao reći da su ti i oni koji drukčije misle srodni jer gotovo jednako zavode u bludnju. Jer oni ili priznaju da se Krist u životu pojavio samo kao čovjek niječući talent njegova božanstva; ili priznajući Boga niječu opet čovjeka, jer naučavaju da se pojavio u viđenjima samih vidjelaca vidjela kao čovjek, premda nije bio čovjek, nego prije neki predodžbeni privid, npr. onako kako Marcion, Valentin i gnostici koji rastavljaju Riječ od tijela odbacuju jedan talent: učovječenje.

10 Od istog, iz Poslanice nekoj kraljici

Naziva ga, dakle, prvijencem onih koji su usnuli, jer je prvorođenac od mrtvih. Onaj koji uskrsnu, hoteći i pokazati učenicima koji su sumnjali da je uskrišeno ono što je bilo umrlo, pozvavši k sebi Tomu, reče: "Hajde opipaj i vidi, jer duh nema kostiju ni ti- 173
jela kao što vidite da ja imam."

11 Od istog, iz Govora Helkanu i Ani

I zato tri milosna vremena u godini upućivahu na samog Spasitelja, da će se ispuniti tajne o njemu pretkazane. U Pashi da se pokaže kao ovca koju treba žrtvovati i kao Pasha istinita, kako Apostol kaže: "Žrtvovana je za nas Pasha naša, Krist". Na Duhove pak, da predoznači nebesko kraljevstvo, sam je prvi uzašao na nebesa i prinio Bogu čovjeka kao dar.

12 Od istog, iz Govora o Pjesmi nad pjesmama

Onaj koji je u početku stvorenog od zemlje, palog i okovima smrti vezanog čovjeka izvukao iz najnižeg podzemlja, onaj koji je sišao odozgo i uznio gore onoga koji je bio dolje, onaj koji je propovijedao veselu vijest mrtvima, otkupitelj duša i uskrsnuće pokopanih, taj je bio onaj koji je postao pomoćnik pobijeđenog čovjeka,

(15–16 1 Kor 15:20, Kol 1:18) 18–19 Lk 24:39 24 1 Kor 5:7

αὐτὸν ὅμοιος αὐτῷ, ὁ πρωτότοκος λόγος τὸν πρωτόπλαστον Ἀδὰμ ἐν τῇ παρθένῳ ἐπισκεπτόμενος· ὁ πνευματικὸς τὸν χοϊκὸν ἐν τῇ μήτρᾳ ἐπιζητῶν· ὁ ἀεὶ ζῶν τὸν διὰ παρακοῆς ἀποθανόντα· ὁ οὐράνιος τὸν ἐπίγειον εἰς τὰ ἄνω καλῶν· ὁ εὐγενὴς τὸν δοῦλον διὰ τῆς ἰδίας ὑπακοῆς ἐλεύθερον ἀποδεῖξαι θέλων· ὁ τὸν εἰς γῆν λυόμενον ἄνθρωπον καὶ βρῶμα ὄφεως γεγενημένον εἰς ἀδάμαντα τρέψας, καὶ τοῦτον ἐπὶ ξύλου κρεμασθέντα κύριον κατὰ τοῦ νενικηκότος ἀποδείξας, καὶ διὰ τοῦτο διὰ ξύλου ἡττηθεὶς Ἀδὰμ νῦν διὰ τοῦ ξύλου νικηφόρος εὑρίσκεται.

13 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Οἱ γὰρ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἔνσαρκον νῦν μὴ ἐπιγινώσκοντες, ἐπιγνώσονται αὐτὸν κριτὴν ἐν δόξῃ παραγινόμενον, τὸν νῦν ἐν ἀδόξῳ σώματι ὑβριζόμενον.

14 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Καὶ γὰρ οἱ ἀπόστολοι ἐλθόντες εἰς τὸ μνημεῖον τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ οὐχ εὕρισκον τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ· ὃν τρόπον οἱ υἱοὶ τοῦ Ἰσραὴλ τὴν ταφὴν τοῦ Μωϋσέως ἀναβάντες ἐν τῷ ὄρει ἐζήτουν, καὶ οὐχ εὕρισκον.

15 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἑρμηνείας τοῦ β' ψαλμοῦ.

Οὗτος ὁ προελθὼν εἰς τὸν κόσμον θεὸς καὶ ἄνθρωπος ἐφανερώθη. Καὶ τὸν μὲν ἄνθρωπον αὐτοῦ εὐκόλως ἔστι νοεῖν, ὅτε πεινᾷ καὶ κοπιᾷ, καὶ κάμνων διψᾷ, καὶ δειλιῶν φεύγει, καὶ προσευχόμενος λυπεῖται, καὶ ἐπὶ προσκεφαλαίου καθεύδει, καὶ ποτήριον πάθους παραιτεῖται, καὶ ἀγωνιῶν ἱδροῖ, καὶ ὑπ' ἀγγέλου δυναμοῦται, καὶ ὑπὸ Ἰούδα παραδίδοται, καὶ ἀτιμάζεται ὑπὸ Καϊάφα, καὶ ὑπὸ Ἡρῴδου ἐξουθενεῖται, μαστίζεταί τε ὑπὸ Πιλάτου, καὶ ὑπὸ στρατιωτῶν παίζεται, καὶ ὑπὸ Ἰουδαίων ξύλῳ προσπήγνυται, καὶ πρὸς πατέρα βοῶν παρατίθεται τὸ πνεῦμα, καὶ κλίνων κεφαλὴν ἐκπνεῖ, καὶ πλευρὰν λόγχῃ νύσσεται, καὶ σινδόνι ἑλισσόμενος ἐν μνημείῳ τίθεται, καὶ
176 *τριήμερος ὑπὸ πατρὸς ἀνίσταται. Τὸ δὲ θεϊκὸν αὐτοῦ πάλιν φανερῶς ἔστιν ἰδεῖν, ὅτε ὑπ' ἀγγέλων προσκυνεῖται, καὶ θεωρεῖται ὑπὸ ποι-*

ISMPJCVOR   1 *ὁ* om. V   2 *τῇ*[2] om. ISJ   3 *ζητῶν* I   4 *τῆς ἰδίας* om. J   8 *ἡττηθεὶς* --- *ξύλου* om. ISV   11 *νῦν* om. J *ἐπιγνόντες* J   12–13 *ὑβριζόμενον σώματι* S   16 *κυρίου* ante *Ἰησοῦ* add. J *οἱ* om. V *τοῦ*[2] om. J   17 *τοῦ* om. S   19 *ὁ* om. J *τὸν* om. ISJ   20 *τὸν . . . ἄνθρωπον*: *τὸ ἀνθρώπινον* J   23 *ἀγγέλων* S   24 *ὑπὸ*[3]: *ἀπὸ* V   25 *τε*: *γε* IS: om. J   26 *καὶ προσπήγνυται ὑπὸ Ἰουδαίων ξύλῳ* S *πρὸς πατέρα*: *πάτερ* J   28 *κατατίθεται* S   29 *ἐξανίσταται* S   30 *καὶ* om. S

po istom jednak mu. Prvorođena Riječ pohađa prvostvorenog Adama u Djevici, duhovan traži zemljanog u utrobi, vječno živi umrlog zbog neposlušnosti, nebeski poziva zemljanog na visinu, plemić robu želi darovati slobodu svojom poslušnošću, on je čovjeka pretvorenog u zemlju i postalog hranom zmije promijenio u nesavladivog i on je na drvu obješenog proglasio Gospodinom nasuprot pobjedniku, i zato Adam koji je drvom pobijeđen sada tim drvom postaje pobjednikom.

13 Od istog, iz iste knjige

Oni naime koji ne priznaju Božjeg Sina sada u tijelu priznat će ga kao suca koji dolazi u slavi, njega koji je sada u neproslavljenom tijelu izrugan.

14 Od istog, iz iste knjige

Jer i apostoli, kada su trećeg dana došli na grob, nisu našli Isusovo tijelo, kako su sinovi Izraelovi uzišavši na brdo tražili Mojsijev grob i nisu ga našli.

15 Od istog, iz Tumačenja Drugog psalma

Onaj koji je došao u svijet pokaza se kao Bog i čovjek. I lako je razumjeti njegovo čovještvo, jer gladuje i umara se, i umoran žeđa, i bojeći se bježi, i moleći žalosti se, i spava na uzglavku, i traži da ga mimoiđe čaša patnje, i u duševnoj borbi se znoji, i anđeo ga jača, i Juda ga izdaje, i Kajfa ga obeščašćuje, i Herod ga prezire, i Pilat ga bičuje, i vojnici ga ismijavaju, i Židovi ga prikivaju na drvo, i zazivajući Oca predaje duh, i naginjući glavu izdahnjuje, i kopljem mu bodu bok, i zamotana u platno polažu ga u grob, i treći ga dan Otac uskrisuje. A njegovo božanstvo 176
također se jasno može vidjeti, jer mu se anđeli klanjaju, i pastiri

15 Gelazije 8

(14–16 Lk 24:24 i dalje) (15–16 Pnz 34:6)

μένων, καὶ προσδοκᾶται ὑπὸ Συμεών, καὶ ὑπὸ Ἄννης μαρτυρεῖται, καὶ ζητεῖται ὑπὸ μάγων, καὶ σημαίνεται δι' ἀστέρος, καὶ ὕδωρ ἐν γάμοις οἶνον ἀπεργάζεται, καὶ θαλάττῃ ὑπὸ βίας ἀνέμων κινουμένῃ ἐπιτιμᾷ, καὶ ἐπὶ θαλάσσης περιπατεῖ, καὶ τυφλὸν ἐκ γενετῆς ὁρᾶν ποιεῖ, καὶ νεκρὸν Λάζαρον τετραήμερον ἀνιστᾷ, καὶ ποικίλας δυνάμεις τελεῖ, καὶ ἁμαρτίας ἀφίησι, καὶ ἐξουσίαν δίδωσι μαθηταῖς.

16 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὸν κγ' ψαλμόν.

Ἔρχεται ἐπὶ τὰς ἐπουρανίους πύλας, ἄγγελοι αὐτῷ συνοδεύουσι, καὶ κεκλεισμέναι εἰσὶν αἱ πύλαι τῶν οὐρανῶν. Οὐδέπω γὰρ ἀναβέβηκεν εἰς οὐρανούς· πρῶτον νῦν φαίνεται ταῖς δυνάμεσι ταῖς οὐρανίαις σὰρξ ἀναβαίνουσα. Λέγεται οὖν ταῖς δυνάμεσιν ὑπὸ τῶν ἀγγέλων τῶν προτρεχόντων τὸν σωτῆρα καὶ κύριον· "Ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης."

Τοῦ ἁγίου Εὐσταθίου ἐπισκόπου Ἀντιοχείας καὶ ὁμολογητοῦ.

17 Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῆς στηλογραφίας.

Ἐντεῦθεν τοίνυν ἐπὶ θρόνου προὔγραφεν αὐτὸν ἁγίου καθέζεσθαι, δηλῶν ὅτι σύνθρονος ἀποδέδεικται τῷ θειοτάτῳ πνεύματι διὰ τὸν οἰκοῦντα θεὸν ἐν αὐτῷ διηνεκῶς.

18 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ περὶ ψυχῆς λόγου.

Πρὸ μὲν τοῦ πάθους ἑκάστοτε τὸν σωματικὸν αὐτοῦ προὔλεγε θάνατον, τοῖς ἀμφὶ τοὺς ἀρχιερέας ἐκδοθήσεσθαι φάσκων, καὶ τὸ τοῦ σταυροῦ τρόπαιον ἀπαγγέλλων. Μετὰ δὲ τὸ πάθος τριταῖος ἐκ τῶν νεκρῶν ἀναστάς, ἐνδοιαζόντων αὐτὸν ἐγηγέρθαι τῶν μαθητῶν, ἐπιφανεὶς αὐτοῖς αὐτῷ σώματι, σάρκα μὲν ἅπασαν σὺν ὀστέοις ἔχειν ὁμολογεῖ, ταῖς δὲ ὄψεσι τούτων τὰς τετρωμένας ὑποβάλλων πλευράς, καὶ τοὺς τύπους αὐτοῖς ὑποδεικνύει τῶν ἥλων.

19 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τό, "Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ."

ISMPJCVOR 1 καὶ ter om. S 2 καὶ bis om. S 3 ἐργάζεται J καὶ om. S κινουμένης S 4 καὶ[1] om. S καὶ[2] om. S γενετῆς: γεννητῆς V 8 οὐρανίους S^{ac}: οὐρανίας V καὶ om. I 9 τοῦ οὐρανοῦ J 10 πρώτως IS: πρῶτος V δὲ post πρώτως add. S ἐπουρανίαις S 11 ταῖς οὐρανίαις post δυνάμεσιν add. I 12 προστρεχόντων I τὸν --- κύριον: τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος J 16 Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ om. IV τὴν ἐπιγραφὴν J 18 δηλῶν ὅτι: δηλονότι J πνεύματι: πατρὶ J 19 ἐνοικοῦντα J 22 φάσκων: λέγων I 22–3 τὸ . . . τρόπαιον: τὸν τρόπον J 26 ὡμολογεῖ IS^{pc}V τούτων ὄψεσι J τὴν τετρωμένην ὑποβαλὼν πλευράν J 27 αὐτοῦ ISV τῶν ἥλων ὑποδείκνυσι J 29 αὐτοῦ om. IJ

ga gledaju, i Šimun ga očekuje, i Ana za njega svjedoči, i mudraci ga traže, i zvijezda ga otkriva, i vodu na svadbi pretvara u vino, i more uznemireno silom vjetrova umiruje, i hoda po moru, i slijepcu od rođenja vraća vid, i Lazara četiri dana mrtvog uskrisuje, i čini različita čudesa, i oprašta grijehe, i učenicima daje tu moć.

16 Od istog, iz Tumačenja XXIV. psalma

Dolazi na nebeska vrata, anđeli ga prate, i nebeska su vrata zatvorena. Jer još nije uzašao na nebo; sada se prvi put tijelo koje uzlazi pokazuje nebeskim vlastima. Dakle, tim vlastima anđeli koji trče ispred Spasitelja i Gospodina govore: "Podignite, vrata, nadvratnike svoje, dižite se dveri vječne, da uniđe Kralj slave."

Svetog Eustatija, antiohijskog biskupa i priznavaoca,

17 Iz djela O naslovima psalama

Tu je, dakle, prorekao da će sjediti na svetom prijestolju očitujući da mu je doznačeno prijestolje zajedno s najbožanskijim Duhom zbog Boga koji u njemu neprekidno prebiva.

18 Od istog, iz djela O duši

Prije trpljenja svagda je pretkazivao svoju tjelesnu smrt govoreći da će biti predan velikim svećenicima i najavljujući pobjedu križa. Poslije patnje, uskrsnuvši treći dan od mrtvih, pokazao se učenicima koji su sumnjali da je uskrsnuo u istom tijelu priznajući da ima cijelo tijelo s kostima pružajući njihovim očima probodeni bok i pokazuje im tragove čavala.

19 Od istoga, iz govora u: "Gospodin me stvori na početku svojih putova."

11–12 Ps 24:7 (LXX 23:7) 25–26 Izr 8:22

Οὐ γὰρ εἶπεν ὁ Παῦλος, συμμόρφους τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, ἀλλά, "Συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ," ἄλλο μέν τι δεικνύων εἶναι τὸν υἱόν, ἄλλο δέ τι τὴν εἰκόνα αὐτοῦ. Ὁ μὲν γὰρ υἱὸς τὰ θεῖα τῆς πατρῴας ἀρετῆς γνωρίσματα φέρων, εἰκών ἐστι τοῦ πατρός· ἐπειδὴ καὶ ὅμοιοι ἐξ ὁμοίων γεννώμενοι, εἰκόνες οἱ τικτόμενοι φαίνονται τῶν γεννητόρων ἀληθεῖς. Ὁ δὲ ἄνθρωπος ὃν ἐφόρεσεν, εἰκών ἐστι τοῦ υἱοῦ. Ἄλλως τε καὶ αὐτὸς ὁ τῆς ἀληθείας τοῦθ' ὑπαγορεύει θεσμός. Οὐ γὰρ τὸ ἀσώματον τῆς σοφίας πνεῦμα σύμμορφον τοῖς σωματικοῖς ἀνθρώποις ἐστίν, ἀλλ' ὁ τῷ πνεύματι σωματοποιηθεὶς ἀνθρώπινος χαρακτήρ, ὁ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἰσάριθμα μέλη φορῶν, καὶ τὴν ὁμοίαν ἑκάστοις περιβεβλημένος ἰδέαν.

20 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

177 *Ὅτι δὲ τὸ σῶμα λέγει σύμμορφον τοῖς ἀνθρώποις εἶναι, σαφέστερον ἡμᾶς διδάσκει Φιλιππησίοις ἐπιστέλλων· "Ἡμῶν τὸ πολίτευμα, φησίν, ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, ἐξ οὗ καὶ σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ὃς μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ." Εἰ δὲ τὸ ταπεινὸν μετασχηματίζων τῶν ἀνθρώπων σῶμα σύμμορφον τῷ ἰδίῳ σώματι κατασκευάζει, ἕωλος πανταχόθεν ἀποδέδεικται ἡ τῶν ἐναντίων συκοφαντία.*

21 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἀλλ' ὥσπερ ἐκ τῆς παρθένου τεχθεὶς ὁ ἄνθρωπος ἐκ γυναικὸς λέγεται γεγονέναι, οὕτω δὴ καὶ ὑπὸ νόμον γεγενῆσθαι γράφεται τῷ διὰ τῶν νομικῶν ἔσθ' ὅτε βαδίσαι μηνυμάτων. Ὁπότε μάλιστα παῖδα μὲν αὐτὸν ὄντα ὀκταήμερον προθύμως οἱ γονεῖς περιτέμνειν ἠπείγοντο, καθάπερ ὁ εὐαγγελιστὴς ἐκδίδωσι Λουκᾶς· "Εἰς δὲ τὸ ἱερὸν ἀνῆγον μετέπειτα παραστῆσαι τῷ κυρίῳ, τὰς καθαρσίους ἐπιτελοῦντες ἀναφοράς, τοῦ δοῦναι θυσίαν κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν νόμῳ κυρίου, ζεῦγος τρυγόνων, ἢ δύο νεοσσοὺς περιστερῶν." Εἰ τοίνυν τὰ καθάρσια δῶρα κατὰ τὸν νόμον ὑπὲρ αὐτοῦ προσεφέρετο, καὶ περιτομὴν

ISMPJCVOR 1 *εἶπεν ὁ*: *εἶπε* J *ἀλλά* om. J 2 *δὲ* ante *τῆς* add. J 3 *υἱόν*: *θεόν* J *εἶναι* post *υἱὸν* transp. V *τι* om. ISV 4 *φέρων*: *φορῶν* J 5 *γεννώμενοι*: *γενόμενοι* J *οἱ τικτόμενοι εἰκόνες* J 7 *υἱοῦ*: *θεοῦ* J *τοῦ καὶ ἐξ ἀνομοίων κηρογραφεῖσθαι χρωμάτων εἰκόνας· καὶ τὰς μὲν εἶναι θέσει χειροτεύκτους, τὰς δὲ φύσει καὶ ὁμοιότητι γεγενημένας* post *υἱοῦ* add. ISV 7 *κήρυξ* post *ἀληθείας* add. S *ὑπαγορεύειν* S 8 *θεσμός*: *θέμενος* S *ἀσώματος* J *φησι* ante *τῆς* add. S 10 *ἀνθρώπινος*: *ἄνθρωπος* I[mc]S[pc]V 13 *ἀνθρώποις*: *ἀνθρωπίνοις* V 15 *οὗ*: *ὧν* JV *κύριον* om. J 16 *Χριστόν* om. IS 18 *σῶμα τῶν ἀνθρώπων* S 19 *κατασκευάζει σώματι* S 19–20 *τῶν ἐναντίων ἡ* J 25 *ὄντα* om. J 28 *εἰρημένον*: *εἰθισμένον* S

Pavao nije naime rekao: suobličeni Božjem Sinu, nego "suobličeni slici njegova Sina", pokazujući da je jedno Sin, a nešto je drugo njegova slika. Jer Sin nosi božanska obilježja Očeve snage i slika je Očeva, i budući da se jednaki rađaju od jednakih, sinovi se pokazuju kao istinite slike roditelja. A čovjek kojega je nosio slika je Sina. Osim toga i sam zakon istine to kazuje. Nije naime netjelesni Duh mudrosti suobličen tjelesnim ljudima, nego onaj ljudski lik kojega je Duh tjelesnog stvorio, onaj koji nosi jednak broj udova svima ostalima i koji je obučen u obličje jednako svima.

20 Od istog, iz istog djela

Što kaže kako je tijelo suobličeno ljudima, jasnije nas poučava 177 *pišući Filipljanima: "Naša je domovina, kaže, na nebesima, odakle iščekujemo i Spasitelja, Gospodina Isusa Krista, koji će preobraziti naše bijedno tijelo, suobličiti ga tijelu svome slavnome." Ako pak preobrazuje bijedno ljudsko tijelo i suobličuje ga svome tijelu, svakako je protivnička kleveta pokazana slabom.*

21 Od istog, iz istog djela

Ali kao što se kaže da je čovjek koji je rođen od Djevice nastao od žene, tako se piše da je bio i pod zakonom, jer je napredovao po zakonskim zapovijedima u skladu s vremenom. Osobito kada su ga kao dijete od osam dana roditelji žurili revno obrezati, kao što iznosi evanđelist Luka: "A poslije su ga donijeli u hram da ga prikažu Gospodinu, vršeći prinos čišćenja, da dadnu žrtvu, kako je napisano u Gospodnjem zakonu, par grlica ili dva golubića." Ako su, dakle, darovi očišćenja za njega prineseni po zakonu i obrezanje obavljeno osmi dan, zato ne piše bez razloga da

1–2 Rim 8:29 13–16 Fil 3:20–1 (19–20 Gal 4:4) 23–6 Lk 2:22–4

ὀκταήμερον ἐφόρει, ταύτῃ καὶ ὑπὸ νόμον αὐτὸν οὐκ ἀπεικότως γεγενῆσθαι γράφει. Οὔτε δὲ ὁ λόγος ὑπέκειτο τῷ νόμῳ, καθάπερ οἱ συκοφάνται δοξάζουσιν, αὐτὸς ὢν ὁ νόμος, οὔτε ὁ θεὸς ἐδεῖτο θυμάτων καθαρσίων, ἀθρόᾳ ῥοπῇ καθαρίζων ἅπαντα καὶ ἁγιάζων. Ἀλλ' εἰ καὶ ἐκ τῆς παρθένου τὸ ἀνθρώπινον ὄργανον ἀναλαβὼν ἐφόρεσε, καὶ ὑπὸ νόμον ἐγένετο, κατὰ τὰς τῶν πρωτοτόκων ἀξίας καθαρισθείς, οὐκ αὐτὸς δεόμενος τῆς τούτων χορηγίας ὑπέμενε τὰς θεραπείας, ἀλλ' ἵνα τῆς τοῦ νόμου δουλείας ἐξαγοράσῃ τοὺς πεπραμένους τῇ δίκῃ τῆς ἀρᾶς.

Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας.

22 *Ἐκ τοῦ πρὸς τὰς αἱρέσεις λόγου β΄.*

Καὶ ὥσπερ οὐκ ἂν ἠλευθερώθημεν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς κατάρας, εἰ μὴ φύσει σὰρξ ἀνθρωπίνη ἦν, ἣν ἐνεδύσατο ὁ λόγος· οὐδὲν γὰρ κοινὸν ἦν ἡμῖν πρὸς τὸ ἀλλότριον· οὕτως οὐκ ἂν ἐθεοποιήθη ὁ ἄνθρωπος, εἰ μὴ φύσει ἐκ τοῦ πατρός, καὶ ἀληθινὸς καὶ ἴδιος ἦν αὐτοῦ ὁ λόγος, ὁ γενόμενος σάρξ. Διὰ τοῦτο γὰρ τοιαύτη γέγονεν ἡ συνάφεια, ἵνα τῷ κατὰ φύσιν τῆς θεότητος συνάψῃ τὸν φύσει ἄνθρωπον, καὶ βεβαία γένηται ἡ σωτηρία καὶ ἡ θεοποίησις αὐτοῦ. Οὐκοῦν οἱ ἀρνούμενοι ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι φύσει καὶ ἴδιον τῆς οὐσίας αὐτοῦ τὸν υἱόν, ἀρνησάσθωσαν καὶ ἀληθινὴν σάρκα καὶ ἀνθρωπίνην αὐτὸν μὴ εἰληφέναι ἐκ Μαρίας τῆς ἀεὶ παρθένου.

23 *Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Ἐπίκτητον ἐπιστολῆς.*

Εἰ διὰ τὸ εἶναι καὶ λέγεσθαι ἐν ταῖς γραφαῖς ἐκ Μαρίας εἶναι καὶ ἀνθρώπινον τὸ σῶμα τοῦ σωτῆρος, νομίζουσιν ἀντὶ τριάδος τετράδα
180 *λέγεσθαι, ὡς προσθήκης γινομένης διὰ τὸ σῶμα, πολὺ πλανῶνται, τὸ ποίημα συνεξισοῦντες τῷ ποιητῇ, καὶ ὑπονοοῦντες δύνασθαι τὴν θεότητα προσθήκην λαμβάνειν. Καὶ ἠγνόησαν ὅτι οὐ διὰ προσθήκην θεότητος γέγονε σὰρξ ὁ λόγος, ἀλλ' ἵνα ἡ σὰρξ ἀναστῇ· οὐδὲ ἵνα βελτιωθῇ ὁ λόγος προῆλθεν ἐκ Μαρίας, ἀλλ' ἵνα τὸ ἀνθρώπινον γένος λυτρώσηται. Πῶς οὖν οἷόν τε τὸ διὰ τοῦ λόγου λυτρωθὲν σῶμα καὶ ζωοποιηθὲν προσθήκην εἰς θεότητα τῷ ζωοποιήσαντι λόγῳ ποιεῖν;*

ISMPJCVOR 2 *καθάπερ*: *ὡς* J 3 *ὁ*[1] om. J 4 *ῥοπῇ*: *ῥιπῇ* V 5 *ἀνθρώπειον* J 7 *ὑπέμεινε* S[a.c.]J 10 *ἐπισκόπου* om. J 11 *Ἐκ τοῦ εἰς τὰς αἱρέσεις β΄ λόγου* J *τοῦ . . . λόγου*: *τῆς ὁμιλίας* S 14 *ὁ* om. J 17 *φύσει*: *κατὰ φύσιν* V 20 *μὴ* om. J 21 *ἀεὶ* om. V *Μαρίας* post *παρθένου* transp. S 25 *γενομένης* S: *γιγνομένης* J 27 *λαβεῖν* J 29 *ἐκ Μαρίας προῆλθεν* S *ἀνθρώπειον* J 30 *οἷόν τε*: *οἴονται* JV 31 *εἰς θεότητα προσθήκην* J

je bio i pod zakonom. Nije pak Riječ bila podložna zakonu kako misle klevetnici, jer je sama zakon, niti je Bog trebao žrtve čišćenja, jer samom odlukom sve čisti i posvećuje. Ali iako je uzevši od Djevice nosio ljudske organe, i bio pod zakonom, i bio očišćen po obredu za prvorođence, nije se podvrgnuo tim obredima jer je sam to trebao, nego da bi otkupio od ropstva zakona one koji su bili pod osudom prokletstva.

Svetog Atanazija, aleksandrijskog biskupa,

22 Iz druge rasprave Protiv hereza

I kao što ne bismo bili oslobođeni od grijeha i prokletstva da nije bilo ljudskog tijela po naravi koje je Riječ obukla (jer nam ne bi bilo ništa zajedničko sa strancem), tako ni čovjek ne bi bio pobožanstvenjen da nije bilo po naravi od Oca, istinite i vlastite njegove Riječi koja je tijelom postala. Zbog toga je naime nastala takva povezanost da se s onim, koji je po naravi božanstvo, poveže onoga koji je po naravi čovjek i da njegovo spasenje i pobožanstvenjenje bude postojano. Dakle oni koji niječu da je po naravi od Oca i da je vlastiti Sin njegove biti, neka zaniječu da je uzeo istinito ljudsko tijelo od Marije vazda Djevice.

23 Od istog, iz Pisma Epiktetu

Ako zbog onoga što jest i što se priča u Pismima: da je Spasiteljevo ljudsko tijelo od Marije, ako zbog toga smatraju da se umjesto o Trojstvu govori o četvorstvu kao da se događa do- 180
davanje zbog tijela, veoma griješe izjednačavajući stvorenje sa Stvoriteljem i zamišljajući da božanstvo može primiti dodatak. A ne znaju da Riječ nije postala tijelom radi dopune božanstvu, nego da tijelo uzvisi; niti je Riječ proizašla iz Marije da bi se poboljšala, nego da otkupi ljudski rod. Kako je, dakle, moguće da tijelo otkupljeno i Riječju oživljeno može dodati nešto božanstvu životvorne Riječi?

22 od 12–16 (čovjek) Kalcedon 5

24 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς.

Ἀκουέτωσαν ὅτι εἰ κτίσμα ἦν ὁ λόγος, οὐ προσελάμβανεν τὸ κτιστὸν σῶμα, ἵνα τοῦτο ζωοποιήσῃ. Ποία γὰρ τοῖς κτίσμασι παρὰ κτίσματός ἐστι βοήθεια, δεομένου καὶ αὐτοῦ σωτηρίας; Ἀλλ' ἐπειδὴ κτίστης ὢν ὁ λόγος αὐτὸς δημιουργὸς γέγονε τῶν κτισμάτων, διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων τὸ κτιστὸν αὐτὸς συνεστήσατο, ἵνα πάλιν αὐτὸ ὡς κτίστης ἀνακαινίσῃ, καὶ ἀνακτίσαι δυνηθῇ.

25a Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ περὶ πίστεως λόγου τοῦ μείζονος.

Ἃ δὲ παρεθέμεθα περὶ τοῦ, "Κάθου ἐκ δεξιῶν μου," ὅτι εἰς τὸ κυριακὸν σῶμα λέλεκται. Εἰ γάρ, "Τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ, λέγει κύριος," ὥς φησιν Ἱερεμίας, πάντα δὲ χωρεῖ ὁ θεός, ὑπ' οὐδενὸς δὲ χωρεῖται, εἰς ποῖον καθέζεται θρόνον; Τὸ σῶμα τοίνυν ἐστὶν ᾧ λέγει, "Κάθου ἐκ δεξιῶν μου."

25b Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Τὸ δὲ προκοπὴν καὶ ἡλικίαν ἐπιδεχόμενον σῶμα αὐτό ἐστι κτίσμα καὶ ποίημα.

25c Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Τὸ σῶμα τοίνυν ἐστὶν ᾧ λέγει, "Κάθου ἐκ δεξιῶν μου," οὗ καὶ γέγονεν ἐχθρὸς ὁ διάβολος σὺν ταῖς πονηραῖς δυνάμεσι, καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες. Δι' οὗ σώματος ἀρχιερεὺς καὶ ἀπόστολος γέγονε καὶ ἐχρημάτισε, δι' οὗ παρέδωκεν ἡμῖν μυστηρίου, λέγων, "Τοῦτό ἐστί μου τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον," καί, "Τὸ αἷμα τῆς καινῆς διαθήκης (οὐ τῆς παλαιᾶς), τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον." Θεότης δὲ οὔτε σῶμα οὔτε αἷμα ἔχει, ἀλλ' ὃν ἐφόρεσεν ἐκ τῆς Μαρίας ἄνθρωπον, αἴτιος τούτων γέγονε, περὶ οὗ εἶπον οἱ ἀπόστολοι· "Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρὲτ ἄνδρα ἀπὸ θεοῦ ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς."

26 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πρὸς Ἀρειανοὺς τόμου.

Καὶ ὅτε λέγει, "Διὸ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα, τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα," περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ λέγει, οὐ περὶ τῆς θεότητος. Οὐ γὰρ ὁ ὕψιστος ὑψοῦται, ἀλλ' ἡ σὰρξ τοῦ ὑψίστου ὑψοῦται, καὶ τῇ σαρκὶ τοῦ ὑψίστου ἐχαρίσατο ὄνομα τὸ

ISMDPJCVOR 2 *ὅτι* om. J *ἂν* post *προσελάμβανεν* add. V 7 *ἀνακτίσαι δυνηθῇ*: *ἀνακτήσηται* J 8 *Τοῦ αὐτοῦ* om. V *αὐτοῦ* om. J *τοῦ μείζονος λόγου* S 10 *λέγει* om. J 11 *ὁ* om. J *δὲ ὑπ' οὐδενὸς* J 14–18 *Τοῦ --- μου* om. J 15–17 *Τὸ --- λόγου* om. V 21 *μυστήρια* I 22 *κλώμενον* om. ISV 26 *ἀπὸ θεοῦ* om. J *τοῦ* ante *θεοῦ* add. IS 28 *ὅταν λέγῃ* J *καὶ*² om. J 30–1 *σάρξ* post *ὑψοῦται* transp. S

24 Od istog, iz istog Pisma

Neka čuju, ako je Riječ bila stvorenje, to stvorenje nije uzelo tijelo da bi ga oživjelo. Kakva je naime pomoć stvorenjima od stvorenja jer i samo treba spasenja? Ali, budući da je Riječ kao Stvoritelj sama Stvaratelj stvorenjâ, radi toga je na svršetku vjekova sa sobom povezala stvorenje da bi ga ponovno mogla kao Stvoritelj obnoviti i ponovno stvoriti.

25a Od istog, iz veće rasprave O vjeri

Ovo smo pak dodali o onom: "Sjedi mi zdesna", jer je rečeno o Gospodnjem tijelu. Jer ako: "Ispunjam nebo i zemlju, veli Gospodin", kako kaže Jeremija, a Bog obuhvaća sve, od nikoga nije obuhvaćen, na kakvom prijestolju sjedi? Tijelo je, dakle, ono kojemu kaže: "Sjedi mi zdesna".

25b Od istog, iz iste Rasprave

Samo tijelo koje je raslo i u dobi napredovalo jest stvor i načinjeno je.

25c Od istog, iz iste Rasprave

Stoga je tijelo ono kojemu kaže: "Sjedi mi zdesna", čiji je neprijatelj bio i đavao sa zlim silama, i Židovi, i Grci. Po ovom tijelu bio je Veliki svećenik i Apostol i tako je nazvan, po onom misteriju kojega nam je predao govoreći: "Ovo je moje tijelo koje se lomi za vas", i, "Krv Novog saveza (ne Starog) koja se izlijeva za vas". Božanstvo pak nema ni tijela ni krvi, nego je nosilo onog čovjeka iz Djevice koji je bio uzrok toga, o kojem su apostoli rekli: "Isusa iz Nazareta, čovjeka kojega je Bog među vama potvrdio".

26 Od istog, iz knjige Protiv arijevaca

I kada kaže: "Zbog toga ga je Bog i preuzvisio i darovao mu ime, ime nad svakim imenom", govori o hramu njegova tijela, ne o božanstvu. Jer, ne uzvisuje se Svevišnji, nego tijelo Svevišnjeg i tijelu Svevišnjega je darovano ime nad svakim imenom. I nije

26 Gelazije 49

9, 13 Ps 110:1 (LXX 109:1) 10–11 Jr 23:24 (15 Lk 2:52) 18 Ps 110:1 (LXX 109:1) 21–22 1 Kor 11:24 22 Lk 22:20 24–5 Dj 2:22 27–8 Fil 2:9

ὑπὲρ πᾶν ὄνομα. Καὶ οὐχ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ καταρχὴν ἔλαβε τὸ καλεῖσθαι θεός, ἀλλ' ἡ σὰρξ αὐτοῦ σὺν αὐτῷ ἐθεολογήθη.

27 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

181 Καὶ ὅτε λέγει, "Οὔπω ἦν πνεῦμα ἅγιον, ὅτι Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη," τὴν σάρκα αὐτοῦ λέγει μηδέπω δοξασθεῖσαν. Οὐ γὰρ ὁ κύριος τῆς δόξης δοξάζεται, ἀλλ' ἡ σὰρξ τοῦ κυρίου τῆς δόξης αὐτὴ λαμβάνει δόξαν, συναναβαίνουσα αὐτῷ εἰς οὐρανόν. Ὅθεν φησί, καὶ πνεῦμα υἱοθεσίας οὔπω ἦν ἐν ἀνθρώποις, διότι ἡ ληφθεῖσα ἀπαρχὴ ἐξ ἀνθρώπων οὔπω ἦν ἀνελθοῦσα εἰς οὐρανόν. Ὅσα οὖν λέγει ἡ γραφή, ὅτι "ἔλαβεν" ὁ υἱὸς καὶ "ἐδοξάσθη," διὰ τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ λέγει, οὐ διὰ τὴν θεότητα.

28 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ὥστε ἀληθινὸς θεός ἐστιν οὗτος, καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον, καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι μεσίτην θεοῦ καὶ ἀνθρώπων Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ἡνωμένον πατρὶ κατὰ πνεῦμα, ἡμῖν δὲ κατὰ σάρκα, τὸν μεσιτεύσαντα θεῷ καὶ ἀνθρώποις, τὸν μὴ μόνον ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ θεόν.

Τοῦ ἁγίου Ἀμβροσίου ἐπισκόπου Μεδιολάνου.

29 Ἐν ἐκθέσει πίστεως.

Ὁμολογοῦμεν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν μονογενῆ, πρὸ πάντων μὲν τῶν αἰώνων ἀνάρχως ἐκ πατρὸς γεννηθέντα κατὰ τὴν θεότητα, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου Μαρίας τὸν αὐτὸν σαρκωθέντα, καὶ τέλειον τὸν ἄνθρωπον ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος ἀνειληφότα, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Δύο γὰρ φύσεων τελείων ἕνωσις γεγένηται ἀφράστως. Διὸ ἕνα Χριστόν, ἕνα υἱὸν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καθομολογοῦμεν, εἰδότες ὅτιπερ συναΐδιος ὑπάρχων τῷ ἑαυτοῦ πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, καθ' ἣν καὶ πάντων ὑπάρχει δημιουργός,

ISMPDJCVOR 1 καταρχὴν IS^{pc}J: καταρχὰς S^{ac}: κατ' ἀρχὴν V 2 θεός om. V 7 συναναβαίνουσαν S 9 εἰς οὐρανὸν ἀνελθοῦσα S 10–11 διὰ τὴν αὐτοῦ ἀνθρωπότητα, ἀλλ' οὐ τὴν θεότητα λέγει S 11 διὰ om. V 13 ἐστιν ὁ θεὸς IS: ἐστιν θεὸς J 15 τὸ ante πνεῦμα add. SJ 16 μεσιτεύσαντα --- ἀνθρώποις: μεσίτην θεοῦ καὶ ἀνθρώπων J 18 Ἀμβροσίου ἐπισκόπου Μεδιολάνων J 20 τοῦ θεοῦ om. J

je Božja Riječ počela nazivati se Bogom, nego je njezino tijelo s njom dobilo božansku čast.

27 Od istog, iz istog djela

I kad kaže: "Još ne bijaše Duha Svetoga, jer Isus ne bi još prosla- 181
vljen," kaže da njegovo tijelo još nije bilo proslavljeno. Ne proslavlja se naime Gospodin slave, nego samo tijelo Gospodina slave dobiva slavu uzlazeći s njim na nebo. Odatle kaže: i duha posinstva još ne bijaše među ljudima, jer uzeti prvijenac od ljudi još ne uzađe na nebo. Što god, dakle, Pismo kaže da Sin "dobi" i da "bi proslavljen", kaže zbog njegova čovještva, ne zbog božanstva.

28 Od istog, iz istog djela

Stoga je ovaj pravi Bog, i prije nego je postao čovjekom, i nakon što je postao posrednik između Boga i ljudi, Isus Krist, koji je sjedinjen s Ocem po Duhu a s nama po tijelu, koji je posredovao između Boga i ljudi, koji je ne samo čovjek nego i Bog.

Svetog Ambrozija, milanskog biskupa,

29 Iz Izlaganja vjere

Priznajemo Gospodina našega Isusa Krista, Sina Božjega jedinorođenoga, rođenog od Oca po božanstvu prije svih vjekova bez početka, istog koji se utjelovio od svete Djevice Marije u posljednje dane, i uzeo potpuna čovjeka iz razumne duše i tijela, istobitna s Ocem po božanstvu i istobitna s nama po čovještvu. Sjedinjenje naime dviju potpunih naravi dogodilo se neizrecivo. Zato ispovijedamo jednog Krista, jednog Sina – Gospodina našega Isusa Krista, Božjega Sina, znajući da je suvječan svome Ocu po božanstvu, po čemu je i Stvoritelj svega, udostojao se

27 Gelazije 48

4–5, 10 Iv 7:39

κατηξίωσε μετὰ τὴν συγκατάθεσιν τῆς ἁγίας παρθένου, ἡνίκα εἴρηκε πρὸς τὸν ἄγγελον, "Ἰδοὺ ἡ δούλη κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου," ἀπορρήτως ἑαυτῷ ἐξ αὐτῆς οἰκοδομῆσαι ναόν, καὶ τοῦτον ἑνῶσαι ἑαυτῷ ἐξ αὐτῆς τῆς συλλήψεως, οὐ συναΐδιον ἐκ τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας οὐρανόθεν ἐπιφερόμενον σῶμα, ἀλλ' ἐκ τοῦ φυράματος τῆς ἡμετέρας οὐσίας, τουτέστιν ἐκ τῆς παρθένου, τοῦτο εἰληφὼς καὶ ἑαυτῷ ἑνώσας. Οὐχ ὁ θεὸς λόγος εἰς σάρκα τραπείς, οὔτε μὴν φάντασμα φανείς· ἀλλ' ἀτρέπτως καὶ ἀναλλοιώτως τὴν ἑαυτοῦ διατηρῶν οὐσίαν, τὴν ἀπαρχὴν τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας εἰληφώς, ἑαυτῷ ἥνωσεν. Οὐκ ἀρχὴν ὁ θεὸς λόγος ἐκ τῆς παρθένου εἰληφώς, ἀλλὰ συναΐδιος τῷ ἑαυτοῦ πατρὶ ὑπάρχων, τὴν τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας ἀπαρχὴν ἑαυτῷ διὰ πολλὴν ἀγαθότητα ἑνῶσαι κατηξίωσεν, οὐ κραθείς, ἀλλ' ἐν ἑκατέραις ταῖς οὐσίαις εἷς καὶ ὁ αὐτὸς φανείς, κατὰ τὸ γεγραμμένον· "Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ
184 αὐτόν." Λύεται γὰρ ὁ Χριστὸς θεὸς κατὰ τὴν ἐμὴν οὐσίαν ἣν ἀνέλαβε, καὶ λελυμένον ἐγείρει τὸν ναὸν ὁ αὐτὸς κατὰ τὴν θείαν οὐσίαν, καθ' ἣν καὶ πάντων ὑπάρχει δημιουργός. Οὐδέποτε μετὰ τὴν ἕνωσιν, ἣν ἐξ αὐτῆς τῆς συλλήψεως ἑαυτῷ ἑνῶσαι κατηξίωσεν, ἢ αποστὰς τοῦ οἰκείου ναοῦ, ἢ ἀποστῆναι διὰ τὴν ἄφατον φιλανθρωπίαν δυνάμενος. Ἀλλ' ἔστιν ὁ αὐτὸς παθητὸς καὶ ἀπαθής· παθητὸς κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ἀπαθὴς κατὰ τὴν θεότητα. Ἴδετε γάρ, ἴδετέ με, ὅτι ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι. Ἐγείρας τοιγαροῦν τὸν ἑαυτοῦ ναὸν ὁ θεὸς λόγος, καὶ ἐν αὐτῷ τῆς φύσεως ἡμῶν ἀνάστασιν καὶ ἀνανέωσιν ἐργασάμενος, καὶ ταύτην τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς δείξας, ἔλεγε, "Ψηλαφήσατέ με, καὶ ἴδετε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε," οὐκ ὄντα, ἀλλ' "ἔχοντα," ἵνα καὶ τὸν ἔχοντα καὶ τὸν ἐχόμενον κατανοήσας, οὐ κρᾶσιν, οὐ τροπήν, οὐκ ἀλλοίωσιν, ἀλλ' ἕνωσιν γεγενημένην ἐπίδοις. Διὰ τοῦτο καὶ τοὺς τύπους τῶν ἥλων καὶ τῆς λόγχης τὴν νύξιν ἐπέδειξε, καὶ ἔμπροσθεν τῶν μαθητῶν ἔφαγεν, ἵνα διὰ πάντων τὴν ἀνάστασιν τῆς ἡμετέρας φύσεως ἐν ἑαυτῷ ἀνανεωθεῖσαν πιστώσηται αὐτούς. Καὶ ὅτι κατὰ τὴν μακαρίαν τῆς θεότητος οὐσίαν ἄτρεπτος, ἀναλλοίωτος, ἀπαθής, ἀθάνατος, ἀνενδεὴς διατελῶν,

ISMPJCVOR 1 ἠξίωσε V 1–18 μετὰ --- κατηξίωσεν om. J 2 πρὸς τὸν ἄγγελον εἴρηκε S τὸ om. O 5 ἐπιφερόμενος I τὸ ante σῶμα add. S 10 ἐκ τῆς παρθένου ὁ θεὸς λόγος S 15 ὁ . . . θεὸς om. IS 16 αὐτοῦ ante οὐσίαν add. IS 18 ἢ: μὴ J 19 αὐτοῦ ante φιλανθρωπίαν add. S 22 τοιγαροῦν om. J 24 δείξας μαθηταῖς SJ 26 ὄντα: ἔχοντα I 27 ἀλλ' ἕνωσιν om. J 29 ἔφαγεν τῶν μαθητῶν S 30 ἐν om. J αὐτῷ IV 31 αὐτούς om. I Καὶ ὅτι om. J

*nakon pristanka svete Djevice, kada je rekla anđelu: "Evo slu-
žbenice Gospodnje, neka mi bude po tvojoj riječi," sagraditi se-
bi hram od nje na neizreciv način, i sa sobom ga sjediniti od sa-
mog začeća, ne donosi suvječno tijelo iz svoje biti s neba, nego
iz sastava naše biti, to jest iz Djevice, uzeo ga je i sa sobom sje-
dinio. Nije se Bog Riječ promijenila u tijelo, nije se pojavila kao
utvara, nego čuvajući svoju bit od promjene i pretvaranja, uze
prvijenca naše naravi, sa sobom ga sjedini. Bog Riječ nije uzela
početak od Djevice, nego je suvječna sa svojim Ocem, udostoja-
la se sjediniti sa sobom prvijenca naše naravi po obilnoj dobro-
ti, nije se pomiješala, nego se jedan te isti pojavio u jednoj i dru-
goj biti, po onom kako je pisano: "Razvalite ovaj hram i podići
ću ga za tri dana." Razvaljuje se naime Krist Gospodin po mojoj* 184
*biti koju je uzeo, i razvaljeni hram sam podiže po božanskoj bi-
ti, po kojoj je i Stvoritelj svega. Nikad se nije poslije sjedinjenja,
koje se udostojao učiniti sa sobom od samog začeća, udaljio iz
vlastitog hrama niti se mogao udaljiti zbog neizrecivog čovjeko-
ljublja. Nego je isti trpljiv i netrpljiv; trpljiv po čovještvu, netr-
pljiv po božanstvu. Pogledajte naime, pogledajte me, jer sam ja
to i nisam se promijenio. Upravo zato je Bog Riječ podigla svoj
hram i u njemu uzdigla i obnovila našu narav, i pokazujući je
svojim učenicima, rekla: "Opipajte me i vidite jer duh nema tije-
la i kostiju, kao što vidite da ja", ne jesam, nego imam, da opa-
ziš i onoga koji ima i ono što se ima, da uvidiš da se nije dogodilo
stapanje, promjena, pretvaranje u drugo, nego sjedinjenje. Za-
to je pokazao i tragove čavala i ubod koplja, i jeo pred učenici-
ma, da ih svim tim uvjeri u uskrsnuće naše naravi koja je u nje-
mu obnovljena. I jer je ostao po svetoj biti božanstva nepromje-
njiv, nepretvoriv u drugo, netrpljiv, besmrtan, ničega potreban,*

1–2 Lk 1:38 12–13 Iv 2:19 (19–20 Lk 24:39) 22–23 Lk 24:39 (26–27 Iv 20:27) (27–28 Lk 24:41–3)

πάντα τὰ πάθη εἴασε κατὰ συγχώρησιν τῷ οἰκείῳ ἐπενεχθῆναι ναῷ, καὶ τοῦτον τῇ οἰκείᾳ ἀνέστησε δυνάμει, διά τε τοῦ οἰκείου ναοῦ τελείαν τὴν ἀνανέωσιν τῆς ἡμετέρας ἐξειργάσατο φύσεως. Τοὺς δὲ λέγοντας ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Χριστόν, ἢ παθητὸν τὸν θεὸν λόγον, ἢ εἰς σάρκα τραπέντα, ἢ συνουσιωμένον ἐσχηκέναι τὸ σῶμα, ἢ οὐρανόθεν τοῦτο κεκομικέναι, ἢ φάντασμα εἶναι, ἢ θνητὸν λέγοντας τὸν θεὸν λόγον δεδεῆσθαι τῆς παρὰ τοῦ πατρὸς ἀναστάσεως, ἢ ἄψυχον σῶμα ἀνειληφέναι, ἢ ἄνουν ἄνθρωπον, ἢ τὰς δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ κατὰ ἀνάκρασιν συγχυθείσας μίαν γεγενῆσθαι φύσιν, καὶ μὴ ὁμολογοῦντας εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν δύο εἶναι φύσεις ἀσυγχύτους, ἓν δὲ πρόσωπον, καθὸ εἷς Χριστός, εἷς υἱός, τούτους ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία.

30 Τοῦ αὐτοῦ.

Οὐκοῦν εἰ ἡ τῶν πάντων σὰρξ ἐν Χριστῷ ὑποβέβληται ὕβρεσι, πῶς μετὰ τῆς θεότητος μιᾶς εἶναι ὑποστάσεως νομίζεται; Εἰ γὰρ μιᾶς ὑποστάσεως ὁ λόγος καὶ ἡ σὰρξ ἡ ἀπὸ γῆς τὴν φύσιν ἔχουσα, μιᾶς ἄρα ὑποστάσεως ὁ λόγος καὶ ἡ ψυχή, ἣν τελείαν ἀνέλαβε. Μιᾶς γὰρ φύσεώς ἐστιν ὁ λόγος μετὰ τοῦ θεοῦ, καὶ κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς καὶ αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ ὁμολογίαν τὴν λέγουσαν, "Ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν·" οὐκοῦν καὶ ὁ πατὴρ τῆς αὐτῆς οὐσίας μετὰ τοῦ σώματος ὀφείλει νομίζεσθαι. Καὶ τί ἔτι τοῖς Ἀρειανοῖς χολᾶτε, τοῖς λέγουσι
185 τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ κτίσμα εἶναι, αὐτοὶ λέγοντες τὸν πατέρα μιᾶς εἶναι μετὰ τῶν κτισμάτων οὐσίας;

31 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Γρατιανὸν τὸν βασιλέα ἐπιστολῆς.

Φυλάξωμεν διαίρεσιν θεότητος καὶ σαρκός. Εἷ τοῖς ἑκατέροις ἀποκρίνεται ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ ἑκάτεραι φύσεις εἰσίν, ὁ αὐτὸς λαλεῖ, ἀλλ' οὐχ ἡμῖν πάντοτε ἑνί γε τρόπῳ. Πρόσεχε ἐν αὐτῷ νῦν μὲν δόξαν φθεγγόμενον, νῦν δὲ ἀνθρώπινα πάθη. Ὡς θεὸς λαλεῖ τὰ

ISMPJCVOR 1 δὲ post πάντα add. J προσενεχθῆναι I 2 δυνάμει ἀνέστησεν S 5 ἢ[1] om. J 7–8 τὸ ante σῶμα add. V ἀνειληφέναι σῶμα S 10 τὸν om. V φύσεις εἶναι V 12 ἁγία ante καθολικὴ add. S καὶ ἀποστολικὴ om. I 13 ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου post αὐτοῦ add. J 15 νομίζετε J ἢ οὐσίας post νομίζετε add. J 16 ἢ οὐσίας post ὑποστάσεως add. J οὐσίας ante μιᾶς add. J 17 ἢ post ἄρα add. J 18 φύσεώς: ὑποστάσεώς J ἐστιν om. I 22 υἱὸν: Χριστὸν J 22–3 μιᾶς εἶναι ante οὐσίας transp. I 25 Φυλάξομεν I διαίρεσιν: τὴν διαφορὰν J Εἰ: Εἷς γὰρ J ταῖς ἑκατέραις J 26 ὁ[1]: εἷς J αἱ ante φύσεις add. J 27 ἡμῖν: ἑνὶ J ἑνί γε: ἀλλ' ἔστω IV: λαλεῖ τῷ J ἐν αὐτῷ: σεαυτῷ V 28 φθεγγομένην J

dopustio je da se njegovim pristankom sva patnja nastani u vlastitom hramu, i vlastitom ga je moću uzdigao, i po svom je hramu izveo potpunu obnovu naše naravi. One koji govore da je Krist puki čovjek, ili da je Bog Riječ trpljiva, ili da se promijenila u tijelo, ili da je tijelo bilo konsupstancijalno, ili da je s neba doneseno, ili da je utvara; ili kažu da je Bog Riječ smrtna pa je trebala uskrsnuće od Oca, ili da je uzela tijelo bez duše, ili čovjeka bez razuma, ili da su se dvije Kristove naravi miješanjem stopile i postale jedna narav; i ne priznaju da su u našem Gospodinu Isusu Kristu dvije nepomiješane naravi, a jedna osoba, prema tome, jedan Krist, jedan Sin, te izopćuje katolička i apostolska Crkva.

30 Od istog

Prema tome, ako je tijelo svih u Kristu bilo podložno zlostavljanjima, kako mislite da je jedne hipostaze s božanstvom? Jer, ako su jedne hipostaze Riječ i tijelo koje ima narav od zemlje, tada su jedne hipostaze Riječ i duša koju je potpunu uzela. Jedne naime naravi je Riječ s Bogom, po priznanju Oca i njegova Sina koji kaže: "Ja i Otac smo jedno"; treba, dakle, držati da je i Otac iste biti s tijelom. I što se još ljutite na arijevce koji kažu da je Božji Sin stvorenje kad sami kažete da je Otac jedne biti sa stvo- 185 *renjima?*

31 Od istog, iz Poslanice caru Gracijanu

Sačuvajmo razliku između božanstva i tijela. Ako i u jednom i u drugom govori Sin Božji jer su i jedna i druga narav u njemu, isti nam govori, ali ne svagda na jedan način. Promotri kako prikazuje sada slavu, a sada ljudske patnje. Kao Bog govori ono

31 Exc. Eph. XIII (42.29–43.4); 25 (njemu) Kalcedon 2

19 Iv 10:30

θεῖα, ἐπειδήπερ ὁ λόγος ἐστίν· ὡς ἄνθρωπος λέγει τὰ ταπεινά, ἐπειδήπερ ἐν τῇ ἐμῇ ὑποστάσει λαλεῖ.

32 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ὅθεν ἐκεῖνο τὸ ἀναγνωσθέν, ὡς ὁ κύριος τῆς δόξης ἐσταύρωται, μὴ τῇ ἑαυτοῦ δόξῃ σταυρωθέντα νομίσωμεν. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτος θεός τε καὶ ἄνθρωπος, κατὰ μὲν τὴν θεότητα θεός, κατὰ δὲ τὴν πρόσληψιν τῆς σαρκὸς ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός, ὁ κύριος τῆς δόξης ἐσταυρῶσθαι λέγεται. Καὶ γὰρ ἑκατέρας μετέχει φύσεως, τουτέστιν ἀνθρωπίνης καὶ θείας. Ἐν τῇ τοῦ ἀνθρώπου γὰρ φύσει τὸ πάθος ὑπέμεινεν, ἵνα ἀδιαιρέτως καὶ κύριος τῆς δόξης καὶ υἱὸς ἀνθρώπου εἶναι λέγηται ὁ παθών, καθὼς γέγραπται, "Ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς."

33 Τοῦ αὐτοῦ.

Σιγάτωσαν τοιγαροῦν αἱ περὶ τῶν λόγων μάταιαι ζητήσεις. Ἡ γὰρ τοῦ θεοῦ βασιλεία, καθὼς γέγραπται, οὐκ ἐν πειθοῖς λόγων ἐστίν, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει δυνάμεως. Φυλάξωμεν τὴν διαφορὰν τῆς σαρκός τε καὶ τῆς θεότητος. Εἷς γὰρ θεοῦ υἱός, εἷς ἑκάτερα λαλεῖ, ἐπειδήπερ ἑκατέρα φύσις ἐστὶν ἐν αὐτῷ. Ἀλλ' εἰ καὶ αὐτὸς λαλεῖ, οὐχ ἑνὶ μέντοι γε πάντοτε τρόπῳ λαλεῖ. Ὁρᾷς γὰρ ἐν αὐτῷ νῦν μὲν δόξαν θεοῦ, νῦν δὲ πάθη ἀνθρώπων. Ὡς θεὸς λαλεῖ τὰ θεῖα, ἐπειδήπερ λόγος· ὡς ἄνθρωπος λαλεῖ τὰ ὄντα ἀνθρώπινα, ἐπειδήπερ ἐν ταύτῃ ἐλάλει τῇ φύσει.

34 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ κυρίου κατὰ Ἀπολιναριστῶν.

Ἀλλ' ἐν ὅσῳ τούτους ἐλέγχομεν, ἀνεφύησαν ἕτεροι, λέγοντες τό τε σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν θεότητα μιᾶς φύσεως εἶναι. Ποῖος ᾅδης τὴν τοσαύτην βλασφημίαν ἠρεύξατο; Ἀρειανοὶ γὰρ ἤδη τυγχάνουσιν
188 *ἀνεκτότεροι, ὧν ἡ ἀπιστία διὰ τούτους κρατύνεται, ὥστε μείζων φιλονεικίᾳ πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα μιᾶς οὐσίας μὴ λέγειν· ἐπειδήπερ οὗτοι τὴν θεότητα τοῦ κυρίου καὶ τὴν σάρκα μιᾶς φύσεως εἰπεῖν ἐπεχείρησαν.*

ISMDPJCVOR 1 ὁ om. J 3 τοῦ αὐτοῦ λόγου: τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς J 12 Τοῦ αὐτοῦ: Τοῦ αὐτοῦ ὁμοίως S ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς post αὐτοῦ add. J: Ὁμοίως τοῦ αὐτοῦ V 13 τὸν λόγον I Ἡ γὰρ: Εἰ γὰρ ἡ I 14 βασιλεία τοῦ θεοῦ SV 15–21 Φυλάξωμεν --- φύσει om. J 15 τε om. V 20 ὄντα om. V 25 εἶναι φύσεως J 26 τοσαύτην: τοιαύτην J ἠρρεύξατο C 27 τούτους: τούτων J μεῖζον P 28 εἶναι post οὐσίας add. S

božansko jer je Riječ; kao čovjek govori ono obično jer govori u mojoj hipostazi.

32 Od istog, iz iste knjige

Stoga ono pročitano da su Gospodina slave razapeli, ne smatrajmo da je razapet u svojoj slavi. Nego, jer je on i Bog i čovjek, po božanstvu Bog, a po uzimanju tijela čovjek, Isus Krist i jer je sudionik i jedne i druge naravi, tj. ljudske i božanske, kaže se da su Gospodina slave razapeli. Naime u naravi je čovjeka podnio trpljenje, da bi se bez razlikovanja govorilo da je i Gospodin slave i Sin Čovječji, onaj koji je trpio, kako je napisano: "Onaj koji je sišao s neba."

33 Od istog

Upravo zato neka prestanu uzaludna pitanja o riječima, jer Božje kraljevstvo, kako je pisano, nije u uvjeravanju riječima, nego u pokazivanju snage. Sačuvajmo razliku između tijela i božanstva; jer, jedan je Božji Sin, jedan govori oboje, jer su obje naravi u njemu. Ali, iako govori, ne govori zaista svagda na jedan način. Gledaš naime u njemu sada slavu Božju, a sada ljudske patnje. Kao Bog govori ono božansko, jer je Riječ; kao čovjek ono što je ljudsko, jer govori u toj naravi.

34 Od istog, iz djela O Gospodinovu učovječenju protiv apolinarista

Ali dok pobijamo ove, pojaviše se drugi koji govore da je Kristovo tijelo i božanstvo jedne naravi. Kakvo je podzemlje izbljuvalo toliko svetogrđe? Već su naime podnošljiviji Arijevci, čiju nevjeru oni osnažuju te većim nadmetanjem ne govore da su Otac *188* *i Sin i Duh Sveti jedne biti; jer prihvatili su govoriti da su Gospodinovo božanstvo i tijelo jedne naravi.*

32 Leon 6 *33* Leon 7 *34* Leon 8

(4 ff 1 Kor 2:8) 10–11 Iv 3:13 (13–15 1 Kor 2:4)

35 Τοῦ αὐτοῦ.

Καὶ οὗτός μοι λέγει συνεχῶς τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἑαυτὸν κατέχειν τὴν ἔκθεσιν· ἀλλ' ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐξετάσει οἱ ἡμέτεροι πατέρες, οὐχὶ τὴν σάρκα, τὸν δὲ τοῦ θεοῦ λόγον, ἐκ μιᾶς ἐν τῷ πατρὶ οὐσίας εἶναι εἰρήκασι. Καὶ τὸν μὲν λόγον ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς προεληλυθέναι οὐσίας, τὴν δὲ σάρκα ἐκ τῆς παρθένου τυγχάνειν ὡμολογήκασι. Διὰ τί τοίνυν ἡμῖν τὸ μὲν τῆς ἐν Νικαίᾳ προτείνουσιν ὄνομα, εἰσάγουσι δὲ καινά, καὶ ἅπερ οὐκ ἐνεθυμήθησαν οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι;

36 Τοῦ αὐτοῦ κατὰ Ἀπολιναρίου.

Μήτε σὺ τοίνυν θέλε κατὰ φύσιν ἴσον τῆς θεότητος εἶναι τὸ σῶμα. Καὶ γὰρ πιστεύσεις, ὡς ἀληθὲς εἴη τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ προσκομίσεις τῷ θυσιαστηρίῳ πρὸς μεταποίησιν, μὴ διαστίξῃς δὲ τὴν τῆς θεότητος καὶ τοῦ σώματος φύσιν, ἐροῦμεν καὶ σοί, "Ἐὰν ὀρθῶς προσενέγκῃς, ὀρθῶς δὲ μὴ διέλῃς, ἥμαρτες, ἡσύχασον." Δίελε γὰρ τόγε ὑπάρχον ἡμῶν, καὶ ὅπερ οἰκεῖον τυγχάνει τοῦ λόγου. Οὐκοῦν ἐγὼ μὲν οὐκ εἶχον ὅπερ ὑπῆρχεν αὐτοῦ· ἐκεῖνος δὲ οὐκ εἶχεν ὅπερ ὑπῆρχεν ἐμόν. Καὶ ἔλαβεν ὅπερ ὑπῆρχεν ἐμόν, μεταδώσων τῶν οἰκείων ἡμῖν· καὶ τοῦτο πρὸς ἀναπλήρωσιν οὐ σύγχυσιν ἀνεδέξατο.

37 Τοῦ αὐτοῦ μετ' ὀλίγα.

Παυσάσθωσαν τοίνυν οἱ λέγοντες ὡς ἡ τοῦ λόγου φύσις εἰς σαρκὸς μεταβέβληται φύσιν· ἵνα μὴ δόξῃ μεταβληθεῖσα κατὰ τὴν αὐτὴν ἑρμηνείαν γεγενῆσθαι καὶ ἡ τοῦ λόγου φύσις τοῖς τοῦ σώματος παθήμασι σύμμορφος. Ἕτερον γάρ ἐστι τὸ προσλαβόν, καὶ ἕτερόν ἐστι τὸ προσληφθέν. Δύναμις ἦλθεν ἐπὶ τὴν παρθένον, ὡς ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτὴν λέγει, "Ὅτι δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι." Ἀλλ' ἐκ τοῦ σώματος ἦν τῆς παρθένου τὸ τεχθέν· καὶ διὰ τοῦτο, θεία μὲν ἡ κατάβασις, ἡ δὲ σύλληψις ἀνθρωπίνη. Οὐκ αὐτὴ οὖν ἠδύνατο τοῦ τε σώματος πνεῦμα καὶ τῆς θεότητος φύσις.

ISMDPJCVOR 1 *Τοῦ αὐτοῦ*: *'Εκ τοῦ αὐτοῦ λόγου μετ' ὀλίγα* J 2 *οὗτος*: *οὕτως* I *δέ* ante *μοι* add. ISV *λέγει* om. ISV 4 *ἐν* ISJV: *σύν* R *εἶναι οὐσίας* SJ 5–6 *οὐσίας προεληλυθέναι* J *προσεληλυθέναι* O^{po} 6–8 *Διὰ* --- *πρόγονοι* om. J 8 *καινά*: *κενά* S *ἐνεθύμησαν* V 9 *κατὰ Ἀπολιναρίου*: *ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου* J 10 *θέλε τοίνυν* R *ἴσον τῆς θεότητος εἶναι τὸ σῶμα*: *ἑρμηνεύειν τὸ παρὰ φύσιν ὂν τῆς θεότητος* J 11 *Καὶ*: *Κἂν* JV *πιστεύσῃς* JV^{po} 11–12 *προσκομίσῃς* JV^{po} 12–13 *τὴν τοῦ σώματος καὶ τῆς θεότητος* V 13 *μὲν* post *ὀρθῶς* add. I 15 *τόγε*: *τότε* J *τυγχάνει* om. V 17 *Καὶ* --- *ἐμόν* om. J 18 *ἧκεν* ante *ἡμῖν* add. J 19 *Τοῦ αὐτοῦ*: *Καὶ* S *μετ' ὀλίγα*: *ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου* J 22–3 *παθήμασι*: *πάθεσι* I: *ἁμαρτήμασι* J 23 *σύμμορφος*: *σύμφθορος* IV: om. J *ἐστι*^{2}: *τι* S 27 *εἶναι* post *ἠδύνατο* add. S

35 Od istog

I ovaj mi neprestano govori da se drži izlaganja Nicejskog sabora; ali su naši oci u onom izlaganju rekli da nije tijelo, nego Božja Riječ jedne biti s Ocem. I ispovijedili su da je Riječ proizišla iz Očeve biti, a tijelo da je od Djevice. Stoga zašto nam se zaklanjaju iza imena Nicejskog sabora, a uvode novine koje naši praoci nisu izmislili.

36 Od istog, protiv Apolinarija

Ni ti nemoj, dakle, dopuštati da je tijelo po naravi jednako božanstvu. Naime iako vjeruješ da je Kristovo tijelo istinito i prinosiš ga na žrtveniku za pretvorbu, a ne razlikuješ pak narav božanstva i tijela, i tebi ćemo reći: "Ako ispravno prinosiš, a ispravno ne razlikuješ, sagriješio si, počivaj." Razlikuj naime ono što je naše i ono što je vlastito Riječi. Ja, dakle, nisam imao ono što je bilo njezino, a ona nije imala ono što je bilo moje. I uzela je ono što je bilo moje, da bi nam dala svoje; i to je uzela ne miješanjem, nego ispunjenjem.

37 Od istog, malo poslije

Neka prestanu, dakle, oni koji govore da se narav Riječi promijenila u narav tijela; da se ne bi činilo da se i narav Riječi, promijenjena po istom tumačenju, suobličila patnjama tijela. Jedno je naime ono što je uzelo a drugo je ono što je uzeto. Sila je došla na Djevicu, kako joj kaže anđeo: "Jer sila Svevišnjega će te osjeniti." Ali ono što je rođeno bilo je iz tijela Djevice; i zbog toga je silazak božanski, a začeće ljudsko. Nije, dakle, mogla biti ista narav tijela i božanstva.

35 Leon 9

12–13 Post 4:7   23–24 Lk 1:35

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἐπισκόπου Καισαρείας.

38 Ἐκ τοῦ περὶ εὐχαριστίας λόγου.

Διόπερ ἐπιδακρύσας τῷ φίλῳ, αὐτός γε τὴν κοινωνίαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐπεδείξατο, καὶ ἡμᾶς τῶν ἐφ' ἑκάτερα ὑπερβολῶν ἠλευθέρωσε· μήτε καταμαλακίζεσθαι πρὸς τὰ πάθη, μήτε ἀναισθήτως ἔχειν τῶν λυπηρῶν ἐπιτρέπων. Ὡς οὖν κατεδέξατο τὴν πεῖναν ὁ
189 κύριος, τῆς στερεᾶς τροφῆς διαπνευσθείσης αὐτῷ, καὶ τὴν δίψαν προσήκατο, τῆς ὑγρότητος ἀναλωθείσης τῆς ἐν τῷ σώματι· καὶ ἐκοπίασε, τῶν μυῶν καὶ τῶν νεύρων ἐκ τῆς ὁδοιπορίας ὑπερταθέντων· οὐ τῆς θεότητος τῷ καμάτῳ πιεζομένης, ἀλλὰ τοῦ σώματος τὰ ἐκ φύσεως ἐπακολουθοῦντα συμπτώματα δεχομένου.

39 Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ κατὰ Εὐνομίου.

Ἐγὼ γὰρ καὶ τὸ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχειν ἴσον δύνασθαι τῷ ἐν οὐσίᾳ θεοῦ ὑπάρχειν φημί. Ὡς γὰρ τὸ μορφὴν ἀνειληφέναι δούλου ἐν τῇ οὐσίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος τὸν κύριον ἡμῶν γεγενῆσθαι σημαίνει, οὕτως ὁ λέγων ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχειν τῆς θείας οὐσίας παρίστησι τὴν ἰδιότητα.

Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ἐπισκόπου Ναζιανζοῦ.

40 Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὴν νέαν κυριακήν.

Ἥξειν πάλιν μετὰ τῆς ἐνδόξου αὐτοῦ παρουσίας, κρίνοντα ζῶντας καὶ νεκρούς. Οὐκέτι μὲν σάρκα, οὐκ ἀσώματον δέ, οἷς αὐτὸς οἶδε λόγοις θεοειδεστέρου σώματος, ἵνα καὶ ὀφθῇ ὑπὸ τῶν ἐκκεντησάντων, καὶ μείνῃ θεὸς ἔξω παχύτητος.

41 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Κληδόνιον ἐπιστολῆς.

Φύσεις μὲν γὰρ δύο θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ἐπεὶ καὶ ψυχὴ καὶ σῶμα, υἱοὶ

ISMDPJCVOR 1 *ἐπισκόπου* om. J *Καππαδοκίας* post *Καισαρείας* add. J 3 *γε*: *τε* J *τῆς*: *τὴν* V *ἀνθρωπείας* S^{ac} 6–7 *τῆς στερεᾶς τροφῆς* ante *τὴν* (6) transp. J 7 *ταύτης* ante *αὐτῷ* add. J 11 *τῆς* ante *φύσεως* add. JV 12 *εἰς* --- *Εὐνομίου*: *ἐκ τοῦ κατὰ Εὐνομίου* S: *ἐκ τῶν κατὰ Εὐνομίου ἀντιρρητῶν* J 14 *θεῷ* post *θεοῦ* add. V^{ac} 16 *ὁ* om. IV 18 *Τοῦ* --- *Ναζιανζοῦ*: *Τοῦ θεολόγου* S *ἐπισκόπου Ναζιανζοῦ*: *τοῦ θεολόγου* IJ 19 *λόγου τοῦ* om. IS *τὴν νέαν κυριακήν*: *τὸ βάπτισμα* S^{pc}: *τὸ ἅγιον βάπτισμα* J 20 *κρινοῦντα* J 21 *οἶδε λόγοις*: *οἶδεν ἀληθῶς* V 24—167.5 *Τοῦ* --- *γένοιτο* post *ἀόρατος* (167.15) transp. I (lect. var. hic cit.)

Svetog Bazilija, cezarejskog biskupa,

38 Iz homilije o Euharistiji

Zato, kada je zaplakao za prijateljem, sam je pokazao sudioništvo u ljudskoj naravi i oslobodio nas od preuveličavanja i jednog i drugog, ne dopuštajući raznježiti se kod patnji niti biti bez osjećaja u žalostima. Kad je, dakle, Gospodin ogladnio, oporavio se jakom hranom, i kada je ožednio zbog potrošene tekućine 189 *u tijelu, i kada se umorio napinjući živce i mišiće od putovanja, nije pritisnuo umor božanstva, nego je tijelo pokazalo simptome koji slijede iz naravi tijela.*

39 Od istog, protiv Eunomija

Ja naime kažem da je 'biti u Božjem liku' jednako vrijedno s 'biti u Božjoj bîti'. Kao što naime 'uzeti lik sluge' označuje da je naš Gospodin u bîti čovještva, tako i onaj koji kaže 'biti u Božjem liku' dokazuje vlastitost Božje bîti.

Svetog Grgura, nazijanskog biskupa,

40 Iz rasprave O novoj nedjelji

U svom slavnom dolasku doći će ponovno da sudi žive i mrtve. Ne više tijelo, niti pak netjelesan, nego bogolikijeg tijela kako ga je sam znao, da ga vide i oni koji su ga proboli i da ostane Bog daleko od debljine.

41 Od istog, iz Poslanice Kledoniju

Jer, Bog i čovjek su dvije naravi jer su i duša i tijelo dvoje, a ne

38 od 3–6 (žalostima) Gelazije 22; od 6–10 Gelazije 51 (104:6–9) *39* Kalcedon 1
41 Exc. Eph. XIIII (43.26–30); Gelazije 19; 23–277.1 (dva) Kalcedon 3

(3 Iv 11:35) (12–15 Fil 2:7) (18 Dj 1:11) (20 Zah 12:10)

δὲ οὐ δύο. Οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθα δύο ἄνθρωποι, εἰ καὶ οὕτως ὁ Παῦλος καλεῖ τὸ ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ ἐκτός. Καὶ εἰ δεῖ συντόμως εἰπεῖν, ἄλλο μὲν καὶ ἄλλο τὰ ἐξ ὧν ὁ σωτήρ, ἐπεὶ μὴ ταὐτὸν τὸ ὁρατὸν τῷ ἀοράτῳ, καὶ τὸ ἄχρονον τῷ ὑπὸ χρόνον· οὐκ ἄλλος δὲ καὶ ἄλλος, μὴ γένοιτο.

42 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Κληδόνιον προτέρας ἐκθέσεως.

Εἴ τις ἀποτεθεῖσθαι νῦν τὴν σάρκα λέγει, καὶ γυμνὴν εἶναι τὴν θεότητα σώματος, ἀλλὰ μὴ μετὰ τοῦ προσλήμματος καὶ εἶναι καὶ ἥξειν, μὴ ἴδοι τὴν δόξαν τῆς παρουσίας. Ποῦ γὰρ τὸ σῶμα νῦν, εἰ μὴ μετὰ τοῦ προσλαβόντος; Οὐ γὰρ δὴ κατὰ τοὺς Μανιχαίων λήρους τῷ ἡλίῳ ἐναποτίθεται, ἵνα τιμηθῇ διὰ τῆς ἀτιμίας· ἢ εἰς τὸν ἀέρα ἐχέθη καὶ διελύθη, ὡς φωνῆς φύσις, καὶ ὀδμῆς ῥύσις, καὶ ἀστραπῆς δρόμος οὐχ ἱσταμένης. Ποῦ δὲ καὶ τὸ ψηλαφηθῆναι μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἐν ᾗ ὀφθήσεταί ποτε ὑπὸ τῶν ἐκκεντησάντων; θεότης δὲ καθ' ἑαυτὴν ἀόρατος.

43 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ περὶ υἱοῦ λόγου β'.

Ὡς μὲν γὰρ λόγος, οὔτε ὑπήκοος ἦν, οὔτ' ἀνήκοος· τῶν γὰρ ὑπὸ
192 χεῖρα ταῦτα, καὶ τῶν δευτέρων· τὸ μὲν τῶν εὐγνωμονεστέρων, τὸ δὲ τῶν ἀξίων κρίσεως. Ὡς δὲ δούλου μορφή, συγκαταβαίνει τοῖς ὁμοδούλοις, καὶ μορφοῦται τὸ ἀλλότριον, ὅλον ἐν ἑαυτῷ φέρων ἐμὲ μετὰ τῶν ἐμῶν, ἵνα ἐν ἑαυτῷ δαπανήσῃ τὸ χεῖρον, ὡς κηρὸν πῦρ, ἢ ὡς ἀτμίδα γῆς ἥλιος.

44 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὰ θεοφάνια.

Ἐπειδὴ τοίνυν προῆλθεν ἐκ τῆς παρθένου μετὰ τῆς προσλήψεως ἐκ δύο τῶν ἑαυτοῖς ἐναντίων σαρκὸς καὶ πνεύματος. Ὧν τὸ μὲν αὐτῶν εἰς τὸν θεὸν προσειλῆφθαι, τὸ δὲ τὴν χάριν παρέσχηκε τῆς θεότητος.

ISMDPJCVOR   1 οὐδὲ θεοί post δύο[1] add. J   2 καλεῖ post ἐντὸς transp. S: προσηγόρευσε et post ἐκτὸς transp. J   3 εἴη post σωτὴρ add. IS   ἐπεί: εἴπερ J   4 τὸ --- ἀοράτῳ: τὸ ἀόρατον τῷ ὁρατῷ J   χρόνῳ I   5 τὰ γὰρ ἀμφότερα ἐν τῇ ἑνώσει post γένοιτο add. J   6 προτέρας: δευτέρας I   ἐκ τοῦ η' κεφαλαίου post ἐκθέσεως add. J   7 λέγοι J   9 αὐτοῦ post παρουσίας add. J   11 ἐναποτέθειται V   12 φύσις: χύσις J   13 ἐν ᾗ: πῶς δὲ J   14 δέ: γὰρ J   16 β' λόγου SJ   17 τῶν γάρ: καὶ γὰρ τῶν J   19 κρίσεως: κολάσεως J   20 καὶ δούλοις post ὁμοδούλοις add. J   21 πυρί IS   22 ὡς om. J   ἀτμίδα γῆς: ἀτμή τις I: ἀτμίδα τις S   23–5 Τοῦ --- πνεύματος: Ἐκ τοῦ εἰς τὴν Χριστοῦ γέννησιν λόγου. Προελθὼν δὲ θεὸς μετὰ τῆς προσλήψεως ἕως D   23 λόγου post θεοφάνια transp. SJ   τοῦ[2] om. SJ   24 Ἐπειδὴ τοίνυν: Ἐπεὶ οὖν J   ἓν ante ἐκ[1] add. PJ   25 ἑαυτοῖς om. SPJ   ἐθέωσε· τὸ δὲ ἐθεώθη· τῷ μὲν post μὲν add. P   25–6 αὐτῶν --- προσειλῆφθαι: ἐθέωσε S^{pc}DJ   26 τὴν --- θεότητος: ἐθεώθη S^{pc}DJ

dva sina. Niti su naime tu dva čovjeka iako Pavao tako imenuje unutarnjeg i vanjskog čovjeka. I ako treba kratko reći, ono od čega je Spasitelj jedno je i drugo, jer nije isto vidljivo s nevidljivim, i izvanvremensko s vremenskim; ali on nije jedan i drugi, ne bilo tako!

42 Od istog, iz prijašnjeg izlaganja Kledoniju

Ako netko kaže da je tijelo sada odloženo i da je božanstvo bez tijela i da s uzetim nije i da neće doći, ne bi mogao vidjeti slavni dolazak. Gdje je, naime, sada tijelo, ako ne s onim koji ga je uzeo? Nije naime prema brbljanjima manihejaca odloženo kod Sunca, da bude čašćeno sramotom, ili ispareno i raspršeno u zrak kao glas, kao miris i kao blijesak munje koja ne postoji. Nakon uskrsnuća gdje će biti okupljanje, kada će ga jednom vidjeti oni koji su ga proboli? Božanstvo je po sebi nevidljivo.

43 Od istog, iz druge rasprave O Sinu

Kao Riječ naime nije bila ni poslušna ni neposlušna, jer je to vlastitost onih koji su pod vlašću i koji su niži: jedno onih pra- 192
vičnijih, a drugo onih vrijednih osude. Kao lik sluge silazi jednakim slugama i uzima lik drugoga, noseći u sebe svega mene sa svim mojim, da u sebi uništi ono što je lošije kao vatra vosak ili kao sunce izmaglicu nad zemljom.

44 Od istog, iz rasprave o Bogojavljenju

Otkad je, dakle, proizišao iz Djevice uzimanjem od dvoga međusobno suprotstavljenog, tijela i duha, od čega je jedno uzeto u Bogu, a drugo je zadobilo milost božanstva.

44 Leon 4

(1–2 2 Kor 4:16)

45 Τοῦ αὐτοῦ μετ' ὀλίγα.

Ἀπεστάλη μέν, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος. Διπλῆ γὰρ ἦν ἡ φύσις αὐτοῦ, ἀμέλει τοι ἐντεῦθεν καὶ ἐκοπίασε, καὶ ἐπείνησε, καὶ ἐδίψησε, καὶ ἠγωνίασε, καὶ ἐδάκρυσεν, ἀνθρωπίνου σώματος νόμῳ.

46 Τοῦ αὐτοῦ ἐν τῷ β' λόγῳ τῷ περὶ υἱοῦ.

Θεὸς δὲ λέγοιτο ἄν, οὐ τοῦ λόγου, τοῦ ὁρωμένου δέ. Πῶς γὰρ ἂν εἴη τοῦ κυρίως θεοῦ θεός; Ὥσπερ καὶ πατήρ, οὐ τοῦ ὁρωμένου, τοῦ λόγου δέ. Καὶ γὰρ ἦν διπλοῦς. Ὥστε τὸ μὲν κυρίως ἐπ' ἀμφοῖν, τὸ δὲ οὐ κυρίως, ἀλλ' ἐναντίως ἢ ἐφ' ἡμῶν ἕξει. Ἡμῶν γὰρ κυρίως μὲν θεός, οὐ κυρίως δὲ πατήρ. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ ποιεῖ τοῖς αἱρετικοῖς τὴν πλάνην, ἡ τῶν ὀνομάτων ἐπίζευξις, ἐπαλλαττομένων τούτων διὰ τὴν σύγκρασιν. Σημεῖον δέ, ἡνίκα αἱ φύσεις διίστανται ταῖς ἐπινοίαις, συνδιαιρεῖται καὶ τὰ ὀνόματα. Παύλου λέγοντος ἄκουσον· "Ἵνα ὁ θεὸς τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ πατὴρ τῆς δόξης." Χριστοῦ μὲν θεός, τῆς δὲ δόξης πατήρ. Εἰ γὰρ καὶ τὸ συναμφότερον ἕν, ἀλλ' οὐ τῇ φύσει, τῇ δὲ συνόδῳ. Τούτων τί ἂν γένοιτο γνωριμώτερον; Πέμπτον λεγέσθω, τὸ λαμβάνειν αὐτὸν ζωήν, ἢ κρίσιν, ἢ κληρονομίαν ἐθνῶν, ἢ ἐξουσίαν πάσης σαρκός, ἢ δόξαν, ἢ μαθητάς, ἢ ὅσα λέγεται. Καὶ ταῦτα τῆς ἀνθρωπότητος.

47 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

"Εἷς γὰρ θεός, εἷς καὶ μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς." Πρεσβεύει γὰρ ἔτι ὡς ἄνθρωπος καὶ νῦν ὑπὲρ τῆς
193 *ἐμῆς σωτηρίας. Ὅτι μετὰ τοῦ σώματός ἐστιν ὃ προσέλαβεν, ἕως ἂν ἐμὲ ποιήσῃ θεόν, τῇ δυνάμει τῆς ἐνανθρωπήσεως, κἂν μηκέτι κατὰ σάρκα γινώσκηται, τὰ σαρκικὰ λέγω πάθη, καὶ χωρὶς τῆς ἁμαρτίας τῆς ἡμετέρας.*

ISMDPJCVOR 1 *Τοῦ --- ὀλίγα*: *Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου* J *ὀλίγον* V 2 *ἀλλ'* om. J *Διπλοῦς* PJ 2–3 *ἡ --- αὐτοῦ* om. J *ἡ --- ἐντεῦθεν*: *ἐπεὶ* P 4 *ἀνθρωπίνου* om. D *νόμῳ σώματος* SD 5 *ἐν --- υἱοῦ*: *ἐκ τοῦ β' περὶ υἱοῦ λόγου* S: *ἐκ τοῦ περὶ υἱοῦ β' λόγου* J 6–10 *Θεὸς --- πατήρ* post *συνόδῳ* (16) cum alio titulo transp. ISV (cf. 16) 9 *ἢ*: *ἡ* ISV *ἕξει*: *ἔφη* J *μὲν γὰρ κυρίως* J 10–16 *Καὶ --- συνόδῳ* post *πατήρ* (10) iterum scrib. ISV. Lect. var. sic cit.: $I^1I^2S^1S^2V^1V^2$. 11 *ἐπίζευξις*: *ἐπίτευξις* S^1S^2 11–12 *ἐπαλλαττομένων --- σύγκρασιν* scrib. J: om. cett. 12 *ὡς* ante *ἡνίκα* add. $I^2S^2JV^2$ 13 *καὶ* om. V^2 *Παύλου λέγοντος ἄκουσον*: *Τοῦ αὐτοῦ ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ* I^1V^1: *Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου* S^1 *ἄκουσον* J: *ἀκούετε* cett.[2] 14 *ἡμῶν* om. J 14–15 *Χριστοῦ μὲν θεός*: *θεὸς μὲν τοῦ Χριστοῦ* $I^1S^1V^1$ 15 *τὰ συναμφότερα* $I^1S^1V^1$ 16 *συνόδῳ δέ* S^1S^2 *Τοῦ αὐτοῦ ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ* et 6–16 (*Θεὸς --- συνόδῳ*) post *συνόδῳ* (ut supra cit.: 6–10 et 10–16) add. IV: *Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου* et cetera (ut IV) post *δέ* add. S 22 *Ἰησοῦς Χριστός* J 26 *ἡμετέρας*: *ἐμῆς* S

45 Od istog, malo poslije

Poslan je, ali kao čovjek. Dvostruka je bila naime njegova narav. Stoga se sigurno i umarao, i gladnio, i žednio, i naprezao, i plakao po zakonu ljudskog tijela.

46 Od istog, iz druge rasprave O Sinu

Mogao bi se nazivati Bogom vidljivog svijeta, ne Riječi. Kako bi naime mogao valjano biti Bog Boga? Kao što je i Otac ne onog vidljivog, nego Riječi. A ipak bijaše dvostruk. Tako jedno od oboga na pravi način, a drugo ne na pravi način ili protivno s obzirom na nas. Jer, on je naš pravi Bog, a ne pravi Otac. I to je ono što proizvodi zastranjenje kod krivovjernika, povezivanje imena, njihovo mijenjanje stapanjem. Dokaz: kada se naravi razlikuju u poimanju, razlikuju se i imena. Čujte Pavla koji kaže: "...da Bog Gospodina našega Isusa Krista, Otac slave...". Bog Krista, Otac slave. Iako je naime jedno s jednim i drugim, ali ne po naravi, nego po povezivanju. Što od ovoga može biti jasnije? Peto neka bude rečeno: kaže se da je on primio život, ili sud, ili baštinu naroda, ili moć nad svakim tijelom, ili slavu, ili učenike, ili što takvo. I to su vlastitosti čovještva.

47 Od istog, iz istog djela

"Jedan je naime Bog, jedan i posrednik između Boga i ljudi, čovjek Isus Krist." Ta, još i sada kao čovjek posreduje za moje spa-
senje, jer je s tijelom koje je uzeo, dok me ne učini bogom sna- 193
gom učovječenja, iako se više ne poznaje po tijelu, po tjelesnim velim stanjima, i bez našeg je grijeha.

45 Leon 5 *46* od 10 (I)–13 (imena) Kalcedon 4

14 Ef 1:17 21–2 Tim 2:5

48 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἦ πᾶσιν εὔδηλον, ὅτι γινώσκει μὲν ὡς θεός, ἀγνοεῖ δέ, φησίν, ὡς ἄνθρωπος, ἐάν τις τὸ φαινόμενον χωρίσῃ τοῦ νοουμένου. Τὸ γὰρ ἀπόλυτον εἶναι τὴν τοῦ υἱοῦ προσηγορίαν καὶ ἄσχετον, οὐ προσκειμένου τῷ υἱῷ τοῦ τινος, ταύτην δίδωσι τὴν ὑπόνοιαν. Ὥστε τὴν ἄγνοιαν ὑπολαμβάνειν ἐπὶ τὸ εὐσεβέστερον, τῷ ἀνθρωπίνῳ, μὴ τῷ θείῳ ταύτην λογιζόμενος.

Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης.

49 Ἐκ τοῦ κατηχητικοῦ λόγου.

Καὶ τίς τοῦτό φησιν, ὅτι τῇ περιγραφῇ τῆς σαρκός, καθάπερ ἀγγείῳ τινί, τὸ ἄπειρον τῆς θεότητος περιελήφθη;

50 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Εἰ δὲ ἀνθρώπου ψυχὴ κατὰ τὴν τῆς φύσεως ἀνάγκην συγκεκραμένη τῷ σώματι πανταχοῦ κατ᾽ ἐξουσίαν γίνεται, τίς ἀνάγκη τῇ φύσει τῆς σαρκὸς τὴν θεότητα λέγειν ἐμπεριείργεσθαι;

51 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Τί κωλύει θείας φύσεως ἕνωσίν τινα καὶ προσεγγισμὸν γνωρίσαντας πρὸς τὸ ἀνθρώπινον, τὴν θεοπρεπῆ διάνοιαν καὶ ἐν τῷ προσεγγισμῷ διασώσασθαι, πάσης περιγραφῆς ἐκτὸς εἶναι τὸ θεῖον πιστεύοντας, κἂν ἐν ἀνθρώποις ᾖ;

52 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ κατὰ Εὐνομίου λόγου.

Εἰ δὲ ὁ μὲν ἐκ τῆς Μαρίας ἀδελφοῖς διαλέγεται, ὁ δὲ μονογενὴς ἀδελφοὺς οὐκ ἔχει· πῶς γὰρ ἂν ἐν ἀδελφοῖς τὸ μονογενὲς διασώζοιτο; Καὶ ὁ εἰπών, "Πνεῦμα ὁ θεός," φησὶ πρὸς τοὺς μαθητὰς ὁ αὐτός, "Ψηλαφήσατέ με," ἵνα δείξῃ ὅτι ψηλαφητὴ μόνη ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ἀναφὲς δὲ τὸ θεῖον. Καὶ ὁ εἰπών, "Πορεύομαι," τοπικὴν διασημαίνει μετάστασιν· ὁ δὲ τὰ πάντα ἐμπεριειληφώς, ἐν ᾧ, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἐκτίσθη πάντα, καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα συνέστηκεν, οὐδὲν ἐν τοῖς οὖσιν ἔξω αὐτοῦ ἔχει, ὃ κατά τινα κίνησιν ἢ μεταχώρησιν γίνεται.

ISMDPJCVOR   2 Ἦ: Εἰ I   φησίν om. I   5 τῷ υἱῷ om. I   7 θείῳ: θεῷ O   λογιζομένους J: λογίζομεν V   8 Τοῦ ἁγίου om. SJ   ἐπισκόπου om. S   9 αὐτοῦ ante λόγου add. J   11 θεότητος: σαρκὸς V   περιειλῆφθαι IS: περιείληπται V   19 τὸ θεῖον om. J   20 ἀνθρώπῳ J   23 ἂν om. V   διεσώζετο ISV   25 μόνη: μὲν J   ἀνθρωπεία V   26 δέ post εἰπὼν add. I   τὴν ante τοπικὴν add. J   28 τὰ ante πάντα¹ add. P   29 ἑαυτοῦ J   ἀπέχει I   30 γίνεται PJ: γένηται cett.

48 Od istog, iz istog djela

Nije li svima jasno da on zna kao Bog, a ne zna, veli, kao čovjek, ako tko razlikuje pojavu od poimanja. To naime da je naziv Sina apsolutan i bez relacije, da se Sinu ništa ne dodaje, omogućuje takvo mišljenje. Stoga pobožnije primati to neznanje, zaključujem da pripada čovještvu, a ne božanstvu.

Svetog Grgura, nisenskog biskupa,

49 Iz katehetske rasprave

A tko kaže da je ograničenošću tijela kao nekom posudom obuhvaćena neograničenost božanstva?

50 Od istog, iz istog djela

Ako pak čovjekova duša nužno spojena s tijelom boravi svuda slobodno, što nas prisiljava govoriti da je božanstvo obuhvaćeno tijelom?

51 Od istog, iz istog djela

Što ih priječi da, priznavši ono sjedinjenje božanske naravi i približavanje čovještvu, i u tom približavanju sačuvaju poimanje dostojno božanstva vjerujući da je božanstvo izvan svake ograničenosti iako je u ljudima?

52 Od istog, iz djela protiv Eunomija

Ako sin Marijin razgovara s braćom, a Jedinorođenac nema braće, kako naime da se sačuva Jedinorođenac među braćom? I koji reče: "Bog je Duh", taj isti kaže učenicima: "Opipajte me", da pokaže da se samo ljudska narav može opipati, a božanstvo je neopipljivo. I koji reče: "Odlazim", označuje promjenu mjesta; a tko obuhvaća sve, u komu je, kako Apostol kaže, stvoreno sve, i u njemu sve stoji, ništa od onoga što postoji nije izvan njega, što onda nastaje tim kretanjem ili prijelazom.

(21 Iv 7:3 ff) 23 Iv 4:24 23 Lk 24:39 25 Iv 14:28 (26–8 Kol 1:16–17)

53 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

"Τῇ δεξιᾷ οὖν τοῦ θεοῦ ὑψωθείς." Τίς οὖν ὑψώθη; ὁ ταπεινὸς ἢ ὁ ὕψιστος; τί δὲ τὸ ταπεινόν, εἰ μὴ τὸ ἀνθρώπινον; Τί δὲ ἄλλο παρὰ τὸ θεῖόν ἐστιν ὁ ὕψιστος; Ἀλλὰ μὴν ὁ θεὸς ὑψωθῆναι οὐ δεῖται, ὕψιστος ὤν· τὸ ἀνθρώπινον ἄρα ὁ ἀπόστολος ὑψωθῆναι λέγει. Ὑψωθῆναι δὲ
196 διὰ τοῦ κύριος καὶ Χριστὸς γενέσθαι. Οὐκοῦν οὐ τὴν προαιώνιον ὕπαρξιν τοῦ κυρίου διὰ τοῦ ἐποίησε ῥήματος παρίστησιν ὁ ἀπόστολος, ἀλλὰ τὴν τοῦ ταπεινοῦ πρὸς τὸ ὑψηλὸν μεταποίησιν, τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ γεγενημένην. Σαφηνίζεται γὰρ διὰ τούτου τοῦ ῥήματος τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον. Ὁ γὰρ εἰπών, "Τῇ δεξιᾷ τοῦ θεοῦ ὑψωθείς," φανερῶς ἐκκαλύπτει τὴν ἀπόρρητον τοῦ μυστηρίου οἰκονομίαν, ὅτι ἡ δεξιὰ τοῦ θεοῦ, ἡ ποιητικὴ τῶν ὄντων πάντων, ἥτις ἐστὶν ὁ κύριος, δι᾽ οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, καὶ οὗ χωρὶς ὑπέστη τῶν γεγονότων οὐδέν, αὕτη τὸν ἑνωθέντα πρὸς αὐτὴν ἄνθρωπον εἰς τὸ ἴδιον ἀνήγαγεν ὕψος διὰ τῆς ἑνώσεως.

Τοῦ ἁγίου Ἀμφιλοχίου ἐπισκόπου Ἰκονίου.

54 Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τό, "Ὁ πατήρ μου μείζων μού ἐστιν."

Διάκρινον λοιπὸν τὰς φύσεις, τήν τε τοῦ θεοῦ, τήν τε τοῦ ἀνθρώπου. Οὔτε γὰρ κατὰ ἔκπτωσιν ἐκ θεοῦ γέγονεν ἄνθρωπος, οὔτε κατὰ προκοπὴν ἐξ ἀνθρώπου θεός.

55 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τό, "Οὐ δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ᾽ ἑαυτοῦ οὐδέν."

Μετὰ γὰρ τὴν ἀνάστασιν ὁ κύριος τὰ συναμφότερα δείκνυσι, καὶ ὅτι οὐ τοιοῦτον τὸ σῶμα, καὶ ὅτι τοῦτο τὸ ἀνιστάμενον. Ἀναμνήσθητι τῆς ἱστορίας. Ἦσαν οἱ μαθηταὶ συνειλεγμένοι μετὰ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων ἔστη μέσος αὐτῶν ὁ κύριος. Οὐδέποτε τοῦτο πρὸ τοῦ πάθους ἐποίησε. Μὴ γὰρ οὐκ ἠδύνατο ὁ Χριστὸς καὶ πάλαι τοῦτο ποιῆσαι; πάντα γὰρ τῷ θεῷ δυνατά. Ἀλλ᾽

ISMPJCVOR   2 ὁ^{2} om. S   4 οὐ δεῖται ὑψωθῆναι J   7 ὕπαρξιν --- ῥήματος: τοῦ λόγου ὕπαρξιν διὰ τοῦ ὑψωθῆναι ῥήματος J   9 γενομένην J   Σαφηνίζει J   γὰρ om. J   11 μυστηρίου: θεοῦ JR   θείου ante μυστηρίου add. S   12 ὄντων om. S   13 γεγονότων: ὄντων J   14–15 διὰ τῆς ἑνώσεως ἀνήγαγεν ὕψος S   16 Τοῦ ἁγίου om. S   17 εἰς τό om. S   ἐστιν om. I   18 τήν τε τοῦ ἀνθρώπου: καὶ τοῦ ἀνθρώπου J   19 δὲ post οὔτε^{2} add. J   21 τοῦ^{3} om. V   24 τὸ^{2} om. IV   25 συνηγμένοι IS   26 μέσον IS^{pc}J   27 δὲ post Οὐδέποτε add. J   28 Χριστὸς: κύριος J

53 Od istog, iz istog djela

*"Stoga s desne Božje uzvišen." Tko je, dakle, uzvišen? Nizak ili
najviši? A što je nisko, ako li ne ljudskost? A najviši što je drugo
osim Boga? Ali Boga ne treba uzvisiti, jer je Svevišnji; Apostol,
dakle, kaže da je ljudska narav uzvišena. Kada ju je uzvisio, po-
stala je Gospodinom i Kristom. Nije, dakle, Apostol tom riječju* 196
*vječno postojanje Gospodinovo uzdignutim učinio, nego uzdiza-
nje poniznog prema uzvišenom, koje se dogodilo s desne Bogu.
Jer, tom se riječju objašnjava otajstvo vjere. Onaj naime koji re-
če: "Uzvišen zdesna Bogu", očito otkriva skrivenu rasporedbu
otajstva, jer Božja desnica, stvarateljica svega što postoji, koja
je Gospodin po kojemu sve postade i bez kojega ne opstade ništa
od onoga što je stvoreno, ona sa sobom sjedinjena čovjeka tim
sjedinjenjem uzdiže u svoju uzvišenost.*

Svetog Amfilohija, ikonijskog biskupa,

54 Iz rasprave o onom: "Otac je veći od mene."

Razlikuj zatim naravi: onu Božju i onu čovjekovu. Jer, niti je čovjek postao proizlaženjem iz Boga, niti Bog napredovanjem iz čovjeka.

55 Od istog, iz rasprave o onom: "Sin ne može od sebe činiti ništa."

Naime poslije uskrsnuća pokazuje Gospodin zajedno i jedno i drugo, i da tijelo nije takvo i da je ono uskrsnulo. Sjeti se izvješća: Učenici bijahu sakupljeni poslije muke i uskrsnuća i dok su vrata bila zatvorena, stade među njih Gospodin. Nikad to nije učinio prije muke. Je li to naime Krist mogao učiniti i prije? Jer, sve je Bogu moguće. Ali prije patnje nije učinio, da ne bi ti smatrao

53 Gelazije 23
54 = 107.7–9 (q.v.) = Kalcedon 6 (114.27–8) = Gelazije 27 (100.19–21)

2 Dj 2:33   10 Dj 2:33   16 Iv 14:28   20–1 Iv 5:19   (24 ff Iv 20:19 ff)

οὐκ ἐποίησε πρὸ τοῦ πάθους, ἵνα μὴ νομίσῃς φαντασίαν τὴν οἰκονομίαν, ἢ δόκησιν, μηδὲ πνευματικὴν οἰηθῇς τοῦ Χριστοῦ τὴν σάρκα, μηδὲ ἐξ οὐρανῶν κατελθοῦσαν, μηδὲ ἑτεροούσιον τῇ ἡμετέρᾳ σαρκί. Ταῦτα γὰρ πάντα τινὲς φαντασθέντες, καὶ σεμνύνειν νομίζοντες διὰ τούτων τὸν κύριον, λελήθασι σφᾶς αὐτοὺς διὰ τῆς εὐχαριστίας βλασφημοῦντες, καὶ ψεῦδος κατηγοροῦντες τῆς ἀληθείας, πρὸς τὸ καὶ παντάπασιν ἄλογον τὸ ψεῦδος τυγχάνειν. Εἰ γὰρ ἕτερον ἀνέλαβε σῶμα, τί πρὸς τὸ ἐμὸν τὸ τῆς σωτηρίας δεόμενον; Εἰ ἐξ οὐρανῶν κατήγαγε σάρκα, τί πρὸς τὴν ἐμὴν σάρκα τὴν ἐκ τῆς γῆς εἰλημμένην;

56 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Διὰ ταῦτα μὲν οὖν, οὐ πρὸ τοῦ πάθους, ἀλλὰ μετὰ τὸ πάθος, τῶν θυρῶν κεκλεισμένων ἔστη τῶν μαθητῶν μέσος ὁ κύριος, ἵνα γνῷς, ὅτι καὶ σοῦ τὸ ψυχικὸν σῶμα σπαρὲν ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν. Ἵνα δὲ μὴ πάλιν ἄλλο νομίσῃς εἶναι τὸ ἀνιστάμενον, τοῦ Θωμᾶ πρὸς τὴν ἀνάστασιν ἀπιστήσαντος, δείκνυσιν αὐτῷ τοὺς τύπους τῶν ἥλων, δείκνυσιν αὐτῷ τῶν τραυμάτων τὰ ἴχνη. Ἆρ' οὐκ ἴσχυεν ἑαυτὸν ἰάσασθαι, καὶ ταῦτα μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ὁ πάντας καὶ πρὸ τῆς ἀναστάσεως ἰασάμενος; Ἀλλὰ δι' ὧν μὲν τοὺς τύπους τῶν ἥλων δείκνυσι, παραδίδωσιν ὅτι τοῦτο· δι' ὧν δὲ κεκλεισμένων τῶν θυρῶν
197 εἴσεισι, δείκνυσιν ὅτι οὐ τοιοῦτο. Τοῦτο μέν, ἵνα πληρώσῃ τὸν τρόπον τῆς οἰκονομίας, ἐγείρας τὸ νενεκρωμένον, οὐ τοιοῦτον δέ, ἵνα μὴ πάλιν ὑποπέσῃ φθορᾷ, μηδὲ πάλιν ὑποστῇ θάνατον.

Τοῦ μακαρίου Θεοφίλου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας.

57 Ἐκ τῶν κατὰ Ὠριγένους.

Οὔτε τῆς ἡμετέρας ὁμοιώσεως, πρὸς ἣν κεκοινώνηκεν, εἰς θεότητος φύσιν μεταβαλλομένης, οὔτε τῆς θεότητος αὐτοῦ τρεπομένης εἰς τὴν ἡμετέραν ὁμοίωσιν. Μένει γὰρ ὃ ἦν ἀπ' ἀρχῆς θεός· μένει καὶ τὴν ἡμῶν ἐν ἑαυτῷ παρασκευάζων ὕπαρξιν.

58 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς πραγματείας.

Ἀλλὰ γὰρ οὐχ ἡσυχάζων πάλιν βλασφημεῖς, συκοφαντῶν τὸν υἱὸν

ISMPJCVOR 3 οὐρανοῦ SJ 5 διὰ: αντὶ J 12 κύριος: Ἰησοῦς J 13 τὸ om. J 15 τῶν ἥλων τοὺς τύπους J 16 ἴσχυσεν S 17 τὴν om. IV 18 ἰώμενος J 19–20 εἴσεισι τῶν θυρῶν S 20 τοιοῦτον J 21 τὸ: τὸν SV 23 Θεοφίλου ante τοῦ transp. J Τοῦ μακαρίου om. S 27 μένει[2]: μένειν J δὲ post μένει[2] add. S 28 ἑαυτῷ: αὐτῷ ISJ 30 Ἀλλὰ: Ἀλλ' οὐ V

ekonomiju utvarom ili pričinom, da ne bi smatrao Kristovo tijelo duhovnim, ili onim koje je sišlo s neba, ili onim koje je druge biti od našeg tijela. To sve naime izmišljaju neki i smatraju da Gospodina time časte, zaboravljaju da tom zahvalom sebe sramote i istinu napadaju kao laž, k tomu laž je svima i nerazumna. Ako je naime uzeo drugo tijelo, što je s mojim tijelom koje potrebuje spasenje? Ako je tijelo snio s neba, što je s mojim tijelom koje je uzeto iz zemlje?

56 Od istog, iz istog djela

Gospodin je, dakle, ne prije patnje, nego poslije patnje, kada su vrata bila zatvorena, stao među učenike zato da spoznaš da i tvoje posijano animalno tijelo uskrsava kao duhovno tijelo. A da opet uskrsnulo tijelo ne bi smatrao drugim, Tomi koji nije vjerovao u uskrsnuće, njemu pokazuje tragove čavala, njemu pokazuje biljege rana. Nije li, dakle, mogao izliječiti samoga sebe, i to poslije uskrsnuća, onaj koji je i prije uskrsnuća sve izliječio? Ali tim što je pokazao tragove čavala, dokazuje da je ono (tijelo); a tim što ulazi kada su vrata bila zatvorena, pokazuje da nije onakvo. Ono je, da ispuni način rasporedbe spasenja, uskri- 197
sio kada je umrlo, ali ne onakvo, da ponovno ne bude raspadljivo i da opet ne podlegne smrti.

Blaženog Teofila, aleksandrijskog biskupa,

57 Iz onoga što je pisao protiv Origena

Niti se naše obličje s kojim se sjedinio promijenilo u narav božanstva, niti se njegovo božanstvo prometnulo u naše obličje. Ostaje naime ono što je bio od početka, Bog; i ostaje zadržavajući u sebi naše postojanje.

58 Od istog, iz istog djela

Pa ipak ne prestaješ ponovno pogrđivati klevećući Sina Božjega

(13–15 Iv 20:27)

τοῦ θεοῦ, καὶ λέγων αὐτοῖς ῥήμασιν οὕτως· "Ὥσπερ ὁ υἱὸς καὶ ὁ πατὴρ ἕν εἰσιν, οὕτω καὶ ἣν εἴληφεν ὁ υἱὸς ψυχὴν καὶ αὐτὸς ἕν εἰσιν·" ἀγνοῶν ὅτι ὁ μὲν υἱὸς καὶ ὁ πατὴρ ἕν εἰσι διὰ τὴν μίαν οὐσίαν καὶ τὴν αὐτὴν θεότητα· ἡ δὲ ψυχὴ καὶ ὁ υἱὸς ἑτέρα πρὸς ἑτέραν ἐστὶν οὐσία τε καὶ φύσις. Εἰ γὰρ ὥσπερ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ἕν εἰσιν, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ υἱοῦ καὶ ὁ υἱὸς ἕν εἰσιν, ἔσται καὶ ὁ πατὴρ καὶ ἡ ψυχὴ ἕν, καὶ λέξει ποτὲ καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ υἱοῦ· "Ὁ ἑωρακὼς ἐμέ, ἑώρακε τὸν πατέρα." Ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, μὴ γένοιτο. Ὁ γὰρ υἱὸς καὶ ὁ πατὴρ ἕν, ἐπειδὴ μὴ διάφοροι θεότητες· ἡ δὲ ψυχὴ καὶ ὁ υἱὸς καὶ τῇ φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ ἕτερον, ἐπειδὴ καὶ αὐτὴ δι' αὐτοῦ γέγονεν ὁμοούσιος ἡμῖν ὑπάρχουσα. Εἰ γὰρ ᾧ τρόπῳ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ἕν εἰσιν, τούτῳ τῷ τρόπῳ καὶ ἡ ψυχὴ καὶ ὁ υἱὸς ἕν εἰσι, κατὰ τὸν Ὠριγένους λόγον, ἔσται καὶ ἡ ψυχὴ ὡς ὁ υἱός, "Ἀπαύγασμα τῆς δόξης τοῦ θεοῦ, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ." Ἀλλὰ μὴν ἀδύνατον τοῦτο· ἀδύνατον ἄρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἓν εἶναι, καθάπερ αὐτὸς καὶ ὁ πατὴρ ἕν εἰσι. Καὶ τί ποιήσει πάλιν ἑαυτῷ περιπίπτων; Γράφει γὰρ οὕτως·

> Οὐ δήπου γὰρ ἡ τεταραγμένη καὶ περίλυπος οὖσα ψυχὴ ὁ μονογενὴς καὶ πρωτότοκος πάσης κτίσεως ἐτύγχανεν οὖσα. Ὁ γὰρ θεὸς λόγος, ὡς κρείττων τῆς ψυχῆς τυγχάνων, αὐτὸς ὁ υἱός φησιν, "Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτήν, καὶ ἐξουσίαν ἔχω λαβεῖν αὐτήν."

Εἰ τοίνυν κρείττων ἐστὶν ὁ υἱὸς τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, ὥσπερ οὖν καὶ κρείττων ὁμολογεῖται, πῶς ἡ ψυχὴ τούτου ἴσα θεῷ καὶ ἐν μορφῇ θεοῦ; Αὐτὴν γὰρ εἶναι φάμενος τὴν κενώσασαν ἑαυτὴν καὶ μορφὴν δούλου λαβοῦσαν, ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν ἀσεβειῶν ἐπισημότερος τῶν ἄλλων αἱρετικῶν ἐγένετο, ὡς ἐπεσημηνάμεθα. Εἰ γὰρ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχει ὁ λόγος, καὶ ἴσα θεῷ ἐστιν, ἐν μορφῇ δὲ θεοῦ ὑπάρχειν καὶ ἴσα θεῷ τὴν ψυχὴν τοῦ σωτῆρος οἴεται, τολμήσας οὕτω γράψαι, πῶς τὸ ἴσον κρεῖττόν ἐστι; Τὰ γὰρ ὑπερβεβηκότα τὴν φύσιν τῶν ὑπὲρ αὐτὰ τὸ κρεῖττον μαρτυρεῖ.

ISMPJCVOR 1 ὁ[2] om. SV 2–3 εἰσιν[1] --- ἓν om. I 3 μὲν ὁ S ὁ[2] om. S 4 ἡ --- υἱός: οὐχ οὕτως ὁ υἱὸς καὶ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ I γὰρ post ἑτέρα add. I 4–5 ἐστίν post φύσις transp. I 5–6 οὕτω --- εἰσιν om. I 6 τοῦ υἱοῦ om. J καὶ[4] om. I 9 ἐπεὶ S μή: οὐ J θεότητες: ποιότητες V 9–10 καὶ τῇ οὐσίᾳ καὶ τῇ φύσει IJ 10 ἕτερα J 11 εἰσιν ἕν V 12 Ὠριγένους λόγον: Ὠριγένην V 14 αὐτοῦ ὑποστάσεως S 15 καὶ[1] om. J ἓν om. I 20 ὡς: ὃς I 24 ὡμολόγηται V 25 θεοῦ: αὐτοῦ V 25–7 Αὐτὴν --- ἐπεσημηνάμεθα om. J 25 φάμενος IS: φιμεν ὃς V 28 ὑπάρχει: ὑπάρχων J λόγος: υἱός J δὲ om. J 29 δὲ post πῶς add. J

i govoreći ovim riječima ovako: "Kao što su Sin i Otac jedno, tako su i duša koju je Sin uzeo i on sam jedno": ne znajući da su zaista Sin i Otac jedno po jednoj biti i po istom božanstvu, a duša i Sin su jedno spram drugog različite biti i naravi. Ako su naime, kao što su Otac i Sin jedno, tako jedno i duša Sina i Sin, onda će biti i Otac i duša jedno, i jednom će duša Sina kazati: "Tko je vidio mene, vidio je Oca." Ali nije to tako, Bože sačuvaj! Sin naime i Otac su jedno, jer nisu različita božanstva, a duša i Sin i po naravi i po biti su različiti, jer i nju je On stvorio, istobitna je s nama. Ako su naime, na način na koji su Otac i Sin jedno, na taj način jedno i duša i Sin, po Origenovoj riječi, bit će i duša kao Sin: "Odsjev Božje slave i otisak njegove biti." Ali zaista je to nemoguće; ne mogu, zbilja, i Sin i njegova duša biti jedno, onako kao što su jedno On i Otac. I što će ponovno učiniti protiveći se samom sebi?

Piše naime ovako:

> *Nije naime nikako zbunjena i tužna duša bio Jedinorođenac i Prvorođenac svakog stvorenja. Da je naime Bog Riječ bolja od duše, sam Sin kaže: "Imam vlast odložiti je i imam vlast uzeti je."*

Stoga, ako je Sin bolji od svoje duše, kao što, dakle, i priznaje da je bolji, kako je njegova duša jednaka Bogu i liku Božjemu? Sama je naime, rečeno je, sebe oplijenila i uzela lik sluge; tim bezbožnim preuveličavanjima postao je slavniji od drugih krivovjernika, kako smo pokazali. Ako je Riječ u Božjem liku, i jednaka Bogu, i ako misli da je u Božjem liku Spasiteljeva duša, i jednaka Bogu, usudivši se tako napisati; kako je jednako bolje? Ono naime što je niže po naravi svjedoči uzvišenost onoga što je iznad njega.

(1–15 Iv 10:30) 6–7 Iv 14:9 12 Heb 1:3 (17–18 Kol 1:15) 19–20 Iv 10:18 (22–24 Fil 2:7)

Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως.

200 59 Ἀπὸ λόγου ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ ῥηθέντος.

Καὶ ὁ μὲν δεσπότης σου εἰς οὐρανὸν ἀνήγαγεν ἄνθρωπον, σὺ δὲ οὔτε ἀγορᾶς αὐτῷ μεταδίδως. Καὶ τί λέγω εἰς οὐρανόν; εἰς θρόνον ἐκάθισε βασιλικόν, σὺ δὲ καὶ τῆς πόλεως ἐξελαύνεις.

60 Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ μα' ψαλμοῦ.

Οὐ παύεται Παῦλος μέχρι τῆς σήμερον λέγων, "Ὑπὲρ Χριστοῦ πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν, δεόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ, καταλλάγητε τῷ θεῷ." Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς φύσεως τῆς σῆς λαβὼν ἀπαρχήν, ἐκάθισεν "ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως, καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι." Τί ταύτης ἴσον γένοιτ' ἂν τῆς τιμῆς; Ἡ ἀπαρχὴ τοῦ γένους ἡμῶν, τοῦ τοσαῦτα προσκεκρουκότος, τοῦ ἠτιμωμένου, ἐν ὕψει τοσούτῳ κάθηται, καὶ τοσαύτης ἀπολαύει τιμῆς.

61 Τοῦ αὐτοῦ περὶ τῆς γλωσσῶν διαιρέσεως.

Ἐννόησον γὰρ οἷόν ἐστιν ἰδεῖν τὴν ἡμετέραν φύσιν ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ ὀχουμένην, καὶ πᾶσαν αὐτῇ τὴν ἀγγελικὴν περικεχυμένην δύναμιν. Σκόπει δέ μοι καὶ Παύλου σοφίαν, πόσα ὀνόματα ἐπιζητεῖ, ὥστε παραστῆσαι τοῦ θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν. Οὐ γὰρ εἶπεν ἁπλῶς τὴν χάριν, οὐδὲ τὸν πλοῦτον ἁπλῶς, ἀλλά, "Τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χάριτος ἐν χρηστότητι."

62 Τοῦ αὐτοῦ ἀπὸ δογματικοῦ λόγου, ὅτι τὰ ταπεινῶς εἰρημένα καὶ γεγενημένα παρὰ τοῦ Χριστοῦ, οὐ δι' ἀσθένειαν δυνάμεως, ἀλλὰ δι' οἰκονομίας διαφόρους.

Καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τὸν μαθητὴν ἰδὼν ἀπιστοῦντα, οὐ παρῃτήσατο αὐτῷ καὶ τραύματα καὶ τύπον ἥλων ἐπιδεῖξαι, καὶ χειρὸς ἁφῇ τὰς ὠτειλὰς ὑποβαλεῖν, καὶ εἰπεῖν, "Ἐρεύνησον, καὶ ἴδε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει." Διὰ τοῦτο οὔτε ἐξ ἀρχῆς τελείας ἡλικίας

ISMPJCVOR 1 ἁγίου: ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν J Τοῦ --- Κωνσταντινουπόλεως: Τοῦ Χρυσοστόμου S 2 Ἀπὸ --- ῥηθέντος: Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ ῥηθέντος S ῥηθέντος ante ἐν transp. J 3 τὸν ante ἄνθρωπον add. J οὔτε: οὐδὲ J 6 ἐκ τοῦ λόγου τοῦ post αὐτοῦ add. J εἰς τὴν ἀρχὴν: ἐκ τῆς ἀρχῆς S 10 τῆς σῆς om. J τῆς ἐμῆς post λαβὼν add. J ὑπεράνω: ἐπάνω IS[po]: ἄνω S[ac]V 16 ἐκ τοῦ post αὐτοῦ add. SJ περὶ om. S τῶν ante γλωσσῶν add. SJ 19 μοι om. JV 20 τὴν τοῦ θεοῦ J θεοῦ: Χριστοῦ V 23 ἀπὸ: ἐκ τοῦ S λόγου δογματικοῦ J 24 τοῦ om. V 25 ἐγίνοντο καὶ ἐρρέθησαν post διαφόρους add. J[m] 27 αὐτῷ: ὁ κύριος J 28 εἶπεν V 29 οὔτε: οὐδὲ J

Svetog Ivana, carigradskog biskupa,

59 Iz govora održanog u velikoj crkvi 200

I tvoj Gospodin uznese čovjeka u nebo, a ti mu ne dopuštaš ni na trg. Ali što kažem u nebo? Postavi ga na kraljevsko prijestolje, a ti ga istjeruješ i iz grada.

60 Od istog, o početku XLI. psalma

Do danas ne prestaje Pavao govoriti: "Kristovi smo, dakle, poslanici; Bog vas po nama nagovara. Umjesto Krista zaklinjemo; dajte, pomirite se s Bogom!" I ne zastade ovdje, nego je i prvijenca kojega je uzeo iz tvoje naravi, posadio "iznad svake vlasti, i sile, i moći, i svakog imena imenovanog, ne samo u ovom vijeku nego i u budućem." Što bi moglo biti jednako toj časti? Prvijenac našeg roda koji je pretrpio tolike uvrede, bio obeščašćen, sjedi u tolikoj uzvišenosti i uživa toliku čast.

61 Od istog, o razlikovanju jezikâ

Promisli naime da je moguće vidjeti našu narav uznesenu nad kerubinima i da je svakom anđeoskom moći okružena. Pogledaj i Pavlovu mudrost, koliko imena traži da bi pokazao Božje čovjekoljublje. Nije naime rekao jednostavno milost, niti jednostavno bogatstvo, nego: "Preobilno bogatstvo milosti u dobrohotnosti."

62 Od istog, iz dogmatskog govora o onom što je Krist ponizno rekao i učinio, ne zbog slabosti moći, nego zbog različitih stvari rasporedbe spasenja.

A kada je poslije uskrsnuća vidio učenika koji ne vjeruje, nije mu odbio pokazati i rane i trag čavala, i pružiti ožiljke dodiru ruke, i reći: "Ispitaj i vidi da duh nema tijela i kostiju." Zato od

7–9 2 Kor 5:20 10–12 Ef 1:21 (18–19 Ef 2:7) 20–1 Ef 2:7 27 Lk 24:39

τὸν ἄνθρωπον ἀνέλαβεν, ἀλλ' ἠνέσχετο καὶ συλληφθῆναι καὶ τεχθῆναι καὶ γαλακτοτροφηθῆναι, καὶ τοσοῦτον χρόνον ἐπὶ τῆς γῆς διατρίψαι, ἵνα καὶ τῷ μήκει τοῦ χρόνου καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι τοῦτο αὐτὸ πιστώσηται.

63 Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι δαίμονες τὰ τῶν ἀνθρώπων διοικοῦσιν.

Οὐδὲν ἦν εὐτελέστερον ἀνθρώπου, καὶ οὐδὲν γέγονε τιμιώτερον ἀνθρώπου. Τὸ ἔσχατον μέρος τῆς λογικῆς κτίσεως οὗτος ἦν. Ἀλλ' οἱ πόδες ἐγένοντο κεφαλή, καὶ εἰς τὸν θρόνον ἀνηνέχθησαν τὸν βασιλικὸν διὰ τῆς ἀπαρχῆς. Καθάπερ γὰρ ἄνθρωπος φιλότιμός τις καὶ μεγαλόδωρος, ἰδών τινα ἐκ ναυαγίου διαφυγόντα, καὶ τὸ σῶμα γυμνὸν ἀπὸ τῶν κυμάτων διασῶσαι δυνηθέντα μόνον, δεξάμενος ὑπτίαις ταῖς χερσί, λαμπρὰν περιβάλλει στολήν, καὶ πρὸς τιμὴν ἄγει τὴν ἀνωτάτω, 201 οὕτω καὶ ὁ θεὸς ἐπὶ τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας ἐποίησε. Πάντα ἀπέβαλεν ὅσα εἶχεν ὁ ἄνθρωπος, τὴν παρρησίαν, τὴν πρὸς θεὸν ὁμιλίαν, τὴν ἐν παραδείσῳ διαγωγήν, τὸν ταλαίπωρον βίον ἀντηλλάξατο, καὶ καθάπερ ἐκ ναυαγίου γυμνός, οὕτως ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν. Ἀλλ' ὁ θεὸς αὐτὸν δεξάμενος περιέστειλεν εὐθέως, καὶ κατὰ μικρὸν χειραγωγῶν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνήγαγεν.

64 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἀλλ' ὁ θεὸς μείζονα τῆς ζημίας τὴν ἐμπορίαν ἐποιήσατο, καὶ πρὸς τὸν θρόνον τὸν βασιλικὸν τὴν φύσιν ἀνήγαγε τὴν ἡμετέραν. Καὶ Παῦλος βοᾷ λέγων, "Συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις."

65 Τοῦ αὐτοῦ εἰς τοὺς τὰ πρῶτα πάσχα νηστεύοντας.

Ἀνέῳξε τοὺς οὐρανούς, τοὺς μισουμένους φίλους ἐποίησεν, εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπανήγαγεν, ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου ἐκάθισε τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν, μυρία ἕτερα παρέσχεν ἡμῖν ἀγαθά.

66 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τὴν ἀνάληψιν λόγου.

Τοῦτο οὖν τὸ διάστημα καὶ τὸ ὕψος τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν ἀνήγαγε.

ISMDPJCVOR 2 διατρίψαι: συναναστραφῆναι J 3 ἵνα --- τοῦ: δι' οὗ J 5 ἐκ τοῦ λόγου τοῦ post αὐτοῦ add. J πρός: εἰς J 8 οὗτος om. J 10 τις φιλότιμος J 11 ἀπό: ὑπὸ IV 11–12 διασῶσαι ἀπὸ τῶν κυμάτων S 12 ταῖς om. S 13 λαμπρὰν ... στολήν: λαμπρᾷ στολῇ IJV τῇ ante στολῇ add. V 14 οὕτω om. IV ἐπὶ --- ἐποίησε: ἐπὶ τῆς ἡμετέρας ἐποίησε φύσεως S 15 τὸν ante θεὸν add. S 16 τῷ ante παραδείσῳ forte recte add. D ταλαίπωρον: ἀταλαίπωρον J ἀντηλλάξατο om. J 19 τὸν om. J 21 ἐμπορίαν: εὐπορίαν J 22 τὴν --- ἡμετέραν: τὴν ἡμετέραν ἀνήγαγε φύσιν S 24 τοῖς om. J 25 ἐκ τοῦ λόγου τοῦ post αὐτοῦ add. J 26 'Ηνέῳξε J 29 ἐκ --- λόγου: ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὴν ἀνάληψιν J 30 Πρὸς ante τοῦτο add. D: om. cett. καὶ ante ὕψος add. S

početka ne uze čovjeka odrasle dobi, nego se podloži i začeću, i rođenju, i dojenju, i boravku toliko vremena na zemlji, da bi i duljinom vremena i svime drugim samo to učvrstio.

63 Od istog, protiv onih koji govore da demoni upravljaju ljudskim stvarima

Ništa ne bijaše manje cijenjeno od čovjeka i ništa nije postalo časnije od čovjeka. On bijaše posljednji dio razumnog stvorenja. Ali noge postadoše glava i bi uznesen na kraljevsko prijestolje po prvijencu. Jer, upravo kao što neki čovjek, željan slave i darežljiv, vidjevši kako iz brodoloma pobježe netko tko mogaše iz valova spasiti jedino golo tijelo, ispruženim ga rukama primi, ogrće krasnom haljinom i iskazuje mu najvišu čast, tako i Bog postupi prema našoj naravi. Čovjek je izgubio ono što je 201 *imao, slobodu, zajedništvo s Bogom, boravak u raju, život oslobođen trpljenja, i upravo kao iz brodoloma gol, tako odanle iziđe. Ali Bog ga primi i odmah obuče i vodeći ga postupno rukom, uvede ga u nebo.*

64 Od istog, iz istog djela

Ali Bog je gubitak učinio većim dobitkom i uznio je našu narav na kraljevsko prijestolje. I Pavao viče govoreći: "S njim nas uskrisi i s njim postavi s desne njegove na nebesima."

65 Od istog, o onima koji poste prvu Pashu

Otvori nebesa, mrzitelje učini prijateljima, uvede u nebo, našu narav postavi s desne prijestolja, udijeli nam neizbrojiva druga dobra.

66 Od istog, iz govora O Uzašašću

Na tu, dakle, daljinu i visinu odvede našu narav. Pogledaj gdje

20–1 Ef 2:6

Βλέπε ποῦ κάτω ἔκειτο, καὶ ποῦ ἄνω ἀνέβη. Οὔτε καταβῆναι ἦν κατώτερον οὗ κατέβη ὁ ἄνθρωπος, οὔτε ἀναβῆναι ἀνώτερον οὗ ἀνήγαγεν αὐτὸν πάλιν.

67 *Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἑρμηνείας τῆς πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολῆς.*

"Κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ, φησίν, ἣν προέθετο ἐν αὐτῷ," τουτέστιν, ὃ ἐπεθύμει, τοῦτο ὤδινεν, ὡς ἄν τις εἴποι, ἐξειπεῖν ἡμῖν τὸ μυστήριον. Ποῖον δὴ τοῦτο; ὅτι ἄνθρωπον ἄνω καθίσαι βούλεται. Ὃ δὴ καὶ γέγονεν.

68 *Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς ἑρμηνείας.*

Περὶ τούτου φησὶν ὁ θεὸς τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐ περὶ τοῦ θεοῦ λόγου.

69 *Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς ἑρμηνείας.*

"Καὶ ὄντας ἡμᾶς νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι συνεζωοποίησε τῷ Χριστῷ." Καὶ πάλιν ὁ Χριστὸς μέσος καὶ τὸ πρᾶγμα ἀξιόπιστον. Εἰ γὰρ ἡ ἀρχὴ ζῇ, καὶ ἡμεῖς· ἐζωοποίησε κἀκεῖνον καὶ ἡμᾶς· ὁρᾷς ὅτι περὶ τοῦ κατὰ σάρκα πάντα εἴρηται;

70 *Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου.*

Τί γὰρ ἐπάγει, "Καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν;" μονονουχὶ λέγων, μηδὲν ἄτοπον ὑποπτεύσῃς ἀπὸ τοῦ ἐγένετο. Οὐ γὰρ τροπὴν εἶπον τῆς ἀτρέπτου φύσεως ἐκείνης, ἀλλὰ σκήνωσιν καὶ κατοίκησιν. Τὸ δὲ σκηνοῦν οὐ ταὐτὸν ἂν εἴη τῇ σκηνῇ· ἀλλ' ἕτερον ἐν ἑτέρῳ σκηνοῖ· ἐπεὶ οὐδ' ἂν εἴη σκήνωσις. Οὐδὲν γὰρ ἐν ἑαυτῷ κατοικεῖ. Ἕτερον δὲ εἶπον κατὰ τὴν οὐσίαν. Τῇ γὰρ ἑνώσει καὶ τῇ συναφείᾳ ἕν ἐστιν ὁ θεὸς λόγος καὶ ἡ σάρξ, οὐ συγχύσεως γενομένης, οὐδὲ ἀφανισμοῦ τῶν οὐσιῶν, ἀλλ' ἑνώσεως ἀρρήτου τινὸς καὶ ἀφράστου.

71 *Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίου.*

Καὶ καθάπερ τις, ἐν μεταιχμίῳ στὰς δύο τινῶν ἀλλήλων διεστηκότων,
204 *ἀμφοτέρας ἁπλώσας τὰς χεῖρας, ἑκατέρωθεν λαβὼν συνάψειεν, οὕτω καὶ αὐτὸς ἐποίησε, τὴν παλαιὰν τῇ καινῇ συνάπτων, τὴν θείαν φύσιν τῇ ἀνθρωπίνῃ, τὰ αὐτοῦ τοῖς ἡμετέροις.*

ISMDPJCVOR 2 *κατωτέρω* S *ὁ* SD: om. cett. *ἀνωτέρω* S 2–3 *πάλιν ἀνήγαγεν αὐτόν* J 6 *ὃ*: *τοῦτο* J 9–11 Τοῦ --- *λόγου* om. S[mo]J 13 *ἐν* ante *τῷ* add. J 14 *Καὶ* om. J 17 *τῆς ἑρμηνείας* post *ἐκ* add. J 18 *τοῦτο* ante *λέγων* add. J 22 *ἑαυτῷ*: *αὐτῷ* S 25 *ἀφράστου*: *ἀφθάρτου* S 26 *τῆς ἑρμηνείας* post *ἐκ* add. J 27 *τις* om. J *στὰς* om. J 29–30 *φύσιν τῇ ἀνθρωπίνῃ*: *τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει* S

nisko ležaše i kamo visoko uzađe. Niti mogaše čovjek sići niže kamo siđe, niti uzaći više kamo ga ponovno uvede.

67 Od istog, iz tumačenja Poslanice Efežanima

"Prema dobrohotnom naumu svojem", veli, "što ga prije u njemu zasnova", to jest, što željaše to činjaše, kako bi netko rekao, izreći nam tajnu. Koju to? Čovjeka želi smjestiti na visinu, što je dakako i učinio.

68 Od istog, iz istog tumačenja

O tom govori Bog Gospodina našega Isusa Krista, ne o Bogu Riječi.

69 Od istog, iz istog tumačenja

"I nas, koji smo bili mrtvi zbog grijeha, s Kristom oživi." I ponovno Krist posrednik i stvar dostojna vjere. Ako naime živi početak, onda i mi; oživio je i njega i nas. Vidiš li da je sve rečeno o onom što je po tijelu?

70 Od istog, iz Evanđelja po Ivanu.

Što naime dodaje: "I nastanila se među nama"? Samo što ne kaže da ne posumnjaš u nešto neprikladno onoga postala. Jer, nisam izrekao promjenu one nepromjenjive naravi, nego nastanjivanje i stanovanje. 'Stanovati' ne bi bilo isto što i 'stan', nego jedno u drugom stanuje; inače ne bi bilo stanovanja. Ništa naime ne stanuje u samom sebi. Rekao sam da je drugo različito po biti. Sjedinjenjem naime i povezivanjem jedno je Bog Riječ i tijelo, nije se dogodilo miješanje ni iščezavanje bitî, nego neko neizrecivo i nedokučivo sjedinjenje.

71 Od istog, iz Evanđelja po Mateju

I upravo kao što netko stade između dva međusobno udaljena čovjeka, raširi obje ruke, uhvati s obje strane da poveže, tako i 204
on učini povezujući Stari zavjet s Novim, božansku narav s ljudskom, svoje s našim.

70 Kalcedon 9; od 17–21 (stanovanja) Gelazije 41 *71* Kalcedon 16

4–5 Ef 1:9 12 Ef 2:5 17 Iv 1:14b

72 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὴν ἀνάληψιν τοῦ Χριστοῦ.
Καθάπερ γὰρ δύο τινῶν ἀψιμαχίᾳ διαστάντων, ἕτερός τις ἐν μέσῳ παρεντεθεὶς λύει τὴν τῶν ἐριζόντων μάχην τε καὶ διχόνοιαν, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν. Ὠργίζετο ἡμῖν ὡς θεός, ἡμεῖς δὲ τῆς αὐτοῦ κατεφρονοῦμεν ὀργῆς τὸν φιλάνθρωπον δεσπότην ἀποστρεφόμενοι· καὶ μέσον ἑαυτὸν ἐμβαλὼν ὁ Χριστός, ἑκατέραν φύσιν εἰς φιλίαν συνήγαγε, καὶ τὴν παρὰ τοῦ πατρὸς ἐπικειμένην ἡμῖν αὐτὸς τιμωρίαν ὑπέμεινεν.

73 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.
Προσήνεγκε τοίνυν τὰς ἀπαρχὰς τῆς ἡμετέρας φύσεως τῷ πατρί, καὶ τὸ δῶρον αὐτὸς ἐθαύμασεν ὁ πατὴρ διά τε τὴν τοσαύτην ἀξίαν τοῦ προσκομίσαντος καὶ τοῦ προσενεχθέντος τὸ ἄμωμον. Καὶ γὰρ οἰκείαις ἐδέξατο τοῦτο χερσί, καὶ τοῦ θρόνου μέτοχον εἶναι τοῦ οἰκείου πεποίηκε. Καὶ τὸ πλέον, ἐν τῷ τῆς ἑαυτοῦ δεξιᾶς αὐτὸ μέρει καθίδρυσεν. Οὐκοῦν ἐπιγνῶμεν, τίς ἐκεῖνος ὁ ἀκούσας ἐστί, "Κάθου ἐκ δεξιῶν μου·" τίς ἦν ἡ φύσις ἐκείνη πρὸς ἣν εἶπεν, ἔσο τοῦ θρόνου μου κοινωνός; ἐκείνη ἦν ἡ φύσις πρὸς ἣν εἶπεν, "Γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ."

74 Τοῦ αὐτοῦ μετ' ὀλίγα.
Ποίῳ χρήσομαι λόγῳ, ποίοις φθέγξομαι ῥήμασιν, ἀγνοῶ. Ἡ φύσις ἡ σαθρά, ἡ φύσις ἡ εὐτελής, ἡ πάντων ἐλάσσων ἀποδειχθεῖσα, πάντα νενίκηκεν, ὑπερέβαλεν ἅπαντα. Σήμερον ἀνωτέρα γενέσθαι πάντων ἠξίωται, σήμερον ἀπέλαβον ὅπερ ἐπὶ χρόνον πολὺν ἐπεθύμησαν ἄγγελοι, σήμερον ἀρχάγγελοι τῶν ἐπὶ πολὺ ποθουμένων θεαταὶ γενέσθαι δεδύνηνται, καὶ τὴν φύσιν τὴν ἡμῶν ἐν τῷ θρόνῳ τοῦ βασιλέως τῇ δόξῃ τῆς ἀθανασίας ἐκλάμπουσαν κατενόησαν.

Τοῦ ἁγίου Φλαβιανοῦ ἐπισκόπου Ἀντιοχείας.

75 Ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίου.
Ἐν πᾶσιν ἡμῖν ὁ κύριος ὑπογράφει τὸν τῆς εὐσεβείας χαρακτῆρα, καὶ

ISMDPJCVOR 1 τοῦ² om. J λόγου post Χριστοῦ transp. J ἐκ --- Χριστοῦ: ἐκ τῆς τοῦ εἰς τὸν Χριστὸν ἀναλήψεως λόγου (sic) S ἐκ τοῦ λόγου τοῦ om. V 4 ὡς: ὁ P^po J 6 ὁ Χριστὸς ἐμβαλών S 10 τὴν ἀπαρχὴν J 11 ὁ πατὴρ ἐθαύμασε V τε: γε ISV 14 αὐτὸ om. J 16 καὶ ante τίς add. S εἶπεν: εἴρηκε S 16–17 ἔσο --- εἶπεν om. ISV 19 Τοῦ αὐτοῦ: Καὶ S ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου post αὐτοῦ add. J 22 καὶ ante ὑπερέβαλεν add. S πάντων γενέσθαι S 23 ἀπέλαβεν O^m 25 τὴν² om. S 28 τῆς ἑρμηνείας post Ἐκ add. J 29 ἐνυπογράφει J

72 Od istog, iz govora o Kristovu uzašašću

Jer, upravo kao što, kada su dvojica ljudi u svađi, netko drugi stane u sredinu i prekida borbu i neslogu onih koji se svađaju, tako i Krist učini. Srdio se na nas kao Bog, a mi prezresmo njegovu srdžbu i okrenusmo se od Gospodina čovjekoljupca; Krist se ubaci u sredinu, sjedini obje naravi u ljubavi i sam podnese kaznu koja je od Oca prijetila nama.

73 Od istog, iz istog govora

Prinese, dakle, prvijenca naše naravi Ocu a sam se Otac zadivi daru i zbog tolikog dostojanstva prinositelja i zbog izvrsnosti prinesenog dara. I vlastitim naime rukama ga primi i učini ga sudionikom vlastita prijestolja. Još više, postavi ga sa svoje desne strane. Spoznajmo, dakle, tko je onaj koji je čuo: "Sjedi mi s desne", tko bijaše ona narav kojoj reče: budi sudionik moga prijestolja? Bijaše ona narav kojoj reče: "Prah si i u prah ćeš se vratiti."

74 Od istog, malo poslije

Kakvim se govorom služim, kakvim riječima izražavam, ne znam. Narav slaba, narav niska, proglašena nižom od svega, pobijedila je sve, nadvisila sve. Danas se udostojala postati višom od svega, danas je primila ono što su dugo vremena očekivali anđeli, danas su arkanđeli mogli biti gledatelji onoga što se dugo željelo: kako na kraljevu prijestolju stanuje i naša narav koja odsijeva slavom neraspadljivosti.

Svetog Flavijana, antiohijskog biskupa,

75 Iz Evanđelja po Luki

U svemu nam Gospodin opisuje osobitost pobožnosti i pokazuje

72 Leon 10 *73* Leon 12

13 Ps 110:1 (LXX 109:1) 15 Post 3:19

διαφόρως ὑποδείκνυσι τῇ ἡμετέρᾳ φύσει τὰς τῆς σωτηρίας ὁδούς· καὶ πολλὰς ἡμῖν καὶ ἐναργεῖς ἀποδείξεις παρέχει τῆς τε σωματικῆς αὐτοῦ ἐπιφοιτήσεως, καὶ τῆς διὰ σώματος ἐνεργούσης θεότητος. Ἀμφοτέρας γὰρ αὐτοῦ ἐβούλετο πιστώσασθαι τὰς φύσεις.

76 *Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὰ θεοφάνια.*

"Τίς ὡς ἀληθῶς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ κυρίου, ἀκουστὰς ποιήσει πάσας τὰς αἰνέσεις αὐτοῦ;" Τίς ἂν λόγῳ παραστήσειε τῆς εἰς ἡμᾶς εὐεργεσίας τὸ μέγεθος; Ἀνθρωπεία φύσις θεότητι συνάπτεται, μενούσης ἐφ' ἑαυτῆς ἑκατέρας τῆς φύσεως.

Κυρίλλου ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων.

77 *Ἐκ τοῦ κατηχητικοῦ δ' λόγου περὶ τῶν δέκα δογμάτων. Περὶ τῆς ἐκ παρθένου γεννήσεως.*

Πίστευε δέ, ὅτι οὗτος ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἐξ οὐρανῶν κατῆλθεν ἐπὶ τῆς γῆς, τὴν ὁμοιοπαθῆ ταύτην ἡμῖν 205 *ἀναλαβὼν ἀνθρωπότητα, καὶ γεννηθεὶς ἐξ ἁγίας παρθένου καὶ ἁγίου πνεύματος, οὐ δοκήσει καὶ φαντασίᾳ τῆς ἐνανθρωπήσεως γενομένης, ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ· οὐδ' ὥσπερ διὰ σωλῆνος διελθὼν τῆς παρθένου, ἀλλὰ σαρκωθεὶς ἀληθῶς ἐξ αὐτῆς, φαγὼν ὡς ἡμεῖς ἀληθῶς, πιὼν ὡς ἡμεῖς ἀληθῶς, καὶ γαλακτοτροφηθεὶς ἀληθῶς. Εἰ γὰρ φαντασία ἦν ἡ ἐνανθρώπησις, φάντασμα καὶ ἡ σωτηρία. Διπλοῦς ἦν ὁ Χριστός, ἄνθρωπος μὲν τὸ φαινόμενον, θεὸς δὲ τὸ μὴ φαινόμενον· ἐσθίων μὲν ὡς ἄνθρωπος, ἀληθῶς ὡς ἡμεῖς· εἶχε γὰρ τῆς σαρκὸς τὸ ὁμοιοπαθὲς ὡς ἡμεῖς· τρέφων δὲ ἐκ πέντε ἄρτων τοὺς πεντακισχιλίους ὡς θεός· ἀποθνήσκων μὲν ὡς ἄνθρωπος ἀληθῶς· νεκρὸν δὲ τετραήμερον ἐγείρων ὡς θεός· καθεύδων εἰς τὸ πλοῖον ὡς ἄνθρωπος, καὶ περιπατῶν ἐπὶ τῶν ὑδάτων ὡς θεός.*

Ἀντιόχου ἐπισκόπου Πτολεμαΐδος.

78 *Μὴ συγχέῃς τὰς φύσεις, καὶ οὐ ναρκήσεις περὶ τὴν οἰκονομίαν.*

ISMDPJCVOR 1 *διαφόρους* J 4 *πιστεύεσθαι* J *τὰς φύσεις πιστώσασθαι* S 5 *Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τὰ θεοφάνια λόγου* J 8 *Ἡ* ante *ἀνθρωπεία* add. J 10 *τοῦ μακαρίου* post *Κυρίλλου* add. J 11 *δέκα* om. J *Περὶ*: *καὶ* S 14 *ἐξ*: *ἐκ τῶν* J *τῆς γῆς* S^{ac}D: *τὴν γῆν* IS^{pc}JV *τὴν* om. J 18–19 *πιὼν* --- *ἀληθῶς*^{1} om. ISV 19 *ἐξ αὐτῆς* post *ἀληθῶς*^{2} add. ISV 24–5 *ἀποθνήσκων* --- *θεός* post *θεός* (26) transp. I 27 *Τοῦ ὁσιωτάτου* ante *Ἀντιόχου* add. J

različite putove spasenja našoj naravi. I pruža nam mnoge i očite dokaze i svoga tjelesnog dolaska i božanstva koje djeluje preko tijela. Jer, hotijaše nas uvjeriti u obje svoje naravi.

76 Od istog, o Bogojavljenju

"Tko će uistinu izreći Gospodinov moćna djela, tko navijestit svu njegovu slavu?" Tko će riječju iskazati veličinu dobročinstva prema nama? Ljudska se narav spaja s božanstvom, a obje ostaju narav u sebi.

Ćirila, jeruzalemskog biskupa,

77 Iz IV. katehetskog govora o deset dogmi. O rođenju od Djevice

Vjeruj pak da je ovaj jedinorođeni Sin Božji zbog naših grijeha
sišao s neba na zemlju, uzeo čovještvo koje je jednako trpljivo
nama, i rođen je od svete Djevice i Duha Svetog, jer se učovje- 205
čenja nije dogodilo po pričinu i utvari, nego stvarno: nije prošao kroz Djevicu kao kroz cijev, nego se stvarno utjelovio iz nje, stvarno jeo kao i mi, stvarno pio kao i mi i stvarno se hranio mlijekom. Ako je naime učovječenje bilo utvara, utvara je i spasenje. Krist je bio dvostruk: ono što se vidi je čovjek a ono što se ne vidi je Bog; jede kao čovjek, stvarno kao mi, jer je imao tijelo jednako trpljivo kao i mi; hrani s pet kruhova pet tisuća kao Bog; umire stvarno kao čovjek; ustaje mrtav četvrti dan kao Bog; spava u lađi kao čovjek i hoda po vodi kao Bog.

Antioha, ptolemaidskog biskupa,

78 Ne miješaj naravi i nećeš se snebivati s obzirom na raspoređbu spasenja.

76 Kalcedon 8 *77* od 19–20 (Krist – kao mi) Gelazije 18
78 Kalcedon 7; Gelazije 60 (105.24–5)

5–6 Ps 106:2 (LXX 105:2) (21 Iv 6:1–15 i dalje) (22–3 Iv 11:43) (22 Mt 8:24 i dalje) (22–3 Mt 14:24 i dalje)

Τοῦ ἁγίου Ἱλαρίου ἐπισκόπου καὶ ὁμολογητοῦ.

79 *Ἐν τῷ περὶ πίστεως θ' λόγῳ.*

Οὐκ οἶδεν ὄντως τὴν ἑαυτοῦ ζωήν, ὃς Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν ὡς ἀληθῆ θεόν, οὕτως καὶ ἀληθῆ ἄνθρωπον οὐκ ἐπίσταται. Τοῦ γὰρ αὐτοῦ κινδύνου τὸ πρᾶγμα τυγχάνει, ἐὰν Χριστὸν Ἰησοῦν καὶ πνεῦμα θεὸν ἢ σάρκα τοῦ ἡμετέρου ἀρνησώμεθα σώματος. "Ἅπας τοιγαροῦν, ὃς ἂν ὁμολογήσῃ με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, κἀγὼ ὁμολογήσω αὐτὸν ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ὃς δ' ἂν ἀπαρνήσηταί με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, κἀγὼ ἀρνήσομαι αὐτὸν ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς." Ταῦτα ὁ λόγος σὰρξ γενόμενος ἔλεγε, καὶ ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ κύριος τῆς δόξης ἐδίδασκε, πρὸς τὴν τῆς ἐκκλησίας σωτηρίαν μεσίτης αὐτὸς ὑπάρχων ἐν αὐτῷ τῷ μυστηρίῳ, δι' οὗπερ θεῷ καὶ ἀνθρώποις ἐμεσίτευσεν, εἷς τυγχάνων τὸ συναμφότερον, ἐκ τῶν ἑνωθεισῶν εἰς αὐτὸ τοῦτο δὲ φύσεων ἓν καὶ ταὐτὸν δι' ἑκατέρας φύσεως ὤν, πλὴν οὕτως ὡς ἐν ἑκατέρῳ μηδετέρου χηρεύειν, μή πως παύσηται θεὸς εἶναι τικτόμενος ἄνθρωπος, ἢ πάλιν ἄνθρωπος οὐχὶ τῷ διαμένειν θεός. Οὐκοῦν τοῦτο τῆς ἐν ἀνθρώποις ἀληθοῦς πίστεως τὸ μακάριον, τὸ τὸν μὲν θεὸν καὶ ἄνθρωπον κηρύττειν, τὴν δὲ σάρκα καὶ λόγον ὁμολογεῖν, καὶ τὸν μὲν θεὸν εἰδέναι ὅτι καὶ ἄνθρωπος εἴη, καὶ τὴν σάρκα μὴ ἀγνοεῖν ὅτι καὶ λόγος ἐστίν.

80 *Τοῦ αὐτοῦ ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ.*

Ἐκ παρθένου τοίνυν τεχθεὶς ἄνθρωπος ὁ μονογενὴς θεός, καὶ κατὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ καιροῦ μέλλων αὐτὸς ἑαυτῷ τὴν τοῦ ἀνθρώπου προκοπὴν εἰς θεὸν ἀπεργάζεσθαι, ταύτην τὴν τάξιν ἐν πᾶσι τοῖς
208 *εὐαγγελικοῖς λόγοις ἐφύλαξεν, ἵνα ἑαυτὸν καὶ υἱὸν εἶναι θεοῦ διδάξῃ πιστεύεσθαι, καὶ υἱὸν ἀνθρώπου ὑπομνήσῃ κηρύττεσθαι· τῷ μὲν ἄνθρωπος εἶναι λαλῶν ἅπαντα καὶ πράττων ἅπερ ἐστὶν θεοῦ· αὖθις δὲ τῷ θεὸς ὑπάρχειν, λαλῶν τε ἅπαντα καὶ πράττων ἅπερ ἐστὶν*

ISMDPJCVOR 1 *καὶ* om. I *πόλεως Πηκτάβων ἑνὸς τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου* post *ὁμολογητοῦ* add. J 2 *Ἐκ τοῦ περὶ πίστεως θ' λόγου* SJ 3 *οὐκ οἶδεν* bis scrib. J *ἑαυτου: αὐτοῦ* J 3–4 *θεὸν ἀληθῆ* J 4 *ἄνθρωπον ἀληθῆ* J 6 *ἀρνησόμεθα* J 8–10 *ὃς --- οὐρανοῖς* om. J 10 *τοῖς* om. V 11 *διδάσκει* IS 12 *αὐτῷ: ἑαυτῷ καὶ αὐτῷ τούτῳ* J 14 *εἰς --- δὲ: ἐν αὐτῷ δὴ τούτῳ* J *δὲ: δύο* I 15 *μηδετέρου: μηδ' ἑτέρῳ* ISV^{ac}: *μηδ' ὁποτέρου* J 16 *χηρεύῃ* S 16–17 *ἄνθρωπος πάλιν* J *οὐχὶ: οὐκ ἦν* J 18 *θεὸν μὲν* J 19 *μὲν: τε* J 20 *καὶ τὴν: τὴν δὲ* S 21 *Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου* SJ 23 *ἐν* ante *ἑαυτῷ* add. J 24 *πᾶσι: ἅπασι* J 26 *ἀνθρώπου υἱὸν* J 27 *θεοῦ: ἀνθρώπου* J 27–8 *θεοῦ --- ἐστὶν* om. V 28 *ἅπερ: ὅσα* J

Svetog Hilarija, biskupa i priznavaoca,

79 U devetoj knjizi O vjeri

Zaista ne poznaje svoj život tko Isusa Krista ne zna kao pravog Boga, tako i kao pravog čovjeka. Stvar je naime jednako pogibeljna ako zaniječemo Krista Isusa i Duha Božjega ili tijelo našega tijela. "Tko god, dakle, mene prizna pred ljudima, priznat ću i ja njega pred svojim Ocem nebeskim. Tko se mene odreče pred ljudima, i ja ću se njega odreći pred svojim Ocem nebeskim." To je govorila Riječ koja je tijelom postala, i naučavao Gospodin slave, čovjek Isus Krist, sam je posrednik za spasenja Crkve u samom otajstvu, kojim je posredovao između Boga i ljudi. Jedan je zajedno oboje, iz sjedinjenih naravi u njemu samom, jedan je i isti po obje naravi, tako ipak da ne bi bio u jednoj i drugoj bez jedne od njih: da nekako ne prestane biti Bog rađajući se kao čovjek, ili opet da ne bude čovjek tim što ostaje Bog. Dakle, to je blaženstvo istinite vjere u ljudima: naviještati Boga i čovjeka, priznavati tijelo i Riječ, i znati da je Bog i čovjek, i spoznati da je tijelo i Riječ.

80 Od istog, u istoj knjizi

*Iz Djevice je, dakle, jedinorođeni Bog rođen kao čovjek i po ispu-
njenju vremena htijući u samom sebi dovršiti napredovanje čo-
vjeka prema Bogu, ovaj je redoslijed sačuvao u svim evanđeo-
skim govorima, učio je da se vjeruje da je on i Sin Božji i opomi-* 208
*njao da se on navješćuje kao Sin Čovječji; kao čovjek govori i či-
ni sve što je Božje, zatim kao Bog govori i čini sve što je čovjeko-
vo; uistinu tako, da tim samim njihovim povezivanjem nikada*

79 Leon 1 *80* Leon 2

6–9 Mt 10:32–3

ἀνθρώπου· οὕτω μέντοι, ὥστε ταύτῃ αὐτῇ τῇ καθ' ἕτερον γένος αὐτῶν ὁμιλίᾳ μηδὲ πώποτε λαλεῖν, εἰ μὴ μετὰ τοῦ σημαίνειν θεόν τε καὶ ἄνθρωπον. Ἐντεῦθεν τοιγαροῦν τοῦ δελεάζειν τοὺς ἁπλουστέρους καὶ τοὺς ἀγνοοῦντας τοῖς αἱρετικοῖς γίνεται πρόφασις, ὥστε τὰ παρ' ἐκείνου κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα λαληθέντα ψευδομένους λέγειν ὡς κατ' ἀσθένειαν τῆς θείας εἴρηται φύσεως, καὶ ἐπειδήπερ ὁ εἷς καὶ αὐτός ἐστιν ὁ πάντα λαλῶν ὅσαπερ καὶ ἐλάλει, φιλονεικεῖν αὐτοὺς περὶ ἑαυτοῦ πάντα αὐτὸν εἰρηκέναι. Καὶ οὐδὲ ἡμεῖς ἀρνούμεθα πάντας τοὺς ὄντας αὐτοῦ λόγους τῆς ἰδίας αὐτοῦ φύσεως εἶναι. Ἀλλ' εἴπερ εἷς ὁ Χριστὸς ἄνθρωπος καὶ θεός, καὶ οὔτε ὁ ἄνθρωπος τότε πρῶτον θεός, οὔτε μὴν ὅτε ἄνθρωπος τότε οὐκ ἦν καὶ θεός, οὐδὲ μετὰ τὸν ἄνθρωπον ἐν τῷ κυρίῳ οὐχὶ ὁ λόγος ἄνθρωπος καὶ ὁ λόγος θεός, ἐπάναγκές ἐστιν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ εἶναι μυστήριον τῶν αὐτοῦ λόγων, ὃ καὶ τοῦ τόκου καθέστηκε. Καὶ ὅταν ἐν αὐτῷ κατὰ καιρὸν τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ θεοῦ διαιρῇς, τότε τά τε τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου διαχώριζε ῥήματα. Καὶ ὁπηνίκα θεὸν καὶ ἄνθρωπον ὁμολογεῖς, ἐν καιρῷ τὰ τοῦ θεοῦ καὶ ἀνθρώπου διάκρινε ῥήματα. Ὅταν δὲ ἐκ θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, καὶ πάλιν ἀνθρώπου καθόλου καὶ καθόλου θεοῦ τὸν καιρὸν ἐννόει, εἴ τι τοιοῦτο λελάληται πρὸς τὸ μηνύεσθαι τὸ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, ἐν τῷ καιρῷ τὰ λεχθέντα προσάρμοσον. Καὶ ἐπειδήπερ ἄλλο ἐστὶ πρὸ τοῦ ἀνθρώπου θεός, ἄλλο δὲ πάλιν ἄνθρωπος καὶ θεός, καὶ ἄλλο μετὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ θεόν, ὅλος ἄνθρωπος καὶ ὅλος θεός, μὴ συγχέῃς τοῖς λεγομένοις καὶ τοῖς γεγονόσι τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον. Ἀνάγκη γὰρ κατὰ τὴν ποιότητα τῶν γενῶν καὶ τῶν φύσεων, ἄλλην μὲν αὐτῶν γεγενῆσθαι τὴν ὁμιλίαν, μηδέπω κατὰ τὸ τοῦ ἀνθρώπου τεχθέντος μυστήριον, ἄλλην δὲ ἔτι προσελαύνοντος τῷ θανάτῳ, καὶ ἄλλην ἤδη τυγχάνοντος αἰωνίου. Δείξας τοίνυν ἅπαντα, ταῦτα μέν, ὡς Χριστὸς Ἰησοῦς καὶ τεχθεὶς ἄνθρωπος σώματος ἡμετέρου, κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς ἡμετέρας ἐλάλησε φύσεως, τῷ εἶναι θεός. Εἰ γὰρ καὶ ἐν τῷ τόκῳ καὶ ἐν τῷ πάθει καὶ τῷ θανάτῳ τὰς τῆς ἡμετέρας φύσεως πράξεις διήνυσεν, ὅμως ἅπαντα ταῦτα τῇ δυνάμει τῆς ἑαυτοῦ διεπράξατο φύσεως.

ISMPJCVOR 1 *ἀνθρώπου*: *θεοῦ* J *αὐτῶν*: *αὐτοῦ* J 2 *μηδὲ πώποτε*: *μηδέποτε* V 6 *εἷς καὶ ὁ* J 8 *ἑαυτοῦ*: *αὐτοῦ* J *Καὶ* om. J 10 *πρῶτον θεός*: *πρωτότοκος* J 11 *καὶ* om. I 12 *τῷ κυρίῳ*: *τόκῳ* J 15 *διαιρεῖς* V *καὶ*: *τά τε* J 17–18 *διάκρινε* --- *καὶ*[1] om. J 17 *διάκριναι* IV 18 *ἐννόει*: *εἶναι νόει* J *καὶ* ante *εἴ* add. I 19 *τοιοῦτον* J *μηνύσαι* J *ἐκείνου* S 21 *καὶ* post *δὲ* add. IV 23 *γεγονόσι*: *γένεσι* J 27–8 *ὡς Χριστὸς Ἰησοῦς*: *ὢν θεὸς* J 29 *τῷ*[1]: *τὸ* forte recte IP

ne govori na drugi način, osim ako se ne označuje i Boga i čovjeka. Odatle je, dakle, povod hereticima da općine priprostije i one koji ne znaju, te ono što je on rekao o čovještvu, krivo govore da je rečeno o slabosti božanske naravi, a jer je jedan te isti onaj koji govori i sve što je govorio, oni tvrde da je On sve rekao o sebi. I mi ne niječemo da su sve njegove riječi vlastite njegove naravi. Ali ako je jedan Krist čovjek i Bog; i nije, kad je čovjek, tada prvo Bog, niti, kada je čovjek, tada ne bijaše i Bog; i poslije čovjeka u Gospodinu, i Riječ čovjek i Riječ Bog, nužno je da je jedna te ista tajna njegovih riječi, ona koja je bila i njegova rođenja. I kada u njemu vremenom razlikuješ čovjeka od Boga, tada rastavljaj i riječi Božje i riječi čovjekove. I kada god ispovijedaš Boga i čovjeka, u vremenu razlučuj riječi Božje i riječi čovjekove. A kada je iz Boga i čovjeka, ponovno promatraj vrijeme i čitavog čovjeka i čitavog Boga, ako je nešto takvo rečeno za otkrivanje onoga vremena, prilagodi vremenu ono što je rečeno. I budući da je jedno Bog prije čovjeka, a drugo opet čovjek i Bog, i drugo je poslije čovjeka i Boga čitavi čovjek i čitavi Bog, ne miješaj tajnu ekonomije riječima i djelima. Nužno je naime prema vlastitosti rodova i naravi da je njihovo povezivanje bilo jedno u tajni čovjeka još nerođenog, drugo pak onog koji odlazi u smrt, a drugo opet onog koji je već vječan. Pokazao je, dakle, sve to kao Bog, kao Krist Isus i rođeni čovjek našeg tijela govorio je prema običaju naše naravi. Iako je naime vršio djela naše naravi i u rođenju, i u patnji, i u smrti, ipak je to sve učinio snagom svoje naravi.

81 Τοῦ αὐτοῦ ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ.

Ὁρᾷς ἄρα οὕτω θεὸν καὶ ἄνθρωπον ὁμολογεῖσθαι, ὥστε τὸν μὲν θάνατον τῷ ἀνθρώπῳ, τῷ δὲ θεῷ τῆς σαρκὸς λογίζεσθαι τὴν ἀνάστασιν; Τὴν μὲν γὰρ τοῦ θεοῦ φύσιν ἐν τῇ δυνάμει τῆς ἀναστάσεως νόει, τὴν δὲ κατὰ ἄνθρωπον οἰκονομίαν ἐν τῷ θανάτῳ ἐπιγνώσῃ. Καὶ ἐπειδήπερ ἑκάτερα ταῖς οἰκείαις γεγένηται φύσεσιν, ἕνα μοι Χριστὸν Ἰησοῦν ἐκεῖνον μνημόνευε, τὸν ὄντα ἀμφότερα. Ταῦτα δὲ τούτου χάριν διὰ βραχέων ὑπέδειξα, ἵνα ἑκατέραν φύσιν ἐν τῷ κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ νοεῖσθαι μνημονεύωμεν· ὁ γὰρ ὢν ἐν μορφῇ θεοῦ ἔλαβε δούλου μορφήν.

209 Τοῦ ἁγιωτάτου ἐπισκόπου Αὐγουστίνου.

82 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τῆς πρὸς Βολουσιανόν.

Νῦν δὲ οὗτος μεταξὺ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἀνεφάνη μεσίτης, ὥστε αὐτὸν ἐν τῇ τοῦ προσώπου ἑνότητι συνάπτειν ἑκατέραν τὴν φύσιν, καὶ τὰ ἐν ἔθει αὔξοντα τοῖς ἀληθέσι, καὶ τὰ ἀληθῆ συγκεράσαντα τοῖς ἐξ ἔθους.

83 Τοῦ αὐτοῦ ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ εὐαγγελίου τοῦ κατὰ τὸν ἅγιον Ἰωάννην.

Τί τοίνυν, αἱρετικέ, ἐπειδὴ Χριστός ἐστι θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ἀλλ' εἰ μὲν ὡς ἄνθρωπος, συκοφαντεῖς δὲ θεόν; Ἐκεῖνος ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὑψοῖ, σὺ δὲ ἐκείνου τολμᾷς ἐξευτελίσαι τὴν θείαν.

84 Τοῦ αὐτοῦ ἐν τῷ λόγῳ τῷ περὶ τῆς ἐκθέσεως τῆς πίστεως.

Καὶ γὰρ ἡμέτερόν ἐστι τὸ πιστεύειν, ἐκείνου δὲ τὸ εἰδέναι, καὶ οὕτως αὐτὸς ὁ θεὸς λόγος τὸ πᾶν ὑποδεξάμενος ὅπερ ἐστὶν ἀνθρώπου, ἄνθρωπος ἔστω, καὶ ὁ προσληφθεὶς ἄνθρωπος ὑποδεξάμενος ἅπαν ὅπερ ἐστὶ θεοῦ, ἄλλο τι μὴ ἔστω πλὴν ὅπερ θεός. Ἀλλὰ μὴ ἐπειδὴ σεσαρκωμένος εἶναι λέγεται καὶ μικτός, μεμειῶσθαι τὴν αὐτοῦ

ISMPJCVOR 1 ἐν --- λόγῳ: ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου J 2 ἄρα οὕτω: οὕτω χρὴ J ὡμολογῆσθαι V 3 θεῷ δὲ S 4 φύσιν τοῦ θεοῦ J 5 ἐπίγνωθι J 11–12 Τοῦ --- Αὐγουστίνου post Βολουσιανόν transp. mss. 11 Ἱππονηριγιώτου post Αὐγουστίνου add. J 12 Τοῦ αὐτοῦ om. J Βουλουσιανόν SJ 13 ἐφάνη V 14 τὴν om. J 17 Ὁμοίως ante Τοῦ¹ add. J 17–18 τοῦ² --- Ἰωάννην: τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου J ἅγιον om. V^mo 19 γὰρ post ἐπειδὴ add. J καὶ ante θεὸς add. I θεὸς om. V ἀλλ' εἰ: λαλεῖ J 21 δὲ om. J 22 Ὁμοίως ante τοῦ add. J 23 οὕτως: οὗτος J 24 τὸ om. J 26 θεοῦ: θεός V Ἀλλὰ μὴ om. IJV 27 λέγεται εἶναι IS καὶ μὴ ante μεμειῶσθαι add. J

81 Od istog, u istoj knjizi

Vidiš li, dakle, da se tako priznaje Boga i čovjeka, kako se čovjeku pripisuje smrt, tako i Bogu uskrsnuće tijela? Promatraj naime Božju narav u snazi uskrsnuća, a ekonomiju čovjeka u smrti spoznaj. I kada se oboje dogodilo vlastitim naravima, sjećaj mi se onog jednog Isusa Krista koji je oboje. To pak pokazah sa što manje riječi radi toga, da se sjetimo promatrati obje naravi u našemu Gospodinu Isusu Kristu, jer onaj koji je u Božjem liku, uze lik sluge.

Najsvetijeg biskupa Augustina 209

82 Od istog, iz Poslanice Valusijanu

A sada se pojavi ovaj posrednik između Boga i ljudi te u jedincatosti osobe poveza obje naravi, i obično s istinitim i istinito s običnim.

83 Od istog, iz izlaganja Evanđelja po svetom Ivanu

Budući da je Krist Bog i čovjek, zašto, dakle, heretiče, klevećeš Boga ako je ipak kao čovjek? On u sebi uzdiže ljudsku narav, a ti se usuđuješ podcijeniti njegovu božansku.

84 Od istog, u knjizi o izlaganju vjere

I naše je naime vjerovati, a njegovo je znati: i tako, jer je Bog Riječ osobno preuzela na sebe upravo sve što je čovjekovo, neka bude čovjek, i uzeti čovjek, jer je na sebe primio upravo sve što je Božje, neka ne bude nešto drugo nego upravo ono što je Bog. Ipak, kada se kaže da je utjelovljen i pomiješan, ne treba misliti

81 Leon 3 *82* Leon 13 *83* Leon 14 *84* Leon 15

(8–9 Fil 2:7)

οὐσίαν νομιστέον. Οἶδε μιγνύναι θεὸς ἑαυτὸν δίχα τῆς οἰκείας φθορᾶς, καὶ μίγνυται μέν γε κατὰ ἀλήθειαν. Οἶδεν οὕτως ἐν ἑαυτῷ ὑποδέξασθαι, ὥστε μηδὲν αὐτῷ προσθήκης αὐξάνεσθαι, καθὼς οἶδεν, ἑαυτὸν ὅλον ἐνέχεεν, ὥστε μηδὲν αὐτῷ συμβῆναι μειώσεως. Μὴ τοίνυν κατὰ τὴν τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας ἔννοιαν, καὶ τὰ αἰσθητὰ τῆς πείρας διδάγματα στοχαζόμενοι ἐκ τῶν ἴσων τῶν ἑαυτοῖς μιγνυμένων κτισμάτων μεμίχθαι νομίσωμεν θεὸν καὶ ἄνθρωπον, καὶ τῇ τοιαύτῃ συγχύσει τοῦ τε λόγου καὶ τῆς σαρκὸς ὡσανεί τι σῶμα γενόμενον οὕτω πιστεύειν, μή πως τῷ τρόπῳ τῶν συγχυνομένων δύο φύσεις εἰς μίαν ὑπόστασιν ἐνηνέχθαι νομίσωμεν· ἡ γὰρ τοιαύτη μίξις ἐστὶν ἑκατέρου μέρους φθορά. Ὁ δὲ θεὸς ὁ χωρῶν, ἀλλὰ οὐ χωρούμενος, ἐρευνῶν, οὐκ ἐρευνώμενος, πληρῶν, ἀλλ' οὐ πληρούμενος, ἁπανταχοῦ ὁμοῦ ὢν ὅλος καὶ δι' ὅλου χωρῶν διὰ τοῦ ἐγχέαι τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν, ὡς οἰκτίρμων, ἐμίγη τῇ φύσει τῇ ἀνθρωπείᾳ, οὐ μὴν ἡ ἀνθρώπου φύσις ἐμίγη τῇ θείᾳ.

Σευηριανοῦ ἐπισκόπου Γαβάλων.

85 *Εἰς τὴν γένναν τοῦ Χριστοῦ.*

Ὦ μυστηρίου ἀληθῶς οὐρανίου καὶ ἐπιγείου, κρατουμένου καὶ μὴ κρατουμένου, ὁρωμένου καὶ μὴ φαινομένου. Τοιοῦτος γὰρ ἦν καὶ ὁ γεννηθεὶς Χριστός, οὐράνιος καὶ ἐπίγειος, κρατούμενος καὶ μὴ κρατούμενος, ὁρώμενος καὶ ἀόρατος· οὐράνιος κατὰ τὴν τῆς θεότητος φύσιν, ἐπίγειος δὲ κατὰ τὴν τῆς ἀνθρωπότητος φύσιν· ὁρώμενος κατὰ
212 *τὴν σάρκα, ἀόρατος κατὰ τὸ πνεῦμα· κρατούμενος κατὰ τὸ σῶμα, ἀκράτητος κατὰ τὸν λόγον.*

Ἀττικοῦ ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως.

86 *Ἐκ τῆς πρὸς Εὐψύχιον ἐπιστολῆς.*

Τί τοίνυν ἐχρῆν τὸν πάνσοφον πραγματεύσασθαι; Μεσιτείᾳ τῆς προσληφθείσης σαρκὸς καὶ ἑνώσει τοῦ θεοῦ λόγου πρὸς τὸν ἐκ

ISMPJCVOR 2 *μίγνυται*: *μιγνύναι* J *ἐν* om. J 4 *ἀνέχεεν* J 5 *τὴν* om. I: ante *ἔννοιαν* transp. V 7 *μὲν* post *θεὸν* add. IV 8 *ὡσανεί*: *ὡς ἄν* J 9 *οὕτω* om. J *συγχυνομένων*: *συγχωνευομένων* J 10–11 *ἑκατέρου μέρους ἐστὶν* J 11 *φθορὰ μέρους* V *θεὸς*: *Χριστὸς* V *ὁ*[2] om. I: *οὐ* SV 14 *ἀνθρωπίνῃ* J 14–15 *τῇ θείᾳ ἐμίγη* S 16 *Σεβηριανοῦ* JV 17 *Ἐκ τοῦ εἰς τὴν γένναν τοῦ Χριστοῦ λόγου* J *γένναν*: *γέννησιν* I *γένναν τοῦ Χριστοῦ*: *Χριστοῦ γένναν* S 18–19 *κρατουμένου καὶ μὴ κρατουμένου* om. V *καὶ μὴ κρατουμένου* om. I 18 *μή*: *οὐ* S 22 *δὲ* forte recte om. P *φύσιν* om. SJ 25 *Κωνσταντινουπόλεως* om. J

da se umanjila njegova bit. Bog se zna miješati bez kvarenja vlastite biti, i uistinu se miješati. Zna primiti u sebe tako da mu se tim ništa ne pridoda, kao što zna sam cjelovito u nečem biti da se time uopće ne umanji. Stoga, s obzirom na poimanje iz naše slabosti i osjetilne spoznaje iz iskustva, polazeći od jednakih međusobno pomiješanih stvorenja, ne smatrajmo da su se tako pomiješali Bog i čovjek, i ne vjerujmo tako da je takvim miješanjem i Riječi i tijela nastalo kao neko tijelo; ne mislimo da su se nekako na taj način pomiješale dvije naravi koje su se sjedinile u jednoj hipostazi; jer, takvo je miješanje kvarenje i jednog i drugog dijela. Bog je onaj koji obuhvaća, ali nije obuhvaćen, istražuje, a nije istražen, ispunjava, ali nije ispunjen, istodobno je cijeli svuda i obuhvaća sve da ulije svoju moć, jer je milosrdan, pomiješa se s ljudskom naravi, a ipak se ljudska narav ne pomiješa s božanskom.

Severijana, gabalskog biskupa,

85 O Kristovu rođenju

*O tajno, uistinu nebeska i zemaljska, shvaćena i neshvaćena,
vidljiva i nevidljiva! Takav je naime bio i rođeni Krist: nebeski i
zemaljski, podložan i nepodložan, vidljiv i nevidljiv; nebeski po
božanskoj naravi, zemaljski po ljudskoj naravi; vidljiv po tijelu,* 212
nevidljiv po duhu; podložan po tijelu, nepodložan po Riječi.

Atika, carigradskog biskupa,

86 Iz Pisma Eupsihiju

Koje je, dakle, najmudrije djelo trebalo učiniti? Posredništvom uzetog tijela i sjedinjenjem Boga Riječi s čovjekom rođenim od

86 Kalcedon

Μαρίας ἄνθρωπον ἑκάτερα γίνεται, ὥστε τὸν ἐξ ἀμφοῖν ἡνωμένον Χριστόν, θεότητι μὲν διατιθέμενον ἐπὶ τοῦ οἰκείου μεῖναι τῆς ἀπαθοῦς φύσεως ἀξιώματος, σαρκὶ δὲ θανάτῳ προσομιλήσαντα, ὁμοῦ μὲν ἀποδεῖξαι τῇ ὁμοφύλῳ τῆς σαρκὸς φύσει τὴν κατὰ τοῦ θανάτου διὰ τοῦ θανάτου ὑπεροψίαν, ὁμοῦ δὲ κρατύνεσθαι τῇ τελευτῇ τῆς καινῆς διαθήκης τὰ δίκαια.

Κυρίλλου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας.

87 *Ἐκ τῆς πρὸς Νεστόριον ἐπιστολῆς.*
Καὶ ὅτι διάφοροι μὲν αἱ πρὸς ἑνότητα τὴν ἀληθινὴν συνενεχθεῖσαι φύσεις, εἷς δὲ ἐξ ἀμφοῖν θεὸς καὶ υἱός, οὐχ ὡς τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνῃρημένης διὰ τὴν ἕνωσιν.

88 *Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς τοὺς Ἀνατολικοὺς ἐπιστολῆς.*
Δύο γὰρ φύσεων ἕνωσις γέγονε· διὸ ἕνα Χριστόν, ἕνα υἱόν, ἕνα κύριον ὁμολογοῦμεν. Κατὰ ταύτην τὴν τῆς ἀσυγχύτου ἑνώσεως ἔννοιαν ὁμολογοῦμεν τὴν ἁγίαν παρθένον θεοτόκον, διὰ τὸ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον σαρκωθῆναι καὶ ἐνανθρωπῆσαι, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς συλλήψεως ἑνῶσαι ἑαυτῷ τὸν ἐξ αὐτῆς ληφθέντα ναόν.

89 *Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς.*
Εἷς γὰρ κύριος Ἰησοῦς Χριστός, κἂν ἡ τῶν φύσεων μὴ ἀγνοῆται διαφορά, ἐξ ὧν τὴν ἀπόρρητον ἕνωσιν πεπρᾶχθαι φαμέν.

90 *Τοῦ αὐτοῦ.*
Ἐννοοῦντες τοίνυν, ὡς ἔφην, τῆς ἐνανθρωπήσεως τὸν τρόπον, ὁρῶμεν ὅτι δύο φύσεις συνῆλθον ἀλλήλαις καθ᾽ ἕνωσιν ἀδιάσπαστον ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως. Ἡ γὰρ σὰρξ σάρξ ἐστι καὶ οὐ θεότης, εἰ καὶ γέγονε θεοῦ σάρξ. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ λόγος θεός ἐστι καὶ οὐ σάρξ, εἰ καὶ ἰδίαν ἐποιήσατο τὴν σάρκα οἰκονομικῶς.

91 *Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἑρμηνείας τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς.*
Εἰ γὰρ καὶ νοοῖντο διάφοροι καὶ ἀλλήλαις ἄνισοι τῶν εἰς ἑνότητα συνδεδραμηκότων αἱ φύσεις, σαρκὸς δὲ λέγω καὶ θεοῦ, ἀλλ᾽ οὖν εἷς γε μόνος ὁ ἐξ ἀμφοῖν υἱός.

ISMPJCVOR 1 *ἐπεὶ* ante *ἑκάτερα* add. J 3 *προσομιλήσαντα θανάτῳ* J 4 *φύσει τῆς σαρκὸς* J 5 *καὶ* post *δὲ* add. IS 7 *Τοῦ ἁγίου* ante *Κυρίλλου* add. J *ἐπισκόπου* om. S 10 *δὲ*: *δ᾽* V 12 *τοὺς* om. IS 15 *τὸ* om. V *τοῦ θεοῦ*: *θεὸν* J 16 *σεσαρκῶσθαι* J 18 *ἐκ* --- *ἐπιστολῆς* om. V 22 *Ἐννοοῦντες*: *Ἑνοῦντες* IS: *Αἰνοῦντες* V 24 *ἀδιαιρέτως*: *ἀτρέπτως* J *τις* post *θεότης* add. V 27 *ἐκ τῆς ἑρμηνείας*: *ἑρμηνεία* I: *εἰς ἑρμηνείαν* V 29 *δὲ* om. J 29–30 *γε μόνος*: *τε καὶ μόνος* J: *γενόμενος* V 30 *ὁ* om. P

Marije događa se i jedno i drugo, te Krist, sjedinjen iz oboga, božanstvom određen da ostane u dostojanstvu svoje vlastite netrpljive naravi, a tijelom pristupi smrti, ujedno je istovrsnom naravi tijela pobijedio smrću smrt, i ujedno ispunjenjem Novoga saveza osnažuje pravednost.

Ćirila, aleksandrijskog biskupa,

87 Iz pisma Nestoriju

I različite su naravi koje su se povezale istinitim jedinstvom, ali jedan je iz obiju Bog i Sin, jer nije ukinuo razliku naravî zbog sjedinjenja.

88 Od istog, iz Pisma protiv istočnjaka

Dogodilo se naime sjedinjenje dviju naravi, zato ispovijedamo jednoga Krista, jednoga Sina, jednoga Gospodina. Ovakvim razumijevanjem nepomiješanog sjedinjenja priznajemo svetu Djevicu Bogorodicom, jer se Božja Riječ utjelovila i učovječila i od samog je začeća sa sobom sjedinila od nje uzeti hram.

89 Od istog, iz istog Pisma

Jedan je naime Gospodin Isus Krist, iako se priznaje razlika naravi, od kojih je, kažemo, nastalo neizrecivo jedinstvo.

90 Od istog

Hvaleći, dakle, kako sam rekao, način učovječenja, vidimo da su se dvije naravi međusobno spojile neraskidivim sjedinjenjem, nepomiješano i nedjeljivo. Tijelo je naime tijelo, a ne božanstvo, iako je postalo Božje tijelo. Jednako tako i Riječ je Bog, a ne tijelo, iako ga je učinila svojim tijelom po ekonomiji.

91 Od istog, iz tumačenja Poslanice Hebrejima

Iako se razumijevaju kao različite i međusobno nejednake naravi koje su se spojile u jednosti, kažem, tijela i Boga, ipak je, dakle, samo jedan Sin iz obiju.

87 Kalcedon 12 *88* Kalcedon 15 *89* Kalcedon 13 *90* Kalcedon 14

92 *Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς ἑρμηνείας.*

Κἂν εἰ λέγοιτο τυχὸν ἡνῶσθαι σαρκὶ καθ' ὑπόστασιν ὁ μονογενὴς τοῦ θεοῦ λόγος, οὐκ ἀνάχυσίν τινα τὴν εἰς ἀλλήλας τῶν φύσεων πεπράχθαι φαμέν, οὔσης δὲ μᾶλλον ἑκατέρας τοῦθ' ὅπερ ἐστίν.

93 *Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἀπὸ τῶν Σχολίων.*

Ἄνθρωπος ὠνόμασται, καίτοι κατὰ φύσιν ὑπάρχων θεός, ὁ ἐκ παρθένου πατρὸς λόγος, ὡς μετεσχηκὼς αἵματος καὶ σαρκὸς παραπλησίως 213 *ἡμῖν. Ὤφθη γὰρ οὕτω τοῖς ἐπὶ γῆς, καὶ οὐ μεθεὶς ὅπερ ἦν, ἀλλ' ἐν προσλήψει γεγονὼς τῆς καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπότητος τελείως ἐχούσης κατὰ τὸν ἴδιον λόγον.*

94 *Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως λόγου.*

Εἷς οὖν ἄρα ἐστὶ καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως θεὸς ἀληθής, καὶ ἐν ἀνθρωπότητι μεμενηκὼς ὅπερ ἦν καὶ ἔστι καὶ ἔσται. Οὐ διαιρετέον οὖν ἄρα τὸν ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν εἰς ἄνθρωπον ἰδικῶς καὶ εἰς θεὸν ἰδικῶς· ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Χριστὸν Ἰησοῦν εἶναί φαμεν, τὴν τῶν φύσεων εἰδότες διαφορὰν καὶ ἀσυγχύτους ἀλλήλαις διατηροῦντες αὐτάς.

95 *Τοῦ αὐτοῦ μετὰ τὰ ἄλλα.*

Νόει γὰρ πάντως ὡς ἕτερον ἐν ἑτέρῳ τὸ κατοικοῦν, τουτέστιν, ἡ θεία φύσις ἐν ἀνθρωπότητι, καὶ οὐ παθοῦσα φυρμὸν ἢ ἀνάχυσίν τινα καὶ μετάστασιν ἦν εἰς ὅπερ οὐκ ἦν. Τὸ γὰρ οἰκεῖν ἑτέρῳ λεγόμενον οὐκ αὐτὸ γέγονεν ὅπερ ἐστὶν ἐν ᾧ κατοικεῖ, νοεῖται δὲ μᾶλλον ἕτερον ἐν ἑτέρῳ. Ἐν δέ γε τῇ φύσει τοῦ λόγου καὶ τῆς ἀνθρωπότητος μόνην ἡμῖν σημαίνει διαφοράν. Εἷς γὰρ ἐξ ἀμφοῖν νοεῖται Χριστός. Οὐκοῦν τὸ ἀσύγχυτον εὖ μάλα τετηρηκώς φησιν ἐν ἡμῖν ἐσκηνωκέναι τὸν λόγον. Ἕνα γὰρ υἱὸν οἶδε μονογενῆ τὸν σάρκα γενόμενον καὶ ἐνανθρωπήσαντα.

ΟΡΘ. Ἀκήκοας, ὦ ἀγαθέ, τῶν μεγάλων τῆς οἰκουμένης φωστήρων, καὶ τὰς τῆς διδασκαλίας ἀκτῖνας ἑώρακας· καὶ μεμάθηκας ἀκριβῶς ὡς οὐ μόνον μετὰ τὸν τόκον, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ σωτήριον

ISMDPJCVOR 1 *ἐκ --- ἑρμηνείας: εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς* V *ἑρμηνείας: πραγματείας* I: *ἐπιστολῆς* S 4 *οὔσης: μενούσης* J 5 *ἐκ τοῦ* om. J 6–7 *ὁ --- λόγος* om. J 8 *καὶ* om. J 11 *ἐκ τοῦ . . . λόγου* om. IV *τῆς* om. S 14 *ἡμῶν* post *κύριον* add. J 14–15 *καὶ εἰς θεὸν ἰδικῶς* om. IJ 15 *Ἰησοῦν* om. S 16 *ἀλλήλους* I^mo: *ἀλλήλας* S *τηροῦντες* J 19 *Νόει: Νοεῖται* J 21 *ἦν*¹ om. J *εἰς* om. V *ἐνοικεῖν* J 22 *δὲ* om. I 26 *οἶδεν υἱὸν* J 30 *τὸ* om. I

92 Od istog, iz istog tumačenja

Iako bi se možda govorilo da se jedinorođena Božja Riječ osobno sjedinila s tijelom, ne kažemo da se zbilo neko međusobno miješanje naravî, nego radije obje su upravo ono što su.

93 Od istog, iz Sholija

Nazvan je čovjekom, iako je po naravi Bog, Riječ Očeva iz Djevice, jer je jednako nama sudionik krvi i tijela. Tako je naime vi- 213 *đen od zemljana, i ne izgubi ono što bijaše, nego primanjem čovještva koje je u nama potpuno je bio u vlastitom temelju.*

94 Od istog, o učovječenju Riječi

Jedan je, dakle, istiniti Bog i prije učovječenja, i u čovještvu je ostao ono što je bio, jest, i bit će. Ne treba, dakle, dijeliti jednog Gospodina Isusa Krista na čovjeka zasebno i na Boga zasebno, nego kažemo da je jedan te isti Krist Isus, znajući razliku naravi i čuvajući ih međusobno nepomiješane.

95 Istog, poslije drugog

Razumijeva naime posve kao jedno stanuje u drugom, to jest, božanska narav u čovještvu, i nije pretrpjela miješanje ili neko srastanje ili prijelaz u ono što nije bila. Govori se naime da ono koje stanuje u drugom nije samo postalo kao ono u čemu stanuje, razumijeva se radije jedno u drugom. U naravi Riječi i čovještva označuje nam samu razliku, jer se razumijeva da je jedan Krist iz obadvoga. Dakle, sačuvavši veoma dobro nepomiješanost, kaže, Riječ se nastanila među nama. Zna naime da se jedan jedinorođeni Sin utjelovio i učovječio.

Pr.: *Čuo si, o dobri, velika svjetla svijeta, i vidio zrake nauke, i točno naučio da su dokazali nepomiješano sjedinjenje božan-*

93 Leon 16 *94* Leon 17 *95* Leon 18

(6–7 Heb 2:14)

πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ἀνάληψιν τὴν ἕνωσιν τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος ἀσύγχυτον ἔδειξαν.

ΕΡΑΝ. Οὐκ ᾤμην αὐτοὺς διαιρεῖν τὰς φύσεις μετὰ τὴν ἕνωσιν, πολλὴν δὲ εὗρον διαιρέσεως ἀμετρίαν.

ΟΡΘ. Μανικόν ἐστι καὶ θρασὺ κατὰ τῶν γενναίων ἐκείνων καὶ τῆς πίστεως ἀριστέων τὴν γλῶτταν κινεῖν. Ἵνα δὲ γνῷς ὡς καὶ Ἀπολινάριος ἀσύγχυτον λέγει γεγενῆσθαι τὴν ἕνωσιν, προσοίσω σοι καὶ τὰς τούτου φωνάς. Ἄκουσον τοίνυν αὐτοῦ λέγοντος.

Ἀπολιναρίου.

96 Ἐκ τοῦ κατὰ κεφάλαιον βιβλίου.

Ἑνοῦται ἄρα τὰ θεοῦ καὶ σώματος. Δημιουργὸς προσκυνητός, σοφία καὶ δύναμις ὑπάρχων αἰώνιος· ἀπὸ θεότητος ταῦτα. Υἱὸς Μαρίας ἐπ' ἐσχάτου χρόνου τεχθείς, προσκυνῶν θεόν, σοφίᾳ προκόπτων, δυνάμει κραταιούμενος· ταῦτα ἀπὸ σώματος. Τὸ μὲν ὑπὲρ ἁμαρτίας πάθος καὶ ἡ κατάρα παρῆλθεν, καὶ μετέπεσεν εἰς ἀπάθειαν καὶ εὐλογίαν· ἡ δὲ σὰρξ οὐ παρῆλθεν, οὐδὲ παρελεύσεται, οὐδὲ εἰς ἀσώματον μεταβληθήσεται.

97 Καὶ αὖθις μετὰ βραχέα.

Οἱ ἄνθρωποι τοῖς ἀλόγοις ζῴοις ὁμοούσιοι κατὰ τὸ σῶμα τὸ ἄλογον, ἑτεροούσιοι δὲ καθὸ λογικοί. Οὕτω καὶ ὁ θεὸς ἀνθρώποις ὁμοούσιος
216 ὢν κατὰ τὴν σάρκα, ἑτεροούσιός ἐστι καθὸ λόγος καὶ θεός.

98 Καὶ ἑτέρωθι δὲ οὕτω φησί.

Τῶν συγκιρναμένων αἱ ποιότητες κεράννυνται καὶ οὐκ ἀπόλλυνται, ὥστε τρόπον τινὰ καὶ διίστανται ἀπὸ τῶν συγκερασθέντων, καθάπερ οἶνος ἀπὸ ὕδατος. Οὐδὲ πρὸς σῶμα σύγκρασις, οὐδὲ οἷα σωμάτων πρὸς σώματα, ἀλλ' ἔχουσα καὶ τὸ ἀμιγές, ὥστε καὶ πρὸς τὸ δέον ἑκάστοτε τὴν τῆς θεότητος ἐνέργειαν ἢ ἰδιάζειν ἢ ἐπιμίγνυσθαι, καθὰ γέγονεν ἐπὶ τῆς νηστείας τοῦ κυρίου. Ἐπιμιγνυμένης μὲν τῆς θεότητος κατὰ τὸ ἀπροσδεές, ἡ πεῖνα ἐκωλύετο· οὐκ ἀντιθείσης δὲ τῇ ἐνδείᾳ τὸ ἀπροσδεές, ἡ πεῖνα ἐγένετο πρὸς τὴν τοῦ διαβόλου κατάλυσιν. Εἰ δὲ τῶν σωμάτων ἡ μίξις οὐκ ἠλλάγη πόσῳ μᾶλλον ἡ τῆς θεότητος;

ISMDPJCVOR 5 καὶ² om. S 7 λέγει ἀσύγχυτον S 11 τοῦ ante θεοῦ add. IV τὰ ante σώματος add. J: τοῦ sic add. V^{a.c.} 13 τεχθεὶς χρόνου S προσκυνῶ I 15 οὐ ante παρῆλθεν add. I προῆλθεν V 15–16 καὶ² --- παρῆλθεν om. ISV 16 οὐδὲ παρελεύσεται: οὐ παρελεύσεται δέ S 20 θεὸς: κύριος J 21 θεός: ἄνθρωπος V 23 καὶ om. V 24 ὥστε om. J τρόπον om. ISV διίσταται IS 25 οἷα: ἀπὸ P οἷα σωμάτων: ἀσωμάτων J 26 τὸ¹: τι J 28 νηστείας: ἑστίας SV 29 ἀντιτιθείσης SJ 31 ἡ μίξις: αἱ φύσεις J ἠλλάγη: ἀλλάττονται J

stva i čovještva ne samo poslije rođenja nego i poslije spasonosnog trpljenja, i uskrsnuća, i uzašašća.

Sk.: *Nisam mislio da razlikuju naravi nakon sjedinjenja, ali sam otkrio skoro nemjerljivu razliku.*

Pr.: *Uzaludno je i drsko pokretati jezik protiv onih plemenitih i najuglednijih ljudi vjere. Da ipak spoznaš kako i Apolinarije kaže da se sjedinjenje dogodilo nepomiješano, izložit ću ti i njegove riječi. Čuj, dakle, kako on govori.*

Apolinarije

96 Iz knjige Sažetak

Sjedinjuju se, dakle, ono Božje i ono tjelesno. Treba se klanjati Stvoritelju koji je vječna mudrost i moć: to od božanstva. Sin Marijin rođen je u posljednje vrijeme, klanja se Bogu, napreduje u mudrosti, jača u moći: to od tijela. Trpljenje za grijeh i prokletstvo prođe i promijeni se u netrpljivost i slavu, a tijelo ne prođe, niti će proći, niti se promijeniti u netjelesno.

97 I ponovno malo poslije

Ljudi su istobitni nerazumnim životinjama po nerazumnom tijelu, a druge su biti kao razumni. Tako je i Bog istobitan ljudima po tijelu, druge je biti kao Riječ i Bog. 216

98 A i na drugom mjestu kaže ovako:

Kvalitete pomiješanih stvari se miješaju i ne propadaju, te se na neki način i odvajaju od pomiješanih, kao vino od vode. Ni miješanje s tijelom, niti onakvo kao što je miješanje tijelâ s tijelima, nego je i nemješivo, tako je, kako i treba, djelovanje božanstva, bilo ono zasebno ili s nečim povezano, kako je bilo kod Gospodinova posta. Premda je pomiješano božanstvo, jer ništa ne treba, odbilo je glad: kada nije suprotstavilo potrebi svoju samodostatnost, glad se pojavila radi uništenja đavla. Ako miješanje tijelâ nije bilo promjena, koliko više božanstva?

99 *Καὶ ἐν ἑτέρῳ δὲ χωρίῳ ταῦτά φησιν.*

Εἰ ἡ πρὸς σίδηρον ἀνάκρασις, πῦρ ἀποδεικνῦσα τὸν σίδηρον ὡς καὶ τὰ πυρὸς ἐργάζεσθαι, οὐ μετέβαλε τὴν φύσιν αὐτοῦ, οὐδὲ ἡ τοῦ θεοῦ πρὸς τὸ σῶμα ἕνωσις μεταβολὴ σώματός ἐστιν, καίτοι τοῦ σώματος τὰς θείας ἐνεργείας παρεχομένου τοῖς ἐφάψασθαι δυναμένοις.

100 *Τούτοις εὐθὺς ἐπισυνάπτει.*

Εἰ ἄνθρωπος καὶ ψυχὴν ἔχει καὶ σῶμα, καὶ μένει ταῦτα ἐν ἑνότητι ὄντα, πολλῷ μᾶλλον ὁ Χριστὸς θεότητα ἔχων μετὰ σώματος ἔχει ἑκάτερα διαμένοντα καὶ μὴ συγχεόμενα.

101 *Καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν.*

Μετέχει μὲν γὰρ ἡ ἀνθρωπίνη τῆς θείας ἐνεργείας καθ' ὅσον ἐφικνεῖται· ἑτέρα δέ ἐστιν ὡς ἐλαχίστη μεγίστης. Καὶ δοῦλος μὲν ἄνθρωπος τοῦ θεοῦ, ὁ δὲ θεὸς οὐ δοῦλος τοῦ ἀνθρώπου οὐδὲ ἑαυτοῦ. Καὶ ὁ μὲν ποίημα τοῦ θεοῦ, ὁ δὲ οὔτε τοῦ ἀνθρώπου ποίημα οὔτε ἑαυτοῦ.

102 *Καὶ μετ' ὀλίγα.*

Εἰ κατὰ θεότητα ἐπὶ Χριστοῦ λαμβάνει τις τό, "Ἃ βλέπει τὸν πατέρα ποιοῦντα καὶ αὐτὸς ποιεῖ," καὶ μὴ κατὰ σάρκα, καθ' ἣν ἰδιάζει ὁ σαρκωθεὶς παρὰ τὸν μὴ σαρκωθέντα πατέρα, διαιρεῖ δύο θείας ἐνεργείας· οὐ διαιρεῖται δέ, οὐκ ἄρα εἰς θεότητα λέγεται.

103 *Εἶτ' αὖθις καὶ ταῦτα τέθεικεν.*

Ὥσπερ ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἄλογος προσκειμένου τοῦ λογικοῦ τῷ ἀλόγῳ, οὕτως οὐδὲ ὁ σωτὴρ κτίσμα προσκειμένου τῷ ἀκτίστῳ θεῷ τοῦ κτιστοῦ σώματος.

104 *Τούτοις καὶ ταῦτα ἐπισυνάπτει*

Τὸ ἀόρατον καὶ συντεθὲν πρὸς σῶμα ὁρατὸν καὶ διὰ τούτου θεωρηθὲν μένει καὶ ἀόρατον· μένει δὲ καὶ ἀσύνθετον, καθὸ οὐ συμπεριορίζεται τῷ σώματι. Καὶ τὸ σῶμα μένον ἐπὶ τοῦ ἰδίου μέτρου προσλαμβάνει τὴν πρὸς θεὸν ἕνωσιν κατὰ τὸ ζωοποιεῖσθαι, οὔτε τὸ ζωοποιούμενον ζωοποιεῖ.

105 *Καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν οὕτως εἴρηκεν.*

Εἰ μηδὲ ἡ ψυχῆς πρὸς σῶμα κρᾶσις, καίτοι ἐξ ἀρχῆς κατὰ συμφυΐαν οὖσα, ὁρατὴν αὐτὴν διὰ τὸ σῶμα ποιεῖ, μηδὲ εἰς τὰ ἄλλα τοῦ σώματος

ISMDPJCVOR 2 *πυρὸς* post *ἡ* add. J *τὸν*: *αὐτὸν* V: *αὖ τὸν* OR 6 *συνεπισυνάπτει* V 7 *καὶ*^{1} om. J 12 *ὁ* ante *ἄνθρωπος* add. J 13–14 *Καὶ --- ἑαυτοῦ* om. I 14 *τοῦ*^{2} om. SV *οὔθ' ἑαυτοῦ ποίημα* S *οὔτε*^{2}: *οὐδὲ* V 15 *Αὖθις μετ' οὐ πολλά* J 17 *ποιοῦντα* DJ: om. cett. 18 *θείας δύο* S 19 *εἰς* om. ISV *λέγεται*: *λέγει* V 20 *Εἶτ' αὖθις*: *Εἶτα* J 22 *προσκειμένῳ* I 23 *κτιστοῦ σώματος*: *κτίσματος* ISV 24 *Τοῖς αὐτοῖς ἐπισυνάπτει* J 25 *τὸ* ante *συντεθὲν* add. I 26 *περιορίζεται* IS^{ac} 30 *οὕτως* om. J 31 *μηδὲ ἡ*: *μὴ δεῖν* IV: *μηδ' ἣν* I^{vm}S

99 I na drugom mjestu kaže ovo

Ako miješanje sa željezom čini željezo vatrom i ono djeluje kao i ono što pripada vatri, a nije promijenilo njegovu narav, onda nije ni sjedinjenje Božje s tijelom promjena tijela iako tijelo pruža božanska djelovanja onima koji mogu dokučiti.

100 Ovom odmah dodaje

Ako čovjek ima dušu i tijelo, i ostaje to biti u jedinstvu, mnogo više Krist koji ima božanstvo s tijelom jest jedno i drugo što ostaju i ne miješaju se.

101 I ponovno malo poslije

Ljudska narav naime sudjeluje u božanskom djelovanju, onoliko koliko je kadra, razlikuje se pak kao najmanja od najveće. I sluga je Božji čovjek, a Bog nije sluga čovjekov ni svoj. I onaj je stvorenje Božje, a ovaj nije ni čovjekovo ni svoje stvorenje.

102 I malo poslije

Ako tko s obzirom na božanstvo u Kristu uzima ono: "Što vidi da Otac čini i sam čini", ne i s obzirom na tijelo, po kojemu se zasebno utjelovio pored Oca koji se nije utjelovio, tada razlikuje dva božanska djelovanja; a ne treba razlikovati, ne govori se, dakle, o božanstvu.

103 Zatim ponovno i ovo je stavio

Kao što čovjek nije nerazuman zbog povezivanja razumnog dijela s nerazumnim, tako ni Spasitelj nije stvorenje zbog povezivanja stvorenog tijela sa nestvorenim Bogom.

104 Ovom dodaje i to

I kad je nevidljivo povezano s vidljivim tijelom i kad je kroz njega motreno, ostaje također nevidljivo; a ostaje također nespojeno ukoliko se ne ograničuje povezanošću s tijelom. I tijelo ostajući u svojoj vlastitoj mjeri, prima sjedinjenje s Bogom da bude oživljeno, a oživljeno ne oživljuje.

105 I malo poslije ponovno je ovako rekao

Ako miješanje duše s tijelom, iako su od početka srasli, nju ne čini vidljivom zbog tijela, niti je mijenja u druge vlastitosti tijela,

16–17 Iv 5:19

ἰδιώματα μεταβάλλει, ὥστε καὶ τέμνεσθαι καὶ ἐλαττοῦσθαι, πόσῳ μᾶλλον ὁ μὴ φύσει σώματι συμφυὴς θεὸς ἀμεταβλήτως ἑνοῦται πρὸς σῶμα; Καὶ εἰ τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς ἰδίας φύσεως μένει, καὶ τοῦτό γε ἐψυχωμένον, οὐδὲ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τὸ σῶμα ἡ σύγκρασις μήτε μετέβαλεν ὡς μὴ εἶναι σῶμα.

106 Καὶ μετὰ πλεῖστα πάλιν ταῦτα τέθεικεν.

217 Ὁ ψυχὴν καὶ σῶμα ὁμολογῶν ὡς ἓν ὑπὸ τῆς γραφῆς παρίστασθαι ἑαυτῷ μάχεται τὴν τοιαύτην ἕνωσιν τοῦ λόγου πρὸς σῶμα μεταβολὴν εἶναι φάσκων, ταύτην οὐδὲ ἐπὶ ψυχῆς θεωρουμένην.

107 Ἄκουσον αὐτοῦ πάλιν διαρρήδην βοῶντος.

Εἰ οἱ μὴ λέγοντες παραμένειν τὴν σάρκα τοῦ κυρίου δυσσεβοῦσι, πολλῷ μᾶλλον οἱ μηδὲ τὴν ἀρχὴν σεσαρκῶσθαι ὁμολογοῦντες·

108 Καὶ ἐν τῷ περὶ σαρκώσεως λογιδίῳ πάλιν ταῦτα γέγραφε.

Τὸ μὲν οὖν, "Κάθου ἐκ δεξιῶν μου," ὡς πρὸς ἄνθρωπον λέγει· οὐ γὰρ τῷ ἀεὶ καθημένῳ ἐπὶ θρόνου δόξης καθὸ θεὸς λόγος εἴρηται μετὰ τὴν ἄνοδον τὴν ἐκ γῆς· ἀλλὰ τῷ νῦν εἰς τὴν ἐπουράνιον ὑψωθέντι δόξαν καθὸ ἄνθρωπος, ὡς οἱ ἀπόστολοι λέγουσιν· "Οὐ γὰρ Δαβὶδ ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανούς· λέγει δὲ αὐτός, Εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου." Ἀνθρώπινον μὲν τὸ πρόσταγμα, ἀρχὴν τῇ καθέδρᾳ διδόν, θεῖον δὲ τὸ ἀξίωμα τὸ συγκαθῆσθαι θεῷ, ᾧ λειτουργοῦσιν αἱ χίλιαι χιλιάδες, καὶ παρεστήκασιν αἱ μύριαι μυριάδες.

109 Καὶ μετ' ὀλίγα.

Οὐ γὰρ ὡς θεῷ ὑποτάσσει τοὺς ἐχθρούς, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπῳ, ὥστε τὸν αὐτὸν εἶναι καὶ θεὸν ὁρώμενον καὶ ἄνθρωπον. Ὅτι δὲ ὡς ἀνθρώπῳ λέγεται τό, "Ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου," διδάσκει Παῦλος ἴδιον αὐτοῦ τὸ κατόρθωμα λέγων κατὰ τὸ θεϊκὸν δηλαδή· "Κατὰ τὴν ἐνέργειαν, φησί, τοῦ δύνασθαι αὐτὸν καὶ ὑποτάξαι ἑαυτῷ τὰ πάντα." Ὅρα ἀχωρίστως ἐν τῷ ἑνὶ προσώπῳ θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα.

110 Καὶ μετὰ βραχέα.

ISMDPJCVOR 2 φύσει om. V τῷ ante σώματι add. S σώματος I[m]J ἀμεταβλήτως IJ: ἀμεταμελήτως S: ἀμελετήτως V 4 καὶ τοῦτό: καίτοι J 5 μήτε om. IJ 6 ταῦτα τέθεικεν: λέγει J 9 τῆς ante ψυχῆς add. S 10 αὐτοῦ πάλιν: αὖθις J 13 πάλιν --- γέγραφε: αὐτοῦ οὕτως λέγει J 20 διδόν: παρέχον J: διδοῦν V[po] 21 παραστήκουσιν ISV 22 φησὶν οὕτως post ὀλίγα add. J 25 ἂν om. SV 27 ἐνέργειαν, φησί, τοῦ: ἐνεργείας φύσιν, κατὰ τὸ V καὶ om. S 28 τὰ om. V 30 λέγει ταῦτα post βραχέα add. J

da bi se sjekla i smanjivala, koliko se više bez promjene sjedinjuje s tijelom Bog koji po naravi nije srastao s tijelom? I ako čovjekovo tijelo ostaje u vlastitoj naravi, i ono koje je s dušom, nije ni miješanje u Kristu promijenilo tijelo da ne bi bilo tijelo.

106 I poslije najvećeg dijela ponovno je izložio ovo

Onaj koji priznaje da je Pismo dušu i tijelo postavilo kao jedno, 217
protivi se samom sebi, govoreći da je takvo sjedinjenje Riječi s tijelom promjena, koja se ni kod duše ne vidi.

107 Čuj kako ponovno jasno viče

Ako su bezbožni oni koji ne govore da Gospodinovo tijelo ostaje, mnogo više su to oni koji ne priznaju da se uopće utjelovio.

108 I u knjižici o utjelovljenju ponovno je ovo napisao

Stoga ono: "Sjedi mi s desne", kaže kao čovjeku; nije naime rečeno nakon uzlaska sa zemlje onom koji vječno sjedi na prijestolju slave kao Bog Riječ, nego onom koji je sada uzvišen u nebesku slavu kao čovjek, kako kažu apostoli: "Nije naime David uzašao na nebesa, a sam veli: Reče Gospodin Gospodinu mojemu: Sjedi mi s desne." Nalog se odnosi na ono ljudsko dajući početak sjedenju, a božansko je dostojanstvo sjediti s Bogom kojemu služe tisuće tisuća i pred kojim stoje mirijade mirijada.

109 I malo poslije

Ne podlaže mu naime neprijatelje kao Bogu, nego kao čovjeku, da bi bio isti i Bog koji se promatra i čovjek. Da se kao čovjeku kaže to: "Dok ne položim tvoje neprijatelje pod podnožje tvojim nogama", uči Pavao govoreći da je to vlastito djelo istoga, očito s obzirom na božanstvo: "Po djelovanju", kaže, "moći kojom i može podložiti sebi sve." Gledaj neodvojivo u jednoj osobi božanstvo i čovještvo.

110 I malo poslije

13 Ps 110:1 (LXX 109:1) 16–18 Dj 2:34 (18–19 Dn 7:10) 24–5 Ps 110:1 (LXX 109:1) 26–27 Fil 3:21

"Δόξασόν με σύ, πάτερ, παρὰ σεαυτῷ τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί." Τὸ μὲν γὰρ δόξαζον ὡς ἄνθρωπος λέγει, τὸ δὲ ἔχειν πρὸ αἰῶνος τὴν δόξαν ὡς θεὸς ἀποκαλύπτει.

111 *Καὶ αὖθις μετ' ὀλίγα.*

Ἀλλ' ἡμεῖς μὴ ταπεινωθῶμεν ταπεινὴν ἡγησάμενοι τὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ προσκύνησιν καὶ μετὰ τῆς ἀνθρωπίνης ὁμοιώσεως, ἀλλ' ὥς τινα βασιλέα καὶ ἐν εὐτελεῖ φανέντα στολῇ τῇ βασιλικῇ δόξῃ δοξάζοντες, καὶ μάλιστα ὁρῶντες καὶ αὐτὸ τὸ ἔνδυμα δοξασθέν, ὡς ἥρμοττε σώματι θεοῦ καὶ σωτῆρι κόσμου καὶ σπέρματι ζωῆς αἰωνίου καὶ ὀργάνῳ θείων ἐνεργειῶν καὶ λυτικῷ κακίας ἁπάσης καὶ θανάτου καθαιρετικῷ καὶ ἀναστάσεως ἀρχηγῷ· εἰ γὰρ καὶ τὴν φύσιν ἐξ ἀνθρώπων ἔσχεν, ἀλλὰ τὴν ζωὴν ἐκ θεοῦ καὶ τὴν δύναμιν ἐξ οὐρανοῦ καὶ τὴν ἀρετὴν θείαν.

112 *Καὶ μετ' ὀλίγα.*

Ὅθεν ἡμεῖς τὸ σῶμα προσκυνοῦμεν ὡς τὸν λόγον, τοῦ σώματος μετέχομεν ὡς τοῦ πνεύματος.

ΟΡΘ. Ἰδού σοι καὶ ὁ πρῶτος τῶν φύσεων τὴν κρᾶσιν εἰσάγων ἀναφανδὸν τῇ διαιρέσει χρώμενος ἀπεδείχθη. Οὗτος καὶ στολὴν τὸ σῶμα καὶ κτίσμα καὶ ὄργανον προσηγόρευσε. Καὶ μέντοι καὶ δοῦλον ὠνόμασεν, ὅπερ οὐδεὶς ἡμῶν εἰπεῖν ἐτόλμησε πώποτε. Τοῦτο καὶ τῆς
220 ἐκ δεξιῶν εἴρηκεν ἀξιωθῆναι καθέδρας, καὶ ἄλλα δὲ πλεῖστα παρὰ τῆς κενῆς ὑμῶν αἱρέσεως ἐκβαλλόμενα.

ΕΡΑΝ. Καὶ τί δήποτε τὴν κρᾶσιν πρῶτος εἰσάγων τοσαύτην ἐντέθεικε τοῖς λόγοις διαίρεσιν;

ΟΡΘ. Βιάζεται τῆς ἀληθείας ἡ δύναμις καὶ τοὺς ἄγαν αὐτῇ μαχομένους τοῖς παρ' αὐτῆς λεγομένοις συνθέσθαι. Ἀλλ' εἴ σοι δοκεῖ, καὶ τὸν περὶ τῆς ἀπαθείας τοῦ κυρίου κινήσωμεν λόγον.

ΕΡΑΝ. Οἶσθ' ὅτι καὶ τὰς χορδὰς οἱ μουσικοὶ διαναπαύειν εἰώθασι, καὶ χαλῶσι ταύτας τοὺς κόλλοπας περιστρέφοντες. Εἰ δὲ καὶ τὰ λόγου καὶ ψυχῆς πάμπαν ἐστερημένα δεῖταί τινος ἀναπαύλης, οὐδὲν ἄρα δράσομεν ἀπεικὸς οἱ ψυχῆς καὶ λόγου μετειληχότες, μετροῦντες τῇ δυνάμει τὸν πόνον. Ἀναβαλώμεθα τοίνυν εἰς αὔριον.

ISMDPJCVOR 1 πάτερ om. O 4 μετ' ὀλίγα: προστέθεικε ταῦτα J 9 σωτῆρι: σωτηρίῳ J 13 θείαν ἀρετήν J 14 Καὶ μετ' ὀλίγα om. J 17 εἰσαγαγὼν J 20 εἰπεῖν om. I 21 γε post δέ add. J 22 κενῆς: καινῆς IJ 23 εἰσαγαγὼν J 27 κυρίου: θεοῦ λόγου forte recte J 28 διαπαύειν O 29 κόλλοπας IS: σκόλοπας JV 32 τὴν διάλεξιν post αὔριον add. J

"Oče, proslavi ti mene kod sebe samog slavom koju imadoh kod tebe, prije nego postade svijet." Ono naime proslavi kaže kao čovjek, a ono imati slavu prije vijeka otkriva kao Bog.

111 *I opet malo poslije*

Ali ne umanjujmo klanjanje Božjem Sinu, smatrajući ga niskim, ni u njegovu ljudskom obličju, nego ga kao nekog kralja koji se pokazuje i u priprostoj odjeći častimo kraljevskom slavom, a osobito gledajući kako je i sama odjeća proslavljena, kako je priličilo Božjem tijelu i Spasitelju svijeta, i sjemenu vječnog života, i oruđu božanskog djelovanja, i osloboditelju od svakog zla, i pobjedniku smrti i začetniku uskrsnuća. Iako je naime imao ljudsku narav, ipak je imao Božji život, nebesku moć i božansku snagu.

112 *I malo poslije*

Zato se mi klanjamo tijelu kao Riječi; dionici smo tijela kao duha.

Pr.: *Evo ti je dokazano da se i prvi koji uvodi miješanje naravi služi očevidno razlikovanjem. Ovdje je tijelo nazvao i odjećom, i stvorenjem i oruđem. Nazvao ga je čak i slugom što se nijedan od nas nije nikada usudio reći. Rekao je i to da je dostojan sjedišta s desne, i veoma mnogo drugoga što odbacuje vaše* 220 *isprazno krivovjerje.*

Sk.: *I zašto je napokon, prvi, koji uvodi miješanje, postavio toliku razliku u riječima?*

Pr.: *Snaga istine prisiljava i one koji joj se žestoko protive da se slože s njezinim riječima. Ali, ako ti se sviđa, pokrenimo razgovor i o Gospodinovoj netrpljivosti.*

Sk.: *Znaš da i glazbenici običavaju odmoriti žice i opustiti ih odvrćući vijke. Ako pak i ono što je lišeno posve razuma i duše treba neki odmor, zbilja ništa neprirodno nećemo učiniti ni mi koji smo dionici duše i razuma ako rad mjerimo svojom moći. Stoga, odgodimo za sutra.*

1–2 Iv 17:5

ΟΡΘ. Ὁ μὲν θεῖος Δαβὶδ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν τῶν θείων ποιεῖσθαι λογίων τὴν μελέτην παρεγγυᾷ· γενέσθω δὲ ὅμως ὅπερ εἴρηκας, καὶ φυλάξωμεν εἰς τὴν ὑστεραίαν τοῦ λειπομένου τὴν ἔρευναν.

Pr.: *Božanski David preporuča i noću i danju razmatranje božanskih riječi; neka ipak bude kako si rekao, i sačuvajmo se za sutrašnje istraživanje preostalog.*

(1–2 Ps 1:2

ΑΠΑΘΗΣ
ΔΙΑΛΟΓΟΣ Γ′

ΟΡΘ. Ὅτι μὲν ἄτρεπτος ὁ θεὸς λόγος καὶ ἐνηνθρώπησεν οὐκ εἰς σάρκα τραπείς, ἀλλ' ἀνθρωπείαν φύσιν τελείαν λαβών, ἐν τοῖς πρόσθεν ἐξητασμένοις ἀπεδείξαμεν λόγοις. Ὅτι δὲ καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν μεμένηκεν οἷος ἦν, ἀκήρατος, ἀπαθής, ἀναλλοίωτος, ἀπερίγραφος, καὶ ὡς ἣν ἀνέλαβε φύσιν ἀκραιφνῆ διετήρησε, σαφῶς ἡμᾶς ἡ θεία γραφὴ καὶ μέντοι καὶ τῶν ἐκκλησιῶν οἱ διδάσκαλοι καὶ τῆς οἰκουμένης οἱ φωστῆρες ἐδίδαξαν. Λοιπὸν τοίνυν ἡμῖν ὁ περὶ τοῦ πάθους πρόκειται λόγος, ὡς μάλιστα προὐργιαίτατος ὤν. Αὐτὸς γὰρ ἡμῖν τὰ σωτήρια προσενήνοχε νάματα.

ΕΡΑΝ. Ὀνησιφόρον μὲν κἀγὼ τόνδε τὸν λόγον ὑπείληφα. Τῆς μέντοι προτέρας οὐκ ἀνέξομαι τάξεως, ἀλλὰ ἐγὼ τὰς ἐρωτήσεις ποιήσομαι.

ΟΡΘ. Ἐγὼ δὲ ἀποκρινοῦμαι, καὶ οὐκ ὀρρωδήσω τῆς τάξεως τὴν ἐναλλαγήν. Ὁ γὰρ τῆς ἀληθείας συνήγορος οὐκ ἐρωτῶν μόνον, ἀλλὰ
221 καὶ ἐρωτώμενος, ἔχει τῆς ἀληθείας τὸ κράτος. Ἔρου τοίνυν ὡς ἐβουλήθης.

ΕΡΑΝ. Τίνα τὸ πάθος ὑπομεμενηκέναι λέγεις;

ΟΡΘ. Τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.

ΕΡΑΝ. Ἄνθρωπος οὖν ἡμῖν παρέσχε τὴν σωτηρίαν;

ΟΡΘ. Ἄνθρωπον γὰρ εἶναι τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν συνωμολογήσαμεν μόνον;

ΕΡΑΝ. Νῦν οὖν ὅρισαι τί τὸν Χριστὸν εἶναι πιστεύεις.

ΟΡΘ. Υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος ἐνανθρωπήσαντα.

ΕΡΑΝ. Ὁ δὲ τοῦ θεοῦ υἱὸς θεός;

ΟΡΘ. Θεὸς τὴν αὐτὴν ἔχων οὐσίαν τῷ γεγεννηκότι πατρί.

ΕΡΑΝ. Θεὸς οὖν τὸ πάθος ὑπέμεινεν.

ΟΡΘ. Εἰ ἀσώματος τῷ σταυρῷ προσηλώθη, τῇ θεότητι τὸ πάθος ἅρμοσον· εἰ δὲ σάρκα λαβὼν ἐνηνθρώπησε, τί δήποτε τὸ μὲν παθητὸν ἐᾷς ἀπαθές, τὸ δὲ ἀπαθὲς ὑποβάλλεις τῷ πάθει;

ISMDPJCVOR 2 *ΔΙΑΛΟΓΟΣ* om. J *Γ′* om. mss. 3 *ἄτρεπτος* S^{ac}JV: *ἀτρέπτως* IS^{pc} *καὶ* om. I 6 *ὡς* om. J 8 *οἱ*^{2} om. ISJ 9 *Λοιπὸς* S^{ac}J 18 *ἠβουλήθης* J 21 *μὲν* ante *οὖν* add. J 22 *μὲν* ante *γὰρ* add. J 24 *οὖν* om. ISV 26 *θεός* om. IS 27 *ΕΡΑΝ.* attrib. IS *οὐσίαν ἔχων* V *γεγενηκότι* V *πατρί*: *θεῷ* ISV *ΟΡΘ. Θεὸν οὖν ἐνηνθρωπικέναι ὁμολογῶ* post *θεῷ* add. I *ΟΡΘ. Σύμφημι* post *θεῷ* add. S 28 *ἄρα* post *οὖν* add. J

NETRPLJIVA
DIJALOG III.

Pr.: *Da je Bog Riječ nepromjenjiva i da se učovječila ne tako što se promijenila u tijelo, nego tako što je uzela potpunu ljudsku narav, dokazali smo u prijašnjim raspravama. Da je i poslije sjedinjenja ostala kakva je bila: nepomiješana, netrpljiva, nepromjenjiva u drugo, neograničiva, i da je sačuvala čitavom narav koju je uzela, jasno nas je poučilo božansko Pismo, dakako i učitelji Crkava i svjetla svijeta. Naposljetku nas čeka razgovor o Njegovu trpljenju, koji je daleko najkorisniji. Jer On nam je otvorio spasonosne izvore.*

Sk.: *I ja smatram korisnim ovaj razgovor. Ipak se neću držati prijašnjeg redoslijeda, nego ću sam postavljati pitanja.*

Pr.: *A ja ću odgovarati i ne ću se bojati promjene redoslijeda. Branitelj istine naime, ne samo kada pita nego i kada je pitan,* 221 *posjeduje snagu istine. Pitaj, dakle, kako si htio.*

Sk.: *Tko je, kažeš, podnio patnju?*

Pr.: *Naš Gospodin Isus Krist.*

Sk.: *Čovjek nam, dakle, donese spasenje?*

Pr.: *Jer smo se složili da je naš Gospodin Isus Krist samo čovjek?*

Sk.: *Stoga sada odredi što vjeruješ da je Krist.*

Pr.: *Sin Boga živoga koji se učovječio.*

Sk.: *Božji Sin je Bog?*

Pr.: *Bog iste naravi s Ocem koji ga je rodio.*

Sk.: *Bog je, dakle, podnio patnju.*

Pr.: *Ako je bez tijela pribijen na križ, onda božanstvu pripiši patnju; ali ako se učovječio tako što je uzeo tijelo, zašto dopuštaš da je trpljivo netrpljivo, a netrpljivo podlažeš patnji?*

ΕΡΑΝ. Ἀλλὰ σάρκα τούτου χάριν προσέλαβεν, ἵνα διὰ τοῦ παθητοῦ τὸ ἀπαθὲς ὑπομείνῃ τὸ πάθος.

ΟΡΘ. Ἀπαθῆ καλεῖς, καὶ πάθος αὐτῷ προσαρμόττεις.

ΕΡΑΝ. Εἶπον ὅτι σάρκα ἔλαβεν ἵνα πάθῃ.

ΟΡΘ. Εἰ φύσιν δεκτικὴν εἶχε πάθους, καὶ δίχα σαρκὸς ἔπαθεν ἄν, περιττὴ τοίνυν ἡ σάρξ.

ΕΡΑΝ. Ἡ θεία φύσις ἀθάνατος, θνητὴ δὲ ἡ τῆς σαρκός. Ἡνώθη τοίνυν τῇ θνητῇ ἡ ἀθάνατος, ἵνα γεύσηται δι' ἐκείνης θανάτου.

ΟΡΘ. Τὸ φύσει ἀθάνατον οὐδὲ τῷ θνητῷ συναπτόμενον ὑπομένει θάνατον· καὶ τοῦτο ῥᾴδιον διαγνῶναι.

ΕΡΑΝ. Ἀπόδειξον τοῦτο, καὶ λύσον τὴν ἀμφισβήτησιν.

ΟΡΘ. Τὴν ἀνθρωπείαν ψυχὴν ἀθάνατον εἶναι φῂς ἢ θνητήν;

ΕΡΑΝ. Ἀθάνατον.

ΟΡΘ. Τὸ δὲ σῶμα θνητὸν ἢ ἀθάνατον;

ΕΡΑΝ. Δηλονότι θνητόν.

ΟΡΘ. Ἐκ δὲ τούτων τῶν φύσεων φαμεν συνεστάναι τὸν ἄνθρωπον;

ΕΡΑΝ. Οὕτω φαμέν.

ΟΡΘ. Συνήφθη τοίνυν τὸ ἀθάνατον τῷ θνητῷ.

ΕΡΑΝ. Ἀληθές.

ΟΡΘ. Ἀλλὰ τῆς συναφείας ἤγουν ἑνώσεως λυομένης, τὸ μὲν θνητὸν δέχεται τοῦ θανάτου τὸν ὅρον, μένει δὲ ἀθάνατος ἡ ψυχή, καίτοι τῆς ἁμαρτίας ἐπενεγκούσης τὸν θάνατον. Ἢ οὐχ ἡγῇ τιμωρίαν εἶναι τὸν θάνατον;

ΕΡΑΝ. Ἡ θεία τοίνυν τοῦτο διδάσκει γραφή. Παρ' αὐτῆς γὰρ μανθάνομεν, ὡς ἀπαγορεύσας τῷ Ἀδὰμ ὁ θεὸς τοῦ φυτοῦ τῆς γνώσεως τὴν μετάληψιν ἐπήγαγεν· "Ἧι δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε."

224 ΟΡΘ. Τιμωρία τοίνυν τῶν ἡμαρτηκότων ὁ θάνατος.

ΕΡΑΝ. Ὡμολόγηται.

ΟΡΘ. Τί δήποτε τοίνυν, ψυχῆς ὁμοῦ καὶ σώματος ἡμαρτηκότων, τὸ σῶμα μόνον ὑπομένει τοῦ θανάτου τὴν τιμωρίαν;

ΕΡΑΝ. Αὐτὸ γὰρ εἶδε τὸ ξύλον κακῶς καὶ τὰς χεῖρας ἐξέτεινε καὶ τὸν ἀπειρημένον καρπὸν ἀπεσύλησε. Καὶ αὐτὸ πάλιν τὸ στόμα τοῦτον

ISMDPJCVOR 1 προσείληφεν V 5 τοῦ ante πάθους add. ISV 10 γνῶναι J 16 ταύταιν ταῖν φύσεαιν ISJ 23 τιμωρίας IV 25 τοίνυν om. IJV 27 φάγησθε I 33 κακίον post ἐξέτεινε add. J 34 ἀπεσύλησε καρπόν J αὐτό: αὖ J τοῦτον: τοῦτο S[ac]O

Sk.: *Ali uzeo je tijelo zato da netrpljivo po trpljivom podnese patnju.*

Pr.: *Nazivaš ga netrpljivim i pripisuješ mu patnju.*

Sk.: *Rekao sam da je uzeo tijelo da bi trpio.*

Pr.: *Da ima narav sposobnu za trpljenje, i bez tijela bi podnio patnju; tijelo je, dakle, suvišno.*

Sk.: *Božanska je narav besmrtna, a narav tijela smrtna. Besmrtna se sjedinila sa smrtnom da bi po njoj kušala smrt.*

Pr.: *Ono što je po naravi besmrtno ni kada se spoji sa smrtnim ne podnosi smrt. I to je lako spoznati.*

Sk.: *Dokaži to i razriješi dvoumicu.*

Pr.: *Ljudska je duša, kažeš, besmrtna ili smrtna?*

Sk.: *Besmrtna.*

Pr.: *A tijelo smrtno ili besmrtno?*

Sk.: *Zacijelo smrtno.*

Pr.: *Kažemo da se čovjek sastoji iz tih naravi?*

Sk.: *Tako kažemo.*

Pr.: *Besmrtno je, dakle, povezano sa smrtnim.*

Sk: *Istinito.*

Pr.: *Ali kada je spajanje ili sjedinjenje razriješeno, smrtno prima granicu smrti, a duša ostaje besmrtna, iako je grijeh uveo smrt. Ili ne smatraš da je smrt kazna?*

Sk.: *Božansko, dakle, Pismo to naučava. Iz njega naime učimo kako je Bog, kada je zabranio Adamu uzimanje sa stabla spoznaje, dodao: "U koji dan budete s njega jeli, umrijet ćete smrću."*

Pr.: *Smrt je, dakle, kazna za one koji su sagriješili.* 224

Sk.: *Poznato je.*

Pr:. *Zašto, dakle, kada su duša i tijelo skupa sagriješili, samo tijelo podnosi kaznu smrti?*

Sk.: *Ono je naime zlobno pogledalo stablo i ispružilo ruke i ubralo zabranjeni plod. I usta su ga zatim zubima usitnila i*

25 Post 2:17

τοῖς ὀδοῦσιν ἐλέπτυνεν, καὶ ταῖς μύλαις ἐλέανεν. Εἶτ' αὖθις ὁ οἰσοφάγος τοῦτον ὑποδεξάμενος παρέπεμψε τῇ γαστρί· κἀκείνη δὲ ἀλλοιώσασα τῷ ἥπατι μεταδέδωκε. Τὸ δέ γε ἧπαρ εἰς αἵματος φύσιν μετέβαλεν ὅπερ ἔλαβε, καὶ τῇ κοίλῃ φλεβὶ παραδέδωκεν· ἐκείνη δὲ ταῖς συμφυέσι, κἀκεῖναι διὰ τῶν ἄλλων τῷ σώματι· καὶ οὕτως εἰς ἅπαν διέβη τὸ σῶμα τῆς ἀπειρημένης βρώσεως ἡ ληστεία. Εἰκότως τοίνυν τὸ σῶμα μόνον τὴν ὑπὲρ τῆς ἁμαρτίας ὑπέμεινε τιμωρίαν.

ΟΡΘ. Φυσιολογικῶς ἡμῖν τὰ περὶ τῆς τροφῆς διεξελήλυθας, καὶ δι' ὅσων αὕτη μορίων ὁδεύουσα καὶ πόσας ἀλλοιώσεις ὑφισταμένη ὕστερον εἰς τὴν τοῦ σώματος μεταβάλλεται φύσιν. Ἐκεῖνο μέντοι συνιδεῖν οὐκ ἠθέλησας, ὡς δίχα ψυχῆς τούτων οὐδὲν τὸ σῶμα τῶν εἰρημένων ἐργάζεται. Καταλειφθὲν γὰρ ὑπὸ τῆς συνεζευγμένης ψυχῆς κεῖται ἄπνουν καὶ ἄφωνον καὶ ἀκίνητον· καὶ οὔτε ὀφθαλμὸς ὁρᾷ κακῶς οὔτ' αὖ καλῶς, οὔτε τὰ ὦτα εἰσδέχεται τῶν φωνῶν τὴν ἠχήν, οὐ κινοῦνται χεῖρες, οὐ βαδίζουσι πόδες· ἀλλ' ἔοικεν ὀργάνῳ ἐστερημένῳ τοῦ μουσικοῦ. Πῶς οὖν ἔφησθα μόνον ἡμαρτηκέναι τὸ σῶμα τὸ δίχα ψυχῆς μηδὲ ἀναπνεῖν τὸ παράπαν δυνάμενον;

ΕΡΑΝ. Μεταλαμβάνει μὲν τὸ σῶμα ζωῆς παρὰ τῆς ψυχῆς, προξενεῖ δὲ τῇ ψυχῇ τῆς ἁμαρτίας τὴν ἐπιζήμιον κτῆσιν.

ΟΡΘ. Πῶς καὶ τίνα τρόπον;

ΕΡΑΝ. Διὰ μὲν τῶν ὀφθαλμῶν ὁρᾶν αὐτὴν παρασκευάζε κακῶς, διὰ δὲ τῶν ἀκοῶν ἀκούειν ἃ μὴ συμφέρει, καὶ διὰ τῆς γλώττης τὰ λυμαινόμενα φθέγγεσθαι, καὶ διὰ τῶν ἄλλων μορίων ἃ μὴ θέμις ποιεῖν.

ΟΡΘ. Τοὺς κωφοὺς ἡμῖν, ὡς ἔοικε, μακαριστέον καὶ τοὺς τὸ βλέπειν ἀφῃρημένους καὶ τῶν ἄλλων μορίων ἐστερημένους. Οὐ γὰρ μεταλαγχάνουσι τούτων αἱ ψυχαὶ τῆς πονηρίας τοῦ σώματος. Τί δήποτε δέ, ὦ σοφώτατε, τῶν μὲν ψεκτῶν τοῦ σώματος ἐμνήσθης ὑπουργιῶν, τὰς ἀξιεπαίνους δὲ παραλέλοιπας; Ἔστι γὰρ καὶ φιλικῶς καὶ φιλανθρώπως ἰδεῖν, καὶ κατανύξεως ἀπομόρξασθαι δάκρυον, καὶ θείων ἀκοῦσαι λογίων, καὶ κλῖναι δεομένῳ τὸ οὖς, καὶ ὑμνῆσαι τῇ γλώττῃ τὸν ποιητήν, καὶ διδάξαι τὸν πέλας ἃ δεῖ, καὶ κινῆσαι τὰς χεῖρας εἰς ἔλεον, καὶ συλλήβδην εἰπεῖν, εἰς ἅπασαν κτῆσιν ἀρετῆς χρήσασθαι τοῖς μορίοις τοῦ σώματος.

ΕΡΑΝ. Ἀληθῆ ταῦτα.

ISMDPJCVOR 3 μεταδέδωκε: μετέδωκε V 4 παρέδωκεν I 8 Φυσιολογικῶς J: Φύσει λογικῶς cett. 9 πόσας: ὁπόσας J 17 τὸ² om. S 26 τῶν om. J 32 ποιητήν: ποιήσαντα I κινῆσαι: κινῆσθαι O 33 ἅπασαν: ἅπασιν I: πᾶσαν J 35 καὶ ante ταῦτα add. J

samljela. Zatim je to odmah jednjak primio i sproveo u trbuh koji je to preradio i predao jetri. A jetra je pretvorila u narav krvi ono što je uzela i predala praznoj žili, ona s njom spojenim dijelovima, oni tijelu preko drugih dijelova; i tako je u cijelo tijelo otišao plijen zabranjene hrane. S pravom je, dakle, samo tijelo podnijelo kaznu za grijeh.

Pr.: *Fiziološki si nama izložio to o hrani i kroz koje dijelove putuje i koje je promjene podnijela i napokon se pretvorila u narav tijela. Doista nisi htio saznati to kako bez duše ništa od toga što si rekao tijelo ne čini. Ostavljeno naime od duše koja se s njim povezala leži bez daha, glasa i pokreta; oko ne vidi ni slabo ni dobro, niti uši primaju zvuk glasova, ruke se ne pokreću, noge ne hodaju, slično instrumentu lišenom glazbe. Kako si, dakle, ustvrdio da je samo tijelo sagriješilo ako bez duše ne može uopće disati?*

Sk.: *Tijelo prima život od duše, a duši pribavlja kažnjivo stjecanje grijeha.*

Pr.: *Kako i na koji način?*

Sk.: *Očima omogućuje da ona vidi zlo, ušima da čuje što ne koristi, i jezikom da govori što škodi, a drugim udovima ono što ne treba činiti.*

Pr.: *Kako se čini, moramo smatrati blaženim one koji su gluhonijemi i one kojima je uskraćeno gledanje, i one koji su lišeni drugih udova. Jer njihove duše ne sudjeluju u zlu tijela. Zašto si, dakle, o najmudriji, spomenuo službe tijela koje treba kuditi, a ispustio si one vrijedne hvale? Jer moguće je pogledati i milo i čovjekoljubivo, i otrti suzu žalosnicu, i čuti božanske riječi, i priklonuti uho potrebnome, i jezikom veličati Stvoritelja, i poučiti bližnjega u onome što mu je nužno, i pokrenuti ruke radi milosrđa, i, općenito rečeno, poslužiti se tjelesnim udovima za svako stjecanje kreposti.*

Sk.: *To je istinito.*

ΟΡΘ. Οὐκοῦν κοινὸν ψυχῆς καὶ σώματος καὶ τὸ φυλάττειν καὶ τὸ παραβαίνειν τοὺς νόμους.

ΕΡΑΝ. Κοινόν.

225 ΟΡΘ. Ἐμοὶ δοκεῖ καὶ ἄρχειν ἑκατέρου τὴν ψυχὴν τῷ λογισμῷ πρὸ τοῦ σώματος κεχρημένην.

ΕΡΑΝ. Πῶς τοῦτο λέγεις;

ΟΡΘ. Ὅτι τὸ πρῶτον ὁ νοῦς τὴν ἀρετὴν ἢ τὴν κακίαν σκιογραφεῖ, εἶθ᾽ οὕτως αὐτὴν διαμορφοῖ, ὀργάνοις μὲν κεχρημένος τοῖς μορίοις τοῦ σώματος, χρώμασι δὲ καὶ ὕλαις ταῖς εἰς ἑκάτερα προσφόροις.

ΕΡΑΝ. Ἔοικεν.

ΟΡΘ. Εἰ τοίνυν συναμαρτάνει τῷ σώματι, μᾶλλον δὲ ἄρχει τῆς ἁμαρτίας (ἡνιοχεῖν γὰρ τὸ ζῷον καὶ κυβερνᾶν ἐπιστεύθη), τί δήποτε κοινωνοῦσα τῆς ἁμαρτίας οὐ κοινωνεῖ τῆς τιμωρίας;

ΕΡΑΝ. Καὶ πῶς οἷον τ᾽ ἦν τὴν ἀθάνατον θανάτου μεταλαχεῖν;

ΟΡΘ. Δίκαιον δὲ ἦν ὅμως μετασχοῦσαν τῆς παραβάσεως μετασχεῖν τῆς κολάσεως.

ΕΡΑΝ. Δίκαιον.

ΟΡΘ. Οὐ μετέλαχε δέ.

ΕΡΑΝ. Οὐ δῆτα.

ΟΡΘ. Ἐν δέ γε τῷ μέλλοντι βίῳ μετὰ τοῦ σώματος τῇ γεέννῃ παραδοθήσεται.

ΕΡΑΝ. Οὕτως ὁ κύριος εἴρηκε· "Μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτενόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι· φοβηθῆτε δὲ μᾶλλον τὸν καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα δυνάμενον ἀπολέσαι ἐν γεέννῃ."

ΟΡΘ. Οὐκοῦν ἐν μὲν τῷδε τῷ βίῳ διέφυγε τὸν θάνατον ὡς ἀθάνατος· ἐν ἐκείνῳ δὲ τῷ βίῳ δώσει δίκας οὐ θάνατον ὑπομένουσα, ἀλλ᾽ ἐν ζωῇ κολαζομένη.

ΕΡΑΝ. Ἡ θεία καὶ τοῦτο διδάσκει γραφή.

ΟΡΘ. Ἀδύνατον ἄρα θάνατον ὑπομεῖναι τὴν ἀθάνατον φύσιν.

ΕΡΑΝ. Οὕτω πέφανται.

ΟΡΘ. Πῶς τοίνυν τὸν θεὸν λόγον γεύσασθαι θανάτου φατέ; Εἰ

ISMDPJCVOR   1–2 καὶ τὸ φυλάττειν post νόμους transp. J   2 τοὺς νόμους παραβαίνειν S   4 δὲ post Ἐμοὶ add. J   7 τὸ om. J   σκιαγραφεῖ V   9 δέ: τε S   ταῖς om. IS   εἰς ἑκάτερα: ἑκατέρῳ J   11 συναμαρτάνει τοίνυν J   15 μὴ ante μετασχοῦσαν add. S   μετασχεῖν: μεταλαχεῖν J   16 καὶ ante τῆς add. J   18–19 In toto om. J   22 ὁ κύριος om. V   φοβῆσθε O   24 τὴν om. V   τὸ om. V   25 τῇ ante γεέννῃ add. J   27 τῷ βίῳ om. S   29 καὶ om. S   32 τοῦ ante θανάτου add. S

Pr.: *Zajedničko je, dakle, duši i tijelu i čuvati i kršiti zakone.*

Sk.: *Zajedničko.*

Pr.: *Meni se čini da je duša ispred tijela i u jednom i u drugom* 225 *jer se služi razmišljanjem.*

Sk.: *U kom smislu to kažeš?*

Pr.: *Jer, prvo, razum daje nacrt kreposti ili zloće, zatim, služeći se udovima tijela kao oruđem, tako je uobličuje bojama i oblicima da odgovaraju i jednoj i drugoj.*

Sk.: *Tako se čini.*

Pr.: *Ako, dakle, griješi zajedno s tijelom, čak prva čini grijeh (jer joj je povjereno da vodi i upravlja živim bićem), zašto napokon zajedno ne podnosi kaznu kada zajedno griješi?*

Sk.: *Kako bi moglo biti da besmrtna postaje dionik smrti?*

Pr.: *Ipak bi pravedno bilo da suodionica prijestupa bude sudionicom kazne.*

Sk.: *Pravedno.*

Pr.: *A nije bila sudionicom.*

Sk.: *Nikako.*

Pr.: *Bar će u budućem životu biti zajedno s tijelom predana u pakao.*

Sk.: *Ovako je Gospodin rekao: "Ne bojte se onih koji ubijaju tijelo, ali duše ne mogu ubiti. Bojte se više onoga koji može dušu i tijelo pogubiti u paklu."*

Pr.: *Dakle kao besmrtna izbjegla je smrt u ovom životu, u onom pak životu dobit će kaznu, ne podlažući se smrti, ali trpeći kaznu u životu.*

Sk.: *I božansko Pismo to naučava.*

Pr.: *Nemoguće je, dakle, da se besmrtna narav podvrgne smrti.*

Sk.: *Tako se čini.*

Pr.: *Kako, dakle, kažete da je Bog Riječ kušala smrt? Jer,*

21–23 Mt 10:28

γὰρ ἔνθα κτιστὸν τὸ ἀθάνατον ἀδύνατον ὤφθη τοῦτο γενέσθαι θνητόν, πῶς οἷόν τε τὸν ἀκτίστως καὶ ἀϊδίως ἀθάνατον τὸν τῶν θνητῶν καὶ ἀθανάτων φύσεων ποιητὴν θανάτου μεταλαχεῖν;

ΕΡΑΝ. Ἴσμεν αὐτοῦ καὶ ἡμεῖς τὴν φύσιν ἀθάνατον, σαρκὶ δὲ αὐτόν φαμεν μετεσχηκέναι θανάτου.

ΟΡΘ. Ἀλλὰ διαρρήδην ἡμεῖς ἀπεδείξαμεν, ὡς κατ' οὐδένα τρόπον θανάτου μετασχεῖν δυνατὸν τὸ φύσει ἀθάνατον. Οὐδὲ γὰρ ἡ ψυχὴ συνδημιουργηθεῖσα καὶ συναφθεῖσα τῷ σώματι καὶ συμμετασχοῦσά γε τῆς ἁμαρτίας, ἐκείνῳ ἐκοινώνησε τοῦ θανάτου διὰ μόνην τὴν ἀθανασίαν τῆς φύσεως. Ταὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἑτέρως σκοπήσωμεν.

ΕΡΑΝ. Οὐδὲν κωλύει πάντα κινῆσαι πόρον, ὥστε τ' ἀληθὲς ἐξευρεῖν.

ΟΡΘ. Ζητήσωμεν τοίνυν ὡδί. Τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας φαμέν τινας μὲν εἶναι διδασκάλους, τινὰς δὲ τούτων αὐτῶν φοιτητάς;

ΕΡΑΝ. Φαμέν.

ΟΡΘ. Τὸν δέ γε τῆς ἀρετῆς διδάσκαλον μειζόνων εἶναι λέγομεν ἄξιον ἀντιδόσεων;

228 ΕΡΑΝ. Πάνυγε.

ΟΡΘ. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸν τῆς κακίας διπλασίας καὶ τριπλασίας λέγεις ἄξιον τιμωρίας;

ΕΡΑΝ. Ἀληθές.

ΟΡΘ. Τὸν δὲ διάβολον ποίας θετέον μερίδος; διδάσκαλον εἶναί φαμεν ἢ μαθητήν;

ΕΡΑΝ. Διδασκάλων μὲν οὖν διδάσκαλον. Αὐτὸς γὰρ πάσης ἐστὶ κακίας καὶ πατὴρ καὶ διδάσκαλος.

ΟΡΘ. Τίνες δὲ ἄρα τούτου ἀνθρώπων πρῶτοι γεγένηνται μαθηταί;

ΕΡΑΝ. Ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὔα.

ΟΡΘ. Τίνες δὲ τὴν ψῆφον τοῦ θανάτου ἐδέξαντο;

ΕΡΑΝ. Ὁ Ἀδὰμ καὶ πᾶν τοῦδε τὸ γένος.

ΟΡΘ. Οἱ μαθηταὶ ἄρα δίκας ἔδοσαν ὑπὲρ ὧν κακῶς ἐδιδάχθησαν· ὁ δέ γε διδάσκαλος, ὃν ἀρτίως εἰρήκαμεν διπλασίας εἶναι καὶ τριπλασίας κολάσεως ἄξιον, τὴν τιμωρίαν διέφυγεν;

ΕΡΑΝ. Ἔοικεν.

ISMDPJCVOR 1 γενέσθαι τοῦτο J 3 ποιητὴν φύσεων J 4 τὴν φύσιν καὶ ἡμεῖς J 7 δυνατὸν θανάτου μετασχεῖν V τὸ φύσει ἀθάνατον δυνατόν S 9 γε om. J 11 πόρον: λίθον J τ': τὸ IJ 20 λέγεις: λέγε IS: λέγομεν D: om. V 22–3 φαμεν εἶναι J 24–5 κακίας ἐστὶ SV 26 ἀνθρώπων τούτου J 28 Τίς . . . ἐδέξατο J 29 πᾶν τοῦδε: ἀπ' αὐτοῦ δὲ forte recte J 31 τὸν . . . διδάσκαλον V^{pc} ὅν: ὧν S γε post διπλασίας add. S 31–2 γε post τριπλασίας add. IV καὶ τριπλασίας εἶναι J 32 ἄξιος S καὶ ante τὴν add. V διαφυγεῖν V

ako se tada pokazalo nemogućim da postane smrtnim ono što je stvoreno besmrtno, kako je, dakle, moguće da postane dionikom smrti onaj koji je nestvoren i od vječnosti besmrtan, Stvoritelj smrtnih i besmrtnih naravi?

Sk.: *Znamo i mi da je njegova narav besmrtna, ali kažemo da je po tijelu bio sudionik smrti.*

Pr.: *Ali otvoreno smo pokazali kako ni na koji način ne može biti dionik smrti ono što je po naravi besmrtno. Jer, ni duša koja je zajedno s tijelom stvorena i s njim povezana i s njim čak postala dionikom grijeha, nije s njim postala dionikom smrti zbog same besmrtnosti naravi. Promotrimo to isto i na drugi način!*

Sk.: *Ništa ne priječi pokrenuti svaku pomoć da bismo pronašli istinu.*

Pr.: *Ovako dakle istražimo! Kažemo li da su neki učitelji kreposti i zloće, a neki su učenici tih istih?*

Sk.: *Kažemo.*

Pr.: *Kažemo li da je učitelj kreposti dostojan većih nagrada?*

Sk.: *Posve.* 228

Pr.: *Tako kažeš i da je učitelj zloće dostojan dvostruke i trostruke kazne?*

Sk.: *Istinito.*

Pr.: *U koji dio treba staviti đavla? Kažemo li da je učitelj ili učenik?*

Sk.: *Učitelj učitelja. Sam je naime i otac i učitelj svake zloće.*

Pr.: *Koji su, dakle, ljudi postali njegovi prvi učenici?*

Sk.: *Adam i Eva.*

Pr.: *A protiv kojih je donesena smrtna presuda?*

Sk.: *Protiv Adama i cijelog njegova roda.*

Pr.: *Učenici su, dakle, bili kažnjeni za ono u čemu su loše bili poučeni, a učitelj, za kojega smo upravo rekli da je dostojan dvostruke i trostruke kazne, izbjegao je kaznu?*

Sk.: *Čini se.*

ΟΡΘ. Ἀλλ' ὅμως καὶ τούτων οὕτω γεγενημένων, δίκαιον τὸν κριτὴν καὶ ἴσμεν καὶ ὀνομάζομεν.

ΕΡΑΝ. Μάλιστα.

ΟΡΘ. Τί δήποτε τοίνυν δίκαιος ὢν οὐκ εἰσέπραξεν ἐκεῖνον τῆς κακῆς διδασκαλίας εὐθύνας;

ΕΡΑΝ. Αὐτῷ τὴν ἄσβεστον τῆς γεέννης κατεσκεύασε φλόγα. "Πορεύεσθε, γάρ φησιν, οἱ κατηραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ." Ἐνταῦθα δὲ τούτου χάριν οὐκ ἐκοινώνησεν τοῦ θανάτου τοῖς μαθηταῖς, ὡς φύσιν ἔχων ἀθάνατον.

ΟΡΘ. Οὐδὲ οἱ τὰ μέγιστα ἄρα πλημμελήσαντες θανάτου οἷοί τε μετασχεῖν, εἰ φύσιν ἀθάνατον ἔχοιεν.

ΕΡΑΝ. Ὡμολόγηται.

ΟΡΘ. Εἰ τοίνυν οὐδὲ αὐτὸς ὁ τῆς κακίας εὑρετὴς καὶ διδάσκαλος μετέλαχε θανάτου διὰ τὴν ἀθανασίαν τῆς φύσεως, πῶς οὐ πεφρίκατε λέγοντες τὴν τῆς ἀθανασίας καὶ δικαιοσύνης πηγὴν μετεσχηκέναι θανάτου;

ΕΡΑΝ. Εἰ μὲν ἀκουσίως αὐτὸν ὑπομεμενηκέναι τὸ πάθος λέγομεν, ἔσχεν ἂν πρόφασιν ἡ καθ' ἡμῶν παρ' ὑμῶν γινομένη κατηγορία δικαίαν. Εἰ δ' αὐθαίρετον τὸ πάθος καὶ ὁ θάνατος ἐθελούσιος κηρύσσεται παρ' ἡμῶν, οὐ κατηγορεῖν ἡμῶν, ἀλλ' ὑμνεῖν προσήκει τὴν τῆς φιλανθρωπίας ὑπερβολήν. Ἐθελήσας γὰρ πέπονθε, καὶ βουληθεὶς τοῦ θανάτου μετέσχηκεν.

ΟΡΘ. Πάμπαν, ὡς ἔοικε, τὴν θείαν ἠγνοήκατε φύσιν. Ὁ γὰρ δεσπότης θεὸς οὐδὲν ὧν μὴ πέφυκε βούλεται, πάντα δὲ ὅσα βούλεται δύναται. Βούλεται δὲ τὰ τῇ οἰκείᾳ φύσει πρόσφορά τε καὶ πρέποντα.

ΕΡΑΝ. Ἡμεῖς μεμαθήκαμεν ἅπαντα δυνατὰ τῷ θεῷ.

ΟΡΘ. Ἀορίστως ἀποφαινόμενος συμπεριλαμβάνεις τῷ λόγῳ καὶ ὅσα
229 *προσήκει τῇ τοῦ διαβόλου μερίδι. Ὁ γὰρ ἀπολύτως πάντα εἰπὼν καὶ τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ τούτων ἐναντία κατὰ ταὐτὸν εἴρηκεν.*

ΕΡΑΝ. Ὁ οὖν γενναῖος Ἰὼβ οὐκ ἀπολύτως εἴρηκεν, "Οἶδα ὅτι πάντα δύνασαι, ἀδυνατεῖ δέ σοι οὐδέν;"

ΟΡΘ. Εἰ ἀναγνοίης τὰ τῷ δικαίῳ προειρημένα, καὶ τὸν τούτων ἐξ

ISMDPJCVOR 4 *τοίνυν* om. J 8–9 *Ἐνταῦθα --- μαθηταῖς ΟΡΘ.* attrib. J *τούτου: τοῦ* J 11 *οἷοί τε* IJ: *οἷόν τε* S: *οἴονται* V 18 *τὸ πάθος ὑπομεμενηκέναι* J 19 *ἔσχηκεν* J *καθ' ἡμῶν ἡ* IS *κατηγορίαν* I 22 *γὰρ: δὲ* J 25 *θεὸς: Χριστὸς* J 27 *ὡς* ante *ἅπαντα* add. J 32 *σοι δὲ* V

Pr.: *A ipak, iako se to dogodilo tako, znamo i nazivamo suca pravednim.*

Sk.: *Svakako.*

Pr.: *Zašto, dakle, iako je pravedan, nije zatražio kažnjavanje onoga zbog zle pouke?*

Sk.: *Njemu je pripravio neugasivi oganj pakla: "Odlazite od mene, kaže naime, prokleti u oganj vječni, pripravljen đavlu i anđelima njegovim." Ovdje pak nije bio dionikom smrti učenika zbog toga jer ima besmrtnu narav.*

Pr.: *Ni oni koji su zbilja počinili najveće grijehe ne mogu biti dionici smrti ako bi imali besmrtnu narav.*

Sk.: *Priznaje se.*

Pr.: *Ako, dakle, sam izumitelj i učitelj zloće nije bio dionik smrti zbog besmrtnosti naravi, kako se ne bojite govoriti da je izvor besmrtnosti i pravde dionik smrti?*

Sk.: *Ako kažemo da je protiv volje podnio patnju, vaša bi tužba protiv nas imala opravdan razlog. A ako navješćujemo da je patnja svojevoljna i smrt hotimična, ne priliči optuživati nas, nego hvaliti prekomjernost čovjekoljublja. Hotimice je naime patio i svojevoljno je bio dionik smrti.*

Pr.: *Božansku narav, kako se čini, ne poznajete sasvim. Jer, Gospodin Bog neće ništa od onoga što ne pripada njegovoj naravi, a može sve što hoće. Hoće pak ono što je prikladno i što odgovara njegovoj vlastitoj naravi.*

Sk.: *Naučili smo da je Bogu sve moguće.*

Pr.: *Kad neodređeno govoriš, obuhvaćaš govorom i ono što priliči đavolskoj baštini. Jer, onaj koji bezuvjetno izrekne sve,* 229 *rekao je isto i o dobru i o onom što je tomu protivno.*

Sk.: *Hrabri Job, dakle, nije bezuvjetno rekao: "Znam da možeš sve i da Ti ništa nije nemoguće?"*

Pr.: *Ako pročitaš ono što je pravednik rekao prije, iz toga ćeš*

6–8 Mt 25:41 (25 Job 10:13; Mt 19:26; Mk 10:27) 29–30 Job 10:13

ἐκείνων εὑρήσεις σκοπόν. Ἔφη δὲ οὕτως· "Μνήσθητι ὅτι πηλόν με ἔπλασας, εἰς δὲ γῆν με πάλιν ἀποστρέφεις· ἢ οὐχ ὡς γάλα με ἤμελξας, ἔπηξας δέ με ἴσα τυρῷ; Δέρμα καὶ κρέας ἐνέδυσάς με, ὀστέοις δὲ καὶ νεύροις ἐνεῖράς με· ζωὴν δὲ καὶ ἔλεον ἔθου παρ' ἐμοί, ἡ δὲ ἐπισκοπή σου ἐφύλαττέ μου τὸ πνεῦμα." Τούτοις ἐπάγει, "Ταῦτα ἔχων ἐν ἑαυτῷ, οἶδα ὅτι πάντα δύνασαι, ἀδυνατεῖ δέ σοι οὐδέν." Οὐκοῦν ὅσα τούτοις συμβαίνει, καὶ τῇ ἀκηράτῳ φύσει πρέπειν δύνασθαι ἔφη τῷ τῶν ὅλων θεῷ;

ΕΡΑΝ. Οὐδὲν ἀδύνατον τῷ παντοδυνάμῳ θεῷ.

ΟΡΘ. Καὶ τὸ ἁμαρτάνειν ἄρα δυνατὸν τῷ παντοδυνάμῳ θεῷ κατά γε τὸν ὅρον τὸν σόν.

ΕΡΑΝ. Οὐδαμῶς.

ΟΡΘ. Διὰ τί;

ΕΡΑΝ. Ἐπειδήπερ οὐ βούλεται.

ΟΡΘ. Τοῦ δὴ χάριν οὐ βούλεται;

ΕΡΑΝ. Ἐπειδὴ τῆς φύσεως ἐκείνης τὸ ἁμαρτάνειν ἀλλότριον.

ΟΡΘ. Πολλὰ τοίνυν οὐ δύναται· πολλὰ γὰρ εἴδη πλημμελημάτων.

ΕΡΑΝ. Οὐδὲν τῶν τοιούτων ἢ βουλητὸν ἢ δυνατὸν τῷ θεῷ.

ΟΡΘ. Οὔτε μὴν ἐκεῖνα ἃ τῆς φύσεώς ἐστιν ἐναντία τῆς θείας.

ΕΡΑΝ. Ποῖα ταῦτα;

ΟΡΘ. Οἷον, φῶς νοερόν τε καὶ ἀληθινὸν εἶναι τὸν θεὸν ἐδιδάχθημεν.

ΕΡΑΝ. Ἀληθῶς.

ΟΡΘ. Ἀλλ' οὐκ ἂν αὐτὸν φαίημεν σκότος ἢ βουληθῆναι ἢ δυνηθῆναι γενέσθαι.

ΕΡΑΝ. Οὐδαμῶς.

ΟΡΘ. Πάλιν ἀόρατον αὐτοῦ τὴν φύσιν ἡ θεία λέγει γραφή.

ΕΡΑΝ. Οὕτω λέγει.

ΟΡΘ. Ἀλλ' ὁρατὴν αὐτὴν οὐκ ἂν εἴποιμεν δύνασθαι γενέσθαι ποτέ.

ΕΡΑΝ. Οὐ δῆτα.

ΟΡΘ. Οὔτε μὴν καταληπτήν.

ΕΡΑΝ. Οὐ γάρ.

ΟΡΘ. Ἀκατάληπτος γάρ ἐστι καὶ πάμπαν ἀνέφικτος.

ΕΡΑΝ. Ἀληθῆ λέγεις.

ΟΡΘ. Οὐκοῦν οὐδὲ ὁ ὢν γένοιτ' ἂν οὐκ ὤν.

ISMDPJCVOR 2 πάλιν om. V οὐχὶ J 3 με¹ om. IJV με ἐνέδυσας D 4 με ἐνεῖρας D 6 ἑαυτῷ: ἐμαυτῷ JV σοι δὲ V 7 πρέπει J δύνασθαι: δυνατὰ εἶναι J: om. V 8 τὸν . . . θεόν ISV 9 παντοδυνάμῳ: πάντα δυναμένῳ S 10 παντοδυνάμῳ: πάντα δυναμένῳ S δυνατὸν post θεῷ transp. J 17 πλημμελημάτων εἴδη S 21 τε om. J ἐδιδάχθημεν τὸν θεὸν εἶναι S 28 οὐκ ἂν αὐτὴν J

pronaći smisao ovoga. Rekao je ovako: "Sjeti se da si me sazdao kao glinu i u zemlju ćeš me ponovno vratiti. Nisi li me kao mlijeko ulio i učinio da se kao sir zgrušam? Kožom si me i mesom odjenuo, kostima si me spleo i žilama. Život i milost si mi darovao, brižljivo si nad mojim bdio duhom." Tome dodaje: "Imajući to sve u sebi znam da možeš sve i da Ti ništa nije nemoguće." Dakle, reče sve što odgovara onomu i da biti moćan pripada nepomiješanoj naravi, Bogu svega?

Sk.: Ništa nije nemoguće svemogućem Bogu.

Pr.: Dakle je moguće i griješiti svemogućem Bogu po tvojoj definiciji.

Sk.: Nikako.

Pr.: Zbog čega?

Sk.: Jer neće.

Pr.: Zašto pak neće?

Sk.: Jer je onoj naravi stran grijeh.

Pr.: Ne može, dakle, mnogo toga, jer ima mnogo vrsta grijeha.

Sk.: Bog ili neće ili ne može ništa takvoga.

Pr.: Zaista ne ono što je protivno božanskoj naravi.

Sk.: Kakvo je to?

Pr.: Npr. učili smo da je Bog razumno i istinito svjetlo.

Sk.: Istinito je.

Pr.: Ali nećemo reći da je on htio ili mogao postati tamom.

Sk.: Nikako.

Pr.: Božansko pak Pismo kaže da je njegova narav nevidljiva.

Sk.: Tako kaže.

Pr.: Ali nećemo reći da ona može jednom postati vidljiva.

Sk.: Doista ne.

Pr.: Niti zaista obuhvatljiva (shvatljiva).

Sk.: Nikako.

Pr.: Jer je neobuhvatljiv i sasvim nedostižan.

Sk.: Istinu govoriš.

Pr.: *Dakle onaj koji jest ne može postati onaj koji nije.*

1–5 Job 10:9–12   5–6 Job 10:13

ΕΡΑΝ. Ἄπαγε.

ΟΡΘ. Οὐδέ γε ὁ πατὴρ υἱός.

ΕΡΑΝ. Τῶν ἀδυνάτων.

ΟΡΘ. Οὐδὲ ὁ ἀγέννητος ἄρα γεγεννημένος.

232 ΕΡΑΝ. Πῶς γάρ;

ΟΡΘ. Οὔτε μὴν ὁ υἱὸς γένοιτ' ἄν ποτε πατήρ.

ΕΡΑΝ. Οὐδαμῶς.

ΟΡΘ. Οὐδέ γε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον γένοιτ' ἂν υἱὸς ἢ πατήρ.

ΕΡΑΝ. Πάντα ταῦτα ἀδύνατα.

ΟΡΘ. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα τοιαῦτα εὑρίσκομεν ὁμοίως ἀδύνατα. Οὔτε γὰρ τὸ αἰώνιον ὑπὸ χρόνον ἔσται, οὔτε τὸ ἄκτιστον κτιστόν γε καὶ ποιητόν, οὔτε πεπερασμένον τὸ ἄπειρον, καὶ ὅσα τούτοις ἐστὶ παραπλήσια.

ΕΡΑΝ. Οὐδὲν τούτων ἐστὶ δυνατόν.

ΟΡΘ. Πολλὰ τοίνυν εὑρήκαμεν ἀδύνατα ὄντα τῷ παντοδυνάμῳ θεῷ.

ΕΡΑΝ. Ἀληθῶς.

ΟΡΘ. Ἀλλὰ τὸ μὴ δυνηθῆναί τι τούτων ἀπείρου δυνάμεως οὐκ ἀσθενείας τεκμήριον· τὸ δέ γε δυνηθῆναι ἀδυναμίας δήπουθεν οὐ δυνάμεως.

ΕΡΑΝ. Πῶς τοῦτο ἔφης;

ΟΡΘ. Ὅτι τούτων ἕκαστον τὸ ἄτρεπτον τοῦ θεοῦ κηρύττει καὶ ἀναλλοίωτον. Τὸ γὰρ μὴ δυνηθῆναι τὸν ἀγαθὸν γενέσθαι κακὸν τὴν ὑπερβολὴν σημαίνει τῆς ἀγαθότητος, καὶ τὸ τὸν δίκαιον μηδέποτ' ἂν γενέσθαι ἄδικον μηδὲ τὸν ἀληθῆ ψεύστην τὸ ἐν ἀληθείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ σταθερόν τε καὶ βέβαιον δείκνυσιν. Οὕτω τὸ ἀληθινὸν φῶς οὐκ ἂν γένοιτο σκότος, οὐδὲ ὁ ὢν οὐκ ὤν. Διαρκὲς γὰρ ἔχει τὸ εἶναι, καὶ ἀναλλοίωτον ὑπάρχει τὸ φῶς. Οὕτω τ' ἄλλα πάντα σκεψάμενος εὑρήσεις τὸ μὴ δύνασθαι δυνάμεως τῆς ἄκρας ἐμφαντικόν. Οὕτως ἐπὶ τοῦ θεοῦ τὰ τοιαῦτα μὴ δύνασθαι καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος νενόηκέ τε καὶ τέθεικεν. Ἑβραίοις μὲν γὰρ ἐπιστέλλων ὧδέ φησιν· "Ἵνα διὰ δύο πραγμάτων ἀμεταθέτων, ἐν οἷς ἀδύνατον ψεύσασθαι θεόν, ἰσχυρὰν παράκλησιν ἔχωμεν·" οὐκ ἀσθενὲς τὸ ἀδύνατον, ἀλλὰ ἄγαν αὐτὸ

ISMDPJCVOR 4 ὁ SJ: om. I: γε V 6 ὁ om. S^{ac} ὁ ante πατήρ transp. V 10 ὁμοίως εὑρίσκομεν τοιαῦτα S 11 χρόνους J γε: τε J 15 ἀδύνατα post παντοδυνάμῳ transp. S 18 τούτων: τοιοῦτον S ἄπειρον SV^{ac} 26 σταθηρόν JV 27 ἂν post γένοιτο add. SV εἶναι καί: ἀεὶ ἀνάγκη J 28 ὑπάρχειν J 29 τῆς ἄκρας δυνάμεως V 29–30 τοῦ θεοῦ: θεοῦ τὸ J 31 γὰρ om. J 33 τὴν ante παράκλησιν add. S ἀδύνατον: ἀθάνατον S

Sk.: *Daleko bilo!*

Pr.: *Ni Otac Sin.*

Sk.: *Nemoguće je.*

Pr.: *Ni zaista nerođen postati rođenim.*

Sk.: *Kako bi mogao?* 232

Pr.: *Niti će Sin nekada postati Otac.*

Sk.: *Nikako.*

Pr.: *Niti će Duh Sveti postati kada Sin ili Otac.*

Sk.: *Sve je to nemoguće.*

Pr.: *Pronalazimo da je mnogo drugoga takvoga jednako nemoguće. Jer, niti će vječno biti u vremenu niti nestvoreno stvoreno i učinjeno niti bezgranično ograničeno, i što je tomu slično.*

Sk.: *Nijedno od ovog nije moguće.*

Pr.: *Mnogo smo, dakle, toga našli što je nemoguće svemogućemu Bogu.*

Sk.: *Uistinu.*

Pr.: *Ali ne moći ništa od toga nije dokaz slabosti nego beskrajne moći, a moći to svakako je dokaz nemoći, ne moći.*

Sk.: *Kako si to rekao?*

Pr.: *Jer sve ovo navješćuje da je Bog nepromjenjiv i nepretvoriv u drugo. Jer, da onaj koji je dobar ne može postati zao, to označuje prekomjernost dobrote, i da onaj koji je pravedan neće nikada postati nepravedan niti istinoljubiv lažac, to pokazuje čvrstoću i pouzdanost u istini i pravdi. Isto tako istinsko svjetlo neće postati tama ni onaj koji jest onim što nije. Ima naime trajni bitak i svjetlo nije promjenjivo u drugo. Ako ovako promotriš sve drugo, naći ćeš da je ona nemoć pokazatelj najviše moći. Da Bog ne može takvo što, ovako je razumio i izložio božanski Apostol. Pišući Hebrejima ovako kaže: "Da bismo po dva nepromjenjiva čina, u kojima je nemoguće da bi Bog lagao, imali jaku utjehu", pokazuje da nemoć nije slaba, nego da je ona odviše*

29–31 Heb 6:18

δεικνὺς δυνατόν. Οὕτω γάρ, φησίν, ἐστὶν ἀληθής, ὡς ἀδύνατον εἶναι ψεῦδος ἐν αὐτῷ γενέσθαι ποτέ. Τὸ δυνατὸν οὖν ἄρα τῆς ἀληθείας διὰ τοῦ ἀδυνάτου σημαίνεται. Τῷ δέ γε μακαρίῳ Τιμοθέῳ γράφων καὶ ταῦτα προστέθεικεν· "Πιστὸς ὁ λόγος· εἰ γὰρ συναπεθάνομεν, καὶ συζήσομεν, εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν, εἰ ἀρνούμεθα, κἀκεῖνος ἀρνήσεται ἡμᾶς, εἰ ἀπιστοῦμεν, ἐκεῖνος πιστὸς μένει, ἀρνήσασθαι γὰρ ἑαυτὸν οὐ δύναται." Πάλιν οὖν τό, "Οὐ δύναται," τῆς ἀπείρου δυνάμεως ὑπάρχει δηλωτικόν. Καὶ γὰρ ἂν πάντες ἄνθρωποι αὐτὸν ἀρνηθῶσι, φησίν, αὐτὸς θεός ἐστι, καὶ τῆς οἰκείας οὐκ ἐξίσταται φύσεως. Ἀνώλεθρον γὰρ ἔχει τὸ εἶναι. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ τό, "Ἀρνήσασθαι ἑαυτὸν οὐ δύναται." Οὐκοῦν περιουσίαν ἐμφαίνει δυνάμεως τῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον τροπῆς τὸ ἀδύνατον.

ΕΡΑΝ. Ἀληθῆ ταῦτα καὶ τοῖς θείοις λογίοις συμβαίνοντα.

233 *ΟΡΘ. Εἰ τοίνυν πολλὰ τῷ θεῷ ἀδύνατα, καὶ τοσαῦτα ὁπόσα τῆς φύσεως ἐναντία τῆς θείας, τί δήποτε τὰ ἄλλα πάντα κατὰ φύσιν ἐῶντες, τὸ ἀγαθόν, τὸ δίκαιον, τὸ ἀληθές, τὸ ἀόρατον, τὸ ἀνέφικτον, τὸ ἀπερίγραφον, τὸ ἀΐδιον, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα τῷ θεῷ προσεῖναί φαμεν, μόνας τὴν ἀθανασίαν καὶ τὴν ἀπάθειαν τρεπτὰς εἶναί φατε, καὶ τὸ δύνατον τῆς ἀλλοιώσεως ἐπ' αὐτῶν συγχωρεῖτε, καὶ δίδοτε τῷ θεῷ δύναμιν ἀσθενείας δηλωτικήν;*

ΕΡΑΝ. Τοῦτο παρὰ τῆς θείας γραφῆς ἐδιδάχθημεν. Καὶ γὰρ ὁ θεῖος Ἰωάννης βοᾷ· "Οὕτως ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον, ὅτι τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ δέδωκε." Καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος· "Εἰ γὰρ ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, πολλῷ μᾶλλον καταλλαγέντες σωθησόμεθα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ."

ΟΡΘ. Ἀληθῆ ταῦτα, θεῖα γάρ ἐστι λόγια. Ἀναμνήσθητι δὲ ὧν πολλάκις ὡμολογήσαμεν.

ΕΡΑΝ. Ποίων λέγεις;

ΟΡΘ. Ὅτι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν θεὸν λόγον, οὐκ ἀσώματον ἐπιφανῆναι συνωμολογήσαμεν, ἀλλὰ φύσιν ἀνθρωπείαν τελείαν ἀνειληφότα.

ΕΡΑΝ. Συνωμολογήσαμεν ταῦτα.

ΟΡΘ. Εἰ τοίνυν καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν ἔλαβεν ἀνθρωπείαν, ταύτῃ τοι καὶ υἱὸς ἀνθρώπου προσηγορεύθη.

ISMDPJCVOR 1 *ἐστὶν* om. J *ἀληθές* ISV 2 *ἄρα* om. J 8–9 *Καὶ --- φησίν*: *Κἂν γὰρ ἅπαντες αὐτὸν ἄνθρωποι, φησίν, ἀρνηθῶμεν* J 9 *αὐτὸν* om. S 13 *λογίοις*: *λόγοις* V 17 *ἀΐδιον τὸ ἀπερίγραφον* J 18 *τὴν*[2] om. I 19 *ἐπ'*: *ὑπ'* ISV[ac] 22 *ὅτι*: *ὥστε* S 23 *δὲ* post *θεσπέσιος* add. S 26 *δὴ* ante *ταῦτα* add. V 27 *εἴρηκεν καὶ* post *πολλάκις* add. S 29 *θεὸν* om. I 30–1 *εἰληφότα* IS 33 *καὶ*[1] om. V

moćna. Tako je naime, kaže, istinit da bi bilo nemoguće da laž u njemu postoji ikada. Moć se istine zbilja označuje onim "ne-moći". A pišući blaženom Timoteju, dodao je i ovo: "Vjerodostojna je riječ. Ako s njim umrijesmo, s njime ćemo i živjeti. Ako ustrajemo, s njime ćemo i kraljevati. Ako ga zaniječemo, i on će zanijekati nas. Ako ne budemo vjerni, on vjeran ostaje. Ta ne može sebe zanijekati." Ponovno, dakle, ono "ne može" dokaz je beskrajne moći. Jer, iako bi svi ljudi njega zanijekali, kaže, on sam je Bog i ne odstupa od svoje vlastite naravi. Ima naime neraspadljivi bitak. To očituje ono: "Ne može zanijekati samoga sebe". Nemoć, dakle, promjene na gore dokazuje veličinu moći.

Sk.: *To je istinito i slaže se s božanskim riječima.*

Pr.: *Ako je, dakle, mnogo toga Bogu nemoguće, i toliko koliko* 233 *je protivno Božjoj naravi, zašto propuštajući sve ostalo što je po naravi: da je dobar, pravedan, istinit, nevidljiv, nedostižan (neobuhvatljiv), neopisiv (neograničiv), vječan, i ostalo što je, kažemo, svojstveno Bogu, pa tvrdite da su samo njegova besmrtnost i netrpljivost promjenjive i u njima dopuštate mogućnost promjene u drugo i Bogu pripisujete moć koja pokazuje slabost?*

Sk.: *To smo naučili iz božanskog Pisma. I božanski Ivan naime viče: "Bog je tako ljubio svijet te je dao svoga Sina Jedinorođenca." I božanski Pavao: "Doista, ako se s Bogom pomirismo po smrti Sina njegova, dok još bijasmo neprijatelji, mnogo ćemo se više, pomireni, spasiti žrtvom njegovom."*

Pr.: *To je istinito, jer su to božanska proroštva. Sjeti se onoga što smo često priznali.*

Sk.: *Čega, kažeš?*

Pr.: *Zajedno smo priznali da se Sin Božji, Bog Riječ, nije pojavila bez tijela, nego je uzela potpunu ljudsku narav.*

Sk.: *To smo zajedno priznali.*

Pr.: *Ako je, dakle, uzeo ljudsko tijelo i dušu, zbog toga je nazvan i Sin Čovječji.*

3–7 2 Tim 2:11–13 10 2 Tim 2:13 21–2 Iv 3:16 22–24 Rim 5:10

ΕΡΑΝ. Ἀληθές.

ΟΡΘ. Οὐκοῦν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ θεὸς ἀληθῶς καὶ ἄνθρωπος ἀληθῶς· τῶνδε γὰρ τῶν φύσεων, τὴν μὲν εἶχεν ἀεί, τὴν δὲ ἔλαβεν ἀληθῶς.

ΕΡΑΝ. Ἀναμφίλεκτα ταῦτα.

ΟΡΘ. Τοιγάρτοι ὡς ἄνθρωπος τὸ πάθος ὑπέμεινεν· ὡς δὲ θεὸς κρείττων πάθους μεμένηκε.

ΕΡΑΝ. Πῶς οὖν ἡ θεία γραφὴ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ πεπονθέναι φησίν;

ΟΡΘ. Ὅτι τὸ σῶμα τὸ πεπονθὸς αὐτοῦ ὂν ἐτύγχανε σῶμα. Σκεψώμεθα δὲ ὡδί. Ὅταν ἀκούσωμεν λεγούσης τῆς θείας γραφῆς, "Ἐγένετο μετὰ τὸ γηρᾶσαι τὸν Ἰσαάκ, ἠμβλύνθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ τοῦ ὁρᾶν," ὁ νοῦς ἡμῶν ποῦ φέρεται, καὶ τίνι ἐναπερείδεται; τῇ ψυχῇ τοῦ Ἰσαὰκ ἢ τῷ σώματι;

ΕΡΑΝ. Δηλονότι τῷ σώματι.

ΟΡΘ. Οὐκ οὖν τοπάζομεν καὶ τὴν ψυχὴν κεκοινωνηκέναι τοῦ τῆς τυφλότητος πάθους;

ΕΡΑΝ. Οὐδαμῶς.

ΟΡΘ. Ἀλλὰ μόνον τὸ σῶμα τῆς ὀπτικῆς αἰσθήσεως στερηθῆναί φαμεν.

ΕΡΑΝ. Οὕτω φαμέν.

ΟΡΘ. Καὶ αὖ πάλιν ὅταν ἀκούσωμεν τοῦ Ἀμασίου λέγοντος πρὸς τὸν προφήτην Ἀμώς· "Ὁ ὁρῶν, βάδιζε εἰς γῆν Ἰούδα," καὶ μέντοι καὶ τοῦ Σαοὺλ πυνθανομένου· "Ποῦ ὁ οἶκος τοῦ βλέποντος;" οὐδὲν σωματικὸν ὑποπτεύομεν.

ΕΡΑΝ. Οὐμενοῦν.

236 *ΟΡΘ.* Καίτοι τὰ ὀνόματα τῆς περὶ τὸ ὀπτικόν ἐστι μόριον ὑγείας δηλωτικά.

ΕΡΑΝ. Ἀληθές.

ΟΡΘ. Ἀλλ' ἴσμεν ὅμως, ὅτι ταῖς καθαρωτέραις ψυχαῖς χορηγουμένη τοῦ πνεύματος ἡ ἐνέργεια τὴν προφητικὴν ἐνίησι χάριν, αὕτη δέ γε ὁρᾶν καὶ τὰ κεκρυμμένα ποιεῖ, τὸ δὲ ταῦτα ὁρᾶν ὁρῶντας αὐτοὺς καλεῖσθαι καὶ βλέποντας παρεσκεύασεν.

ΕΡΑΝ. Ἀληθῆ λέγεις.

ISMDPJCVOR   2 *ἡμῶν* post *θεὸς* transp. ISV   2–3 *καὶ ἄνθρωπος ἀληθῶς* om. ISV   3 *γὰρ*: *γε* S   6 *τὸ πάθος ὡς ἄνθρωπος* J   7 *κρείττω* V   10 *τὸ*² om. V   12 *καὶ* ante *ἠμβλύνθησαν* add. J   12–13 *αὐτοῦ οἱ ὀφθαλμοὶ* J   13 *μὴ* ante *ὁρᾶν* add. S   *ποῦ*: *ποῖ* J   31 *ἡ ἐνέργεια τοῦ πνεύματος* J

Sk.: *Istinito.*

Pr.: *Dakle naš Gospodin Isus Krist je i uistinu Bog i uistinu čovjek; jer, od ovih naravi jednu je uvijek imao, a drugu je uistinu uzeo.*

Sk.: *To je nesumnjivo.*

Pr.: *Dakle kao čovjek podnio je patnju, a kao Bog ostao je jači od patnje.*

Sk.: *Kako, dakle, božansko Pismo kaže da je Božji Sin trpio?*

Pr.: *Jer je tijelo koje je trpjelo bilo njegovo tijelo. Tako pak promotrimo. Kada čujemo kako božansko Pismo kaže: "Ostarje Izak, vid mu se očinji gasio", kamo je nošena naša misao i komu je upravljena? Duši Izakovoj ili tijelu?*

Sk.: *Jasno tijelu.*

Pr.: *Ne slutimo li, dakle, da je i duša postala dionik bolesti sljepoće?*

Sk.: *Nikako.*

Pr.: *Nego kažemo da je samo tijelo bilo lišeno osjeta viđenja.*

Sk.: *Tako kažemo.*

Pr.: *I ponovno kada poslušamo Amasju kako govori proroku Amosu: "Odlazi, vidioče, u zemlju Judinu", i zatim kako i Šaul pita: "Gdje je vidiočeva kuća?", ne mislimo ni na što tjelesno.*

Sk.: *Zaista ne.*

Pr.: *I imena označuju zdravlje onog očinjeg dijela.* 236

Sk.: *Istinito.*

Pr.: *Znamo ipak da djelovanje Duha koje je dano čistijim dušama unosi u njih proročku milost i čini da vide i ono što je skriveno, a jer to vide, učinila je da ih se naziva vidiocima i motriteljima.*

Sk.: *Istinito kažeš.*

10–11 Post 27:1 21 Am 7:12 22 1 Sam 9:18

ΟΡΘ. Οὐκοῦν κἀκεῖνο ἐπισκεψώμεθα.

ΕΡΑΝ. Τὸ ποῖον;

ΟΡΘ. Ὅταν ἀκούσωμεν τῆς τῶν θείων εὐαγγελίων ἱστορίας διηγουμένης, ὅτι προσήνεγκαν τῷ κυρίῳ παραλυτικὸν ἐπὶ κλίνης βεβλημένον, τῆς ψυχῆς τὴν λύσιν τῶν μορίων εἶναι λέγομεν ἢ τοῦ σώματος;

ΕΡΑΝ. Δηλονότι τοῦ σώματος.

ΟΡΘ. Ὅταν δέ γε τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴν ἀναγινώσκοντες εὕρωμεν ἐκεῖνο τὸ χωρίον, ἔνθα φησὶν ὁ ἀπόστολος· "Ὥστε τὰς παρειμένας χεῖρας καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα ἀνορθώσατε, καὶ τροχιὰς ὀρθὰς ποιήσατε τοῖς ποσὶν ὑμῶν, ἵνα μὴ τὸ χωλὸν ἐκτραπῇ, ἰαθῇ δὲ μᾶλλον," περὶ τῶν τοῦ σώματος μορίων ἐροῦμεν ταῦτα φάναι τὸν θεῖον ἀπόστολον;

ΕΡΑΝ. Οὐδαμῶς.

ΟΡΘ. Τὴν δὲ τῆς ψυχῆς χαυνότητα καὶ δειλίαν ἐξαίρειν αὐτὸν φήσομεν, καὶ εἰς ἀνδρείαν παραθήγειν τοὺς μαθητάς;

ΕΡΑΝ. Πάνυγε.

ΟΡΘ. Ἀλλ' οὐχ εὑρίσκομεν ταῦτα παρὰ τῇ θείᾳ διῃρημένα γραφῇ. Οὔτε γὰρ τὴν τοῦ Ἰσαὰκ διηγησαμένη τυφλότητα σώματος ἐμνημόνευσεν, ἀλλ' ἁπλῶς τὸν Ἰσαὰκ ἔφη τυφλόν· οὔτε βλέποντας καὶ ὁρῶντας ὀνομάσασα τοὺς προφήτας τὰς τούτων ἔφη ψυχὰς ὁρᾶν τὰ κεκρυμμένα καὶ βλέπειν, ἀλλ' αὐτῶν ἐμνημόνευσε τῶν προσώπων.

ΕΡΑΝ. Οὕτω τοῦτ' ἔχει.

ΟΡΘ. Οὔτε μὴν τοῦ παραλυτικοῦ τὸ σῶμα ἔδειξε λελυμένον, ἀλλὰ τὸν ἄνθρωπον ὠνόμασε παραλυτικόν.

ΕΡΑΝ. Ἀληθές.

ΟΡΘ. Οὐδέ γε ὁ θεῖος ἀπόστολος ὀνομαστὶ τῶν ψυχῶν ἐμνημόνευσεν, ἐπιρρῶσαι ταύτας καὶ διεγεῖραι θελήσας.

ΕΡΑΝ. Οὐ γάρ.

ΟΡΘ. Ἡμεῖς δὲ τὸν νοῦν τῶν λόγων διερευνώμενοι ἐπιγινώσκομεν τίνα μὲν ψυχῆς, τίνα δὲ σώματος ἴδια.

ΕΡΑΝ. Εἰκότα γε ποιοῦντες· λογικοὺς γὰρ ἡμᾶς ἐποίησεν ὁ θεός.

ΟΡΘ. Τῷδε τοίνυν τῷ λογικῷ καὶ ἐπὶ τοῦ πεποιηκότος ἡμᾶς καὶ σεσωκότος χρησώμεθα, καὶ ἐπιγνῶμεν, τίνα μὲν αὐτοῦ τῇ θεότητι, τίνα δὲ προσήκει τῇ ἀνθρωπότητι.

ISMDPJCVOR 1 κἀκεῖνα S 4 κυρίῳ: θεῷ V 5 τὴν λύσιν τῶν μορίων τῆς ψυχῆς J 11 ποιεῖτε J 12 φάναι ταῦτα V 15–16 ἐξαίρειν αὐτὸν φήσομεν καὶ δειλίαν S 16 καὶ εἰς ἀνδρείαν: τῷ J^{ac} 21–2 ἔφη --- βλέπειν: ψυχὰς ἔφη ὁρᾶν καὶ βλέπειν τὰ κεκρυμμένα V 27 θεῖος: θειότατος J 27–8 ἐπιρρῶσαι ἐμνημόνευσε I

Pr.: *Stoga promotrimo i ono.*

Sk.: *Koje?*

Pr.: *Kada čujemo pripovijedanje božanskih Evanđelja koje razlaže kako su uzetog koji je ležao na postelji donijeli Gospodinu, kažemo li da je to oslobođenje dijelova duše ili tijela?*

Sk.: *Očito tijela.*

Pr.: *Kada bismo, čitajući Poslanicu Hebrejima, otkrili ono mjesto gdje Apostol kaže: "Zato uspravite ruke klonule i koljena klecava i poravnite staze za noge svoje, da se hromo ne iščaši, nego, štoviše, da ozdravi", hoćemo li reći da to božanski Apostol govori o dijelovima tijela?*

Sk.: *Nikako.*

Pr.: *Kazat ćemo da oduzima duši mekoću i strašljivost i potiče učenike na hrabrost?*

Sk.: *Svakako.*

Pr.: *A ne nalazimo da to božansko Pismo razlikuje. Nije naime, opisavši Izakovu sljepoću, spomenulo tijelo, nego jednostavno navede Izaka koji je slijep; niti je, nazvavši proroke vidiocima i motriteljima, reklo da njihove duše vide i gledaju što je skriveno, nego je spomenulo njihove osobe.*

Sk.: *To je tako.*

Pr.: *Ni tijelo uzetog ne pokaza oslobođenim, nego čovjeka nazva uzetim.*

Sk.: *Istinito.*

Pr.: *Ni božanski Apostol poimence ne spomenu duše, kada ih je htio ohrabriti i uzdignuti.*

Sk.: *Zaista ne.*

Pr.: *A mi koji ispitujemo smisao riječi razlikujemo koje su vlastitosti duše, a koje tijela.*

Sk.: *I činimo kako je pravo; Bog nas je naime stvorio razumnima.*

Pr.: *Poslužimo se, dakle, tim razumom s obzirom na našeg Stvoritelja i Spasitelja i spoznajmo što odgovara njegovu božanstvu, a što čovještvu.*

(3–6 Mt 9:2) 8–10 Heb 12:12–13 (17–18 Post 27:1)

ΕΡΑΝ. Ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο δρῶντες τὴν ἄκραν ἐκείνην διαλύσομεν ἕνωσιν.

237 ΟΡΘ. Καὶ μὴν ἐπί γε τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τῶν προφητῶν καὶ τοῦ παραλύτου καὶ τῶν ἄλλων τοῦτο δράσαντες τὴν φυσικὴν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος οὐκ ἐλύσαμεν ἕνωσιν, οὐδέ γε ἀπὸ τῶν οἰκείων σωμάτων τὰς ψυχὰς ἐχωρίσαμεν, ἀλλὰ τῷ λόγῳ μόνῳ διέγνωμεν, τί μὲν ἴδιον ψυχῆς, τί δὲ σώματος. Πῶς οὖν οὐ σχέτλιον ἐπὶ ψυχῶν τοῦτό γε καὶ σωμάτων οὕτω ποιοῦντας, ἐπὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν τοῦτο παραιτεῖσθαι ποιεῖν, ἀλλὰ συγχεῖν τὰς φύσεις, εἰ καὶ τὸ διάφορον, οὐχ ὅσον ἔχει ψυχὴ πρὸς σῶμα, ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας, ἀλλὰ τοσοῦτον, ὅσον τὸ πρόσφατον τοῦ ἀϊδίου διέστηκε, καὶ τὸ ποιηθὲν τοῦ ποιήσαντος;

ΕΡΑΝ. Ἡ θεία γραφὴ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸ πάθος ὑπομεμενηκέναι φησί.

ΟΡΘ. Οὐδὲ ἡμεῖς ἄλλον τινὰ πεπονθέναι φαμέν· ἴσμεν δὲ ὅμως παρὰ τῆς θείας διδαχθέντες γραφῆς, ὡς ἀπαθὴς ἡ τῆς θεότητος φύσις. Ἀπάθειαν τοίνυν καὶ πάθος ἀκούοντες καὶ ἀνθρωπότητος καὶ θεότητος ἕνωσιν, τοῦ παθητοῦ σώματος τὸ πάθος εἶναί φαμεν, τὴν ἀπαθῆ δὲ φύσιν ἐλευθέραν μεμενηκέναι τοῦ πάθους ὁμολογοῦμεν.

ΕΡΑΝ. Σῶμα τοίνυν ἡμῖν τὴν σωτηρίαν προὐξένησεν.

ΟΡΘ. Οὐκ ἀνθρώπου σῶμα ψιλοῦ, ἀλλὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ. Εἰ δὲ τοῦτό σοι νομίζεται μικρόν τε καὶ εὐτελές, πῶς τὸν τούτου γε τύπον σεπτὸν ἡγῇ καὶ σωτήριον; Εἰ δὲ ὁ τύπος προσκυνητὸς καὶ σεβάσμιος, πῶς αὐτὸ τὸ ἀρχέτυπον εὐκαταφρόνητον καὶ σμικρόν;

ΕΡΑΝ. Οὐκ εὐτελὲς ἡγοῦμαι τὸ σῶμα, ἀλλὰ διαιρεῖν ἀπὸ τῆς θεότητος οὐκ ἀνέχομαι.

ΟΡΘ. Οὐδὲ ἡμεῖς, ὦ ἀγαθέ, διαιροῦμεν τὴν ἕνωσιν, ἀλλὰ θεωροῦμεν τὰ τῶν φύσεων ἴδια. Καὶ σὺ δὲ δήπουθεν συνομολογήσεις αὐτίκα.

ΕΡΑΝ. Προφητικῶς ταῦτα προσαγορεύεις.

ΟΡΘ. Οὐ προφητικῶς, ἀλλ' εἰδὼς τῆς ἀληθείας τὴν δύναμιν. Ἀλλά μοι ἀπόκριναι καὶ τοῦτο προσερωτῶντι· ὅταν ἀκούσῃς τοῦ κυρίου λέγοντος, "Ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν," καί, "Ὁ ἑωρακὼς ἐμέ, ἑώρακε τὸν πατέρα," τῆς σαρκὸς ταῦτα λέγεις ἢ τῆς θεότητος ἴδια;

ISMDPJCVOR 1 Ἀλλ' αὐτὸ: Ἀλλὰ J ἐκείνου S 6 μόνον IS 8 γε τοῦτο S γε: δὲ J ποιοῦντας οὕτω V 8–9 παραιτεῖσθαι τοῦτο J 9 εἰ καὶ JC: διὰ cett. 10 ψυχὴ ἔχει V ἔχουσι: ἐχούσας V[pc] 13–14 φησι post γραφή transp. V 16 παρὰ: περὶ VO[mo]R 24 Εἰ: Οὐ V 29 δὲ: γε S 30 προαγορεύεις ISV

Sk.: *Ali ako to učinimo, razriješit ćemo ono najviše jedinstvo.*

Pr.: *Ali također kad smo to učinili s obzirom na Izaka i pro-* 237
roke i uzetog i ostale, nismo razriješili fizičko jedinstvo duše i tijela, niti odvojili duše od njihovih vlastitih tijela, nego smo samo mišljenjem razlučili što je vlastitost duše, a što tijela. Zar nije, dakle, loše da to tako činimo na dušama i tijelima, a to kod našeg Spasitelja izbjegavamo činiti, nego miješamo naravi iako se međusobno razlikuju, ne koliko duša spram tijela, nego toliko koliko vremenito i vječno, stvorenje i Stvoritelj?

Sk.: *Božansko Pismo kaže da je Sin Božji podnio patnju.*

Pr.: *Ni mi ne tvrdimo da je netko drugi trpio; ipak znamo, poučeni iz božanskog Pisma, da je božanska narav netrpljiva. Slušajući, dakle, netrpljivost i trpljenje, sjedinjenje čovještva i božanstva, tvrdimo da trpljenje pripada trpljivom tijelu i priznajemo da je netrpljiva narav ostala slobodnom od trpljenja.*

Sk.: *Tijelo nam je, dakle, pribavilo spasenje.*

Pr.: *Ne tijelo pukog čovjeka, nego našeg Gospodina Isusa Krista, jedinorođenog Sina Božjega. Ako ti se čini malo i nisko, kako njegov tip smatraš časnim i spasonosnim? Ako se tipu klanja i iskazuje čast, kako se može sami arhetip prezirati i umanjivati?*

Sk.: *Tijelo ne smatram niskim, ali ne podnosim rastavljanje od božanstva.*

Pr.: *Ni mi, dragi moj, ne rastavljamo sjedinjeno, nego promatramo vlastitosti naravî. I ti ćeš se svakako zajedno sa mnom odmah složiti.*

Sk.: *Proročki to kažeš.*

Pr.: *Ne proročki, nego uviđam snagu istine. Ali odgovori mi kad pitam i ovo: kada čuješ kako Gospodin govori "Ja i Otac smo jedno" i "Tko vidi mene, vidi i Oca", tvrdiš li da su to vlastitosti tijela ili božanstva?*

29–30 Iv 10:30 30 Iv 14:9

ΕΡΑΝ. Καὶ πῶς οἷόν τε κατ' οὐσίαν ἓν εἶναι τὴν σάρκα καὶ τὸν πατέρα;

ΟΡΘ. Τοιγαροῦν τῆς θεότητος ταῦτα δηλωτικά.

ΕΡΑΝ. Ἀληθές.

ΟΡΘ. Καὶ τό, "Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος," καὶ τὰ τούτοις ὅμοια;

ΕΡΑΝ. Ὡμολόγηται.

ΟΡΘ. Ὅταν δὲ πάλιν ἡ θεία λέγῃ γραφή, "Ἰησοῦς δὲ κεκοπιακὼς ἐκ τῆς ὁδοιπορίας ἐκάθητο οὕτως ἐπὶ τῆς πηγῆς," τίνος ὑποληπτέον τὸν κόπον; τῆς θεότητος ἢ τοῦ σώματος;

ΕΡΑΝ. Οὐκ ἀνέχομαι τὰ ἡνωμένα μερίζειν.

ΟΡΘ. Τῇ θείᾳ οὖν, ὡς ἔοικε, φύσει προσαρμόττεις τὸν κόπον;

240 ΕΡΑΝ. Ἐμοὶ οὕτως δοκεῖ.

ΟΡΘ. Ἀλλ' ἄντικρυς ἀντιφθέγγῃ τῷ προφήτῃ βοῶντι· "Οὐ πεινάσει, οὐδὲ κοπιάσει, οὐδὲ ἔστιν ἐξεύρεσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ, διδοὺς τοῖς πεινῶσιν ἰσχύν, καὶ τοῖς μὴ ὀδυνωμένοις λύπην." Καὶ μετ' ὀλίγα· "Οἱ δὲ ὑπομένοντές με ἀλλάξουσιν ἰσχύν, πτεροφυήσουσιν ὡς ἀετός· δραμοῦνται, καὶ οὐ κοπιάσουσι· βαδιοῦνται, καὶ οὐ πεινάσουσι." Πῶς τοίνυν ὁ τὸ ἀνενδεές τε καὶ ἄπονον τοῖς ἄλλοις δωρούμενος, αὐτὸς τοῦ κόπου τὸ πάθος καὶ τῆς πείνης καὶ τοῦ δίψους ὑπέμεινεν;

ΕΡΑΝ. Πολλάκις εἶπον, ὅτι ὡς θεὸς ἀπαθής ἐστι καὶ ἀνενδεής· μετὰ δὲ τὴν σάρκωσιν ἠνέσχετο τῶν παθῶν.

ΟΡΘ. Τῇ θεότητι τὰ πάθη δεχόμενος, ἢ τῇ παθητῇ φύσει παραχωρῶν κατὰ φύσιν ὑπομένειν τὰ πάθη καὶ κηρύττειν τῷ πάσχειν, ὡς οὐ φαντασία τὸ φαινόμενον, ἀλλ' ἀληθῶς ἐκ τῆς ἀνθρωπείας φύσεως εἰλημμένον; Σκοπήσωμεν δὲ οὕτως· ἀπερίγραφον τὴν θείαν φύσιν φαμέν;

ΕΡΑΝ. Οὕτως ἔχει.

ΟΡΘ. Ἡ δὲ ἀπερίγραφος φύσις ὑπ' οὐδενὸς περιγράφεται.

ΕΡΑΝ. Οὐ γὰρ οὖν.

ΟΡΘ. Οὐ τοίνυν δεῖται μεταβάσεως· πανταχοῦ γάρ ἐστιν.

ΕΡΑΝ. Ἀληθές.

ΟΡΘ. Τὸ δὲ μεταβάσεως οὐ δεόμενον οὐδὲ βαδίσεως.

ISMDPJCVOR 5 καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν post λόγος add. S 8 ἡ θεία πάλιν J γραφὴ λέγει V 9 ἐκ: ἀπὸ J οὕτως om. J τῇ πηγῇ DV[pc] 18 ἀετοί J 20–1 τῆς δίψης καὶ τῆς πείνης V 29 Οὕτως om. IS Οὕτως ἔχει: Ναιχί V 30 ὑπ' οὐδενὸς περιγράφεται: οὐ περιγράφεται ὑπ' οὐδενός J

Sk.: A kako je moguće da su tijelo i Otac jedno s obzirom na bit?

Pr.: Dakle to su oznake božanstva.

Sk.: Istinito.

Pr.: I ono: "U početku bijaše Riječ i Bog bijaše Riječ", i tomu slično.

Sk.: Priznaje se.

Pr.: Kada pak božansko Pismo ponovno kaže: "Isus, umoran od puta, sjeđaše tako na zdencu", na čiji umor treba pomišljati? Božanstva ili tijela?

Sk.: Ne podnosim da se dijeli ono što je sjedinjeno.

Pr.: Božanskoj, dakle, naravi, kako se čini, pripisuješ umor?

Sk.: Tako mi se čini. 240

Pr.: Ali upravo protusloviš proroku koji viče: "On se ne umara, ne sustaje, i um je njegov neizmjerljiv. Umornome snagu vraća, jača nemoćnoga." I malo poslije: "Ali onima što se u Jahvu uzdaju snaga se obnavlja, krila ima rastu kao orlovima, trče i ne sustaju, hode i ne more se." Kako je, dakle, onaj koji ne treba ništa i koji se ne umara i koji drugima daje, sâm podnio patnju umora, gladi i žeđi?

Sk.: Često sam govorio da je kao Bog netrpljiv i da ne treba ništa, a patnje je podnio nakon utjelovljenja.

Pr.: Oduzimaš li patnje božanstvu ili dopuštaš trpljivoj naravi da po naravi podnosi patnje i trpljenjem navješćuje da ta pojava nije pričin, nego je uistinu uzeta iz ljudske naravi? Promotrimo pak ovako: kažemo li da je božanska narav neopisiva (neograničiva)?

Sk.: Tako je.

Pr.: I neopisivu narav nitko ne opisuje.

Sk.: Dakako ne.

Pr.: Ne treba, dakle, prelaženja, jer je posvuda.

Sk.: *Istinito.*

Pr.: *Ono što ne treba prelaženja ne treba ni hodanja.*

4 Iv 1:1   7–8 Iv 4:6   13–15 Iz 40:28–9   15–17 Iz 40:31

ΕΡΑΝ. Φαίνεται.

ΟΡΘ. Τὸ δὲ μὴ βαδίζον οὐ κοπιᾷ.

ΕΡΑΝ. Οὐδαμῶς.

ΟΡΘ. Οὐκ ἄρα κεκοπίακεν ἡ θεία φύσις ἀπερίγραφος οὖσα καὶ μὴ δεομένη βαδίσεως.

ΕΡΑΝ. Ἀλλ' ἡ θεία γραφὴ κεκοπιακέναι τὸν Ἰησοῦν ἱστορεῖ, θεὸς δὲ ὁ Ἰησοῦς· "Εἷς γὰρ κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα."

ΟΡΘ. Ἐπειδὴ τοίνυν κεκοπιακέναι αὐτὸν καὶ μὴ κοπιᾶν ἡ θεία λέγει γραφή (ἀληθῆ δὲ ἀμφότερα, ψευδὲς γὰρ οὐδὲν ἡ θεία λέγει γραφή), σκοπητέον πῶς μὲν τοῦτο, πῶς δὲ ἐκεῖνο τῷ ἑνὶ προσώπῳ δυνατὸν προσαρμόσαι.

ΕΡΑΝ. Σὺ τοῦτο δεῖξον· σὺ γὰρ τοὺς τῆς διαιρέσεως ἡμῖν εἰσκομίζεις λόγους.

ΟΡΘ. Οἶμαι τοῦτο καὶ βαρβάρῳ ῥᾴδιον διαγνῶναι, ὡς τῆς τῶν ἀνομοίων φύσεων ὁμολογηθείσης ἑνώσεως δέχεται μὲν τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ καὶ ταῦτα κἀκεῖνα διὰ τὴν ἕνωσιν, ἑκατέρᾳ δέ γε φύσει τὰ πρόσφορα προσαρμόττεται, τῇ μὲν ἀπεριγράφῳ τὸ ἄπονον, τῇ δὲ μεταβαινούσῃ καὶ βαδιζούσῃ ὁ κόπος. Ποδῶν γὰρ ἴδιον τὸ βαδίζειν, καὶ νεύρων τὸ τῷ πλείονι διατείνεσθαι πόνῳ.

ΕΡΑΝ. Ὡμολόγηται ταῦτα σωματικὰ εἶναι παθήματα.

241 ΟΡΘ. Ἀληθὴς ἄρα ἡ πρόρρησις ἐκείνη, ἣν ἐγὼ μὲν ἐποιησάμην, σὺ δέ γε ἐκωμῴδησας, ὡς ἐθέλησας. Ἰδοὺ γὰρ ἡμῖν ὑπέδειξας, τίνα μὲν ἀνθρωπότητι, τίνα δὲ προσήκει θεότητι.

ΕΡΑΝ. Ἀλλ' οὐκ εἰς δύο τὸν ἕνα διεῖλον υἱούς.

ΟΡΘ. Οὐδὲ ἡμεῖς τοῦτο δρῶμεν, ὦ φίλος, ἀλλ' εἰς τὸ διάφορον ἀφορῶντες τῶν φύσεων, σκοποῦμεν τί μὲν πρέπον θεότητι, τί δὲ ἁρμόδιον σώματι.

ΕΡΑΝ. Οὐκ ἐδίδαξεν ἡμᾶς οὕτω διαιρεῖν ἡ θεία γραφή· ἀλλὰ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ εἴρηκε τεθνάναι. Οὕτω γὰρ ὁ ἀπόστολος ἔφη· "Εἰ γὰρ ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ." Καὶ τὸν κύριον εἴρηκεν ἐκ νεκρῶν ἐγηγέρθαι· "Ὁ γὰρ θεός, φησί, καὶ τὸν κύριον ἐξήγειρε."

ΟΡΘ. Ὅταν οὖν ἡ θεία λέγῃ γραφή, "Συνεκόμισαν δὲ τὸν Στέφανον ἄνδρες εὐλαβεῖς, καὶ ἐποίησαν κοπετὸν μέγαν ἐπ' αὐτῷ," καὶ τὴν ψυχὴν εἴποι ἄν τις μετὰ τοῦ σώματος παραδεδόσθαι ταφῇ;

ISMDPJCVOR 8 καὶ post τοίνυν add. J 9–10 ἀληθῆ --- γραφή om. ISV 10 δ post ἐκεῖνο add. IS 19 πόνῳ: κόπῳ J 20 σωματικὰ εἶναι ταῦτα J 22 ἐκωμῴδησας: ᾠκοδόμησας ISV ὡς ἐθέλησας om. ISV

Sk.: *Čini se.*

Pr.: *A ono što ne putuje ne umara se.*

Sk.: *Nikako.*

Pr.: *Nije se, dakle, umorila božanska narav jer je neopisiva i ne treba putovanja.*

Sk.: *Ali božansko Pismo pripovijeda da se Isus umorio, a Isus je Bog: "Jedan je naime Gospodin Isus Krist, po kojem je sve."*

Pr.: *Budući da, dakle, božansko Pismo kaže da se umorio i da se ne umara (a istinito je i jedno i drugo, jer niša lažno ne govori božansko Pismo), treba vidjeti kako se može sad ovo, a kako sad ono pripisati jednoj osobi.*

Sk.: *Ti to pokaži, jer ti nam uvodiš riječi razlikovanja.*

Pr.: *Smatram da je to i barbaru lako razlikovati. Prihvativši sjedinjenje nejednakih naravi, osoba Kristova prima na sebe i ovo i ono radi sjedinjenja, svakoj se naravi pripisuje ono što joj odgovara: neopisivoj zaista neumaranje, a umor onoj koja prelazi i putuje. Vlastitost je naime nogu putovati i živaca da se pretjeranim naporom naprežu.*

Sk.: *Priznaje se da su ta trpljenja tjelesna.*

Pr.: *Istinito je, dakle, ono moje prethodno kazivanje koje sam* 241
imao, a koje si učinio smiješnim kako si htio. Evo si nam naime pokazao što odgovara čovještvu a što božanstvu.

Sk.: *Ali nisam razdijelio jednog u dva Sina.*

Pr.: *Ni mi to ne činimo, prijatelju, nego pazeći na razliku naravî, gledamo što dolikuje božanstvu, a što pristaje čovještvu.*

Sk.: *Božansko nas Pismo nije naučilo tako razlikovati, nego je reklo da je Božji Sin umro. Ovako naime kaže Apostol: "Doista, ako se s Bogom pomirismo po smrti Sina njegova, dok još bijasmo neprijatelji." I rekao je da je Gospodin uskrišen od mrtvih: "Bog je naime", veli, "i Gospodina uskrisio."*

Pr.: *Kada, dakle, božansko Pismo kaže: "Bogobojazni ljudi pokopaše Stjepana i održaše veliko žalovanje za njim", hoće li tko reći da je i duša zajedno s tijelom predana grobu?*

(4 ff Iv 4:6) 7 1 Kor 8:6 27–29 Rim 5:10 30 1 Kor 6:14 31–32 Dj 8:2

ΕΡΑΝ. Οὐ δῆτα.

ΟΡΘ. Καὶ ὅταν ἀκούσῃς Ἰακὼβ τοῦ πατριάρχου λέγοντος, "Θάψατέ με μετὰ τῶν πατέρων μου," περὶ σώματος ἢ περὶ ψυχῆς ταῦτα εἰρῆσθαι τοπάζεις;

ΕΡΑΝ. Δῆλον ὡς περὶ σώματος.

ΟΡΘ. Ἀνάγνωθι δὲ καὶ τὰ ἑξῆς.

ΕΡΑΝ. "Ἐκεῖ ἔθαψαν Ἀβραὰμ καὶ Σάρραν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ·" καί· "Ἐκεῖ ἔθαψαν Ἰσαὰκ καὶ Ῥεβέκκαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ·" καί· "Ἐκεῖ ἔθαψαν Λείαν."

ΟΡΘ. Οὐδὲ ἐν τούτοις, οἷς νῦν ἀνέγνως, σώματος ἐμνημόνευσεν ἡ θεία γραφή, ἀλλὰ τῶν ὀνομάτων ἃ τὴν ψυχὴν ὁμοῦ καὶ τὸ σῶμα ἐδήλου. Ἡμεῖς μέντοι διαιροῦμεν ὀρθῶς, καί φαμεν τὰς μὲν ψυχὰς ἀθανάτους εἶναι, μόνα δὲ τῶν πατριαρχῶν τὰ σώματα ἐν τῷ διπλῷ κατατεθῆναι σπηλαίῳ.

ΕΡΑΝ. Ἀληθές.

ΟΡΘ. Καὶ ὅταν ἀκούσωμεν τῆς τῶν πράξεων ἱστορίας διηγουμένης, ὡς ὁ Ἡρώδης ἀνεῖλεν Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν Ἰωάννου μαχαίρᾳ, ἥκιστα καὶ τὴν ψυχὴν νομιοῦμεν τεθνάναι.

ΕΡΑΝ. Πῶς γὰρ οἵ γε τῆς δεσποτικῆς παραινέσεως μεμνημένοι, "Μὴ φοβεῖσθε, λεγούσης, ἀπὸ τῶν ἀποκτεννόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι;"

ΟΡΘ. Οὔ σοι δοκεῖ δυσσεβὲς εἶναι καὶ σχέτλιον, τῶν μὲν ἀνθρωπίνων ὀνομάτων ἀκούοντας μὴ ἀεὶ ψυχὴν ὁμοῦ καὶ σῶμα νοεῖν, μηδὲ θανάτου πέρι καὶ τάφου τῆς γραφῆς διηγουμένης, συμπεριλαμβάνειν τῇ διανοίᾳ τῷ σώματι τὴν ψυχήν, ἀλλὰ τῷ σώματι μόνῳ ταῦτα
244 προσήκειν νομίζειν, τὴν δὲ τῆς ψυχῆς ἀθανασίαν εἰδέναι, τῇ τοῦ κυρίου διδασκαλίᾳ πιστεύοντας· τοῦ δὲ υἱοῦ τοῦ θεοῦ τὸ πάθος ἀκούοντας, μὴ οὕτω ποιεῖν, ἀλλὰ τοῦ μὲν σώματος, ᾧ προσήκει τὸ πάθος, ἥκιστα μνημονεύειν, τὴν δὲ θείαν φύσιν, τὴν ἀπαθῆ καὶ ἄτρεπτον καὶ ἀθάνατον θνητὴν τῷ λόγῳ καὶ παθητὴν ἀποφαίνειν· καὶ ταῦτα εἰδότας, ὡς εἴπερ οἷά τε παθεῖν ἦν ἡ τοῦ θεοῦ λόγου φύσις, περιττὴ τοῦ σώματος ἡ πρόσληψις ἦν;

ISMDPJCVOR 4 τοπάσεις J 5 τοῦ ante σώματος add. S 10 Οὐδὲ: Οὐδὲν IS: Οὐδ' V 11 μετὰ ante τῶν add. S: διὰ sic add. V ἃ om. ISV 12 μὲν om. ISV 16 τῆς τῶν πράξεων ἱστορίας ἀκούσωμεν J 18 καὶ om. S 20 φοβῆσθε D ἀποκτενόντων IV 22 Εἶτα ante οὔ add. J 24 περὶ θανάτου J 25 ταῦτα om. ISV 28 μὴ οὕτω: μηδὲ τοῦτο ISV ᾧ: οὗ ISV 31 παθεῖν: παθητὴ ISV[ac] θεοῦ λόγου: λόγου τοῦ θεοῦ J

Sk.: *Nikako.*

Pr.: *I kad slušaš patrijarha Jakova kako govori: "Sahranite me pokraj mojih otaca", slutiš li da je to rečeno o tijelu ili o duši?*

Sk.: *Jasno o tijelu.*

Pr.: *Pročitaj i ono što slijedi.*

Sk.: *"Ondje je pokopan Abraham i njegova žena Sara" i: "Sahranjeni su ondje Izak i njegova žena Rebeka", zatim: "Ondje je pokopana Lea."*

Pr.: *Ni u tih koje si sada pročitao božansko Pismo nije spomenulo tijelo, nego imena koja označuju dušu zajedno s tijelom. Mi doista razlikujemo ispravno i kažemo da su duše besmrtne, a samo su tijela patrijarhâ odložena u dvostrukoj pećini.*

Sk.: *Istinito je.*

Pr.: *I kad slušamo izvješće Djela koje kazuje da je Herod mačem ubio Jakova, Ivanova brata, nikako nećemo pomisliti da je i duša umrla.*

Sk.: *Kako naime baš oni koji su se sjetili Gospodinova hrabrenja koje kaže: "Ne bojte se onih koji ubijaju tijelo, ali duše ne mogu ubiti?"*

Pr.: *Ne čini li ti se bezbožnim i lošim da oni koji slušaju ljudska imena ne shvaćaju uvijek dušu zajedno s tijelom niti, kada Pismo govori o smrti i grobu, razmišljanjem povezuju dušu s tijelom, nego samo pomišljaju na ono što priliči tijelu, a besmrtnost su duše spoznali vjerujući Gospodinovu učenju; ali kad* 244
slušaju o patnji Božjeg Sina, ne čine tako, nego uopće ne spominju tijelo kojemu odgovara patnja, a božansku narav koja je netrpljiva i nepromjenjiva i besmrtna proglašavaju smrtnom i trpljivom; iako znaju to da bi bilo suvišno uzimanje tijela da je narav Božje Riječi mogla trpjeti?

2–3 Post 49:29 6–8 Post 49:31 (14–16 Dj 12:2) 18–19 Mt 10:28

ΕΡΑΝ. Παρὰ τῆς θείας γραφῆς μεμαθήκαμεν, ὡς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τὸ πάθος ὑπέμεινεν.

ΟΡΘ. Καὶ μὴν ὁ θεῖος ἀπόστολος ἑρμηνεύει τὸ πάθος, καὶ τὴν πεπονθυῖαν ἐπιδείκνυσι φύσιν.

ΕΡΑΝ. Δεῖξον τοίνυν ὡς τάχιστα, καὶ λῦσον τὴν ἀμφισβήτησιν.

ΟΡΘ. Οὐκ οἶσθα τὸ χωρίον ἐκεῖνο τῆς πρὸς Ἑβραίους γραφείσης ἐπιστολῆς, ἔνθα φησὶν ὁ θεσπέσιος Παῦλος· "Διὸ οὐκ ἐπαισχύνεται ἀδελφοὺς αὐτοὺς καλεῖν, λέγων· Ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου· ἐν μέσῳ ἐκκλησίας ὑμνήσω σε· καὶ πάλιν· Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἅ μοι ἔδωκεν ὁ θεός."

ΕΡΑΝ. Οἶδα ταῦτα, ἀλλ' οὐδέν ἐστιν ἐν τούτοις ὧν ἀποδείξειν ὑπέσχου.

ΟΡΘ. Ὑποφαίνει μὲν καὶ ταῦτα ὅπερ δείξειν ἐπηγγειλάμην. Τὸ γὰρ τῆς ἀδελφότητος ὄνομα δηλοῖ συγγένειαν, τὴν δὲ συγγένειαν ἡ προσληφθεῖσα φύσις εἰργάσατο· ἡ δὲ πρόσληψις ἀναφανδὸν κηρύττει τὸ τῆς θεότητος ἀπαθές. Ἵνα δέ σε τοῦτο διδάξω σαφέστερον, ἀνάγνωθι τὰ ἑξῆς.

ΕΡΑΝ. "Ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκε σαρκὸς καὶ αἵματος, παραπλησίως καὶ αὐτὸς μετέσχηκε τῶν αὐτῶν, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας."

ΟΡΘ. Οἶμαι ταῦτα σαφηνείας μὴ δεῖσθαι· σαφῶς γὰρ διδάσκει τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον.

ΕΡΑΝ. Ὧν ἐπηγγείλω δείξειν ἐν τούτοις οὐδὲν ἑώρακα.

ΟΡΘ. Καὶ μὴν διαρρήδην ἐδίδαξεν ὁ θεῖος ἀπόστολος, ὡς οἰκτείρας τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν ὁ ποιητής, οὐ μόνον ἁρπαζομένην ὑπὸ τοῦ θανάτου πικρῶς, ἀλλὰ καὶ παρὰ πᾶσαν τὴν ζωὴν τῷ δέει δεδουλωμένην, διὰ σώματος τοῖς σώμασιν ἐπραγματεύσατο τὴν ἀνάστασιν, καὶ διὰ φύσεως θνητῆς κατέλυσε τοῦ θανάτου τὴν δυναστείαν. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸς ἀθάνατον εἶχε τὴν φύσιν, ἐβουλήθη δὲ δικαίως παῦσαι τοῦ θανάτου τὸ κράτος, ἐκ τῶν ὑποκειμένων τῷ θανάτῳ λαβὼν ἀπαρχήν, καὶ ταύτην ἄμωμον φυλάξας καὶ ἁμαρτίας ἀμύητον, παρεχώρησε μὲν τῷ θανάτῳ καὶ ταύτην ἁρπάσαι καὶ τὴν ἀπληστίαν
245 ἐμπλῆσαι· διὰ δὲ τὴν κατὰ ταύτης ἀδικίαν, καὶ τὴν κατὰ τῶν ἄλλων

ISMDPJCVOR 14 τὴν ante συγγένειαν[1] add. J συγγένειαν[2] om. J 23 μυστήριον: σωτήριον I[m]S 27–8 τῷ δέει δεδουλωμένην: τῷδε εἶδε δουλωμένην O[pc] 30 τὴν om. J δὲ om. V 33 παραχωρεῖ ISV 34 ἐμπλῆσαι ISMDPVR: ἀνεμπλῆσαι JCO

Sk.: *Iz božanskog Pisma smo naučili da je Božji Sin podnio patnju.*

Pr.: *I doista božanski Apostol tumači patnju i pokazuje narav koja je trpjela.*

Sk.: *Pokaži, dakle, što prije i razriješi dvojbu.*

Pr.: *Ne znaš ono mjesto Poslanice pisane Hebrejima kad božanski Pavao kaže: "Zato se i ne stidi zvati braćom one, kad veli: Braći ću svojoj navješćati ime tvoje, hvalit ću te usred zbora, i još: Evo, ja i djeca koju mi Bog dade."*

Sk.: *To znam, ali u tom nema ničeg od onoga što si obećao da ćeš pokazati.*

Pr.: *Postaje vidljivo i ono što sam obećao pokazati. Jer riječ bratstvo označuje srodstvo, srodstvo je pribavila uzeta narav, a uzimanje otvoreno navješćuje netrpljivost božanstva. Da te u tomu jasnije poučim, čitaj što slijedi dalje.*

Sk.: *"Pa budući da djeca imaju zajedničku krv i meso, i sam on tako postade sudionikom u tome, da smrću obeskrijepi onoga koji imaše moć smrti, to jest đavla, pa oslobodi one koji – od straha pred smrću – kroza sav život bijahu podložni ropstvu."*

Pr.: *Smatram da to ne treba razjašnjenja, jer jasno naučava misterij ekonomije.*

Sk.: *U tome nisam vidio ništa od onoga što si obećao da ćeš pokazati.*

Pr.: *Pa izričito je naučavao božanski Apostol da se Stvoritelj smilovao ljudskoj naravi ne samo smrću okrutno zarobljenoj, nego i za vrijeme cijeloga života strahom zasužnjenoj tako što je po tijelu pribavio uskrsnuće tijelima i po smrtnoj naravi razorio moć smrti. Budući da je naime sam imao besmrtnu narav, htio je pravedno dokinuti vladavinu smrti tako što je uzeo prvijenca od onih koji su bili podložni smrti i sačuvao ga neokaljanim i bez grijeha, prepustio ga smrti da ga ugrabi i da zadovolji svoju nezasitnost; a zbog nepravde prema njemu oslobodio je i* 245

7–9 Heb 2:11–13 16–19 Heb 2:14–15

ἄδικον ἔπαυσε τυραννίδα. Τὴν γὰρ ἀδίκως καταποθεῖσαν ἀπαρχὴν ἀναστήσας, ἀκολουθῆσαι ταύτῃ παρεσκεύασε τὸ γένος. Ταύτην τοῖς ἀποστολικοῖς ῥητοῖς παράθες τὴν ἑρμηνείαν, καὶ ὄψει τὴν τῆς θεότητος ἀπάθειαν.

ΕΡΑΝ. Οὐδὲν ἐν τοῖς ἀναγνωσθεῖσι ῥητοῖς περὶ τῆς θείας ἀπαθείας δεδήλωται.

ΟΡΘ. Τὸ οὖν φάναι τὸν θεῖον ἀπόστολον, διὰ τοῦτο τοῖς παιδίοις αὐτὸν κεκοινωνηκέναι σαρκὸς καὶ αἵματος, "ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου," οὐ σαφῶς δηλοῖ τὸ τῆς θεότητος ἀπαθὲς καὶ τὸ τῆς σαρκὸς παθητόν, καὶ ὡς, παθεῖν τῆς θείας μὴ δυναμένης φύσεως, ἔλαβε τὴν παθεῖν δυναμένην, καὶ διὰ ταύτης ἔλυσε τοῦ διαβόλου τὸ κράτος;

ΕΡΑΝ. Πῶς διὰ τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ διαβόλου τὸ κράτος ἔλυσε καὶ τοῦ θανάτου τὴν δυναστείαν;

ΟΡΘ. Τίσιν ὅπλοις ἐξ ἀρχῆς χρησάμενος ὁ διάβολος ἐξηνδραπόδισε τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν;

ΕΡΑΝ. Διὰ τῆς ἁμαρτίας αἰχμάλωτον ἔλαβε τὸν τοῦ παραδείσου καταστάντα πολίτην.

ΟΡΘ. Τίνα δὲ τῇ τῆς ἐντολῆς παραβάσει ζημίαν ὥρισεν ὁ θεός;

ΕΡΑΝ. Θάνατον.

ΟΡΘ. Οὐκοῦν μήτηρ μὲν τοῦ θανάτου ἡ ἁμαρτία, ταύτης δὲ πατὴρ ὁ διάβολος.

ΕΡΑΝ. Ἀληθές.

ΟΡΘ. Ὑπὸ ταύτης οὖν ἐπολεμεῖτο τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις. Αὕτη γὰρ δουλουμένη τοὺς πειθομένους καὶ τῷ παμπονήρῳ προσῆγε πατρί, καὶ παρέπεμπε τῷ πικροτάτῳ κυήματι.

ΕΡΑΝ. Φαίνεται.

ΟΡΘ. Εἰκότως ἄρα ὁ ποιητὴς ἑκατέραν δυναστείαν καταλῦσαι θελήσας τὴν ὑπὸ τούτων πολεμουμένην ἀνέλαβε φύσιν, καὶ πάσης αὐτὴν ἁμαρτίας διατηρήσας ἀμύητον καὶ τῆς τοῦ διαβόλου τυραννίδος ἐλευθέραν ἀπέφηνε, καὶ τοῦ θανάτου τὸ κράτος διὰ ταύτης κατέλυσεν. Ἐπειδὴ γὰρ τιμωρία τῶν ἡμαρτηκότων ὁ θάνατος ἦν, τὸ δὲ σῶμα τὸ κυριακὸν οὐκ ἔχον ἁμαρτίας κηλῖδα ὃ παρὰ τὸν θεῖον νόμον ὁ θάνατος

ISMDPJCVOR 1 ἄδικον: δικαίαν J: ἔνδικον V[m] 2 παρασκευάσει I[mc]SV 5–6 δεδήλωται ἀπαθείας J 14 διὰ ante τοῦ add. I[m] 20 Τὸν ante θάνατον add. J 21 τοῦ om. S 25 καὶ om. J 26 ἤτοι τοῦ θανάτου ante κυήματι add. S: ἤτοι τῷ θανάτῷ sic add. P: ἤγουν τῷ θανάτῳ V[m]: ἢ τῷ θανάτῳ O[m] 31 θανάτου: διαβόλου V 32–3 τὸ[1] ––– κυριακόν: τὸ δὲ κυριακὸν σῶμα S 33 ὁ om. J

druge od nepravedne tiranije. Prvijenca naime nepravedno uništenog uskrisio je, učinio da ga rod slijedi. Usporedi to tumačenje s apostolskim riječima i vidjet ćeš netrpljivost božanstva.

Sk.: *U pročitanim riječima o božanskoj netrpljivosti ništa nije dokazano.*

Pr.: *To, dakle, što božanski Apostol kaže da je On bio sudionikom krvi i tijela s djecom zbog toga "da smrću obeskrijepi onoga koji imaše moć smrti" i, jer božanska narav ne može trpjeti, da je uzeo onu koja može trpjeti i njome razorio moć đavla, – ne označuje li jasno netrpljivost božanstva i trpljivost tijela?*

Sk.: *Kako je tijelom razorio i moć đavla i prevlast smrti?*

Pr.: *Kojim se oružjem đavao posluži u početku i zarobi ljudsku narav?*

Sk.: *Grijehom je zarobio onoga koji je bio postavljen za građanina raja.*

Pr.: *A koju je kaznu odredio Gospodin za prijestup zapovijedi?*

Sk.: *Smrt.*

Pr.: *Majka je smrti, dakle, grijeh, a njegov otac je đavao.*

Sk.: *Istinito je.*

Pr.: *Grijeh je, dakle, ratovao protiv ljudske naravi. Sâma naime zarobljena vodila je poslušnike najgorem ocu i predavala najtužnijem potomstvu.*

Sk.: *Jasno je.*

Pr.: *S pravom, dakle, Stvoritelj hoteći razoriti i jednu i drugu vlast, primio je narav koja je ratovala s njima i sačuvao je od svakoga grijeha i pokazao slobodnom od đavlove tiranije i njome razorio moć smrti. Budući da je naime smrt bila kazna za one koji su sagriješili i budući da je smrt Gospodnje tijelo, iako nije imalo ljage grijeha protiv božanskog zakona, nepravedno*

7–8 Heb 2:14

ἀδίκως ἐξήρπασεν, ἀνέστησε μὲν πρῶτον τὸ παρανόμως κατασχεθέν, ἔπειτα δὲ καὶ τοῖς ἐνδίκως καθειργμένοις ὑπέσχετο τὴν ἀπαλλαγήν.

ΕΡΑΝ. Καὶ πῶς δίκαιον εἶναί σοι δοκεῖ τὰ δικαίως τῷ θανάτῳ παραδοθέντα σώματα τῷ παρανόμως κατασχεθέντι κοινωνῆσαι τῆς ἀναστάσεως;

ΟΡΘ. Σοὶ δὲ πῶς εἶναι δίκαιον φαίνεται, τοῦ Ἀδὰμ παραβεβηκότος τὴν ἐντολήν, ἀκολουθῆσαι τῷ προγόνῳ τὸ γένος;

ΕΡΑΝ. Εἰ καὶ μὴ τῆς παραβάσεως ἐκείνης ἐκοινώνησε τὸ γένος, ἀλλ' οὖν ἑτέρας ἁμαρτάδας ἐξήμαρτε, καὶ τούτου χάριν τοῦ θανάτου μετέλαβεν.

ΟΡΘ. Καὶ μὴν οὐχ ἁμαρτωλοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ δίκαιοι καὶ πατριάρχαι καὶ προφῆται καὶ ἀπόστολοι καὶ οἱ ἐν διαφόροις εἴδεσιν ἀρετῆς διαλάμψαντες ὑπὸ τὰς ἄρκυς τοῦ θανάτου γεγένηνται.

ΕΡΑΝ. Πῶς γὰρ οἷόν τε ἀθανάτους διαμεῖναι τοὺς ἐκ θνητῶν
248 πατέρων βλαστήσαντας; Ὁ γὰρ Ἀδὰμ μετὰ τὴν παράβασιν καὶ τὴν θείαν ἀπόφασιν ὑπὸ τὴν τοῦ θανάτου δυναστείαν τελέσας ἔγνω τὴν γυναῖκα, καὶ πατὴρ ἐχρημάτισεν. Θνητὸς τοίνυν γεγονὼς θνητῶν κατέστη πατήρ. Εἰκότως τοίνυν ἅπαντες θνητὴν εἰληφότες φύσιν ἕπονται τῷ προπάτορι.

ΟΡΘ. Ἄριστα ἡμῖν τῆς τοῦ θανάτου κοινωνίας τὴν αἰτίαν ἀπέδειξας. Ταὐτὸ τοίνυν τοῦτο δοτέον καὶ ἐπὶ τῆς ἀναστάσεως. Χρὴ γὰρ πρόσφορον εἶναι τῷ πάθει τὸ φάρμακον. Ὥσπερ γὰρ τοῦ γενάρχου κατακριθέντος ἅπαν συγκατεκρίθη τὸ γένος, οὕτως τοῦ σωτῆρος λύσαντος τὴν ἀράν, ἀπήλαυσεν τῆς ἐλευθερίας ἡ φύσις. Καὶ καθάπερ κατελθόντι τῷ Ἀδὰμ εἰς τὸν ᾅδην ἠκολούθησαν οἱ μετασχόντες τῆς φύσεως, οὕτως ἀναστάντι τῷ δεσπότῃ Χριστῷ κοινωνήσει τῆς ἀναβιώσεως πᾶσα τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις.

ΕΡΑΝ. Ἀποδεικτικῶς οὐκ ἀποφαντικῶς χρὴ λέγειν τῆς ἐκκλησίας τὰ δόγματα. Δεῖξον τοίνυν ταῦτα διδάσκουσαν τὴν θείαν γραφήν.

ΟΡΘ. Ἄκουσον τοῦ ἀποστόλου Ῥωμαίοις γράφοντος καὶ ταῦτα δι' ἐκείνων πάντας ἀνθρώπους διδάσκοντος· "Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἑνὸς παραπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον, πολλῷ μᾶλλον ἡ χάρις τοῦ θεοῦ καὶ ἡ δωρεὰ ἐν χάριτι τῇ τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς πολλοὺς ἐπερίσσευσεν, καὶ οὐχ ὡς δι' ἑνὸς ἁμαρτήσαντος τὸ δώρημα.

ISMDPJCVOR 1 πρώτως J 7 προγόνῳ: πρωτογόνῳ J 11 μόνοι J 14–19 In toto *ΟΡΘ.* attrib. S 18 εἰληφότες: εἰληχότες J 19 τῷ προπάτορι ἕπονται S 20–1 Ἄριστα --- ἀπέδειξας *ΕΡΑΝ.* attrib. S ἐπέδειξας IV: ὑπέδειξας J 21 καὶ ἐπὶ: κἀπὶ J 22 γενεάρχου O 26–7 ἀναβιώσεως: ἀναβάσεως S: ἀναστάσεως PR

otela, uskrisio je najprije ono što je protuzakonito oteto, a zatim je obećao oslobođenje i drugima nepravedno zatočenima.

Sk.: *Kako ti se čini da je pravo da tijela koja su pravedno predana smrti budu sudionici uskrsnuća s onim koje je protuzakonito zadržano?*

Pr.: *Kako se pak tebi čini da je pravo, kad je Adam prekršio zapovijed, da rod slijedi praroditelja?*

Sk.: *Iako rod nije bio sudionik onog prijestupa, ali je, dakle, počinio druge grijehe i zbog toga je postao sudionik smrti.*

Pr.: *I ne samo grešnici, nego i pravednici i patrijarsi i proroci i apostoli i oni koji su svijetlili u raznim vrstama kreposti upali su u zamke smrti.*

Sk.: *Kako naime može biti da su ostali besmrtnima oni koji su rođeni od smrtnih očeva? Adam je naime poslije prijestupa* 248 *i Božjeg suda dospio pod vlast smrti, upoznao je ženu i nazvan je ocem. Jer je bio smrtan, postao je otac smrtnih. S pravom, dakle, svi koji su dobili smrtnu narav slijede praroditelja.*

Pr.: *Najbolje si nam pokazao uzrok sudioništva u smrti. To isto, dakle, treba biti dano i glede uskrsnuća. Lijek naime treba biti prikladan bolesti. Jer, kao što je, kad je osuđen začetnik, s njim istodobno osuđen i sav rod, tako je, kad je Spasitelj razorio prokletstvo, narav dobila slobodu. I kao što su Adama koji je silazio u podzemlje slijedili sudionici naravi, tako će s uskrslim Gospodinom Kristom cijela ljudska narav biti sudionik novog života.*

Sk.: *Treba govoriti o dogmama Crkve dokazujući, ne tvrdeći. Pokaži, dakle, da to božansko Pismo naučava.*

Pr.: *Poslušaj Apostola koji piše Rimljanima i preko njih sve ljude uči ovomu: "Jer, ako su grijehom jednoga mnogi umrli, mnogo se obilatije na sve razlila milost Božja, milost darovana u jednom čovjeku, Isusu Kristu. I dar – to nije kao kad je ono*

29–357.5 Rim 5:15–17

Τὸ μὲν γὰρ κρῖμα ἐξ ἑνὸς εἰς κατάκριμα, τὸ δὲ χάρισμα ἐκ πολλῶν παραπτωμάτων εἰς δικαίωμα. Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἑνὸς παραπτώματι ὁ θάνατος ἐβασίλευσε διὰ τοῦ ἑνός, πολλῷ μᾶλλον οἱ τὴν περισσείαν τῆς χάριτος καὶ τῆς δωρεᾶς καὶ τῆς δικαιοσύνης λαμβάνοντες, ἐν ζωῇ βασιλεύσουσι διὰ τοῦ ἑνὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ." Καὶ πάλιν· "Ἄρα οὖν, ὡς δι' ἑνὸς παραπτώματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς κατάκριμα, οὕτως καὶ δι' ἑνὸς δικαιώματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς δικαίωσιν ζωῆς. Ὥσπερ γὰρ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί, οὕτως καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἑνὸς δίκαιοι κατασταθήσονται οἱ πολλοί." Καὶ Κορινθίοις δὲ τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως προσφέρων λόγον, ἐν κεφαλαίῳ τὸ τῆς οἰκονομίας αὐτοῖς ἀποκαλύπτει μυστήριον, καί φησι· "Νυνὶ δὲ Χριστὸς ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἐγένετο. Ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν. Ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτως καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται." Ἰδού σοι καὶ ἐκ τῶν θείων λογίων τὰς ἀποδείξεις παρήγαγον. Βλέπε τοίνυν τοῖς τοῦ Ἀδὰμ τὰ τοῦ Χριστοῦ παρεξεταζόμενα, τῇ νόσῳ τὴν θεραπείαν, τῷ ἕλκει τὸ φάρμακον, τῇ ἁμαρτίᾳ τῆς δικαιοσύνης τὸν πλοῦτον, τῇ ἀρᾷ τὴν εὐλογίαν, τῇ κατακρίσει τὴν ἄφεσιν, τῇ παραβάσει τὴν τήρησιν, τῇ τελευτῇ τὴν ζωήν, τῷ ᾅδῃ τὴν βασιλείαν, τῷ Ἀδὰμ τὸν Χριστόν, τῷ ἀνθρώπῳ τὸν ἄνθρωπον.
249 *Καίτοι οὐκ ἄνθρωπος μόνον, ἀλλὰ καὶ θεὸς προαιώνιος ὁ δεσπότης Χριστός· ἀλλ' ἐκ τῆς ληφθείσης αὐτὸν ὠνόμασε φύσεως ὁ θεῖος ἀπόστολος, ἐπειδήπερ ταύτῃ τὰ κατὰ τὸν Ἀδὰμ παρεξήτασε. Ταύτης γὰρ ἡ δικαίωσις, ταύτης ἡ πάλη, ταύτης ἡ νίκη, ταύτης τὰ πάθη, ταύτης ὁ θάνατος, ταύτης ἡ ἀνάστασις, ταύτης κοινωνοῦμεν τῆς φύσεως, ταύτῃ συμβασιλεύουσιν οἱ τῆς βασιλείας τὴν πολιτείαν προμελετήσαντες. Ταύτῃ δὲ εἶπον, οὐ τὴν θεότητα χωρίζων, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπότητος τὰ ἴδια λέγων.*

ΕΡΑΝ. Πολλοὺς περὶ τούτου διεξελήλυθας λόγους, καὶ γραφικαῖς αὐτοὺς ὠχύρωσας μαρτυρίαις. Εἰ τοίνυν τῆς σαρκὸς ἀληθῶς τὸ πάθος, πῶς ὁ θεῖος ἀπόστολος βοᾷ τὴν θείαν φιλανθρωπίαν ὑμνῶν· "Ὅς γε τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλὰ ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν;" Ποῖον υἱὸν ἔφη παραδεδόσθαι;

ISMDPJCVOR 5 *συμβασιλεύσουσι* J 6–7 *εἰς*[1] ---- *δικαιώματος* om. I 10 *τὸν* om. J 14–15 *πάντες ἐν τῷ Ἀδὰμ* I 24 *ἐπειδὴ* V *τὰ*: *τὸ* J 26 *ταύτης*[3]: *ταύτῃ* J

jedan sagriješio: jer, presuda nakon jednog grijeha posta osudom, a dar nakon mnogih grijeha – opravdanjem. Uistinu, ako grijehom jednoga smrt zakraljeva – po jednome, mnogo će više oni koji primaju izobilje milosti i dara pravednosti, kraljevati u životu – po jednom Isusu Kristu." I ponovno: "Dakle, grijeh jednoga – svim ljudima na osudu, tako i pravednost Jednoga svima ljudima na opravdanja, na život! Doista, kao što neposluhom jednoga čovjeka mnogi postadoše grešnici, tako će i posluhom Jednoga mnogi postati pravednici." I kad Korinćanima govori o uskrsnuću, ukratko im otkriva misterij ekonomije i kaže: "Ali sada: Krist uskrsnu od mrtvih, prvina usnulih. Doista, po čovjeku smrt, po čovjeku i uskrsnuće od mrtvih. Jer kao što u Adamu svi umiru, tako će i u Kristu svi biti oživljeni." Evo sam ti iznio dokaze iz božanskih proroštava. Pogledaj, dakle, ono što je Kristovo uspoređuje se s onim Adamovim, liječenje s bolešću, lijek s ranom, bogatstvo pravednosti s grijehom, blagoslov s prokletstvom, oproštenje s osudom, opsluživanje s prijestupom, život sa smrću, kraljevstvo s podzemljem, Krist s Adamom, čovjek s čovjekom. No dakako Gospodin Krist je ne samo čovjek, nego 249
i vječni Bog, ali ga je božanski Apostol imenovao po uzetoj naravi, jer je s njom usporedio ono što je Adamovo. Njezino je naime opravdanje, njezina bitka, njezina pobjeda, njezino trpljenje, njezina smrt, njezino uskrsnuće, njezini smo dionici, s njom kraljuju oni koji su se prije uvježbali u načinu življenja u tomu kraljevstvu. O njoj sam govorio, ne odvajajući božanstvo, nego govoreći o vlastitostima čovještva.

Sk.: *O tome si mnogo razlagao i to potvrdio svjedočanstvima Pisma. Ako, dakle, trpljenje uistinu pripada tijelu, kako božanski Apostol, hvaleći Božje čovjekoljublje, dovikuje: "Ta on ni svoga Sina ne poštedje, nego ga za sve nas preda?" Koji je, kako kaže, Sin bio predan?*

5–9 Rim 5:18–19 11–13 1 Kor 15:20–2 29–30 Rim 8:32

ΟΡΘ. Εὐφήμει, ἄνθρωπε· εἷς γὰρ τοῦ θεοῦ υἱός· οὗ δὴ ἕνεκα μονογενὴς προσηγόρευται.

ΕΡΑΝ. Εἰ τοίνυν εἷς ἐστιν υἱὸς τοῦ θεοῦ, αὐτὸν ὁ θεῖος ἀπόστολος ἴδιον υἱὸν προσηγόρευσεν.

ΟΡΘ. Ἀληθές.

ΕΡΑΝ. Αὐτὸν οὖν ἄρα ἔφη παραδεδόσθαι.

ΟΡΘ. Αὐτόν, ἀλλ' οὐκ ἀσώματον, ὡς πολλάκις ὡμολογήσαμεν.

ΕΡΑΝ. Ὡμολογήθη πολλάκις σῶμα αὐτὸν καὶ ψυχὴν εἰληφέναι.

ΟΡΘ. Οὐκοῦν περὶ τῶν τῷ σώματι συμβεβηκότων ὁ ἀπόστολος εἴρηκεν.

ΕΡΑΝ. Ἐναργῶς ἄγαν ὁ θεῖος ἀπόστολος κέκραγεν· "Ὅς γε τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο."

ΟΡΘ. Ὅταν οὖν ἀκούσῃς τοῦ θεοῦ πρὸς τὸν Ἀβραὰμ λέγοντος, "Ἀνθ' ὧν οὐκ ἐφείσω τοῦ υἱοῦ σου τοῦ ἀγαπητοῦ δι' ἐμέ," ἐσφάχθαι λέγεις τὸν Ἰσαάκ;

ΕΡΑΝ. Οὐ δῆτα.

ΟΡΘ. Καὶ μὴν ὁ θεὸς ἔφη τό, "οὐκ ἐφείσω·" ἀληθὴς δὲ ὁ τῶν ὅλων θεός.

ΕΡΑΝ. Τῇ προθυμίᾳ τοῦ Ἀβραὰμ τό, "οὐκ ἐφείσω," συνήρμοσται· ἐκείνη γὰρ ὥρμησεν ἱερεῦσαι τὸν παῖδα, ἀλλ' ὁ θεὸς διεκώλυσεν.

ΟΡΘ. Ὥσπερ τοίνυν ἐν τοῖς κατὰ τὸν Ἀβραὰμ οὐκ ἠνέσχου τοῦ γράμματος, ἀλλ' ἀναπτύξας τοῦτο τὴν διάνοιαν ἐσαφήνισας, οὕτω καὶ τῆς ἀποστολικῆς ῥήσεως ἐρεύνησον τὸν σκοπόν. Ὄψει γὰρ οὐ τὴν θείαν φύσιν ἥκιστα τυχοῦσαν φειδοῦς, ἀλλὰ τὴν σάρκα τὴν προσληφθεῖσαν τῷ ξύλῳ· ῥᾴδιον δὲ κἂν τῷ τύπῳ κατιδεῖν τὴν ἀλήθειαν. Δοκεῖ σοι τύπος εἶναι τοῦ Ἀβραὰμ ἡ θυσία τῆς ὑπὲρ τοῦ κόσμου προσενεχθείσης ἱερουργίας;

ΕΡΑΝ. Οὐ πάντως· οὐδὲ γὰρ κανόνα ποιοῦμαι δογμάτων τὰ πανηγυρικῶς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις λεγόμενα.

ΟΡΘ. Μάλιστα μὲν ἐχρῆν τοῖς τῆς ἐκκλησίας διδασκάλοις ἀκολου-
251 θεῖν. Ἐπειδὴ δὲ τούτοις ἀντιτείνεις, οὐκ εὖγε ποιῶν, αὐτοῦ γ' οὖν τοῦ σωτῆρος ἄκουσον πρὸς Ἰουδαίους εἰρηκότος· "Ἀβραὰμ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἠγαλλιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμήν, καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη·" καὶ σκόπησον ὡς ἡμέραν ὁ κύριος τὸ πάθος προσαγορεύει.

ISMDPJCVOR 1 υἱὸς τοῦ θεοῦ J ἕνεκα: χάριν καὶ S 3 ὁ ante υἱὸς add. IS 8 ἀνειληφέναι J 9 τῷ om. V 20 ἐκώλυσεν J 23 οὐ om. J 24 πρὸς αὐτῆς προσληφθεῖσαν post τὴν² add. J 26 σοι om. V 28 δογμάτων ποιοῦμαι J 33 καὶ ἡμέραν post ἡμέραν add. IV^ac: καὶ ὧραν sic add. J 34 αὐτοῦ post πάθος add. S

Pr.: *Bože sačuvaj, čovječe! Jedan je naime Božji Sin, zbog čega se naziva Jedinorođenac.*

Sk.: *Ako je, dakle, Božji Sin jedan, njega je božanski Apostol nazvao vlastitim Sinom.*

Pr.: *Istinito.*

Sk.: *Kaže, dakle, da je on bio predan.*

Pr.: *On, ali ne netjelesan, kako smo se često složili.*

Sk.: *Često smo priznali da je on uzeo tijelo i dušu.*

Pr.: *Apostol je, dakle, govorio o onom što pripada tijelu.*

Sk.: Božanski je Apostol odviše jasno uzviknuo: "Ta on ni svoga Sina ne poštedje".

Pr.: *Kada, dakle, slušaš Boga kako Abrahamu govori: "Jer nisi poštedio svoga sina jedinca zbog mene", kažeš li da je Izak bio zaklan?*

Sk.: *Nikako.*

Pr.: *A doista je Bog rekao ono "ne poštedje", a Bog svega je istinit.*

Sk.: *Ono "ne poštedje" pripisano je Abrahamovoj spremnosti; onoj naime kojom je potican da žrtvuje dječaka, ali Bog je to spriječio.*

Pr.: *Kao što se nisi držao slova u onom kod Abrahama, nego si, pošto si to protumačio, objavio smisao, tako i kod apostolske riječi pronađi cilj. Vidjet ćeš naime da božanska narav nije uopće bila pošteđena, nego tijelo koje je došlo na drvo; a lako je uočiti istinu također u tipu. Čini li ti se da je Abrahamova žrtva tip prinosa koji je prikazan za svijet?*

Sk.: *Ne posve. Niti smatram pravilom dogmi ono što se panegirički govori u Crkvama.*

Pr.: *Najviše treba slijediti učitelje Crkve. A budući da se njima protiviš, ne činiš ispravno; poslušaj, dakle, samog Spasite-* 251
lja koji je Židovima rekao: "Abraham, otac vaš, usklikta u želji da vidi onaj Dan. I vidje i obradova se." I promotri kako Gospodin patnju naziva danom.

10–11 Rim 8:32 12–13, 16, 18 Post 22:16 31–2 Iv 8:56

ΕΡΑΝ. Ἐδεξάμην τὴν δεσποτικὴν μαρτυρίαν, καὶ πιστεύω τῷ τύπῳ.

ΟΡΘ. Παράθες τοίνυν τῇ ἀληθείᾳ τὸν τύπον, καὶ ὄψει κἀν τῷ τύπῳ τὸ ἀπαθὲς τῆς θεότητος. Πατὴρ γὰρ κἀνταῦθα κἀκεῖ, καὶ υἱὸς ὡσαύτως ἀγαπητὸς κἀνταῦθα κἀκεῖ, καὶ φέρων ἑκάτερος τῆς θυσίας τὴν ὕλην. Ὁ μὲν γὰρ τὰ ξύλα, ὁ δὲ τὸν σταυρὸν ἐπὶ τῶν ὤμων ἐκόμιζε. Φασὶ δὲ καὶ τὴν τοῦ ὄρους ἀκρωνυχίαν ἱερουργίας ἑκατέρας ἀξιωθῆναι· συμφωνεῖ δὲ καὶ ὁ τῶν ἡμερῶν καὶ τῶν νυκτῶν ἀριθμός, καὶ ἡ μετὰ ταύτας ἀνάστασις. Καὶ γὰρ Ἰσαὰκ τῇ τοῦ πατρὸς προθυμίᾳ κατασφαγεὶς ἐξ ἧσπερ ἡμέρας ὁ μεγαλόδωρος τοῦτο προσέταξε γενέσθαι, τῇ τρίτῃ τυπικῶς ἀνεβίω τῇ τοῦ φιλανθρώπου φωνῇ· ὤφθη δὲ κριὸς ἐξηρτημένος φυτοῦ, καὶ τοῦ σταυροῦ τὴν εἰκόνα δεικνύς, ὃς ἀντὶ τοῦ παιδὸς ὑπέμεινε τὴν σφαγήν. Εἰ δὲ τύπος ταῦτα τῆς ἀληθείας, ἐν δὲ τῷ τύπῳ σφαγὴν οὐχ ὑπέμεινεν ὁ μονογενής, ἀλλὰ κριὸς ἀντεισήχθη καὶ τῷ βωμῷ προσηνέχθη καὶ τῆς ἱερουργίας πεπλήρωκε τὸ μυστήριον, τί δήποτε κἀνταῦθα μὴ τῇ σαρκὶ τὸ πάθος προσνέμετε, καὶ τῆς θεότητος τὴν ἀπάθειαν κηρύττετε;

ΕΡΑΝ. Καὶ σὺ τὰ περὶ τοῦ τύπου διηγούμενος τὸν Ἰσαὰκ ἔφης ἀναβιῶναι τῇ θείᾳ φωνῇ. Οὐδὲν τοίνυν ἀπεικὸς ποιοῦμεν, τῷ τύπῳ προσαρμόζοντες τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὸν θεὸν λόγον πεπονθέναι καὶ ἀναβιῶναι κηρύττοντες.

ΟΡΘ. Πολλάκις ἔφην ὡς οὐχ οἷόν τε τὴν εἰκόνα πάντα ἔχειν, ὅσα τὸ ἀρχέτυπον ἔχει. Τοῦτο δὲ κἀντεῦθεν καταμαθεῖν εὐπετές. Ὁ γὰρ Ἰσαὰκ καὶ ὁ κριὸς κατὰ μὲν τὸ διάφορον τῶν φύσεων τῇ εἰκόνι συμβαίνουσι, κατὰ δὲ τὸ διῃρημένον κεχωρισμένων τῶν ὑποστάσεων οὐκ ἔτι. Θεότητος γὰρ ἡμεῖς καὶ ἀνθρωπότητος τοιαύτην κηρύττομεν ἕνωσιν, ὡς ἐννοεῖν ἓν πρόσωπον ἀδιαίρετον, καὶ τὸν αὐτὸν θεόν τε εἰδέναι καὶ ἄνθρωπον, ὁρώμενον καὶ ἀόρατον, περιγεγραμμένον καὶ ἀπερίγραφον, καὶ τὰ ἄλλα δὲ πάντα, ὅσα τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος ὑπάρχει δηλωτικά, τῷ προσώπῳ τῷ ἑνὶ προσαρμόττομεν. Ἐπειδὴ τοίνυν οὐχ οἷόν τε ἦν ἐν τῷ κριῷ προτυπωθῆναι τὴν ἀναβίωσιν, ἀλόγῳ γε ὄντι καὶ τῆς θείας εἰκόνος ἐστερημένῳ, μερίζονται τοῦ

ISMDPJCVOR 3 τοίνυν: ἐν νῷ J 4 ὁ ante υἱὸς add. S 8 συμφωνεῖ JC: συμφωνίας cett. δὲ om. ISV 9 ὁ ante Ἰσαὰκ add. J 10 ἡμέρας post προσέταξε transp. J τοῦτο om. J 10–11 γενέσθαι προσέταξε IS 17 κηρύττετε τὴν ἀπάθειαν S 18 τούτου ante τοῦ add. V 22 ἅπαντα J 25 καὶ ante κεχωρισμένον (sic) add. J 26 καὶ ἀνθρωπότητος ἡμεῖς J 27 ἓν om. J 29–30 ὑπάρχει καὶ τῆς ἀνθρωπότητος S 31 τυπωθῆναι IS 32 γε: τε J

Sk.: *Primio sam Gospodnje svjedočanstvo i vjerujem tipu.*

Pr.: *Usporedi, dakle, tip s istinom i vidjet ćeš također u tipu netrpljivost božanstva. Otac je naime i ovdje i ondje, i njegov ljubljeni Sin isto tako i ovdje i ondje. I jedan i drugi nose materijal za žrtvu: onaj je nosio drva, a ovaj križ na ramenima. Kažu da je vrh brda bio dostojan i jedne i druge žrtve, sukladan je i broj dana i noći, i nakon toga uskrsnuće. I Izak naime, zaklan očevom spremnošću onoga dana kada je Darežljivi zapovjedio da se to dogodi, oživio je tipski treći dan na glas Čovjekoljupca. Viđen je ovan zapleten u grmu, predstavljajući i sliku križa, koji je podnio klanje umjesto dječaka. Ako je to tip istine, a u tipu klanje nije podnio jedinorođenac, nego je umjesto njega zaklan ovan i položen na žrtvenik i ispunio misterij žrtve, zašto i ovdje ne pripisujete trpljenje tijelu i ne navješćujete netrpljivost božanstva?*

Sk.: *Raspravljajući o tipu, i ti si rekao da je Izak oživio na Božji glas. Ne činimo, dakle, ništa bezrazložno ako prilagođavamo istinu tipu navješćujući da je Bog Riječ trpjela i oživjela.*

Pr.: *Često sam rekao kako nije moguće da slika ima sve što ima arhetip. To je ondje lako naučiti. Izak naime i ovan su u skladu sa slikom po razlici naravi, a po razlici odvojenih hipostaza još ne. Mi naime navješćujemo takvo sjedinjenje božanstva i čovještva tako što jednu osobu shvaćamo nedjeljivom i znamo da je isti Bog i čovjek, vidljivi i nevidljivi, opisivi i neopisivi, i sve drugo što je pokazatelj božanstva i čovještva pripisujemo jednoj osobi. Budući da ne bijaše, dakle, moguće da se u ovnu pretkazuje uskrsnuće, jer je bez razuma i lišen Božje sli-*

(2–363.2 Post 22:10–13)

τῆς οἰκονομίας μυστηρίου τὸν τύπον, καὶ ὁ μὲν τοῦ θανάτου, ὁ δὲ τῆς ἀναστάσεως δείκνυσι τὴν εἰκόνα. Ταὐτὸ δὲ τοῦτο κἀν ταῖς μωσαϊκαῖς θυσίαις εὑρίσκομεν. Ἔστι γὰρ ἰδεῖν καὶ ἐν ἐκείναις προδιαγραφέντα τοῦ σωτηρίου πάθους τὸν τύπον.

ΕΡΑΝ. Καὶ ποία θυσία μωσαϊκὴ σκιογραφεῖ τὴν ἀλήθειαν;

253 *ΟΡΘ. Πᾶσα μέν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἡ παλαιὰ τύπος ἐστὶ τῆς καινῆς. Διά τοι τοῦτο καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος διαρρήδην λέγει· "Σκιὰν γὰρ ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν·" καὶ πάλιν· "Ταῦτα δὲ πάντα τύποι συνέβαινον ἐκείνοις." Ἐναργέστατα δὲ τοῦ ἀρχετύπου δείκνυσι τὴν εἰκόνα τὸ πρόβατον τὸ ἐν Αἰγύπτῳ τυθέν, καὶ ἡ δάμαλις ἡ πυρρὰ ἡ πόρρω τῆς παρεμβολῆς καιομένη. Ταύτης καὶ ὁ ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ μνημονεύσας ἐπήγαγε· "Διὸ Ἰησοῦς, ἵνα ἁγιάσῃ διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος τὸν λαόν, ἔξω τῆς πύλης ἔπαθεν." Ἀλλὰ τούτων μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐδὲν ἐρῶ, ἐκείνης δέ γε τῆς θυσίας μνησθήσομαι, ἣ δύο τράγους ἔχει προσφερομένους, καὶ τὸν μὲν ἕνα θυόμενον, τὸν δὲ ἕτερον ἀφιέμενον. Τῶν γὰρ δύο τοῦ σωτῆρος φύσεων οὗτοι προδιαγράφουσι τὴν εἰκόνα, ὁ μὲν ἀφιέμενος τῆς ἀπαθοῦς θεότητος, ὁ δέ γε σφαττόμενος τῆς παθητῆς ἀνθρωπότητος.*

ΕΡΑΝ. Εἶτα οὔ σοι δοκεῖ βλάσφημον τὸ τράγοις τὸν δεσπότην ἀφομοιοῦν;

ΟΡΘ. Τί πλέον ἡγῇ φευκτὸν εἶναι καὶ μυσαρόν, ὄφιν ἢ τράγον;

ΕΡΑΝ. Δῆλον ὡς ὄφις ἐστὶ μυσαρός. Λωβᾶται γὰρ τοὺς πελάζοντας, πολλάκις δὲ πημαίνει καὶ τοὺς οὐδὲν ἀδικήσαντας· ὁ δὲ τῶν ἐδωδίμων ἐστὶ καὶ καθαρῶν κατὰ τὸν νόμον.

ΟΡΘ. Οὐκοῦν ἄκουσον τοῦ δεσπότου τῷ ὄφει τῷ χαλκῷ τὸ σωτήριον ἀπεικάζοντος πάθος· "Καθὼς ὕψωσε, φησίν, Μωϋσῆς τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὑψωθῆναι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον." Εἰ δὲ χαλκοῦς ὄφις τὸν τοῦ προσηλωθέντος σώματος ἐπλήρωσε τύπον, τί δεδράκαμεν ἀπεικός, τῷ σωτηρίῳ πάθει παραθέντες τὴν τῶν τράγων θυσίαν;

ISMDPJCVOR 2 *τὴν εἰκόνα δείκνυσιν* S 5 *μὲν* post *ποία* add. J *σκιαγραφεῖ* IV[ac] 10 *καὶ* om. mss. 12 *καὶ* post *Διὸ* forte recte add. J 13 *πύλης*: *πόλεως* V 16 *μόνον* post *ἕνα* add. J *ἀφιέμενον δὲ τὸν ἕτερον* S 18 *γε* om. V 19 *δοκεῖ σοι* J 22 *ὁ* ante *ὄφις* add. DJ 24 *ἐστὶ καὶ* om. ISV *καθαρὸν* I *κατὰ τὸν νόμον καθαρῶν* S 26 *Καθὼς --- Μωϋσῆς*: *Καθώς, γάρ φησιν, ὕψωσε* J 28 *ἐπ' αὐτῷ* ISMPVOR: *ἐν αὐτῷ* D: *εἰς αὐτὸν* JC *ἔχει* I 30 *ὁ* ante *τῷ* add. S

ke, dijeli se tip misterija ekonomije i jedan pokazuje sliku smrti a drugi sliku uskrsnuća. To isto nalazimo i u mojsijevskim žrtvama. I u njima se može vidjeti da tip unaprijed naznačuje spasonosnu patnju.

Sk.: *Pa koja mojsijevska žrtva sjenovito naznačuje istinu?*

Pr.: *Zaista je cijeli Stari zavjet, pravo govoreći, tip Novoga.* 253
Zbog toga i božanski Apostol kaže izričito: "Budući da Zakon ima tek sjenu budućih dobara". I ponovno: "Sve se to njima događalo u tipu". Najočitije pokazuje sliku arhetipa ovca žrtvovana u Egiptu i crvena junica koja se spaljivala izvan tabora. Na nju misleći, Apostol u Poslanici Hebrejima dodaje: "Zato i Isus, da bi vlastitom krvlju posvetio narod, trpio je izvan vrata." O tom sada zaista ne želim govoriti, spomenut ću onu žrtvu u kojoj se prinose dva jarca: jedan se kolje, a drugi pušta. Oni unaprijed naznačuju sliku dviju Spasiteljevih naravi: onaj otpušteni netrpljivog božanstva, a onaj zaklani trpljivog čovještva.

Sk.: *Pa ipak Gospodina uspoređivati s jarcima ne čini li ti se svetogrdnim?*

Pr.: *Što smatraš da treba više mrziti i izbjegavati: zmiju ili jarca?*

Sk.: *Očito je da je zmija gadna. Jer, povređuje one koji se približavaju, a često škodi i onima koji joj nisu učinili ništa nepravedno; a jarac je jedna od onih životinja koje se mogu jesti i koje su čiste po zakonu.*

Pr.: *Poslušaj, dakle, Gospodina kako uspoređuje spasonosnu patnju s mjedenom zmijom: "I kao što je, kaže, Mojsije podigao zmiju u pustinji tako ima biti podignut Sin Čovječji da svaki koji vjeruje ne propadne, nego u njemu ima život vječni." Ako je mjedena zmija ispunila tip raspetog tijela, što smo nevjerojatno učinili usporedivši žrtvu jarca sa spasonosnom patnjom?*

7–8 Heb 10:1 8–9 1 Kor 10:11 (9–10 Izl 12:21) (10 Br 19:2–3) 11–12 Heb 13:12 (13–15 Lev 16:15–22) 26–28 Iv 3:14–15

ΕΡΑΝ. Ὅτι τὸν κύριον ὁ Ἰωάννης ἀμνὸν προσηγόρευσεν, καὶ ὁ Ἠσαΐας ὡσαύτως ἀμνὸν καὶ πρόβατον.

ΟΡΘ. Ὁ δέ γε μακάριος Παῦλος ἁμαρτίαν αὐτὸν καὶ κατάραν καλεῖ. Τοιγάρτοι ὡς μὲν κατάρα τοῦ καταράτου ὄφεως τὸν τύπον πληροῖ· ὡς δὲ ἁμαρτία τῆς τῶν τράγων θυσίας δείκνυσι τὴν εἰκόνα. Ὑπὲρ γὰρ ἁμαρτίας, κατὰ τὸν νόμον, οὐκ ἀμνός, ἀλλὰ χίμαρος ἐξ αἰγῶν προσεφέρετο. Διά τοι τοῦτο καὶ ὁ κύριος ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ἀμνοῖς μὲν τοὺς δικαίους ἀπείκασεν, ἐρίφοις δὲ τοὺς ἁμαρτωλούς. Ἐπειδὴ τοίνυν ἔμελλεν, οὐχ ὑπὲρ δικαίων μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν, ὑπομένειν τὸ πάθος, εἰκότως δι' ἀμνῶν καὶ τράγων προδιαγράφει τὴν οἰκείαν ἱερουργίαν.

ΕΡΑΝ. Ἀλλὰ τῶν δύο τράγων ὁ τύπος δύο πρόσωπα παρασκευάζει νοεῖν.

256 ΟΡΘ. Οὐχ οἷόν τε ἦν ἐν ἑνὶ τράγῳ ἄμφω κατὰ ταὐτὸν προτυπωθῆναι, καὶ τὸ παθητὸν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τὸ ἀπαθὲς τῆς θεότητος. Ἀναιρεθεὶς γὰρ οὗτος τὴν ζῶσαν οὐκ ἂν ἔδειξε φύσιν. Τούτου δὴ χάριν δύο παρελήφθησαν εἰς τὴν τῶν δύο φύσεων δήλωσιν. Ταὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἐφ' ἑτέρας θυσίας καταμάθοι τις ἄν.

ΕΡΑΝ. Ποίας;

ΟΡΘ. Ἔνθα πτηνὰ δύο τῶν καθαρῶν ὁ νομοθέτης διαγορεύει προσφέρεσθαι, καὶ τὸ μὲν θύεσθαι, θάτερον δὲ εἰς τὸ τοῦ τυθέντος αἷμα βαφὲν ἀπολύεσθαι. Καὶ γὰρ ἐνταῦθα ὁρῶμεν τὸν τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος τύπον, τῆς μὲν θυομένης, τῆς δὲ οἰκειουμένης τὸ πάθος.

ΕΡΑΝ. Πολλοὺς ἡμῖν προσενήνοχας τύπους. Ἐγὼ δὲ τοὺς αἰνιγματώδεις οὐ προσίεμαι λόγους.

ΟΡΘ. Καὶ μὴν ὁ θεῖος ἀπόστολος καὶ τὰς ἱστορίας τύπους εἶναί φησι, καὶ τὴν Ἄγαρ τύπον τῆς παλαιᾶς διαθήκης ἐκάλεσε, καὶ τὴν Σάρραν τῇ ἐπουρανίῳ ἀπείκασεν Ἱερουσαλήμ, καὶ τὸν μὲν Ἰσμαὴλ τύπον ἔφη τοῦ Ἰσραήλ, τὸν Ἰσαὰκ δὲ τοῦ νέου λαοῦ. Κατηγόρησον οὖν καὶ τῆς μεγάλης τοῦ πνεύματος σάλπιγγος, ὅτι πᾶσιν ἡμῖν τοὺς αἰνιγματώδεις προσενήνοχε λόγους.

ISMDPJCVOR 2 δὲ post Ἡσαΐας add. S 3–4 καλεῖ καὶ κατάραν S 4 τοῦ ante ὄφεως add. S 5 τὴν εἰκόνα δείκνυσιν S 7 θείοις ante εὐαγγελίοις add. J 10 καὶ ante δι' add. J διὰ ante τράγων add. J 15 τὸ τῆς θεότητος ἀπαθές S 18 τοῦτο om. V ἑτέρας: ἑκατέρας V^{ac}O 20 πτηνά: ὄρνις IV: ὄρνεις S 21 τὸ^{1}: τὸν V^{pc} 22 βαφέντα V^{pc} 23 τὸν ante τῆς^{1} add. J 25 τύπους: λόγους J οὕτως post τοὺς add. J 26 λόγους om. J 28–9 τῇ Σάρρᾳ τὴν ἐπουράνιον J 30 δὲ Ἰσαὰκ J

Sk.: *Jer je Ivan nazvao Gospodina janjetom, a Izaija isto tako janjetom i ovcom.*

Pr.: *A blaženi ga Pavao naziva grijehom i prokletstvom. Prema tome, kako prokletstvo ispunja tip proklete zmije tako grijeh upućuje na sliku žrtve jaraca. Za grijeh se naime nije po zakonu prinosilo janje, nego jarac od kozâ. Zbog toga je i Gospodin u Evanđeljima doista usporedio pravednike s janjcima, a grešnike s jarcima. Budući da je, dakle, htio trpjeti ne samo za pravednike nego i za grešnike, s pravom unaprijed crta sliku vlastite žrtve uz pomoć janjaca i jaraca.*

Sk.: *Ali tip dvaju jaraca upućuje na poimanje dviju osoba.*

Pr.: *Nije bilo moguće u jednom jarcu istodobno unaprijed* 256
predslikati i jedno i drugo: i trpljivost čovještva i netrpljivost božanstva. Ovaj naime ubijen nije mogao pokazati živu narav. Zbog toga su uzeta dva za označavanje dviju naravi. A to isto netko može razumjeti i iz drugih žrtava.

Sk.: *Kojih?*

Pr.: *Kad zakonodavac zapovijeda da se prinesu dvije čiste ptice i jedna da se žrtvuje, a druga da se otpusti pošto je bila umočena u krv žrtvovane. I ovdje naime vidimo tip božanstva i čovještva, ovog koje je žrtvovano i onog koje je posvojilo patnju.*

Sk.: *Iznio si nam mnoge tipove, ali ja ne dopuštam zagonetne riječi.*

Pr.: *No ipak božanski Apostol kaže da postoje tipovi i izvješća i nazvao je Hagaru tipom Starog saveza, a Saru usporedio s nebeskim Jeruzalemom i rekao da je Jišmael tip Izraela, a Izak novog naroda. Optuži, dakle, i trubu velikog Duha što nam je svima iznio zagonetne riječi.*

(1 Iv 1:29–36) (1–2 Iz 53:7) (3–4 2 Kor 5:21, Gal 3:13) (6–7 Lev 16 passim) (7–8 Mt 25:32) (18–20 Lev 14:50–3) (24–26 Gal 4:24 ff)

ΕΡΑΝ. Κἂν μυρίους μοι πρὸς τούτοις ἑτέρους προσενέγκῃς λόγους, μερίσαι τὸ πάθος οὐ πείσεις. Ἤκουσα γὰρ καὶ τοῦ ἀγγέλου πρὸς τὰς περὶ Μαριὰμ εἰρηκότος· "Δεῦτε, βλέπετε ὅπου ἔκειτο ὁ κύριος."

ΟΡΘ. Τοῦτο καὶ ἡμεῖς εἰώθαμεν δρᾶν. Τοῖς γὰρ κοινοῖς ὀνόμασι καὶ τὸ μέρος προσαγορεύομεν. Εἰς γὰρ τοὺς τῶν ἱερῶν ἀποστόλων ἢ προφητῶν ἢ μαρτύρων εἰσιόντες σηκοὺς πυνθανόμεθα, τίς ὁ κείμενος ἐν τῇ λάρνακι; Οἱ δὲ τὸ ἀληθὲς εἰδότες ἀποκρινόμενοι λέγουσιν, ἢ τὸν Θωμᾶν τυχὸν τὸν ἀπόστολον, ἢ τὸν βαπτιστὴν Ἰωάννην, ἢ Στέφανον τῶν μαρτύρων τὸν πρόμαχον, ἢ ἕτερόν τινα τῶν ἁγίων ὀνομαστὶ λέγοντες, καίτοι σμικρῶν ἄγαν ἐνίοτε κειμένων λειψάνων. Ἀλλ' οὐδεὶς τῶν κοινῶν τούτων ὀνομάτων ἀκούων, ἃ καὶ τὴν ψυχὴν ὁμοῦ καὶ τὸ σῶμα δηλοῖ, ἐγκαθεῖρχθαι ταῖς θήκαις καὶ τὰς ψυχὰς ὑπολήψεται· ἀλλ' οἶδεν ὡς τὰ σώματα μόνα ταῖς θήκαις ἢ μικρά γε τῶν σωμάτων ἐγκατάκειται μόρια. Ταὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ ὁ ἅγιος ἐκεῖνος πεποίηκεν ἄγγελος τῷ τοῦ προσώπου ὀνόματι τὸ σῶμα προσαγορεύσας.

ΕΡΑΝ. Καὶ πόθεν δείξεις, ὡς περὶ τοῦ δεσποτικοῦ σώματος ταῖς γυναιξὶν ὁ ἄγγελος εἴρηκε;

ΟΡΘ. Πρῶτον μὲν αὐτὸς ὁ τάφος ἀπόχρη τὸ ζητούμενον λῦσαι. Οὐδὲ γὰρ ψυχὴ παραδίδοται τάφῳ, ἤπου γε θεότητος ἡ ἀπερίγραφος φύσις· τοῖς γὰρ σώμασιν οἱ τάφοι κατασκευάζονται. Ἔπειτα δὲ καὶ ἡ θεία τοῦτο σαφῶς διδάσκει γραφή. Ὁ γὰρ δὴ θεσπέσιος Ματθαῖος
259 τοῦτον ἱστορεῖ τὸν τρόπον· "Ὀψίας γενομένης, ἦλθεν ἄνθρωπος πλούσιος ἀπὸ Ἀριμαθίας, τοὔνομα Ἰωσήφ, ὃς καὶ αὐτὸς ἐμαθήτευσε τῷ Ἰησοῦ. Οὗτος προσελθὼν τῷ Πιλάτῳ ᾐτήσατο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. Τότε ὁ Πιλᾶτος ἐκέλευσεν ἀποδοθῆναι τὸ σῶμα. Καὶ λαβὼν τὸ σῶμα ὁ Ἰωσὴφ ἐνετύλιξεν αὐτὸ σινδόνι καθαρᾷ, καὶ ἔθηκεν αὐτὸ ἐν τῷ καινῷ αὐτοῦ μνημείῳ, ὃ ἐλατόμησεν ἐν τῇ πέτρᾳ, καὶ προσκυλίσας λίθον μέγαν τῇ θύρᾳ τοῦ μνημείου ἀπῆλθε." Βλέπε ποσάκις τοῦ σώματος ἐμνημόνευσεν, ἵνα τῶν τὴν θεότητα βλασφημούντων ἐμφράξῃ τὰ στόματα. Τοῦτο καὶ ὁ τρισμακάριος πεποίηκε Μάρκος· ἐρῶ δὲ καὶ ἅπερ οὗτος ἱστόρησεν. "Ὀψίας, γάρ φησι, γενομένης, ἐπεὶ ἦν παρασκευή, ὅ ἐστι προσάββατον, ἐλθὼν Ἰωσὴφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθίας εὐσχήμων βουλευτής, ὃς καὶ αὐτὸς ἦν προσδεχόμενος τὴν βασιλείαν

ISMDPJCVOR 2 καὶ om. V 3 τὴν ante Μαριὰμ add. I βλέπετε: ἴδετε forte recte SJ 10 ἐνίοτε: ἐσθ' ὅτε J λειψάνων κειμένων V 19 ἀπόχρη: ἀρκεῖ J 20 τῷ ante τάφῳ add. J θεότης IJV 21 σώμασι γὰρ S 22 σαφῶς om. J 24 πλούσιος om. J 28 ἐν ante μνημείῳ add. VO 32–3 παρασκευὴ ἦν S 33 ὁ om. IS

Sk.: *I ako mi uz ove izneseš bezbroj drugih riječi, nećeš me nagovoriti da podijelim patnju. Čuo sam naime kako je i anđeo onima uz Mariju rekao: "Hajde, vidite gdje je ležao Gospodin."*

Pr.: *To i mi običavamo činiti. Zajedničkim imenima naime nazivamo također dio. Kada naime ulazimo u svete prostore svetih apostola, proroka ili mučenika, pitamo tko se nalazi u lijesu? Oni pak koji znaju istinu odgovarajući kažu: možda Toma apostol ili Ivan Krstitelj ili prvomučenik Stjepan ili poimence navode nekog drugog od svetih iako se katkad tu nalaze posve mali ostaci. Ali nijedan koji sluša ova zajednička imena koja označuju istodobno i dušu i tijelo neće smatrati da su u grobnicama smještene i duše, nego zna da se u grobnicama nalaze samo tijela ili mali dijelovi tijela. To isto je učinio i onaj sveti anđeo kada je nazvao tijelo imenom osobe.*

Sk.: *Odakle ćeš pokazati da je anđeo govorio ženama o Gospodnjem tijelu?*

Pr.: *Prvo, dostatan je sam grob da razriješi pitanje. Nije naime duša predana grobu ni božanstvo čija je narav neopisiva, jer se grobovi grade za tijela. Zatim, i božansko Pismo to jasno naučava. Jer, Bogom nadahnuti Matej na isti način izvješćuje: "Uvečer dođe neki bogat čovjek iz Arimateje, imenom Josip, koji* 259 *i sam bijaše učenik Isusov. On pristupi Pilatu i zaiska tijelo Isusovo. Tada Pilat zapovijedi da mu se dadne. Josip uze tijelo, povi ga u čisto platno i položi u svoj novi grob koji bijaše isklesao u stijeni. Dokotrlja veliki kamen na grobna vrata i otiđe." Gledaj koliko je puta spomenuo tijelo da bi začepio usta onima koji pogrđuju božanstvo. To je učinio i najblaženiji Marko. Reći ću i ono što je on izvjestio: "A uvečer, kaže naime, jer bijaše priprava, to jest predvečerje subote, dođe Josip iz Arimateje, ugledan vijećnik, koji također iščekivaše kraljevstvo Božje: odvaži se,*

3 Mt 28:6 21–25 Mt 27:57–60 28–369.4 Mk 15:42–6

τοῦ θεοῦ, τολμήσας εἰσῆλθε πρὸς Πιλᾶτον, καὶ ᾐτήσατο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. Ὁ δὲ Πιλᾶτος ἐθαύμασεν εἰ ἤδη τέθνηκε, καὶ προσκαλεσάμενος τὸν κεντυρίωνα ἐπηρώτησεν αὐτὸν εἰ πάλαι ἀπέθανε· καὶ γνοὺς ἀπὸ τοῦ κεντυρίωνος ἐδωρήσατο τὸ σῶμα τῷ Ἰωσήφ· καὶ ἀγοράσας σινδόνα καὶ καθελὼν αὐτὸν ἐνείλησεν τῇ σινδόνι, καὶ κατέθηκεν ἐν μνημείῳ," καὶ τὰ ἑξῆς. Θαύμασον τοίνυν τὴν συμφωνίαν ὁρῶν καὶ συμφώνως καὶ συνεχῶς φερόμενον τὸ τοῦ σώματος ὄνομα. Καὶ ὁ πανεύφημος δὲ Λουκᾶς παραπλησίως ἱστόρηκεν, ὡς τὸ σῶμα ᾔτησεν ὁ Ἰωσήφ, καὶ λαβὼν τῶν νομιζομένων ἠξίωσεν. Ὁ δὲ θειότατος Ἰωάννης καὶ ἕτερα προσιστόρησεν. "Ἠρώτησε, γάρ φησι, τὸν Πιλᾶτον Ἰωσὴφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθίας, ὢν μαθητὴς τοῦ Ἰησοῦ, κεκρυμμένος δὲ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων, ἵνα ἄρῃ τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἐπέτρεψεν ὁ Πιλᾶτος. Ἦλθεν οὖν καὶ ἦρε τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. Ἦλθε δὲ καὶ Νικόδημος, ὁ ἐλθὼν πρὸς τὸν Ἰησοῦν νυκτὸς τὸ πρότερον, φέρων μίγμα σμύρνης καὶ ἀλόης λίτρας ρ′. Ἔλαβον οὖν τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἐνείλησαν αὐτὸ ὀθονίοις μετὰ τῶν ἀρωμάτων, καθὼς ἔθος ἐστὶν τοῖς Ἰουδαίοις ἐνταφιάζειν. Ἦν δὲ ἐν τῷ τόπῳ ὅπου ἐσταυρώθη κῆπος, καὶ ἐν τῷ κήπῳ μνημεῖον καινόν, ἐν ᾧ οὐδέπω οὐδεὶς ἐτέθη. Ἐκεῖ οὖν διὰ τὴν παρασκευὴν τῶν Ἰουδαίων, ὅτι ἐγγὺς ἦν τὸ μνημεῖον, ἔθηκαν τὸν Ἰησοῦν." Ὅρα τοίνυν ποσάκις τοῦ σώματος μνημονεύσας, καὶ δείξας ὡς τοῦτο τῷ σταυρῷ προσηλώθη, καὶ τοῦτο ᾔτησε τὸν Πιλᾶτον ὁ Ἰωσήφ, καὶ τοῦτο καθεῖλεν ἀπὸ τοῦ ξύλου, καὶ τοῦτο τοῖς ὀθονίοις μετὰ τῆς σμύρνης καὶ τῆς ἀλόης ἐνείλησαν, τότε τὸ τοῦ προσώπου τέθεικεν ὄνομα, καὶ τὸν Ἰησοῦν εἴρηκεν ἐν τῷ μνημείῳ τεθῆναι. Τούτου δὴ ἕνεκα καὶ ὁ ἄγγελος ἔφη· "Δεῦτε, βλέπετε ὅπου ἔκειτο ὁ κύριος," ἀπὸ τῆς κοινῆς προσηγορίας τὸ σῶμα καλέσας. Οὕτω γὰρ καὶ ἡμεῖς λέγειν εἰώθαμεν, ἐν τῷδε τῷ τόπῳ ὁ δεῖνα
260 ἐτάφη, καὶ οὔ φαμεν, τὸ σῶμα τοῦ δεῖνος, ἀλλὰ ὁ δεῖνα. Πᾶς δὲ σωφρονῶν οἶδεν ὡς περὶ τοῦ σώματος λέγομεν. Οὕτω δὲ λέγειν σύνηθες τῇ θείᾳ γραφῇ· "Ἀπέθανε, γάρ φησιν, Ἀαρών, καὶ ἔθαψαν αὐτὸν ἐν Ὢρ τῷ ὄρει·" καί· "Ἀπέθανε Σαμουήλ, καὶ ἔθαψαν αὐτὸν ἐν Ἀρμαθέμ," καὶ μυρία τοιαῦτα. Τοῦτο τὸ ἔθος τετήρηκεν ὁ θεῖος

ISMDPJCVOR 3 ἠρώτησεν J αὐτὸν om. V 5 αὐτόν: αὐτὸ V ἐν ante τῇ add. S τέθεικεν J 8 ἱστόρησεν IS^{ac} ὁ om. J 10 προιστόρησεν SJ φησι om. ISV ὁ ante Ἰωσὴφ add. J 11 Ἰησοῦ: κυρίου IS 14 πρότερον: πρῶτον J 16 ἐστιν ἔθος V 20 Ἰησοῦν: κύριον I 24 τῷ om. V 25 οὖν post δὴ add. J καὶ om. J βλέπετε: ἴδετε forte recte J 29 ὡς: ὅτι S γε post δέ add. J καὶ τοῖς παλαιοῖς post λέγειν add. J 30 τῇ θείᾳ γραφῇ om. J 30–1 καὶ --- ὄρει om. J 32 καὶ ante ὁ add. J

uđe k Pilatu i zaiska tijelo Isusovo. Pilat se začudi da je već umro pa dozva satnika, i pita ga, je li odavno umro. Kada sazna od satnika, darova Josipu tijelo. Josip kupi platno, skine tijelo i zavije ga u platno te položi u grob", i dalje što slijedi. Divi se, dakle, gledajući sklad i kako je skladno i neprekidno upotrebljavano ime tijela. I najhvaljeniji Luka je slično ispripovjedio kako je Josip zaiskao tijelo i primivši ga udostojao ga onoga što je običajima određeno. Najbožanskiji Ivan pridodao je izvješću i drugo: "Nakon toga, kaže naime, Josip iz Arimateje, koji je – kriomice, u strahu od Židova – bio učenik Isusov, zamoli Pilata da smije skinuti tijelo Isusovo. I dopusti mu Pilat. Tako Josip ode i skinu Isusovo tijelo. Dođe i Nikodem – onaj koji je ono prije bio došao k Isusu noću – i donese sa sobom sto litara smjese smirne i aloja. Uzeše, dakle, tijelo Isusovo i poviše u povoje s mirisima, kako je u Židova običaj za ukop. A na mjestu, gdje je Isus bio raspet, bijaše vrt i u vrtu nov grob u koji još nitko ne bijaše položen. Ondje, dakle, zbog židovske Priprave, jer grob bijaše blizu, polože Isusa." Gledaj, dakle, koliko je puta tijelo spomenuo i pokazao da je ono bilo prikovano na križ i njega je Josip zatražio od Pilata i njega je skinuo s drva i njega je povio u povoje sa smirnom i alojem, tada mu je dao ime osobe i rekao je da je Isus položen u grob. Zbog toga je i anđeo rekao: "Hajde, vidite gdje je ležao Gospodin", nazvavši tijelo zajedničkim imenom. Tako naime i mi običavamo govoriti. Na ovom mjestu je pokopan taj i taj i ne kažemo tijelo toga, nego taj. Svatko razborit zna da govori- 260
mo o tijelu. Tako obično govori božansko Pismo: "Umrije", kaže naime, "Aron i pokopaše ga na brdu Hor", i : "Umrije Samuel i pokopaše ga u Armatemu" i bezbroj toga. Ovog se običaja

(6–8 Lk 23:50–3) 9–18 Iv 19:38–42 22–23 Mt 28:6 26–27 Br 20:28 27–28 1 Sam 25:1

ἀπόστολος τοῦ δεσποτικοῦ μνημονεύσας θανάτου. "Παρέδωκα, γάρ φησιν, ὑμῖν ἐν πρώτοις, ὃ καὶ παρέλαβον, ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς γραφάς, καὶ ὅτι ἐτάφη, καὶ ὅτι ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς," καὶ τὰ ἑξῆς.

ΕΡΑΝ. Ἐν οἷς ἀνέγνως ἀρτίως, οὐ σώματος ἐμνημόνευσεν ὁ ἀπόστολος, ἀλλὰ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ. Κατὰ σαυτοῦ τοίνυν τὴν μαρτυρίαν παρήγαγες, καὶ σαυτὸν τοῖς σοῖς ἔβαλες βέλεσιν.

ΟΡΘ. Ἐπελήσθης, ὡς ἔοικεν, ὅτι τάχιστα τῶν μακρῶν ἐκείνων ὧν διεξῆλθον λόγων, δεικνὺς ὅτι πολλάκις τοῖς τῶν προσώπων ὀνόμασι καὶ τὸ σῶμα προσαγορεύουσι. Ταὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ νῦν δέδρακεν ὁ θεῖος ἀπόστολος, καὶ τοῦτο αὐτόθεν ῥᾴδιον διαγνῶναι. Σκοπήσωμεν δὲ ὡδί. Τοῦ δὴ χάριν ταῦτα γέγραφε Κορινθίοις ὁ θεσπέσιος οὗτος ἀνήρ;

ΕΡΑΝ. Τινὲς αὐτοὺς ἐξηπάτησαν, ὡς οὐκ ἔσται σωμάτων ἀνάστασις. Τοῦτο τοίνυν μαθὼν ὁ τῆς οἰκουμένης διδάσκαλος, τοὺς περὶ τῆς τῶν σωμάτων ἀναστάσεως αὐτοῖς προσενήνοχε λόγους.

ΟΡΘ. Καὶ τί δήποτε, δεῖξαι βουλόμενος τὴν τῶν σωμάτων ἀνάστασιν, τὴν δεσποτικὴν ἀνάστασιν εἰς μέσον παρήγαγεν;

ΕΡΑΝ. Ὡς ἱκανὴν δηλῶσαι τὴν πάντων ἡμῶν ἀνάστασιν.

ΟΡΘ. Τί γὰρ ἐοικὸς ἔχει τῷ θανάτῳ τῶν ἄλλων, ἵνα τῇ ἀναστάσει τεκμηριώσῃ τὴν πάντων ἀνάστασιν;

ΕΡΑΝ. Τούτου χάριν ἐνηνθρώπησεν ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ πέπονθε, καὶ θανάτου πεῖραν ἔλαβεν, ἵνα καταλύσῃ τὸν θάνατον. Ἀναστὰς τοιγαροῦν διὰ τῆς οἰκείας ἀναστάσεως κηρύττει τὴν πάντων ἀνθρώπων ἀνάστασιν.

ΟΡΘ. Καὶ τίς ἂν πιστεύσειεν ἀνάστασιν ἀκούων θεοῦ ταύτῃ παραπλησίως καὶ τὴν πάντων ἀνθρώπων ἀνάστασιν ἔσεσθαι; Οὐκ ἐᾷ γὰρ πιστεύειν τῷ λόγῳ τῆς ἀναστάσεως τῶν φύσεων τὸ ἀνόμοιον. Ὁ μὲν γὰρ θεός, οἱ δὲ ἄνθρωποι· πλεῖστον δὲ ὅσον θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τὸ μέσον· οἱ μὲν γὰρ θνητοὶ καὶ ἐπίκηροι, καὶ χόρτῳ καὶ ἄνθει ἀπεικασμένοι· ὁ δὲ παντοδύναμος.

ΕΡΑΝ. Ἀλλὰ σῶμα εἶχεν ἐνανθρωπήσας ὁ θεὸς λόγος, καὶ διὰ τούτου τὴν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἔδειξεν ὁμοιότητα.

ISMDPJCVOR 3 ὅτι² om. J 7 τοίνυν om. J 9 ὅτι τάχιστα om. J 15–17 *ΟΡΘ.* attrib. J 15 ἔστι V 18–19 *ΕΡΑΝ.* attrib. J 20 *ΟΡΘ.* attrib. J 21–2 *ΕΡΑΝ.* attrib. J 22 ἀπάντων S 23–6 *ΟΡΘ.* attrib. J 27–32 *ΕΡΑΝ.* attrib. J 33–4 *ΟΡΘ.* attrib. J 33 ὁ θεὸς λόγος ἐνανθρωπήσας S 34 καὶ συγγένειαν post ὁμοιότητα add. J

držao božanski Apostol kada je spomenuo Gospodnju smrt. "Doista", kaže, "predadoh vam ponajprije što i primih: Krist umrije za grijehe naše po Pismima; bi pokopan i uskrsnu treći dan po Pismima"; i ostalo što slijedi.

Sk.: *U onom što si upravo pročitao Apostol nije spominjao tijelo, nego Krista, Spasitelja nas sviju. Protiv samog sebe si, dakle, iznio svjedočanstvo i samog si sebe gađao svojim strijelama.*

Pr.: *Prebrzo si, čini se, zaboravio one duge rasprave u kojima sam pokazao da tijelo često nazivaju imenima osoba. To je isto sada učinio i božanski Apostol i to je lako iz istog spoznati. Promotrimo to ovako. Zbog čega je to onaj Bogom nadahnuti muž napisao Korinćanima?*

Sk.: *Neki su ih prevarili da neće biti uskrsnuća tijela. To, dakle, saznavši, učitelj cijelog svijeta iznio im je riječi o uskrsnuću tijela.*

Pr.: *I zašto je, hoteći pokazati uskrsnuće tijela, stavio u središte Gospodnje uskrsnuće?*

Sk.: *Jer ono može dokazati uskrsnuće nas sviju.*

Pr.: *Kakvu on, naime, ima sličnost sa smrću drugih da njegovo uskrsnuće može dokazati uskrsnuće sviju?*

Sk.: *Radi toga se jedinorođeni Božji Sin učovječio i trpio i kušao smrt da uništi smrt. Uskrsnuvši, dakle, vlastitim uskrsnućem navješćuje uskrsnuće svih ljudi.*

Pr.: *I tko će, slušajući o Božjem uskrsnuću, povjerovati da će tako slično biti i s uskrsnućem svih ljudi? Nejednakost naime naravi ne dopušta vjerovati u riječ uskrsnuća. On je naime Bog, a ovi su ljudi; najveća je pak razlika između Boga i ljudi; jer, oni su smrtni i slabi i slični sijenu i cvijetu, a on je svemoguć.*

Sk.: *Ali Bog Riječ je imala tijelo kad se učovječila i po njemu je pokazala jednakost s ljudima.*

1–4 1 Kor 15:3–4 (21–2 Heb 2:9–14)

ΟΡΘ. Τοῦ σώματος οὖν ἄρα ὅλως τό τε πάθος καὶ ὁ θάνατος καὶ ἡ ἀνάστασις, καὶ τοῦτο δεικνὺς ἑτέρωθεν ὁ θεῖος ἀπόστολος ὑπισχνεῖται πᾶσι τὴν ἀναβίωσιν, καὶ τοῖς τῇ μὲν τοῦ σωτῆρος ἀναστάσει
261 πιστεύουσι, τὴν δὲ κοινὴν πάντων ἀνάστασιν μῦθον ὑπολαμβάνουσι, κέκραγε λέγων· "Εἰ δὲ Χριστὸς κηρύσσεται ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, πῶς λέγουσί τινες ἐν ὑμῖν, ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν; Εἰ δὲ ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται· εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, ματαία ἡ πίστις ὑμῶν, ἔτι ἐστὲ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν." Καὶ ἀπὸ μὲν τοῦ γεγενημένου τὸ ἐσόμενον βεβαιοῖ· ἀπὸ δὲ τοῦ ἀπιστουμένου ἐκβάλλει τὸ πιστευόμενον. Εἰ γὰρ ἐκεῖνο, φησίν, ὑμῖν ἀδύνατον καταφαίνεται, καὶ τοῦτο δήπου ψευδές. Εἰ δὲ τοῦτό γε ἀληθὲς καὶ πιστὸν εἶναι δοκεῖ, κἀκεῖνο ὡσαύτως δοκείτω εἶναι πιστόν. Σώματος γὰρ ἀνάστασις κἀνταῦθα κηρύττεται, καὶ ἀπαρχὴ τοῦτό γε ἐκείνων προσαγορεύεται. Τοῦτο γὰρ μετὰ τοὺς πάλαι πολλοὺς συλλογισμοὺς ἀποφαντικῶς εἴρηκεν. "Νυνὶ δὲ Χριστὸς ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἐγένετο. Ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν. Ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτως καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται." Καὶ οὐ μόνον τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως ἐβεβαίωσε λόγον, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον ἀπεκάλυψε. Ταύτῃ τοι καὶ ἄνθρωπον τὸν Χριστὸν προσηγόρευσεν, ἵνα δείξῃ τὴν θεραπείαν τῇ νόσῳ κατάλληλον.

ΕΡΑΝ. Ἄνθρωπος οὖν μόνον ἐστὶν ὁ Χριστός;

ΟΡΘ. Ἄπαγε· τοὐναντίον γὰρ πολλάκις εἰρήκαμεν, ὡς οὐ μόνον ἄνθρωπός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ θεὸς προαιώνιος. Πέπονθε δὲ ὡς ἄνθρωπος, οὐχ ὡς θεός. Καὶ τοῦτο σαφῶς ἡμᾶς ἐδίδαξεν ὁ θεῖος ἀπόστολος εἰρηκώς· "Ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν." Καὶ Θεσσαλονικεῦσι δὲ γράφων ἀπὸ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἀναστάσεως βεβαιοῖ τὸν περὶ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως λόγον. "Εἰ γὰρ πιστεύομεν, φησίν, ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, οὕτως καὶ ὁ θεὸς τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῷ."

ΕΡΑΝ. Ἔδειξε μὲν ὁ ἀπόστολος τὴν κοινὴν ἀνάστασιν διὰ τῆς

ISMDPJCVOR 1 ὅλως τό τε: ὦ λῷστε τὸ J 2 ἑτέρωθεν: ἑτέρωθι S: ἐγερθὲν J 3 μὲν τῇ J 4 καὶ μὴ ἀπιστοῦσι post πιστεύουσι add. J 6 ἐν ὑμῖν τινες J ὅτι — ἔστιν: μὴ εἶναι νεκρῶν ἀνάστασιν S Εἶτα συλλογίζεται ante Εἰ add. J 14 πάλαι om. J 16 ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται V 19 τῆς om. SJ 22 τὴν θεραπείαν δείξῃ S 28 δὲ om. J 31 οὕτως ὁ θεὸς καὶ JV

Pr.: *Tijelu, dakle, posve pripada patnja, smrt i uskrsnuće. I
to pokazujući na drugom mjestu božanski Apostol obećava svi-
ma oživljavanje, i onima koji vjeruju u Spasiteljevo uskrsnuće,
a zajedničko uskrsnuće sviju smatraju pričom glasno je dovi-* 261
knuo: "No ako se pripovijeda da je Krist od mrtvih uskrsnuo kako neki među vama govore da nema uskrsnuća mrtvih? Ako nema uskrsnuća mrtvih, ni Krist nije uskrsnuo. Ako pak Krist nije uskrsnuo, zaludu je vjera vaša, još ste u svojim grijesima." I iz onog što se dogodilo potvrđuje buduće, a iz onog što se ne vjeruje odbacuje ono što se vjeruje. Jer, ako se ono vama, kaže, čini nemogućim, i ovo je svakako laž. A ako se ovo čini istinitim i dostojnim vjerovanja, neka se i ono isto tako činiti dostojnim vjerovanja. I ovdje se naime navješćuje uskrsnuće tijela i naziva ga se prvijencem onih. To je naime nakon već mnogih zaključaka potvrdno rekao: "Ali sada: Krist uskrsnu od mrtvih, prvina usnulih. Dosita po čovjeku smrt, po čovjeku i uskrsnuće od mrtvih! Jer kao što u Adamu svi umiru, tako će i u Kristu svi biti oživljeni." I nije samo utvrdio istinu uskrsnuća nego i objavio tajnu rasporedbe spasenja. Na ovom je mjestu Krista nazvao čovjekom da pokaže lijek koji odgovara bolesti.

Sk.: *Krist je, dakle, samo čovjek?*

Pr.: *Bože sačuvaj! Suprotno smo naime često govorili, da nije samo čovjek nego i vječni Bog. Trpio je pak kao čovjek, ne kao Bog. I to nas je jasno poučio božanski Pavao rekavši: "Doista, po čovjeku smrt, po čovjeku i uskrsnuće od mrtvih!" I pišući Solunjanima utvrđuje istinu zajedničkog uskrsnuća uskrsnućem našega Spasitelja: "Doista, ako vjerujemo", kaže, "da Isus umrije i uskrsnu, onda će Bog i one koji usnuše u Isusu, privesti zajedno s njime."*

Sk.: *Apostol je dokazao zajedničko uskrsnuće uskrsnućem*

5–8 1 Kor 15:12–13, 17 (sic)   15–18 1 Kor 15:20–2   24–5 1 Kor 15:21   27–29 1 Sol 4:14

δεσποτικῆς ἀναστάσεως. Καὶ δῆλον ὡς σῶμα ἦν κἀνταῦθα τὸ τεθνεός τε καὶ ἀναστάν. Οὐ γὰρ ἂν ἐπειράθη διὰ τούτου γε δεῖξαι τὴν πάντων ἀνάστασιν, εἰ μὴ τὴν πρὸς ἐκεῖνα εἶχε κατ' οὐσίαν συγγένειαν. Οὐ μὴν ἀνέξομαι τῇ ἀνθρωπείᾳ γε φύσει μόνῃ προσάψαι τὸ πάθος· ἀλλ' ἀκόλουθον εἶναί μοι δοκεῖ τὸ λέγειν τὸν θεὸν λόγον τεθνηκέναι σαρκί.

ΟΡΘ. Πολλάκις ἐδείξαμεν, ὡς τὸ φύσει ἀθάνατον κατ' οὐδένα γε τρόπον ἀποθανεῖν δύναται. Εἰ τοίνυν τέθνηκεν, οὐκ ἄρα ἀθάνατος. Ἡλίκοι δὲ τῇ βλασφημίᾳ τῶν λόγων οἱ κίνδυνοι;

ΕΡΑΝ. Φύσει μέν ἐστιν ἀθάνατος, ἐνανθρωπήσας δὲ πέπονθεν.

ΟΡΘ. Τοιγαροῦν τροπὴν ὑπέμεινε. Πῶς γὰρ ἄλλως ἀθάνατος ὢν ἐδέξατο θάνατον; Ἀλλὰ μὴν συνωμολογήσαμεν ἄτρεπτον εἶναι τὴν
264 τῆς τριάδος οὐσίαν· ἥκιστα οὖν ἄρα θανάτου μετέλαχε φύσιν ἔχων ὑπερτέραν τροπῆς.

ΕΡΑΝ. Ὁ θεῖος εἴρηκε Πέτρος, "Χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί."

ΟΡΘ. Τούτῳ γε καὶ ὁ ἡμέτερος συμφωνεῖ λόγος· ἐκ γὰρ τῆς θείας γραφῆς μεμαθήκαμεν τὸν τῶν δογμάτων κανόνα.

ΕΡΑΝ. Πῶς τοίνυν οὔ φατε τὸν θεὸν λόγον πεπονθέναι σαρκί;

ΟΡΘ. Ὅτι παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ ταύτην οὐχ εὑρήκαμεν τὴν φωνήν.

ΕΡΑΝ. Καὶ μὴν τοῦ μεγάλου Πέτρου χρῆσιν τοιαύτην ἀρτίως παρήγαγον.

ΟΡΘ. Ἀγνοεῖς, ὡς ἔοικε, τὴν τῶν ὀνομάτων διαφοράν.

ΕΡΑΝ. Ποίων ὀνομάτων; Οὐ δοκεῖ σοι θεὸς εἶναι λόγος ὁ δεσπότης Χριστός;

ΟΡΘ. Τὸ Χριστὸς ὄνομα ἐπὶ τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν τὸν ἐνανθρωπήσαντα θεὸν λόγον δηλοῖ· τὸ Ἐμμανουὴλ τὸν μεθ' ἡμῶν θεόν, τὸν θεὸν καὶ ἄνθρωπον· τὸ δέ γε θεὸς λόγος οὑτωσὶ λεγόμενον τὴν ἁπλῆν φύσιν, τὴν προκόσμιον, τὴν ὑπέρχρονον, τὴν ἀσώματον σημαίνει. Οὗ δὴ χάριν τὸ πανάγιον πνεῦμα τὸ διὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων φθεγξάμενον οὐδαμοῦ πάθος ἢ θάνατον τῇδε τῇ προσηγορίᾳ προσήρμοσεν.

ΕΡΑΝ. Εἰ τῷ Χριστῷ προσάπτει τὸ πάθος, ὁ δὲ θεὸς λόγος ἐνανθρωπήσας ὠνομάσθη Χριστός, οὐδὲν ἄτοπον οἶμαι δρᾶν λέγων τὸν θεὸν λόγον πεπονθέναι σαρκί.

ISMDPJCVOR   1 Καὶ δῆλον: Δηλῶν J   τὸ om. J   τεθνεώς IV   4 γε τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει S   6 γε om. J   8 Ἡλίκοι: Ἁλίσκῃ J   οἱ κίνδυνοι om. J   10 δὴ post γὰρ add. J   21 προσήγαγον J   23 λόγος εἶναι J   26 θεὸν om. V   τὸ: τὸν J   27 γε om. J   28 ὑπερκόσμιον J   33 δρᾶν: δρᾷ ὁ V   33–4 λέγων post πεπονθέναι transp. I: om. S: post λόγον transp. V

Gospodnjim. I jasno je da i ovdje tijelo bijaše i ono koje je umrlo i uskrsnulo. Jer, ne bi bio pokušao time dokazati uskrsnuće svih, da nije među njima srodnosti biti. Neću dopustiti doista da se pripisuje patnja samo ljudskoj naravi, nego je primjereno, čini mi se, govoriti da je Bog Riječ umrla tijelom.

Pr.: *Često smo pokazali da po naravi besmrtno ni na koji način ne može umrijeti. Ako je, dakle, umrla, doista nije besmrtna. Koliko opasnostî u bogohulnim riječima?*

Sk.: *Po naravi je besmrtna, ali je trpjela pošto se učovječila.*

Pr.: *Podnijela je, dakle, promjenu. Jer, kako je, inače besmrtna, primila smrt? Ali ipak smo zajedno priznali da je bit Trojstva nepromjenjiva. Nije, dakle, nikako bio sudionikom smrti* 264
onaj koji ima narav koja nadilazi promjenu.

Sk.: *Božanski je Petar rekao: "Krist je, dakle, trpio za nas po tijelu."*

Pr.: *S tim je u skladu i naša riječ, jer smo iz božanskog Pisma naučili pravilo dogmi.*

Sk.: *Zašto, dakle, ne kažete da je Bog Riječ trpjela po tijelu?*

Pr.: *Jer u božanskom Pismu nismo našli taj izraz.*

Sk.: *A ipak sam malo prije donio takvu uporabu kod velikog Petra.*

Pr.: *Ne poznaješ, kako se čini, razliku imena.*

Sk.: *Kojih imena? Ne čini li ti se da je Gospodin Krist Bog Riječ?*

Pr.: *Ime Krist kod našeg Gospodina i Spasitelja označuje Boga Riječ koja se učovječila, Emanuel Boga s nama, Boga i čovjeka; a Bog Riječ, baš tako izgovorena, označuje jednostavnu narav, onu prije svijeta, nadvremenu, netjelesnu. Zbog toga Presveti Duh koji je govorio preko svetih apostola nikad ne pripisuje patnju ili smrt ovom imenu.*

Sk.: *Ako pripisuje patnju Kristu, a Bog Riječ koja se učovječila nazvana je Kristom, smatram da ne činim ništa neprikladno govoreći da je Bog Riječ trpjela po tijelu.*

14–15 1 Pt 4:1 (25–26 Mt 1:23)

ΟΡΘ. Πάντολμον μὲν οὖν καὶ μάλα θρασὺ τὸ ἐγχείρημα. Ἐξετάσωμεν δὲ ὧδέ πη τὸν λόγον. Τὸν θεὸν λόγον ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς εἶναι ἡ θεία λέγει γραφή.

ΕΡΑΝ. Ἀληθῆ λέγεις.

ΟΡΘ. Καὶ μέντοι καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡσαύτως ἐκ τοῦ θεοῦ εἶναι διδάσκει.

ΕΡΑΝ. Ὡμολόγηται.

ΟΡΘ. Ἀλλὰ τὸν μὲν θεὸν λόγον υἱὸν ὀνομάζει μονογενῆ.

ΕΡΑΝ. Οὕτως ὀνομάζει.

ΟΡΘ. Τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον υἱὸν οὐδαμοῦ προσηγόρευσεν.

ΕΡΑΝ. Οὐ δῆτα.

ΟΡΘ. Καίτοι ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς καὶ τοῦτο ἔχει τὴν ὕπαρξιν.

ΕΡΑΝ. Ἀληθές.

ΟΡΘ. Ἐπειδὴ τοίνυν συνομολογοῦμεν ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς εἶναι καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα, τολμήσαις ἄν ποτε υἱὸν ὀνομάσαι τὸ πανάγιον πνεῦμα;

ΕΡΑΝ. Οὐδαμῶς.

ΟΡΘ. Διατί;

ΕΡΑΝ. Ἐπειδήπερ οὐχ εὑρίσκω τόδε τὸ ὄνομα παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ.

ΟΡΘ. Ἀλλὰ γεγεννημένον;

265 ΕΡΑΝ. Οὐδὲ τοῦτο.

ΟΡΘ. Τοῦ δὴ χάριν;

ΕΡΑΝ. Οὐκ ἐδιδάχθην οὐδὲ τοῦτο παρὰ τῆς θείας γραφῆς.

ΟΡΘ. Τὸ δὲ μὴ γεγεννημένον μήτ' αὖ ἐκτισμένον ποίας ἂν εἰκότως τύχοι προσηγορίας;

ΕΡΑΝ. Ἄκτιστον αὐτὸ καὶ ἀγέννητον ὀνομάζομεν.

ΟΡΘ. Τὸ δὲ πανάγιον πνεῦμα οὔτε ἐκτίσθαι οὔτε μὴν γεγεννῆσθαί φαμεν.

ΕΡΑΝ. Οὐδαμῶς.

ΟΡΘ. Καλέσαι οὖν ἀγέννητον θαρσήσαις ἂν τὸ πανάγιον πνεῦμα;

ΕΡΑΝ. Οὐ δῆτα.

ΟΡΘ. Καὶ τί δήποτε μὴ καλεῖς ἀγέννητον τὸ φύσει μὲν ἄκτιστον, μηδαμῶς δὲ γεγεννημένον;

ΕΡΑΝ. Ὅτι τοῦτο οὐ μεμάθηκα παρὰ τῆς θείας γραφῆς, καὶ σφόδρα δειμαίνω λέγειν τὰ παρ' ἐκείνης σεσιγημένα.

ISMDPJCVOR 2 τοῦ ante πατρὸς add. IV 5 καὶ² om. V 10 υἱὸν om. ISV
12 πατρὸς καὶ θεοῦ V 14 θεοῦ καὶ om. I 19 Ἐπειδὴ S 24 Ὅτι ante οὐκ add. S
25 μὴ: μήτε J 28 ἐκτίσθη V μὴν: αὖ V 33–4 τὸ --- δὲ: μηδαμῶς J
35 τοῦτο: τουτὶ IS

Pr.: *Posve smion, dakle, i veoma obijestan je taj pokušaj. Ispitajmo taj govor otprilike ovako. Božansko Pismo kaže da je Bog Riječ od Boga Oca.*

Sk.: *Istinito kažeš.*

Pr.: *I doista naučava da je i Duh Sveti isto tako od Boga.*

Sk.: *Priznaje se.*

Pr.: Ali Boga Riječ naziva jedinorođenim Sinom.

Sk.: *Tako ga naziva.*

Pr.: *Nikad nije Duha Svetoga nazvalo Sinom.*

Sk.: *Nikad.*

Pr.: *Pa ipak i on ima od Boga Oca postojanje.*

Sk.: *Istinito je.*

Pr.: *Budući da, dakle, zajedno priznajemo da su od Boga Oca i Sin i Duh Sveti, bi li se ikada usudio Duha Svetoga nazvati Sinom?*

Sk.: *Nikada.*

Pr.: *Zbog čega?*

Sk.: *Jer ne nalazim ovo ime u božanskom Pismu.*

Pr.: *Ali rođenim?*

Sk.: *Ni to.* 265

Pr.: *Zbog čega?*

Sk.: *Ni to nisam naučio iz božanskog Pisma.*

Pr.: *Koji će naziv s pravom primiti ono što nije rođeno niti pak stvoreno.*

Sk.: *Nazivamo ga nestvorenim i nerođenim*

Pr.: *Kažemo da Presveti Duh nije ni stvoren niti stvarno rođen.*

Sk.: *Nikako.*

Pr.: *Bi li se usudio Duha Svetog nazvati nerođenim?*

Sk.: *Nikada.*

Pr.: *A zašto njega koji je po naravi nestvoren i nikada rođen ne nazivaš nerođenim?*

Sk.: *Jer to nisam naučio iz božanskog Pisma i veoma se bojim govoriti o onom što je Pismo prešutjelo.*

ΟΡΘ. Ταύτην δὴ οὖν ἡμῖν, ὦ ἀγαθέ, τὴν εὐλάβειαν καὶ ἐπὶ τοῦ σωτηρίου διατήρησον πάθους, καὶ ὅσα τῶν θείων ὀνομάτων ἀφῆκεν ἡ γραφὴ τοῦ πάθους ἐλεύθερα, ἄφες καὶ σύ, καὶ μὴ προσάψῃς τούτοις τὸ πάθος.

ΕΡΑΝ. Καὶ τίνα ταῦτά ἐστιν;

ΟΡΘ. Οὐδαμοῦ τῇ θεὸς προσηγορίᾳ τὸ πάθος συνέζευξεν.

ΕΡΑΝ. Οὐδὲ ἐγὼ τὸν θεὸν λόγον δίχα σώματος λέγω παθεῖν, ἀλλὰ σαρκὶ πεπονθέναι φημί.

ΟΡΘ. Τρόπον οὖν πάθους οὐκ ἀπάθειαν λέγεις· τοῦτο δέ γε οὐδὲ ψυχῆς πέρι ἀνθρωπείας φαίη τις ἄν. Τίς γὰρ εἴποι ἄν, μὴ κομιδῇ παραπαίων, ὅτι σαρκὶ τέθνηκεν ἡ Παύλου ψυχή; οὐδὲ γὰρ περὶ παμπονήρου τινὸς τοῦτό γε ἂν ῥηθείη ποτέ· ἀθάνατοι γὰρ καὶ τῶν πονηρῶν αἱ ψυχαί. Ἀλλὰ τὸν δεῖνα μὲν τὸν ἀνδροφόνον ἀνῃρῆσθαί φαμεν, τὴν τούτου δέ γε ψυχὴν οὐκ ἄν τις εἴποι κατεσφάχθαι σαρκί. Εἰ δὲ τὰς τῶν ἀνδροφόνων καὶ τυμβωρύχων ψυχὰς ἐλευθέρας εἶναι θανάτου φαμέν, πολλῷ δήπουθεν δικαιότερον ἀθάνατον εἰδέναι τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ψυχήν, ἅτε δὴ καὶ ἁμαρτίας ἥκιστα γεγευμένην. Εἰ γὰρ αἱ τὰ μέγιστα πλημμελήσασαι τοῦ θανάτου τὴν πεῖραν διὰ τὴν φύσιν διέφυγον, πῶς ἂν ἐκείνη, καὶ φύσιν ἀθάνατον ἔχουσα καὶ μηδὲ σμικρᾶς ἁμαρτίας δεξαμένη κηλῖδα, ἐδέξατο ἂν τοῦ θανάτου τὸ ἄγκιστρον;

ΕΡΑΝ. Μάτην ἡμῖν τοὺς μακροὺς τούτους προσενήνοχας λόγους. Ὁμολογοῦμεν γὰρ ἀθάνατον εἶναι τὴν τοῦ σωτῆρος ψυχήν.

ΟΡΘ. Καὶ ποίας οὐκ ἂν εἴητε ἄξιοι τιμωρίας, τὴν μὲν ψυχήν, ἣ κτιστὴν ἔχει τὴν φύσιν, ἀθάνατον λέγοντες, θνητὴν δὲ τῷ λόγῳ τὴν θείαν οὐσίαν κατασκευάζοντες; Καὶ τὴν μὲν τοῦ σωτῆρος ψυχὴν οὐ λέγοντες γεύσασθαι θανάτου σαρκί, αὐτὸν δὲ τὸν θεὸν λόγον, τὸν τῶν ἁπάντων δημιουργόν, τοῦτον λέγειν τολμῶντες πεπονθέναι τὸ πάθος;

266 *ΕΡΑΝ. Ἀπαθῶς αὐτὸν πεπονθέναι φαμέν.*

ΟΡΘ. Καὶ τίς σωφρονῶν τῶν καταγελάστων τούτων ἀνάσχοιτ' ἂν γρίφων; ἀπαθὲς γὰρ πάθος οὐδεὶς ἀκήκοε πώποτε, οὐδὲ ἀθάνατον θάνατον. Τὸ γὰρ ἀπαθὲς οὐ πέπονθε, καὶ τὸ πεπονθὸς οὐκ ἀπαθὲς μείνοι ἄν. Ἡμεῖς δὲ ἀκούομεν τοῦ θείου Παύλου βοῶντος· "Ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον."

ISMDPJCVOR 1 *οὖν δή, ὠγαθέ, τὴν εὐλάβειαν ἡμῖν* J 9 *Τροπὴν* J *γε* om. J 10 *εἴποι ἄν*: *εἴποιεν* S: *ἂν εἴποι* J 11 *γὰρ* om. J 12 *ῥηθείη ἄν* S 16 *δήπου* V 17 *γεγευμένης* S 19–20 *μικρᾶς* S: *σμικρὰν* J 22 *προενήνοχας* V 24 *ἄξιοι εἴητε* S 27 *γεγεῦσθαι* J 28 *τοῦτον*: *τοῦτο* J 30 *ἀκούειν* post *ἂν* add. S 31 *πώποτε*: *ποτε* V 34 *λέγοντος* ante *φῶς* add. S

Pr.: *Tu nam, dakle, pobožnost, o dobri, sačuvaj i kod spasonosne patnje i ona od božanskih imena, koja je božansko Pismo ostavilo slobodnim od patnje ostavi i ti i ne pripisuj njima patnju.*

Sk.: *A koja su to?*

Pr.: *Nigdje nije povezalo patnju s nazivom Bog.*

Sk.: *Ni ja ne kažem da je Bog Riječ trpjela bez tijela, nego tvrdim da je trpjela po tijelu.*

Pr.: *Stoga način trpljenja ne nazivaš netrpljivošću; niti bi bilo tko to rekao o ljudskoj duši. Tko bi naime rekao, osim ako nije sišao s uma, da je Pavlova duša umrla po tijelu? To se nikada ne bi reklo ni o nekom najzločestijem, jer su duše i zlih besmrtne. Ali kažemo da je neki čovjekoubojica silom uklonjen, a nitko ne bi rekao da je njegova duša ubijena po tijelu. Ako kažemo da su duše ubojica i pljačkaša grobova slobodne od smrti, zaista je mnogo pravednije dušu našega Spasitelja priznati besmrtnom, jer uopće nije okusila grijeha. Ako su naime one koje su najviše pogriješile izbjegle iskustvo smrti naravlju, kako bi ona koja je i po naravi besmrtna i nije primila na se ni malu ljagu grijeha primila udicu smrti.*

Sk.: *Uzalud si nam tako dugo raspredao. Priznajemo naime da je Spasiteljeva duša besmrtna.*

Pr.: *Pa, koje kazne niste dostojni vi koji govorite da je duša koja ima stvorenu narav besmrtna, a izmišljate da je u Riječi božanska bit smrtna? I ne kažete da je Spasiteljeva duša kušala smrt po tijelu, nego se usuđujete govoriti da je sama Bog Riječ, Stvoritelj svega, podnijela patnju?*

Sk.: *Kažemo da je ona trpjela netrpljivo.* 266

Pr.: *I tko će razborit podnijeti te smiješne i zagonetne riječi? Nitko naime još nikada nije čuo da je patnja netrpljiva niti da je smrt besmrtna. Jer, ono što je netrpljivo nije trpjelo, a ono što je trpjelo neće ostati netrpljivo. Mi pak čujemo božanskog Pavla kako viče: "Koji jedini ima besmrtnost prebiva u svjetlu nedostupnu."*

32–33 1 Tim 6:16a

ΕΡΑΝ. Τί οὖν φαμεν καὶ τὰς ἀοράτους δυνάμεις καὶ τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς καὶ αὐτούς γε τοὺς δαίμονας ἀθανάτους;

ΟΡΘ. Φαμέν· ἀλλὰ κυρίως ἀθάνατος ὁ θεός· οὐσίᾳ γὰρ ἀθάνατος, οὐ μετουσίᾳ· οὐ γὰρ παρ' ἑτέρου τὴν ἀθανασίαν ἔχει λαβών. Τοῖς δέ γε ἀγγέλοις καὶ τοῖς ἄλλοις, ὧν ἀρτίως ἐμνήσθης, αὐτὸς τὴν ἀθανασίαν δεδώρηται. Εἰ τοίνυν ἀθάνατον αὐτὸν ὁ θεσπέσιος ὀνομάζει Παῦλος, καὶ μόνον τὴν ἀθανασίαν ἔχειν φησίν, πῶς αὐτῷ τὸ τοῦ θανάτου προσαρμόζετε πάθος;

ΕΡΑΝ. Μετὰ τὴν σάρκωσιν αὐτὸν γεύσασθαι θανάτου φαμέν.

ΟΡΘ. Ἀλλ' ἄτρεπτον αὐτὸν πολλάκις ὡμολογήσαμεν. Εἰ δὲ ἀθάνατος πρότερον ὢν ὕστερον διὰ σαρκὸς ὑπέμεινε θάνατον, εἰ τοῦτό τις δέξαιτο, πῶς ἂν πιστεύσειε τῷ Δαβὶδ λέγοντι πρὸς αὐτόν· "Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι;" κατὰ γὰρ τὸν ὑμέτερον λόγον οὐκ ἔμεινεν. Ὁ αὐτὸς ἀθάνατος γὰρ ὢν διὰ σαρκὸς ὑπέμεινε θάνατον, τροπῆς ἡγησαμένης ὑπέμεινε θάνατον, ἐξέλιπε δὲ αὐτοῦ καὶ ἡ ζωὴ τρεῖς ἡμέρας καὶ ἰσαρίθμους νύκτας, καὶ ποίαν τὸ ταῦτα λέγειν ἀσεβείας ὑπερβολὴν καταλείπει; Οἶμαι γὰρ οὐδὲ τοῖς κατὰ τῆς ἀσεβείας ἀγωνιζομένοις τὸ ταῦτα διὰ τῆς γλώττης προφέρειν ἀκίνδυνον.

ΕΡΑΝ. Παῦσαι δυσσεβείας ἡμᾶς γραφόμενος. Οὐδὲ γὰρ ἡμεῖς τὴν θείαν φύσιν πεπονθέναι φαμέν, ἀλλὰ τὴν ἀνθρωπείαν· τὴν δέ γε θείαν συμπεπονθέναι τῷ σώματι.

ΟΡΘ. Τὸ συμπεπονθέναι πῶς λέγεις; ὡς τῶν ἥλων ἐμπηγνυμένων τῷ σώματι τὴν θείαν φύσιν τῆς ἀλγηδόνος τὴν αἴσθησιν δέξασθαι;

ΕΡΑΝ. Ναιχί.

ΟΡΘ. Καὶ νῦν καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐξετασμένοις ἐδείξαμεν οὐδὲ τὴν ψυχὴν πάντων μεταλαγχάνουσαν τῶν τοῦ σώματος· ἀλλὰ τὸ σῶμα τὴν ζωτικὴν δύναμιν δεχόμενον διὰ τῆς ψυχῆς τὴν αἴσθησιν ἔχειν τῶν παθημάτων. Εἰ δὲ καὶ συγχωρήσαιμεν τὴν ψυχὴν τῷ σώματι συναλγεῖν, οὐδὲν ἧττον ἀπαθῆ τὴν θείαν φύσιν εὑρήσομεν. Οὐ γὰρ ἀντὶ ψυχῆς συνήφθη τῷ σώματι. Ἦ οὐ συνομολογεῖς αὐτὸν ἀνειληφέναι ψυχήν;

ISMDPJCVOR 1 οὖ ante φαμεν add. J 3 ἐστιν post γάρ add. S 5 γε om. V καὶ τοῖς ἄλλοις om. J 6 αὐτὸν ἀθάνατον I 9 τοῦ ante θανάτου add. J 11–15 εἰ --- θάνατον[1] om. ISV 15 ὑπέμεινε θάνατον: τοῦτον τὸν θάνατον ὑπομεμένηκεν S 16 τρεῖς ante ἰσαρίθμους add. S 17 καταλείπει ὑπερβολήν S 21–2 τὴν θείαν δέ γε V 24 τὴν τῆς ἀλγηδόνος αἴσθησιν S 26 νῦν: μὴν S[ac]J καὶ[2] om. J πρόσθεν J 28 δεχόμενον δύναμιν S 29 καὶ om. S

Sk.: *Zašto dakle kažemo da su besmrtne i nevidljive sile i duše ljudi i sami đavli?*

Pr.: *Kažemo. Ali Bog je besmrtan s potpunim pravom; po biti je naime besmrtan, ne po sudioništvu; ima naime besmrtnost koju nije dobio od drugoga. Anđelima pak i drugima koje si upravo spomenuo sâm je dao besmrtnost. Ako ga, dakle, božanski Pavao naziva besmrtnim i kaže da samo on ima besmrtnost, zašto mu pripisujete patnju smrti?*

Sk.: *Kažemo da je nakon utjelovljenja iskusio smrt.*

Pr.: *Ali često smo priznali da je on nepromjenjiv. Ako je onaj koji je prije bio nepromjenjiv kasnije podnio smrt po tijelu, ako bi netko to prihvatio, kako bi povjerovao Davidu koji Bogu govori: "Ti si uvijek isti, godinama tvojim nema kraja?", jer po vašoj riječi nije ostao (nepromjenjiv). Budući da je isti koji je besmrtan podnio smrt po tijelu, podnio je smrt mijenjajući se najprije, život ga je napustio tri dana i isto toliko noći, koje obilje bezbožnosti za sobom ostavljaju te riječi? Smatram naime da izgovarati ih nije bez pogibelji ni onima koji se bore protiv bezbožnosti.*

Sk.: *Prestani nam predbacivati bezbožnost. Jer, ni mi ne kažemo da je božanska narav trpjela, nego ljudska; božanska je sutrpjela po tijelu.*

Pr.: *Zašto kažeš da je sutrpjela? Kada su čavli zakucani u tijelo, božanska je narav dobila osjećaj bola?*

Sk.: *Da.*

Pr.: *I sada smo i u prethodnim istraživanjima pokazali da ni duša nije sudionik svega što pripada tijelu, nego tijelo primajući životnu moć ima osjećaj patnje po duši. Ako bismo i dopustili da duša sutrpi s tijelom, nećemo pronaći da je božanska narav išta manje netrpljiva. Ona naime nije umjesto duše bila povezana s tijelom. Ili ne priznaješ sa mnom da je uzela dušu?*

(5–6 1 Tim 6:16a) 13 Ps 102:27 (LXX 101:28)

ΕΡΑΝ. Πολλάκις συνωμολόγησα.

ΟΡΘ. Καὶ τὴν λογικὴν ψυχήν;

ΕΡΑΝ. Πάνυγε.

ΟΡΘ. Εἰ τοίνυν μετὰ τοῦ σώματος ἀνείληφε τὴν ψυχήν, συνεχωρήσαμεν δὲ συμπάσχειν τῷ σώματι τὴν ψυχήν, ἡ ψυχὴ ἄρα συνέπαθεν, οὐχ ἡ θεότης τῷ σώματι· συνέπαθε δὲ τὰς ὀδύνας ὡς εἰκὸς δεξαμένη διὰ τοῦ σώματος. Ἀλλὰ συμπάσχειν μὲν ἴσως τῷ σώματι φαίη τις
269 ἂν τὴν ψυχήν, συναποθνήσκειν δὲ οὐδαμῶς· ἀθάνατον γὰρ ἔλαχε φύσιν. Διά τοι τοῦτο καὶ ὁ κύριος ἔφη· "Μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτεννόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι." Εἰ τοίνυν οὐδὲ τὴν ψυχὴν τοῦ σωτῆρός φαμεν τῷ σώματι κοινωνῆσαι θανάτου, πῶς ἄν τις τὴν παρ' ὑμῶν τολμωμένην δέξαιτο βλασφημίαν, ἢ τὴν θείαν φύσιν μεταλαχεῖν θανάτου λέγειν τολμᾷ; καὶ ταῦτα τοῦ κυρίου νῦν μὲν τὸ σῶμα προσφερόμενον, νῦν δὲ τὴν ψυχὴν ταραττομένην ἐπιδεικνύντος.

ΕΡΑΝ. Καὶ ποῦ τὸ σῶμα προσφερόμενον ὁ κύριος ἔδειξεν; Ἢ πάλιν ἡμῖν τὴν πολυθρύλλητον ὑμῶν προσοίσετε μαρτυρίαν· "Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν;" καὶ τὸν εὐαγγελιστὴν ἡμῖν βρενθυόμενοι παρέξετε λέγοντα· "Αὐτὸς δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ, καὶ ὅτε ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν, ἔγνωσαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ὅτι τοῦτο εἶπεν ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐπίστευσαν τῇ γραφῇ καὶ τῷ λόγῳ, ᾧ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς."

ΟΡΘ. Εἰ λίαν οὕτω ταῖς θείαις φωναῖς ἀπεχθάνεσθε, αἳ τὸ μέγα κηρύττουσι τῆς οἰκονομίας μυστήριον, τί δήποτε μὴ Μαρκίωνι καὶ Βαλεντίνῳ καὶ Μάνητι παραπλησίως τὰς τοιάσδε φωνὰς ἐξαλείφετε; καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ταὐτὸ τοῦτο δεδράκασιν. Εἰ δὲ θρασὺ τοῦτο δοκεῖ καὶ ἀνόσιον, μὴ κωμῳδεῖτε τοῦ δεσπότου τὰ ῥήματα, ἀλλὰ τοῖς ἀποστόλοις ἀκολουθεῖτε πιστεύσασι μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ὡς ἡ θεότης ἀνέστησαν ὃν ἔλυσαν οἱ Ἰουδαῖοι ναόν.

ΕΡΑΝ. Εἰ μαρτυρίαν ἔχεις στερράν, παῦσαι λοιδορούμενος, καὶ πλήρωσον τὴν ὑπόσχεσιν.

ΟΡΘ. Μέμνησαι πάντως τῶν εὐαγγελικῶν λογίων ἐκείνων, ἐν οἷς τοῦ μάννα καὶ τῆς ἀληθινῆς τροφῆς ὁ κύριος ἐποιήσατο σύγκρισιν.

ΕΡΑΝ. Μέμνημαι.

ISMDPJCVOR 4–5 συνεχωρήσαμεν --- ψυχήν om. I 5 συμπάσχειν --- ψυχήν: ταύτην συμπάσχειν τῷ σώματι S 6 δὲ om. V 9 φοβῆσθε J 10 ἀποκτενόντων V 17 ἡμῖν: ὑμῖν S ὑμῶν om. S 19 βρενθυόμενον IS 22 αὐτοῖς post εἶπεν add. S Ἰησοῦς: κύριος S^{ac}V 23 ὑπεχθάνεσθε I^{ac}S 29 οἱ om. I 30 στερράν: ἑτέραν J

Sk.: *Često sam priznao.*

Pr.: *I razumnu dušu?*

Sk.: *Posve.*

Pr.: *Ako je, dakle, s tijelom uzela i dušu, dopustili smo da duša pati s tijelom. Duša je, dakle, zajedno patila s tijelom, a ne božanstvo. Zajedno je patila primivši bolove, po svoj prilici, po tijelu. Ali možda će tko reći da duša zajedno trpi s tijelom, a da zajedno umire, nikada; jer, dobila je besmrtnu narav. Zbog toga je* 269 *i Gospodin rekao: "Ne bojte se onih koji ubijaju tijelo, ali duše ne mogu ubiti." Ako, dakle, kažemo da ni Spasiteljeva duša nije bila s tijelom sudionik smrti, kako će netko prihvatiti vaše nepromišljeno svetogrđe koje se usuđuje govoriti da je božanska narav bila sudionik smrti? Osobito kada Gospodin pokazuje sada prineseno tijelo, a sada smetenu dušu.*

Sk.: *A gdje je Gospodin pokazao prineseno tijelo? Ili nam ponovno želite iznijeti ono od vas mnogo raspredano svjedočanstvo: "Razvalite ovaj hram, i ja ću ga u tri dana podići", i nama ćete oholima navesti evanđelistu koji kaže: "No on je govorio o hramu svoga tijela. Pošto uskrsnu od mrtvih, prisjetiše se njegovi učenici da je to htio reći, te povjerovaše Pismu i besjedi koju reče."*

Pr.: *Ako se zaista tako protivite božanskim riječima koje navješćuju veliku tajnu rasporedbe spasenja, zašto ne iskorjenjujete takve riječi onako kao Marcion, Valentin i Manes? Jer, i oni su to isto učinili. Ako ti se to čini drskim i bezbožnim, ne ismijavajte Gospodnje riječi, nego slijedite apostole koji su poslije uskrsnuća povjerovali da je božanstvo podiglo hram koji su Židovi razorili.*

Sk.: *Ako imaš jako svjedočanstvo, prestani prekoravati i ispuni obećanje.*

Pr.: *Dobro se sjećaš onih evanđeoskih riječi u kojima je Gospodin usporedio manu s istinskom hranom.*

Sk.: *Sjećam se.*

9–10 Mt 10:28 17 Iv 2:19 18–20 Iv 2:21–2

ΟΡΘ. Ἐν ἐκείνῳ τῷ χωρίῳ περὶ τοῦ ἄρτου τῆς ζωῆς πολλοὺς λόγους διεξελθὼν ἐπήγαγε καὶ ταῦτα· "Ὁ δὲ ἄρτος ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σάρξ μού ἐστιν, ἣν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς." Καὶ ἔστιν ἰδεῖν ἐν τοῖς λόγοις καὶ τὴν τῆς θεότητος φιλοτιμίαν καὶ τὴν δωρεὰν τῆς σαρκός.

ΕΡΑΝ. Οὐκ ἀπόχρη μαρτυρία μία τὴν ἀμφισβήτησιν λῦσαι.

ΟΡΘ. Ὁ Αἰθίοψ εὐνοῦχος οὐ πολλὰς ἀνέγνω γραφάς, ἀλλὰ μίαν εὑρὼν προφητικὴν μαρτυρίαν δι' ἐκείνης ἐποδηγήθη πρὸς σωτηρίαν. Ὑμᾶς δὲ οὐχ ἱκανοὶ πεῖσαι πάντες ἀπόστολοι καὶ προφῆται, καὶ οἱ μετ' ἐκείνους τῆς ἀληθείας γενόμενοι κήρυκες. Ἀλλ' ὅμως καὶ ἑτέρας σοι περὶ τοῦ δεσποτικοῦ σώματος μαρτυρίας προσοίσω. Οἶσθα τῆς εὐαγγελικῆς ἱστορίας ἐκεῖνό γε τὸ χωρίον, ἔνθα τὸ πάσχα φαγὼν μετὰ τῶν μαθητῶν ἔδειξε μὲν τοῦ τυπικοῦ προβάτου τὸ τέλος, ἐδίδαξε δὲ τῆς σκιᾶς ἐκείνης ποῖον ὑπάρχει σῶμα.

ΕΡΑΝ. Οἶδα τήνδε τὴν ἱστορίαν.

272 ΟΡΘ. Οὐκοῦν ἀναμνήσθητι, τί μὲν ὁ κύριος λαβὼν ἔκλασε, τί δὲ τὸ ληφθὲν προσαγορεύσας εἴρηκεν.

ΕΡΑΝ. Τῶν ἀμυήτων ἕνεκα μυστικώτερον λέξω. Λαβὼν καὶ κλάσας καὶ τοῖς μαθηταῖς διανείμας ἔφη· "Τοῦτό μού ἐστι τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον," ἢ "κλώμενον," κατὰ τὸν ἀπόστολον· καὶ πάλιν· "Τοῦτό μού ἐστι τὸ αἷμα τὸ τῆς καινῆς διαθήκης τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον."

ΟΡΘ. Οὐ τοίνυν θεότητος ἐμνημόνευσε τοῦ πάθους τὸν τύπον ἐπιδεικνύς;

ΕΡΑΝ. Οὐ δῆτα.

ΟΡΘ. Ἀλλὰ σώματός γε καὶ αἵματος;

ΕΡΑΝ. Ἀληθές.

ΟΡΘ. Σῶμα ἄρα τῷ σταυρῷ προσηλώθη;

ΕΡΑΝ. Ἔοικεν.

ΟΡΘ. Ἄταρ δὴ τόδε προσεξετάσωμεν. Ἡνίκα μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῶν θυρῶν κεκλεισμένων πρὸς τοὺς ἁγίους ὁ δεσπότης εἰσελήλυθε μαθητάς, καὶ δείσαντας ἐθεάσατο, τίνι τρόπῳ τὸ δέος ἔλυσε, καὶ πίστιν ἀντὶ τοῦ δέους ἐνέθηκεν;

ISMDPJCVOR 6 τὴν ––– λῦσαι: λῦσαι ἀμφισβή τῆσαι (sic) V 10 γενόμενοι τῆς ἀληθείας κήρυκες J 10–11 σοι καὶ ἑτέρας V 11 γε post Οἶσθά add. V 12 τὸ χωρίον ἐκεῖνό γε V 20 ὑμῶν: ἡμῶν I δεδόμενον ISV[ac] 23 τῆς ante θεότητος add. J 26 γε: τε J 27–8 om. I 30 Ἄταρ: Ἄγε S[ac]V καὶ post δὴ add. ISV προσετάσωμεν V 31 ὁ δεσπότης om. J 33 τοῦ om. V

Pr.: *Na onom mjestu kada je izrekao mnogo riječi o kruhu života, dodao je i ovo: "Kruh koji ću ja dati, tijelo je moje – za život svijeta." I u ovim riječima može se vidjeti darežljivost božanstva i darivanje tijela.*

Sk.: *Nije dostatno jedno svjedočanstvo da razriješi sumnju.*

Pr.: *Etiopski eunuh nije mnogo čitao Pisma, nego je našao jedno proročko svjedočanstvo, po njemu je priveden spasenju. Vas ne mogu uvjeriti svi apostoli i proroci i oni koji su nakon njih bili vjesnici istine. Ali ipak ću ti iznijeti i druga svjedočanstva o Gospodnjem tijelu. Znaš ono mjesto evanđeoskog izvješća gdje je, jedući pashu s učenicima, ukazao na cilj tipskog janjeta i protumačio koje tijelo odgovara onoj sjeni.*

Sk.: *Znam to izvješće.*

Pr.: *Sjeti se, dakle, što je Gospodin uzeo i razlomio i kojim je* 272 *imenom nazvao ono što je uzeo.*

Sk.: *Radi neupućenih govorit ću mističnije. Uzevši, razlomivši i podijelivši učenicima rekao je: "Ovo je tijelo moje koje se za vas predaje" ili "lomi" po Apostolu; i ponovno: "Ovo je krv moja, krv novoga Saveza, koja se prolijeva za mnoge."*

Pr.: *Dakle, nije spomenuo božanstvo pokazujući tip trpljenja.*

Sk.: *Nikako.*

Pr.: *Nego tijelo i krv?*

Sk.: *Istinito je.*

Pr.: *Tijelo je, dakle, prikovano na križ?*

Sk.: *Čini se.*

Pr.: *Ipak ispitajmo to. Kada je poslije uskrsnuća ušao svetim učenicima kroz zatvorena vrata i vidio ih ustrašene, na koji je način otjerao strah i ulio vjeru umjesto straha?*

2–3 Iv 6:51 (6–7 Dj 8:26 ff) 17–18 Lk 22:19 i 1 Kor 11:24 18–19 Mt 26:28

ΕΡΑΝ. Εἶπεν αὐτοῖς· "Βλέπετε τὰς χεῖράς μου καὶ τοὺς πόδας μου, ὅτι αὐτὸς ἐγώ εἰμι· ψηλαφήσατέ με, καὶ ἴδετε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα."

ΟΡΘ. Τὸ σῶμα τοίνυν αὐτοῖς ἀπιστοῦσιν ἐπέδειξεν;

ΕΡΑΝ. Δῆλον.

ΟΡΘ. Τὸ σῶμα τοιγαροῦν ἐγήγερται;

ΕΡΑΝ. Φαίνεται.

ΟΡΘ. Ὃ δὲ ἀνέστη, τοῦτο δήπου καὶ ἐτεθνήκει;

ΕΡΑΝ. Ἔοικεν.

ΟΡΘ. Ὃ δέ γε ἐτεθνήκει, τοῦτο τῷ σταυρῷ προσηλώθη;

ΕΡΑΝ. Ἀνάγκη.

ΟΡΘ. Τὸ σῶμα ἄρα πέπονθε κατὰ τὸν σόν γε λόγον.

ΕΡΑΝ. Τοῦτο φάναι βιάζεται ὁ τῶν λόγων εἱρμός.

ΟΡΘ. Σκοπήσωμεν δὲ καὶ ὡδί. Ἐγὼ δὲ πάλιν ἐρήσομαι, σὺ δὲ φιλαλήθως ἀπόκριναι.

ΕΡΑΝ. Ἀποκρινοῦμαι.

ΟΡΘ. Ὁπηνίκα τὸ πανάγιον τοῖς ἀποστόλοις ἐπεφοίτησε πνεῦμα, καὶ τὸ παράδοξον θέαμά τε καὶ ἄκουσμα πολλὰς ἀνθρώπων παρὰ τὸ δωμάτιον ἐκεῖνο μυριάδας συνήθροισε, τίνα τῶν ἀποστόλων ὁ πρῶτος τηνικαῦτα δημηγορῶν περὶ τῆς δεσποτικῆς εἴρηκεν ἀναστάσεως.

ΕΡΑΝ. Τὸν θεσπέσιον Δαβὶδ εἰς μέσον παρήγαγεν, ἔφη τε αὐτὸν ὑποσχέσεις παρὰ τοῦ θεοῦ τῶν ὅλων δεξάμενον, ὡς ὁ δεσπότης Χριστὸς ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ βλαστήσει· καὶ ταύταις πεπιστευκότα, προϊδεῖν τε προφητικῶς αὐτοῦ τὴν ἀνάστασιν, καὶ διαρρήδην εἰπεῖν, ὡς οὐκ ἐγκατελείφθη εἰς ᾅδου ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, οὐδὲ ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶδε διαφθοράν.

273 ΟΡΘ. Τούτων τοιγαροῦν ἡ ἀνάστασις.

ΕΡΑΝ. Καὶ πῶς ἄν τις τῆς οὐ τεθνηκυίας ψυχῆς ἀνάστασιν εἴποι γε σωφρονῶν;

ΟΡΘ. Οἱ τῆς ἀτρέπτου καὶ ἀπεριγράφου θεότητος καὶ τὸ πάθος καὶ τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀνάστασιν εἶναι λέγοντες, πῶς ἡμῖν ἐξαίφνης ἀνεφάνητε σώφρονες, ὡς παραιτεῖσθαι καὶ τῇ ψυχῇ προσάπτειν τὸ τῆς ἀναστάσεως ὄνομα;

ISMDPJCVOR 4 ἀπιστοῦσιν αὐτοῖς J ὑπέδειξεν IS: ἔδειξεν V 8 δήπου om. I 10 γε om. J 12 καὶ ante κατὰ add. J 14 ὡδί: ὧδε J μοι post δέ add. S 17 τοῖς ἀποστόλοις τὸ πανάγιον S πνεῦμα τοῖς ἀποστόλοις ἐπεφοίτησε J ἐφοίτησε I 19 ἤθροισε V 22 τοῦ τῶν ὅλων θεοῦ S 23 κατὰ σάρκα ante βλαστήσει add. J 31 λέγοντες εἶναι V

Sk.: *Rekao im je: "Pogledajte ruke moje i noge! Ta ja sam to! Opipajte me i vidite, jer duh tijela ni kostiju nema, kao što vidite da ja imam."*

Pr.: *Pokazao je, dakle, tijelo onima koji ne vjeruju?*

Sk.: *Jasno.*

Pr.: *Tijelo je, dakle, uskrsnulo?*

Sk.: *Čini se.*

Pr.: *Što je uskrsnulo, to je jamačno i umrlo?*

Sk.: *Čini se.*

Pr.: *A što je umrlo, to je bilo prikovano na križ?*

Sk.: *Nužno je.*

Pr.: *Tijelo je, dakle, trpjelo po tvojoj riječi.*

Sk.: *To reći prisiljava niz razloga.*

Pr.: *Promotrimo i ovako. Ja ću opet pitati, a ti odgovaraj istinoljubivo.*

Sk.: *Odgovarat ću.*

Pr.: *Kada je Presveti Duh sišao na apostole i kad je onaj za oko i uho čudesni prizor okupio mnogo tisuća ljudi uz onu kuću, što je tada prvak apostola, govoreći narodu, rekao o Gospodnjem uskrsnuću.*

Sk.: *Doveo je u sredinu Bogom nadahnutog Davida i rekao da je on od Boga svega primio obećanja da će Gospodin Krist izniknuti iz ploda njegova boka; i vjerujući to proročki je predvidio njegovo uskrsnuće i izričito rekao da njegova duša neće ostati u podzemlju niti će njegovo tijelo ugledati trulež.*

Pr.: *Uskrsnuće, dakle, njih*.* 273

Sk.: *Pa kako bi netko razborit mogao reći uskrsnuće neumrle duše?*

Pr.: *Vi koji govorite da nepromjenjivom i neopisivom božanstvu pripada i patnja i smrt i uskrsnuće, kako nam se odjedanput pojaviste razboriti te odbijate uskrsnuće pripisati i duši?*

1–3 Lk 24:39 (17–20 Dj 2:1 ff) (21–5 Dj 2:22–34) (23–5 Ps 16:10 = LXX 15:10)

* tj. duše i tijela

ΕΡΑΝ. Ὅτι τῷ πεπτωκότι πρόσφορον τὸ τῆς ἀναστάσεως πρόσρημα.

ΟΡΘ. Ἀλλ' οὐ δίχα ψυχῆς τὸ σῶμα τυγχάνει τῆς ἀναστάσεως, νεουργούμενον δὲ τῷ θείῳ βουλήματι, καὶ τῇ ὁμόζυγι συναπτόμενον, ἀπολαμβάνει τὸ ζῆν. Ἢ οὐχ οὕτω τὸν Λάζαρον ὁ δεσπότης ἀνέστησεν;

ΕΡΑΝ. Δῆλον ὡς οὐ σῶμα μόνον ἀνίσταται.

ΟΡΘ. Σαφέστερον ταῦτα διδάσκει ὁ θεῖος Ἰεζεκιήλ. Ἐπιδείκνυσι γὰρ ὅπως τε συνελθεῖν τὰ ὀστέα προσέταξεν ὁ θεός, καὶ ὅπως τούτων ἕκαστον τὴν οἰκείαν ἀπέλαβεν ἁρμονίαν, καὶ ἔφυσε νεῦρα καὶ φλέβας καὶ ἀρτηρίας, καὶ τὰς μεταξὺ τούτων ὑπεστρωμένας σάρκας, καὶ τὸ δέρμα τούτων ἁπάντων τὸ κάλυμμα, καὶ τότε τὰς ψυχὰς ἐπανελθεῖν πρὸς τὰ οἰκεῖα παρηγγύησε σώματα.

ΕΡΑΝ. Ἀληθῆ ταῦτα.

ΟΡΘ. Τὸ μέντοι κυριακὸν σῶμα ταύτην οὐχ ὑπέμεινε τὴν διαφθοράν, ἀλλ' ἀκήρατον διαμεῖναν ἀπέλαβε τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ τὴν οἰκείαν ψυχήν.

ΕΡΑΝ. Ὡμολόγηται.

ΟΡΘ. Τοιγάρτοι τούτων τὸ πάθος, ὧν καὶ ὁ θάνατος;

ΕΡΑΝ. Πάνυγε.

ΟΡΘ. Ὧν δὲ ὁ θάνατος, τούτων ἄρα καὶ ἡ ἀνάστασις;

ΕΡΑΝ. Ἀνάγκη.

ΟΡΘ. Τῆς δέ γε ἀναστάσεως μνημονεύσας ὁ μέγας Πέτρος, καὶ μὴν δὴ καὶ ὁ θεῖος Δαβίδ, τὴν μὲν ψυχὴν ἔφασαν μὴ ἐγκαταλειφθῆναι εἰς ᾅδου, τὸ δὲ σῶμα μὴ ὑπομεῖναι διαφθοράν;

ΕΡΑΝ. Οὕτως ἔφασαν.

ΟΡΘ. Οὐκ ἄρα ἡ θεότης ὑπέμεινε θάνατον, ἀλλὰ τὸ σῶμα τῷ χωρισμῷ τῆς ψυχῆς.

ΕΡΑΝ. Τῶν ἀτόπων τούτων λόγων ἐγώ γε οὐκ ἀνέξομαι.

ΟΡΘ. Τοῖς οἰκείοις οὖν διαμάχῃ λόγοις· σοὶ γὰρ οὗτοί γε, οὓς ἀτόπους ὠνόμασας.

ΕΡΑΝ. Συκοφαντεῖς με ὅλως γε· τῶνδε γὰρ τῶν λόγων οὐδεὶς ἐμός.

ISMDPJCVOR 1 τῷ om. J πρόσφορον: προσφέρεται J τὸ om. IS 1–2 πρόσρημα: ὄνομα V^{mo} 8 ταῦτα om. ISV 9 τούτων ἕκαστον post ὅπως^{1} add. S τε MDJC: τὸ cett. 10 οἰκείαν: ἰδίαν V^{mo} ἁρμονίαν ἀπέλαβεν S 21–2 om. V 24 μὴν: μὲν S^{ac}J δὴ om. V 27–8 τῷ χωρισμῷ: τὸ δοχεῖον J 32 ὅλως γε: ὦ λῷστε forte recte J 32–3 ἐμὸς οὐδείς S

Sk.: *Jer naziv uskrsnuća odgovora onomu što je propalo.*

Pr.: *Ali se ne događa uskrsnuće tijela bez duše, nego ono obnovljeno Božjom voljom i povezano s njom družicom prima život. Nije li tako Gospodin uskrisio Lazara?*

Sk.: *Jasno je da tijelo ne uskrsava samo!*

Pr.: *Jasnije to naučava božanski Ezekijel. Pokazuje naime kako je Bog naredio da se sastanu kosti i kako je svaka od njih primila svezu koja joj pripada i stvorio je živce i vene i arterije i između ih isprepleteno meso i kožu kao pokrivač svega toga, i tada je zapovjedio da se duše vrate u svoja vlastita tijela.*

Sk.: *To je istinito.*

Pr.: *Doista, Gospodnje tijelo nije podnijelo tu raspadljivost, nego je ostavši neokrnjeno treći dan primilo vlastitu dušu.*

Sk.: *Priznaje se.*

Pr.: *Onih je, dakle, patnja, čija je i smrt?*

Sk.: *Posve.*

Pr.: *A kojih je smrt, njihovo je, dakle, i uskrsnuće?*

Sk.: *Nužno je.*

Pr.: *Veliki Petar, ali također božanski David, spominjući uskrsnuće rekli su da duša nije sišla u podzemlje i da tijelo nije podnijelo raspadljivost?*

Sk.: *Tako su rekli.*

Pr.: *Nije, dakle, božanstvo podnijelo smrt, nego tijelo odvajanjem od duše.*

Sk.: *Neću podnositi te besmislene riječi.*

Pr.: *Protiviš se, dakle, vlastitim riječima; jer, one koje si nazvao besmislenima tvoje su.*

Sk.: *Potpuno me klevećeš, jer nijedna od ovih riječi nije moja.*

(4 Iv 11:1–44 passim) (6–10 Ez 37:7 ff) (19–21 Ps 16:10 = LXX 15:10; Dj 2:22–34)

ΟΡΘ. Ὅταν, τινὸς ἐρωτῶντος ποῖόν ἐστι τὸ ζῷον τὸ λογικὸν ὁμοῦ καὶ θνητόν, ἀποκρίναιτό τις καὶ εἴποι, ἄνθρωπος, τίνα ἂν καλέσαις ἑρμηνέα τοῦ λόγου, τὸν ἐρόμενον ἢ τὸν ἀποκρινόμενον;

ΕΡΑΝ. Τὸν ἀποκρινόμενον.

ΟΡΘ. Εἰκότως ἄρα ἔφην σοὺς εἶναι τούσδε τοὺς λόγους· σὺ γὰρ δήπουθεν ἀποκρινόμενος καὶ τὰ μὲν ἀπαγορεύων, τὰ δὲ συνομολογῶν, ἐβεβαίους τοὺς λόγους.

ΕΡΑΝ. Οὐκοῦν ἀποκρινοῦμαι μὲν οὐδαμῶς, ἐρήσομαι δὲ μόνον· σὺ δὲ ἀποκρίνου μοι.

ΟΡΘ. Ἀποκρινοῦμαι.

276 ΕΡΑΝ. Τί δήποτε πρὸς τὴν ἀποστολικὴν φὴς ῥῆσιν ἐκείνην· "Εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν;" Ἐνταῦθα γὰρ οὔτε σώματος οὔτε ψυχῆς ἐμνημόνευσεν.

ΟΡΘ. Οὐκοῦν οὐδὲ τὸ σαρκὶ προσθετέον ἐνταῦθα, τοῦτο δὴ τὸ ὑμέτερον τὸ κατὰ τῆς τοῦ λόγου θεότητος ἐξευρεθὲν ὑμῖν μηχάνημα· ἀλλὰ γυμνῇ τῇ τοῦ λόγου θεότητι προσαπτέον τὸ πάθος.

ΕΡΑΝ. Οὐδαμῶς· σαρκὶ γὰρ πέπονθεν· ἡ δὲ ἀσώματος φύσις αὐτὴ καθ' αὑτὴν παθεῖν οὐχ οἵα τε ἦν.

ΟΡΘ. Ἀλλ' οὐδὲν προσήκει τοῖς ἀποστολικοῖς προσθεῖναι ῥητοῖς.

ΕΡΑΝ. Οὐδὲν ἄτοπον τὸν ἀποστολικὸν εἰδότα σκοπὸν τὸ ἐλλεῖπον προσθεῖναι.

ΟΡΘ. Προσθεῖναι μέντοι τοῖς θείοις μανικόν ἐστι καὶ θρασύ· ἀναπτύσσειν δὲ τὰ γεγραμμένα καὶ τὴν κεκρυμμένην ἀποκαλύπτειν διάνοιαν ὅσιόν τε καὶ εὐαγές.

ΕΡΑΝ. Ὀρθῶς ἔφης.

ΟΡΘ. Οὐδὲν οὖν ἀπεικὸς οὐδὲ ἀνόσιον δρῴημεν ἂν καὶ ἡμεῖς ἐρευνῶντες τῶν γεγραμμένων τὸν νοῦν.

ΕΡΑΝ. Οὐ δῆτα.

ΟΡΘ. Κοινῇ τοίνυν τὸ δοκοῦν κεκρύφθαι ζητήσωμεν.

ΕΡΑΝ. Πάνυγε.

ΟΡΘ. Ἀδελφὸν τοῦ κυρίου τὸν θεῖον Ἰάκωβον ὁ μέγας προσηγόρευσε Παῦλος.

ΕΡΑΝ. Ἀληθές.

ISMDPJCVOR 2 ὁ ante ἄνθρωπος add. J 2–3 καλέσῃς J 9 μοι om. IV μοι ἀποκρίνου S 11 Τί δήποτε: Τί δ' εἴποι τε I φὴς om. I: ἐρεῖς S: ante πρὸς transp. J ἐκείνην ἐρεῖς ῥῆσιν S 15 ὑμέτερον: ἡμέτερον SV 18 αὐτὴν: ἑαυτὴν J παθεῖν om. IS 19 οὐδὲν: οὐδὲ J 20 εἰδότας J 22 μέντοι: μέν τι IV 23 γε post δέ add. J

Pr.: *Kada bi na nečiji upit koje je živo biće istodobno razumno i smrtno netko odgovorio i rekao čovjek, koga bi nazvao tumačem te rečenice: onoga koji pita ili onog koji odgovara?*

Sk.: *Onog koji odgovara.*

Pr.: *S pravom sam, dakle, rekao da su ovo tvoje riječi, jer ti tako odgovarajući, naime odbacujući jedno a prihvaćajući drugo, potvrđivao si riječi.*

Sk.: *Stoga neću nikako odgovarati, nego samo pitati, a ti mi odgovaraj.*

Pr.: *Odgovarat ću.*

Sk.: *Što onda kažeš na one apostolske riječi: "Jer, da su je* 276 *upoznali, ne bi Gospodina slave razapeli?" Tu naime nije spomenuo ni tijelo ni dušu.*

Pr.: *Dakle, ovdje ne treba dodati ono po tijelu, to je vaš pronalazak, izmišljen od vas protiv božanstva Riječi, nego pukom božanstvu Riječi treba pripisati patnju.*

Sk.: *Nikako. Po tijelu je naime trpio, a netjelesna narav sama po sebi nije mogla trpjeti.*

Pr.: *Ali apostolskim riječima ne treba ništa dodati.*

Sk.: *Nije besmisleno da onaj koji je upoznao apostolsku nakanu doda ono što nedostaje.*

Pr.: *Bezumno je zaista i drsko nešto dodati božanskim riječima, a razvijati ono što je napisano i otkrivati skriveni smisao, je sveto i pobožno.*

Sk.: *Ispravno si rekao.*

Pr.: *Ništa neobično ni bezbožno nećemo činiti ako istražujemo smisao onoga što je napisano.*

Sk.: *Doista ne.*

Pr.: *Zajedno, dakle, istražimo ono što izgleda skriveno.*

Sk.: *Svakako.*

Pr.: *Veliki je Pavao nazvao božanskog Jakova Gospodinovim bratom.*

Sk.: *Istinito je.*

11–12 1 Kor 2:8 (31–2 Gal 1:19)

ΟΡΘ. Πῶς τοίνυν αὐτὸν νοήσομεν ἀδελφόν; πότερον τῇ τῆς θεότητος ἢ τῇ τῆς ἀνθρωπότητος ἀγχιστείᾳ;

ΕΡΑΝ. Τὰς ἡνωμένας φύσεις διελεῖν οὐκ ἀνέξομαι.

ΟΡΘ. Καὶ μὴν πολλάκις διεῖλες ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐξητασμένοις. Ταὐτὸ δὲ τοῦτο δράσεις καὶ νῦν. Εἰπὲ γάρ μοι, μονογενῆ τὸν θεὸν λόγον λέγεις υἱόν;

ΕΡΑΝ. Οὕτω λέγω.

ΟΡΘ. Ὁ δὲ μονογενὴς τὸν μόνον υἱὸν δηλοῖ;

ΕΡΑΝ. Πάνυγε.

ΟΡΘ. Ἥκιστα δὲ ἀδελφὸν ὁ μονογενὴς ἔχει;

ΕΡΑΝ. Οὐδαμῶς ἔχει· οὐ γὰρ ἂν ἀδελφὸν ἔχων κληθείη μονογενής.

ΟΡΘ. Ψευδῶς ἄρα κεκλήκασι τὸν Ἰάκωβον ἀδελφὸν τοῦ κυρίου. Μονογενὴς γὰρ ὁ κύριος, ἥκιστα δὲ ἀδελφὸν ὁ μονογενὴς ἔχει.

ΕΡΑΝ. Ἀλλ' οὐκ ἀσώματος ὁ κύριος, ἵνα μόνα τὰ τῇ θεότητι προσήκοντά φασι τῆς ἀληθείας οἱ κήρυκες.

ΟΡΘ. Πῶς ἂν οὖν δείξαις ἀληθῆ τοῦ ἀποστόλου τὸν λόγον;

ΕΡΑΝ. Λέγων ὅτι κατὰ σάρκα οὗτος τῆς δεσποτικῆς συγγενείας μετεῖχεν.

277 ΟΡΘ. Ἰδοὺ πάλιν ἡμῖν εἰσήγαγες τὴν παρ' ὑμῶν κατηγορουμένην διαίρεσιν.

ΕΡΑΝ. Οὐκ ἦν ἑτέρως τὴν συγγένειαν δεῖξαι.

ΟΡΘ. Μὴ τοίνυν κατηγόρει τῶν ἑτέρως τὰ τοιαῦτα διαλύειν μὴ δυναμένων.

ΕΡΑΝ. Εἰς ἕτερα τὸν λόγον ἀπάγεις ἐκκλῖναι θέλων τὸ πρόβλημα.

ΟΡΘ. Οὐδαμῶς, ὦ ἀγαθέ· διὰ γὰρ δὴ τῶν ἐξητασμένων κἀκεῖνο λυθήσεται· καὶ σκόπησον οὑτωσί. Τοῦ κυρίου ἀδελφὸν τὸν Ἰάκωβον ἀκούσας, οὐ τῇ θεότητι προσήκειν, ἀλλὰ τῇ σαρκὶ τὴν συγγένειαν εἴρηκας;

ΕΡΑΝ. Οὕτως ἔφην.

ΟΡΘ. Κἀνταῦθα τοίνυν τοῦ σταυροῦ τὸ πάθος ἀκούσας, τῇ σαρκὶ τοῦτο προσάρμοσον.

ΕΡΑΝ. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος κύριον τῆς δόξης τὸν ἐσταυρωμένον ἐκάλεσεν.

ISMDPJCVOR 1 νοήσομεν αὐτὸν J 4 πρόσθεν J 10 ὁ μονογενὴς ἀδελφὸν ἔχει S 16 φασι: φῶσι J 19 μετέσχεν J 23 λύειν J μή: οὐ ISV 26 Οὐδαμῶς: Οὐ γὰρ δή J δὴ om. S 33 τῆς om. ISV 34 καλεῖ J

Pr.: *Kako ćemo ga, dakle, shvatiti kao brata? Po bližem srodstvu božanstvu ili čovještvu?*

Sk.: *Neću podnositi dijeljenje sjedinjenih naravi.*

Pr.: *Ali u gornjim istraživanjima često si dijelio. A to isto ćeš učiniti i sada. Reci mi naime, nazivaš li Boga Riječ jedinorođenim Sinom?*

Sk.: *Tako nazivam.*

Pr.: *A Jedinorođenac označuje jednog Sina?*

Sk.: *Sasvim.*

Pr.: *Jedinorođenac nema uopće brata?*

Sk.: *Nikako; tko naime ima brata neće se zvati Jedinorođencem.*

Pr.: *Lažno su, dakle, Jakova zvali Gospodinovim bratom, jer je Gospodin Jedinorođenac, a Jedinorođenac nema uopće brata.*

Sk.: *Ali Gospodin nije bez tijela da bi vjesnici istine kazali samo ono što odgovara božanstvu.*

Pr.: *Kako bi, dakle, pokazao da je Apostolova riječ istinita?*

Sk.: *Govoreći da je taj po tijelu bio sudionik Gospodnjeg srodstva.*

Pr.: *Evo ponovno si uveo razlikovanje koje vi osuđujete.* 277

Sk.: *Ne bijaše moguće drugačije pokazati srodnost.*

Pr.: *Ne osuđuj, dakle, one koji takvo što drukčije ne mogu riješiti.*

Sk.: *Odvlačiš govor na drugo hoteći izbjeći problem.*

Pr.: *Nikako, prijatelju, jer će po onom što smo istražili i ono biti riješeno. Promotri ovako. Kad si čuo da je Jakov Gospodinov brat, rekao si da srodnost ne pripada božanstvu, nego tijelu?*

Sk.: *Tako sam rekao.*

Pr.: *I ovdje, dakle, kada čuješ za patnju križa, pripiši je tijelu.*

Sk.: *Apostol Pavao je razapetog nazvao Gospodinom slave.*

(13, 25–6 Gal 1:19) (30 1 Kor 2:8)

ΟΡΘ. Καὶ ὁ αὐτὸς ἀπόστολος ἀδελφὸν τοῦ Ἰακώβου τὸν κύριον προσηγόρευσεν. Ὁ αὐτὸς δὲ κύριος κἀνταῦθα κἀκεῖ. Εἰ τοίνυν ὀρθῶς ἐκεῖ τὴν συγγένειαν προσήρμοσας τῇ σαρκί, καὶ τὸ πάθος δήπουθεν ταύτῃ προσαρμοστέον. Τῶν γὰρ ἀτοπωτάτων τὴν μὲν συγγένειαν κατὰ διαίρεσιν ἐννοεῖν, τὸ δὲ πάθος ἀδιαιρέτως προσάπτειν.

ΕΡΑΝ. Ἐγὼ πείθομαι τῷ ἀποστόλῳ κύριον τῆς δόξης τὸν ἐσταυρωμένον προσαγορεύοντι.

ΟΡΘ. Καὶ ἐγώ γε πείθομαι καὶ πιστεύω κύριον εἶναι δόξης· οὐ γὰρ ἀνθρώπου τινὸς κοινοῦ, ἀλλὰ τοῦ κυρίου τῆς δόξης σῶμα ἦν τὸ τῷ ξύλῳ προσηλωθέν. Χρὴ μέντοι εἰδέναι, ὡς ἡ ἕνωσις κοινὰ ποιεῖ τὰ ὀνόματα. Σκόπησον δὲ οὑτωσί. Τὴν σάρκα τοῦ κυρίου ἐκ τῶν οὐρανῶν κατεληλυθέναι λέγεις;

ΕΡΑΝ. Οὐ δῆτα.

ΟΡΘ. Ἀλλ' ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς παρθένου διαπλασθῆναι;

ΕΡΑΝ. Οὕτω φημί.

ΟΡΘ. Πῶς οὖν ὁ κύριος λέγει· "Ἐὰν οὖν ἴδητε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα ὅπου ἦν τὸ πρότερον;" καὶ πάλιν· "Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ."

ΕΡΑΝ. Οὐ περὶ τῆς σαρκός, ἀλλὰ περὶ τῆς θεότητος λέγει.

ΟΡΘ. Ἀλλ' ἡ θεότης ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ πατρός. Πῶς οὖν αὐτὸν υἱὸν ἀνθρώπου καλεῖ;

ΕΡΑΝ. Κοινὰ τοῦ προσώπου γέγονε τὰ τῶν φύσεων ἴδια. Ὁ γὰρ αὐτὸς διὰ τὴν ἕνωσιν, καὶ υἱὸς ἀνθρώπου καὶ υἱὸς θεοῦ, καὶ αἰώνιος καὶ πρόσφατος, καὶ υἱὸς Δαβὶδ καὶ κύριος Δαβίδ, καὶ τ' ἄλλα τὰ τοιάδε ὁμοίως.

ΟΡΘ. Μάλα ὀρθῶς. Εἰδέναι μέντοι κἀκεῖνο χρή, ὡς οὐ σύγχυσιν εἰργάσατο τῶν φύσεων ἡ κοινότης τῶν ὀνομάτων. Διὰ γάρ τοι τοῦτο καὶ διαγνῶναι ζητοῦμεν, πῶς μὲν υἱὸς θεοῦ, πῶς δὲ πάλιν ὁ αὐτὸς
280 υἱὸς ἀνθρώπου, καὶ πῶς ὁ αὐτὸς χθὲς καὶ σήμερον καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας· καὶ τῇ εὐσεβεῖ διακρίσει τοῦ λόγου σύμφωνα τἀναντία εὑρίσκομεν.

ΕΡΑΝ. Ὀρθῶς εἴρηκας.

ΟΡΘ. Ὥσπερ τοίνυν καταβεβηκέναι μὲν ἐκ τῶν οὐρανῶν τὴν

ISMDPJCVOR 1 τοῦ ---- κύριον: τοῦ κυρίου τὸν Ἰάκωβον D 2–3 ὀρθῶς ἐκεῖ: ὀρθὸς εἶ, καὶ ISV 3 τῇ σαρκί om. S 5 προσάπτειν: προσαρμόττειν I 6 τῆς om. ISV 8 γε om. JV εἶναι om. I 9 τὸ om. I 17 ἀναβαίνοντα om. ISV^{ac}: ἀνερχόμενον J 21 Ἀλλ' ἡ θεότης: Ἀληθῆ τῆς IS 27 μέντοι post Μάλα transp. S 28 τῶν φύσεων εἰργάσατο J 30 καί^{2} om. V

Pr.: *I isti Apostol je Gospodina nazvao Jakovljevim bratom. A isti je Gospodin i ovdje i ondje. Ako, dakle, ondje ispravno pripisuješ srodstvo tijelu i patnju treba dakako pripisati njemu. Bilo bi naime najbesmislenije poimati srodstvo po razlici a patnju pripisivati bez razlikovanja.*

Sk.: *Slažem se s Apostolom koji raspetog naziva Gospodinom slave.*

Pr.: *I ja se slažem i vjerujem da je Gospodin slave. Nije, naime, bilo prikovano na križ tijelo nekog običnog čovjeka, nego Gospodina slave. Treba pak znati da sjedinjenje ne čini imena zajedničkim. Pogledaj ovako. Kažeš li da je Gospodinovo tijelo sišlo s neba?*

Sk.: *Zaista ne.*

Pr.: *Nego je oblikovano u utrobi Djevice?*

Sk.: *Tako kažem.*

Pr.: *Kako, dakle, kaže Gospodin: "A što, ako vidite Sina Čovječjega kako uzlazi onamo gdje je prije bio?" I ponovno: "Nitko nije uzašao na nebo doli onaj koji siđe s neba, Sin Čovječji koji je u nebu."*

Sk.: *Ne govori o tijelu, nego o božanstvu.*

Pr.: *Ali božanstvo je od Boga Oca. Kako ga, dakle, naziva Sinom Čovječjim?*

Sk.: *Vlastitosti naravi su postale zajedničke osobi. Isti je naime zbog sjedinjenja i Sin Čovječji i Sin Božji, i vječan i vremenit, i sin Davidov i Gospodin Davidov, i drugo tomu slično.*

Pr.: *Posve ispravno. Treba doista znati i ono da zajedništvo imena nije proizvelo miješanje naravi. Zbog toga naime tražimo da se i razlikuje kako je isti Sin Božji a kako opet Sin Čovječji, i kako je isti jučer, danas i u vijeke. I pobožnim razlikovanjem ri-* 280
ječi otkrivamo da su suprotnosti u skladu.

Sk.: *Ispravno si rekao.*

Pr.: *Kao što si, dakle, tvrdio da je božanska narav s neba sišla*

(1–2 Gal 1:19) (6–10 1 Kor 2:8) 16–17 Iv 6:62 17–19 Iv 3:13 (28–29 Heb 13:8)

θείαν ἔφησθα φύσιν, υἱὸν δέ γε ἀνθρώπου κληθῆναι αὐτὴν διὰ τὴν ἕνωσιν εἴρηκας, οὕτω προσηλωθῆναι μὲν τῷ ξύλῳ τὴν σάρκα προσήκει λέγειν, ἀχώριστον δὲ ταύτης εἶναι τὴν θείαν φύσιν ὁμολογεῖν, κἂν τῷ σταυρῷ, κἂν τῷ τάφῳ, πάθος ἐκεῖθεν οὐ δεχομένην, ἐπειδὴ πάσχειν οὐ πέφυκεν, οὐδέ γε θνήσκειν, ἀλλ' ἀθάνατον ἔχει καὶ ἀπαθῆ τὴν οὐσίαν. Ταύτῃ τοι καὶ κύριον τῆς δόξης τὸν ἐσταυρωμένον ὠνόμασε, τὸ τῆς ἀπαθοῦς φύσεως ὄνομα τῇ παθητῇ προσνείμας, ἐπειδήπερ αὐτῆς ἐχρημάτισε σῶμα. Προσεξετάσωμεν δὲ καὶ τοῦτο. Ὁ θεῖος εἶπεν ἀπόστολος· "Εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν." Ἐσταύρωσαν τοίνυν ἣν ἔγνωσαν φύσιν, οὐχ ἣν πάμπαν ἠγνόησαν. Εἰ δὲ ἔγνωσαν ἣν ἠγνόησαν, οὐκ ἂν ἐσταύρωσαν ἥνπερ ἔγνωσαν. Ἐπειδὴ δὲ τὴν θείαν ἠγνόησαν, τὴν ἀνθρωπείαν ἐσταύρωσαν. Ἢ οὐκ ἀκήκοας αὐτῶν λεγόντων· "Περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάζομέν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, ὅτι ἄνθρωπος ὢν ποιεῖς σεαυτὸν θεόν;" Διὰ δὲ τούτων δηλοῦσιν, ὡς ἣν μὲν ἑώρων ἐπεγίνωσκον φύσιν, τὴν δέ γε ἀόρατον παντάπασιν ἠγνόουν. Εἰ δὲ κἀκείνην ἐπέγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν.

ΕΡΑΝ. Ταῦτα μὲν ἁμηγέπῃ τὸ εἰκὸς ἔχει. Ἡ δὲ τῶν πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ συνεληλυθότων διδασκαλία τῆς πίστεως αὐτὸν τὸν μονογενῆ, τὸν ἀληθινὸν θεόν, τὸν ὁμοούσιον τῷ πατρί, παθεῖν καὶ σταυρωθῆναί φησι.

ΟΡΘ. Τῶν πολλάκις ὁμολογηθέντων ὡς ἔοικεν ἐπιλέλησαι.

ΕΡΑΝ. Ποίων;

ΟΡΘ. Ὅτι μετὰ τὴν ἕνωσιν τῷ ἑνὶ προσώπῳ καὶ τὰ ὑψηλὰ καὶ τὰ ταπεινὰ προσάπτει ἡ θεία γραφή. Ἴσως δὲ κἀκεῖνο ἠγνόησας, ὡς εἰρηκότες πρότερον οἱ πανεύφημοι πατέρες σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, τότε ἐπήγαγον παθόντα, σταυρωθέντα, καὶ τὴν δεκτικὴν τοῦ πάθους προδείξαντες φύσιν, οὕτω τὸ πάθος τοῖς λόγοις προσέθεσαν.

ΕΡΑΝ. Οἱ πατέρες τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, τὸ ἐκ τοῦ φωτὸς φῶς, τὸν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός, ἔφασαν παθεῖν τε καὶ σταυρωθῆναι.

ΟΡΘ. Πολλάκις ἔφην, ὡς καὶ τὰ θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπεια τὸ ἓν δέχεται πρόσωπον. Διάτοι τοῦτο καὶ οἱ τρισμακάριοι πατέρες, ὅπως

ISMDPJCVOR 1 φύσιν ἔφησθα V αὐτὴν κληθῆναι S 2 μὲν om. J 2–3 λέγειν προσήκει S 6 τῆς om. ISV 10 Ἐσταύρωσαν² om. IJ 11 γε post δέ add. J ἣν: ἥνπερ S ἥνπερ: εἴπερ I 13 ἀκούεις S 14 σεαυτὸν: ἑαυτὸν SV 16 κἀκεῖνον V 18 ἁμηγέπῃ: ἃ μηδέ πη I^{ac}: ἃ μηγέπῃ I^{pc} ἁμηγέπῃ τὸ εἰκὸς: οὕτως J 18–19 τῶν ἐν Νικαίᾳ πατέρων S 24 τῷ om. V 26 πανεύφημοι: θεῖοι J 27 τὸ post τότε add. S παθόντα ἐπήγαγον S 28 προσέθηκαν S: προσέθησαν V 29 τὸ ἐκ τοῦ: τὸν ἐκ J 30 τῆς οὐσίας om. D

i rekao da je nazvana Sinom Čovječjim zbog sjedinjenja, tako se pristoji govoriti da je tijelo bilo prikovano na drvo i priznavati da božanska narav nije bila od njega odvojena ni na križu ni u grobu, ne primajući odatle patnju, jer po naravi ne može patiti ni umrijeti, nego ima besmrtnu i netrpljivu bit. Tako je razapetoga nazvao i Gospodinom slave pridajući ime netrpljive naravi trpljivoj jer je uzela njezino tijelo. Ispitajmo također ovo. Božanski je Apostol rekao: "Jer, da su upoznali, ne bi Gospodina slave razapeli." Razapeli su, dakle, narav koju su upoznali, ne onu koju uopće nisu poznavali. Da su upoznali onu koju nisu znali, ne bi bili razapeli onu koju su upoznali. Budući da nisu upoznali božansku narav, raspeli su ljudsku narav. Nisi li čuo one koji govore: "Zbog dobra te djela ne kamenujemo, nego zbog hule, što ti – čovjek – sebe Bogom praviš?" Time pokazuju da su poznavali onu narav koju su gledali, a nevidljivu nisu uopće znali. Da su i nju upoznali, ne bi bili Gospodina slave razapeli.

Sk.: *To je nekako vjerojatno. Ali nauk vjere otaca koji su se sastali u Niceji kaže da je sam Jedinorođenac, pravi Bog, istobitan Ocu, trpio i bio razapet.*

Pr.: *Zaboravio si, kako se čini, ono što si često sa mnom priznao.*

Sk.: *Koje?*

Pr.: *Da božansko Pismo nakon sjedinjenja pripisuje jednoj osobi i ono uzvišeno i ono nisko. A možda nisi upoznao i ono da su preslavni oci prvo rekli da se utjelovio, učovječio, potom su dodali da je trpio, bio razapet; i kako su prethodno pokazali narav sposobnu za trpljenje, tako su spomenuli trpljenje.*

Sk.: *Oci su rekli da je Sin Božji, svjetlo od svjetla, onaj koji je iz biti Očeve, trpio i bio razapet.*

Pr.: *Često sam govorio da jedna osoba prima i ono božansko i ono ljudsko. Zbog toga i najblaženiji oci, kada su iznijeli nauk*

8–9 1 Kor 2:8 13–14 Iv 10:33

δεῖ πιστεύειν εἰς τὸν πατέρα διδάξαντες, καὶ εἰς τὸ τοῦ υἱοῦ πρόσωπον μεταβάντες, οὐκ εἶπον εὐθύς, καὶ εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ· καίτοι λίαν ἀκόλουθον ἦν, τὰ περὶ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς εἰρηκότας, εὐθὺς καὶ τὴν τοῦ υἱοῦ θεῖναι προσηγορίαν· ἀλλ' ἠβουλήθησαν ὁμοῦ καὶ τὸν τῆς θεολογίας καὶ τὸν τῆς οἰκονομίας ἡμῖν παραδοῦναι λόγον, ἵνα μὴ ἄλλο μὲν τὸ τῆς θεότητος, ἄλλο δὲ τὸ τῆς ἀνθρωπότητος πρόσωπον νομισθῇ.
281 Τούτου δὴ χάριν τοῖς περὶ τοῦ πατρὸς εἰρημένοις ἐπήγαγον, ὡς χρὴ πιστεύειν καὶ εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ. Χριστὸς δὲ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν ὁ θεὸς λόγος ἐκλήθη. Τοῦτο τοίνυν τὸ ὄνομα πάντα δέχεται, καὶ ὅσα τῆς θεότητος, καὶ ὅσα τῆς ἀνθρωπότητος ἴδια. Ἐπιγινώσκομεν δὲ ὅμως, τίνα μὲν ταύτης, τίνα δὲ ἐκείνης τῆς φύσεως· καὶ τοῦτο καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως καταμαθεῖν εὐπετές. Τίνι γάρ, εἰπέ μοι, προσαρμόττεις τό, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός; τῇ θεότητι ἢ τῇ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ διαπλασθείσῃ φύσει;

ΕΡΑΝ. Δῆλον ὡς τῇ θεότητι.

ΟΡΘ. Τὸ δέ, θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ, τίνος ἴδιον εἶναι φῄς; τῆς θεότητος ἢ τῆς ἀνθρωπότητος;

ΕΡΑΝ. Τῆς θεότητος.

ΟΡΘ. Οὐκοῦν καὶ τῷ πατρὶ ὁμοούσιος οὐχ ἡ σάρξ, οὐδέ γε ἡ ψυχή· κτισταὶ γὰρ αὗται· ἀλλ' ἡ θεότης, ἡ τὰ πάντα τεκτηναμένη;

ΕΡΑΝ. Ἀληθές.

ΟΡΘ. Οὕτω δὴ οὖν χρὴ πάθος ἀκούοντας καὶ σταυρὸν ἐπιγινώσκειν τὴν φύσιν τὴν δεξαμένην τὸ πάθος, καὶ μὴ τῇ ἀπαθεῖ προσάπτειν, ἀλλ' ἐκείνῃ, ἣ τούτου γε ἕνεκα προσελήφθη. Ὅτι γὰρ καὶ οἱ ἀξιάγαστοι πατέρες ἀπαθῆ τὴν θείαν ὡμολόγησαν φύσιν, τῇ δὲ σαρκὶ τὸ πάθος προσήρμοσαν, μαρτυρεῖ τὸ τῆς πίστεως τέλος· ἔχει δὲ οὕτως· "Τοὺς δὲ λέγοντας, Ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καὶ πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν, καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας τινὸς ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι ἢ τρεπτὸν ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, τούτους ἀναθεματίζει ἡ ἁγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία." Ὅρα δὲ οὖν ὁποίαν ἠπείλησαν τιμωρίαν τοῖς τὸ πάθος τῇ φύσει τῇ θείᾳ προσάπτουσιν.

ΕΡΑΝ. Περὶ τροπῆς αὐτοῖς ὁ λόγος ἐνταῦθα καὶ ἀλλοιώσεως.

ΟΡΘ. Τὸ δὲ πάθος τί ἕτερόν ἐστι ἢ τροπὴ καὶ ἀλλοίωσις; Εἰ γὰρ ἀπαθὴς πρὸ τῆς σαρκώσεως ὢν μετὰ τὴν σάρκωσιν ἔπαθε, τροπὴν

ISMDPJCVOR 3 τοῦ om. V 6 νομισθῇ πρόσωπον SJ 13 ἐστιν ante εὐπετές add. S 16 τῇ om. IS 20 ὁμοούσιον J 25 γὰρ: δὲ J 30 φάσκοντες J ἢ[1] om. JV 32 τῇ θείᾳ φύσει V

da treba vjerovati u Oca i prešli na osobu Sina, nisu odmah rekli i u Božjeg Sina, iako bi bilo veoma dosljedno, kada su rekli ono o Bogu i Ocu, da su odmah dodali i ime Sina. Ali, htjeli su nam predati istodobno i nauk teologije i nauk ekonomije da se ne smatra jedno osobom božanstva a drugo osobom čovještva. Zato su onomu što je rečeno o Ocu dodali da treba vjerovati i 281 *u našega Gospodina Isusa Krista, Sina Božjega. A Bog Riječ je nakon učovječenja nazvana Kristom. Ovo, dakle, ime prima sve vlastitosti, i one božanstva i one čovještva. Ipak znamo koje su vlastitosti ove a koje one naravi; a to je lako upoznati i iz samog simbola vjere. Kome naime, reci mi, pripisuješ ono iz biti Očeve? Božanstvu ili naravi oblikovanoj iz Davidova sjemena?*

Sk.: Jasno je, božanstvu.

Pr.: Ono pak: pravoga Boga od pravoga Boga, čija je vlastitost, kažeš? Božanstva ili čovještva?

Sk.: Božanstva.

Pr.: Također Ocu nije istobitno, dakle, ni tijelo ni duša jer su stvoreni, nego božanstvo koje je sve stvorilo.

Sk.: Istinito je.

Pr.: Tako, dakle, treba da oni koji slušaju o patnji i križu prepoznaju narav koja je primila patnju i da ih ne pripisuju netrpljivoj nego onoj naravi koja je radi toga uzeta. Da su naime i divljenja vrijedni Oci priznali božansku narav netrpljivom i pripisali tijelu patnju, svjedoči svršetak vjerovanja, koji je ovakav: "One pak koji govore: bilo je jednom kada ga nije bilo, i prije nego je bio rođen nije postojao, i da je nastao iz onoga što ne postoji ili iz neke druge hipostaze ili biti, one koji tvrde da je Božji Sin ili promjenjiv ili pretvoriv u drugo, te anatemizira sveta katolička i apostolska Crkva." Gledaj, dakle, kakvom su kaznom zaprijetili onima koji pripisuju patnju božanskoj naravi.

Sk.: *Nije ondje kod njih govor o promjeni i o pretvaranju u drugo.*

Pr.: *Što je drugo patnja nego promjena i pretvaranje u drugo? Ako je naime onaj koji je prije utjelovljenja netrpljiv nakon*

δήπουθεν ὑπομείνας ἔπαθε· καὶ εἰ ἀθάνατος πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως ὢν ἐγεύσατο θανάτου, κατὰ τὸν ὑμέτερον λόγον, μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν, ἠλλοιώθη πάντως θνητὸς ἐξ ἀθανάτου γενόμενος. Ἀλλὰ τοὺς τοιούσδε λόγους καὶ μὴν δὴ καὶ τοὺς τούτων πατέρας τῶν ἱερῶν οἱ πανεύφημοι πατέρες ἐξελαύνουσι περιβόλων, καὶ ὡς σεσηπότα μέλη τοῦ ὑγιαίνοντος ἀποκόπτουσι σώματος. Οὗ δὴ χάριν σε παρακαλοῦμεν δεῖσαι τὴν τιμωρίαν, καὶ μισῆσαι τὴν βλασφημίαν. Δείξω δέ σοι καὶ ἐν ἰδίοις συγγράμμασι ταῦτα τοὺς ἁγίους πατέρας πεφρονηκότας ἃ διεξέλθωμεν· ὧν ἔνιοι μὲν τῆς θαυμασίας ἐκείνης ὁμηγύρεως ἐκοινώνησαν, τινὲς δὲ μετ' ἐκείνους ἐν ταῖς ἐκκλησίαις διέπρεψαν, τινὲς δὲ πάλαι καὶ πρόπαλαι τὴν οἰκουμένην ἐφώτισαν. Ἀλλ' οὔτε τὸ διάφορον τῶν καιρῶν, οὔτε τὸ ἑτερόγλωττον τῶν φωνῶν τὴν συμφωνίαν ἐπήμανεν, ἀλλ' ἐοίκασι λύρᾳ πολλὰς μὲν ἐχούσῃ καὶ διαφόρους χορδάς, μίαν δὲ ἠχὴν παναρμόνιον ἀφιείσῃ.

284 ΕΡΑΝ. *Ἐρασμίαν ἐμοὶ καὶ τριπόθητον προσοίσεις ἀκρόασιν· ἀναμφίλεκτος γὰρ ἡ τοιαύτη διδασκαλία καὶ λίαν ἐστὶν ὀνησιφόρος.*

ΟΡΘ. *Ἀναπέτασον τοίνυν τὰς ἀκοάς, καὶ τῶν πνευματικῶν κρουνῶν ὑποδέχου τὰ νάματα.*

Τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου ἐπισκόπου Ἀντιοχείας καὶ μάρτυρος.

1 *Ἐκ τῆς πρὸς Σμυρναίους ἐπιστολῆς.*

Εὐχαριστίας καὶ προσευχῆς ἀπέχονται, διὰ τὸ μὴ ὁμολογεῖν τὴν εὐχαριστίαν σάρκα εἶναι τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν παθοῦσαν, ἣν τῇ χρηστότητι ὁ πατὴρ ἤγειρεν.

Εἰρηναίου ἐπισκόπου Λουγδούνου.

2 *Ἐκ τοῦ τρίτου λόγου τῶν εἰς τὰς αἱρέσεις.*

Φανερὸν οὖν ὅτι Παῦλος ἄλλον Χριστὸν οὐκ οἶδεν, ἀλλ' ἢ τοῦτον τὸν ἐκ παρθένου γεννηθέντα καὶ παθόντα καὶ ταφέντα καὶ ἀναστάντα, ὃν καὶ ἄνθρωπον λέγει. Εἰπὼν γάρ, "Εἰ δὲ Χριστὸς κηρύσσεται ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται," ἐπιφέρει τὴν αἰτίαν ἀποδιδοὺς τῆς σαρκώσεως

ISMDPJCVOR 1 *εἰ* om. S 4 *τοιούσδε*: *τοιούτους* S^{ac}J *μὴν*: *μὲν* J 9 *διεξήλθομεν* J 12–13 *ἐπήμανεν*: *ἀπήχησεν* J 13 *τὰς* ante *χορδάς* add. S 19 *Τοῦ ἁγίου* om. S *ἐπισκόπου . . . καὶ μάρτυρος* om. J 21 *προσευχῆς ἀπέχονται*: *προσφορὰς ἀποδέχονται* ISV^{ac}: *προσφορὰς οὐκ ἀποδέχονται* V^{pc} 24 *τοῦ παλαιοῦ* ante *ἐπισκόπου* add. IS *ἐπισκόπου*: *τοῦ* J *Λουγδώνου* S: *Λουγδούνων* J 25 *Ἐκ τοῦ εἰς τὰς αἱρέσεις τρίτου λόγου* S 26 *οὖν*: *ἐστιν* J *οὐκ οἶδε Χριστόν* S 27 *ἐκ παρθένου γεννηθέντα* om. ISV *καὶ γεννηθέντα* post *ἀναστάντα* add. ISV 29–230.1 *αὐτοῦ σαρκώσεως* S

utjelovljenja patio, trpio je jer je dakako podnio promjenu; i ako je onaj koji je bio besmrtan prije učovječenja nakon učovječenja kušao smrt po vašoj riječi, potpuno se pretvorio u drugo jer je od besmrtnog postao smrtan. Ali takve razgovore i njihove začetnike posvuda hvaljeni oci izgone iz svetih prostora i kao gnjile udove odsijecaju od zdravog tijela. Zbog toga te opominjemo da se bojiš kazne i da progoniš svetogrđe. Pokazat ću to pak da su sveti Oci i u svojim spisima shvaćali to što smo mi razlagali. Neki su od njih bili sudionici onog divnog Koncila, a neki su nakon njih procvali u Crkvama, a neki su davno prije prosvijetlili svijet. Ali ni razlike vremena ni raznojezičnost riječi nije poremetila sklad, nego su slični liri koja ima mnogo različitih žica, a proizvodi jedan posve skladan zvuk.

Sk.: *Donijeti ćeš mi milo i živo željeno svjedočanstvo, jer je* 284
takva nauka nepobitna i veoma korisna.

Pr.: *Otvori dakle, uši i primi ono što teče iz duhovnih izvora.*

Svetog Ignacija, antiohijskog biskupa i mučenika,

1 Iz Poslanice Smirnjanima

Ne dopuštaju Euharistiju i prinošenje, jer ne priznaju da je Euharistija tijelo našeg Spasitelja Isusa Krista, ono koje je trpjelo za naše grijehe, koje je Otac svojom dobrotom uskrisio.

Ireneja, lionskog biskupa,

2 Iz treće knjige Protiv hereza

Očito je, dakle, da Pavao ne zna drugog Krista, nego onoga koji je rođen od Djevice i koji je trpio i bio pokopan i uskrsnuo, kojega naziva i čovjekom. Rekao je naime: "No, ako se propovijeda da je Krist od mrtvih uskrsnuo", navodeći razlog njegova utjelov-

26–7 1 Kor 15:12

αὐτοῦ· “ Ἐπειδὴ γὰρ δι’ ἀνθρώπου ὁ θάνατος, καὶ δι’ ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν.” Καὶ πανταχοῦ ἐπὶ τοῦ πάθους τοῦ κυρίου ἡμῶν καὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ καὶ τῆς νεκρώσεως, τῷ τοῦ Χριστοῦ κέχρηται ὀνόματι, ὡς ἐπὶ τοῦ, “Μὴ τῷ βρώματί σου ἐκεῖνον ἀπόλλυε, ὑπὲρ οὗ Χριστὸς ἀπέθανε.” Καὶ πάλιν· “Νυνὶ δὲ ἐν Χριστῷ ὑμεῖς οἵ ποτε ὄντες μακρὰν ἐγενήθητε ἐγγὺς τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ.” Καὶ πάλιν· “Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα· γέγραπται γάρ· Ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου.”

3 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ὥσπερ γὰρ ἦν ἄνθρωπος ἵνα πειρασθῇ, οὕτω καὶ λόγος ἵνα δοξασθῇ· ἡσυχάζοντος μὲν τοῦ λόγου ἐν τῷ πειράζεσθαι καὶ σταυροῦσθαι καὶ ἀποθνήσκειν· συγγινομένου δὲ τῷ ἀνθρώπῳ ἐν τῷ νικᾶν καὶ ὑπομένειν καὶ χρηστεύεσθαι καὶ ἀνίστασθαι καὶ ἀναλαμβάνεσθαι.

4 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ ε′ λόγου τῆς αὐτῆς πραγματείας.

Τῷ ἰδίῳ οὖν αἵματι λυτρωσαμένου ἡμᾶς τοῦ κυρίου, καὶ δόντος τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν καὶ τὴν σάρκα τὴν ἑαυτοῦ ἀντὶ τῶν ἡμετέρων σαρκῶν.

Τοῦ ἁγίου Ἱππολύτου ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος.

5 Ἐκ τῆς πρὸς βασιλίδα τινὰ ἐπιστολῆς.

Ἀπαρχὴν οὖν τοῦτον λέγει τῶν κεκοιμημένων, ἅτε πρωτότοκον τῶν
286 νεκρῶν. Ὃς ἀναστὰς καὶ βουλόμενος ἐπιδεικνύναι ὅτι τοῦτο ἦν τὸ ἐγηγερμένον, ὅπερ ἦν καὶ ἀποθνῆσκον, δισταζόντων τῶν μαθητῶν, προσκαλεσάμενος τὸν Θωμᾶν ἔφη· “Δεῦρο, ψηλάφησον καὶ ἴδε, ὅτι πνεῦμα ὀστοῦν καὶ σάρκα οὐκ ἔχει, ὡς ὑμεῖς με θεωρεῖτε ἔχοντα.”

6 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς.

Ἀπαρχὴν τοῦτον εἰπὼν ἐπεμαρτύρησε τῷ ὑφ’ ἡμῶν εἰρημένῳ, ὡς ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος σάρκα λαβὼν ὁ σωτήρ, ἤγειρε ταύτην, ἀπαρχὴν ποιούμενος τῆς τῶν δικαίων σαρκός, ἵν’ οἱ πάντες ἐπ’ ἐλπίδι τοῦ ἐγηγερμένου προσδόκιμον τὴν ἀνάστασιν ἕξομεν πιστεύοντες εἰς αὐτόν.

ISMPJCVOR 1 ὁ om. J καὶ om. SV 2 ἐκ ante νεκρῶν add. V 5 οἵ ποτε ὑμεῖς V 6 τῷ om. J πάλιν om. J 11 οὕτω --- δοξασθῇ om. J 13 συγγινομένῳ S[ac]V τοῦ ἀνθρώπου I 14 καὶ ἀνίστασθαι om. S 17 αὐτοῦ om. V ὑπὲρ --- ψυχῶν: ἀντὶ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς J 19 ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος om. J 22 ἐνδεικνύναι ISV 23 ἐγειρόμενον J 25 ἐμὲ J 30–1 πιστεύοντες εἰς αὐτόν: οἱ πιστεύσαντες IV: οἱ πιστεύοντες S

ljenja domeće: "Doista, po čovjeku smrt, po Čovjeku i uskrsnuće od mrtvih!" I svuda, govoreći o patnji Gospodina našega Isusa Krista i o njegovu čovještvu i smrti, služio se imenom Krist, kao kod ovog: "Ne upropašćuj svojom hranom onoga za koga je Krist umro!" I ponovno: "Sada pak, u Kristu, vi koji nekoć bijaste daleko, dođoste blizu – po krvi Kristovoj." I opet: "Krist nas otkupi od prokletstva Zakona postavši za nas prokletstvom – jer pisano je: Proklet je tko god visi na stupu."

3 Od istog, iz iste knjige

Kao što naime bijaše čovjek da bude kušan, tako bijaše i Riječ da se proslavi; Riječ miruje u kušnji, razapinjanju i umiranju, a pomaže čovjeku u pobjedi, u podnošenju muke, u pokazivanju milosrđa, u uskrsnuću i u uznesenju.

4 Od istog, iz pete knjige iste rasprave

Otkupio nas je, dakle, Gospodin vlastitom krvlju i dao svoju dušu za naše duše i svoje tijelo za naša tijela.

Svetoga Hipolita, biskupa i mučenika,

5 Iz Poslanice nekoj kraljici

Ovoga, dakle, naziva prvijencem usnulih i prvorođencem od mrtvih. A on uskrsnuvši i hoteći pokazati da ono što bijaše uskr- 286
slo je upravo to što bijaše i umrlo zbog sumnji učenika pozva k sebi Tomu i reče: "Dođi, opipaj i vidi, jer duh tijela ni kostiju nema, kao što vidite da ja imam."

6 Od istog, iz iste poslanice

Nazvavši ga prvijencem, posvjedočio je ono što smo rekli, da je Spasitelj uzeo tijelo od iste smjese, da je ga uskrisio čineći ga prvijencem tijela pravednikâ, da ćemo svi mi vjerujući u njega ubuduće uskrsnuti pouzdanjem u Uskrsloga.

1–2 1 Kor 15:21   4–5 Rim 14:15   5–6 Ef 2:13   6–8 Gal 3:13   (19 1 Kor 15:20)
(19–20 Kol 1:18)   22–3 Lk 24:39   (25 ff 1 Kor 15:20)

7 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τοὺς δύο λῃστάς.

Ἀμφότερα παρέσχε τὸ τοῦ κυρίου σῶμα τῷ κόσμῳ, αἷμα τὸ ἱερὸν καὶ ὕδωρ τὸ ἅγιον.

8 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Καὶ νεκρόν τε ὂν τὸ σῶμα κατὰ τὸν ἀνθρώπινον τρόπον μεγάλην ἔχει ζωῆς ἐν αὐτῷ δύναμιν. Ἃ γὰρ οὐ προχεῖται τῶν νεκρῶν σωμάτων, ταῦτα ἐξ αὐτοῦ προεχέθη, αἷμά τε καὶ ὕδωρ, ἵν' εἰδείημεν, ἡλίκον ἡ κατασκηνώσασα δύναμις ἐν τῷ σώματι πρὸς ζωὴν δύναται, ὡς μήτε αὐτὸ τοῖς ἄλλοις ὅμοιον φαίνεσθαι νεκροῖς, ἡμῖν δὲ τὰ ζωῆς αἴτια προχεῖν δύνασθαι.

9 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Οὐ συντρίβεται δὲ ὀστοῦν τοῦ ἁγίου προβάτου, δεικνύντος τοῦ τύπου μὴ καθικνούμενον τῆς δυνάμεως τὸ πάθος· σώματος γὰρ ὀστέα δυνάμεις.

Τοῦ ἁγίου Εὐσταθίου ἐπισκόπου Ἀντιοχείας καὶ ὁμολογητοῦ.

10 Ἐκ τοῦ περὶ ψυχῆς λόγου.

Δι' ὀλίγων δὲ ἔστιν ἐλέγξαι τὴν ἀσεβῆ συκοφαντίαν αὐτῶν· μάλιστα μὲν γάρ, εἰ μὴ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἕνεκεν σωτηρίας εἰς τὴν τοῦ θανάτου σφαγὴν τὸ ἴδιον ἑκουσίως ἐξεδίδου σῶμα. Πρῶτον μὲν πολλὴν αὐτῷ περιάπτουσιν ἀδυναμίαν, ὅτι μὴ οἷός τε ἐγένετο τὴν τῶν πολεμίων ὁρμὴν ἐπισχεῖν.

11 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Διατί δὲ περὶ πολλοῦ ποιοῦνται δεικνύναι τὸν Χριστὸν ἄψυχον ἀνειληφέναι σῶμα, γεώδεις πλάττοντες ἀπάτας; Ἵν' εἰ δυνηθεῖεν ὑποφθεῖραί τινας, ταῦθ' οὕτως ἔχειν ὁρίζεσθαι, τηνικαῦτα τὰς τῶν παθῶν ἀλλοιώσεις τῷ θείῳ περιάψαντες πνεύματι ῥᾳδίως ἀναπείσωσιν αὐτούς, ὡς οὐκ ἔστι τὸ τρεπτὸν ἐκ τῆς ἀτρέπτου φύσεως γεννηθέν.

12 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τό, "Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ."

Ὁ ἄνθρωπος γὰρ ὁ ἀποθανὼν τριήμερος μὲν ἀνίσταται, τῇ δὲ Μαρίᾳ καρτερίᾳ μὲν ψυχῆς ἅπτεσθαι προθυμουμένῃ τῶν ἁγίων μελῶν

ISMPJCVOR 1 ἐκ --- λῃστάς: ἐκ τοῦ εἰς τοὺς δύο λῃστὰς λόγου S 2 τό^{2}: τε S^{ac}J 3 τὸ om. ISJ 5 τε om. J ἀνθρώπειον S 6 αὐτῷ: ἑαυτῷ J 7 προεχύθη J 9 νεκρόν V καὶ ante ἡμῖν add. J 11 Τοῦ αὐτοῦ om. J 15 Τοῦ ἁγίου om. S ἐπισκόπου om. J 19 ἑκουσίως om. S^{ac}J 24 γεώδεις: γραώδεις J 26 πνεύματι: λόγῳ J 28 τοῦ^{3} om. V εἰς τό om. IS 28–9 ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ om. S 29 αὐτοῦ om. I 30 ὁ^{2} om. S^{ac}J Μαριὰμ IV 31 καρτερίαν O μὲν om. S

7 Od istog, iz Govora o dvojici razbojnika

Gospodinovo tijelo dalo je svijetu jedno i drugo: svetu krv i svetu vodu.

8 Od istog, iz istog govora

I tijelo koje je na ljudski način mrtvo ima u sebi veliku snagu života. Što naime ne istječe iz mrtvih tijela, to je isteklo iz njega, krv i voda, da znamo koliko je za život jaka snaga što se nastanila u tom tijelu, da ono ne izgleda jednako drugim mrtvim tijelima, da nam može izliti uzroke života.

9 Od istog, iz istog govora

Ne lomi se kost posvećenog janjeta, jer tip pokazuje da patnja ne dotiče snagu. Kosti su naime snaga tijela.

Svetog Eustatija, antiohijskog biskupa i priznavatelja,

10 Iz knjige O duši

S malo se riječi može pobiti njihova bezbožna kleveta. Najviše naime ona da nije radi spasenja ljudi dragovoljno predao vlastito tijelo udarcu smrti. Najprije mu pripisuju veliku nemoć da nije mogao zaustaviti napad neprijatelja.

11 Od istog, iz iste knjige

Zašto visoko cijene pokazati da je Krist uzeo tijelo bez duše izmišljajući zemaljske prijevare? Kako bi mogli neke zavesti da tvrde da je to tako, onda su Božjem Duhu pripisali promjene duševnih stanja da ih lako uvjere kako ono promjenjivo nije rođeno iz nepromjenjive naravi.

12 Od istog, iz Govora o onom: "Gospodin me stvorio kao početo svojih putova"

Čovjek naime koji je umro uskrsnuo je treći dan i kada je Mariji koja u duševnoj odvažnosti hoće dotaknuti svete udove odgo-

(6–7 Iv 19:34) (11 Ps 34:20 = LXX 33:21) 25–6 Izr 8:22

ἀνθυπενέγκας ἐκφωνεῖ· "Μή μου ἅπτου, οὔπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα μου· πορεύου δὲ πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου, καὶ εἰπὲ αὐτοῖς· Ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν, καὶ θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν." Τὸ δ', "Οὔπω ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα μου," οὐχ ὁ λόγος ἔφασκε καὶ θεὸς ὁ οὐρανόθεν ὁρμώμενος, καὶ ἐν τοῖς κόλποις
288 *διαιτώμενος τοῦ πατρός, οὐδ' ἡ πάντα τὰ γενητὰ περιέχουσα σοφία· ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἐκ παντοδαπῶν ἡρμολογημένος μελῶν ἄνθρωπος τοῦτο ἐπέφηνεν, ὁ ἐκ τῶν νεκρῶν ἐγερθεὶς καὶ οὐδέπω μὲν πρὸς τὸν πατέρα μετὰ τὸν θάνατον ἀνελθών, ταμιευόμενος δὲ αὐτῷ τῆς προόδου τὴν ἀπαρχήν.*

13 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Κύριον δὲ τῆς δόξης αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον τὸν σταυρωθέντα σαφῶς ὀνομάζει γράφων, ἐπειδὴ καὶ κύριον καὶ Χριστὸν ἀνέδειξεν αὐτόν, καθάπερ οἱ ἀπόστολοι τῷ αἰσθητῷ Ἰσραὴλ ὁμοφρόνως διαλεγόμενοί φασιν· "Ἀσφαλῶς οὖν γινωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ ὅτι καὶ κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ὁ θεὸς ἐποίησε, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε." Τὸν παθόντα τοιγαροῦν Ἰησοῦν κύριον ἐποίησε, καὶ οὐ τὴν σοφίαν οὐδὲ τὸν λόγον τὸν ἀνέκαθεν ἔχοντα τῆς δεσποτείας τὸ κράτος, ἀλλὰ τὸν μετέωρον τῷ σταυρῷ προσεκπετάσαντα τὰς χεῖρας.

14 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Εἰ γὰρ ἀσώματός ἐστιν οὔτε ἁφῇ χειρῶν ὑποπίπτει, οὔτ' αἰσθητοῖς ὄμμασι περιλαμβάνεται, οὐ τρῶσιν ὑπομένει, οὐχ ἥλοις προσηλοῦται, οὐ θανάτῳ κοινωνεῖ, οὐ κρύπτεται γῇ, οὐ τάφῳ κατακλείεται, οὐκ ἐκ μνημάτων ἀνίσταται.

15 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

"Οὐδεὶς αἴρει τὴν ψυχήν μου ἀπ' ἐμοῦ· ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν." Εἰ δὲ ἑκατέρων τὴν ἐξουσίαν εἶχεν οἷα θεός, συνεχώρει μὲν αὐτοῖς λύειν ἀβούλως τὸν νεὼν ἐγχειροῦσιν, ἐπιφανέστερον δὲ ἀνιστῶν ἐνεούργει. Ἐξ ἀναντιρρήτων δὲ δέδεικται ψήφων, ὅτι αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ τὸν ἴδιον ἀνεστήσατο νεουργήσας οἶκον. Ἀναθετέον δὲ καὶ τῷ θειοτάτῳ πατρὶ τὰς τοῦ υἱοῦ μεγαλουργίας. Οὔτε γὰρ ὁ υἱὸς ἄνευ τοῦ πατρὸς δημιουργεῖ κατὰ

ISMPJCVOR 5 ὁ ante *θεὸς* add. I *ὁρμώμενος*: *ἐρχόμενος* IS^po 6 *τοῦ πατρὸς διαιτώμενος* J *τὰ* ante *πάντα* add. I *γενητὰ*: *νοητὰ* IS^po 7 *μελῶν εἱρμολογημένος* J 8 *ἐνέφηνεν* J 14 *ὁμοφρόνως* om. J 15 *καὶ* om. ISV 16 *πεποίηκεν* S *Ἰησοῦν*: *υἱόν* I 17 *καὶ* om. J 18 *οὐδὲ*: *οὐ* J 19 *ἀλλὰ* --- *χεῖρας*: *ἀλλὰ τὸν ἐν τῷ σταυρῷ μετεώρους τὰς χεῖρας προσεκπετάσαντα* J 23 *γῇ* om. J *κατακέκλεισται* J 26 *μου* om. V 30 *δὲ* om. ISV 31 *θειοτάτῳ* om. J 32 *ὁ* om. V: de I non liquet

vorio, zaviče: "Ne zadržavaj se sa mnom, ta još ne uziđoh Ocu, nego idi mojoj braći i javi im: Uzlazim Ocu svome i Ocu vašemu, Bogu svome i Bogu vašemu." Ono pak: "Ta ne uziđoh svome Ocu", nije rekla Bog Riječ koja silazi s neba i koja boravi u krilu Očevu ni Mudrost koja drži sve stvoreno, nego je to rekao sam 288 *čovjek, sastavljen od različitih udova, koji je uskrsnuo od mrtvih i nakon smrti još nije uzišao Ocu pridržavajući sebi prvenstvo putovanja.*

13 Od istog, iz istog govora

Kada piše, samog raspetog čovjeka jasno naziva Gospodinom slave, jer ga je proglasio i Gospodinom i Kristom, baš kako apostoli jednoglasno, dok raspravljaju s Izraelom, kažu: "Pouzdano, dakle, neka znade sav dom Izraelov da je toga Isusa, kojega vi razapeste, Bog učinio i Gospodinom i Kristom." Isusa, dakle, koji je trpio učinio je Gospodinom, a ne Mudrost niti Riječ koja od davnine ima moć vladanja, nego onoga koji je viseći na križu raširio ruke.

14 Od istog, iz istog govora

Ako je naime netjelesan i ne podliježe dodiru ruke niti se opaža očima, onda ne podnosi probadanja, ne prikiva se čavlima, nije sudionik smrti, ne pokriva se zemljom, ne polaže u grob, ne uskrisuje iz groba.

15 Od istog, iz istog govora

"Nitko mi ga ne oduzima, nego ga ja sam od sebe polažem. Vlast imam položiti ga, vlast imam opet uzeti ga." Pa ako je imao vlast nad jednim i drugim kao Bog, dopustio je onima koji nepromišljeno navaljuju da razruše hram, slavnije ga je obnovio uskrisujući. Dokazano je najpouzdanijim svjedočanstvima da je sam od sebe uskrisio obnovivši vlastiti dom. Treba pripisati također najbožanskijem Ocu veličanstvena djela Sina. Ni Sin naime

1–4 Iv 20:17 (10 1 Kor 2:8) 12–14 Dj 2:36 24–5 Iv 10:18

τὰς ἀρραγεῖς τῶν ἱερῶν γραμμάτων ἀποφάσεις. Τούτου γὰρ δὴ χάριν τότε μὲν ὁ θειότατος γεννήτωρ τὸν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἐγηγερκέναι γράφεται, τότε δὲ ὁ υἱὸς τὸν ἴδιον ἀναστήσειν ὑπισχνεῖται ναόν. Εἰ οὖν ἐκ τῶν προεξητασμένων ἀπαθὲς δέδεικται τὸ θεῖον τοῦ Χριστοῦ πνεῦμα, περιττῶς τοῖς ἀποστολικοῖς ἐπισκήπτουσιν ὅροις οἱ ἐναγεῖς. Εἰ γὰρ ὁ Παῦλος ἔφρασε τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταυρῶσθαι, σαφῶς εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀφορῶν, οὐ παρὰ τοῦτο δεήσει πάθος τῷ θείῳ προσάπτειν. Τί οὖν τοῦτο συνάπτουσι πλέκοντες, ἐξ ἀσθενείας ἐσταυρῶσθαι λέγοντες τὸν Χριστόν;

16 *Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.*

Εἰ δὲ δὴ καὶ ἀσθενείας εἶδος περιάπτειν αὐτῷ προσῆκον ἦν, τῷ ἀνθρώπῳ ταῦτα προσαρτᾶν ἀκόλουθον εἶναι φαίη τις ἄν, οὔτι γε δὴ τῷ πληρώματι τῆς θεότητος, ἢ τῷ ἀξιώματι τῆς ἀνωτάτω σοφίας, ἢ τῷ ἐπὶ πάντων κατὰ τὸν Παῦλον γραφομένῳ θεῷ.

17 *Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.*

Οὗτος μὲν δὴ τῆς ἀσθενείας ὁ τρόπος, δι' ὃν εἰς θάνατον γράφεται κατὰ τὸν Παῦλον ἀφῖχθαι. Ζῇ γὰρ ἐκ δυνάμεως θεοῦ τῷ θείῳ πνεύματι δηλονότι συνδιαιτώμενος ὁ ἄνθρωπος, ἐπειδὴ καὶ δύναμις ὑψίστου ὁ ἐν αὐτῷ πολιτευόμενος κατὰ τοὺς φθάσαντας ὅρους ἀποδέδεικται.

18 *Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.*

289 *Εἰ δὲ τῆς παρθενικῆς ἐπιβατεύσας μήτρας οὐκ ἐμείωσε τὴν ἐξουσίαν, οὐδὲ τῷ ξύλῳ τοῦ σταυροῦ προσπαγέντος τοῦ σώματος, χραίνεται τὸ πνεῦμα. Τὸ μὲν γὰρ σῶμα μετάρσιον ἐσταυροῦτο, τὸ δὲ θεῖον τῆς σοφίας πνεῦμα καὶ τοῦ σώματος εἴσω διῃτᾶτο, καὶ τοῖς οὐρανίοις ἐπεβάτευε, καὶ πᾶσαν περιεῖχε τὴν γῆν, καὶ τῶν ἀβύσσων ἐκράτει, καὶ τὰς ἑκάστων ψυχὰς ἀνιχνεύων διέκρινε, καὶ πάντα ὁμοῦ συνήθως οἷα θεὸς ἔπραττεν. Οὐ γὰρ εἴσω τῶν σωματικῶν ὄγκων ἡ ἀνωτάτω σοφία καθειργμένη περιέχεται, καθάπερ αἱ τῶν ὑγρῶν καὶ ξηρῶν ὗλαι τῶν μὲν ἀγγείων εἴσω κατακλείονται, περιέχονται δὲ μᾶλλον ἢ περιέχουσι τὰς θήκας. Ἀλλὰ θεία τις οὖσα καὶ ἀνέκφραστος δύναμις τά τε ἐνδοτάτω καὶ ἐξωτάτω τοῦ νεὼ περιλαμβάνουσα κραταιοῖ, κἀντεῦθεν ἐπέκεινα διήκουσα, πάντας ὁμοῦ τοὺς ὄγκους κρατεῖ περιέχουσα.*

ISMJCVOR 1 *ἀποφάσεις γραμμάτων* S *γὰρ* om. J 2 *τότε*: *ποτὲ* J *θειότατος γεννήτωρ*: *πατὴρ* J 3 *τότε*: *ποτὲ* J *ὑπισχνεῖται ἀναστήσειν* S 8 *θείῳ*: *θεῷ* J *τοῦτο συνάπτουσι*: *τούτῳ προσάπτουσι* J 14 *τὸν* om. S *θεῷ* om. J 18 *δηλονότι* om. J 19 *πολιτευόμενος*: *πιστευόμενος* V *θεὸς* post *πολιτευόμενος* add. J 22 *μήτρας ἐπιβατεύσας* S 23 *χραίνεται*: *ἐχθραίνετο* J 27 *ἑκάστου* S 32 *νεὼ*: *ναοῦ* J *περιλαβοῦσα* J

po neoborivim tvrdnjama svetih Pisama ne čini veličanstvena djela bez Oca. Zbog toga jednom piše da je najbožanskiji Roditelj uskrisio Krista od mrtvih, a drugi put Sin obećava da će uskrisiti vlastiti hram. Ako je, dakle, iz prethodno izloženog pokazano da je božanski duh Kristov netrpljiv, prokletnici nepotrebno zaglédaju u apostolska određenja. Jer, ako ja Pavao rekao da je Gospodin slave razapet misleći očito na čovjeka, neće trebati zbog toga pripisati patnju božanstvu. Zašto, dakle, to 'pletu' i povezuju govoreći da je Krist razapet iz slabosti?

16 Od istog, iz istog govora

Ako bi njemu već dolikovalo pripisati i vrstu slabosti, netko bi rekao da je primjereno to vezati uz čovjeka, a ne uz puninu božanstva ili uz dostojanstvo najviše mudrosti ili uz onog koji je, kako Pavao piše, Bog iznad svega.

17 Od istog, iz istog govora

To je doista način slabosti, po kojem je otišao u smrt, kako Pavao piše. Čovjek naime očito povezan s božanskim Duhom živi od Božje snage, jer se po prethodnim određenjima i onaj koji živi u njemu pokazao kao snaga Svevišnjega.

18 Od istog, iz istog govora

Ako je ušao u utrobu Djevice i ako nije umanjio svoju moć, ni ti- 289
jelom se prikovanim na drvo križa ne kalja Duh. Podignuto je tijelo naime bilo razapeto, a božanski Duh mudrosti boravio je unutar tijela, počivao je na nebesima i obuhvaćao je cijelu zemlju i vladao je ponorima i ispitujući sudio je duše svakog pojedinog, i sve je istodobno činio uobičajeno kao Bog. Naime najviša mudrost ne drži se zasužnjenom unutar tjelesnosti kao što se vlažne i suhe stvari drže zaključane u posudama, ne obuhvaćaju posude, nego su radije obuhvaćene. Nego, budući da je ona božanska i neizreciva snaga, ona je jaka tako da obuhvaća ono najunutarnjije i najudaljenije hramu i odatle vlada dosežući i istodobno obuhvaćajući sve veličine.

(7 1 Kor 2:8)

19 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Εἰ δ' ὁ ἥλιος, σῶμα ὢν ὁρατὸν καὶ αἰσθήσει καταληπτόν, τοσαύτας καὶ τοιαύτας πανταχοῦ γῆς ὑπομένων αἰκίας οὐ μεταβάλλει τὴν τάξιν, οὐδὲ αἰσθάνεται μικρᾶς ἢ μεγάλης πληγῆς, τὴν ἀσώματον σοφίαν οἰόμεθα χραίνεσθαι καὶ μεταλλάττειν τὴν φύσιν, εἰ ὁ ναὸς αὐτῆς σταυρῷ προσηλοῦται, ἢ λύσιν ὑπομένει, ἢ τρῶσιν ὑφίσταται, ἢ διαφθορὰν δέχεται; Ἀλλὰ πάσχει μὲν ὁ νεώς, ἡ δὲ ἀκηλίδωτος οὐσία παντάπασιν ἄχραντος τὴν ἀξίαν καθέστηκεν.

20 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν ἀναβαθμῶν.

Δόξαν δὲ ἐπίκτητον ὁ πατὴρ οὐκ ἐπιδέχεται, τέλειος, ἄπειρος, ἀπερινόητος ὤν, ἀπροσδεὴς κάλλους καὶ παντοίας ἀρετῆς. Ἀλλ' οὐδὲ ὁ λόγος αὐτοῦ, θεὸς ὢν ὁ γεννηθεὶς ἐξ αὐτοῦ, δι' οὗ γεγόνασιν ἄγγελοι καὶ οὐρανοὶ καὶ γῆς ἄπειρα μεγέθη καὶ πᾶσαι συλλήβδην τῶν γενητῶν ὗλαι τε καὶ συστάσεις· ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος τοῦ Χριστοῦ, ἐκ τῶν νεκρῶν ἐγειρόμενος, ὑψοῦται καὶ δοξάζεται, τῶν ἐναντίων αἰσχύνην ἄντικρυς ἀραμένων.

21 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Οἱ δὲ φθόνῳ τὸ μῖσος ἀράμενοι κατ' αὐτοῦ καὶ πεφραγμένοι πολεμίᾳ παρατάξει σκορπίζονται, τοῦ λόγου τε καὶ θεοῦ τὸν ἑαυτοῦ ναὸν ἀξιοπρεπῶς ἀναστήσαντος.

22 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἑρμηνείας τοῦ ϙβ' ψαλμοῦ.

Πέρας γοῦν ὁ προφήτης 'Ησαΐας αὐτὰ μὲν τὰ τῶν παθῶν αὐτοῦ διεξιὼν ἴχνη πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπιφέρει καὶ τοῦτο μεγαλοφωνοτέρᾳ βοῇ τό· "Καὶ εἴδομεν αὐτόν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὔτε κάλλος· ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον καὶ ἐκλεῖπον παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων." Εἶτα διαρρήδην ἐκφαίνων, ὡς εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐκ εἰς τὸ θεῖον ἀνήρτηται τὰ τῆς εὐπρεπείας εἴδη τε καὶ πάθη, παραυτίκα πάλιν ἐπάγει προσθείς· "Ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὤν, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν."

23 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς ἑρμηνείας.

Αὐτὸς ἄρ' οὗτός ἐστιν, ὁ μετὰ τὰς ὕβρεις ἀειδής, ἄμορφος ὁραθείς, εἶτα πάλιν ἐκ μεταβολῆς εὐπρέπειαν ἐνδυσάμενος. Οὐδὲ γὰρ ὁ κατοικῶν

ISMDJCVOR 1 233.22–7 *Εἰ* --- *ἀνιχνεύω* (sic) post *λόγου* iterum scrib. C 2 *ὢν*: *ὂν* I 4 *αἴσθεται* IV 8 *παντάπασαν* O 9 *τοῦ*[3] om. V 10 *τελείως* J 10–11 *ὢν ἀπερινόητος* J 11 *ἀρετῆς*: *ἐπηρείας* V: *εὐπρεπείας* Cavallera et Spanneut. 13 *γεννητῶν* S[ac]JV[ac] 14 *τῶν* om. V 18 *ἀδικῶς* ante *ἀράμενοι* add. J 19 *τοῦ* ante *θεοῦ* add. S 24 *οὔτε* ante *εἶδος* add. V 27 *ἀνήρτηκε* J *εὐπρεπείας*: *ἀπρεπείας* Schulze (Migne) sequens Cotelerium (cf. *PG* 83.289, n. 96) 28 *φέρειν*: *φορεῖν* J 29 *μαλακίαν*: *μάλα κακίαν* VO

19 Od istog, iz istog govora

Ako pak sunce, tijelo koje je vidljivo i zamjetljivo osjetilom, podnoseći tolike i takve pogrde svuda po zemlji ne mijenja red niti osjeća mali ili veliki udarac, smatramo li da se netjelesna Mudrost kalja i mijenja narav ako se njezin hram prikiva na križ ili se razara ili ranjava ili raspada? Ali hram doista trpi, a neokaljana bit sasvim čista zadržala je svoje dostojanstvo.

20 Od istog, iz djela O natpisima uzlaznih stupnjeva

Otac ne prima stečenu slavu, jer je savršen, bezgraničan, neobuhvatljiv umom, ne treba mu ljepota i bilo koja krepost. Ali ni njegova Riječ koja je rođena od njega i koja je Bog, po kojoj su nastali anđeli i nebesa i beskrajna prostranstva zemlje i, sažeto rečeno, sve tvari i oblici stvorenog. No čovjek Krist uskrišen od mrtvih, biva uzvišen i proslavljen, a protivnici su očito stekli sramotu.

21 Od istog, iz istog govora

Oni koji su ga iz zavisti zamrzili i u ratnom poretku napali, raspršuju se kad je Bog Riječ slavno obnovila svoj hram.

22 Od istog, iz Tumačenja Psalma XCII

Napokon, dakle, prorok Izaija pripovijedajući o tragovima njegovih patnja, između ostalog dodaje i to povišenim glasom: "I vidjesmo ga. Ne bješe na njemu ni ljepote ni sjaja, bježe prezren i odbačen od sinova ljudskih." Zatim otvoreno pokazujući da se vrste ljepote i patnje odnose na čovjeka, a ne na božanstvo, odmah opet dodaje: "Čovjek boli, vičan patnjama."

23 Od istog, iz istog tumačenja

Sam je, dakle, ovaj koji je nakon zlostavljanja izgledao nagrđen i ružan, ponovno zatim promjenom obukao ljepotu. Nije naime

21–3 Iz 53:2–3a   25 Iz 53:3b

ἐν αὐτῷ θεὸς ἀμνοῦ δίκην εἰς θάνατον ἤγετο, καὶ προβάτου τρόπον ἀπεσφάττετο, φυσικῶς ἀόρατος ὤν.

292 Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας καὶ ὁμολογητοῦ.

24 Ἐκ τῆς πρὸς Ἐπίκτητον ἐπιστολῆς.
Τίς τοσοῦτον ἠσέβησεν ὡς εἰπεῖν ἅμα καὶ φρονεῖν, ὅτι ἡ θεότης αὐτὴ ἡ ὁμοούσιος τῷ πατρὶ περιετμήθη, καὶ ἀτελὴς ἐκ τελείου γέγονε, καὶ τὸ ἐν ξύλῳ καθηλωμένον οὐκ ἦν τὸ σῶμα, ἀλλ' αὐτὴ ἡ δημιουργὸς οὐσία τῆς σοφίας;
25 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς.
Ἃ γὰρ τὸ ἀνθρώπινον ἔπασχε τοῦ λόγου, ταῦτα συνομολόγως εἰς ἑαυτὸν ἀνέφερεν, ἵνα ἡμεῖς τῆς τοῦ λόγου θεότητος μετασχεῖν δυνηθῶμεν. Καὶ ἦν παράδοξον, ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ πάσχων καὶ μὴ πάσχων. Πάσχων μέν, ὅτι τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἔπασχε σῶμα, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πάσχοντι ἦν· μὴ πάσχων δέ, ὅτι τῇ φύσει θεὸς ὢν ὁ λόγος ἀπαθής ἐστι. Καὶ αὐτὸς μὲν ὁ ἀσώματος ἦν ἐν τῷ παθητῷ σώματι, τὸ δὲ σῶμα εἶχεν ἐν ἑαυτῷ τὸν ἀπαθῆ λόγον, ἀφανίζοντα τὰς ἀσθενείας αὐτοῦ τοῦ σώματος.
26 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς.
Θεὸς γὰρ καὶ κύριος τῆς δόξης ὢν ἦν ἐν τῷ ἀδόξως καθηλουμένῳ σώματι· τὸ δὲ σῶμα ἔπασχε μὲν νυττόμενον ἐν τῷ ξύλῳ, καὶ ἔρρεεν ἀπὸ τῆς τούτου πλευρᾶς αἷμα καὶ ὕδωρ, ναὸς δὲ τοῦ λόγου τυγχάνον, πεπληρωμένον ἦν τῆς θεότητος. Διὰ τοῦτο γοῦν ὁ μὲν ἥλιος ὁρῶν τὸν δημιουργὸν αὐτοῦ ἐν τῷ ὑβριζομένῳ σώματι ἀνεχόμενον τὰς ἀκτῖνας συνέστειλε, καὶ ἐσκότασε τὴν γῆν· αὐτὸ δὲ τὸ σῶμα φύσιν ἔχον θνητὴν ὑπὲρ τὴν αὐτοῦ φύσιν ἀνέστη διὰ τὸν ἐν αὐτῷ λόγον, καὶ πέπαυται μὲν τῆς κατὰ φύσιν φθορᾶς, ἐνδυσάμενον δὲ τὸν ὑπὲρ ἄνθρωπον λόγον γέγονεν ἄφθαρτον.
27 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ περὶ πίστεως λόγου τοῦ μείζονος.
Τὸ ἐγειρόμενον ἐκ νεκρῶν ἄνθρωπος ἦν ἢ θεός; Ἑρμηνεύει Πέτρος ὁ

ISMDPJCVOR 3 ἁγίου: μεγάλου S ἐπισκόπου --- ὁμολογητοῦ om. SJ 7 καθηλωθὲν J 8 τῆς σοφίας οὐσία S 9 ἐπιστολῆς: πραγματείας ISV 10 ἀνθρώπειον ἔπαθε J συνομολόγως: συνὼν ὁ λόγος J 18 ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου J 21 τούτου om. ISV 23 ἀνεχόμενον σώματι S 27 ἄφθαρτον γέγονεν S 28 λόγου τοῦ μείζονος: μείζονος λόγου S

Bog koji stanuje u njemu bio vođen u smrt poput jagnjeta i kao ovca na klanje, jer je po naravi nevidljiv.

Svetog Atanazija, aleksandrijskog biskupa i priznavatelja, 292

24 Iz Poslanice Epiktetu

Tko je dotle u bezbožnosti dotjerao da bi rekao i istodobno mislio da je samo božanstvo koje je istobitno s Ocem obrezano i da je od savršenog postao nesavršen i da ono što je prikovano na drvo nije bilo tijelo, nego sama stvaralačka bit Mudrosti?

25 Od istog, iz iste poslanice

Ono naime što je čovještvo Riječi trpjelo, to je, zajedno priznajemo, Riječ uzela na sebe da bismo mi mogli postati sudionici božanstva Riječi. I bilo je čudesno da ona bijaše onaj koji trpi i ne trpi. Trpi, jer je njezino vlastito tijelo trpjelo i u njemu trpećem bila je ona; ne trpi, jer je Riječ, koja je po naravi Bog, netrpljiva. I sama netjelesna bila je u trpljivom tijelu, a tijelo je imalo u sebi netrpljivu Riječ koja uklanja slabosti samoga tijela.

26 Od istog, iz iste poslanice

Onaj naime koji je Bog i Gospodin slave bio je u neslavno prikovanom tijelu. Tijelo je pak trpjelo pribijeno na drvo i potekle su iz njegova boka krv i voda. I bilo je hram Riječi i bilo je ispunjeno božanstvom. Zbog toga je, dakle, sunce, gledajući svoga Stvoritelja koji je trpio u izmučenom tijelu, sakupilo zrake i pomračilo zemlju. Samo pak tijelo koje je imalo smrtnu narav uzdiglo se iznad svoje naravi po Riječi koja je u njemu, i prestalo je naravno raspadanje, obuklo je Riječ koja je iznad čovjeka i postalo je neraspadljivo.

27 Od istog, iz Većeg govora o vjeri

Ono što je uskrišeno od mrtvih bio je čovjek ili Bog? Apostol

(1–2 Iz 53:7) (21–23 Mt 27:45 i dalje)

ἀπόστολος ἡμῶν μᾶλλον γινώσκων, καὶ λέγει· "Καθελόντες αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἔθηκαν αὐτὸν εἰς μνημεῖον, ὁ δὲ θεὸς ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν." Τὸ γοῦν ἀπὸ τοῦ ξύλου καθαιρεθὲν σῶμα νεκρὸν τοῦ Ἰησοῦ, τὸ καὶ εἰς μνημεῖον τεθὲν ἐνταφιασθὲν δὲ ὑπὸ Ἰωσὴφ τοῦ ἀπὸ Ἀριμαθείας, αὐτὸ ἤγειρεν ὁ λόγος λέγων· "Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν." Ὁ καὶ πάντας τοὺς νεκροὺς ζωοποιῶν καὶ τὸν ἐκ Μαρίας ἄνθρωπον Χριστὸν Ἰησοῦν ἐζωοποίησεν, ὃν ἀνείληφεν. Εἰ γὰρ ἐπὶ σταυροῦ ὢν τὰ προδιαλυθέντα νεκρὰ τῶν ἁγίων ἤγειρε σώματα, πολλῷ μᾶλλον ἐγεῖραι δύναται ὃ ἐφόρεσε σῶμα ὁ ἀεὶ ζῶν θεὸς λόγος, ὥς φησιν ὁ Παῦλος· "Ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ καὶ ἐνεργής."

293 28 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἡ γοῦν ζωὴ οὐκ ἀποθνήσκει, τοὺς δὲ νεκροὺς ζωοποιεῖ. Ὡς γὰρ τὸ φῶς οὐ βλάπτεται ἐν σκοτεινῷ τόπῳ, οὐδὲ ἡ ζωή τι παθεῖν δύναται ἐπισκεψαμένη τὴν θνητὴν φύσιν. Ἄτρεπτος γὰρ καὶ ἀναλλοίωτος ἡ τοῦ λόγου θεότης, ὥς φησιν ἐν προφητείᾳ ὁ κύριος περὶ ἑαυτοῦ· "Ἴδετέ με, ὅτι ἐγώ εἰμι καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι."

29 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ζῶν ἀποθανεῖν οὐ δύναται, μᾶλλον δὲ τοὺς νεκροὺς ζωοποιεῖ. Ἔστι τοίνυν καὶ πηγὴ ζωῆς τῇ ἐκ πατρὸς θεότητι, ἄνθρωπος δὲ ὁ ἀποθανών, μᾶλλον δὲ καὶ ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, ὃς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν, ὁ ἐκ παρθένου Μαρίας, ὃν ἡ τοῦ λόγου θεότης δι' ἡμᾶς ἀνείληφεν.

33 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἐγένετο Λάζαρον ἀσθενήσαντα ἀποθανεῖν· ὁ δὲ κυριακὸς ἄνθρωπος οὐκ ἀσθενήσας οὐδὲ ἄκων ἀπέθανεν· ἀλλ' ἀφ' ἑαυτοῦ ἦλθεν ἐπὶ τὴν τοῦ θανάτου οἰκονομίαν, στερεοποιούμενος ὑπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ οἰκήσαντος θεοῦ λόγου, τοῦ εἰπόντος· "Οὐδεὶς αἴρει τὴν ψυχήν μου ἀπ' ἐμοῦ· ἀπ' ἐμαυτοῦ αὐτὴν τίθημι, ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτήν, καὶ πάλιν ἐξουσίαν ἔχω λαβεῖν αὐτήν." Ἡ θεότης οὖν ἐστι τοῦ υἱοῦ, ἡ τιθεῖσα καὶ λαμβάνουσα τὴν ψυχὴν οὗ ἐφόρεσεν ἀνθρώπου. Πλήρη

ISMDJCVOR 8 προδιαλυθέντα: προδήλως λυθέντα J 10 ὥς --- λόγος om. J 13 ζωοποιεῖ δὲ τοὺς νεκρούς S 14 τι: τὸ I^{mo}V 16 ὁ κύριος ἐν προφητείᾳ J ἑαυτοῦ: αὐτοῦ S 17 Ἴδετέ με bis scrib. J 19 Ζῶν: Ζωὴ J οὐ om. J 21 καὶ --- νεκρῶν: ἐκ νεκρῶν ἐγερθεὶς V ὁ: ὃν J 22 ὃν om. J 25 ἦλθεν: ἧκεν J 28 γὰρ ante ἔχω add. S 29 οὖν: γοῦν J

Petar koji zna više od nas tumači i kaže: "Skinuše ga sa stupa i položiše u grob. Ali Bog ga uskrisi od mrtvih." S drveta, dakle, skinuto Isusovo tijelo je mrtvo, položeno je u grob i pokopano je od Josipa iz Arimateje, uskrisila ga je Riječ koja kaže: "Razvalite ovaj hram, i ja ću ga u tri dana podići." I onaj koji oživljuje sve mrtve oživio je i čovjeka rođena od Marije Isusa Krista, kojega je uzeo. Ako je onaj na križu uskrisio raspršena mrtva tijela svetih, mnogo više može uvijek živa Bog Riječ uskrisiti tijelo koje je nosila, kako kaže Pavao: "Živa je, uistinu, Riječ Božja i djelotvorna."

28 Od istog, iz istog govora *293*

Život, dakle, ne umire, oživljuje mrtve. Jer, kao što svjetlo ne slabi na tamnom mjestu, tako ni život suočen sa smrtnom naravi ne može patiti. Naime, božanstvo Riječi je nepromjenjivo i nepretvorivo u drugo, kako kaže Gospodin o sebi u proroštvu: "Pogledajte me, ja jesam i ne mijenjam se."

29 Od istog, iz istog govora

Tko je živi ne može umrijeti, nego radije oživljuje mrtve. Stoga je i izvor života po božanstvu od Oca, a onaj umrli je čovjek, radije onaj koji je uskrišen od mrtvih, koji i posreduje za nas, rođen od Djevice Marije, kojega je božanstvo Riječi uzelo radi nas.

30 Od istog, iz istog govora

Dogodilo se da je Lazar, pošto je oslabio, umro. Gospodnji pak čovjek nije oslabio ni umro protiv svoje volje, nego je sam od sebe došao u ekonomiju smrti, ojačan od Boga Riječi koja se nastanila u njemu i koja je rekla: "Nitko mi ga ne oduzima, nego ga ja sam od sebe polažem. Vlast imam položiti ga, vlast imam opet uzeti ga." Božanstvo je Sina, dakle, ono koje polaže i uzima

27 2 (S drveta)–11 Gelazije 12
28 od 12 (Jer)–16 Gelazije 13; od 12 (Jer)–14 (patiti), 15 (kako)–16 Gelazije 50

1–2 Dj 13:29–30 (2–4 Mt 27:57–60 i dalje) 4–5 Iv 2:19 9–10 Heb 4:12 15–16 Mal 3:6 (24 Iv 11:1–14) 27–9 Iv 10:18

γὰρ ἀνείληφε τὸν ἄνθρωπον, ἵνα καὶ πλήρη αὐτὸν καὶ σὺν αὐτῷ τοὺς νεκροὺς ζωοποιήσῃ.

31 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πρὸς Ἀρειανοὺς λόγου.

Ὅταν οὖν λέγῃ ὁ μακάριος Παῦλος, "Ὁ πατὴρ ἤγειρε τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐκ νεκρῶν," Ἰωάννης ἡμῖν διηγεῖται ὅτι ἔλεγεν ὁ Ἰησοῦς, "Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. Ἔλεγε δέ, φησί, περὶ τοῦ ἰδίου σώματος." Δῆλον οὖν ἐστι τοῖς προσέχουσιν, ὅτι τοῦ σώματος ἐγειρομένου ὁ υἱὸς λέγεται παρὰ τῷ Παύλῳ ἐγηγέρθαι ἐκ νεκρῶν. Τὰ γὰρ τοῦ σώματος αὐτοῦ εἰς αὐτοῦ πρόσωπον λέγεται. Οὕτως οὖν καὶ ὅτε λέγει, "Ζωὴν ἔδωκεν ὁ πατὴρ τῷ υἱῷ," τῇ σαρκὶ δεδομένην τὴν ζωὴν νοητέον. Εἰ γὰρ αὐτός ἐστιν ἡ ζωή, πῶς ἡ ζωὴ ζωὴν λαμβάνει;

32 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ περὶ ἐνανθρωπήσεως λόγου.

Συνιδὼν γὰρ ὁ λόγος, ὅτι ἄλλως οὐκ ἂν λυθείη τῶν ἀνθρώπων ἡ φθορά, εἰ μὴ διὰ τοῦ πάντως ἀποθανεῖν, οὐχ οἷόν τε δὲ ἦν τὸν λόγον ἀποθανεῖν, ἀθάνατον ὄντα καὶ τοῦ πατρὸς υἱόν, τούτου ἕνεκα τὸ δυνάμενον ἀποθανεῖν ἑαυτῷ λαμβάνει σῶμα, ἵνα τοῦτο τοῦ ἐπὶ πάντας λόγου μεταλαβόν, ἀντὶ πάντων ἱκανὸν γένηται τῷ θανάτῳ, καὶ διὰ τὸν ἐνοικήσαντα λόγον ἄφθαρτον διαμείνῃ, καὶ λοιπὸν ἀπὸ πάντων ἡ φθορὰ παύσηται τῇ τῆς ἀναστάσεως χάριτι. Ὅθεν ὡς ἱερεῖον καὶ
296 *θῦμα παντὸς ἐλεύθερον σπίλου, ὃ αὐτὸς ἑαυτῷ ἔλαβε σῶμα προσαγαγὼν εἰς θάνατον, ἀπὸ πάντων εὐθὺς τῶν ὁμοίων ἠφάνιζε τὸν θάνατον τῇ προσφορᾷ τῇ καταλλήλῳ. Ὑπὲρ πάντας γὰρ ὢν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ εἰκότως τὸν ἑαυτοῦ ναὸν καὶ τὸ σωματικὸν ὄργανον προσάγων ἀντίψυχον ὑπὲρ πάντων ἐπλήρου τὸ ὀφειλόμενον τῷ θανάτῳ· καὶ οὕτως συνὼν διὰ τοῦ ὁμοίου τοῖς πᾶσιν ὁ ἄφθαρτος τοῦ θεοῦ υἱός, εἰκότως τοὺς πάντας ἐνέδυσεν ἀφθαρσίαν ἐν τῇ περὶ τῆς ἀναστάσεως ἐπαγγελίᾳ. Καὶ αὐτὴ γὰρ ἡ ἐν τῷ θανάτῳ φθορὰ κατὰ τῶν ἀνθρώπων οὐκέτι χώραν ἔχει διὰ τὸν ἐνοικήσαντα λόγον ἐν τούτοις διὰ τοῦ ἑνὸς σώματος.*

33 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Τούτου ἕνεκα μετὰ τὰς θειοτάτας αὐτοῦ ἐκ τῶν ἔργων ἀποδείξεις ἤδη καὶ ὑπὲρ πάντων θυσίαν ἀνέφερεν, ἀντὶ πάντων τὸν αὐτοῦ ναὸν εἰς

ISMJCVOR 5 *ὁ* om. IS 9 *πρόσωπον αὐτοῦ* J 17 *ἀντὶ πάντων* post *ἀποθανεῖν* add. S *σῶμα λαμβάνει ἑαυτῷ* J *πάντας*: *παντὸς* J 21 *ὃ*: *τὸ* IS: om. J *ὃ καὶ* ante *προσαγαγὼν* add. J 22 *εὐθὺς* om. J 22–3 *τῇ*[1] --- *καταλλήλῳ* ante *ἀπὸ* transp. V 24 *καὶ* om. J *προσαγαγὼν* S[ac]J 26 *ὁ* om. I: *ὡς* S 27 *ἀφθαρσίᾳ* V 29 *οὐκ* ante *ἔχει* add. J 33 *θυσίας* J

dušu čovjeka kojega je nosilo. Uzelo je naime punog čovjeka da bi ga i punog, i s njim mrtve, oživjelo.

31 Od istog, iz Govora protiv arijevaca

Kad, dakle, blaženi Pavao kaže: "Otac uskrisi svoga Sina od mrtvih", Ivan nam pripovijeda da je Isus rekao: "Razvalite ovaj hram i ja ću ga u tri dana podići. Govorio je", kaže, "o hramu vlastitoga tijela." Jasno je, dakle, onima koji su pozorni da se, kad je tijelo uskrišeno, kod Pavla kaže da je Sin uskrišen od mrtvih. Ono, naime, što pripada njegovu tijelu, izriče se o njegovoj osobi. Tako, dakle, i kad kaže: "Otac je dao život Sinu", treba razumjeti da je tijelu dao život. Ako je naime sam život, kako život prima život?

32 Od istog, iz Govora o učovječenju

Znala je naime Riječ da ne može drukčije dokinuti propast ljudi osim potpunom smrću, a nije bilo moguće da Riječ umre jer je besmrtna i Sin Očev, radi toga uzima sebi tijelo koje može umrijeti da ono postane dionikom Riječi koja obuhvaća sve, da umjesto svih može umrijeti i da po Riječi koja je u njemu stanovala ostane neraspadljivo i napokon da prestane propast svih milošću uskrsnuća. Zato kao prinos i žrtvu slobodnu od svake lja- 296
ge uzela je sebi tijelo, odvela ga u smrt, odmah razorila smrt svih jednakih primjerenim prinosom. Budući da je Božja Riječ za sve, s pravom je svoj hram i tjelesni organ prikazala za život svih, plaćala je dug smrti za sve. I tako je, sjedinjen s onim što je jednako kod sviju, neuništivi Božji Sin s pravom obukao sve u nepropadljivost obećanjem uskrsnuća. I sama naime raspadljivost u smrti nema više mjesta protiv ljudi, jer se Riječ nastanila u njima po jednom tijelu.

33 Od istog, iz istog govora

Zato nakon njegovih božanskih dokaza iz djela također je prinio žrtvu za sve, predajući svoj hram u smrt za sve, da sve učini

4–5 Gal 1:1 (usp. Dj 13:30) 5–7 Iv 2:19, 21 10 Iv 5:26

θάνατον παραδιδούς, ἵνα τοὺς πάντας ἀνυπευθύνους καὶ ἐλευθέρους τῆς ἀρχαίας παραβάσεως ποιήσῃ, δείξῃ δὲ ἑαυτὸν καὶ θανάτου κρείττονα, ἀπαρχὴν τῆς τῶν ὅλων ἀναστάσεως τὸ ἴδιον σῶμα ἄφθαρτον ἐπιδεικνύμενος. Τὸ μὲν γὰρ σῶμα, ὡς καὶ αὐτὸ κοινὴν ἔχον τὴν οὐσίαν, σῶμα γὰρ ἦν ἀνθρώπινον, εἰ καὶ καινοτέρῳ θαύματι συνέστη ἐκ παρθένου μόνης, ὅμως θνητὸν ὄν, κατ' ἀκολουθίαν τῶν ὁμοίων ἀπέθνῃσκε, τῇ δὲ τοῦ λόγου εἰς αὐτὸ ἐπιβάσει οὐκέτι κατὰ τὴν ἰδίαν ‹φύσιν› ἐφθείρετο, ἀλλὰ διὰ τὸν ἐνοικήσαντα τοῦ θεοῦ λόγον ἐκτὸς ἐγίνετο φθορᾶς.

34 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ὅθεν, ὡς προεῖπον, ὁ λόγος, ἐπεὶ οὐχ οἷόν τε ἦν αὐτὸν ἀποθανεῖν, ἀθάνατος γὰρ ἦν, ἔλαβεν ἑαυτῷ σῶμα τὸ δυνάμενον ἀποθανεῖν, ἵνα ὡς ἴδιον ἀντὶ πάντων αὐτὸ προσενέγκῃ· καὶ ὡς αὐτὸς ὑπὲρ πάντων πάσχων διὰ τὴν πρὸς αὐτὸ τὸ σῶμα ἐπίβασιν, καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου.

35 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Πάσχον μὲν γὰρ τὸ σῶμα κατὰ τὴν τῶν σωμάτων φύσιν ἀπέθνῃσκεν· εἶχε δὲ τῆς ἀφθαρσίας τὴν πίστιν ἐκ τοῦ ἐνοικήσαντος αὐτῷ λόγου. Οὐ γὰρ ἀποθνήσκοντος τοῦ σώματος ἐνεκροῦτο καὶ ὁ λόγος, ἀλλ' ἦν μὲν αὐτὸς ἀπαθὴς καὶ ἄφθαρτος καὶ ἀθάνατος, οἷα δὴ θεοῦ λόγος ὑπάρχων, συνὼν δὲ μᾶλλον τῷ σώματι, διεκώλυεν ἀπ' αὐτοῦ τὴν κατὰ φύσιν τῶν σωμάτων φθοράν, ᾗ φησι καὶ τὸ πνεῦμα πρὸς αὐτόν· "Οὐ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν."

Τοῦ ἁγίου Δαμάσου ἐπισκόπου Ῥώμης.

36 Ἀπὸ ἐκθέσεως.

Εἴ τις εἴποι, ὅτι ἐν τῷ πάθει τοῦ σταυροῦ πόνον ὑπέμεινεν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ θεός, καὶ οὐχὶ ἡ σὰρξ μετὰ τῆς ψυχῆς, ἣν ἐνεδύσατο ἡ τοῦ δούλου μορφή, ἣν ἑαυτῷ ἔλαβε, καθὼς εἴρηκεν ἡ γραφή· ἀνάθεμα ἔστω.

ISMJCVOR 1 παραδούς J ἀνευθύνους V 1–2 ποιήσῃ post ἀνυπευθύνους transp. S 4 κοινὸν S 5 θαύματι: σώματι J 8 ἐφθείρετο φύσιν S 13 ἀντὶ om. J αὐτὸ πάντων J ὑπὲρ: περὶ ISV[ac] 17 τῶν om. J 19 καὶ om. J 24 Τοῦ ἁγίου om. S 26 ὅτι om. ISV 27 καὶ[1] om. ISV[ac] 28 δούλου: λόγου J καὶ post καθὼς add. S[pc]J περὶ αὐτοῦ post γραφή add. J

slobodnim i oslobođenim od starog prijestupa, da pokaže sebe samoga jačim i od smrti, pokazujući vlastito tijelo neraspadljivim i prvijencem uskrsnuća svih. Tijelo naime, kako i samo ima zajedničku bit, bilo je naime ljudsko tijelo, iako novim čudom sazdano iz same Djevice, ipak je bilo smrtno, bilo je smrtno po sebi jednakima, ali silaskom Riječi u njega nije propalo po svojoj naravi, nego je zbog Božje Riječi, koja se nastanila u njemu, bilo izvan raspadljivosti.

34 Od istog, iz istog govora

Zato, kako sam prije rekao, Riječ, kad nije bilo moguće da ona umre, jer je bila besmrtna, uzela je na sebe tijelo koje može umrijeti, da ga kao vlastito prinese umjesto svih; i da sama, trpeći za sve silaskom u samo tijelo, uništi onoga koji je imao vlast smrti.

35 Od istog, iz istog govora

Tijelo naime koje je trpjelo bilo je smrtno po naravi tijelâ, a imalo je vjeru u neraspadljivost zbog Riječi koja se u njemu nastanila. Jer, kad je tijelo umiralo, nije i Riječ umirala, nego je sama bila netrpljiva i neraspadljiva i besmrtna, kao Božja Riječ, a sjedinjujući se s tijelom, uklonila je od njega naravnu raspadljivost tijelâ, kako joj i Duh kaže: "ni dati da pravednik tvoj truleži ugleda."

Svetog Damaza, rimskog biskupa,

36 Iz Izlaganja

Ako bi tko rekao da je u muci križa bol podnio Sin Božji i Bog, a ne tijelo s dušom, lik sluge kojega je obukao i uzeo na sebe, kako je reklo Pismo, neka je isključen.

36 Gelazije 56

(12–14 Heb 2:14) 21–2 Ps 16:10 (LXX 15:10)

297 Τοῦ ἁγίου Ἀμβροσίου ἐπισκόπου Μεδιολάνου.

37 Ἐκ τοῦ περὶ τῆς καθόλου πίστεως.

Εἰσὶ δέ τινες, οἳ εἰς τοσοῦτον ἀσεβείας προῆλθον, ὡς νομίζειν ὅτι ἡ θεότης τοῦ κυρίου περιετμήθη, καὶ ἀτελὴς ἐκ τελείου γεγένηται, καὶ ὅτι ἐν τῷ ξύλῳ οὐχ ἡ σὰρξ ἦν, ἀλλ' ἐκείνη ἡ θεία οὐσία, ἡ τῶν πάντων δημιουργός.

38 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἡ σὰρξ ἔπαθεν, ἡ θεότης θανάτου ἐλευθέρα ἐστί· παθεῖν τὸ σῶμα νόμῳ φύσεως ἀνθρωπίνης παρεχώρησε. Πῶς γὰρ θνήσκειν θεὸς δύναται, τῆς ψυχῆς μὴ δυναμένης θανεῖν; "Μὴ φοβεῖσθε, γάρ φησιν, ἀπὸ τῶν ἀποκτεννόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι." Εἰ τοίνυν ἡ ψυχὴ ἀποκτανθῆναι οὐ δύναται, πῶς ἡ θεότης θανάτῳ ὑποπεσεῖν δύναται;

39 Τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἐπισκόπου Καισαρείας.

Ὃ παντὶ γνώριμον, τῷ μικρὸν ἐπιστήσαντι τῆς ἀποστολικῆς λέξεως τὸ βούλημα, ὅτι οὐχὶ θεολογίας ἡμῖν παραδίδωσι τρόπον, ἀλλὰ τοὺς τῆς οἰκονομίας λόγους παραδηλοῖ. "Κύριον γὰρ αὐτὸν καὶ Χριστὸν ὁ θεὸς ἐποίησε, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε," τῇ δεικτικῇ φωνῇ πρὸς τὸ ἀνθρώπειον αὐτοῦ καὶ ὁρώμενον πᾶσι προδήλως ἀπερειδόμενος.

Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ἐπισκόπου Ναζιανζοῦ.

40 Ἐκ τῆς πρὸς Νεκτάριον τὸν Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον ἐπιστολῆς.

Τὸ δὲ πάντων χαλεπώτατον ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς συμφοραῖς ἡ τῶν Ἀπολιναριστῶν ἐστι παρρησία, οὓς οὐκ οἶδ' ὅπως παρεῖδέ σου ἡ

ISMDJCVOR 1 ἐπισκόπου om. J Μεδιολάνων J 2 λόγου post πίστεως add. J 3–4 ἡ τοῦ κυρίου θεότης S 4 γεγένητο J 5 τῶν om. S[ac]J 9 ἀνθρωπίνης om. J θεὸς θνήσκειν J 10 μὴ[1]: οὐ S φοβηθῆτε J 11 ἀποκτενόντων V 14 ἐπισκόπου om. J Καππαδοκείας post Καισαρείας add. J 15 Ὃ om. S καὶ post τῷ add. J σμικρὸν J ἐπιστήσαντι: ἐπιστῆναι θελήσαντι S 16 τῷ βουλήματι J 17 αὐτὸν om. J 17–18 ἐποίησεν ὁ θεός S 19 ἀνθρώπινον V 21 ἐπισκόπου om. J ἐπισκόπου Ναζιανζοῦ: τοῦ θεολόγου IS 22 τὸν μακάριον ante Νεκτάριον add. V τὸν om. SJ τὸν --- ἐπίσκοπον om. I ἐπίσκοπον om. J

Svetog Ambrozija, milanskog biskupa, 297

37 Iz knjige o katoličkoj vjeri
Postoje neki koji su u bezbožnosti otišli dotle da misle kako je Gospodinovo božanstvo bilo obrezano i kako je iz savršenog nastao nesavršeni i kako na drvu nije bilo tijelo, nego ona božanska bit koja je Stvoritelj svega.
38 Od istog, iz iste knjige
Tijelo je trpjelo, božanstvo je slobodno od smrti, tijelu je dopustio trpjeti po zakonu ljudske prirode. Kako naime može umirati Bog ako duša ne može umrijeti? "Ne bojte se", kaže, "onih koji ubijaju tijelo, ali duše ne mogu ubiti." Ako se, dakle, dušu ne može ubiti, kako se božanstvo može podvrći smrti?

39 Svetog Bazilija, cezarejskog biskupa,

Što je poznato svakom koji je imalo upoznao nakanu apostolskog načina govora, da nam ne predaje način teologije, nego pokazuje razloge ekonomije. "Toga Isusa, kojega vi razapeste, Bog je učinio i Gospodinom i Kristom", očito upućujući jasnom riječju na njegovo čovještvo i na ono što je svima vidljivo.

Svetog Grgura, nazijanskog biskupa,

40 Iz Poslanice Nektariju, carigradskom biskupu,
U crkvenim nezgodama najpogubnija od svih je sloboda apolinarista, kojima je, ne znam kako, dopustila Tvoja svetost

37 Gelazije 55 *39* Gelazije 21

10–11 Mt 10:28 16–17 Dj 2:36

ὁσιότης, πορισαμένους ἑαυτοῖς τὴν τοῦ συνάγειν ὁμοτίμως ἡμῖν ἐξουσίαν.

41 Καὶ μετ' ὀλίγα.

Καὶ οὔπω τοῦτο δεινόν· ἀλλὰ τὸ πάντων χαλεπώτατον, ὅτι αὐτὸν τὸν μονογενῆ θεόν, τὸν κριτὴν τῶν ὄντων, τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, τὸν καθαιρέτην τοῦ θανάτου, θνητὸν εἶναι κατασκευάζει, καὶ τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ θεότητι τὸ πάθος δέξασθαι, καὶ ἐν τῇ τριημέρῳ ἐκείνῃ νεκρώσει τοῦ σώματος καὶ τὴν θεότητα συναπονεκρωθῆναι τῷ σώματι, καὶ οὕτως παρὰ τοῦ πατρὸς πάλιν ἀπὸ τοῦ θανάτου διαναστῆναι.

42 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Κληδόνιον προτέρας ἐκθέσεως.

Εἰ μὲν ἄψυχος ὁ ἄνθρωπος, τοῦτο καὶ Ἀρειανοὶ λέγουσιν, ἵνα ἐπὶ τὴν θεότητα τὸ πάθος ἐνέγκωσιν, ὡς τοῦ κινοῦντος τὸ σῶμα τούτου καὶ πάσχοντος.

43 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ περὶ υἱοῦ λόγου.

Ἐλείπετο περὶ τοῦ ἐντετάλθαι καὶ τετηρηκέναι τὰς ἐντολάς, καὶ τὰ ἀρεστὰ αὐτῷ πάντα πεποιηκέναι, διαλαβεῖν ἡμᾶς· ἔτι δὲ τελειώσεως,
300 *καὶ ὑψώσεως, καὶ τοῦ μαθεῖν ἐξ ὧν ἔπαθε τὴν ὑπακοήν, ἀρχιερωσύνης τε καὶ προσφορᾶς, καὶ παραδόσεως, καὶ δεήσεως τῆς πρὸς τὸν δυνάμενον σώζειν ἐκ θανάτου, καὶ ἀγωνίας καὶ θρόμβου, καὶ προσευχῆς, καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτο, εἴγε μὴ πᾶσι πρόδηλον ἦν, ὅτι περὶ τὸ πάσχον τὰ τοιαῦτα τῶν ὀνομάτων οὐ τὴν ἄτρεπτον φύσιν καὶ τοῦ πάσχειν ὑψηλοτέραν.*

44 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τὸ Πάσχα λόγου.

"Τίς οὗτος ὁ παραγινόμενος ἐξ Ἐδώμ," καὶ τῶν γηΐνων, ἢ πῶς ἐρυθρὰ τὰ ἱμάτια τοῦ ἀναίμου καὶ ἀσωμάτου, ὡς ληνοβάτου, καὶ πλήρη ληνὸν πατήσαντος; Προβαλοῦ τὸ ὡραῖον τῆς στολῆς, τοῦ πεπονθότος σώματος τῷ πάθει καλλωπισθέντος καὶ τῇ θεότητι λαμπρυνθέντος, ἧς οὐδὲν ἐρασμιώτερον οὐδὲ ὡραιότερον.

Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης.

ISMDJCVOR 1 *συνάγεσθαι* J 1–2 *ἡμῖν ἐξουσίαν: παρρησίαν* J 7 *ἐν* om. S 10 *ἐκθέσεως: ἐπιστολῆς* I 12 *τοῦτο* S 14 *δευτέρου* ante *λόγου* add. J 16 *πάντα: πάντοτε* J *ἔτι: ὅτι* S 19 *αὐτὸν* post *σώζειν* add. J 20 *τοιοῦτον* J *εἰ μή γε* J 22 *αἰνίττεται* post *ὑψηλοτέραν* add. SV 23–8 *Τοῦ --- ὡραιότερον* post *ἀναστάσεως* (241.5) transp. S (lect. var. hic cit.) 23 *Τοῦ --- λόγου: Τοῦ Θεολόγου ἐκ τοῦ εἰς Πάσχα* S 25 *αὐτοῦ* ante *τὰ* add. S 27–8 *καὶ --- λαμπρυνθέντος* om. SV 29 *Τοῦ --- Νύσσης: Τοῦ Νύσης* I

da su pribavili sebi, jednako nama, vlast okupljanja.

41 I malo poslije.

I to još nije nesnosno, ali od svega najpogubnije jest da izmišlja da je sam jedinorođeni Bog, sudac postojećeg, začetnik života, razoritelj smrti, smrtan i da je svojim vlastitim božanstvom podnio patnju i da je nakon one trodnevne smrti tijela i božanstvo umrlo zajedno s tijelom, i da ga je tako Otac ponovno uzdignuo iz smrti.

42 Od istog, iz prethodnog izlaganja Kledoniju

Je li čovjek bez duše, – to govore i arijevci da prenesu patnju na božanstvo, da onaj koji pokreće tijelo taj i trpi.

43 Od istog, iz Govora o Sinu

Preostalo je da razložimo o onom što mu je bilo povjereno i da je povjereno izvršio i da je učinio sve što mu je bilo milo; i još o savršenstvu i uzvišenju, i o tom kako je naučio poslušnost iz onog 300 *što je pretrpio, o velikom svećeništvu i prinosu, i o predaji, i o molitvi onom koji ga je mogao spasiti iz smrti, i o smrtnoj borbi, i o kaplji krvi, i o prošnji, i drugo što takvo, ako ne bi svima jasno bilo da su takva imena o trpljenju a ne o nepromjenjivoj i trpljenju nadmoćnoj naravi.*

44 Od istog, iz Govora o Pashi

"Tko je taj što dolazi iz Edoma" i od zemljana, ili kako može biti crvena odjeća onoga koji je bez krvi i tijela, kao vinara koji je gazio puni tijesak? Istakni ljepotu haljine, tijela koje je trpjelo, patnjom uljepšano i božanstvom obasjano, od kojega ništa nije poželjnije ni ljepše.

Svetog Grgura, biskupa iz Nise,

41 Gelazije 53

---

22 Iz 63:1

45 Ἐκ τοῦ κατηχητικοῦ λόγου.

Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ φύσει μὲν τῆς τοῦ θεοῦ περὶ τὸν θάνατον οἰκονομίας καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, τὸ διαλυθῆναι μὲν τῷ θανάτῳ τοῦ σώματος τὴν ψυχὴν κατὰ τὴν ἀναγκαίαν τῆς φύσεως ἀκολουθίαν μὴ κωλῦσαι, εἰς ἄλληλα δὲ πάλιν ἐπαναγαγεῖν διὰ τῆς ἀναστάσεως.

46 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἄλλοθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἡμετέρου φυράματος, ὁ θεοδόχος ἄνθρωπος ἦν, ὁ διὰ τῆς ἀναστάσεως συνεπαρθεὶς τῇ θεότητι· ὥσπερ ἐπὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς σώματος ἡ τοῦ ἑνὸς τῶν αἰσθητηρίων ἐνέργεια πρὸς πᾶσαν τὴν συναίσθησιν ἄγει τὸν ἡνωμένον τῷ μέρει, οὕτως καθάπερ ἑνός τινος ὄντος ζῴου πάσης τῆς φύσεως, ἡ ἐκ τοῦ μέρους ἀνάστασις ἐπὶ τὸ πᾶν διεξέρχεται, τὸ συνεχές τε καὶ ἡνωμένον τῆς φύσεως, ἐκ τοῦ μέρους ἐπὶ τὸ ὅλον συνδιδόμενον. Τί οὖν ἔξω τοῦ εἰκότος μυστηρίου μανθάνομεν, εἰ κύπτει πρὸς τὸν πεπτωκότα ὁ ἑστώς, ἐπὶ τῷ ἀναστῆσαι τὸν κείμενον;

47 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ ἐν τῷ μέρει τούτῳ, μὴ τὸ μὲν βλέπειν, παρορᾶν δὲ τὸ ἕτερον, ἀλλ' ἐν μὲν τῷ θανάτῳ καθορᾶν τὸ ἀνθρώπινον, ἐν δὲ τῷ ἀνθρώπῳ πολυπραγμονεῖν τὸ θειότερον.

48 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς κατὰ Εὐνομίου πραγματείας.

Οὔτε ζωοποιεῖ τὸν Λάζαρον ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, οὔτε δακρύει τὸν κείμενον ἡ ἀπαθὴς ἐξουσία· ἀλλ' ἴδιον τοῦ μὲν ἀνθρώπου τὸ δάκρυον,
301 τῆς δὲ ζωῆς τὰ τῆς ὄντως ζωῆς. Οὐ τρέφει τὰς χιλιάδας ἡ ἀνθρωπίνη πτωχεία, οὐ τρέχει ἐπὶ τὴν συκῆν ἡ παντοδύναμος ἐξουσία. Τίς ὁ κοπιῶν ἐκ τῆς ὁδοιπορίας, καὶ τίς ὁ ἀπόνως ὅλον τὸν κόσμον ὑποστήσας τῷ λόγῳ; Τί τὸ τῆς δόξης ἀπαύγασμα; Τί τὸ τοῖς ἥλοις καταπειρόμενον; Ποία μορφὴ ἐπὶ τοῦ πάθους ῥαπίζεται, καὶ ποία ἐξ ἀϊδίου δοξάζεται; Φανερὰ γὰρ ταῦτα, κἂν μηδεὶς ἑρμηνεύῃ τῷ λόγῳ.

49 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς πραγματείας.

Αἰτιᾶται τοὺς τὸ πάθος τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἀνατιθέντας. Βούλεται γὰρ πάντως αὐτὴν τῷ πάθει ὑπάγειν τὴν θεότητα. Διπλῆς γὰρ οὔσης καὶ ἀμφιβόλου τῆς ὑπολήψεως, εἴτε τὸ θεῖον, εἴτε τὸ ἀνθρώπινον ἐν

ISMDJCVOR 4–5 μὴ κωλῦσαι om. I 5 δὲ εἰς ἄλληλα πάλιν S 6 Τοῦ --- λόγου: Τοῦ Νύσσης ἐκ τοῦ κατηχητικοῦ λόγου S 8 τῇ om. J 9 γὰρ post ὥσπερ add. IS 10 τόν: τὸ forte recte J 11 τινὸς ἑνὸς I ὄντος om. J ἡ om. J 13 συνεκδιδόμενον J 15 τῷ: τὸ V 19 ἀνθρώπῳ R: σκοπῷ cett. 28 μηδείς: μή τις J αὐτοῦ post λόγῳ add. J 31 ὑπαγαγεῖν J 32 ἀνθρώπειον J

45 Iz Katehetskog govora

I to je po naravi Božje ekonomije s obzirom na smrt i uskrsnuće od mrtvih, da se u smrti ne zabranjuje rastavljati dušu od tijela po nužnom slijedu naravi, i da se ponovno međusobno spoje po uskrsnuću.

46 Od istog, iz istog govora

Jer, ne od drugud, nego iz naše smjese bio je čovjek koji je primio Boga, koji je po uskrsnuću postavljen uz božanstvo: kao što kod našeg tijela djelovanje jednog od osjetila potiče cjelinu, sjedinjenu s dijelom, na suosjećanje, tako kao da je cijela narav jedno živo biće; uskrsnuće dijela prožima cjelinu, i da se kod onog, što je zajedničko i sjedinjeno po naravi, iz dijela daje cjelini. Što, dakle, čudesnog učimo iz misterija, ako se onaj koji stoji, saginje palom, da pridigne onoga koji leži?

47 Od istog, iz istog govora

Bilo bi dosljedno i u tom dijelu ne obazirati se na jedno, a zanemarivati drugo, nego u smrti gledati ono ljudsko, a u čovjeku znatiželjno istraživati ono što je više božansko.

48 Od istog, iz djela protiv Eunomija

Ne oživljuje Lazara ljudska narav, niti oplakuje onog koji leži netrpljiva snaga, nego je suza vlastitost čovjeka, a život onoga što uistinu živi. Ne hrani tisuće ljudska oskudica, ne trči smokvi 301
svemoćna snaga. Tko se umara od putovanja, a tko bez napora uzdržava cijeli svijet riječju? Što je odsjev slave? Što je prikovano čavlima? Koji lik biva tučen u muci, a koji slavljen od vječnosti? To je naime očito, iako nitko ne tumači riječju.

49 Od istog, iz istog djela

On kori one koji pripisuju patnju ljudskoj naravi. Želi naime samo božanstvo posve podvrgnuti patnji. Dvostruka je naime i dvojbena pretpostavka: ili je ono božansko trpjelo ili ono

48 do 20 (Ne)–26 (vječnosti) Gelazije 24   *49* Gelazije 52

(20–1 ff Iv 11:1–44)

πάθει γέγονεν, ἡ τοῦ ἑνὸς κατηγορία κατασκευὴ πάντως τοῦ λειπομένου γίνεται. Εἰ τοίνυν αἰτιῶνται τοὺς τὸ πάθος περὶ τὸν ἄνθρωπον βλέποντας, ἐπαινοῦσι πάντως τοὺς ἐμπαθῆ λέγοντας τοῦ υἱοῦ τὴν θεότητα. Τὸ δὲ διὰ τούτων κατασκευαζόμενον συνηγορία τῆς τοῦ δόγματος αὐτῶν ἀτοπίας γίγνεται. Εἰ γὰρ πάσχει μὲν κατὰ τὸν λόγον αὐτῶν τοῦ υἱοῦ ἡ θεότης, ἡ δὲ τοῦ πατρὸς ἐν ἀπαθείᾳ πάσῃ φυλάττεται, ἡ ἀπαθὴς ἄρα φύσις πρὸς τὴν παραδεχομένην τὸ πάθος ἀλλοτρίως ἔχει.

Τοῦ ἁγίου Ἀμφιλοχίου ἐπισκόπου Ἰκονίου.

50 Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τό, "Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ τὸν λόγον μου ἀκούων καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με ἔχει ζωὴν αἰώνιον."

Τίνος οὖν τὰ πάθη; Τῆς σαρκός. Οὐκοῦν εἰ δίδως σαρκὶ τὰ πάθη, δὸς αὐτῇ καὶ τοὺς ταπεινοὺς λόγους, καὶ ᾧ τὰ θαύματα ἐπιγράφεις, τοὺς ἀνηγμένους ἀνάθες λόγους. Ὁ γὰρ θαυματουργῶν θεὸς εἰκότως ὑψηλὰ λαλεῖ καὶ τῶν ἔργων ἐπάξια· ὁ δὲ πάσχων ἄνθρωπος καλῶς τὰ ταπεινὰ φθέγγεται, καὶ τῶν παθῶν κατάλληλα.

51 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τό, "Ὁ πατήρ μου μείζων μού ἐστιν."

Ὅταν δὲ τὰ παθήματα τῇ σαρκὶ καὶ τὰ θαύματα τῷ θεῷ δῷς, ἀνάγκη καὶ μὴ θέλων δίδως, τοὺς μὲν ταπεινοὺς λόγους τῷ ἐκ Μαρίας ἀνθρώπῳ, τοὺς δὲ ἀνηγμένους καὶ θεοπρεπεῖς τῷ ἐν ἀρχῇ ὄντι λόγῳ. Διὰ τοῦτο γὰρ πῇ μὲν ἀνηγμένους, πῇ δὲ ταπεινοὺς φθέγγομαι λόγους, ἵνα διὰ μὲν τῶν ὑψηλῶν τοῦ ἐνοικοῦντος λόγου δείξω τὴν εὐγένειαν, διὰ δὲ τῶν ταπεινῶν τῆς ταπεινῆς σαρκὸς γνωρίσω τὴν ἀσθένειαν. Ὅθεν πῇ μὲν ἑαυτὸν ἴσον λέγω τοῦ πατρός, πῇ δὲ μείζονα τὸν πατέρα, οὐ μαχόμενος ἑαυτῷ, ἀλλὰ δεικνὺς ὡς θεός εἰμι καὶ ἄνθρωπος· θεὸς μὲν ἐκ τῶν ὑψηλῶν, ἄνθρωπος δὲ ἐκ τῶν ταπεινῶν. Εἰ δὲ θέλετε γνῶναι πῶς ὁ πατήρ μου μείζων μού ἐστιν, ἐκ τῆς σαρκὸς εἶπον, καὶ οὐκ ἐκ προσώπου τῆς θεότητος.

ISMDPJCVOR 3 ἐμπαθῆ: ἐν πάθει VO 7 τὸ om. J 10 εἰς --- ὑμῖν om. S Ἀμὴν[1] --- ὑμῖν om. J τῶν λόγων S 11 καὶ --- με om. S 12 σαρκὶ: αὐτῇ S 13 αὐτῇ: ταύτῃ S 15 τὰ om. O 17 εἰς τό om. S 27 ἐκ τῶν ταπεινῶν δὲ ἄνθρωπος S 28 μου om. IS[ac] μού om. S

ljudsko, odbacivanje jednog postaje potpuno potvrđivanje drugog. Ako, dakle, optužuju one koji patnju gledaju u čovjeku, posve hvale one koji kažu da je božanstvo Sina trpjelo. A ono što se time uspostavlja postaje obrana njihove besmislene dogme. Jer, ako trpi, po njihovoj riječi, božanstvo Sina, božanstvo pak Oca se čuva u potpunoj netrpljivosti; netrpljiva je narav zbilja drugačija od one koja podnosi patnju.

Svetog Amfilohija, ikonijskog biskupa,

50 Iz Govora o onom: "Zaista, zaista, kažem vam: tko sluša moju riječ i vjeruje onom koji me posla, ima život vječni."
Čije su, dakle, patnje? Tijela. Ako, dakle, daješ tijelu patnje, podaj mu i ponizne riječi, a onomu kojemu pripisuješ čudesa, dodijeli uzvišene riječi. Bog je naime onaj koji čini čudesa, s pravom govori uzvišeno i ono što je dostojno djela; a čovjek je onaj koji trpi, i pravo govori ponizno i ono što je primjereno patnjama.
51 Od istog, iz Govora o onom: "Otac je veći od mene."
Kad pak pripisuješ patnje tijelu a čudesa Bogu, nužno i nehotice daješ čovjeku od Djevice niske riječi, a Riječi, koja je od početka, uzvišene i Boga dostojne riječi. Zbog toga ponekad izgovaram uzvišene, a ponekad niske riječi da uzvišenim pokažem uzvišenost Riječi koja se udomila, a niskim očitujem slabost nisko tijela. Zato nekad sebe nazivam jednakim Ocu, a nekad da je Otac veći, ne protiveći se samom sebi, nego pokazujući da sam Bog i čovjek; Bog po uzvišenim, a čovjek pak po niskim riječima. Ako pak hoćete saznati kako je Otac moj veći od mene, rekao sam polazeći od tijela a ne od osobe božanstva.

50 Gelazije 26 *51* = 157.9–18 (q.v.) = Gelazije 27 (100.21–8); od 18 (Kad – Bogu) = 157.9–10 = Kalcedon 6 (114.29)

9–10 Iv 5:24 17, (26) Iv 14:28

304 52 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τό, "Εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο."

Μὴ τὰ πάθη οὖν τῆς σαρκὸς τῷ ἀπαθεῖ προσρίψῃς λόγῳ. Θεὸς γάρ εἰμι καὶ ἄνθρωπος, αἱρετικέ· θεὸς ὡς ἐγγυᾶται τὰ θαύματα, ἄνθρωπος ὡς μαρτυρεῖ τὰ παθήματα. Ἐπεὶ οὖν θεός εἰμι καὶ ἄνθρωπος, εἰπὲ τίς ὁ παθών· εἰ ὁ θεὸς ἔπαθεν, εἶπας τὸ βλάσφημον· εἰ δὲ ἡ σὰρξ ἔπαθε, τί μὴ τὸ πάθος προσάπτεις ᾧ τὴν δειλίαν ἐπάγεις; Ἄλλου γὰρ πάσχοντος ἄλλος οὐ δειλιᾷ, καὶ ἀνθρώπου σταυρουμένου θεὸς οὐ ταράττεται.

53 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ κατὰ Ἀρειανῶν λόγου.

Καὶ ἵνα μὴ μακρὸν ἀποτείνω τὸν λόγον, συντόμως ἐρωτῶ σε, αἱρετικέ· ὁ ἐκ τοῦ θεοῦ πρὸ τῶν αἰώνων γεννηθεὶς ἔπαθεν, ἢ ὁ ἐκ τοῦ Δαβὶδ ἐν ὑστέροις καιροῖς τεχθεὶς Ἰησοῦς; Εἰ μὲν οὖν ἡ θεότης ἔπαθεν, εἶπας τὸ βλάσφημον· εἰ δὲ ὁ ἄνθρωπος, ὡς ἔχει ἡ ἀλήθεια, τίνος οὖν ἕνεκεν μὴ προσάπτεις τῷ ἀνθρώπῳ τὸ πάθος;

54 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ περὶ υἱοῦ λόγου.

Εἰπὼν γὰρ ὁ Πέτρος ὅτι "Καὶ κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ἐποίησεν ὁ θεός," ἐπήγαγε, "Τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, τοῦτον ὁ θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν." Ἐνεκρώθη δὲ οὐχ ἡ θεότης, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὁ ἐγείρας αὐτόν ἐστιν ὁ λόγος, ἡ δύναμις τοῦ θεοῦ, ὁ εἰπὼν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· "Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν." Ὥστε ἐὰν λέγηται· "Καὶ κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν νεκρωθέντα, καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντα," τὴν σάρκα λέγει, καὶ οὐ τὴν θεότητα τοῦ υἱοῦ.

55 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τό, "Οὐ δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδέν."

Οὐδὲ γὰρ εἶχε φύσιν ὑπὸ φθορᾶς κατέχεσθαι τὴν ζωήν, διόπερ οὐχ ἡ θεότης εἰς πάθος κατεσπάσθη· πῶς γάρ; Ἀλλ' ἡ ἀνθρωπότης εἰς ἀφθαρσίαν ἀνεκαινίσθη. "Δεῖ γάρ, φησί, τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν, καὶ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν."

ISMDJCVOR 1 λόγου --- τό om. S[ac] τοῦ³ om. O Πάτερ ante εἰ add. J 1–2 τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ ISJ 5 μαρτύρεται J 7 ἐπάγεις: ἐπιρρίπτεις J 11 τὸν om. ISJ 14 οὖν om. S 15 προσάπτῃς J 17 ἐποίησεν αὐτὸν I 20 ἡ ante τοῦ add. IJ 22 λέγετε J 23 καί² om. S 25 εἰς τό om. S 29 ἐνεκαινίσθη I[ac]S 29–30 φησί post ἀθανασίαν transp. I 30 καὶ --- ἀφθαρσίαν om. J

52 Od istog, iz Govora o onom: "Ako je moguće, neka me mimoiđe ova čaša." 304

Nemoj, dakle, patnje tijela pripisivati netrpljivoj Riječi. Ja sam naime Bog i čovjek, krivovjerniče; Bog, kako jamče čudesa, čovjek, kako svjedoče patnje. Pošto sam, dakle, Bog i čovjek, reci tko je trpio? Ako je Bog trpio, rekao si svetogrđe; ako je pak tijelo trpjelo, zašto ne pripisuješ patnju onomu kojemu pridaješ strah? Jedan je naime trpio, drugi se ne boji; i dok se čovjek razapinje, Bog se ne plaši.

53 Od istog, iz Govora protiv arijevaca

A da ne bih dugo rastezao govor, sažeto te pitam, krivovjerniče: je li trpio onaj koji je rođen od Boga prije vjekova ili onaj Isus koji je rođen od Davida u posljednjim vremenima? Ako je, dakle trpjelo božanstvo, rekao si svetogrđe; a ako je čovjek, što je istina, zbog čega, dakle, čovjeku ne pripisuješ patnju?

54 Od istog, iz Govora o Sinu

Kada je naime rekao Petar: "Bog ga je učinio i Gospodinom i Kristom", dodao je: "Toga Isusa, kojega vi razapeste, toga je Bog uskrisio od mrtvih." Nije umrlo božanstvo, nego čovjek, i onaj koji ga je uskrisio je Riječ, Božja snaga, koja je rekla u Evanđelju: "Razvalite ovaj hram, i ja ću ga u tri dana podići." Ako se govori ovako: "Bog je učinio i samim Gospodinom i Kristom onoga koji je umro i uskrsnuo od mrtvih", govori o tijelu, a ne o božanstvu Sina.

55 Od istog, iz Govora o onom: "Sin ne može sam od sebe činiti ništa."

Nije naime imao takvu narav da bi njegovim životom vladala raspadljivost, baš zato božanstvo nije bilo uvučeno u patnju. Ta, kako? Nego je čovještvo obnovljeno u neraspadljivost: "Jer ovo smrtno", kaže, "treba da se obuče u besmrtnost, i ovo raspad-

52 Gelazije 28 *53* Gelazije 57 *54* Gelazije 58

1–2 Mt 26:39 17–19, 22–3 Dj 2:36 21 Iv 2:19 25–6 Iv 5:19 29–30 1 Kor 15:53

῾Ορᾷς τὴν ἀκρίβειαν; Τὸ θνητὸν τοῦτο ἔδειξε δεικτικῶς, ἵνα μὴ ἄλλης νομίσῃς σαρκὸς ἀνάστασιν.

Τοῦ ἁγίου Φλαβιανοῦ ἐπισκόπου Ἀντιοχείας.

56 ᾿Επὶ τῇ κυριακῇ τοῦ Πάσχα.
Διὰ τοῦτο καὶ ὁ σταυρὸς ἡμῖν μετὰ παρρησίας κηρύττεται, καὶ θάνατος παρ' ἡμῶν ὁ δεσποτικὸς ὡμολόγηται, οὐδὲν τῆς θεότητος πασχούσης (ἀπαθὲς γὰρ τὸ θεῖον), ἀλλὰ τοῦ σώματος τὴν οἰκονομίαν πληροῦντος.

57 Τοῦ αὐτοῦ εἰς ᾿Ιούδαν τὸν προδότην.
῞Ωστε ὅταν ἀκούσῃς τὸν δεσπότην προδιδόμενον, μὴ καταγάγῃς εἰς εὐτέλειαν τὸ θεϊκὸν ἀξίωμα, μηδὲ τὰ σωματικὰ πάθη τῇ θείᾳ δυνάμει προσάψῃς. Ἀπαθὲς γὰρ τὸ θεῖον καὶ ἀναλλοίωτον. Εἰ γὰρ καὶ δούλου μορφὴν ὑπῆλθε διὰ φιλανθρωπίαν, ἀλλ' οὐκ ἐτράπη τὴν φύσιν· ἀλλ' ὢν ὅπερ ἦν, συνεχώρησε τὸ θεῖον σῶμα θανάτου πεῖραν λαβεῖν.

Θεοφίλου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας.

58 ᾿Εξ ἑορταστικοῦ τόμου.
305 Τῶν γὰρ ἀλόγων ζῴων οὐκ αἴρονται καὶ τίθενται πάλιν αἱ ψυχαί, ἀλλὰ μετὰ τῶν σωμάτων συνδιαφθείρονται, καὶ εἰς χοῦν ἀναλύουσιν. ῾Ο δὲ σωτήρ, ἄρας αὐτοῦ παρὰ τὸν καιρὸν τοῦ σταυροῦ τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ οἰκείου σώματος, πάλιν αὐτὴν εἰς αὐτὸ τέθεικεν ἀναστήσας ἐκ νεκρῶν. Τοῦτο δὴ πιστούμενος ἡμᾶς, προὔλεγε διὰ τοῦ Ψαλμῳδοῦ βοῶν· "Οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδην, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν."

Τοῦ μακαρίου Γελασίου ἐπισκόπου Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης.

59 ᾿Εκ τοῦ εἰς τὰ ᾿Επιφάνια λόγου.
᾿Εδέθη, ἐτρώθη, ἐσταυρώθη, ἐψηλαφήθη, μώλωπας ἐφόρεσεν, οὐλὴν

ISMDJCVOR 2 σαρκὸς νομίσῃς S 4 ᾿Επὶ om. J ᾿Εκ τοῦ εἰς τὴν κυριακὴν S 5 ὁ om. ISV 6 ὁ δεσποτικὸς παρ' ἡμῶν V πασχούσης: παρασχούσης V 9 ἐκ τοῦ ante εἰς add. S τὸν προδότην ᾿Ιούδαν S 11 τῇ δυνάμει τῇ θείᾳ J 11–12 προσάψῃς δυνάμει S 16 Τοῦ μακαρίου ante Θεοφίλου add. J ἐπισκόπου om. SJ 17 ᾿Εξ: ᾿Εκ τοῦ S 18 ζῴων om. V 21–2 εἰς --- νεκρῶν: ἐκ νεκρῶν ἀναστήσας ἐν αὐτῷ τέθεικεν S^{ao}: ἐκ νεκρῶν ἀναστήσας εἰς αὐτὸ τέθεικεν S^{po} 22 ἡμῶν J 23 ᾅδου IS 25 μακαρίου: ἁγίου I ἐπισκόπου om. J 27 ἐσταυρώθη, ἐτρώθη J

ljivo da se obuče u neraspadljivost." Gledaj točnosti!? Točno je pokazao na ono što je smrtno, da ne pomisliš na uskrsnuće drugog tijela.

Svetog Flavijana, antiohijskog biskupa,

56 O Gospodnjoj Pashi
Zbog toga mi i križ otvoreno navješćujemo i priznajemo Gospodnju smrt, božanstvo nije ništa trpjelo (božanstvo je naime netrpljivo), nego tijelo ispunja ekonomiju.
57 Od istog, O izdajici Judi
Kada čuješ da je Gospodin izdan, ne snizuj božansko dostojanstvo do bescjenja, niti tjelesne patnje pripisuj božanskoj moći. Božanstvo je naime netrpljivo i nepretvorivo u drugo. Iako je naime zbog čovjekoljublja uzeo lik sluge, nije promijenio narav, nego je ostao što je bio, dopustio je da presveto tijelo okusi smrt.

Teofila, aleksandrijskog biskupa,

58 Iz Blagdanskog sveska
Duše naime nerazumnih živih bića se ne uzimaju i ponovno vra- 305
ćaju, nego zajedno s tijelima nestaju i pretvaraju se u prah. A Spasitelj, odvojivši u vrijeme križa svoju dušu od vlastitog tijela, ponovno ju je vratio u njega kada je uskrsnuo od mrtvih. Upravo nam to jamčeći, prorekao je po psalmisti, vičući: "Nećeš mi ostaviti dušu u podzemlju ni dati da pravednik tvoj truleži ugleda."

Blaženog Gelazija, biskupa u Palestinskoj Cezareji,

59 Iz Govora o Bogojavljenju
Bio je svezan, ranjen, razapet, napadan, nosio modrice, primio

(12–13 Fil 2:7) 22–4 Ps 16:10 (LXX 15:10)

σπάθης ἐδέξατο. Πάντα ταῦτα τὸ ἐκ Μαρίας τεχθὲν ὑπέμεινε σῶμα. Τὸ δὲ πρὸ αἰώνων ἐκ πατρὸς γεννηθὲν οὐδεὶς ἠδύνατο βλάψαι. Οὐ γὰρ εἶχε τοιαύτην φύσιν ὁ λόγος. Πῶς γάρ τις κατέχει θεότητα; πῶς τιτρώσκει; πῶς αἱμάσσει τὴν ἀσώματον φύσιν; πῶς δεσμοῖς ταφῆς περιβάλλει; Αἰδοῦ τοίνυν ἃ μὴ δύνασαι βλάψαι, καὶ τίμησον θεότητα, τῷ τῆς ἀνάγκης συνεχόμενος λόγῳ.

Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως.

60 *Ἀπὸ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τό, "Ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι."*

"Τί σημεῖον δεικνύεις ἡμῖν, ὅτι ταῦτα ποιεῖς;" Τί οὖν αὐτός; "Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, φησί, καὶ ἐγὼ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν," περὶ τοῦ σώματος τοῦ ἑαυτοῦ λέγων· ἀλλ' ἐκεῖνοι αὐτὸ οὐ συνεῖδον.

61 *Καὶ μετ' ὀλίγα.*

Πῶς οὐ παρέδραμεν αὐτὸ ὁ εὐαγγελιστής, ἀλλ' ἐπήγαγε τὴν διόρθωσιν λέγων· "Ἐκεῖνος δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ;" Οὐδὲ γὰρ εἶπε, λύσατε τὸ σῶμα τοῦτο, ἀλλὰ "Τὸν ναόν," ἵνα δείξῃ τὸν θεὸν τὸν ἐνοικοῦντα. Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον πολλῷ βελτίονα τοῦ Ἰουδαϊκοῦ. Ὁ μὲν γὰρ εἶχε τὸν νόμον, ὁ δὲ τὸν νομοθέτην· ὁ μὲν τὸ γράμμα τὸ ἀποκτέννον, ὁ δὲ τὸ πνεῦμα τὸ ζωοποιοῦν.

62 *Τοῦ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ λόγου, ὅτι τὰ ταπεινῶς εἰρημένα καὶ γεγενημένα, οὐ δι' ἀσθένειαν δυνάμεως, ἀλλὰ δι' οἰκονομίας διαφόρους.*

Πῶς οὖν ἐνταῦθά φησιν, "Εἰ δυνατόν;" Τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ἀσθένειαν ἡμῖν ἐνδείκνυται, οὐχ αἱρουμένης ἁπλῶς ἀπορραγῆναι τῆς παρούσης ζωῆς, ἀλλ' ἀναδυομένης καὶ ὀκνούσης διὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐντεθεῖσαν αὐτῇ φιλίαν παρὰ τοῦ θεοῦ πρὸς τὸν παρόντα βίον. Εἰ γὰρ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα εἰπόντος αὐτοῦ, ἐτόλμησαν εἰπεῖν τινες ὅτι σάρκα οὐκ ἔλαβεν, εἰ μηδὲν τούτων εἴρητο, τί οὐκ ἂν εἶπον;

ISMDPJCVOR 1 *Ταῦτα πάντα* IS 3 *τοιαύτην* om. ISV 4–5 *περιβάλλει ταφῆς* S 5 *Αἰδοῦ: Δὸς* ISV 7 *Τοῦ --- Κωνστ.: Τοῦ Χρυσοστόμου* S *ἐπισκόπου* om. J *ἐπισκόπου Κωνστ.: τοῦ Χρυσοστόμου* I 8 *Ἀπὸ --- τοῦ²* om. J *Ἀπὸ --- τό: Ἐκ τοῦ* S *τοῦ²* om. I 12 *σώματος --- λέγων: ἑαυτοῦ λέγων σώματος* S *ἑαυτοῦ: ἰδίου* J 15 *αὐτὸν* J 18 *τὸν²* om. ISV *τοῦτον: τόν* J 18–19 *ἐνοικοῦντα --- Ἰουδαϊκοῦ: εἰς ναὸν ἐνοικοῦντα πολλῷ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ βελτίονα* S 20 *ἀποκτιννύον* V *τὸ ζωοποιοῦν πνεῦμα* S 21 *ἀπό: ἐκ* S *τοῦ* post *λόγου* add. S 21–2 *παρὰ τοῦ Χριστοῦ* post *γεγενημένα* add. J 22 *καὶ ἐγένοντο καὶ ἐρρέθησαν* post *διαφόρους* add. J 23 *παρελθέτω τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ* post *δυνατόν* add. J 23–4 *ἐνδείκνυται ἡμῖν τὴν ἀσθένειαν* S 27 *καί: μὲν* VO *τινες εἰπεῖν* V

ubod koplja. To je sve podnijelo tijelo rođeno od Djevice. Onog pak koji je rođen od Oca prije vjekova nitko nije mogao ozlijediti, jer Riječ nije imala takvu narav. Kako naime netko može ubiti božanstvo? Kako ga raniti? Kako okrvaviti netjelesnu narav? Kako vezati okovima groba? Poštuj, dakle, ono što ne možeš ozlijediti i pokloni se božanstvu, prisiljen razlogom nužnosti.

Svetog Ivana, carigaradskog biskupa,
60 Iz govora o onom: "Otac moj sve do sada radi, pa i ja radim."

"Koje nam znamenje možeš pokazati da to smiješ činiti"? Što, dakle, on sam odgovara? "Razvalite ovaj hram", kaže, "i ja ću ga podići u tri dana", govoreći o svom tijelu, ali oni to nisu razumjeli.

61 I malo poslije

Kako to nije mimoišao evanđelist, nego je dodao ispravku govoreći: "On je pak govorio o hramu svoga tijela?" Nije naime rekao: razvalite to tijelo, nego "taj hram", da bi pokazao Boga koji je u njemu stanovao. Razvalite ovaj hram koji je daleko bolji od židovskog. Jer, onaj je imao zakon, a ovaj zakonodavca; onaj slovo koje ubija, a ovaj duh koji oživljuje.

62 Od istog, iz Govora: Ono što je rečeno i učinjeno nisko ne zbog slabosti moći, nego zbog različitih ekonomija.

Kako, dakle, ovdje kaže: "Ako je moguće"? Pokazuje nam slabost ljudske naravi koja se jednostavno nije htjela rastaviti od sadašnjeg života, nego je oklijevala i bojala se zbog, od početka od Boga joj, ulivene ljubavi prema sadašnjem životu. Ako su se naime, kad je on tako i toliko rekao, neki usudili reći da nije tijelo uzeo, što ne bi bili rekli da ništa od toga nije rekao?

8–9 Iv 5:17 10 Iv 2:18 11–12 Iv 2:19 (12–13 Iv 2:21) 16 Iv 2:21 17 Iv 2:19
23 Mt 26:39

63 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ὅρα πῶς καὶ τὴν προτέραν ἡλικίαν αὐτοῦ προανεφώνησαν. Ἐρώτησον τοίνυν τὸν αἱρετικόν, θεὸς δειλιᾷ καὶ ἀναδύεται καὶ ὀκνεῖ καὶ
308 *λυπεῖται; Κἂν εἴπῃ ὅτι ναί, ἀπόστηθι λοιπόν, καὶ στῆσον αὐτὸν κάτω μετὰ τοῦ διαβόλου, μᾶλλον δὲ κἀκείνου κατώτερον· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνος τολμήσει τοῦτο εἰπεῖν. Ἂν δὲ εἴπῃ ὅτι οὐδὲν τούτων ἄξιον θεοῦ, εἰπέ· Οὐκοῦν οὐδὲ εὔχεται θεός. Χωρὶς γὰρ τούτων καὶ ἕτερον ἄτοπον ἔσται, ἂν τοῦ θεοῦ τὰ ῥήματα ᾖ. Οὔτε γὰρ ἀγωνίαν μόνον ἐμφαίνει τὰ ῥήματα, ἀλλὰ καὶ δύο θελήματα, ἓν μὲν υἱοῦ, ἓν δὲ πατρός, ἐναντία ἀλλήλοις. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, "Οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ," τοῦτό ἐστιν ἐμφαίνοντος.*

64 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἂν γὰρ ἐπὶ τῆς θεότητος εἰρημένον ᾖ τοῦτο, ἐναντιολογία τις γίνεται, καὶ πολλὰ ἄτοπα ἐκ τούτου τίκτεται. Ἐὰν δὲ ἐπὶ τῆς σαρκός, ἔχει λόγον τὰ εἰρημένα, καὶ οὐδὲν ἂν γένοιτο ἔγκλημα. Οὐ γὰρ τὸ μὴ θέλειν ἀποθανεῖν τὴν σάρκα, κατάγνωσις· φύσεως γάρ ἐστι τοῦτο· αὐτὸς δὲ τὰ τῆς φύσεως ἅπαντα χωρὶς ἁμαρτίας ἐπιδείκνυται καὶ μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας, ὥστε τὰ τῶν αἱρετικῶν ἐμφράξαι στόματα. Ὅταν οὖν λέγῃ· "Εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο," καί· "Οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ," οὐδὲν ἕτερον δείκνυσιν, ἀλλ' ὅτι σάρκα ἀληθῶς περιβέβληται φοβουμένην θάνατον. Τὸ γὰρ φοβεῖσθαι θάνατον καὶ ἀναδύεσθαι καὶ ἀγωνιᾶν ἐκείνης ἐστί. Νῦν μὲν οὖν αὐτὴν ἐρήμην καὶ γυμνὴν ἀφίησι τῆς οἰκείας ἐνεργείας, ἵνα αὐτῆς δείξας τὴν ἀσθένειαν. πιστώσηται αὐτῆς καὶ τὴν φύσιν. Νῦν δὲ αὐτὴν ἀποκρύπτει, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐ ψιλὸς ἄνθρωπος ἦν.

Σευηριανοῦ ἐπισκόπου Γαβάλων.

65 Ἐκ τοῦ εἰς τὰς σφραγίδας λόγου.

Ἰουδαῖοι μάχονται τῷ φαινομένῳ ἀγνοοῦντες τὸ μὴ φαινόμενον, καὶ σταυροῦσι μὲν τὴν σάρκα, οὐκ ἀναιροῦσι δὲ τὴν θεότητα. Εἰ γὰρ τῷ γράμματι, ὅ ἐστιν ἔνδυμα λόγου, ὁ ἐμὸς λόγος οὐ συναφανίζεται, ὁ θεὸς λόγος, ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, τῇ σαρκὶ συναπέθνῃσκε; Τὸ πάθος περὶ τὸ σῶμα, ἡ δὲ ἀπάθεια περὶ τὴν ἀξίαν.

ISMDJCVOR 2 *αὐτοῦ ἡλικίαν* J 4 *εἴπῃ ὅτι*: *εἴποι σοι* S 5 *κἀκείνου*: *καὶ ἐκείνου* J 6 *ποτε* post *εἰπεῖν* add. J *Ἂν*: *Ἐὰν* S *ὅτι* om. J 9–10 *ἀλλήλοις ἐναντία* J 12–25 In toto om. J 20 *θέλω* om. V *θέλεις* post *σὺ* add. V 25 *ἵνα μάθῃς* om. V *ἦν ὁ ἄνθρωπος* S 26 *Σεβηριανοῦ* V *ἐπισκόπου Γαβάλων* om. S 27 *τὴν σφραγίδα* J 28 *δὲ* post *Ἰουδαῖοι* add. J *τῶν φαινομένων* V 30 *οὐ συναφανίζεται λόγος* S 30–1 *οὐ* --- *λόγος* om. I

63 Od istog, iz istog govora

Gledaj kako su unaprijed navijestili i njegovu prethodnu dob. Upitaj, dakle, krivovjernika boji li se Bog, uzmiče li, oklijeva li, žalosti li se? I ako rekne: da, odstupi od njega ubuduće i osta- 308
vi ga dolje s đavlom, radije niže i od njega; neće se naime ni on usuditi to reći. A ako rekne da ništa od toga nije Boga dostojno, reci: Bog, dakle, i ne moli. Bez ovoga naime bit će i drugo besmisleno, ako su to Božje riječi. Ne pokazuju te riječi samo smrtnu borbu, nego i dvije volje, međusobno suprotstavljene, jedna je Sinova, a druga Očeva. Reći naime ono: "Ne kako ja hoću, nego kako ti hoćeš," to je onoga koji pokazuje.

64 Od istog, iz istog govora

Ako je to naime bilo rečeno o božanstvu, nastaje neko protuslovlje i rađa se mnogo besmislenog iz toga. Ako je pak rečeno o tijelu, onda ono što je rečeno ima razlog i ne bi se moglo ništa prigovoriti. Da tijelo naime ne želi umrijeti, to se ne osuđuje, jer je to vlastitost naravi. Sam pak pokazuje da je sve što pripada naravi bez grijeha i u velikoj premoći, da bi začepio usta krivovjernika. Kada, dakle, kaže: "Ako je moguće, neka me mimoiđe ova čaša", i: "Ne kako ja hoću, nego kako ti hoćeš", ne pokazuje ništa drugo nego da je doista obukao tijelo koje se boji smrti. Bojati se naime smrti i otimati joj se i smrtno se boriti vlastitost je tijela. Sada ga ostavlja napuštenog i lišenog njegova vlastitog djelovanja, pokazujući njegovu slabost, da bude siguran u njegovu narav. Sada ga pak sakriva da naučiš kako nije bio samo čovjek.

Severijana, gabalskog biskupa,

65 Iz Govora o pečatnim znakovima

Židovi napadaju ono što se pojavljuje ne poznajući ono što se ne pojavljuje i razapinju tijelo, a ne ubijaju božanstvo. Ako naime zajedno sa slovom, koje je odijelo riječi, moja riječ ne propada, kako bi Bog Riječ, izvor života, mogla umirati zajedno s tijelom? Trpljivost se odnosi na tijelo, a netrpljivost na dostojanstvo.

10–11, 19–20 Mt 26:39

ΟΡΘ. Ἰδού σοι καὶ τοὺς τὰ ἑῷα καὶ τοὺς τὰ ἑσπέρια, καὶ μέντοι καὶ τοὺς τὰ νότια καὶ βόρεια τῆς οἰκουμένης γεωργήσαντας τμήματα, τῆς καινῆς ὑμῶν αἱρέσεως κατηγοροῦντας ἐδείξαμεν, καὶ τῆς θείας φύσεως ἀναφανδὸν τὴν ἀπάθειαν κηρύττοντας, καὶ γλῶτταν ἑκατέραν, τὴν Ἑλλάδα φημὶ καὶ τὴν Ῥωμαίαν, σύμφωνον περὶ τῶν θείων ὁμολογίαν κηρύξασαν.

ΕΡΑΝ. Θαυμάζω κἀγὼ τὴν τῶν ἀνδρῶν συμφωνίαν· πολλὴν μέντοι διαίρεσιν ἐν τοῖς λόγοις ἐθεασάμην.

309 ΟΡΘ. Μὴ νεμεσήσῃς, ὦ φίλος. Ἡ σφόδρα γὰρ πρὸς τοὺς ἀντιπάλους διαμάχη τῆς ἀμετρίας αἰτία. Ταὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ τοῖς φυτοκόμοις φίλον ποιεῖν. Ὅταν γὰρ ἴδωσι κεκλιμένον φυτόν, οὐ μόνον πρὸς τὸν ὀρθὸν ἀνιστῶσι κανόνα, ἀλλὰ καὶ πέρα τοῦ εὐθέος εἰς τὸ ἕτερον ἀνακλίνουσι μέρος, ἵν' ἡ πλέον εἰς τοὐναντίον ἐπίκλισις τὴν εὐθείαν πραγματεύσηται στάσιν. Ἵνα μέντοι γνῷς, ὡς οἱ τὴν πολύμορφον ταύτην αἵρεσιν κρατῦναι φιλονεικοῦντες τῇ τῶν βλασφημιῶν ὑπερβολῇ καὶ τοὺς παλαιοὺς αἱρεσιάρχας ἀποκρύπτειν σπουδάζουσιν, ἄκουσον πάλιν τῶν Ἀπολιναρίου συγγραμμάτων, τῆς θείας φύσεως τὸ ἀπαθὲς κηρυττόντων καὶ τοῦ σώματος εἶναι τὸ πάθος ὁμολογούντων.

Ἀπολιναρίου

66 Ἐκ τοῦ κατὰ κεφάλαιον βιβλίου.

Τὸν λυθέντα ναόν, τουτέστι, τὸ σῶμα τοῦ ἀνιστῶντος αὐτὸν εἶπεν ὁ Ἰωάννης. Πάντως δὲ τὸ σῶμα ἕν ἐστι πρὸς αὐτόν, καὶ οὐκ ἄλλος τις παρ' αὐτοῖς. Εἰ δὲ ἓν πρὸς τὸν κύριον γέγονε τὸ σῶμα τοῦ κυρίου, τὰ ἴδια τοῦ σώματος ἴδια αὐτοῦ κατέστη διὰ τὸ σῶμα.

67 Καὶ πάλιν.

Τοῦτο γὰρ τὸ ἀληθές, ὅτι ἡ πρὸς τὸ σῶμα συνάφεια οὐ κατὰ περιγραφὴν τοῦ λόγου, ὥστε μηδὲν ἔχειν πλέον τῆς σωματώσεως. Διὸ καὶ ἐν τῷ θανάτῳ μένει ἀθανασία περὶ τὸν αὐτόν. Εἰ γὰρ ὑπὲρ τὴν σύνθεσίν ἐστι ταύτην, καὶ ὑπὲρ τὴν διάλυσιν. Διάλυσις δὲ ὁ θάνατος. Οὔτε γὰρ τῇ συνθέσει περιελήφθη· ἢ γὰρ ἂν ὁ κόσμος κεκένωτο· οὔτε ἐν τῇ διαλύσει τὸ ἐκ τῆς διαλύσεως ἐνδεὲς εἶχεν, ὥσπερ ἡ ψυχή.

ISMDPJCVOR 3 καινῆς: κενῆς S^{po}V 5 τὴν^{2} om. J σύμφωνα J 6 ὁμολογιῶν J 7 γε post Θαυμάζω add. J 9 νεμέσης S ὦ φίλος om. ISV σφόδρα: σοφίη I: σοφὴ S^{ac}: σοφία S^{po}: om. J 10 φυτηκόμοις V 11 γὰρ: μὲν J 12 πέρα τοῦ: περὶ αὐτοῦ IS: om. J εὐθέως ISJ ὡς post εὐθέως add. IS^{po} 13 ἵν' ἡ πλέον: εἰ μὴ πλεῖον I: εἰ μὴ πλείονι S: ἵνα τῇ ἐπὶ πλεῖον V ἐπικλίσει ISV τὴν εὐθείαν om. I 18–250.3 (σώματος --- μου) In toto om. I (una pag. deest). 19–20 In toto om. J 21 ἀνιστάντος S^{ac}: ἀναστάντος S^{po}: ἀνισταμένου J 22–4 (ἓν --- σῶμα): ἀναστῆναι J 26 τὸ^{1} om. J 27 πλέον ἔχειν J 28 τὸν om. V 28–31 Εἰ --- ψυχή om. J

Pr.: *Evo pokazali smo ti da optužuju vašu novu herezu i oni koji obrađuju i istočne i zapadne, i također južne i sjeverne dijelove svijeta, i koji navješćuju očito nertpljivost božanske naravi. I jedan i drugi jezik, kažem i grčki i rimski, navijestili su skladno ispovijest o božanskim stvarima.*

Sk.: *Divim se i ja skladu ovih muževa, ali opazio sam veliku razliku u njihovim riječima.*

Pr.: *Ne srdi se, prijatelju! Žestoka naime borba protiv proti-* 309
vnika uzrok je pretjeranosti. A to isto ugodno je činiti i onima koji njeguju biljke. Kada naime vide nagnutu biljku, ne samo da je podižu do prave mjere, nego ju naginju i s onu stranu prijeko na drugu stranu, da bi se većim naginjanjem u protivnu stranu proizvelo ispravno stajanje. Da bi ipak spoznao kako oni nastoje ojačati tu mnogoobličnu herezu veličinom svetogrđa i ozbiljno nastoje nadmašiti stare začetnike hereza, čuj ponovno Apolinarijeve spise koji navješćuju netrpljivost božanske naravi i priznaju da patnja pripada tijelu.

Apolinarija

66 Iz Sažetka

Razvaljeni hram, tj. samo tijelo Uskrsloga, rekao je Ivan. A tijelo je posve jedno s njim i nije netko drugi kod njih. A ako je Gospodinovo tijelo postalo jedno s Gospodinom, vlastitosti tijela su postale njegove vlastitosti zbog tijela.

67 I ponovno

Ovo je naime istina, da povezanost s tijelom nije po ograničenju Riječi, tako da ona ne bi imala ništa više od utjelovljenja. Zato i u smrti ostaje kod nje besmrtnost. Ako je naime iznad te sastavljenosti, iznad je i rastavljenosti. Rastavljanje je pak smrt. Niti je naime obuhvaćena sastavljenošću, jer bi se doista svijet ispraznio; niti je u rastavljenosti imala nepotpunost koja proizlazi iz rastavljanja, kao duša.

(20–1 Iv 2:19)

68 Καὶ αὖθις.

Ὥσπερ ἐκ τῶν μνημάτων τοὺς νεκροὺς προϊέναι φησὶν ὁ σωτήρ, καίτοι τῶν ψυχῶν ἐκεῖθεν οὐ προϊουσῶν, οὕτω καὶ ἑαυτὸν ἀναστήσεσθαί φησιν ἐκ νεκρῶν, καίτοι τοῦ σώματος ὄντος τοῦ ἀνισταμένου.

69 Καὶ ἐν ἑτέρῳ δὲ παραπλησίῳ συγγράμματι ταῦτα γέγραφεν.

Ἀνθρώπου τὸ ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν, θεοῦ δὲ τὸ ἀναστῆσαι. Ἑκάτερα δὲ Χριστός· θεὸς ἄρα καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός. Εἰ μόνον ἄνθρωπος ἦν ὁ Χριστός, οὐκ ἂν ἐζωοποίει νεκρούς· καὶ εἰ μόνον θεός, οὐκ ἂν ἰδίᾳ παρὰ τὸν πατέρα ἐζωοποίει τινὰς τῶν νεκρῶν. Ἑκάτερα δὲ Χριστός· θεὸς ἄρα καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός. Εἰ μόνον ἄνθρωπος ὁ Χριστός, οὐκ ἂν ἔσωζε κόσμον· καὶ εἰ μόνον θεός, οὐκ ἂν διὰ πάθους ἔσωζεν. Ἑκάτερα δὲ Χριστός· καὶ θεὸς ἄρα ἐστὶ καὶ ἄνθρωπος. Εἰ μόνον ἄνθρωπος ὁ Χριστός ἢ μόνον θεός, οὐκ ἂν ἦν μέσος θεοῦ καὶ ἀνθρώπων.

70 Καὶ μετ᾽ ὀλίγα.

Σὰρξ δὲ ζωῆς ὄργανον ἁρμοζόμενον τοῖς πάθεσι πρὸς τὰς θείας βουλάς· καὶ οὔτε λόγοι σαρκὸς ἴδιοι οὔτε πράξεις· καὶ τοῖς πάθεσιν ὑποβαλλομένη κατὰ τὸ σαρκὶ προσῆκον ἰσχύει κατὰ τῶν παθῶν διὰ τὸ θεοῦ εἶναι σάρξ.

71 Καὶ μετ᾽ ὀλίγα πάλιν.

Υἱὸς ἐπεδήμησε κόσμῳ σάρκα ἐκ τῆς παρθένου λαβών, ἣν ἐπλήρωσεν ἁγίου πνεύματος εἰς τὸν πάντων ἡμῶν ἁγιασμόν. Θανάτῳ δὲ τὴν σάρκα παραδούς, τὸν θάνατον ἔλυσε διὰ τῆς ἀναστάσεως εἰς τὴν πάντων ἡμῶν ἀνάστασιν.

72 Ἐν δὲ τῷ περὶ πίστεως λογιδίῳ ταῦτά φησι.

312 Καὶ τῶν περὶ σάρκα παθῶν γινομένων, τὴν ἀπάθειαν ἡ δύναμις εἶχε τὴν ἑαυτῆς. Ἀσεβεῖ οὖν ὁ τὸ πάθος ἀνάγων εἰς τὴν δύναμιν.

73 Καὶ ἐν τῷ περὶ σαρκώσεως λογιδίῳ ταῦτα γέγραφε πάλιν.

Ἐνταῦθα οὖν τὸν αὐτὸν δηλῶν, ἄνθρωπον μὲν ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντα, ὡς θεὸν δὲ τῆς ἁπάσης βασιλεύοντα κτίσεως.

ΟΡΘ. Εἶδες τέως ἕνα τῶν τῆς κενῆς αἱρέσεως διδασκάλων ἄντικρυς τὴν τῆς θεότητος ἀπάθειαν κηρύττοντα, καὶ ναὸν καλοῦντα τὸ σῶμα, καὶ τὸν θεὸν λόγον ἀναστῆσαι τοῦτο λίαν ἰσχυριζόμενον.

ΕΡΑΝ. Ἀκήκοά τε καὶ τεθαύμακα, καὶ λίαν αἰσχύνομαι, ὅτι καὶ

SMDPJCVOR 3 καὶ om. O 7 ὁ[1] --- ἄνθρωπος: Εἰ μὴ S: om. V 11 κόσμον ἔσωζε V 12 καὶ[1] om. J ἐστὶ om. J 13 ἢ: εἰ SV μέσον J ἀνθρώπων καὶ θεοῦ SV 16 οὐ post δὲ add. SV δὲ: οὐ O 17 καὶ τοῖς: τοῖς δὲ J 18 τὸ[2]: τοῦ MC 19 σὰρξ εἶναι θεοῦ S 20–24 Καὶ --- ἀνάστασιν post δύναμιν (27) transp. P 22–3 δὲ τὴν σάρκα: δὴ τὸν θάνατον V 23 διέλυσε J 29 τὸν --- μὲν: ἑαυτὸν δηλοῖ, ὡς μὲν ἄνθρωπον J 30 δὲ θεὸν J 31 κενῆς: καινῆς J 32–3 τὸ σῶμα καλοῦντα S 34 τε om. J

68 I opet
Kao što Spasitelj kaže da mrtvi izlaze iz grobova iako duše ne izlaze odatle, tako kaže da će on uskrsnuti od mrtvih iako je tijelo ono koje uskrsava.
69 I u drugom sličnom spisu napisao je to:
Čovjekova je vlastitost da bude uskrišen od mrtvih, a Božja je da uskrisuje. Jedno i drugo je Krist; isti je doista Bog i čovjek. Da je Krist samo čovjek, ne bi uskrisio mrtve; da je samo Bog, ne bi sam od sebe, mimo Oca, oživio neke od mrtvih. I jedno i drugo je pak Krist; isti je doista i Bog i čovjek. Da je Krist samo čovjek, ne bi spasio svijet; i da je samo Bog, ne bi spasio patnjom. I jedno i drugo je Krist; uistinu je i Bog i čovjek. Da je Krist samo čovjek ili samo Bog, ne bi bio posrednik između Boga i ljudi.
70 I malo poslije
Tijelo je pak organ života koji je primjeren patnjama prema božanskim odlukama; ni riječi ni čini nisu vlastiti tijelu; i podložno patnjama, kao što je primjereno tijelu, nadmoćno je patnjama, jer je Božje tijelo.
71 I ponovno malo poslije
Sin je bio nazočan u svijetu, uzevši tijelo od Djevice, koje je ispunio Svetim Duhom radi posvećenja svih nas. Predavši tijelo smrti, uskrsnućem je razorio smrt radi uskrsnuća svih nas.
72 U malom govoru o vjeri kaže ovo:
I kad su se dogodile patnje tijelu, snaga je imala svoju netrplji- 312
vost. Bezbožan je, dakle, onaj koji patnju pripisuje snazi.
73 I u malom govoru o utjelovljenju ponovno je napisao ovo:
Ovdje, dakle, označuje istog, kao čovjeka zaista uskrsnulog od mrtvih, a kao Boga koji kraljuje svim stvorenjem.

Pr.: *Zasada vidiš da jedan od učitelja isprazna krivovjerja navješćuje jasno netrpljivost božanstva i da tijelo naziva hramom i da vrlo postojano tvrdi da ga je Bog Riječ uskrisila.*

Sk.: *Čuo sam i čudio se i veoma se stidim što se pokazalo da*

τῆς τοῦδε τοῦ ἀνδρὸς καινοτομίας ὤφθη φευκτότερα τὰ ἡμέτερα.

ΟΡΘ. Ἐγὼ δέ σοι καὶ ἐξ ἑτέρας ἀγέλης αἱρετικῆς παρέξομαι μάρτυρα, διαρρήδην τῆς τοῦ μονογενοῦς θεότητος τὴν ἀπάθειαν κηρύττοντα.

ΕΡΑΝ. Τίνα τοῦτον λέγεις;

ΟΡΘ. Εὐσέβιον ἴσως ἀκήκοας τὸν Φοίνικα, τὸν Ἐμέσης τῆς πρὸς τῷ Λιβάνῳ πόλεως ἀρχιερέα γενόμενον.

ΕΡΑΝ. Ἐνέτυχον ἐνίοις τούτου συγγράμμασι, καὶ εὗρόν γε τοῖς Ἀρείου συμφερόμενον δόγμασιν.

ΟΡΘ. Ἐκείνης τῆς συμμορίας οὗτος ἐτύγχανεν ὤν· ἀλλ' ὅμως καὶ μείζονα τοῦ μονογενοῦς δεικνύναι τὸν πατέρα πειρώμενος, ἀπαθῆ κηρύττει τὴν τοῦ σμικρυνομένου θεότητα, καὶ μακροὺς δὲ ἀγῶνας ὑπὲρ ταύτης καὶ μάλα γε θαυμαστοὺς ἀνεδέξατο.

ΕΡΑΝ. Ποθοῦντί μοι λίαν καὶ τούτους προσοίσεις τοὺς λόγους.

ΟΡΘ. Τοιγαροῦν μακροτέραν παραθήσομαι μαρτυρίαν, ἵνα σου τὸν πόθον ἐμπλήσω. Ἄκουε τοίνυν τοῦ ἀνδρὸς βοῶντος, καὶ πρὸς ἡμᾶς αὐτὸν ἡγοῦ κεχρῆσθαι τοῖς λόγοις.

Εὐσεβίου Ἐμεσηνοῦ.

74 Τίνος γὰρ ἕνεκεν φοβεῖται τὸν θάνατον; Μή τι πάθῃ ἀπὸ τοῦ θανάτου; Τί γὰρ ἦν αὐτῷ θάνατος; Οὐχὶ τὸ ἀναχωρῆσαι τὴν δύναμιν ἀπὸ τῆς σαρκός; Μὴ γὰρ ἦλον ἐδέξατο ἡ δύναμις, ἵνα φοβηθῇ. Εἰ γὰρ ἡ ψυχὴ ἡμῶν οὐ πάσχει τὰ τοῦ σώματος τούτῳ συνοῦσα, ἀλλὰ τυφλοῦται ὀφθαλμὸς καὶ ἡ διάνοια ἔρρωται, καὶ κόπτεται ποῦς καὶ οὐ χωλεύει λογισμός· καὶ ἡ φύσις τοῦτο μαρτυρεῖ, καὶ ὁ κύριος ἐπισφραγίζει ὁ λέγων· "Μὴ φοβεῖσθε τοὺς δυναμένους ἀποκτεῖναι τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένους ἀποκτεῖναι." Εἰ τὴν ψυχὴν οὐ δύνανται, οὐχ ᾗ οὐ βούλονται οἱ ποιοῦντες, ἀλλ' ᾗ οὐ δύνανται, κἂν θελήσωσι, παθεῖν τὰ τοῦ σώματος τοῦ συνεζευγμένου· ὁ κτίσας τὴν ψυχὴν καὶ πλάσας τὸ σῶμα, οὗτος πάσχει τὰ τοῦ σώματος, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἀναδέχεται τὰ τοῦ σώματος εἰς ἑαυτὸν παθήματα; Ἀλλ' ἔπαθε Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ οὐ ψευδόμεθα. Ἔδωκε γάρ, εἴ τι ἔδωκεν· "Ὁ γὰρ ἄρτος ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σάρξ μού ἐστιν," ἣν ἔδωκεν

SMDPJCVOR 6 ἀκούεις SV 11 δεικνύναι τοῦ μονογενοῦς J 12 σμικρυνομένου: σμικροῦ J 16 ἐκπλήσω V ἡμᾶς: ὑμᾶς J 18 In toto om. J Ἐμισηνοῦ S 19 γὰρ om. SV 22 τοῦ om. J τούτῳ om. V συνοῦσα τούτῳ J 23 καὶ² om. J 23–4 καὶ ὁ λογισμὸς οὐ χωλεύει J 24 καὶ¹ om. J τοῦτο om. SV 25 ὁ om. S^ac J φοβῆσθε S^po V^po 27 οὐχ ᾗ: οὐχὶ SJ ᾗ² om. SJ 30 τὰ ante παθήματα transp. V τὰ ante παθήματα add. S 31–2 Ἔδωκε --- ἔδωκεν¹ om. SV 32 ἣν om. J

i ono naše treba više izbjegavati od novog pronalaska ovog muža.

Pr.: *Ja ću ti dovesti svjedoka i iz drugog heretičkog stada, koji izričito navješćuje netrpljivost Jedinorođenčeva božanstva.*

Sk.: *Kojega to spominješ?*

Pr.: *Čuo si vjerojatno za Euzebija Feničanina, koji je bio nadsvećenik grada Emeze uz Liban.*

Sk.: *Namjerio sam se na neke njegove spise i pronašao da slijedi Arijeve dogme.*

Pr.: *On je slučajno bio iz one sekte; ali ipak, i kada kuša pokazati da je Otac veći od Jedinorođenca, navješćuje netrpljivost onoga čije božanstvo umanjuje, i za to je poduzeo duge i divljenja veoma vrijedne borbe.*

Sk.: *Iznijet ćeš i te riječi meni veoma željnomu.*

Pr.: *Donijet ću ti veće svjedočanstvo da ispunim tvoju želju. Čuj, dakle, muža koji viče i smatraj da nama govori.*

Euzebija Emezanskog

74 *Zbog čeka se naime boji smrti? Ne trpi li što od smrti? Što mu je naime bila smrt? Nije li se moć udaljila iz tijela? Nije naime moć dobila čavao da bi se bojala. Ako naša duša naime ne trpi ono što pripada tijelu iako je zajedno s njim, nego oko oslijepi, a um ostaje jak; i noga se odsječe, a ne šepa dokazivanje: i narav to svjedoči i Gospodin potvrđuje govoreći: "Ne bojte se onih koji ubijaju tijelo, ali duše ne mogu ubiti." Ako ne mogu, ne jer neće, nego jer ne mogu, iako bi htjeli, postići da duša trpi ono što i sjedinjeno tijelo: stvoritelj duše i tvorac tijela, on trpi ono što i tijelo, uzima na sebe čak i veće patnje od tijela? Ali Krist je trpio za nas i ne varamo se. Jer, ako je što dao, dao je: "Kruh koji ću ja dati, tijelo je moje", koje je dao za nas. Svladano je ono što se*

23–4 Mt 10:28 (27–8 1 Pt 2:21) 28–9 Iv 6:51

ὑπὲρ ἡμῶν. Ἐκρατήθη τὸ κρατούμενον, ἐσταυρώθη τὸ σταυρούμενον. 315 Ὁ δὲ ἔχων ἐξουσίαν καὶ ἐνοικῆσαι καὶ ἀναχωρῆσαι τόδε λέγει· "Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου," οὐκ εἰς χεῖρας βιαζομένων τὴν ἔξοδον. Οὐκ εἰμὶ φιλόνεικος, ἀλλὰ καὶ φιλονεικίας ἀπέχομαι. Μετὰ πραότητος δὲ περὶ τῶν ἀμφιβαλλομένων βούλομαι πυθέσθαι ὡς ἀδελφῶν. Οὐκ ἀληθεύων λέγω, ὅτι ἡ δύναμις οὐκ ἠδύνατο δέξασθαι τῆς σαρκὸς τὰ παθήματα; Ἐγὼ οὖν σιωπῶ· ὁ βουλόμενος λεγέτω τί ἔπαθεν ἡ δύναμις. Ἐξέλιπεν; ὅρα τὸν κίνδυνον. Ἀπεσβέσθη; ὅρα τὴν βλασφημίαν. Οὐκ ἔτι ἦν; τοῦτο γάρ ἐστι δυνάμεως θάνατος. Εἰπὲ τί δύναται κρατῆσαι ὅτι ἔπαθε, καὶ οὐ φιλονεικῶ. Εἰ δὲ οὐκ ἔχεις εἰπεῖν, τί μοι ἀγανακτεῖς ὅτι οὐ λέγω, ὃ οὐκ ἔχεις; Οὐκ ἐδέξατο ἧλον. Πῆξον εἰς ψυχήν, καὶ δέχομαι εἰς δύναμιν. Ἀλλὰ συνέπαθεν. Ἑρμήνευσόν μοι τὸ συνέπαθε· τί ἐστι τὸ συνέπαθεν; οἷον εἰς τὴν σάρκα ἧλος, εἰς δὲ τὴν δύναμιν ὁ πόνος. Τοῦτο εἴπωμεν συνέπαθεν. Ἤλγησεν ἡ δύναμις ἡ μὴ τυπτομένη. Πάντως γὰρ τὸ ἄλγημα ἀκολουθεῖ τῷ παθήματι. Εἰ δὲ καὶ σῶμα πολλάκις ἐρρωμένης τῆς διανοίας καταφρονεῖ τῶν ἀλγημάτων διὰ τὴν ἰσχὺν τοῦ ἐνθυμήματος, ἐνταῦθα ἑρμηνευέτω τις ἀφιλονείκως, εἴ τι ἔπαθεν, εἴ τι συνέπαθεν. Τί οὖν; Οὐκ ἀπέθανεν ὁ Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν; Πῶς ἀπέθανε; "Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου." Ἀνεχώρησε τὸ πνεῦμα, ἔμεινε τὸ σῶμα, ἄπνουν ἔμεινε τὸ σῶμα. Οὐκ ἀπέθανεν οὖν; Ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν. Ὡς γέγραπται· οὐχ ὡς πλάττω, ἀλλ᾽ ὡς ἀκούω· ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν. Ὁ ποιμὴν προσήνεγκε τὸ πρόβατον, ὁ ἱερεὺς προσήνεγκε τὸ θῦμα· "Ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν·" καί· "Ὃς τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ᾽ ὑπὲρ πάντων ἡμῶν ἔδωκεν αὐτοῦ τὸν υἱόν." Οὐκ ἀθετῶ τὰ ῥητά, ζητῶ δὲ τῶν ῥητῶν τὴν διάνοιαν. Λέγει ὁ κύριος, ὅτι "Ὁ ἄρτος τοῦ θεοῦ κατῆλθεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ." Καὶ ἑρμηνεύων, εἰ καὶ οὐ δύναμαι σαφέστερον εἰπεῖν διὰ τὰ μυστήρια, τοσοῦτον δὲ λέγει, ὅτι "Ἡ σάρξ μού ἐστιν." Ἡ σὰρξ τοῦ υἱοῦ ἀπ᾽ οὐρανῶν κατῆλθεν; Οὐ κατῆλθεν ἀπ᾽ οὐρανοῦ. Πῶς οὖν λέγει, "Ὁ

ISMDPJCVOR 1 ἐσταυρώθη τὸ σταυρούμενον om. J 2 τούτῳ post ἐνοικῆσαι add. J τόδε om. J 3 παραθήσομαι SV 4–5 ἀπέχομαι φιλονεικίας ISV 5 Καὶ ante μετὰ add. J δὲ om. J 6 Οὐκ ἀληθεύων λέγω: Λέγων J 7 οὐ ante σιωπῶ add. S[pc] 8 τί: τίς S 9 Ἀπέσβη V 12 δέχομαι: δέξομαι V 14 ὁ ante ἧλος add. J 15 τὸ ante συνέπαθεν add. V 18–19 εἴ τι (bis): ἤ τί V 19 ὁ om. S ὁ Χριστὸς om. J 21 ἄπνουν --- σῶμα: πνεῦμα ἔμεινε τὸ σῶμα IS: om. J 22 οὖν ante ὑπὲρ add. IS 22–3 Ὡς --- ἡμῶν om. ISV 24 προσήνεγκε: προσήγαγε J ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτόν V 25 καί om. J ἡμῶν πάντων V 26 αὐτοῦ: αὐτὸν J ῥητά: ῥήματα IS τὴν τῶν ῥητῶν διάνοιαν S 27 ἐκ: ἀπὸ J 29 τοσοῦτον δὲ: τοῦτο J οὖν post σάρξ[2] add. J 30 οὐρανῶν: οὐρανοῦ J

može svladati, razapeto ono što se može razapeti. Onaj pak koji ima moć stanovanja i udaljavanja kaže ovo: "Oče, u ruke tvo- 315
je predajem duh svoj", ne u ruke onih koji iznuđuju njegov odlazak. Nisam željan nadmetanja, nego se uzdržavam od težnje za nadmetanjem. Blagošću pak kao braću želim upitati o onomu što je sporno. Ili nisam u pravu kad kažem da moć nije mogla primiti patnje tijela? Stoga šutim; tko hoće neka kaže što je moć pretrpjela. Nestala je? Gle opasnosti! Uklonjena je? Gle svetogrđa! Nije više postojala? To je naime smrt moći. Reci što je nju moglo svladati da bi patila, a ne svađam se. Ako pak ne možeš reći, zašto se srdiš na mene što ne govorim ono što ti ne možeš? Nije primila čavao. Zabij ga u dušu, prihvaćam i u moć. Nego je supatila. Protumači mi to supatila; što je to supatila? Na primjer čavao u tijelo, a bol u moć. Rekli bismo da je to supatila. Moć je imala bol iako nije bičevana. Bol naime uvijek prati patnju. Iako često i tijelo prezire bolove, dok je um jak, zbog snage razmišljanja, ovdje neka protumači netko bez nadmetanja što je trpjelo, a što je sutrpjelo. Što dakle? Krist nije umro za nas? Kako je umro? "Oče, u tvoje ruke predajem duh svoj." Duh se povukao, ostalo je tijelo, tijelo je ostalo bez duha. Nije, dakle, umro? Umro je za nas. Onako kako je napisano; ne kako izmišljam, nego kako čujem; umro je za nas. Pastir je prinio ovcu, svećenik je prinio žrtvu: "Dade sebe za nas", i: "Tà, on ni svog Sina ne poštedje, nego ga za sve nas preda!" Ne odbacujem riječi, tražim smisao riječi. Gospodin kaže: "Kruh Božji siđe s neba." I tumačeći, iako ne mogu jasnije reći zbog otajstva, kaže ovo: "Tijelo je moje." Tijelo Sina je sišlo s neba!? Nije sišlo s neba. Kako, dakle,

2–3, 19 Lk 23:46 (21 1 Pt 2:21) 23 Tit 2:14 23–24 Rim 8:32 25 Iv 6:33 26–7 Iv 6:55

ἄρτος τοῦ θεοῦ" ζῇ, καὶ καταβέβηκεν ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ ἑρμηνεύει; Ἐπειδὴ ἡ δύναμις ἀναλαβοῦσα ἀπ' οὐρανῶν κατῆλθεν, ὃ ἔχει ἡ δύναμις, ἀναλογίζεται τῇ σαρκί. Οὐκοῦν ἀντίστρεψον, ἃ πάσχει ἡ σάρξ, ἀναλογίζεται τῇ δυνάμει. Πῶς ἔπαθε Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν; Ἐνεπτύσθη, ἐτυπτήθη ἐπὶ κόρρης, περιέθηκαν στέφανον περὶ μέτωπον, ὠρύχθησαν αὐτοῦ χεῖρες καὶ πόδες. Ταῦτα πάντα παθήματα περὶ σῶμα ἀναφέρεται δὲ ἐπὶ τὸν ἐνοικοῦντα. Ῥίψον λίθον εἰς εἰκόνα βασιλέως, τί τὸ λεγόμενον; βασιλέα ὕβρισας. Περίσχισον ἱμάτιον βασιλέως, τί τὸ λεγόμενον; βασιλεῖ ἐπανέστης. Σταύρωσον σῶμα Χριστοῦ, τί τὸ λεγόμενον; Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν. Τίς δὲ χρεία ἐμοῦ καὶ σοῦ; προσέλθωμεν τοῖς εὐαγγελισταῖς. Πῶς παρελάβετε παρὰ κυρίου, πῶς ἀπέθανεν ὁ κύριος; Ἀναγινώσκουσιν, ὅτι "Πάτερ, εἰς τὰς χεῖράς σου παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου." Τὸ πνεῦμα
316 ἄνω, καὶ τὸ σῶμα ἐπὶ σταυροῦ ὑπὲρ ἡμῶν. Προσήνεγκε γὰρ τὸ πρόβατον. Ὅσα εἰς τὸ σῶμα αὐτῷ λογίζεται. . . .

75 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Τὴν ἡμετέραν φύσιν ἦλθε σῶσαι, οὐ τὴν ἑαυτοῦ ἀπολέσαι. Ἐὰν θελήσω εἰπεῖν ὅτι κάμηλος πέταται, εὐθὺς ξενίζεσθε, ὅτι οὐχ ἁρμόττει τῇ φύσει· καὶ καλῶς ποιεῖτε. Ἐὰν θελήσω εἰπεῖν ὅτι ἄνθρωποι θάλατταν οἰκοῦσιν, οὐκ ἀνέχεσθε, καλῶς γε ποιοῦντες· οὐ γὰρ δέχεται ἡ φύσις. Ὥσπερ οὖν ἐὰν εἴπω ξένα περὶ τούτων τῶν φύσεων, ξενίζεσθε, οὕτως ἐὰν εἴπω ὅτι ἐκείνη ἡ δύναμις, ἡ πρὸ αἰώνων, ἡ ἀσώματος τὴν φύσιν, ἡ ἀπαθὴς τὴν ἀξίαν, ἡ οὖσα πρὸς τὸν πατέρα, ἡ παρὰ τῷ πατρί, ἡ ἐκ δεξιῶν, ἡ ἐν δόξῃ, ἐὰν εἴπω ὅτι ἐκείνη ἡ φύσις ἡ ἀσώματος πάσχει, οὐχὶ τὰ ὦτα ὑμῶν κρατεῖτε; Ἐὰν μὴ κρατήσητε ὑμῶν τὰ ὦτα, ταῦτα ἀκούοντες, κρατήσω μου τὴν καρδίαν. Ἆρα ἀγγέλῳ δυνάμεθά τι ποιῆσαι, οἷον ξίφει κροῦσαι, ἢ ὅλως σχίσαι; Τί λέγω ἀγγέλῳ; ψυχῇ δυνάμεθα; Οὐ δέχεται ἧλον ψυχή, οὐ τέμνεται ψυχή, οὐ καίεται. Κἂν εἴπῃς μοι· Διατί; λέγω σοι· Οὕτως γὰρ ἐκτίσθη. Τὰ ἔργα αὐτοῦ ἀπαθῆ καὶ αὐτὸς ἐμπαθής; Οὐκ ἀθετῶ τὴν οἰκονομίαν, ἀσπάζομαι δὲ τὰς κακουργίας. Ἀπέθανε Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν,

ISMDPJCVOR 1–2 ἑρμηνεύων ISV 2 ἡ post δύναμις add. J ἀναλαβοῦσα ἡ δύναμις V οὐρανοῦ J 4 Χριστὸς om. J 5 κόρης VO^{ac}R περιέθετο J 7 τὸ ante σῶμα add. J 12 ὅτι om. J 14 τοῦ ante σταυροῦ add. IS ἔπαθεν ante ὑπὲρ add. J κάτω post ἡμῶν add. S 15 αὐτοῦ J 18 ὅτι ante ξενίζεσθε add. V 19 καλῶς ποιεῖτε: πῶς τοῦτο γενήσεται J οἱ ante ἄνθρωποι add. S 21–2 ξένα --- εἴπω om. J 22 εἴπω om. IS ἡ δύναμις ἐκείνη I 24 ἡ φύσις ἐκείνη I 25 κρατεῖτε: κρατήσετε J 26 ἐγὼ ante κρατήσω add. J 27 σχίσαι: τεμεῖν J 28 δυνάμεθα ψυχῇ J ἡ ante ψυχή add. IS 29 ἡ ante ψυχή add. V Κἂν: Καὶ ἐὰν J ἐγὼ ante λέγω add. J γὰρ om. J 31 ἀσπάζομαι: ἀσφαλίζομαι J

kaže i tumači: "Kruh Božji" živi i sišao je s nebesa? Budući da je moć uzela tijelo, sišla je s nebesa, ono što posjeduje moć, dodjeljuje se tijelu. Dakle obrni: ono što trpi tijelo, uračunava se moći. Kako je trpio Krist za nas? Popljuvan je, ćušnut je, stavljen mu je vijenac oko čela, probodene su njegove ruke i noge. To su sve patnje tijela, a odnose se na onog koji stanuje u tijelu. Baci kamen na kraljev kip, što se kaže? Pogrdio si kralja. Razderi kraljevu haljinu, što se kaže? Ustao si protiv kralja. Razapni tijelo Kristovo, što se kaže? Krist je umro za nas. Koji je pak moj i tvoj posao? Pristupimo evanđelistima! Kako ste primili od Gospodina, kako je umro Gospodin? Čitaju: "Oče, u ruke tvoje predajem duh svoj." Duh je gore, a tijelo je na križu za nas. Prinio je naime 316
ovcu. Ono što pripada tijelu dodjeljuje se njemu...

75 Od istog, iz iste knjige

Došao je spasiti našu narav, ne uništiti svoju. Ako bih rekao da deva leti, odmah se sablažnjavate, jer ne odgovara naravi; i ispravno činite. Ako bih rekao da ljudi stanuju u moru, ne podnosite, i ispravno činite; narav naime ne dopušta. Kao što se, dakle, ako reknem ono što je strano tim naravima, čudite, tako ako reknem da je ona moć, ona prije vjekova, ona koja je po naravi netjelesna, ona koja je po dostojanstvu netrpljiva, ona koja je s Ocem, ona koja je kod Oca, ona koja je s desne strane, ona koja je u slavi, ako reknem da je ta netjelesna narav trpjela, ne zatvarate li svoje uši? Ako ne zatvorite svoje uši, kada to čujete, zatvorit ću ja svoje srce. Anđelu, dakle, možemo učiniti nešto, na primjer udariti ga mačem ili ga potpuno rasjeći!? Što govorim anđelu? Možemo duši!? Duša ne prima čavao, ne razrezuje se, ne spaljuje se. Ako mi rekneš: Zašto? Odgovaram ti: Jer, tako je stvorena. Njegova su djela netrpljiva a sam je trpljiv!? Ne odbacujem ekonomiju, prihvaćam zlostavljanje. Krist je umro

1 Iv 6:33 11–12 Lk 23:46

καὶ ἐσταυρώθη. Οὕτως γέγραπται, οὕτως ἐδέχετο ἡ φύσις, οὔτε τὰ ῥήματα ἀπαλείφω, οὔτε φύσιν βλασφημῶ. Ἀλλ' οὐκ ἀληθῆ ταῦτα. Λεγέσθω τ' ἀληθέστερα, εὐεργετήσων, οὐ χαλεπαίνων. Ὁ διδάσκων οὐκ ἐχθρός, ἐὰν μὴ ἀγνώμων ᾖ ὁ διδασκόμενος. Ἔχεις τι καλὸν εἰπεῖν, ἤνοικται τὰ ὦτα μετὰ χάριτος. Φιλονεικεῖ τις σχολάζων ἀκολουθεῖν φιλονεικίᾳ. Ἴσχυσαν οἱ Ἰουδαῖοι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ σταυρῶσαι, αὐτὴν τὴν δύναμιν νεκρῶσαι; Δύναται ζῶν ἀποθανεῖν; Ὁ θάνατος τῆς τοιαύτης δυνάμεως ἔκλειψις αὐτῆς ἐστι. Τὸ σῶμα ἡμῶν, ὅταν ἀποθάνωμεν, μένει. Ἐὰν ἐκείνην τὴν δύναμιν νεκρώσωμεν, εἰς ἀνυπαρξίαν αὐτὴν καταφέρομεν. Οὐκ οἶδα εἰ οὐκ ἠδυνήθητε ἀκοῦσαι. Τὸ σῶμα ἐὰν ἀποθάνῃ, ἡ ψυχὴ χωρίζεται καὶ μένει. Ἐὰν δὲ ψυχὴ ἀποθάνῃ, ἐπειδὴ ἀσώματός ἐστιν, ὅλως οὐκ ἔστιν. Ψυχὴ ἀποθνήσκουσα ὅλως οὐκ ἔστιν· εἰς ἀνυπαρξίαν γάρ ἐστι τῶν ἀθανάτων ὁ θάνατος. Νόησον τὸ ἕτερον· οὐ γὰρ τολμῶ οὐδὲ εἰπεῖν. Ταῦτα λέγομεν ὡς νοοῦμεν. Οὐ νομοθετοῦμεν δέ, εἴ τις φιλονεικεῖ. Ἓν δὲ οἶδα, ὅτι ἕκαστος, ἀφ' ὧν φρονεῖ, ἀπὸ τούτων ἔχει ἀπολαῦσαι· καὶ ἀπέρχεται ἕκαστος πρὸς τὸν θεόν, καὶ προβάλλεται ὃ εἶπε περὶ αὐτοῦ καὶ ἐφρόνησε. Μὴ γὰρ νομίζετε, ὅτι βίβλους ἀναγινώσκει ὁ θεός, ἢ μνήμαις ὀχλεῖται, Τί εἶπες, καὶ τί ἤκουσας; Φανερὰ πάντα. Κάθηται ὁ κριτής. Φέρεται Παῦλος ὁ ἐνταῦθα· ἄνθρωπόν με εἶπες, οὐκ ἔχεις ζωὴν μετ' ἐμοῦ· ἐπειδὴ οὐκ ἔγνως με, οὐ γινώσκω σε. Προσέρχεται ἄλλος· εἶπες μὲ ἓν τῶν ὄντων· οὐκ ἔγνως μου τὴν ἀξίαν, οὐ γινώσκω σε.
317 Προσέρχεται ἄλλος· εἶπες ὅτι οὐκ ἀνέλαβον σῶμα· ἠθέτησάς μου τὴν χάριν, οὐ μεταλήψῃ μου τῆς ἀθανασίας. Προσῆλθεν ἄλλος· εἶπες ὅτι οὐκ ἐγεννήθην ἐκ παρθένου, ἵνα σώσω τὸ σῶμα τῆς παρθένου· οὐ σωθήσῃ. Ἕκαστος ἀποφέρεται τὰ φρονήματα τὰ περὶ τῆς πίστεως.

ΟΡΘ. Εἶδες καὶ τὴν ἄλλην τῶν ὑμετέρων διδασκάλων συμμορίαν, παρ' ἧς τὸ τὴν θεότητα τοῦ μονογενοῦς πεπονθέναι μαθεῖν ἐνομίσθητε, τήνδε τὴν βλασφημίαν βδελυττομένην, καὶ τῆς θεότητος τὴν ἀπάθειαν κηρύττουσαν, καὶ τῶν ταύτῃ τὸ πάθος προσαρμόττειν τολμώντων τὴν φάλαγγα καταλύουσαν.

ISMDPJCVOR 3 εὐεργέτησον J χαλεπαίνω J 4 ἀγνώμων ᾖ: ἀγνωμονῇ J 5 σχολάζων: οὐ σχολάζω J 6 ἀκολουθεῖ V οἱ om. IV 7 Καὶ ante δύναται add. J 15 δὲ² om. J 16 ἀπολαῦσαι: ἀπολαβεῖν J καὶ ἀπέρχεται: ἀπελεύσεται γὰρ J 17 προσβαλεῖται J 18 Μὴ γάρ: Καὶ μὴ J 19–20 Τί --- ἐνταῦθα: ἀλλὰ φανερὰ πάντα παρ' ἐκείνῳ, καὶ εἴ τι εἶπεν ἕκαστος καὶ εἴ τι ἤκουσε· καθῆται γὰρ ὁ κριτὴς φοβερός· προσέρχεταί τις τῶν ἀνθρώπων· λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ κριτής J 19 εἶπας S τί ἤκουσε V γὰρ ante πάντα add. IS 22 φησί post εἶπες add. J τῶν ὄντων ἕν J 23 φησί post εἶπες add. J ἀνέλαβες S 24 εἶπες: εἶπεν V^ac O φησί post εἶπες add. J 25 ἐγενήθην I: ἐγεννήθης SV σῶμα: σπέρμα J 26 κατὰ ante τὰ¹ add. J τὰ² om. O τῆς om. SJV 28 τὸ τήν: τὸν τῇ S μαθεῖν ἐνομίσθητε: στηρίζεσθαι ἐνομίζετε J 29 τὴν βλασφημίαν ὑμῶν τήνδε J

*za nas i razapet je. Tako je napisano, tako je narav dopustila,
niti odustajem od riječi niti pogrđujem narav. Ali to nije istini-
to. Neka se kaže nešto istinitije: htio je činiti dobro, nije bio zao.
Učitelj nije neprijatelj ako učenik nije tvrdoglav. Imaš li što lije-
po reći, uši su otvorene s naklonošću. Netko je željan nadmeta-
nja, u miru neka se pridruži nadmetanju. Židovi su mogli raza-
peti Božjeg Sina, usmrtiti samu moć? Onaj koji živi može umri-
jeti? Smrt takve moći njezin je nestanak. Naše tijelo, kada umre-
mo, ostaje. Ako usmrtimo onu moć, svodimo je na nepostoja-
nje. Ne znam niste li mogli čuti. Ako tijelo umre, duša se odvaja
i ostaje. Ako duša umre, jer je netjelesna, uopće ne postoji. Du-
ša koja umire posve ne postoji; jer, smrt besmrtnih je neposto-
janje. Promotri pak drugo! Ne usuđujem se naime ni reći. Govo-
rimo to onako kako razumijemo. Ali ne dajemo zakon ako je ne-
tko sklon svađi. Jedno pak znam da svaki, od onog što spoznaje,
od toga ima uživanje. I svatko dolazi Bogu i iznosi ono što je re-
kao i spoznao o njemu. Nemojte pak misliti da Bog čita knjige,
ili salijeće podsjećanjima: Što si rekao i što si čuo? Sve je očito.
Sudac sjedi. Dovode Pavla a onaj tu će: Nazvao si me čovjekom,
nemaš života sa mnom. Budući da me nisi upoznao, ne pozna-
jem te. Prilazi drugi: Rekao si da sam ja jedno od onog što je po-
stalo. Nisi upoznao moje dostojanstvo, ne poznajem te. Prilazi
drugi: Rekao si da nisam uzeo tijelo. Odbacio si moju ljubav, ne-* 317
*ćeš biti sudionik moje besmrtnosti. Prišao je drugi: Rekao si da
nisam rođen od Djevice da sačuvam Djevičino tijelo; nećeš biti
spašen. Svatko sa sobom nosi svoje misli o vjeri.*

Pr.: *Vidio si da se i druga vrsta vaših učitelja, od koje ste, pomislili ste, naučili da je božanstvo Jedinorođenca trpjelo, boji ovog svetogrđa i navješćuje netrpljivost božanstva i razbija bojni red onih koji se usuđuju pripisati patnju božanstvu.*

ΕΡΑΝ. Εἶδον, καὶ τοὺς ἀγῶνας ἐθαύμασα, καὶ ἄγαμαί γε τῶν ἐνθυμημάτων καὶ νοημάτων τὸν ἄνδρα.

ΟΡΘ. Οὐκοῦν, ὦ ἀγαθέ, ζήλωσον τὰς μελίττας, καὶ τῷ νῷ περιπετόμενος τούς τε λειμῶνας τοὺς τῆς θείας γραφῆς, καὶ τῶν πανευφήμων πατέρων τὰ ἄνθη τὰ ἀξιέραστα ἐρανισάμενος, ὕφηνον ἡμῖν ἐν σαυτῷ τὰ κηρία τῆς πίστεως. Εἰ δέ που καὶ πόαν εὕροις οὐκ ἐδώδιμον οὔτε γλυκεῖαν, ὁποῖος οὗτος Ἀπολινάριος καὶ Εὐσέβιος, ἔχουσαν δέ τι πρόσφορον εἰς μελιττουργίαν, οὐδὲν ἀπεικὸς τὸ μὲν χρειῶδες λαβεῖν, καταλιπεῖν δὲ τὸ βλαβερόν. Καὶ γὰρ αἱ μέλιτται δηλητηρίοις πολλάκις ἐφιζάνουσαι θάμνοις, ὅσον μὲν ὀλέθριον καταλείπουσι, τὸ δὲ οἰκεῖον συλλέγουσι. Ταῦτά σοι, ὦ φιλότης, κατὰ τὸν φιλαδελφίας εἰσηγούμεθα νόμον. Σὺ δὲ εὖ μὲν ποιήσεις δεξάμενος τὴν παραίνεσιν. Εἰ δὲ ἀπειθήσεις, ἡμεῖς τὸν ἀποστολικὸν ἐκεῖνον ἐροῦμεν λόγον· "Καθαροὶ ἡμεῖς." Διεστειλάμεθα γὰρ κατὰ τὸν προφήτην, ὡς προσετάχθημεν.

ISMDPJCVOR   1 *γε* om. IS   3–4 *περιποτώμενος* JV   4 *τοὺς*[2] om. JV   5 *ἐρανισάμενος* om. ISV   7 *οὔτε: οὐδὲ* J   9 *καὶ* post *γὰρ* add. J   11 *τῆς* ante *φιλαδελφίας* add. S   12 *μὲν* om. J   12–13 *ἀπειθήσαις* ISV

Sk.: *Vidio sam i divio sam se naporima i divim se mužu zbog zaključaka i shvaćanja*

Pr.: *Stoga, prijatelju, nasljeduj pčele i umom oblijećući livade božanskog Pisma i pribavivši sebi najpoželjnije cvjetove preslavnih otaca, napravi nam u sebi samom saće vjere. Ako bi pak gdje pronašao i travu koja nije jestiva ni slatka, kao što je onaj Apolinarije i Euzebije, a za proizvodnju meda sadrži nešto korisno, nije neprirodno uzeti ono što je korisno, a ostaviti ono što je štetno. I pčele naime često sjedajući na otrovno grmlje, ostavljaju ono što je pogubno, a skupljaju ono što odgovara. To ti, prijatelju, savjetujemo po zakonu bratoljublja. Ti ćeš pak učiniti dobro ako prihvatiš preporuku. Ako pak ostaneš nepokoran, reći ćemo onu apostolsku riječ: "Mi smo čisti." Izložili smo naime po proroku što nam je bilo zapovjeđeno.*

13 Dj 20:26

Appendix

ΟΤΙ ΑΤΡΕΠΤΟΣ Ο ΘΕΟΣ ΛΟΓΟΣ

α΄. Μίαν τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος οὐσίαν ὡμολογήσαμεν, καὶ ταύτην ἄτρεπτον εἶναι συμφώνως εἰρήκαμεν. Εἰ τοίνυν μία τῆς τριάδος οὐσία, ἄτρεπτος δὲ αὕτη, ἄτρεπτος ἄρα ὁ μονογενὴς υἱός, ἓν τῆς τριάδος πρόσωπον ὤν. Εἰ δὲ ἄτρεπτος, οὐ τραπεὶς δήπου γέγονε σάρξ, ἀλλὰ σάρκα λαβὼν εἴρηται γεγονέναι σάρξ.

β΄. Ἄλλως. Εἰ τὴν εἰς σάρκα τροπὴν ὑπομείνας ὁ θεὸς λόγος ἐγένετο σάρξ, οὐκ ἄρα ἄτρεπτος. Τὸ γὰρ ἀλλοιούμενον οὐκ ἄν τις ἄτρεπτον σωφρονῶν γε καλέσοι. Εἰ δέ γε οὐκ ἄτρεπτος, οὐδὲ ὁμο-
320 *ούσιος ἄρα τοῦ γεγεννηκότος ἐστί. Πῶς γὰρ οἷόν τε τῆς ἁπλῆς οὐσίας τὸ μὲν εἶναι τρεπτόν, τὸ δὲ ἄτρεπτον; Εἰ δὲ τοῦτο δοίημεν, τῇ Ἀρείου καὶ Εὐνομίου πάντως περιπεσούμεθα βλασφημίᾳ. Ἑτεροούσιον γὰρ ἐκεῖνοί γέ φασι τὸν υἱόν.*

γ΄. Ἄλλως. Εἰ τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς ὁμοούσιος, ἐγένετο δὲ σὰρξ ὁ υἱὸς τὴν εἰς σάρκα μεταβολὴν ὑπομείνας, τρεπτὴ ἄρα καὶ οὐκ ἄτρεπτος ἡ οὐσία. Εἰ δὲ ταύτην τις τολμήσοι τὴν βλασφημίαν, αὐξήσει πάντως αὐτὴν τῇ κατὰ τοῦ πατρὸς βλασφημίᾳ. Τρεπτὸν γὰρ δήπουθεν καὶ αὐτὸν ὀνομάσει τῆς αὐτῆς γε οὐσίας μετέχοντα.

δ΄. Ἄλλως. Σάρκα τὸν θεὸν λόγον καὶ μέντοι καὶ ψυχὴν εἰληφέναι φασὶν αἱ θεῖαι γραφαί· ὁ δὲ θειότατος εὐαγγελιστὴς εἶπεν· "Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο." Ἀνάγκη τοίνυν δυοῖν θάτερον δρᾶσαι, ἢ τὴν εἰς σάρκα τοῦ λόγου δεχομένους τροπήν, ὡς ψευδῆ παιδεύουσαν ἀποστραφῆναι πᾶσαν τὴν θείαν γραφήν, παλαιάν τε καὶ νέαν, ἢ τῇ θείᾳ πειθομένους γραφῇ, τῆς μὲν σαρκὸς ὁμολογῆσαι τὴν πρόσληψιν, ἐξελάσαι δὲ τῶν λογισμῶν τὴν τροπήν, εὐσεβῶς τὸ εὐαγγελικὸν νοοῦντας ῥητόν· τοῦτο δὲ ἄρα ποιητέον, ἐπειδὴ καὶ ἄτρεπτον ὁμολογοῦμεν τοῦ θεοῦ λόγου τὴν φύσιν, καὶ τῆς ἀναλήψεως τῆς σαρκὸς μυρίας ἔχομεν μαρτυρίας.

ε΄. Ἄλλως. Τὸ σκηνοῦν ἕτερόν ἐστι παρὰ τὸ σκηνούμενον· τὴν δὲ σάρκα σκηνὴν ὁ εὐαγγελιστὴς προσηγόρευσεν, ἐν δὲ ταύτῃ σκηνῶσαι

ISMPJCVOR 6 *γέγονε*: *ἐγένετο* S *γεγονέναι*: *γέγονε* IS 9 *Τὸ*: *Πᾶν* J 10 *Εἰ* ––– *ἄτρεπτος*: *Εἰ δὲ τρεπτός* ISV 15 *ὁμοούσιος ὁ υἱός* S 18 *βλασφημίᾳ*: *δυσσεβείᾳ* J 20 *λόγον* om. J 22–3 *ἢ* ante *ὡς* transp. J 26 *νοοῦντες* S 29 *τὰς* ante *μαρτυρίας* add. J

Dodatak

BOG RIJEČ JE NEPROMJENJIVA

1. Priznali smo jednu bit Oca i Sina i Duha Svetoga i rekli smo složno da je ona nepromjenjiva. Ako je, dakle, bit Trojstva jedna, a ona je nepromjenjiva, nepromjenjiv je doista jedinorođeni Sin koji je jedna osoba Trojstva. A ako je nepromjenjiv, očito ne promijenivši se, postao je tijelom, ali, rečeno je da je postao tijelo uzevši tijelo.

2. Na drugi način. Ako je Bog Riječ postala tijelom tako što je podnijela promjenu u tijelo, nije, dakle, nepromjenjiva. Nitko naime razborit ne bi nazvao ono što se pretvara u drugo nepromjenjivim. Ako pak nije nepromjenjiv, nije doista istobitan roditelju. 320 *Kako je moguće da je ono što je jednostavne biti sad promjenjivo, a sad nepromjenjivo? Ako bismo pak to dopustili, sasvim ćemo upasti u Arijevo i Eunomijevo svetogrđe. Oni naime kažu da je Sin druge biti.*

3. Na drugi način. Ako je Sin iste biti s Ocem, a ako je Sin postao tijelom tako što je podnio promjenu u tijelo, onda je, dakle, bit promjenjiva a ne nepromjenjiva. Ako bi se pak tko odvažio na takvo svetogrđe, povećat će ga posve svetogrđem protiv Oca. Naime promjenjivim će nazvati zaista i njega koji je sudionik iste biti.

4. Na drugi način. Božanska Pisma kažu da je Bog Riječ uzela tijelo i dakako i dušu, a najbožanskiji evanđelist je rekao: "Riječ je tijelom postala." Nužno je, dakle, učiniti jedno od dvoga: ili dopuštajući promjenu Riječi u tijelo, odbaciti cijelo božansko Pismo, Staro i Novo, kao ono koje lažno naučava, ili pristajući uz božansko Pismo priznati uzimanje tijela, istjerati promjenu iz primisli, razumijevajući pobožno evanđeosku riječ. A to doista treba činiti jer priznajemo nepromjenjivom narav Boga Riječi i imamo bezbroj svjedočanstava za uzimanje tijela.

5. Na drugi način. Ono što stanuje drukčije je od onoga u čemu se stanuje. Evanđelist je pak nazvao tijelo stanom, rekao je

(451.2–457-7 passim: Iv 1:14) 22-3 Iv 1:14a

τὸν θεὸν ἔφησε λόγον· "Ὁ γὰρ λόγος, φησί, σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν." Εἰ δὲ τραπεὶς ἐγένετο σάρξ, οὐκ ἐσκήνωσεν ἐν σαρκί. Ἀλλὰ μὴν ἐσκηνωκέναι αὐτὸν ἐν σαρκὶ μεμαθήκαμεν. Ὁ γὰρ αὐτὸς εὐαγγελιστὴς καὶ ἐν ἑτέρῳ γε χωρίῳ τὸ σῶμα αὐτοῦ ναὸν προσηγόρευσε. Πιστευτέον ἄρα τῷ εὐαγγελιστῇ τὸ ῥητὸν ἀναπτύξαντι, καὶ τὸ δοκοῦν τισιν ἀμφίβολον ἑρμηνεύσαντι.

ϛʹ. Ἄλλως. Εἰ γράψας ὁ εὐαγγελιστής, "Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο," μηδὲν ἐπήγαγε λῦσαι τὴν ἀμφιβολίαν δυνάμενον, ἴσως ἔσχεν ἄν τινα πρόφασιν εὔλογον ἡ περὶ τοῦ ῥητοῦ διαμάχη, τὸ συνεσκιασμένον τοῦ γράμματος. Ἐπειδὴ δὲ συνῆψεν εὐθὺς τό, "Ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν," μάτην ἄρα οἱ ζυγομαχοῦντες ἐρεσχελοῦσι. Τοῦ γὰρ προγεγραμμένου τὸ ἑπόμενον ἑρμηνεία.

ζʹ. Ἄλλως. Τοῦ θεοῦ λόγου τὸ ἄτρεπτον ἀναφανδὸν ἐκήρυξεν ὁ πάνσοφος εὐαγγελιστής. Εἰπὼν γάρ, "Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν," εὐθὺς ἐπήγαγε, "Καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας." Εἰ δὲ τὴν εἰς σάρκα κατά γε τοὺς ἀνοήτους ὑπομεμενήκει μεταβολήν, οὐκ ἂν ἔμεινεν ὅπερ ἦν. Εἰ δὲ σαρκὶ κεκαλυμμένος τῆς
321 *πατρῴας εὐγενείας τὰς ἀκτῖνας ἠφίει, ἄτρεπτον μὲν δήπουθεν ἔχει τὴν φύσιν, λάμπει δὲ καὶ ἐν σώματι, καὶ τὰς τῆς ἀοράτου φύσεως ἐκπέμπει μαρμαρυγάς. Ἐκεῖνο γάρ τοι τὸ φῶς οὐδὲν ἀμαυρῶσαι δύναται· "Τὸ γὰρ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν," ὥς φησιν ὁ θειότατος Ἰωάννης.*

ηʹ. Ἄλλως. Τοῦ μονογενοῦς τὴν δόξαν ὁ πανεύφημος εὐαγγελιστὴς ἑρμηνεῦσαι βουληθείς, εἶτα τὸ ἐγχείρημα πληρῶσαι μὴ δυνηθείς, ἐκ τῆς πρὸς τὸν πατέρα κοινωνίας ἐπιδείκνυσι ταύτην. Ἐξ ἐκείνης γάρ, φησίν, ὑπάρχει τῆς φύσεως· ὅμοιον ποιῶν ὥσπερ ἂν εἴ τις τὸν Ἰωσὴφ παρὰ τὴν ἀξίαν δουλεύοντα θεώμενός τισιν ἀγνοοῦσιν αὐτοῦ τοῦ γένους τὴν περιφάνειαν, εἴποι τὸν Ἰακὼβ εἶναι τούτου πατέρα, πρόγονον δὲ τὸν Ἀβραάμ. Οὕτω γὰρ δὴ καὶ οὗτος ἔφη, ὅτι καὶ σκηνώσας ἐν ἡμῖν οὐκ ἤμβλυνε τὴν τῆς φύσεως δόξαν. "Ἐθεασάμεθα γὰρ τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός." Εἰ δὲ καὶ

ISMPJCVOR 5 *Πειστέον* J 8 *ἔχειν* J *ἂν ἔσχε* V 9 *ἐδόκει* post *εὔλογον* add. J *τοῦ ῥητοῦ*: *τούτου* IS 18 *καὶ* post *δὲ* add. SV 19 *δήπουθεν* om. V 22 *ἐκεῖνο* post *φῶς* add. J 23 *ὥς*: *ᾗ* J 24 *πανεύφημος* om. J 24–5 *βουληθεὶς εὐαγγελιστὴς ἑρμηνεῦσαι* V 25 *πληρῶσαι*: *κληρῶσαι* V 28 *θεωμένοις* ISV *καὶ* post *τισὶν* add. ISV

da se u njemu nastanila Bog Riječ: "Riječ, naime", kaže, "tijelom postade i nastani se među nama." A ako je postala tijelom tako što se promijenila, nije se onda nastanila u tijelu. Ali učili smo da je doista stanovala u tijelu. Isti je naime evanđelist i na drugom mjestu njezino tijelo nazvao hramom. Treba, dakle, vjerovati evanđelistu koji izlaže riječ i tumači ono što nekima izgleda dvojbeno.

6. Na drugi način. Kad je evanđelist napisao: "Riječ tijelom postade", da nije ništa dodao što može riješiti dvojbu, možda bi s pravom borba oko riječi imala neki izgovor: naime nejasnost riječi. Ali kad je odmah dodao: "Nastanila se među nama", uzalud se, dakle, oni koji se bore svađaju. Jer, ono što slijedi je tumačenje prethodnoga.

7. Na drugi način. Premudri evanđelist jasno je navijestio nepromjenjivost Boga Riječi. Kad je naime rekao: "Riječ tijelom postade i nastani se među nama", odmah je dodao: "I vidjesmo slavu njegovu – slavu koju ima kao Jedinorođenac od Oca – pun milosti i istine." Da je pak podnijela promjenu u tijelo, kako nerazumni misle, ne bi ostala ono što je bila. Ako je pak sakrivena tijelom odašiljala zrake Očeve uzvišenosti, ima doista nepromjenjivu 321 *narav, i u tijelu svijetli i šalje sjaj nevidljive naravi. Ništa naime ne može učiniti mračnim ono svjetlo: "I svjetlo u tami svijetli i tama ga ne obuze," kako kaže najbožanskiji Ivan.*

8. Na drugi način. Najhvaljeniji evanđelist htio je protumačiti slavu Jedinorođenca, potom nije mogao ispuniti taj pothvat pa nju pokazuje iz njezina zajedništva s Ocem. Iz one je naime, kaže, naravi; jednako postupajući kao što bi netko, promatrajući kako Josip služi mimo svoga dostojanstva, rekao onima, koji ne poznaju izvrsnost njegova roda, da je Jakov njegov otac i Abraham praroditelj. Tako je naime i ovaj rekao da, i kad se nastanio među nama, nije oslabio slavu naravi: "Vidjesmo naime slavu njegovu, slavu koju ima kao Jedinorođenac od Oca." Iako

1–2 Iv 1:14ab (3–5 Iv 2:19) 8–9 Iv 1:14a 11 Iv 1:14b 15–16 Iv 1:14ab 16–18 Iv 1:14cd 22–3 Iv 1:5 (27–30 Post 41:39 ff) 31–2 Iv 1:14c

σεσαρκωμένος δῆλος ἦν ὅστις ἦν, μεμένηκεν ἄρα ὅπερ ἦν, καὶ τὴν εἰς σάρκα τροπὴν οὐχ ὑπέμεινεν.

θʹ. Ἄλλως. Οὐ σάρκα μόνην, ἀλλὰ καὶ ψυχὴν ἀνειληφέναι τὸν θεὸν λόγον ὡμολογήσαμεν. Τί δήποτε τοίνυν ὁ θεῖος εὐαγγελιστὴς τὴν μὲν ψυχὴν ἐνταῦθα παρέλιπε, μόνης δὲ σαρκὸς ἐμνημόνευσεν; Ἢ δῆλον ὅτι τὴν ὁρωμένην ἐπέδειξε φύσιν, τὴν δὲ φυσικῶς αὐτῇ συνεζευγμένην δι' αὐτῆς παρεδήλωσε; Τῇ γάρ τοι μνήμῃ τῆς σαρκὸς καὶ ἡ τῆς ψυχῆς δήπουθεν συνεισέρχεται. Ὅταν γὰρ ἀκούσωμεν τοῦ προφήτου λέγοντος, "Εὐλογείτω πᾶσα σὰρξ τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον αὐτοῦ," οὐκ ἀψύχοις σαρξὶ παρακελεύεσθαι τὸν προφήτην νομίζομεν, ἀλλ' ἀπὸ μέρους τὸ πᾶν εἰς ὑμνῳδίαν καλεῖσθαι πιστεύομεν.

ιʹ. Ἄλλως. Τό, "Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο," οὐ τροπῆς, ἀλλὰ τῆς ἀφάτου φιλανθρωπίας ὑπάρχει δηλωτικόν. Εἰπὼν γὰρ ὁ πανεύφημος εὐαγγελιστής, "Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος," καὶ δείξας αὐτὸν τῶν ὁρωμένων καὶ ἀοράτων δημιουργόν, καὶ ζωὴν ὀνομάσας καὶ ἀληθινὸν φῶς, καὶ ἕτερα ἄττα παραπλήσια τεθεικώς, καὶ θεολογήσας ὅσον καὶ νοῦς ἀνθρώπινος χωρεῖν οἷός τε ἦν, καὶ γλῶττα τοῖς τούτου κρούμασιν ὑπουργεῖν ἱκανή, ἐπήγαγε· "Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο," ὥσπερ ἐκπληττόμενος καὶ θαυμάζων τῆς φιλανθρωπίας τὴν ἀπληστίαν. Οὕτω ὢν ἀεί, καὶ θεὸς ὤν, καὶ πρὸς τὸν θεὸν ὢν ἀεί, καὶ τὰ πάντα πεποιηκώς, καὶ ζωῆς αἰωνίου καὶ ἀληθινοῦ φωτὸς ὑπάρχων πηγή, τῆς τῶν ἀνθρώπων ἕνεκα σωτηρίας τὴν τῆς σαρκὸς ἑαυτῷ σκηνὴν περιέθηκεν. Ἐνομίσθη δὲ τοῦτο μόνον εἶναι ὅπερ ἐφαίνετο. Τούτου δὴ χάριν οὐδὲ
324 *ψυχῆς ἐμνημόνευσεν, ἀλλὰ μόνης σαρκὸς τῆς ἐπικήρου τε καὶ θνητῆς· τὴν δὲ ψυχὴν ὡς ἀθάνατον παραλέλοιπεν, ἵνα δείξῃ τὴν τῆς ἀγαθότητος ἀμετρίαν.*

ιαʹ. Ἄλλως. Σπέρμα Ἀβραὰμ ὁ θεῖος ἀπόστολος τὸν δεσπότην ὀνομάζει Χριστόν. Εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, ἀληθὲς δέ, οὐκ ἄρα εἰς σάρκα ὁ θεὸς λόγος ἐτράπη, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπελάβετο κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ ἀποστόλου διδασκαλίαν.

ISMPJCVOR 1 *ὅπερ*: *ὥσπερ* ISV 5 *τῆς* ante *σαρκὸς* add. S 12 *Τό* om. J 13 *ἀφάτου*: *αὐτοῦ* V *φιλανθρωπίας*: *φύσεως* J 15 *ἀοράτων καὶ ὁρωμένων* S 17 *παραπλησίως* J *ἀνθρώπινος*: *ἀνθρώπου* I 18 *χωρῆσαι* J 19 *Καὶ* om. S 20 *τὴν ἀπληστίαν*: *τὸ ἄφατον* J *Οὕτω*: *Οὗτος* S[ac] *Οὕτω ὢν ἀεί*: *Ὁ ἀεὶ ὢν* J 21 *καὶ*[1] --- *ἀεί* om. ISV 22 *πηγή*: *ποιητής* J *καὶ* ante *τῆς* add. S 24 *εἶναι* om. J

se utjelovio, jasno je bilo tko je bio; ostao je, dakle, što je bio i nije podnio promjenu u tijelo.

9. Na drugi način. Priznali smo da je Bog Riječ uzela ne samo tijelo nego i dušu. Zašto je, dakle, božanski evanđelist ispustio ondje dušu i spomenuo samo tijelo? Je li očito da je pokazao vidljivu narav, a po njoj označio onu koja je s njom fizički povezana? Sa spominjanjem tijela ide zaista zajedno i pomisao na dušu. Kada naime čujemo proroka koji kaže: "Neka svako tijelo slavi sveto ime njegovo", ne mislimo da prorok bodri tijelâ bez duša, nego vjerujemo da po dijelu poziva cjelinu na pjevanje hvalospjeva.

10. Na drugi način. Ono: "Riječ tijelom postade" nije pokazatelj promjene, nego neizrecivog čovjekoljublja. Rekao je naime preblaženi evanđelist: "U početku bijaše Riječ i Riječ bijaše u Boga i Riječ bijaše Bog", i pokazao da je on Stvoritelj vidljivog i nevidljivog i nazvao ga životom i istinitim svjetlom i stavio drugo tomu slično i spomenuvši božanstvo koje ljudski um nije mogao obuhvatiti ni jezik koji mu primjereno služi izreći, dodao je: "Riječ tijelom postade", kao zbunjen i zadivljen neizmjernošću čovjekoljublja. Onaj koji je uvijek takav i koji je Bog i koji je uvijek kod Boga i koji je stvorio sve i koji je izvor vječnog života i istinskog svjetla radi spasenja ljudi podigao je sebi stan tijela. Mislilo se da je samo ono što se pojavljivalo. Zbog toga nije ni spomenuo dušu nego samo lomno i smrtno tijelo. Dušu je pak 324
kao besmrtnu mimoišao da bi pokazao neizmjernost dobrote.

11. Na drugi način. Božanski Apostol naziva Krista Gospodina Abrahamovim sjemenom. A ako je to istina, a istina je, nije se, dakle, Bog Riječ promijenila u tijelo, nego je sebi uzela Abrahamovo sjeme po naučavanju samog Apostola.

8–9 Ps 145:21 (LXX 144:21) 12 Iv 1:14a 14–15 Iv 1:1 (15–16 Iv 1:3–4) 19 Iv 1:14a (20–2 Iv 1:1–9) (26–9 Heb 2:16)

ιβ΄. Ἄλλως. Ὤμοσεν ὁ θεὸς τῷ Δαβίδ, ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ τὸ κατὰ σάρκα ἀναστήσειν τὸν Χριστόν, ὡς καὶ ὁ προφήτης εἴρηκε, καὶ ὁ μέγας ἡρμήνευσε Πέτρος. Εἰ δὲ ὁ θεὸς λόγος εἰς σάρκα τραπεὶς ὠνομάσθη Χριστός, οὐδαμοῦ τῶν ὅρκων εὑρήσομεν τὴν ἀλήθειαν. Ἀλλὰ μὴν ἀψευδῆ, μᾶλλον δὲ αὐτοαλήθειαν εἶναι τὸν θεὸν ἐδιδάχθημεν. Οὐκοῦν οὐ τὴν εἰς σάρκα μεταβολὴν ὁ θεὸς λόγος ὑπέμεινεν, ἀλλὰ τὴν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν ἔλαβεν ἀπαρχήν.

ΟΤΙ ΑΣΥΓΧΥΤΟΣ Η ΕΝΩΣΙΣ

α΄. Οἱ μίαν φύσιν θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος μετὰ τὴν ἕνωσιν γεγενῆσθαι πιστεύοντες ἀναιροῦσι τῷδε τῷ λόγῳ τὰς τῶν φύσεων ἰδιότητας· ἡ δὲ τούτων ἀναίρεσις ἑκατέρας φύσεως ἄρνησις. Οὐ γὰρ ἐᾷ νοεῖν τῶν ἑνωθέντων ἡ σύγχυσις, οὔτε σάρκα τὴν σάρκα, οὔτε θεὸν τὸν θεόν. Εἰ δὲ καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν εὐκρινὲς τὸ τῶν ἑνωθέντων διάφορον, οὐκ ἄρα σύγχυσις γέγονεν, ἀλλ' ἀσύγχυτος ἕνωσις. Εἰ δὲ τοῦτο συνωμολόγηται, οὐ μία ἄρα φύσις ὁ δεσπότης Χριστός, ἀλλ' εἷς υἱός, φύσιν ἑκατέραν ἐπιδεικνὺς ἀκραιφνῆ.

β΄. Ἄλλως. Τὴν ἕνωσιν καὶ ἡμεῖς φαμεν, καὶ αὐτοὶ δὲ συνομολογοῦσιν ἐν τῇ συλλήψει γενέσθαι. Εἰ τοίνυν κεκέρακε τὰς φύσεις ἡ ἕνωσις καὶ συνέχεε, πῶς ἡ σὰρξ μετὰ τὸν τόκον οὐδὲν ἔχουσα καινὸν ἑωρᾶτο, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀνθρώπινον ἐδείκνυ χαρακτῆρα, καὶ τοῦ βρέφους τὰ μέτρα διέσωζε, καὶ τῶν σπαργάνων ἠνείχετο, καὶ τὴν μητρῴαν εἷλκε θηλήν; Εἰ δὲ κατὰ φαντασίαν ταῦτά γε καὶ δόκησιν τετέλεσται, κατὰ φαντασίαν ἄρα καὶ δόκησιν καὶ ἡμεῖς τῆς σωτηρίας ἀπολελαύκαμεν· εἰ δὲ καὶ αὐτοί γε οὗτοι τὴν φαντασίαν καὶ δόκησιν, ὥς φασιν, οὐ προσίενται, ἀληθῶς ἄρα σῶμα ἦν τὸ ὁρώμενον. Εἰ δὲ τοῦτο συνωμολόγηται, οὐκ ἄρα συνέχεε τὰς φύσεις ἡ ἕνωσις, ἀλλ' ἑκατέρα μεμένηκεν ἀκραιφνής.

γ΄. Ἄλλως. Οἱ τὴν ποικίλην ταύτην συντεθεικότες καὶ πολύμορφον αἵρεσιν, ποτὲ μὲν σάρκα γεγενῆσθαι τὸν θεὸν λόγον φασί, ποτὲ δὲ τὴν σάρκα λέγουσι τὴν εἰς θεότητος φύσιν δεδέχθαι μεταβολήν. Ἑκάτερος δὲ λόγος ἕωλός τε καὶ μάταιος καὶ ψεύδους ἀνάμεστος. Εἰ μὲν γὰρ ὁ

ISMPJCVOR 2 *αὐτὸς* ante *ὁ* add. J 4 *τῶνδε* ante *τῶν* add. J 5 *αὐτοαλήθειαν*: *αὐτὸν ἀλήθειαν* IS[ac] 7 *ἐκ* --- *τὴν* om. J 10 *φύσιν* post *ἀνθρωπότητος* transp. J 11 *πιστεύσαντες* J 12 *ἄρνησις φύσεως* S 12–13 *Οὐ* --- *ἑνωθέντων*: *Ὧν* J 14 *οἶδεν* post *θεὸν* add. J 15 *ἡ* ante *ἕνωσις* add. IV 20 *καινὸν*: *κενὸν* S[ac]V 23 *γε* om. S 24–5 *καὶ*[2] --- *δόκησιν* om. ISV 27 *τὰς φύσεις συνέχεε* S 32 *ὡς* ante *ἕωλός* add. IS

12. Na drugi način. Bog se zakleo Abrahamu da će iz ploda njegova boka podići po tijelu Krista, kako je prorok i rekao i veliki Petar protumačio. A ako je Bog Riječ nazvana Kristom onda kada se promijenila u tijelo, nigdje nećemo pronaći istinu zakletve. A naučili smo da je Bog bez laži, radije da je sama istina. Nije, dakle, Bog Riječ podnijela promjenu u tijelo, nego je prema obećanju uzela prvijenca iz Davidova sjemena.

SJEDINJENJE JE NEPOMIJEŠANO

1. Oni koji vjeruju da je nakon sjedinjenja nastala jedna narav božanstva i čovještva dokidaju tim govorom vlastitosti naravî, a njihovo dokidanje je nijekanje jedne i druge naravi. Miješanje sjedinjenih naime ne dopušta razumjeti ni tijelo kao tijelo ni Boga kao Boga. A ako je razlika i nakon sjedinjenja sjedinjenih očita, nije, dakle, nastalo miješanje, nego nepomiješano sjedinjenje. A ako se to zajedno priznaje, nije, dakle Gospodin Krist jedna narav, nego jedan Sin pokazuje neokrnjenom i jednu i drugu narav.

2. Na drugi način. Sjedinjenje se, i mi kažemo i oni sami pak zajedno priznaju, dogodilo u začeću. Ako je, dakle, sjedinjenje pomiješalo i prisililo naravi, kako je onda izgledalo da tijelo nakon rođenja nema ništa novog, nego je pokazivalo ljudski značaj i čuvalo je veličinu djeteta i bilo stavljano u povoje i dojilo majčinu sisu? A ako se to dogodilo po prividu i pričinu, tada smo, dakle, i mi po prividu i pričinu sudjelovali u spasenju; a ako pak sami oni ne dopuštaju, kako kažu, privid i pričin, bilo je, dakle, pravo tijelo ono što je gledano. A ako se to zajedno priznaje, sjedinjenje, dakle, nije uništilo naravi, nego je svaka narav ostala neokrnjena.

3. Na drugi način. Oni koji su sastavili tu šarenu i mnogoobličnu herezu, sad tvrde da je Bog Riječ postala tijelom, sad govore da je tijelo podnijelo promjenu u narav božanstva. I jedan i drugi govor je bljutav, ništavan i pun laži. Ako je naime Bog

(1–3 Ps 132:11 = LXX 131:11; Dj 2:30)

θεὸς λόγος κατὰ τὸν αὐτῶν γε λόγον ἐγένετο σάρξ, τί δήποτε αὐτὸν θεὸν ὀνομάζουσι, καὶ τοῦτό γε μόνον, ἄνθρωπον δὲ προσονομάζειν οὐ θέλουσιν, ἀλλὰ καὶ ἡμῶν μετὰ τοῦ θεὸν ὁμολογεῖν καὶ ἄνθρωπον εἶναι λεγόντων σφόδρα κατηγοροῦσιν; Εἰ δέ γε ἡ σὰρξ εἰς θεότητος
325 *μετεβλήθη φύσιν, τοῦ δὴ χάριν μεταλαμβάνουσι τῶν ἀντιτύπων τοῦ σώματος; περιττὸς γὰρ ὁ τύπος τῆς ἀληθείας ἀνῃρημένης.*

δʹ. Ἄλλως. Ἀσώματος σωματικῶς οὐ περιτέμνεται φύσις. Τὸ δὲ σωματικῶς πρόσκειται διὰ τὴν πνευματικὴν τῆς καρδίας περιτομήν. Σώματος οὖν δήπουθεν ἡ περιτομή. Περιετμήθη δὲ Χριστός· σῶμα ἄρα εἶχεν ὁ δεσπότης Χριστός. Εἰ δὲ τοῦτο συνωμολόγηται, καὶ ὁ τῆς συγχύσεως ἄρα διελήλεκται λόγος.

εʹ. Ἄλλως. Πεινῆσαι μέντοι καὶ διψῆσαι τὸν σωτῆρα Χριστὸν μεμαθήκαμεν, καὶ ἀληθῶς γε ταῦτα καὶ οὐ δοκήσει γεγενῆσθαι πιστεύομεν. Ταῦτα δὲ οὐκ ἀσωμάτου φύσεως, ἀλλὰ σώματος ἴδια. Σῶμα ἄρα εἶχεν ὁ δεσπότης Χριστός, δεξάμενον πρὸ τῆς ἀναστάσεως τῆς φύσεως τὰ παθήματα. Μαρτυρεῖ δὲ τούτοις καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος· "Οὐ γὰρ ἔχομεν, φησίν, ἀρχιερέα μὴ δυνάμενον συμπαθῆσαι ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν, πεπειραμένον δέ κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα, χωρὶς ἁμαρτίας." Ἡ ἁμαρτία γὰρ οὐ τῆς φύσεως, ἀλλὰ τῆς κακῆς προαιρέσεως.

ϛʹ. Ἄλλως. Περὶ τῆς θείας φύσεως ὁ προφήτης ἔφη Δαβίδ· "Οὐ μὴ νυστάξει, οὐδὲ ὑπνώσει ὁ φυλάττων τὸν Ἰσραήλ." Ἡ δὲ τῶν εὐαγγελίων ἱστορία καθεύδοντα δείκνυσιν ἐν τῷ πλοίῳ τὸν δεσπότην Χριστόν. Ἐναντίον δὲ τῷ μὴ ὑπνοῦν τὸ καθεύδειν· ἐναντία δήπου τοῖς εὐαγγελικοῖς τὰ προφητικά, εἴπερ ἄρα, κατὰ τὸν ἐκείνων λόγον, μόνον θεὸς ὁ δεσπότης Χριστός. Ἀλλὰ μὴν οὐκ ἐναντία· ἑνὸς γὰρ πνεύματος ταῦτα κἀκεῖνα τὰ νάματα. Σῶμα ἄρα εἶχεν ὁ δεσπότης Χριστός, τοῖς ἄλλοις σώμασι συγγενές, τοῦ ὕπνου τὴν χρείαν δεξάμενον, καὶ ὁ τῆς συγχύσεως λόγος ἀποδέδεικται μῦθος.

ζʹ. Ἄλλως. Ὁ προφήτης Ἡσαΐας περὶ τῆς θείας εἴρηκε φύσεως· "Οὐ πεινάσει, οὐδὲ κοπιάσει," καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς δέ

ISMJCVOR 1 *γε* om. J 2 *δὲ*: *δὴ* I[m]S: *γὰρ δὴ* J 4 *γε* om. V 6 *ἀνῃρημένης τῆς ἀληθείας* V 7 *σωματικῶς* om. J *Τὸ*: *Τῷ* J 9 *δήποθεν* VO[ac] *δὲ*: *τε* S *μετὰ τὴν ἕνωσιν ὁ δεσπότης* ante *Χριστός* add. ISV 9–10 *σῶμα* --- *Χριστός* om. ISV 12 *καὶ* ante *μέντοι* add. J 14 *γε* post *ἀσωμάτου* add. S 15 *δεξάμενος* I *ἀναστάσεως*: *ἐνανθρωπήσεως* J 16 *Παῦλος* post *θεῖος* add. J 19 *γὰρ ἁμαρτία* J 22 *νυστάξῃ . . . ὑπνώσῃ* IS[pc]V *οὐδὲ*: *οὐδ' οὐ μὴ* IS: *οὐδὲ μὴ* V 24 *τῷ*: *τὸ* IJ *τὸ*: *τῷ* IJ 25 *ἐκείνου* IS 27 *πνεύματος* om. S *ἄρα* om. V

Riječ postala tijelom po njihovoj riječi, zašto je nazivaju Bogom, i samo to, a ne žele je nazvati čovjekom, nego i nas koji govorimo da priznajemo da je s Bogom i čovjek žestoko optužuju? A ako se tijelo promijenilo u narav božanstva, zašto upotrebljavaju antitipove tijela? Uzaludan je naime tip ako je istina dokinuta. 325

4. Na drugi način. Netjelesna se narav tjelesno ne obrezuje. Ono pak tjelesno dodaje se zbog duhovnog obrezanja srca. Obrezanje je svakako vlastitost tijela. Krist je obrezan; Krist Gospodin je, dakle, imao tijelo. A ako se to zajedno priznaje, onda je ono što se govori o miješanju (naravi) pobijeno.

5. Naučili smo da je Krist Spasitelj bio doista gladan i žedan i vjerujemo da se to dogodilo istinski a ne prividno. To pak nisu vlastitosti netjelesne naravi, nego tijela. Gospodin Krist je, dakle, imao tijelo koje je prije uskrsnuća naravi primilo patnje. O tom pak svjedoči i božanski Apostol: "Ta nemamo takva Velikog svećenika koji ne bi mogao biti supatnik u našim slabostima, nego poput nas iskušavana svime, osim grijehom." Grijeh naime nije vlastitost naravi, nego zle odluke.

6. O božanskoj naravi rekao je prorok David: "Ne, ne drijema i ne spava on, čuvar Izraelov." Evanđeosko izvješće pokazuje Krista Gospodina kako spava u lađi. Ne spavati i spavati su protivnosti; protivne su, dakle, proročke riječi evanđeoskim riječima, ako je doista, po njihovoj riječi, Gospodin Krist samo Bog. Ali zaista nisu protivne, jer su i ove i one riječi potoci jednog Duha. Krist Gospodin, dakle, imao je tijelo, srodno drugim tijelima, ono je imalo potrebu za snom, i govor miješanja (naravi) se pokazao nevjerojatnom pričom.

7. Na drugi način. Prorok Izaija rekao je o božanskoj naravi: "On se ne umara, ne sustaje," i ostalo što slijedi. Evanđelist

(9 Lk 2:21) 16–18 Heb 4:15 20–1 Ps 121:4 (LXX 120:4) (21–3 Mt 8:23 i dalje) 30 Iz 40:28

φησιν· "Ἰησοῦς δὲ κεκοπιακὼς ἐκ τῆς ὁδοιπορίας ἐκαθέζετο οὕτως ἐπὶ τῇ πηγῇ·" ἐναντίον δὲ τὸ οὐ κοπιάσει τῷ κοπιάσαι· τοιγαροῦν ἐναντία ἡ προφητεία τῇ τῶν εὐαγγελίων ἱστορίᾳ. Ἀλλὰ μὴν οὐκ ἐναντία· ἑνὸς γὰρ ταῦτα κἀκεῖνα θεοῦ. Οὐκοῦν τῆς μὲν ἀπεριγράφου φύσεως τὸ μὴ κοπιᾶν· τὰ γὰρ πάντα πληροῖ· τοῦ δὲ περιγεγραμμένου σώματος τὸ μεταβαίνειν ἴδιον. Τὸ δέ γε μεταβαῖνον βαδίζειν ἀναγκαζόμενον τὸν ἐκ τῆς ὁδοιπορίας ὑφίσταται κόπον. Σῶμα ἄρα ἦν τὸ βαδίσαν καὶ κοπιάσαν. Οὐ γὰρ συνέχεε τὰς φύσεις ἡ ἕνωσις.

η'. Ἄλλως. Ὁ δεσπότης Χριστὸς ἔφη καθειργμένῳ τῷ θεσπεσίῳ Παύλῳ· "Μὴ φοβοῦ, Παῦλε," καὶ τὰ ἑξῆς. Ὁ δὲ τούτου τὸ δέος ἐξελάσας οὕτως ἔδεισε τὸ πάθος, ὡς ὁ μακάριος ἔφη Λουκᾶς, ὡς καὶ ἱδρῶτος αἱματώδεις θρόμβους ἐκ παντὸς ἐκκρῖναι τοῦ σώματος, καὶ τούτοις περιρρᾶναι τὴν γῆν τὴν ὑποκειμένην τῷ σώματι, καὶ ὑπ' ἀγγελικῆς ἐπικουρίας ἀναρρωσθῆναι. Ἐναντία δὲ καὶ ταῦτα. Πῶς
328 *γὰρ οὐκ ἐναντίον τὸ δεῖσαι τοῦ τὸ δέος ἐξελάσαι; Ἀλλὰ μὴν οὐκ ἐναντία. Ὁ γὰρ αὐτὸς καὶ θεὸς φύσει καὶ ἄνθρωπος· καὶ ὡς μὲν θεὸς παραθαρρύνει τοὺς δεομένους τοῦ θάρσους· ὡς δὲ ἄνθρωπος δέχεται δι' ἀγγέλου τὸ θάρσος. Καίτοι τῆς θεότητος καὶ τοῦ πνεύματος συμπαρόντος ὡς χρίσματος· ἀλλ' οὔτε ἡ συνημμένη θεότης οὔτε τὸ πανάγιον πνεῦμα τότε σῶμα ὑπήρεισαν, καὶ ἐπέρρωσαν τὴν ψυχήν, ἀλλ' ἀγγέλῳ τήνδε τὴν ὑπουργίαν ἐπέτρεψαν, ἵνα καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἐπιδείξωσι τὴν ἀσθένειαν, καὶ διὰ τῆς ἀσθενείας δειχθῶσι τῶν ἀσθενούντων αἱ φύσεις. Ταῦτα δὲ ἐγένετο δηλονότι τῆς θείας φύσεως συγχωρούσης, ὥστε τῶν ὕστερον ἐσομένων τοὺς μὲν πιστεύοντας τῇ προσλήψει τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος βεβαιωθῆναι ταῖς ἀποδείξεσι, τοὺς δὲ ἀντιλέγοντας ταῖς ἐναργέσι μαρτυρίαις διελεγχθῆναι. Εἰ τοίνυν συνῆπται τῇ συλλήψει ἡ ἕνωσις, ἡ δέ γε ἕνωσις κατὰ τὸν ἐκείνων λόγον φύσιν μίαν ἄμφω τὰς φύσεις εἰργάσατο, πῶς ἂν διέμεινεν ἀκέραια τὰ τῶν φύσεων ἴδια, καὶ ἠγωνίασε μὲν ἡ ψυχή, ἵδρωσε δὲ τὸ σῶμα, ὡς καὶ θρόμβους αἱματώδεις ἐκ τῆς τοῦ δέους ὑπερβολῆς ἐκκρῖναι; Εἰ δὲ τὸ μὲν σώματος, τὸ δὲ ψυχῆς ἴδιον, οὐκ ἄρα μία φύσις σαρκὸς καὶ θεότητος ἐκ τῆς ἑνώσεως γέγονεν,*

ISMJCVOR 2 τὸ: τῷ S τῷ: τὸ S 3–4 Ἀλλὰ --- ἐναντία om. J 6 ἴδιον --- μεταβαῖνον: ἡ J 7 ὑφίστασθαι J κόπον: πόνον V^{mo} 9 ἔφη Χριστὸς S θεσπεσίῳ: θείῳ V 11 ὡς^{1}: καθὼς S 13 τὴν^{1} om. J τὴν ὑποκειμένην γῆν J τῷ σώματι om. J 14 ἐπιρρωσθῆναι J 15 τοῦ: τῷ J ἐλάσαι J 17 ἄνθρωπος δὲ S 20 ἐπέρρωσαν καὶ ὑπήρεισαν J^{ac} καὶ ἐπέρρωσαν om. IS: ἢ V 23–7 Ταῦτα --- διελεγχθῆναι om. J 24 συγχωρούσης φύσεως S 27–8 γε post ἐκείνων transp. J: om. V 28 ἄμφω om. J 30 ὡς καί: ὥστε καὶ S: om. J 31 ἐκκρῖναι om. J 32 φύσις μία S

pak kaže: "Isus, umoran od puta, sjeđaše na zdencu." Umaranje je protivno neumaranju; dakle, proroštvo je protivno izvještaju Evanđelja. Ali stvarno nije protivno, jer je ovo i ono od jednoga Boga. Nije, dakle, umaranje neopisive naravi; ta, ona ispunja sve; prelaziti u drugo je vlastitost ograničenog tijela. Ono što se kreće prisiljeno je hodati, ono podnosi umor od putovanja. Tijelo je, dakle, bilo ono što je hodalo i što se umaralo. Sjedinjenje naime nije pomiješalo naravi.

8. Na drugi način. Gospodin Krist jer rekao božanskom Pavlu kada je bio zatvoren: "Ne boj se, Pavle!", i ostalo što slijedi. Onaj pak koji je njegov strah otjerao sam se tako bojao patnje, kako reče blaženi Luka, da su i krvave kaplje znoja potekle iz čitavog tijela, i da se njima natopila zemlja ispod tijela i da je bio ojačan anđeoskom pomoću. I to su suprotnosti. Kako naime nije suprotno bojati se onom otjerati strah? Ipak nije suprotno. Isti 328 *je naime po naravi i Bog i čovjek, pa kao Bog hrabri one kojima je ohrabrenje potrebno, a kao čovjek od anđela prima ohrabrenje. Iako su božanstvo i Duh bili prisutni kao pomazanje, ipak ni sjedinjeno božanstvo ni Presveti Duh nisu tada potpomogli tijelo i poduprli dušu, nego su tu službu predali anđelu da bi pokazali slabost i duše i tijela i da bi se po slabosti pokazale naravi onih koji su slabi. To se dogodilo jer je dakako dopustila božanska narav, da bi oni koji vjeruju u uzimanje duše i tijela bili potvrđeni dokazima budućih naraštaja i da bi jasnim svjedočanstvima bili pobijeni protivnici. Da je, dakle, sjedinjenje bilo povezano sa začećem, a sjedinjenje je po njihovoj riječi učinilo od dviju naravi jednu narav, kako bi ostale neokrnjenim vlastitosti naravî i kako bi se duša naprezala a tijelo znojilo da su potekle i krvave kaplje iz prevelikog straha? Ako je pak jedno vlastitost tijela, a drugo vlastitost duše, nije, dakle, iz sjedinjenja nastala*

1 Iv 4:6 10 Dj 27:24 (11–14, 20–2 Lk 22:43–4)

ἀλλ᾽ εἷς πέφηνεν υἱός, ἐν ἑαυτῷ δεικνὺς τά τε θεῖα τά τε ἀνθρώπεια.

θ΄. Ἄλλως. Εἰ δὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν φαῖεν τὴν εἰς θεότητα μεταβολὴν δεδέχθαι τὸ σῶμα, οὕτως ἀπαντῆσαι προσήκει. Καὶ μὴν μετὰ τὴν ἀνάστασιν περιγεγραμμένον ὤφθη, καὶ χεῖρας ἔχον καὶ πόδας, καὶ τὰ ἄλλα τοῦ σώματος μόρια· καὶ ἁπτὸν ἦν καὶ ὁρατόν, καὶ διατρήσεις ἔχον καὶ ὠτειλάς, ἅσπερ εἶχε πρὸ τῆς ἀναστάσεως. Δυοῖν τοίνυν θάτερον λέγειν ἀνάγκη, ἢ καὶ τῇ θείᾳ φύσει ταῦτα περιτιθέναι τὰ μόρια, εἴπερ εἰς θεότητος φύσιν τὸ σῶμα μεταβληθὲν ταῦτα εἶχε τὰ μόρια, ἢ ὁμολογεῖν ἐπὶ τῶν ὅρων τῆς φύσεως μεμενηκέναι τὸ σῶμα. Ἀλλὰ μὴν ἡ θεία φύσις ἁπλῆ καὶ ἀσύνθετος, τὸ δὲ σῶμα σύνθετον καὶ εἰς πολλὰ διῃρημένον μόρια· οὐκοῦν οὐκ εἰς θεότητος μετεβλήθη φύσιν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀθάνατον μέν ἐστι καὶ ἄφθαρτον, καὶ θείας δόξης μεστόν, σῶμα δὲ ὅμως τὴν οἰκείαν ἔχον περιγραφήν.

ι΄. Ἄλλως. Ἀπιστοῦσι τοῖς ἀποστόλοις ὁ κύριος μετὰ τὴν ἀνάστασιν ὑπέδειξε τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, καὶ τῶν ἥλων τοὺς τύπους. Εἶτα διδάσκων ὡς οὐ φαντασία τίς ἐστι τὸ ὁρώμενον ἐπήγαγεν, ὅτι "Πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα." Οὐ μετεβλήθη οὖν εἰς πνεῦμα τὸ σῶμα· σὰρξ γὰρ ἦν καὶ ὀστέα, καὶ χεῖρες καὶ πόδες. Τοιγαροῦν καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν σῶμα τὸ σῶμα μεμένηκεν.

ια΄. Ἄλλως. Ἡ θεία φύσις ἀόρατος· ἑωρακέναι δὲ τὸν κύριον ὁ τρισμακάριος εἴρηκε Στέφανος. Σῶμα ἄρα καὶ μετὰ τὴν ἀνάληψίν ἐστι τοῦ κυρίου τὸ σῶμα. Τοῦτο γὰρ ὁ νικηφόρος ἐθεάσατο Στέφανος, ἐπειδήπερ ἡ θεία φύσις ἀθέατος.

329 *ιβ΄. Ἄλλως. Εἰ πᾶσα τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις ὄψεται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ κυρίου φωνήν· τῷ Μωϋσῇ δὲ πάλιν εἶπεν αὐτός· "Οὐδεὶς ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται·" ἀληθῆ δὲ ἀμφότερα, μετὰ τοῦ σώματος ἄρα ἥξει, μεθ᾽ οὗπερ εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνελήλυθεν. Ἐκεῖνο γὰρ ὁρατόν· τοῦτο δὲ καὶ οἱ ἄγγελοι τοῖς ἀποστόλοις εἰρήκασιν· "Οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ᾽ ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανόν, οὕτως ἐλεύσεται, ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν." Εἰ δὲ*

ISMJCVOR 1 *τά τε*[2]: *καὶ τὰ* J *ἀνθρώπινα* V 2 *θεότητος* IS 3 *οὕτως*: *ὡσαύτως* J 6 *ἅσπερ*: *ἃς* J *προεῖχε* J 10 *μὴν*: *μὲν* S 11–12 *οὐκοῦν εἰς θεότητος οὐ μετεβλήθη φύσιν* J 12 *καὶ* om. J 18 *τό* ante *ὅτι* add. J 19 *πνεῦμα*: *θεότητος φύσιν* J 20 *καὶ*[3] om. S 27 *ἐρχόμενον*: *ἐποχούμενον* J 29 *μου τὸ πρόσωπον* J 30 *τοὺς* om. S *ἀνελήλυθεν*: *ἀνελήφθη* J 32 *εἰς τὸν οὐρανόν* om. J *πάλιν* post *ἐλεύσεται* add. V

jedna narav tijela i božanstva, nego se pojavio jedan Sin pokazujući u sebi božansko i ljudsko.

9. Na drugi način. Ako bi pak rekli da se poslije uskrsnuća tijelo promijenilo u božanstvo, ovako se dolikuje usprotiviti. I poslije uskrsnuća se činilo da je ograničeno i da ima ruke i noge i druge dijelove tijela; i moglo se dodirnuti i vidjeti i imalo je rane i ožiljke baš koje je imalo prije uskrsnuća. Dakle, nužno je reći jedno od dvoga: ili se ti dijelovi dodjeljuju božanskoj naravi ako je tijelo promijenjeno u božanstvo imalo te dijelove, ili priznavati da je tijelo ostalo u granicama svoje naravi. Ali, doista je božanska narav jednostavna i nesastavljena, a tijelo je sastavljeno i podijeljeno na mnoge dijelove. Nije se, dakle, tijelo promijenilo u narav božanstva, nego je poslije uskrsnuća i besmrtno i neraspadljivo i puno božanske slave, a ipak ima vlastitu ograničenost.

10. Apostolima koji ne vjeruju Gospodin je nakon uskrsnuća pokazao ruke i noge i tragove čavala. Zatim poučavajući ih kako nije neki privid ono što gledaju, dodao: "Duh nema tijela ni kostiju, kao što vidite da ja imam." Nije se, dakle, promijenilo tijelo u duh; jer, tijelo su bile i kosti i ruke i noge. Dakle, i nakon uskrsnuća tijelo je ostalo tijelo.

11. Na drugi način. Božanska je narav nevidljiva, a preblaženi Stjepan je rekao da je vidio Gospodina. Gospodinovo tijelo je, dakle, tijelo i nakon uzašašća. Njega je naime vidio pobjednik Stjepan, jer je božanska narav nevidljiva.

12. Na drugi način. Ako će cijela ljudska narav vidjeti Sina 329
Čovječjega kako dolazi na nebeskim oblacima po riječi samog Gospodina, a sam je Gospod opet rekao Mojsiju: "Ne može čovjek mene vidjeti i na životu ostati", istinito je i jedno i drugo, doći će, dakle, s tijelom s kojim je uzašao na nebo. Ono je naime vidljivo; a to su rekli i anđeli apostolima: "Ovaj Isus koji je od vas uzet na nebo isto će tako doći kao što ste vidjeli da odlazi na

17–18 Lk 24:39 (21–4 Dj 7:56) (25–7 Mt 26:64) 27–8 Izl 33:20 30–465.1 Dj 1:11

τοῦτο ἀληθές, ὥσπερ οὖν ἀληθές, οὐκ ἄρα μία φύσις σαρκὸς καὶ θεότητος· ἀσύγχυτος γὰρ ἡ ἕνωσις.

ΟΤΙ ΑΠΑΘΗΣ Η ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΘΕΟΤΗΣ

α΄. Ὁμοούσιον τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς τὸν υἱὸν παρά τε τῆς θείας γραφῆς, παρά τε τῶν ἁγίων πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ συναγερθέντων ὁμολογεῖν ἐδιδάχθημεν· τοῦ δὲ πατρὸς τὴν ἀπάθειαν καὶ ἡ φύσις διδάσκει, καὶ ἡ θεία γε κηρύττει γραφή. Ἀπαθῆ οὖν ἄρα καὶ τὸν υἱὸν προσομολογήσομεν. Τὸ γὰρ ταὐτὸν τῆς οὐσίας τοῦτον ἐκπαιδεύει τὸν ὅρον. Ὅταν τοίνυν τοῦ δεσπότου Χριστοῦ τὸν σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον τῆς θείας γραφῆς κηρυττούσης ἀκούσωμεν, τῆς σαρκὸς εἶναι φῶμεν τὸ πάθος. Κατ' οὐδένα γὰρ ἡ φύσει γε ἀπαθὴς θεότης παθεῖν δύναται τρόπον.

β΄. Ἄλλως. "Πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, ἐμά ἐστιν," ὁ δεσπότης ἔφη Χριστός· ἓν δὲ δήπου πάντων ἡ ἀπάθεια. Εἰ τοίνυν ἀπαθής ἐστιν ὡς θεός, ὡς ἄνθρωπος ἄρα πέπονθεν· ἡ θεία γὰρ πάθος οὐ προσίεται φύσις.

γ΄. Ἄλλως. Ὁ κύριος ἔφη· "Ὁ δὲ ἄρτος ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σάρξ μού ἐστιν, ἣν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς." Καὶ πάλιν· "Ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός, καὶ γινώσκω τὰ ἐμά, καὶ γινώσκομαι ὑπὸ τῶν ἐμῶν, καὶ τὴν ψυχήν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων." Σῶμα οὖν ἄρα καὶ ψυχὴν δέδωκεν ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς ὑπὲρ τῶν σῶμα καὶ ψυχὴν ἐχόντων προβάτων.

δ΄. Ἄλλως. Ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς σύγκειται τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις. Ἐξήμαρτε δὲ αὕτη, καὶ θυσίας ἔχρῃζε ἐλευθέρας μώμου παντός. Σῶμα τοίνυν καὶ ψυχὴν λαβὼν ὁ δημιουργός, καὶ τῶν τῆς ἁμαρτίας κηλίδων φυλάξας ἀνέπαφα, ὑπὲρ μὲν τῶν σωμάτων τὸ σῶμα δέδωκεν, ὑπὲρ δὲ τῶν ψυχῶν τὴν ψυχήν. Εἰ δὲ ταῦτα ἀληθῆ, ἀληθῆ δέ (αὐτῆς γάρ εἰσι τῆς ἀληθείας οἱ λόγοι), ληροῦσιν ἅμα καὶ βλασφημοῦσιν οἱ τῇ θείᾳ φύσει τὸ πάθος προσάπτοντες.

ε΄. Ἄλλως. Πρωτότοκον ἐκ τῶν νεκρῶν τὸν δεσπότην Χριστὸν ὁ μακάριος προσηγόρευσε Παῦλος· ὁ δὲ πρωτότοκος τὴν αὐτὴν ἔχει

SMJCVOR 1 *καὶ* post *οὖν* add. J 7 *καί*[2] om. J 11–12 *ἡ --- τρόπον*: *τρόπον τῇ φύσει ἣ γε ἀπαθὴς παθεῖν θεότης δύναται* J 13 *ἐστιν*: *εἰσιν* V 14 *πάντων*: *τῶν ἁπάντων* J 15–16 *φύσις πάθος οὐ προσίεται* J 21 *ψυχὴν καὶ σῶμα* V 24–5 *παντὸς μώμου ἐλευθέρας* V 26 *ἀνέπαφον* S 27 *καὶ* ante *τὴν* add. O 28 *καὶ* ante *γάρ* add. OR *ἅμα*: *ἄρα* J 30 *τῶν* om. V

nebo." Ako je pak ovo istina, kao što je doista istina, nije, dakle, jedna narav tijela i božanstva, jer je sjedinjenje nepomiješano.

SPASITELJEVO BOŽANSTVO JE NETRPLJIVO

1. Iz božanskog Pisma i od svetih otaca sakupljenih u Niceji naučili smo ispovijedati da je Sin istobitan Bogu i Ocu; i narav naučava i božansko Pismo navješćuje netrpljivost Oca. Priznat ćemo, dakle, doista i da je Sin netrpljiv. Istost biti naime priprema to određenje. Kada, dakle, čujemo kako božansko Pismo navješćuje križ i smrt Krista Gospodina, kažemo da je patnja vlastitost tijela. Ni na koji način naime ne može po naravi netrpljivo božanstvo trpjeti.

2. Na drugi način. "Sve što ima Otac, moje je", kaže Gospodin Krist; jedna je svakako netrpljivost svih. Ako je, dakle, netrpljiv kao Bog, kao čovjek je doista trpio, jer božanskoj naravi patnja nije svojstvena.

3. Na drugi način. Gospodin je rekao: "Kruh koji ću ja dati, tijelo je moje – za život svijeta." I ponovno: "Ja sam pastir dobri i poznajem svoje, i mene poznaju moje, i život svoj polažem za ovce." Dakle, dobri je pastir doista dao tijelo i dušu za ovce koje imaju tijelo i dušu.

4. Na drugi način. Iz tijela i duše sastavljena je ljudska narav. Ona je pak sagriješila i trebala je žrtvu slobodnu od svake ljage. Stvoritelj je, dakle, uzeo tijelo i dušu i sačuvao ih nedirnutim od ljaga grijeha, tijelo je predao za tijela, a dušu za duše. Ako je pak to istinito, a istinito je (riječi su naime sama istina), ludo brbljaju i istodobno čine svetogrđe oni koji patnju pripisuju božanskoj naravi.

5. Na drugi način. Blaženi Pavao je nazvao Gospodina Krista prvorođencem od mrtvih; a prvorođenac ima dakako istu

12 Iv 16:15   16–17 Iv 6:51   17–19 Iv 10:14–15   (28–9 Kol 1:18)

δήπου φύσιν ἐκείνοις ὧν καλεῖται πρωτότοκος. Ὡς ἄνθρωπος οὖν
332 *ἄρα πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν. Πρῶτος γὰρ τὰς ὠδῖνας ἔλυσε τοῦ θανάτου, καὶ πᾶσιν ἔδωκε τῆς ἀναβιώσεως τὴν γλυκεῖαν ἐλπίδα. Ἧι δὲ ἀνέστη, ταύτῃ καὶ πέπονθεν. Ὡς ἄνθρωπος ἄρα πέπονθεν, ὡς δὲ θεὸς θαυμαστὸς μεμένηκεν ἀπαθής.*

ϛʹ. Ἄλλως. Ἀπαρχὴν τῶν κεκοιμημένων τὸν σωτῆρα Χριστὸν ὠνόμασεν ὁ θεῖος ἀπόστολος· ἡ δὲ ἀπαρχὴ τὴν πρὸς τὸ ὅλον ἔχει συγγένειαν, οὗπέρ ἐστιν ἀπαρχή. Οὐ τοίνυν ᾗ θεός ἐστιν, ἀπαρχὴ προσηγόρευται. Ποία γὰρ συγγένεια θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος; Ἡ μὲν γὰρ ἀθάνατος φύσις, ἡ δὲ θνητή. Τοιαύτη δὲ τῶν κεκοιμημένων ἡ φύσις, ὧν ἀπαρχὴ προσηγορεύθη Χριστός. Ταύτης ἄρα τῆς φύσεως καὶ ὁ θάνατος καὶ ἡ ἀνάστασις. Ταύτης γὰρ δὴ τὴν ἀνάστασιν ἐχέγγυον ἔχομεν τῆς κοινῆς ἀναστάσεως.

ζʹ. Ἄλλως. Διστάζοντας τοὺς ἀποστόλους πεῖσαι βουλόμενος ὁ δεσπότης Χριστός, ὡς ἀνέστη καταλύσας τὸν θάνατον, τὰ τοῦ σώματος αὐτοῖς ἔδειξε μόρια, πλευρὰν καὶ χεῖρας καὶ πόδας, καὶ τὰ ἐν τούτοις φυλαχθέντα τοῦ πάθους τεκμήρια. Τοῦτο οὖν ἄρα ἀνέστη· τοῦτο γὰρ δήπου καὶ τοῖς ἀπιστοῦσιν ἐδείχθη. Ὃ δὲ ἀνέστη, τοῦτο δὴ καὶ ἐτάφη· ὃ δέ γε ἐτάφη, τοῦτο καὶ ἐτεθνήκει· ὃ δὲ ἐτεθνήκει, τοῦτο δήπου καὶ τῷ σταυρῷ προσηλώθη. Ἀπαθὴς ἄρα ἡ θεία φύσις διέμεινε καὶ συνημμένη τῷ σώματι.

ηʹ. Ἄλλως. Οἱ ζωοποιὸν τοῦ κυρίου τὴν σάρκα προσαγορεύοντες τὴν ζωὴν αὐτὴν θνητὴν τῷ λόγῳ κατασκευάζουσιν. Ἔδει δὲ αὐτοὺς συνιδεῖν, ὡς διὰ τὴν ἡνωμένην αὐτῇ ζωὴν καὶ αὐτὴ ζωοποιός. Εἰ δέ γε κατὰ τὸν αὐτῶν λόγον ἡ ζωὴ θνητή, πῶς ἂν ἡ σὰρξ ἡ φύσει θνητή, διὰ δὲ τὴν ζωὴν γινομένη ζωοποιός, μεῖναι ἂν οὖσα ζωοποιός;

θʹ. Ἄλλως. Ὁ θεὸς λόγος φύσει ἀθάνατος, ἡ δὲ σὰρξ φύσει θνητή. Γέγονε δὲ καὶ αὐτὴ μετὰ τὸ πάθος τῇ πρὸς τὸν λόγον μετουσίᾳ ἀθάνατος. Πῶς οὖν οὐ σχέτλιον, τὸν τῆς τοιαύτης ἀθανασίας δοτῆρα λέγειν μετειληχέναι θανάτου;

SMJCVOR 1 *δήπουθεν* V *οὖν*: *ἦν* J 2 *τῶν* ante *νεκρῶν* add. S 3 *Ἧι*: *Εἰ* S 4 *Ὡς --- πέπονθεν* om. J 4–5 *θεὸς δὲ* J 5 *θαυμαστὸς* om. J 7 *ὁ θεῖος ὠνόμασεν ἀπόστολος* S 8 *Οὐ --- ἐστιν*: *Οὕτω νῦν ἡ θεῷ ἀπαρχή* J *ᾗ*: *εἰ* S 12 *Ταύτης*: *Ταύτην* S *γὰρ δὴ*: *οὖν* J 14 *βουληθεὶς* J 16 *ὑπέδειξε* J 18 *γὰρ δήπου* om. J 19 *γε* om. SJ 23 *καὶ* post *λόγῳ* add. S^po 25 *ζωώσῃ* post *θνητὴ*² add. J 26 *μεῖναι --- ζωοποιός*: *ἀνθρώπους ζωοποιεῖ* J 28 *μετὰ --- μετουσίᾳ*: *διὰ τὸν θεὸν λόγον* J *θεὸν* ante *λόγον* add. S 29 *τὴν μὲν ταύτης ἀθανασίαν ὁμολογεῖν* post *σχέτλιον* add. J *τῆς τοιαύτης*: *δὲ τῆς* J *τὸν --- δοτῆρα*: *τὴν ταύτης τῆς ἀθανασίας δώτειραν* S 30 *μετειληχέναι λέγειν* S *μετειληφέναι* J

narav s onima čijim se prvorođencem naziva. Upravo kao čovjek je, dakle, prvorođenac od mrtvih. Prvi je naime razorio po- 332
rođajne boli smrti i svima dao slatku nadu oživljavanja. Kako je uskrsnuo tako je i trpio. Kao čovjek je, dakle, trpio, a kao divljenja vrijedan Bog ostao je netrpljiv.

6. Na drugi način. Božanski Apostol nazivao je Spasitelja Krista prvijencem usnulih, a prvijenac ima srodnost s cjelinom čiji je prvijenac. Nije, dakle, ukoliko je Bog nazvan prvijencem. Koja je, naime srodnost između božanstva i čovještva? Jedna je naime narav besmrtna, a druga smrtna. Takva je pak narav usnulih čijim je prvijencem nazvan Krist. Toj, dakle, naravi pripadaju i smrt i uskrsnuće. U njezinu naime uskrsnuću imamo jamstvo zajedničkog uskrsnuća.

7. Na drugi način. Htijući uvjeriti apostole koji su sumnjali Gospodin Krist, pošto je uskrsnuo razorivši smrt, pokazao im je dijelove tijela, bok i ruke i noge i u njima sačuvane biljege patnje. Upravo je ono, dakle, uskrsnulo; upravo je ono naime pokazano i onima koji ne vjeruju. Što je pak uskrsnulo, to je i pokopano; što je pak pokopano, to je bilo i umrlo; što je pak bilo umrlo, to je i prikovano na križ. Netrpljiva je, dakle, ostala božanska narav iako je bila sjedinjena s tijelom

8. Na drugi način. Oni koji Gospodinovo tijelo nazivaju životvornim tom riječju potvrđuju da je sami život smrtan. Trebalo je ipak da shvate da je zbog Života sjedinjenog s njim i samo životvorno. A ako je po njihovoj riječi život smrtan, kako je moglo po naravi smrtno tijelo a zbog Života postalo životvorno ostati životvorno?

9. Drukčije. Bog Riječ je po naravi besmrtna, a tijelo je po naravi smrtno. I ono je nakon patnje po sudioništvu u Riječi postalo besmrtno. Kako, dakle, nije zločesto govoriti da je darovatelj takve besmrtnosti bio sudionik smrti?

(6–11 1 Kor 15:20) (14–17 Lk 24:39)

ι΄. Ἄλλως. Οἱ σαρκὶ πεπονθέναι τὸν θεὸν λόγον ἰσχυριζόμενοι ἐρωτάσθωσαν τοῦ ῥητοῦ τὴν διάνοιαν· καὶ εἰ μὲν φάναι τολμήσαιεν, ὡς τοῦ σώματος προσηλωμένου τὴν ὀδύνην ἡ θεία φύσις ὑπέμεινε, μανθανέτωσαν ὡς οὐ ψυχῆς χρείαν ἡ θεία φύσις ἐπλήρου. Καὶ ψυχὴν γὰρ ὁ θεὸς λόγος μετὰ τοῦ σώματος ἀνειλήφει. Εἰ δὲ τόνδε τὸν λόγον ὡς βλάσφημον ἀποστρέφοιντο, φήσαιεν δὲ φύσει πεπονθέναι τὴν σάρκα, τὸν δέ γε θεὸν λόγον ᾠκειῶσθαι τὸ πάθος ὡς ἰδίας σαρκός, μὴ γριφώδεις καὶ ζοφώδεις προσφερέτωσαν λόγους, ἀλλὰ σαφῶς τοῦ κακεμφάτου ῥητοῦ λεγέτωσαν τὴν διάνοιαν. Τῆσδε γὰρ τῆς ἑρμηνείας συμψήφους ἕξουσι τοὺς ἕπεσθαι τῇ θείᾳ γραφῇ προαιρουμένους.

ια΄. Ἄλλως. Ὁ θεῖος Πέτρος ἐν τῇ καθολικῇ τὸν Χριστὸν ἔφη
333 *πεπονθέναι σαρκί. Ὁ δὲ τὸν Χριστὸν ἀκούων οὐκ ἀσώματον νοεῖ τὸν θεὸν λόγον, ἀλλὰ σεσαρκωμένον. Τοῦ Χριστοῦ τοίνυν τοὔνομα φύσιν ἑκατέραν δηλοῖ· τὸ δὲ σαρκὶ σὺν τῷ πάθει προστιθέμενον, οὐχ ἑκατέραν, ἀλλὰ θατέραν πεπονθυῖαν σημαίνει. Ὁ γὰρ ἀκούων σαρκὶ τὸν Χριστὸν πεπονθέναι, ἀπαθῆ πάλιν νοεῖ αὐτὸν ὡς θεόν, μόνῃ δὲ τῇ σαρκὶ προσνέμει τὸ πάθος. Ὥσπερ γὰρ ἀκούοντες αὐτοῦ πάλιν λέγοντος, ὅτι ὤμοσεν ὁ θεὸς τῷ Δαβίδ, ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ τὸ κατὰ σάρκα τὸν Χριστὸν ἀναστήσειν, οὐ τὸν θεὸν λόγον ἐκ σπέρματος Δαβὶδ ἀρχὴν εἰληφέναι φαμέν, ἀλλὰ τὴν σάρκα τὴν ὁμογενῆ τῷ Δαβίδ, ἣν ὁ θεὸς λόγος ἀνέλαβεν, οὕτω χρὴ τὸν ἀκούοντα σαρκὶ τὸν Χριστὸν πεπονθέναι, τῆς μὲν σαρκὸς εἰδέναι τὸ πάθος, τῆς δέ γε θεότητος τὴν ἀπάθειαν ὁμολογεῖν.*

ιβ΄. Ἄλλως. Σταυρούμενος ὁ δεσπότης εἶπε Χριστός· "Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου." Τοῦτο δὲ τὸ πνεῦμα οἱ μὲν Ἀρείου καὶ Εὐνομίου τὴν θεότητα τοῦ μονογενοῦς εἶναί φασιν· ἄψυχον γὰρ ἀνειλῆφθαι τὸ σῶμα νομίζουσιν. Οἱ δὲ τῆς ἀληθείας κήρυκες τὴν ψυχὴν οὕτω κληθῆναί φασιν, ἐκ τῶν ἀκολούθων ῥητῶν τοῦτο νενοηκότες. Εὐθὺς γὰρ ἐπήγαγεν ὁ πάνσοφος εὐαγγελιστής· "Καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐξέπνευσε." Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Λουκᾶς οὕτως ἱστόρησε· καὶ ὁ μακάριος δὲ Μάρκος τὸ ἐξέπνευσεν ὁμοίως ἔθηκεν· ὁ δέ γε θειότατος Ματθαῖος, ὅτι "Ἀφῆκε τὸ πνεῦμα·" ὁ δὲ θεσπέσιος Ἰωάννης, ὅτι

SMJCVOR 3 *ἡ* om. S 4 *ψυχῆς --- ἡ: χρεία ψυχῆς εἰ ἡ* J *ἐπλήρου: ὑπέμεινε* J *Καὶ μὴν* ante *καὶ* add. J 5 *γὰρ* om. J 6 *ἀποστρέφονται* J 7 *γε* om. V *οἰκειῶσθαι* SV 14–15 *ἑκατέραν: ἑτέραν* V 16 *νοεῖ πάλιν* V *αὐτὸν: τοῦτον* J *τῇ* om. J 19–20 *ἐκ --- εἰληφέναι* om. J 21 *ἀνείληφεν* V 23 *ὁμολογεῖν τὴν ἀπάθειαν* S 25 *παρατίθεμαι* S 28 *ῥητῶν* om. S 29 *Ἐπήγαγε γὰρ εὐθὺς* J 30 *καὶ* om. S

10. Na drugi način. Oni koji postojano tvrde da je Bog Riječ trpjela po tijelu, neka se upitaju o smislu rečenog. A ako bi se usudili reći da je božanska narav podnijela bol prikovanog tijela, neka znaju da božanska narav nije obavljala službu duše. I dušu je naime zajedno s tijelom uzela Bog Riječ. Ako bi pak odbacivali tu riječ kao svetogrdnu, a tvrdili da je tijelo trpjelo po naravi a Bog Riječ sebi posvojila patnju kao vlastitog tijela, neka ne iznose zagonetne i tamne riječi, nego neka jasno kazuju smisao rečenice koja loše zvuči. Kao odobravatelje ovoga tumačenja imat će one koji žele slijediti božansko Pismo.

11. Na drugi način. Božanski je Petar u Katoličkoj poslanici rekao da je Krist trpio po tijelu. Tko čuje Krist, ne pomišlja 333 *na netjelesnu Boga Riječ, nego na utjelovljenu. Ime, dakle, Krist označuje i jednu i drugu narav; tijelu se patnja dodjeljuje, ne označuje da je trpjela i jedna i druga narav, nego jedna od dviju. Tko naime čuje da je Krist trpio po tijelu, opet ga shvaća netrpljivim kao Boga, a samo tijelu dodjeljuje patnju. Kao što naime mi, slušajući kako on ponovno govori da se Bog zakleo Davidu da će iz ploda njegova boka ustati Krist po tijelu, ne kažemo da je Bog Riječ uzela početak iz Davidova sjemena, nego da je tijelo koje je Bog Riječ uzela istog roda s Davidom, tako treba onaj koji sluša kako je Krist trpio po tijelu da zna da patnja pripada tijelu i da priznaje netrpljivost božanstva.*

12. Na drugi način. Raspeti Gospodin Krist je rekao: "Oče, u ruke tvoje predajem duh svoj!" Arijevci i eunomijevci kažu pak da je taj duh božanstvo Jedinorođenca; smatraju naime da je tijelo uzeto bez duše. A navjestitelji istine kažu da je tako duša nazvana, zaključujući to iz sljedećih riječi. Odmah je naime dodao premudri evanđelist: "I to rekavši, izdahnu." To je, dakle, Luka ispričao tako; i blaženi Marko jednako je stavio izdahnu; najbožanskiji pak Matej: "Ispusti duh", a divni Ivan: "Preda duh."

(11–12 1 Pt 4:1) (17 ff Dj 2:30) 24–25, 29 Lk 23:46 (30–1 Mk 15:37) 31 Mt 27:50 31 Iv 19:30

"Παρέδωκε τὸ πνεῦμα." Πάντα μέντοι κατὰ τὸ ἀνθρώπινον εἰρήκασιν ἔθος. Καὶ γὰρ τὸ ἐξέπνευσεν καὶ τὸ ἀφῆκε καὶ τὸ παρέδωκε τὸ πνεῦμα ἐπὶ τῶν τελευτώντων λέγειν εἰώθαμεν. Τοιγάρτοι τούτων οὐδὲν ἔμφασιν ἔχει θεότητος, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς ὑπάρχει δηλωτικά. Εἰ δὲ καὶ τὴν ἀρειανικὴν τοῦ ῥητοῦ δέξαιτό τις διάνοιαν, οὐδὲν ἧττον καὶ οὕτω δείξει τῆς θείας φύσεως τὸ ἀθάνατον. Τῷ πατρὶ γὰρ παρέθετο ταύτην, οὐ τῷ θανάτῳ ταύτην παρέπεμψεν. Εἰ τοίνυν καὶ οἱ τῆς ψυχῆς ἀρνούμενοι τὴν ἀνάληψιν καὶ κτίσμα τὸν θεὸν λόγον εἶναι λέγοντες καὶ ἀντὶ ψυχῆς αὐτὸν ἐν τῷ σώματι γεγενῆσθαι δογματίζοντες, οὐ θανάτῳ αὐτὸν παραδοθῆναι, ἀλλὰ τῷ πατρὶ παρατεθῆναί φασι, ποίας τύχοιεν συγγνώμης οἱ μίαν μὲν τῆς τριάδος οὐσίαν ὁμολογοῦντες, καὶ τὴν μὲν ψυχὴν ἐπὶ τῆς οἰκείας ἀθανασίας ἐῶντες, τὸν δέ γε τῷ πατρὶ ὁμοούσιον θεὸν λόγον γεύσασθαι θανάτου λέγειν ἀνέδην τολμῶντες;

ιγ'. Ἄλλως. Εἰ ὁ Χριστὸς καὶ θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ὡς καὶ ἡ θεία διδάσκει γραφή, καὶ οἱ πανεύφημοι πατέρες κηρύττοντες διετέλεσαν, ὡς ἄνθρωπος ἄρα πέπονθεν, ὡς δὲ θεὸς διέμεινεν ἀπαθής.

ιδ'. Ἄλλως. Εἰ ὁμολογοῦσι τῆς σαρκὸς τὴν ἀνάληψιν, καὶ παθητὴν εἶναί φασιν πρὸ τῆς ἀναστάσεως, τῆς δὲ θεότητος τὴν φύσιν κηρύττουσιν ἀπαθῆ, τί δήποτε τὴν παθητὴν φύσιν ἐῶντες, τῇ ἀπαθεῖ τὸ πάθος προσάπτουσιν;

336 ιε'. Ἄλλως. Εἰ τὸ χειρόγραφον ἡμῶν ὁ σωτὴρ καὶ κύριος προσήλωσε τῷ σταυρῷ, κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον, τὸ σῶμα ἄρα προσήλωσεν. Ἐν γὰρ τῷ σώματι πᾶς ἄνθρωπος, οἷόν τινα γράμματα, πήγνυσι τὰς τῶν ἁμαρτημάτων κηλῖδας. Τούτου δὴ χάριν ὑπὲρ τῶν ἡμαρτηκότων τὸ πάσης ἁμαρτίας ἐλεύθερον παρέδωκε σῶμα.

ις'. Ἄλλως. Ὅταν τὸ σῶμα ἢ τὴν σάρκα ἢ τὴν ἀνθρωπότητα πεπονθέναι λέγωμεν, τὴν θείαν οὐ χωρίζομεν φύσιν. Ὥσπερ γὰρ ἥνωτο πεινώσῃ καὶ διψώσῃ καὶ κοπιώσῃ, καὶ μέντοι καὶ καθευδούσῃ, καὶ ἀγωνιώσῃ τὸ πάθος, οὐδὲν μὲν τούτων ὑφισταμένη, συγχωροῦσα δὲ ταύτῃ δέχεσθαι τὰ τῆς φύσεως πάθη, οὕτω συνῆπτο καὶ σταυρουμένῃ, καὶ συνεχώρει τελεσιουργηθῆναι τὸ πάθος, ἵνα λύσῃ τῷ πάθει

SMJCVOR 7 παρέπεμψεν: παρέδωκεν V^{mc} 8 λόγον om. J 10 ἀλλὰ --- παρατεθῆναί om. SV 11 ἂν post ποίας add. J τὴν ante τῆς add. S 17 γε post δέ add. J 19 γε post δέ add. J 19–20 κηρύττοντες J 20 ἀπαθῆ om. S 25–6 ἁμαρτησάντων J 26 σωμάτων ante τὸ add. SJ παραδέδωκε J 29 ἥνωτο: παρῆν J 30 πρὸς ante τὸ add. J 31 τὰ τῆς φύσεως δέχεσθαι J 32 καὶ συνεχώρει: ταύτῃ J δὲ post συνεχώρει add. S

Sve su rekli po ljudskom običaju. Jer, i izdahnu, ispusti duh i preda duh navikli smo govoriti o onima koji umiru. Zato nijedno od toga nije oznaka božanstva, nego je oznaka duše. I ako bi pak netko htio upotrijebiti arijevski smisao riječi, ništa slabije neće i tako pokazati besmrtnost božanske naravi. Nju je naime predao Ocu, nije je poslao u smrt. Ako, dakle, i oni koji niječu uzimanje duše i govore da je Bog Riječ stvorenje i određuju da je ona bila u tijelu umjesto duše, vele da nije bila predana smrti, nego da je bila predana Ocu, koju bi ispriku našli oni koji priznaju jednu bit Trojstva i dopuštaju duši vlastitu besmrtnost, a usuđuju se nemarno govoriti da je Bog Riječ koja je istobitna Ocu kušala smrt?

13. Na drugi način. Ako je Krist i Bog i čovjek kako naučava i božansko Pismo i kako su najhvaljeniji oci ustrajno navješćivali, kao čovjek je, dakle, trpio, a kao Bog ostao je netrpljiv.

14. Na drugi način. Ako priznaju uzimanje tijela i kažu da je ono trpjelo prije uskrsnuća a navješćuju da je narav božanstva netrpljiva, zašto zaboga mimoilazeći trpljivu narav netrpljivoj pripisuju patnju?

15. Na drugi način. Ako je Spasitelj i Gospodin prikovao na 336
križ našu zadužnicu prema božanskom Apostolu, prikovao je, dakle, tijelo. Svaki čovjek naime ubada u tijelo, kao neka slova, ljage grijeha. Zbog toga je za grešnike predao tijelo slobodno od svakoga grijeha.

16. Na drugi način. Kada govorimo da je tijelo ili meso ili čovještvo trpjelo, ne odvajamo božansku narav. Kao što je naime bila sjedinjena s onom koja je gladovala i žeđala i umarala se i zato spavala i s onom koja se borila s patnjom, ne podnoseći ništa od toga, nego ovoj dopuštajući da primi patnje naravi, tako je bila povezana i s onom koja je razapeta i dopuštala je da

(2–3 Mk 15:37, Lk 23:46, Iv 19:30, Mt 27:50) (20–1 Kol 2:14)

τὸν θάνατον, ὀδύνην μὲν ἐκ τοῦ πάθους οὐ δεχομένη, τὸ δὲ πάθος οἰκειωσαμένη, ὡς ναοῦ γε ἰδίου, καὶ σαρκὸς ἡνωμένης, δι᾽ ἣν καὶ μέλη Χριστοῦ χρηματίζουσιν οἱ πιστεύσαντες, καὶ τῶν πεπιστευκότων αὐτὸς ὠνόμασται κεφαλή.

SMJCVOR 4 ὠνόμαστο J *Τέλος τῆς τοῦ μακαρίου Θεοδωρίτου βίβλου ἧς ἡ ἐπιγραφὴ Ἐρανιστὴς ἢ Πολύμορφος* in fine add. V

se patnja potpuno dovrši da patnjom razori smrt ne primajući bol iz patnje, nego je patnju posvojila kao patnju vlastitog hrama i sjedinjenog tijela, zbog kojeg se vjernici nazivaju i Kristovim udovima a sam je nazvan glavom vjernika.

Ἄτρεπτος, ἀσύγχυτος, ἀπαθὴς μένει
Ὁ συνάναρχος τοῦ θεοῦ πατρὸς λόγος,
Κἂν σάρκα λάβοι τῶν χρόνων ἐπ᾽ ἐσχάτων·
Ὥσπερ Θεοδώριτος ἐνταῦθα γράφει
Λαβὼν θεοδώρητον ἐξ ὕψους χάριν.
Ὡς τριστόμῳ γοῦν ἠκονημένῳ ξίφει,
Οἱ δυσσεβοῦντες, τοῖς τρισὶ τούτοις λόγοις
Βάλλοισθε, καὶ σφάζοισθε, καὶ πίπτοιτέ μοι,
Ὅσοι τροπήν, σύγχυσιν, ἀλλὰ καὶ πάθος,
Κακῶς προσάπτειν οὐ πτοεῖσθε τῷ λόγῳ,
Καὶ σπαρτίον δέ, Σολομὼν ὥς που γράφει,
Ἀρραγὲς ὡς ἔντριτον ἡμῖν ἀσχόνης
Ἡ τριὰς ἔστω τῶν σοφῶν τούτων λόγων.

VOR 11 *ὥς που: ὥσπερ* R 12 *ἡμῖν: ὑμῖν* VR

Nepromjenjiva, nepomiješiva, netrpljiva ostaje
Riječ Boga Oca, suvladarica,
Iako uze tijelo na kraju vremena,
Upravo kao što Božidar (Teodorit) ovdje piše
Primivši bogomdanu[1] *milost odozgor.*
Trima ovim riječima sigurno
Kao trosjeklim oštrim mačem
Bili ranjavani, ubijani i umirali, vi bezbošci,
Koji se ne bojite Riječi zlobno pripisati
Promjenu, miješanje, ali i trpljenje,
A uže pak, kako Salomon negdje[2] *piše,*
Neraskidivo kao ono trostruko za vješanje
Neka nam bude trojstvo ovih mudrih riječi.

[1] Ova pjesma na grčkom ne potječe od Teodoreta. Nalazi se samo u rukopisima skupine VOR, kako navodi Ettlinger, koji ju je objavio iz historijskog interesa. Do sada – koliko ja znam – nije bila prevođena ni na jedan jezik. Ni kod Mignea nije prevedena na latinski jezik (PG 83, 335–336). Ovo je njezin prvi prijevod s grčkog izvornika. Migne s pravom ovu grčku pjesmu smatra epigramom, jer ima sadržaj i oblik epigrama. U njoj je prisutna igra riječi: **Teodorit (Božidar)** – **Teodoret (Božidar – bogomdan).** Tako smo je Marko Ćorić i ja preveli. (M. B.).

[2] Usp. Prop 4,12.

Mile Babić

Aktualnost Teodoretova pojma jedinstva u Kristu

Uvod

Eranistes je glavno kristološko djelo Teodoreta Cirskog. Ne samo to. Po mom sudu *Eranistes* je ujedno i glavno kristološko djelo cijele Antiohijske škole. U petom stoljeću poslije Krista Teodoret je bio glavni teolog Antiohijske škole, a Ćiril Aleksandrijski glavni teolog Aleksandrijske škole. Kristološke rasprave koje su se vodile od Efeškog sabora (431.) pa do Kalcedonskog sabora (451.) između Teodoreta i Ćirila, između pristaša Antiohijske i Aleksandrijske škole, nisu bile puke akademske rasprave. To su bile rasprave koje su pogađale sve aspekte tadašnje Crkve i Carstva, tadašnjeg crkvenog i političkog života. Riječ je bila o *biti ili ne biti* tadašnjeg kršćanstva i Carstva, kratko rečeno, tadašnjeg crkveno-političkog života. Da su se tadašnje kristološke rasprave ticale i Crkve i države, jasno je iz činjenice da je kršćanstvo već krajem četvrtog stoljeća proglašeno državnom religijom. Iz toga slijedi: ono što je potresalo religiju potresalo je i državu. Vrijedilo je i obratno.

Svakom carstvu je tijekom povijesti bilo stalo do jedinstva carstva i svakoj religiji do jedinstva religije. Zato je *pojam jedinstva* jedan od središnjih i osnovnih pojmova ljudske povijesti, ljudskog života u religioznoj i političkoj zajednici, ljudskog života u bilo kojoj zajednici. Rimskom je Carstvu u petom stoljeću bilo stalo do jedinstva, i to do *uniformnog jedinstva*, a to znači, do jedinstva koje ne trpi razlike i koje potire razlike. Je li tako prakticirano jedinstvo u Carstvu utjecalo na poimanje jedinstva u Crkvi i kristologiji, trebalo bi istraživati. No, neke stvari su jasne na temelju povijesnih istraživanja. U šestom stoljeću poslije Krista, kada je na vlast došao car Justinijan, počinje se to uniformno jedinstvo prakticirati u Carstvu i u Crkvi i zato počinje zamirati intelektualni život u Carstvu i Crkvi. Dok je peto stoljeće poslije Krista predstavljalo vrhunac kršćanske misli, već u šestom stoljeću počinje zamiranje intelektualnog života, jer počinje zamiranje slobode misli. Da je ta tvrdnja točna, dostatno je kao potvrdu spomenuti da danas najveći istraživač Teodoretove egzegeze Jean-Noël Guinot piše kako Teodoret Cirski zauzima u povijesti grčke egzegeze jedno od najzna-

čajnijih mjesta utoliko više što se nalazi na kraju duge tradicije tumača Sv. pisma, jer poslije njega počinje doba katenista i kompilatora[1]. Iz navedenog proizlazi da je Teodoret posljednji veliki egzegeta grčke patristike, jer poslije njega počinje puko prepisivanje tuđih tumačenja svetopisamskih tekstova i njihovo povezivanje u *katene* (lance), te njihovo kompiliranje.

Teodoret Cirski u svojoj kristologiji nudi poimanje jedinstva koje ne potire, nego afirmira, razliku. Jedinstvo ne može postojati bez razlika niti razlika bez jedinstva. To dvoje je za Teodoreta istodobno i nerastavljivo. Po takvom poimanju jedinstva Teodoret je značajan ne samo za teologiju, nego i za filozofiju, i za sveukupni ljudski život, jer svi mi živimo u određenom jedinstvu, u određenoj zajednici, istodobno u više zajednica ili jedinstava, a svaki je od nas jedno jedinstvo.

Utjecaj Teodoretova poimanja jedinstva je prije i poslije njegove smrti osobito spriječen crkvenoslužbenim i državnoslužbenim osudama nekih njegovih djela. Podsjetimo se kako se to dogodilo.

U istočnom kršćanstvu su postojale dvije najznačajnije teološke škole: Antiohijska i Aleksandrijska teološka škola. Te su se škole razlikovale na svim teološkim područjima počevši od tumačenja Biblije pa do asketike. Antiohijska škola je pripadala Antiohijskom, a Aleksandrijska Aleksandrijskom patrijarhatu. Ta dva patrijarhata postaju rivali iz mnogih crkvenopolitičkih razloga. To se osobito očitovalo kada je Ivan Zlatousti, pripadnik Antiohijske škole, postao carigradskim biskupom. Tome se protivio Teofil Aleksandrijski, aleksandrijski biskup i pripadnik Aleksandrijske škole, jer je Carigrad u tom vremenu bio središte Istočnog Rimskog Carstva i istočnog kršćanstva. To se rivalstvo nastavilo i dalje kada je Nestorije, također pripadnik Antiohijske škole, postao carigradski biskup. Njemu je rival bio Ćiril Aleksandrijski, aleksandrijski biskup i tada vodeći teolog Aleksandrijske škole. Ćiril je 430. osudio Nestorija za herezu u svom spisu *Anatematizmi.* Ivan Antiohijski, antiohijski patrijarh, zadužio je Teodoreta Cirskog, *tada*

---

[1] Jean-Noël Guinot, *L'exégèse de Théodoret de Cyr,* Beauchesne, Paris, 1995., str. 811. Guinot je izdao Teodoretov komentar proroka Izaije u tri sveska, s prijevodom na francuski, i napisao brojne ulomke i rasprave. To se sve može naći u bibliografiji njegove knjige *O egzegezi Teodoreta Cirskog,* koja obuhvaća 879 stranica.

glavnog i mjerodavnog teologa Antiohijske škole, da odgovori na te Ćirilove *Anatematizme* i od tada pa do danas Teodoret je u središtu sporenja i diskusije između pripadnika Antiohijske i Aleksandrijske škole.

Otvoren sukob između dviju škola i dvaju patrijarhata počeo je 430. godine, a prestao je 433. godine, kada je sklopljen mir između Aleksandrije i Antiohije. Taj mir je doveden u pitanje 438. godine kada je Ćiril Aleksandrijski napisao spis protiv dvaju glavnih teologa Antiohijske škole: protiv Diodora Tarškog i Teodoreta Mopstvestijskog. Na to Ćirilovo djelo Teodoret je odgovorio svojim djelom u kojem brani Diodora i Teodora. I unatoč tome mir je sačuvan. Ali, odnosi se ponovno zaoštravaju između Aleksandrije i Antiohije kada je na aleksandrijsku stolicu, nakon Ćirilove smrti 444. god., zasjeo Dioskur. Teodoretu je 448. dvama carskim dekretima zabranjeno da napušta svoju dijecezu. Efeški sabor održan 448. godine, koji je papa Leon nazvao Razbojničkim, osudio je Teodoreta, svrgnuo ga s njegove stolice i protjerao iz njegove biskupije. Na Kalcedonskom saboru 451. Teodoret je rehabilitiran.[2]

Nakon Teodoretove smrti neka njegova djela su više puta osuđivana. Stvari su se odvijale na sljedeći način. Caru je bilo stalo do crkvenog jedinstva jer su Carstvu prijetili Perzijanci i Germani. Radi toga je patrijarh Akacije izradio formulu sjedinjenja *Henotikon,* koju je car Zenon objavio 482. godine. Ta formula najprije ističe da se treba držati onoga što je odlučeno na Nicejskom saboru (325.), zatim osuđuje Nestorija i Eutiha, a prihvaća *Ćirilovih 12 anatematizama.* U njoj se izbjegava izraz *dvije naravi,* a govori se samo o Kristovu jedinstvu. Na taj je način stalno jačao monofizitski utjecaj u Istočnoj crkvi. A glavna značajka monofizitskih kršćana jest uzdizanje Ćirilove teologije, osobito Ćirilovih 12 anatematizama. Zatim, monofiziti su predbacivali Kalcedonskom saboru što je rehabilitirao Ibasa iz Edese i Teodoreta Cirskog, a osudio Dioskura. Htjeli su osudu Nestorija proširiti i na njegova učitelja Teodora Mopstvestijskog?[3]

---

[2] A. M. Ritter, "Dogma und Lehre in der Alten Kirche", u: C. Andresen (Hrsg.), Die Lehrentwicklung im Rahmen der Katholizität, Bd. 1, Vandenhoeck &Ruprecht, Göttingen, 1982., str. 271–277; Th. Urbainczyk, *Theodoret of Cyrrhus.* The Bishop and the Holy Man, The University of Michigan Press, 2002., str. 10–28.

[3] A. M. Ritter, nav. dj., str. 277.

Da bi udovoljio monofizitima, car Justinijan je izdao 544. g. edikt koji je sadržavao *tria capita* (tri poglavlja):

1. osudu osobe i spisa Teodora Mopstvestijskog;
2. osudu pisma koje je biskup Ibas iz Edese poslao Mariju Seleucijskom;
3. osudu spisa koje je Teodoret pisao protiv Ćirila i Efeškog sabora.

Edikt je imao ugušiti u klici svaku nestorijevsku interpretaciju Kalcedona. Istočni patrijarsi su prihvatili edikt, a car Justinijan je prisilio i papu Vigilija da prihvati edikt. Zatim, da bi uspostavio jedinstvo između monofizita i pristaša Kalcedona, Justinijan je sazvao 553. g. *V. ekumenski sabor* u Carigradu. Sabor je imao kao temu za raspravu tri carska predloška:

1. tria capita;
2. osudu Origena;
3. carevo tumačenje Kalcedonskog sabora koje je on izložio u svom *Edictum rectae fidei.*

Koncil je osudio osobu i spise Teodora Mopstvestijskog, zatim pismo koje je biskup Ibas iz Edese poslao Mariju Seleucijskom, spise koje je Teodoret pisao u obranu Teodora, Nestorija i drugih koji su isto mislili kao Teodor i Nestorije.[4]

Koncilska osuda spomenutih Teodoretovih djela potamnila je sjećanje na Teodoreta, jer je tom osudom prekinut nesmetani prijem i predaja Teodoretovih djela budućim naraštajima. Zbog toga su neka njegova djela došla do nas zaobilaznim putem: pod tuđim imenom ili u fragmentima, a neka su i izgubljena. Ta je osuda odredila gledište s kojega su se promatrala sva Tedoretova djela, sveukupno Teodoretovo djelo, a to je gledište kristološke pravovjernosti ili krivovjernosti. Do dana današnjeg su skoro sve studije o njegovoj kristologiji, u većoj ili manjoj mjeri, pisane s toga stajališta[5]. Zato je potreban novi pristup Teodo-

[4] H. Denzinger, *Enchiridion symbolorum*, Herder, Freiburg, 1937., str. 107–108; A. M. Ritter, nav dj., str. 271–277.

[5] To sam pokazao u svojoj disertaciji pod naslovom *Himan Fil 2,6–11 u kristologiji Teodoreta Cirskog*, koju sam obranio na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu 1987. godine. Disertacija se nalazi u Knjižnici Franjevačke teologije u Sarajevu, također u Zagrebu u Arhivu Tajništva Fakulteta, str. 30–59. Rezultati istraživanja se mogu naći u Izvatku iz doktorske disertacije: *Himan Fil 2,6–11 u kristologiji*

retovoj kristologiji i uopće Teodoretovu djelu i osobi. Potreban je imanentni pristup njegovu djelu, točnije rečeno, hermeneutički pristup za koji je najvažnije razumjeti samog Teodoreta i njegovo djelo, a ne o njemu suditi sa stajališta onih koji su o njemu pisali i sa stajališta drugih kristologija.

Treba reći da se rehabilitacija Teodoretova djela danas događa na svim područjima njegova djelovanja, još jedino njegova kristologija nije rehabilitirana, a to je upravo nakana ove studije. Kao primjere spomenut ću njegovu rehabilitaciju na području egzegeze i na području florilegija. On je napisao brojna egzegetska djela i njegovi su tekstovi najzastupljeniji u *katenama*. Nekad su ga smatrali običnim kompilatorom, a danas ga smatraju velikim i originalnim egzegetom[6]. U Teodoretovu *Eranistesu* nalaze se tri florilegije. Nekad se smatralo da je on te florilegije uzeo iz tuđih djela, a danas da su oni uglavnom rezultat njegove učenosti i rada[7].

Teodoreta Cirskog, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 29–31 i 51–55. Koliko su predrasude prema Teodoretovoj kristologiji jake, očituje se u najnovijem izdanju uglednog leksikona: *Lexikon für Theologie und Kirche*, Bd. 9, Herder, Freiburg, 2000., stupac 1401–1044. Tekst o Teodoretu je napisao Albert Viciano, koji se godinama bavi Teodoretovim djelom. S cijelim se tekstom mogu složiti osim s tvrdnjom da Teodoret u kristologiji odbacuje *komunikaciju idioma*.

[6]Jean-Noël Guinot, *L' exégèse de Théodoret de Cyr*, nav. dj., isitiče njegovu originalnost i tvrdi da Teodoret pravi snažnu i uravnoteženu egzegezu i tako zauzima srednju poziciju između antiohijske i aleksandrijske egzegeze (str. 819). Smatra ga jednim od najvećih egzegeta patrističkog razdoblja. Kod njega egzegeza ima normativnu funkciju i odražava preokupacije njegova vremena. Naglašava kako je već Focije u 9. st. smatrao Teodoreta kao egzegetu superiornim drugim egzegetama i hvalio Tedoretovu "ljepotu stila i misli" (str. 808). Teodoret je najzastupljeniji egzegeta u katenama (str. 74 i 71–76) i njegovi komentari čine često bitnu jezgru katena. G. Bardy je smatrao Teodoreta talentiranim kompilatorom, u svom članku *Théodoret*. DBS 2 (1934), c. 100–102 (kod Guinota vidi str. 74).

[7] To je dokazao G. H. Ettlinger u Uvodu u kritičko izdanje Teodoretova *Eranistesa*: "Prolegomena", u: *Theodoret of Cyrus. Eranistes*, Oxford, 1975., str. 3–31. Etllinger u svom članku, "Some problems encountered in the Edition of Patristic Texts, with special reference to the Eranistes of Theodoret of Cyrus", u: *Studia patristica*, 12, 1975. (TV115), str. 25–29. Etllinger ističe da su florilegiji najvažniji dio Teodoretova *Eranistesa* i veli da Teodoret nije napisao ništa drugo, nego samo njih, "njegovo bi mjesto u povijesti kršćanske predaje bilo sigurno" (str. 27). Treba reći da Etllinger u Uvodu u kritičko izdanje Eranistesa ne smatra kristologiju Eranistesa izrazito originalnom i značajnom u sebi što opet očituje staru predrasudu prema Teodoretovoj kristologiji.

Koliko su osude nekih Teodoretovih djela utjecale na negativan sud o Teodoretu i njegovu djelu tijekom povijesti, dobro ilustriraju još neki primjeri, recimo ono što se o Teodoretu govorilo za vrijeme pneumatoloških kontroverzi između Grka i Latina. U 12. st. polemisti su otkrili u Teodoretu Focijeva preteču[8]. Oni se pri tom pozivaju na Teodoretovo pobijanje Ćirilovog devetog anatematizma. Njihovo se mišljenje zadržalo do danas, jer i danas još mnogi pravoslavci i katolici smatraju cirskog biskupa prvim deklariranim protivnikom filiokvizma (Filioque)[9]. No, A. de Halleux je dokazao da se iz Teodoretova pobijanja Ćirilova devetog anatematizma jasno vidi da je Teodoret htio reći da Duh Sveti nije stvoren, nego da je istobitan Ocu i Sinu. Naime, kad Teodoret kaže da Duh nije primio egzistenciju od Sina ili preko Sina, onda time dokazuje da je Duh jednak Sinu, da Sin nije stvorio Duha. Ali, pošto je Ćiril Aleksandrijski rekao u devetom anatematizmu da Krist djeluje svojim Duhom, to je izazvalo u Teodoretu sumnju da se tu krije misao da je Sin stvorio Duha. Zato je on dokazivao da je Sin jednak Duhu. Dakle, što se tiče nauka o Duhu, pneumatologije, Teodoret se i Ćiril, zaključuje A. de Halleux, potpuno slažu. Jasnije rečeno, Teodoret je mislio da Ćiril Duha Svetoga smatra stvorenjem pa je zato dokazivao da je *Duh jednak Sinu*, da Duh nije stvorenje, nego božanska osoba jednaka Ocu i Sinu. Ćiril također to zastupa, što pokazuje da se Teodoret i Ćiril nisu razumjeli, da je to bio nesporazum. Zbog toga se Teodoretova rečenica o Duhu u pobijanju Ćirilova devetog anatematizma ne može smatrati ni protivnom ni sukladnom s Filioque. On uopće nije imao na umu tu problematiku, jer se ona pojavila kasnije[10].

Navedene predrasude prema Teodoretu i njegovu djelu najbolje se mogu prevladati novim pristupom koji će prilaziti Teodoretovu djelu *cum optima parte*, dakle, s najbolje strane. Takav pristup je u duhu evanđeoske tradicije po kojoj ljubav omogućuje razumijevanje i spoznaju. Ta tradicija je došla do izražaja kod najvećeg franjevačkog mislioca Ivana Duns Škota koji kaže da bi želio dati riječima drugih mislilaca najracionalnije tumačenje, ono tumačenje koje je uopće moguće, koje on može pronaći, sebi zamisliti u najboljem smislu[11]. Danas svjetski

[8] A. de Halleux, "Cyrille, Théodoret et le 'Filioque'", u: REH (3–4, 1979), str. 597.
[9] Na istom mj., str. 597–598.
[10] Na istom mj., str. 599–625.
[11] Johannes Duns Scotus, *Opus oxoniense*, I, dist. VIII, q. V, n.8.

poznati američki filozof Donald Davidson zastupa princip ljubavi (principle of charity, princip milosrđa, dobrohotnosti) kao glavni princip interpretacije[12]. U tom duhu želim pristupati Teodoretovoj kristologiji.

U ovoj studiji pod naslovom *Aktualnost Teodoretova pojma jedinstva u Kristu* želim pokazati da je Teodoretovo poimanje jedinstva – koji ne potire nego afirmira razliku – aktualno i danas i prijeko potrebno svim ljudima. Najprije ću ukratko izložiti Teodoretov život i djelo, zatim njegovu kristologiju, osobito njegovu kristologiju sadržanu u *Eranistesu,* nakon toga njegovo utemeljenje razlike, te sustavno izložiti njegove temeljne misli, i na koncu ocrtati aktualnost njegova poimanja jedinstva tijekom povijesti teologije i filozofije pa do danas.

[12] D. Davidson, *Wahrheit und Interpretation*, prijevod na njemački, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1994., str. 14 i 183–202. Prijevod na hrvatski: *Istraživanja o istini i interpretaciji,* Demetra, Zagreb, 2000., str. 11 i 157–174.

I.
Teodoret Cirski: život i djelo

Teodoret Cirski se rodio 393. godine u Antiohiji, po broju stanovnika tada trećem gradu Rimskog Carstva, nakon Rima i Aleksandrije. Grad je bio, uz Atenu, glavno središte helenističke kulture i kozmopolitskog duha.[13] Upravo takvo antiohijsko ozračje, u kojem se susreću različite religije, kulture, jezici i narodi, jedan je od važnih elemenata Teodoretove teološke formacije. Teodoret je bio u prijateljskom odnosima s helenistima: s retorima, sofistima, liječnicima, državnim činovnicima i drugima, o čemu svjedoče njegova pisma.[14]

Drugi element važan za Teodoretovu teološku formaciju jest tradicija Antiohijske škole koju odlikuje blizina biblijskoj misli i suprotstavljanje grčkom *necisitarizmu* (fatalizmu) i aleksandrijskom alegorizmu.[15] Napokon, presudan je element za Teodoretovu teološku formaciju sirijsko monaštvo, što pokazuje njegova *Povijest monaha*, koja, između ostalog, ima i autobiografski karakter. Teodoret je naime odrastao u monaškoj sredini.[16] Dvije perspektive prevladavaju u sirijkom monaštvu. Prema prvoj perspektivi: perspektivi anđeoskog života, monah treba nasljedovati duhovna bića: anđele. Takav stav zahtijeva strogu askezu i uvodi korjenitu razliku između monaha i običnog vjernika. Monah je član duhovne aristokracije, što je nepristupačno oženjenim kršćanima. Prema drugoj perspektivi, u kojoj se osjeća utjecaj platonizma i stoi-

---

[13] G. Haddad, *Aspects of social life in Antioch in the Hellenestic-Roman Period*, Diss., Chicago, 1949., str. 67–73. G. Haddad smatra da je krajem 4. stoljeća Antiohija imala oko 250000 slobodnih građana (kršćana oko 150000), a broj se robova kretao oko pola milijuna.

[14] P. Canivet, *Historie d'une enterprise apologétique an V^e siécle, Paris 1957., str. 21. Canivet citira grčkog sofistu Libanija koji je opisao municipalni antiohijski život.*

[15] B. Drewery, *Die Bedeutung Antiochiens in der alten Kirche*, u: *TRE*, Band III, str. 106–109; A. Dempf, *Geistesgeschichte der altchristlichen Kultur*, Kohlhammer, Stuttgart, 1964., str. 106–108; A. Ziegenaus, *Die Genesis des Nestorianismus*, u: *MTZ*, 23, 1972., str. 335–353. Autor dokazuje na temelju iste tematike i argumentacije da spis *Confutatio dogmatum Aristotelis* pripada Diodoru Tarškom.

[16] P. Canivet, *Le monachisme syriem selon Théodoret de Cyr*, Paris, 1977., str. 37–50.

cizma, riječ je o postizanju unutrašnjeg mira, ravnoteže, sklada između duše i tijela. Prema toj perspektivi monaška duhovnost odgovara svim kršćanima i ne vodi bježanju iz svijeta, nego nasljedovanju Isusa Krista u svijetu.[17] Obje te perspektive proživio je sam Teodoret, jer je najprije postao monah, a nakon toga biskup.

Ako imamo u vidu elemente koji su utjecali na Teodoretovu teološku formaciju: antiohijsko ozračje, tradiciju Antiohijske škole i sirijsko monaštvo, onda uviđamo da je Teodoret svoj stav prema stvarnosti morao izgrađivati u stalnom kritičkom dijalogu s misaonim kretanjima toga vremena.

Teodoret se rodio u obitelji koja je zauzimala važan društveni položaj u Antiohiji. I zaista je napustio veliko bogatstvo da bi stupio u samostan.[18] Sam Teodoret opisuje u *Povijesti monaha* (Historia religiosa) kako je njegova majka najprije živjela svjetovnim životom. Kada ju je pustinjak Petar Galatski izliječio od bolesti očiju, počela je živjeti tako strogo asketski da je to postalo opasno po njezino zdravlje. Teodoretova majka je jedno vrijeme bila neplodna, ali i nije htjela imati dijete, htijući tako spasiti svoju dušu i izbjeći pakao. Ipak ju je pustinjak Macedonoje – na molbu njezina muža – nagovorio tek onda kada joj je obećao da će joj Bog darovati sina koji će pripadati Bogu. Zbog toga je, dakle, pri-

[17] P. Canivet – A. Leroy-Molinghen, *Théodoret de Cyr. L'histoire des moines de Syrie*, I (SC 234), Paris, 1977., str. 48–51; G.W. Ashby, *Theodoret of Cyrrhus on Marriage*, u: *Theology*, 72(1969), str. 482–491. Tu Ashby dokazuje na temelju Teodoretovih djela kako Teodoret smatra jednako vrijednim oba puta kršćanskog života: celibat (monaštvo) i ženidbu, kako Teodoret smatra da čistoća obuhvaća i bračni i monaški život.

[18] Teodoretovo djelo *Liječenje grčkih bolesti* izdao je P. Canivet: Theodoret de Cyr, *Thérapeutique des maladies helléniques*, SC 57, dva sveska, Paris 1958. Vidi prvi svezak, str. 10; P. Canivet, *Le monachisme...*, nav. dj., str. 37–39; Ep.113 u: Y. Azéma, *Théodoret de Cyr, Correspondance*, III, SC 111, Paris 1965., str. 66. Prvi pisac koji govori o Teodoretovu životu jest Genadije Marsejski (c. 89 u PL 58, 1112B–1113A), zatim J. Sirmond (PG 80, 35A–56B), P. Garnier (PG 84, 89–198), Le Nain de Tillemont, *Mémoires pour servir à l'histoire ecclésiastique des six premiers siècles*, sv. 15, Paris 1711., str. 207–340; J. H. Newman, *Historical Sketches*, sv. 2, London 1876., str. 303–362; N. N. Glubokovski, *Blaženi Feodorit episkop Kirski*, 2 sveska, Moskva, 1890. (naslov transliteriran s ruskoga); P. Canivet tvrdi da se moderni autori manje ili više oslanjaju na Glubokovskoga kad pišu o Teodoretovu životu (str. 7–8 u prvom svesku *Thérapeutique...*, nav. dj.).

stala. I zato su mu njegovi roditelji dali ime Teodoret (Božji dar).[19] No, treba znati da je duhovni stav Teodoretove majke bio duhovni stav toga vremena.

Teodoretova djela pokazuju da je posjedovao temeljitu klasičnu naobrazbu. Grčki mu je bio literarni, a sirijski materinski jezik, a školovao se onako kako je tada odgovaralo djeci bogatijih roditelja.[20] Možemo također zaključiti da se religiozno formirao poput kršćana tadašnjeg vremena, što znači da je religioznu naobrazbu primio najprije u roditeljskoj kući, a kasnije u Crkvi. U ranoj mladosti bio je lektor, čitač Sv. Pisma na liturgijskim sastancima. Odlazi u samostan nakon dugog razmišljanja, odlučuje se za konventualni (samostanski) način života. Izabrao je samostan u Nicerti jer je tu našao sredinu u kojoj je bio moguć intelektualni život. U samostanu je napisao svoja prva djela.[21]

Teodoret je izabran za cirskog biskupa 423. godine. Postao je biskup *protiv svoje volje*, jer je više volio mirni monaški život molitve i studija od biskupske službe. Kao biskup živi asketskim životom, sve svoje prihode koristi za dobro svoga grada i dijeceze. Njegova je apostolska djelatnost zapanjujuća. Za poučavanje vjernika zamijenio je Tacijanov *Diatesseron* tekstom četeriju Evanđelja. Pomaže siromašne, obraća heretike, intervenira za progonjene, propovijeda i u susjednim dijecezama i piše svoja djela.[22]

Živeći posve predan svom apostolskom zanosu, Teodoret nije bio posebno pripremljen za teološke rasprave, u kojima će sudjelovati od 430. pa do Kalcedonskog sabora (451). Godine 430. Ivan, patrijarh antiohijski, zadužio je Teodoreta Cirskog i Andriju Samosatskog da ispitaju i opovrgnu *Anatematizme* koje je Ćiril Aleksandrijski uputio protiv Nestorija, carigradskog patrijarha, u povodu Nestorijeva stava o pridjevanju naslova Θεοτόκος Djevici Mariji. Nestorije se nije podvrgao nau-

---

[19] P. Canivet, *Le monachisme...*, nav. dj., str. 40–41; P. Canivet - A. Leroy-Molinghen, *Théodoret de Cyr. L'histoire...*, nav. dj., str. IX, 8; XIII, 3; 16–17.

[20] P. Canivet – A. Leroy-Molinghen, *Théodoret de Cyr. L'histoire...*, nav. dj., str. 14–15; P. Canivet, *Thérapeutique...*, nav. dj., str.12–14; Isti, *Le monachisme...*, nav. dj., str. 51-52.

[21] P. Canivet, *Le monachisme...*, nav. dj., str. 52–58.

[22] P. Canivet, *Le monachisme...*, nav. dj., str. 61; Ep. 81 u: Y. Azéma, *Théodoret de Cyr. Correspondance,* II (SC 98), Paris, 1964., str. 194; Ep. 147 u: Y. Azéma, *Théodoret de Cyr...*, nav. dj., III, 1965., str. 200; Ep 142, str. 18–21; Ep 124, str. 90.

ci *Anatematizama*, nego je u pismu Ćirilu obrazložio svoj stav. Teodoret je u *Anatematizmima* našao crte apolinarizma i smatrao je da je njima ugrožena vjera u cjelovitosti Kristove ljudske naravi.[23]

Da bi riješio spor između Aleksandrije i Antiohije, car Teodozije II. sazvao je sabor u Efezu koji je trebao početi s radom 7. lipnja 431. godine. Sabor nije mogao biti otvoren 7. lipnja zbog kašnjenja Ivana Antiohijskog i njegovih biskupa. Ćiril Aleksandrijski je sa svojim biskupima otvorio sabor 22. lipnja, iako je Ivan Antiohijski najavio da uskoro stiže sa svojim biskupima i iako su se tome protivili carski komisar i 68 biskupa. Sabor nije donio mir, nego još veću podvojenost. Nestorije je bio osuđen i lišen svakog crkvenog dostojanstva. Teodoret se vratio u svoju dijecezu i nastavio pisati protiv Ćirilove nauke, što se osobito očituje u pismu monasima Anatolije i *Pentalogusu*, uperenom protiv Ćirila i Efeza, koji je sačuvan u malim fragmentima.[24]

Potreba za jedinstvom između Aleksandrije i Antiohije nametala se iz političkih i religioznih razloga. Već 431. godine, na zahtjev cara Teodozija II., antiohijski su biskupi u Efezu sastavili svoj simbol u kojem Djevici Mariji priznaju titulu Θεοτόκος (misli se da je Teodoret jedan od glavnih sastavljača ove i kasnije redakcije simbola). U Antiohiji su taj simbol 432. dopunili. Tekst simbola odnio je Pavao Emezanski Ćirilu, a Ćiril ga je u potpunosti prihvatio i umetnuo u svoju poslanicu *Laetentur coeli*, te je tako 433. uspostavljen mir.[25]

Teodoret je smatrao pravovjernom Ćirilovu nauku izraženu u pismu *Laetentur coeli*. No, antiohijski su biskupi bili podijeljeni: jedni su na čelu s Aleksandrom Hijerapolskim – Teodoretovim metropolitom – smatrali Ćirila heretikom, a drugi, na čelu s Ivanom Antiohijskim, pravovjernim. Teodoret je težio za sveobuhvatnim mirom, pa je htio teološkim argumentima i prijateljskim uvjeravanjima pokazati svim sudionicima raspri kako nema dogmatske razlike između Sirije i Egipta. Smatrao je ortodoksnim i Ćirila i Nestorija, tvrdeći kako je apsurdno

[23] P.-Th. Camelot, *Ephesus und Chalcedon*, Band 2, Mainz, 1963., str. 48.

[24] Na istom mj., str. 50–79.

[25] Na istom mj., str. 78–81; T. Šagi-Bunić, *'Deus perfectus et homo perfectus' a concilio Ephesino (a. 431) ad Chalcedonense (a. 451)*, Romae, 1965., str. 19–73; M. Mandac, "L' union christologique dans les oeuvres de Théodoret antérieures au concile d' Éphèse", u: *Ephemerides Theologicae Lovanienses*, 47(1971), str. 64.

osuđivati Nestorija koji je uvijek naučavao onu nauku koju je sada Ćiril priznao.[26] Prema tome, nije želio nikoga osuditi.

U svom nastojanju cirski biskup nije uspio, jer su ga napadali i protivnici i odobravatelji Ćirilove nauke. Bio je kriv i jednima i drugima: i Aleksandru Hijerapolskom i Ivanu Antiohijskom. Sukob između dviju stranaka kulminirao je 434. kada je na sinodi u Eufrateziji, kojoj je predsjedao Aleksandar, prekinut svaki odnos s Ivanom Antiohijskim, zato što je svrgnuo dva biskupa iz Aleksandrove provincije. Teodoret je prihvatio odluke sinode. Ivan je reagirao tužbom u Carigrad, odakle dobiva dekret kojim se dotičnim biskupima objavljuje carska volja: ili će se pomiriti s Ivanom ili će biti svrgnuti.[27]

Nakon navedenog dolazi do sloge između Teodoreta i Ivana, što ne predstavlja iznenađenje, jer su se oni već slagali u dogmatskoj nauci, ali su se razlikovali s obzirom na osudu nekih biskupa, osobito Nestorija. Ivan sada nije tražio od Teodoreta da potpiše depoziciju Nestorija. Tako su prevladali sukob i nastavili i dalje živjeti u prijateljskim odnosima. Ali, tada Ćiril u svom pismu Ivanu izražava zadovoljstvo što se Teodoret pomirio sa svojim patrijarhom i što je radio na pomirenju orijentalnog episkopata. No, čuo je, veli, da je svećenik Danijel otkrio kako cirski biskup nije osudio Nestorijeve zablude i kako nije potpisao odluku o Nestorijevu svrgnuću. Zbog toga izražava svoje nezadovoljstvo Ivanu. Na temelju ovoga i Teodoretova 83. pisma M. Richard zaključuje da je Ćiril Aleksandrijski – putem cara Teodozija II. – iznudio Teodoretov potpis protiv Nestorija. Teodozije je zahtijevao od svih biskupa osobni potpis, kojim potvrđuju Nestorijevo svrgnuće i osudu njegovih zabluda. Teodoret bi bio svrgnut da nije potpisao osudu Nestorija.[28] Da je potpisao osudu Nestorija, izjavljuje u svom 83. pismu: *"Što se tiče 'svezaka' izdanih s obzirom na Nestorija od Ivana blažene uspomene, potpisali smo dva puta, što svjedoče naše ruke."*[29]

Mir koji je bio s mukom postignut doveden je u pitanje 438. kad je Ćiril Aleksandrijski objavio trodjelnu raspravu protiv Diodora Tarškog

[26] M. Richard, "Théodoret, Jean d' Antioche et les moines d' Orient", u: *Mélanges de science religieuse*, 3(1946), str. 150.
[27] Na istom mj., str. 151.
[28] Na istom mj., str. 153.
[29] Ep. 83 u: Y. Azéma, II, nav. dj., str. 219.

i Teodora Mopsvestijskoga, dvojice učitelja Antiohijske škole. Opet Ivan Antiohijski obvezuje Teodoreta da odgovori na Ćirilovo djelo. Biskup cirski je kao odgovor napisao djelo *Pro Diodoro et Theodoro* (sačuvani su samo mali fragmenti na sirijskom jeziku), u kojem podrobnom argumentacijom pokazuje njihovu pravovjernost. Unatoč ovom razračunavanju mir se očuvao još neko vrijeme, jer ni Ćiril ni Teodoret nisu željeli novi prekid odnosa.[30]

Odnosi se počinju zaoštravati kad je umro Ćiril Aleksandrijski (444.). Njega je naslijedio Dioskur, aleksandrijski arhiđakon, ambiciozni i agresivni prelat,[31] koji je nastojao pojačati i proširiti aleksandrijske pozicije. A već je 446. carigradski arhimandrit Eutih napao formulu sjedinjenja (koju su 433. prihvatili Ćiril Aleksandrijski i Ivan Antiohijski), tvrdeći da je naš Gospodin nastao iz dviju naravi, sjedinjenjem dviju naravi, i da zbog toga priznaje jednu narav poslije sjedinjenja (monofizitizam).[32] On se pozivao na Ćirila i izvršio je velik utjecaj na one monaške krugove koji su mir iz 433. smatrali kapitulacijom i kompromisom. Splet teoloških i crkvenopolitičkih motiva uzrokovao je tešku situaciju. Biskup cirski, glavni teolog Antiohijske škole, shvatio je heretičnost Eutihova naučavanja i uvrstio ga u red poznatih heretika, što je obrazložio u svom djelu *Eranistes*.[33]

Reakcija Eutihovih pristaša bila je žestoka. Optužili su Teodoreta pred Dioskurom da je podijelio Krista na dva Sina. U pismu Dioskuru Teodoret dokazuje svoju pravovjernost, niječući podmetnute mu zablude i ukazujući na svoja ranija djela. Unatoč tome, Dioskor anatematizira Teodoreta, predobivajući carski dvor na svoju stranu. Dvama dekretima od 448. Teodoretu je zabranjeno putovati izvan svoje dijeceze, odnosno pojaviti se na koncilu, o kojem se već govorilo.[34] Iako se situacija za Istočnjake pogoršavala, Euzebije Dorilejski optužio je Eutiha kao heretika i tražio održavanje sabora. Zahvaljujući Euzebijevoj upornosti, održana je 448. sinoda u Carigradu, kojoj je predsjedao carigrad-

[30] Y. Azéma, I, nav. dj., str. 21; L. Abramowski, *Reste von Theodorets Apologie für Diodor und Theodor*, Studia Patristica I (TU63), Berlin, 1957., str. 61–69.
[31] Y. Azéma, I, nav. dj., str. 21.
[32] Na istom mj., str. 22.
[33] Na istom mj.
[34] Na istom mj., str. 23.

ski patrijarh Flavijan. Na njoj je Eutih proglašen heretikom i sveden na laički stalež, što je potvrdio i papa Leon na kojega je Eutih apelirao.[35]

Ubrzo je došlo do preokreta. Pod Dioskurovim utjecajem car je 449. sazvao sabor, koji je kasnije papa Leon nazvao razbojničkim saborom, na kojem je Eutih rehabilitiran, a Teodoret svrgnut, osuđen i protjeran iz svoje biskupije. Teodoret se tada povukao u svoj nicertski samostan, gdje će pisati svoje djelo *Historia ecclesiastica.* Apelira na papu Leona, čiju je nauku izraženu u *Tomus ad Flavianum*, prihvatio. U progonstvu ostaje do 451., kad car Marcijan saziva opći koncil, najprije u Niceji, a zatim ga premješta u Kalcedon. Prije toga car je Teodoreta vratio na njegovu biskupsku stolicu i dopustio mu sudjelovati na saboru. Pojava cirskog biskupa na koncilu izazvala je prosvjede jednog dijela biskupa. O njegovu položaju raspravljano je 26. listopada. I tada se Teodoret žestoko protivio jednostranoj osudi Nestorija: želio je povezati s njom i osudu Eutiha. Ali na veliki pritisak protivnika napokon je popustio i rekao: *"Neka bude izopćen Nestorije i svaki koji ne kaže da je sveta Djevica Marija Θεοτόκος, isto tako koji jedinog Sina dijeli na dva. Također sam se suglasio s definicijom vjere i pismom presvetog nadbiskupa Leona, i tako mislim. A nakon svega ovog budite pozdravljeni!"*[36]

Znanje o Teodoretovu životu poslije Kalcedona je veoma škrto. Posvetio se pastoralnom i literarnom radu. No, može se zaključiti na temelju pisma Ivanu Egejskom, jednom nestrorijevcu, da je i tada bio napadan, i s antiohijske i s aleksandrijske strane. Luise Abramowski posebo analizira jedan mali fragment pisma u kojem Teodoret objašnjava Ivanu da su u kalcedonskoj definiciji riječi *hipostaza* i *prosopon* sinonimi.[37] Na temelju aluzije sadržane u posveti njegova komentara Knjige Postanka, što je jedno od njegovih posljednjih djela, može se zaključiti da se njegovo zdravlje pogoršalo.[38] Umire 460. godine.[39]

---

[35] Na istom mj.

[36] P.-Th. Camelot, nav. dj., str. 173; ACO II, I, 3, str. 7–11.

[37] L.Abramowski, "Trinitarische et christologische Hypostasenformeln", u: *Theologie und Philosophie*, Herder, Freiburg, Jahrgang 54(1979), Heft 1, str. 47–49.

[38] P. Canivet, *Thérpeutique...*, nav. dj., str. 23.

[39] Y. Azéma, "Sur la date de la mort de Thédoret de Cyr", u: *Pallas*, 31(1984), str. 137–155.

Problem autentičnosti Teodoretovih djela uglavnom je riješen, o čemu svjedoči *Clavis patrum graecorum.*[40] Treba spomenuti djela koja su sačuvana pod tuđim imenom: *Expositio rectae fidei*, u Mignea izdano pod Justinovim imenom; *De sancta et vivifica Trinitate* i *De incarnatione*, obje knjige čine jedno djelo pod naslovom *De theologia sanctae Trinitatis et de oeconomia*, tiskano u Mignea pod Ćirilovim imenom; *Quod unicus Filius sit Dominus noster Jesus Christus*, kratki anonimni traktat koji se u Mignea nadovezuje na 151. pismo; *Quaestiones et responsiones ad orthodoxos*, sačuvano pod Justinovim imenom. Njegov komentar Izaije otkriven tek 1929. godine.[41]

Izgubljena su sljedeća Teodoretova djela: *Ad quaesita magorum*, *Contra Arianos et Eunomianos*, *Contra Macedonianos*, *Contra Apollonaristas*, *Contra Marcionitas*, *Liber mysticus*, *De virginitate*. Teodoret je napisao brojna egzegetska djela, te djela iz područja apologetike, dogmatike, kontroverzne teologije, povijesti. Napisao je brojna pisma (232 su sačuvana u dvijema zbirkama i 36 je sačuvano još u koncilskim Aktima). Govori su sačuvani samo u fragmentima kao i djela *Pentalogus* i *Pro Diodoro et Theodoro.*[42]

Teodoret je bio plodan teološki pisac. Sam kaže da je napisao 35 djela (Ep. 145). Svojim opsegom njegova egzegetska djela čine najveći dio njegova opusa. Dostatno je reći da njegova egzegetska djela obuhvaćaju dva i po sveska u Mignea (PG 80,81 i polovicu 82), a sveukupna djela pet svezaka, (PG 80-84). U današnjim istraživanjima sud o svim područjima njegove teologije postaje sve pozitivniji i ide do superlativa. Takav sud je već rečen na području egzegeze, florilegija, apologetike, kontroverzne teologije, povijesti, govorništva, pisama. U kristologiji – kako sam već rekao u Uvodu ove studije – postoji oklijevanje koje je neutemeljeno. Teodoret je tijekom svoga cijeloga života bio zaokupljen kristološkim pitanjima i stalno je vodio kristološke rasprave. Njegov se,

[40] *Clavis patrum Graecorum*, III, Brepols-Turnhout, 1979., str. 201–219.

[41] Na istom mj.; J.-Noël Guinot, *L 'exégèse...*, nav. dj., str. 35–70; P. Canivet u svom članku o Teodoretu u Leksikonu kaže da Zaharije Skolastik (HE VI, 6) spominje Teodoretovo djelo o Kalcedonskom saboru koje nije sačuvano (*Lexikon für Theologie und Kirche*, Bd. 10, Freiburg, 1965., stupac 34).

[42] *Clavis...*, nav. dj.; Članak o Teodoretu u najnovijem Leksikonu napisao je Albert Viciano (*Lexikon für Theologie und Kirche*, Bd. 9, Herder, Freiburg, 2000., stupac 1401–1404.

dakle, život odvijao u obzoru kristologije, kristološkog jedinstva, i to kristologije koju on prvenstveno temelji na Bibliji, što je također vidljivo iz njegova glavnog kristološkog djela *Eranistes*. Istraživanja, koja su Teodoretovo djelo razumijevala pod perspektivom: je li on bio kristološki pravovjeran ili nije?, zanemarila su važna područja njegove teologije: trinitarnu teologiju, ekleziologiju, sakramentalogiju, nauku o vjeri, o krepostima, o providnosti, moralnu teologiju, povijest spasenja, eshatologiju i ostala. Koliko je Teodoretova sakramentalogija, točnije rečeno, njegova nauka o Euharistiji, orginalna i aktualna, očito je na kraju svakog dijaloga u *Eranistesu*.

Na kraju treba reći da J. Schulte ističe kako ljepotu Teodoretova jezika hvale svi poznavatelji Teodoretova djela, počevši od Focija pa do Glubokovskog, i kako je Teodoret za uzor uzimao Platonov jezik.[43] Y. Azéma tvrdi da je Teodoret bio u Antiohijskoj dijecezi, na Istoku općenito, neosporni autoritet, jedna od najvažnijih osobnosti istočne Crkve.[44] Za Newmana je Teodoret bio velik i svet biskup, istinski svetac, ravan onima čija se imena nalaze u kalendaru, a Theresa Urbainczyk ga smatra jednom od glavnih ličnosti V. stoljeća i svetim čovjekom.[45]

Iz do sada izloženog vidljivo je da se Teodoret stalno bavio kristologijom, osobito u vremenu od 430. pa do 451. godine i sve do svoje smrti 460. godine. J.-N. Guinot naglašava da je Teodoret želio utemeljiti svoju kristologiju biblijski, da njegova egzegeza odgovara na doktrinalna, pastoralna i moralna pitanja svoga vremena, kratko rečeno, da je Teodoret bio angažirani teolog, čovjek mjere i dobrog ukusa, zahvalan svojim velikim prethodnicima i istodobno neovisan, sposoban izbjeći svaki dogmatizam i sistematizam, jasna i koncizna stila.[46]

---

[43] J. Schulte, *Theodoret von Cyrus als Apologet*, Wien, 1904., str. 166–167.
[44] Y. Azéma, I, nav. dj., str. 56–63.
[45] J. H. Newman, *Historical Sketches*, sv. 2, London, 1876., str. 307.; Th. Urbainczyk, *Theodoret of Cyrrhus*, nav. dj., str. 3.
[46] J.-N. Guinot, *L 'exégèse...*, nav. dj., str. 820–828.

II.
Kristologija Teodoreta Cirskog

Iz ukratko izloženog Teodoretova životopisa jasno je da se cijelog života bavio kristologijom, bolje rečeno, bavio se središtem kršćanske vjere: *našim Gospodinom Isusom Kristom.* U svom svakom djelu on razlikuje teologiju i ekonomiju. U teologiji govori o Trojstvenom Bogu, a u ekonomiji o onom što je Bog učinio za nas, o Božjem planu spasenja, o Božjem spašavanju čovjeka i čovječanstva. Vrhunac ekonomije, tj. Božje ljubavi prema čovjeku, jest *Božje učovječenje* u Isusu Kristu. On razlikuje ekonomiju Starog zavjeta i ekonomiju Novog zavjeta, suvremeno rečeno, staru povijest spasenja i novu povijest spasenja. U skladu s tim razlikuje teologijski govor i ekonomijski govor, suvremeno rečeno, sustavni govor i povijesnospasenjski govor.

Ukratko ću izložiti njegovu kristologiju – oslanjajući se na svoje dosadašnje istraživanje[47] – u kojem sam pokazao da se Teodoretova kristologija temelji na Sv. Pismu, točnije rečeno, *na himnu Fil 2, 6–11.*

Teodoretova kristologija pretpostavlja vjeru. Ona, dakle, želi razumjeti vjeru u Isusa Krista, želi pokazati da je Isus *naš Gospodin i Krist.* Vjera u Isusa *kao Krista i Gospodina*, priznavanje Isusa *našim Gospodinom i Kristom*, pretpostavka je Teodoretova kristološkog mišljenja. Tu stvarnost vjere, toga našeg *Gospodina Isusa Krista*, jasnije rečeno, to *kristološko jedinstvo*, to jedinstvo između Isusa i Krista, želi Teodoret razumjeti. On želi reći o kakvom je jedinstvu riječ u *Isusu Kristu.* Cijela Teodoretova kristologija – osobito njegovo glavno djelo *Eranistes* – pokazuje kako on poima to jedinstvo u Kristu, *to jedinstvo između Boga i čovjeka u Kristu.*

U svom poimanju jedinstva u Kristu Teodoret ne polazi ni odozgor ni odozdo, ni od Boga ni od čovjeka, nego polazi od stvarnosti toga jedinstva. Polazište je, dakle, njegova kristološkog mišljenja *jedinstvo*, ta stvarnost jedinstva, to jedinstvo u koje on vjeruje, koje on u svojoj vje-

[47] M. Babić, *Himan Fil 2, 6–11 u kristologiji Teodoreta Cirskog*, Kršćanska sadašnjost, nav. dj., i doktorska radnja pod istim naslovom, nav. dj.

ri prihvaća. Želi razumjeti to jedinstvo o kojem ovisi njegov život i život kršćanstva.

U kristologiji Teodoreta Cirskog riječ je o *poimanju jedinstva* u Isusu Kristu. Nije, dakle, riječ o tome *postoji li to* jedinstvo ili ne postoji. Radi se o tome da Teodoret to jedinstvo *koje već postoji*, koje on prihvaća kao vjernik, želi razumjeti. To jedinstvo u Isusu Kristu je jedinstvo između *Boga i čovjeka*, drukčije rečeno, to je *ontološko jedinstvo*. To jedinstvo između Boga i čovjeka – dokazuje Teodoret – ne ukida *razliku između Boga i čovjeka*, nego čuva i afirmira *ontološku* razliku između Boga i čovjeka. Jedinstvo je za Teodoreta uvijek *jedinstvo različitih*.

To jedinstvo između Boga i čovjeka ne umanjuje ni Boga ni čovjeka. U tom jedinstvu Bog ostaje *potpuni Bog* i čovjek ostaje *potpuni čovjek*. To jedinstvo nije, dakle, *miješanje*. U tom jedinstvu nije Bog izgubio dio sebe niti je čovjek izgubio dio sebe. Ne mogu se Bog i čovjek miješati, jer su *bitno različiti*. Sjedinjenje nije ni pretvaranje Boga u čovjeka, niti pretvaranje čovjeka u Boga. Kada se Bog sjedinio s čovjekom, nije prestao biti Bog. Nije se ni sjedinjeni čovjek pretvorio u Boga, nije, dakle, prestao biti čovjek. Tako sjedinjenje između Boga i čovjeka isključuje *miješanje* i *pretvaranje jednog u drugog*. Prema tome, Teodoret stalno dokazuje i na različite načine i u različitim povodima ponavlja da sjedinjenje Boga i čovjeka ne ukida *ontološku razliku* između Boga i čovjeka, da sjedinjenje Boga i čovjeka nije *miješanje* ni *pretvaranje jednog u drugog*.

Sjedinjenje Boga i čovjeka nije samo *ontološko* nego i *soteriološko* (spasenjsko). Onoga čovjeka kojega je stvorila i sa sobom sjedinila Riječ je istodobno i spasila. Taj sjedinjeni i na ontološkoj razini spašeni čovjek spašava svojim djelovanjem (osobito svojom mukom i smrću na križu) druge ljude. Bog sjedinjenog čovjeka spašava na *ontološkoj* razini a sjedinjeni čovjek nas spašava na *ontičkoj* razini. To *soteriološko jedinstvo* je nastalo iz Božje ljubavi prema čovjeku, iz Božjeg čovjekoljublja, a sjedinjeni i spašeni čovjek djeluje iz ljubavi prema Bogu, iz bogoljublja. Prema tome, Božje spasenjsko djelovanje *omogućuje čovjekovo spasenjsko djelovanje*.

Jednoga Isusa Krista, to jedinstvo u Isusu Kristu, Teodoret razumijeva *metodom razlikovanja*, tj. dijerezom, i *arheološkom metodom*,

tj. metodom koja traži *arhé*, izvor, podrijetlo stvarnosti koju spoznaje. Arheološka metoda spoznaje određeno biće tako što pokazuje odakle ono potječe. Tako metodom razlikovanja Teodoret u *jednom Isusu Kristu* razlikuje Boga i čovjeka, Božje i ljudske vlastitosti, Božje i ljudsko djelovanje, a arheološkom metodom odgovara da Krist kao Bog potječe od Oca, a kao čovjek od Djevice Marije, točnije rečeno, kao Bog je jednak Ocu, a kao čovjek je stvoren iz Djevice Marije.

Teodoret svoju kristologiju želi utemeljiti *biblijski*, jer ne prihvaća ništa što nije utemeljeno na Svetom pismu, a glavni svetopisanski tekst na kojem je temelji jest *himan Fil 2, 6–11*. Glavni termini Teodoretove kristologije potječu iz toga himna i Teodoretova kristologija je izgrađena prema kompozicijskom modelu toga himna. I metode spoznaje – metoda razlikovanja i arheološka metoda – nalaze se također u tome himnu. U Fil 2,5 govori se o *jednom Isusu Kristu*, zatim se (u Fil 2, 6–11) razlikuje u njemu Boga i čovjeka, Božje i čovjekovo djelovanje, Božje i čovjekove vlastitosti, i pokazuje odakle Krist potječe kao Bog, a odakle kao čovjek.

Isus Krist (Fil 2, 5) je bio jednak Bogu (Fil 2, 6), točnije rečeno, Krist je kao Riječ (kao Sin) jednak Bogu Ocu. Tu svoju jednakost Boga on nije nikome oteo, dok je Adam tu jednakost Bogu htio postići otimanjem. Krist je kao Riječ Stvoritelj svega i Stvoritelj prvog čovjeka. Tijekom povijesti neprestano je očitovao svoju ljubav prema ljudima, a vrhunac svoga čovjekoljublja pokazao je onda kada je čovjek toliko nisko pao da se više sam nije mogao osloboditi od ropstva grijehu, smrti i đavlu, onda kada je Adam svojim grijehom iskvario *ljudsku narav* (*ljudska narav* je za Teodoreta ono što je svim ljudima zajedničko) i *Božju sliku* u čovjeku (reći da je čovjek Božja slika za Teodoreta znači da je Bog dao čovjeku tri moći: *vladanja, slobode (neovisnosti) i stvaranja*, kratko rečeno da je čovjek *stvoreni Stvoritelj*).

Riječ nije svoju jednakost Bogu smatrala *plijenom*, jer se jednakost Bogu ne može oteti, zaplijeniti, njezina, dakle, jednakost Bogu nije rezultat pljačke. Riječ je naime *po svojoj naravi* jednaka Bogu Ocu. Riječ, prema tome, djeluje iz božanske punine, iz obilja, a ne iz oskudice. Zato ona nikome ništa ne otima, nego samu sebe dariva, sama sebe "pljačka", *sama je sebe oplijenila* (Fil 2, 6–7). To je učinila iz pune slo-

bode, to je njezina inicijativa, nije prisiljena. Grčku riječ: *ekenosen* preveo sam na hrvatski: *sama je sebe oplijenila.*

Ekenosen znači doslovno da je Riječ sama sebe *ispraznila*, odatle riječ *kenoza.* To zapravo znači da Riječ razdaje sebe, dariva sebe, izlazi iz sebe. Njemačka riječ za kenozu je *Entäusserung*, što prevodimo kao *povanjštenje*, objektiviranje, opredmećenje, izlaženje iz sebe, postajanje vidljivim, otkrivanje samoga sebe, objava samoga sebe. *Entäusserung* je temeljni pojam Hegelove filozofije i taj je pojam nakon Hegela postao središnjim pojmom novovjekovne filozofije.

Za Teodoreta *kenoza* obuhvaća troje: 1. Riječ se odrekla očitovanja svoje slave; 2. sakrila je svoju božansku narav; 3. ponizila je samu sebe. Iz *kenoze*, tj. iz rečenice: *oplijenila je samu sebe,* Teodoret dokazuje slobodu Božje Riječi, da je to Riječ učinila slobodno, da je nitko nije prisilio. Iz te rečenice dokazuje također Božje čovjekoljublje, jer je Riječ oplijenila samu sebe radi čovjeka, *radi čovjekova spasenja.*

Riječ je oplijenila sebe tako što je uzela lik sluge (Fil 2, 7), tako što je postala čovjekom, tako što se *učovječila.* Teodoret umjesto kristološkog termina *utjeloviti* rabi termin *učovječiti* i po tome se kristologija Antiohijske škole razlikuje od kristologije Aleksandrijske škole. On želi reći tim terminom da Riječ nije uzela samo tijelo, nego cijelog, potpunog čovjeka (dušu i tijelo).

Glavni Teodoretov kristološki termin jest *uzeti*, a *uzeti* kod Teodoreta obuhvaća sljedeća značenja: *stvoriti, sjediniti, spasiti, sakriti, otkriti, poniziti.* Riječ stvara novog čovjeka, savršenijeg od prvog, jer je prvog stvorila iz zemaljskog praha, a drugog iz Djevičine naravi. Toga čovjeka istodobno sa sobom sjedinjuje i tako ga spašava (spašava čovjeka, ljudsku narav, ono što je svim ljudima zajedničko). Radi se, dakle, o *ontološkom sjedinjenju i spasenju.* Riječ je istodobno stvorila, sjedinila i spasila čovjeka. Tako novi čovjek postoji kao stvoreni, sjedinjeni i spašeni čovjek. Riječ je stvaranjem, sjedinjenjem i spašavanjem čovjeka, tj. svojim *učovječenjem*, sakrila svoju božansku narav i sama sebe ponizila, ali istodobno i objavila samu sebe, jer je Riječ po svojoj *naravi nevidljiva* i *vidljivom* može postati (može se objaviti) samo po vidljivoj naravi, po vidljivom čovjeku.

Stvoreni i sjedinjeni čovjek spašen je na *ontološkoj* razini i taj na ontološkoj razini spašeni čovjek spašava ljude na *ontičkoj* razini tako što

postaje jednak ljudima u svemu, što živi kao ostali ljudi (Fil 2, 7), tako što je ponizio samog sebe i postao poslušan do smrti na križu (Fil 2, 8). Iako je bio bez grijeha, kažnjen je smrću koja je kazna za grijeh. Dokazao je da je grijeh nepravedan jer je kaznio pravedna čovjeka. Podnijevši nepravednu kaznu pobijedio je grijeh i spasio čovjeka (ljudsku narav) na *ontičkoj* razini.

Čovjeka koji je nepravedno mučen i ubijen Bog je uzvisio, oslobodio ga od smrti i darovao mu ime nad svakim imenom (Fil 2, 9). Teodoret tvrdi da toga čovjeka Bog *nije učinio dionikom božanske naravi* (to tvrditi značilo bi za Teodoreta svoditi dvije bitno različite naravi na istu ontološku razinu, jer su samo tri božanske osobe dionici božanske naravi), nego *dionikom svoga života, kraljevstva i dostojanstva.* Na taj je način – veli Teodoret – Sin kao čovjek dobio sve ono što je imao kao Bog, ali nije prestao biti čovjek: klanja mu se cijelo stvorenje i svi ga narodi priznaju Gospodinom (Fil 2, 10–11). Teodoret razlikuje što se od toga ostvarilo, a što nije, i veli da će se to potpuno ostvariti prilikom Kristova drugog dolaska.

Iz do sada rečenog slijedi da Teodoret svoju kristologiju temelji na himnu Fil 2, 6–11 i vidi se da je taj himan istodobno *kristološki* i *soteriološki himan.* To također uključuje da je Teodoretova *kristologija* istodobno i *soteriologija.* Teodoret, dakle, govori tko je Krist (kristologija) i što je Krist za nas učinio (soteriologija). Teodoret ističe da nas je Krist spasio i kao Bog i kao čovjek: kao Bog na *ontološkoj* razini, a kao čovjek na *ontičkoj* razini.

Teodoret cijelu svoju kristologiju i soteriologiju (soteriološku kristologiju) temelji na svojoj glavnoj premisi i terminu: *uzeti*, jer na toj premisi on temelji *bitnu razliku* između dviju naravi u Kristu, *sjedinjenost* dviju naravi u Kristu, *spasenje* ljudske naravi u Kristu, i nauk o *communicatio idiomatum.* Budući da *uzeti* u Teodoreta obuhvaća i *stvoriti*, onda Teodoret tim terminom ističe bitnu razliku između Božje Riječi u Kristu, koja je *Stvoritelj*, i čovjeka u Kristu, koji je *stvorenje*, kojega je Riječ stvorila. Ta razlika između Stvoritelja i stvorenja u Kristu je neukidiva. Zato sjedinjenje (a *uzeti* u Teodoreta obuhvaća također *sjediniti*) Riječi i čovjeka ne ukida tu bitnu razliku, jer u tom sjedinjenju Riječ ne mijenja svoju bit niti čovjek mijenja svoju bit. Ako nema razlike, onda nema sjedinjenja, jer se ta dva pojma uzajamno uključuju i pretpo-

stavljaju. Ne samo to. Sjedinjenje nije miješanje, što znači da obje naravi ostaju potpune u sjedinjenju. Ne mogu se *bitno različte naravi* (nestvoreno i stvoreno) miješati. Dvije bitno različite naravi u sjedinjenju su sačuvale svoje vlastitosti i svoje djelovanje.

U sjedinjenju Bog ostaje nevidljiv, a čovjek vidljiv, i nevidljivi Bog postaje vidljiv (objavljuje se, otkriva se) po vidljivom čovjeku i istodobno tako sakriva svoju slavu i ponizuje samoga sebe (*uzeti* uključuje *otkriti, sakriti, poniziti*). U sjedinjenju Bog djeluje kao Bog i spašava čovjeka na ontološkoj razini, a čovjek djeluje kao čovjek i spašava ljudsku narav na ontičkoj razini (*uzeti* obuhvaća *spasiti*).

Iz izloženog Teodoretova pojma sjedinjenja u Kristu slijedi njegov nauk o *communicatio idiomatum* (o uzajamnom pripisivanju vlastitosti jedne naravi drugoj naravi): i poslije sjedinjenja treba razlikovati koje vlastitosti (i djelovanje) pripadaju Bogu *po naravi*, a koje mu pripadaju *zbog sjedinjenja*, koje vlastitosti pripadaju čovjeku *po naravi*, a koje mu pripadaju *zbog sjedinjenja*. Drukčije rečeno, mogu se, prema Teodoretu, vlastitosti, djelovanje i imena ljudske naravi (*čovjek, Čovječiji Sin*) pripisivati božanskoj naravi (vrijedi i obratno), ali samo treba imati na umu da se to čini *zbog sjedinjenja*. Inače, ako se to ne razlikuje, onda, prema Teodoretu, upadamo u protuslovlje koje se sastoji u tome da jednoj naravi (bilo ljudskoj ili božanskoj) pripisujemo protuslovne vlastitosti, npr. da božanskoj naravi pripisujemo istodobno trpljivost i netrpljivost. Teodoret nalazi *communicatio idiomatum* u Sv. pismu, ali preporučuje da treba razlikovati što nekome pripada po naravi, a što mu pripada zbog sjedinjenja, da ne bismo tvrdili protuslovne stvari. On je, dakle, protiv protuslovlja između naše vjere i našeg uma.

Teodoret svojim terminom *uzeti* istodobno ističe *jedinstvo* i *razliku* dviju naravi u Kristu. Ako nema razlike, onda nema jedinstva. Ako nema razlike, onda imamo miješanje ili pretvaranje jedne naravi u drugu. Afirmirati razliku u Kristu znači afirmirati jedinstvo. Vrijedi i obratno. Iz toga se vidi da *sjedinjenje* kod Teodoreta ne ukida drugost drugoga, ne svodi drugoga na sebe, ne čini drugoga identičinim sa sobom, nego omogućuje i potvrđuje drugoga. Pravo na takav zaključak imamo zato što Teodoret tvrdi da je Riječ slobodno i iz ljubavi prema čovjeku stvorila čovjeka i sa sobom ga sjedinila. Tim sjedinjenjem ne ukida vlastitosti ljudske naravi, ne ukida, dakle, čovjekovu drugost, nego je omogućuje i afirmira.

Budući da, prema Teodoretu, postoji *bitna razlika* između božanske i ljudske naravi, a to znači, i između božanskog djelovanja i ljudskog djelovanja, onda ne mogu božansko i ljudsko djelovanje doći u sukob, ne mogu biti u konkurenciji, nego božansko djelovanje *omogućuje i nadilazi* ljudsko djelovanje, a ljudsko djelovanje *pretpostavlja* božansko djelovanje. Bog je čovjeka stvorio i istodobno ga sa sobom sjedinio i istodobno ga učinio *Božjom slikom*, a to znači, *stvorenim Stvoriteljem*, jasnije rečeno, *slobodnim*. Tu Teodoretovu misao možemo izraziti ovako: što je Bog bliži čovjeku, to je čovjek slobodniji, i obratno: što je čovjek slobodniji, to je bliži Bogu. Bog, dakle, ne ugrožava čovjekovu slobodu, nego dariva, omogućuje. Sloboda i Božja blizina (sjedinjenost s Bogom) kod Teodoreta idu skupa.

Kod Teodoreta je vjera početak i cilj kristologije. On svojom kristologijom želi razumjeti svoju vjeru u Isusa Krista, drukčije rečeno, vjersku stvarnost koja se zove: *naš Gospodin Isus Krist*. Njegova kristologija služi produbljenju vjere u Isusa Krista. Kristologija, dakle, kod Teodoreta pretpostavlja vjeru i služi vjeri, i to vjeri koja poziva na nasljedovanje Isusa Krista. Kristologija ne može obuhvatiti Isusa Krista i ne može ukinuti vjeru u Isusa Krista, jer je svjesna svojih granica i priznaje da *način sjedinjenja Boga i čovjeka* nadilazi moć ljudskog uma, da ostaje Tajna.

Na kraju ovog poglavlja treba reći da je neodrživ sud o Teodoretovoj kristologiji koji glasi: Teodoret nije poistovjetio Kristovu osobu s osobom Riječi, osoba Riječi nije u Teodoretovoj kristologiji ontološki subjekt (nosilac) ljudske naravi; Teodoret polazi u svojoj kristologiji od dviju potpunih i različitih naravi i ide prema jednoj osobi, nije shvatio nauk o komunikaciji idioma, nije sjedinio trinitarnu i kristološku terminologiju.

Da ne bi ponavljao svoje stare argumente protiv iznesenog suda o Teodoretovoj kristologiji, donosim Teodoretov izričiti tekst u kojem on tvrdi da je osoba Riječi istovjetna s Kristovom osobom i da je osoba Riječi ontološki subjekt (nosilac) ljudske naravi. To je početak trećeg dijaloga *Eranistesa*: "*Da je Bog Riječ zaista nepromjenjiva i da se učovječila ne tako što se promijenila u tijelo, nego tako što je uzela potpunu ljudsku narav, dokazali smo u prijašnjim raspravama. Da je zaista i poslije sjedinjenja ostala kakva je bila: nepomiješana, netrpljiva, nepro-*

mjenjiva u drugo, neograničiva, i kako je narav koju je uzela sačuvala čitavom, jasno su nas poučili božansko Pismo i zaista također učitelji Crkava i svjetla svijeta. Preostaje nam, dakle, razgovor o trpljenju, koji je osobito najkorisniji, jer nam prikazuje spasonosne izvore. "[48]

Navedeni tekst jasno pokazuje da Teodoret govori o osobi Riječi i da je u *prijašnjim raspravama* ili dijalozima govorio kako je Riječ *nepromjenjiva* (I. dijalog), kako je ta Riječ nakon sjedinjenja s čovjekom ostala *nepomiješana* (II. dijalog). U trećem dijalogu kani govoriti kako je Riječ *netrpljiva.* U svakom dijalogu *Eranistesa* dokazuje Teodoret da je osoba Riječ osoba Trojstva i da se ta Riječ učovječila. Uostalom naslovi svakog dijaloga su imenovani prema toj Riječi: *Nepromjenjiva* (I. dijalog), *Nepomješiva* (II. dijalog), *Netrpljiva* (III. dijalog).[49]

Koliko su predrasude prema Teodoretovoj kristologiji jake, navest ću primjere. Kada sam pisao doktorsku radnju, nisam mogao pronaći disertaciju koju je napisao J. L. Stewardson pod naslovom *Kristologija Teodoreta Cirskog prema njegovu Eranistesu.*[50] No, nakon čitanja toga rada uvidio sam da njegov autor zastupa već navedeni (negativni) sud o Teodoretovoj kristologiji. On smatra Teodoretovu kristologiju u *Eranistesu* konzistentnom u tom smislu da u njoj ne postoji poistovjećivanje Kristove osobe s osobom Riječi. Drugi su naime autori tvrdili da to poistovjećivanje postoji kod kasnog Teodoreta. Stewardson ističe da kompromisi, koje je Teodoret morao praviti iz političkih razloga, ne ukazuju na bitnu promjenu njegove misli.[51]

U novije vrijeme Silke-Petra Bergjan je napisala knjigu pod naslovom: *Teodoret Cirski i neonicenizam.*[52] Ona najprije izvješćuje što o Teodoretovoj kristologiji pišu drugi autori. Smatra da se na jednoj strani nalaze Koch i Grillmeier, a na drugoj (protivničkoj) Montalverne, McNamara i Stewardson koji tvrde da Teodoret ne zastupa ontološko sjedinjenje naravi u Kristu. Ona ne želi raspravljati o Teodoretovoj kri-

---

[48] G. H. Ettlinger, *Theodoret of Cyrus. Eranistes*, Oxford, 1975., str.

[49] Na istom mj.

[50] J. L. Stewardson, *The Christology of Theodoret of Cyrus according to his Eranistes*, Diss., Northwestern University, 1972.

[51] Na istom mj., str. 325.

[52] Silke-Petra Bergjan, *Theodoret von Cyrus und der Neunizänismus*, de Gruyter, Berlin – New York, 1994.

stologiji u kategorijama pravovjernosti i krivovjernosti. No, dolazi do zaključka da Teodoret nije nikad povezao trinitarno polazište: *bit (usia) – hipostaza* i kristološko polazište: *nepomiješano sjedinjenje* u svojoj teologiji, ta sinteza jednog i drugog polazišta kod njega ne postoji, nije mu ni stajala na raspolaganju, niti se može od njega očekivati. Dokazuje da u petom stoljeću trinitarna teologija i kristologija imaju različita polazišta i da je to zajedničko Teodoretu i Ćirilu.[53] Iako Bergjan ne želi suditi o pravovjernosti i krivovjernosti bilo koga, nego nepristrano istraživati, ona je svojim radom zapravo potvrdila još jače nego dosadašnja istraživanja negativni sud o Teodoretovoj kristologiji, jer nijedan istraživač Teodoretove kristologije nije toliko radikalno ustvrdio nepovezanost trinitarne teologije i kristologije kod Teodoreta, kao što je to učinila ona. Prema njoj, nema, dakle, govora da je osoba Riječi kod Teodoreta istovjetna s Kristovom osobom. No, već sam gore naveo Teodoretov tekst iz *Eranistesa* koji izričito pobija ovu tvrdnju.

Nakon izloženog pitanje glasi: Odakle toliko nerazumijevanje Teodoretove kristologije? Kao odgovor treba reći da je za razumijevanje nekog autora ili teksta važna metoda koju pri tom biramo. Treba izabrati metodu koja želi spoznati unutrašnji princip toga djela, koja želi razumjeti drugog, drugost drugog, spoznati razliku horizonata, kako to tumači Gadamerova hermeneutička filozofija. Zatim, novovjekovni istraživači trebaju biti svjesni svojih novovjekovnih pretpostavki prilikom istraživanja, inače će stalno svoje novovjekovne pretpostavke projicirati, "učitavati" u tuđi tekst, što je očito kod istraživača Teodoretove kristologije.

Glavna pretpostavka u petom st., kada Teodoret piše svoja djela, jest uvjerenje da *bitak (stvarnost) ima primat pred mišljenjem*. Prema tome, bitak (stvarnost) prethodi mišljenju i omogućuje mišljenje. Bez obzira na to je li govor o filozofskoj ili vjerskoj stvarnosti, ta pretpostavka vrijedi. Teodoret spoznaje postojeću vjersku stvarnost *razlikovanjem*, i to on stalno ponavlja da razlikuje, a ne rastavlja. Spoznaja ne može ukinuti stvarnost, tj. kristološko jedinstvo, ona je tu da služi vjeri i vjerskoj stvarnosti. U petom stoljeću poslije Krista mišljenje je receptivno, a ne konstruktivno kao u novom vijeku. Ne može u petom stoljeću kod

[53] Na istom mj., str. 108–111; 206 i 212.

Teodoreta biti stvarnost rezultat mišljenja. To može u novom vijeku, o čemu će biti govora kasnije. U novom vijeku upravo je obratno, jer u novom vijeku *mišljenje ima primat pred bitkom (stvarnošću).*

Ako se navedeno ima na umu, onda se ne može reći da Teodoret u svom kristološkom mišljenju polazi od dviju naravi u Kristu i ide prema jednoj osobi. Nije stvarnost rezultat mišljenja u petom stoljeću. To je novovjekovna pretpostavka koja je u kristologiji, ne samo u kristologiji nego i svuda, neostvariva, jer se ne može polazeći od dviju odvojenih naravi doći do jedne osobe u Kristu.

III.
Kristologija Teodoretova Eranistesa

Pošto sam u osnovnim crtama izložio Teodoretovu kristologiju koja je prisutna u svim njegovim djelima, osobito u njegovim kristološkim djelima, posebice u *Eranistesu*, potrebno je sada pokazati kako Teodoret u *Eranistesu* uvjerljivo brani i razvija glavne odrednice svoje kristologije.

U *Eranistesu* Teodoret se služi grčkim metodama spoznaje: *metodom razlikovanja i arheološkom metodom*. Razlikuje u jednom Isusu Kristu Boga i čovjeka dokazujući da Krist kao Bog potječe od Oca a kao čovjek od Djevice. Teodoret nije zatočenik grčke metafizike, grčkog kozmocentričnog mišljenja, jer pokazuje da je *Božjim učovječenjem* nastao novi početak, započelo novo doba, *novo stvaranje svijeta*. Bog je iz svoje potpune slobode i ljubavi stvorio novog čovjeka – savršenijeg od prvog – od Djevice i sa sobom ga istodobno sjedinio i tako spasio. Teodoret dokazuje ono što tvrdi na silogistički način, primjenjuje, dakle, Aristotelovu logiku na način kako to čini cijela patristika. Na kraju *Eranistesa* izložio je sva tri *Dijaloga* na silogistički način, jasno i sažeto. Tijekom rasprave Pravovjernik i Skupljač poštuju princip proturječja, priznajući time da um i vjera ne smiju biti u proturječju. Obojica su svjesna razlika između uma i vjere i kako istine vjere nadilaze moć ljudskog uma.

Teodoret svoju kristologiju temelji na Sv. pismu Starog i Novog zavjeta – temeljni mu je tekst himan Fil 2, 6–11 – što znači da je Biblija *norma normans* njegove kristologije, zatim na Nicejskom saboru (325.), točnije, na nicejskoj definiciji vjere, na svetim ocima. Ne samo na najuglednijim ocima nego i na hereticima, jer i od heretika želi uzeti ono što je dobro i istinito. Na kraju svakog dijaloga u *Eranistesu* donosi *florilegij*, tj. citate iz spisa slavnih otaca, ali i iz spisa heretika (iz Apolinarija i Euzebija Emezanskog na kraju Trećeg dijaloga). Na kraju Trećeg dijaloga savjetuje Skupljaču da nasljeduje pčele koje i s otrovnih grmova uzimaju ono što je dobro. Da bi spoznao svoju vjeru, Teodoret se služi svim znanostima svoga vremena, jednostavno rečeno, svim znanjima – teoretskim, praktičnim i tehničkim – svoga vremena.

U tumačenju biblijskog teksta traži historijsko-literalni, tipološki i preneseni (metaforički, alegorijski) smisao riječi i teksta, što znači da ima tri metode: historijsko-literalnu, tipološku i alegorijsku. Pri tom izbjegava krajnosti historizma i literalizma na jednoj strani i alegorizma na drugoj strani.

Predgovor Eranistesu (Skupljaču ili Mnogoobličnom)

U Predgovoru Teodoret ističe kako neki ljudi, koji nisu postali slavni ni po čemu dobrom, žele postati slavni po svom nevaljalom (zlom) življenju. Takvi su bili u prošlosti Aleksandar, Šimej i začetnik manihejskog krivovjerja. A neki to i sada čine, jer su svoje krivovjerje sastavili iz mnogih krivovjerja. Zato se spis zove *Skupljač* ili *Mnogoobličnī*, a Teodoret ga piše s nakanom da izliječi bolesne i zaštiti zdrave. Navodi iz kojih su krivovjerja sastavili novo krivovjerje. Ta krivovjerja niječu da je Krist čovjek, tako što Bog ili nije uzeo čovjeka, ili ga je uzeo prividno, ili je toga čovjeka pretvorio u sebe. Krivovjerje koje pripisuje trpljenje Kristovu božanstvu, niječe Krista kao Boga, jer pripisuje Bogu ono što je nespojivo s njegovom naravi.[54]

Razgovor će se odvijati – naglašava Teodoret – dijaloški. Imena sugovornika on neće umetati u tijelo dijaloga, kako su to radili stari grčki mudraci (iz toga se vidi da je poznavao Platonove dijaloge), nego će ih dopisati izvana, ispred redaka. Tako će ih i neobrazovani ljudi lakše čitati i doći do koristi. Onaj koji se bori za apostolske dogme zove se *Pravovjernik*, a onaj drugi *Skupljač* (*Eranistes*). Moli čitatelje da "*bez ikakve predrasude potraže istinu*".[55] Radi jasnoće dijeli spis na tri dijela, na tri dijaloga. Prvi će dijalog donijeti raspravu o tome da je "*božanstvo Jedinorođenog Sina nepromjenjivo*", a drugi "*da je sjedinjenje čovještva i božanstva Gospodina Krista nepomiješano*", treći "*o netrpljivosti božanstva našeg Spasitelja*".[56]

Nakon izloženog Predgovora važno je istaknuti bitne misli. Novo krivovjerje o kojem Teodoret govori, umanjuje ili niječe Krista kao čovjeka. Također i krivovjerje koje pripisuje Kristu kao Bogu trpljenje, ne

[54] G. H. Ettlinger, *Teodoret Cirski. Eranistes*, "Demetrino" izdanje, str. 64, r. 1–29; str. 66, r. 1–7 (u sljedećim bilješkama citirat ću skraćeno na sljedeći način 64, 1–29; 66, 1–7).

[55] Na istom mj., 66, 8–19 i 23.

[56] Na istom mj., 66, 24–32.

niječe samo Krista kao Boga, nego i kao čovjeka, jer ne prizna da nas je Krist kao čovjek svojim trpljenjem spasio. Za Teodoreta nijekati razliku u Kristu znači istodobno nijekati i jedinstvo u Kristu. Za njega su *jedinstvo i razlika* nerastavljivi. Jedno je bez drugoga nezamislivo. Ako Krist kao čovjek nije trpio i umro, onda on nije ni uskrišen, onda nema uskrsnuća mrtvih. To se novo krivovjerje – iako to Teodoret izričito ne tvrdi – zove *monofizitizam*, čiji je začetnik Eutih. Zatim, Teodoret u Predgovoru jasno govori o božanstvu druge osobe Trojstva koju naziva *Jedinorođenim Sinom, Gospodinom Kristom, Spasiteljem.* Njemu je stalo *jedino do istine* i zato moli čitatelja da "*bez ikakve predrasude potraži istinu*", jasno je da pri tom misli da potraže i spoznaju istinu kršćanske vjere.

Prvi dijalog: Nepromjenjiva

U Prvom dijalogu pod naslovom *Nepromjenjiva* (misli na Riječ) Pravovjernik želi zajedno sa Skupljačem tražiti *istinu*, a Skupljač odgovara da on *potpuno posjeduje istinu.* Iz toga se vidi da Teodoret poznaje Platonova Sokrata koji upravo onima koji misle da posjeduju istinu želi pokazati da je priznanje svoga neznanja pretpostavka traženja istine. Teodoret stav onih koji misle da posjeduju istinu naziva predrasudom, a "*ne priliči robovati predrasudi, nego tražiti istinitu spoznaju*".[57] Pri traženju istine kršćanske vjere treba se osloniti na proroke i apostole, tj. na Sv. pismo Starog i Novog zavjeta, i na svete ljude koji su živjeli nakon njih.[58]

Kada su se Pravovjernik i Skupljač dogovorili o zajedničkom traženju istine i kada su prihvatili metode spoznaje istine kršćanske vjere, raspravljaju najprije "*o božanskim imenima, mislim o biti, o hipostazama, o osobama i o vlastitostima*".[59] Slažu se da je *božanska bit* Oca, Sina i Duha, tj. Svetog Trojstva, *jedna* i da je razlika između *biti i hipostaze* (osobe, vlastitosti) onakva kao što je razlika između *općeg (zajedničkog) i posebnog.*[60]

[57] Na istom mj., 68, 3–14.
[58] Na istom mj., 68, 15–24.
[59] Na istom mj., 68, 26–29.
[60] Na istom mj., 70, 1–14.

Da bi pojasnio razliku između općeg i posebnog, Teodoret uzima najprije primjere iz ljudskog života, a zatim iz Sv. pisma. Veli da je *čovjek* ime *naravi* (ljudske naravi), onoga, dakle, što je zajedničko svim ljudima. Kada kažemo *čovjek*, upravljamo misao na cijeli ljudski rod, na sve ljude, na ono što je svim ljudima zajedničko, a kada kažemo *Pavao*, upravljamo misao na pojedinca. Zatim navodi primjere iz Sv. pisma (Post 6, 7; Ps 49, 20).[61]

Nakon navedenog pojašnjenja Teodoret će termine: *bit* i *narav* rabiti u istom značenju kada govori o božanskim osobama i kada govori o ljudima. *Božanska bit* (narav) je ono što je zajedničko božanskim osobama, a *ljudska bit* (narav) ono što je zajedničko svim ljudima.

Teodoret izričito tvrdi "*da hipostaza, osoba i vlastitost znače isto*". *Božanska bit* (narav) izriče se imenima: "*Bog, Gospodin, Stvoritelj, Svevladar, i tome slično*",[62] a *Otac* i *Nerođeni* su vlastitosti Oca, a riječi *Sin, Jedinorođeni, Bog Riječ* označuju Sina.[63] Božanska je bit nepromjenjiva i zato je *nepromjenjivost* zajednička trima božanskim osobama, dakle, Trojstvu. Sve tri božanske osobe su nepromjenjive, jer su sudionice iste božanske naravi, a svi su ljudi smrtni, jer su sudionici iste ljudske naravi, koj je smrtna: "*Kao što je svim ljudima zajednička smrtnost, tako je Svetom Trojstvu zajednička nepromjenjivost i nepretvorivost.*"[64]

Izrazom *nepretvorivost u drugo* (ἀναλλοίωτον) Teodoret pokazuje da njega nepromjenjivost zanima prvenstveno kao *nepretvorivost u drugo*, da ga upravo taj aspekt nepromjenjivosti zanima. To će se vidjeti u daljnjem tijeku rasprave, jer Teodoret želi reći da se Božja Riječ, kada se sjedinila s čovjekom, nije pretvorila u čovjeka, u tijelo, nije prestala biti Bog. To je smisao cijelog Prvog dijaloga pod naslovom: *Nepromjenjiva.*

Teodoret je do sada objasnio da su termini: *hipostaza, osoba* i *vlastitosti* (posebnost) sinonimi, jer označavaju isto. Sinonimi su također *bit* i *narav*. Zajedničko je božanskim osobama nepromjenjivost jer je nepromjenjivost karakteristika njihove božanske biti, koja im je zajedni-

[61] Na istom mj., 70, 14–33; 72,1–7.
[62] Na istom mj., 72, 8–22.
[63] Na istom mj., 72, 23–31.
[64] Na istom mj., 74, 1–12.

čka. Bog Riječ je druga osoba Trojstva, ona je, dakle, sudionica iste božanske biti i zato je Riječ nepromjenjiva, tj. *nepretvoriva* (nepromjenjiva) u nešto drugo. O tome se vodi rasprava.

Kada su se Pravovjernik i Skupljač složili da je Riječ nepromjenjiva u nešto drugo, onda Pravovjernik pita Skupljača zašto Skupljač i njegovi sljedbenici pripisuju Riječi promjenu navodeći kao dokaz evanđeosku rečenicu: "*Riječ je tijelom postala*".[65]

Skupljač i Pravovjernik prije tumačenja spomenute evanđeoske rečenice raspravljaju o tome što trebamo spoznati i što ne možemo spoznati. Skupljač odgovara da Riječ sama zna na koji je način postala tijelom i kako je njoj sve moguće. Slažu se da "*ono što je skriveno ne treba istraživati, a ni ono što je objavljeno posve ne znati*". Iako im je način utjelovljenja nepoznat, skriven, nastoje razumjeti spomenutu evanđeosku rečenicu.[66]

Pravovjernik naglašava: ako je postala tijelom tako što nije uzela tijelo, onda preostaje dvoje: ili se promijenila u drugo, pretvorila se, dakle, u tijelo, ili se takvom samo prividno pokazala. Ako se Bog Riječ promijenila u tijelo, onda je treba nazvati tijelom, a ne Riječju. Zato navodi primjere iz stvorenog svijeta. Tako pijesak kada se promijeni u staklo, mijenja ime i zove se staklo. Grožđe kada se promijeni u vino, zove se vino. Vino kada se promijeni u ocat, zove se ocat. Kamen kada se promijeni u vapno, zove se vapno. Nakon tih primjera Pravovjernik konstatira i pita s čuđenjem: ako je u stvorenom svijetu uobičajno da nakon promjene naravi dolazi promjena imena, kako to ne vrijedi tamo gdje je *razlika beskonačna*, kao što je razlika između božanstva i tijela, između, dakle, Stvoritelja i stvorenja?[67] Grčki izraz za *beskonačnu razliku* je kod Teodoreta *τό διάφορον 'άπειρον*, lat. *differentia infinita*.

Pravovjernik veli: to *postala je* (kod Riječi) upućuje na promjenu u drugo, ako se ne objasni. Zato tvrdi: "Ako nije postala tijelom tako što je uzela tijelo, postala je tijelom tako što se promijenila".[68] Skupljač odgovara Pravovjerniku da je to *uzela* njegov pronalazak. Pravovjernik se najprije slaže sa Skupljačem da je cijelo Sveto pismo nadahnuto

[65] Na istom mj., 74, 14–15.
[66] Na istom mj., 76, 1–14.
[67] Na istom mj., 76, 17–31; 78, 1–12.
[68] Na istom mj., 78, 13–17.

Duhom i da je Sveti Duh svuda prisutan u Sv. pismu i zatim mu navodi Heb 2,16, gdje piše da je Gospodin *uzeo* Abrahamovo sjeme (potomka), a ne *postao* Abrahamovo sjeme, tj. Abrahamovu narav: tijelo i dušu, dakle, potpunu ljudsku narav. Dokazuje Skupljaču na temelju Sv. pisma (Iz 41,8; Post 12,3; Gal 3,16; Post 49,10; Heb 7,14) da je Riječ postala tijelom tako što je uzela Abrahamova potomka, tj. potpunu ljudsku narav, drukčije rečeno, da Krist kao čovjek potječe od Abrahama.[69]

Nakon iznesenih svetopisanskih svjedočanstva o tome da Krist kao čovjek potječe od Abrahama, Skupljač tvrdi da ta svjedočanstva pokazuju da je Bog onaj koji je rođen u Betlehemu. Pravovjernik odgovara da nije samo Bog nego i čovjek, jer Krist kao čovjek potječe od Židova, navodeći kako to potvrđuju biblijski tekstovi (Mih 5,1; Mt 2,6; Rim 9,5). Skupljač uzvraća da Jeremijno proroštvo govori o Kristu jedino kao Bogu (Bar 3, 36–38). Pravovjernik to proroštvo tumači tako što mu dokazuje na temelju Pisma da je božanska narav *nevidljiva* i kako je ona mogla postati vidljivom samo uzimanjem *vidljivog* tijela (1 Tim 1,17; 6,16; 3,16). Iz rečenice: "Onaj koji je tijelom očitovan" (1 Tim 3,16), očito je da se nevidljiva narav po tijelu pojavila, očitovala, postala vidljivom. Na kraju se obojica slažu da je ljudima i anđelima (svim stvorenjima) nemoguće vidjeti Božju bit (Izl 33,20; Iv 1,18), ljudi su naime vidjeli "neke prizore koji su primjereni njihovoj moći".[70]

Skupljač smatra novotvorijom riječ *plašt*, jer ne zna da Pismo naziva plaštem Gospodinovo tijelo. Pravovjernik iznosi rečenicu koja to tvrdi (Heb 10, 19–22) i rečenice u kojima Gospodin naziva sebe trsom i kruhom (Iv 15,1; 12,23–24; 6,51). Uzima kao primjer Euharistiju u kojoj nakon posvećenja vino nazivamo Gospodnjom krvi. Spasitelj je naime svome tijelu dao ime *znaka* (kruha), a *znaku* (kruha) ime tijela. Htio je time vjernike upraviti ne na narav onoga što je pred njima (ne, dakle, na narav kruha i vina), nego na promjenu koja se dogodila po milosti, "*nije promijenio njihovu narav, nego je naravi dodao milost*".[71] Nakon posvećenja kruh i vino su *znakovi* (simboli) i *likovi* (tipovi) ne Kristova božanstva, nego njegova tijela i krvi, iz čega je jasno da je Gospodin imao tijelo.

[69] Na istom mj., 78, 18–32; 80, 1–33; 82, 1–32.
[70] Na istom mj., 84, 1–32; 86, 1–33; 88, 1–33; 90, 1–31; 92, 11 i 1–32.
[71] Na istom mj., 94, 1–32; 96, 1–33; 98, 1–32; 100, 1–2; 3–33.

Nakon svih iznesenih dokaza Skupljač misli da je Gospodin bio bez tijela. Pravovjernik mu iznosi nova svjedočanstva iz Poslanice Hebrejima (7,14; 5,1; 10,5), gdje se govori da je Krist kao svećenik uzet od ljudi da bi prinosio darove i žrtve i kako je Apostol rekao "*pripremio si mi tijelo*", a ne "*pretvorio si me u tijelo*". Iz toga je jasno da je Krist nazvan svećenikom po svom čovještvu i da "*nije prinio neku drugu žrtvu, nego svoje tijelo*",[72] što dokazuje da je imao tijelo.

Skupljač ponovno ne priznaje da je Bog Riječ uzela tijelo, nego da je postala tijelo. Pravovjernik ističe rečenice iz St. zavjeta koje pokazuju da su se starozavjetna obećanja ispunila u Isusu Kristu, da je on taj Davidov potomak o kojem se govori, a ne Salomon ili Zerubabel (Ps 88, 2–3; 3–4). To je dokaz za Pravovjernika da Skupljač sada prelazi u suprotunu stranku, da se slaže sa židovoskom interpretacijom tih obećanja. Pravovjerniku je potpuno jasno da veličina tih obećanja odgovara samo Isusu Kristu, jer se većina obećanja nije ispunila ni u Salomonu ni u Zerubabelu. I Izajino proroštvo nije o Zerubabelu, nego o Kristu (Iz 11, 1–9). Od onoga što Izaija pretkazuje nešto se odnosi na ljudsko, a nešto na božansko, iz čega je jasno da prorok pretkazuje dolazak Spasitelja Krista kao Boga i čovjeka.[73]

Nakon svjedočanstava proroka, tj. iz Staroga zavjeta, Skupljač želi čuti i svjedočanstva apostola, tj. iz Novoga zavjeta. Zato Pravovjernik navodi Dj 2,30; 13,23; 2 Tim 2,8; Rim 1,1–3. Napominje da iznosi dokaze za Kristovo čovještvo, jer Skupljač sumnja u Kristovo čovještvo.[74]

Unatoč svim iznesenim dokazima iz Pisma Skupljač vjeruje evanđelisti koji kaže: "Riječ je tijelom postala." Pravovjernik mu odgovara da je Riječ postala tijelom tako što je uzela tijelo i razumnu dušu, dakle, potpunu ljudsku narav. Ako Bog Riječ nije uzela ljudsku narav, onda nisu istiniti savezi koje je Bog sklopio s patrijarsima, tada je uzaludan blagoslov dat Judi, lažno je obećanje dato Davidu, suvišna je Djevica, proroštva nisu ispunjena. Ako Gospodin Krist nije uzeo našu narav, onda je lažno nazvan našim prvijencem, onda nije uskrsnuo od mrtvih niti sjedi zdesna Bogu. Ako on nije uskrsnuo, onda nema ni našeg uskrsnuća.[75]

---

[72] Na istom mj., 102, 1–31.

[73] Na istom mj., 104, 1–33; 106, 1–34; 108, 1–31; 110, 1–33; 112, 1–32; 114, 1–33; 116, 1–12;

[74] Na istom mj., 116, 13–32; 118, 1–21.

[75] Na istom mj., 118, 21–34; 120, 1–14.

Skupljač odgovara Pravovjerniku da je donio mnoge istinite dokaze, ali on želi razumjeti smisao evenđeoske rečenice: "*Riječ je tijelom postala*". Pravovjernik uzvraća da evanđelist tumači samog sebe jer kaže: "*Riječ je tijelom postala i nastanila se među nama*" (Iv 1,14), jer se tijelom, koje je uzela od nas, poslužila kao hramom. Mada je bila ogrnuta tijelom, pokazala je sjaj božanske moći, otkrivala čudesima svoju skrivenu (božansku) narav, što je izraženo riječima: "*I promatrali smo slavu njegovu, slavu koju ima kao Jedinorođenac od Oca – pun milosi i istine*" (Iv 1,14).[76] Tome su slične Apostolove riječi iz himna Fil 2,5–8:

> "Neka se među vama slijedi ono mišljenje
> koje je i u Kristu Isusu:
> Onaj koji je bio u Božjem liku
> nije plijenom smatrao
> svoju jednakost Bogu,
> nego je samoga sebe oplijenio
> tako što je uzeo lik sluge,
> što je postao jednak ljudima i
> u životu se pokazao kao čovjek.
> On je ponizio samog sebe
> tako što je postao poslušan do smrti,
> smrti na križu".[77]

Nakon navedenog Pravovjernik pokazuje sklad između Iv 1, 14 i Fil 2,5–8. Kratko rečeno, obojica naučavaju: onaj koji je bio Bog i imao istu narav (bit) kao Otac, i koji je stvorio sve, uzeo je lik sluge (stvorio je i istodobno sa sobom sjedinio čovjeka). Ostao je ono što je bio kada se sjedinio s čovjekom i tako spasio čovjeka (ljudsku narav, ono što je svim ljudima zajedničko). Svaki koji to ne priznaje, koji ne priznaje da je Isus Krist došao u tijelu, nije od Boga (1 Iv 4,2–3).[78]

Iz izloženog je očito da su Teodoretovi završni i temeljni dokazi da je Riječ uzela čovjeka: Iv 1,14 i Fil 2,5–8. Koji to ne priznje, nije od Boga, taj je protiv Krista (1 Iv 4,2–3).

Skupljač se slaže s Pravovjernikovim tumačenjem, ali želi znati kako su stari crkveni učitelji razumjeli rečenicu: "Riječ je tijelom posta-

[76] Na istom mj., 120, 15–26.
[77] Na istom mj., 120, 26–32.
[78] Na istom mj., 122, 1–31; 124, 1–9.

la". Pravovjernik citira Atanazija Aleksandrijskog, Grgura Nazijanskog, Ambrozija, Flavijana Antiohijskog, Gelazija Cezarejskog, Severijana Ga-balskog.[79] Nakon toga slijedi florilegij. To je zbirka citata iz uglednih otaca kao što su: sv. Ignacije Antiohijski, Irenej Lionski, Hipolit, sv. Metodije, sv. Eustatije Antiohijski, sv. Atanazije Aleksandrijski, sv. Bazilije, sv. Grgur Nazijanski, sv. Grgur iz Nise, sv. Flavijan Antiohijski, Amfilohije Ikonijski, sv. Ivan, i na kraju učitelj krivovjerja Apolinarije. Skupljač se ne može usprotiviti tolikim svjedocima vjere i priznaje na kraju Prvog dijaloga *Eranistesa* da je Bog Riječ nepromjenjiva i da je uzela tijelo.[80]

Sažetak

Pošto sam izložio Prvi dijalog pod naslovom: *Nepromjenjiva*, mogu sažeti Teodoretove osnovne misli. Cilj Prvog dijaloga jest tražiti i spoznati istinu kršćanske vjere, razumjeti vjeru u našeg Gospodina Isusa Krista, točnije rečeno, spoznati na koji je način Riječ tijelom postala, kako se Riječ s tijelom sjedinila, drukčije rečeno, razumjeti *kristološko jedinstvo* (jedinstvo između Boga i čovjeka). Teodoret priznaje da način sjedinjenja Boga i čovjeka nadilazi moć našeg uma, ali naš um čini ono što je u njegovoj moći, jer ne treba ono "objavljeno posve ne znati". Zatim, nemoguće je bilo kojem stvorenju – ni čovjeku ni anđelu – vidjeti Božju bit, jer je Božja bit nevidljiva, jer je Bog po svojoj biti nevidljiv. Pri traženju istine Teodoret se oslanja prvenstveno na Sv. pismo Starog i Novog saveza, zatim na ugledne oce, i na sve one kod kojih može naći bilo što istinito.

Pravovjernik i Skuljač raspravljaju najprije o Trojstvu i slažu se da termini *bit* i *narav* označuju isto, kao što *hipostaza*, *osoba* i *vlastitost* označuju isto. Razlika između *biti* i *hipostaze* (osobe, vlastitosti) je istovjetna razlici između općeg i posebnog. Tri božanske osobe sudjeluju u istoj božanskoj biti, kao što i svi ljudi sudjeluju u istoj ljudskoj biti (naravi). Postoji bitna i neukidiva razlika između božanske i ljudske naravi (biti), to je *beskonačna razlika*: Stvoritelj – stvorenje; nepromjenjivost – smrtnost; nevidljivost – vidljivost. Cilj je rasprave dokazati da je Bog Riječ postala tijelom (da se utjelovila, učovječila) tako što je uze-

[79] Na istom mj., 124, 10–33 do 132, 1–23.
[80] Na istom mj., 132, 25–31 do 164, 1–11.

la tijelo, potpunu ljudsku narav: tijelo i dušu, tako što se sjedinila s tijelom. Nije se utjelovila tako što se pretvorila u tijelo, tako što je prestala biti Bog, tako što je izgubila svoju božansku bit.

Nakon brojnih dokaza iz Sv. pisma Pravovjernik je na koncu Skupljaču iznio presudne svetopisanske dokaze: Iv 1,14 i Fil 2,5–8, koje je Skupljač prihvatio. Nakon spomenutih dokaza slijede citati iz uglednih otaca i iz knjige heretika Apolinarija.

Tijekom cijele rasprave primjećuje se kod Teodoreta korespondencija između *kristološkog jedinstva* (jedinstava Boga i čovjeka), *euharistijskog jedinstva* (jedinstva znaka i milosti) i *svetopisamskog jedinstva* (jedinstva Starog i Novog zavjeta). Nijedno spomenuto jedinstvo ne ukida razliku, ne ukida drugost drugoga, nitko u tom jedinstvu ne gubi svoju bit (narav), ne pretvara svoju narav u nešto drugo. Priznati razliku znači priznati jedinstvo. Osnovna i zaključna misao cijelog Prvog dijaloga glasi: Riječ nije svoju božansku *bit* (narav) promijenila, pretvorila u nešto drugo, kada se utjelovila, tj. sjedinila s tijelom koje je sama stvorila. U kristološkom jedinstvu Bog ne pretvara svoju bit u nešto drugo, niti čovjek pretvara svoju bitu u nešto drugo. Ta ontološka razlika ostaje, zato je jedinstvo uvijek jedinstvo različitih. U tom jedinstvu Bog ostaje Bog i čovjek ostaje čovjek.

Treba napomenuti da je Teodoret u Prvom dijalogu prije govora o jedinstvu u Kristu govorio o jedinstvu i razlici u Presvetom Trojstvu, zatim o jedinstvu i razlici među ljudima. Razlika i jedinstvo u Trojstvu se očituje u tome što tri božanske osobe participiraju na *jednoj* božanskoj biti – koja je *nestvorena* – a svaka je božanska osoba *različita* i *nezamjenjiva*. Tako i svi ljudi sudjeluju na *jednoj* ljudskoj biti, koja je *stvorena*, a svaki konkretni čovjek je *različit* i *nezamjenjiv*. Postoji *bitna* (*beskonačna*) razlika između *nestvorene* božanske biti i *stvorene* ljudske biti, između *Stvoritelja i stvorenja*, a kristološko jedinstvo je upravo jedinstvo između *Stvoritelja* i *stvorenja*.

Drugi dijalog: Nepomješiva

U drugom dijalogu Pravovjernik i Skupljač nastavljaju gdje su stali. Ustanovili su u Prvom dijalogu da se Riječ utjelovila tako što je uzela tijelo, a ne tako što se pretvorila u tijelo.[81] Riječ u utjelovljenju nije pro-

[81] Na istom mj., 166, 1–11.

mijenila *svoju bit*, nije se pretvorila u nešto drugo, a to uključuje da ni tijelo nije promijenilo svoju bit, nije se pretvorilo u nešto drugo. U utjelovljenju Riječi, dakle, nije Riječ izgubila svoju bit (svoju razliku) ni tijelo svoju bit (svoju razliku).

U daljnjoj raspravi sugovornici se slažu da pod *tijelom* treba razumjeti *i tijelo i dušu*, a ne samo tijelo kako su to činili Arije i Eunomije, i da svaki čovjek ima samo jednu dušu, a ne dvije, kako je to tvrdio Apolinarije. Božansko naime Pismo poznaje samo jednu dušu (Post 2, 7; Mt 10, 28; Post 46, 27; Dj 20, 10). Apolinarije naučava da je Riječ uzela samo nerazumnu dušu, i da je sama Riječ preuzela ulogu razumne duše. Obojica se slažu da je riječ uzela *potpuni* lik sluge, *potpunog* čovjeka: *tijelo i razumnu dušu.* Naglasak je na terminu *potpuni.* Prvi čovjek je bio potpuno pod grijehom, cijeli je čovjek bio pod grijehom i izgubio je crte Božje slike. Zato je bilo nužno da Stvoritelj (Riječ), jer je željela obnoviti Božju sliku, uzme *potpunu narav* (cijelog čovjeka) i da je učini Božjom slikom, da "joj utisne crte daleko bolje od prijašnjih."[82]

Nakon navedenog Skupljač pita Pravovjernika kako treba nazivati Isusa Krista? Čovjekom ili Bogom? Pravovjernik dokazuje iz Pisma da ga treba nazivati "*i jednim i drugim, nikada jednim bez onoga drugoga*"[83] (Mt 1, 21; Lk 2, 11; Iv, 1, 1; 1, 4; 1, 9) i zaključuje: "*Nakon učovječenja Ista je nazvana Isusom i Kristom*"[84], pod *Ista* misli na Riječ. Unatoč tomu Skupljač želi Gospodina Isusa, tj. učovječenu Riječ nazivati samo Bogom, jer misli da je treba imenovati polazeći od bolje naravi (božanske). Pravovjernik mu navodi primjer čovjeka, koji također ima dvije naravi, ali ga Pismo imenuje polazeći i od jedne i od druge naravi (Post 6, 3; Gal 1, 15–17; Ps 65, 2; Iz 52, 10; Ez 18, 4). Iz toga zaključuje i pita: ako božansko Pismo kod *naravnog* sjedinjenja i kod sjedinjenja stvorenih bića imenuje biće polazeći od manje i veće naravi, kako onda može Skupljač i njegovi sljedbenici nazivati Gospodina Krista samo Bogom? Na takvo imenovanje, tj. na imenovanje i jedne i druge naravi, prisiljavaju nas heretičke dogme.[85]

[82] Na istom mj., 166, 12–29; 168, 1–28.
[83] Na istom mj., 168, 29–34; 170, 1.
[84] Na istom mj., 170, 1–12.
[85] Na istom mj., 170, 13–31; 172, 1–32; 174, 1–16.

Skupljač želi znati koja se dogma kojoj protivi. Pravovjernik odgovara da se Arijeva dogma protivi Sabelijevoj (Arije uvodi tri biti, a Sabelije govori o jednoj hipostazi umjesto o trima). Svakoj bolesti (herezi) treba dati primjereni lijek iz Pisma. Nakon trinitarnih hereza Pravovjernik spominje kristološke hereze: jedne niječu Kristovo čovještvo, druge božanstvo. Zatim: "Arije i Eunomije nazivaju božanstvo Jedinorođenca stvorenim"[86], Apolinarije priznaje da je Riječ uzela samo oživljeno tijelo, a ne i razumnu dušu. Navodi primjere iz medicine, vrtlarstva i brodogradnje koji pokazuju kako se suprotno liječi suprotnim, kako je svemu potreban odgovarajući lijek. Zato treba primijeniti to pravilo i kod liječenja kristoloških hereza. Pravovjernik govori Skupljaču da to pravilo ne možemo preporučivati drugima, ako ga se sami ne pridržavamo. Skupljač naime ne želi Krista nazivati i čovjekom, nego ga želi nazivati samo Bogom. On naziva Krista polazeći od vrednijeg, tj. od božanstva. Pravovjernik mu odgovara ako se toga bude držao, onda ga neće nazivati ni raspetim ni uskrslim od mrtvih, a tko niječe spasonosne patnje, dokida spasenje.[87]

Skupljač smatra da je ljudska narav uzeta, ali misli da Spasitelja svijeta ne treba nazivati čovjekom, jer to umanjuje njegovu slavu. Pravovjernik donosi dokaze iz Pisma da Krista treba nazivati i čovjekom (Iv 8, 40; 7, 19; Dj 2, 22; 17, 30–31). Skupljač smatra suvišnim nazivati Krista čovjekom, osobito kada vjernik razgovara s vjernikom. Pravovjernik navodi kako to čine veliki vjernici Pavao i Timotej (1 Tim 2, 5–6), jer Pavao piše Timoteju da je čovjek Krist Isus posrednik između Boga i ljudi. Ima naime kao Bog istu bit s Ocem, a kao čovjek istu bit s nama, povezuje u sebi ono što je različito: božanstvo i čovještvo.[88]

Skupljač tvrdi da je i Mojsije nazvan posrednikom (Izl 7, 1), a Pravovjernik odgovara da je Mojsije posrednik kao *slika i tip*, a Krist kao *istina i zbilja*, a slika i tip nemaju sve ono što imaju istina i zbilja. To pojašnjava na temelju Heb 7, 1–3, gdje Apostol uspređuje Melkisedeka s Kristom. Melkisedek je čovjek i ono što odgovara čovjeku pripisujemo Melkisedeku, a ono što nadilazi ljudsku narav pripisujemo Kristu. Po onim stvarima koje nadilaze ljudsku narav Melkisedek je slika i tip

[86] Na istom mj., 174, 17–32; 176, 1–32.
[87] Na istom mj., 178, 1–35; 180, 1–36; 182, 1–22.
[88] Na istom mj., 182, 21–31; 184, 1–33; 186, 1–9.

Gospodina Krista, jer je rečeno u Heb 7, 1–3 da je sličan Božjem Sinu. Ono što nadilazi ljudsku narav odgovara Spasitelju po *naravi i istini*, a Melkisedeku kao *slici i tipu*. Melkisedek kao čovjek nije Božja slika, nego je stvoren na Božju sliku. Sin kao božanska osoba je Božja slika, naravna slika Boga Oca. Po onom, dakle, što odgovara Bogu (po onom što nadilazi ljudsku narav) Melkisedek je tip Gospodina Krista, a po onome što odgovara ljudima Krist je postao veliki svećenik po redu Melkisedekovu, što znači da je Krist kao čovjek jednak Melkisedeku.[89]

I nakon tih dokaza i iako priznaje da je Božje učovječenje (utjelovljenje, ekonomija) istinito, Skupljač misli da Kristu ime *čovjek* ne odgovara kao ime *Bog* i misli da ga treba zvati i čovjekom samo prije patnje, ali ne i nakon patnje. Pravovjernik donosi dokaze iz Pisma (1 Tim 2, 5–6; 1 Kor 15, 21; 15, 22; Dj 2, 22; 7, 56), a Skupljač ne vidi koristi od imena *čovjek*. Pravovjernik mu odgovara da je nemoguće drugačije uvjeriti heretike u istinu. Tako se ponašao božanski Apostol i sam Gospodin u Evanđeljima kada su ga Židovi smatrali samo čovjekom (Iv 10, 32–33; 10, 34–38; Mt 22, 42–45). Nije njima trebao dokazivati da je čovjek. Skupljač unatoč tomu tvrdi da se Krist držao naziva koji imenuju njegovo čovještvo (čovjek, Sin Davidov) samo prije uskrsnuća radi slabosti onih koji još nisu vjerovali u punom smislu, ali su poslije uskrsnuća ta imena suvišna.[90]

Pravovjernik tjera Skupljača da odgovori na pitanje smatra li Apostola savršenim vjernikom ili ne: *"Odgovori na pitanje i spoznat ćeš svoje neznanje."*[91] Iz toga pitanja vidimo da se Teodoret služi Sokratovom metodom. Skupljač priznaje Apostola savršenim učiteljem i time pobija samoga sebe, jer je Apostol nazivao Krista čovjekom i nakon uskrsnuća (2 Tim 2, 8–9). Skupljač priznaje da je Gospodin govorio farizejima i drugim Židovima o vlastitom božanstvu, ali veli Pravovjerniku kako mu nije pokazao da im je Krist govorio i o vlastitom tijelu. Pravovjernik to smatra suvišnim, jer farizeji priznaju Kristovo čovještvo. Krist svoje čovještvo zato pokazuje nakon uskrsnuća apostolima koji nisu vjerovali da je on uskrsnuo (Lk 24, 39). Nakon toga Pravovjernik tvrdi da je i onima koji niječu Kristovo božanstvo i onima koji niječu Kristovo čo-

[89] Na istom mj., 186, 10–33 do 196, 1–6.
[90] Na istom mj., 196, 7–33 do 204, 1–14.
[91] Na istom mj., 204, 15–21.

vještvo iznio odgovarajuće dokaze iz Pisma i zahtijeva od Skupljača da prizna Spasiteljeve dvije naravi.[92]

Skupljač zastupa da su postojale dvije naravi *prije sjedinjenja*, a kada su se sjedinile čine jednu narav. U tome i jest *temeljna razlika* između Skupljača i Pravovjernika. Skupljač tvrdi da su prije sjedinjenja postojale *dvije naravi*, a Pravovjernik da je prije sjedinjenja postojala samo *jedna narav*, jer se sjedinjenje – koje se dogodilo u samom začeću – podudara sa stvaranjem ljudske naravi. Sjedinjenje se podudara također s utjelovljenjem ili učovječenjem. Riječ se učovječila tako što je uzela lik sluge, ljudsku narav, tako, dakle, što ju je istodobno stvorila i sjedinila sa sobom.[93] Iz toga slijedi da je samo božanska narav Riječi postojala prije sjedinjenja ili učovječenja.

Skupljač smatra da postoji najveća razlika između utjelovljenja i sjedinjenja, jer za njega utjelovljenje označuje uzimanje tijela, a sjedinjenje označuje povezivanje rastavljenih stvari. Pravovjernik dokazuje da utjelovljenje i sjedinjenje označuju istu stvar: "*Prije sjedinjenja ili utjelovljenja bila je, dakle, jedna narav, a nakon sjedinjenja dolikuje govoriti o dvjema naravima: o onoj koja je uzela i onoj koja je uzeta.*"[94]

Skupljač kaže da je Krist iz dviju naravi i ne želi govoriti o dvjema naravima. Pravovjernik traži da mu protumači to *iz dviju naravi* i navodi primjere sjedinjenja iz stvorenog svijeta. Skupljač odgovara da sjedinjenje u Kristu nije slično nijednom sjedinjenju u stvorenom svijetu, jer je ono "*neizrecivo i nedokučivo i nadilazi svaki razum.*"[95] Pravovjernik priznaje da je stvarnost sjedinjenja neshvatljiva, ali naglašava kako nas Pismo poučava "*da je i nakon sjedinjenja i jedna i druga narav ostala neokrnjena.*"[96] Naglasak je, dakle, na *potpunosti* jedne i druge naravi nakon sjedinjenja.

Pravovjernik dokazuje iz Pisma da je nakon sjedinjenja i jedna i druga narav ostala potpuna i da je jedna i druga sačuvala svoje vlastitosti (Iv 1, 1; 1, 3; Mt 1, 1) i da se ne mogu istoj naravi pripisivati suprotnosti: *biti od Abrahama i Davida* suprotno je onom *biti u početku*; *imati stvorenog roditelja* onome *sve stvoriti*, *biti od Boga* onom *imati ljude*

[93] Na istom mj., 206, 22–34; 208, 1–14.
[94] Na istom mj., 208, 15–34; 210, 1–4.
[95] Na istom mj., 210, 5–10.
[96] Na istom mj., 210, 11–13.

za očeve; *vječno* onom *novo*. Pravovjernik pita: Ako je Gospodin Krist jedna narav, kako je moguće da je on *Stvoritelj i stvoren*? Skupljač ponovno ističe da je jedna narav utjelovljene Riječi i da on ne zna način sjedinjenja, ali vjeruje da se Riječ utjelovila. Pravovjernik ga opominje da ne traži izgovor u neznanju kao oni koji kad su opazili snagu Gospodnjeg pitanja, rekli: "Ne znamo" (Mt 21, 27). Iako Skupljač priznaje da se Riječ prilikom utjelovljenja nije promijenila i da su obje naravi nakon sjedinjenja ostale potpune, on ne želi govoriti o dvjema naravima. Pravovjernik odgovara da Pismo navješćuje božanske i ljudske vlastitosti Gospodina Krista i da je sam Krist tako govorio. Unatoč tomu za Skupljača onaj koji govori o dvjema naravima nakon sjedinjenja dijeli Jedinorođenca u dva Sina.[97]

Pravovjernik dokazuje da razlikovanje ne uključuje dijeljenje. Navodi primjer čovjeka u kojem razlikujemo dušu i tijelo, tj. dvije naravi, a ne dijelimo ga u dva. Skupljač ističe da primjer nije sličan. Pravovjernik priznaje to i kaže kako su kod prirodnog sjedinjenja stvorenih stvarnosti, konkretno kod čovjeka, vlastitosti obiju naravi ostale neoštećene. Ako u stvorenom svijetu, ako kod sjedinjenja stvorenih – bitno jednakih – bića nema miješanja, jer vlastitosti sjedinjenih naravi ostaju nepomiješane, onda to neusporedivo više vrijedi kod sjedinjenja između Boga i čovjeka u Kristu: "*Kod Gospodina Krista sve je iz dobre volje, čovjekoljublja i milosti.*"[98] Time Teodoret želi reći da sjedinjenje u Kristu nije *prirodno* sjedinjenje, nego je to sjedinjenje iz dobre (slobodne) volje, iz čovjekoljublja i milosti (iz potpuno bezuvjetne, nezaslužene i bezgranične ljubavi). Pod *prirodnim* sjedinjenjem Teodoret misli na sjedinjenje koje nastaje iz nužnosti, o čemu će biti govora kasnije.

Ako kod čovjeka razlikujemo naravi, onda to daleko više treba činiti kod Krista, tako što svakoj naravi pripisujemo ono što joj odgovara, a istoj osobi pripisujemo vlastitosti i jedne i druge naravi, istog naime nazivamo: "*Bogom i čovjekom, Sinom Božjim i Sinom Čovječijim, Sinom Davidovim i Gospodinom Davidovim, potomkom Davidovim i Stvoriteljem Davidovim*".[99] Skupljač misli da pripisivanje odgovarajućih vlastitosti svakoj naravi nakon sjedinjenja narušava jedinstvo i zato

[97] Na istom mj., 210, 14–35 do 216, 1–27.
[98] Na istom mj., 216, 28–31; 218, 1–3.
[99] Na istom mj., 218, 4–34; 220, 1–16.

to ne odobrava. Pravovjernik smatra bezbožnim i groznim reći da duša povezana s tijelom *ne trpi* miješanje, a da božanstvo Gospodara svega povezano s tijelom *trpi* miješanje. Ako se govori o jednoj naravi nakon sjedinjenja, onda to daje povoda da se misli kako su se slile one stvari koje se ne mogu stopiti i pomiješale one koje se ne mogu pomiješati. Nemoguće je, dakle, za Teodoreta miješanje Boga i tijela. Teodoret naglašava da je Kristovo božanstvo i tijelo *beskonačno časnije, časnije u velikoj i beskonačnoj mjeri*, od duše i tijela.[100]

Skupljač također izbjegava riječ *miješanje*, ali odbija govoriti o dvjema naravima, jer to za njega znači uvođenje dvaju Sinova. Pravovjernik smatra bezbožnim i *miješanje* i *rastavljanje* dviju naravi. Dokazuje Skupljaču iz Pisma kako je heretika Arija, Eunomija, Apolinarija i ostale moguće samo pobiti razlikovanjem naravi i njihovih vlastitosti, razlikovanjem teološkog i ekonomijskog govora, razlikovanjem stare i nove ekonomije (Mt 26, 39; Iv 12, 27; Post 3, 8; 18, 21; 22, 12; Iv 10, 18; 12, 27; Mt 26, 38; Dj 2, 31; Ps 16, 10; Iz 1, 13–14; Dan 9, 18; Iz 58, 14; Ps 119, 73; Lk 2, 40; 2, 52). Argumentirajući iz Pisma protiv heretika Skupljač je sam bio prisiljen razlikovati naravi i njihove vlastistosti. Zato Pravovjernik priznaje da se Skupljač u tome pokazao braniteljem istinitih dogmi, tj., Pravovjernikovih dogmi. Skupljač odgovara da on ne navješćuje dva Sina, jer ne govori o dvjema naravima nakon sjedinjenja. Za Skupljača navješćuje dva Sina onaj koji govori o dvjema naravima nakon sjedinjenja.[101]

Nakon navedenog Pravovjernik pita Skupljača na koji način on govori "*o jednoj naravi nakon sjedinjenja: da je jedna nastala iz dviju ili da je jedna ostala a druga da je razorena?*"[102] Skupljač odgovara da je božanstvo nakon sjedinjenja upilo čovještvo onako kako more upija kap meda. Pravovjernik uzvraća da nije čudno da "*srodne naravi podnose izmiješanost i da jedna drugu umanjuje*"[103] kao što je slučaj s morem i medom. Ali kod sjedinjenja Boga i čovjeka razlika je beskonačna: "*Ali ovdje je razlika beskonačna i tolika da se ne može pronaći*

[100] Na istom mj., 220, 17–32.
[101] Na istom mj., 220, 33–34 do 228, 1–14.
[102] Na istom mj., 228, 15–19.
[103] Na istom mj., 228, 20–35; 230, 1–3.

nijedna slika istine".[104] Prema tome Teodoret tvrdi da u stvorenom svijetu ne može naći nijedno sjedinjenje koje bi moglo biti *slika istine*, tj. slika sjedinjenja između Boga i čovjeka u Kristu. Pravovjernik pokazuje kako se mnoge stvari u stvorenom svijetu ne miješaju kada se sjedinjuju, nego ostaju neoštećene, kao npr. kada se svjetlo sjedinjuje sa zrakom, željezo s vatrom. Iz toga Pravovjernik zaključuje: ako postoji nepomiješano spajanje među tijelima, onda je očito ludost zastupati "*miješanje kod naravi, koja se ne može oštetiti i promijeniti u drugo, i zamisliti propast uzete naravi, i to naravi koja je uzeta radi dobročinstva roda*".[105]

U daljnjoj raspravi Skupljač kaže da on ne zagovara "*razaranje uzete naravi, nego njezinu promjenu u bit božanstva*".[106] Pravovjernik dokazuje da ljudska narav nije izgubila svoju ljudsku ograničenost nikada. Sjedinjenje se dogodilo u začeću, a nakon začeća bio je plod u utrobi, bio je rođeno dijete, obrezan je, napredovao u dobi i mudrosti, spavao i umarao se, što znači da nakon sjedinjenja čovještvo nije izgubilo svoju ljudsku narav. Skupljač na to uzvraća da se tijelo nakon uskrsnuća promijenilo u narav božanstva. Pravovjernik dokazuje iz Pisma da je narav tijela ostala i nakon uskrsnuća (Lk 24, 38–39; Mk 12, 25; Dj 1, 14; 10, 41; 1 Kor 15, 42–44), jer je Gospodin nakon uskrsnuća uzeo hranu i pokazao učenicima ruke i noge i rupe od čavala. Tim je pokazao istinitim uskrsnuće tijela onima koji to ne priznaju. Skupljač odgovara: ako dopustimo da je Gospodin nakon uskrsnuća uistinu jeo, onda bi to značilo da svi ljudi nakon uskrsnuća uzimaju hranu. Pravovjernik uzvraća da je Spasitelj to učinio *po izvjesnoj ekonomiji*, a ono što "*je učinio po izvjesnoj ekonomiji nije pravilo i određenje naravi*".[107]

Pravovjernik dokazuje da je Spasitelj "*i neke druge stvari učinio po ekonomiji*"[108], koje uopće ne odgovaraju naravi dotičnih ljudi. Kada Gospodin uskrisuje tijela, on im time daje neraspadljivost, netrpljivost i besmrtnost. Inače su tijela po svojoj naravi raspadljiva, trpljiva i smrtna. Skupljač misli da tijela mijenjaju svoju bit ako nakon uskrsnuća

[104] Na istom mj., 230, 3–6.
[105] Na istom mj., 230, 7–36; 232, 1–12.
[106] Na istom mj., 232, 14–15.
[107] Na istom mj., 232, 16–34 do 236, 1–26.
[108] Na istom mj., 236, 24–26.

postaju neraspadljiva, netrpljiva i besmrtna. Pravovjernik odgovara da narav tijela ostaje, ali se njegova raspadljivost mijenja u neraspadljivost. Tako i zdravo i bolesno tijelo nazivamo tijelom. Zato bit tijela ostaje, a bolest i zdravlje su akcidenti, tj. pridolaze i odlaze, kao što raspadljivost i neraspadljivost pridolaze i odlaze. I Gospodnje je tijelo nakon uskrsnuća sačuvalo svoju prijašnju ograničenost.[109]

Skupljač sada tvrdi da se Gospodinovo tijelo promijenilo u narav božanstva nakon uzimanja u nebo. Pravovjernik iz Pisma dokazuje da je i u nebu Božja narav neograničena, a ljudska ograničena (Dj 17, 31; Mt 26, 64; Zah 12, 10; Dj 7, 56; Fil 3, 20–21; Rim 8, 17; Mt 5, 14; 13, 43); neograničena narav je nevidljiva, a ograničena vidljiva. Pismo naime kaže da će tijela svetih biti suobličena Gospodnjem tijelu: "*Nije se, dakle, Gospodinovo tijelo promijenilo u drugu narav, nego je ostalo tijelo, ispunjeno i božanskom slavom i šalje božanske zrake svjetlosti, njemu će se suobličiti tijela svetih*". Gospodnje tijelo, prema tome, zadržava svoju vlastitu bit i tijela svetih svoju vlastitu bit.[110]

Da se Gospodnje tijelo nije promijenilo u narav božanstva, Pravovjernik dokazuje na temelju Euharistije. U Euharistiji su otajstveni simboli simboli (znakovi) Gospodnjeg tijela i krvi. Oni su, dakle, znakovi (tipovi, slike) istinitog Gospodnjeg tijela. Božanska otajstva ne mogu biti znakovi i slike ako ne postoji arhetip, tj. Gospodnje tijelo. Skupljač, naprotiv, na temelju Euharistije dokazuje promjenu Gospodnjeg tijela u božansku narav. On kaže da se simboli: kruh i vino, nakon posvećenja nazivaju tijelom i krvi Kristovom, što dokazuje da se oni nakon posvećenja mijenjaju u nešto drugo, "*tako se i Gospodnje tijelo nakon uzašašća promijenilo u božansku bit*".[111] Pravovjernik odgovara da otajstveni simboli poslije posvećenja ne odstupaju od svoje vlastite biti, ostaju ono što su bili i postaju ono u što se vjeruje da su: tj. Gospodnje tijelo i krv. I Gospodnje tijelo nakon uskrsnuća zadržaje svoju bit i postaje besmrtno, "*jače od raspadljivosti i dostojno sjedišta s desne, i njemu se klanja svako stvorenje, jer se naziva tijelo Gospodnje naravi*".[112]

[109] Na istom mj., 236, 27–33 do 240, 1–17.
[110] Na istom mj., 240, 18–33; 242, 24–27.
[111] Na istom mj., 244, 24–26.
[112] Na istom mj., 246, 19–24.

Skupljač ponovno tvrdi da otajstveni simbol mijenja prijašnji naziv i naziva se Gospodnjim tijelom, što je za njega dokaz da su simboli: kruh i vino, promijenili svoju bit u nešto drugo, u Gospodnje tijelo. Zato i Krista nakon uzašašća treba zvati Bogom, a ne tijelom, jer se njegovo tijelo promijenilo u božansku bit. Pravovjernik odgovara da je Gospodin nazivao sebe ne samo tijelom nego i kruhom života i mi njegovo tijelo nazivamo božanskim, životvornim i Gospodnjim, "*naučavajući da ono nije tijelo nekog općeg čovjeka, nego našeg Gospodina Isusa Krista, koji je Bog i čovjek*", takav je bio, takav jest i takav ostaje u vjekove: "Jer Isus Krist je isti jučer i danas i u vjekove" (Heb 13, 8).[113]

Skupljač se na koncu slaže s Pravovjernikom i želi znati jesu li sveti oci u svojim spisima razlikovali naravi. Pravovjernik kao potvrdu donosi cijeli florilegiji iz otaca. Citira sv. Ignacija Antiohijskog, Ireneja Lionskog, sv. Hipolita, sv. Eustatija Antiohijskog, sv. Atanazija Ikonijskog, Teofila Aleksandrijskog, sv. Ivana, sv. Flavijana Antiohijskog, Antioha Ptolemaidskog, sv. Hilarija, sv. Augustina, Severijana Gabalskog, Atika Carigradskog, Ćirila Aleksandrijskog i heretika Apolinarija. Skupljač pita zašto je Apolinarije, koji je prvi uveo miješanje, postavio toliku razliku u riječima. Pravovjernik odgovara da snaga istine prisiljava i njezine žestoke protivnike da se slože s njezinim riječima. Skupljač i Pravovjernik žele se najprije odmoriti i onda započeti razgovor o Gospodinovoj netrpljivosti.[114]

Sažetak

U Prvom dijalogu je istaknuto da Riječ nije promijenila svoju bit, da je ostala *bitno različita* kada se utjelovila. U Drugom dijalogu sugovornici se slažu da pod *tijelom* treba razumjeti i *tijelo i dušu*, *potpunu* ljudsku narav. Riječ je uzela *potpuni lik sluge*, tj. cijelu ljudsku narav i tu narav učinila svojom slikom. Da bi spasila cijelog čovjeka, Riječ je uzela cijelog čovjeka i učinila ga svojom slikom, tj. Božjom slikom, i to savršenijom Božjom slikom. Božja slika u drugom čovjeku je savršenija od Božje slike u prvom čovjeku, što znači da je stvaranje drugog čovjeka u Kristu savršenije od stvaranja prvog čovjeka. Naglasak je,

[113] Na istom mj., 246, 25–32; 248, 1–4.
[114] Na istom mj., 248, 4–30 do 316, 1–32.

prema tome, na potpunosti ljudske naravi i time na potpunosti božanske naravi, jer neki heretici zastupaju miješanje dviju naravi. Misle da se dijelovi božanske i ljudske naravi mogu miješati. Zaboravljaju da je Bog Riječ *nepomješiva.*

Budući da Krist ima dvije naravi, treba ga nazivati i jednim i drugim: i Bogom i čovjekom, a ne samo polazeći od bolje naravi, jer Pismo kod *naravnog* sjedinjenja i kod sjedinjenja stvorenih bića imenuje biće polazeći od manje i više vrijedne naravi. Takvo pravilo vrijedi neusporedivo više kada se radi o sjedinjenju iz *slobode*, iz Božje ljubavi, tj. o sjedinjenju Stvoritelja (Boga) i stvorenja (čovjeka). Samo se imenovanjem jedne i druge naravi mogu pobiti heretičke dogme. Ako Skupljač imenuje Krista polazeći samo od vrednije naravi, tj. od božanstva, onda neće Krista nazivati ni raspetim ni uskrslim od mrtvih. Na taj način će zanijekati spasonosne patnje i dokinuti spasenje. Najsavršeniji vjernici nazivaju Krista Bogom i čovjekom, kako to svjedoči Pismo. Kao što je Stari zavjet slika i tip Novoga, tako je i Melkisedek slika i tip Krista. Ono što nadilazi ljudsku narav, kada Pismo govori o Melkisedeku, odgovara Spasitelju po *naravi i istini*, a Melkisedeku kao slici i tipu. Krist je svećenik po redu Melkisedekovu, jer je kao čovjek jednak Melkisedeku. Ne treba Krista zvati čovjekom samo prije patnje, nego i poslije patnje i uskrsnuća, jer to čine Apostol i sam Gospodin, kako se vidi iz Pisma. Ne postoje *dvije naravi prije sjedinjenja*, nego samo *jedna narav*, jer se sjedinjenje podudara sa stvaranjem ljudske naravi. Samo je, dakle, božanska narav Riječi postojala prije sjedinjenja ili učovječenja. Sjedinjenje nije sjedinjenje dviju rastavljenih naravi. Zato se ne može govoriti o sjedinjenju iz *dviju naravi*, jer tek nakon sjedinjenja dolikuje govoriti o dvjema naravima: o onoj koja je uzela i onoj koja je uzeta. Sjedinjenje Boga i čovjeka u Kristu je "neizrecivo, nedokučivo i nadilazi svaki razum". U tom sjedinjenju su obje naravi nakon sjedinjenja ostale potpune, drukčije rečeno, nisu se pomiješale. U tom se sjedinjenju naglašava *potpunost* i jedne i druge naravi, isključuje se, dakle, miješanje.

Za Skupljača govoriti o dvjema naravima nakon sjedinjenja znači dijeliti Jedinorođenca u dva Sina. Pravovjernik dokazuje da razlikovanje ne uključuje dijeljenje, jer razlikujemo u jednom čovjeku dušu i tijelo, ali ga time ne dijelimo na dva. Ako je tako kod prirodnog sjedinjenja, kod sjedinjenja u stvorenom svijetu, ako kod čovjeka vlastitosti duše i

tijela ostaju sačuvane, onda to neusporedivo više vrijedi za sjedinjenje između Boga i čovjeka (Stvoritelja i stvorenja) u Kristu. Sjedinjenje u Kristu nije prirodno sjedinjenje, jer se sjedinjenje u Kristu dogodilo iz vrhunske Božje slobode i Božjeg čovjekoljublja, iz potpno bezuvjetne, nezaslužene i bezgranične ljubavi. Bezbožno je zagovarati bilo *miješanje* bilo *rastavljanje* dviju naravi u Kristu.

Govoriti o jednoj naravi nakon sjedinjenja za Pravovjernika znači dvoje: ili je jedna narav nastala iz dviju ili je jedna ostala, a druga razorena. Skupljač misli da je božanska narav nakon sjedinjenja upila čovještvo kao more kap meda. Pravovjernik odgovara: ako postoji nepomiješano sjedinjenje među stvorenim stvarima, onda je očito ludost zastupatii miješanje kod nestovrene naravi ili zastupati propast uzete naravi, koja je uzeta radi doborčinstva ljudskog roda. Skupljač na koncu zagovara promjenu uzete naravi u bit božanstva. Pravovjernik dokazuje da se tijelo nije nikada promijenilo u bit božanstva, ni nakon uskrsnuća. Narav (bit) tijela ostaje i nakon njegova uskrsnuća i uzimanja u nebo, ali se njegova raspadljivost mijenja u neraspadljivost.

Postoji korespodencija između kristološkog, euharistijskog i svetopisanskog jedinstva. Gospodnje se tijelo nije nakon sjedinjenja – ni nakon uskrsnuća ni nakon uzimanja u nebo – promijenilo u bit božanstva; tako ni otajstveni simboli nakon posvećenja ne odstupaju od svoje biti, ostaju onim što su bili i postaju onim što se vjeruje da jesu: Gospodnje tijelo i krv. Tako i starozavjetna ekonomija ima svoju samostojnost, ali je istodobno i slika (tip) više (novozavjetne) ekonomije. Da se Gospodnje tijelo nije promijenilo u bit božanstva, potvrđuju također sveti oci i heretik Apolinarije.

Bitnu misao Drugog dijaloga možemo sažeti na sljedeći način. Obje su naravi u kristološkom jedinstvu ostale potpune, sačuvale su svoje vlastitosti i svoje djelovanje. Ako one ne bi ostale potpune, to bi značilo da se dogodilo miješanje, što je nemoguće za *nepomješivu* Božju narav. Nisu prije sjedinjenja postojale dvije naravi, nije, dakle, sjedinjenje nastalo iz dviju naravi, jer bi i to uključivalo miješanje dviju naravi. Prije sjedinjenja je postojala samo narav Božje Riječi. Nije ljudska narav nakon sjedinjenja razorena, pretvorena u Božju bit, jer bi i to uključivalo miješanje *bitno različitih* naravi: nestvorene (Božje) i stvorene (ljudske) naravi.

Na kraju treba reći da je Teodoret u Drugom dijalogu najprije govorio o trinitarnim herezama braneći jedinstvo i razliku u Trojstvu, dokazujući da je božanska *bit jedna* i uvijek *potpuna* (neokrnjena) i da tri božanske osobe participiraju na istoj božanskoj biti. Nakon toga je dokazao jedinstvo i razliku kod ljudi, tvrdeći da je ljudska bit *jedna* i *potpuna* (da čovjek ima jednu, a ne dvije duše) i da su svi ljudi sudionici iste ljudske biti. U kristološkom jedinstvu božanska je bit ostala *potpuna* i ljudska je bit ostala *potpuna*. U Prvom dijalogu je istaknuto da su u kristološkom jedinstvu božanska i ljudska bit *bitno* (beskonačno) različite, a u Drugom da su obje biti ostale u kristološkom jedinstvu potpune.

Treći dijalog: Netrpljiva

U Prvom dijalogu je dokazano da se Riječ utjelovila tako što se nije promijenila u tijelo, tako što je ostala *bitno različita* od tijela, u Drugom da je Riječ nakon sjedinjenja s tijelom ostala *potpunom* i da je ljudska narav ostala *potpunom*, da se dvije naravi nisu ni na koji način pomiješale. U Trećem dijalogu Pravovjernik želi dokazati da je Riječ pri sjedinjenju bila netrpljiva i da je nakon sjedinjenja ostala netrpljiva. Pravovjernik ističe da je rasprava o trpljenju najkorisnija, jer govori o trpljenju koje je izvor našeg spasenja.[115]

Skupljač tvrdi: Riječ je uzela tijelo da po trpljivom tijelu podnese patnju, a Pravovjernik odgovara da je Riječ po svojoj naravi netrpljiva. Da je po naravi bila trpljiva, bilo bi uzimanje trpljivog tijela suvišno. Ona narav koja je besmrtna nije podložna smrti ni onda kada se sjedini sa smrtnom naravi. Pravovjernik to dokazuje Skupljaču na primjeru ljudske naravi koja se sastoji od duše i tijela. Tijelo je smrtno, a duša besmrtna. Iako je duša povezana s tijelom, ona u smrti ostaje besmrtna. Ako to vrijedi za dušu koja je *stvorena*, onda neusporedivo više vrijedi za Riječ koja *nije stvorena*, nego je Stvoritelj svega. Ni oni koji su počinili najveće grijehe ne mogu biti podložni smrti, ako imaju besmrtnu narav, kao što je slučaj s đavolom. Skupljač odgovara da je Bogu sve moguće, a Pravovjernik mu dokazuje iz Pisma kako je Bogu mnogo toga nemoguće. Nemoguće mu je ono što se protivi njegovoj naravi. Strano je npr. Bogu griješiti. Pravovjernik se čudi Skupljaču što on prihvaća sve Božje vlastitosti, ali ne prihvaća Božju besmrtnost i netrpljivost.[116]

[115] Na istom mj., 320,3–10.
[116] Na istom mj., 320,19 do 334,14.

Pravovjernik u daljnjem dokazivanju naglašava da je ono Božje *ne moći* dokaz Božje moći, ne nemoći. Da onaj koji je dobar ne može postati zao, označuje njegovu prekomjernu dobrotu. Da onaj koji je istina ne može postati laž, ne pokazuje Božju nemoć, nego potpunu moć, o čemu svjedoči Pismo (Heb 6,18; 2 Tim 2,11–13): "*Nemoć, dakle, promjene na gore dokazuje veličinu moći*".[117] Za Pravovjernika je naš Gospodin Isus Krist kao čovjek podnio patnju, a kao Bog je ostao moćniji od patnje.[118]

Skupljač iznosi kako Pismo kaže da je Božji Sin trpio, a Pravovjernik odgovara da Pismo to čini zato "*jer je tijelo koje je trpjelo bilo njegovo tijelo*".[119] Pismo kada govori o Izakovoj sljepoći ne spominje tijelo, nego jednostavno govori o slijepom Izaku, niti je reklo, kada govori o vidiocima i motriteljima, da njihove duše ne vide, nego je spomenulo njihove osobe. Pravovjernik naglašava kako mi ljudi koji istražujemo smisao riječi razlikujemo koje su vlastitosti duše, a koje tijela. Skupljač se s time slaže, jer nas je Bog stvorio razumnima. Zato Pravovjernik želi spoznati, kada je riječ o Spasitelju, što odgovara njegovu božanstvu, a što njegovu čovještvu. Skupljač misli da će tim razlikovanjem Pravovjernik razriješiti jedinstvo. Pravovjernik odgovara: ako nismo razlikovanjem duše i tijela razriješili prirodno jedinstvo duše i tjela kod čovjeka, to neusporedivo više vrijedi za kristološko jedinstvo, u kojem je razlika tolika kolika je između vremenitog i vječnog, između stvorenja i Stvoritelja.[120]

Pravovjernik dokazuje Skupljaču da nam spasenje nije pribavilo tijelo pukog čovjeka, nego tijelo našeg Gospodina Isusa Krista, jedinorođenog Božjeg Sina. Skupljač opet razlikovanje tijela i božanstva u Kristu smatra rastavljanjem tijela od božanstva. Pravovjernik pokazuje kako Pismo i jedne i druge vlastitosti (božanske i ljudske) pripisuje istoj Kristovoj osobi (a Pismo ne laže), onda treba vidjeti na koji se način i jedne i druge vlastitosti pripisuju istoj osobi. Ako prihvaćamo sjedinjenje u Kristu, onda svakoj naravi treba pripisati njezine vlastitosti, a Kristovoj osobi i jedne i druge vlastitosti zbog sjedinjenja. Skupljač

[117] Na istom mj., 334,15 do 336,12.
[118] Na istom mj., 336,13 do 338,7.
[119] Na istom mj., 338,8–10.
[120] Na istom mj., 338,11–342,12.

prihvaća takvo razlikovanje, ali naglašava da time nije Jednog podijelio u dva Sina. I ponovno tvrdi da nas Pismo nije naučilo razlikovati te vlastitosti. Pravovjernik dokazuje kako se u Pismu kaže da je Stjepan pokopan, Jakov, Abraham, Sara, Izak, Rebeka, Lea, što znači da Pismo nije spominjalo tijelo nego osobu, a mi razlikujemo ono što je pokopano (to je tijelo) od onog što nije pokopano (to je besmrtna duša). To neusporedivo više vrijedi kada Pismo govori o patnji Božjeg Sina. Tu je, dakle, razlikovanje neusporedivo potrebnije.[121]

Pravovjernik navodi kako se Stvoritelj smilovao ljudskoj naravi, koja je bila zarobljena, kako je po tijelu pribavio uskrsnuće tijelima i kako je po smrtnoj naravi razorio moć smrti. Zato je uzeo prvijenca od onih koji su bili podložni smrti, sačuvao ga neokaljanim i bez grijeha. Iako je prvijenac bio bez grijeha, on je bio kažnjen smrću koja je kazna za grijeh, bio je, dakle, nepravedno kažnjen smrću. Zbog pretrpljene nepravde Bog ga je oslobodio od smrti i tako razorio vladavinu đavla i moć smrti. Kao što su grijehom jednog čovjeka (Adama) svi postali zarobljenici smrti, tako su posluhom jednog čovjeka svi ljudi postali opravdani, tj. oslobođeni od smrti. Po Adamovu grijehu ljudska je narav (ono što je zajedničko svim ljudima) dobila ropstvo, a po Kristovu posluhu slobodu. Vladavina je smrti dokinuta *pravedno* jer je novi čovjek pobijedio starog napasnika. Novi je čovjek nepravedno osuđen na smrt i zato ga je Bog oslobodio od smrti. Time je oslobođen i ljudski rod, tj. ljudska narav. Uzeta je, dakle, narav bila opravdana, to je bila njezina bitka, njezino trpljenje, njezina smrt, njezino uskrsnuće. To je ujedno i pobjeda svih onih koji su sudionici te oslobođene naravi. Kada to pripisujemo uzetom čovještvu, ne rastavljamo ga od božanstva.[122]

Skupljač unatoč Pravovjernikovim dokazima tvrdi da Apostol govori kako Bog nije poštedio svoga Sina. Želi, dakle, patnju pripisati Sinu, tj. božanskoj naravi. Pravovjernik navodi primjer iz Starog Zavjeta: Abrahamovo žrtvovanje Izaka. Ono "ne poštedje" pripisano je Abrahamovoj spremnosti, što znači da se kod tumačenja Abrahamove žrtve Skupljač ne drži slova, nego traži smisao. To još više mora vrijediti kada je riječ o Kristovoj žrtvi. Ako je u *tipu*, dakle, u *Abrahamovoj*

[121] Na istom mj., 342,13–21.
[122] Na istom mj., 342,22 do 356,29.

žrtvi naglašena netrpljivost božanstva, to neusporedivo više vrijedi za *istinu*, dakle, za *Kristovu žrtvu* na križu. Pri tom Pravovjernik ističe da Kristovu osobu shvaćamo *nedjeljivom* i znamo Istoga kao Boga i čovjeka. Kao što u Abrahamovoj žrtvi njegov sin Izak i ovan predoznačuju dvije Spasiteljeve naravi, tako se to događa i u drugim mojsijevskim žrtvama Staroga zavjeta. Npr. dva jarca koji se prinose, od kojih se jedan kolje, a drugi pušta, predoznačuju dvije Spasiteljeve naravi: onaj otpušteni netrpljivog božanstva, a zaklani narav trpljivog čovještva.[123]

U daljnjoj raspravi Skupljač kaže kako nas spominjanje dvaju jaraca priprema na postojanje dviju osoba u Kristu. Pravovjernik mu odgovara kako u jednom jarcu nije bilo moguće pretkazati i jedno i drugo: trpljivost čovještva i netrpljivost božanstva. Zbog toga su uzeta dva za označavanje dviju naravi. Isto je tako kada se prinose dvije čiste ptice. Skupljač unatoč tomu želi opet pripisati patnju Gospodinu, tj. božanskoj naravi, jer je anđeo rekao Mariji: "Vidite gdje je ležao Gospodin". Pravovjernik odgovara da i mi ljude u grobovima nazivamo imenom osobe, iako znamo da se u grobovima ne nalaze duše, nego tijela. Anđeo je nazvao tijelo Gospodinom, tj. imenom osobe, jer i mi tako običavamo govoriti. U tom je smislu i Apostol rekao da je *Krist* umro za naše grijehe, iako znamo da je tijelo umrlo i pokopano.[124]

Apostol govori o uskrsnuću tijela onima koji to niječu, jer tijelu pripada patnja, smrt i uskrsnuće. Gospodnje je uskrsnuće pretpostavka uskrsnuća sviju. Kada govori o Kristovu uskrsnuću, misli na uskrsnuće njegova tijela. Pošto Pravovjernik tijelu pripisuje patnju i uskrsnuće, Skupljač mu prigovara da na taj način Krista proglašava samo čovjekom. Pravovjernik odgovara da Krist nije samo čovjek nego i vječni Bog, ali je trpio kao čovjek, a ne kao Bog. Skupljač ne želi reći da je Gospodnje tijelo umrlo nego da je Božja Riječ umrla po tijelu. Za Pravovjernika ne može ni na koji način umrijeti onaj koji je po naravi besmrtan. Slaže se da se može reći da je Krist trpio za nas po tijelu, jer se tako govori u Pismu. Ime *Krist* označuje Božju Riječ koja se učovječila, a *Božja Riječ* označuje narav, koja je prije svijeta, nadvremena i netjelesna. Da bi to objasnio, Pravovjernik izlaže nauku o Presvetom Trojstvu: o odnosu Oca, Sina (Riječi) i Duha. Ističe: kao što se ne može

[123] Na istom mj., 356,30 do 362,18.
[124] Na istom mj., 366,19 do 370,14.

reći da je Pavlova duša umrla po tijelu, tako se ne može reći da je Bog Riječ umrla po tijelu. Tako ispada da je za Skupljača duša besmrtna, a da narav Božje Riječi nije besmrtna. Nitko razborit ne može tvrditi da je ono što je po naravi netrpljivo trpjelo.[125]

Skupljač ponovno tvrdi da je Bog – iako je besmrtan – nakon utjelovljenja iskusio smrt. Pravovjernik uzvraća da je to bezbožnost, a Skupljač onda kaže da je božanska narav *sutrpjela po tijelu*. Pravovjernik dopušta da duša sutrpi s tijelom, ali ne božanska narav. Nije božanska narav umjesto duše bila povezana s tijelom da bi ona sutrpjela. Riječ je uzela tijelo i razumnu dušu i duša je sutrpjela s tijelom. Riječ je uskrisila svoje vlastito tijelo nakon njegove smrti.[126]

Pravovjernik naglašava kako se u Pismu trpljenje pripisuje Gospodnjem tijelu, a ne njegovu božanstvu. Gospodin kaže: "Kruh koji ću dati, tijelo je moje – za život svijeta". Zatim: "Ovo je tijelo moje koje se za vas predaje". Tijelo je prikovano na križ i nakon uskrsnuća Gospodin je svojim učenicima pokazao svoje tijelo. Jasno je, dakle, da je tijelo bilo uskrišeno. Ono je trpjelo, umrlo i bilo uskrišeno. Ono čemu pripada patnja, njemu pripada i smrt i uskrsnuće. To se, dakle, sve odnosi na tijelo. Skupljač ponovno ističe kako u Pismu stoji: "Da su je upoznali, ne bi Gospodina slave razapeli". Ta rečenica – kaže Pravovjernik – ne pripisuje patnju božanstvu Riječi. Zato treba otkriti skriveni smisao. Slažu se obojica da je sveto i pobožno razviti ono što je napisano i otkriti skriveni smisao. Kao primjer Pravovjernik navodi kako Pavao naziva Jakova Gospodinovim bratom. On je brat Gospodina po čovještvu, a ne po božanstvu, jer Jedinorođenac nema brata. Na taj je način Pravovjernik prisilio Skupljača – koji inače odbacuje razlikovanje – da prihvati *razlikovanje*.[127] Pravovjernik ističe kako razlikovanjem spoznajemo na koji je način Isti i Božji Sin i Čovječji Sin: "*I pobožnim razlikovanjem riječi nalazimo da su suprotnosti u skladu*".[128]

Pravovjernik tumači gore spomenutu rečenicu na sljedeći način. Da su upoznali božansku narav, ne bi Gospodina slave razapeli. Razapeli

[125] Na istom mj., 370,15 do 380,8.
[126] Na istom mj., 380,9 do 382,22.
[127] Na istom mj., 382,23 do 394,30.
[128] Na istom mj., 394,31.

su, dakle, onu narav koju su upoznali, a to je ljudska narav: "*Jer nisu upoznali božansku narav, raspeli su ljudsku narav*".[129]

Nakon svega navedenog Skupljač tvrdi kako oci u Niceji govore da je Jedinorođenac, koji je istobitan Ocu, trpio i bio razapet. Pravovjernik odgovara kako Oci nakon izlaganja vjere u Oca nisu odmah rekli da vjeruju i *u Božjeg Sina*, što bi bilo veoma dosljedno. Oni su htjeli sjediniti *teologiju i ekonomiju*, nisu htjeli jedno nazvati osobom božanstva a drugo osobom čovještva, nego su dodali da treba vjerovati u *našega Gospodina Isusa Krista, Sina Božjega.* A Bog Riječ je nazvana Kristom nakon učovječenja. Kristu odgovaraju i jedne i druge vlastitosti. Iz samog simbola vjere vidimo koje vlastitosti odgovaraju njegovu božanstvu, a koje njegovu čovještvu. Nicejski koncil anatematizira one koji kažu da je Božji Sin promjenjiv i pretvoriv u drugo.[130]

Na navedeno Skupljač odgovara kako kod nicejskih otaca nije govor o promjeni i pretvaranju u drugo. Pravovjernik odgovara: "*Što je drugo patnja nego promjena i pretvaranje u drugo?*"[131] Ako je bio prije utjelovljenja netrpljiv, a poslije utjelovljenja trpljiv, onda je to dokaz da se promijenio. Ako je prije učovječenja bio besmrtan, a poslije učovječenja smrtan, onda je to opet dokaz da se promijenio. Nakon toga Skupljač iznosi zbirku citata svetih otaca koji trpljenje pripisuju Gospodnjem tijelu, a ne njegovu božanstvu. To su sljedeći oci: sv. Ignacije Antiohijski, Irenej Lionski, sv. Hipolit, sv. Eustatije Antiohijski, sv. Atanazije Aleksandrijski, sv. Damaz, sv. Ambrozije, sv. Bazilije, sv. Grgur Nazijanski, sv. Grgur iz Nise, sv. Amfilohije Ikonijski, sv. Flavijan Antiohijski, Teofil Aleksandrijski, Gelazije, sv. Ivan, Severijan Gabalski, nakon citata iz otaca slijede citati iz djela dvojice heretika: Apolinarija i Pavla Emezanskog.[132]

Sažetak

U Trećem dijalogu Teodoret dokazuje da su obje naravi u Kristu sačuvale svoje vlastitosti i svoje djelovanje. Božanska je narav netrpljiva,

[129] Na istom mj., 396,9–10.
[130] Na istom mj., 396,11 do 398,33.
[131] Na istom mj., 398,34–35.
[132] Na istom mj., 400,36 do 448,14.

a ljudska je trpljiva. Skupljač se boji razlikovati što pripada jednoj, a što drugoj naravi, jer misli da razlikovanjem uvodi umjesto jednog dva Sina. Pravovjernik pokazuje da razlikovanje ne uključuje rastavljanje. Ako je *stvorena* duša po naravi besmrtna i ne umire, onda to neusporedivo više vrijedi za Božju narav koja je *nestvorena*. Svi koji imaju besmrtnu narav ne mogu biti podložni smrti. Božja narav je nemoćna činiti zlo, ali takva nemoć je upravo dokaz Božje moći. Iako Pismo često spominje osobe, a ne njihova tijela, tako i Kristovu osobu, a ne njegovo tijelo, mi kao razumni ljudi istražujemo smisao riječi i razlikujemo što odgovara Kristovoj božanskoj, a što čovjekovoj naravi. Kada razlikujemo dušu i tijelo u čovjeku i njihove vlastitosti, ne rastavljamo jedinstvo, ne rastavljamo jednog čovjeka na dva, ne rastavljamo to *prirodno* jedinstvo. To neusporedivo više vrijedi za *kristološko* jedinstvo, jer je u kristološkom jedinstvu najveća razlika između onih koji su sjedinjeni, to je razlika između stvorenja i Stvoritelja.

Kada patnju pripisujemo Kristovu tijelu, mi tada ne rastavljamo tijelo od božanstva i svjesni smo da nam je spasenje pribavilo ne tijelo pukog čovjeka, nego tijelo našeg Gospodina Isusa Krista. Pošto u čovjeku, tj. u prirodnom jedinstvu, razlikujemo dušu i tijelo i njihove vlastitosti, to treba neusporedivo više činiti kada je riječ o jedinstvu između Boga i čovjeka, Stvoritelja i stvorenja. Bog je htio pomoći ljudskom rodu na *pravedan* način. Stvorio je čovjeka i istodobno ga sa sobom sjedinio i dopustio da taj čovjek pobijedi napasnika, kojemu je podlegao prvi čovjek. Tako je po prvom čovjeku došla smrt, a po novom čovjeku život; po prvom ropstvo, a po novom sloboda. Pobjeda novog čovjeka je ujedno pobjeda svih sudionika njegove naravi.

Skupljaču koji želi patnju pripisati božanstvu, Pravovjernik odgovara da Skupljač u tumačenju Abrahamova žrtvovanja Izaka, koje je *tip* Kristove žrtve, ne pripisuje trpljenje božanstvu. To nepripisivanje trpljenja božanstvu mora neusporedivo više vrijediti za Kristovu žrtvu, koja je *istina* (ispunjenje) svih starozavjetnih žrtava, jer starozavjetne žrtve pretkazuju Kristove dvije naravi. Smisao Pravovjernikova dokazivanja jest pokazati da se suprotnosti slažu, jer razlikovanjem uviđamo kako je Isti netrpljiv i trpljiv. Razlikovanjem, dakle, ne tvrdimo proturječne stvari, nego pokazujemo "*da su suprotnosti u skladu*".[133]

[133] Na istom mj., 394,31.

I u Trećem dijalogu postoji korespondencija između kristološkog, euharistijskog i svetopisamskog jedinstva. Nijedno od tih jedinstava ne ukida razliku, jer gdje je razlika, tu je jedinstvo. To je dvoje za Teodoreta nerastavljivo. Trpljenjem, koje pripada vidljivoj naravi, naglašena je razlika. Ona narav koja je trpjela ona je i umrla, a Bog je tu umrlu narav uskrisio. Time je naglašena razlika naravi, razlika njihovih vlastitosti i razlika njihovih djelovanja. Bog uskrisuje mrtve, a ne čovjek. Čovjek hoda i umara se, a ne Bog. Čovjek je podložan patnji i smrti, a ne Bog.

Kratko rečeno, u Trećem dijalogu Teodoret dokazuje da su obje naravi u Kristu sačuvale *svoje vlastitosti i svoje djelovanje*. Božja je bit netrpljiva i zato se Božjoj naravi ne može pripisati trpljenje, jer je trpljivost vlastitost stvorene naravi, tj. čovjeka. Trpljenje je važno, jer nas je Krist spasio svojim trpljenjem. Budući da je trpio kao čovjk, spasio nas je kao čovjek na *ontičoj* razini, a prije smo rekli da nas je kao Bog spasio na ontološkoj razini. Teodoret stalno naglašava da on razlikuje koje vlastitosti odgovaraju Bogu, a koje čovjeku, ali time ne rastavlja Boga od čovjeka. Potrebno je razlikovati vlastitosti i djelovanja da ne bismo upali u proturječja, da jednoj naravi (bilo ljudskoj ili božanskoj) pripisujemo protuslovne vlastitosti.

Na koncu treba naglasiti da je Teodoret u Trećem dijalogu ponovno branio jedinstvo i razliku u Trojstvu tako što je branio *vlastitosti i djelovanje* božanske naravi, zatim *vlastitosti i djelovanje* ljudske naravi. U kristološkom jedinstvu svaka je narav – i božanska i ljudska – sačuvala svoje vlastitosti i svoje djelovanje.

Silogistički dokazi

Sve tri dijaloga u *Eranistesu* Teodoret je na kraju *Eranistesa* pretvorio u silogizme, točnije rečeno, svoje strogo logičko dokazivanje u *Eranistesu* Teodoret je na kraju sažeo u silogizme. Temeljnu misao Prvog dijaloga dokazuje u dvanaest silogizama. Tim silogizmima Prvog dijaloga dao je naslov: *Bog Riječ je nepromjenjiva*[134], a znamo da Prvi dijalog ima naslov: *Nepromjenjiva* (misli na Riječ). Prema tome, time Teodoret jasno pokazuje da skupa obrađuje trinitarnu teolo-

[134] Na istom mj., 450,1.

giju i kristologiju, on kaže, teologiju i ekonomiju, jer je Bog Riječ za Teodoreta osoba Trojstva.

Bog Riječ je nepromjenjiva

U prvom silogizmu prva (univerzalna) premisa glasi: *Bit (narav) božanskih osoba Oca, Sina i Duha je nepromjenjiva*; druga (partikularna) premisa glasi: *Sin (Riječ) je božanska osoba, jedna osoba Trojstva*; zaključak glasi: *Bit (narav) Riječi je nepromjenjiva.* U drugom silogizmu tvrdi: Ako se Bog Riječ utjelovila tako što se promijenila, onda ona nije nepromjenjiva. Ako je promjenjiva, onda nije istobitna Ocu, onda, dakle, Riječ nema istu bit kao Otac, onda je druge (a ne iste) biti (što je svetogrđe). U trećem silogizmu kaže: Ako su Otac i Sin iste biti, ako se Sin svojim utjelovljenjem promijenio, onda je ista bit Oca i Sina promjenjiva (što je svetogrđe ne samo protiv Sina nego i protiv Oca).[135]

U četvrtom silogizmu Teodoret navodi kako evanđelist kaže: "Riječ je tijelom postala". Nužno je prihvatiti jedno od dvoga: ili prihvatiti da je postala tijelom tako što se promijenila u tijelo i tako odbaciti cijelo Pismo, ili prihvatiti da je ostala nepromjenjiva i da je uzela tijelo i tako prihvatiti svjedočanstva Pisma. U petom silogizmu je istaknuto da je evanđelist tijelo nazvao stanom: "Riječ je tijelom postala i nastanila se među nama". Postala je tijelom ne tako što se promijenila, nego tako što je stanovala u tijelu, dakle, u svom vlastitom stanu. U šestom silogizmu je naglašeno da je evanđelist protumačio samog sebe, jer je rečenici: "Riječ je tijelom postala", dodao rečenicu: "Nastanila se među nama".[136]

U sedmom silogizmu se tvrdi da je Riječ i nakon utjelovljenja ostala ono što je bila, ostala je Bog, što je jasno iz rečenice: "I vidjesmo slavu njegovu – slavu koju ima kao Jedinorođenac od Oca – pun milosti i istine". Iako je, dakle, Riječ bila pokrivena tijelom, bacala je zrake Očeve uzvišenosti. U osmom silogizmu je na temelju spomenute rečenice naglašeno zajedništvo Jedinorođenca s Ocem. I nakon utjelovljenja vidjelo se iz njegovih djela da je iste biti s Ocem.[137]

U devetom silogizmu istaknuto je da je Riječ uzela tijelo i dušu, a božanski evanđelist spominje samo tijelo, jer sa spominjanjem tijela

[135] Na istom mj., 450,2–19.
[136] Na istom mj., 450,20 do 452,6.
[137] Na istom mj., 452,7 do 454,2.

ide i pomisao na dušu, koja je s njim fizički (prirodno) povezana. U desetom silogizmu tvrdi se da je rečenica: "Riječ je tijelom postala" ne pokazatelj Božje promjene, nego Božjeg neizrecivog čovjekoljublja. Evanđelist je najprije rekao da je Riječ Stvoritelj svega, spomenuo je, dakle, Božju uzvišenost, koju ljudski um ne može shvatiti ni ljudski jezik izreći, i onda je rekao da je toliko uzvišeni Bog radi spasenja ljudi sebi stvorio tijelo. Spominjanjem tijela je bolje istaknuta neizmjernost Božje dobrote, Božjeg čovjekoljublja. U jedanaestom silogizmu je rečeno da Apostol naziva Krista Abrahamovim potomkom (sjemenom), što znači da je Riječ uzela (a ne se promjenila) Abrahamova potomka. U dvanaestom se silogizmu naglašava kako se Bog zakleo Abrahamu da će iz njegova potomstva po tijelu ustati Krist. Zakletva se pokazala istinitom, jer je Riječ uzela prvijenca iz Davidova potomstva.[138]

Sjedinjenje je nepomiješano

Teodoret je i Drugi dijalog *Eranistesa* sažeo u dvanaest silogizama i tom sažetku dao naslov *Sjedinjenje je nepomiješano.* U prvom silogizmu se ističe kako oni koji tvrde da je nakon sjedinjenja nastala jedna narav iz dviju naravi – iz božanstva i čovještva – niječu vlastitosti jedne i druge naravi i time niječu i jednu i drugu narav. Oni zastupaju miješanje dviju naravi, jer nakon sjedinjenja za njih tijelo nije ostalo tijelo ni Bog Bog. Ako razlika nakon sjedinjenja nije očita, onda se dogodilo miješanje, a ne sjedinjenje. Nije, dakle, Gospodin Krist jedna narav, nego jedan Sin pokazuje i jednu i drugu narav potpunom.[139]

U drugom silogizmu je naglašeno da je miješanje naravi nasilje nad jednom i drugom naravi. Ako sjedinjenje nije prisila, onda je i jedna i druga narav ostala potpunom. U trećem silogizmu se tvrdi kako oni koji su sastavili novu herezu (monofizitizam) sad kažu da se Riječ promijenila u tijelo, a sad opet da se tijelo pretvorilo u božanstvo. Ako se Riječ promijenila u tijelo, zašto je onda nazivaju Bogom; a ako se tijelo pretvorilo u božanstvo, zašto onda uzimaju antitipove tijela: Gospodnje tijelo i krv (tj. pričest)? U četvrtom silogizmu se kaže da je Krist obrezan, što je dokaz da je imao tijelo. Ako se to priznaje, onda se odbacuje miješanje.[140]

[138] Na istom mj., 454,3 do 456,8.
[139] Na istom mj., 456,10–17.
[140] Na istom mj., 456,18 do 458,6.

U petom silogizmu se ističe da je Krist bio gladan i žedan, a to su vlastitosti tijela. Tijelo je trpjelo prije uskrsnuća, jer Apostol kaže da imamo takvog Velikog svećenika koji je mogao biti supatnik u svemu i iskušavan svime poput nas, osim grijehom. Grijeh nije vlastitost naravi, nego zle odluke. Time Teodoret želi reći da je Krist imao našu narav, ali nije činio nikakva grijeha, nije se nijednom odlučio za zlo. On je iz slobode činio dobro, a ne zlo. U šestom silogizmu se tvrdi da je spavanje vlastitost ljudske naravi, a nespavanje Božje naravi. Ako je Krist samo Bog, onda mu se ne mogu pripisivati te proturječne vlastitosti. A ako je Krist imao tijelo, onda mu odgovaraju i jedne i druge vlastitosti. U sedmom silogizmu se kaže da je umaranje vlastitost ljudske, a neumaranje božanske naravi. Zato se umaranje pripisuje ljudskoj naravi. Tijelo je hodalo i umaralo se, što dokazuje da sjedinjenje nije *silom* pomiješalo naravi, da sjedinjenje nije, dakle, nasilje nad naravima. U osmom silogizmu se naglašava da je *bojati se* vlastitost ljudske, a *otjerati strah* vlastitost Božje naravi. To su protivnosti koje se mogu pripisati Kristu jer je on Bog i čovjek. Ako je sjedinjenjem nastala jedna narav, kako se onda duša naprezala i tijelo znojilo i tekle kaplje krvi? Ako je to vlastitost tijela, onda sjedinjenjem nije nastala jedna narav, nego jedan Sin pokazuje i ono što je božansko i ono što je ljudsko.[141]

U devetom silogizmu se tvrdi da je tijelo i poslije uskrsnuća ostalo tijelo, nije se promijenilo u bit božanstva. Poslije uskrsnuća je tijelo besmrtno, neraspadljivo i puno božanske slave, ali je istodobno i ograničeno. U desetom silogizmu se govori da je Gospodin nakon uskrsnuća učenicima pokazao ruke i noge i tragove čavala. Nije se, dakle, nakon uskrsnuća tijelo pretvorilo u duh, nego je ostalo tijelo. U jedanaestom silogizmu se naglašava da je božanska narav nevidljiva, a ljudska vidljiva. Ono što je blaženi Stjepan vidio bilo je Gospodinovo tijelo, koje je i poslije uzašašća ostalo vidljivo. Stjepan, dakle, nije vidio božansku narav. U dvanaestom silogizmu se ističe kako ćemo vidjeti Sina Čovječijega kod njegova ponovnog dolaska. Vidjet ćemo ono što je vidljivo, njegovu, dakle, ljudsku narav, što je dokaz da su naravi tijela i božanstva nakon sjedinjenja ostale nepomiješane.[142]

[141] Na istom mj., 458,7 do 462,1.
[142] Na istom mj., 462,2 do 464,1.

Spasiteljevo božanstvo je netrpljivo

Teodoret je Treći dijalog sažeo u šesnaest silogizama i naslovio *Spasiteljevo božanstvo je netrpljivo*. U prvom silogizmu Teodoret tvrdi da Pismo i oci u Niceji priznaju da je Sin istobitan Ocu. Narav (stvoreni svijet) i Pismo navješćuju netrpljivost Oca. Sin je netrpljiv jer je istobitan Ocu. Kada Pismo navješćuje križ i smrt Gospodina Krista, onda patnju pripisujemo tijelu, jer je Bog po svojoj naravi netrpljiv. U drugom silogizmu je naglašeno da Gospodin Krist kaže: "Sve što ima Otac, moje je". Ima sve što i Otac kao Bog, također i netrpljivost, što znači da je Bog netrpljiv, a kao čovjek je trpio. U trećem silogizmu se ističe da je Gospodin rekao: "Kruh koji ću dati, tijelo je moje – za život svijeta"; i "Ja sam pastir dobri i poznajem svoje, i mene poznaju moje, i život svoj polažem za ovce". Dao je tijelo i dušu za ovce koje imaju tijelo i dušu. U četvrtom silogizmu je rečeno da je cijeli čovjek, cijela ljudska narav sagriješila. I zato je ta cijela ljudska narav trebala cijelu ljudsku narav (cijelog čovjeka) slobodnu od grijeha kao žrtvu; cijelog je, dakle, palog čovjeka mogao osloboditi samo cijeli čovjek koji je bez grijeha. Stvoritelj je uzeo cijelu ljudsku narav: tijelo i dušu, i cijelu je sačuvao od grijeha i dao je (žrtvovao je) tijelo za tijela i dušu za duše.[143]

U petom silogizmu se tvrdi da je Pavao nazvao Gospodina Krista prvorođencem od mrtvih. On je prvorođenac među onima s kojima ima istu narav, što znači da je kao čovjek prvorođenac od mrtvih, da je uskrsnula ona narav koja je trpjela. U šestom silogizmu se kaže da je Apostol nazvao Spasitelja Krista prvijencem usnulih. On je prvijenac onih s kojima ima istu narav. Kristovoj, dakle, ljudskoj naravi pripadaju smrt i uskrsnuće i njezino uskrsnuće je jamstvo za uskrsnuće svih ljudi. U sedmom silogizmu se naglašava da je Krist nakon uskrsnuća pokazao učenicima svoje tijelo: bok, ruke, noge i tragove čavala. Uskrsnulo je, dakle, ono tijelo koje je umrlo i pokopano, ono koje je umrlo na križu. Prema tome, božanska je narav ostala netrpljiva, iako je bila sjedinjena s tijelom. U osmom silogizmu je istaknuto da oni koji Gospodinovo tijelo nazivaju životvornim trebaju shvatiti da je tijelo po svojoj naravi smrtno i da je postalo životvorno po Životu koji je bio sjedinjen s tijelom.[144]

[143] Na istom mj., 464,2–29.
[144] Na istom mj., 464,30 do 466,26.

U devetom silogizmu se tvrdi da je tijelo koje je po svojoj naravi smrtno postalo besmrtno po Riječi (koja je po naravi besmrtna) koja mu je to darovala. U desetom silogizmu se pobija one koji tvrde da je Bog Riječ trpjela po tijelu. Nije Bog Riječ preuzela ulogu duše u uzetom čovjeku, jer je uzela tijelo i dušu. Nije, dakle, božanska narav podnijela patnju, nego ljudska narav. U jedanaestom silogizmu se tvrdi kako je Petar rekao da je Krist trpio po tijelu. Budući da *Krist* označuje i jednu i drugu narav, onda je jasno da je njegova božanska narav ostala netrpljiva, a ljudska je trpjela. Kada kažemo da Krist potječe iz Davidova potomstva, ne mislimo na Boga Riječ, nego na ljudsku narav koju je ona uzela. U dvanaestom silogizmu se navodi da je razapeti Gospodin Krist rekao: "Oče, u ruke tvoje predajem duh svoj". Time se želi reći da je Krist kao čovjek predao svoju ljudsku dušu, a ne svoje božanstvo (kako arijevci i eunomijevci misle). Svoju je dušu predao Ocu, što znači da nije Bog (Bog Riječ) iskusila smrt.[145]

U trinaestom silogizmu je istaknuto sljedeće: Ako je Krist Bog i čovjek, kako naučava Pismo i oci, onda je kao čovjek trpio, a kao Bog ostao netrpljiv. U četrnaestom silogizmu piše: Ako priznaju uzimanje tijela i njegovu patnju prije uskrsnuća i ako priznaju božanstvo netrpljivim, zašto netrpljivoj naravi pripisuje patnju? U petnaestom silogizmu se tvrdi: Ako Pavao kaže da je Spasitelj i Gospodin prikovao na križ našu zadužnicu, onda to znači da je prikovao svoje tijelo, jer svaki čovjek ubada u tijelo ljage grijeha kao slova. Krist je, dakle, za grešnike predao svoje tijelo koje je bilo slobodno od grijeha. U šesnaestom silogizmu je naglašeno: Kada kažemo da je tijelo trpjelo, ne odvajamo ga od božanstva. Kao što je božanska narav bila sjedinjena s onom naravi koja je gladovala i žeđala, tako je bila sjedinjena i s onom koja je patila i bila razapeta. Nije božanska narav primila bol iz patnje, "nego je patnju posvojila kao patnju vlastitog hrama i sjedinjenog tijela". Krist je po svojoj ljudskoj naravi nazvan glavom onih koji su povjerovali.[146]

Sažetak

Iz izloženih *Silogističkih dokaza* je vidljivo da Teodoret skupa obrađuje – i to sadržajno i terminološki – trinitarna teologiju i kristologi-

[145] Na istom mj., 466,27 do 470,14.
[146] Na istom mj., 470,15 do 472,4.

ju, ili kako to Teodoret sam kaže, teologiju i ekonomiju, ono što je Bog u sebi i ono što je Bog učinio za nas. U silogizmima Prvog dijaloga je jasno istaknuto da Riječ ima istu bit s Ocem i Duhom. Ta božanska bit je nepromjenjiva i zato je bit Riječi i nakon utjelovljenja ostala nepromjenjiva. Nije se Riječ utjelovila tako što je promijenila svoju bit, tako što je prestala biti Bog, nego tako što je uzela tijelo i dušu, tj. *potpunog čovjeka, potpunu* ljudsku narav. Evanđelist je u rečenici: "Riječ je tijelom postala", spomenuo samo tijelo ne da bi zanijekao dušu, jer u Pismu sa spominjanjem tijela ide i pomisao na dušu, nego da bi istaknuo Božje neizrecivo čovjekoljublje, Božju neizmjernu dobrotu. Time je želio reći kako je onaj koji je bio nauzvišeniji, koji je Stvoritelj svega, postao najponiženiji, jer se iz čiste ljubavi sjedinio s tijelom. U Pismu je jasno rečeno da Krist kao čovjek potječe od Abrahama i Davida, što potvrđuje da je Riječ uzela tijelo (čovjeka), a nije se pretvorila u tijelo.

U silogizmima Drugog dijaloga Teodoret pobija one koji tvrde da je iz dviju naravi: iz božanstva i čovještva, nastala nakon sjedinjenja jedna narav. Oni koji niječu vlastitosti naravi nakon sjedinjenja niječu same naravi. Ako naravi gube svoje vlastitosti nakon sjedinjenja, onda Bog nije ostao Bog i tijelo nije ostalo tijelo. Oni, prema tome, zastupaju miješanje dviju naravi. Zaboravljaju da jedan Sin pokazuje i jednu i drugu narav *potpunom.* Oni koji zastupaju miješanje zastupaju zapravo *nasilje* nad jednom i drugom naravi, jer za njih nijedna narav nije ostala *potpunom.* Ako nijedna narav nije ostala potpunom, onda ni Bog nije ostao Bog, a ni Gospodnje tijelo nije ostalo tijelo, onda im nije potrebno uzimanje Gospodnjeg tijela i krvi, tj. euharistije. Krist je u Pismu i gladovao, i žeđao, i putovao, i umarao se, i bojao se, i trpio, što dokazuje da je imao ljudsku narav, jer su to sve vlastitosti njegove ljudske naravi. Iako je poslije uskrsnuća tijelo postalo besmrtno, neraspadljivo i puno božanske slave, nije promijenilo svoju bit, ostalo je tijelo, ostalo je ograničeno i vidljivo. To sve pokazuje da su obje naravi nakon sjedinjenja ostale nepomiješane, tj. potpune.

U silogizmima Trećega dijaloga Teodoret tvrdi kako Pismo i oci u Niceji priznaju da je Sin istobitan Ocu, a Otac je po svojoj biti netrpljiv (što navješćuju stvoreni svijet i Pismo), što znači da je i Sin po svojoj biti netrpljiv, jer ima istu bit s Ocem. Kada Pismo navješćuje križ i smrt Gospodina Krista, onda to pripisujemo Kristovoj ljudskoj naravi. Krist je kao čovjek bio bez grijeha, žrtvovao je svoje tijelo i dušu za ljude ko-

ji su imali tijelo i dušu da bi ih oslobodio od grijeha. Krist je kao čovjek provorođenac od mrtvih i prvijenac usnulih, što znači da je imao istu narav kao ljudi čiji je prvorođenac i prvijenac. Nije Bog Riječ imala ulogu duše u uzetom čovjeku, nego je ljudska duša sutrpjela i ljudska je duša predana Ocu, što znači da je Kristovo božanstvo ostalo netrpljivo. Kada kažemo da je tijelo trpjelo, ne odvajamo ga od božanstva. Trpjelo je njegovo vlastito tijelo, njegov vlastiti hram, na taj način je patnju posvojio kao Bog. Budući, dakle, da je trpjelo tijelo sjedinjeno s Božjom Riječi, ta je patnja posvojena.

Sažetak cijelog Eranistesa

U kristologiji, koja je sadržana u *Eranistesu*, Teodoret se služi grčkim metodama spoznaje: *metodom razlikovanja (dijerezom) i arheološkom metodom.* Razlikuje (a ne rastavlja) u jednom Kristu Boga i čovjeka dokazujući da Krist kao Bog potječe od Boga, a kao čovjek od čovjeka (od Abrahama, Davida, Djevice).

Za Teodoreta Bog nije zatočenik kozmosa, nego je Bog apsolutno slobodan. Bog se iz potpune slobode i ljubavi sjedinio s čovjekom, iz vrhunskog čovjekoljublja, nije bio na to prisiljen. To zapravo znači da je jedinstvo između Boga i čovjeka *duhovno* jedinstvo, jer je nastalo iz slobode i ljubavi, a bit duha je sloboda. To se, dakle, *duhovno* jedinstvo bitno razlikuje od *prirodnog* jedinstva duše i tijela u čovjeku.

Teodoret je svjestan razlike između razuma i vjere i zato on u svojoj kristologiji želi uspostaviti sklad između razuma i vjere, jer razum i vjera ne smiju biti u proturječju. Istine vjere nadilaze moć ljudskog razuma.

Teodoret svoju kristologiju temelji na Sv. pismu. Pismo mu je *norma normans* njegove kristologije. Oslanja se na izvrsne tumače Sv. pisma, to su ugledni oci, ali i od heretika uzima ono što je istinito, onako kao što pčela i s otrovnih grmova uzima ono što je dobro. Svoju vjeru u Krista razumijeva *logosom* svoga vremena, oslanjajući se na teoretska i praktična znanja svoga vremena. Teodoret je, dakle, istodobno vjeran Sv. pismu, koje mu je kriterij i norma, i svom vremenu, jasnije rečeno, tumači Pismo na suvremen način. Traži, dakle, u Pismu odgovore na pitanja svoga vremena.

U Predgovoru *Eranistesu* Teodoret kaže da želi voditi raspravu s predstavnikom novog kristološkog krivovjerja koji niječe razliku u Kristu, u kristološkom jedinstvu, koji niječe Krista kao čovjeka i Krista kao Boga. Za Teodoreta nijekati razliku u Kristu znači istodobno nijekati i jedinstvo u Kristu. Želi istaknuti božanstvo druge osobe Trojstva i pokazati da je ta božanska osoba postala čovjekom. Cilj cijelog djela je *istina*, spoznaja istine. Zato moli čitatelje da "*bez ikakve predrasude potraže istinu*".[147]

U Prvom dijalogu Teodoret ističe da je smisao cijele rasprave tražiti i spoznati *istinu*, istinu kršćanske vjere, spoznati na koji je način Riječ tijelom postala, spoznati kristološko jedinstvo. Iako način sjedinjenja Boga i čovjeka u Kristu nadilazi moć našega uma, naš um čini ono što je u njegovoj moći, oslanjajući se pri tom prvenstveno na Sv. pismo, posebice na Iv 1, 14 i Fil 2, 5–8.

Teodoret najprije govori o Trojstvu (o teologiji) i odmah tumači značenje glavnih teoloških termina. Termin *bit* i *narav* označuju isto, kao što *hipostaza*, *osoba* i *vlastitost* označuje isto. Razlika između *biti* (naravi) i *hipostaze* (osobe, vlastitosti) je istovjetna razlici između općeg i posebnog. Tako samo tri božanske osobe participiraju na božanskoj biti (naravi). Isto tako svi ljudi sudjeluju na istoj ljudskoj naravi. Postoji *bitna* i *neukidiva* razlika između božanske i ljudske naravi, to je *beskonačna razlika*, to je razlika između Stvoritelja i stvorenja.

Tijekom cijelog Prvog dijaloga Teodoret naglašava korespondenciju između *kristološkog jedinstva* (jedinstva Boga i čovjeka u Kristu), *euharistijskog jedinstva* (jedinstva znaka i milosti) i *svetopisamskog jedinstva* (jedinstva Starog i Novog saveza). Nijedno spomenuto jedinstvo ne ukida razliku, ne ukida drugost drugoga, nitko u tom jedinstvu ne gubi svoju bit. Priznati razliku znači priznati jedinstvo. U kristološkom jedinstvu Bog ne pretvara svoju bit u nešto drugo, niti čovjek pretvara svoju bit u nešto drugo. Ta ontološka razlika ostaje i zato se to jedinstvo zove ontološko jedinstvo. Gdje je, dakle, razlika ontološka, tu je i jedinstvo ontloško. Vrijedi i obratno. Jedinstvo je uvijek jedinstvo različitih.

[147] Na istom mj., 66,32.

U Drugom dijalogu Teodoret ističe da je Riječ uzela ne samo tijelo, nego cijelu ljudsku narav, *potpunu* ljudsku narav: tijelo i dušu. Cijela je ljudska narav bila pod vlašću grijeha i zato je trebalo spasiti cijelu ljudsku narav. Da bi spasila cijelog čovjeka, Riječ je uzela (stvorila i sa sobom sjedinila) cijelog čovjeka i učinila ga svojom slikom, tj. Božjom slikom, koja je savršenija od Božje slike u prvom čovjeku. Naglasak je na *potpunosti* ljudske naravi i *potpunosti* božanske naravi, na tome da nije moguće miješanje između božanske i ljudske naravi. Riječ je *nepomješiva*. Naravi se nisu pomiješale, nego su obje ostale *potpune*.

Budući da Krist ima dvije naravi, treba ga nazivati i jednim i drugim: Bogom i čovjekom, a ne samo Bogom. Ako tako činimo kod *prirodnog* sjedinjenja u čovjeku, to neusporedivo više trebamo činiti kod sjedinjenja u Kristu, jer je to sjedinjenje nastalo iz Božje slobode i ljubavi. To je, dakle, *duhovno* sjedinjenje. Krist je bio čovjek ne samo prije patnje nego i nakon uskrsnuća i uzimanja u nebo. Sjedinjenje u Kristu nije slično nijednom sjedinjenju u stvorenom svijetu, to sjedinjenje je "*neizrecivo, nedokučivo i nadilazi svaki razum*". U tom su sjedinjenju obje naravi ostale *potpune*, nisu se pomiješale. Bezbožno je zagovarati bilo *miješanje* bilo *rastavljanje* dviju naravi u Kristu. U tom smislu postoji korespondencija između kristološkog, euharistijskog i svetopisamskog jedinstva.

Bitnu misao Drugoga dijaloga možemo sažeti na sljedeći način. Obje su naravi u kristološkom jedinstvu ostale potpune, sačuvale su svoje vlastitosti i svoje djelovanje. Ako ne bi ostale potpune, to bi značilo da se dogodilo miješanje, što je nemoguće za *nepomješivu* Božju narav. Nisu prije sjedinjenja postojale dvije naravi, nije, dakle, sjedinjenje nastalo iz dviju naravi, jer bi uključivalo miješanje dviju naravi. Prije sjedinjenja je postojala samo narav Božje Riječi. Nije ljudska narav nakon sjedinjenja razorena, pretvorena u Božju bit, jer bi i to uključivalo miješanje *bitno različitih* naravi: *nestvorene* (Božje) i *stvorene* (ljudske) naravi.

U Trećem dijalogu Teodoret dokazuje da su obje naravi u Kristu sačuvale svoje vlastitosti i svoje djelovanje. Božanska je narav netrpljiva, a ljudska trpljiva. Razlikujući vlastitosti jedne i druge naravi, ne rastavljamo jednu narav od druge. Ako razlikujemo vlastitosti duše i tijela u čovjeku (u prirodnom jedinstvu), to neusporedivo više trebamo činiti u

kristološkom jedinstvu, u jedinstvu između Boga (Stvoritelja) i čovjeka (stvorenja). Razlikovanjem spoznajemo na koji je način Isti i Božji Sin i Čovječji Sin: *"I pobožnim razlikovanjem riječi uviđamo da su suprotnosti u skladu"*.[148] Razlikovanjem, dakle, ne tvrdimo proturječne stvari, nego uviđamo da se suprotnosti slažu.

Bog je htio pomoći ljudskom rodu, ljudskoj naravi na *pravedan* način, jer je cijela ljudska narav bila pod vlašću grijeha. Prvi je naime čovjek svojim grijehom cijelu ljudsku narav odveo u ropstvo grijeha. Bog je stvorio novog čovjeka i istodobno ga sa sobom sjedinio i dopustio da taj čovjek pobijedi napasnika, kojemu je podlegao prvi čovjek. Tako je po prvom čovjeku došla smrt, a po novom čovjeku život; po prvom ropstvo, a po novom sloboda. Pobjeda novog čovjeka je ujedno pobjeda svih sudionika njegove naravi.

Budući da sve starozavjetne žrtve ne pripisuju trpljenje božanstvu, to neusporedivo više mora vrijediti za novozavjetnu Kristovu žrtvu, jer su sve starozavjetne žrtve tip (ili slika) novozavjetne Kristove žrtve, koja je istina i zbiljsko ispunjenje svih starozavjetnih žrtava. Teodoret pri tom naglašava korespondenciju između svetopisamskog, euharistijskog i kristološkog jedinstva, jer nijedno od tih jedinstava ne ukida razliku. Za Teodoreta naglasiti razliku znači istodobno naglasiti i jedinstvo.

Trpljenje je vrlo važno, jer nas je Krist spasio svojim trpljenjem. Budući da je Krist trpio kao čovjek, spasio nas je kao čovjek na *ontičkoj* razini, a prije smo govorili da nas je kao Bog spasio na *ontološkoj* razini. Kao Bog je stvorio novog čovjeka i istodobno ga sa sobom sjedinio i tako ga spasio.

U *Silogističkim dokazima* Teodoret je sva tri dijaloga *Eranistesa* sažeo u silogizme. U silogizmima Prvog dijaloga ističe da je Božja Riječ nepromjenjiva, jer ima istu bit s Ocem i Duhom. Postala je tijelom tako što je uzela cijelog čovjeka: tijelo i dušu, potpunu, dakle, ljudsku narav. Evanđelist naglašava da je Riječ postala tijelom (Iv 1, 14) ne da bi zanijekao tijelo, nego da bi naglasio Božje neizrecivo čovjekoljublje i Božju neizmjernu dobrotu. Pismo tvrdi da Krist kao čovjek potječe od Abrahama i Davida, što dokazuje da je Riječ uzela tijelo (čovjeka), a nije se pretvorila u tijelo.

---

[148] Na istom mj., 394,31.

U silogizmima Drugoga dijaloga Teodoret pokazuje da prije sjedinjenja u Kristu nisu postojale dvije naravi, nego samo jedna narav Božje Riječi. Nije, dakle, dakle jedna narav nakon sjedinjenja nastala iz dviju naravi. Ako naravi nakon sjedinjenja ne ostaju *potpune*, onda se dogodilo miješanje dviju naravi. Zastupati *miješanje* znači zastupati *nasilje* nad i jednom i drugom naravi, znači djelomično ili potpuno zanijekati i jednu i drugu narav. Jedan je Sin koji pokazuje i jednu i drugu narav *potpunom.*

U silogizmima Trećega dijaloga Teodoret ističe da stvoreni svijet i Pismo navješćuju netrpljivost Oca. Otac je po svojoj biti netrpljiv. Budući da Sin ima istu bit s Ocem, i on je po svojoj biti netrpljiv. Zato patnje, po kojima nas je Krist spasio, pripisujemo njegovoj ljudskoj naravi. Krist je kao čovjek prvorođenac od mrtvih i prvijenac usnulih, što znači da je imao istu narav kao ljudi čiji je prvorođenac i prvijenac.

Na koncu treba reći da je Teodoret u svakom dijelogu *Eranistesa* govorio o jedinstvu i razlici u Trojstvu, zatim o jedinstvu i razlici među ljudima, i o jedinstvu i razlici u Kristu. U kristološkom jedinstvu naglašena je najprije *razlika* između božanske i ljudske naravi (Prvi dijalog), zatim *potpunost* i jedne i druge naravi, i *vlastitosti i djelovanje* i jedne i druge naravi (Treći dijalog).

IV.
Utemeljenje ontološke razlike između Stvoritelja i stvorenja

Teodoret temelji ontološku razliku između Stvoritelja i stvorenja na Sv. Pismu. On to čini u svim svojim djelima, ne samo u *Eranistesu.* Kao primjer uzet ćemo njegovo rano dogmatsko djelo (koje je teološko i kristološko, koje, dakle, govori o Trojstvu i o Kristu) pod naslovom *Expositio rectae fidei* (Izlaganje prave vjere)[149], koje je napisao nakon svoga prvog apologetskog djela *Graecarum affectionum curatio* (Liječenje grčkih bolesti).

Na početku svoga djela *Expositio rectae fidei* Teodoret naglašava da čitatelje želi uvesti u spoznaju "*cjeline istine*"[150], jasno da misli na cijelu istinu kršćanske vjere. Svoje djelo započinje dokazivanjem da Bog postoji oduvijek, da na početku nije postojalo ništa osim Boga, da sve nastaje iz jednog principa (grčki: *arhé*), tj. iz jednog Boga, točnije rečeno, da je Bog stvorio sve što postoji, da nema ničega što nije stvoreno. Samo Bog nije stvoren i samo je on Stvoritelj svega. To dokazuje na temelju proroka Izaije (Iz 44,6), gdje piše kako Bog govori da je on prvi i posljednji i da osim njega nema Boga, i na osnovi Psalma (148,2–5), gdje se govori kako sva stvorenja hvale Boga i kako je sve što postoji stvoreno po Božjoj zapovijedi. Teodoret zaključuje iz toga da je Bog svega jedan i On se spoznaje u Ocu, Sinu i Duhu. Sve tri su božanske osobe sudionici jedne i iste biti.[151]

Nerođen, Rođen i Proizašao su imena božanskih *osoba* (hipostaza), a Bog je ime božanske *biti*, tumači Teodoret. Imena božanskih osoba označuju način njihova postojanja onako kao što *čovjek* označuje *ljudsku bit*, a to da je čovjek *stvoren* označuje način njegova postojanja, što

[149] Postoje dva izdanja toga Teodoretova djela. Izdano je pod Justinovim imenom kod J. P. Mignea: PG 6, 1208–1240. Isto djelo izdao je također: J. T. C. Otto, *Corpus apologetarum christianorum saeculi secundi*, IV, Ienae, 1880³, str. 1–66. Služim se Migneovim izdanjem djela.

[150] PG, 6, 1208 A. εἰς ἀκραιφνῆ τῆς ἀληθείας.

[151] Na istom mj., 1208B–1209A. Teodoret citira Ps 148,5, gdje se nalazi grčki glagol *stvoriti* u sljedećem obliku: ἐκτίσθησαν. Od tog glagola *stvoriti* Teodoret pravi imenice i participe: *stvoren* i *nestvoren*, što ćemo pokazati kasnije.

znači da je za Teodoreta *stvorenost* čovjekov način postojanja. Po svojoj biti božanske su osobe ili hipostaze *iste*, bit im je, dakle, ista, kao što je svim ljudima *bit* ista.[152] Teodoret, dakle, razlikuje kod Boga i kod čovjeka *bit* i *način postojanja.*

Teodoret nadalje dokazuje kako mi *razlikujemo* bića, iskusujemo da se sva bića razlikuju po tome što su ili *stvorena* ili *nestvorena*, "*sve što postoji u njima ili je nestvorena narav ili je stvorena*". *Nestvorena* narav *vlada* (gospodari) i "*slobodna je od svake nužnosti*"[153], a *stvorena* narav je *sluganska* i *podložna* vladajućim zakonima. *Nestvorena* narav svojom moći ono što *hoće, može i čini*, što znači da su njezina *volja, moć i činjenje* istovjetni, a stvorena narav službu, koju je primila od Boga, može činiti i čini[154]. *Sin i Duh* su sudionici iste biti s Ocem, sudionici su, dakle, nestvorene božanske naravi, a ne stvorene naravi, što potvrđuje Pismo (Ps 148; Rim 8,38–39). Pismo potvrđuje da su Otac, Sin i Duh Sveti iste biti, da su u istom redu, da su nerastavljivi, da je *poimanje* Oca, Sina i Duha nerastavljivo (Mt 33,19; 2Kor 13,13; Ef 1,28; Lev 26,12; Ef 3,14; 2Kor 1,15;Gal 6,6; 1Kor 2,12; Iv 14,15–18). Otac, Sin i Duh imaju jednaku bit, moć, djelovanje (Ps 60,26; Ps 32,6; Ps 68,3; Mt 8,3; 1Kor 21,11)[155].

Teodoret ponovno ističe "*identičnost biti*"[156] Oca, Sina i Duha Svetoga i zaključuje sljedeće: "*Gore smo, dakle, ono što postoji razlikovali na dvoje: na nestvorenu i stvorenu narav. I nestvorenoj smo doista priznali oznake da ona gospodari i da je slobodna od svake nužnosti i da osim toga svojom moći, ono što hoće, i čini i može, a stvorenoj naravi da je sluganska... Uspostavljajući tako razliku potvrđuje da između božanstva i stvorenja ne postoji ništa srednje.*"[157] Teodoret time želi reći da ne postoji neka treća stvarnost, neka srednja, stvarnost, koja

[152] Na istom mj., 1209B–1212B.

[153] Na istom mj., 1212C. Εἴ τι γάρ ἐστιν ἐν τοῖς οὖσιν, ἤ ἄκτιστος φύσις ἐστὶν ἤ κτιστή ... πάσης ἀνάγκης ἐλευθέρα.

[154] Na istom mj.

[155] Na istom mj., 1212D–1217C.

[156] Na istom mj., 1217D. τὸ ταὐτὸν τῆς οὐσίας.

[157] Na istom mj., 1217D–1220A. ἄνωθεν τοίνυν ἡμῖν εἰς δύο τὰ ὄντα διῄρητο, εἴς τε ἄκτιστον καὶ κτιστὴν φύσιν· καὶ τῆς μὲν ἀκτίστου τεκμήρια παρ᾽ ἡμῶν ὡμολόγητο δεσποτικήν, τε αὐτήν εἶναι, καὶ πάσης ἀνάγκης ἐλευθέραν, ἔτι τε κατ᾽ ἐξουσίαν ἅ ἄν βούλεται καὶ ποιοῦσαν, καὶ δυναμένην· τῆς δὲ κτιστῆς, δουλικήν... Οὕτω τῆς διαρέσεως ἐχούσης, καὶ θεότητος καὶ κίσεως μηδὲν εἶναι τὸ μέσον βεβαιούσης.

nije ni stvorena ni nestvorena. Zato i božanske osobe mogu biti sudionice samo jedne naravi, nestvorene ili stvorene, a Pismo jasno pokazuje da one sudjeluju u istoj nestvorenoj biti: "*Jedno se naime razumijeva u Trojstvu i Trojstvo se spoznaje u Jednome*"[158]. Nakon toga Teodoret naglašava da ljudi ne mogu spoznati božansku bit, "*onu prvu i blaženu bit*"[159], što potvrđuje Pismo (1Kor 13,12; Ps 88,5).

Iako nijedan čovjek ne može spoznati Božju bit, to ne znači za Teodoreta da čovjek treba svoj život provesti u lijenosti, nego u marljivom istraživanju "*prema mjeri znanja udijeljenom svakom od Gospodina*"[160]. Zato nastavlja dokazivati kako je Sin rođen od Oca, dolazi od Oca kao svjetlo od svjetla, što je prikladna slika koja izražava "*suvječnost i istovjetnost*" njegove biti s Ocem. Sin je iste biti s Ocem, ali ima "*različit način postojanja*". To isto vrijedi i za Duha Svetoga[161].

Pošto je izložio nauk o Trojstvu, Teodoret pristupa *ekonomiji*, što znači, *učovječenju Boga Riječi,* iako priznaje da "*je način ekonomije neizreciv*"[162]. Riječ je sebi od Djevice stvorila novog čovjeka i s njim se istodobno sjedinila potpuno. Krist je kao čovjek živio bez grijeha, dragovoljno pristupio smrti, svojom nezasluženom smrću razorio smrt koju je Adam zaslužio, a kao Bog je uskrisio svoj razoreni hram. Kada o jednom Sinu čujemo protivne riječi, onda jedne pripisujemo njegovoj božanskoj naravi, a druge njegovoj ljudskoj naravi, i tako izbjegavamo nesklad riječi[163].

Jedinstvo duše i tijela u čovjeku je samo djelomična slika kristološkog jedinstva između Boga i čovjeka, Stvoritelja i stvorenja, "*jer čovjek iako u samom sebi pokazuje dvostruku narav, on nije dvije naravi, nego je iz dviju naravi*[164]." Nije Krist nastao iz dviju naravi, iz bo-

---

[158] Na istom mj., 1220C. Μονὰς γὰρ καὶ ἐν Τριάδι νοεῖται, καὶ Τριὰς ἐν μονάδι γνωρίζεται.
[159] Na istom mj., 1221A. Τῆς πρώτης ἐκείνης καὶ μακαρίας οὐσίας. Zatim: 1221AB.
[160] Na istom mj., 1221C. κατὰ δὲ τὸ μέτρον τὸ μερισθὲν ἑκάστῳ παρὰ τοῦ Κυρίου.
[161] Na istom mj. τό τε συναΐδιον, τό τε τῆς οὐσίας ταὐτὸν. Zatim: 1224A. πλὴν γε δὴ τῷ τρόπῳ τῆς ὑπάρξεως διοίσει.
[162] Na istom mj., 1224B. ἄρρητος μέν γὰρ τῆς οἰκονομας ὁ λόγος.
[163] Na istom mj., 1224C–1225A.
[164] Na istom mj., 1225C. ὁ γὰρ ἄνθρωπος, εἰ καὶ διττὰς ἐν ἑαυτῷ δεικνύει φύσεις, οὐ δύο φύσεις ἐστὶν ἀλλ' ἐκ τῶν δύο.

žanstva i čovještva, onako kao što je čovjek nastao iz duše i tijela. Nije Krist nešto treće pored božanstva i čovještva, nije on upotpunjen sjedinjenjem božanstva i čovještva. Time Teodoret želi reći da je prije sjedinjenja u Kristu postojala samo jedna narav – a ne dvije naravi – i to narav Božje Riječi. Božja Riječ stvara novog čovjeka i istodobno ga sa sobom sjedinjuje. Ono što vrijedi za jedinstvo u čovjeku kao sliku kristološkog jedinstva, vrijedi također za jedinstvo između svjetla i sunca[165].

Bog Riječ je sve stvorila i u svemu je prisutna "*po biti*", a na pitanje: Kako je prisutna u svom vlastitom hramu, koji je sama stvorila?, Teodoret kaže da na to pitanje vjera daje odgovor. Vjeruj, kaže Teodoret, da je na prvenstven način prisutna u svom vlastitom hramu[166]. Onima koji zagovaraju miješanje božanske i ljudske naravi u Kristu, onima koji sad kažu da se Riječ promijenila u tijelo, a sada da se tijelo promijenilo u bit Riječi, Teodoret odgovara da je u kristološkom sjedinjenju Bog ostao Bog, a tijelo je ostalo tijelo: "*Ako to kažeš, onda tijelo doista ostaje tijelo, jer nije Bog tijelo, ono je postalo sudionik dostojanstva, ne naravi, dobrohotnošću Riječi*"[167]. Time i dalje razvija svoju misao o bitnoj razlici između Stvoritelja i stvorenja, između nestvorene i stvorene naravi. Iz toga zaključuje da nijedno stvoreno biće ne može participirati na *Božjoj biti*, nego na *Božjem dostojanstvu,* i da se sjedinjenje u Kristu dogodilo zahvaljujući Božjoj dobrohotnosti, Božjoj dobroj volji. Da bi potvrdio kako nijedno *stvoreno* biće ne može participirati na Božjoj biti, koja je *nestvorena*, Teodoret ponovno naglašava: "*Između božanstva i stvorenja naime ne može postojati ništa srednje*"[168].

Pošto sam ukratko izložio Teodoretovo rano djelo *Izlaganje prave vjere*, njegovo prvo dogmatsko (sistematsko) djelo, djelo koje je ujedno teološko i kristološko, jer obrađuje skupa *teologiju* (nauku o trinitarnom Bogu) i *ekonomiju* (Božje učovječenje), mogu sažeti i razviti Teodoretove osnovne misli, točnije rečeno, Teodoretovu osnovnu misao. To je misao *ontološke razlike* između Stvoritelja i stvorenja.

---

[165] Na istom mj., 1225B–1232B.

[166] Na istom mj., 1233A. καὶ οὐσίαν. Zatim: 1233C.

[167] Na istom mj., 1236A. ἀλλ᾽ εἰ μὲν τοῦτο, μένει μὲν σῶμα τὸ σῶμα, εἴπερ οὐ σῶμα θεὸς, μετείληφε δὲ ϑείας ἀξίας, οὐ φύσεως, εὐδοκίᾳ τοῦ λόγου.

[168] Na istom mj., 1236B. Θεότητος γὰρ καὶ κτίσεως οὐδὲν μέσον ἄν εἴη.

Za Teodoreta postoje samo dvije vrste stvarnosti, jer sve što postoji može biti ili *stvoreno* ili *nestvoreno*. Samo Stvoritelj postoji odvijeka, samo je, dakle, jedan Stvoritelj, a sve ostalo je stvoreno.

Bog je jedan, božanska *bit ili narav* je jedna, božanska bit je *nestvorena* i na toj istoj božanskoj biti sudjeluju tri božanske osobe: Otac, Sin i Duh Sveti. Ime *Bog* je ime božanske biti, a *Nerođen, Rođen i Proizašao* su nazivi božanskih osoba. Nazivi božanskih osoba označuju načine postojanja te iste božanske biti. Kao što su tri božanske osobe sudionice iste božanske biti, tako su i svi ljudi sudionici iste ljudske biti ili naravi. Ime *čovjek* označuje ljudsku bit, a *stvorenost* (to da ga je Bog stvorio) označuje način njegova postojanja. Pri tome treba naglasiti da je božanska bit *nestvorena*, a ljudska bit *stvorena*. Ta ontološka razlika ostaje. Teodoret stalno ističe kako između Boga (Stvoritelja) i čovjeka (stvorenja) ne postoji nešto srednje, neka srednja treća stvarnost.

Kada se Bog Riječ utjelovila, ona se nije utjelovila tako što se promijenila u tijelo, tako što je izgubila svoju božansku bit, svoj božanski identitet. Nije se utjelovila ni tako da se tijelo promijenilo u bit Božje Riječi, što znači da tijelo nije izgubilo svoju bit, svoj identitet. U sjedinjenju Riječi i čovjeka ostaje ontološka razlika. Nisu postojale dvije naravi prije sjedinjenja: božanstvo i čovještvo (Bog i čovjek), da bi iz njih nastalo nešto treće. Samo je jedna narav postojala prije sjedinjenja, to je narav Boga Riječi.

Teodoret naglašava da Kristovo tijelo nije Bog, da Kristovo tijelo ne može *participirati na božanskoj naravi ili biti*, nego samo na božanskom dostojanstvu. Kristovo tijelo je stvorenje, a nijedno stvorenje ne može participirati na božanskoj naravi. Samo božanske osobe participiraju na božanskoj naravi. Čovjek – jer je stvorenje – ne može participirati na božanskoj naravi. Teodoret nekoliko puta ističe da između Stvoritelja i stvorenja ne postoji nikakva srednja (grčki: μέσον; lat: *medium*) stvarnost. Sva bića, sve što postoji ili je jedno ili drugo, ili je stvoreno ili nestvoreno. Nema trećega.

Misao ontološke razlike je prisutna u svim Teodoretovim djelima, osobito u njegovim dogmatskim (koja su istodobno teološka i kristološka) djelima, kao što su: *Expositio rectae fidei* (Izlaganja prave vjere); *De theologia sanctae Trinitatis et de oeconomia* (O teologiji sve-

tog Trojstva i o ekonomiji) i *Eranistes*, te u njegovu polemičkom djelu: *Impugnatio XII anathematismorum Cyrilli* (Pobijanje 12 Ćirilovih anatematizama). Već smo u prethodnom poglavlju ove studije naglašavali da je Teodoretov glavni kristološki termin *uzeti*, da je Riječ uzela lik sluge, a uzeti prvenstveno znači (ne spominjući sada sva njegova značenja) *stvoriti* (ontološka razlika), *sjediniti* (ontološko jedinstvo) i *spasiti* (ontološko spasenje).

V.
Aktualnost Teodoretove kristologije

Već smo govorili koliko je Teodoretovo poimanje jedinstva u Kristu aktualno, ali je sada potrebno izričitije izložiti tu aktulanost. Za Teodoreta se o jedinstvu može govoriti samo onda ako u tom jedinstvu postoji razlika. Jedinstvo i razlika su istodobno dati. Što je veća razlika, veće je i jedinstvo. Vrijedi i obratno. U *kristološkom jedinstvu* imamo posla s *ontološkom razlikom* i s *ontološkim jedinstvom.*

Termin *ontološki* preuzimam od Martina Heideggera koji razliku između *bitka i bića* naziva *ontološkom razlikom.*[169] Za Heideggera je zapadna metafizika zaboravila bitak jer je pitanje o *bitku* shvaćala kao pitanje o najvišem *biću.* Tako je ontološka razlika zanemarena i umjesto nje je uvedena *ontička razlika,* to je razlika među bićima, između pojedinih bića. Ako termine *ontološki* i *ontički* primijenimo na teologiju, onda Stvoritelj djeluje na *ontološkoj* razini a stvorenja na *ontičkoj* razini, onda Bog ne spada u red stvorenja, onda Bog nije najviše stvorenje, najviše stvoreno biće, nego nadilazi i omogućuje sva bića. Shvaćati Boga (Stvoritelja) kao najviše biće znači svoditi ontološku razliku na ontičku razliku. Primijenjeno na kristologiju, Krist je kao Bog *ontološki* različit od Krista kao čovjeka (kao stvorenja). U kristološkom jedinstvu Bog je stvorio čovjeka i istodobno ga sa sobom sjedinio i tako spasio. To je *ontološka razina,* razina, dakle, Božjeg djelovanja. Stvoreni, sjedinjeni i spašeni čovjek u Kristu djeluje na *ontičkoj* razini, na razini bića ili stvorenja. Zato nas je Krist kao čovjek spasio na ontičkoj razini.

Najveća moguća razlika je ontološka razlika (tu razliku Teodoret naziva beskonačnom) i najveće moguće jedinstvo je ontološko jedinstvo. Ontološka razlika je neukidiva. Iz te ontološke razlike proizlazi sljedeća teza: *Stvorenje (čovjek) ne može nikada preuzeti ulogu Stvoritelja (Boga), a ni Stvoritelj (Bog) ulogu stvorenja.*

---

[169] O ontološkoj razlici (i o ontičkoj) M. Heidegger govori u sljedećim djelima: *Vom Wesen des Grundes,* 1929; *Was ist Metaphysik?,* 1929; *Holzwege,* 1950; *Identität und Differenz,* ^{3}1957.

Tu ontološku razliku Teodoret nalazi utemeljenom u Svetom pismu, jer Pismo poznaje samo dvije stvarnosti: *nestvorenu* i *stvorenu* stvarnost. Božanska bit je *nestvorena* i na njoj participiraju samo tri božanske osobe. Ljudska bit je *stvorena* i na njoj participiraju svi ljudi. Postoji, dakle, bitna (ontološka) razlika između *božanske* (nestvorene) i *ljudske* (stvorene) biti. Iz toga slijedi Teodoretova teza: *Ne može čovjek – ne samo čovjek, nego nijedno stvorenje – participirati na Božjoj biti.* Ako to stoji, onda ne može biti *konkurencije* između Boga i čovjeka. Ako postoji konkurencija između Boga i čovjeka, onda je to dokaz da je Bog samo biće među bićima – iako najviše biće – onda postoje samo bića koja sebe proglašavaju najvišim i *božanskim* bićima. Takva božanska bića nazivamo idolima ili lažnim božanstvima. Ako proglasimo Boga najvišim bićem, ili čovjeka ili nešto drugo, ili neku ljudsku instituciju ili proizvod, ništa se bitno ne mijenja, jer imamo posla samo s najvišim bićima, a ne sa Stvoriteljem svega koji je bitno (ontološki) različit od svih stvorenih bića.

Ako čovjek ne želi ostati čovjek (stvorenje), nego želi postati Bog (Stvoritelj), onda to znači da on želi postati ono što mu je ontološki nemoguće. On samo može postati najviše biće, tj. biće koje samo sebe apsolutizira i obožava. Može, dakle, postati idol ili lažno božanstvo. I to ljudi tijekom povijesti stalno čine.

Čovjek se kao čovjek najbolje ostvaruje ako poštuje i ljubi ontološku razliku, ako ljubi ontološki različitog, Drugog, a ljubav je drugo ime za predanje Drugom, za jedinstvo (sjedinjenje) s bitno različitim, s Drugim.

Misliti da Bog može preuzeti ulogu stvorenja, ulogu unutarsvjetskog bića, unutarsvjetskog uzroka, znači zamišljati Boga kao nasilnika. Kada bi Bog preuzeo tu ulogu, onda više ne bi bio Bog (Stvoritelj), ne bi djelovao na ontološkoj razini, nego bi bio najviše biće među bićima. Ako se čovjek klanja najvišem biću kao božanskom biću, onda je to idolatrija. Takav Bog je čovjekova projekcija, čovjek ga je stvorio na svoju sliku i priliku.

Budući da je Bog Stvoritelj i budući da djeluje uvijek kao Stvoritelj, tj. na ontološkoj razini, on djeluje među stvorenjima preko stvorenja, po stvorenjima, preko bića, preko vidljive stvorene stvarnosti. S ljudima, dakle, razgovara preko ljudi. On, dakle, govori kroz svoja stvorenja, preko svojih stvorenja. U skolastičkoj filozofiji i teologiji bi se reklo da Bog kao prvotni uzrok djeluje preko stvorenja kao drugotnih uzroka. Iz

toga slijedi da Bog svoje božanstvo najbolje očituje ako poštuje i ljubi stvorenja koja je stvorio. Njegova ljubav prema stvorenjima, njegova blizina stvorenjima ne ugrožava stvorenja, nego ih afirmira.

Teodoret u svojoj kristologiji dokazuje kako se Bog očituje, objavljuje po vidljivim čovjeku Isusu kojega je stvorio i sa sobom sjedinio. Ta Božja sjedinjenost s čovjekom ne ugrožava čovjeka, nego ga afirmira. U tom sjedinjenju čovjek ne gubi svoj identitet, svoju razliku, nego je maksimalno potvrđuje. Bog se objavljuje (govori) po Isusu ne samo na početku Isusova života – ne samo po Isusovu začeću i rođenju – nego tijekom cijelog Isusova životnog puta, a osobito po njegovu *križu* i *uskrsnuću*. Prema tome, za Teodoreta je lažna alternativa: ili *kristologija Božjeg učovječenja (utjelovljenja),* koja bi mislila da se Bog sjedinio (učovječio) s Isusom na početku Isusova života i da je time sve završeno i riješeno, ili *kristologija Isusova križa i uskrsnuća.* U Teodoreta *Božje učovječenje* obuhvaća i jedno i drugo. Zato su i današnje alternative u kristologiji lažne: *ili povijesni Isus ili Krist vjere*; ili *kristologija odozgor ili kristologija odozdo.* Upravo Teodoretovo naglašavanje *ontološke* razlike i *ontološkog* jedinstva u Kristu omogućuje prevladavanje tih lažnih kristoloških alternativa.

Za Teodoreta je Isus Krist Spasitelj svijeta, što znači da ono što se dogodilo u Isusu Kristu ima univerzalno značenje, da donosi spasenje svim ljudima, narodima i cijelom svijetu. Na taj način Teodoret prevladava današnju lažnu alternativu: ili *kristologija* (kao govor o Kristu po sebi) ili *soteriologija* (kao govor o onom što je Krist učinio za nas). Kristologija i soteriologija su dva aspekta iste stvarnosti, što znači da je Krist Bog i da djeluje kao Bog, da je čovjek i da djeluje kao čovjek. Poruka o univerzalnom značenju Isusa Krista može biti *univerzalna* samo onda ako je *suvremena,* ako je stalno navješćujemo na suvremen način, na način primjeren dotičnom vremenu, tj. dotičnoj kulturi. Univerzalnost i suvremenost se uzajamno uključuju i pretpostavljaju. Teodoret upravo tako radi, jer stalno na kristološke hereze odgovara na suvremen način. Ako to izricanje univerzalne poruke na suvremeni način primijenimo na Teodoretovu kristologiju, onda možemo reći sljedeće: U kulturi Teodoretova vremena *nepromjenjivost* i *netrpljivost* su bile istaknute kao vlastitosti božanstva, a u novovjekovnoj filozofiji i teologiji nakon Hegela one se mogu drugačije tumačiti, jer u novovjekovnoj kulturi *promjenjivost* i *trpljivost* ne moraju biti znak nedostatka, nego života i punine.

Teodoretova kristologija pretpostavlja vjeru u Isusa Krista i nastoji tu vjeru razumjeti, iako mu je jasno da istine vjere nadilaze moć ljudskog uma. Ishodište, dakle, njegove kristologije je Isus Krist onako kako je on zasvjedočen u Novom zavjetu, u cijelom Svetom pismu. Novozavjetna svjedočanstva vjere su normativna za Teodoretovu kristologiju. Njegova je kristologija primjerena Svetom pismu i vremenu u kojem je Teodoret živio.

Teodoretova kristologija je *pneumatološka*, iako on tu pneumatološku dimenziju ne obrađuje izričito u svojim kristološkim djelima. Ali Jean-Noël Guinot je pokazao kako Teodoret jedinstvo Sv. pisma temelji na jednom Duhu koji djeluje u cijelom Sv. pismu.[170] Isti Duh nadahnjuje proroke i apostole (pisce Sv. pisma) i čitatelje Sv. pisma. Duh je onaj koji nadahnjuje svakog vjernika. U *Eranistesu* Teodoret naglašava na kraju svakog Dijaloga kako euharistijsko jedinstvo nastaje zazivom Duha Svetoga, dolaskom Božje milosti. U svojoj kristologiji, koju inače temelji na himnu Fil 2, 6–11, razlikuje na temelju Fil 2, 10–11 što se u povijesti već dogodilo, a što nije, i vjeruje kako će prilikom Kristova drugog svi ljudi priznati Krista. Da će tijekom povijesti ljudi sve više priznavati Krista i da će ga na koncu povijesti priznati svi, događa se zahvaljujući Duhu Svetom koji je Duh Isusa Krista i koji djeluje u povijesti.

Vrlo je aktualno Teodoretovo razlikovanje *prirodnog jedinstva* i *jedinstva iz slobode*. To jedinstvo iz slobode možemo nazvati *duhovnim jedinstvom*, jer je bit Duha sloboda. U *Eranistesu* Teodoret stalno naglašava – to čini u svim svojim djelima – da u Kristu nije riječ o *prirodnom sjedinjenju*, nego o jedinstvu koje nastaje iz Božje slobode i ljubavi, iz vrhunskog Božjeg čovjekoljublja, iz Božje neizmjerne dobrote. Nasuprot grčkom *fiziologizmu ili naturalizmu* (φύσις, natura) u kojem se sve odvija nužno, jer je narav princip nužnosti, Teodoret naglašava Božju slobodu, kako je Bog iz apslolutne slobode i ljubavi stvorio novog čovjeka u Kristu i sa sobom ga istodobno sjedinio i tako započeo novo stvaranje svijeta, novu ekonomiju, novu povijest spasenja.

To je najjasnije rekao u *Impugnatio XII anathematismorum Cyrilli* (Pobijanje 12 Ćirilovih anatematizama), i to u odgovoru na Ćirilov treći anatematizam. U trećem anatematizmu Ćiril govori o "*naravnom sje-*

[170] Jean-Noël Guinot, *L 'exégèse de Théodoret de Cyr*, nav. dj., str. 77–124.

dinjenju".[171] Teodoret uzvraća Ćirilu tvrdnjom da "*je sastajanje sastajanje odvojenih, a povezivanje je povezivanje različitih*".[172] Teodoret, dakle, ne prihvaća Ćirilovo povezivanje hipostaza ili naravi (*hipostaza* tu ima značenje *naravi*) "*naravnim sastajanjem*"[173], "*jer je narav nešto nužno i stvar bez volje, npr. po naravi gladujemo, ne trpimo to po odluci, nego po nuždi. Jer oni koji žive prosjački oslobodili bi se prosjačenja, kad bi imali u svojoj volji moć da ne gladuju. Po naravi žeđamo, po naravi spavamo, po naravi udišemo zrak, ovo je sve bez volje, kako sam rekao. Tko ništa od ovog ne prima, nužno prima kraj života. Ako se, dakle, dogodilo naravno sjedinjenje Božjeg lika i lika sluge, onda je nekom nuždom prisiljena Bog Riječ, onda se nije poslužila čovjekoljubljem kad je povezala sa sobom lik sluge, i proizišlo bi da zakonodavac svega slijedi nužne zakone. Nije nas to poučio blaženi Pavao, nego protivno, da je 'samog sebe oplijenio tako što je uzeo lik sluge'. Ono pak 'samog sebe oplijenio' pokazuje dragovoljnost. Ako se, dakle po odluci i volji sjedinila s naravi od nas uzetoj, suvišno je dodavanje izraza 'naravno'. Dostatno je, naime, bilo priznati sjedinjenje, a sjedinjenje se prihvaća kod različitih. Kad ne bi bilo razlikovanja, ne bi se nikad moglo shvatiti sjedinjenje. Onaj dakle koji prihvaća sjedinjenje, s tim prihvaća i razlikovanje*".[174]

---

[171] ACO I, I, VI, str. 116, r. 10–13. Καϑ' ἕνωσιν φυσικήν.

[172] Na istom mj., r. 15–16. ἥ τε γὰρ σύνοδος τῶν κεχωρισμένων ἐστὶν σύνοδος ἥ τε συνάφεια τῶν διηρημένων συάφεια.

[173] Na istom mj., r. 17–19. συνόδῳ φυσικῇ.

[174] Na istom mj., str. 116–117, r. 1–12. ἡ γὰρ ἀναγκαστικόν τί ἐστιν καὶ ἀβούλητον χρῆμα, οἷόν τι λέγω, φυσικῶς πεινῶμεν, οὐ γνώμηι τοῦτο πάσχοντες, ἀλλὰ ἀνάγκηι. ἧ γὰρ ἂν οἱ πτωχείαι συζῶντες τοῦ προσαιτεῖν ἀπηλλάγηιαν, τοῦ μὴ πεινῆν τὴν ἐξουσίαν ἐν τῆι βουλήσει κεκτημένοι· φυσικῶς διψῶμεν, φυσικῶς καϑεύδομεν, φυσικῶς ἀναπνέομεν τον ἀέρα· πάνα δὲ ταῦτα τῶν ἀβουλήτων, ὡς ἔφην. ὁ γὰρ μηδὲν τούτων καταδεχόμενος ἀνάγκηι τὸ τῆς ζωῆς ὑποδέχεται τέλος. εἰ τοίνυν φυσική γέγονεν τῆς τοῦ Θεοῦ μορφῆς καὶ οὐ δούλου μορφῆς ἡ ἕνωσις, ὑπ' ἀνάγκης τινὸς βιαζόμενος, ἀλλ' οὐ φιλανϑρωπίαι κεχρημένος ὁ Θεὸς λόγος συνήφϑη τῆι τοῦ δούλου μορφῆι, καὶ εὑρεϑήσεται ὁ τοῦ παντὸς νομοϑέτης ἀναγκαστικοῖς νόμοις ἀκολουϑῶν, ἀλλ' οὐ ταῦτα ἡμᾶς ὁ μακάριος ἐδιδαξεν Παοῦλος, τουναντίον δὲ ὅτι *ἑαυτὸν ἐκένωσεν μορφὴν δούλου λαβών*· τὸ δὲ *ἑαυτὸν ἐκένωσεν* τὸ ἐδελούσιον δείκυσιν. εἰ τοίνον γνώμηι καὶ βουλήσει τῆι ἐξ ἡμῶν ἀναληφϑείσηι ἡνώϑη φύσει, περιττὴ τῆς φυσικῆς λέξεως ἡ προσϑήκη. ἀρκει γὰρ ὁμολγῆσαι τὴν ἕνωσιν, ἕνωσις δὲ ἐπὶ τῶν διηιρημένων λαμβάνεται· διαιρέσεως γὰρ οὐκ οὔσης, οὐκ ἄν ποτε ἕνωσις νομϑείη. ὁ τοίνυν τὴν ἕνωσιν λαμβάνων προσλαμβάνει τὴν διαίρεσιν.

Iz navedenog citata proizlazi da Teodoret niječe *naravno* sjedinjenje Božjeg lika i lika sluge, jer riječ *naravno* uključuje nužnost, uključuje da se sjedinjenje dogodilo nužno, bez *volje*, bez *odluke*. Teodoret ističe da je sjedinjenje proizašlo iz Božje volje i odluke, a ne iz naravi, jer je narav nešto što je *lišeno volje*. Da je sjedinjenje bilo *dragovoljno*, Teodoret nalazi potvrdu u Pavlovim riječima: *samog sebe je oplijenio*. A da je Bog Riječ uzela lik sluge zato *što je htjela* (a ne zato što je bila prisiljenja nekom nužnošću ili nekim nužnim zakonima) i iz *čovjekoljublja*, nalazi potvrđeno u Pavlovim riječima: *samog sebe je oplijenio tako što je uzeo lik sluge*.

U navedenom citatu preveli smo rečenicu Fil 2, 6–7 na sljedeći način: *sam je sebe oplijenio tako što je uzeo lik sluge*. Potrebno je navesti razloge za takav prijevod. Κενόω znači: isprazniti, opustošiti, komu što oteti. *Komu što oteti* ima korelaciju u ἁρπαγμός što znači: otimanje, otmica, *plijen*. Prema tome, značenje samih riječi omogućuje takav prijevod. Zatim, Teodoret tom rečenicom – kako se vidi iz citata – ističe *slobodu* Božje Riječi (nije bila ničim prisiljena, to je svojevoljno učinila) i *čovjekoljublje* Božje Riječi.

U svom Komentaru Poslanice Filipljanima Teodoret tumači na sljedeći način rečenicu: "*Onaj koji je u Božjem liku nije plijenom smatrao svoju jednakost Bogu, nego je samog sebe oplijenio tako što je uzeo lik sluge*": "*Budući da je Bog i po naravi Bog i da ima jednakost s Ocem, nije to smatrao velikim. Jer, to je vlastitost onih koji su mimo zasluge stekli neku čast: nego je, sakrivši (prekrivši) svoje dostojanstvo, izabrao najveće poniženje, i obukao je ljudski lik*".[175] Navedenom rečenicom Teodoret pokazuje da se Riječ ponaša suprotno od onih koji su mimo zasluge stekli neku čast. Naime, Riječ je uzela ljudski lik, a uzimanjem ljudskog lika *sakrila* (pokrila) je svoje dostojanstvo i *izabrala* najveće poniženje. Ako bismo rekli da je Riječ ugrabila (otela) najveće poniženje, time bi kontrast bio veći. Također na temelju do sada izloženih Teodoretovih djela znamo da Riječi odgovara ono što je veliko i uzvišeno, a liku sluge ono što je poniženo. Božja Riječ je, prema tome, na-

[175] PG 82, 569 BC. Θεὸς γὰγ ὤν, καὶ φύσει Θεὸς, καὶ τὴν πρὸς πατέρα ισότητα, οὐ μέγα τοῦτο ὑπέλαβε. Τοῦτο γὰρ ' ἀξίαν τιμῆς τινος τετυχηκότων. 'Αλλὰ τὴν ἀξίαν κατακρύψας, τὴν ἄκραν ταπεινοφροσύνην εἵλετο, καὶ τὴν ἀνθρωπείαν ὑπέδυ μορφήν.

juzivšenija, a lik sluge najponiženiji. Zato Božja Riječ – kad uzima lik sluge – sakriva svoju uzvišenost i slavu (svoje božanstvo) likom sluge i izabire (uzima) najveće poniženje. Grčki glagol αιρέω ne znači smao *izabrati*, nego i: *silom uzeti*, *ugrabiti*, *uzeti*. Zato se može reći da je Riječ *ugrabila* (uzela) poniženje.

Da se Riječ ponaša suprotno od onih koji se hvale onim što posjeduju, pokazuje Teodoret kad ponovno tumači u svom Komentaru Poslanice Filipljanima rečenicu: "*Onaj koji je u Božjem liku nije plijenom smatrao svoju jednakost Bogu, nego je samog sebe oplijenio tako što je uzeo lik sluge*": "*Naime, vlastitost je onih koji otimaju (plijene) tuđe u tome da se hvastaju onim što imaju. Bog Riječ je po naravi Bog. Bila je u Božjem liku, nije plijenom smatrala to da je jednaka Bogu, jer je po naravi imala tu jednakost*".[176] Iz citata slijedi da je vlastitost onih koji otimaju tuđe da se *hvale* (da su oholi, da se uzdižu nad druge, μέγα φρονεῖν) onim što imaju. Riječ je postupila suprotno: umjesto oholosti izabrala je najveće poniženje. Inače, suprotnost između oholosti i poniznosti, između *biti ohol* i *biti ponižen,* Teodoret objašnjava kad tumači Fil 2, 3–4.[177]

Ako sve to što smo rekli imamo na umu, onda prijevod rečenice iz Fil 2, 6–7 na hrvatski jezik glasi: *Nije plijenom smatrao svoju jednakost Bogu (ili: nije plijenom smatrao to što je jednak Bogu), nego je samog sebe oplijenio tako što je uzeo lik sluge.* Takav prijevod naglašava kontrast koji postoji između onih koji su oholi (koji se uzdižu nad druge), koji otimaju (plijene) tuđe, i Riječi koja je postupila suprotno. Taj kontrast naglašen je upravo riječima *plijen* i *oplijeniti.* Umjesto da plijeni ono što je tuđe, Riječ je oplijenila samu sebe.

U svezi sa spomenutim prijevodom rečenice iz Fil 2, 6–7 nameće se još jedna dvojba. Do sada smo ustanovili da rečenicom *samog sebe je oplijenio tako što je uzeo lik sluge* Teodoret izražava *slobodu* i *čovjekoljublje* Božje Riječi; *sakrivanje* božanstva Božje Riječi i *poniženje* Božje Riječi. Iz toga slijedi da se *kenozom* Riječ ne mijenja, da se ne odriče svoje jednakosti Bogu Ocu, jer je – prema Teodoretu – Riječ, po

[176] Na istom mj., Τῶν γὰρ τὰ ἀλλότρια ἁρπαζόντν ἴδιον τὸ μέγα φρονεῖν ἐφ' οἷς ἔχουσιν. ὁ δὲ Θεὸς λόγος φύσει Θεός. ἐν μορφῇ γὰρ Θεοῦ ὑπῆχρε, κὰι οὀχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ· φύσει γὰρ εἶχε τῆν ἰσότητα ταύτην.

[177] Na istom mj., 569 AB.

naravi nepromjenjiva i "*po naravi je imala tu jednakost*". Kenozom se, dakle, Riječ ne odriče svoje jednakosti Bogu Ocu, nego kenozom slobodno i iz ljubavi prema čovjeku uzima lik sluge, te tako sakriva svoju božansku narav i izabire najveće poniženje. Zato smo preveli rečenicu iz Fil 2, 6 na sljedeći način: *nije plijenom smatrao svoju jednakost Bogu,* a ne: *nije se kao plijena držao svoje jednakosti Bogu.* Takav prijevod izražava da se Riječ *kenozom* nije odrekla svoje jednakosti Bogu Ocu.

Važno je naglasiti da *kenozu* poduzima Krist kao Bog i Krist kao čovjek, tako što kao Bog djeluje na ontološkoj razini, a kao čovjek na ontičkoj razini. Božje djelovanje omogućuje čovjekovo djelovanje, Božje je djelovanje, dakle, transcendentalno. S Bogom sjedinjeni čovjek je *postao poslušan do smrti, smrti na križu.* Toga čovjek koji je umro na križu, Bog je uzvisio, darovao mu Ime nad svakim imenom, što znači da Božje djelovanje nadilazi čovjekovo djelovanje, da je Božje djelovanje transcendentno. Ni Božje ni čovjekovo djelovanje ne ukidaju sjedinjenje, nego ga afirmiraju. Božja ljubav u Kristu se očituje kao samoponiženje i čovjekova ljubav u Kristu se očituje kao samoponiženje.

Tu Teodoretovu misao možemo razviti na sljedeći način: Što jedno biće više ljubi, što je više izvan sebe, što je više pri drugom, u kenozi, tim je više u sebi, pri sebi. Što, dakle, više ljubi, tim je slobodnije. Što je veća sloboda, veća je i ljubav, vrijedi i obratno. *Tako se sloboda i ljubav uzajamno pretpostavljaju i skupa se razvijaju.* Primijenjeno na Isusa Krista možemo reći ovako: što je čovjek slobodniji, što je više Božja slika, što je više "*stvoreni Stvoritelj*" (Teodoret), to više ljubi Boga, to je predaniji Bog. Krist je kao čovjek, kao stvorenje, kao stvorena sloboda, najslobodniji čovjek i zato je istodobno najpredaniji Bogu, najviše ljubi Boga. Vrijedi i obratno: čovjek u Kristu, u kristološkom jedinstvu, najviše ljubi Boga i zato je kao čovjek, kao stvorena sloboda, najslobodniji. S druge strane: što je Bog slobodniji, to više ljubi čovjeka. Bog u Kristu je najslobodniji i zato najviše ljubi čovjeka. Vrijedi i obratno: Bog u Kristu najviše ljubi čovjeka i zato je najslobodniji. Drukčije rečeno, Bog je apsolutno slobodan i zato ljubi apsolutno. Bog je slobodan u ontološkom smislu i zato je ontološki čovjekoljubac. Vrijedi i obratno: Bog je ontološki čovjekoljubac i zato je ontološki slobodan. S druge strane: čovjek je bogoljubac i zato je kao čovjek slobodan. Vrijedi i obratno: čovjek je stvoren slobodan i zato je bogoljubac.

Sada se ponovno vraćamo na analizu navedenog citata iz Teodoretova pobijanja Ćirilova trećeg anatematizma. Iz tog citata proizlazi da Teodoret *sjedinjenje* i *razlikovanje* shvaća kao korelativne pojmove, kao pojmove koji se uzajamno pretpostavljaju. Naime, on je tvrdio da se sjedinjenje ne može shvatiti (spoznati) bez razlikovanja, jer je sjedinjenje uvijek sjedinjenje različitih; i tko prihvaća sjedinjenje, istodobno prihvaća i razlikovanje. Ako je tako, onda znači: ako nema razlikovanja, onda nema ni sjedinjenja i obratno; ako se niječe razlikovanje, onda se niječe i sjedinjenje.

Sažetak

Na kraju ovog poglavlja želim istaknuti dvije Teodoretove najaktualnije misli, koje tijekom povijesti nimalo ne gube nego stalno dobivaju na aktualnosti.

1. To je *pojam jedinstva* koje uključuje razliku, jedinstva koje je nezamislivo bez razlike. Taj diferencirani pojam jedinstva, taj dijaloški pojam jedinstva Teodoret stalno tumači, jer uviđa da ga njegovi sugovornici ne razumiju. Jedinstvo u Kristu je za Teodoreta ontološko jedinstvo, jer se u tom jedinstvu radi o sjedinjenju Boga (Stvoritelja) i čovjeka (stvorenja), između kojih postoji ontološka razlika. Nije, dakle, riječ o sjedinjenju između *stvorenih bića*, nego o sjedinjeju između *Storitelja* i *stvorenja*. Riječ je, prema tome, o ontološkom jedinstvu, jer u tom jedinstvu postoji ontološka razlika. U tom jedinstvu ne može biti miješanja između Boga i čovjeka, jer Bog ne spada u *stvorenja* i jer čovjek ne spada u božanske osobe, jer čovjek *ne može participirati* na Božjoj biti. U tom kristološkom jedinstvu Bog ne gubi svoju bit (svoj identitet), ni čovjek svoju bit (svoj identitet). Afirmirati razliku između Boga i čovjeka znači afirmirati i jedinstvo. Vrijedi i obratno.

2. To je *pojam ljubavi* koja izvire iz slobode, koja je nezamisliva bez slobode. Što je veća sloboda, to je veća ljubav. Iz veće slobode nastaje veća ljubav. Iz apsolutne slobode nastaje apsolutna ljubav. Ljubav i sloboda se uzajamno uključuju i pretpostavljaju. Vrhunac Božje slobode se očituje u vrhuncu Božje ljubavi, Božjeg čovjekoljublja, u Božjoj *kenozi*: u Božjem samopredanju i samoponiženju, a vrhunac čovjekove slobode se očituje u vrhuncu čovjekove ljubavi prema Bogu, u čovjekovu bogoljublju, u čovjekovu samopredanju i samoponiženju.

VI.
Teodoretov pojam jedinstva kao alternativa dosadašnjoj filozofiji i teologiji

1.

Pošto sam izložio Teodoretov pojam jedinstva u Kristu, jedinstva koje je *ontološko*, jer je i razlika između Boga i čovjeka, Stvoritelja i stvorenja, *ontološka*, moguće je sada ukratko skicirati kako Teodoretov pojam jedinstva (i razlike), od Teodoretova vremena do danas, nije istinski zaživio ni u teoriji ni u praksi. Da nije zaživio u praksi, to je očito, jer naša povijest je povijest prisilnog jedinstva, tj. nasilja. Zato je potrebno pokazati koliko je (nije) Teodoretov pojam jedinstva prisutan u našem temeljnom poimanju stvarnosti, u našoj ontologiji, u našoj filozofiji i teologiji. Tek u novije vrijeme razvijena je filozofija i teologija Drugog, koja smatra da Drugi nije opasnost za naš identitet i slobodu, nego pretpostavka našeg identiteta i slobode. Mjerodavni su u tom smislu Martin Heidegger i Ludwig Wittgenstein i oni koji su, oslanjajući se na njih, razvili svoju filozofiju i teologiju Drugog. U svezi s time treba naglasiti da su mistici tijekom povijesti govorili da Bog nije biće, da Bog ne spada u red bića, nego da je Bog *Ništa*. Time su željeli reći da je Bog bitno različit od bića. Ali i mističko poimanje jedinstva pokazuje kako čovjek u tom jedinstvu s Bogom nestaje. Tako je kod Plotina, tako je čak kod Meistera Eckharta, i tako je kod G. W. F. Hegela.

Teodoret Cirski u svom glavnom kristološkom djelu *Eranistes*, i u svim svojim djelima, nudi novi pojam jedinstva, i to kristološkog jedinstva, tj. jedinstva Boga i čovjeka. Temeljno jedinstvo za kršćane je jedinstvo između Boga i čovjeka u Kristu. To kristološko jedinstvo predstavlja zapravo kršćansku ontologiju. Ako je taj pojam kristološkog jedinstva kriv, onda će biti krivi i svi ostali oblici jedinstva koji se temelje na tom pojmu.

Teodoret dokazuje u *Eranistesu* da jedinstvo u Kristu nije *miješanje*. Ako bi jedinstvo u Kristu bilo miješanje, onda bi to značilo da se u tom jedinstvu Bog i čovjek stapaju u nešto treće, u neko treće biće ko-

je je pola Bog i pola čovjek, i da u tom jedinstvu Bog prestaje biti Bog i čovjek prestaje biti čovjek. Jedinstvo u Kristu ne nastaje miješanjem, jer miješanje pretpostavlja da se Bog i čovjek nalaze na istoj ontološkoj razini. Samo ona bića koja se nalaze na istoj ontološkoj razini mogu se miješati, što znači i da se mogu sukobljavati. Bog i čovjek se ne nalaze na istoj ontološkoj razini, jer između Boga i čovjeka postoji *bitna razlika*, ontološka razlika, razlika koja je neukidiva. Razlika između Boga i čovjeka je neukidiva jer je to razlika između *Stvoritelja i njegova stvorenja.*

Sav Teodoretov napor sastoji se u tome da dokaže kako u kristološkom jedinstvu Bog ostaje potpuni Bog i čovjek ostaje potpuni čovjek, i to za vjeke vjekova. U tom jedinstvu, dakle, niti Bog nešto oduzima čovjeku, niti čovjek Bogu. To se uopće ne može događati, jer je razlika između Boga i čovjeka ontološka razlika. Tu ontološku razliku Teodoret ističe na dva načina. Najprije pokazuje na temelju Pisma da je Bog Stvoritelj stvorio sve što postoji. Božja bit je *nestvorena*, a čovjekova bit je *stvorena*. Budući da je tako, nezamislivo je za Teodoreta da čovjek može *participirati* na Božjoj biti – koja je *nestvorena* – nego čovjek participira na ljudskoj biti koja je *stvorena*.

Pojam participacije (grčki: μέϑεις, od glagola μετέχω što znači *imati dio*, u istom se značenju rabi glagol μεταλαμβάνω, lat. participatio) prisutan je u filozofiji i teologiji od Platona do danas. Teodoret naglašava da čovjek ne može participirati na *Božoj biti (naravi)*. Ako bi čovjek mogao participirati na Božjoj biti (ako bi mogao imati dio Božje biti), onda bi to za Teodoreta značilo da se Bog i čovjek nalaze na istoj ontološkoj razini i da su jedan drugom konkurenti. Upravo, takvo shvaćanje participacije – prema kojem čovjek sudjeluje na Božjoj biti – uzrokom je krivom poimanju jedinstva između Boga i čovjeka. U tako shvaćenom jedinstvu događaju se dvije stvari tijekom cijele povijesti filozofije i teologije: ili u tom jedinstvu netko nekoga potpuno zaniječe, podloži, bolje rečeno, potire, ili se u njemu oba sudionika iste biti bore jedan protiv drugog.

U tako shvaćenom jedinstvu – u jedinstvu, dakle, koje pretpostavlja da čovjek participira na Božjoj biti – ako je primat priznat Bogu, onda je u njemu čovjek oštećen. Vrijedi i obratno. Ako je primat priznat čovjeku, onda je u njemu Bog oštećen. Uglavnom preostaje dvoje: ili su

Bog i čovjek ljuti neprijatelji, ili je jedan od njih pobjednik. To je sve omogućeno uvjerenjem da se Bog i čovjek nalaze na istoj ontološkoj razini, drukčije rečeno, uvjerenjem da čovjek može participirati na Božjoj biti. Ako se Bog i čovjek nalaze na istoj ontološkoj razini, ako su sudionici iste biti, onda je moguća konkurencija između Boga i čovjeka i moguća je prevlast jednog od njih, moguće je, dakle, prisilno sjedinjenje.

U arijanizmu, apolinarizmu i monofizitizmu, protiv kojih Teodoret i piše, nalaze se kriva poimanja jedinstva u Kristu. U arijanističkom poimanju jedinstva u Kristu niti je Bog ostao potpuni Bog niti je čovjek ostao potpuni čovjek, nego su zakinuti i Bog i čovjek. Tu je jedinstvo shvaćeno kao miješanje: malo ovoga i malo onoga i nastaje nešto treće, što nije ni pravi Bog ni pravi čovjek, ni potpuni Bog ni potpuni čovjek. Takvo je jedinstvo nasilje i nad Bogom i nad čovjekom. U apolinarističkom poimanju jedinstva u Kristu zakinut je čovjek, jer taj čovjek nema razumne duše, umjesto razumne duše u njemu stanuje i njezinu ulogu vrši Bog Riječ. U apolinarističkom jedinstvu Bog preuzima ulogu stvorenja, ulogu stvorene razumne duše, što znači da je Bog svrstan u red stvorenih bića, da popunjava rupe, da popunjava ono što čovjeku nedostaje. U monofizitskom poimanju jedinstva u Kristu čovjek je potpuno ukinut i prevladan u Bogu, u naravi Boga Riječi. U arijanističkom, apolinarističkom i monofizitskom poimanju jedinstva Bog je svrstan u red stvorenih bića, jer se može miješati s čovjekom (arijanizam), preuzimati ulogu čovjekove razumne duše (apolinarizam), apsorbirati čovjeka (monofizitizam).

Sva tri spomenuta poimanja jedinstva u Kristu pretpostavljaju da se Bog i čovjek nalaze na istoj ontološkoj razini. Ako se nalaze na istoj ontološkoj razini, onda se mogu uzajamno miješati, uzajamno dopunjavati i jedan drugog apsorbirati. U patrističkom razdoblju postoji sklonost da se Bog afirmira na račun čovjeka, a u novom vijeku suprotna sklonost: da se čovjeka afirmira na račun Boga. Ali je bit toga uvjerenja ista. To uvjerenje naime pretpostavlja da su Bog i čovjek u sukobu, u neprijateljstvu, u konkurenciji, da je moguće afirmirati jednog na račun drugog.

Sva tri spomenuta poimanja jedinstva u Kristu pretpostavljaju neprijateljstvo između Boga i čovjeka, jer su sva tri poimanja jedinstva *nasilna*: ili u tom jedinstvu gube obojica ili jedan od njih. U arijanistič-

kom poimanju jedinstva u Kristu Bog Riječ nije jedanka Ocu, nije ista bit s Ocem, gubi, dakle, svoj božanski identitet. U tom jedinstvu gubi i čovjek svoj ljudski identitet, gubi svoju razumnu dušu. U apolinarističkom poimanju jedinstva u Kristu čovjek gubi svoj ljudski identitet, gubi svoju razumnu dušu. Ulogu razumne duše preuzima Bog, što znači da je taj Bog nasilan i da nije pravi Bog, jer je preuzeo ulogu stvorenja, ulogu ljudske stvorene duše. U monofizitskom poimanju jedinstva u Kristu čovjek je izgubio svoj identitet, što znači da je Bog nasilan i da nije pravi Bog jer je apsorbirao svoje stvorenje.

Sve kristološke hereze možemo protumačiti na temelju navedenog uvjerenja da se Bog i čovjek nalaze na istoj ontološkoj razini i da su jedan drugom neprijatelji. Tako *ebioniti* priznaju da je Krist pravi čovjek, ali ne priznaju da je Božji Sin, što znači da je za njih to dvoje nespojivo. Oni, dakle, mogu prihvatiti povezanost na velikoj udaljenosti između Boga i čovjeka, između transcendentnog, uzvišenog Boga i zemaljskog čovjeka. Kod njih je naglašena suprotstavljenost između Boga i čovjeka. A suprotstavljeni mogu biti samo oni koji se nalaze na istoj ontološkoj razini, koji, dakle, postoje na isti način.

Adopcijanisti također priznaju da je Krist pravi čovjek kojega je Bog posinio, usvojio kao svoga Sina, što opet pokazuje da su za njih Bog i čovjek nespojivi, tj. suprotstavljeni. Mogu biti skupa, mogu biti povezani, ako su udaljeni jedan od drugog. Suprotstavljenost između uzvišenog Boga i zemaljskog čovjeka dolazi do izražaja osobito u doketizmu, jer pristaše doketizma toliko umanjuju čovjeka u Kristu da ispada kako je Krist samo *prividno* čovjek, a ne čovjek u punom smislu. Takva suprotstavljenost Boga i čovjeka još je više naglašena u *gnosticizmu*. Takva suprotstavljenost je u gnosticizmu moguća, jer su u gnosticizmu Bog i čovjek iste biti. U zemaljskom čovjeku postoji božanska iskra i ta iskra može biti spašena samo tako što se vrati onamo odakle je došla, tako što se oslobođena od svog zemaljskog i tjelesnog zatočeništva vrati Bogu. Ta božanska iskra u čovjeku je bitno identična s božanskim Logosom (Riječi).

To što smo do sada rekli posve je očito kod heretičkih kristologija, ali i kod pravovjernih kristologija pristno je uvjerenje – u manjoj ili većoj mjeri – da se Bog i čovjek nalaze na istoj ontološkoj razini i da su jedan drugom konkurenti. To se vidi po tome što one kristologije koje

naglašavaju jedinstvo Boga i čovjeka u Kristu, zanemaruju izravno ili neizravno razliku između Boga i čovjeka u Kristu, a one koje naglašavaju razliku zanemaruju jedinstvo. Jedinstvo koje zanemaruje razliku i razlika koja zanemaruje jedinstvo temelje se na istoj filozofskoj i teološkoj pretpostvci: na uvjerenju da se Bog i čovjek nalaze na istoj ontološkoj razini i da mogu biti konkurenti jedan drugom.

2.

Navedena pretpostavka nije prisutna samo u kristologiji nego i u filozofiji, počevši od Platona pa do danas. Kod Platona je vidljivo da se božanstvo i ono što čini bit čovjeka, tj. čovjekova duša, nalaze na istoj ontološkoj razini. Duša ima tri dijela, a glavni dio je νοῦς (duh, razum). Glavna stvarnost kod Platona su ideje, to je *duhovna* stvarnost, stvarnost *nousa*, božanska i nepromjenjiva stvarnost. Tu *duhovnu* stvarnost, te ideje, moguće je spoznati samo *duhom*, *razumom (nousom)*, što znači da se isto spoznaje istim. Duhovna se stvarnost spoznaje duhom. Ako upotrijebimo termine izvedene iz latinskog jezika, onda možemo reći: *inteligibilni* svijet (stvarnost) spoznajemo *intelektom*. Smisao je spoznaje da se isto sjedini s istim, da se čovjekov *nous* sjedini s božanskim *nousom.*[178]

Prema Aristotelu čovjek svoju sreću nalazi u najsavršenijoj djelatnosti koja se zove *teorija* (gledanje). Teorija ima prednost pred praksisom i poiesisom. Teorijom čovjek ostvaruje nadljudsku, tj. božansku moć u sebi. *Nous* osposobljava čovjeka za *teoretski život.* Taj *nous* nije forma tijela, nego je odijeljen od tijela, on je ono božansko u čovjeku i njegovo autentično, bolje Ja. Prema tome, ono što je u čovjeku najbolje, to je identično s božanskim.[179]

Kod stoika je ljudski *logos* dio božanskog Logosa. Čovjek treba živjeti u skladu sa svojim logosom. Logos upravlja svijetom po svojim raspršenim logosima. Vodeći dio čovjekove duše je *nous* ili *logismos.* To sve jasno pokazuje da u stoicizmu nema bitne razlike između božan-

---

[178] Usp. Platon, *Symposion, Phaidon,* Werke IV, grčki i njemački, Insel Taschenbuch, Frankfurt am Main i Leipzig, 1991., str. 185–347. Zatim interpretaciju Platonovih djela, K. Bormann, *Platon,* Alber, Freiburg / München, 1993., str. 52 i 96–148.

[179] Usp. Aristotel, *Nikomahova etika,* Hrvatska sveučilišna naklada, bilingvalno izdanje, Zagreb, 1892., 1176b–1181a 15.

skog i čovjekova logosa, nego naprotiv: čovjekov je logos dio božanskog Logosa.[180]

Kod Plotina sve proizlazi iz Jednog. *Hen* (Jedno) je prva božanska hipostaza, iz koje proizlazi *Nous*, druga božanska hipostaza, iz Nousa proizlazi *Duša* (Psyche), treća božanska hipostaza. Te tri božanske hipostaze čine gornji svijet, inteligibilni svijet, duhovni svijet, κόσμος νοητός. Nakon toga proizlazi osjetni svijet, κόσμος αἰσθητός: zvijezde, čovjek, životinje, biljke, neorganska i neoživljena stvarnost i na dnu piramide je materija. Svaki niži stupanj stvarnosti je nesavršeniji, na dnu je najnesavršenija stvarnost: materija. Cilj čovjekova života je sjedinjenje (*henosis*) s božanskim, s Jednim. Jedno je ishodište i clj čovjekova života. Čovjek proizlazi iz Jednog i vraća se u Jedno. Zapravo čovjekova duša silazi iz Jednog i ulazi u tijelo i vraća se ponovno u Jedno.[181]

Čovjek kod Plotina ima trojstvenu strukturu: *duh, duša* i *tijelo*. Put duše k sebi je zapravo put k Jednom, ka sjedinjenju s Jednim, ka prevladavanju samoga sebe, ka depersonaliziranju samoga sebe. Čovjekovo Ja nestaje u jedinstvu s Jednim. Nisu svi ljudi sposobni za sjedinjenje s Jednim, nego samo filozofi, muzičari i erotičari, jer su otvoreni ljepoti. Uzdizanje k Jednom i sjedinjenje s Jednim je plod čovjekova vlastitog napora. Kod Plotina nema bitne razlike između Boga i čovjeka, između božanskog i ljudskog razuma (nousa). Kod njega je riječ o identitetu bitka i mišljenja.[182]

Plotin je utjecao na kršćansku teologiju, i to počevši od sistematske teologije pa do asketike. Osobito je njegov utjecaj vidljiv kod Augustina, oca cijele latinsko-kršćanske teologije i oca nove paradigme, tj. srednjovjekovne paradigme kršćanstva. Postoji velika srodnost između Plotina i Origena koji je napravio veliku sintezu kršćanske i grčke misli. Plotin i Origen su bili učenici platoničara Amonija Saka (Ammonios Sakkas). Plotin je utjecao na Dionizija Areopagitu, kod ko-

---

[180] R. Heinzmann, *Philosophie des Mittelalters*, Band 7, Kohlhammer, Berlin, 1992., str. 28.

[181] Plotin, *Seele – Geist – Eines*, Meiner, grčki i njemački, Hamburg, 1990., str. 3–127. Zatim interpretaciju Plotinove filozofije, V. Schubert, *Plotin*, Alber, Freiburg / München, 1973., str. 8–26; 43–77.

[182] V. Schubert, *Plotin*, nav. dj., str. 71–85.

jega se uzdizanje Bogu događa u trokoraku: *via purgativa* (put čišćenja), *via illuminativa* (put prosvjetljenja) i *via unitiva* (put sjedinjenja). Taj trostruki put uzdizanja Bogu preuzela je kršćanska duhovnost, osobito kršćanska asketika. Plotin je utjecao na židovsku i arapsku filozofiju, na cijelu europsku filozofiju i duhovnost: na Jambliha, Prokla pa do Boetija, na Nikolu Kuzanskog, Marsilija Ficina, Michelangela, Shakespearea, na engleske platoniste u 17. stoljeću, na Wickelmanna, Herdera, Schillera, Schopenhauera, Hartmanna, Crocea, Goethea, Schellinga, Hegela, Bergsona i Heisenberga. Očit je njegov utjecaj na kršćansku mistiku.[183]

Kod Platona, Aristotela, stoika i Plotina ono što je u čovjeku najsavršenije, ono što se u čovjeku nalazi na istoj ontološkoj razini s božanskim, ono što je istovjetno s božanskim u čovjeku, naziva se νοῦς i tim *nousom* (lat. prijevod *intellectus*) čovjek spoznaje duhovnu, razumnu, inetligibilnu stvarnost, što znači da se isto spoznaje istim. Stvarnost *nousa* (inteligibilna stvarnost) spoznaje se *nousom*. Kod Aristotela postoji stanovita ravnoteža između božanskog i ljudskog, ali je cilj čovjekova života da se približi božanstvu, jer čovjek svoje blaženstvo nalazi u gledanju božanstva. Kod Platona je to još jače izraženo, jer se ono duhovno želi osloboditi od materijalnog (osjetilnog) svijeta i sjediniti s vječnim, s vječnom stvarnošću koju Platon naziva idejama. To da se ono najduhovnije u čovjeku želi sjediniti potpuno s božanskim, istaknuto je kod stoika, a ponajviše kod Plotina. Čovjek kod Plotina nalazi svoju puninu u sjedinjenju s Jednim, tako što nestane u Jednom.

Sve navedeno jasno pokazuje da se kod spomenutih filozofa Bog i čovjek (točnije rečeno: ono što je u čovjeku najsavršenije) nalaze na istoj ontološkoj razini. Ako se nalaze na istoj ontološkoj razini, onda je moguć sukob između božanskog i ljudskog, moguća je i stanovita ravnoteža, ali moguća je i pobjeda ili božanskog ili ljudskog. U starovjekovnoj filozofiji uglavnom je ono ljudsko bilo podloženo božanskom ili je bilo apsorbirano u ono božansko. U srednjem vijeku dolazi do stanovite ravnoteže između božanskog i ljudskog u filozofiji Tome Akvinskog, dok u novom vijeku ono ljudsko pobjeđuje božansko.

---

[183] Na istom mj., str. 87–97.

3.

Koliko je grčka filozofija, osobito neoplatonizam utjecao na kršćanske teologe, jasno je vidljivo kod Origena i Augustina.

U središtu Origenova teološkog sustava nalazi se kristologija, tj. sjedinjenje Boga i čovjeka. Iako je on svjestan razlike između Stvoritelja i stvorenja, ipak pod utjecajem neoplatonizma umanjuje Kristovo čovještvo. To opet pokazuje da u Origenovu viđenju kristološkog sjedinjenja jači pobjeđuje, da sjedinjenje ne afirmira razliku između Boga i čovjeka, nego je umanjuje. Kod Origena je prisutan radikalni dualizam između duhovnog i materijalnog svijeta. Taj dualizam on prevladava isticanjem Božjeg utjelovljenja. Time on umjesto novozavjetne paradigme u kristologiji: Isusov zemaljski život – muka – smrt – uskrsnuće – ponovni dolazak, uvodi novu shemu: preegzistencija – silazak – uzlazak Božjeg Sina i Otkupitelja.[184]

U Origenovu shvaćanju jedinstva u Kristu umanjeno je Kristovo čovještvo, jer on Božje utjelovljenje predstavlja kao pretpostavku *čovjekova pobožanstvenjenja*, što znači da se u tom jedinstvu umanjuje razlika između Boga i čovjeka.[185] Cilj je jedinstva u Kristu – koje afirmira razliku – da čovjek u tom jedinstvu postane čovjek u punom smislu, a ne da prestane biti čovjek, a ne da postane *pobožanstvenjen*. Takvo shvaćanje jedinstva u Kristu približava se miješanju Boga i čovjeka. Pod utjecajem neoplatonizma Origen je Božju Riječ stavio na niži stupanj od Oca. Ako se umanjuje božanstvo Boga Riječi i čovještvo čovjeka u Kristu, onda to nije korak k istinskom sjedinjenju nego ka miješanju. Iz toga proizlazi da su Bog i čovjek konkurenti: ili moraju biti u neprijateljstvu, ili moraju naći kompromis tako što će svaki malo popustiti, ili se jači prisilno sjedinjuje sa slabijim.

Origen je doveo do vrhunca starokršćansko-helenističku paradigmu koju je inicirao sv. Pavao, a Augustin je otac rimsko-katoličke paradigme. Augustin je pokušao – kao i Origen – pomiriti kršćanstvo s neoplatonskim mišljenjem. On ima epohalno značenje za teologiju – kao i Origen – ali i kod Augustina ponegdje postoji suprotnost između Boga i čovjeka. Ako Bog i čovjek mogu jedan drugom konkurirati, onda je to

---

[184] Na istom mj.

[185] Usp. H. Küng, *Große christliche Denker*, Piper, München, 1994., str. 45–78.

dokaz da se oni nalaze na istoj ontološkoj razini, drukčije rečeno, onda je to dokaz da se Bog i čovjek nalaze u istom redu bića i da se bore za prvo mjesto u tom redu bića. To se vidi kod Augustina po tome što on ponekad stavlja u antitezu Božju milost i čovjekovu slobodu, Božje predznanje i predodređenje i čovjekovu slobodu, tako da će taj problem: milost – sloboda do danas opterećivati kršćansku teologiju.[186] Ako se Božju milost stavlja u suprotnost prema čovjekovoj slobodi, onda naglašavanje jednog znači umanjivanje drugog, što je kasnije postalo očito u sukobu između Dominga Báñeza i Luise de Moline (16. stoljeće), zatim za vrijeme Reformacije i u katoličkom jansenizmu. U jedinstvu Boga i čovjeka, koje priznaje ontološku razliku između Boga i čovjeka, Božja blizina čovjeku omogućuje čovjekovu slobodu: Što je Bog bliži čovjeku, to je čovjek slobodniji. Božje djelovanje (milost) ne ugrožava čovjekovu slobodu, nego ju omogućuje.

U srednjovjekovnoj filozofiji i teologiji postoje također tri odnosa između Boga i čovjeka: sukob, jedinstvo ili ravnoteža. Tako kod Sigere iz Brabanta imamo sukob (u kojem prednost ima filozofija, ono ljudsko), kod Meister Eckharta jedinstvo (u kojem prednost ima Bog), kod Tome Akvinskog ravnotežu. Kod Augustina vjera ima prednost pred spoznajom, jer on kaže *credo ut intelligam*, vjerujem da bih razumio, želi, dakle, razumjeti svoju vjeru u Boga. Prednost, dakle, ima Bog pred čovjekom. Kod Tome Akvinskog već dolazi do uzdizanja ljudskog na višu razinu, jer Toma kaže *intelligo ut credam*,[187] spoznajem da bih povjerovao, spoznaja ga, dakle, vodi vjeri u Boga. Iako kod Tome prednost ima Bog pred čovjekom, ipak je kod njega na stanovit način uspostavljena ravnoteža između znanja i vjere, filozofije i teologije, naravi i nadnaravi. On jasno razlikuje filozofiju i teologiju, filozofsku spoznaju od spoznaje vjere, obje spoznaje postaju samostajne. Kod Tome filozofija postaje samostajna, ona će kasnije dobivati prevlast i pobijedit će u novom vijeku.

U srednjem vijeku postoji stanovito neprijateljstvo između Boga i čovjeka, što je vidljivo u kristologiji Anselma Canterburyjskog. Njegov pojam Boga u kristologiji je sličan srednjovjekovnim feudalcima i despotima. To je Bog koji se lako uvrijedi, koji za najsitniju uvredu traži

[186] Usp. K. Küng, *Große christliche Denker*, nav. dj., str. 80–116.
[187] Na istom mj., str. 118–150., osobito str. 131.

maksimalnu zadovoljštinu. Dok Isusov Bog ljubi svoje neprijatelje, u Anselma se pojavio Bog koji je izvor straha, prijetnje i kazne za grešnike. Iako su samo ljudi uvrijedili Boga, zadovoljštinu za nanesenu uvredu mora biti ne samo ljudska nego i božanska. Budući da je uvrijeđen Bog, zadovoljština mora biti i božanska. Zato zadovoljštinu Ocu mora dati ne samo čovjek nego i Božji Sin. Tako ispada da je smisao sjedinjenja Boga i čovjeka u Kristu umirivanje (davanje zadovoljštine) uvrijeđenog i srditog Oca.[188] Iako dublje istraživanje Anselmove kristologije pokazuje da je on uzeo srednjovjekovni pravni scenarij da bi bolje izrazio kristološku poruku, ipak je negativna interpretacija njegove kristologije tijekom povijesti prevladala, osobito u duhovnosti, književnosti i javnoj svijesti.

To da u srednjem vijeku – osobito krajem srednjeg vijeka kada Vilim Ockham govori o Božjoj apsolutnoj moći – Bog izgleda kao apsolutni vlastodržac, pokazuje da je slika Boga pravljena prema tadašnjim zemaljskim vladarima, a ne prema Bogu Isusu iz Nazareta. Tako se Bog, počevši od Vilima Ockhama pa do M. Luthera i R. Descartesa, određuje kao *čista moć volje.* Bog nije temelj i nosilac poretka – kao u srednjem vijeku kod Anselma – nego je moć koja postavlja i utemeljuje poredak. Osim te crte u filozofiji i teologiji prisutna je i druga crta koja ide od Meister Eckharta pa do Nikole Kuzanskog, koja izuzima Boga iz poretka svjetskih bića, u kojoj Bog nije pojmljen kao svjetsko biće. Bog je, kad se usporedi sa svjetskim bićima, *ne-biće*, tj. *Ništa.* Već kod Eckharta Bog biva određen kao *intelligere*, kao razumijevanje, spoznavanje, kao aktivnost, djelovanje, tj. kao subjekt u modernom smislu.[189]

Meister Eckhart jasno naglašava da je Bog na prvom mjestu razumijevanje, tj. djelovanje, pa tek onda bitak, dok je za starovjekovnu i srednjovjekovnu filozofiju i teologiju Bog bio na prvom mjestu bitak, pa tek onda djelovanje. U toj filozofiji i teologiji vrijedi načelo: *agere seq-*

---

[188] O tome govori u svom djelu *Cur Deus homo*, u. S. Anselmi Cantauriensis Archiepiscopi, *Opera omnia*, Schmitt, Friedrich Fromann Verlag, Stuttgart – Bad Cannstatt, 1/2, 39. 133. Zatim: Anselmo Canterburyjski, *Quod vere sit Deus*, svezak drugi, bilingvalno izdanje, Demetra, Zagreb, 2000. U tom svesku pogledati Anselmova djela: *O padu đavla* (str. 116-216) i *Poslanicu o utjelovljenju Riječi* (str. 222–272) i *Komentar* Marine Miladinov (str. 281312, osobito 304–308).

[189] W. Schulz, *Der Gott der neuzeitlichen Metaphysik*, Verlag Günther Neske Pfullingen, 1957., str. 7–13. Prijevod na hrvatski, W. Schulz, *Bog novovjekovne metafizike*, Matica hrvatska, Zagreb, 1996.

uitur esse (djelovanje slijedi bitak), djelovanje, dakle, proizlazi iz bitka, dolazi poslije bitka. Bog je najprije netko i nešto, on je najprije *supstancija* (i to ostaje do duboko u novi vijek), pa tek onda djelovanje. Već u kasnom srednjem vijeku kod M. Eckharta to se mijenja: "*Ostendo quod non ita videtur mihi modo, ut quia sit ideo intelligat, sed quia intelligat ideo est, ita quod Deus est intellectus et intelligere, et est ipsum intelligere fundamentum ipsius esse.*" Prijevod na hrvatski: "*Pokazujem da mi se ne čini samo da Bog jer jest zato razumijeva, nego jer razumijeva zato jest, tako da Bog jest razum i razumijevanje, te je sâmo razumijevanje temelj samog bitka*".[190] Iz toga slijedi da je Božje razumijevanje, tj. Božje djelovanje temelj njegova bitka. Djelovanje, dakle, prethodi bitku i proizvodi bitak. Bog nije više supstancija koja ima ta i ta svojstva, nego je Bog na prvom mjestu *djelovanje*. Bog je prema tome subjekt, *čisti subjektivitet* (subjektnost).

Nikola Kuzanski preuzima Eckhartov pojam Boga. On naglašava da je Bog gledanje, tj. djelovanje. Kada Bog gleda, on istodobno stvara. Božje gledanje je *vis entificativa* (moć koja stvara bića). Čovjek je srodan Bogu po tome što on nije kao Bog *vis entificativa*, nego *vis assimilativa*. Čovjek se, dakle, mora suobličiti Božjem djelovanju. Božje djelovanje je temelj čovjekova djelovanja. Božje djelovanje postaje vidljivo po čovjeku. Na taj je način Bog kod Nikole Kuzanskog *desupstancijaliziran*, prestao biti supstancija.[191]

Iako je kod Kuzanskog Bog temelj čovjeka, u novovjekovnoj metafizici se to mijenja, jer u njoj čovjek dolazi postupno u središte. To opet pokazuje da se Bog i čovjek u novovjekovnoj metafizici nalazi ili u suprotnosti, ili u jedinstvu, ili u ravnoteži. To je sve moguće zato što navedeni odnosi između Boga i čovjeka pretpostavljaju uvjerenje da se Bog i čovjek nalaze na istoj ontološkoj razini.

4.

Walter Schulz je jasno pokazao u svojoj knjiz *Bog novovjekovne metafizike* kako novovjekovni filozofi ističu Božji subjektivitet na dva načina: ili tako da ljudskom subjektivitetu postavljaju granicu koja se zo-

---

[190] M. Eckhart, *Werke*, herausgegeben im Auftrage der deutschen Forschungsgememschaft, Lateinische Werke V, 40. Kod W. Schulza, nav. dj., str. 13 i 113.

[191] W. Schulz, nav. dj., str. 13–22.

ve Božji subjektivnitet, ili tako da oba subjektiviteta (božanski i ljudski) povezuju u jednu cjelinu, u jedinstvo u kojem gospodari ili Bog ili čovjek. Tako na jednoj strani imamo Nikolu Kuzanskog, a na drugoj strani kao pandan njemu: *Giordana Brunu*. Kod Kuzanskog Bog je granica čovjekova subjektiviteta, a kod Brune Bog je imanentan svijetu, Bog je svuda u svijetu. Kod Brune prevladava panteistički osjećaj svijeta, dok su kod Kuzanskog Bog i čovjek u uzajamnoj napetosti, jer Bog ograničauje čovjeka. Sličan odnos nalazimo kod René Descartesa i njegove najznačajnijeg sljedbenika Baruha Spinoze. Kod Descartesa ljudski subjektivitet nalazi svoju granicu i utemeljenje u Božjem subjektivitetu, a kod Spinoze Bog su i čovjek sjedinjeni – kao kod monofizita u petom stoljeću poslije Krista – ali tako da je Bog jedna jedina supstancija koja obuhvaća sve, tako i čovjeka, koji je atribut Božje supstancije.[192]

Kao što Bruno ukida ishodište od kojega polazi Kuzanski, tako i Spinoza ukida Descartesovo ishodište, također tako i Hegel ukida Kantovo ishodište. Kant pripisuje čovjekovu subjektivitetu veće značenje nego što to čini Kuzanski i Descartes, jer je kod Kanta čovjek kao subjekt aktivan u spoznavanju, čovjek izgrađuje svoj svijet pojava. Čovjek kao subjekt je konačan jer se nasuprot njemu nalazi Božji subjekt koji je za Kanta nespoznatljiv. Hegel, naprotiv, utvrđuje neraskidivo jedinstvo konačnog i beskonačnog subjekta, tj. Boga i čovjeka. Čovjek je bitni moment Beskonačnog. Ali i Hegelov sistem je bio nadmašan kod kasnog Schellinga koji nasuprot čovjeku postavlja beskonačni subjekt: Boga.[193]

Spomenuti odnos između Boga i čovjeka prisutan je i u metafizici 19. i 20. stoljeća, ističe Walter Schulz. On smatra da je kao dokaz potrebno ukazati na dva najveća metafizčka mislioca: na Nietzschea i Heideggera. Nietzsche isključuje svaki vid Transcendencije, jer je za njega Bog mrtav, ljudi su ga ubili, te on smatra božanskim biće u cjelini. On tu cjelinu shvaća kao kružno kretanje, kao vječno vraćanje jednakog. Čovjek je u tom kruženju, koje nema ni početka ni kraja, zanijekan.[194]

S obzirom na Schulzovu interpretaciju Nietzscheove filozofije treba reći sljedeće. Moguće je i opravdano Nietzscheovu filozofiju inter-

[192] Na istom mj., str. 22–24.
[193] Na istom mj., str. 24–25.
[194] Na istom mj., str. 25–28.

pretirati na dva načina. Na način kako to Schulz čini, tako što sve svodi (i Boga i čovjeka) na vječno kretanje jednakog. Ali i na drugi način po kojem ispada da Nietzsche afirmira natčovjeka, a niječe Boga. Nietzsche na taj način pretvara čovjeka u lažno božanstvo. I taj natčovjek (to lažno božanstvo) stvara svoj novi svijet, kao što je to prije učinio Bog. Ako je taj natčovjek – po Schulzu – uklopljen u vječno kretanje jednog, to onda znači da je taj čovjek prevladan u cjelinu bitka, u vječno vraćanje jednakog.

Heidegger čovjekovu egzistenciju više ne određuje polazeći od svjetskih bića, nego on misli svijet polazeći od egzistencije. Ali je taj čovjek, taj tubitak posve konačan (endlich). Može se osloniti na sama sebe i to je izvor njegove tjeskobe i brige. No, taj tubitak zna sebe kao onoga kojega je uspostavio bitak. Taj bitak koji omogućuje i utemeljuje tubitak nije nikakvo biće i on je po sebi samom nepojmljiv. Odnos između tubitka i bitka je u Heideggera isti kao odnos između čovjeka i Boga kod Nikole Kuzanskog, samo što tu Transcendenciju, koja je čovjekova mjera, Heidegger ne naziva Bogom kao Kuzanski, nego bitkom.[195]

Želim naglasiti da se odnos između Boga i čovjeka postupno obrće. Kod Kuzanskog je Bog bio *praslika*, temeljna stvarnost, a čovjek je bio kopija te praslike, te temeljne stvarnosti. U novom vijeku kod nekih mislilaca čovjek postaje temeljna stvarnost, a Bog je njegova projekcija. Taj obrat, ta zamjena mjesta između Boga i čovjeka, moguć je zato što se pretpostavlja da se Bog i čovjek nalaze na istoj ontološkoj razini, na istoj razini bitka. Taj obrat postaje očit kod ateističkih mislilaca kao što su: Ludwig Feuerbach, Karl Marx, Sigmund Freud pa sve do Maurice Marleau-Pontyja i Jean Paul Sartrea. Oni Boga jednostavno smatraju glavnim čovjekovim neprijateljem, kojega treba ukloniti da bi čovjek mogao slobodno živjeti. Artur Schopenhauer spada također u tu plejadu mislilaca, ali tako da njegova filozofija ima ulogu prijelaza od ateizma ka Nietzscheovu nihilizmu.

Na temelju do sada rečenog moguće je izreći bitne misli. Ako čovjek može ubiti Boga, onda je to upravo dokaz da se Bog i čovjek nalaze na istoj ontološkoj razini, onda je to dokaz da čovjek može zauzeti Božje mjesto, onda je to dokaz da je čovjek samoga sebe pretvorio u lažno božanstvo, u idola (u najviše biće). Ako čovjek može ubiti Boga, onda je

[195] Na istom mj., str. 28–30.

to dokaz da je Bog postao unutarsvjetskio biće kao i čovjek, onda je to dokaz da je Bog preuzeo čovjekovu ulogu, da više nije pravi Bog, nego idol. Svako prevladavanje bitne razlike između Boga i čovjeka, tj. Stvoritelja i stvorenja, vodi u idolatriju. Idolatrija, dakle, nastaje onda kada Bog preuzima ulogu čovjeka ili onda kada čovjek preuzima ulogu Boga. Prema Heideggeru, to se dogodilo zato jer je zapadna metafizika zaboravila bitak, jer je postavila najviše biće kao nositelja bitka. Nema bitne razlike u zapadnoj metafizici između bitka i najvišeg bića, jer je najviše biće u zapadnoj metafizici najprije bio Bog, zatim apsolutni duh, zatim čovjek i na koncu vječno vraćanje jednakog. I uvijek je najviše biće preuzimalo ulogu bitka, a to zapravo znači da je najviše biće preuzimalo ulogu lažnog božanstva, tj. idola. Iz toga proizlazi da je povijest zapadne metafizike povijest idolatrije, povijest raznih lažnih božanstava (božanstava smrti) ili idola. Za Heideggera je zadaća filozofije da nas oslobodi od idola: "*oslobođiti se od idola koje svatko ima i kojima običava pribjeći*".[196] Treba naglasiti da je i za Ludwiga Wittgensteina također zadaća filozofije razoriti idole i ne stvoriti nikakva novog idola: "*Sve što filozofija može učiniti jest da razori idole. A to znači da – možda u 'odsutnosti jednog idola' – ne pravi nikakvog novog idola*".[197]

5.

Ako su Bog i čovjek u sukobu, onda afirmacija jednoga uključuje negaciju drugog. Ako su u sukobu, onda svaki od njih želi zauzeti položaj *najvišeg bića*, koje sebi umišlja da je nositelj cijelog bitka i da raspolaže cijelim bitkom. Takvo najviše biće nazivamo *idolom* ili lažnim božanstvom, jer takvo najviše biće svoju afirmaciju postiže negacijom

[196] M. Heidegger, *Was ist Metaphysik?*, Klostermann, Frankfurt am Main, [18]1986., str. 42. Njemački tekst glasi: "*d. h. das Freiwerden von den Götzen, die jeder hat und zu denen er sich wegzuschleichen pflegt*". Ja sam preuzeo prijevod te rečenice iz hrvatskog prijevoda Schulizova djela: *Bog novovjekovne metafizike*, nav. dj., str. 43. Knjigu je preveo Damir Barbarić. Riječ *wegzuschleichen* možemo prevesti kao *odšuljati*, što je posve dobra slika kada je riječ o idolima, jer se svatko idolima običava *odšuljati*. Naime ljudi običavaju prikrivati svoje idolopoklonstvo, svoje služenje idolima.

[197] A. Kenny, *Wittgenstein über Philosophie*, u: Ludwig Wittgenstein, Schriften, Beiheft 3, Frankfurt am Main, 1979., str. 13. Njemački tekst glasi: "*Alles, was die Philosophie tun kann, ist, Götzen zerstören. Und das heißt, keinen neuen – etwa in der 'Abwesenheit eines Götzen' – zu schaffen*".

drugog, negacijom, dakle, svega onoga što je od njega različito. Tako Hans Blumenberg u svojoj knjizi *Legitimnost novog vijeka*[198] dokazuje da je novi vijek nastao kao reakcija na *teološki apsolutizam*. Teološki apsolutizam postiže svoj vrhunac krajem srednjeg vijeka u nominalizmu, koji ističe Božju *apsolutnu moć* (potentia absoluta), jasnije rečeno, Božju apsolutnu samovolju, i u filozofiji R. Descartesa početkom novog vijeka, jer Descartes govori kako bi Bog mogao biti *genius malignus*, tj. zli Duh. Blumenberg cijelu patristiku i srednji vijek prikazuje kao neuspjelo uklanjanje *gnoze*, koja je posljednji oblik grčkog metafizičkog sustava. Tek je novi vijek prevladao gnozu, uklonio zapravo sukob dvaju najviših bića (dobrog i zlog Boga) u gnozi tako što je taj sukob riješio u čovjekovu korist, tako što je naglasio *apsolutno čovjekovo samopotvrđivanje*. Novi vijek je bio "*samo odgovor na izazov i odgovor je trebao postati apsolutistički, jer je izazov bio apsolutistički*".[199]

Ukratko ću izložiti Blumenbergovu interpretaciju novog vijeka, jer on, interpretirajući novi vijek, interpretira sveukupnu povijest zapadnoeuropske filozofije i teologije.

Antika je – po Blumenbergu – ostavila neriješenim pitanje zla u svijetu, točnije rečeno, pitanje podrijetla zla u svijetu. U antičkoj metafizici (kod Platona, Aristotela i stoika) svijetu nije potrebno nikakvo opravdanje. No, već u platonskoj tradiciji dolazi do sustavnog premještanja naglaska, jer je u platonskoj tradiciji pojavni svijet slika ideja (nevidljivog božanskog svijeta). U neoplatonizmu se sav pojavni svijet pojavljuje kao promašaj svoga izvornog modela, svoje izvorne stvarnosti, jer u neoplatonizmu dolazi do *teologiziranja* duhovnog svijeta i istodobno do *demoniziranja* materijalnog svijeta.[200]

U gnozi dualizam duhovnog i materijalnog svijeta postaje radikalan, postaje metafizički dualizam, jer u gnozi Demijurg, koji je stvorio svijet, postaje principom zla i on je u sukobu s transcendentnim Bogom spasenja, koji nema nikakve veze s ovim svijetom. Ovaj svijet je svijet zla i dobri Bog se nije uopće upustio u ovaj svijet. Ako dobri Bog šalje Spasitelja u ovaj svijet, onda se taj Spasitelj može pojaviti samo u privid-

---

[198] H. Blumenberg, *Die Legitimität der Neuzeit*, erneuerte Ausgabe, Suhrkamp, Frankfurt am Main, ^{2}1999.

[199] Na istom mj., str. 71 i str. 114–259.

[200] Na istom mj., str. 139–140.

nom tijelu, jer ga u takvom tijelu ne mogu prepoznati Demijurgovi čuvari. Zato je razaranje ovoga zlog svijeta pretpostavka spasenja. Zato je kršćanin Marcion ustvrdio da Bog koji je stvorio svijet i čovjeka nije identičan s Bogom Spasiteljem, s Bogom koji spašava svijet i čovjeka.[201]

Osnovni kršćanski napor – osobito od Augustina pa do visoke skolastike – sastojao se u tome da se vrati dostojanstvo ovom svijetu, da se ovaj svijet obrani od gnosticizma, i pri tome se kršćanstvo pozivalo na dostojanstvo koje je kozmos imao u antičkoj filozofiji (posebno kod Aristotela i stoika). Blumenberg želi pokazati koja je cijena plaćena u filozofiji i teologiji za prevladavanje gnostičkog dualizma. Da bi obranio ovaj svijet od demoniziranja, Augustin je ustvrdio da zlo dolazi od čovjeka, da glavna krivnja za zlo pripada čovjeku (a ne zlom Bogu kao u gnosticizmu) i da samo Bog može osloboditi čovjeka od te krivnje. No, Bog je – po Augustinu – predodredio samo mali broj ljudi za spasenje i tako se Bog kod Augustina pojavljuje kao apsolutno suveren, bolje rečeno, kao suverena samovolja. Takav Augustinov odgovor imao je najveće moguće posljedice u povijesti teologije i filozofije. Skolastika još jednom ide Augustinovim putem, jer u svom sustavu želi sjediniti Boga Stvoritelja i Boga Spasitelja, ali tako što se vraća Aristotelu koji je priznao dostojanstvo ovom svijetu.[202]

Krajem srednjeg vijeka dolazi do gubljenja povjerenja u poredak ovoga svijeta, nestaje ideja poretka, umjesto kozmosa (uređenog svijeta) dolazi kaos, nered, slučaj. Upravo s nestankom reda u ovom svijetu povezano je *čovjekovo samopotvrđivanje*, jer se čovjek ne može pouzdavati u kaos, on mora stvarati novi red, poredak. Budući da je svijet bez poretka bio bezobziran prema čovjeku, čovjek mora postati bezobziran prema takvom svijetu.

Krajem srednjeg vijeka sve više dolazi u prvi plan pojam Boga kao suverene samovoljne slobode. U voluntarističkoj teologiji toga vremena Bog je shvaćen kao apsolutna moć, kao *potentia absoluta*, Bog je sveden na svemoć i samovolju. Tko tako shvaća Boga, mora ovaj svijet svesti na puku materiju, jer teološki apsolutizam razara svaku racionalnost ovoga svijeta. Već je Leibniz govorio da je nominalistički Bog su-

[201] Na istom mj., str. 140–141.
[202] Na istom mj., str. 143–149.

višni Bog, da je pojam apsolutne volje u sebi protuslovan i zato kao himerična fikcija.[203]

S *nominalističkim* objašnjenjem svijeta povezano je *mehanističko* objašnjenje svijeta. Zato je razumljivo što početkom novoga vijeka dolazi do vraćanja grčkom *atomizmu*, osobito Epikuru kod kojega u kretanju atoma vlada slučaj, a ne red. Za Epikurove bogove i za nominalističkog Boga ne postoji nikakav razlog za stvaranje ovoga svijeta. Budući da nema nikakvih razloga za stvaranje svijeta, onda nominalizmu preostaje samo pozivanje na Božju volju, na rečenicu: Bog je to mogao, *jer je htio* (quia voluit). Tek kad je nominalizam razorio svijet kao poredak, svijet koji je bio vrijedan čovjekova povjerenja, mogla je *mehanistička filozofija prirode* postati instrumentom čovjekova samopotvrđivanja, drukčije i jasnije rečeno, mogao je *teološki apsolutizam* proizvesti *antropološki apsolutizam: "Teološki apsolutizam ima svoj vlastiti, njemu neophodni ateizam i antropoteizam*". Uslijed teološkog apsolutizma čovjeku je preostala samo alternativa njegova naravnog i racionalnog samopotvrđivanja, čiji je sadržaj Luther sažeo kao program "*protubožanskog samoobožavanja*".[204] Iz toga slijedi da je čovjek, braneći se i boreći se protiv teološkog apsolutizma, apsolutizirao samoga sebe.

Descartes se nije mogao osloboditi od zlog Duha (*genius malignus*), jer je još bio vezan za tradicionalni pojam stvarnosti. On radikalizira nominalistički pojam Boga, Boga kao apsolutne moći, u hipotezu *genius-a malignus-a*. Time je još više pojačao teološki apsolutizam i time istodobno nesigurnost svijeta i čovjeka, "*da se protuuporište moglo naći još samo u apsolutnoj imanenciji*". Blumenberg izičito tvrdi: "*Pošto je teologija mislila da zastupa apsolutni Božji interes, ona je omogućila da čovjekov interes po samom sebi i njegova briga za samoga sebe postanu apsolutni*". Takvo čovjekovo apsolutno samopotvrđivanje postulira svođenje svijeta na puku materijalnost.[205]

Na osnovi izložene Blumenbergove interpretacije novog vijeka, mogu reći sljedeće. Blumenberg je dokazao da je novovjekovni odgovor na *teološki apsolutizam* bio *antropološki apsolutizam* (on ne rabi taj izraz) i *kozmološki apsolutizam* (ne rabi ni taj izraz). Da je tako, vid-

[203] Na istom mj., str. 155–165.
[204] Na istom mj., str. 166–203.
[205] Na istom mj., str. 223 i 225.

ljivo je iz prvog, trećeg i četvrtog dijela njegove knjige. U prvom dijelu govori o sekularizaciji, u trećem o procesu teoretske znatiželje, u četvrtom o Nikoli Kuzanskom kao preteči antropološkog apsolutizma i o Giordanu Bruni kao začetniku kozmološkog apsolutizma.[206] On tvrdi kako je sama teologija dala pravo Feuerbachu koji je govorio da su teologije samo zaobilazni putovi antropologiji, jer se u teologiji prisutne figure i sheme "*pokazuju kao strani govor za apsolutizam svijeta, čovjeka i društva*".[207] Iz toga slijedi da se kao novovjekovni odgovor na teološki apsolutizam pojavljuju antropološki, politički i kozmološki apsolutizam.

U novom vijeku umjesto sigurnosti spasenja u prvi plan stupa sigurnost spoznaje. Iz Descartesove apsolutne sumnje nastaje apsolutna sigurnost spoznaje. Novi je vijek prema Descartesovu programu bio odgovor na izazov, i to apsolutistički odgovor na apsolutistički izazov. Osim antropološkog apsolutizma moguć je kozmološki i politički apsolutizam u novom vijeku. U srednjem vijeku Bog je bio beskonačan, a svijet konačan, "*u novom vijeku preuzima svijet ovaj Božji atribut, beskonačnost se sekularizira*".[208] Također je govor teološkog apsolutizma utisnuo politički apsolutizam u svijest novovjekovnih ljudi. Iako novovjekovna filozofija stoji u oštrom protuslovlju prema teologiji, prema svojoj teološkoj pretpovijesti koju smatra prevladanom, ona je vezana uz ono što napada i kritizira. Novi apsolutizmi preuzimaju naime funkciju teološkog apsolutizma. Kad je riječ o odnosu teološkog apsolutizma i novovjekovnih apsolutizama, onda Blumenberg ističe da se oni razlikuju po sadržaju, ali imaju iste funkcije.[209]

Blumenbergova interpretacija povijesti europske filozofije i teologije pokazuje kako se tijekom povijesti smjenjuju razni apsolutizmi, kako teološki apsolutizam u novom vijeku prelazi u antropološki, politički i kozmološki apsolutizam. Kako je to bilo moguće? Naš odgovor glasi da je to bilo moguće zato što nije bila priznata *ontološka razlika* između Boga i čovjeka, Stvoritelja i stvorenja. Gdje nije priznata razlika, tu se događa nasilje u obliku miješanja ili u obliku prisilnog sjedi-

---

[206] Na istom mj., str. 11–134; 263–510; 531–700.
[207] Na istom mj., str. 14.
[208] Na istom mj., str. 22 i 71.
[209] Na istom mj., str. 74 i 79.

njenja, kako je to već dokazao Teodoret Cirski. Ako Bog može preuzeti čovjekovu ulogu, a čovjek Božju ulogu, i ako sva ostala bića (društvo, svijet i slično) mogu preuzeti ulogu najvišeg bića, kratko rečeno, ako Bog, čovjek i ostala bića žele preuzeti ulogu najvišeg bića, onda je sukob neizbježan. U tom sukobu vlada potpuna isključivost, jer afirmacija jednog uključuje negaciju svega drugog, svega što postoji, svih drugih bića. Teološkim rječnikom rečeno, tijekom povijesti imamo vladavinu idola, nasilje idola, razne idolatrije, idolopoklonstva. Upravo idolatrija ukida *ontološku razliku* između Boga i čovjeka, jer pretvara Boga u idola, u biće među bićima, iako najviše biće. U toj idolatriji ljudi prave Boga na svoju sliku i priliku, poimaju Boga kao apsolutnog vlastodršca i takav Bog prisiljava i razara sve što nije s njim identično. No, takav Bog nema nikakve veze s biblijskim Bogom, s novozavjetnim Bogom Isusa iz Nazareta. Osim te idolatrije koja Boga pretvara u idola postoji i druga vrsta idolatrije koja pretvara bilo koje biće ovoga svijeta ili bilo koji ljudski proizvod u idola, u lažno božanstvo.

6.

Sukob između Boga i čovjeka prisutan je ne samo u filozofiji novoga vijeka nego i u teologiji, što ću sada u kratkim crtama naznačiti.

Odnos čovjeka prema Bogu – počevši od Augustina pa do Luthera – postaje izvor straha, jer se svaki čovjeka pita: jesam li predestiniran za spasenje ili nisam? To je i bio izvor Lutherove životne krize. Toj napetosti između Boga i čovjeka, tom strahu pred Bogom, tom neprijateljstvu, pridonijeli su okamizam, tj. shvaćanje da je Bog apsolutno moćan, što praktično znači, da je Bog apsolutni vlastodržac, zatim srednjovjekovna mistika kod koje postoji sklonost brisanju razlike između božanskog i ljudskog, te Augustinova nauka o predestinaciji i Lutherov napad na ljudski um. Treba napomenuti da je Luther našao rješenje svoje krize u Bogu koji opravdava grešnike.[210]

Ta drama između čovjeka i Boga osobito je vidljiva kod Friedricha Daniela Ernsta Schleiermachera, koji je bio odgojen u pietističkom i racionalističkom duhu. Schleiermacher je u mnogim stvarima slijedio Kanta, ali ne u shvaćanju religije i etike. On prevladava pijetizam i ra-

[210] H. Küng, *Große christliche Denker*, nav. dj., str. 152–184.

cionalizam i tako postaje teologom Moderne, koji na egzemplaran način povezuje pobožnost i modernost. On govori o religiji kao o "osjećaju jednostavne ovisnosti čovjeka". Time želi povezati čovjeka i Boga, konačno i Beskonačno, dok su kod Luthera čovjek i Bog u velikoj napetosti. Središte Schleiermacherove teologije je kristologija, a ishodište njegove teologije je vjerska svijest. Napetost postoji između čovjeka i Boga i u njegovoj teologiji, jer on kao čovjek Moderne počinje razmišljati polazeći od čovjekove vjerske svijesti. Iz toga slijedi da je kod njega prvotni naglasak opet na čovjeku, na čovjekovoj svijesti, a ne na korekciji čovjekove pobožnosti i svijesti na novozavjetnom Isusu Kristu.[211]

Na osnovi izloženog možemo zaključiti da kod Luthera postoji dramatična napetost između čovjeka i Boga, da se Bog pojavljuje kao čovjekova granica, dok Schleiermacher naglašava jedinstvo čovjeka i Boga. Sukob između čovjeka i Boga nastavlja se u liberalnoj teologiji Adolfa von Harnacka tako što u tom sukobu pobjeđuje čovjek, zatim se nastavlja u dijalektičkoj teologiji Karla Bartha tako što u tom sukobu pobjeđuje Bog, na koncu se nastavlja u teologiji Božje smrti (Thomas J. Altizer, Paul van Buren, William Hamilton) tako što pobjeđuje čovjek.

7.

Svoju tezu da zapadna filozofija i teologija nisu priznavale ontološku razliku između Boga i čovjeka, da su Boga i čovjeka stavljale na istu razinu bitka, da su Boga stavljale u red bićâ, da su se Bog i čovjek u tom redu bića borili za prvo mjesto, za mjesto najvišeg bića, da su pretpostavljale konkurenciju i neprijateljstvo između Boga i čovjeka, nalazim potvrđenom u knjizi *Povijest Boga*[212], koju je napisala Karen Armstrong.

Armstrong naglašava da je rezultat Reformacije bio da je Europa nakon Reformacije počela gledati Boga još racionalnije, da je Boga smatrala bićem među bićima, iako najvišim bićem: "Bog je postao samo još jedno biće, kao bezbroj drugih objekata koje su učenjaci i filozofi počeli istraživati na Zapadu... Toma Akvinski je možda ostavio dojam da

[211] Na istom mj., str. 338.
[212] K. Armstrong, *Povijest Boga*, Prosvjeta, Zagreb, 1988.

je Bog samo još jedan element – iako najviši – u lancu postojanja, ali je bio uvjeren da ovi filozofski argumenti nisu ni u kakvoj vezi s mističkim Bogom kojeg je doživio u molitvi. Ali početkom 17. stoljeća vodeći teolozi i svećenici počeli su raspravljati o postojanju Boga na potpuno racionalnoj osnovi... Umjesto da u ideji o Bogu vide simbol realnosti koja nema postojanja u uobičajenom smislu riječi i koja se može otkriti samo imaginativnim disciplinama molitve i kontemplacije, Bog se sve više uzimao kao jednostavna životna činjenica kao i svaka druga".[213]

Na kraju poglavlja pod naslovom *Prosvijećenost*, u kojem govori o poimanju Boga u prosvjetiteljstvu, ona tvrdi: "Monoteisti u svim religijama stoljećima su inzistirali da Bog nije samo još jedno biće. On ne postoji kao druge pojave koje doživljavamo. Na Zapadu, međutim, kršćanski teolozi navikli su govoriti o Bogu kao da on zaista *jest* jedna od stvari koje postoje... Nije prošlo mnogo vremena, a drugi učenjaci i filozofi trijumfalno su izjavili da je Bog mrtav".[214]

Armstrong ističe kako su u 19. stoljeću filozofi i mislioci smatrali Boga neprijateljem ljudske slobode i zato im je bio prvi zadatak da proglase svoju neovisnost o Bogu. To čine L. Feuerbach, K. Marx, Ch. Darwin, F. Nietzsche i S. Freud. Ljudi su krajem 19. stoljeća osjećali da je dužnost racionalnih i slobodnih ljudskih bića ubiti Boga. Takvo osjećanje je rezultat shvaćanja – koje je prevladavalo na Zapadu – da je Bog vrhovno biće: "Doslovno shvaćanje Boga još uvijek prevladava i mnogi ljudi u zapadnom svijetu – svih uvjerenja – smatraju gotovom činjenicom da je moderna kozmologija ideji o Bogu zadala smrtni udarac".[215]

U 10. poglavlju knjige Armstrong piše da "*je Bog uvijek na Zapadu bio borba*".[216] U zapadnoj, dakle, filozofiji i teologiji je bilo vidljivo da se Bog i čovjek bore za prevlast, a ta borba je bila moguća zato što se pretpostavljalo da se Bog i čovjek nalaze na istoj ontološkoj razini. To je očito kod Jean Paul Sartrea koji tvrdi da ideja o Bogu negira našu slobodu, zatim kod Maurice Merleau-Pontyja koji čovjekovo oslobođenje

[213] Na istom mj., str. 338.
[214] Na istom mj., str. 398.
[215] Na istom mj., str. 410. i 389–411.
[216] Na istom mj., str. 413.

od Boga smatra pozitivnim oslobođenjem, kod Alberta Camusa koji kaže da ljudi trebaju prkosno odbaciti Boga da bi svoju ljubav izlili na čovječanstvo. U tom smislu su i radikalni teolozi: Thomas J. Altizer, Paul van Buren i William Hamilton, slijedili Nietzschea i proglasili smrt Boga.[217] Za autoricu knjige *"je jedan od nedostataka filozofske metode rasprave o Bogu bio to što bi Vrhovno Božanstvo moglo izgledati kao da je jednostavno neko drugo Biće, najviše od svega što postoji, umjesto realnosti sasvim drukčijeg reda"*.[218]

Na kraju knjige autorica se pita mogu li ljudska bića izdržati prazninu i beznađe i odgovara: *"Idoli fundamentalizma nisu dobra zamjena za Boga; ako trebamo stvoriti snažnu vjeru za 21. stoljeće, trebalo bi, možda, duboko razmisliti o povijesti Boga radi nekih pouka i upozorenja"*.[219]

8.

Svoju tezu o nepriznavanju ontološke razlike u zapadnoj filozofiji i teologiji, o svođenju Boga i čovjeka na istu ontološku razinu, kojom zapravo aktualiziram i razrađujem Teodoretov pojam jedinstva u Kristu, jedinstva koje je nezamislivo bez ontološke (beskonačne) razlike i koje je nastalo iz Božje slobode i ljubavi, nalazim također potvrđenom u knjizi Wolfganga Welschea pod naslovom *Um*.[220]

Podnaslov knjige govori o čemu je riječ u knjizi: *Suvremena kritika uma i pojam transverzalnog uma.* O tezi, koju zastupam, Welsch govori onda kada istražuje odnos *božanskog razuma i ljudskog uma.* Welsch dokazuje da već kod Kanta, našeg klasičnog filozofa uma, započinje slabljenje uma i da se kod Kanta događa terminološki obrat između *razuma (Verstand)* i *uma (Vernunft).* Ono što se prije Kanta nazivalo *razumom*, kod Kanta se naziva *um*, a ono što se prije Kanta nazivalo *um*, kod Kanta se naziva *razum.*

Welsch pokazuje kako je u novom vijeku *ljudski um* (ratio) pobijedio božanski razum. Zato se ta pobjeda ljudskog uma i zove *raciona-*

---

[217] Na istom mj., str. 436–439.
[218] Na istom mj., str. 455.
[219] Na istom mj., str. 460.
[220] W. Welsch, *Vernunft.* Die zeitgenössische Vernunftkritik und das Konzept der transversalen Vernunft, Suhrkamp, Frankfurt am Main, ^{2}1996.

lizam. Kako je do toga došlo Welsch izlaže u pododsjeku pod naslovom: *Razum i um – obrat koji je uslijedio u 18. stoljeću i njegove posljedice.*[221] On najprije govori o povijesti termina *razum (Verstand)* i *um (Vernunft)* u antici i srednjem vijeku i slijedi razvoj tih termina do Kanta i dalje. Zato ću ukratko prikazati njegovo cijelo izlaganje.

Grčka antika

Kod Platona (i u platonskoj filozofiji) i kod Aristotela (i u aristotelskoj filozofiji) uobičajeno je razlikovanje između *nousa (noesisa)* na jednoj strani i *dianonia*-e, odnosno *logosa* na drugoj strani. *Nous* je viša intuitivna moć, a *dianonia* niža diskurzivna moć. *Nous* spoznaje najvišu stvarnost, onu stvarnost koja je pretpostavka svega, i tu stvarnost on spoznaje neposredno. *Dianonia* se kreće u posredovanjima, ona raščlanjuje i povezuje pojmove i izvodi zaključke. Ne razlikuje se *nous* i *dianonia* samo po načinu postupanja (*nous* spoznaje neposredno, a *dianonia* diskurzivno), nego i po svojoj vrijednosti. *Nous* je viši jer spoznaje višu stvarnost, ono što je prvo i temelj za sve ostalo. On shvaća ono što je moćnije i više i zato je on sam moćniji i viši. *Logos* (dianonia) spoznaje stvarnost koja je niža od one stvarnosti koju spoznaje *nous*. Povezanost obiju spoznajnih moći je razumljiva, jer *logosu* služi kao ishodište ono što je *nous* spoznao. Intuitivnost *nousa* i diskurzivnost *logosa* tvore u svojoj komplementarnosti i suradnji ustrojstva naše spoznaje. Zato se obje moći mogu shvatiti kao različite funkcije iste moći, što može voditi terminološkoj nejasnoći.[222]

Latinska antika i srednji vijek

Lukrecije i Ciceron su grčki termin *nous* preveli kao *intellectus* (razum), a *logos* (dianonia) kao *ratio* (um). Ta se terminologija zadržava stoljećima. Nalazi se npr. kod Tome Akvinskog. Kod Tome *intellectus* (razum) spoznaje intuitivno, a *ratio* (um) diskurzivno. Toma također zastupa shvaćanje da su *intellectus i ratio* dvije različite funkcije iste moći. Toma ide dalje pa kaže da *intellectus i ratio* dolaze do istih rezultata, ali svaki na svoj način. U tome je Tomino odstupanje od grčke tradicije. Toma tako izjednačava *intellectus i ratio*, jer kod njega najviša

[221] Na istom mj., str. 803–828.
[222] Na istom mj., str. 805–806.

spznaja pripada vjeri i milosti. Tako su kod Tome intelekt i racio skinuti s prvog mjesta i stavljeni na drugo (niže) mjesto. U tome se kod Tome sastoji depotenciranje (slabljenje) moći intelekta i racija.[223]

Njemačka terminologija

Izrazi *Verstand* (razum) i *Vernunft* (um) nalaze se u staronjemačkom već od 9. stoljeća, ali oni nisu bili tada specifično filozofski termini. Kada Notker prevodi dva Aristotelova spisa s latinskog, on ne prevodi na njemački latinske termine *intellectus i ratio*, nego ih zadržava. Očito je da značenje tih termina još nije bilo dobro utvrđeno. U srednjovjekovnom njemačkom rijetko se nalaze te riječi, jer se najvišu moć duše tada naziva *Gemüt* (ćud, duša, srce). To čini npr. mističar Meister Eckhart. Tek kod filozofa prirode i filozofa 16. stoljeća *Verstand,* što znači *razum*, i *Vernunft,* što znači um, postaju regularni filozofski termini, jer oni najviši stupanj spoznaje nazivaju *Verstand,* tj. *razum* (tako prevode grčki *nous* i latinski *intellectus*), a niži stupanj nazivaju *Vernunft,* tj. *um* (tako prevodi grčki *dianonia* ili *logos* i latinski *ratio*). *Verstand (razum)* je intuitivna, a *Vernunft* (*um*) diskurzivna spoznajna moć. Treba napomenuti – navodi Welsch – kako Eucken tvrdi da je mjerodavan za takvo prevođenje bio rod tih riječi, muški rod za *nous* i ženski rod za *dianonia.* S druge strane, semantika tih izraza je protiv takvog prijevoda, jer *Vernunft* dolazi od *vernehmen* (razabrati), što znači da bi *Vernunft-u* trebalo biti pripisana intuitivna moć, a ne *Verstand-u* (intelektu).[224]

Verstand (razum) i Vernunft (um) u novovjekovnoj filozofiji

Ključnu ulogu za poimanje odnosa između razuma i uma imao je Descartes. On je zadržao terminološko razlikovanje između *intelekta* (Verstand-a, razuma) i *racija* (Vernunft-a, uma), ali je značajno promijenio shvaćanje intelekta. On pojačava i postupno pripisuje intelektu sve one osobine koje ima racio. On dosljedno odbacuje intuitivni momenat intelekta, koji je nekad bio najznačajniji moment. Tako se događa matematiziranje odnosno racionaliziranje intelekta. I to će se nastaviti kod Descartesovih sljedbenika. Spinoza tako određuje intelekt posve na način matematičke racionalnosti i smatra racio izvorom ideja ko-

[223] Na istom mj., str. 806–807.
[224] Na istom mj., str. 807–809.

je adekvatno shvaćaju stvarnost. Isto tako Leibniz određuje racio, tj. raison, kao spoznaju nužnih i vječnih istina i kao moć uvida u povezanost istina. Leibniz, dakle, pripisuje *raciu* nekadašnje moći intelekta i istodobno ističe da racio (raison) djeluje na diskurzivan način. Kratko rečeno, racio ostaje vjeran starom raciu u diskurzivnom postupanju, ali istodobno preuzima i tradicionalne funkcije intelekta. Tako se – počevši od Descartesa pa dalje – ne razlikuje više intelekt i racio, točnije rečeno, racio je zadržao sve svoje zadaće i istodobno preuzeo zadaće intelekta.[225]

Nova njemačka terminologija

U njemačkoj terminologiji *raison* se i dalje prevodi kao Vernunft (um), ali je taj *Vernunft (um)* sada preuzeo i klasične funkcije intelekta. Tako je termin intelekt (Verstand, razum) ostao slobodan, ispao je iz igre tijekom novovjekovnog razvitka. U anglosaksonskoj filozofiji termin *Verstand* (razum) označuje *common sense*, dakle, opći, odnosno zdravi ljudski razum, ali je taj razum podređen *raciu* (umu). Tako se događa obrtanje dosadašnje hijerarhije. Sve do novog vijeka *razum* (intelekt, Verstand) je bio viša moć, a *um* (racio, Vernunft) niža, a sada je obrnuto: um je viša moć, a razum niža. Naglašava se pri tome da *um* (raison, Vernunft) *rezonira*, a da je razum *opći* ili *zdravi i ljudski*, a ne više *božanski*.[226]

Sljedeći korak je napravio Christian Wolff koji je prihvatio tu zamjenu mjesta između razuma i uma, ali tako što je i razum i um uzdignuo za jedan stupanj. Kod njega *razum* nije više samo posve ljudski *common sense*, nego moć jasne spoznaje, a *um* označuje uvid u povezanost istina. *Razum*, dakle, nije više posve ljudski, nego čovjekova temeljna spoznajna moć, a *um* završna čovjekova spoznajna moć. On, dakle, uzdiže za jedan stupanj i razum i um, ali zadržava razum *podređenim umu* i tako pripravlja put I. Kantu.[227]

Na osnovi rečenog mogu se razlikovati tri pomaka koja su vodila novoj terminologiji: 1. Kod Descartesa racio (um) zadržava svoju funkciju i preuzima funkciju intelekta (razuma) i razum je tako ostao bez funkcije; 2. Razum koji je ostao bez funkcije postaje općim, zdravim

[225] Na istom mj., str. 809–811.
[226] Na istom mj., str. 811–813.
[227] Na istom mj., str. 813.

ljudskim razumom, postaje, dakle, moć koja je niža od racija (uma); 3. Wolff uzdiže na viši stupanj i razum i um, ali tako što definitivno zadržava redosljed u kojem je razum podređen umu. Alexander Gottlieb Baumgarten posreduje to novo ustrojstvo Kantu. Kod Baumgartena intelekt postaje diskurzivna moć, što znači da postaje racio. Funkcije intelekta (Verstand-a, razuma) za Baumgaretena su: attentio, abstractio, reflexio i comparatio (pozornost, apstrakcija, refleksija i uspoređivanje), a funkcija racia je shvaćenje univerzalne povezanosti stvari. Prema tome, intelekt (Verstand, razum) označuje sada racionalnost, tj. diskurzivnost, a racio uvid u cjelinu. Racio sada stoji iznad intelekta, jer je uvid u cjelinu viša sposobnost od diskurzivnosti, a nositelj uvida je sada *racio*, a ne intelekt koji je sada nositelj diskurzivnosti.[228]

Kantov obrat

Kant vodi završetku do sada opisani razvoj. Kod njega (misli se na "kritičkog" Kanta) je um (Vernunft) viša spoznajna moć, a razum (Verstand) niža. Um se bavi cjelinom, a razum ima diskurzivne funkcije. Um je kod njega viša spoznajna moć, a razum niža. Kant je tako definitivno izmijenio redoslijed spomenutih termina, tj. izmijenio je hijerarhiju između razuma i uma. Ta je izmjena postala kasnije samorazumljivom. Kant je tako depotencirao um, što Welsch tumači na sljedeći način. Um se bavi idejama i um ima također intuitivni aspekt, dok se razum bavi pojmovima i nije intuitivan nego diskurzivan. Um je usmjeren na bezuvjetno, a razum na uvjetno. Moć ideje je iznad moći pojmova, što znači da je um iznad razuma. Moć ideja ostaje *najviša* spoznajna moć, ali nije više *najjača* spoznajna moć. To je novost kod Kanta: um je jest *najviša* spoznajna moć, ali nije više *najjača* spoznajna moć. Um ne sadrži više nikakve *konstitutivne* principe, nego *regulativne* principe, dok razum a priori daje konstitutivne principe spoznaje. Samo razum garantira u suradnji s transcendentalnom osjetilnošću – stvarnu spoznaju. Promjena je, dakle, imena povezana s promjenom moći. Tako se kod Kanta dogodilo *depotenciranje* uma, iako je um ostao najviša spoznajna moć, i *potenciranje* razuma, koji je niža spoznajna moć ali *jača* od uma.[229]

---

[228] Na istom mj., str. 814–815.
[229] Na istom mj., str. 815–818.

Kantov kritičar Hegel je ustvrdio da je Kant potpuno paralizirao um, dok današnji kantovac Hans Michael Baumgartner priznaje da "je od Kanta koncipirani um u cjelini depotencirani um". To je sam Kant priznao na koncu *Kritike čistoga uma*, jer kaže da je njegova koncepcija zapravo poniženje uma koje se nije moglo zaobići. Budući da se za Kanta u umu susreće cijeli sustav prijevara i obmana, potrebno je uspostaviti sustav opreza i preispitivanja, potrebno je, dakle, discipliniranje čistog uma. Rezultat discipliniranja uma nije nešto pozitivno, nije neko novo otkriće, što znači da um ne treba otkrivati istinu, nego nas *štititi od zabluda*. Zadaća je, dakle, uma da nas štiti od zabluda.[230]

U tradiciji je *viša* spoznajna moć bila istodobno i *jača* spoznajna moć. Viša moć je *utemeljivala spoznaju* i morala je biti *intuitivna*, jer bi se bez toga otišlo u beskonačni regres. Da se ne bi otišlo u beskonačni regres, morala je ova najviša moć spoznati principe, aksiome, načela, koji su utemeljivali svaku drugu spoznajnu djelatnost. Viša spoznajna moć davala je osnovu za daljnje operacije logosa ili racia. Kod Kanta se sve to mijenja. Kantov teoretski um nije više *intuitivan u emfatičkom smislu*. Ideje, koje su kod njega jedini sadržaji uma, ne predstavljaju spoznajne sadržaje, nego pružaju spoznajne perspektive. Na varav način pojavljuju se one kao da posjeduju karakter uvida, ali one ne nude nikakve uvide, nemaju, dakle, utemeljiteljsku funkciju spoznaje. Um daje samo perspektive totaliziranja, a one nisu presudno važne ni za pojedinačnu spoznaju niti se mogu pretvoriti u spoznaju. Um, prema tome, nema ni funkciju utemeljenja ni funkciju povezivanja spoznaje. Um želi više, želi cjelinu, ali razum može više nego um. Jedino razum jamči stvarnu spoznaju. Ovaj terminološki obrat kod Kanta može se razumjeti u kontekstu njegova kopernikanskog obrata.[231]

Protiv Kantove revolucije (terminološke promjene i depotenciranja uma) pisali su Friedrich Schlegel, F. H. Jacobi i Arthur Schopenhauer. Također je njemački idealizam pokušao vratiti umu moć. Ali, unatoč tom nastojanju idealizam je doveo do slabljenja uma. Idealizam se pokazao kao filozofija imanentnog problematiziranja i dinamiziranja uma unatoč Hegelovu isticanju da um vlada svijetom. Iz idealizma nastaje naposljetku filozofija povijesti, koja nije uspjela izbjeći slabljenje uma.[232]

[230] Na istom mj., str. 818–819.
[231] Na istom mj., str. 819–821.
[232] Na istom mj., str. 821–823.

Kantov obrat djeluje i u 20. stoljeću, u kojem se pojavljuju koncepcije slabog uma. Zaoštreno rečeno, tko nakon Kanta kaže *um*, misli, htio – ne htio, na depotenciranje uma. To karakterizira i sve suvremene zastupnike uma. Welsch kao primjere navodi Jürgena Habermasa i Hans Michaela Baumgartnera. Za Habermasa "jaki" pojmovi teorije, istine i sustava pripadaju prošlosti, jer uspješna teorija racionalnosti može doći samo do sretne koherencije različitih teoretskih fragmenata. Baumgartner pokazuje kako se tijekom povijesti dogodilo desupstancijaliziranje, depotenciranje, funkcionaliziranje i medijatiziranje uma. Um, koji je nekad bio najviša moć, postao je instrumentom obrade datih spoznaja. Baumgartner, dakle, govori o nemoći uma. Obje dijagnoze – i Habermasa i Baumgartnera – konvergiraju sa shvaćanjem povijesti Gianni Vattima, iako njega svrstavaju u kritičare uma. Nasuprot njima Welsch zagovara *transverzalni um* koji je strukturalno slab ali funkcionalno jak i poliperspektivan.[233]

Pošto sam izložio Welschovo istraživanje o povijest termina *razum* i *um*, mogu reći sljedeće. Welsch nije govorio izričito o odnosu *božanskog* razuma i *ljudskog* uma, iako se u biti radi o tome. No, već je iz prethodnih poglavlja ove studije pod naslovom *Aktualnost Teodoretova pojma jedinstva u Kristu* postalo jasno da ono što vrijedi za odnos između čovjeka i Boga također vrijedi za odnos između božanskog razuma i ljudskog uma. Među njima je moguće prisilno jedinstvo i sukob, jer se pretpostavljalo da se *po participaciji* božanski i ljudski razum nalaze na istoj ontološkoj razini.

Može se govoriti o odnosu božanskog i ljudskog *razuma*, ali ja govorim o odnosu božanskog *razuma* i ljudskog *uma*, zato što je već kod Platona i Aristotela *um* (dianonia ili logos) bio *diskurzivna čovjekova moć* i umna spoznaja je pretpostavljala ono što je spoznao razum, i na tome se temeljila. U novom vijeku *um* (ratio) je postao viši i jači od *razuma* (intelekta), um je u novom vijeku racionalizirao razum, što znači da je razum postao posve ljudska spoznajna moć kao i um. Ljudski razum u novom vijeku ne participira na božanskom razumu. Sve do novog vijeka ljudski razum participira na božanskom razumu (ili je slika božanskog razuma kao u srednjem vijeku) i takav ljudski razum bio je viša i jača spoznajna moć od uma, što je značilo da je ljudski *um* bio

[233] Na istom mj., str. 823–828.

podložan ljudskom i božanskom *razumu* sve do novog vijeka. Može se reći slikovito ovako: Kao što se u novom vijeku čovjek najprije oslobađa od Boga i na koncu ga ubija (negira), tako se i ljudski um najprije oslobađa od božanskog razuma – tako što je najprije sebi podložio ljudski razum koji je participirao na božanskom razumu – i na koncu ga ubija (negira).

Karlheinz Ruhstorfer u svom članku o kraju drugog tisućljeća tvrdi da je u antici ljudski razum participirao na božanskom razumu, u srednjem vijeku je bio slika božanskog razuma, u novom vijeku kod Hegela je postao identičan s božanskim razumom i napokon je kod Feuerbacha postao posve ljudski razumom.[234] S tom se tvrdnjom slažem, naglašavajući da je takav razvoj bio moguć jer se pretpostavljalo da su ljudski um i božanski razum konkurenti. Konkurenti su mogli biti, jer se pretpostavljalo da se nalaze na istoj ontološkoj razini. I Welsch na drugom mjestu svoje knjige napominje da je *um* tijekom povijesti bio shvaćen kao nešto što ima svoje izvorno postojanje *izvan čovjeka* i čovjeku može biti samo usađen ili darovan. U novom vijeku um postaje posve ljudski i Welsch naglašava da je *transverzalni um* (kojeg on zastupa) posve ljudska moć, moć ljudskog subjekta.[235] No, ističem da je pretpostavka takvog razvoja bila svođenje ljudskog i božanskog uma na istu ontološku razinu, drukčije rečeno, pretpostavka takvog razvoja je bila ukidanje ontološke razlike između ljudskog i božanskog uma, između čovjeka i Boga (stvorenja i Stvoritelja). Na koncu tog razvoja um je postao potpuno ljudski um, postao je, dakle, um koji se bitno (ontološki) razlikuje od božanskog uma. Um se, tako, oslobodio od prisilnog jedinstva i tako postao sposoban za novo jedinstvo, za jedinstvo koje priznaje i afirmira ontološku razliku, koje ga, dakle, omogućuje i potvrđuje.

Sažetak VI. poglavlja i kritički osvrt

Teodoretov pojam jedinstva, koje afirmira razliku i potpunost sjedinjenjih, nije zaživio ni u teoriji ni u praksi. Da nije zaživio u praksi, očito je iz europske i svjetske povijesti, jer je cijela povijest čovječanstva povijest prisilnog jedinstva, tj. nasilja. Da nije zaživio ni u teoriji,

---

[234] K. Ruhstorfer, *Nach der Jahrtausendwende ein neues Zeitalter*, Communio, 29 (2000)1., str. 78–80.

[235] W. Welsch, *Vernunft*, nav. dj., str. 933.

ni u filozofiji i teologiji patrističkog razdoblja, pokazao je Teodoret u *Eranistesu*. Aktualizirajući Teodoretov pojam jedinstva (koji je značajan zato što afirmira razliku i cjelovitost sjedinjenih i zato što je nastao iz slobode i ljubavi prema drugom, prema ontološki različitom), pokušali smo u kratkim crtama naznačiti da je takav pojam jedinstva bio u europskoj filozofiji i teologiji manje ili više osamljen, manje ili više potisnut, ili potpuno zanijekan.

Sva kristološka krivovjerja su za Teodoreta kriva poimanja jedinstva između Boga i čovjeka. Ta su jedinstva nasilna, jer ukidaju razliku i cjelovitost ili Boga ili čovjeka, ili i jednog i drugog. Takva poimanja jedinstva ne priznaju ontološku razliku između Boga i čovjeka (Stvoritelja i stvorenja), svode Boga i čovjeka na istu ontološku razinu što uzrokuje konkurenciju između Boga i čovjeka koja se očituje na razne načine: ili su Bog i čovjek u uzajamnoj napetosti, neprijateljstvu, ili u ravnoteži, ili netko nekoga negira, ili obojica gube neke crte svoga identiteta. Teodoret se protivi takvom poimanju jedinstva naglašavajući da postoje samo dvije vrste naravi: *nestvorena* i *stvorena*. Samo je Božja narav *nestvorena* i na njoj participiraju tri božanske osobe. Ljudska je narav *stvorena* i na njoj participiraju svi ljudi. Zato za Teodoreta čovjek ne može participirati na Božjoj biti. Tvrditi to znači za Teodoreta svoditi Boga i čovjeka na istu razinu, znači negirati ontološku razliku između Boga i čovjeka.

Povijest filozofije i teologije pokazuje da ontološka razlika između Boga i čovjeka nije bila priznata u punom smislu, da se na Boga gledalo kao na biće među bićima, da se Bog s drugim bićima borio za prvo mjesto u redu bića, za položaj najvišeg bića, za položaj božanskog bića. To najviše biće imalo je ulogu bitka i to je uzrokovalo nastanak idola. Za Waltera Schulza su Bog i čovjek u novovjekovnoj filozofiji bili u protivnosti ili u prisilnom jedinstvu, za Karen Armstrong je afirmacija jednog uključivala negaciju drugog, za Hansa Blumenberga se kao reakcija na teološki apsolutizam pojavio antropološki, politički i kozmološki apsolutizam, za Wolfganga Welscha je ljudski razum u starom i srednjem vijeku participirao na božanskom razumu ili je bio slika božanskog razuma, ali u novom vijeku ljudski *um* (ratio) podređuje sebi ljudski razum (koji je bio participacija ili slika) i tako ljudski um postaje *ljudski* u punom značenju riječi.

Za Martina Heideggera i Ludwiga Wittgensteina zadaća je filozofije da nas oslobodi od idola (od lažnih božanstava), od služenja idolima, a zadaća je teologije – po mom sudu – da nam posvijesti Božju prisutnost, prisutnost nepojmljive Tajne, drukčije rečeno, da pokuša razumjeti vjeru u Boga, u nepojmljivu Tajnu, umom svoga vremena (filozofijom svoga vremena) i da tako uskladi vjeru i um. Filozofija nas u ime uma oslobađa služenja idolima, a teologija nas u ime vjere otvara nepojmljivoj Tajni.

Um nas tjera da budemo vjerni sebi, svom identitetu, a vjera nas tjera da budemo vjerni Drugom koji je nepojmljiva Tajna. Vjera se ne može *iznuditi* umom, jer se ono što se može iznuditi ljudskim umom zove znanje, a vjera nadilazi moć ljudskog uma, ona je otvorenost i predanje posve Drugom, apsolutno Drugom. Sve idolatrije, koje nastaju tako što pretvaramo Boga u idola ili tako što sebe, druga bića i ljudske proizvode pretvaramo u idole, nisu ništa drugo – ako se dubinski gleda – nego razni oblici čovjekova samoobožavanja, čovjekova samoapsolutiziranja. Sve te idolatrije nastaju iz dubinskog straha, iz straha koji traži lažnu utjehu, kakvu-takvu utjehu. Što je ljudski strah dublji, to su idoli, koje on proizvodi, niže vrste i razine. Strah od otvaranja prema posve Novom, posve Različitom, posve Drugom, vodi čovjeka u samoizolaciju, u potpunu zatvorenost u svoje ja koju nazivamo paklom. Čovjek može doživjeti puninu svoga života samo onda ako se otvori najbogatijem životu, izvoru i obilju života koji nazivamo apsolutno Drugim. U takvoj otvorenosti čovjek ne gubi svoj identitet i svoju samostojnost, nego ih afirmira i razvija. Otvoriti se svim oblicima života znači otvoriti se Životu samom. Otvorenost svim oblicima života i otvorenost Životu samom idu skupa, te se dvije otvorenosti uzajamno uključuju.

INDEKSI

U svim dijelovima Indeksa, ako nije drukčije navedeno, upućivanja u zagradama su izravni svetopisamski citati, upućivanja u kurzivu su patristički citati.

Kristološka imena i naslovi, i riječi koje se odnose na Trojstvo i božanske osobe, nalaze se u Indeksu kristoloških termina.

1. Indeks imena

Ovaj indeks uključuje sva vlastita imena i pridjeve koji su iz njih izvedeni.

'Ααρών – Aron 186.(16); 368.(30)
'Αβραάμ (opće muško ime) – Abraham 70.28
'Αβραάμ (patrijarh) – Abraham 80.(4), 5, 6, 7, 8, 9, 10, 13, 15, (22), 26, 27, 31; 82.(3), 7, 8, (22), 26 bis; 88.(16); 90.(30); 100.33; 118.(14); *152.14*; 188.(8), (9); 192.11, (18); 212.(7), 8, 10, 22, 30; 214.9, 12; 216.(23); 220.15, 16; *250.25*; 348.(7); 358.13, 19, 21, 26, (32); 452.30; 454.28, 30
ὁ πατριαρχής (= 'Αβραάμ= – patrijarh (= Abraham) 82.9; 102.1
'Αβραμιαῖος – Abrahamov 83.15
"Αγαρ – Hagara 364.28
'Αδάμ (opće muško ime) – Adam 70.28
'Αδάμ ("roditelj" čovječanstva) – Adam 72.3; *136.10, 11*; *148.17*; *150.28*; *156.23*; 194.26; 198.(15); 214.6, 9, 18 bis; 222.(23); *252.1*; *254.1, 8*; 322.26; 328.27, 29; 354.6, 15 25; 356.(15), 17, 21, 24; 372. (18)
'Αθανάσιος – Atanazije 122.18, 31; *144.24*; *260.10*; *412.3*
'Αθῆναι – Atena 198.11
'Αθηναῖος – Atenjanin 70.24
Αἰγύπτιος – Egipćanin 70.25
Αἴγυπτος – Egipat *140.27*; *142.24*; 168.9, (10); 172.1, 3; 362.10
Αἰθίοψ – Etiopljanin 384.7
'Αλεξάνδρεια – Aleksandrija *144.24, 26*; *260.10*; *284. 23*; *306.7*; *412.3*; *430.16*
'Αλεξανδρεῖς – Aleksandrijac 124.19
'Αλέξανδρος (ὁ χαλκεύς – iz Novog zavjeta) – Aleksandar (kovač) 64.6
'Αμασίας – Amasja 338.22
'Αμβρόσιος – Ambrozije 126.15; *264.18*; *420.1*
'Αμφιλόχιος – Amfilohije *148.24*; *156.5*; *282.16*; *426.9*
'Αμώς – Amos 338.23
ὁ προφήτης (= 'Αμώς) – prorok 76.9
'Ανατολικοί – Istočnjaci *306.12*
"Αννα (Stari zavjet) – Ana *140.11*; *252.20*
"Αννα (Novi zavjet) – Ana *256.1*
'Αντιόχεια (u Pizidiji) – Antiohija 116.27

'Αντιόχεία (u Siriji) – Antiohija *132.25*; *142.6*; *154.24*; *248.12*; *256.15*; *294.27*; *400.19*; *404.15*; *430.3*
'Αντιοχεῖς – Antiohijac 128.13, 30;132.16
'Αντίοχος – Antioh *296.27*
'Αντίχριστος – Antikrist 124.(9)
'Απολινάριος – Apolinarije 66.2; 80.16–17; 126.1; 132.8; 160.21, *25*; 162.26, 30; 166.16, 25, 26; 168.15; 178.1; 180.28; 226.5; *272.9*; 310.6–7, *9*; 436.17, *19*; 448.7
'Απολιναριστοί – apolinaristi *270.23*; *420.25*
'Αρειανικός – arijanski 128.14; 470.5
'Αρειανοί – arijevci *262.27*; *268.21*; *270.26*; *416.3*; *422.11*; *428.10*
"Αρειος – Arije 66.4; 70.4; 166.20;174.22, 23, 28; 176.31; 180.23; 222.11; 440.9; 450.13; 468.26
'Αρειούπαγος – Areopag 184.6–7
'Αριμαθία – Arimateja 366.(24), (33); 368.(11); *414.4–5*
'Αρμαθέμ – Armatem 368.(32)
'Αρτέμων – Artemon 176.27
'Ασκαλωνίτης – Askalonit 108-12
'Αττικός – Atik *304.25*
Αὐγουστῖνος – Augustin *302.11*

Βαλεντινιανοί – valentinovci 74.22
Βαλεντῖνος – Valentin 64.29; 104.1; 106.14; 176.26; 180.34; 226.2; *252.1–2, 11–12*; 382.25
Βαρδησάνης – Bardesan 64.29; 176.26
Βαρνάβας – Barnaba 116.27
Βασιλείδης – Bazilid 176.26
Βασίλειος – Bazilije *148.19*; *274.1*; *420.14*
Βηθλεέμ – Betlehem 84.25, (26); 86.2, 4; *140.12*; *142.24*;
Βολουσιανός – Volusijan *302.12*
Βόσπορος – Bospor 124.33

Γάβαλα – Gabala 130.18; *304.16*; *434.26*
Γαλάται (gdje je Irenej bio biskup) – Gali 132.18
Γαλάται (primatelji Pavlove poslanice) – Galaćani 82.22; 106.22
Γελάσιος – Gelazije 128.21; *430.25*
Γνωστικοί – gnostici *252.12*
Γότθος – Got *158.1*
Γρατιανός – Gracijan *268.24*
Γρηγόριος (iz Nazianza) – Grgur 124.31; *150.8*; *274.18*; *420.21*
Γρηγόριος (iz Nise) – Grgur *152.13*; *280.8*; *422.29*

Δαβίδ – David 64.12; 72.5; 76.10; 104.8, 13, (30), 33; 106.3, 10; 108.6, 16, 23; 110.(15), 31, 32; 112.3, 6, (8), 8, (10), 11, 16 bis, 17; 116.3 bis, 11, (15), 20, 28, (32); 118.(5), 30; *132.28*; *134.14, 19, 27*; *136.(1), 2 (6), 7, 8, 29*; *140.13*; 170.(5);

172.25; 202.(12), (13), 18, 19, 22, 23, 29, 31; 204.(1), (2), (3), (9), (31); 212.(7), 8, 22, 31, 32; 216.20, 22; 220.15 bis; 224.15; *314.(17)*, 318.1; 380.12; 386.21; 388.24; 394.25 bis; 398.14; *428.12*; 456.1, 7; 458.21; 468.18, 20, 21
ὁ προφήτης (=Δαβίδ) – prorok (= David) 76.4; 80.21; 84.30; 86.1; 102.24; 104.11–12, 18, 26; 454.8, 10; 456.2
ὁ Ψαλμῳδης (=Δαβίδ) – Psalmist (= David) *430.22*
Δάμασος – Damaz *418.24*
Δανιήλ – Danijel 92.1
Δαυϊτικός – Davidov 108.7, 9; 118.1
Διόδωρος – Diodor 132.6
Διονύσιος (iz Aleksandrije) – Dionizije *144.25*

'Εβιωναῖοι – ebioniti *250.15*
'Εβραῖοι – Hebreji 80.3; 94.20; 186.33; *306.27*; 334.31; 340.8; 350.6; 362.12
'Εδώμ – Edom *422.(24)*
Εἰρηναῖος – Irenej 132.17; *134.30*; *248.21*; *400.24*
'Εκκλησία – Crkva 124.11, 19; 128.13, 14–15, 30; 132.13, 16; *268.12*; *298.12*, 354.28–9; 358.30; 398.(31)
'Εκκλησίαι – Crkve 248.5; 320.8; 358.29; 400.10
'Ελκανά – Helkana *140.11*; *252.20*
'Ελλάς (prid.) – grčki 436.5
"Ελληνες – Grci 66.12; 68.10; 184.18; 228.22; *262.20*
"Εμέσα – Emeza 440.6
'Εμεσηνός – Emezanski *440.18*
'Εμμανουήλ – Emanuel *250.19*; 374.26
"Ενώς – Enoh 194.28
'Επίκουρος – Epikur 68.12
'Επίκτητος – Epiktet 124.22; *146.26*; *260.22*; *412.4*
'Επιφάνια. τὰ – Bogojavljenje *430.26*
'Ερανιστής – Skupljač 64.22; 66.7, 19; i *passim*.
Εὔα – Eva 328.27
Εὐνόμιος – Eunomije 66.4; *154.3*; 166.21; 176.31; 180.23; 222.11; *274.12*; *280.21*; *424.20*; 450.13; 468.26
Εὐσέβιος (iz Emeze) – Euzebije 440.6, *18*; 448.7
Εὐστάθιος (iz Antiohije) – Eustatije *142.6*; *256.15*; *404.15*
Εὔτυχος – Eutih 168.13
Εὐψύχιος – Eupshije *304.26*
'Εφέσιοι – Efežani *134.12, 292.4*

Ζαχαρίας – Zaharija 242.9
Ζοροβάβελ – Zorobabel 106.13, 34; 108.4; 112.24

'Ηλίας – Ilija *136.26*
'Ηρώδης (Veliki, vladao oko 37.–34. prije Krista) – Herod 84.25; 108.12; *142.25*

'Ηρώδης (Antipater, tetrah) – Herod *132.31*; *254.24*
'Ηρώδης (Agripa I., kralj poslije Krista) – Herod 348.17
'Ησαΐας – Izaija 90.30; 112.5, 11, 17; *140.26*; 172.27; *250.8*; 364.2; 410.22; 458.30
ὁ προφήτης (= 'Ησαΐας) – prorok (= Izaija) 80.21; 112.22, 28; 114.3, 17; 190.32; 242.2, 3; 344.14

Θεόδοτος – Teodot 176.28
Θεόδωρος (iz Mopsvestije) – Teodor 132.6
Θεόφιλος – Teofil *284.23*; *430.16*
Θεσσαλονικεῖς – Solunjani 372.28
Θωμᾶς – Toma 238.5; *252.18*; *284.14*; 366.8; *402.24*

'Ιάειρος – Jair 236.19
'Ιακώβ (opće muško ime) – Jakov 70.29
'Ιακώβ (patrijarh) – Jakov 80.(22); 82.17, 31; 86.(20); 96.2; 192.12; 234.22; *250.(8)*; 348.2; 452.29
ὁ πατιάρχης (= 'Ιακώβ) – patrijarh (= Jakov) 96.12, 31; 100.6
'Ιάκωβος (brat Ivanov) – Jakov 348.17
'Ιάκωβος (brat Gospodinov) – Jakov 390.31; 392.13, 27; 394.1
'Ιγνάτιος – Ignacije 132.15, *25*; *248.12*; *400.19*
'Ιδουμαῖος – Idumejac 108.13; *148.22*
'Ιεζέκιήλ – Ezekijel 92.1; 174.4; 388.8
'Ιερεμίας *86.16*; *262.11* (citat koji slijedi upućivanje 86.16 je činjenično iz Baruha) – Jeremija
ὁ προφήτης (= 'Ιερεμίας) 86.22, 88.1, 4 (citat kojem pripadaju ova upućivanja je iz Baruha) – prorok (= Jeremija)
'Ιεροσόλυμα – Jeruzalem *236.(13)*; *296.10*
'Ιερουσαλήμ – Jeruzalem *146.(28)*; 364.29
'Ιεσσαί – Izaija 112.(23); 114.3, 33; 116.(1), 3, 4
'Ικόνιον – Ikonij *156.5*; *282.16*; *426.9*
'Ιλάριος – Hilarije *298.1*
'Ινδός – Ind 70.31
'Ιουδαϊκός – židovski 184.3–4; *432.19*
'Ιουδαῖοι, οἱ – Židovi 68.10; 80.18, 23; 84.5, 29; 86.9, 15; 106.16, 32, 34; 108,8; 110.30; 112.27; 122.15, 19; *144.12*, 182.31; 184.18, 198.17, 19; 200.22; 202.6–7; 206.7; 224.22; 254.26; *262.19*; 358.32; 368.(12), (16), (19); 382.29; *434.28*; *446.6*
'Ιοῦδας (sin Jakova) – Juda 82.32; 84.(1), 19, (22), (26), (27); 86.4; 96.2, 3, (4); 102.(3); 118.29; 338.(23)
'Ιούδας (Iškariot) – Juda *254.24*; *430.9*
'Ιππόλυτος – Hipolit 132.19; *140.1*; *252.3*; *402.19*
'Ισαάκ – Izak 82.17; 118.(14), 5; 192.11; 338.(12), 14; 340.19, 20; 342.3; 348.(8); 358.15; 360.9, 18, 24; 364.30
'Ισμαήλ – Jišmael 364.29
'Ισραήλ – Izrael 80.(22); 84.(28); 86.(21); 116.(29); 172.3; *250.(9)*; *254.16*; 364.30; *406.14*, (15); 458.(22)

'Ισραηλίτης – Izraelit 184.(4)
'Ιωάννης (Krstitelj) – Ivan *132.29*; *154.25*, 364.1; 366.8
'Ιωάννης (Evanđelist) – Ivan 124.6, *24*; *128.24*; *136.27*; *146.19*; 210.21; 212.3; *292.17*; *302.18*; 336.22; 348.17; 368.9; *416.5*; *436.22*; 452.23; 468.32
ὁ εὐαγγελιστής (= 'Ιωάννης) – evanđelist (= Ivan) 74.27; 78.18–19; 90.16; 118.23; 120.17, 32; 122.2, 3; 124.3; 382.18–19; *432.15*; 450.21, 31; 452.4, 5, 7, 14, 24; 454.4, 14; 458.31
'Ιωάννης (Krizostom) – Ivan 128.29; *156.28*; *288.1*; *432.7*
'Ιώβ – Job 330.31
'Ιωσήφ (sin Jakova) – Josip 452.27
'Ιωσήφ (otac Isusov) – Josip 102.20, 22, *136.11*
'Ιωσήφ (iz Arimateje) – Josip 366.(24), (27), (33); 368.(4), 8, (10), 22; *414.4*

Καθολική (odnosi se na Ivanove i Petrove poslanice) – katolička 124.6; 468.11
Καϊαφάς – Kajfa *254.24*
Καισαρεία (Kapadocijska) – Cezarija *148.19*; *274.1*; *420.14*
Καισάρεια (Palestinska) – Cezarija *430.25*
Καισαρεῖς (Palestinska) – Cezareja 128.21
Καπερναούμ – Kafarnaum 216.23
Κέρδων– Cerdon 64.25; 176.25
Κληδόνιος – Kledonije 126.1; *150.9*; *274.24*; *276.6*; *422.10*
Κορίνθιοι – Korinćani 198.13; 356.10; 370.13
Κυριακή, ἡ – Gospodnji *430.4*
Κύριλλος (iz Aleksandrije) – Ćiril *306.7*
Κύριλλος (iz Jeruzalema) – Ćiril *296.10*
Κωνσταντινούπολις – Carigrad *156.28*; *288.1*; *304.25*; *420.22*; *432.7*

Λάζαρος – Lazar *138.2*; 236.18, 20; *256.5*; *388.5*; *414.24*; *424.21*
Λεία – Lea 348.(9)
Λευϊτικη – Levitska 188.2–3
Λίβανος – Liban 440.7
Λούγδουνον – Lion *134.30*; *248.21*; *400.24*
Λουκᾶς – Luka *148.18*; 212.8; 236.11; *258.26*; *294.28*; 368.8; 460.11; 468.30
ὁ εὐαγγελιστής (=Λουκᾶς) – evanđelist (= Luka) 468.29

Μαμβρή – Mamra 90.(30)
Μάνης – Manes 104.1; 106.14; 176.26; 180.34; 226.2; 382.25
Μανιχαϊκός – manihejski 64.13
Μανιχαῖοι – Manihejci *74.22*, *198.26*; *228.22*; *276.10*
Μαρία (majka Gospodinova) – Marija 102.(15); *134.13*, *22*, *27*; *136.15*, *22*, *24*; *140.16*, *142.12*; *146.30*; *148.4*, *7*, *10*, *15*, *17*; *156.11*; *162.25*; *250.31*; *260.21*, *23*, *29*; *262.24*; *264.23*; *280.22*; *306.1*; *310.12*; *414.7*, *22*; *426.20*; *432.1*
ἡ παρθένος (=Μαρία – Djevica =Marija) 64.27, 28; 102.17; 118.30; *132.29*; *136.8*, *19*; *138.11*; *140.8*, *24*; *152.31*; *162.20*; *190.23*; *250.19*; *254.2*; *258.22*; *260.5*; *266.1*, *6*, *10*; *272.6*, *24*, *26*; *276.24*; *296.12*, *15*, *17*; *298.22*; *306.15*; *308.6–7*; *394.14*; *400.27*; *418.6*; *438.21*; *446.25 bis*

Μαρία (Marija Magdalena) – Marija 366.3; *404.30*
Μάρκελλος – Marcel 176.28; 180.15
Μαρκίων – Marcion 64.25; 104.1; 106.14; 176.26; 180.34; 226.2; *252.11*; 382.24
Μαρκιωνίσταί – marcioniti 74.22; 198.26
Μάρκος – Marko 366.31; 468.31
Μασσαγέτης – Masaget 70.32
Ματθαῖος – Matej 84.22; 212.6; 214.13; *292.26*; 366.22, 468.32
ὁ εὐαγγελιστής (= Ματθαῖος) – evanđelist (= Matej) 118.13
Μεδιόλανοι – Milano 126.15
Μεδιόλανον – milanski *264.18*; *420.1*
Μεθόδιος – Metodije 132.19; *140.32*
Μελχιεδέκ – Melkisedek 186.32; 188.4, 5, (7), 17, 20, 30; 190.9, 16, 18, 19; 192.6, 9, 13; 194.20, 29; 196.2, 4
Μένανδρος – Menandar 176.25
Μιχαίας – Mihej 84.22; 92.1
ὁ προφήτης (= Μιχαίας) – prorok (= Mihej) 84.30; 86.1
Μωσαϊκός – mojsijevski 362.2, 5
Μω(ϋ)σῆς – Mojsije 90.19; 92.2, 3; *136.26*; *152.27*; 168.8; 174.6; 186.11, 30; 194.25; 196.19; *254.17*; 362.(26); 462.28

Ναζαρέτ – Nazaret *142.26*; 216.22; *262.(26)*
Ναζιανζός – Nazijanz 124.33; *150.8*; *174.18*; *420.21*
Ναζωραῖος – Nazarećanin 184.(5)
Νειλῷος – Nil 76.2
Νεκτάριος – Nektarije *420.22*
Νεστόριος – Nestorije *306.8*
Νίκαια – Niceja 70.4; 171.2, 7; 396.19; 464.5
Νικόδημος – Nikodem 368.(13)
Νύσσα – Nisa *152.13*; *280.8*; *422.29*
Νῶε – Noa 192.15
Ὀρθόδοξος i passim – Pravovjernik 66.18
Οὐαλεντῖνος vidi Βαλεντῖνος – Valentin

Παλαιστῖνοι – Palestinci 128.20
Παλαιστίνη – Palestina 82.13; *430.25*
Παράκλητος – Tješitelj 72.28
Παρασκευή, ἡ – Priprava 366.(33); 368.(19)
Πάσκα – Pasha *22.23, 24, (25)*; *290.25, 384.12*; *422.23*; *430.4*
Πατέρες – Oci 70.4, 11–12; 72.16; 124.14; 160.22; *272.3*; 396.18, 26, 29, 32; 398.26; 400.4, 5, 8; 448.5; 464.5; 470.16
Πάτμος – Patmos *146.(20), (21)*
Παῦλος (opće muško ime) – Pavao 70.26, 28; 216.28, 29 bis
Παῦλος (apostol) – Pavao 64.10; 78.22; 116.27, 31; 118.(2); *124.26*; *130.23*; *148.27*; 172.15; 182.30; 184.6; 200.11; 204.15; 236.30; 240.23; *258.1*; *276.2*; *278.13*;

288.7, 19; *290.23*; *314.26*; 336.23; 350.7; 364.3; 378.33; 380.7; 390.32; 392.33; *400.26*; *408.6, 14,17*; *414.10*; *416.4, 8*; 460.10, (10); 464.31
Παῦλος – Apostol (=Pavao)
ὁ ἀπόστολος (=Παῦλος) 80.2, 32; 82.6, 21, 28; 84.19, 86.9, 26; 88. 2, 15, 22;90.1, 8; 94.6, 18, 19; 102.2, 5, 9, 25; 106.19, 21; 110.25; 114.1; 118.34; 120.7–8, 27; 122.1, 3, 5, 28; 168.12; 184.29; 188.2, 6, 19; 190.6,8,13; 192.17, 29; 194.11, 20; 198.10; 204.23; 238.20; 242.21, 34; *252.24*; *280.28*; *282.5, 7*; 334.30; 340.9, 13, 27; 346.29; 350.3; 25; 352.7; 354.30; 356.24, 32; 358.3, 9, 11; 362.7, 11; 364.27; 370.1, 5–6, 12; 372.2, 26, 32; 384.20; 392.17; 394.1, 6; 396.9; 454.28, 31; 458.16; 466.7; 470.23
Παῦλος (iz Samosate) – Pavao 176.28; 378.11; 446.20
Πεντεκοστή, ἡ – Duhovi *252.25*
Πέρσης – Perzijanac 70.24
Πέτρος (opće muško ime) – Petar 70.26
Πέτρος (apostol) – Petar 116.23; 132.15; 182.30; 184.3; 198.17; 224.16; 236.14; *248.15*; 374.14, 20; 388.23; *412.29*; *428.17*; 456.3; 468.11
ὁ πρῶτος τῶν ἀποστόλων (= Πέτρος) – prvak apostola (= Petar) 116.14; 386.19
Πιλᾶτος (Πόντιος) – Pilat *132.30*; *134.28*; *254.25*; 366.(25), (26); 368.(1), (2), (10), (12), 21–2
Πισιδία – Pizidija 116.27
Πλάτων – Platon 68.11
Πολύκαρπος – Polikarp 132.18
Πολύμορφος (upotrebljen kao vlastito ime) – Mnogoliki 64.22; 66.7
Πράζεις (=Djela Apostolska) 236.12
Προσάββατον – predvečerje subote 366.(33)
ὁ προφήτης (=Hošea) – prorok 92.14
ὁ προφήτης (neidentificiran) – prorok 448.14
Πτολημαΐς – Ptolemaida *296.27*
Πυθαγόρας – Pitagora 68.11

Ῥεβέκκα – Rebeka 348.(8)
Ῥωμαῖος, ὁ – Rimljanin 70.24; 86.9; 118.1; 354.30
Ῥωμαῖος (prid.) – rimski 436.5
Ῥώμη – Rim *418.24*

Σάββατον – subota 122.(18)
Σαβέλλιος – Sabelije 174.22, 24, 32; 176.28
Σαλήμ – Šalem 188.(7), (11)
Σαμοσατεύς – Samosatski 176.28
Σαμουήλ – Samuel *140.12, 22*; 368.(31)
Σαούλ – Šaul 338.24
Σάρρα – Sara 348.(7); 364.29
Σαυρομάτης – Sarmat 70.25
Σεμεεί – Šimej 64.10

Σεραφίμ – serafini 242.2
Σευηριανός – Severijan 130.18; *304.16*; *434.26*
Σήθ – Šet 194.26, 28
Σίμων – Simon 64.25, 276.25
Σιών – Sion *146.(28)*
Σκύθης – Skit 70.32
Σμυρναῖοι – Smirnjani *132.26*; *248.13*; *400.20*
Σολομών – Salomon 106.1, 2, 7, 8, 12–13, 34; 108.4
Στέφανος – Stjepan *142.29*; 198.19, 204.27; 242.12; 346.(33–4); 366.9; 462.23, 24
Συμεών – Šimun *256.1*
Σχόλια (Ćiril Aleksandrijski) – Sholija *308.5*

Τιμόθεος – Timotej 88.22; 116.30; 184.31; 196.14; 198.9; 204.29; 328.3
Τραλλιανοί – Traljani *134.25*
Τρωάς – Troja 168.12

Φαραώ – faraon 186.(15)
Φαρισαῖος – farizej 202.10, 18; 204.8; 206.6; 214.29
Φιλιππήσιοι – Filipljani 120.26; *258.14*
Φλαβιανός – Flavijan 128.12; *154.24*; *294.27*; *430.3*
Φοῖνιξ (prid.) – Fenički 440.6
Φωτεινός – Fotin 176.29; 180.15

Χαναναία, ἡ – Hananija 202.30; 204.1, 6
Χερουβίμ – kerubini *288.17*
Χριστιανικός – kršćanski 108.1
Χριστιανός – kršćanin 84.6; 104.4; *148.1, 5*

Ὧρ – Hor 368.(31)
Ὠριγένης – Origen *284.24*; *286.12*

2. Indeks kristoloških termina

Ovaj indeks je sastavljen po principu da njegovi sadržaji odražavaju ne samo Teodoretovu osobnu kristologiju, nego i mjesto njegove misli u razvoju crkvenog učenja o Kristu. Prema tome, neke se riječi pojavljuju samo u patrističkim citatima, ali su uključene upravo zato što ih Teodoret nije rabio.

ἀγενεαλόγητος – bez rodoslovlja 188.(11–12), (33); 190.(14), 30; 194.22
ἀγεννής – nedostojan 104.7
ἀγέννητος – nerođen 72.25; *134.21*; 188.25, 29; 194.15; 334.4; 376.27, 31, 33
ἄγκιστρον – udica 378.20–1
ἀγχιστεία – srodstvo 392.2
ἀγχιστεύω – biti u srodstvu 230.2
ἀδελφός – brat *94.(21)*; *144.(29)*; *148.16*; 186.(16); 280.22, 23 bis; 348.17; 350.(8), (8–9); 390.31; 392.1, 10, 11, 13, 14, 27; 394.1; *406.(2)*; *442.6*
ἀδελφότης – bratstvo 350.14
ἀδιαίρετος – nedjeljiv *270.10*; *306.24*; 360.27; 394.5
ἀδιάσπαστος – neraskidiv *306.23*
ἀδάφθορος – neraspadljiv *140.4*
ἀδιάφορος – jednakost *148.30*
ἀθανασία – besmrtnost 238.(21), 24; 242.33; *294.26*; 328.10; 330.15, 16; 336.18; 348.26; 378.(34); 380.4, 5–6, 7; *428.(30)*; *436.28*; *446.24*; 466.29; 470.12
ἀθάνατος – besmrtan *154.1*; 170.28; 194.5; 218.6, 18; 236.8, 29; 238.15, 16, 19; 240.15; 246.21; *266.32*; 322.7, 8, 9, 12, 13, 14, 19, 22; 326.14, 26–7, 30; 328.1, 2, 3, 4, 7; 330.10, 12; 348.13, 30; 350.30; 354.14; 374.6, 7, 9, 10; 378.12, 16, 19, 23, 25, 31; 380.2, 3 bis, 6, 10–11, 14; 382.8; 396.5; 400.1, 3; *416.16*; *418.12, 20*; *446.13*; 454.26; 458.12; 462.10, 27, 28–9; 470.6
ἀθέατος – neglediv 86.30, 33; 90.2; *156.3*; 240.31; 262.25
ἀκατάληπτος – neobuhvatljiv 94.1; 332.32
ἀκέραιος – neokrnjen 218.3; 260.29
ἀκήρατος – cjelovit, čitav, neoskvrnjen 68.4; *154.14*; 222.2; 132.10; 320.6; 332.7; 388.16
ἀκίνητος – nepokrenut 324.13
ἀκραιφνής – neokrnjen 210.12; 216.14; 230.6; 320.7; 456.17, 28
ἄκρατος – nestopiv, nepomiješiv 222.3; 230.7
ἄκρος – nepomiješan 230.35; 232.19; 334.29; 342.1
ἄκτιστος – nestvoren *312.22*; 328.2; 334.11; 376.27, 33
ἀλλάττω – promijeniti *310.31*; 344.(17)
ἀλλοιόω – postati drugi 76.(12); *266.(22)*; 324.3; 400.3; *414.(17)*; 450.9
ἀλλοίωσις – postajanje drugim 78.4, 8, 16; *162.16–17*; 214.33; *266.27*; 324.9; 336.19; 398.34, 35; *404.26*

ἀλλοιωτός – promijenjen u drugo *398.30*
ἄλογος – nerazuman 70.17 bis; 168.15; 170.30; 186.24; 226.9, 10; *284.7*; *310.19 bis*; *312.21 bis*; 360.32; *430.18*
ἀμείβω – mijenjati 76.20; 246.25
ἀμέλει – umoriti se 224.1; *278.3*
ἀμετάβλητος – nepromjenjiv 242.30; *314.2*
ἀμήτωρ – bez majke 188.(11), (33); 190.1, (13); 192.16, 21, 22; 194.22
ἀμιγής – napomiješan 218.4; *310.26*
ἄμικτος – nepomiješan 222.4
ἄμορφος – ružan *410.31*
ἀμύητος – neupućen 66.15; 96.17; 244.33; 350.32; 352.30; 384.18
ἄμωμος – neokaljano *158.18*; *294.12*; 350.32
ἀναβιόω – oživjeti 360.11, 19, 21
ἀναβίωσις – oživljavanje *142.17*; 354.26–7; 360.31–2; 372.3; 466.3
ἀναβίωσκω – oživiti 236.26
ἀναίρεσις – ubijanje 114.14; 182.22; 25 bis; 256.12
ἀναιρέω – ubiti 114.(11); *152.11*; *160.3*; 184.25; 202.22; 228.19; *306.11*; 348.17; 364.16; 378.13; *434.29*; 456.11; 458.6
ἀναίτιος – bez uzroka 194.15
ἀνακεφαλαιόω – obnoviti *136.13, 17*; *138.6*; *252.1*
ἀνάκρασις – miješanje *268.9; 312.2*
ἀναλαμβάνω – uzeti
Kristološka uporaba: *88.(25)*; 102.30; 112.3; 124.3; *29*; *126.8, 26*; *128.2 bis*; *130.16, 140.25*; *154.15*; *158.19*; 162.32; 164.5; 166.18; 168.15–16, 17, 20, 27;178.1; 180.27, 31; 182.14; 198.6; 216.7; 224.4, 9, 19; 226.5–6, 9, 19; 228.28; 232.11; *260.5*; *264.24*; *266.15*; *268.8, 17*; *274.14*; *284.7*; *290.1*; *296.15*; 320.7; 336.30–1; 352.29; 380.32; 382.4; *402.14*; *404.23–4*; *414.8, 22*; *416.1*; *444.2*; *446.23*; 454.3; 468.5, 21, 27
Ne-kristološka uporaba: 114.33; *156.25*; 200.(12); 208.20;262.(32)
ἀνάληψις – uzimanje
Kristološka uporaba: *130.22, 29*; 180.26; 208.27; 228.1; *250.4*; 450.28; 470.8, 18
Kristov ulazak na nebo: 198.18; 204.26; 212.1; 240.19; 242.16, 20; 246.12; *290.29*; *294.1*; 310.1; 462.23
ἀναλλοίωτος – nepromjenjiv 74.10–11; 76.8; 120.21; *162.15*; 232.10; *266.8, 32*; 320.6; 334.23, 28; *414.15*; *430.12*
ἀναπίμπλημι – ispuniti 244.26
ἄναρχος – bez početka 192.3; *264.21*
ἀνάχυσις – miješanje *398.3, 20*
ἀνελλιπής – ništa nedostajati 184.22
ἀνενδεής – ničega potreban *266.32*; 344.19, 22
ἀνέπαφος – čitav *130.16*; 464.26
ἀνέφικτος – nedokučiv 228.27; 332.32; 336.16

ἀνήρ – čovjek (muškarac) 100.32; 124.16; 126.3; 130.30; 132.7, 23; *134.17*; *148.28, 29, (30 bis)*; 160.7, 13; 162.27; 184.(4), (5), (11); 192.(29); 198.12, 18; 240.(25); 242.17; *262.(26)*; 346.(34); 370.14; 436.7; 440.1, 16; 448.2

ἀνθρώπειος – ljudski

SA φύσις – narav 110.8; 114.7; 122.11; 170.19; 172.30; 190.2, 4, 17; 198.6; 208.12, 222.2; *296.8; 304.14*; 320.4; 336.30; 344.26; 374.4; 380.21; 396.12

SA ψυχή – duša 218.31; 322.12; 336.33; 378.10

τὸ (τὰ) ἀνθρώπειον (-α) – ljudsko 114.12; 220.18; 396.31; *420.19*; 462.1

DRUGA UPORABA *126.25; 150.3*

ἀνθρώπινος – ljudski

SA φύσις –narav *270.8–9*; *274.3*; *280.25*; *292.30*; *302.21*; *420.9*; *424.21, 30*; *432.23*

τὸ (τὰ) ἀνθρώπινον (-α) – ljudsko *158.33*; 186.29; 216.17; 218.29; *280.6, 18*; *282.3, 5*; *412.10*; *424.18, 32*

ἀνθρώπινος – ljudski

κατὰ τὸ ἀνθρώπινον – po ljudskom 102.27; 110.32, 114.13

DRUGA UPORABA 68.17; 88.7; 142.9; 148.15; 150.25; 158.12; 232.15; 240.21; 258.10; 260.5, 13, 20, 24, 29;268.28; 270.20; 272.27; 278.4; 312.11; 314.19; 316.6; 348.22–3; 404.5; 418.5; 424.23; 454.17; 256.21; 470.1

ἄνθρωπος – čovjek

KRISTOLOŠKA UPORABA 86.3 bis, 15, 23; 114.31; 118.20;122.28, 29 bis; 124. 1, 2 bis, 3; *134.11, 22*; *138.10, 19, 25, 26*; *140.8, 19, 20, 24*: *142.5*; *144.5, 8, 15*; *146.10*; *150.15*; *156.7, 8, 9 bis, 11, 17, 18*; *162.21*; 168.34; 174.15, 17; 176.30; 180.21, 182.8, 10, 28; 184.21, 27; 186.8, 17; 196.12, 21, 23, 27, 29, 32; 198.5, 6, 7, 11, 29; 200.23; 202.7, 8–9, 10, 20; 220.14; 246.32; 248.1; *250.23 bis*; *252.6, 9, 10 bis*; *254.19, 20*; *258.6, 22*; *260.17*; *262.24*; *264.13–14, 16, 24*; *268.4, 8*; *270.1, 6, 7, 9, 20*; *274.25*; *278.2, 22*; *280.3*; *282.14, 18, 19, 20*; *288.3*; *290.1*; *296.21, 22, 24, 25*; *298.4, 11, 16, 17, 18, 20, 22, 23, 27*; *300.1, 3, 10 bis, 11 bis, 12, 14, 15, 16, 17 bis, 18, 21 bis, 22 bis, 25, 28*; *302.2, 3, 5, 19, 20, 24, 25 bis*; *304.7, 14*; *306.1*; *308.6, 14*; *314.14, 17, 23, 24 bis*; *316.2*; 320.21, 22; 338.3, 6; 342.21; 356.21, 22; 360.28; 372.21, 23, 25 bis; 374.27; 394.9; *400.28*; *402.11, 13*; *404.30*; *406.7, 12*; *408.7, 12, 18*; *410.14, 26*; *412.26, 29*; *414.7, 20, 24, 30*; *416.1*; *422.11*; *424.8, 19, 22*; *426.2, 15, 20–1, 26, 27*; *428.4 bis, 5, 8, 14, 15, 19–20*; *434.25*; *438.6, 7 bis, 10 bis, 12, 13, 29*; *446.20*; 458.2, 3; 460.16,17; 464.15; 466.1, 4; 470.15, 17

υἱὸς ἀνθρώπου vidi υἱός – Sin Čovječji, Sin

NE–KRISTOLOŠKA UPORABA

APSTRAKTNO 70.23, 30; 72.11; 182.23; 390.2

KONRETNO 64.11, 23; 68.21; 70.27, 32; 72.5, 7; 74.9; 80.24, 32; 86.31–2; 88.18; 90.25, 27; 110.9, 21; 112.31; 118.11–12, 15, 16; 122.12; *136.10, 14*; *138.8, 17, 20*; *142.10, 11*; *144.16*; *148.23*; *150.22*; *152.4, 9*; *158.13*; *160.1*; *162.6*; 166.27; 168.1, 14, 23; 170.22; 172.23; 186.11; 188.22, 24; 192.27; 194.7; 196.3, 5, 20; 214.1; 218.21, 23; 220.6; 226.7; 236.23; 238.1, 18; 240.10, 31; *248.23, 23–4, 24, 26, 28, 30 bis*; *250.17 bis, 28*; *252.27, 29, 33*; *254.5*; *258.9, 13, 18*; *260.14–15*; *264.8, 9, 14, 16*; *270.19; 276.1, 2*; *280.13, 20*; *290.5, 7, 8, 10, 15*; *292.2, 7*; *298.13,17*;

302.13; *310.19, 20*; *312.7, 12, 13, 14, 21*; *314.3*; *316.11–12*; 322.17; 328.26; 336.8–9; 340.25; 350.26; 352.16, 24; 354.27, 31; 356.21; 358.1; 370.26, 28, 30, 30–1, 34; 380.2; 386.18; *404.18*; *416.14, 28*; *438.13–14*; *444.19*; 454.22; 462.26; 464.23; 470.24
U SVETOPISAMSKIM CITATIMA 72.1, 5; 86.22, 31; 88.3; 102.5; 106.23; 120.30 bis; 122.2, 13, 14, 16, 17, 25; *138.14*; *146.24*; *150.11*; 168.2, 3; 170.10; 172.7; 184.1; 186.2 bis; 196.15 bis; 198.13, 14; 200.31; 226.16; *278.21 bis*; *298.7, 9*; 354.33; 356.6, 7, 8, 13, 14; 366.23; 372.17 bis, 27 bis; 396.14; *402.1 bis*; *410.25, 28*
ἀνθρωπότης – čovještvo 66.2, 28; 82.25; 86.23; 112.3; 118.8; *162.16*; 176.16, 19, 21, 27; 180.20; 182.2, 4; 184.22; 186.5, 10; 198.25; 202.27; 206.14, 34; 212.14; 220.11, 25, 27, 29; 226.23, 24; 228.21; 234.8; *264.10, 25–6*; *266.20–1*; *274.15*; *278.19*; *296.15*; *300.5*; *304.22*; *308.9, 13, 20, 23*; 310.2; *314.29*; 340.35; 342.17 346.23; 356.29; 360.26, 29–30; 362.18; 364.15, 23; 392.2; 398.6, 10–11, 18; *402.3*; *428.28*; 456.10; 466.9; 470.27
ἀνόμοιος – nejednak 346.15; 370.29
ἄνους – bez razuma 80.26; *268.8*
ἀντίτυπος – antitip 244.23; 458.5
ἀντίψυχος – za život *416.24–5*
ἀνυπαρξία – nepostojanje *446.10, 13*
ἀνώλεθρος – neprolazan 110.8; 192.3; 336.10
ἀόρατος – nevidljiv 78.10; 86.25, (26), 27, 28, 33; 88.(2), 6, 26, 27; 90.19; 94.17; 100.31; *144.16*; 194.(13); 214.16; 218.18; 242.14; *250.24*; *276.4, 15*; *304.21, 23*; *312.25, 26*; 332.26; 336.16; 360.28; 380.1; 396.16; 412.2; 452.20; 454.15; 462.22
ἀόριστος – neodređen 80.13; 330.28
ἀπάθεια – netrpljivost 66.29; *310.15*; 316.27; 336.18; 342.17; 352.4, 5–6; 360.17; 378.9; *426.6; 434.32*; 436.4; *438.26*, 32; 440.3; 446.29–30; 464.6, 14; 468.23
ἀπαθής – netrpljiv *134.23*; 238.15, 16; 240.15; *266.20, 21, 32*; *306.2–3*; 320.6, 31 bis; 322.2, 3; 342.16, 19; 344.22; 348.29; 350.16; 352.10; 360.4; 362.17–18; 364. 15; 378.29, 31, 32 bis; 380.30; 396.5, 7; 398.24, 26, 36; *408.4*; *412.14, 16*; *418.20*; *424.22*; *426.7*; *428.3*; *430.7, 12*; 436.18; 440.11; *444.23, 30*; 464.7, 11, 14; 466.5, 20; 468.16; 470.17, 20 bis
ἀπαλλαγή – rastavljanje 218.15; 354.2
ἀπαλλάττω – osloboditi 240.11; 350.(20)
ἀπαρχή – prvijenac 120.3, 11, 13; *252.15*; *264.8*; *266.9, 12*; *288.10, 13*; *290.10*; *294.10*; 350.32; 352.1; 256.(13); 372.13, (16); *402.21, 27, 28*; *406.10*; *418.3*; 456.8; 466.6, 7, 8 bis, 11
ἀπάτωρ – bez oca 188.(11), (33); 190.1, (13), 24; 192.16, 21, 22; 194.22
ἀπεικάζω – usporediti *140.27*; 188.3; 362.26; 364.8, 29; 370.32
ἄπειρος – beskonačan 78.8; *144.4*; 220.31; 230.3; *280.11*; 334.12, 18; 336.8; *410.10, 13*
ἀπερίγραφος – neograničen 74.1; 94.1; 228.28; 240.28, 31; 242.1; 320.6; 336.17; 344.27, 30; 346.4, 17; 360.29; 366.20; 386.30; 460.4
ἀπερινόητος – neshvatljiv 94.2; *144.4*; *410.10–11*
ἀπληστία –nesitost 350.33; 454.20

ἁπλοῦς – jednostavan *162.4*; 170.22; 208.18; 218.18; 228.27; *300.3*; 374.28; 450.11; 462.10
ἁπλῶς – jednostavno 70.30; 118.13; *158.32*; *288.20, 21*; 340.20; *432.24*
ἄπνους – bez daha 324.13; *442.21*
ἀποδεικτικῶς – dokazujući 354.28
ἀποκαλέω – nazvati 66.1; 170.14–15; 182.8, 11, 28
ἀποκαλύπτω – otkriti 88.28; 172.(17); *250.5–6*; *316.3*; 356.12; 372.21; 390.23
ἀποκάλυψις – otkrivenje 92.12, 21
ἀπολαμβάνω – vratiti se 68.23; *138.12*; *294.23*; 388.5, 10, 16
ἀπολαύω – postati sudionik 90.5; 114.28; 132.18; 160.14–15; *288.15*; 354.24; *446.16*; 456.25
ἀπονέμω – ostaviti 128.10; 220.10, 20
ἄπονος – bez umora 344.19; 346.17; *424.25*
ἀποσυμβαίνω – ne pripadati 240.5–6, 8
ἀποτελέω – činiti 206.22–3
ἀποφαίνω – pokazivati 128.14; *152.21*; *162.10*; 216.29; 330.28; 348.30; 352.31
ἀποφαντικῶς – tvrdeći 354.28; 372.15
ἀπόφασις – riječ 92.27; 354.16; *408.1*
ἁπτός – opipljiv 246.16; 462.5
ἅπτω – prijeći 68.29; *248.17*; *404.31*; *406.(1)*
ἁρμονία – sklad *142.33*; *388.10*
ἁρμόττω – slagati se 78.4; 112.16; 188.16, 18, 20; 190.1; 192.6; 196.29; 214.20; 216.1, 12–13; 220.5; 226.17; 232.34; *316.8*; 320.30; *438.16*; *444.18*
ἄρρητος – neizreciv 190.30; 210.9; *292.25*
ἄρτος – kruh 98.8, 15, 31; 100.(15); 246.29; *296.23*; 384.1, (2); *440.(32)*; *442.(27)*; *444.(1)*; 464.(17)
ἀρχέτυπον – arhetip 186.19, 23; 190.17; 192.8, 25; 194.1, 5,18; 196.22; 244.19; 246.18; 342.25; 360.23; 362.9
ἄσαρκος – netjelesan 74.20
ἀσθένεια – slabost *152.17, 19, 23*; *156.15*; *158.26*; 204.13, 224.2; 236.(32); 240.2; *288.24*; *294.6*; *304.5*; 334.19; 336.20; *408.8, 11, 16*; *412.16, 426.24*; *432.22, 24*; *434.24*; 458.(18); 460.22 bis
ἀσθενέω – biti slab *152.20*; *158.3*; 238.25; *414.24, 25*; 460.23
ἀσθενής – slab *152.24, (25)*; 334.33
ἀσύγχυτος – nepomiješan 66.26; 220.27; 232.9; *268.10*; *306.14, 23–4*; *308.16, 25*; 310.2, 7; 456.15; 464.2
ἀσύνθετος – nesastavljen 228.27; *312.26*; 462.10
ασύστατος – nesložan 108.1
ἀσώματος – netjelesan 72.32; 90.4; 100.21; 102.29; *248.(16)*; *258.8*; *274.21*; *310.16*; 320.29; 336.29; 358.7; 374.28; 390.17; 392.15; *406.21*; *410.4*; *412.15*; *422.25*; *432.4*; *444.23, 25*; *446.12*; 458.7, 14; 468.12
ἀτελής – nepotpun 84.29; 204.16; 226.10; *412.6*; *420.4*
ἄτομον – pojedinac 70.13, 15, 31

ἄτρεπτος – nepromjenjiv 66.25; 74.5, 7, 8, 10, 11, 13, 15; 76.8, 104.3; 162.31; 164.4; 166.10; 170.18; 216.3; *266.8, 32*; *292.20*; 320.3; 334.22; 348.30; 374.11; 380.10; 386.30; *404.27*; *414.15*; *422.21*; 450.3, 4 bis, 5, 9, 10 bis, 12, 16, 27; 452.13, 19
αὐθαίρετος – po svom izboru 330.20
αὐτοαλήθεια – sama istina 456.5
ἀφανίζω – uništiti 230.3; *412.16*; *416.22*
ἀφανισμός – iščeznuće 232.11, 13; *292.24*
ἀφαρμόττω – rastaviti 188.18
ἄφατος – neizreciv *266.19*; 454.13
ἄφεσις – oproštenje 356.20
ἀφθαρσία – neraspadljivost 238.(21), 24; 242.33; *248.27*; *416.27*; *418.18*; *428.29, (30)*
ἄφθαρτος – neraspadljiv 86.(26); 88.(2); 194.5; 236.28; 238.15, 16, 19; 240.14; *412.27*; *416.19, 26*; *418.3, 20*; 462.13
ἀφομοιόω – biti sličan 188.(12–13); 190.(15), 19; 194.21; 362.20
ἀφοράω – pogledati *142.23*; 346.26; *408.7*
ἄφραστος – nedokučiv 210.10; *264.26*; *292.25*
ἄφωνος – bez glasa 324.13
ἀφώτιστος – bez svjetla 230.15
ἀχώρητος – neobuhvatljiv *150.21*
ἀχώριστος – nerastavljiv *314.28*; 396.3
ἀψευδής – bez laži 84.13; 104.21, 27; 108.20, 21, 25; 456.5
ἄψυχος – bez duše 80.26; 180.3; 186.24; 228.35; *268.7*; *404.23*; *422.11*; 454.9; 468.26

βασιλεία – kraljevstvo 106.20; 108.16, 19, 23, 24; 110.10, 30, 33; 120.9; *144.17*; *252.26*; *270.14*; 356.21, 27; 366.(34)
βασιλεύς – kralj 92.17, 18 bis; *136.3, 8*; *140.13, 14*; *154.20, (22)*; 186.20; 188.(7), (8), (10), (11 bis); *256.(13)*; *268.24*; *294.25–6*; *316.7*; *444.8 bis, 9 bis*
βασιλεύω – kraljevati 110.2–3; 124.32; 128.31; *154.(22)*; 156.(3), (5); *238.30*
βασιλικός – kraljevski 186.20, 29; *288.5*; *290.9, 22*; *316.7*
βελτιόω – poboljšati *260.29*
βίος – život 66.14; 108.5; *140.30*; *152.26*; *158.23*; 194.27; 204.28; 236.16; *252.7*; *290.16*; 326.20, 26, 27; *432.26*
βιόω – živjeti 108.5
βλαστέω – isklijati 82.26; 86.4, 15; 114.3, 32; 116.4, 11, 20; 212.22; 214.1; *250.(8)*; 354.15; 386.23
βουλή – volja 110.24; 112.(29); *438.17*
βούλημα – odluka 388.4; *420.16*
βουλητός – htjednut 332.18
βρέφος – dijete *142.14*; 232.23; 456.21–2

γενεά – koljeno 104.(23 bis), (32 bis); 108.(17), (18); 190.(31); 212.31; 214.10, 13, 17; 228.16
γενεαλογέω – kazivati rodoslovlje 192.(18); 212.8
γενεαλογία – rodoslovlje 118.13; 192.13; 194.25

γένεσις – postajanje 194.29; 212.(6)
γενητός – stvoreno *406.6*; *410.13*
γέννα – rođenje *304.17*
γεννάω – roditi
ODNOSI SE NA BOGA ILI KRISTA 74.11; 84.26; 86.4; 102.(16), 17, 21; 122.9; *132.28–9*; *134.15, 27*; *136.12*; *138.11*; *144.21*; *150.7*; 190.23, 28; 210.26; 212.32; 216.19; 222.18; *250.(3)*; *258.5*; *264.22*; *296.15*; *304.20*; 320.27; 334.4; 376.21, 25, 28, 34; *398.28*; *400.27*; *404.27*; *410.12*; *428.12*; *432.2*; *446.25*; 450.11
DRUGA UPORABA 118.(14); *136.11*; *146.18, 21*; 192.20; 194.26
γέννημα – stvorenje *128.19*
γέννησις – rođenje 64.27; 86.6; 102.20; *136.14*; *138.16*; *142.23, 32*; *150.5*; 190.31; 210.34; *296.12*
γεννητός – rođen *134.21*; *144.3*; 188.25, 30, 31
γεννήτωρ – roditelj *258.6*; *408.2*
γένος – rod
TIP, VRSTA 70.12, 14, 16, 22, 32; *300.1, 24*
OBITELJ, (LJUDSKI) ROD 64.4, 7; 108.6, 18, 23, 24; 110.30; *132.27*; *134.18, 27*; *158.14*; 168.25; 192.15; 232.12; *260.29*; *288.13*; 328.29; 352.2; 354.7, 8, 23, 452.29
γεύομαι – kušati 322.8; 326.32; 378.17, 27; 380.9; 400.2; 470.13
γίγνομαι – roditi se, nastati
KRISTOLOŠKA UPORABA 64.28; 66.27; 74.16, 18, 29, 30; 76.17; 78.13, 14, 15, 16, 17; 80.5; 82.7, 26–7; 84.11; 86.7; 88.15; 100.23; 102.30; 118.26; 120.20; 122.28; 124.1, 4 bis, *27, 28, 30*; *126.6, 27, 28*; *130.15, 23, 26*; *136.8, 16*; *144.1, 2, 5*; *146.16*; *148.13*; *152.15*; *154.10, 12*; *156.8*; *162.5, 16, 17, 24*; 168.16; 200.33; 212.15–16; 214.27; 228.18; 232.20, 24; 234.6, 7, 13, 19; 236.8; 246.11; *250.22*; *252.11*; *258.23*; *260.16 bis, 25, 28*; *264.13, 14, 26*; *266.28*; *268.9*; *272.22*; *274.15*; *282.6, 9, 19*; *286.10*; *292.19, 24*; *294.22*; *298.10*; *302.6*; *304.8*; *306.1, 13, 25*; *108.9, 26*; *310.7*; *394.23*; *398.29*; 400.3; *412.27*; *418.9*; *420.4*; *436.23*; 450.6 bis, 9, 15; 452.2; 456.11, 15, 19, 30; 458.1, 13; 460.32; 466.26, 28; 470.9
DRUGA UPORABA 64.6, 10, 12, 13, 18; 66.16; 68.31; 70.1; 76.19, 26; 78.15; 82.8, 18; 88.5; 92.10; 98.30; 102.14; 104.8, 13, 20, 26–7; 106.1, 10; 110.14; 114.14; 116.3; 118.29; 120.5, 8; 126.3; *128.18*; 132.9, 11, 19; *136.2, 16*; *138.21*; *142.8, 9*; *144.2, 25*; *146.17, 18, 19, 20*; *148.28*; *150.16*; *152.30*; *154.1, 2*; *158.19, 158 25–6*; 160.13; 164.7; 168.24, 29–30; 176.24; 190.7; 192.13, 15, 28; 194.26; 196.4; 206.24; 208.31, 34; 220.1, 4; 226.10; 228.30; 236.24, 28; 238.3, 10; 240.1; 242.27, 28; 246.16, 21; *250.11, 28*; *252.32, 33*; *254.6*; *258.23*; *260.1–2, 6, 18*; *262.5, 18, 20, 25*; *276.5*; *278.16*; *280.14, 30*; *282.13 bis*; *286.8, 27*; *288.13, 24*; *290.7, 9*; *292.8*; *294.25*; *296.16*; *300.4, 23, 25*; *308.22*; *310.28, 30*; 318.2; 328.1, 26; 330.1, 19; 332.24, 28, 34; 334.6, 8, 23, 25, 27; 336.2; 354.13, 17; 360.11; 372.9; 384.10; *404.20*; *410.12*; *412.6*; *414.24*; *416.18*; *426.1, 2, 5*; *432.21–2*; *434.13, 15*; *438.26*; *440.7*; *460.23*

U SVETOPISAMSKIM CITATIMA 74.15, 28; 76.16; 78.19; 82.2; 118.24; 120.18, 30, 31; 122.1, 2, 13, 13–14; 124.11, *24, 27*; *126.5, 21, 26*; *128.16, 25*; *130.4, 8, 21, 24–5, 28*; *146.10, 16, 19, 21, 23 bis, 24*; *148.27*; 160.23; *162.7*; 168.3; 170.9; 210.23; 212.5, 6; 216.23; 242.23; *258.17*; 338.12; 356.13; 366.23, 32; 372.16; *402.6, 7*; 450.22; 452.1, 7, 14; 454.12, 19

γυμνός – gol *152.15*; *276.7*; *290.11, 17*; 390.16; *434.23*

γυνή – žena 102.(15); *144.1, 3, 5*; *148.(27), 28, 29, (29), (30)*; *150.5, 6; 258.22*; 348.(7), 348 (8); 354.17; 366.18

δεκτικός – sposoban prmiti 322.5; 396.27

δεσπότης – Gospodin

KRISTOLOŠKA UPORABA 84.14; 86.14; 90.20; 92.11; 96.28, 29; 98.8; 100.33; 104.22; 108.15; 116.24; 174.4; 182.29; 216.20; 222.1; 234.21; 238.7; 242.20; 244.15, 24; 246.23; *288.3; 294.5*; 330.25; 362.19, 25; 382.27; 384.31; 388.5; *430.10*

NE–KRISTOLOŠKA UPORABA 114.25; 244.3

SA Χριστός – Krist 64.25; 66.2, 3, 27–8; 100.9; 102.26, 28; 104.15; 106.11; 108.27; 112.20; 116.5, 11–12, 20; 118.17, 21; 120.2–3; 174.14; 180.21; 188.4; 190.17, 18; 196.2, 3, 5; 198.29; 212.21, 27–8; 214.15; 216.16, 17–18; 218.1; 220.8, 24–5; 354.26; 356.22–3; 374.23–4; 386.22–3; 454.28–9; 456.16; 458.10, 15, 23–4, 26, 27–8; 460.9; 464.9, 13–14, 30; 466.15; 468.24

δηλόω – označavati 70.17; 72.27; 76.14; 86.7; 88.14; 92.16; 100.3; 102.13; 114.13; 122.12; *146.9*; 176.22; 208.26, 27; 234.12; 240.33; *250.20*; *256.18*; 336.10; 348.12; 350.14; 352.6, 9; 366.12; 370.20; 374.26; 390.8; 396.15; *438.29*; 468.14

δήλωσις – označavanje 364.17

δηλωτικός – oznaka 72.13, 23, 29; 170.11; 186.5; 216.25; 242.19; 336.8, 20; 338.28; 344.3; 360.30; 454.13; 470.4

διαγιγνώσκω – spoznati 116.19; 322.10; 342.6; 346.14; 370.12; 394.29

διαίρεσις – razlika 78.(28); 112.32; 160.12, 18; 220.23; 222.8; 248.8; *268.25*; *288.16*; 310.4; 316.18, 24; 346.12; 392.21; 394.5; 436.8

διαιρέω – razlikovati 66.24; 70.19; 78.(30); 174.22; 218.27; 226.24; 248.6; *272.(14), 14*; *300.15*; *308.13*; *310.3*; *312.18, 19*; 340.18; 342.26, 28; 346.24, 28; 348.12; 360.25; 392.3, 4; 462.11

διακρίνω – razlikovati *156.7*; *282.18*; *300.17*; *408.27*

διάκρισις – razlikovanje 394.31

διάλυσις – razrješenje 218.11; *236.29 bis, 31 bis*

διαλύω – razriješiti 68.5; 76.29; 104.7; 164.10; 222.16; 224.6–7; 226.22; 228.12; *276.12*; 342.1; 392.23; *424.3*

διαμένω – ostati 218.4; 230.6, 15; *298.17*; *312.9*; 354.14; 388.16; *516.19*; 460.29; 466.20; 470.17

διαμορφόω – uobličiti 326.8

διαπλάττω – stvoriti 102.21; 206.30–1; 214.6, 17; 394.14; 398.14–15

διάπλασις – stvaranje 102.14, 23; 168.1; 208.2

διαρκής – trajan 334.27
διαστέλλω – izložiti *148.27–8*; 448.14
διάστημα – daljina *290.30*
διαστίζω – razlikovati *272.12*
διαστώζω – sačuvati 92.18; 222.2; *280.19, 23*; *290.12*; *456.22*
διατελέω – ustrajati *266.32*; 470.16
διατηρέω – sačuvati 222.3; 228.6; *226.8*; *308.16*; 320.7; 352.30; 378.2
διαφέρω – razlikovati 178.32; 208.16; 226.2
διαφθείρω – propadati 178.3–4
διαφθορά – propast 116.(19); 224.(17); 386.26; 388.15–16, 25; *410.6–7*; *418.(23)*
διαφορά, ἡ – razlika 68.28; 70.9, 12; 72.9; 166.26; 178.4; 208.22; 212.15; 222.29; 234.33; 238.29; *270.15*; *306.10–11*; *308.16, 24*; 374.22
διάφορος (prid.) – različit 66.6; 178.11; 206.13; *286.9*; *296.1*; *306.9, 28*; 354.12; 400.13
διάφορον, τό – razlika 78.8; 114.22; 174.19; 208.26; 226.23; 228.31; 230.3; 244.2; 342.9; 346.25; 360.24; 400.11; 456.14–15
διάφορος, ὁ – različit *158.27*; *288.25*; *432.22*
διαχωρίζω – rastaviti *300.15*
διευκρινέω – raspraviti 68.27
διίστημι – biti udalje 132.4; 180.30; 186.10; 208.28; *278.12*; *292.27*; *294.2*; *310.24*; 342.11
διοδεύω – proći *142.33*
δίχα – bez 66.23; 68.6; 86.28; 170.1; 172.8, 29; 194.3; 212.25; *304.1*; 322.5; 324.11, 17; 378.7; 388.3
διχῆ – na dva 222.9; 226.22, 24
δόκησις – pričin 74.20; *138.30*; *250.22, 30*; *252.10*; *284.2*; *296.16*; 456.23, 24, 25; 458.13
δοῦλος – sluga 104.(30); 118.(2); 120.(29); 122.(3), 10, 30, 31 bis; *130.7*; *152.16*; *154.(19), 20*; 168.21; 186.9; 208.13; 244.3, 5, 7; *254.4*; *274.14*; *276.19*; *286.26*; *302.10*; *312.12, 13*; 316.19; *418.28*; *430.12*
δυάς – dvojstvo 222.6, 10
δύο – dva
SA πρόσωπα – osobe 212.12; 236.1; 364.12
SA υἱοί – sinovi 80.28; 216.26; 228.8, 9, 10; *276.1*; 346.24
SA φύσεις – naravi 196.19; 206.20, 22, 33; 210.3, 5 bis, 6; 212.28; 214.23; 216.25, 26; 222.5; 226.25, 31; 228.10, 15; *264.26*; *268.8, 10*; *274.25*; *304.9*; *306.13, 23*; 362.16; 364.17
DRUGA UPORABA 74.18; 110.(26); 166.3, 29; 168.15; 216.28; 226.8; 236.5; *258.29*; *276.1, 25*; *292.27*; *294.2*; *312.18*; 334.(31); 362.15; 364.12, 17, 20; *404.1*; *434.9*; 450.22; 462.7

ἐθελούσιος – hotimice, dragovoljno 330.20
εἶδος – vrsta 70.13, 14, 18, 21, 22; 92.(5); 106.22; *150.25*; 186.27; 208.25; 232.15; 246.3, 15, 20; 332.17; 354.12; *408.11*; *410.(24), (25), 27*

εἰκών – slika 76.18; 92.17; 94.16; 168.24, 26; 186.20, 21, 29, 31; 190.18; 192.7 bis, 22, 25, 27, 28 bis, (30), 32; 194.7, 8, 11, (12), 17; 230.4; 244.19, 21; 246.18; *258.(2), 3, 4, 5, 6*; 360.12, 22, 24, 32; 362.2, 10, 17; 364.5; *444.7*

εἷς – jedan

εἷς καὶ ὁ αὐτός – jedan i isti *138.27*; *266.13*; *300.6*

SA κύριος Ἰησοῦς Χριστός – Gospodin Isus Krist *134.18*; 234.32; *250.3*; *264.27*; *268.11*; *300.9*; *302.6*; *306.13 bis, 19*; *308.14, 15, 24*; 346.(7); 356.(5)

SA λόγος – Riječ 162.5

SA μονογενής – Jedinorođenac 216.16, 27

SA οὐσία – bit 70.2, 6; 174.28; 176.1; *268.22*; *270.28*; *272.4*; *286.3*; 450.2, 4; 470.11

SA πρόσωπον – osoba 220.17; *268.11*; *314.28*; 346.10; 360.27, 30; 396.24, 31; 450.5

SA υἱός – Sin 80.29, 30; 212.13; 222.9; *264.27*; *268.11*; *270.16*; *306.10, 13, 29*; *308.26*; 346.24; 358.1, 3; 456.17; 462.1

SA ὑπόστασις – hipostaza 174.24; 176.8; *268.15 bis, 16*; *304.10*

SA φύσις – narav 66.1; 206.22, 33; 208.2, 11, 13; 210.2, 31; 212.9, 15, 23, 29; 214.15, 21, 24; 216.25; 220.32; 222.4; 228.17, 18; *268.9, 17*; *270.25, 29*; 456.10, 16; 460.28, 32; 464.1

DRUGA UPORABA 78.(29); 82.(24); 90.(10); 114.26, 27 bis; 132.4; *134.18, 21*; *138.8, 10*; *162.4 bis, 6 bis*; 166.29; 168.11, 14; 174.25; 178.14; 186.(1 bis); 188.29; 196.(15 bis); 212.(6); 216.29; 226.7; 228.32; *252.13*; *268.(19), 27*; *270.16, 17*; *278.15, (21 bis)*; *286.2 bis, 3, 5, 6 bis, 9, 11, 12, 15, 16; 292.23*; *298.13, 14*; *300.13*; *308.12*; *314.7*; 342.(33); 344.1; 354.(31), (33), (34); 356.(1), (2), (3), (6), (7), (8), (9); 362.16; 364.14; 384.6, 7; 400.14; *416.29*; *424.9, 11*; *426.1*; *434.9 bis*; *436.22, 23*; 438.31; *446.15, 22*; 458.26; 460.4; 464.14

ἐκλαμβάνω – preuzeti *130.26*

ἔκπτωσις – pad *156.8*; *282.19*

ἐλαττόω – umanjiti 222.17; 314.1

ἐλλείπω – nedostajati 180.12, 19, 28; 200.16; 206.5; 218.8–9, 11–12; 390.20

ἔμβρυον – plod 232.22

ἐμπαθής – trpljiv *426.3*; 444.30

ἔμψυχος – imati dušu 178.1

ἐναλλαγή – promjena 78.4; 98.26, 29; 320.16

ἐναλλάττω – mijenjati 98.21; 230.35; 232.1

ἐνανθρωπέω – učovječiti 170.2, 14, 16, 19; 208.12, 216.8; 222.32–3; *306.16*; *308.26–7*; 320.3, 25, 30; 370.23, 33; 374.9, 26, 32–3; 396.26–7

ἐνανθρώπησις – učovječenje 94.5; 132.13; *150.20*; 170.5, 12; 180.23–4, 29; 198.4; 208.4, 11, 12, 208 15; 224.21, 30–1; 242.1; *252.13*; *270.22*; *278.24*; *296.16, 20*; *306.22*; *308.11, 12*; 398.9; 400.1, 2–3; *416.13*

ἐνδύω – obući *148.10*; 238.(21 bis); *260.13*; 332.(3); *410.32*; *412.26*; *416.27*; *418.27*; *428.(30 bis)*

ἐννοέω – pomisliti *130.11*; *288.17*; *300.18*; *306.22*; 360.27; 394.5

ἐνοικέω – nastaniti se *128.19, 27*; *156.14*; *416.19, 29*; *418.8, 18*; *426.23*; *432.18*; *442.2*; *444.7*

ἑνότης – jednost *302.14*; *306.9, 28*; *312.7*

ἑνόω – sjediniti 210.28; 224.5; *264.15*; *266.4, 7, 10, 12, 18*; *282.14*; *298.14*; *306.1, 16*; *308.2*; *310.11*; *314.2*; 322.7; 344.11; 392.3; *424.10, 12–13*; 456.13, 14; 466.24; 470.29; 472.2
ἔνσαρκος – u tijelu *140.24*; *250.4*; *254.11*
ἐντυπόω – utisnuti 168.27
ἕνωσις – sjedinjenje 66.27; *150.15*; *162.7*; 174.11; 186.10; 206.22, 24, 33; 208.2 bis, 5, 9, 12,14, 15, 22, 27, 29, 31, 34; 210.1, 2, 2–3, 3, 9, 11, 12, 18, 30, 31, 33 bis, 34; 212.15, 23; 218.1, 3; 220.21, 28, 32; 226.21; 228.15, 16, 18; 230.36; 232.19; 234.6, 8; 248.6; *250.19*; *264.26*; *266.17, 27*; *280.17*; *282.15*; *292.23, 25*; *304.28*; *306.11, 13, 14, 20, 23*; 310.1, 3, 7; *312.4, 28*; *314.8*; 320.5; 322.21; 342.2, 5, 18, 28; 346.15, 16; 360.27; 394.10, 24; 396.2, 24; 456.10, 14, 15, 18, 20, 27; 460.8, 27, 28, 32; 464.2
ἐξίστημι – odstupiti 246.14; 336.10
ἐπαλλττω – mijenjati *278.11*
ἐπιλαμβάνω – uzeti 80.(4), (5), 6, 31; 82.(3), 7; 84.(12–13), 15; 88.(16), (16–17); 100.33; 454.30
ἐπιμίγνυμι – pomiješati *310.27, 28*
ἐπισκέπτομαι – povezati *254.2*; *414.15*
ἐπιτρέπω – okrenuti 68.17; 94.18; *274.6*; 368.(12); 460.21
ἐπιφαίνω – pojaviti 90.2; *256.25*; 336.29–30; *406.8*
ἐπιφάνεια – pojava 90.6; 128.22–3
ἐπιφοίτησις – dolazak 204.27; 212.2; *296.3*
ἐρανίζομαι – skupljati 64.18–19, 23; 248.5
ἐρῆμος – pustinjak 76.4; 362.(27); *434.23*
ἑτεροούσιος – druge biti 222.17; *284.3*; *310.20, 21*; 450.13–14
εὐθής – ispravnost 114.13
ἐφάπτω – dokučiti *312.5*

ζάω – živjeti 90.(21); 92.(8); 94.7, (22); *142.9*; *158.11*; 168.(4); 236.16; *254.3*; *274.20*; *292.15*; 320.25; 350.(21); 364.16; 388.5; *408.17*; *414.10, (10), 19*; *444.1*; *446.7*; 462.(29)
ζωή – život 100.(17); 110.9, 10, 33; *134.22*; *138.10*; *152.18*; 168.(3); 170.(9); 188.(12), (34); 190.(14); 192.2; 194.23, 29, 39; 246.30; *252.2*; *278.17*; *298.3*; *316.9, 12*; 324.18; 326.28; 332.(4); 336.(25); 350.27; 356.(5), (8), 20; 362.(28); 380.16; 384.1, (3); *404.6, 8, 9*; *414.13, 14, 20*; *416.(10), 11 bis, 12 bis*; *422.5*; *424.23 bis*; *426.(11)*; *428.27*; *432.25*; *434.31*; *438.16*; *446.20*; 454.16, 21; 464.(18); 466.23, 24, 25, 26
ζῷον – živo biće 70.16, 22; 170.22, 29, 32; 174.13; 218.23; 220.4; *310.19*; 326.12; 390.1; *424.11*; *430.18*
ζωοποιέω – oživiti 198.(16); *260.31 bis*; *262.3*; *292.15*; *312.28 bis, 29*; 356.(15–16); 372.(19); *414.6, 7, 13, 19*; *416.2*; *424.21*; *432.20*; *438.8, 9*
ζωοποιός – životvoran 246.31; 266.22, 24, 26 bis
ζωτικός – životan 166.24, 28; 218.7, 11; 380.28

ἡλικία – stas, dob *142.15*; 226.(16), 17; 232.33; *262.15*; *288.29*; *434.2*
ἥλιος – Sunce 110.(16); 128.3; 160.11; 244.2, 6, (8); *276.10, 22*; *410.2*; *412.22*
ἧλος – čavao *142.19*; 238.3, 9; *256.27*; *266.28*; *284.15, 18*; *288.27*; 380.23; *406.22*; *424.26*; *440.21*; *442.12, 14*; *444.28*; *462.16*

θάπτω – sahraniti 348.(3), (7), (8), (9); 368.28, (30), (31); 370.(3); *400.27*; 466.19 bis
θαῦμα – čudesa 88.27; *156.10*; 210.34–212.1; *418.5*; *426.13, 19*; *428.4*
θαυμάζω – čuditi se *126.25*; 128.11, 28; 248.8; *294.11*; 368.(2), 6; 436.7; 438.34; 448.1; 454.20
θαυμάσιος – vrijedan divljenja 84.12; 128.21; 160.21; 192.6; 400.9
θαυμαστός – vrijedan divljenja *142.2*; 440.13; 466.5
θαυματουργέω – činiti čudesa *426.14*
θαυματουργία – činjenje čudesa 120.25; 122.25; *142.16–17*; *144.16*
θεοδόχος – bogonosan *152.29*; *424.7–8*
θεοειδής – bogolik *274.22*
θεολογέω – dobiti božanski život *264.2*; 454.17
θεολογία – teologija 398.5; *420.16*
θεολογικός – teološki 222.19, 20–1; 228.4
θεοποιέω – pobožanstveniti *260.14*
θεοποίησις – pobožanstvenjenje *260.18*
θεοπρεπής – dostojno Boga *156.12*; 196.1; *280.18*; *226.21*
θεός – Bog 64.24; 66.27; 70.1; 72.19; 74.21; 76.12; 78.3; 82.9, 18; 86.2, 3, 4, 15, 17, 24; 90.7, 20, 24, 27; 92.4, 7, 9, 21; 102.1; 104.8, 19, 26, 28; 106.9, 13; 108.15, 20, 21, 22, 26; 110.1, 3, 4, 15; 112.2, 5, 18; 114.30, 31; 116.5; 118.21, 28, 31; 120.5; 122.7, 9 bis, 11, 30 bis; 124.2, 15; *128.17, 27*; *132.28*; *134.8, 9, 13, 14, 22, 23*; *136.2, 7, 12, 13, 15*; *138.17, 24*; *140.18*; *142.4*; *144.4, 9, 20, 21 bis*; *150.17, 21*; *152.9, 16, 19*; *154.20*; *156.7, 8, 9 bis, 10, 17 bis*; *158.8, 11, 12, 16*; *162.18, 20, 21*; 168.34; 170.6, 13, 14; 172.26; 174.4, 15; 182.7; 184.21; 186.6 bis, 7, 13, 14, 15, 17; 188.29; 192.27, 28 bis, 32; 194.7; 196.3, 13, 20, 25, 26, 29, 32; 198.29; 200.24; 202.7, 9, 19; 208.13; 210.24 bis; 214.1, 21; 216.13; 220.14; 224.22, 27; 228.23; 242.3; 244.15; 246.27; 248.1, *23, 25, 26, 27, 29, 30*; *250.16, 17 bis, 24*; *252.8, 27*; *254.19*; *256.19*; *260.3*; *262.11*; *264.1, 13, 14, 16, 17*; *266.15*; *268.18, 28*; *270.5, 6, 14, 18, 19*; *274.13, 14, 16, 23, 25*; *276.26*; *278.6, 7 bis, 10, 15, 24*; *280.2*; *282.4, 9, 12, 18, 19, 20, 28*; *284.27*; *286.24, 25, 27, 28 bis, 29*; *288.20*; *290.14, 15, 17, 21*; *292.10*; *294.4*; *296.21, 23, 25, 26*; *298.4, 5, 13, 16, 17, 18, 19, 22, 24, 27, 28*; *300.2, 10 bis, 11, 15 bis, 16, 17 bis, 18, 21 bis, 22 bis, 29*; *302.2, 3, 4, 9, 13, 19, 20, 26 bis*; *304.1, 7, 11*; *306.10, 25 bis, 29*; *308. 6, 12, 15*; *310.11, 13, 21*; *312.3, 13 bis, 14, 22, 28*; *314.2, 20, 23, 24*; *316.3, 9, 12*; 320.26, 27, 28; 322.26; 330.25, 27; 332.8, 9, 10, 18, 21; 334.16, 22, 30; 336.9, 14, 17, 19; 338.2, 6; 340.32; 344.22; 346.6; 352.19; 356.22; 358.13, 17, 18, 20; 360.27; 370.27, 30 bis; 372.25, 26; 374.27 bis; 376.2, 5, 12, 14; 378.6; 380.3; 386.22; 388.9; 394.21; 396.20; 398.3, 17 bis; *406.28*; *408.14, 17, 28*; *410.12*; *412.1, 14, 19, 29*; *418.27*;

420.9; *422.5*; *424.2*; *426.14, 19, 26 bis*; *428.3, 4, 5, 6, 8, 12, 20*; *432.18, 26*; *434.3, 6, 7, 8*; *438.6, 7, 8, 10, 11, 12, 13 bis, 19, 30*; *446.17, 18*; 454.21 bis; 456.1, 5, 13, 14; 458.2, 3, 26; 460.4, 16 bis; 464.4, 15; 466.5, 8; 468.16, 18; 470.15, 17

U SVETOPISAMSKIM CITATIMA 72.1; 86.13, 19, 26; 88.2, 23; 90.15, 16, 30; 92.27; 94.24; 106.25; 110.27; 112.28, 30; 116.15, 29; 118.3; 120.28, 29; 122.5, 6, 17 bis; 124.7, 9; *138.14*; *154.18, 19*; 168.2; 170.8 bis; 172.6, 28; 184.5, 9; 186.1 bis, 15; 188.7; 192.30; 194.12; 196.15 bis; 198.21; 200.12, 31, 32, 33; 210.22 bis; 212.4 bis, 5; 222.24, 27; 226.15, 16; 240.24; 242.13; *250.3*; *262.26, 28*; *278.14, 21 bis*; *280.24*; *282.2, 10*; *286.13*; *288.8, 9*; 334.32; 336.22, 24; 344.5; 346.30, 31; 350.10; 354.32; 368.1; 372.31; 396.14; *406.3, 4, 16*; *414.2*; *420.18*; *428.18, 19, 23*; *442.27*; *444.1*; 454.14, 15

SA λόγος – Riječ 64.28; 72.26; 74.23–4; 76.10; 78.2; 80.29; 82.6; 84.15; 88.18; 102.29–30; 118.27; *126.26*; *138.17, 18–19*; *140.9, 18, 20*; *142.28*; *144.1*; *158.22*; 162.31; 164.4; 166.10, 18; 168.16, 20; 170.1, 6, 14, 18; 180.26; 182.14; 198.5; 200.(33); 206.26; 210.25, 27, 29; 214.3, 23, 24; 216.3, 6; 224.9, 19; 226.19; *250.20*; *264.1*; *266.7, 10, 22*; *268.4, 6–7*; *272.4*; *286.20*; *292.11, 24*; *300.12*; *302.24*; *304.28*; *306.15*; *308.3*; *310.21*; *314.15*; 320.3; 326.32; 336.29; 348.31; 360.20; 370.33; 374.5, 18, 23, 26, 27, 32, 34; 376.2, 8; 378.7, 27; 392.5–6; 398.9; *406.5*; *410.19*; *414.10, (10), 27*; *416.23*; *418.8, 20*; *434.31*; 438.33; 450.8, 20, 27–8; 452.1, 13; 454.3–4, 30; 456.3, 6, 30; 458.1; 466.27; 468.1, 5, 7, 13, 19, 21; 470.8, 13

SA υἱός vidi υἱός – Sin

θεότης – božanstvo 66.1, 3, 26, 28, 29; 78.11; 88.33; 94.18; 100.9, 14; 114.15; 118.8, 9, 11, 20; 120.24; 132.28; 144.23; *146.9, 13, 15, 30*; *148.8, 12, 23*; *152.22*; *156.20*; *162.15*; 176.15, 18, 31, 32; 180.18; 182.1; 184.21–2; 186.4, 10; 202.27; 206.7, 14, 18, 34; 212.14; 220.11, 25, 26, 29, 30; 222.1; 224.1, 5; 226.17, 23; 228.3, 20; 232.14, 31, 34; 234.10; 240.19; 244.25; *252.7*; *260.17, 26–7, 28, 31*; *262.23, 30*; *264.11, 22, 25, 29*; *266.21, 31*; *268.15, 25*; *270.6, 16, 25, 29*; *272.10, 13, 28*; *274.10*; *276.7–8, 14, 26*; *280.11, 15*; *284.25, 26*; *286.4*; *296.3, 8*; *304.21*; *306.2, 24*; *310.1, 12, 27, 28–9, 32*; *312.8, 16, 19*; *314.29*; 320.29; 340.34; 342.16, 18, 27, 34; 344.3, 10, 24; 346.23, 26; 350.16; 352.4, 10; 356.28; 360.4, 17, 26, 29; 362.18; 364.15, 22; 366.20, 30; 382.6, 28; 384.4, 23; 386.30; 388.27; 390.15, 16; 392.1–2, 15, 28; 394.20, 21; 398.6, 10, 14, 16, 18, 19, 21; *408.13*; *412.5, 11, 22*; *414.16, 20, 22, 29*; *420.4, 8, 12*; *422.7, 8, 12, 27*; *424.8, 31*; *426.4, 6, 29*; *428.13, 19, 24, 28*; *430.6*; *432.3, 5*; *434.13, 29*; 438.32; 440.3, 12; 446.28, 29; 456.10, 31; 458.4; 460.18, 19, 32; 462.2, 8, 11; 464.1, 11; 466.9; 468.23, 26; 470.4, 19

θεότητες – božanstva *286.9*

θεοτόκος – Bogorodica *306.15*

θεοφάνια – Bogojavljenje *276.23*; *296.5*

θεοφόρος – bogonosac *148.23*; *150.3*

θεωρέω – gledati *142.29*; 184.22–3; 198.(20); 206.(17); 212.28; 216.26; 234.24, (28), 32; 238.(12); 242.(12); *252.(19)*; *254.30*; *266.(25–6)*; *312.25*; *314.9*; 342.28–9; 386.(3); *402.(25)*; 462.(18)

θεωρία – gledanje 86.32
θνητός – smrtan 74.10; 134.15; 170.29; 218.20, 23, 28; 238.14, (21), 24; *268.6*; 322.7, 8, 9, 12, 14, 15, 19, 22; 328.1, 2; 348.30; 350.29; 354.14, 17 bis, 18; 370.31; 378.25; 390.2; 400.3; *412.24*; *414.15*; *418.6*; *422.6*; *428.(29)*; *430.1*; 454.25; 466.10, 23, 25 bis, 27
θνητότης – smrtnost 240.11

ἴαμα – lijek 178.23
ἰάομαι – liječiti 174.25; 204.7; *284.17, 18*; 340.(12)
ἰατρεύω – liječiti 178.11
ἰατρικός – liječnički 178.22
ἰατρός – liječnik *134.21*; *150.29*; 200.15
ἰδέα – obličje *258.11*
ἰδιάζω – biti zaseban *310.27*; *312.17*
ἰδικῶς – zasebno *308.14, 15*
ἴδιος – vlastit
INDIVIDUALNA VLASTITOST (SUPROTSTAVLJENA ZAJEDNIČKOM, κοινός) 66.10; 70.12; 72.9, 25, 26; 74.5, 6; 210.17; 218.3, 4, 17; 220.2, 6, 11, 13, 20; 340.31; 342.7, 29, 35; 356.29; 394.23; 398.11; *436.24 bis*; 458.14; 460.29, 31
NEČIJA VLASTITOST *126.29*; *136.27*; *138.6*; *142.21*; *146.12*; *152.29*; *248.28*; *254.4*; *258.19*; *260.15, 19*; *282.14*; *300.9*; *306.26*; *308.10*; *312.27*; *314.3, 26*; 358.4; 400.8, *402.16*; *404.19*; *406.30*; *408.3*; *412.13*; *418.3, 7, 13*; *422.6*; *438.17*; 468.7; 472.2
VLASTITOST (S INFINITIVOM ILI GENITIVOM) 102.26; 106.16; 200.7; 236.16; 346.18; 398.17; *424.22*; 460.6
U SVETOPISAMSKIM CITATIMA 78.30; 356.33; 358.12; 362.13; *416.7*; *442.25*
ἰδίᾳ – sam od sebe *438.8*
ἰδίοτης – vlastitost 68.27; 72.15; *274.17*; 456.12
ἰδίωμα – vlastitost *314.1*
ἱερατικός – svećenički 244.31; 246.10
ἱερεῖον – prinos *416.20*
ἱερεύς – svećenik 94.(23); 102.26 bis; *140.14*; 188.(7), (13); 190.(15); *442.24*
ἱερεύω – žrtvovati 358.20
ἱερός (prid.) – svet 160.14; 366.5; 400.4; *404.2*; *408.1*
ἱερόν, τὸ – prinos *258.(26)*
ἱερουργία – bogoslužje 358.27; 360.7, 15; 364.11
ἱερόω – posvetiti 244.14
ἱερωσύνη – svećenstvo 188.3, 4
Ἰησοῦς – Isus 94.(22); 116.(30); 124.(8); *136.(28)*; *142.8*; 170.(3), 13; 184.(5); 226.(14), (15); 242.(22); *254.16*; *262.(25)*; *264.(4)*; 344.(8); 346.6, 7; 362.(12); 366.(25), (26); 368.(2), (11), (12), (13), (14), (15), (20), 24; 372.(30), (31); 382.(21), (22); *406.(16), 17*; *414.3*; *416.5*; *420.(18)*; *428.13, (18)*; 460.(1); 462.(32)
SA Χριστός – Krist 110.31; 116.(31); 118.(2); 120.(1–2), (10–11), (28); 124.(7); *134.9, 13, 18, 23, 26*; *138.26–7*; *140.30*; 168.34; 170.2, 12; 186.(2); 196.(15–16);

204.(30–1); 212.(7), 14; 226.26; 248.1, (2); *250.(2), 3*; *258.(16)*; *264.14–15, 20, 27*; *268.10*; *270.7*; *272.(14), (22)*; *292.10*; *298.3, 5, 11*; *300.27–8*; *302.6, 8–9*; *306.19*; *308.14, 15*; 320.20, 22; 338.2; 342.21–2; 346.(7); 354.(33); 356.(5); 398.8; *400.22*; *414.7*
ἱστορέω – pripovijedati 346.6; 366.23, 32; 368.8; 468.30
ἱστορία – pripovijedanje 84.23; 92.2; 192.10; 194.30; 232.26; *282.25*; 340.3; 348.16; 364.27; 384.12, 15; 458.23; 460.3

κανών – pravilo 128.32; 180.5, 16; 182.18; 220.26; 228.6; 236.25; 358.28; 374.17; 436.12
καρπός – plod 76.23; 78.7; 96.21, 28, 33; 98.(14); 116.(16); *136.2, 7*; *250.(9), 10*; 322.34; 386.23; 456.1; 468.18
καταβαίνω – sići *142.5*; *150.(14)*; *152.15*; 172.3; 222.(24); *270.(11)*; *292.1, 2*; 394.(18), 33; *444.1*
κατάβασις – silazak *272.26–7*
καταλαμβάνω – dospjeti 108.6; 194.27; 452.(23)
καταληπτός – obuhvatljiv 332.30; *410.2*
κατάρα – prokletstvo *124.(27), 27, 28*; *126.6*; *130./8), (9), 10, 13, (24), (25), 25, 26, 27*; *260.12*; *310.15*; 364.3, 4; *402.(7), (8)*
καταράομαι – proklinjati 82.(14 bis); 330.(7)
κατάρατος – proklet 364.4
καταρχή – početak *264.1*
κατασκηνόω – stanovati *404.8*
καταψύχω – hladiti 178.17
κατοικέω – stanovati *144.23; 150.16*; *154.7*; *292.22*; *308.19, 22*; *410.32*
κατοίκησις – stanovanje *292.20*
κενός – isprazan 68.5; 118.(32), (33); 316.22; 438.31
κενόω – isprazniti, oplijeniti 120.29; *154.(19)*; *162.10*; *286.25*; *436.30*
κένωσις – kenoza, poniženje *162.9 bis*
κεράννυμι – miješati 210.8; 222.3; 230.5, 19; *266.12–13*; *310.23*; 456.19
κίρνημι – miješati *150.18*
κλῆσις – naziv 76.31; *150.18*; 172.23 bis
κοιλία – utroba 106.(25); *136.2, 7*; *140.16, 19*; 172.(16); 186.25
κοινός – zajednički
Zajednička vlastitost (suprotstavljena individualnoj, ἴδιος) 70.12, 27; 72.9, 18, 22, 24; 74.4, 5, 7, 9, 10; 220.12; *260.14*; 326.1, 3; 394.10, 23
Sudionik (imati dio u zajedničkom) 70.23; 72.11; 118.11; 120.8; 230.1; 366.4, 11; 368.26; 372.4, 29, 32; 418.4; 466.13
Redovito, obično 202.10; 246.3, 32; 394.9
κοινῇ – zajednički 68.6; 72.6; 108.29; 132.2; *134.17*; 390.29
κοινότης – zajedništvo 394.28
κοινωνέω – biti sudionik 70.26; 120.13 bis; 242.34; *284.25*; 326.13; 328.9; 330.9; 338.16; 350.(18); 352.8; 354.4, 8, 26; 356.26; 382.11; 400.9–10; *406.23*
κοινωνία – zajedništvo *150.6*; *154.21*; *274.3*; 354.20; 452.26

κοινωνός – sudionik *294.17*
κρᾶμα – mješavina 98.16
κρᾶσις – miješanje, stapanje 220.28; 226.22; 230.2, 7, 19, 36; 232.9; *266.27*; *312.31*; 316.17, 23
κρεμάννυμι – objesiti *254.7; 402.(8)*
κτίζω – stvoriti *142.(30)*; *154.14*; *256.(28)*; *280.28*; 376.25, 28; *404.(28)*; *440.28*; *444.29–30*
κτίσις – stvaranje 76.6, 9; 78.9; 122.10; 246.23; *286.19*; *290.8*; *438.30*
κτίσμα – stvor *262.2, 3, 3–4, 5, 15*; *268.22, 23*; *304.7*; *312.22*; 316.19; 470.8
κτίστης – Stvoritelj *262.4, 7*; 398.21
κτιστός – stvoren *154.15–16*; 174.11; 176.32; 194.1; 212.11; 218.1; 228.35; *262.2, 6*; *312.23*; 328.1; 334.11; 378.25
κυριακός – Gospodnji 1*46.3–4, 20*; *348.8*; 246.32; *262.9*; 352.33; 388.15
κυριεύω – biti gospodar *154.(22–3)*
κύριος – Gospodin
Za Boga, ali ne-kristološka uporaba 72.20; 92.3
U svetopisamskim citatima 76.5; 84.21; 90.31; 102.3; 104.22; 116.7; *140.2*; *142.30*; *146.28*; *154.22, 29*; *156.1*; 170.4; 202.13, 14 bis, 15, 24; 204.4; 222.24; 224.29; 242.22; *256.28*; *258.15, 27, 28*; *262.11*; *266.2*; *278.14*; *296.6*; *314.18 bis*; 346.7, 32; 366.3; 368.26; 390.12; 396.9; *404.28*; *406.15*; *420.17*; *428.17, 22*
Kristološka uporaba 90.10, 14, 17; 94.14, 29; 96.19; 100.13, 20; 110.31; *126.7*; *132.27*; *134.2, 6, 23*; *138.27, 28*; *140.7, 28, 30*; *142.3*; *144.28, 31*; *146.6, 10*; *148.2; 150.2; 154.5*; 164.3; 168.4; 170.6, 13; 182.31; 184.12; 188.5; 190.20; 198.25; 200.18, 19; 202.6, 18, 19, 23, 25, 26, 28; 206.5; 212.13, 216.22; 220.15; 224.11; 232.29; 234.23, 24; 136.1, 9, 13, 16, 22; 238.1, 5; 240.29; 246.30; 248.1; *254.7*; *256.12*; *264.5, 6, 20, 27*; *268.10*; *270.4, 7, 10, 22, 29*; *274.7, 15*; *282.6, 7, 13, 23, 26*; *284.5, 12*; *292.10*; *294.29*; *298.11*; *300.12*; *302.8*; *306.13,19*; *308.14*; *310.28*; *314.11*; 316.27; 320.20, 22; 326.22; 338.2; 340.4; 342.21, 33; 346.31; 348.27; 358.34; 364.1, 7; 374.25; 382.9, 14, 16, 33; 384.16; 390.31; 392.13, 14, 15, 27, 33; 394.1, 2, 6, 8, 9, 11, 16, 25; 396.6, 17; 398.8; *402.2, 16*; *404.2*; *406.12, 13, 17*; *408.6*; *412.19*; *414.16*; *420.4*; *436.23 bis*; *440.24*; *442.27*; *444.12 bis*; 462.15, 22, 24, 28; 464.17; 466.22; 470.22
κυρίως – potpuno *144.8*; *278.7, 8, 9 bis, 10*; 380.3

λαγχάνω – dobiti 382.8
λαμβάνω – uzeti 64.28; 74.18, 25; 78.16, 18; 100.13; 102.8; 118.26, 27; 120.20; 122.10, 29; 124.1; *126.24*; *130.7, 27*; 132.14; *136.12, 15, 18, 23, 24 bis, 25*; *138.20*; *142.32*; *144.22*; *146.1*; *160.2*; 166.10; 170.19, 20 bis; 178.1; 182.27; 186.8; 188.22; 190.1–2, 2; 194.32; 208.13 bis, 34; 210.4 bis; 212.31; 216.4, 12; 222.2; 232.11, 13; 234.32 bis; 236.2; *250.31*; *260.20, 27*; *264.1, 6–7, 8*; *266.6, 9, 10*; *272.17*; *278.17; 284.9*; *286.2, 26*; *288.10*; *292.28*; *302.9; 306.17*; *312.16*; 320.4, 30; 322.4; 324.4; 336.33; 338.4; 344.27; 350.32; 352.11, 17; 354.18; 356.23; 358.8; 368.9; 370.24; 380.4; 384.16, 17, 18; *402.28*; *414.30*; *316.12, 17, 21*; *418.12, 28*; *430.15*; *432.28*; *438.21*; 448.8; 450.6, 20; 456.8; 464.25; 468.20

U SVETOPISAMSKIM CITATIMA 102.6; 120.29; 122.3; *154.19*; 168.1; 224.12, 13; *248.15*; *264.10*; *286.21*; 356.4; 366.26; 368.15; *406.27*; *414.29*
λῆψις – uzimanje 208.33; 210.1
λογικός – razuman 70.17; 80.14, 16, 19, 24; 118.26; *142.10*; 166.23, 28; 168.16, 19; 170.28; 178.2; 180.31; 182.14; 218.18, 23, 28; 226.8, 9, 18 bis; *264.24*; *290.8*; *310.20*; *312.21*; 340.32, 33; 382.2; 390.1
λόγος – Riječ
N.B. NE-KRISTOLOŠKE UPORABE RIJEČI λόγος NISU BILE POPISANE
U SVETOPISAMSKIM CITATIMA 74.15, 28; 76.16; 78.19; 82.2; 118.23; 120.18; 122.1, 13; 124.11, *24*; *126.5, 21, 25*; *128.16, 25*; *130.4, 21, 28*; *146.9, 10, 22*; 160.22; *162.7*; 170.7 bis, 8; 210.22 bis, 23; 212.4 ter; 344.5 bis; 450.21; 452.1, 7, 14; 454.12, 14 bis, 15 19
KRISTOLOŠKA UPORABA 88.15; 100.23; *126.23*; *130.1, 26*; *138.19, 20, 24*; *140.29*; *142.32*; *144.9, 15*; *146.3, 16, 22, 30 bis*; *148.5, 12*; *152.15, 21*; *154.6, 10, 12*; *156.12, 14*; *162.5*; 214.21; 216.7; *252.12*; *254.1*; *260.2, 13, 16, 28, 29, 30, 31*; *262.2, 5*; *268.16, 17, 18*; *270.1, 19*; *272.5, 15, 20, 22*; *276.16, 17*; *278.6, 8*; *286.28*; *298.10, 19, 20*; *300.12*; *304.8, 24*; *306.25*; *308.7, 23, 25*; *314.8*; *316.15*; 390.15, 16; *402.11, 12*; *406.18*; *410.12*; *412.10, 11, 14, 16, 21, 25, 26*; *414.5, 16, 22*; *416.14, 15, 17, 19, 29*; *418.7, 11, 18, 19*; *426.21, 23*; *428.3, 20*; *432.3*; *436.27*; 450.23; 466.28
SA θεός vidi θεός – Bog
λύσις – riješenje 66. 9; 88.11; 100.26; *144.11*; 164.8; 178.13; 340.5; 410.6
λύω – riješiti 82.30; 88.31; 100.30; *144.(12)*; *150.25*; 166.4; 178.18; 200.(33); 212.20, 25; 220.20; *254.5*; *266.(14), 15, 16*; *294.3*; 322.11, 21; 340.24; 342.5; 350.5; 352.12, 13; 354.24; 366.19; 382.(17), 29; 384.6, 32; 392.27; *406.28*; *414.(5)*; *416.(6), 14*; *428.(21)*; *432.(11), 17, 18*; *436.21*; *438.23*; 452.8; 466.2; 470.32

μεθίημι – izgubiti *308.8*
μειόω – umanjiti *302.27*; *408.22*
μείωσις – umanjivanje *304.4*
μένω – ostati 76.17; 78.12, 14; 98.(13); 110.(16); 120.21; *130.6, 16; 162.15*; 170.16; 188.(13); 190.(15); 210.12; 216.14; 218.3; 228.18–19, 20; 230.27; 234.11, 13; 238.12, 23; 242.25; 246.14; *250.23*; *274.23; 284.27 bis*; *296.8–9*; *306.2*; *308.13*; *312.7, 26 bis, 27*; *314.3*; 320.5–6; 322.22; 336.(6); 338.7; 342.19; 378.33; 380.14; *442.21 bis*; *446.9, 11*; 452.18; 454.1; 456.28; 462.9, 21; 466.5, 26
μερίζω – dijeliti 188.(9); 212.12; 216.26; 222.9; 236.1; 344.11; 360.32; 366.2
μερίς – dio 114.29; 328.22; 330.29
μέρος – dio 176.21; 180.2, 35; *290.8; 294.14*; *304.11*; 366.5; *424.10, 12, 13, 17*; 436.13; 454.10
μεσιτεία – posredništvo *304.27*
μεσιτεύω – posredovati 110.25; 186.6; *264.16*; *298.13*
μεσίτης – posrednik 186.(1), 4, 6, 9, 11, 30 bis; 196.(15), 18, 20; *248.27*; *264.14*; *278.(21)*; *298.12*; *302.13*

μεταβαίνω – prelaziti 106.16; 112.21; 346.18; 398.2; 460.6 bis
μεταβάλλω – promijeniti 76.2, 31; 78.5; 100.1; 102.12; *128.17, 25*; *130.15*; *146.31*; 238.13, 17, 19, 23; 240.19; 242.24–5, 27, 28; 244.25; 246.11, 12; *272.21 bis*; *284.26*; *310.16–17*; *3123*; *314.1, 5*; 324.4, 10; *410.3*; 458.5; 462.8, 12, 19
μετάβασις – prelazak 344.32, 34
μεταβολή – promjena 86.10; 98.30; 110.11; 116.6; *130.23*; *162.10–11*; 232.14, 18; 234.10, 13, 20; 244.29; *312.4*; *314.8*; *410.32*; 450.16; 452.18; 456.6, 31; 462.2–3
μεταδίδωμι – predati 244.4; *272.17*; *288.4*; 324.3
μετάθεσις – premiještanje 114.15
μετακίνησις – premiještanje, prelaženje *162.17*
μεταλαγχάνω – dobiti 78.8; 98.28; 316.31; 324.27; 326.14, 18; 328.3; 330.15; 374.12; 380.27; 382.13; 466.30
μεταλαμβάνω – biti dionikom 120.14; 236.6 bis, 10, 23; 238.7; 246.6; 324.18; 354.10; *416.18*; *446.24*; 458.5
μετάληψις – sudioništvo 322.27
μεταλλάττω – mijenjati *410.5*
μεταμείβω – mijenjati *128.1*
μεταπίπτω – promijeniti se *130.5*; *310.15*
μεταποιέω – promijeniti se *126.7; 148.4–5*; *152.7*
μεταποίησις – pretvorba *272.12*; *282.8*
μετάπτωσις – promjena *130.21*
μετάστασις – promjena *280.27*; *308.21*
μετασχηματίζω – preobraziti 242.(22–3); *258.(16), 18*
μετατροπή – promjena *130.25*
μεταχώρησις – prijelaz *280.29*
μετέχω – biti sudionik 64.26; 238.28; 242.33; *248.27*; *270.8; 308.7*; *312.11*; *316.16*; 326.15, 15–16; 328.5, 7; 330.12, 16, 23; 350.(19); 354.25; 392.19; *412.11*; 450.19
μετουσία – sudioništvo 380.4; 466.28
μέτοχος – koji ima dio *294.13*
μήτηρ – majka 190.26; 192.11, 14; 216.19; 352.21
μήτρα – utroba *140.17*; *144.5*; *158.19*; 214.17; 232.22; 234.18; *254.2*; 394.14; *408.22*
μητρῷος – materni *142.33*; 456.23
μῖγμα – mješavina 368.(14)
μίγνυμι – miješati 222.3; 228.30; *304.1, 2, 6, 7, 14 bis*
μικτός – pomiješan *302.27*
μῖξις – miješanje *304.10*; *310.31*
μονογενής – Jedinorođenac 66.25–6; 70.2; 72.26; 74.11; 90.(17); 120.(22); 122.(4); *138.24*; *152.22*; 170.6; 176.32; 180.23; 194.31; 212.12; 216.16, 27; 228.2; *264.21*; *280.22, 23*; *286.18–19*; *296.13*; *298.22*; *308.2, 26*; 336.(23); 342.22; 358.1–2; 360.14; 370.23; 376.8; 392.5, 8, 10, 11–12, 14 bis; 396.19–20; *422.5*; 440.3, 11; 446.28; 450.5; 452.(16), 24, (32); 468.26
μόνος – jedan 64.9 bis, 24; 68.11; 70.29; 74.2; 80.23; 82.32; 86.17, 24, (26); 88.(2), 8; 98.(13); 102.17; 108.15; 110.11; 114.31; 116.5, 21, 23, 24; 118.15, 20; 122.11,

14; 128.4; *134.9*; *150.28*; *152.10*; 162.28; 166.20; 170.13, 14; 174.2, 12; 176.18 bis, 30, 32; 180.6, 26; 182.7; 186.5, 11; 188.29; 190.23, 28; 196.13, 20; 198.29; 204.4, 9; 206.34; 216.21; 218.32, 34; 220.2; 224.5, 9, 18; 226.22, 23; 228.26; 246.29; *264.16*; *280.25*; *288.(12)*; *290.12*; *306.30*; *308.23*, 30; 320.16, 23; 322.32; 324.7, 16; 328.9; 336.18; 338.19; 342.6; 348.13, 25; 350.26; 354.11; 356.22; 364.9; 366.13; 372.23, 24; 374.4; 378.(34); 380.7; 388.7; 390.8; 392.8, 15; *418.6*; *434.8*; 436.11; *438.7, 8, 10, 11, 12, 13*; 454.3, 5, 24, 25; 458.2, 26; 468.16

μορφή – lik 120.(28), (29); 122.(3), (5), 10, 30 bis, 31; *130.7*; *152.16 bis*; *154.(18), (19), 20, 23*; 168.21; 186.9; 208.13 bis; *274.13, 14, 16*; *276.19*; *286.24, 25, 27, 28*; *302.9, 10*; *418.28*; *424.27*; *430.13*

μορφόω – uzeti lik *276.20*

μυέω – biti upućen 98.27

μυστήριον – otajstvo 88.(23); 98.15, 28; 100.7; 102.22; 226.1; 244.23–4, 27; *252.22*; *262.21*; *282.10, 11*; *292.6*; *298.13*; *300.13, 23, 26*; *304.18*; 350.23; 356.12; 360.16; 362.1; 372.20; 382.24; *424.14*; *442.28*

μυστικός – mističan 96.16, 33; 98.3; 100.3 bis; 114.27; 244.14; 246.14, 25; 384.18

ναός – hram 120.20; *128.19, 26*; *144.8, 11, (13)*; *154.27*; *158.10, 22*; *262.29*; *266.3, (14), 16, 19, 22; 268.2 bis*; *306.17*; 382.(18), (20), 29; *406.29*; *408.3, 32*; *410.5, 7, 19*; *412.21*; *414.(5)*; *416.(6), 24, 33*; *428.(21)*; *432.(11), (16), (17), 18*; *436.21*; 438.32; 452.4; 472.2

ναουργέω – učiniti hramom *144.15*

ναουργία – hram *144.22*

νεκρός – mrtav 116.(32); 120.4; *142.17*; *146.(24)*; 170.30; 182.19; 184.(12); 198.(14); 204.(31); 234.9; 236.(15); 240.(26); *252.16, 31*; *256.5, 24*; *274.21*; *292.(13)*; *296.24*; 346.31; 356.(13), (14); 372.(5), (6), (7), (16), (17), (28); 382.(20); *400.(29)*; *402.(2), 22*; *404.5, 6, 9*; *406.8*; *408.2*; *410.14*; *412.29*; *414.(3), 3, 6, 8, 13, 19, 21*; *416.2, (5), 9*; *424.3*; *428.(19), 23*; *430.22*; *438.2, 4, 6, 8, 9, 29*; 464.30; 466.2

νεκροφόρος – mrtvonoša *134.4*

νεκρόω – umrijeti *284.21*; *418.19*; *428.19, (23)*; *446.7, 9*

νέκρωσις – smrt *402.3*; *422.7*

νοερός – razuman 332.21

νοέω – misliti, pomisliti, spoznati 70.29; 74.25, 29; 80.6, 23; 82.4; 84.9; 90.22, 24, 26; 92.31; 94.19; 112.27; 118.25; 122.30, 31; 124.12; *150.17*; *154.26*; 160.23; 166.20; 192.16; 194.24; 216.15, 17; 224.31 bis; 226.26; 232.10; 234.23; 236.1; 246.16; *254.20*; *280.3*; *302.4, 9*; *306.28*; *308.19, 22, 24*; 334.30; 348.23; 364.13; 392.1; *416.11*; *446.14, 15*; 450.26; 456.13; 468.12, 16

νόημα – shvaćanje 448.2

νομίζω – smatrati 68.11; 70.7–8; 90.24–5; *130.23*; *150.14*; 184.29; 198.22; 200.22; 206.4; 208.4–5; 226.8, 9; 232.2; 236.18; *260.24*; *268.15, 21*; *270.5*; *284.4, 14*; *304.1, 7, 10*; 342.22; 348.18, 26; 368.9; 398.6; *420.3*; *430.2*; *446.18*, 28; 454.10, 23–4; 468.27

νοῦς – razum 70.31; 106.(24); 108.30; *150.28*; *152.2, 9, 11*; 166.28; 180.30; 208.26; 210.10; 228.1; 326.7; 338.13; 340.30; 390.27; 448.3; 454.17

οἰκεῖος – vlastit 88.28; 98.8; 104.21; *130.9*; *158.20*; 178.3, 26, 29, 34; 204.19; 206.7; 212.24; 222.1, 3; 234.8; 238.3; 240.11; 242.7, 30; 244.4; 246.14; 248.8; *266.19*; *268.1, 2 bis*; *272.15, 18*; *294.13, 14*; *304.1*; *306.2*; 330.26; 336.9; 342.5; 364.11; 370.25; 388.10, 13, 16, 30; *430.21*; *434.23*; 448.10; 462.13; 470.12
οἰκειότης – srodstvo *248.28*
οἰκειόω – posvojiti 364.23; 469.7; 472.2
οἰκέω – stanovati 126.1; *144.9*; *158.12*; *256.19*; *308.21*; 378.(34); *414.26–7*; *444.20*
οἰκουμένη, ἡ – svijet 114.26; 116.6; 128.4, 29; *158.11*; 162.29; 182.28; 184.(10), 17; 240.(24); *250.(9), 10*; 308.28; 320.8; 370.16; 400.11; 436.2
οἰκητήριον – stan *154.7*
οἰκονομέω – učiniti po ekonomiji 236.25
οἰκνομία – ekonomija *134.14*; *138.23, 26*; *154.15*; *156.27*; *158.27*; *160.1*; 182.4–5; 192.24; 196.33; 198.1, 4, 5; 222.28–9, 29; 226.1; 236.24; *282.11*; *284.1–2, 21*; *288.25*; *296.28*; *300.23*; *302.5*; 350.23; 356.11; 362.1; 372.20; 382.24; 398.5; *414.26*; *420.17*; *424.2*; *430.7*; *432.22*; *444.30–1*
οἶνος – vino 76.24, 26 bis; 78.6 bis; 96.(10), 22, 28, (32); *146.(12)*; *256.3*; *310.25*
ὁμογενής – istog roda *144.31*; *156.4*; 468.20
ὁμόδουλος – jednak u ropstvu 174.12; 218.1; *276.20*
ὁμόζυξ – družica 388.4
ὁμοιοπαθής – jednako trpljiv *296.14, 22*
ὅμοιος – jednak *124.25*; *136.26*; *150.26 bis; 254.1*; *258.5 bis, 11*; 334.10; 344.6; 394.26; *404.9*; *416.22, 26*; *418.6*; 452.27; 468.31
ὁμοιότης – jednakost *76.14, 18, 20*; 246.18; 370.34; 458.18
ὁμοιόω – postati jedna, sličan 92.(15), (16)
ὁμοίωμα – jednakost, lik, obličje 94.6; 120.(29–30); 122.(1), (13), 28, 29; 124.1, 3
ὁμοίωσις – sličnost, obličje 92.16; *284.25, 27*; *316.6*
ὁμοούσιος – istobitan *142.10–11, 11*; 144.30; *146.29*; *264.24, 25*; *286.10*; *310.19, 20*; 396.20; 398.20; *412.6*; 450.10–11, 15; 464.4; 470.13
ὁμόχρονος – istovremen 174.12; 216.31
ὄνομα – ime 64.21; 66.11, 17, 18; 68.26; 70.8, 23 bis, 26; 72.11, 12, 25, 26; 74.5; 94.10, 12, 20; 98.21, 22, 26, 29; *134.9, 17*; *144.(29)*; 162.12, *25*; 168.30; 170.(3); 182.16, 21, 23 bis; 184.13; 186.4 bis; 196.18, 29, 30, 32 bis; 198.6, 24; 204.(3–4), 14; 208.16, 26; 216.1; 222.5; 244.4; 246.3; *262.(29 bis), 31*; *264.1*; *272.7*; *278.11, 13*; *288.(11), 19*; 338.27; 348.11, 23; 350.(8), 14; 366.4, 11, 15, (24); 368.7, 24; 370.10–11; 374.22, 23, 25; 376.19; 378.2; 386.33; 394.11, 28; 396.7; 398.10; *402.4*; *422.21*; 454.(9); 468.13
ὀνομάζω – nazivati 64.24; 66.19, 20; 74.2; 76.21, 23, 27; 94.30; 96.28; 98.1, 2, 10, 17, 23, 31–2; 100.6; 106.23; 110.32; 170.2, 7, 12, 21, 32; 172.1, 22, 30; 174.2, 13, 15, 17; 186.9, 11, 14; 190.24; 196.23; 216.20–1; 218.25; 230.22; 232.3; 240.8; 244.7; 246.2, 26, 30, 31; *288.(11)*; *308.6*; 316.20; 330.2; 340.21, 25; 356.23; 374.33; 376.8, 9, 15, 27; 380.6; 388.31; 396.6; *406.13*; 450.19; 454.16, 29; 456.4; 458.2; 466.7; 472.4
ὁρατός – vidljiv 78.9; 88.26, 27; 90.27; 214.16; 246.15; *276.4*; *312.25, 32*; 332.28; *410.2*; 462.31

ὄργανον – oruđe, organ 88.31; *260.5*; *316.10*, 19; 324.15; 326.8; *396.24*; *438.16*
οὐράνιος – nebeski *156.23*; *254.3*; *256.10*; *304.18, 20, 21*; *408.25*
οὐρανόθεν – s neba 172.23; *266.5*; *268.5*; *406.5*
οὐρανός – nebo 76.(5); 90.(13); 104.(25); 110.(7), (18); 112.(9); 120.4, 9; *140.18*; *150.10, (12), (13 bis)*; *156.23*; *158.23*; 198.18, (20); 212.1; 214.7; 234.19, 27–8, (30); 242.(12), 16, (21); *250.4*; *252.26 bis*; *256.9, 10*; *258.(15)*; *262.(10)*; *264.7, 9*; *270.(11)*; *284.3, 8*; *288.3, 4*; *290.19, 26, 27*; *296.14*; *298.(8), (10)*; *314.(18)*; *316.(12)*; 394.11–12, (18 bis), (19), 33; *410.13*; *442.(27), 30 bis*; *444.1, 2*; 462.27, 30, (32), (33)
οὐσία – bit
BOŽANSKA 70.2, 6; 72.12; 74.6, 8; 92.21; 94.1; *130.5, 9, 16*; *148.4, 9, 13*; *158.17*; 174.22, 23, 29; 176.1; 186.8; 222.18; 232.14; 242.3, 30; 246.12; *260.19*; *266.4–5, 9, 16, 32*; *270.28*; *272.4, 6*; *274.13, 16*; *286.3*; *304.1*; 320.27; 374.12; 378.26; 396.6, 30; 398.14; *410.7*; *412.8*; *420.5*; 450.2, 4, 11, 17, 19; 464.8; 470.11
DRUGA 68.26; 70.7, 8, 9, 10, 13; 72.10; 226.27; 230.33; 238.13, 19, 28; 240.3, 8; 246.15, 21; *266.6, 13, 15*; *268.20, 23*; *274.15*; *286.4, 10*; *292.23, 25*; 344.1; 374.3; 380.3; *398.29*; *418.5*
οὐσιόω – prijeći u bit *130.10*

πάθημα – trpljenja, patnja 124.20; *156.10*; 174.25–6; 178.11; 182.21, 22, 24–5; 204.32; *272.22–3*; 346.20; 380.29; *426.19*; *428.5*; *440.30*; *442.7, 16*; *444.6*; 458.16
παθητός – trpljiv *128.19*; *134.23*; *148.5*; 238.14; *266.20 bis*; *268.4*; 320.30; 322.1–2; 342.18; 344.24; 348.30; 352.10; 362.18; 364.15; 396.7; *412.15*; 470.18, 20
πάθος – trpljenje, patnja 66.4; *142.17*; 178.15, 17; 198.7 bis, 9, 11, 12, 17; 206.12; 212.1; 220.34; 224.3; 238.31; *254.22*; *256.21, 23*; *268.1, 28*; *270.9, 19*; *274.5*; *278.25*; *282.25, 27*; *284.1, 11 bis*; *300.30*; 310.1, 14; 320.9, 19, 28, 29, 31; 322.2, 3, 5; 330.18, 20; 338.6, 7, 17; 342.13, 17, 18, 19; 344.20, 23, 24, 25; 348.27, 29; 350.2 3; 354.22; 356.25, 31; 358.34; 360.16; 362.4, 26, 30; 364.10, 24; 366.2; 372.1; 374.4, 30, 32; 378.2, 3, 4, 6, 9, 28, 31; 380.8; 384.23; 386.30; 388.19; 390.16; 392.31; 394.3, 5; 396.4, 28 bis; 398.23, 24, 26, 32, 35; *402.2*; *404.13, 25*; *408.7*; *410.22, 27*; *418.26*; *422.7, 12, 27*; *424.27, 30, 31*; *426.1, 7, 12 bis, 16*; *428.3, 7, 15, 28*; *430.11*; *434.31*; 436.18; *438.11, 16, 17, 18, 26, 27*; 446.30; 460.11; 464.11, 15, 29; 466.17, 28; 468.7, 14, 17, 22; 470.21, 30, 31, 32 bis; 472.1 bis
παραλαμβάνω – uzeti k sebi 102.(15); 364.17; 370.(2); *444.11–12*
παραπέτασμα – plašt 94.7, 13, 14, 18; *150.22*
παρθενία – djevičanstvo 234.18
παρθενικός – djevičanski *140.17*; *144.5*; *154.7*; *158.19*; 214.18; *408.22*
παρθένος – Djevica *162.25*; *260.21*; *264.23*; *414.22*
Vidi također Indeks imena, pod riječju Μαρία ἡ παρθένος – Marija: Djevica
παρισόω – izjednačavati 220.26
παροδικός – prolaz 64.27; *150.5*
πάσχω – trpjeti 220.34; *250.5*; *270.11*; *308.20*; 322.4, 5; 330.22; 338.8, 10; 342.15; 344.25; 348.31; 350.4; 352.10, 11; 360.20; 362.(13); 370.24; 372.25; 374.9, (14), 18, 34; 378.7, 8, 28, 29, 32 bis; 380.21; 386.12; 390.17, 18; 396.4, 20, 27, 30;

398.36; 400.1, *23, 27*; *406.17*; *410.7*; *412.10, 12 bis, 13 bis, 14 bis, 20*; *414.14*; *418.14, 17*; *420.8 bis*; *422.13, 17, 20, 21, 27*; *426.5, 15*; *428.6 ter, 7–8, 12, 13*; *430.6*; *440.19, 22, 28, 29, 31*; *442.8, 10, 18*; *444.3, 4, 25*; 446.28; 464.11, 15; 466.4 bis; 468.1, 6, 12, 15, 16, 22; 470.17, 28

πατήρ – Otac

O Bogu 70.1; 72.14, 19, 25 bis, 27, 30, 32; 74.12; 90.(12), (14), (15), (18), (23); 92.(32); 110.4; 120.(22); 122.(5), 7; *138.24*; *140.13*; *144.2, 27*; *146.2*; *156.(6), 16 bis, 19*; 184.(2); 186.7; 188.29; 190.20, 28, 31; 192.4; 194.12, 14, 15; 200.(29); 202.(1), (3), (5 bis); 210.26; 222.12, (14), 18; *248.20*; *250.6*; *254.26, 29*; *258.4*; *260.15, 19*; *264.15, 21, 25, 29*; *266.11*; *268.7, 18, (19), 20, 22*; *270.28*; *272.4, 5*; *278.7, 10, (14), 15*; *282.(17)*; *286.2, 3, 5, 6, (8), 8, 11, 16*; *294.7, 10, 11*; *298.(8), (10)*; *308.7*; *312.(16), 18*; *316.(1)*; 320.27; 334.2, 6, 8; 342.(33), (34); 344.2; 360.4; 376.2, 12, 14; 394.21; 396.20, 30; 398.1, 3, 7, 14, 20; *400.23*; *406.(2), (3 bis), (4), 6, 8, 31, 32*; *410.10*; *412.6*; *414.20*; *416.(4), (10), 16*; *422.9*; *426.6, (17), 25 bis, 28*; *432.2, (8)*; *434.9*; *438.9*; *440.11*; *442.(3), (20)*; *444.(13), 23, 24*; 450.2, 15, 18; 452.(16), 26, (32); 464.4, 6, (13); 468.(24); 470.6, 10, 13

Crkveni oci *vidi* Indeks imena pod πατέρες – Oci

Druga uporaba 82.23; 86,(12); 116.3; *136.10*; 192.11 bis, 14; 214.2; 328.25; 348.(3); 352.21, 25; 354.15, 17, 18; 358.(32); 360.9; 452.29

περιάπτω – pripisati *404.20, 26*; *408.11*

περιβάλλω – ogrnuti 120.23; *158.2, 30*; *258.11*; *290.13*; *432.5*

περιβολή – plašt 94.30; 96.(11), 14, (32); 100.5; *146.13*; *162.10*, 12; 400.5

περιγραφή – ograničenost 232.15–16; 240.17; 246.20; *280.10, 19*; *436.26–7*; 462.14

περιγράφω – ograničiti 96.3; 194.2; 240.28, 30, 33; 344.30; 360.28; 460.5; 462.4

περιλαμβάνω – obuhvatiti *280.11*; *406.22*; *408.32*; *436.30*

περιουσία – premoć 336.11; *434.18*

περιπίπτω – upasti 222.6; *286.16*; 450.13

περιτίθημι – ogrnuti 122.8, 11; *444.5*; 454.23; 462.7–8

πίπτω – pasti 98.(13); *136.18*; *388.1*; *424.14*

πλάσις – oblikovanje, tvorenje *136.16 bis*; *250.32*

πλάσμα – stvor *138.6*; *250.20*

πλάσσω – oblikovati, stvoriti 72.(2); *136.13*; *138.9*; *140.19*; *156.24 bis*; 168.(2); 224.(30); 232.25; 332.(2); *404.24*; *440.29*; *442.22*

πλάστης – stvoren, oblikovan *136.12*

πλήρης – pun, obilan 120.(22); *414.30*; *416.1*; 422.26; 452.(16)

πληροφορέω – ispunjavati *132.27*

πληροφορία – punina 94.(24–5)

πληρόω – ispuniti 76.4; 82.27; 106.9; *132.29*; *136.3*; 180.17; 186.14; 200.21; 206.17; 230.14; 236.4; 242.25–6; *262.(10)*; *284.20*; *304.12 bis*; 360.15; 362.29; 364.5; 382.31; *412.22*; *416.25*; *430.7–8*; *438.21*; 452.25; 460.5; 468.4

πλήρωμα – punina *138.25*; *146.1*; *408.13*

πνεῦμα – Duh

O Svetom Duhu 70.2; 72.14, 19, 27, 28 bis; 74.1, 2, 12; 78.25, (28), (29), (31); 80.1; 88.5, (24); 94.(9); 102.13, (16), 21, 23; 112.32; 114.(1), (2), 4; 132.11; *134.14*;

138.23; *140.9*; *144.5*; *148.25*; *152.30*; *154.(29)*; *156.(1), 3 bis*; *158.11*; 202.(13); 204.26; 206.30; 212.2; 214.17; *256.18*; *264.(4), 8*; *270.28*; *296.16*; 334.8; 338.31; 364.31; 374.29; 376.5, 10, 15, 16, 28, 31; 386.17; *404.26*; *408.17–18*; *418.22*; *438.22*; 450.2; 458.27; 460.18, 20

O Bogu ili Kristu (drukčije nego o Duhu Svetom) 72.30, 32; 112.(28), (29 bis), (30); 114.10; 124.(7); *162.22*; 172.(6); 226.(14); *250.23, 24*; *258.8, 9*; *226.15*; *276.25*; *280.(24)*; *298.5*; *304.23*; *316.16*; *408.5, 24, 25*

Druga uporaba 124.4–5, (8); *152.(24)*; 206.(16); 234.23, (28); 238.(11); *252.(19)*; *254.27*; *266.(25)*; *272.28*; *288.(28)*; *332.(5)*; *386.(2)*; 402.(25); *442.(3), (20), 21*; *444.(13), 13*; 462.(18), 19; 468.(25), 25, (32); 470.(1), 3

πνευματικός – duhovni 78.22; 102.24; 132.5; *134.21*; *150.2*; 172.12, 13 bis; 236.(33); *248.20*; *254.2*; *284.2, 13*; 400.17; 458.8

πνευματόφορος – duhonosac 242.16

ποιότης – kakvoća 200.16; 228.32; 230.24; *300.24*; *310.23*

πρᾶγμα – stvar 110.(26); 114.23; 182.15; 208.23; 210.1; 216.1–2; 222.30, 31, 33; *292.14*; *298.5*; 334.(32

προαίρεσις – slobodan izbor, odluka 80.12–13; 458.20

προαιρέω – slobodno izabrati 468.10

προαιώνιος – prije vjekova 86.8; 118.21; *154.11*; *282.6*; 356.22; 372.25

προδείκνυμι – pokazati 396.28

προδιαγράφω – unaprijed naznačiti 362.3, 17; 364.11

προκάλυμμα – pokrivalo 94.7–8

προσάπτω – pripisivati 66.4; 74.15; 374.4, 32; 378.3; 386.32; 390.16; 394.5; 396.25; 398.24, 33; *408.8*; *428.7, 15*; *430.12*; 464.29; 470.21

προσαρμόττω – pridodavati 66.31; 108.1, 4–5; 112.31; 190.9; 192.10; 212.8, 16, 26, 29–30; 218.29; 220.13; *300.20*; 322.3; 344.12; 346.11, 17; 360.20, 30; 374.31; 380.8; 392.32; 394.3, 4; 398.13, 27; 446.30

πρόσειμι (εἰμί) – pripadati 336.17

προσηγορία – naziv 70.30; 76.20; 78.4, 8, 12; 96.21; 98.32–100.1; 100.10; 132.20; 184.31; 246.25–6; *280.4*; 368.26; 374.30; 376.26; 378.6; 398.4

προσήκω – pripadati, dolikovati 68.13; 110.11; 112.19, 20; 120.7; 128.3; *148.28*; 170.19; 176.22; 178.8, 25, 33; 182.6; 192.2, 9; 196.3; 210.3–4, 27; 212.21, 27; 218.28, 32; 220.9, 17–18; 330.21, 29; 340.35; 346.23; 348.26, 28; 390.19; 392.16, 28; 396.2; *408.11*; *438.18*; 462.3

προσλαμβάνω – primiti, dobiti *152.2 bis*; *160.27 bis*; *162.20*, 25; 208.7; 218.8, 12; 228.29; *262.2*; *272.23, 24*; *276.10, 26*; *278.23*; *302.25*; *304.28*; *312.27*; 322.1; 350.15; 398.25

πρόσλημμα – uzet *276.8*

πρόσληψις – uzimanje 208.9; *270.6*; *276.24*; *308.9*; 348.32; 350.15; 450.25; 460.25

προσνέμω – dodijeliti 212.28; 360.16; 396.7; 468.17

προσόμοιος – sličan 218.14

προστίθημι – dodati, dodijeliti 66.30; 86.11; 98.6; 100.2; 110.4; 136.1; *138.(1–2)*; *152.22*; 180.12, 16, 24; 192.17; 200.16, 17; 202.22; 206.6; 226.8; *280.4–5*; *312.21, 22*; 336.4; 390.14, 19, 21, 22; 396.28; *410.28*; 458.8; 468.14

πρόσφορος – primjeren 96.31; 174.26, 27; 178.15, 27–8; 180.9–10, 12; 212.29; 220.10; 326.9; 330.26; 346.17; 354.22; 388.1; 448.8

πρόσωπον – osoba 66.17; 68.27; 72.(2), 13, 15; 90.(12), (20), (23); 92.(8), (32); *140.(6–7)*; *156.20*; 168.(3); 212.12; 220.12, 17; *236.1*; *268.11*; *302.14*; *314.28*; 340.22; 346.10, 15; 360.27, 30; 364.12; 366.15; 368.24; 370.10; 394.23; 396.24, 32; 398.1, 6; *416.9*; *426.29*; 450.5; 462.(29)

προτυπόω – predoznačiti *252.21*; 360.31; 364.14–15

προϋπάρχω – postojati prije 206.26, 34; 210.1

πρωτοτόκος – prvorođenac 110.3; 128.8; *140.18, 19 bis, 20*; *252.15*; *254.1*; *260.6*; *286.19*; *402.21*; 464.30, 31; 466.1, 2

σαρκικός – tjelesni *134.21*; 172.12; *248.19–20*; *278.25*

σαρκοφόρος – nosilac tijela *134.3*

σαρκόω – utjeloviti 74.23, 25; 118.31; *138.18, 25*; 208.7; 214.21, 21–2, 23–4, 25, 28, 33; 216.4, 6, 7, 12, 13; *264.23*; *296.18*; *302.27*; *306.16*; *312.18 bis*; *314.12*; 396.26; 454.1; 468.13

σάρκωσις – utjelovljenje 76.15; *138.16*; *150.20*; *162.9, 15*; 166.17; 208.4, 22, 27, 29; 210.2, 3; 214.26, 32; 222.32; *314.13*; 344.23: 380.9; 398.36 bis; *400.29*; *438.28*

σάρξ – tijelo 74.16, 18 bis, 19, 25 bis, 29, 30; 76.17; 78.2, 3, 11, 13, 16 bis, 17; 80.23, 29, 30; 82.6; 86.23; 88.15, 26; 90.8; 94.7, 14, 17, 19, 30; 98.10; 100.23, 31, 32; 102.30; 104.3; 116.21; 118.26, 27; 120.20, 21, 23; 124.4, 5, *29 bis, 30*; *126.23, 24, 26, 29*; *128.17*; *130.5, 15, 16, 29*; *132.31*; *136.19*; *138.5*; *142.9, 11 bis*; *146.16 bis, 17, 22, 30*; *148.10, 23*; *150.3, 10, 22, 26, 27*; *152.10, 11, 15, 24, 29 bis*; *154.5, 10*; *156.10, 15, 19*; *158.18, 30; 160.2, 27, 28*; *162.1, 5, 7, 20, 25*, 31, 32; 164.5; 166.10, 11, 18, 20; 168.16; 172.5 bis, 8, 11, 30; 182.13; 206.8, 11, 19, 28; 208.7, 27, 34; 210.24, 28, 29; 214.25; 216.4, 7, 10, 12; 220.31; 224.1, 2, 9; 226.33; 232.31, 32; 234.10, 25, 29, 30; 236.17; *248.14*; *250.5, 31*; *252.2, 12*; *256.10, 25*; *260.13, 16, 20, 28 bis*; *262.30, 31*; *264.2, 5, 6*; *266.7*; *268.5, 14, 16, 25*; *270.7, 15, 29*; *272.4, 6, 20*; *274.21*; *276.7, 25*; *278.18*; *280.10, 15*; *284.2, 3, 9 bis*; *292.24*; *296.22*; *298.6, 10, 19, 20*; *302.3*; *304.8, 28*; *306.3, 4, 24 bis, 25 bis, 26, 29*; *308.2, 7, 26; 310.16*; *314.11*; 320.4, 30; 322.1, 4, 5, 6, 7; 328.4; 342.34; 344.1; 352.8, 10, 13; 356.31; 358.24; 360.16; 374.5, 18, 34; 378.8, 11, 14, 27; 380.11, 14; 384.5; 386.25; 388.11; 390.14, 17; 392.28, 31; 394.3, 11, 20; 396.2; 398.20, 26; *400.22*; *402.17, 18, 28, 29*; *416.11*; *418.27*; *420.5, 8*; *426.12 bis, 19, 24, 28*; *428.3, 6, 23*; *430.2; 432.28*; *434.14, 16, 21, 29, 31*; *438.16, 17, 18, 19, 21, 23, 26*; *440.21*; *442.7, 14, 29*: *444.3, 4*; 450.6 bis, 7, 8, 15, 16, 20, 22, 25, 28, 31; 452.2 bis, 3, 17, 18; 454.2, 3, 5, 7, 10, 23, 25, 29; 456.3, 6, 13 bis, 20, 30, 31; 458.1, 4; 460.32; 462.19; 464.1, 10; 466.22, 25, 27; 468.1, 7 bis, 12, 14, 15, 17, 20, 21, 22; 470.18, 27; 472.2

κατὰ σάρκα – po tijelu 86.6; 116.11, 20; 118.12, 15, 19; *132.28*; *134.18*; *162.21*; 190.20; 212.22; *250.12*; *264.15*; *278.25*; *292.16*; *304.23*; *310.21*; *312.17*; 392.18; 456.2; 468.19

U svetopisamskim citatima 74.15, 28; 76.16; 78.19; 82.2; 86.12; 88.24; 90.1; 94.8, 23; 100.16; 116.16, 18; 118.5, 11, 23; 120.18; 122.1, 13; 124.7, 8, 11, *24*; *126.5, 21, 25*; *128.16, 25*; *130.4, 21, 28*; *146.10, 15, 23*; *152.25*; *160.22*; *162.7*; 172.7, 18,

26, 27; 206.16; 224.17; 234.28; 238.11; *252.19*; *266.25*; *288.29*; 350.18; 374.15; 384.3; 386.2; *402.25*; *440.32*; *442.29*; 450.22; 452.1, 7, 14; 454.9, 12, 19; 462.18; 464.17
σημαίνω – označavati 70.7, 11, 16, 23, 27; 72.12, 15; 74.1; 118.19–20; *130.22, 27*; *136.6*; 210.2; 246.3; *256.2*; *274.15*; *300.2*; *308.24*; 334.24; 336.3; 374.29; 468.15
σημασία – značenje 168.30
σημεῖον – znak *142.20*; *278.12*; *432.(10)*
σκηνή – stan *128.26*; *142.28*; *144.9*; *292.21*; 450.31; 454.23
σκῆνος – stan *140.4, 29*
σκηνόω – stanovati 120.(19), 19; 122.(2); *126.(23), 24 bis*; *128.(16), 26*; *130.(28)*; *144.9*; *292.(18), 21 bis*; *308.25*; 450.30 bis, 31; 452.(1–2), 2, 3, (10), (15), 30
σκήνωσις – stanovanje *202.20, 22*
σκιά – sjena *158.31*; 362.(7); 384.14
σκιογραφέω – sjenovito naznačiti 326.7; 362.5
σπέρμα – sjeme, potomstvo 80.(4), 5, 5–6, 6, 9, 15, (22), 26, 31; 82.(2–3), 7, (15), (23 bis), (24), 26; 84.15; 88.(16); 100.33; 102.(1); 104.(32), 33; 106.; 108.(3), 15; 110.1, (6), (16), 32; 112.3; 116.11, 20, (29), (32), 118.(5); *134.14*; *136.10*; 204.(31);220.15; 246.1; 3*16.9*; 398.14; 454.28, 30; 456.7; 468.19–20
στολή – haljina 94.29; 96.(10), (32); 100.5; *146.(12)*; *290.13*; *316.7*, 18; *422.26*
συγγένεια – srodstvo 78.5–6; 100.32; 108.9; 118.2, 12, 19; 120.32; *146.7*; *160.30*; 228.33; 350.14 bis; 374.3; 392.18, 22, 28; 394.3, 4; 466.8, 9
συγγενής – srodan *144.28*; 458.28
συγγίγνομαι – pomagati *402.13*
συγκαταβαίνω – silaziti *276.19*
συγκατάθεσις – pristanak *266.1*
συγκεράννυμι – spojiti *280.13*; *302.15*; *310.24*
συγκίρνημι – pomiješati *310.23*
σύγκρασις – stapanje *278.12*; *310.25*; *314.4*
συγχέω – sliti, pomiješati 174.23; 216.14; 230.5; *268.9*; *296.28*; *300.22*; *312.9*; 342.9; 456.20, 27; 460.8
συγχύνω – pomiješati, stopiti *304.9*
σύγχυσις – miješanje 210.29; 220.28, 34; 222.5, 8; 226.22; 232.10; *272.18*; *292.24*; *304.8*; 394.27; 456.13, 15; 458.11, 29
συγχωρέω – dopustiti *336.19*; 380.29; 382.4–5; *406.28*; *430.14*; 460.24; 470.30, 32
συγχώρησις – dopuštenje *268.1*
συζεύγνυμι – zajedno povezati 186.26; 324.12; 378.6; *440.28*; 454.6
συλλαμβάνω – začeti *140.16–17*; *290.1*
σύλληψις – začeće 102.19; 206.25, 26; 208.31; 232.21, 22; 234.6, 7; *266.4, 18*; *272.27*; *306.16*; 456.19; 460.27
συμβαίνω – pripadati 126.18; 236.26; 240.4, 5, 7, 8; 242.4; *304.4*; 332.7; 336.13; 358.9; 360.25; 362.(9)
συμβασιλεύω – sukraljevati 318.(5); 356.27
σύμβολον – simbol 98.22 bis, 23, 32; 100.8, 13; *138.5*; *142.18*; 244.14,15; 246.2, 9, 14, 25; 398.12

συμμετέχω – biti dionikom 328.8
συμμετρέω – biti primjeren 94.3
σύμμετρος – primjeren 92.29
σύμμορφος – suobličan 242.(24), 27, 28; 244.8–9; *258.1, (2), 8, 13, (17), 18*; *272.23*
συμπαθέω – sutrpjeti 458.(17)
συμπάρειμι (εἰμί) – biti prisutan 460.19
συμπάσχω – sutrpjeti *134.10*; 144.(1); 380.22, 23; 382.5 bis, 6, 7; *442.13 ter, 15, 19*
συμπεριλαμβάνω – obuhvatiti 330.28; 348.24
συμπεριορίζω – ograničavati *312.26*
συμφυής – srastao *314.2*; 324.5
συμφυΐα – sraslost *312.31*
συναλγέω – suosjećati 178.8; 380.30
συναμαρτάνω – griješiti zajedno 326.11
συναμφότερος – oboje *278.15*; *282.23*; *298.14*
συναναβαίνω – uzlaziti s nekim *264.7*
συναποθνήσκω – suumrijeti 336.(4); 382.8; *434.31*
συναπονεκρόω – umrijeti zajedno *422.8*
συνάπτω – dodati, povezati 118.19; 132.21; *140.20*; 186.7, 9; 208.1, 9; 220.34; *260.17*; *292.28, 29*; *296.8*; *302.14*; 322.9, 19; 328.8; 380.31; 388.4; *408.8*; 452.10; 460.19, 27; 466.21, 470.31
συναρμόττω – biti u skladu, slagati se 84.18; 104.11; 222.21; 358.19–20
συναφανίζομαι – propasti zajedno *434.30*
συνάφεια – povezanost *154.26*; 174.12; 208.28; *260.16*; *292.23*; 322.21; *436.26*
συνδημιουργέω – sustvarati 328.8
συνδιαιρέω – razlikovati *278.13*
συνδιαφθείρω – nestati zajedno *430.19*
συνεγείρω – suuskrisiti 120.(1), 5–6, (10); *290.(23)*
συνενόω – sjediniti sa *248.26*
συνεπαίρω – postaviti sa *424.8*
συνεξισόω – izjednačavati *260.26*
συνέχω – prisiliti *432.6*
συνήθεια – običaj *300.28–9*
συνήθης – obično 368.30; *408.27*
σύνθεσις – sastavljenost *162.6*; *436.28–9, 30*
σύνθετος – sastavljen *162.4, 6*; *170.22–3*, 24; 194.1–2; 218.20; 462.10–11
σύνθρονας – prijestolje sa *256.18*
συνίστημι – sastaviti, sjediniti 80.24; *144.1*; *148.13*; *262.6*; *280.28*; 322.16; *418.5*
συνοράω – saznati, spoznati 324.11; *416.14*; *432.13*; 466.24
συνουσιόομαι – biti konuspstancijalan, iste biti *268.5*
συντρέχω – spojiti *306.29*
συνυπάρχω – supostojati 206.28; 208.1
σύστασις – oblik *410.14*
σύστημα – skupina 184.19
σχῆμα – obličje 120.(30); 122.(14); 124.1; *158.31*; 246.15, 20

σχίζω – rasjeći *444.27*
σώζω – spasiti *136.17*; *138.6*; *152.9*; *156.26*; *160.31 ter*; 170.(3); 192.33; *250.15*; 336.(25); 340.34; *422.19*; *438.11 bis*; *444.17*; *446.25, 26*
σῶμα – tijelo
KRISTOLOŠKA UPORABA 80.14, 15; 86.28; 96.12, 15, 30; 98.8, 15, 18 bis, 22, 23, 30, 32; 100.6, 9, 11, (14), 19, 22; 102.8, (11), 12, (13), 14, 17, (24), 28 bis, 30; 120.3; *136.25*; *142.15, 21, 23*; *144.15, 28, 31*; *146.4, 13, 16, 30, 31*; *148.1, 5, 8, 12, 15*; *150.3*; *158.12*; *160.30*; 166.20, 21, 22; 168.17; 176.32; 178.2; 180.26, 31; 224.5 bis, 18, 31 bis; 226.17, 25, 28; 236.3, 8; 238.3, 13; 240.14, 16; 242.15, 17, 18, 19, 20 bis, (24), 25, 31; 244.9, 16, 17, 23, 24 bis, 25, 28; 246.5, 6, 9, 12, 19, 21, 23, 26, 27, 29, 31 bis; *254.12, 16*; *256.25*; *258.13, (17), 19*; *260.24, 25*; *262.3, 10, 12, 15, 18, 20, (22), 24, 29*; *264.24*; *266.5*; *268.5, 7, 20*; *270.25*; *272.10, 11, 13, 22, 26, 27–8*; *274.8, 10, 22, 25*; *276.8, 9*; *278.4, 23*; *282.24*; *284.7, 13 bis*; *296.3*; *298.6*; *300.28*; *304.8, 23*; *310.11, 14*; *312.4 bis, 8, 23, 25, 27 bis, 31, 32 bis*; *314.2, 3, 4, 5, 7, 8*; *316.9, 15 bis*, 19; 336.33; 338.10 bis; 342.18, 20, 21, 26; 344.10; 346.27; 348.28, 32; 350.28; 352.32; 358.8, 9; 362.29; 366.15, 17, (25), (26), (27), 30; 368.(1), (4), 7, 8, (12), (13), (15), 20, 26; 370.5, 33; 372.1; 374.1; 378.7; 380.22, 24, 31; 382.4, 5, 6, 7 bis, 11, 14, 16, (20); 384.11, 14, (19), 26, 28; 386.4, 6, 12; 388.15, 25, 27; 390.13; 394.9; 396.8; *404.2, 5, 8, 19, 24*; *408.23, 24, 25*; *412.7, 13, 15, 16, 17, 19–20, 20, 23, 24*; *414.3, 9*; *416.(7), 8, 9, 17, 21, 29–30*; *418.3, 4, 5, 12, 14, 17, 19, 21*; *420.8*; *422.8 bis, 12, 27*; *424.4, 9*; *430.7, 14, 21*; *432.1, 12, (16), 17*; *434.32*; 436.18, *21, 22, 23, 24 bis, 26*; *438.4*, 33; *440.29, 30*; *442.21 bis*; *444.7, 9, 14, 15*; *446.23*; 452.4, 20; 456.26; 458.6, 9 bis, 14, 15, 27; 460.6, 7, 12, 13, 20, 22, 25, 30, 31; 462.3, 5, 8, 10 bis, 13, 19, 20, 21, 23, 24, 29–30; 464.20, 25, 27; 466.15–16, 21; 468.3, 5, 27; 470.9, 23, 26, 27
DRUGA UPORABA 66.11; 80.18, 24; *136.27*; *144.31*; *154.8*; *156.23–4*; 166.27; 168.(5), (7); 170.26, 29; 172.4; 178.10; 180.1, 3; 216.28; 218.5, 7, 16, 19; 220.1, 6, 22, 26, 27, 31, 34; 230.1; 232.9; 236.28, (32), (33); 238.2, 18, 25 bis; 240.3, 5, 10; 242.(23), 26, 32; 244.9; *258.(16), 18, 30*; *280.14*; *290.11*; *310.19, 25 bis, 26, 31*; *312.7*; *314.3*; 322.14, 31, 32; 324.5, 6, 7, 10, 11, 17, 18, 27, 28, 34; 326.1, 5, 9, 11, 20, (23), (24); 328.8; 338.14, 15, 19; 340.6, 7, 12, 19, 24, 31; 342.5, 6, 7, 8, 10; 346.35; 348.3, 5, 10, 11, 13, (20), 23, 25 bis; 350.28; 354.4; 366.12, 13, 14, 21; 368.28, 29; 370.11, 15, 17, 18; 372.13; 380.27, 28, 30; 382.(10); 388.3, 7, 13; 400.6; *404.6, 13*; *410.2*; *414.9*; *418.17, 22*; *420.(11)*; *430.19*; *440.22, (26), 28, 29*; *442.16*; *446.8, 11, 25*; 458.28; 464.21, 23, 26; 470.24
σωματικός – tijelesni *142.33*; *146.7*; *152.11*; *154.26, 27*; *224.26*; *256.21*; *258.9*; *296.2*; 338.25; 346.20; *408.28*; *416.24*; *430.11*; 458.7, 8
σωματοποιέω – stvoriti tjelesnim *258.9*
σωμάτωσις – utjelovljenje *162.1*; *436.27*
σωτήρ – Spasitelj 66.29; 84.3, 7, 9; 90.6; 96.6, 23, 27; 98.21; 106.9; 110.11; 112.3; 114.16; 116.(30); 124.5; *140.3*; *148.10*; 174.17; 182.17, 28, 31; 192.8; 196.18, 23; 198.10; 200.22; 204.26; 206.20; 212.26; 214.12; 220.13; 226.26; 236.24; 242.(22); *252.22*; *256.12*; *258.(15)*; *260.24*; *276.3*; *286.29*; *312.22*; *316.9*; 342.8;

354.23; 358.32; 362.16; 370.6; 372.3, 29; 374.25; 378.16–17, 23, 26; 382.11; *400.22*; *402.28*; *430.20*; *438.2*; 458.12; 466.6; 470.22
σωτηρία, ἡ – spasenje 66.32; 84.16; 122.12; *138.12*; *146.2*; *152.1 bis*; 178.2–3; 182.22, 25; 204.19–20; 226.10; *248.25*; *250.16*; *260.18*; *262.4*; *278.23*; *284.8*; *296.1, 20*; *298.12*; 320.21; 342.20; 384.8; *404.18*; 454.23; 456.24
σωτήριον, τὸ – spasenje 172.(27)
σωτήριος (prid.) – spasenjski 182.21; 184.7; 196.6; 308.30; 320.10; 342.24; 362.4, 26, 30; 378.2
σωφρονέω – biti razborit, pametan 368.29; 378.30; 386.29; 450.10
σώφρων – razborit 82.5; 386.32

ταπεινός – nizak 114.(9); *154.20*; *156.11, 13, 15 bis, 18*; *158.25, 28, 32; 258.18*; *270.1*; *282.2, 3, 8*; *288.23*; *316.5*; 396.25; *426.13, 16, 20, 22, 24 bis, 27*; *432.21*
ταπεινόω – poniziti 120.(30–1); *316.5*
ταπείνωσις – poniženje 242.(23); *258.(16)*
τεκμήριον – znak 334.19; 466.17
τεκμηριόω – dokazati 370.22
τεκταίνω – činiti 194.3; 398.21
τέλειος – potpun 80.23; *134.3, 11*; *152.12*; 168.20, 22; 184.22; 186.1; 204.15, 24 bis; *264.23, 26*; *268.3, 17*; *288.29*; 308.9; 320.4; 336.30; *410.10*; *412.6*; *420.4*
τελειότης – savršenost *152.26*
τελείωσις – savršenstvo *422.16*
τελεσιουργέω – dovršiti 470.32
τελέω – činiti, dovršiti *256.5*; 354.16; 456.24
τέλος – cilj 188.(12), (34);190.2, (14); 192.3; 194.23, 29, 31, 32; 204.28; 242.10; 384.13; 398.27
τετράς – tetrada *138.30*; *148.8*; *260.24*
τηρέω – sačuvati 108.16, 24; 122.(18); 128.32; *136.17*; *308.25*; 368.32; *422.15*
τήρησις – opsluživanje 356.20
τίκτω – roditi *86.2*; *140.13*; *142.24*; *150.7*; *154.27–8*; 170.(4); 232.23; *258.22*; *272.26*; *290.1*; *298.16, 22*; *300.25, 28*; *310.13*; *428.13*; *432.1*; *434.14*
τιμαλφής – skupocjen 220.31–2
τόκος – rođenje 234.7; *300.14, 30*; 308.30; 456.20
τρεῖς – tri 66.24, 30; *144.(3)*; 166.27; 174.23, 24; 176.9; 226.20, 26, 31; 228.11 bis; *252.21*; *266.(14)*; 380.16; 382.(18); *414.(6)*; *416.(6)*; *428.(21)*; *432.(11)*
τρεπτός – promjenjiv 74.8; 76.6; 336.18; *398.30*; *404.27*; 450.12, 16, 18
τρέπω – mijenjati 74.26; 76.17; 78.17; 80.29; 82.6; 104.2; *124.29; 160.27, 28*; *162.2, 32*; 166.11; 170.16; 216.10, 12; *254.6*; *266.7*; *268.5*; *284.26*; 320.4; *430.13*; 450.6; 452.2; 454.30; 456.4
τρέφω – hraniti 66.20; *136.25*; *142.25*; *296.23*; *424.23*
τριάς – Trojstvo 70.6; 72.12, 22, 24; 74.4, 7, 10; *148.8, 9*; 174.29; 176.8; *260.24*; 374.12; 450.4, 5; 470.11
τροπή – promjena 74.15, 16, 19, 29; 76.20, 31; 78.2, 11, 13, 15; *162.4*; 214.27, 33 bis; 216.1; *266.27*; *292.19*; 336.12; 374.10, 13; 380.15; 398.34, 35, 36; 450.8, 23, 26; 454.2, 12

τροφή – hrana 100.8, *136.25, 27*; 218.5, 6, 7; 236.2, 3, 7, 8, 10–11, 23; 238.7; 246.1; *274.7*; 324.8; 382.33
τυπικός – tipski 360.11; 384.13
τύπος – tip 68.21; 100.8; *142.19*; *152.27*; 186.12 bis, 14, 18, 31; 190.18; 192.7, 16, 24; 196.1, 22; 246.19; *256.27*; *266.28*; *284.15, 18*; *288.27*; 342.23, 24; 358.25, 26; 360.2, 3, 4, 13, 14, 18, 19; 362.1, 4, 6, (9), 29; 364.4, 12, 23, 25, 27, 28, 30; 384.23; *404.12*; 458.6; 462.17

υἱοθεσία – posinjenje *138.16, 20*; *264.8*
υἱός – Sin 72.14,19, 26, 27, 31, 32; 80.28, 30 ter; 118.(4), 13 bis; *138.(14)*; *156.(21)*; 172.(17); 194.14, 16; 202.(12), (15), 18, 22, (24), 25, (25), 26, 29, 31; 204.(1 bis), (3), (9); 212.(7 bis); 214.19; 216.20, 21, 26; 220.15; 222.6, 9, 12, 17; 228.8, 9, 10, 11; *254.16*; *258.(2), 3 bis, 7*; *260.19*; *264.10, 27*; *268.11, 19*; *270.28*; *274.25*; *278.5*; *280.4*; *282.(21)*; *286.1, 2, 3, 4, 5, 6 bis, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 15, 20, 23*; *306.10, 13, 30*; *310.12*; 334.2, 6, 8; 336.(24); 346.24, (3); 356.(33), 34; 358.4, (12), (14); 360.4; 376.10, 15 bis; 392.8; 394.25; 398.1, 4; *406.32 bis*; *408.3*; *410.(25)*; *414.29*; *416.(4), 8, (10), 16*; *422.14*; *426.3, 6*; *428.16, 24, (25)*; *434.9*; *438.21; 442.(25), (26), 29*; 450.2, 14, 15 bis; 456.17; 462.1; 4664.4, 7
υἱὸς ἀνθρώπου – Sin Čovječji 98.(12); *134.19*; *138.19*; *152.(14)*; *162.9, 24*; 184.2; 196.27; 198.(20); 216.19; 220.14; 240.(29); 242.(13); *270.10*; *298.26*; 336.34; 362.(27); 394.(16–17), (18–19), 21–2, 24, 30; 396.1; 462.26–7
υἱὸς θεοῦ – Sin Božji 122.7; *132.28*; *134.19*; *138.19–20, 21*; *142.3*; *144.10*; *162.9, 24*; 170.6; 188.(13); 190.(15), 19; 194.21, 31; 196.25, 26; 202.2; 212.13; 216.18; 220.14; 222.33; *254.11*; *258.1*; *264.20, 27–8*; *268.22, 26*; *270.16*; *284.30–286.1*; *296.13*; *298.25*; *316.5–6*; 320.25, 26; 336.29; 338.8; 342.13, 22; 346.29; 348.27; 350.1; 358.1, 3; 370.23; 394.24, 29; 396.29; 398.2, 8, 30; *416.26*; *418.26–7*; *446.6*
ὕπαρξις – postojanje 86.8; *282.7*; *284.28*; 376.12
ὑπάρχω – postojati 72.23, 29; 86.5; 108.9; 118.15; 120.(28); 122.(5); *154.(18)*; 176.31; 186.5, 5–6; 192.(30–1); 196.5; 202.9; 214.16; 242.18, (22); *250.13*; *258.(15)*; *264.28, 29*; *266.11, 17*; *272.15, 16, 17 bis*; *274.13, 14, 16*; *286.11, 28 bis*; *298.12, 28*; *308.6*; *310.12*; 334.28; 336.8; 360.30; 384.14; *418.21*; 452.27; 454.13, 22; 470.4
ὑπερβαίνω – nadići 114.7; 190.4; 210.10; *286.30*
ὑπερβάλλω – nadvisiti, preoblikovati *288.(21)*; *294.22*
ὑπερβολή – preuveličati *274.4*; *286.26;* 330.22, 334.24; 380.17; 436.15–16; 460.31
ὑπερυψόω – preuzvisiti *262.(28)*
ὑπέρχρονος – nadvremen 374.28
ὑποβάλλω – pružati, podložiti *256.26*; *268.14*; *288.28*; 320.31, *438.18*
ὑποδείκνυμι – pokazati 200.(29); 204.32; 234.14, 25; *256.27*; *296.1*; *302.8*; 346.22; 462.16
ὑποδέχομαι – primiti 114.26; *302.24, 25*; *304.2–3*; 324.2; 400.18
ὑπολαμβάνω – pretpostavljati 68.9
ὑποληπτέον – pomisliv 344.9
ὑπόληψις – pretpostavka *424.32*

ὑπομένω – podnijeti 74.19, 30; 78.2–3; *134.10*; 218.12, 16; 220.28; 230.2; *260.7*; *270.9*; *294.8*; 320.19, 28; 322.2, 9, 32; 324.7; 326.27, 30; 330.18; 336.(5); 338.6; 342.13; 344.(17), 21, 25; 350.2; 360.13, 14; 364.10; 374.10; 380.11, 14, 15; 388.15, 25, 27; 400.1; *402.13–14*; *406.22*; *410.3, 6*; *418.26*; *432.1*; 450.8, 16; 452.17; 454.2; 456.7; 468.3
ὑπόστασις – hipostaza 68.26–7; 70.7, 9, 11, 13; 72.10, 13, 14, 23, 24, 28–9; 74.2, 5, 6; 174.23, 24; 176.7, 8–9, 9; *250.22*; *268.15, 16, 17*; *270.2*; *286.(14)*; *304.10*; *308.2*; 360.25; 398.29
ὑποτίθημι – podložiti se, biti pod *260.2*; 350.31; 460.13
ὑφίστημι – postojati po sebi 70.11; *142.10*; *282.13; 284.22*; 324.9; *410.6*; *424.25–6*; *460.7*; 470.30
ὑψηλός – uzvišen *156.14, 18*; *282.8*; 396.24; *422.22*; *426.15, 23, 27*
ὕψιστος – Svevišnji *138.(14)*; *152.31*; 188.(7); *262.30, 31 bis*; *272.(25)*; *282.3, 4 bis*; *408.18–19*
ὕψος – visina *282.15*; *288.14*; *290.30*
ὑψόω – uzvisiti *262.30, 31*; *282.(2), 2, 4, 5 bis, (10–11)*; *302.21*; *314.16*; 362.(26), (27); *410.15*
ὕψωσις – uzvišenje *422.17*

φαίνω – pojaviti se, pokazati 82.5; 102.29; *150.17*; *156.27*; 202.19; 208.8; 230.9; *250.23, 25, 27 bis, 30–1*; *252.7*; *256.10*; *258.5–6*; *266.8, 13*; *280.3*; *296.21 bis*; *304.19*; *316.7*; *326.31*; 344.26; 346.1; 352.27; 354.6; 386.7; *404.9*; *434.28 bis*; 452.(22); 454.24; 462.1
φανερός – očit *146.9*; *254.29*; *282.11*; *400.26*; *424.28*; *446.19*
φανερόω – očitovati 88.(24); 90.(1), 8; 94.(8), 17; 100.31; *254.19*
φαντάζω – izmišljati *284.4*
φαντασία – pričin 182.4; 226.1; 236.3; *284.1*; *296.16, 19*; 344.26; 456.23, 24, 25; 462.17
φαντασιόω – pojaviti se *252.9*
φαντασιώδης – utvara 198.1
φάντασμα – utvara *266.7–8*; *268.6*; *296.20*
φυσικός – fizički 174.11; 216.31; 218.2; 342.4; *412.2*; 454.6
φυσιολογικῶς – fiziološki 324.8
φύσις – narav
Kristološka uporaba (ako nije drukčije navedeno)
Božanska (Krist i općenito) 72.18; 74.1, 15; 76.8; 86.25, 27, 29, 30, 32; 88.26, 90.2, 19; 92.6, 17, 28; 94.17; 104.3; 120.26; 122.8, 30; *128.1*; *130.21*; *154.1*; *156.3*; 170.11; 190.26; 196.32; 208.14; 216.6, 7; 222.1; 228.27; 232.10; 234.10; 240.20, 31; 242.14; 244.25; 246.24; *272.20, 22, 28*; *280.17*; *284.26*; *292.20, 29*; *300.6, 9, 32*; *302.4*; *304.22*; *306.3*; *308.20, 23*; 322.7; 326.30; 328.4; 330.24, 26; 332.7, 16, 19, 26; 336.10, 15; 342.17, 19; 344.12, 27, 30; 346.4; 348.29, 31; 350.30; 352.11; 358.24; 366.21; 374.12, 28; 378.19; 380.21, 24, 30; 382.9, 13; 390.17; 396.1, 3, 7; 398.12, 26, 32; *404.27*; *410.5*; *422.21*; *426.7*; *428.27*; *430.13*; *432.3, 4*; 436.4, 17; *444.24*; 450.28; 452.20 bis, 27, 31; 456.31; 458.5, 7, 14, 21, 30; 460.5, 24; 462.7, 8, 10, 12, 22, 25; 464.6, 16, 29; 466.10, 20; 468.3, 4; 470.6, 19, 28

LJUDSKA 78.11; 110.8; 114.7; 118.27, 31; 120.2, 3, 14; 122.11, 29, 31; 124.3; *130.22*; 132.14; *150.6*; *152.23, 28*; *154.16, 21*; *158.2, 32*; 168.27; 170.19; 172.22, 30; 182.23, 24 bis, 27; 190.17; 198.6; 208.12, 34; 214.25; 226.28; 228.28; 232.11, 13; 234.8, 12, 19, 25; 238.13; 240.28; 242.5, 11; *266.9, 11, 23, 30*; *268.3, 16*; *270.9, 21*; *272.13, 21*; *274.4, 11*; *280.14, 26*; *288.10, 17*; *290.14, 22, 27, 30*; *294.10, 16, 17, 20, 21, 25*; *296.1, 8*; *300.29, 30*; *302.21*; *304.14 bis, 22*; *306.4*; *316.11*; 320.4, 7; 322.5; 336.30; 344.24, 26; 350.4, 15, 29; 352.29; 354.18; 356.23, 27; 374.4; 378.25; 396.10, 15, 28; 398.15, 24; *412.24, 25*; *414.15*; *418.8*; *420.9*; *424.21, 30*; *432.23*; *434.16, 17, 24*; *444.17*; *446.1, 2*; 454.6; 470.20

BOŽANSKA I LJUDSKA ZAJEDNO *150.18*; *156.7*; 170.20; 186.10; 210.12, 17; 216.14; 218.3, 4; 220.9, 12, 20; 222.10; 238.17; 242.25, 27; 244.28; 248.6; *268.26*; *270.8, 17*; *278.2, 12*; *282.18*; *294.6*; *296.4, 9, 28*; *298.14, 15*; *302.6, 8, 14*; *306.10 bis, 19, 29*; *308.3, 16*; 310.3; 316.17; 338.3; 342.9, 29; 346.15, 16, 26; 360.24; 392.3; 394.23, 28; 456.11, 12, 17, 19, 27; 460.8, 28, 29; 468.13

δύο φύσεις – dvije naravi 196.19; 206.21, 33; 210.5 bis, 6; 212.28; 214.23; 216.26; 222.6; 228.10, 15; *264.26*; *268.8, 10*; *274.25*; *304.9*; *306.13, 23*; 362.17; 364.17

μία φύσις – jedna narav 66.1; 206.23; 208.2, 11, 14; 210.2, 31; 212.9, 16, 23, 29; 214.15, 21, 24; 216.25; 220.32; 222.4; 228.18; *268.9, 18*; *270.25, 29*; 456.10, 16; 460.28, 32; 464.1

τρεῖς φύσεις – tri naravi 226.26, 31; 228.11

POSEBNA UPORABA

κατὰ φύσιν – po naravi 80.9, 14; 98.18; 120.6; *130.11*; 188.20; *260.17*; *272.10*; *308.6*; 336.15; 344.25; 412.26; 418.21–2

(τῇ) φύσει – po naravi 98.30; *144.10, 21*; *148.1, 15*; 186.13, 17 bis; 188.17; 192.9, 23; 210.24; *260.13, 15, 17, 19*; *278.16*; *286.9*; *314.2*; 322.9; 328.7; 374.6, 9; 376.33; *412.14*; *424.2*; 460.16; 464.11; 466.25, 27 bis; 468.6

τὴν φύσιν – narav *144.4*; *444.23*

NE-KRISTOLOŠKA UPORABA 70.23, 26, 27, 33; 72.12; 78.4; 80.8, 12, 27; 90.4; 92.18; 94.3; 98.28; 100.1, 2; 110.10; 118.17; *126.28*; *130.25*; *158.5*; 170.27, 31; 174.13; 188.23; 190.3, 4, 9; 200.16; 208.23; 218.32; 228.34; 230.35; 232.6; 236.25; 238.23; 240.1, 12; 242.29; 244.20; 246.14; *276.12*; *280.13*; *286.5, 30*; *300.24*; *312.3*; *314.3*; 322.16; 324.3, 10; 328.3, 10; 330.9, 12, 15; 350.26; 352.16, 24; 354.24, 26, 27; 364.16; 370.29; 378.18, 25; *418.17*; *424.4, 11, 13*; *440.24*; *444.19, 21 bis*; 458.16, 19; 460.23; 462.9, 26; 464.24; 466.1, 11 bis; 470.31

χάραγμα – otisak *154.2*

χαρακτήρ – stil, crta 66.10; 92.19; 168.25, 28; 186.19; 192.26; 194.1; 242.29; *258.10*; *286.(14)*; *294.29*; 456.21

χαρακτηρίζω – karakterizirati 80.27

χαρίζομαι – obradovati 98.7; *160.30*; *262.(28), 31*

χάρις – milost 94.32; 98.30; 100.1; 120.(23); 132.5, 16; *134.17*; 172.(17); 198.4; 218.2; 226.(15), (16); *276.26*; *288.21, (22)*; 338.31; 354.(32), (33); 356.(4); *416.20*; *446.5, 24*; 452.(16)

χάρισμα – dar 78.(28); 112.32; *142.5*; 156.(1)

χρῆμα – novac 66.21

χρηματίζω – nazvati 102.27; 198.6; 246.23; *262.21*; 354.17; 396.8; 472.3
χρηματιστής – trgovac 66.20
χρῖσμα – pomazanje 460.19
Χριστός – Krist (usp. također δεσπότης i Ἰησοῦς) 80.11; 82.25; 84.25; 120.6; *142.3*; *148.21*; *150.16 bis*; *152.19*; *158.20, 26; 160.28*; 176.15, 16, 27, 30; 180.18; 182.1, 8, 11; 184.21, 27; 186.30; 188.3; 196.12; 210.5; 212.29; 216.26; 218.28; 220.26, 29, 30; 234.32; 246.5, 6; *250.12*; *252.7*; *264.27*; *266.15*; *268.4, 8, 11, 14*; *270.25*; *272.11*; *278.14*; *282.6, 28*; *284.2*; *288.24*; *292.14*; *294.1, 4, 6*; *296.20*; *300.10*; *302.19*; *304.17, 20*; *306.2, 13*; *308.24*; *312.8, 16*; *314.4*; 320.24; 346.16; 356.17, 21; 372.21, 23; 374.25, 32, 33; 398.9; *400.26*; *402.3*; *404.23*; *406.13*; *408.2, 5, 9*; *410.14*; *438.7, 8, 9, 10, 12, 13*; *440.31*; *442.19*; *444.4, 10 bis, 31*; 456.2, 4; 458.9; 466.11; 468.11, 12, 13, 16, 19, 22; 470.15; 472.3
U SVETOPISAMSKIM CITATIMA 82.25; 86.12; 116.16; *124.26*; *130.7, 24*; 170.4; 198.16; 202.12; *252.25*; *288.7, 9*; *292.14*; 356.12, 15; 370.2; 372.5, 7 bis, 15, 19; 374.14; *400.28*; *402.5 bis, 6, 7*; *406.16*; *420.17*; *428.17, 22*
SA σωτήρ – Spasitelj 84.4; 110.12; 114.17; 174.18; 196.23–4; 198.10; 200.22; 212.26; 214.12; 220.13; 370.6; 458.12; 466.6
χρίω – pomazati *140.14*; *144.20, 21, 22*; *156.(1), 2, 3*
χωρέω – primiti, obuhvatiti *138.20*; *150.21*; 230.17, 19, 33, 36; *250.17 bis*; *262.11, 12*; *304.11 bis, 13*; 454.18
χωρίζω – odvojiti 170.30; 210.27, 29; 236.(13); *280.3*; 342.6; 356.28; 360.25; *446.11*; 470.28
χωρίς – nešto drugo, bez *134.26*; *152.9, 10*; *278.25*; *282.13*; *434.7, 17*; 458.(19)
χωρισμός – odvajanje 388.28

ψιλός – običan, puki 112.31; *252.6*; *268.4*; 342.21; *434.25*
ψυχή – duša 80.14, 16, 19, 24; 116.(18), 21; 118.26; *138.(3)*; *142.9, 10, 13*; *150.27 bis*; 166.21, 22, 23, 26, 28, 29; 168.(3), (6), (7), (10), 11, (13), 14, 18; 170.26, 28, 30; 172.2, 3; 174.1, (5), (6), (7); 178.2; 180.4, 26, 30, 31; 182.14; 216.28; 218.5, 6, 8, 13, 15, 17, 31; 220.6, 22, 26, 27, 31, 33; 222.(15), 224.2, 4, 5, 6, 9, (12), (14), (15), (17), 19, (23), 24 bis, 31 bis; 226.6, 7, 18, 19, 24, 27, 33; *252.32*; *256.20*; *264.24*; *268.17*; *274.25*; *280.13*; *286.2, 4, 5, 6, 7, 9, 12, 13, 15, 18, 20, 23, 24, 29*; *312.7, 31*; *314.7, 9*; 316.30, 31; 322.12, 22, 31; 324.11, 13, 17, 18, 19, 27; 326.1, 4, (23), (24); 328.7; 336.33; 338.14, 16, 30; 340.5, 15, 21, 27, 31; 342.4, 6, 7 bis, 10; 346.35; 348.3, 11, 12, 18, (21), 23, 25, 26; 358.8; 366.11, 12, 20; 378.10, 11, 13, 14, 15, 17, 23, 24, 26; 380.2, 27, 28, 29, 31, 32; 382.2, 4, 5 bis, 8, (10), 11, 14; 386.25, 28, 32; 388.3, 12, 16–17, 24, 28; 390.13; 398.20; *402.17 bis*; *404.16, 31*; *406.(26), (27)*; *408.27*; *414.(27), 30*; *418.27*; *420.10, (11), 12*; *424.4*; 430.18, 20, (23); *436.31*; *438.3*; *440. 22, (26), 26, 29*; *442.12*; *444.28 bis, 29*; *446.11 bis, 12*; 450.20; 454.3, 5, 7, 25, 26; 460.21, 25, 30, 31; 464.(20), 21 bis, 23, 25, 27 bis; 468.4 bis, 28; 470.4, 8, 9, 12
ψυχικός – duševni 236.(33); *284.13*
ψυχόω – imati dušu *314.4*

3. Indeks biblijskih upućivanja

Upućivanja u zagradama su aluzije na tekst, ne izravni citati.

Knjiga Postanka

1:26 ss.	(214.6–8)
2:7	168.1–4
2:17	322.27–8
3:8	222.23–4
3:19	*294.17–18*
4:7	*272.13–14*
5–7	(72.3–5)
5:3 ss.	(126.25–30)
6:3	172.6–7
6:7	72.1–2
11 ss.	(192.9–16)
12;3	82.13–15
14:18–20	(194.25–30)
18:1	90.29–30
18:21	222.24–6
22:10–13	(360.3–362.2)
22:12	222.26–7
22:16	358.14, 17, 19
22:18	102.1–2
26:23–4	(82.17–18)
27:1	338.12–13; (340.19–20)
28:13–15	(82.17–18)
32:25	(234.21–2)
41;39 ss.	(452.27–30)
46:27	168.10–11; (172.1–3)
49:8–12	(118.28–30)
49:10	84.1–3; 96.3–5
49:11	96.10–11; 31–3; (100.5–6); *146.12*
49:29	348.3
49:31	348.7–9

Knjiga Izlaska

7:1a	186.14–15
7:1b	186.16

Knjiga Izlaska – (nastavlja se)

7:20 ss.	(76.2–4)
10:21 ss.	(76.2–4)
12:21	(362.10)
14:21 ss.	(76.2–4)
17:1 ss.	(76.2–4)
33:11	(92.3–4)
33:20	90.20–1; 92.7–8; 462.28–9
34:28	(*136.25–7*)

Levitski zakonik

5:1	174.6
14:50–3	(364.20–2)
16 passim	(364.6–7)
16:15–22	(362.14–16)

Knjiga Brojeva

9:13	374.7–8
12:8	92.4–5
19:2–3	(362.10–11)
20:28	368.30–1

Ponovljeni zakon

18:19	374.7–8
34:6	(*454.16–17*)

Prva knjiga o Samuelu

9:18	338.24
16:1–4	(*140.12–14*)
25:1	368.31–2

Druga knjiga o Samuelu

16:5–8	(64.10–12)

Prva knjiga o Kraljevima

19:8	(*136.25–7*)

Psalmi (Septuagintino upućivanje u zagradama)

1:2 (?)	(318.1–2)
16:10 (15:10)	224.16–17; (386.24–6); (388.23–5); *418.22–3*; *430.23–4*
22:22 (21:23)	*144.29*
23:1 (22:1)	*140.2*
24:7 (23:7)	*256.12–14*
31:12 (30:13)	*146.23–4*
34:20 (33:21)	(*404.12*)
38:5 (37:6)	*140.6–7*
40:6 (39:7)	102.24
49:20 (48:21)	72.5–6
60:8 (59:10)	(*148.21–2*)
65:2 (64:3)	172.26
69:26 (68:27)	*138.1–2*
82:6–7 (81:6–7)	*138.14–15*
88:4b–5 (87:5)	*146.24–5*
89.1–2 (88:2–3)	104.22–5
89:3a (88:4a)	104.28–9; 106.4–5
89:3b (88:4b)	104.30–1; 112.8, 11); (118.28–30)
89:4 (88:5)	104.31–3; 108.3; 17–18, (22–4)
89:19–27 (88:20–8)	(110.1–4)
89:28–9 (88.29–30)	110.4–7
89:35–7a (88:36–8a)	110.15–17
89:37b (88:38b)	110.18–19; 112.9
102:27 (101:28)	76.10–11; 380.12–13
106:2 (105:2)	*296.6–7*
110:1 (109:1)	*262.9, 13, 18; 294.15–16; 314.14, 25–6*
119:73 (118:73)	224.29–30
121:4 (120:4)	458.21–2
132:11 (131:11)	(*136.1–3, 7–8*); 456.1–3)
135:6 (134:6)	76.5
145:21 (144:21)	454.9

Mudre izreke

8:22	*142.30–1*; *(154.14)*; *256.28–9; 404.28–9*

Job

10:9–12	332.1–5
10:13	330.(27),31–2;332.5–6

Izaija

1:13–14	224.22–3
2:3	*146.27–8*

Izaija – (nastavlja se)

6:1	90.31
6:2	(242.2)
7:13	*136.6*
11:1	112.22–3: (114.32–3)
11:1–3a	(114.3–4)
11:2–3a	112.28–30
11:3b–4	114.7–11
11:6	114.19–21
11:9	116.6–8
11:10	116.1–3

Izaija – (nastavlja se)	
19:1	(*140.27* f.f.)
27:6	*250.8–9*
40:28	458.31
40:28–9	344.14–16
40:31	344.17–19
41:8	80.21–3
52:10	172.27–8
53:2–3a	*410.24–5*
53:3b	*410.28–9*
53:4	(*126.7–9*)
53:7	(364.1–2); (*412.1–2*)
53:8	190.31–2
55:3c	112.6–7
55:3d	112.7–8, 10
55:4–5	112.13–15
58:14	224.29
61:1	*154.29; 156.1–2*
63:1	*422.24*
Jeremija	
23:24	*262.10–11*
Ezekiel	
1:1	(92.1)
18:4	174.5
37:7 f.f.	(388.8–13)
Deniel	
7:10	(*314.20–1*)
9:18	224.27–8
10:7 f.f.	(92.1)
Hošea	
12:11	92.14–15, 16
Amos	
5:8	76.9–10
7:12	338.23
Mihej	
1:1	(92.1)
5:1	84.30–2; 86.5–6, 7–8
Zaharija	
12:10	242.9–10; (*274.22*)
Malahija	
3:6	76.12; *414.17*
4:2 (Septuaginta 3:20)	(244.6–7)
Apokrifi	
Baruh	
3:36–8	86.19–22
3:38	(88.1, 18)
Matej	
1:1	212.6–7
1:2	118.14
1:17	(214.12–14)
1:20	102.15–16
1:21	170.2–4
1:23	(374.26–7)
2:5–6	84.26–8
2:6	(84.30–2); (86.5–6)
3:15–16	(*132.29–30*)
5:14	244.6
8:23	(458.22–4)
8:24	(*296.25*)
8:27	122.25–6
9:2	(340.3–6)
9:6	(216.18–19)
10:24	164.2
10:28	168.5–7; 326.22–5; 348.20–1; 382.9–10; *420.10–12; 440.25–6*
10:32–3	*298.6–10*
13:43	244.7–8
14:24	(*296.25–6*)
14:25	(88.33); (234.18–19)
15:22	204.1–2; (216.20–1)
16:16 f.f.	(116.24–5)
18:10	90.10–13, 22–3; 92.32
19:26	(76.1–2); (330.27)
20:30	204.1; (216.20–1)
21:9	204.3–4, 9; (216.20–1)
21:27	214.31–2

Matej – (nastavlja se)

22:42–4	202.11–14
22:45	202.15–16, 24, 25; (216.21–2)
25:31–3	(240.32–3)
25:32	(364.7–8)
25:41	330.7–8
26:26	(98.15–16); 100.14
26:28	(98.15–16); 100.15; 384.21–2
26:38	*138.3–4*; 224.15
26:39	222.14; *428.1–2; 432.23; 434.10,19–20*
26:41	*152.24–5*
26:64	240.29–30;(462.26–8)
27:45	*(412–22–4)*
27:50	468.32; (470.2–3)
27:57–60	366.23–9; (*414.3–5*)
28:6	366.3; 368.25–6

Marko

5:43	(236.18–20)
7:32–5	(88.30–2)
10:27	(76.1–2); (330.27)
12:25	236.9–10
15:37	(468.31); (470.2–3)
15:42–6	366.32–368.6

Luka

1:34–5	(206.30–1)
1:35	(*152.30–1*); *272.25*
1:38	*266.2–3*
2 passim	(*142.23–6*)
2:8 f.f.	(232.22–5)
2:11	*136.1*; 170.4–5
2:21	(232.28–9); (458.9)
2:22–4	*458.26–9*
2:40	226.14–15
2:51	(216.19)
2:52	(226.15–16; (*262.15*)
3:23–38	(212.7–8)
3:34–8	(214.9–11)
4:16–23	(216.22–3)
19:40	204.10–11

Luka – (nastavlja se)

22:19	384.19–20
22:20	*262.22–3*
22:43–4	(*138.2–3*); (460.11–14, 20–2)
23:46	*442.3, 20*; *444.13*; 468.24–5, 29–30; (470.2–3)
23:50–3	(368.7–9)
24:24	(*254.15–16*)
24:38–9	234.(21–2), 25–9
24:39	206.14–17; 238.11–12; *248.15–16*; *252.18–19*; *266.(21–2), 24–6*; *280.25*; *288.28–9*; 386.1–3; *402.24–5*; 462.18–19; (466.14–17)
24:41–3	(236.1–4); (*466.29–30*)
24:43	(*448.19–20*)

Ivan

1:1	(122.9–10); *146.9, 15*; 170.7–8; 210.22–3; 344.5; 454.14–15
1:1–3	212.3–6
1:1–9	(454.20–2)
1:3	(*150.15–16*); 170.8–9; 210.23
1:3–4	(454.15–16)
1:4	170.9
1:5	452.22–3
1:9	170.9–10
1:14a	74.15, 27–8; 76.16; 78.19; 82.2; (88.15); 100.23); 118.23–4; 120.18; 122.1, 13; 124.(3–4), 11, 24; *126.5, 21, 25–6*; *128.24–5*; *130.4, 21*; *146.10, 15–16, 22–3*; (*152.15*); 160.22–3; *162.7*; (450.2–456.8 passim); 450.21–2; 452.7; 454.2, 19

Ivan – (nastavlja se)

1:14ab	*128.16*; *130.28*; *452.1–2*, 14–15
1:14b	120.19; 122.2–3; *126.22–3*; *292.18*; 452.10
1:14c	122.4–5; 452.31–2
1:14cd	120.21–3; 452.15–17
1:18	90.16–18; 92.27–8
1:29–36	(364.1)
2:4	(216.20)
2:18	*432.10*
2:19	144.12–13; *266.14–15*; 382.17–18; *414.5–6*; *428.21–2*; *432.11–12, 17*; (*436.21–2*); (452.3–5)
2:19, 21	*416.6–7*
2:21	*432.(12–13), 16*
2:21–2	382.19–22
3:13	*150.13–14*; *270.11*; 394.17–19
3:14–15	362.26–8
3:16	336.22–3
4:6	*136.28–9*; 344.8–9; (346.4 f.f.); 460.1–2
4:24	(72.30–2); *280.24*
5:17	*432.8–9*
5:19	*156.21–2*; *282.21–2*; *312.16–17*; *428.25–6*
5:24	*426.10–11*
5:26	*416.10*
6 passim	(98.8)
6:1–15	(*296.23*)
6:33	*442.27, 30–444.1*
6:46	90.14–15
6:47–51	(446.29–31)
6:51	100.15–17; 384.2–3; *440.32*; 464.17–18
6:55	*442.29*
6:62	394.16–17
7:3 ss.	(*280.22*)
7:19	184.1–2
7:39	*264.4–5, 10*
8:40	184.1–2

Ivan – (nastavlja se)

8:56	358.32–4
8:58	216.23–4
9:1 f.f.	(88.28–9)
9:16	122.17–18
10:14–15	464.18–20
10:18, 17	224.11–14
10:18	*286.21–2*; *406.26–7*; *414.27–9*
10:30	*268.19–20*; (*286.1–16*); 342.33
10:32	200.28–30
10:33	122.15–17; 200.30–1; 396.13–14
10:34–8	200.32–202.5
10:36	(216.18–19)
11:1–44	(388.5–6); (*394.24*); (*424.21–2*)
11:35	(*138.2–3*); (*274.3*)
11:43	(*296.24–5*)
12:1–2	(236.20–1)
12:23–4	98.11–14
12:27	222.15; 224.14
14:9	*286.7–8*; 342.33–4
14:28	*156.6*, (*19*); *280.26*; *282.17*; *426.17–18, (28)*
15:1	*96.20*; (*146.2*)
15:5, 1	*144.27*
15:5	(*146.6–7*)
16:15	464.13
17:5	*316.1–2*
19:30	470.1, (2–3)
19:34	(96.23–5, 29–30); (*138.4*); (*404.6–7*)
19:38–42	368.10–20
20:17	*406.1–4*
20:19 f.f.	(234.14–25 passim); (*282.25 f.f.*)
20:27	(238.4–5); (*266.28–9*); (*284.14–16*)

Djela apostolska

1:4	23612–13
1:11	(240.26–8); *(274.20)*; 462.31–3

Djela apostolska – (nastavlja se)

2:1 f.f.	(386.17–20)
2:22	184.4–6; (198.17–18); *262.25–6*
2:22–34	(386.21–6); (388.23–5)
2:30	(456.1–3); (468.17 f.f.)
2:30–1	116.15–19
2:31	224.16–17
2:33	*282.2, 10–11*
2:34	*314.17–19*
2:36	*406.15–17*; *420.17–18*; *428.17–19*; *22–3*
7:56	(*142.28–9*); 198.19–21; 242.12–13; (262.22–5)
8:2	346.33–4
8:26 f.f.	(384.7–8)
10:41	236.14–15
12:2	(348.17–18)
13:23	116.28–30
13:29–30	*414.1–3*
13:30	(*416.4–5*)
17:30–1	184.8–12
17:31	240.23–6
20:10	168.13
20:26	448.13
27:24	460.10

Poslanica Rimljanima

1:1–3	118.2–5
1:3	118.10–11, (19–20)
1:3–4	(*132.27–8*)
5:10	336.23–5; 346.29–30
5:15–17	354.31–356.5
5:18–19	356.5–10
5:19	(*138.8–12*)
8:17	244.1
8:29	*258.2*
8:32	356.32–4; 358.11–12; *442.25–6*
9:5	86.12–13
14:15	*402.4–5*

Prva poslanica Korinćanima

1:24	(*152.19*)
2:4	(*270.13–15*)

Prva poslanica Korinćanima – (nastavlja se)

2:8	(*270.4 f.f.*); 390.11–12; (392.33–4);(394.6–10); (396.9–10; (*406.12*); (*408.6*)
5:7	*252.24–5*
6:10	(104.4); (106.19–20)
6:14	346.31–2
8:6	346.7
10:11	362.8–9
11:7	192.29–31
11:12	*148.29–30*
11:24	*262.21–2;* 384.19–20
12:4	78.28; (112.31–2)
12:8	114.1–2
12:11	78.29–30
15:3–4	370.1–4
15:12	*400.28–9*
15:12–13, 17	372.5–9
15:14	118.32–3
15:20	(120.3, 11–14); (*252.15–16*); (*402.21, 27 f.f.*); (466.6–11)
15:20–2	356.12–16; 372.15–19
15:21	198.13–14; 372.27–8; *402.1–2*
15:22	198.15–16
15:42–4	236.30–3
15:47	*150.11–12*
15:48	*150.12*
15:53	238.20–1; *428.39–30*

Druga poslanica Korinćanima

3:17	(72.30–2)
4:13	78.30–1
4:16	(*276.1–2*)
5:20	*288.7–9*
5:21	(*126.5–6,27*);(364.3–4)

Poslanica Galaćanima

1:1	*416.4–5*
1:15–17	172.15–19

Poslanica Galaćanima – (nastavlja se)

1:19 (389.31–2); (392.13, 27–8); (394.1–2)
3:1 (106.22–3)
3:13 *124.26–7*; (*126.5–6*); *130.7–9, 24–5*; (364.3–4); *402.7–9*
3:16 82.22–5
4:4 *148.27*; (*258.22–3*)
4:24 f.f. (364.27–30)

Poslanica Efežanima

1:9 *292.5*
1:17 *278.13–14*
1:21 *288.10–12*
2:5 *292.13–14*
2:6 120.1–2, (5–6), 10–11; *290.23–4*
2:7 *288.(19–20), 21–2*
2:13 *402.5–6*
3:17 (*150.16–17*)
6:13, 11 200.12–13
6:14 200.14

Poslanica Filipljanima

2:5–8 120.27–32; (*152.16*)
2:6 122.5–6; (*142.3–4*)
2:6–7 *154.18–19*
2:7 122.1–2, 3, (10), 13–14, (27–8); (122.29–124.2); (*162.9–10*); (208.13); (*274.13–17*); (*286.25–6*); (*302.9–10*); (*430.12–13*)
2:9 *262.28–9*
3:19 106.24–5
3:20–1 242.21–4; *258.14–17*
3:21 *314.27–8*

Poslanica Kološanima

1:15 194.12–13; (*186.18–19*)
1:16–17 (*280.27–30*)
1:18 (*252.15–6*); (*402.21–2*); (464.30–1)
2:14 (470.22–3)

Prva poslanica Solunjanima

4:14 372.3–1

Prva poslanica Timoteju

1:17 86.26; 88.2
2:5 *278.21–2*
2:5–6 186.1–3; 196.15–16; (198.10–11)
3:16 88.23–5; 90.1, 3; 94.8–9; (17–19); (100.31)
6:15 *154.22–3*
6:16a 178.33–4; (180.5–6)
6:16b 86.30–1; 88.3

Druga poslanica Timoteju

2:8 116.31–2; 204.30–2
2:9 206.1–2
2:11–13 336.4–7
2:13 336.11
3:8 106.23–4
4:14 (64.6–10)

Poslanica Titu

2:14 *442.24*

Poslanica Hebrejima

1:3 *286.13–14*
2:9–14 (370.23–4)
2:11–13 350.7–10
2:14 (*308.6–7*); 352.8–9; (*418.13–15*)
2:14–15 350.18–21
2:16 80.4–5; (pp.80–71 passim); 82.2–3; 84.12–13; 88.15–17; (100.33); (454.28–31)
4:12 *414.10–11*
4:15 458.17–19
5:1 102.5–6
6:18 110.26–8; 334.31–3
6:20 f.f. (186.32–196.6 passim)
7:1–3 188.6–13
7:3 188.33–4; 190.13.16

Poslanica Hebrejima – (nastavlja se)
7:6 192.17–19
7:14 74.21; 102.2–3
10:1 362.7–8
10–5 102.10–12, 13, 24, (24–8)
10:19–22 94.20–5
12:12–13 340.9–12
13:8 248.2–3; (394.30)
13:12 362.12–13

Prva Petrova poslanica
2:21 *(440.30–1)*; *(242.23)*
3:15 (200.1–2)
4:1 374.14–5; (468.11–2)

Prva Ivanova poslanica
4:2–3 124.6–9
5:1 *250.2–3*

Otkrivenje
1:9 *146.19–20, 21*

Ne-biblijsko upućivanje
Nicejski sabor 398.27–31

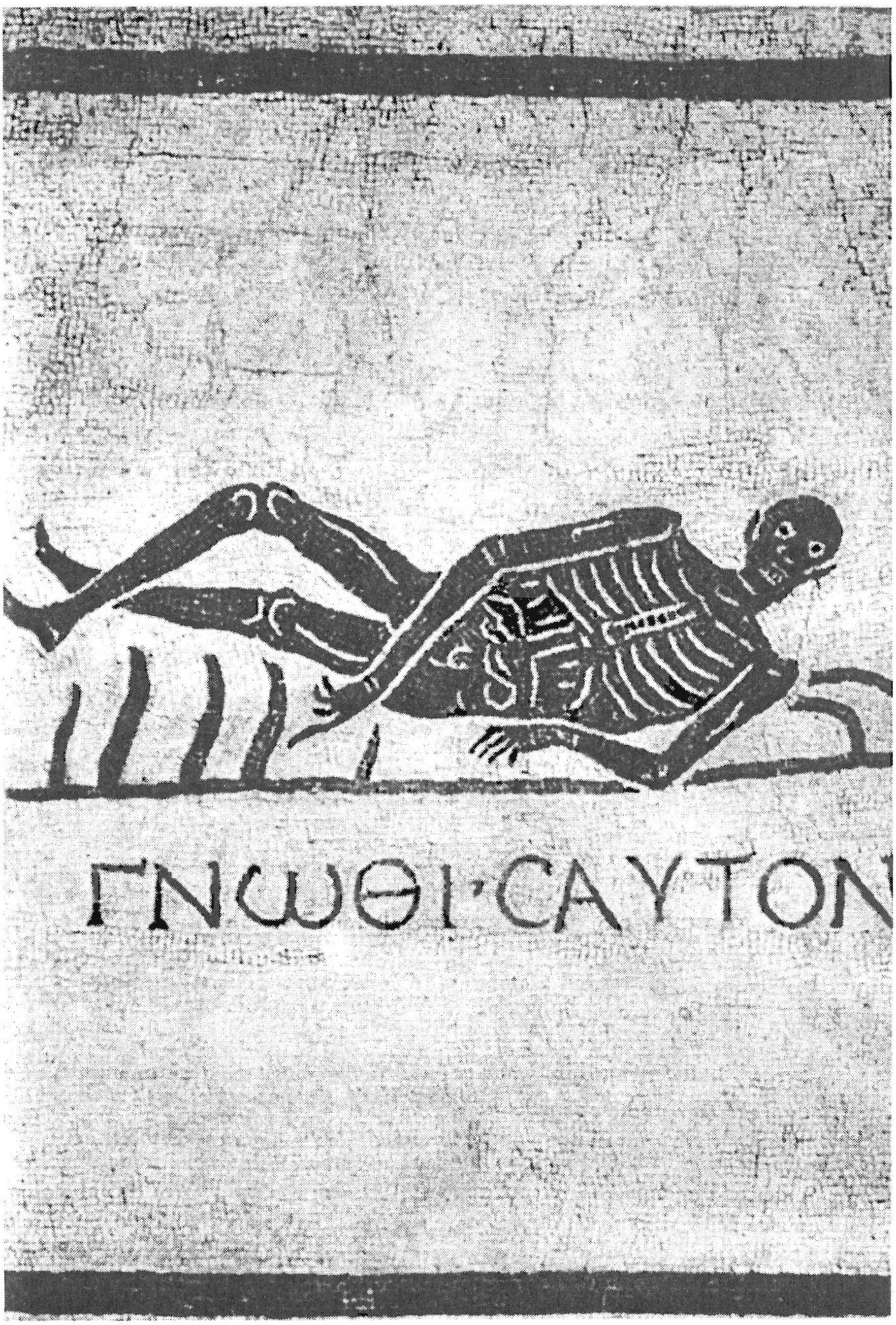
ΓΝΩΘΙ·CΑΥΤΟΝ

DEMETRA

A. Filosofska biblioteka Dimitrija Savića

– Branko Despot: SITNICE. 23 članka. 1991. 171 str. 1 ilustracija, ISBN 86–901161–1–7.

– Platon: POLITEIA – Knjiga VI. i VII. Preveo Damir Barbarić. Bilingv. izd. 1991. 248 str. 1 ilustracija. ISBN 86–81877–1–1.

– Damir Barbarić: VARIA PHILOSOPHICA. 11 studija. 1992. 202 str. 1 ilustracija. ISBN 86–81877–5–4.

– René Descartes: METAFIZIČKE MEDITACIJE. Preveo Tomislav Ladan. Bilingv. izd. 1993. 206 str. 5 ilustracija. ISBN 86–81877–4–6–I.

– F. W. J. Schelling: MINHENSKA PROPEDEUTIKA. Tri spisa: *O povijesti novije filozofije. Prikaz filozofskog empirizma. Prvo predavanje u Münchenu.* Preveo Kiril Miladinov. 1993. 256 str. 1 ilustracija ISBN 953–6093–00–6.

– Vanja Sutlić: UVOD U POVIJESNO MIŠLJENJE (HEGEL–MARX). 1994. 193 str. 4 faksimila i portret autora. ISBN 86–81877–02–X.

– Albertus Magnus: PHILOSOPHIA REALIS. Svezak prvi: *Uvod. O petnaest problema. Ulomci o alkemiji, kozmografiji i geografiji. Albert Veliki u tri dokumenta. Bibliografija.* Priredio i preveo Tomo Vereš. Bilingv. izd. 1994. 243 str. 17 autografa, minijatura, crteža i slika Alberta Velikoga. ISBN 953–6093–05–7.

– Branko Despot: FILOZOFIRANJE? – *Filozofija u potrazi za samom sobom.* 1995. 283 str. 1 portret i 1 "sebevid" te 5 kolor reprodukcija slikarskih djela Branka Despota. ISBN 953–6093–11–1.

– Emile M. Cioran: VOLJA K NEMOĆI. Dvije knjige: *Historija i utopija. Pad u vrijeme.* Prevela Gordana V. Popović. 1995. 256 str. 1 portret Emila Ciorana i 32 reprodukcije duborezâ Albrechta Dürera. ISBN 953–6093–09–X.

– Damir Barbarić: IDEJA DOBRA. *PLATONOVA POLITEIA VI I VII.* Bilingv. izd. Prijevod s filološkim i filozofskim komentarom. 1995. 304 str. 1 reprodukcija Platonova lika. ISBN 953–6093–25–1.

– Platon: EROS I FILIA. *Simpozij ili O ljubavi. Lisis ili O prijateljstvu.* Bilingv. izd. Preveo Zdeslav Dukat. 1996. 247 str. 10 reprodukcija, od toga 4 u koloru. ISBN 953–6093–10–3.

– Zdeslav Dukat: GRČKA TRAGEDIJA. *Eshil. Sofoklo. Euripid.* 1996. 288 str. 13 reprodukcija, od toga dvije u koloru. ISBN 953–6093–26–X.

– F. W. J. Schelling: BERLINSKA PROPEDEUTIKA. Tri spisa: *Uvod u filozofiju objave ili utemeljenje pozitivne filozofije. Druga dedukcija principâ pozitivne filozofije. Prvo predavanje u Berlinu.* Preveo Kiril Miladinov. 1996. 201 str. 2 ilustracije. ISBN 953–6093–07–3.

– Milan Galović: SOCIJALNA FILOZOFIJA – *Društvenost i povijesnost čovjeka u razdoblju kraja moderne.* 1996. 356 str. 1 portret autora i 10 reprodukcija likova filozofâ. ISBN 953–6093–27–8.

– Toma Akvinski: OPUSCULA PHILOSOPHICA. Svezak prvi: *O jednosti uma. O odijeljenim bivstvima. O gibanju srca.* Bilingv. izd. Preveo Augustin Pav-

lović. 1995. 401 str. 3 Tomina autografa i 13 reprodukcija Tomina lika od velikih majstora evropskog slikarstva. ISBN 953–6093–19–7.

– Toma Akvinski: OPUSCULA PHILOSOPHICA. Svezak drugi: *O počelima naravi. O spajanju prapočelâ. O počelu pojedinjenja. O tajnovitim radnjama naravi. O rasuđivanju pomoću zvijezda. O ždrijebanju. O biću i bîti. O 'sedmicama'*. Bilingv. izd. Preveo Augustin Pavlović. 1996. 452 str. 1 Tomin lik s bakroreza Philippa Galla i 31 gravira Otta Van Veena o životu sv. Tome Akvinskog. ISBN 953–6093–20–0.

– M. T. Ciceron: LIBRI POLITICI. Svezak prvi: *O državi* (knjiga I–VI). Bilingv. izd. Preveo Daniel Nečas Hraste. 1995. 264 str. 12 rimskih portreta, 6 ukrasnih reprodukcija i fiksimil 4 lista *Države*. ISBN 953–6093–13–8.

– M. T. Ciceron: LIBRI POLITICI. Svezak drugi: *O zakonima* (knjiga I–III). Bilingv. izd. Preveo Daniel Nečas Hraste 1996. 224 str. 15 reprodukcija iz života Rimljana i Karta svijeta rimskog kozmografa Castorijusa. ISBN 953–6093–14–6.

– Ernst Cassirer: DESCARTES. *Osnovni problemi kartezijanstva. Descartes i njegovo stoljeće.* Preveo Kiril Miladinov. 1997. 238 str. 1 portret autora i 10 reprodukcija Descartesa i njegovih suvremenika. ISBN 953–6093–28–6.

– Hans Krämer: PLATONOVO UTEMELJENJE METAFIZIKE – *Studija o Platonovu nepisanom učenju i teoriji počela.* Bilingv. izd. Priredio te s njemačkog i s grčkog preveo Borislav Mikulić. 1997. 454 str. 1 portret autora i 11 reprodukcija likova filozofâ. ISBN 953–6093–30–8.

– Damir Barbarić: S PUTA MIŠLJENJA. *Knjiga duge. Susreti. Osvrti. K vlastitoj stvari.* 1997. 480 str. 2 kolor reprodukcije. ISBN 953–6093–29–4.

– Anselmo Canterburyjski: QUOD VERE SIT DEUS. Svezak prvi: *Uvod. Monologion. Proslogion.* Bilingv. izd. Priredila i prevela Marina Miladinov. 1997. 327 str. 1 portret autora, 4 faksimila, 2 kolor reprodukcije. ISBN 953–6093–33–2.

– Anselmo Canterburyjski: QUOD VERE SIT DEUS. Svezak drugi: *O istini. O slobodi volje. O padu đavla. Poslanica o utjelovljenju riječi. Komentar za sv. I. i II.* Bilingv. izd. Priredila i prevela Marina Miladinov. 1999. 336 str. 5 ilustracija, 2 kolor reprodukcije. ISBN 953–6093–73–1.

– Ivan Duns Škot: RASPRAVA O PRVOM PRINCIPU. Uvod i komentar Wolfgang Kluxen. Bilingv. izd. S latinskog i njemačkog preveo te studiju o Škotu napisao Mile Babić. 1997. 414 str. 9 ilustracija iz života i djela Dunsa Škota, 1 slika u koloru. ISBN 953–6093–32–4.

– F. W. J. Schelling: FILOZOFIJA MITOLOGIJE. Svezak prvi: *Prva knjiga: Monoteizam* (predavanja 1–6). *Druga knjiga: Mitologija* (predavanja 7–13). Preveo Damir Barbarić. 1997. 241 str. 1 Schellingov portret. ISBN 953–6093–38–3.

– F. W. J. Schelling: FILOZOFIJA MITOLOGIJE. Svezak drugi: *Druga knjiga: Mitologija* (predavanja 14–29). Preveo Damir Barbarić. 2000. 371 str. 1 Schellingov portret. ISBN 953–6093–39–1.

– Kiril Miladinov: AUTOPSIJA APSOLUTNOGA – *Schellingov nedovršeni projekt.* 1998. 177 str. 1 kolor ilustracija. ISBN 953–6093–41–3.

– Oskar Becker: VELIČINA I GRANICA MATEMATIČKOG NAČINA MIŠLJENJA. Preveo Kiril Miladinov. Priredio Damir Barbarić. 1998. 180 str. ISBN 953–6093–46–4.

– Søren Kierkegaard: FILOZOFIJSKO TRUNJE. Priredio i preveo Ozren Žunec. 1998. 168 str. ISBN 953–6093–45–6.

– Ernst Cassirer: UZ EINSTEINOVU TEORIJU RELATIVNOSTI. Preveo Dario Škarica. Priredio Damir Barbarić. 1998. 162 str. ISBN 953–6093–47–2.

– Oswald Spengler: PROPAST ZAPADA. Svezak prvi: *Oblik i zbiljnost*. Preveo Nerkez Smailagić. Priredio i prijevod redigirao Dimitrije Savić. 1998. 510 str. 11 ilustracija. ISBN 953–6093–35–9.

– Oswald Spengler: PROPAST ZAPADA. Svezak drugi: *Svjetskohistorijske perspektive*. Preveo Nerkez Smailagić. Priredio i prijevod redigirao Dimitrije Savić. 1998. 520 str. 9 ilustracija. ISBN 953–6093–36–7.

– Aurelije Augustin: O SLOBODI VOLJE. *Uvod. De libero arbitrio. Preispitivanja. Analitičko kazalo. Odakle teodiceja.* Bilingv. izd. Priredio i preveo Stjepan Kušar. 1998. 448 str., 1 kolor ilustracija i 10 crno-bijelih reprodukcija s Augustinovim likom. ISBN 953–6093–54–5.

– Michel de Montaigne: ESEJI. *Prva knjiga*: Uvod i 57 eseja. Prevela Gordana V. Popović. Priredio Dimitrije Savić. 1998. 544 str. 10 ilustracija. ISBN 953–6093–52–9.

– M. T. Ciceron: LIBRI THEOLOGICI. Svezak prvi: *O prirodi bogova* (knjiga I–III). Bilingv. izd. Preveo Daniel Nečas Hraste. Priredio Dimitrije Savić. 1999. 328 str. 2 kolor ilustracije i 13 crno-bijelih reprodukcija. ISBN 953–6093–56–1.

– J. G. Fichte: O ODNOSU LOGIKE PREMA FILOZOFIJI ILI TRANSCENDENTALNA FILOZOFIJA. Priredio i preveo Kiril Miladinov. 1999. 272 str. 1 ilustracija s Fichteovim likom. ISBN 953–6093–59–6.

– Damir Barbarić: ŽIVO OGLEDALO BESKONAČNOG. *LEIBNIZOVA MONADOLOGIJA*. Bilingv. izd. Uvod, prijevod i filozofski komentar Damir Barbarić. 1999. 184 str. 8 crno-bijelih reprodukcija. ISBN 953–6093–62–6.

– G. W. F. Hegel: PREDAVANJA O PLATONU (1825–1826). Izdao, napisao uvod i popratio napomenama Jean-Louis Viellard-Baron. Priredio i preveo Damir Barbarić. 1999. 172 str. 7 crno-bijelih reprodukcija. ISBN 953–6093–63–4.

– Eugen Fink: IGRA KAO SIMBOL SVIJETA. Prevela Darija Domić. Priredio Damir Barbarić. 1999. 304 str. ISBN 953–6093–68–5.

– Al-Fârâbî: KNJIGA O SLOVIMA. Priredio i preveo Daniel Bučan. 1999. 316 str. 2 kolor ilustracije i 1 crno-bijela reprodukcije. ISBN 953–6093–74–X.

– Ibn Sînâ (Avicenna): KNJIGA NAPUTAKA I OPASAKA. Priredio i preveo Daniel Bučan. 1999. 371 str. 1 kolor ilustracija i 4 crno-bijele reprodukcije. ISBN 953–6093–69–3.

– Blaise Pascal: MISLI / PENSEES. Prema izdanju Jacquesa Chevaliera. Bilingv. izd. Svezak prvi: *Uvod u Pascala* (str. 1–182.). *Misli* (str. 183–425). Prevela Rada Zdjelar. Priredio Dimitrije Savić. 2000. 448 str. 2 Pascalova portreta u koloru i 14 crno-bijelih ilustracija. ISBN 953–6093–71–5.

– Benedikt de Spinoza: ETIKA. Bilingv. izd. Prijevod i pogovor Ozren Žunec. 2000. 552 str. 1 Spinozin kolor portret i 6 crno-bijelih ilustracija. ISBN 953–6093–76–6.

– Branko Despot: FILOZOFIJA? – *Filozofija u Hrvatskoj od osnutka Sveučilišta. Filozofija Gjure Arnolda. Albert Bazala. Filozofiranje Vladimira Dvornikovića. Filozofi kao profesori u bes-*

puću. 2000. 420 str. 4 portreta i 1 kolor ilustracija. ISBN 953–6093–75–8.

– Moses Mendelssohn: OPERA SELECTA. Svezak prvi: *Moses Mendelssohn. Razgovori. O evidenciji u metafizičkim znanostima. O vjerojatnosti. Fedon ili O besmrtnosti duše*. Prevela Vlasta Ratković. Priredio Dimitrije Savić. 2000. 353 str. 20 portreta i ilustracija. ISBN 953–6093–83–9.

– Moses Mendelssohn: OPERA SELECTA. Svezak drugi: *O netjelesnosti duše. Jutarnji satovi ili Predavanja o tubitku Boga. Lessingovim prijateljima. Stvar Boga ili Spašena promisao*. Preveo Antun Slavko Kalenić. Priredio Dimitrije Savić. 2001. 296 str. 4 portreta. ISBN 953–6093–95–2.

– Moses Mendelssohn: OPERA SELECTA. Svezak treći: *Pisma o osjećajima. Rapsodija. O temeljnim načelima lijepih umjetnosti i znanosti. Manje rasprave filozofskog i estetskog sadržaja*. Prevela Marija Kalenić. Priredio Dimitrije Savić. 2000. 370 str. 5 portreta i 4 ilustracije. ISBN 953–6093–78–2.

– Moses Mendelssohn: OPERA SELECTA. Svezak četvrti: APOLOGIJA ŽIDOVSTVA – *Uvod. Jeruzalem ili O religioznoj moći u židovstvu. Uvod uz prijevod Menasseova spisa "Rettung der Juden". Iz korespondencije s Lavaterom, Bonnetom i Ferdinandom. Razmatranja o Bonnetovoj "Palingeneziji"*. Prevela Vlasta Ratković. Priredio Dimitrije Savić. 2001. 244 str. 6 portreta i 1 ilustracija. ISBN 953–6093–94–4.

– Donald Davidson: ISTRAŽIVANJA O ISTINI I INTERPRETACIJI. 18 eseja. Priredio i preveo Kiril Miladinov. 2000. 382 str. 1 ilustracija. ISBN 953–6093–79–0.

– Henri Bergson: OGLED O NEPOSREDNIM DATOSTIMA SVIJESTI. Prevela Sanja Grahek. Priredio Dimitrije Savić. 2000. 307 str. 8 crno-bijelih ilustracija. ISBN 953–6093–24–3.

– Martin Heidegger: PROLEGOMENA ZA POVIJEST POJMA VREMENA. Priredio i preveo Borislav Mikulić. 2000. 448 str. 1 portret autora. ISBN 953–6093–82–0.

– Platon: OBRANA SOKRATOVA. Bilingv. izd. Preveo Luka Boršić. Priredio Dimitrije Savić. Uvod Giovanni Reale. Bibliografija Claudio Marcellino. 2000. 180 str. 1 Platonov portret i 15 ilustracija s likom Sokratovim. ISBN 953–6093–67–7.

– Vilim Ockham: OPERA POLITICA. *Kratak spis o tiranskoj vladavini. Dijalog. O carskoj i papinskoj vlasti. Može li vladar prisvojiti crkvena dobra*. Bilingv. izd. Priredila i prevela, uvod napisala i dva indeksa sastavila Marina Miladinov. 2001. 548 str. 1 kolor portret autora, 3 kolor ilustracije i 1 crno-bijela. ISBN 953–6093–84–7.

– A. Pavlović: PARIŠKE RASPRAVE TOME AKVINSKOGA. *Raspravljena i kvodlibetalna pitanja. Studija: Sveučilišne rasprave u srednjem vijeku*. Odabrani Tomini tekstovi: *O istini. O slobodi volje. O izlaženju božanskih osoba. O zlu. Treći kvodlibetum*. 2001. 662 str. 1 crno-bijeli portret autora, 1 kolor portret sv. Tome i 6 ilustracija. ISBN 953–6093–22–7.

– Goran Gretić: SLOBODA I VREMENITOST BITKA. *Bergson i Heidegger*. 2002. 290 str. 1 Gretićev kolor portret i dva crno-bijela portreta: Bergsonov i Heideggerov. ISBN 953–6093–23–5.

– Damir Barbarić: PRIBLIŽAVANJA. *Ogledi u filozofiji*. 20 eseja. 2001. 357 str. ISBN 953–6093–85–5.

– F. D. E. Schleiermacher: HERMENEUTIKA I KRITIKA S PRIMJENOM NA

NOVI ZAVJET. Svezak prvi: *Predgovor, Prvi dio – Hermeneutika*. Priredio i preveo Željko Pavić. 2002. 380 str. 1 crno-bijeli portret autora i dva autografa. ISBN 953–6093–06–5.

– F. D. E. Schleiermacher: HERMENEUTIKA I KRITIKA S PRIMJENOM NA NOVI ZAVJET. Svezak drugi: *Drugi dio – Kritika, Pogovor, Bibliografija. Kazalo za sv. I–II*. Priredio i preveo Željko Pavić. 2002. 405 str. 5 crno-bijelih portreta autora. ISBN 953–6093–08–1.

– Martin Heidegger: HÖLDERLINOVE HIMNE "GERMANIJA" I "RAJNA". U dodatku: M. Heidegger: *Hölderlin i bit pjesništva i "...pjesnički obitava čovjek..."* te Otto Pöggeler: *Heideggerov susret s Hölderlinom*. Preveo Ivan Bubalo. 2002. 352 str. 1 crno-bijeli portret autora. ISBN 953–6093–88–X.

– Erwin Hufnagel: FILOZOFIJA PEDAGOGIKE. *Studije o Kantovom, Natorpovom i Hönigswaldovom temeljnom pedagogičkom nauku*. Preveo Željko Pavić. 2002. 476 str. 1 kolor portret autora. ISBN 953–225–000–X.

– Milan Galović: BOG KAO UMJETNIČKO DJELO. *Povijest svjetova u iskustvu mitske i religijske umjetnosti*. 2002. 392 str. 1 portret autora te 2 crno-bijele i 7 kolor ilustracija. ISBN: 953–6093–97–9.

– Platon: PARMENID. Bilingv. izd. Prijevod, bilješke, rječnik i bibliografija Petar Šegedin. U dodatku: H.–G. Gadamer: "Platonov *Parmenid* i njegov kasniji utjecaj". Preveo Igor Mikecin. 2002. 264 str. Platonov, Sokratov i Zenonov portret. ISBN 953–225–009–3

– Josip Oslić: IZVOR BUDUĆNOSTI. *Fenomenološki i hermeneutički pristupi svijetu faktičnog životnog iskustva*. 2002. 380 str. 1 kolor portret autora. ISBN 953–225–004–2.

– Volker Gerhardt: SAMOODREĐENJE. *Princip individualnosti*. Prevela Darija Domić. 2003. 350 str. ISBN 953–225–016–6.

– G. W. F. Hegel: ZNANOST LOGIKE. Prvi dio – *Objektivna logika*. Prvi svezak – NAUK O BITKU (1832). Preveo Sulejman Bosto. Redaktura Željko Pavić i Dimitrije Savić. 2003. 500 str. 2 crno-bijela portreta. ISBN 953–225–002–6.

– G. W. F. Hegel: ZNANOST LOGIKE. Prvi svezak – *Objektivna logika*. Knjiga druga – NAUK O BÎTI (1813). Preveo Željko Pavić. 2003. 247 str. 2 crno-bijela portreta autora. ISBN 953–225–001–8.

– G. W. F. Hegel: ZNANOST LOGIKE. Drugi svezak – *Subjektivna logika* ili NAUK O POJMU (1816). Preveo Željko Pavić. Redaktura Dimitrije Savić. 2004. 362 str. 1 crno-bijeli portret. ISBN 953–225–045–X.

– Giovanni Reale: SOKRAT. *O otkriću "ljudske mudrosti"*. Preveo Luka Boršić. 2003. 410 str. 2 portreta i jedna slika. ISBN 953–225–015–8.

– Čedomil Veljačić: PHILOSOPHIA PERENNIS. Svezak prvi: *Rasprave iz komparativne filozofije I–III*. Priredio i preveo Goran Kardaš. 2003. 460 str. 1 Veljačićev kolor portret. ISBN 953–225–012–3.

– Čedomil Veljačić: PHILOSOPHIA PERENNIS. Svezak drugi: 18 eseja i studija. Priredio i preveo Goran Kardaš. 2004. 530 str. 2 Veljačićeva kolor portreta. ISBN 953–225–013–1.

– Friedrich Nietzsche: RADOSNA ZNANOST ("la gaya scienza"). Preveo Davor Ljubimir. 2003. 262. str. 1 Nietzscheov portret. ISBN 953–225–023–9.

– Richard Wisser: MARTIN HEIDEGGER U MIŠLJENJU NA PUTU. Preveli Sulejman Bosto i Željko Pavić. 2003. 504 str. 1 Wisserov crno-bijeli portret. ISBN 953–225–010–7.

– BLACKWELLOVA ENCIKLOPEDIJA POLITIČKE MISLI. Svezak prvi: A–LJ. Prevela Marina Miladinov. 2003. 380 str. ISBN 953–225–026–3.

– BLACKWELLOVA ENCIKLOPEDIJA POLITIČKE MISLI. Svezak drugi: M–Z. Bibliografija prijevodâ. Kazalo. Prevela Marina Miladinov. 2003. 389 str. ISBN 953–225–027–1.

– Branko Ožbolt: DRUGA GENEZA. *Teze za znanstveno-filozofsko rasvjetljavanje misterija ljudskog stvaralaštva.* 2003. 228 str., 1 Ožboltov portret. ISBN 953–225–024–7.

– Hubert Knoblauch: SOCIOLOGIJA RELIGIJE. Preveo Ivan Markešić. 2003. 322 str. ISBN 953–225–022–0.

– Montesquieu: O DUHU ZAKONÂ. Tom prvi: uvod, knjige I–XIX i četiri priloga o Montesquieu i njegovu djelu. Prevela Marija Spajić. Priredio Dimitrije Savić. 2003. 444 str. 1 portret autora i 5 ilustracija. ISBN 953–225–029–8.

– Voltaire: FILOZOFSKA PISMA. Tom prvi: predgovor, uvod, pisma I–XIII. Prevela Zvjezdana Spasenović. Priredio Dimitrije Savić. 2003. 256 str. 2 autorova portreta i 5 ilustracija. ISBN 953–225–007–7.

– Benedikt de Spinoza: LISTOPISI. Priredio, preveo i pogovor napisao Ozren Žunec. 2003. 472 str. 3 Spinozina portreta te 5 crno-bijelih i 3 kolor ilustracije. ISBN 953–225–017–4.

– Milan Galović: LJEPOTA KAO SJAJ ISTINE. 2003. 336 str. 1 portret autora. ISBN: 953–225–031–X

– Friedrich Nietzsche: SUMRAK IDOLA. ECCE HOMO. DIONIZOVI DITIRAMBI. Preveo Davor Ljubimir. 2004. 239 str. 1 Neitzscheov portret Ive Švertaseka. ISBN 953–225–034–4.

– Zbornik: ZAGONETKA UMJETNOSTI. Autori: Čačinović, Galović, Barbarić, Koprek, Zlatar, Žunec, Petlevski, Filipović, Paić. Uredio: Damir Barbarić. 2003. 243 str. ISBN 953–225–032–8.

– Martin Heidegger: FENOMENOLOGIJA RELIGIOZNOG ŽIVOTA (*Uvod u fenomenologiju religije. Augustin i neoplatonizam. Filozofijske osnove srednjovjekovne mistike.*). Preveo i pogovor napisao Željko Pavić. 2004. 350 str. 1 crno-bijeli portret autora. ISBN 953–225–003–4.

– Fjodor Ščerbatski: KONCEPCIJA BUDDHISTIČKE NIRVĀNE s uvodom i analizom sadržaja od Jaiđeve Singha. Preveo i kazala priredio Goran Kardaš. 2004. 460 str. 1 portret autora. ISBN 953–225–044–1.

– Miguel de Unamuno: LJUBAV I PEDAGOGIJA. Uvod: Anna Caballé. Prevela Valentina Otmačić. 2004. 274 str. 2 portreta autora i 2 karikature. ISBN 953–225–048–4.

– José Ortega y Gasset: ŠTO JE FILOZOFIJA? Uvod: Ignacio Sánchez Cámara. *Osvrti na Ortegu*: J. S. Martín, M. Heidegger, J. Marías, M. V. Llosa, F. Vela. Prevela Valentina Otmačić. Priredio Dimitrije Savić. 2004. 394 str. 3 portreta autora i 7 faksimila. ISBN 953–225–047–6.

– Mircea Eliade: ASPEKTI MITA. Prevela Nataša Pejović. Priredio Dimitrije Savić. Pogovor J. P. Couliano: *Mircea Eliade i ideal univerzalnog čovjeka.* 2004. 251. str. 1 portret autora i 3 crno-bijele slike. ISBN 953–225–042–2.

B. Faustovska biblioteka Dimitrija Savića

– E. T. A. Hoffmann: DVIJE BAJKE, JEDNA ČUDNA I JEDNA PORNOGRAFSKA PRIČA (*Majstor Buha. Mali Zaches zvan Zinnober. Datura fastuosa. Sestra Monika.*). Preveo Antun Slavko Kalenić. 1998. 493 str. 6 ilustracija. ISBN 953–6093–40–5.

– Jack London: PUSTOLOVINA. Roman sa Salamunskih otoka. Preveo Antun Slavko Kalenić. 1999. 284 str. 1 Londonov portret u boji i Život Jacka Londona u 36 crno-bijelih slika i dvije mape. ISBN 953–6093–64–2.

– Thomas Mann: KRALJEVSKA VISOST. Roman. Preveo Antun Slavko Kalenić. 2000. 366 str. 1 Mannov portret u boji i *Život Thomasa Manna* u 36 crno-bijelih slika. ISBN 953–6093–21–9.

– Miguel de Unamuno: MAGLA. Roman ili *nivola*. Prevela Ana Kalenić. Priredio Dimitrije Savić. 2000. 336 str. 1 autoportret, 1 crtež, 4 autografa i *Život Miguela de Unamuna* u 22 slike. ISBN 953–6093–61–8.

– Peter Sloterdijk: ČAROBNO DRVO. *Nastanak psihoanalize godine 1785. Epski pokušaj uz filozofiju psihologije.* Prevela Štefica Martić. 2001. 309 str. 1 Sloterdijkov portret. ISBN 953–6093–86–3.

– Bernardo Atxaga: OBABAKOAK. Roman. Prevela Valentina Otmačić. Priredio Dimitrije Savić. 2001. 362 str. 1 Atxagin portret i 1 ilustracija. *Putokazi za euskaru:* Atxagina autobiografija, 2 Atxagina intervjua i Sarasolov kratki uvod u baskijsku književnost. ISBN 953–6093–92–8.

– 1001 NOĆ. Svezak prvi: Od 1. do 31. noći. Preveo Antun Slavko Kalenić. 1998. 432 str. 2 ilustracije. ISBN 953–6093–44–8.

– 1001 NOĆ. Svezak drugi: *Od 31. do 106. noći.* Preveo Antun Slavko Kalenić. 1998. 526 str. 4 ilustracije. ISBN 953–6093–45–6.

– 1001 NOĆ. Svezak treći: *Od 107. do 169. noći.* Preveo Antun Slavko Kalenić. 1998. 456 str. 3 ilustracije. ISBN 953–6093–50–2.

– 1001 NOĆ. Svezak četvrti: *Od 170. do 270. noći.* Preveo Antun Slavko Kalenić. 1998. 629 str. 119 ilustracija. ISBN 953–6093–15–4.

– 1001 NOĆ. Svezak peti: *Od 271. do 371. noći.* Preveo Antun Slavko Kalenić. 1999. 528 str. 116 ilustracija. ISBN 953–6093–16–2.

– 1001 NOĆ. Svezak šesti: *Od 371. do 482. noći.* Preveo Antun Slavko Kalenić. 2000. 588 str. 100 ilustracija. ISBN 953–6093–81–2.

– 1001 NOĆ. Svezak sedmi: *Od 482. do 606. noći.* Preveo Antun Slavko Kalenić. 2004. 548 str. 151 ilustracija. ISBN 953–225–039–5.

– 1001 NOĆ. Svezak osmi: *Od 606. do 698. noći.* Preveo Antun Slavko Kalenić. 2004. 442 str. 111 ilustracija. ISBN 953–6093–17–0.

– BUDDHINE BESJEDE. *Uvod. Buddhine besjede. Mahayanske sutre.* Priredila i prevela Ksenija Premur. 2002. 360 str. 11 crno-bijelih i 10 kolor ilustracija. ISBN 953–6093–90–1.

– Ramón del Valle-Inclán: SVJETLA BOEMIJE. Esperpento. Uvod: Alonso Zamora Vicente. Prevela Ana Kalenić. Priredio Dimitrije Savić. 2002. str. 180. 4 Valle-Inclánova portreta i 13 ilustracija. ISBN 953–6093–96–0.

– G. A. Bécquer: LEGENDE. Uvod: Pascual Izquierdo. Pogovor: José Luis Vare-

la. Prevela Valentina Otmačić. Priredio Dimitrije Savić. 2002. 344 str. 1 kolor i 1 crno-bijeli portret, 14 ilustracija i *Život Gustava Adolfa Bécquera u slikama i rimama.* ISBN 953–6093–99–5.

– DAOIZAM. Pripovijesti unutarnjeg značenja. Lie Zi. Čuang Ce. Zhuang Zi. Izreke praoca Lua. Priredila i prevela Ksenija Premur. 2002. 324 str. 14 crno-bijelih i 11 ilustracija u boji. ISBN 953–6093–91–X.

– E. T. A. Hoffmann: ZLATNI LONAC. SESTRA MONIKA. PRINCEZA BRAMBILLA. Preveo Antun Slavko Kalenić. 2003. 394 str. 2 Hoffmannova portreta, 8 kolor ilustracija, 2 Hoffmannova autografa, 2 Hoffmannova crteža i 2 slike iz Hoffmannova života. ISBN 953–225–005–0.

– J. M. de Pereda: GORSKI PUTI (PEÑAS ARRIBA). Uvod u Peredu: Anthony H. Clarke. Prevela Spomenka Husar. Priredio Dimitrije Savić. 2002. 422 str. 1 Peredin portret, 4 kolor i 2 crno-bijele ilustracije. ISBN 953–225–014–X

– Christa Wolf: MEDEJA (roman) i KASANDRA (pripovijetka). Prevela Štefica Martić. Priredio Dimitrije Savić. 2003. 298 str. 1 crno-bijeli portret autorice i 4 kolor ilustracije. ISBN 953–225–018–2.

– Benito Pérez Galdós: TRAFALGAR. Uvod. Pogovor. Dodatak uz "Demetrino" izdanje (1. Opća obilježja bitke kod Trafalgara, 2. Pomorski muzej u Madridu, 3. Smrt admirala Nelsona). Prevela Ana Kalenić. Priredio Dimitrije Savić. 2003. 212 str. 1 kolor portret autora, 41 crno-bijela i 14 kolor ilustracija. ISBN 953–225–019–0.

– Leopoldo Alas "Clarín": REGENTA. Prvi svezak. Uvod Juan Oleza. Prevela Irena Sinovčić. Priredio Dimitrije Savić. 2003. 524 str. Ilustrirao Juan Llimona a gravirao Gómez Polo. ISBN 953–225–020–4.

– Leopoldo Alas "Clarín": REGENTA. Drugi svezak. Uvod Juan Oleza. Prevela Irena Sinovčić. Priredio Dimitrije Savić. 2004. 502 str. Ilustrirao Juan Llimona a gravirao Gómez Polo. ISBN 953–225–040–9.

– Joseph Conrad: POBJEDA. *Jedna otočka priča.* Pogovor: *Joseph Conrad ili smisao pustolovine.* Dodatak: *Život Josepha Conrada u slikama.* Priredio i preveo Daniel Bučan. 2003. 412 str. 1 crno-bijeli portret. ISBN 953–225–033–6.

– Emilia Pardo Bazán: POSJED ULLOA. Roman. Prevela Ana Kalenić. Priredio Dimitrije Savić. 2004. 332. str. 1 portret E. P. B. ISBN 953–225–038–7.

C. Sibyllinska biblioteka Dimitrija Savića

– Biserka Witte: POETESA. 1998. 120 str. 3 kolor reprodukcije. ISBN 953–6093–42–1.

– Zvjezdana Čagalj Utrobičić: NEGDJE IZMEĐU. 1999. 152 str. 6 kolor reprodukcija. ISBN 953–6093–55–3.

– F. G. Lorca: LUNA I SMRT. Priredio i preveo Jordan Jelić. 1998. 272 str. 20 Lorcinih i 2 Jelićeva crteža. ISBN 953–6093–58–8.

– Jordan Jelić: IRIS. Pjesme. 2000. 208 str. Durantesov portret autora i 9 Jelićevih ženskih likova u koloru. ISBN 953–6093–65–0.

– Ksenija Premur: LJUBAVNICI. Dnevnički zapisi. 2000. 184 str. 1 kolor portret autorice i 8 reprodukcija crteža i skulptura Salvadora Dalía. ISBN 953–6093–66–9.

– Pero Čimbur: SABOR NA MJESEČINI. 21 priča. 2000. 299 str. 23 ilustracije Pere Čimbura. ISBN 953–6093–80–4.

– Jablanka Sršen: VRIJEME JE ČUDAN GOST. 124 zapisa. 2001. 128 str. 1 kolor portret autorice. ISBN 953–6093–93–6.

D. Filološka biblioteka Dimitrija Savića

– Slavomir Sambunjak: GRAMATOZOFIJA KONSTANTINA FILOZOFA SOLUNSKOGA. *Hipoteza o postanku i značenju glagoljice.* 1998. 480 str. 51 kolor i 50 crno-bijelih reprodukcija. ISBN 953–6093–48–0.

– Plutarh: DREVNE IZREKE. *Izreke kraljeva i vojskovođa. Izreke Spartanaca. Drevni običaji Lakedemonjana. Izreke Spartanki.* Bilingv. izd. Preveo Zdeslav Dukat. Priredio Dimitrije Savić. 2000. 420 str. 18 ilustracija, 9 kolor reprodukcija. ISBN 953–6093–60–X.

– Slavomir Sambunjak: *LIBAR* GLAGOLJAŠA DON ANTONA OD SILBE. *Uvod, prijevod i transliteracija teksta, faksimil rukopisa, rječnik, sažci.* 2004. 236 str. 1 crno-bijeli portret autora i 4 kolor ilustracija. ISBN 953–225–037–9.

– Sextus Iulius Frontinus: STRATEGEMATA. *U četiri knjige.* Bilingv. izd. Preveo i priredio te komentarima i kazalom imena dopunio Ante Matan. 2004. 532 str. 4 crno-bijele ilustracije. ISBN 953–225–041–7.